

J O A N B L A E V
A E N
D E N L E S E R.

MYn voornemen is, gunstige Leser, een Toonneel te bouwen, om op het selve de Afbeeldingen en Beschrijvingen van de Steden des Aertrijcks te vertoonen. Ghy sult, geloof ick, met my oordeelen, dat het een wichtigh werck is, van meer dan gemeenen arbeit, on-eindelijke kosten, en by het leven van een mensch naeu-lijcks te bereicken. Ick sal evenwel aenvangen, en met on-vermoeiden yver, soo veel mogelijk is, voortgaen, niet alleen met dit, maer oock met onsen Atlas (van welke alree vier stucken uitgegeven sijn, en het vijfde onder de Pers is) te vercier en vermeerderen, tot het einde mijner ja-ren, welcke ick ten besten van 't gemeen altijd sal trach-ten te besteden.

Ick begin dan, om verscheide insichten, eerst met Ne-derlant; want ick dat, als mijn Vaderlant, best kenne; en, volgens de wetten der Natuur, meest bemin. Voegh hier by, dat Neêrlant in dese eeuw het eenigh Toonneel is van de dapperste verrichtingen des geheelen Aertbodems, waer op de grootste Oppervorsten hunne hartstochten aen de weerelt vertoonen; soo dat overlang de treffelijck-ste verstanden hunne oogen herwaerts gekeert hebben: want soo ghy u voorstelt de gedurige oorlogen, die, sedert tachtigh jaren, met de meeste krijgelheit, tusschen sulcke machtige en strijtbare Volckeren, gevoert sijn; waer in soo veel legers en rijckdommen versmolten, landen en steden verdorven, en ontallijcke gruwelen en bloetstor-tingen gedaen sijn; ghy sult met my moeten bekennen, dat aen dese Landen, die alle andere van de geheele wee-
reelt

relt tot een helder voorbeeld strecken, d'eerste plaats toekomt. Nadien oock de Vrede, die men geloofde dat in eeuwige ballingschap van hier verstooten was, tegen yders hoop en verwachting, soo geluckigh weder ingevoert, en op vaste zuilen gestelt is; en dat wy nu sien, dat d'overwinnaers oock overwonnen kunnen werden: want de Koning van Spanje, en onse doorluchtige Vaders de Heeren Staten, na soo veel overwinningen beide onverwonnen, verwinnen sich selve, in 't aengaen van een eeuwige Vrede; waer door het schijnt, dat sy den oorlogh, ja d'overwinning self, te boven gaen, en ons een gedurige rust beloven. Hoe geluckigh sijn wy, die dese tijdt beleven! dewijl wy sien 't geen onse voorouders onmogelijk achten, wy naeulijcks gelooven, ja onse nakomelingen van verbaestheit sal doen verstommen. Dese verwinning van sich self (wiens weêrga de weerelt nooit sach, nocht sien sal, dan na dit voorbeeld) heeft ons de Vrede, van vele gewenscht, en van niemant gehoopt, voortgebracht. Nu wensch en bid ick, en al die met my 't gemeene best oprechtelijk beminnen, dat dese geluckige spruit van soo een edelaerdige moeder dagelijks groeye, tot de genoeghsame grootte en sterckte van een algemeene rust. Maer waer vervoert my d'onuitsprekelijcke soetheit van de Vrede? Ick keer, en laet die beschrijving aen d'allergeleertste tongen en pennen; sy sullen genoeghsame stof en arbeit vinden.

Ick offer u nu Nederlant in twee deelen, verciert met de namen van Koninglijk, en Vereenighd: 't een vervat de Steden van de Nederlanden onder des Konings gebiet; 't ander die van de Vereenighde Nederlanden onder de regering der Staten; welcke afdeeling hen, buiten twijfel, niet mishagen sal, om datse door haer self gedaen is, en daerom oock niemant onaengenaem behoort te sijn. Ontfang dan, gunstige Leser, dit Werck, en gebruick het, terwijl
ick

ick ondertuffchen Italien , oock in twee ftucken , gereet make ; waer in ghy de wonderen van den voorleden en tegenwoordigen tijt fult aenfchouwen. De genegenheit die ick dat lant toedraegh , om dat 'et eenige tijt de foetfte verblijfplaets mijner jeught geweest is, verbint my, dat het terftont op mijn Vaderlant volgh. Daer na fal ick overgaen in Spanje, om die Steden, en wat in de felve fchoon en wonderlijck voor 't oogh is, te vertoonen en befchrijven ; en voegen daer by 't gene onder 't gebiet van die Koning in de Ooft-en Weft-Indien is, met de plaetsen welcke onfe Neêrlanders in die gewesten befitten, alles gedeelt in drie ftucken. Van daer meen ick in Vranckrijck te gaen , het welck , om fijn wijftreckende grootte , en menighte van fteden, verfcheide ftucken eifcht: waer toe de wetenfchap en goede wil der gener, die vermogen hebben in foodanige faken , en hun Vaderlant en defe kunften beminnen , feer dienftigh wesen fal. Engellant en Schotlandt fullen oock hun plaets krijgen ; want ick alree veel ftucken daer van gereet heb , die ick opmake ; en wende voorts alle vlijt aen, om by een te vergaderen, wat van de Noortfche landen, als Sweden , Denemarcken , Noorwegen , en die meer na 't Ooften ftrecken, als Polen, Moscovien en Griekenlant , te bekomen is ; op dat uwe hope en verlangen niet te vergeefs fy. Duitslant meyn ick niet aen te roeren , dewijl Mattheus Merian fijn kunft daer aen getoont heeft : en op dat ick oock te raffer in mijn voornemen van dit Tooneel der Steden, en onsen Atlas te volmaken, voortgaen mach. Indien iemant iets, 't gene hy tot verbetering oft vermeerdering van dit Werck dienftigh acht , kan bybrengen , om het te helpen verciereren en verheerlijcken , hy gelieve het my deelachtigh te maken ; op dat hy fijn Vaderlandt , de nakomelingen , en my in 't byzonder een aengenamen dienft bewijfe , en aen hem verplichte.

A E N

A E N D E S E L V E.

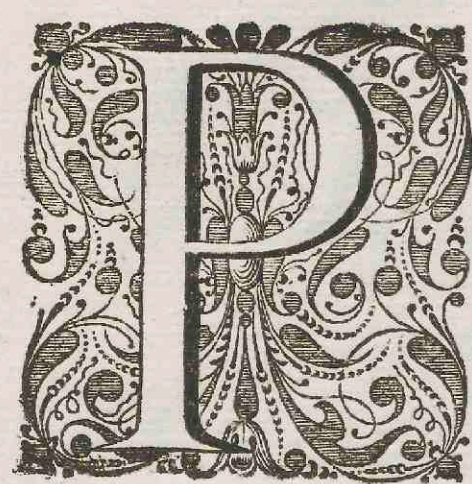
Verlof hier een weynigh, eer ghy verder gaet om dit Boeck te deursien; en vergun my, dat ick u noch iets bekend make.

Ick vertoon u in dit Deel d' Afbeeldingen der Steden van 't Vereenighde Nederlant, met hare Beschrijvingen, doch soodanigh, als ick die heb konnen bekomen. Wat de Steden belangt, ick geloof, datse uwe begeerte, om dat 'er geen kosten nocht arbeyt aen gespaert is, vernoegen sullen: maer van sommige Beschrijvingen durf ick my 't selve soo vast niet beloven; want men kan die, sonder gunst en bevel der Magistraten, uyt de archiven en stadts boecken niet verkrijgen: en derwyl sulcks geen werck voor een eenigh mensch is, heb ick aen verscheyde mijne vrienden versocht, dat yder sijn vermogen en vlijt geliefde te besteden, om al 't gene by te brengen, dat tot eer en cieraet van hun geboortstadt konde strecken: doch ick ben seer weynigh aen hare naerstigheydt verplicht; maer, daer door een afkeer gekregen hebbende, om van andere min bekende iets te begeeren, genootsaecht geweest tot de gemeene vrienden, dat sijn geachte Schrijvers, (welcke Koning Alphonfus doode en de beste Raetsheeren noemde) die in 't Latijn oft andere talen de Nederlanden beschreven hebben, mijn toevlucht te nemen. En derwyl my, die alleen ben, de Tijdt niet toelaet alles self te doen, heb ick aen anderen, bequaem om mijn voornemen uyt te voeren, daer toe ordre gegeven: dese hebben, op de wijze der byen, het beste uyt alle bloemen van welsprekentheydt en geleertheydt, tot dese saeck dienstigh, vergadert, en 't selve yder op sijn plaetse gevoeght. Indien ghy dat niet genoegh acht, maeck my iets beters deelachtigh; ick sal 't met danck ontfangen, en tot verbetering van dit werck gebruycken. Kon ick van de Burgermeesteren en Regeerders der Steden de gunst verwerven, dat het haer geliefde, door hare voornaemste amptlieden, my bekend te maken, wat sy noodigh vonden hier by te voegen, af te doen, oft te veranderen, ick sou den hoogen top van mijn begeerten en wenschen bereycken; en met heeter yver, om d' andere deelen der weerelt te volmaken en uyt te geven, ontfeken worden: met een vast vertrouwen, dat d'uytlandsche, nae het voorbeeld van d'onse genoodicht, niet sullen weygeren het voorscyde gunstelijck na te volgen. Ick heb de regeering van Amsterdam, de grootste en vermaertste in dit Deel, en om dat my die best bekend was, wat breeder dan van andere steden, (die meest alle op de selve wijze, oft met weynigh verandering, bestiert worden) verhaelt; op dat ick oock anderen daer door mocht opwecken, om 't selve, in 't beschrijven van hare geboortsteden, te doen. Gebruyck dit onder tusschen tot uw voordeel, Leser, en laet uw genegenheydt tot my niet minder sijn, dan de mijne is tot het Gemeene beste.

E X T R A C T

uyt de

P R I V I L E G I E.

PHILIPS, by der gratie Godts, Koning van Castilien, van Leon, van Arragon, van beyde de Sicilien, van Hierusalem, &c. Eerts-Hertoge van Oostenrijck, Hertoge van Bourgoignen, van Lothrijck, van Brabant, &c. Onsen seer lieven ende getrouwen die Cancellier ende luyden van Onsen Rade, geordonneert in Brabant, ende allen anderen Onsen ende Onser Vassallen ende der smalre Heeren Richteren, Iusticierende ende Officierende Onses voorschreven lants van Brabant, saluyt. Wy hebben ontfangen die supplicatie van Ioan Blaeu van Amsterdam, dat Ons geliefde hem te verleenen Octroy ende Privilegie, voor hem ende sijne naekomelingen, alleene, in dese Onse landen van Brabant ende van Over-Mase, om te mogen maecten, drucken, uytgeven ende verkoopen soodanigh *Novum & magnum Theatrum Urbium Belgica*, als hy tegenwoordigh van sin is uyt te geven in twee stucken; het eene, inhoudende de Steden van de Nederlanden, staende onder Ons gebiedt, aen de welcke hy het selve oock gedediceert ende toege-eygent heeft; het ander, begriipende de Steden van de Vereenighde Nederlanden, ende der naburige, onder het gebied der selver; met expres verbodt aen allen ingesetenen deser Onser Nederlanden, ende landen onder de selve sorterende, dit *Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgica Regia*, ende oock het *Belgica Fæderata*, soo het tegenwoordigh is, ofte naederhandt by hem Suppliant van tijdt tot tijdt soude mogen worden vermeerdert, verandert oft verbeterd, in een, twee ofte meer stucken, nu oft ooit na desen by hem uyt te geven. Waerom soo is 't, dat wy desen aengesien, genegen wesende ter bede des voornoemden Suplicants, hebben den selven geoorloft, geconsenteert, ende geoctroyeert, oorloven, consenteren ende octroyeren by desen het voorsseyde *Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgica Regia*, ende oock het *Belgica Fæderata*, te mogen drucken, verkoopen ende distribueren alomme binnen desen lande van Brabant ende andere van Over-Mase, daer het hem goetduncken ende gelieven sal, sonder daerom tegens Ons, Onse ordonnantien, verboden ende placcaten te misdoen: interdicerende ende verbiedende allen anderen Prenters ende Librariers 't gene voorschreven is, in negen naestkomende jaren naer te drucken, oft te conterfeyten, oft elders gedrukt in dese landen te brengen, oft te verkoopen; op pene, als naerder in d'originele van desen begrepen is, by elcken van den genen te verbeuren die het contrarie daer af doen sal; want Ons alsoo gelieft. Gegeven in Onse stadt van Brussele den negenden dagh der maent van February van den jare ons Heeren duyfent ses hondert negen-en-veertigh, ende van Onsen Rijcken het negen-en-twintighste.

BY DEN KONING *in sijnen Rade.*

J. STEENHUYSE.

P R I V I L E G I E.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen, saluyt : Doen te weten, dat Wy geconsenteert, geaccordeert en geoctroyeert hebben, gelijk Wy consenteeren, accordeeren en octroyeeren mits desen aen Iohannes Blaeu van Amsterdam, dat hy voor den tijdt van een-en-twintigh naestkomende jaren, met seclusie van allen anderen, in de Vereenighde Nederlanden, Geassocieerde Landtschappen, Leden en Steeden van dien, sal mogen maecken, drucken, uytgeven ende verkoopen seecker stuck wercks, bestaende in twee deelen, geintituleert *Novum ac Magnum Theatrum Urbium Belgicae*, het eene beschrijvende de Steden van de selve Vereenighde Neederlanden, ende van de naburige van dien, ende het andere ofte tweede begrijpende de Steden van de Neederlanden, staende onder het gebiedt van den Koningh van Spagnien; verbiedende allen ende eenen yegelijcken Ingefetenen van de gemelte Vereenighde Nederlanden, Geassocieerde Landtschappen, Leden ende Steden van dien, binnen de voorz tijdt van een-en-twintich naestkomende jaeren, het voorz Werck, bestaende in twee stucken, in 't geheel ofte ten deel, in 't groot oft kleyn formaet nae te maecken, drucken, uytgeven ofte verkoopen, ofte elders nagemaeckt ende nagedrukt hier te lande te brengen, om gebruyckt ofte verkoft te worden, sonder consent van den voornoemden Iohannes Blaeu, op verbeurte van alle de nagemaeckte ende nagedruckte Wercken, ende daerenboven van ses hondert Carolus guldens, t'appliceren daer van een derdedeel ten behoeve van den Officier die de Calangie doen sal, het tweede derdedeel ten behoeve van den armen, ende het resterende derdedeel ten behoeve van den voornoemden Iohannes Blaeu; Ende dit alles sonder prejuditie van alle voorgaende generale ende particuliere concessien; behoudelijck nochtans dat den meergenoemden Blaeu gehouden sal sijn op desen Onsen Octroye te versoecken oock t'obtaineeren Attache van de Provincie ofte Provincien alwaer hy sijn voorz Werck sal willen maecken, drucken, uytgeven ende verkoopen. Gedaen in den Hage, den een-en-twintichsten Novembris sestien honderdt acht-en-veertich, was geparapheert W. VAN HAREN^{re}. noch lager stont, ter Ordonnantie van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael, was onderteyckent Cornelis Musch, 1648. ende had een opgedruckte segel van de Hoog: Moog: Heeren Staten Generael in rooden wassche, bedeckt met papier.

Met Attachen van de Respective Provincien.

WILHELM

Die Geschichte des Königs Wilhelm
von Preussen, der Kaiser
von Deutschland, ist eine
der interessantesten und
bedeutendsten in der
Weltgeschichte. Er lebte
von 1826 bis 1891 und
regierte über ein Reich,
das sich in dieser Zeit
zu einer der größten
Mächte der Welt
entwickelte. Seine
Lebenszeit war geprägt
von großen politischen
Veränderungen und
Kriegen, die das
Geschehen in Europa
bestimmten. Wilhelm
war ein Mann von
großer Energie und
Entschlossenheit, der
sein Reich zu einer
der stärksten Nationen
der Welt machte.

Wilhelm von Preussen

S T E D E N

V A N

G E L D E R L A N D

E N

Z V T P H E N.

STEDEN

VAN

GELEDERLAND

EN

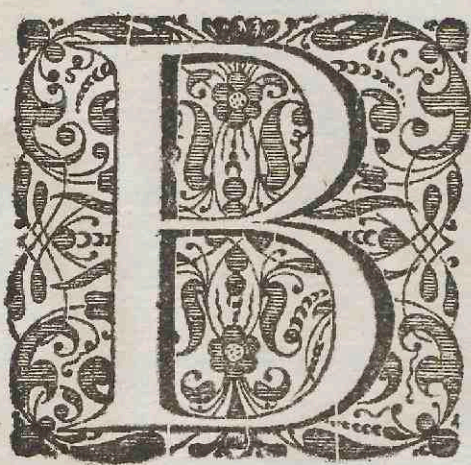
AVTPEM

N I M M E G E N,

uyt het Latijn van den E.

I O H A N S M I T H,

Dienaer des Godlijcken Woorts aldaer.

Behalven de Ridderſchap, worden in Gelderlandt de vier voornaemſte ſteden Nimmegen, Ruermond, Zutphen en Arnhem, voor de Hooft-ſteden des Hertoghdoms gehouden. Want het gantsche landt wordt in ſoo veel Quartieren, het Nimmeeghſch, Ruermondſch, Zutphenſch en Arnhemſch gedeelt, welke ieder ſtaen onder die Hooftſtadt naer welck ſy genoemt ſijn.

Onder *Nimmegen* worden twee ſteden begrepen, Tiel en Bommel: ſes groote Vooghdien; te weten, het gebiet oft Rijk van *Nimmegen*, de landen Tuſſchen Maes en Waal, de Over- en Neder-Betuw, de Tieler- en Bommeler-waerdt, inſgelijcks Beest en Renoy. In deſe heerlijkheden ſijn drie dorpen, Batenburgh, Gent, en Maes-bommel, die ſich eenige ſtadts-rechten toefchrijven. Daer ſijn oock over de vijfſtigh Ridderlijcke ſloten en erf-heerlijkheden, vele met halsrecht, en vele met burger-recht begifticht. Oock ſijn'er vijf groote ſchanſen, welke door een uytgeleſe beſetting van ſoldaten bewaert worden; Schenckenſchans aen't hooft des Eylandts, door Marten Schenck gebouwt: Knodſenburgh, tegen over *Nimmegen*: de Naſſouſche, aen het eylant Voorn: de Schans S. Andries van de Cardinael Andries van Ooſtenrijk tuſſchen en aen de Waal en Maes gebouwt; en de vijfde light by Hemert.

Onder de voornaemſte ſteden is *Nimmegen* de eerſte en als Hooftſtadt des gantschen landts, welck light op de eerſte heuvel van de zeeſtrandt af, op de Franſche oever en de uytterſte voeten der Kleeffche bergen, op een plaets door de nabuurige ackers, weyden, en een wout, ſeer vermaert en genoeghlijck, van waer men de ſeylen der ſchepen in vier rivieren, de Maes, Waal, Rijn en Yſſel te gelijk ſien kan.

Het woordt *Nimmegen* tuyght door de uytgang ſelf, dat het oorsproncklijck van de Celten is; het ſelfde, eertijds aen veel ſteden gegeven (als men by Ptolemeus en andere *Gelderlandt*.

leeft) is heden aen deſe eenen, by de Waal gelegen, eygen. Die in duystere dingen vermaeck ſcheppen, haelen den oorsprong en naem des ſelfs van Magus, ſoon van Dis: andere ſeggen, dat de Cimmeren oock deel daer aen hebben. Niemandt van alle, die van Nimmegens begin en oorspronck geſchreven hebben, ſtelt haer naer oft later dan de tijden van C. Julius Caſar. Corn. Tacitus in't vijfde boeck ſijner Historien, in't negentiende hoofſtuck, gedenckt aen *de Stadt der Batavieren*, welke de Batavieren eertijts, als ſy in deſe landen nedergeſlagen waren, als de eerſte toevlucht en hooftſtadt huns volcks gebouwt hebben; naer welke Clau. Civilis, overſte der Batavieren, in die oorlogh, in welke de Roomsche ſaeck byna t'onder geraeckte, na dat hy eyndelijck by *Vetera* oft Oudewater ongeluckelijck geſtreden hadt, ſich begeven heeft; en is uyt de ſelfde, als hy die met de wapenen niet langer beſchermen kon, alles meê-dragende, en het overige verbrandende, na het eylandt der Batavieren geweecken. 't Blijckt dan, dat die Stadt beneden de ſcheyding des Rhijns daer nu Schenckenſchans leydt, en boven de t'ſamen-vloet oft vereeniging der Maes en Waal, op de lincker oever der Waal, van waer een over-vaert op het Eylandt is, gelegen heeft. En nergens op deſe gantsche oever, behalven te *Nimmegen*, gemoet men een plaets, dien de orde en omſtandigheden der geſchichten konnen toe-gepaſt worden, het welck ick onlangs in een byſonder boeck, *de ſtadt der Batavieren* genoemt, met veel bewijs-redenen betoont heb. En voorwaer in de gantsche ſtreeck van *Nimmegen* en des ſelfs voorſtadt, inſonderheyt aen d'oever der Waal, en aen de heuvel, die boven de Stadt loopt, worden allerley gedenck-teecken der Roomsche oudtheyt gevonden: onder de ſelve ſijn verſcheyde penningen der Roomsche Burgermeesteren en eerſte Keyſeren; beelden niet alleen van metael, maer oock van gebackte ſteenen, welke van de eerſte oudtheyt voor de brant getuygen; daer-en-boven penningen van vele achter-een-volgende Keyſeren; koperſtucken, tichelen, ſtijlen, ſtaecken, vloer- en marmer-ſteenen met letters be-

Namen der Kercken, Cloosteren, Gebouwen en Straten.

1. Valckhof	21. Kruis poort	41. Oude Munnings
2. Hoender poort	22. Bystandere poort	42. Burger Weeshuis
3. Bebedere	23. Voor poort	43. Burger Ziekhuis
4. Cabrer heyl	24. Straatmakers toorn	44. Nijl strae
5. S. Joesen toorn	25. Lagers toorn	45. Vrende Weeshuis
6. Herfsteeghe poort	26. Melaten huys	46. Hyltenberg
7. Stecken poort	27. Durg poort	47. Dolhuys
8. Meulen poort	28. S. Theunis kerckhof	48. Breuren kerck
9. Oranien Boevorck	29. Munter strae	49. Wijnel poort
10. Willem Boevorck	30. Durg strae	50. De Dieken
11. Saluten Ziekhuis	31. Raachhuys	51. Krijnburg
12. Cronenburger toorn	32. De Merck	52. Nieuwe markt
13. Nijl poort	33. De Wagh	53. Nieuwe strae
14. Oude Haven	34. De School	54. Regulieren kerck
15. Nieuwe toorn	35. Groot Kerck	55. Ziekhuis
16. Nieuwe haven	36. Smil strae	56. Nieuwe markt
17. S. Stevens poort	37. Groot strae	57. Kame markt
18. S. Theunis poort	38. St. Jahan	58. Druw strae
19. Mey poort	39. S. Nicolaas Ziekhuis	
20. S. Jacobs poort	40. Lege merck	

Scala van 60 Nieu-magense Lande roeden.

N I M M E G E N.

schreven; en onder de selve, die L E G. X. G. die L E G. XXX. V. V. die V E X. E X. G E R M. die V E X. B R I T. en andere diergelijke naemen vertoonen; welcker ontallijcke meenighte overvloedigh genoegh betuygen, dat van de verbranding tot het vertreck der Romeynen toe, dese Hooft-stad der Batavieren seer volckrijck is geweest. Aurelius Victorinus onder Galienus verheerlijckt de selve met de naem van S T A D T, op een oudt stuck van een kopere tafel, als blijktt uyt een opschrift onlangs hier uytgegraven. In de oude reys-kaert van Theodosius, welcke Peutingerus uytgegeven heeft, wordt *Nimmegen* met sijn eyge naem en op sijn plaets soo gestelt gesien, dat in het selve, als in een middelpunt, alle wegen van 't tweede Duytslant t'samen loopen. En niet alleen sijn voor desen soo veel van die dingen opgegraven, maer oock heden worden er vele diergelijke ontdeckt. Noch onlangs in 't jaer duysent ses hondert vijf-en-veertigh sijn aen 't west-eynd van de Stadt, op de kant van de steê-graft, op die plaets, die noch heden de Roomsche voet genoemd wordt, onder veel andere vaetkens twee graf-kistjens opgegraven. Het een, in Sprockel-maendt, is van Tuf-steen, nevens kinderen met baggen verciert, en vier groote glase flessen, van welke drie aen de sijde, en een aen de voeten stonden, op de grondt waren twee geletterde: een ten meesten-deel met klam en zoutachtigh vocht gevult. In het graf self vond men een vergulde bag in de gedaente van een hart, een gebacke kandelaer, een staele spiegel, twee glase emmerkens met lange halsen, in welcker eene asch-verwigh, in d'ander doncker-roodtverwigh stof, en eenige andere kleynigheden, gevonden wierden. Het ander van loodt, in Ooghst-maent, welck even van eens mans groote was, de plaeten omtrent een halve vinger dick, onder het deckfel, om het selve op te beuren, waren vier dwarsch-yfers met aengehange sloten oft grendels vast gemaect: het rif was byna noch geheel, aen weêr-sijden stondt een aerden beeker, in welck omtrent anderhalf munsken nats moght, aen 't hooft een glase flesken van omtrent een half pintken.

Na 't vertreck der Romeynen is *Nimmegen* met de Batavieren in 't oude verbont met de Franschen gebleven. En als korts daernae der Batavieren erf-landen, allencks door noodtschickelijcke veranderingen verdeelt, onder de nieuwe heerschappyen der Graven oft des Bisschops vervielen, soo heeft de hooft-stadt *Nimmegen* alleen den Koningen van Aufrasien, oft den Keyseren gehoorsaemt; en in het om de Stadt gelege landt,

in het opperste deel naemlijck des eylands, de oude naem van Batavien behouden; en houdt de selve nu oock noch stantvastelijck. Van hier trecken de Vorsten van Kleef haer stam uyt Beatrix van Teyster-bandt. Het slot, een oudt werck der Batavieren, heeft Karel de Groote, omtrent het jaer seven hondert vier-en-seventigh, herbouwt, en heeft het self, en, nae hem, Lodewijck de Godtvruchtige, en andere Keyseren, byna vier eeuwen lang, als een gemeen palleys des Rijcks, dickwijls bewoont. Aschafnaburgensis, in het jaer duysent ses-en-veertigh, noemt het een Koninglijck huys, van een wonderlijck en onvergelycklijck werck. Het selfde heeft Frederick Barbarossa in 't jaer duysent een hondert vijf-en-vijftigh weder opgetimmert, welcks gedachtenis in marmersteen, met Gotsche letters beschreven, noch heden gelesen wort:

*Anno milleno postquam Salus est data seculo,
Centeno juncto, quinquageno quoque quinto,
Caesar in orbe situs, Fridericus pacis amicus,
Lapsus, confractus, vetus in nihil ante redactus,*

*Arte, nitore pari, reparavit opus Novimagi,
Julius in primo tamen exstitit ejus origo,
Impar pacifico reparatori Friderico.*

Dat is:

Elf hondert en daer toe noch vijf-en-vijftigh jaren,

Na 't heyl, dat Godes Soon ons bracht, verlopen varen,

Als Keyser Frederijck, een vriendt des vredes sterck,

Het oudt vervallen, ja schier gantsch vernietight vverck

Van Nimmegen, gebracht heeft tot sijn oude klaerheydt,

Dat Julius veel-eer gesticht had in eer vvaerheydt:

Die (al besat hy schoon veel grooter Keyserrijck)

Die Vrede-Vorst nochtans vvas nergens na gelijk.

In het selfde Palleys is aen Frederick, tien jaeren daer na, Henrick, sijn navolger in het Rijck, geboren: wiens Soon Frederik de tweede, die geloofd wordt de eerste de rechten der Rijcks-steden ingestelt te hebben, en des selfs Soon de sevende Henrick, door haer brieven de oude rechten en vryheden van *Nimmegen* soo bevestight hebben, dat sy te gelijk oock al de voor-rechten, die oft Aken, welck toen als een nieuw Romen en de Hooft-stadt der over-Alpische werelt geacht wierd, oft eenige andere voortreflijcke stad des Roomschen Rijcks besat, aen *Nimmegen*

N I M M E G E N.

't Palleys verpant. *megen* vergunden. De selfde hebben de navolgende Keyseren, onder welcke Rudolf de tweede geweest is, door versiegelde schriften bevestigt. En hoewel van Willem, Roomsche Koning, in 't jaer duysent twee hondert acht-en-veertigh, aen Otto Graef van Gelderlandt het Palleys met sijn heerlijckheydt verpant wierdt, soo is nochtans aen *Nimmegen* het recht des landtschaps, de eer van Rijcx-stadt, en alle rechten en voor-rechten, die de Keyseren op verscheide tijden vermeerderd hebben, verbleven; en de Graven en Hertogen van Gelder selve hebben van die tijdt af, dat het haer sijde gevolgt is, eer sy 't gebiedt aenvaerdden, al t'samen met eede en gesiegelde brieven, heylighlijck belooft de selve voor goetd en van waerde te houden.

Vooghdye. Daer sijn drie dorpen, welcker inwoonders nae 't gemeen Burger-recht geregeert worden: de nabuurige Vooghdye aen dees zijde de Wael, welcke de voornaemste in 't gantsche landt is, wordt gemeenlijck *het Rijck van Nimmegen* genoemd; des selfs Vierschaer is in Burgerlijcke saecken de hooghste, in Hals-saecken de eenighste, in 't Palleys voor den Burgh-graef en twaelf mannen van *Nimmegen*. De andere Vooghdye, welcke tusschen de Maes en Wael legt, is aen *Nimmegen* verbonden, welck aen de selve den Baljuw, die oock Richter en Dijk-graef is, insgelijcks den Schrijver en Dorpschouten bestelt. Daer sijn oock eenige Dorpen over de Wael en Maes, welcker Rechtsaecken, na dat men sich van haer vonnis beroepen heeft, tot *Nimmegen* besloten worden. De Nimmegers gebruycken van oudts haer wetten, makende, vernietigende en verklarende de selve nae gelegentheydt. Sy wijsen recht in hals- en burger-saecken, sonder beroep tot den Keyser, de Vorsten van Gelderlandt, oft iemandt anders, behalven dat sy in sommige burgerlijcke saecken de Akeners, door verdragh en uyt de selfde handelingen, by wijse van beraedtslaging oft gelijk als beroeping erkennen, oft tot *Nimmegen* nae de burgerlijcke wetten gevonnist sy oft niet. Gelijck eertijds, als sy met de Romeynen in verbondt waren, en in de tijden der Karolingers hier een munt geweest is, soo hebben sy oock heden het recht, van goude, silvere, en kopere munte te slaen. Sy hebben haer tol-huys, brief-kamer, wapenhuys, bende; recht van de wapenen te handelen, te ondersoecken van de oorfaecken van gewapende bescherming, macht van bysonder gevecht toe te staen, uyt het gantsche Roomsche Rijck te bannen, aen *Gelderlandt*.

haer landt schatting op- en af- te stellen, insgelijcks recht van hofdienst, havenen, oevers, wegen, vrye toe-voer op gemeene plaetsen, vergiffenis van misdadelt; en, om met een woordt te seggen, al wat de andere Rijcks-steden onder de naem van *Regalien* besitten. Sy is oock in 't verbondt der Hanse-steden, bestemt lantdagen haers Vier-vorstendoms, en bestuurt de selve door haer Burgemeester, door een Schrijver, welck sijn Geheym-schrijver is, stelt de besluyten onder haer handelingen en in haer Stads-boeckery. De brieven des Vier-vorstendoms worden met geen ander als stadts-segel besegelt. In 't Gemeene-best der Vereenighde Nederlanden hebben in de groote vergadering der Staten, even als Gelderlandt onder de Lantschappen, alsoo onder de steden van Gelderlandt *Nimmegen*, en onder de Afgesanten der Steden de Nimmegers de eerste plaets, en na ordre de eerste stem. Karel de vijfde heeft in 't verbondt, waer door hy Nederlandt en Burgondien met het Roomsche Rijck, in 't negen-en-veertighste jaer der voorige eeuw, vereenighde, *Nimmegen*, als de voornaemste Stadt van die landtschappen, onder de vier steden genoemd, welcke de brieven des verbondts door haer segel bevestigen souden. De burgers sijn vry van alle verbintenis en slaefche dienst, en konnen aen niemant verbonden oft verplicht worden. De slaven, by geval door dwaeling met het recht der burgerschap beschoncken, genieten, soo sy niet binnen een jaer van haer Heeren aengevat worden, namaels volle vryheydt. De nieuwe burgers worden in 't toelaten alleen aen de gemeente van *Nimmegen* met eede verbonden. Haer te vangen staet by haer Twee-mannen; en een burger is, buyten het geval, waer in de gewoonte anders gaet, het selve niet onderworpen, 't sy het eerst door vonnis der Twaelf-mannen beslooten is. Haer ding-saecken konnen door geenigh, selfs geen Keyserlijck, aensien tot andere vierscharen buyten de Stadt getrocken oft beroepen worden. Sy hebben recht van jagen en vissen in haer landt; en sijn niet gehouden buyten haer Stadt te trecken, als onder geleyde van een Burgemeester, en niet verder, als dat ieder 's avonts t'huys komen kan. Den burgeren wordt geen schatting opgeleght als van haer Overheydt, en geen andere, als die de Raedts-persoonen selve onderworpen sijn, en tot nut der burgerschap strecken. Door 't gantsche Roomsche Rijck is hun te water en te landt volle vryheydt van lasten en schattingen door veler Keyseren brieven bevestigt. Keyser Karel de vierde heeft

Een Rijks- en Hanse-stadt.

Sy heeft het voor-sitten, d'eerste stem,

en andere voor-rechten.

Have wijse van rechtspleging.

Munte. Tolhuys, brief-kamer, en andere vryheden.

N I M M E G E N.

heeft de sijne, wegens die vryheydt, met het
aanhangen van een goude bag vereert. Door-
gaens genieten sy noch groote vryheden, en
insonderheydt een vrye vaert langs de Maes.
Sy staen geweldigh vast op de vryheydt en
voor-rechten haers vaderlands: en, om ou-
der te verswijgen, *Nimmegen* heeft, by onser
over-grootvaderen geheugen, onder de Gra-
ven van Egmond, voor welke sy dapper-
lijk streden, Karel van Bourgondien, niet als
na een swaere belegering, in 't jaer duysent
vier hondert drie-en-sestigh ontfangen: na
wiens doot het op de oude trouw, aen de
Egmonden gegeven, gesien heeft, en te ver-
geefs door Keyser Maximiliaens belegering
en Karel van Egmonts listen aengesocht. Als
Willem van Gulick, in Egmonds plaats ge-
stelt, by Venlo in 't jaer duysent vijf hondert
drie-en-veertigh Gelderland aen Keyser Karel
overliet, soo heeft *Nimmegen* met de andere
Staten den selfden Karel tot Hertogh ont-
fangen. Daerna, als het sich dickwijls, inson-
derheydt door de plackaeten van 't vangen
der burgers, die verdacht van kettery gehou-
den wierden, bedroefde over het poogen op
hare voor-rechten, en men voorts geheele
landtschappen van het schenden der vryhey-
ten en voor-rechten des Vaderlands hoorde kla-
gen, soo heeft 'er *Nimmegen* de sijne oock
bygevoeght. Daer heeft, in den jaer duysent
vijf hondert ses-en-sestigh, soo men Conne-
stagio gelooven mach, het beeldt-stormen
eerst begin genomen, welck even als een
blixem in de selfde dagen de meeste lant-
schappen van Nederlandt doorloopen heeft.
't Is seker, dat in Oeghstmaend allereerst te
Nimmegen de S. Jans Kerck, door den Raedt
en Gemeents-mannen, die van de hervorm-
de Godtsdienst toe-gestaen en ingeruymt is.
In 't jaer duysent vijf hondert negen-en-se-
ventigh heeft *Nimmegen* met sijn Vier-vor-
stendom de Utrechtsche Unie oft verbondt,
van welke de Landtschappen de naem van
Vereenighde landen hebben, ondertekent, en
bedongen haer voor-rechten vry en vranck
te behouden. In de burgerlijke beroerten
heeft Philips, de Stadt in 't jaer duysent vijf
hondert vijf-en-tachtigh gekregen hebben-
de, hun, om haer te vermurwen, de selve met
nieuw brieven bevesticht. Eyndelijck is
in 't jaer duysent vijf hondert een-en-negen-
tigh de Stadt, onder het beleydt van Maurits
van Nassauw, wederom by de andere Ver-
eenighden gevoeght, en de volkomenheydt
van haer voorrechten besorght. Buyten de
vesten is *Nimmegen* met verscheide wercken
en sterckten, waer mee sy sich van voren en
ter sijden beschermen konnen, voorsien.

*Kloetke
voorstan-
ders van
hare pri-
vilegien.*

*Komt on-
der Key-
ser Karel.*

*Begeeft
sich in
d'Vnie.*

*Have
voor-
rechten
vernient.*

Sterckte.

Over de Wael in de Betuw heeft sy een
Schans, na de krijghs-knodsen der oude
Nimmegers Knodsenburgh genoemd, wel-
ke, eertijts der Stadt seer schadelijck, nu, als
een schermplaets der selve, de overvaert over
de Wael vry houdt. Aen de rivier gaet men
uyt door vijf poorten, en even uyt soo veel te
landt. Op den oever sijn, behalven de poor-
ten en die toren, welke aen 't uiterste deel
der vesten op den burgh staet, en een schiet-
rondeel soo groot als een toren, noch twee
groote ronde steene bolwercken, een bynae
recht tegen de Burgh over, het ander in 't be-
nedenste deel der Stadt, van binnen verwulft,
en boven op met aerde gedeckt, en met ge-
schut tot bescherming der rivier voorsien.
De Burgh oft het Keyserlijck Palleys wordt
gemeenlijck Valck-hof, met een verdurve
woort van Wael-hof, als oft men seyde het
Hof aen de Wael, oft der Gaulen oft Waelen,
genoemt: want het is in twijffel, oft de Gal-
lische Rhijn, soose Catullus noemt, oft de
Wael van de oude Gaulen, die hier voor de
Batavieren gewoont hebben, en nae het bin-
nenste deel van Vranckrijk vertrocken sijn,
dan of de Gaulen van de Wael haer naem ge-
kregen hebben, soo men de oude gedenck-
teecken en nabuurschappen der letteren
G en W in 't gebruyck van die Talen aen-
merckt. Dese Burgh legt seer ruym aen de
Wael op een hooge en steyle heuvel, alleen
aen een kant langs een vlackte aenkomelijck,
omringt met hooge muuren en torens van
tufsteen, behalven dat sy boven op, insonder-
heydt na 't zuyden, daer sy door de menigh-
vuldige veranderlijkheden van regen en son-
neschijn afgeteert was, in de vorige eeuwen
van gebackte steen vernieuwt is. Zy begrijpt
drie groote neder-hoven: heeft twee Kapel-
len, van welke de grootste met twee om-
gangen van acht stijlen onderscheyden is,
na de gedaente, soo ick meen, van die tot
Aken en Parijs, onder de naem van Kapel, ge-
sien wordt. In de selve sijn twee oude op-
schriften. Van dese Burgh, insonderheydt
van haer middelste toren, is een uytzicht,
van welke veel reysers verskeren, datse noyt
elders genoeglijcker gesien hebben. Hier
is een boogh van wonderlijke groote, en
de gantsche Burgh is een seer doorluchtigh
gedenck-teecken der eerwaardige oudtheyt,
selfs door de onder-aerdtse bouwvallige
bogen en stijlen. D'omring der vesten is
eertijds kleyner geweest; maer voor om-
trent twee hondert jaren is de Stadt met een
nieuw muur, wal en graft, oock de voor-
steden en Burgh daer in, besloten. Van de
oude poorten sijn 'er noch twee overigh, de
welcke

Poorten.

*Palleys
oft Valck-
hof.*

*Nieuwe
muur, wal
en graft.*

N I M M E G E N.

welcke boven de gedaente van torens, beneden van regen-bogen vertoonen. De buytenste muur is van steen, seer hoogh en met haer torens voorsien, onder welcke eenige achten voeten dicker als de muur sijn: een doch, welcke om een dubbele kring van muur-spitsen de naem van kroon heeft, steeckt boven d'anderen uyt. Naest aen de selve na 't oosten in 't opperste gedeelte der Stadt, is de graft geheel sonder water, maer nochtans van een uytter-maten diepte. Ten noorden vertoont de Poort, die men de Heef-poort noemt, dese opschriften: *HIC PES IMPERII, dat is, hier de voet des Rijcks: HVC VSQVE IVS STAVRIÆ, tot hier toe 't gebiedt van Stavoren: MELIOR EST BELLICOSA LIBERTAS QVAM SERVITVS PACIFICA, beter is de strijdtbaere vryheydt, als vreedsame slavernye, &c.* Hier plagh de graft nae de vloet toe 's winters een reede der schepen te sijn; boven de selve nochtans aen den oever is een sekerer haven, onlangs met een wal en muur besloten, toegerust. De Stadt selve rijst met veel heuvelen, en in de selve sijn negen straten oft plaetsen te tellen, die met de naem van bergh oft heuvel bekent sijn. In 't opperste der Stadt siet men drie bēecken, wijck-plaetsen van geduerige waterloopen uyt verborge bronnen gesproten: doorgaens in de stracten sijn gemeene putten gestelt, van uytnemende diepte, die het op- en af-loopen hunner wateren niet aen de Wael, dat te verwonderen is, maer aen de Maes te wijten hebben: uyt de selve wordt met verscheide gereedschappen, elders met de armen, elders met de voeten, het water uytgeput. Hier sijn voor de beroerten veel Kercken en Geestelijke huysen geweest: heden sijn 'er noch tien met toornen onder de gemeene wercken overigh. De voornaemste Kerck is verciert met vijf-en-dertigh pilaren, seer treflijck naer de konst, meest ten oosten, en derhalven by de ervarenste Bouwmeesters seer geacht. Aen 't noordt-eyndt is voort de Brief-kamer der selve met yfere sloten bewaert. In 't Koor vertoont het graf van Katarine van Bourbon, Huys-vrouw van Adolf Hertogh van Gelder, in sijn omgang seftien wapen-schilden, en boven op het beeldt der selve in koper. Het Schole, dicht by dese Kerck, is van buyten verciert met de beelden der twaelf Apostelen, Engelen, Kercken-leeraers, en de schilderyen van 't laetste oordeel, en der Thien geboden. Twee Gast-huysen sijn hier van oudts, en by de selve twee Wees-huysen, twee oude Mannen-huysen, en twee Siecken-huysen, van

nieuws toegevoeght. Oock is 'er een Godts-huys, en een huys daer de kranck-sinnige in gespijst worden. Het Raedt-huys pronckt met eenige wel-gemaeckte beelden der Keyseren, die aen *Nimmegen* gunst bewesen hebben. Op 't selve leeft men twee opschriften der Romeynen, en in des selfs binnenste vertreck staet een beeldt van een vol-wapendt Keyser. De swaerden, die men in het straffen der misdadigen gebruyckt, hangen bloot boven der Burgemeesteren hoofden, oock wordt het swaerd (met gaten geteekent sijnde) bewaert, daer de Graven van Egmond en Hoorn by onser Groot-vaderen geheugen tot Brussel meê onthooft sijn. Het wapen der Stadt is een gulden Schildt en een twee-koppige swarte Arent, en op des selfs borst een kleynere hemels-blauw Schildt met een gulde Leeuw, en boven op is een kroon, van oudts een teecken van 't opperste gebiedt, gestelt. De Burgers sijn meestendeel seer grootmoedigh en standvastigh in haer oude zeden en gewoonten te onderhouden: want nergens salmen klaerder kenteecken der oude Batavieren in de zeden bevinden. Tot het recht van haer Burger-schap sijn sy gewoon swaerlijck de vreemdelingen, en wel niet als die sy achten tot haer eer te sullen gedyen, toe te laeten. En onder haer selven sijn niet weynige in 't handelen der wapenen, letteren en geleertheydt beroemt. Sommige sijn tot den koophandel genegen, onder welcke men de Schippers rekt, en de Osseweyers, die in 't meesten van ossen, en de Brouwers, die, in 't leveren van goet bier, by de gebuer-volckeren seer gepresen worden: aen alle welcke de gelegtheydt en vryheden der plaetse niet weynigh gunstigh sijn. Nochtans sijn sommigen, terwijl onses Vaderlands grensen door den geduerigen oorlogh met de Spanjaerden, met uyt-loopen, beroerten, rooven en plonderen gequelt wierden, het gemeene lot des landts ontvliedende, buyten 't landt vast ter woon geraeckt, en daer in grooter achting geweest. Hierom trecken vele Edele huys-gefinnen van hier haer oorsprong, en toonen hier de huysen harer voor-ouders. En mits de Stadt meestendeel op een verhevener plaets light, en ten westen en noorden allencx verheven wordt, de huysen met gebackte steenen opgebouwt en met schalien gedeckt sijn, soo is het selve seer vermaecklijck voor de oogen van die naer de Stadt komen, meest uyt de over-gelege Betuw, oft die de Wael op- oft afvaeren. Niet minder is de uytzicht der inwoonders, mits men van hier doorgaens de spitsen der bygelege dorpen,

opschri-
ften.

Verhe-
venheyt.

Beecken.

Putten.

Kercken.

Schole.

Andere
Godts-
huysen.

Raethuys.

Wapen.

Der in-
woonde-
ren aert
en seden.

en hare
oeffenin-
gen.

Schoone
gedaente
en uyt-
zicht.

N I M M E G E N.

*Vrucht-
baerheyt
der om-
leggende
landouw.* pen, sloten en steden sien kan. Ten zuyden is de landt-streeck ten deel boschachtigh, ten deel draeght sy moes, aerd-vruchten, raepen, koorn en boomvruchten, gelijk oock het ander gedeelte ten westen. Ten noorden wordt de Stadt door de Wael, een wijde kolck des Rhijns, bespoelt, de welcke boven en beneden haer boesem kromt, en sich van die kant langs de vruchtbare landouw der Betuwe streckt, welcke door de graft, waer langs men van Nimmegen naer Arnhem vaert, door-sneden wordt; en over de Betuwe siet men van Nimmegen het geberghte en de blaauwverwige landen der Veluw. Niet wijd van Nimmegen aen de oostsijde valt het beexken de Meer in de Wael. Hier sijn soo schoone weylanden, als men naeu ergens vruchtbaerder vinden sal. Ter rechter handt naer Kleef toe strec-

ken sich veel hooge heuvelen, en aldaer by Vbbergen veel bron-aderen. Hier sijn bergen, dalen, velden, bosschen, weyden, en waerlijck een seer genoegelijcke lust-plaets, byna altijd, behalven als 'er sneeuw leght, groen; waer door men hier oock 's winters eenige gedaente der Lente bespeurt: so dat aen dese kant het landt van Nimmegen voor Italiens *Lof.* *Belvedere* niet hoeft te wijcken; en een uytlandtsch Dichter met recht van Nimmegen singt:

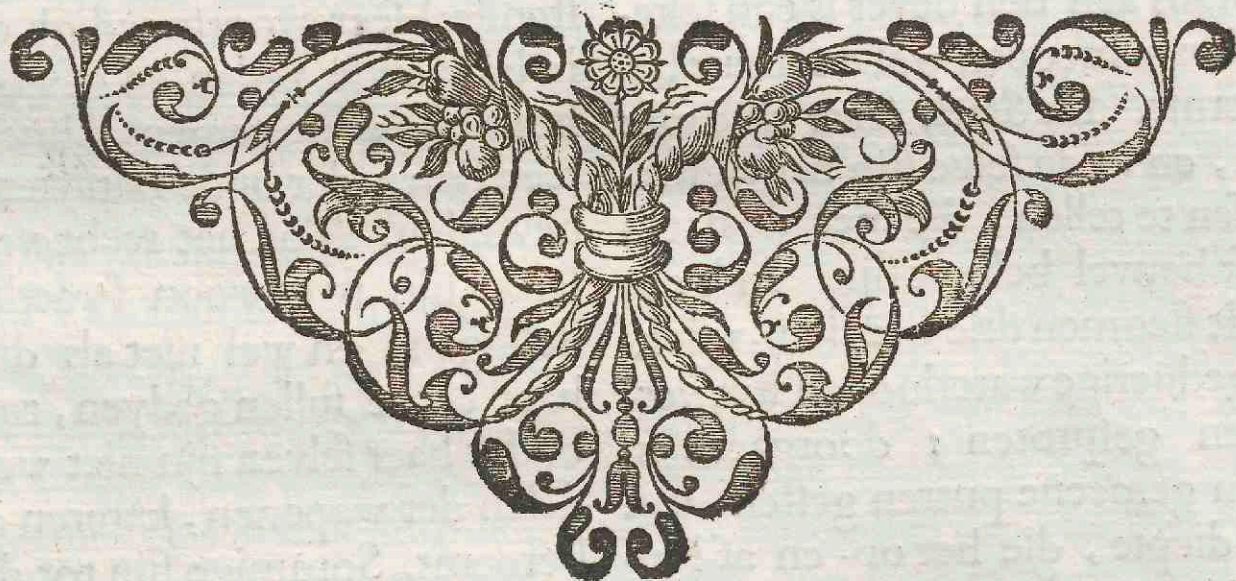
*Nil fateor Bais Latio pralucet in orbe,
Nil & Neomago Gelria majus habet.*

Dat is:

*Italien roem sich vry, om my, op Bel-vedeer,
Het schoonste dat het heeft.*

Maer gun dat Gelderlandt oock diergelijcke eer

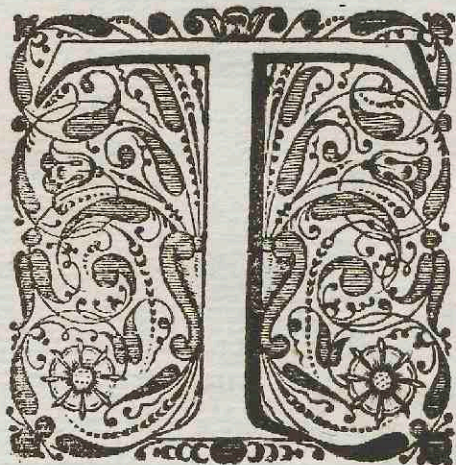
Aen't Nieuwe-Megen geeft.

KNODSENBURGH,

Door PRINS MAVRITS,

in 't jaer M D LXXX, gebouwt.

Erwyl den Grave van Mansvelt den tijdt doorbracht, met het belegghen van de Schans Noortdam, by Sevenbergen gelegen, sonden de Heeren Staten Prins Maurits, en den Graef

van Hohenlo, met een leger in de Over-Betuwe, in de welcke sy noch in Mey, des jaers duyſent vijf hondert negentich, ſijn gekomen; haer leger voor oft tegen over Nimmegen ſlaende, alwaer den Heer van Geleyn, geweſen Gouverneur van Nimmegen, door laſt en inſtructie van Prins Maurits en den Graef van Hohenlo, op den waterkant van de Wael, een groote Schans heeft begonnen op te werpen, om Nimmegen met der tijdt daer mede te dwingen, of om den Grave van Mansvelt van Noortdam en uyt Brabant te locken, 't welck oock daer op gevolgt is.

Den Grave van Mansvelt verſtaen hebbende dat Prins Maurits over de Wael aen 't Leyenhuys een Schans bouwde, heeft niet alleen de belegering van Noortdam, maer de grenſen van Brabant voor die tijt verlaten, en is met ſijn gantsche macht tot onder Nimmegen gekomen; ſijn volck wat geruſt of ſtil gelegen hebbende, is met groot gewelt op de nieuw begonnen wercken van de Schans aengevallen; heeft het volck, dat tot bevryding der arbeyders aldaer lagh, wegh gedreven, en ſlechte of brack af alle het gene van de Schans gemaect was. Hy bleef, tot verſeeckertheydt van de Stadt Nimmegen, en om gerief van vivres en anders te hebben, omtrent de Maes en in 't Landt van Kuyck, met ſijn by-hebbende volck, leggen, om op het voornemen van Prins Maurits te letten.

Prins Maurits, ſiende hoe nut en voordere-lijck den Heeren Staten deſe Schans ſoude weſen, bleef met zyn leger omtrent Nimmegen leggen, latende, met een groote couragie, ſijn voorgenomen werck weêr by de handt nemen; daer mede voortvarende in 't geſicht en onder 't geſchut van Nimmegen, die geweldigh daer op ſchoten, en van den Grave van Mansvelt tot ſulcks geſterckt

wierden: evenwel had het werck ſulck een voortgang, niet tegenſtaende alle bekomerniſſen en tegenweer, dat het noch in 't leſte van de maendt Julii des ſelven jaers, tot redelijcke hooghte en ſterckte geraeckt is.

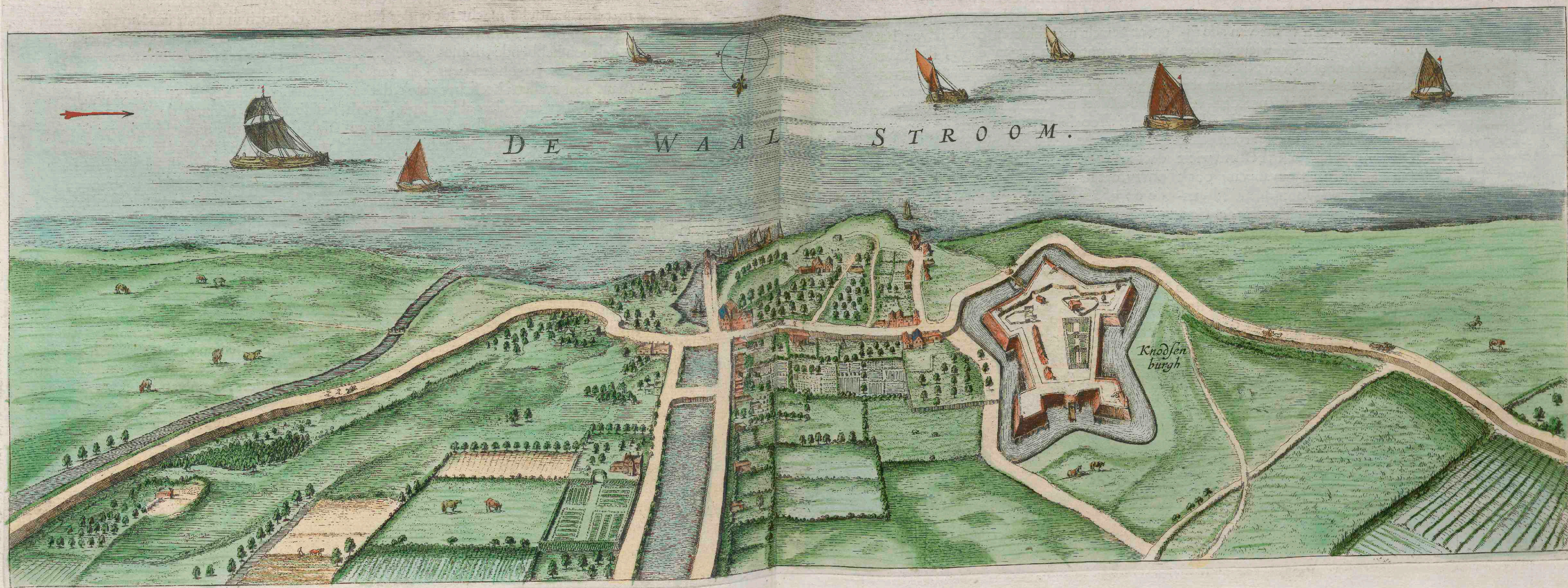
Deſe Schans dus ver gemaect zijnde, werd den naem van *Knodſenburgh* gegeven, ^{Naem.} tot hoon, ſpijt, en als een dwinger van de Knodſendragers van Nimmegen; want in oude tijden ſijn de Burgers van Nimmegen met dien naem genoemt, om dat ſy, in tijdt van oproer en tumulten, een knodſe op ſtraet brachten, tot beſcherming van haer vryheyt. De Schans aldus volmaectt weſende, wiert van alles wel voorſien, ſoo van amonitie als vivres, voor den tijdt van ſes maanden, en voor Commandeur daer in geleyt Kapiteyn Gerard de Jonge, een dapper krijgs-man, met omtrent vijf hondert mannen. Prins Maurits, ſiende ſijn voornemen aldus geluckt, bleef voorts in de Betuwe, en beſette de Wael, van beneden Bommel tot het Tolhuys of Schenckenſchans, met die meening met der tijt Nimmegen, door het geduerigh ſchieten uyt Knodſenburgh, te dwingen. Die van Nimmegen, het geſtadigh ſchieten uyt de Schans niet konnende verdragen, verſochten yverigh aen den Grave van Mansvelt, die noch in 't landt van Kuyck lagh, om hulp; want deſe Schans begon haer ſlaeu- hartigh te maken. Deſe klachten van Nimmegen quamen oock voor den Prins van Parma, die een goet guarniſoen in de Stadt wilde ſenden; maer de burgerye ſtelden ſich daer tegen, ſeggende, liever ſelver te willen waken en de Stadt bewaren, dan haer van Soldaten te laten overmeesteren: men ſoude maer de Schans ſien te winnen, het welck voor die tijdt niet en wiert beſocht: bleef alſoo de Stadt van guarniſoen, maer niet van ſchieten, bevrijt.

De Prins van Parma, op het aenhouden ^{Van Par-} van die van Nimmegen, oock ſiende hoe ^{ma bele-} ſchadelijck deſe Schans de Stadt was, en dat ^{gert.} Prins Maurits in Overyſſel verre van de hant lagh, heeft in aller haest een leger van vijf duyſent ſoldaten en vijf-en-twintich hondert ruyters, uyt verſcheyden guarniſoenen by een vergadert; hem van geſchut, ammunitie en vyvres wel verſien hebbende, quam den dertiende Julii vijftien hondert een-en-

Nieuwe
Schans by
Prins
Maurits
begon-
nen,

van
Mans-
velt ge-
flecht;

en van
Prins
Maurits
weêr be-
gonnen
en vol-
maectt.

K N O D S E N B V R G H.

negentigh, seer ſchielijck na Nimmegen, maeckte een Schipbrug over de Wael, om in de Betuwe te komen, en belegerde defe Schans. La Motte, Overſte van 't geſchut, liet uyt negen ſtucken twee hondert tachtich ſchoten in een dagh daer op doen: de ruytery braght een menichte van rijs-boſſen aen, om de gracht te vullen, en aen de Breſſe, die hy meende dat alree gemaect was, te komen; maer alles te vergeefs. Die van binnen weerden haer dapper, doch meeft met ſchieten; waer door veel volck en eenige hooge Officieren bleven, onder welke Graef Octavius van Manſvelt, Frederick Caraffa Napolitaen, en Achilles Triſſino van Vicentien, waren.

Prins
Maurits
treckt op
tot ontſet.

Prins Maurits kreegh by Steenwijck, uyt Knodſenburgh, tijding van den Commandeur Gerard de Jonge, dat de Spaenſchen 't Fort ſterck belegert, en, ſchoon ſy het hard aentaſten, noch niets gewonnen hadden. Zijn Excellentie beſluyt derwaerts te gaen, om de Schans t'ontſetten, dies trock hy naer Arnhem, ſloegh daer een ſchipbrug over den Rijn, en liet ſijn leger daer over in de Betuwe gaen. Hier maeckte hy by nacht een Embuſcade of hinderlage van duysent te voet, en vijf hondert paerden: toen het dagh was, ſond hy twee vanen ruyters naer 's vyandts leger; maer bleef ſelf, met den Ridder Veer, by de embuſcade. Als de gemelde twee vanen ruyters dicht onder Parmaes leger quamen, om eenige daer van uyt te locken, vielen tien cornetten paerden met groote onverſaechtheyt op hen uyt, en drevén hen te rug: zy weeken daer op naer d'embuſcade, alwaer den vyant van alle ſijden ſoo dapper beſprongen wiert, datter ſechtich op de plaats doot bleven, daer onder veel Adels was, hondert en vijftich gevangen en twee hondert en vijftich paerden overtoert. Van des Hertoghs compagnie, door Pedro Francisco Nicelli, overſte Ritmeester en Capiteyn van ſijn lijfwacht, beſtiert, wiert de cornette genomen en gevangen; oock den Ritmeester Don Alphonſo Davalos, natuerlijcke broeder van den Marquis del Guafſto, met ſijn cornet: den Luytenant Comte Decio Manfredi, wiens Ritmeester Hieronymo Caraffa was, bleef met ſijn cornet oock gevangen: de Capiteyn Antonio Paradillia Spaenjaert, wiert gequetſt, gevangen, en ſtorf t'Arnhem. Op d'eene zijde van de cornet des Hertoghs van Parma ſtont ſeer koſtelijck geborduurt het beelt Chriſti, met defe woorden: *Hic fortium dividet ſpolia*; dat is, *deſe ſal den roof der ſtercken deylen*: op d'ander zijde was 't beeldt van de H. Maria, met het

Parmaes
peerde-
volck ge-
ſlagen.

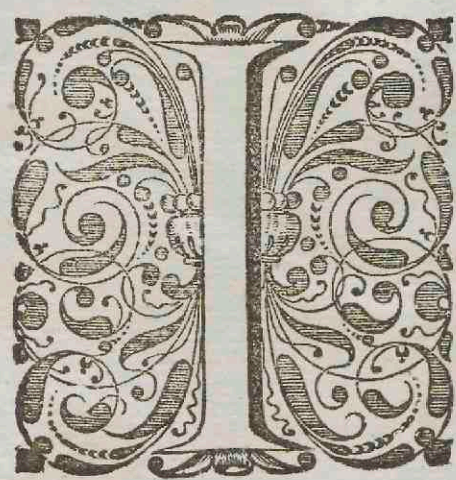
Namen
der ge-
vange
Bevel-
hebbers.

Kindeken in de wiege, en dit geſchriſte: *Quem genui adoro*; dat is, *ick aenbid die ick gebaert heb*. Op de cornet van Alphonſo Davalos ſtont het Beelt van S. Jan, wijsende op een Lam. Dus wierden defe tien compagnie gantſch geruyneert, geſlagen, en gevangen.

Den Hartogh van Parma dees neederlaeg van ſijn volck ſelf van verre uyt het Hof, genaemt den Valck-hof, in Nimmegen leggende, geſien hebbende, beelde hem vaſtelijck in, dat Prins Maurits ſich met defe victorie niet ſoude laten genoegén; maer trachten met alle middelen op de Wael te komen, om de ſchipbrug die hy aldaer had te breecken; ſoo heeft hy in aller haeft, den ſes-entwintichſten der gemelde maent, ſijn leger met het geſchut en bagagie uyt de Betuwe doen brengen: liet tot dien eynde ſeer behendelijck een trenché voor de brugge aen de riviere maken, met noch een Schans daer by, die met volck beſet en bewaert wierden; latende, onder beſcherming der ſelve, en het geſchut van de Stadt, ſijn bagagie, geſchut, peerde- en voet-volck over de rivier met gemak paſſeeren. Die van Knodſenburgh, om Parmaes aftrecken te bekommeren en te quellen, ſijn met eenich ſcheeps-volck uytgevallen en haer ſoo op het lijf gekomen, dat ſy niet ſonder groot verlies wegh konden geraken. Daer quamen des anderen daeghs eenige Oorloghsſchepen, maer te ſpade, uyt Hollandt, om Parmaes volck meer ſchade te doen: doch vertoonden haer die van Knodſenburgh met de ſchepen, als oft ſy van ſtonden aen de Stadt wilden beſpringen, doende groot gewelt met ſchieten op de ſelve; het welck ſy oock den eygen dagh, dat Prins Maurits ſelf in Knodſenburgh quam, hervatten; ſonder dat de vyant, ſchoon daer niets dan de Wael tuſſchen hen was, een ſchoot deê. Is alſoo defe Schans voorts ongemoeyt gebleven, en ſy hielden niet alleen de Stadt daer mede geblocqueert, maer de rivier ſoo onvry, dat naeuwelijcks een Schip daer konde op of afvaren. Tot dat noch in 't ſelve jaer, in de maent van October, Nimmegen niet alleen voorts belegert, maer oock gewonnen werdt; 't welck een groote Victorie was voor de Heeren Staten; want ſy niet alleen een Stadt wonnen, maer bevrijden ſoo veel nabuyren, die geſtadigh met ſulck een overlaſt van Soldaten gequet waren, dat het byna ongelooſlijck was. En is Knodſenburgh van dien tijdt af, nevens de Stadt Nimmegen, aen der Staten ſijde gebleven, gelijk ſy noch heden ſijn.

Parma
breeckt
het beleg
op.

Z U T P H E N.

IN de derde staet en ordening is het Quartier, en de Hoofststadt van 't Graeffschap van Zutphen, dat, onder de tijtel van Provintie oft Lantschap vermaert, onder de seventien getelt word; en, by hewelick en verbont aen 't Hertoghdome van Gelderland gehecht, met d'andere Quartieren het Geldersche Vorstendom uytmaect. D'Yssel, en Drusus vaert, eertijts daer in geleyd, scheyd geheel dit Graeffschap van de Veluwe. Daer na, in 't jaer MCCC LVI, wierd die, met toestemming van de Vorst Reynaldus, by de vischpoort van de stadt, door 't leyden van een nieuwe graft, met afleyding van een graft aen de suydzijde van de stadt, geopent, om 't gewelt van de vloet van dese poort, en oock van de Hoofskerck af te weeren. Dese graft heeft sijn begin van de heuvel, *Brunsbergh* genoemd, en streckt sich uyt tot aen de watergraft, die beneden de stadt vloeyt, daer sy sich oock in d'Yssel uyt de moerasschen ontlaf, waer van het, naer sijn kleur, 't *Swart water* genoemd word. Dese graft besproeyt ter selve plaets het lant van de stadt, en, in een oude graft ontfangen, die met een groote omkeer 't lant, *Marfch* genoemd, omloopt, lost sijn water deur Deventer, Hattem en Kampen in de Zuyder-zee. De deurgang van dese oude graft, nu als een poel, verthoont sich alleen deur de brugh van Empelen. Dit gedeelte van 't lant van Zutphen word oock door een houte brugh, meer dan drie hondert passen lang, in 't jaer MDCLV met groote kosten van d'Overigheyt gemaect, aen de stadt gevoeght, die aen d'oostzijde Westfalen, aen de noortzijde Overyssel, en aen de zuydzijde de Rhijn tot grenspalen heeft. Wat het oosten en noorden aengaet, sy word daer van 't lant van de Schout door twee bruggen, Zuyderlo en Warnsfeld afgesondert; en ter plaets, die naer de Rhijn streckt, door Brunsbergh, een bergh, die dus genoemd word, afgescheyden.

Grenzen.

Oorsprong van de naem.

Daer is naeuwelijcks aen te twiiffelen oft dese stadt heeft haer naem van de nedergaende beemden, die van d'onsen *Venen* genaemt worden, en van *zudt*, oft *zuydt*, als of men seyde, plaets aen de zuyd-venen: voornamelijck, dewijl men bevind dat aen de noortzijde by de stadt een stuck lants leght, 't welck noch heden *Noortpheen* genoemd wort. Men kan hier uyt bemercken, hoe verre de gene verdoolt sijn, die achten dat men d'oorspronck van dese naem van d'Usipeten halen moet. En Pontus Heuterus, die gewilt heeft dat men *Zuetveen*, byna soete beemd, van de natuur van de gront seggen sou, word klareljck genoegh van d'andere plaets, daer af alreê verhaelt is, tegengesproken, dewijl sy, naer 't noorden streckende, *Noortveen* genoemd word: hoewel ondertusschen waerachtigh is, dat d'Usipeten omtrent dit gewest by oude tijden aen de Sicambren tot geburen hebben verstreckt, en ten deel

Gelderlant.

voor stichters daer af gehouden moeten sijn.

Seker, hier is niet te verwerpen Goropius Becanus, die in sijn Hyperboriën Venetijs verskert, dat al de namen der steden, die in *Ven*, oft *Veen* uytgaen, oft dat al de gene, die met dese benaming beginnen, gelijk Venerien, Venlo, Zutphen, en andere diergelijcke, in waterachtige oft moerassige plaetsen gelegen sijn. De stadt selve is rijck van volck en schatten, en niet alleenlijck van gelegenheyt, maer oock door kunst sterck. De vloet Berckel vloeyt daer deur, en, in d'Yssel vloeyende, snijdt de stadt aen twee deelen, die onderling met twee bruggen te samen gevoeght worden; 't welck oorsaeck is, dat dit deel noch heden de nieuwe, en 't ander d'oude stadt genoemd word. Dese selve vloet doet in de omkring van de stadt oock eenige molens drayen, en heeft sijn oorsprong in Westfalen, boven Koesvelt, niet verre van het vleck *Bilderbeeck*, in de steene bergh, Bavenbergh genoemd, uyt de welck een groote menigte van steenen, die bequaem tot bouwen sijn, gehouwen worden. En dewijl men bevonden heeft, ten deel door ervarentheyt, en ten deel by peyling, dat men dese vloet lichtelijck tot de scheepvaert bequaem kon maken, tot groot gerijf om allerhande waren uyt en in te voeren, soo is, met believen der Staten van Gelderland in hun vergadering, in 't jaer 1630 gehouden, aen d'Overigheyt van Zutphen toegestaen, soo nut en dienstigh een saeck op hun eyge kosten te bevorderen. Dese stadt leght van Arnhem vier, van Doesburgh anderhalf, en van Nieu-megen ses mijlen. De lucht, soo wel binnen als buyten de vesten, is gesont en aengenaem, en 't lant daer rontom heel vruchtbaer, en seer bequaem om ossen en koeyen te weyden, en oock om koren te sayen en t'oogsten. De burgers sijn beleeft, en daer onder veel groote en adelijcke personen. Soo veel Collegien en vergaderingen, tot godvruchtige diensten geschickt, in de welcke beyde mannen en vrouwen geweest hebben, wijfen aen dat de stedelingen eertijts grootelijcks tot de Godsdienst genegen waren. Daer is oock een Sieckhuys, Oude-mannen-huys, Weeshuys, en verscheide andere Godshuysen. Buyten de Laerpoort, naer de zijde van Westfalen, stont eertijts het klooster der Minderbroeders van S. Franciscus ordre, *Galilea* genoemd, 't welck nu tot aen de gront geslecht is.

Oude en nieuwe Stadt.

Hoedanigheyt van de lucht.

Inwoonders.

Godshuysen.

Het klooster Galilea.

In d'oude Stadt is een seer heerlijcke kerck, aen S. Pieter en aen S. Walburgh gewijdt, treffelijck en prachtigh, heel oudt van bouwing en maecksel, in gestalte van een kruys, die, verbrant sijnde, door Otto, soon van Godschalck, van de gront af weêr gebouwt, en in 't jaer 1105 van Burchard, toen Bisschop van Utrecht, op 't versoek van de voorgenoemde Graef, die om sijn sonderlinge godvruchtigheyt, vol van de heylige Geest van de selve Bisschop genoemd word, van nieuws ter eeren van d'Apostel Petrus en van de heylige Walburgh gewijdt is, gelijk 't autentijck geschrift, in de stadts-registers bewaert, aenwijst; in de welck dit tot haer outheyt behoort, en sonderling t'aenmercken staet, dat

S. Walburgs kerck.

C

de

Z U T P H E N.

de genoemde Biffchop in't voorverhaelt gefchrift getuyght, dat de befchreven voorrechten van de kerck toen aen hem vertoont wierden, die door d'ouderdom van tijdt van de motten geknaeght waren, en dat de Biffchop, dit gelien hebbende, aen de Graef, met fijn klercken en Kanonicken verfocht heeft, dat men defe befchreve voorrechten vernieuwen fou. Hier uyt blijktt klaerlijck genoegh, hoe verre fy van de waerheyt afdwalen, die Otto van Naffou, d'eerfte van die naem, Graef van Gelderlant en Zutphen, de Stichter van defe vergadering maken. Het Dekenfchap van dit Collegie was in foo hoge achting, dat de Graven dickwijls defe ftaet bedient hebben. Men fiet in't midden van de kerck, onder fekere kroon, die van verguld yfer heel konftelijck gemaect is, en met vier ketenen aen 't gewelffel hangt, (onder de welcke, naer d'oude gewoonte, de Kanonikale Lof-fangen aen de heylige maeght plegen gefongen te worden) twee gedenckgraven, in de hooghte opgebout, daer in, gelijk men seght, Otto van Naffou, en fijn gemalin begraven fijn. Wijders, men befpeurt uyt d'opfchriften, voor de beyde deuren van de felve kerck geveft, dat de Toren, die de hooghte van alle is, tot tweemaal van de blixem is getroffen, en in brant geraeckt, naemelijck eerft in 't jaer 1446, en daer na in 't jaer 1600; en dat fy federt, in 't jaer 1635, van de Kerckmeesters, niet min heerlijck dan te voren, en in een beter gefalte weêropgemaect wierd. Men fiet in de felve kerck een doopvat, konftelijck van koper gemaect, 't welck om de heerlijckheyt van 't werck, grootheyt, en voortreffelijckheyt van de ftoffe, d'oogen der voorbygaenders tot fich treckt, en aen fich als gebonden houd, en aen alle menfchen tot groote verwondering ftreckt. Aen d'oofthijde van de felve kerck is een gemeene Bibliotheek, tamelijck wel met veel en verfcheyde boecken voorfien, en die noch dagelijks door de mildadigheyt der Opfienders en Raetsperfoonen aenwaft. Niet verre van hier was eertijts de Stadts Schole, die federt van de Raet naer 't klooster der Preeckheeren gebracht is, omtrent in't midden van de ftaet gelegen. Hier uyt, als uyt het paert van Troyen, fijn veel mannen gekomen, die door hun kloeck begriip en geleertheyt vermaert hebben geweest, onder de welcke by Trithemius hoogh verheven word feker *Gerhardus Zutphanienfis*, die door fijn heerlijcke gefchriften groote achting voor fich verkregen heeft; gelijk oock *Johannes Vorthusus*, welcks werck, *Phenix* genoemt, van vele geprefen word, dewijl daer in de daden, raden, uytgangen, en de hiftorien der beyde eeuwen van Karel de Groot, en van Karel de vijfde, beyde de grootste Keyfers, in goede ordening befchreven fijn. Men vind oock fijn *Befending van d'oude en nieuwe hooge Schole* der geleerde lieden van fijn eeuw (die hy foo met malkander vergelijckt, dat hy aenwijft dat 'er feer groote gelijkheyt tuffchen beyden is) aen Keyfer Maximilianus, door de welcke hy aen de felve Keyfer, nieuwelijcks ingehult, danck bewijft. Thomas de Kempis, eertijts Kanonick van S. Agnete-bergh by Swol, welcks boecken van Chriftus Navolging in foo hooge achting fijn, kent *Gerhardus*, van de welck ge-

fproken is, in fijn Kronijck voor Leermeeft. *Henricus Zutphanienfis*, Bedienaer der Bremers, is oock vermaert by de Gereformeerde Ditmarfers door fijn marteling: want na dat hy de Bremers tot reformatie van de Godsdienst, gelijk men dat noemt, overreed had, en, van de Ditmarfen ontboden, desgelijcks oock by hen pooghde te doen, wierd hy, uyt haer van fijn tegenstrevs, omtrent in 't jaer 1525, ter doot gebracht. Ia noch onlangs heeft *Theodorus Marfilius Zutphanienfis* onder de Professoren van Parijs vermaert geweest.

Maer dit klooster der Preeckheeren, van 't welk gefproken is, wierd geficht van *Margareta*, dochter van Guido, Graef van Vlaenderen, die in 't jaer 1321 ftorf, na dat fy veel jaren lang aen Reynaldus, d'eerfte van die naem, Graef van Gelderlant en Zutphen, gehuwt had geweest.

Men fiet, onder d'andere gebouwen van de ftaet, oock d'overblijffelen oft eer puynhoopen van feker Vorftelijck huys, 't welck over lange tijt de fetel der Graven van Zutphen heeft geweest, en nu, uyt oorfaeck van de wanftalte, geflecht is; daer van noch heden defe plaets, niet verre van de vifchpoort gelegen, gemeenelijck op *des Greven-hof* genocmt word, en met boomen beplant is, en om haer groente in de fomer aengenaem om t'aenschouwen is. Niet verre van daer ftaet een hooge toren, die gelijk een pyramide is, en vier fijden heeft, van gebackte fteen gemaect, welcke van feker man, die eertijts daer gewoont heeft, in 't gemeen *Drogenaps-toren* genoemt word: feker, een heerlijcke verciering van de ftaet, van waer men wijt en verre over d'omleggende landen fien kan. Dese poort verftreckte eertijts tot een ingang naer 't kasteel oft vefting, die door Karel van Egmont geficht was, toen hy, van de hoop van wettige nakomelingen verfteken, de Koning van Vranckrijck tot navolger in de heerschappy van Gelderlant pooghde te fteffen. Doch hy, bevindende dat de gemoe-den der Staten hier toe niet gefint waren, wilde eerft de voornaemfte fteden door defe middel dwingen, en daer toe een wegh voor fich banen.

Niet verre van de kerck, van de welcke wy hier boven gefproken hebben, ftaet het Stadthuys; een groot en heerlijck werck, met drie gevels in de hooghte opgetrocken, even als oft het drie verfcheyde gebouwen waren: in 't uytterfte van de welcke, het naefte aen de kerck fijnde, de vergadering der Gedeputeerden en Afgevaardighden van 't geheele Graeffchap gehouden word. Laet ons oock het Wijnhuys niet vergeten, dat, aen de marckt gelegen, de gedaente van een out gebouw vertoont.

Wat de beftiering van de Gemeente aengaet, die is voornamelijck Aristocratiijck, en beftaet in Burgermeesters en Schepenen tot twaelf in 't getal, uyt de welcke twee van d'oudste, door overtreffing, met de naem van Burgermeesters en Segeldragers geëert worden. Dese alle, volgens hun oude gewoonte en recht, verkiefen, sonder naer iemant anders te luysteren, op S. Pieters dagh in de hooftkerck hun amptgenoten, foo in 't getal van twaelf iemant gebrack, en nemen, met eendrachtige ftemming van alle, nieuwe medegenoten, die fy naer hun believen in de plaets der gene

Toren.

Doopvat.

Boekery.

Schole.

Geleerde mannen.

Des Gra-
ven-hof.

Andere to-
ren.

Stadthuys.

Wijnhuys.

Bestiering
van de Ge-
meente.

gene stellen, die niet meer voorhanden sijn. Sy behouden dese waerdigheyt voor altijd, 't en waer dat iemant haer van self wilde afleggen, oft sich onwaerdigh tot foodanigh een eer maeckte, dat sijn amptgenoten oordeelden dat hy uyt sijn staet gestoten most worden. Sy deelen by loting, op S. Pieters dagh, selve jaerlijcks het Rechters-ampt onder malkander, ja foodanigh, dat twee Schepenen, namelijk een oude en jonge, die te samen gevoeght, en gewoonelijck voor een tijt Rechters genoemt worden, alle twee maenden oversten van 't Gerecht der stadt sijn, en in de Raet het ampt van Voorfitter bedienen; en oock, als de staet van de stadt sulcks schijnt te vereyffchen, de Raet boven de gewoone ordre mogen vergaderen.

Vryheden.

Rechts-pleging.

Wat de vryheden en ontslaging der lasten aengaet, sy heeft de selve voorrechten, die eenige vrye stadt, van dese sijde der bergen tot aen de zee, geniet. Sy betaelt geen schatting deur 't geheele lantschap, en is vry van alle aenseggingen en Indictien, en is niet gehouden eenige bevelen te gehoorfamen, dan de gene, die sy voor de nootfakelijckheyt van haer gemeente, oft met gemeene toestemming der Staten, tot bescherming van 't geheele vaderlant, instelt. Wat de pleytsaken aengaet, sy oordeelt die naer d'infertingen, en naer 't gewoon recht, sonder dat het geoorloft is sich van hun vonnis op eenigh ander recht te beroepen; gelijk oock de kleynen steden van 't selve Graeffschap, en andere steden daer buyten, die recht aen hun burgers toewijfen. Want veel van de selve steden hebben eertijts tot het selve Graeffschap behoort, oft sijn, na lang verloop van tijt, naer 't voorbeeld van de stadt Zutphen, van dorpen tot gedaenten van steden opgerecht, en met het selve burgerrecht, en, door de goedertierentheyt der Vorsten en Graven, met eenige andere voorrechten en vryheden, beschoncken; soo dat sy, 't hooft der andere steden sijnde, die noch onder 't selve Graeffschap staen, en oock ten opzicht van eenige andere plaetsen, die gesticht sijn om het selve recht te volgen, met reden de hoofstادت behoort genoemt te worden. Om welcke oorsaeck dit door een lange oeffening by d'Overigheden deser steden plaets gekregen heeft, dat, soo hen duystere gedingen, en sware pleytingen voorvallen, uyt de welke sy sich niet kunnen redden, sy die tot d'Overigheyt van dese gemeente, als tot een gemeen Hof, met plechtelijck gebaer, gemeenlijck *ter Hoffaert* genoemt, senden, om daer gered en gevonnist te worden: die dan van dese Overigheyt, naer de rechten der stadt, gevonnist worden, en, naer d'achtbaerheyt gevonnist, weêr te rug send, om eeuwich vast en bondigh te blijven, en gebruyckt in d'uytspraeck van 't vonnis dese woorden: Indien hier, te weten in dese stadt, dit voorval gebeurt was, soo souden wy warelijck de saeck in dier voegen, gelijk volght, vonnissen. De beroepingen tot dese Raet van 't vonnis van Gent, in de Betuwe gelegen, worden oock derwaerts gevoert: en men bevindt dat dese Raet soo vermaert heeft geweest, datmen oock uyt de verste-gelege gewesten van hier raetplegingen versocht heeft. Uyt het welck niet son-

Gelderlant.

der reden aangewesen word, dat altijd een seer breede Raet, in 't Burgerlijck Recht, en in de Rechten des vaderlants wel ervaren, over dese stadt geweest, en daer van 't gerucht van soo groot een naem voor sich verkregen heeft. En op dat sy te meer in geleerde mannen en Rechtsgeleerden sou bloeyen, door welckers Raet sy in twijffeltachtige saken sou konnen geholpen worden, soo sijn door Hartogh Arnold van Egmont de drie inkomsten der Kanonyen hier by gevoeght; doch op dese voorwaerde, dat sy tot voordeel van geen anderen souden gedyen, dan van de gene, die, sijn vernuft in de Rechten oeffenende, binnen sekere korte tijt verdient had met de lauwer van Doctoratus, oft van Licentiatu gekroont te worden, die heden gemeenlijck Doctorale Prebenden genoemt worden. De stadt heeft noch veel andere oude voorrechten, van de welke dit een der voornaemste is, dat men sich op geen hooger recht beroepen magh; 't welck Hartogh Arnoldus, van haer recht en lange gewoonte door d'Overigheyt genoegh onderwisen, gelijk hy self verhaelt, in 't jaer M cccc xxxii heeft vernieut, en aen die van Zutphen bevolen, dat sy dit in sijn heerschappy onverbrekelijck onderhouden souden.

Doctorale Prebenden.

Soo dickwijls oock als men van sware saken, die de gemeente in 't gemeen aengaen, raetsplegen sal, soo worden door d'Overigheyt de gene, die men naer de gewoonte, nu in Gelderlant aengenomen, ter vergadering roept, gedaeght; tot welke vergadering oock d' Afgevaerdighden uyt de mindere steden met brieven genoodicht worden, om ter gesette tijdt en plaets te verschijnen. In dese vergadering hebben van alle oude tijden af d'eerste Schepenen het voorsitten, midde-len alle saken, doen 't voorstel, vragen yder sijn gevoelen af; en 't gene, daer de stemmen van d'Ede-len en van de Hoofstادت toeneeygen, word voor vast en bondigh gehouden: voorts, 't gene dat in deser voegen besloten is, word door de Secretaris oft Geheymfchrijver van dese stadt schriftelijck by d'oude boecken bewaert. Men vindt noch by d'oude geheyme brieven van dese stadt de besegelde geschriften der Koningen van Denemarcken en Noorwegen, verscheide en selfsame gunsten begriipende, door de welke de burgers van de selve stadt, die koopmanschap plegen, vriendelijck genodicht worden, om in hun Koninckrijcken te komen handelen: uyt het welck klaerlijck blijkt, dat d'inwoonders en burgers van dese stadt oock met de koophandel naer d'uyt-heemfche lantschappen beefich heeft geweest. Wijders, hier uyt blijkt noch klarelijcker, dat sy haer ordening en plaets in de Anzeesteden, onder de vooghdty van de Keulsche Kreyts heeft, en van haer tot de gemeene vergaderingen geroepen word, na dat sy door brieven, over de welken te beraetflaen valt, verstaen heeft van welke articulen, die sy van d'eerlijcke Raet van Lubbeck ontfangen heeft, men spreken sal. En hoe-wel sy, uyt oorsaeck der krijghs-beroerten tegen de Koning van Spanje, eenige jaren lang nagelaten hebben hun Gefanten naer dese vergadering te senden, soo hebben sy echter, in de tijt van het twaelf-jarigh bestant, hun Gemach-

Algemeene vergadering.

Handeling der burgers.

Z U T P H E N.

tighden, met befondere laft van de ftadt, weér van nieus derwaerts gefonden, daer fy oock voor een lid van de vergadering erkent wierd, en noch overal de felve vryheden en rechten behout.

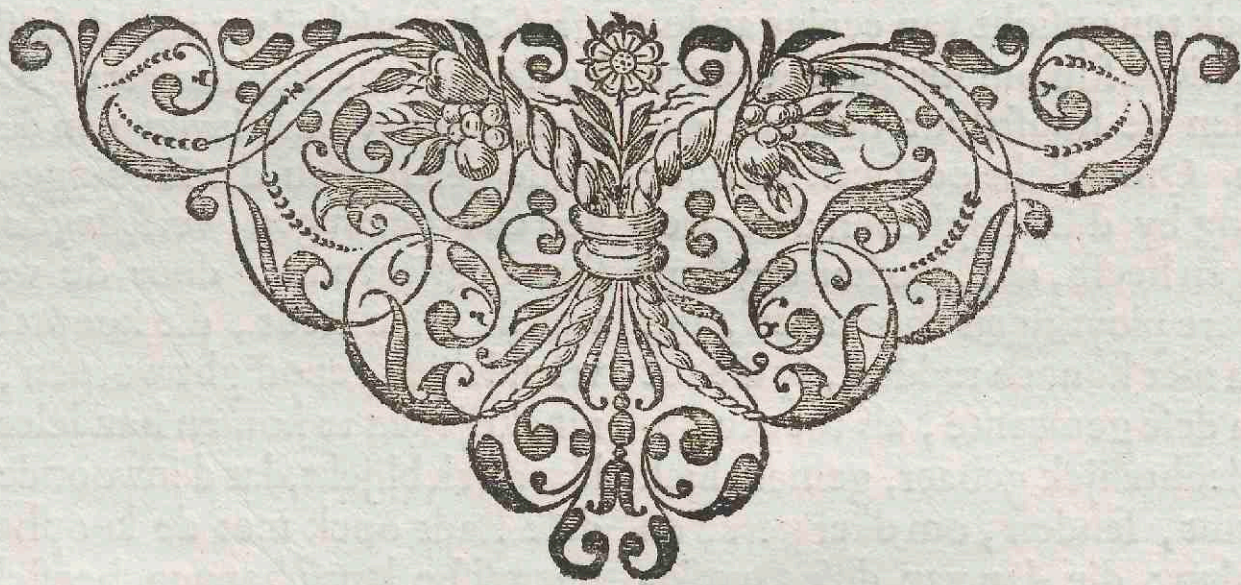
*Leen-recht
van de
Stadt.*

In defe felve ftadt, daer het Hof van 't Graef- fchap is, aen 't welck de leengoederen van byna 't geheele Lantschap, door de bant van 't leen- recht, toegeschreven fijn, worden de verschillen en gedingen, die fy Leen-gedingen noemen, naer 't leen-recht van Zutphen, gelijk eertijts de Sa- lifche wet by de vreemde volcken geweest heeft, gevonnift, op fulck een dagh en plaets, als daer toe gefelt is, onder d'eyckeboom, by de puyn- hoopen van 't oude Graven-hof, van 't welck hier voor gewagh gemaect is. En onder een linde- boom, niet verre van de eyck in de felve plaets fttaande, word recht over de perfoonen en goede- ren gefproken, die gewoonelijck *Laten goederen* ge- noemt fijn, van de welken echter meer in 't gebied van Roermond gehandelt word, daer veel gron- den van de felve natuur gevonden worden. In de- fe felve ftadt word oock van de Rechters, uyt de beyde leden verkofen, overfiening van recht, van de minder Rechters aen 't opperfte recht van 't Graeffchap verfocht, verkregen; en de handel- ingen van 't Gerecht, met de vonniffen, van de wel- ke men geappelleert heeft, moeten binnen de tijt, van 't stads-recht gefelt, op verlies van hun recht, aen d'Overigheyt aengegeven worden, die, be- halven de genoemden uyt het Graeffchap, oock uyt het Provintiale Hof Gemachtighden tegen fe- kere dagh beroept, die in dit recht onder de Vor- ftelijcke naem oock het ampt van Voorfitter be- dienen. Defe ftadt heeft oock recht van Munt te flaen, volgens d'achtbaerheyt en wet des Key- fers, van 't welck tot getuygen verftrecken foo wel d'oude gefchriften, in de Secretarie bewaert, als de geflagen munt, die noch in veel handen omgaet. Om welcke faeck de Algemeene Staten,

Munt.

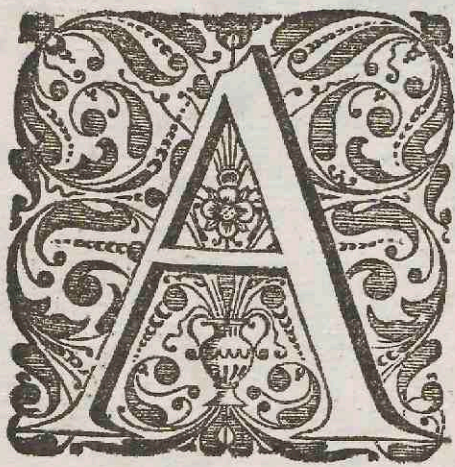
oordeelende dat het tot nut van hun Gemeente ftrecken fou, dat 'er geen ander munt geflagen wierd, dan in de naem en naer de wet der Provin- cien, in 't jaer M D C IV feker jaergelt, voor d'op- houding van hun muntflaen, aen d'Overigheden toewefen, 't welck, gelijk een gewoone laft, in de gemeene rekening gebracht is.

Men kan geen klaerder blijken van d'oudheyt *Ontheyt.* van defe ftadt hebben, dan dat het geheele Graef- fchap de naem van haer voert, en dat fy defe tijtel en waerdigheyt heeft gehad, toen 't Hartogdom van Gelder noch niets anders dan een Vooghdv was. Berchemius verhaelt, dat in feer oude tijden, eer Zutphen geficht, en 't Collegie van Zutphen opgerecht was, de Vorften van Zutphen Graven van Zelhem genoemd wierden, en dat met defe woorden: De Graven van Zutphen wierden in de voorgaende tijden, voor de bouwing van de ftadt, en van 't Collegie van Zutphen, Graven van Zelhem genoemd; van de welcke een, Graef Baldericus genoemd, 't kasteel Zelhem, tuffchen Niel en Meer van Duffelen boude; van welcks afkomst ick sekere Graven van Zelhem, name- lijck Graef Theodoricus, en fijn broeders, Alar- dus en Gerardus, met hun nakomelingen, foo wel vrouwen als mannen, in feker oude Kerck van Meer tot hun geheugenis gefchreven heb- gen. Maer de genoemde Graef Baldericus, Graef van Zelhem, deê, na 't afwerpen van fijn kasteel van Zelhem, met de fteenen daer af het klooster der Monicken van S. Benedictus oprech- ten, 't welck hy met rijcke inkomsten verforgh- de, en nu de wereltlijcke Kanonicken van Zefica toebehoort. *Men heeft dieshalven niet te twijffelen dat Dufflia met Zefica onder de heerschappy van 't Graef- fchap van Zutphen geflaen heeft, schoon nu Dufflia aen 't Vorstendom van Gelderland, en Zefica aen 't Hartogh- dom van Kleef gevoeght is.*

A R N H E M.

Oor-
sprong
van de
naem.

Lib. v
Hiflor.

Oppehof.

R N H E M word van vele Schrijvers in de Latijnsche tael *Arnhem*, byna als of men wooning van de Keyserlijke Arent seyde, genoemd. Ia de voornaemsten van de Geldersche adel, Arnheimers genoemd, vertoonen d'Arent in hun schilden en wapenen, gelijk oock de stadt selve. Byna al de Geleerden sijn hier in eens en eenigh, dat de plaets, die van d'ouden, en voornamelijk van Tacitus *Arenacum* genoemd word, dit ons Arnhem is. Dit sijn Tacitus woorden: *Daer was noch soo veel oorlogh overgebleven, dat Civilis d'onderstant der benden, vleugels, en legioenen, in vier deelen verdeelt, en in groote vlekken gelegert, aengetast heeft; het tiende legioen t' Arenacum, het twede te Batavodurum, en de legers der benden en vleugels te Grinnes, en te Vada.* Alle welcke plaetsen, de namen niet geheel verloren hebbende, in ordening gestelt, wy hier sullen byvoegen, te weten: *Arnhem, VVageningen, Rhenen, en VVijck te Duerstede.* Het Reysboeck van Antoninus meld oock van sekere plaets, die daer *Arenatium* genoemd word. Dese plaets leght niet verre van Nimmegen, naer de Rhijnkant: hoewel men oock een vleck vind, niet verre van Nimmegen, tusschen Buren en Tiel, dat *Aricum* genoemd word. Daer is oock een dorp en klooster, *Rencum* genoemd, niet verre van Arnhem; en daer sijn vele, die ondersoecken of dese plaets de naem aen de stadt gegeven heeft, met byvoeging van een A, t welck vloet betekent, als of het *Arencum* was. Maer dit is van al te verre, en misschien vruchtelooselijck opgesocht, voornamelijk, om dat men in d'oude tafelen Redinchem, en niet Rencum geschreven vind. Sy is heden t'hoofd van de Veluwe, en de setel van de voornaemste Raet van t'geheel Hertoghdome. Sy is machtigh, heerlijk, sterck, en rijk van burgers; en, uyt oorfaeck van de Rhijn, die by de Sabels-poort aen de vesten spoelt, en door d'omleggende bosschen, fonteynen en beecken heel aengenaem en vermakelijk, en soo gesont van lucht, dat men niets tot de gesontheyt en tot het vermaeck van de stadt wenschen kan: soo datse gemeenlijk *Arnhem de genoeghlijckste* genoemd word; en dit te meer, om het bosch, dat eertijts dicht aen de stadt was, t welck daer na, in t belegh van Philippus van Oostenrijk, daer af men in de Historien leest, tot aen de gront afgehouden is. Daer sijn oock aengename hoven en tuynen der burgers, van de *Gelderlandt.*

welcke sy omringt is, en lustige beemden aen d'oostsijde, in t gemeen *het Arnheimerbroeck* genoemd; die in t jaer van Christus geboorte *CLDCCCXLIV*, toen een groot deel van de stadt door de brant verdelght was, door d'Overigheden aen hun burgers uytgedeelt wierden. De voornaemste vloet, uyt de nagelegene heuvelen geresen, en in de voorsteden verscheide draymolens omdrijvende, vloeyt op het uytterste deel in de stadt, en, een watermolen in de selve, tot groot gerief der burgers, omdrajen doende, ontlast sich in de Rhijn. Naer de sijde van de Veluwe, en ter plaets, daer men naer Maestricht gaet, buyten de stadt, is een heuvel, van de welcke sich een lustige aenschouwing over de naeste landen van de Betuwe en andere vertoont. Ter selve plaets, naer de noordsijde, heeft dese stadt de heuvels en dalen van de selve Veluwe, die met bosschen en heyde beplant sijn, in de welcke met groot vermaeck verscheide soorten van wilde beesten, die den jagers overal voorkomen, gevangen worden. Ick verwijsch noch de nabygelege vyver, eertijts met een graft en wal omringt, om de wilde beesten te bewaren, *de VViltbaen* genoemd, daer de Hertogen van Gelderland sich in de jaght plegen te verlustigen, en nu heel dienstigh tot een wandeling voor de burgers is.

Aen de zuydsijde, en over de Rhijn, vertoonen sich de schoone Betuwsche velden, die seer vruchtbaer van haver, garst, erten, bonen, en andere granen sijn. Dese stadt heeft vijf poorten, van de welcke de vier van gebackte steen heel sterck gemaect, en tegen t gewelt van buyten gelijk sloten gebout sijn. De gene, die de naem van S. Ian heeft, wierd in t jaer *MDXXXVII*, door t gebied van Hertogh Karel, die voor de komst van Keyser Karel de vijfde bevreesd was, met een treffelijk gebouw en sterckte, op de kosten der burgers, versterckt: gelijk oock de vesting daer aen, die naer de Rhijnpoort is, het uytsteckenste werck van de geheele stadt, en t rondeel, *den Gelderschen toorn* genoemd; welcks puynhopen en vervalte brocken men noch leggen siet, en die van de selve Hertogh in t selve jaer gebouwt wierd. Aen de selve Rhijnpoort word dese stadt met een houte brugh aen de gemelde Betuwe, die daer tegen over is, gevoeght.

De burgers sijn heusch, en beminners der wetenschappen, onder de welcke vele van Adelijcke afkomst gevonden worden. Men heeft klare proeven van hun oude heldachtige deught, die hier uyt blijktt, dat de gene uyt dese stadt gesonden waren, die Wageningen en Sevenaer wonnen, en t kasteel van

D

Nieker-

t Arnhe-
mer-
broeck.

De wilt-
baen.

Landen
en beem-
den van
de Betuw.

Poorten.

Aert der
burgers.

AERNHEM

1. De Grooten kerk
2. S. Walburg
3. S. Jans kerk en Convent
4. S. Pieters kerk
5. Broeren kerk
6. S. Nicolaas kerk
7. Gijffhuys kerk
8. Prinsen leij
9. Stads huys
10. De Concelij
11. S. J. van Nafteu
12. S. J. van Anhalt
13. S. Willelmus kerk
14. De Rhyngstraet
15. De Korte straet
16. Weyerstraet
17. Oude straet
18. Kerkstraet
19. Conynck straet
20. Kerkstraet
21. Toff straet
22. De Nieuwstadt
23. Nieuwe meulensstraet
24. Op den grooten Doot
25. Op den kleinen Doot
26. S. Cathrynens straet

27. S. Catharina, i Oudegasth.
28. S. Agniet n. d. Gijffhuys
29. i Toff huys
30. Anthonis steghe
31. Op de Dierck
32. i Land van de Marche
33. Brande steghe
34. Den Elshoogh
35. S. Clara steghe
36. Willeken steghe
37. Benninghe steghe
38. Noome steghe
39. Sallants steghe
40. Knechtelsteghe
41. Cylers of Dordts steghe
42. Achter Rodenburg
43. De Kijk steghe
44. Nieuwe steghe
45. S. J. van Elst steghe
46. S. J. van Elst steghe
47. Kerk steghe
48. Den Dierck steghe
49. De Vroeten steghe
50. S. J. van Elst steghe
51. S. J. van Elst steghe
52. S. J. van Elst steghe

A R N H E M.

Niekercken, door de Maeftrichters belegert, van 't belegh verlost. Ia Hertogh Karel de Stoute, Nuys belegert hebbende, kreegh sijn voornaemste bystant uyt dese stadt. Sy bewesen oock hulp en bystant aen de Harderwijckers, toen die, in 't jaer M D III, het grootste deel van de stadt en van de burgers door een schrickelijcke brant verloren hebbende, niet machtigh genoegh waren om de stadt te beschermen; daer een tamelijck deel der burgers omtrent geheele twee jaren tot besetting inbleef, tot dat sy, op d'aenkomst van Philips d'eerste, Koning van Spanje, weer t'huys ontboden wierden, om hun vaderlijcke stadt te beschermen; gelijk uyt d'oude geschiedenissen klaerlijck blijkt.

Gelegen-
heyt der
stadt.

Collegie
van Ka-
nonicken.

Dese stadt leght in 't midden tusschen Nimmegen en Duysburgh, en omtrent twee mijlen van yder af. Sy had voor 't begin van d'oorlogh, die in onse eeuw soo veel jaren lang geduert heeft, een Collegie van Kanonicken, 't welck eertijts van Walgerus, Vorst van Teisterbant, in de stadt Tiel opgerecht, en, gelijk men verhaelt, in 't jaer van Christus geboorte M CCC XXVIII derwaerts, als in een veyliger plaets, gevoert is. Daer was oock in 't zuyderlijcke deel van de stadt een klooster der Franciskanen, in welcks kapelle, aen de oostzijde, 't hart van Hartogh Karel van Gelderland begraven is. Aen d'oostzijde van de stadt was oock een klooster van gewijde Nonnen, die in 't jaer M CCCC IV van de stadt Arnhem met dese woning beschoncken wierden, welke, allengs tot een heerlijk gebou geworden, cyndelijck weer aen de Stadt gekeert is, vermits hun getal byna geheel vermolten was. In 't noorderlijcke deel van de stadt is oock een wooning voor de Rhodische broeders, de welke heel oud is. De kerck daer af, aen S. Ian gewijd, vertoont echter een wonderlijcke outheyt, schoon sy, in 't jaer M D XXV, door een schrickelijcke brant, die d'een van de torens, en de geheele stadt vernielde, wanschickelijck is gelaten. Sy heeft van outs in de marckten de tol der waren, die uyt de Veluwe naer de stadt gevoert wierden: 't welck in 't jaer M C C XL van Otto, Graef van Gelderland, afgekocht wierd. Onder de Godshuysen, die drie in 't getal, en een sekere toevlucht der behoeftigen sijn, is oock het oude Gasthuys, met jaerlijcksche inkomsten rijckelijck versorgt, daer de burgers van slechte staet, en die door tegenstant van 't geval tot armoede gebracht sijn, met een godvruchtige mildadigheyt onderhouden worden. Dit Gasthuys wierd eertijts *Gods Eylant* genoemd, gelijk in de Historie op sijn plaets verhaelt word.

Godshuysen.

Parochiekerck.

Hier is oock een Parochiekerck, heerlijk gebouwt, met een treffelijcke toren, die uytmuntende van gebou is. Sy was eertijts aen

de heylige Martinus, maer is sedert het jaer M CCCC LIII aen de heylige Eusebius gewijd. In het binnen-vertreck, van uytgesneden marmer gemaect, leght het lighaem van Hartogh Karel begraven, daer men oock sijn beeltenis tot tweemaal toe, seer konstelijck gemaect, aenschout. Daer is oock een Hof, eertijts de woning van de Vorsten van Gelderland, 't welck in 't jaer M D LXXXIX door het bussekruyt, dat men niet wel bewaert had, ten meestendeel vernielt wierd. Daer waren oock eertijts, behalven het klooster van Redinchem, in de voorsteden drie kloosters, in vermakelijcke plaetsen gesticht, en byna alle even verre van de stadt gelegen. D'eerste ordre besit het gene, 't welck aen de heylige Augustinus gewijt is, en *Mariendale* genoemd word. De godvruchtigheyt van dit gebroederschap aen de behoeftigen word boven d'andere verheven. Het ander, *Monicks huys* genoemd, is van Reinaldus de tweede, Hartogh van Gelderland, en van sijn gemalin Leonoor, dochter des Konings van Engeland, gesticht, en in hooge achting, uyt oorfaeck van de veelheyt der graven van Vorsten en Helden, en van 't ingewant van Hartogh Karel, dat daer begraven is. Dit klooster was groot, en heerlijk van gebou, en dieshalven te vermaerder, om dat Arnoldus, Hartogh van Gelderland, sijn wooning van d'anderen afgescheyden hebbende, gemeenlijck daer gewoont heeft. Het derde, *Bethania* genoemd, was een klooster voor de geestelijcke Nonnen. Men siet heden van al dese gebouwen niets anders, dan eenige stucken en brocken van muren en puynhoopen. Men moet oock Oosterbeek niet met swijgen voorbygaen, 't welck heden een slecht dorp is, naest aen de stadt gelegen, seer vermaert door de geboorte van Keyser Henrick de derde, gelijk in de Historie van Gelderland op 't jaer M XXVI in sijn plaets gedacht is. Ick verswijgh noch de Pastoor van dit dorp, die, Bernoldus genoemd, in 't voorgenoemde jaer Bisschop van Utrecht gemaect wierd, om dat hy aen de Keyser boodschapte dat hem een soon geboren was.

Hof.

Kloosters
in de
voorsteden.

Oosterbeek.

Regeering.

De bestiering van de stadt is dusdanigh. Sy heeft voor eerst een Rechter, die niet alleenlijck de tijtel van Arnhem, maer oock van de Veluwe aenneemt, en de plaets van Voorfitter bedient, in d'uytvoering, soo wel van de criminele, als civile vonnissen, gelijk oock in de saken, die tusschen de vreemdelingen, oft tusschen de burger en vreemdeling, voor laeger bancken voorgedragen en gevonnist worden. Hy word wel van het Vorstendom genoemd, maer echter van de Stadthouder van dat volck, gelijk met de Cancelier, en met de Raet van Gelderland verkosen. Tentweeden,

sy

Burge-
meeste-
ren.

sy hebben twee Burgermeesters, die jarelijcks, op de vierdag van Paulus bekeering, met vrye en onbedwonge stemmen, van de twaelf Schepenen uyt hun getal gekosen worden, sonder eenige tusschenkomst en bemiddeling van d'overste, oft van de rechtters. Hun ampt is de voorsitting te hebben, en in alle politijcke, civile, en criminele saken de voorgang te nemen.

Schepe-
nen.

Ten derden, daer sijn, met de voorgenoemde Burgermeesters, twaelf Schepenen, welckers ampt is alle politijcke en civile saken, hoedanigh van natuur sy oock sijn, te bepalen, alle strijdigheden neêr te leggen, de gemeene rekeningen na te sien; en al het ander, dat in een Gemeente vereyscht word, te bevorderen. Indien iemant van hen gestorven is, oft ergens in sijn plicht te buyten gegaen heeft, soo stellen d'overlevende gewillighlijck een in sijn plaats, volgens de voorrechten, van Otto van Nassou, Graef van Gelderland, verkregen.

Gilde-
meesters.

Ten vierden, heeft dese stad noch ses Gildemeesters, oft Raetslieden, welckers ampt is, volgens 't bevel der Burgermeesters, soodanige dingen te besorgen, die de gesworen burgers aengaen, soo in de politieke bestiering, als in het toestemmen der schattingen, die de gemeente in 't gemeen, en de stad in 't besonder aengaen: en mogen de gemeene goederen vervreemden, oft belasten. Sy hebben oock, neffens de Schepenen, hun stem in de rekeningen van 't gemeen. Dese worden van de Gildemeesters en gilden genoemd en opgeset, en van de Burgermeesters en Schepenen verkosen. Eyndelijck, daer sijn oock, beneffens de ses bovengenoemde Gildemeesters, acht-en-veertigh Geswore burgers, die de Geswore Gemeente genoemd worden: welckers ampt in 't algemeen is, op 't versoek van d'oudste Gildemeester, in de gemeene lasten, soo van 't lant, als van de stad, te bewilligen, en, indien men sich in de burgerlijke bestiering iets te buyten gaet, dat te verbeteren; en kennis van de vervreemdingen oft verpandingen der gemeene goederen te nemen. Maer hun besluytingen worden van de Gildemeesters aen d'Overigheyt gebracht. Hun verkiesing geschiet op de selve wijze als die van de Gildemeesters.

Gesworen
Gemeen-
te.

Outheyt.

Hier staet uyt d'oudste aeloutheden dit t'aenmercken, dat het tiende Legioen der Romeynen, van 't welck hier voor iets gerept is, in dese stad in besetting heeft geweest, en dat d'overste daer af, met vijf eerste hondertste mannen, en eenige krijgshlieden van Civilis, overste der Bataviërs, daer gedoot sijn, 't welck door Tacitus achtbaerheyt blijckt; welcks woorden wy elders, en hier boven ten deel bygebracht hebben. Cesar verstreckt hier tot een getuygh, dat dit selve Legioen, van het teken der gekamde helmen, met een Gaulisch

Gelderlant.

woort *Alanda* genoemd wierd, schoon het sedert oock het *Oude en Germanische* genoemd is. Dese selve Cesar gaf aen dit Legioen een stad tot sijn legering, om dat het in de Roomsche krijghs-tucht wel onderwesen was, en groote vermaertheit verkregen had.

Voorts, *Arenacum* oft Arnhem heeft sedert een vermaerde plaats geweest, gelijk men hier uyt kan sien, dat men uyt d'oude

Ver-
maert-
heyt.

registers bevind, dat het recht van een Pastoor in de Parochie-kerck te stellen, al voor de tijt van Karel de Groot aen de Prumensche Abdy behoort heeft: 't welck echter van de Graef van Nassou, dit recht voor sich verkregen hebbende, al overlang aen de stad toegelaten wierd. Ick verwijsch noch d'outheyt van 't gasthuys der Rhodische broeders, daer af ick gesproken heb. Men siet in 't midden van de kerck, naer de zuydsijde, een glase venster,

Glase
vensters.

't welck van d'Abt van Prumen en van Trier gegeven is. Men siet voor eerst in 't gemelde venster de beeltenis van Pipinus, Koning van Vranckrijck, en Stichter van de Prumensche Abdy, daer by geschreven staet: *Pipinus Rex Francie & Fundator Prumiensis*; dat is, *Pipinus, Koning van Vranckrijck, en Prumensche Stichter*. Daer tegen over siet men de beeltenis van de Keyser Lotharius, met dit geschrift daer onder: *Lotharius Imperator, Monachus Prumiensis*; dat is, *Keyser Lotharius, Prumensche Monick*. Hier sijn noch bygevoeght, oft onder aen geset de wapenen der Vorsten van Manderscheyt, Lemgou en Baden. Dese stad wierd in 't jaer M CC XXXIII, voornamelijck in de tijt van Otto de derde, Hartogh van Gelderland, met de selve muur en vestingen, die sy noch heeft, besloten. Sy wierd sedert met soo groote voorrechten beschoncken, dat haer burgers deur 't geheel Hartoghdome en Graeffschap, en deur geheel Hollant van alle arresten en becommeringen vry souden sijn; gelijk oock met het voorrecht van hooger beroep, soo wel als d'andere steden van Gelderland. In 't jaer M CCCC XLIII wierd sy te Lubeck in de gemeenschap der Anzeesteden ontfangen. Sy wierd, na verloop van eenige eeuwen, op een wonderlijcke wijze geparst en geplaeght: want sy is tot drie ma-

Voor-
rechten.

len toe, namelijck in de jaren 1364, 1419, en 1425, door een geweldige brant ten meestendeel verslonden. Sy wierd sedert, in 't jaer M CCCC LXXIII, aen Karel de Stoute, op sijn versoek, overgegeven, behalven tnegentigh duysent Rhijnsche guldens, en al de geschriften van de stad, die hy in sijn handen ontfing, en die noch heden ten meestendeel in 't kasteel van Vilvoorden bewaert worden. Sy quam sedert, namelijck in 't jaer M CCCC XCII, weer in de macht van Karel van Egmont, Hertogh van Gelderland. Maer

Driemaal
door
't vuer
byna
vernielt.

A R N H E M.

Van Kon-
ing Phi-
lips ge-
wonnen;

maer
door Her-
togh Ka-
rel weer
verro-
vert.

Komt on-
der Key-
ser Karels
gebiedt.

Hooge
Hof.

Munt.

Arnhem
goudt.

Philippus, Hertogh van Oostenrijk, en Koning van Spanjen, dochters soen van *Karel de Stoute*, belegerde haer met een lang en swaer beleg, omtrent het jaer *MDV*, en, een opening in de vesten gemaect hebben- de, geraeckte als verwinner en wreker daer binnen, en eyschte een sekere somme gelts van haer. Doch Hertogh *Karel*, na verloop van negen jaren, met hulp van de ballingen, en van zijn medegenoten, door een wonderlijke krijgshlist by nacht de vesten overweldicht hebbende, stiet, eer door geluck, dan door zijn heirkrachten, de Bourgonsche besetting daer uyt, en bracht de stadt onder zijn heerschappy, in de welke sy volstandelijck, tot aen 't jaer van Christus geboorte *MDXXXVIII*, terwijl hy leefde, gebleven is. Sedert deden d'Oversten d'eed in de naem van Willem, Hertogh van Kleef en Gulick. Maer toen eyndelijck, door d'onverwinnelijke dapperheyt van Keyser *Karel*, al de plaetsen van Gelderland tot gehoorsaemheyt gebracht waren, wierd oock ten lesten de stadt gedwongen de Bourgonschen aen te nemen, en t'ontfangen. Toen wierd, door 't bevel van de selve Keyser, omtrent het jaer *MDXLIII*, de Raet ingestelt, die heden de verschillen van 't Lantschap naer recht en billijckheyt beslecht. Reynaldus, d'eerste der Graven van die naem, verkreegh voor dese stadt, al voor twee hondert jaren en meer, het recht van munt te slaen: in voegen dat sedert de handelaers gemeenlijk by Arnhemse goude stucken hun waren verkochten; gelijk uyt de Historien, en voornamelijk uyt de wercken en tijt-registers der Vriesen blijkt.

Arnhem heeft oock verscheyde geleerde

mannen voortgebracht, gelijk onder andere *Reynier Tengnagel*, van groote vermaertheyt, niet alleenlijck door d'afkomst van zijn ouders; maer oock door zijn lessen in d'Academie van Leuven, daer hy lange tijt Professor in de Rechten geweest, en een boeck nagelaten heeft van d'oorsprong der Vorsten van Gelderland, en van d'erffenis en geschiedenissen tot aen Keyser *Karel* de vijfde: oock een beschrijving der voornaemste steden en plaetsen, gelijk *Valerius Desselius* in zijn Nederlantsche Bibliotheek verhaelt. Sy heeft meê te voorschijn gebracht *Reynier* en *Frederick van de Sande*, Raetsheeren van 't hooge Hof; van de welke de laetste, oock Overste van de Vorstelijke schatkist van Gelderland, voor weynigh jaren den menschen ontijdighlijck is ontruckt, dewijl dat hy een heerlijck werck van 't Leen-recht begrepen had, 't welck van zijn broeder *Johannes*, Raetsheer van 't hooge Hof in Vrieslant, in 't licht gebracht is. *Henricus Aquilius*, welcks kort begriip van de Geldersche Kronijck in aller handen is, word oock in hooge achting gehouden. Ick swijg van de gene die noch heden in 't leven sijn, en onder dese *Christophorus Brouwerus*, Iesuyt, een man van hooge achting, en die, behalven andere wercken, seker Poëma van *Venantius Fortunatus* uytgegeven en verklaert heeft; dit werck, hoewel onbekent, is van groote vrucht, en behoort sonderling tot de Historie der laetste tijden. *Anselmus* de Boot seght, nevens andere, dat 'er by Arnhem oock bastert diamanten gevonden worden, gelijk men in Vranckrijck, Bohemen, Silesien, Engellant en Ongerren vind.

Geleerde
mannen.

Arnhem-
sche dia-
manten.

B R E V O O R T

en hare

B E L E G E R I N G,

door

P R I N S M A V R I T S V A N N A S S O V,

Velt-overfte van de legers der vereenighde Staten, &c.

In 't jaer M D X C V I I.

Gelegen-
heyt van
de ftadt.

REVOORT is door Marten van Rossem in 't jaer 1557 met een wal en gracht, doch niet sterck, besloten. Dese stadt is van water en moerasschen omringt, daer een dijk in gemaect is, langs

de welcke men naer de poort en stadt gaet, die oock geen andere, dan dese smalle wegh, om daer by te komen, heeft. Het selve jaer, dat door 't overgeven van vele steden, als Grol, Oldenzeel, Lingen, Oetmarsen, Enschede en andere, vermaert was, voeghde oock Brevoort by de verwonne steden. Maurits van Nassou begon ter plaets, daer de dijk was en eyndighde, het werck van sijn belegh; en sijn geschut geplant hebbende, eyschte de stadt op. De stedelingen, die alleenlijck in twee vaendelen bestonden, antwoorden kloekmoedighlijck, dat sy tot aen hun uytterste adem de wapenen en stadt voor Godt en de Koning bewaren souden; op dat de beleggers niet souden gelooven, dat sy die van Grol souden gelijk worden. Hun vertrouwen stont voornamelijck in de natuur van de plaets. D'andere steden waren met krijgswercken gewonnen; maer rontom Brevoort was geen bequaem lant om wercken te maken. De gene, die voor 't belegh de gelegenheyt van de plaets hadden gekent, waenden dat men 't water uyt de gracht kon afleyden, om dat sy sagen dat het door een dam opgehouden wierd. Maer sy waren in hun waen bedrogen, om dat het lant van self meer water opgaf, dan men aftappen kon, voornamelijck in de herfst. Daer by, de regen, op het vlacke velt vallende, wierp dese hoop om verre. Prins Maurits wierd echter niet wanhopigh, maer deê het water met rijs, hout en aerde, die van de krijgshlieden in sacken aangedragen wierd, dempen. Hy stelde toen sijn schanskorven, die, uyt gebreck van aerde, met rijs gevult waren.

Gelderlant.

Dese, hoewel onbequaem om 't geweld de sware koegels tegen te staen, gaven echter een schijn van sich, en, gestelt om de vyanden te bedriegen, deden soo groot voordeel, dat de dijk vijf hondert schreden in de langte gevordert wierd, daer d'aerde tot een heuvel oprees, soo na aen de stadt, dat men met koegels daer in schieten kon. De matrosen schoten niet min vaerdighlijck, dan of sy wel beschut hadden geweest. De wagenaers betoonden gelijcke, ick sal eer roekeloofheyt, dan stouthartigheyt seggen, in 't aenvoeren van 't rijs; hoewel niet weynigh van hen sneuvelde. Na dat men al 't geschut tot drie malen toe geloft had, wierden de belegerden tot overgeving genoodicht, maer vergeefs. 't Gene, dat hun moet vermeerde, was dat, als de wal en tegenweer afgeworpen was, de gracht tot een vesting verstrecken sou. Voorts, sy hadden weynigh hulp daer af te verwachten: want Maurits had biesbruggen, die op 't water drijven, en bequaem sijn om sware last te dragen; 't welck aen de stedelingen onbekent was. Men beschoot dan de stadt met grof geschut van twee plaetsen, aen d'oostzijde uyt het quartier van de Graef van Solms, naer de halve maen, daer gemaect om de poort van de stadt te beschermen; en aen de zuydsijde het rondeel van de stadt, dat van steen, en naer d'oude wijze in 't ronde gemaect was. Toen de tijdt van 't gedurigh schieten der beleggers geeyndicht was, deê het Regiment der Schotten een storm op het voorwerck, en veroverde dat. Anderhalf uur daer na deê Brederoos Regiment een storm op de halve maen, die aen de westzijde voor de stadspoort gemaect was. De belegerde schoten dapper met canon en musketten, en wierpen met steenen; en hoewel vele door het geschut, onder welcks bescherming de beleggers de beyde wercken gewonnen hadden, weghgeruckt wierden, soo weken sy echter niet van de wal, en quetsten vele van de bestormers. Daer was noch een eenige swarigheyt over, namelijck de brugh op

Groote
stoutig-
heyt.

Bescho-
ten.

Buyte-
werken
verover-
t.

E

een

Opge-
eyscht.

Natuur
van de
plaets.

BREFVVRTVM

CAPTA ANNO 1597

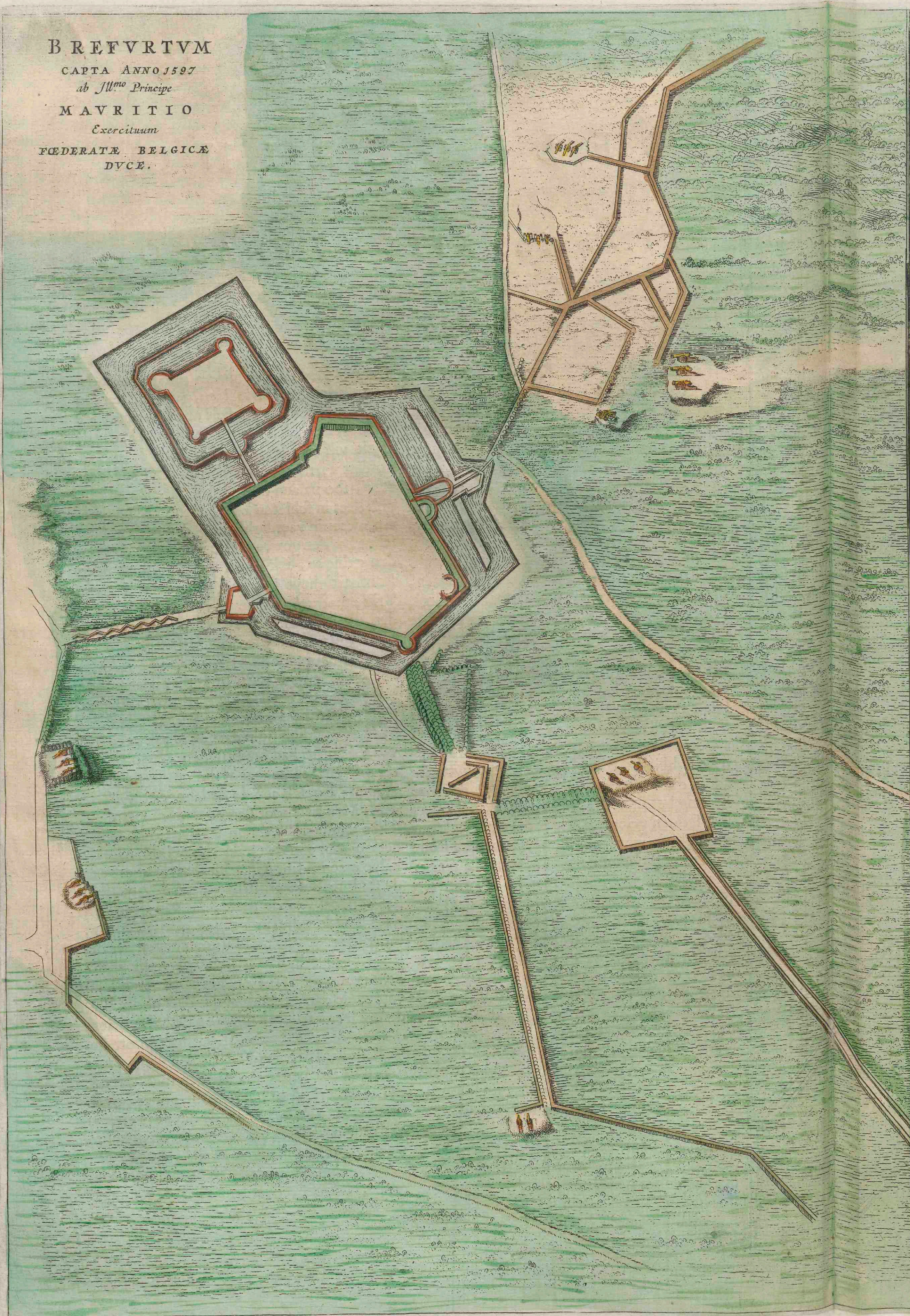
ab Illmo Principe

MAVRITIO

Exercituum

FEDERATE BELGICÆ

DVCE.

BREEVOORT.

B R E V O O R T.

een bequame plaats van de graft over te werpen, t welck echter in een sware plaats geschiedde, om dat de Statifchen geen beschutting tegen de koegels en t geschut der belegerden hadden. Doch de matrosen, een onverlaeght volck, bedreven toen een treffelijcke daet. Want sy, door de geheugenis van t geschuwde gevaer aengesteken, vlieden uyt hun eyge wil naer de wal, en begonnen aen de gront daer af te graven, met soo groot een moedt, dat sy de koegels van t grof geschut, die sonder ophouden vlogen, (want de belegerden schoten noch gestadighlijck van de wal) verachten, schoon sy t elckens de hunnen by hen fagen neervallen. De belegerden, eyndelijck in hun hardneckigheyt verwonnen, gaven door een trommelslager een teken van dat sy tot gespreck begeerden te komen. Maer de tamboer, naeuwelijcks sijn hoofd boven de wal opheffende, wierd van een koegel getroffen en neergevelt. Geen woorden, en geen bevelen waren machtigh. Sy waren alle van een brandende yver verheert; yder had het op dese vesting gemunt: want Brevoort alleen had meer krijghslieden gekost, dan al d'andere steden te samen. Maurits self, hoewel hy de stadt liever by overgeving, dan met d'uytterste ondergang der burgers, wilde veroveren, kon de gene, die sich in de strijt storten, niet van soo groot een yver weerroepen. De belegerden in tegendeel, deden alle vlijt om de gramschap der beleggers te

schuwen. Sy staken de hoeden op de spietfen, t welck een teken van vrede is. Vele van de vrouwen, op de heuvel geklommen, stelden sich selven ten toon, om, door de vertooning van dit swack geslacht, de vergramde gemoeden tot deernis te bewegen. Maer alles vergeefs. De matrosen beklommen het steene bolwerck. De stedelingen, van schrick en vrees getroffen, konden geen rechte gissing maken, en, meenende dat het geheele heir inbarsten quam, vloten sonder ordening naer t kasteel. De stadt wierd uytgeplondert; en men vond daer een rijcke roof, die van de lieden, die in t lant daer rontom woonden, derwaerts, als in een veylige plaats, gevoert was. Men kreegh daer oock een groot getal van gevangenen. Prins Maurits, sonder vertoeven deur de vervalle wallen ingekomen, deê, soo veel als hem mogelijk was, gebieden dat men niemant dooden sou. Hy beval voor eerst, dat men de granaten en vuurballen, in de stadt geworpen, en van de vyant, haestelijck vluchtende, versuymt, dempen sou. Hy gebood oock dat men t kasteel aen hem sou overgeven. De verwonnelingen konden geen voorwaarden voor hun leven, oft iets anders bedingen; maer mosten sich op genade en ongenade overgeven. Aen yder wierd het leven vergunt; en t gelt, dat men hen deê betalen, wierd aen de gewonde krijghsknechten gegeven.

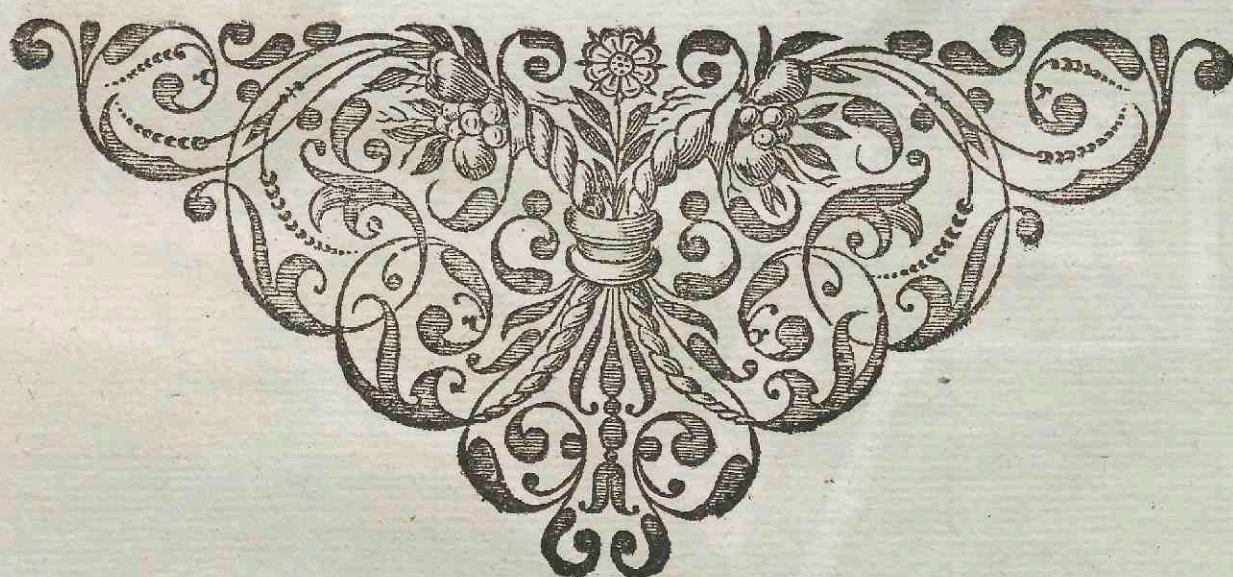
Onverlaeght-
heyt
der ma-
trosen.

De Bele-
gerden
willen
sich over-
geven;

Maer te
spade.

Ingeno-
men ge-
plondert.

De Prins
stelt or-
dre.

G R O L,

en hare

B E L E G E R I N G

in 't jaer M D C X X V I I,

Uit de historie van H V G O G R O T I V S getrocken.

*Bedrijf der
Spaenschen.*

*Verscheide
gevoelens
onder de
Staten.*

Et jaer, 't welck by de Christenen voor het seftien-hondert seven-en-twintighste gerekent word, was alree seer nae aen de somer gekomen, sonder dat de Spaenschen noch iets tegen de Hollanders voorgenomen hadden, vermits sy sich vernoegden met de schatkist, die door het kostelijck beleg van Breda uytgeput was, weer door de rust te verquicken, en eenige benden op de grensen van Duytslant te vertoonen, om de schrick in de gene te vermeerderen, die sich tegen 't Huys van Oostenrijck stelden, op dat Tilly en Walsteyn te minder werck tegen de Koning van Denemarcken souden vinden. 't Gene, 't welck hen oock belette groter dingen aen te vangen, was dat l'Heremijt, van de Bewinthebbers der West-Indische Compagnie uytgefond, en door sijn macht meer dan een zee in schrik houdende, d'inkomst van de Spaenschen uyt America, het grootste voedsel der oorlogen, niet gerooft en weghgenomen, maer belet en opgehouden had. De gene, aen de welke de vereenigde volcken van Nederlant bevolen waren, hadden niet een sin. Yder sagh op sijn eyge voordeel; welke gewoonte somtijts al te veel plaets in de vryheyt ingenomen heeft; en dit voorgaende jaer heeft, meer dan eenigh ander, de gebreken daer af getoont: vermits d'Over-Yffelsche volcken het heir naer hun landen, en de Zeelanders dat naer Hulst poogden te trecken, uyt oorfaeck van de nieuwe en swacke macht van Frederick Henrick, Prins van Oranje, die sijn broeder Mauritius in 't Stadthouderschap gevolgt was: in voegen dat door dese verschillen de sinnen in de war geraeckten, en de gelegentheyte van iets te doen voorbyging. De Hollanders en Zeelanders, volcken aen de zee gelegen, waren van meyning dat men 't gelt, 't welck gereet was, en dat men op Interest opnemen kon, tot bescherming van de zee, die warelijck nieuwe onderstant vereyschte, moest besteden, vermits de tollē, daer meê dese lasten voornamelijck ondersteunt wierden, ophielden. Want de Spaenschen hadden onlangs de licentengessloten, en d'onderlinge vervoering der waren van d'een en d'ander sijde afgebroken en verboden, die in de voorgaende oorlog van d'een sijde om 't gemeene nut, en aen d'andere sijde

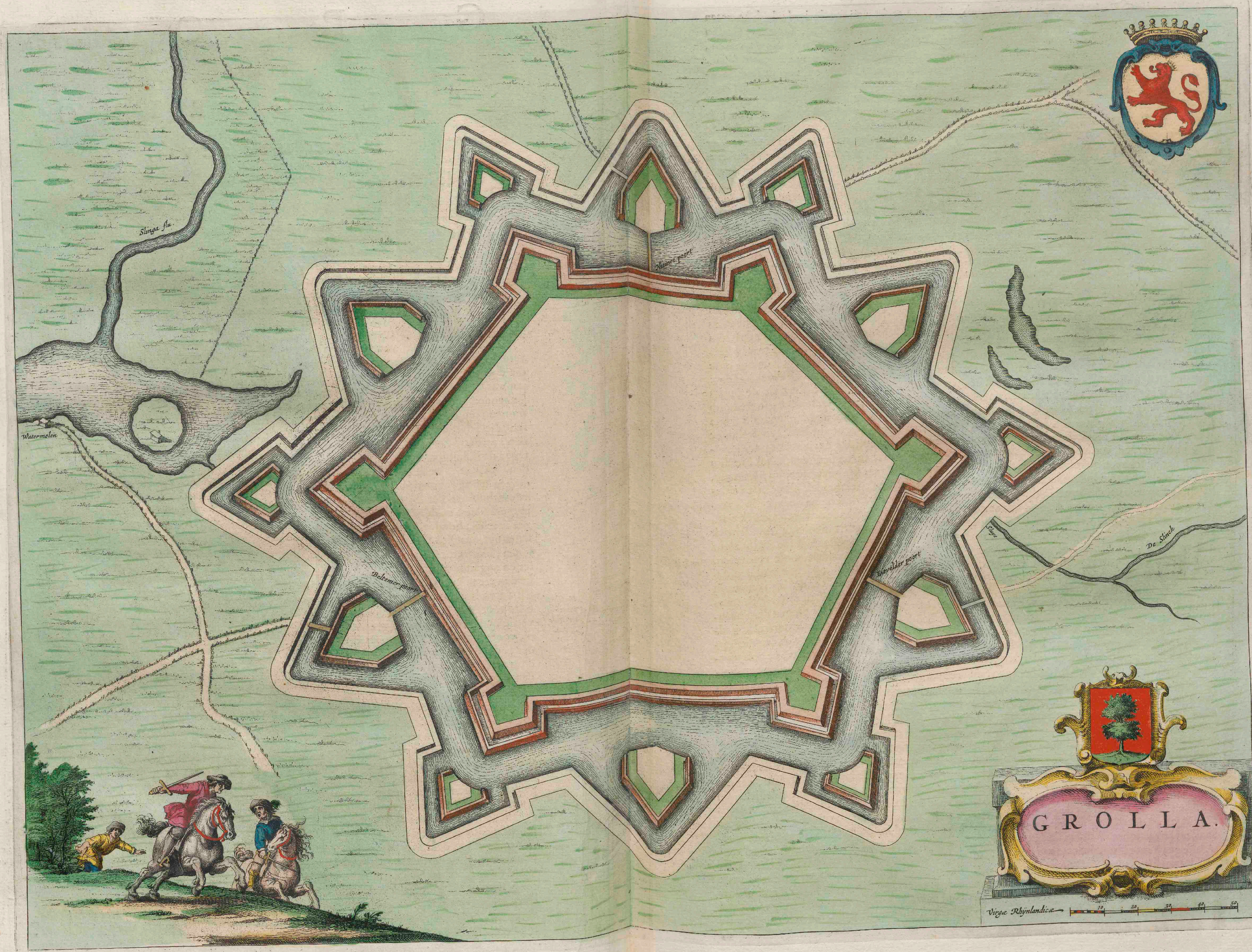
Gelderlandt.

om de noot der besondere lieden geleden wierd. Maer d'Over-Yffelschen stemden dat men 't gene, 't welck men in 't voorgaende jaer, na dat Oldenfeel van sijn wallen ontbloot was, te voorschijn had gebracht, weer most hervatten, en Wesel, Lingen en Grol veroveren; en sy boden uyt hun eige beurs voor sekere tijdt acht duysent krijghslieden t'onderhouden, om een groter heir op de been te brengen, en de besettingen vol te maken. Prins Fredrick Henrick self, niet min Overste van de zee, als van 't heir te lant, stemde met de gene, die tot voorstant van de zee spraken; en sich een voorsichtigh Krijgs-overste betoonen willende, liet niet af van de gevarelijckheden te vertonen, om hen niet tot beschuldigers van 't gene te hebben, dat daer tegen overvallen moght. Hy vertoonde dan dat het beleg van Wesel veel krijghslieden behoefde, niet alleenlijck om de toegangen te lant, maer oock om d'overkomst van de Rhijn te bewaren: dat Lingen verre van de grensen af lagh; en dat, als hy de heirkrachten van de Staet verre wegh gevoert had, de Spaenschen vaerdighlijck andere aenslagen, die van groter belang waren, moghten aenvangen: dat Grol sterck van krijghsvolck, vesten en geschut, en, 't welck noch het voornaemste scheen, vijf uren weegs van de rivieren was; en dat dieshalven de Spanjaert bequame middel sou hebben, om de toevoer af te snijden, oft tot een veltslag te dwingen, welcks aengang sorgelijck, en weygering schandelijck sou sijn, en voor 't aenstaende de moedt en 't vertrouwen der vyanden vermeerderen. De berading over 't beleg van Grol kreeg toen d'overhant in dese dingen, die, gelijck men voorsagh, warelijck twijfelachtigh, maer in d'uyrgang heerlijck waren. De Prins behartighde dit besluyt met soo groote wackerheyt en naerstigheyt, als of hy niet anders geraden had. Men sond dieshalven d'acht duysent mannen uyt, daer af wy gesproken hebben, die tot de bewaring der grensen geschickt waren, en toe te sien dat de Spaensche benden, die tot aen Keyferswaert, en in 't gebied van 't Bergsche lant gekomen waren, niet naer Nederlant souden trecken. Het heir self kreeg last, de ruyters te lant, en de voetknechten te sloop, om te minder onkosten te maken, ter plaets te vergaderen, daer de Rhijn, in de graft, die sijn naem voert, en in de Wael gedeelt, een eylant maeckt, 't welck van d'ouden Batavia genoemt wierd: doch dese naem streckte sich eertijts uyt tot aen de zee, en is nu alleenlijck in 't opperdeel gebleven, 't welck

*Des Prin-
cen raedt, en
voorsichtig-
heyt.*

*Besluyt van
't voorslaen.*

*'t Leger
treckt op.*

't welck onder Gelderland behoort, en de Betuwe genoemd word. Maer gelijk de wegh te water spaerfaem in 't gelt is, soo is sy oock d'onseckerheyt der winden onderworpen, 't welck hen toen sodanigh in hun hoop bedroogh, dat het krijgsvolck byna tien dagen spader, dan men gegift had, ter bescheyde plaets quamen: in welcke tijdt (vermits 'er geen gebreck van sodanige boden is) de vyant lichtelijck een groot heir kan uytbrengen, om sonder twijffel de voornemens der Hollanders te breken. Maer de Spaenschen hadden ('t welck een gemeen gebreck onder hen was) niet genoeg verforcht dat 'er gelt, en al 't gene, 't welck noodig is om een heir te doen optrecken, vaerdig was: sy hadden oock niet geloof dat de Staten soo groote moed en krachten souden hebben, om een plaets, soo verre van de rivieren gelegen, en soo vast van wallen, als Grol is, aen te tasten. 't Gene, 't welck grootelijcks tot hun behulp streckte, was de list van de Nassoufche Vorst, die op de grensen van Gulick, certijts onder Vranckrijck behoorende, om dat de Rhijn aen Duytslant tot een grens-pael verstreckte, een bende van krijgsvolck gefonden had, om de wegen naer de stadt Goch te slechten, even als of hy 't op de Vaert gemunt had, die op 't eynde van de voorgaende herfst van de Spanjaerden tusschen Venlo en Rhijnberck begonnen, maer noch niet volmaect was, en met vier-en-twintigh reduyten beset wierd gehouden: (bese de beschrijving van dit werck in onse Atlas.) Terwijl de vyanden met dese bekommring opgehouden wierden, verdeelde de Prins het voetvolck, uyt de schepen gekomen, in drie benden. Zijn voetvolck bestont in hondert en acht vaendelen, behalven noch andere sestig. Hy deelde de ruyterbenden, in vijf-en-vijftigh kornetten bestaende, in twee delen, en beval aen hen voort te trecken, onder 't beleyt van Thomas van Stakenbroeck, die door gerechte trappen en verdiensten tot de tweede trap in de ruytery opgeklommen was, vermits de Prins het opperste ampt over de selve, 't welck hy certijts onder zijn broeder verdient had, noch voor sich behield. Daer waren vijf-en-seventigh stucken geschuts, 't een grooter dan 't ander, en omtrent duysent wagenen, die dit geschut, het bussekruyt, en de koegels, gelijk oock de schuyten, om over de rivieren te komen, de biesbruggen, de lijftocht, en al 't gene voerden, 't welck niet alleenlijck in d'oude eeuwen, maer oock in onse eeuw gevonden is, om krijgsgebouwen te maken, te bestormen, of te verdedigen. De Gemachtigden uyt de vergadering der vereenigde Staten verselden de Prins met hun raet en achtbaerheyt. Sy, uyt Emmerick getreden, en een weynigh in 't velt stil sijnde, deden een gebodt afkondigen, tot onderhouding van de krijgshucht, en van 't gene, dat tot de gesontheyt dienstigh is, en op dat de krijgslieden niet onder malkander van twisten tot strijden souden vervallen: welcke gewoonte, uyt de hitte van de Fransche edeldom gesproten, tot al d'andere volcken overgevloeyt is. 't Gene, dat voorsichtelijck geboden was, wierd stricktelyck onderhouden, door de naerstigheyt van Smelsing, die Overste van

't krijghs-recht was. Op de derde dagh, te weten op de twintighste van Iulius, kregen sy Grol in 't gesicht, toen de ruytery, voor uytgetrocken, by nacht, onder 't beleyt van Herman Otto, Graef van Styrum, de wegen, naer de stadt streckende, ingenomen had: welck deel van 't lantschap van Zutphen (welcks beschrijving wy in onse Atlas vertoonen) naer Duytslant streckt, en sich wijd over de velden van Vreden verspreyd, in de welcke Grol gelegen is. D'oude naem van de stadt is Groenlo, 't welck groen bosch betekent. Maer gelijk het lang verloop van jaren de gedaente van de plaets verandert heeft, soo heeft sy oock de lanckheyt van de naem ingekort, 't welck heel gemeen by de Duytschen is. In de somer van 't jaer 1595 quam Prins Maurits, met een heir van tien duysent mannen, dese stadt aentasten: maer hy, verstaende dat Mondragon op hem aenquam, wilde liever van zijn begonne werck afstaen, dan 't geval van de strijt versoeken, schoon Mondragon niet boven de ses duysent voetknechten, en ruym duysent ruyters sterck was. Twee jaren daer na, bracht Prins Maurits dese stadt, en veel andere, over de Rhijn gelegen, in 't gebiedt van de Staten, terwijl Parma, en de heirkrachten van des Konings sijde met Vranckrijck de handen vol werck hadden. In 't jaer MDCVI, in welcke tijdt de legers der Spaenschen sterck, en tot een groote hoop vergadert waren, veste de Marckgraef Spinola (toen hy vergeefs gepooght had, ten deel door Buquoy, en ten deelsel, de rivieren op verscheyde plaetsen over te trecken) eyndelijck hier zijn heir; en, volgens zijn gewoonte, de tijdt meer, dan zijn soldaten, achtende, als of in 't verlies van 't krijgsvolck de schade kleyn, en in 't verlies van de tijdt de schade onvergoedelijck was, haeste sich tot de nadernissen, en, alles in schrick gebracht hebbende, geliet sich sodanigh, als of hy de stadt stormender-hant wilde veroveren. Daer na dwong hy, met dreygende woorden, dese vesting tot overgeven, eer de dagh quam, in de welck Maurits besloten had de stadt rontsetten. Maer toen dese sware pogingen der Spaensche benden gebreck van gelt veroorsaect hadden, daer uyt een sware beroerte onder 't krijgsvolck rees, soo deê Prins Maurits, de gelegentheyt by 'thair vattende, en hoewel de herfst alreê voorhanden was, een poging op dese stadt, om haer met belegh weêr te veroveren; gelijk hy oock gedaen sou hebben, soo Spinola niet vaerdighlijck hier op aengekomen was, wel met een heir, dat veel swacker, en heel in wanorde-ning was, maer met voornemen van de strijdt te wagen; vermits hy wist dat Maurits d'onsekere uytgang daer af hardneckigh schuwde, eer dat hy dieshalven alles r'onbeschroomdelijcker in gevaer stelde. Hier op volgde 't bestant, volgens 't welck soo wel d'andere veroveringen in d'oorlogh, als Grol, by de leste besetters gelaten wierden, waer uyt Prins Fredrick Henrick eer en achtting voor zijn nieuwe heerschappy socht. Dese stadt is in de vlackte gelegen, en om dat sy op de grensen van Duytslant leght, so heeft men al over lang, namelijck onder de heerschappy van Karel van Oostenrijck, de vijfde van dese naem onder

Beschrijving van Grol.

Oorsprong van de naem.

Van Prins Maurits belegerd.

Krijghs-list van der Staten Veltheer,

en 't getal van hare benden.

't Geschut en andere behoeften.

Krijghstucht.

Door Spinola veroverd.

Gelegenheyt.

de

de Keyfers, haer beginnen te verstercken. Dese Keyser bracht oock de geheele heerschappy der Utrechtsche Bisschoppen, en Gelderland, dat hy gekocht had, aen sich self, en aen sijn nakomelingen. Maer de handel van de langdurige oorlogh, de meester van foodanige dingen, had dese wercken, en de konst selve van te verstercken vermeerderd en volmaeckt; en de Spaenschen hebben in't Bestant een sonderlinge naerstigheyt beroont in dese plaets, en 's Hertogenbosch, en in Vlaenderen Damme en Hulst te bevestigen. Sy heeft breede en hooge wallen, met vijf bolwercken, oft rondeelen, die een scherpe uytzicht, gelijk nu de gewoonte is, vertoonen, onder de welke soo veel tusschen-ruymten recht als een streeck sijnde, aen de hoecken met de rondeelen gevoeght worden: in voegen dat van alle kanten de sijden der bestormers voor de scheut van 't grof geschut open staen. Aen de voet van de vesten is noch een andere dijk, die lager is, en rontom loopt, en gemeenlijk faussebraye genoemd word, en tot een groot beschutsel van de stadt streckt. Daer na volghet de graft, die vol water is, dat uyt het rivierken de Slinge vloeit, die voorby de stadt loopt. Daer is boven dit noch een bedeckte wegh, daer de soldaten konnen achter leggen schieten, die door de dijk selve veyligh is, en van buyten allengs afgaet, en soo recht te pas van hoogte, dat de kogels, van de wallen geschoten, daer over vliegen, en dat in tegendeel de gene, die van de vyanden uyt de vlackte geschoten worden, daer over gaen, sonder de vesten te treffen. Dese stadt heeft drie poorten, die naer Brevoort, Zutphen, en Deventer strecken. Het opperste gebied over de stadt en over de besetting was by Mattheus Dulcken, een oudt krijghsman, en van bekende dapperheyt, en niet min schrande van vernuft, die in 't jaer M D C II het kasteel van Wachtendonck met list en geweld aentaste: want hy, met dertien krijgsknechten, die hy hier toe verkosen had, in een strooschuyt verborgen, geraeckte binnen, en doode al de gene, die hem tegen quamen, tot dat hy het kasteel in sijn geweld kreegh. Wat de besetting aengaet, sy bestont in twee duysent mannen, behalven de gene, die van de stedelingen, terwijl het belegh duurde, in soldy aengenomen wierden; en in seltien stucken geschuts, om de bestormers te wederstaen: oock was sy van allerley voorraet genoegh voorsien.

D'eerste vyantschap, die aen de stedelingen verscheen, de welke naeuwelijcks hier op dachten, waren twee Regementen van Hollanders, tegen de welke Verreycken terstont met sijn ruytery uytviel, en de strijt begon. Maer hy, siende dat de vyanden onderstant kregen, koos d'aftocht en weeck, na dat hy sijn medehelper Ian de Waert, een kloeck krijghsman, verloren had. De Prins vond geraden sijn leger in drie Quartieren te verdeelen. 't Quartier naer d'oostzijde wierd aen Graef Ernst van Nassou, Gouverneur van Vrieslant en Groningen, gegeven, by de welck de Duytschen en Schotten gevoeght wierden. De Prins self nam, met het grootste deel van 't heir, sijn plaets op een verheve heuvel, tusschen 't zuiden en westen. 't Laetste Quartier, kleynder dan d'an-

dere, wierd bevolen aen Willem van Nassou, Heer van de Leck, en Lieutenant Admirael van de Hollantsche schepen, onder de Prins, sijn oom: want Maurits had hem by een edele vrou, maer echter buyten 't huwelijk geteelt. De Prins, met sijn voornemen voortgaen willen-<sup>'s Prinsen wijle voor-
sorgh.</sup> de, en om alle verhinderung te weeren, beval aen de Kolonel Pisen, met seven-en-dertigh vaendelen toeficht over de boven-landen, tusschen de Rhijn en de Maes, te houden. Varick, oock een Kolonel, wierd, met groote heyrkrachten, naer 't eylant Voorne, in de Maes gelegen, en naer de landen daer beneden, gelonden, met bevel van hun benden te samen te vervoegen, indien de vyant eenigh belegh op Emmerick, Rees, de Graef, Ravesteyn, Gennep, oft eenige andere stadt acnving. Wijders, men versorghde de grensplaetsen wel met besetting, en dat eenige uyt de voornaemste van Zutphen, en andere van Deventer bevorderen souden, dat al 't gene, 't welck tot een belegh dienstigh was, aengevoert wierd. In de volgende dagh, na dat men voor de stadt gekomen was, begon men het leger te beschanssen; in 't welck de Kolonellen en Krijghs-oversten sich niet ontsagen de spâ in de hant te nemen, om te vaerdiger van de krijgsknecht gevolght te worden. Ia de wercken<sup>Verster-
king van
't leger.</sup> wierden in die dagh soo verre gebracht, dat sy tot tegenweer bequaem waren, en sedert meer en meer verwaert, en tot sulck een gestalte gemaeckt, dat 'er nooit een leger treffelijcker had geweest, ja oock niet onder Maurits self, die al 't gene, 't welck hy ooyt had gelezen oft gesien, in 't gebruyck gebracht had. Toen de wercken opgemaect waren, begon men verscheide Schanssen op te werpen, om de toegangen der vyanden te beletten: een achter 't Quartier van de Prins, daer d'aerde tot een heuvel oprees; seker, een bequame plaets voor de vyant, die, indien hy 't geweten had, daer af groote schade aen 't leger gedaen kon hebben: en twee anderen tusschen dese en 't Quartier van Graef Ernst. Van hier, tot aen de plaets, die aen Willem van Nassou toegewesen was, waren drie andere Schanssen, byna vierkant, en met vier rondeelen versterckt. D'afbeelding van de voornaemste leger-wercken sal terstont op d'ander sijde volgen. Behalven dese waren 'er noch meer ronduyten, tot beschutting der krijgshlieden, op de welke oock geschut geleght was. De Schanssen en ronduyten hadden oock hun graften, en de graften waren met palen beset. De wal, die met een eenparige voortgang al dese wercken aen malkander bond, was byna ront van gestalte. Terwijl men sich tegen 't geweld der vyanden van buyten versterckte, lieten echter de gene, die in dusdanige dingen ervaren sijn, niet af van 't velt t'ontdecken, en bequame plaetsen tot het maken van de loopgraven en nadernissen te kiezen, om in deser voegen best het geschut der stedelingen te schuwen, en de stadt te veyliger aen te tasten. Men verordineerde een nadernis uyt het quartier van Graef Ernst, en twee uyt dat van de Prins, in de welke aen de rechte sijde d'Engelschen, en aen de slincke sijde de Franschen arbeyden; over welke nadernissen van den Bosch en

Sterckte.

Poorten.

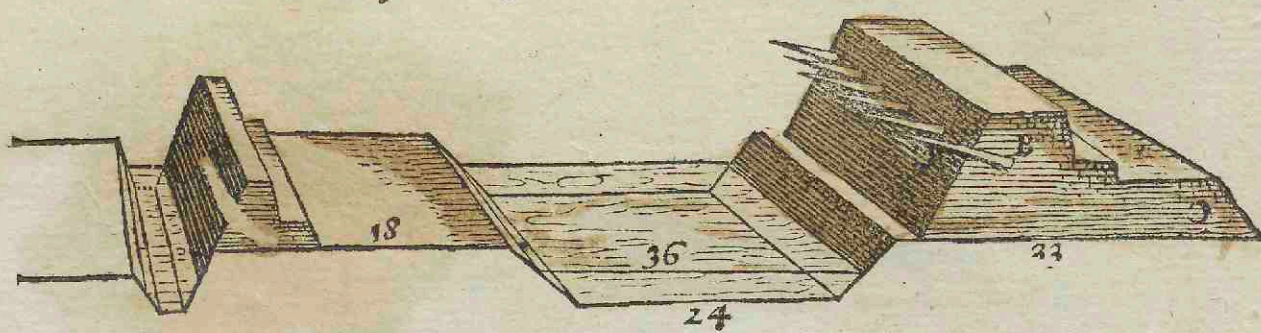
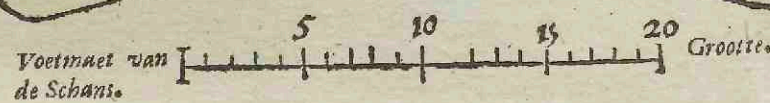
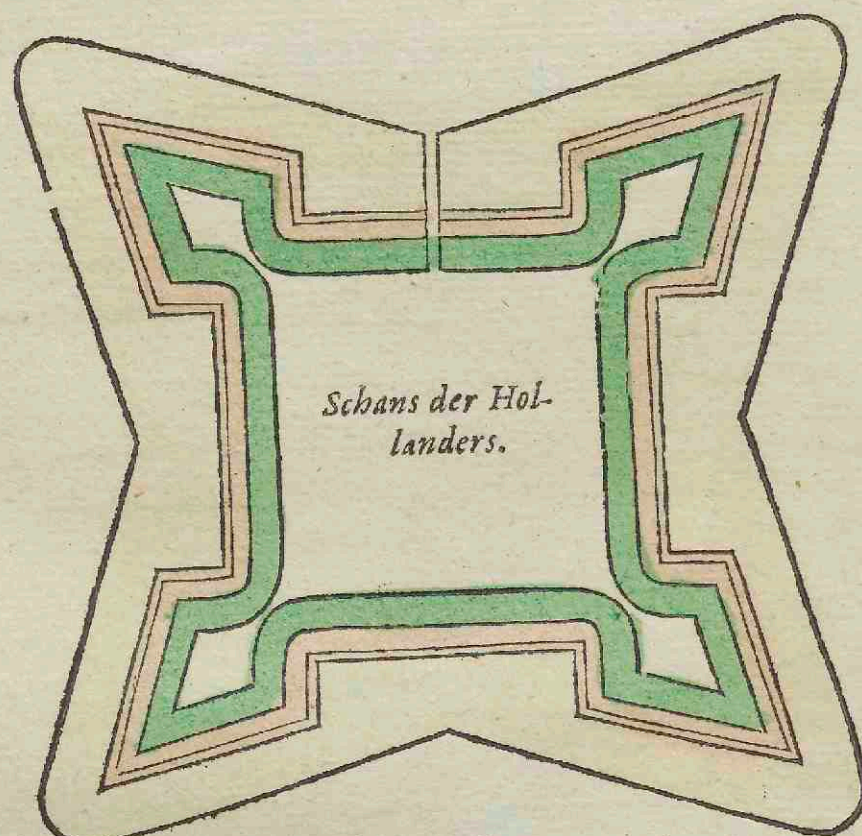
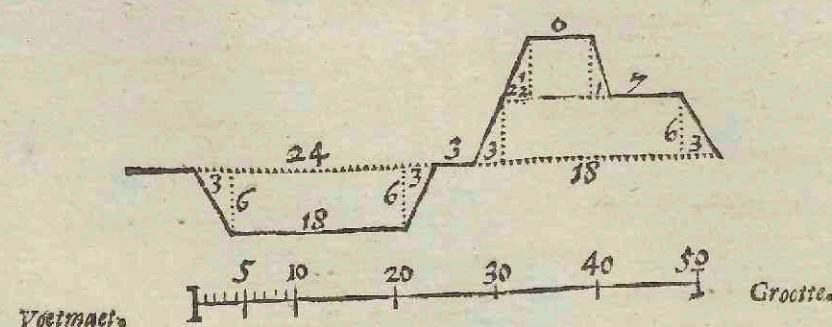
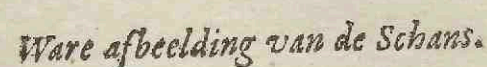
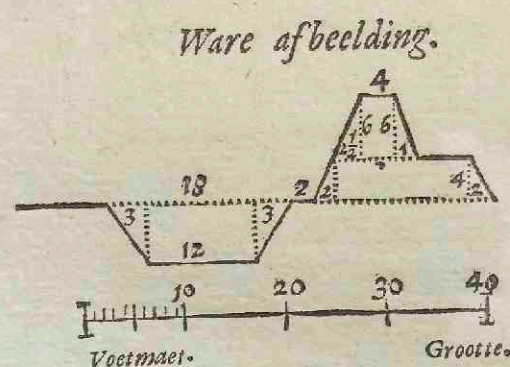
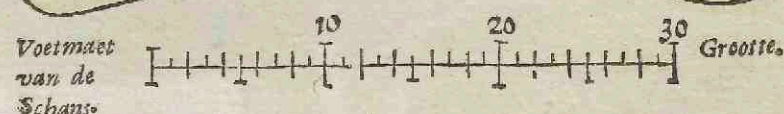
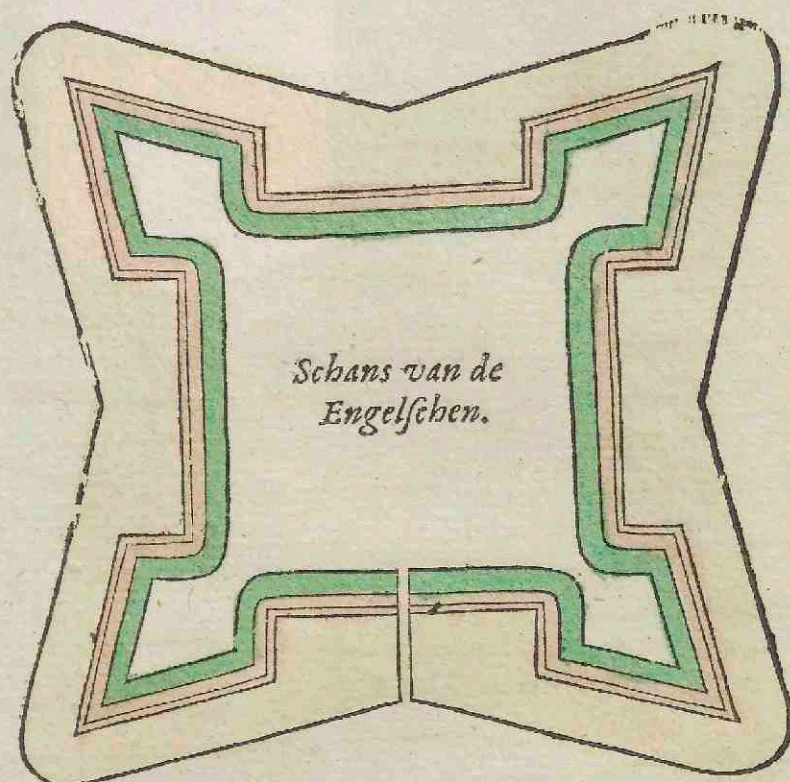
Gouverneur.

't Getal van
't garni-
soen.

Begin van
't belegh.

Approchen
oft nadernissen.

T B E L E G H V A N G R O L.

Dapperheyt
van de Gou-
verneur,

die ge
word.

Tegenstant
der beleger-
den.

Parceval het beleyt hadden. Dulcken was oock niet traegh in de wachten te verdeelen, en in de borstweeringen, daer meê de wallen en rondeelen omringt waren, weêr op te maken, en de tegelen van de daken af te nemen; op dat sy, door de kogels afgeschoten, niemant beschadigen souden; en met grof en kleyn geschut tegen de vyant te schieten, en alle plichten van een goed krijghsoverste te betrachten, terwijl sijn gesontheyt hem sulcks toeliet. Want hy, niet lang daer na met een musketkogel deur sijn schouder geschoten, wierd daer af soo swack van lighaem, dat hy sich te bed moest begeben. Hy ontbood dieshalven de Kapiteynen gesamentlijk voor hem, en gaf het opperste gebiedt aen Verreycken over, die hem weêr vriendelijck bad, dat hy eerst sorgh voor de genesing van sijn lighaem sou dragen, soo veel als hem mogelijck was: en beloofde dat hy't gene, 't welck hy uyt sijn bedde aen hem sou gebieden, getrouwelijck en onversaeghdelijck uitvoeren sou. Dese verlette nu veel dagen lang de wercken der Engelschen, en bracht somtijts, door d'uytvallen by nacht, 't Quartier van Graef Ernst in rep en roer, doch sonder sware schade aen de beleggers te doen, dan dat sy eenige uytmunten- de krijghslieden dooden, gelijk oock Dromont, overste van de wacht der Schotten. 't Voor-

naemste oogemerck dat sy hier in hadden , was dat sy , terwijl d'oogen met de strijt besigh waren , eenige bode uyt de stadt naer d'oversten der Spaenichen meenden deur te doen sluypen. Doch hun kleyn getal deê dat sy niet soo dikwils , als sy wel begeerden , uytvielen. Daer by , soo haest hen de middel van verre uytvallen te doen benomen was , soo nam de ruyter het ampt van de voetknecht aen. Graef Henrick van den Bergh , volle neef van Prins Frederick Henrick , die in de langdurige oorlogh onder de Spaenischen t'gerucht van een goet Velt-overste verkregen had , was ondertusschen , gelijk men verstant , besigh met sijn benden , die te Keyzers-waert waren , gelijk wy geseght hebben , te verstercken. De Prins , om dese oorsaeck te beter op sijn hoede , sond eenigen , die van de Kolonellen verkosen waren , uyt , om by nacht goede wacht te houden , en de wallen te verstercken. Hy sond oock twee Regimenten naer Zutphen , door welckers onderstant de lijftocht van t'heyr tot aen Lochem , oft langs de vloet Berkel tot aen Berkelo gevoert wierd , daer sy dan van een stercker convoy ontfangen en ingehaelt wierden. De rivier selve wierd tot dit gebruyck gesuyvert , en de bruggen afgebroken , over de welke de troepen der vyanden , naer roof janckende , uyt Wesel

r- De Graef
en van den
y- Bergh ver-
sterckt sich.

en

't B E L E G H V A N G R O L.

*Goede orde
in der Sta-
ten leger.*

en elders liepen. Voorts, op dat de koomst van de vyant geen honger verooraken sou, soo wierd belast, dat al de gene, die tot d'oorlogh onnut en onbequaem waren, uyt het leger souden vertrecken. Men belaste oock aen de Kolonellen en Kapiteynen, dat sy versorgen souden, dat men voor yder krijgsknecht voor acht dagen lijftocht sou koopen, terwijl men die bequamelijck krijgen kon. Tusschen 't Quartier van de Prins, en dat van Graef Ernst, en oock nader, te weten ter plaets, daer de loopgraven naer de stadt streckten, wierden batterijen opgeworpen, daer men geschut op braght, met het welck men met groot geweld tegen de wallen schoot. Men had alreë vijf sware Schanssen opgeworpen, die met een lange dijk van aerde aen malkander gevoeght waren. Wijders, op dat 'er geen gebreck van wachtplaetsen sou sijn, soo waren 'er, boven de vierkante ronduyten, voorwercken aen d'omschansing, en noch andere wercken, ten deel scherp toegaende, ten deel breet uytstaende, en ten deel van vore gelijk een schaer, dat nu veel in 't gebruyck is, die hoornwercken genoemt worden. Ter plaets van 't vlacke velt, tusschen 't quartier van Ioncker Willem en Graef Ernst, wierd, meer dan dertigh voeten verre van d'oude beschanfing, een nieuwe graft, acht voeten wijd, en ses diep, gegraven. In oock ter plaets, daer de wegen gemackelijckst waren, wierden sy met draeyboomen gesloten, en elders met paelwerck beset. Men maeckte oock voor de graften der schanssen een andere wal, soo sterck, als de wallen van eenige stadt. De plaetsen, daer rontom gelegen, die van 't leger niet beschut konden worden, wierden met geschut en volck beset. Men was soo wel versiekt van dat de Spaenschen niet overhoop inbarsten souden, schoon men uyt spoedige boden verstaen had, datse op de tweede dagh van Augustus over de Rhijn getrocken waren. De beleggers hadden de wal, onder aen de graft opgehaelt, die men faussebraye noemt, begonnen ten deel om te werpen, en ten deel r'openen. De belegerden beschermden haer oock niet, vermits sy weynigh nut tegen de kogels, van buyten komende, was; en 't getal van hun soldaten was niet soo groot, dat sy de buytewercken ten naeuften konden waernemen. Sy vonden echter geraden de poorten met palen toe te heyen, en de bruggen af te breken. Maer de Prins besichtighde self al 't gene, dat gemaect was, om de stadt te veroveren, oft de vyanden te dwingen, prees de gene, die naerstigh waren, berispte hen, die van hun plicht afweken, leed niet dat 'er iets buyten sijn bevel gedaen wierd, en betoonde een onbeschroomde gerustheyt in soo groote hartstochten, en een onveranderlijck gelaet, tot verwondering der gener, die sulcks sagen. Wy hebben geseyt dat de graft van de stadt haer water uyt de Slinck had, die eertijts recht deur de stadt vloeyde; maer om dat sy somtijts te sel aen de vesten spoelde, soo had Dulcken al voor 't belegh aen de noortsijde van de stadt een graft voor haer doen maken, door de welcke sy, voorby de vesten, en als in een poel vloeyende, met twee schutdeuren opgehouden wierd, die, als de noot sulcks vereyschte, geopent konden worden; op dat de graften door

Gelderlant.

d'een soo veel waters als sy behoefden souden ontfangen, en op dat het selve, soo het te veel in quam, door d'andere schutteur, die verder van de stadt af was, uytvloeyen sou. Pude- wels, overste van de Vorstelijcke lijfwacht, brack dese uytterste schutteur, en tapte door dese deurgang het water in des stadts graften omtrent vijf voeten af; in voegen dat 'er niet meer dan negen voeten in bleven, die men met kleyne swarigheyt vullen kon. De Prins, verstaen hebbende dat de Spaenschen over de Lippe getrocken waren, ontbood, sonder andere vrees te hebben, de Kolonels Pinsen en Varick met hun benden tot hem, en sond Diederick de Bye (soon van Georg de Bye, die seven-en-dertigh jaren lang met groote oprechtigheyt en getrouweyt over de mid- delen van 't gemeene lant gegaen, die met een sonderlinge naerstigheyt bedient, en de grootste macht en achtbaerheyt had verkregen, niet door listen en aenhangen, maer door volkome deught en ervarentheyt der saken; om welke oorfaeck sijn kinderen in hooge achting by de Prins wierden gehouden) met vijf vaendelen uyt, om Lochem, aen de wegh gelegen, te bewaren. De vesten van die stadt, die daer alreë waren, wierden versterckt, en een nieuwe halve maen daer voor gemaect. Aen d'andere sijde van de wegh is een dorp, Lichtevoort genoemt, dat door de nagelegenheyt van 't leger lichtelijck te besetten, en met kleyne moeyte te bewaren was, indien de vyant sijn keer derwaerts nam. Het bevel van voor acht dagen lijftocht te koopen, en van de gene, die verdacht en nuttelos waren, te verlieden, wierd weër vernieuwt. Men sond overal lieden uyt, die de handel der vyanden bespieden souden. Men had oock bestelt dat 'er twintigh ovens in 't leger gebracht wierden, om broot te backen. Dese ovens waren negen voeten lang, acht voeten van binnen breed, en meer dan een voet hoogh, die alle gelijk in de tijt van een dagh en nacht acht duysent en acht hondert ponden broots backten. Wijders, in de kassen waren weynigh min dan vier hondert duysent ponden broots, en boven de twee hondert en vijf-en-dertigh lasten meels, 't welck de grootste maet is, acht-en-veertigh duysent ponden kaes, en noch groote overvloed van alles, dat het heir voor een lange tijt veyligh tegen alle hongers-noot maeckte, schoon oock de vyant, met sijn leger, tusschen de steden, die hem toevoer toebrachten, gelegert had geweest. Vele wierden ondertusschen van weërsijden gedoot en gewont, dewijl de bestormers van d'oversijde der graft, en de stedelingen van de vesten, en, 't welck de meeste schade deë, met geschut donderden. Maer de granaden waren 't allerlastighste voor de belegerden. Dese wierden van de krijgshlieden Punische quaden genoemt, om dat sy gelijckelijck neêrvallen, en in veel stucken barsten, en sich, gelijk erten, over vele verspreyden, en lichtelijck in 't gene, daer sy aengeraecken, brant verooraken. De grootste van dese granaden wogen hondert en festig ponden, en de kleynste omtrent ses-en-twintigh ponden. Hondert en festig van de grootsten geraeckten in de stadt, en boven de drie hondert van de kleynen. Dese

*'t Weer in
de graft af-
getapt.*

*Lof van
G. de Bye.*

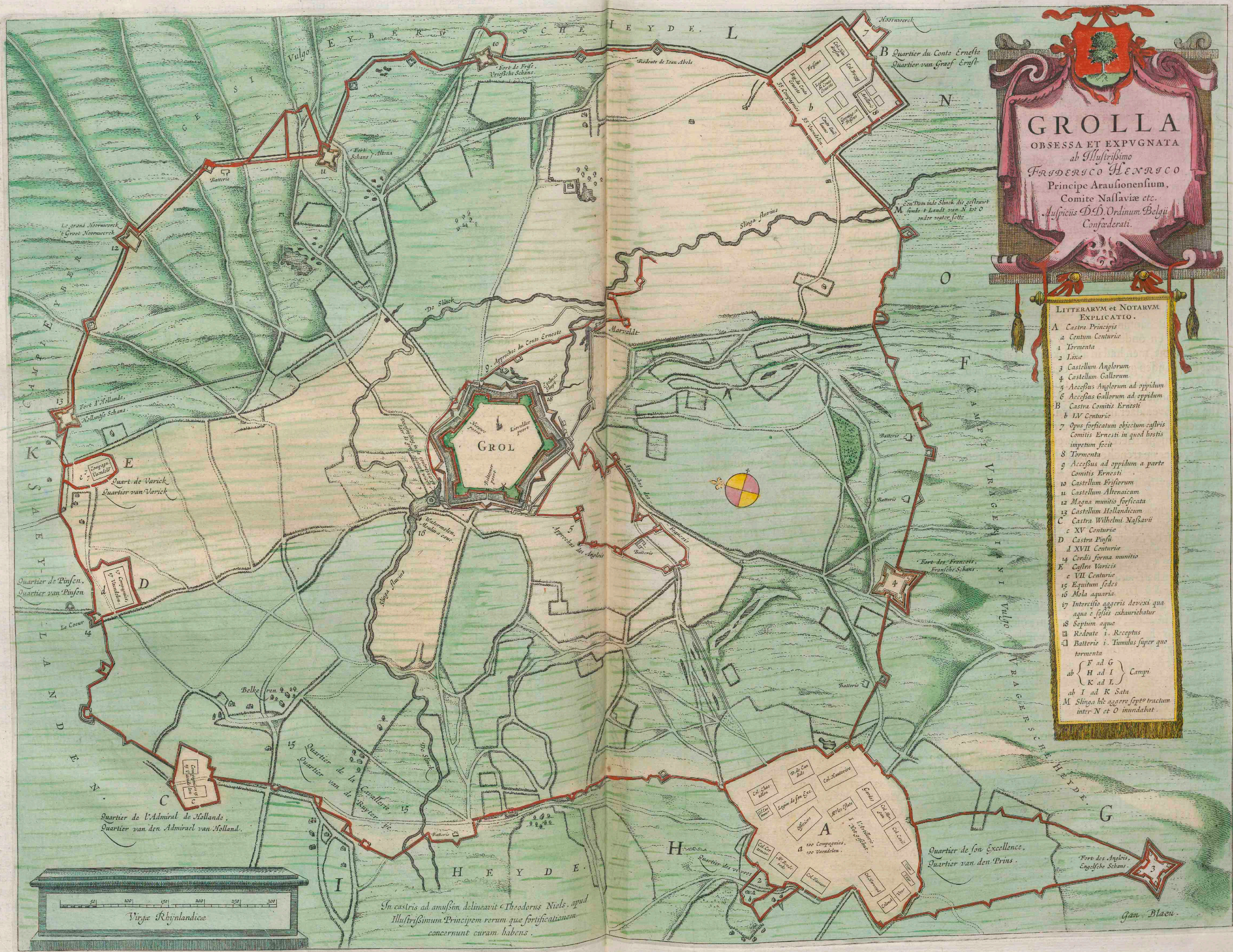
*Lochem ge-
sterckt.*

Voortact.

*Vele
krijghslied-
den laten
't leven.*

*Eygenfchap
der Granaden.*

*Des Prin-
cen naer-
stighheyt en
staetvastig-
heyt.*

't B E L E G H V A N G R O L.

vrees dwong de belegerden dat sy hun buffekruyt, op dat het door 't aenroeren niet in brant sou geraken, uyt het gemeene packhuys mosten halen, en dat op vuyle balcken, onder 't gebouw van 't stadthuys verbergen, 't welck noch met mest en aerde bedeckt wierd. 't Gene, dat alleenlijck tot verderf van de menschen streckte, en anders geen vrucht deê, dan dat het een deel soldaten om hals bracht, wierd gemijdt. De Prins was de geheele tijt lang, in welke de koomst van de vyant verwacht wierd, niet alleenlijck by dagh, maer oock by nacht beefigh, bewandelde alles, niet alleenlijck de schanssen, maer oock om te sien of 'er tusschen de wallen eenige heuvelen waren, om die tot het geschut bequaem te maken. Hy, hier meê niet vernoeght, stelde oock ruyterwacht aen alle wegen en toegangen; en, aen 't quartier van Graef Ernst gekomen, in een vochtigh lant gelegen, bespeurde een hooger plaets, die als over 't leger hing, en, siende dat die dienstigh voor de Spaenschen kon sijn, beval dat men die met een hoornwerck verstercken sou. Hy gebod oock, dat men een legerwal weghnemen en slechten sou; en deê, om dat het begrijp ruym groot genoegh voor de benden was, een andere beschanffing van binnen ophalen, tot een hulp en onderstant, soo d'eerste verloren wierd. Kort, men had in alle saken soo versorght, dat de vyanden geensins hier deur soudon konnen breken, om de belegerden 't ontfetten, oft de plaets behouden, uyt oorsaeck van de koegels, die van boven daer in hagelden. Aen Pinsen, en Varick, die alreê gekomen waren, wierd in 't besonder hun quartier toegewesen, namelijk ter plaets, daer de trenchen, tusschen de quartier van Ioncker Willem en Graef Ernst opgeworpen, een open uytzicht naer de velden hadden; een gemakkelijke wegh voor de vyant, die eertijts daer oock voorspoedigh had geweest. De Graef van den Bergh had het oock anders nergens op gemunt; en hy, deur het dorp Vrede getrocken, nam hier sijn legering. De ruymte, die hy tusschen hem en de wercken der vyanden liet, was omtrent anderhalf uur gaens. Hy, hier sijn heyr met de bystant der Duytsche benden, omtrent een getal van achtiën hondert uytbrengende, versterckt hebbende, was stercker van volck dan de Prins, soo van ruytery, als van voetknechten, schoon hy, doch vruchtelooselijck, verhoopte dat hy uyt de Palts, en van de Rhijn, niet verre van daer gelegen, noch nieuwe verstercking krijgen sou. Sijn heir bestont in 70 cornetten paerden, yder van omtrent 60 mannen, en in hondert en acht-en-vijftigh vaendelen voetknechten, yder 90 mannen sterck. Aen die sijde van de trenchen waren twee groote Schanssen, d'een aen de noortsijde, en d'ander wat oostelijcker. De Prins begaf sich naer d'eerstgenoemde, met vijfenveertigh vaendelen te voet, en een deel van de ruytery, met ses stucken geschuts: Graef Ernst had de toeficht over d'andere. Wijders, men plaetste oock binnen d'omkring eenige Kornetten ruyters en die soo verre van een, dat sy malkander lichtelijck te hulp konden komen. Men stelde op andere plaetsen vier troepen voetvolck, elck van duysent mannen, om ter plaets, daer de noot hen eyschte, te gaen. De wachten wierden in de schans-

sen, en op de wal, daer men meest voor de vyant vreesde, verdubbelt. Wijders, dewijl men vermoede dat hy, sich hier vertoonende, elders een wegh sou soecken, soo beval men de brug by Winterswijck, langs de welke men over de vloet gaet, af te breken. De krijghsknecht, de wackerheyt van de Velt-overste navolgende, verdroegh gewilligh, en nooyt williger de dubbele arbeyt, en de sware gevaerlijckheden. Men hoorde nergens eenige klachten, dan als aen d'een minder, dan aen d'ander geboden wierd. De Kolonellen overtroffen d'anderen, niet in te gebieden, maer oock in 't arbeyden; en in by nacht op de wachten te passen, en de gravers tot spoedigheyt aen te drijven. Onder dese stack voornamelijck uyt de Heer van Brederode, die sijn ongekreuckte adeldom tot op d'oude Vorsten van Hollant berekenen kan. Maer Graef Henrick van den Bergh, nu een borstweering op de wegh, die hy daer vond, en die de landen scheide, opwerpende, versterckte sich van voren. In de volgende dagh ging hy, by helder weer, met eenige benden nader aen 't leger, en op sekere heuvel, en, het geschut losbrandende, gaf aen de belegerden te kennen dat 'er ontfet voorhanden was. Hy, dit gedaen hebbende, vertrock weêr. De Prins sagh wel dat alle hoop van tot sijn voornemen te komen, in twee dingen bestont, namelijk, in geen deurgang aen de Spaenschen van buyten te geven; en dat men soo veel, als mogelijk was, met de wercken tegen de stadt haefte. Hy deê dieshalven voor eerst de wal, aen de slincker sijde van Ioncker Willems Quartier, gelijk oock aen de rechte sijde, daer het meeste gevaer was, hooger opmaken; en daer na oock de beschanffingen, die tusschen hem en Graef Ernst waren. Hy voegde 'r noch meer reduyten by, en deê noch andere versterckingen voor de selve maken, welker afbeelding terstont volgen sal. Men speelde, uyt het Quartier van Graef Ernst, gedurigh met het geschut op de borstweering van d'onderwal, anders faussebraye genoemd, en maeckte een opening van vier-en-twintigh voeten. Maer de belegerden, onvermoeyt in 't arbeyden, maeckten het gene, dat weghgeschoten was, weer op. Men ging ondertusschen spoedigh met de galderyen voort, ja foodanigh, dat aen de Franschen en Engelschen niet meer overigh was, dan een derde deel van de gracht te vullen, toen Vereycken, d'onderwal met twee stucken geschuts besettende, de wercken der beleggers aen stucken brack, en met vuurwercken de balcken en 't hout, gelijk oock het rijs, in brant bracht. De beleggers 't gene, dat verwoest was, weêr opgemaect hebbende, kregen eyndelijck, door het gedurigh schieten, d'overhant op het geschut, dat op d'onderwal geplactst was. Dit geschiede echter niet sonder schade; want daer sneuvelden twee uytmuntende oversten van d'Engelschen, Ramus en Proudus, van welke de laetste de plaets van Morgan, die afwesigh was, bekleedde; en d'eerste was overste van de wacht. Men bespeurde 't voornemen en de raden van Graef Henrick van den Bergh, ten deel uyt de saeck selve, ten deel uyt d'onderschepte brieven, en ten deel uyt de gevangen, welcks getal dagelijcks groot was, uyt oorsaeck

Oranjes on-
vermoeyden
voer.

fen en
rick
cken
eger.

ref
van den
Bergh komt
tot ontfet,

't getal sijn
soldaten.

Gevillige
neerstig-
heyt.

Graef Hen-
rick naer-
dert.

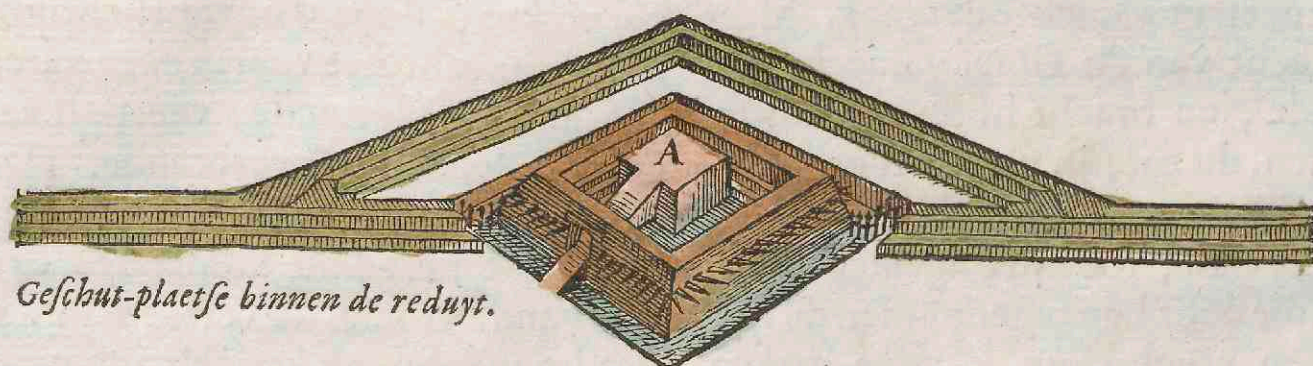
daer tegen
de Prins op
sijn hoede is.

Kloekheyt
der beleg-
den.

ender beleg-
gers.

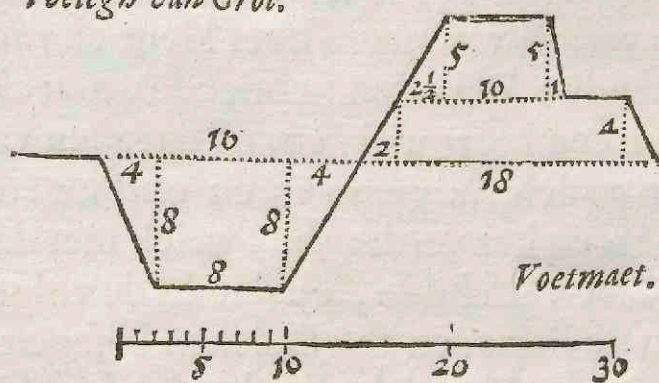
't B E L E G H V A N G R O L.

Reduyt en trenchee tusschen de Forten , en hoe die wercken te winnen waren.

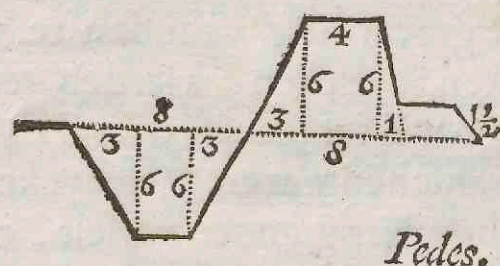
Geschut-plaetse binnen de reduyt.

Het profyl van de Reduyten in 't beleg van Grol.

Voetmaat.

Het profyl van de trenchee, waer door de Quartieren t'saemgevoeght waren.

Pedes.

Voetmaat.

faeck van de flaeuwe krijghs-tucht , die uyt de schaersheyt van de betaling der soldy sproot. De Graef sagh , dat hy een vyant voor hem had , die uyt vrees van de strijt niet voor hem wijcken sou : en oock , dat de wercken te swaer waren , om met louter geweld verwonnen te worden. Hy had , volgens de raet van de Marckgraef Spinola , besloten sich in 't midden tusschen Zutphen en de vyant te legeren , om de toevoer af te snijden. Maer hy self kreegh niet soo veel lijftocht , als tot voedsel van sijn heyr noodigh was , en kon dat niet naerder , dan van Wesel , en dat noch niet stercke convojen , krijgen. Hy had oock gebreck van wagens. Maer toen hy verstont dat een sterke party uyt het Nassouische leger naer Zutphen getrocken was , om lijftocht en toevoer te halen , kreegh hy hoop van dese convoy in 't weêrkeeren te slaen , en dus de moed der beleggers te doen sincken , en den belegerden 't hart in de boesem te steeken. Maer hy werd verhindert in dese kans te wagen , door de verkeerde krijghs-heyten en strubbeling der Italianen en Spanjaerden , die beyde om de voortocht twisten , vermits d'ordre van eerst te trecken , volgens 't krijghsgebruick , aen d'Italianen gekomen was , en de Spanjaerden sich op het recht van heerschappy beriepen. Sy konden door geen redenen , oft door geen gebeden bewogen worden tot affstant van hun ontijdige twist : ja hun verschil liep soo hoogh , dat d'Italiaensche Kolonel Campolaterri ernstelijck 't ontslaen van sijn dienst versocht. Dus ging die gelegentheyt voorby. Graef Henrick van den Bergh vertoonde sich eyndelijck met groote macht op d'een plaets , om daer een aenval te doen , terwijl een deel volcks aen een andere sijde , daer de stadt niet soo wel bewaert was , deurbreken sou ; maer dit geluckte niet : want de gene , die dit nieuwe werck , daer meê 't quartier van Graef Ernst beschut was , gelijk wy geseght hebben , by nacht aen de rechte sijde bestormden , en de palen omgeruckt oft afgehouden hadden , en soo na gekomen waren , dat sy met de spietesen konden strijden , wierden met soo groote kloeckmoedigheyt , als sy aengeval-

Gelderlant.

len waren , afgeslagen ; voornamelijck door de kloeckmoedigheyt der Schotten , onder de welke Morry in die dagh een weêrgadelose dapperheyt betoonde , die oock van de Prins niet ongelooft wierd gelaten. De vyanden waren grootelijcks in hun waen bedrogen ; want sy meenden , datse tusschen de twee groote Schanissen eenige opening , daer geen beschansing was , souden vinden : maer sy bevonden dat alles met krijghswercken , wachten en geschut beset was. De Prins , het gevaer , dat in 't quartier van Graef Ernst was , verstaende , quam self , met dat regiment , 't welck tot alle beroerten bereyd stont , en met ses stukken derwaerts ; en beval ondertusschen de bewaring van sijn quartier aen Wits , die , overste van de waghten sijnde , dit lastigh ampt met geen minder moed dan wackerheyt bekleedde. Horatius Veer , een man van uytmuntende dapperheyt , en overste van vele Engelschen , die in be-folding van de Staten waren , uyt het selve quartier getrocken , en door een teken met vuur verwitticht dat 'er gevaer was ter plaets , daer Pinsen 't gebied had , keerde sich derwaerts. 't Gevaer op dese beyde plaetsen verdween , soo haest als de dagh aenbrack. Toen , op de seventiende dagh van Augustus , al 't overige van de graft van d'Engelschen en Franschen , aen de welcke d'oude ingebore vyantschap tot een aenprickeling van hun plicht verstreckte , gevult was , begon men de mijnen onder d'onderwal te graven. De schilt-wacht schoot een duyf in de vlucht , die brieven van Graef Henrick aen de belegerden bracht , daer door hy versocht , dat sy iemand souden senden , om hem aen te wijzen wat sy behoefden , en in welck quartier 't ontsiet deurgebracht kon worden ; en dat sy , soo dit niet wilde gelucken , by nacht met vuur , en by daegh met roock souden te kennen geven , hoe lang sy noch 't geweld der beleggers konden tegenstaen. Hy schreef oock , dat hy noch eenige heirkrachten verwachtte , en dat hy , die verkregen hebbende , alles bestaen , en hen niet verlaten sou. Een krijghsknecht uyt de stadt , by duyfter deur de wacht geraeckt , had dese duyf , en met dese noch een ander aen

F 4

Graef

't Voornemen van Graef Henrick van den Bergh ,

dat door de sijne verhindert wort.

Hy doet een aenval ,

die afgeslagen word.

De Prins komt de sijn te hulp.

Lof van de Majoor Wits , en Hor. Veer.

De graft gevult.

Een vliegende boede geschoten ,

daer door 't voornemen der Spaenschen ontdeckt werd.

BELEGH VAN GROL.

Graef Henrick van den Bergh gebracht, die sonder twijffel weêr naer de plaets, van daer sy gekomen was, vliegen sou, vermits sy daer jongen had. De-
Hoop van ontfet. se list had echter geen gewenschte uytgang. Maer seker krijgshknecht van de Graef geraeckte ter sluyck in de stadt, en bracht hoop van ontfet meê. Verreycken, dit tot sijn voordeel gebruyckende, dreef de sijnen aen, om niets onversocht te laten. Maer hy had, tot sijn ongeluck, geen werckmeesters, die door hun tegenmijnen de mijnen der vyanden vruchteloos konden maken. Doch hy deê groôte schade met de vuurballen, die met de hant geworpen wierden. Maer de gene, die by nacht uytgegaen waren, om van d'onderwal de gravers der vyanden te vangen, oft hun wercken te breken, wierden gesien en afgedreven, soo wel ter plaets, daer d'Engelschen, als daer de Franschen waren. Verreycken ging oock, met drie hondert mannen verselt, tot tweemaal in de duytere nacht over de brugh, die by daegh afgebroken werd, om het ontfet, indien het misschien quam, t'ontmoeten. Maer hy, vruchtelooselijck hier op gewacht hebbende, deê een
Aenval der belegerden. aenval op de loopgraven van Graef Ernst, die, hoewel niet rampspoedigh, echter geen vrucht deê. Onder de Kolonels der Staten was Hauterive, de soon van Chastel-neuf, die, een wonder onder de hovelingen, sijn geheel leven, tot aen sijn uytterste ouderdom, in alle staten soo getrouwelijck versleten had, dat hy om dese oorsaek in de Raet des Konings van Vranckrijck uytmunte. Dese was toen overste van de Franschen, om dat Chastillon, die t'selve ampt over t'Fransche krijgs-
Hauterive naer de stadt gesonden. volck had, door sijnen staet van Maerschalck in Vranckrijck werd gehouden. De Prins beval dat men, eer men geweld gebruyckte, de gemoe- den der belegerden door hem peylen sou, vermits de hoop op Graef Henrick van den Bergh, die t'leger niet bestormt had, vruchteloos was. Dese, hun moed en dapperheyt gepresen hebbende, seyde dat, indien sy naer geen verdragh wilden luyfteren, d'ondergang voor hen bereyd was. Dulcken gaf aen de gene, die voor hem gebracht was, kloeckmoedige antwoordt, als of men noch voor geen gevaer behoefde te vreesen. Men stack dieshalven op middagh, d'achtiende van Augustus, de mijn aen die van d'Engelschen gemaect was, en een deel van d'onderwal omwierp. De beleggers konden echter d'opening, die sy gemaect hadden, niet inhouden, en wierden tot drie malen, ten deel met schieten, en ten deel al strijdende, afgeslagen. Dit ongeval quam hier by, dat d'overgang voor de galderyen niet effen genoegh was. In dit gevecht werd Willem van Lovelack, een dapper krijghs-overste, en een ervare hooftman onder d'Engelschen, met een koegel soodanigh getroffen, dat hy t'leven verloor. De Prins werd in dit gevaer niet bewogen. In tegendeel, hy, by t'werk staende, terwijl de strijt duerde, gebood sonder schroom, tot vordering van al t'gene, dat noorwendigh was. Terwijl hy van hier naer de wercken der Franschen ging, werd Ioncker Willem van Nassou, die in sijn geselschap was, van de vesten met een koegel, die hem de doot veroorsaecte, getroffen; seker, een jongeling, van de welcke men grooter dingen

te verwachten had, indien de bloedige Mars sijn leven niet ontijdighlijck afgesneden had. Ter-
Ongeluck in de stadt. wijl de belegerden sich in alle dingen verhaesten, geraeckte, door d'onvoorsichtigheyt van een krijgshknecht, het vuur in twee vaten bussekruyt, dat, alles verplettende, veertigh van d'omstaen-
die opge- eyfche word. ders wegh nam, oft verbrande. Hauterive werd weer uytgesonden, om de stadt op t'eyfchen Dulcken, tot berading komende, overwoogh dat de vyanden onder de vesten waren gekomen, en dat hy te weynigh koegels, en niet krijghsvolck genoegh had, om de storm, die op drie plaetsen geleverd sou worden, af te weeren. Hy, vergeefs om verlof, van naer Graef Henrick van den Berg te senden, gebeden hebbende, maeckte bestant voor een korte wijl; en, na dat men van weersijden gyffelaers gegeven en ontfangen had, soo trof men het verdragh, t welck met dat van Breda niet verschildte, en dat in de volgende dagh
t Verdragh word gemaecte. van de Prins, en van Dulcken besegelt, en op de derde dagh vervult werd. Men hield in geen andere nachten nauwer wacht in t'leger, dan in dese tijdt. De ruytery en t'grootste deel van t'voet-
kort inhoud van t'selve. volck was in de wapenen, uyt vrees van dat'er eenigh bedrogh onder wesen moght: ja men sond oock bespieders aen alle sijden uyt. De stedelingen verkregen hun oude wetten en rechten; en dat de krijgshlieden aen de gene, die uyt de stadt trocken, en daer in quamen, geen schade oft ongelijck souden doen. Men vergunde oock aen hen volkome macht van de Koning van Spanje te verkrijgen, om deur de landen te trec-
Over- ving. ken; maer soo veel het ander aengaet, onder de heerschappy der vereenighde Staten te blijven. De gene, die vertrecken wilden, kregen verlof van hun goederen sonder belasting binnen de tijdt van een jaer uyt te voeren. Men gaf aen de Bisschop verlof van onbekommert binnen twee maenden te vertrecken. De Bisschop van dese plaets was Philippus Rovenius, met d'eernaem van Aertsbisschop der Philipppers verciert; maer in der daet door t bevel van de Roomsche Paus toesiender der gewijde dingen in Hollant, en over de plaetsen, die weer onder t gebiedt der Spaenschen mochten geraken. Dese, van laege afkomst, uyt de stadt Deventer, maer door sijn geleertheyt vermaert, was dit ampt, en dese waardigheyt aen de vrientschap van Iansonius verplicht, die te Leuven het ampt van Professor in de Godtheyt bekleed, en sijn leven met sijn belijdenis gelijck betoont heeft. Dese, door sijn onderwijs aangemaent, heeft oock gestreden om sijn recht tegen de nieuwe gemeenschappen der Bisschoppen, uyt d'ampthen tredende, te behou-
Over- ving. den. Aen d'andere priesters en monicken, gelijck oock aen de gewijde nonnen, werd keur gegeven van in de stadt te blijven, oft elders hun woning te nemen, en d'inkomst der goederen, die soodanige lieden toegevoeght waren, te genieten; op dat aen niemant tot schade gedyen sou dat hy de gewijde staet bedient had. De besetting trock uyt, gelijck besproken was, met hun paerden, wapenen, vaendelen, en met twee stucken geschuts, en t'gene, dat tot het gebruyck daer af dienstigh is. De gevangenen wierden van weersijden verwisselt, sonder eenigh losgelt te betalen,

Ioncker
 Willem van
 Nassou ge-
 schoten.

't B E L E G H V A N G R O L.

len, behalven 't kostgelt. 't Gene, 't welck voor de Koning van Spanje, tot gebruyck van d'oorlogh, oft tot leefmiddelen vergadert was, wierd in handen van de gene geleverd, aen de welke de Prins dit ampt bevolen had. Maer Dulcken behield het gene, dat hy hier af op sijn eyge kosten gemaect had. De Prins gaf oock konvoy aen de gene, die uyttrecken souden, en twee hondert wagenen, om hun goederen te voeren, gelijk oock 't gene, dat de besetting in 't belegh, en daer te voren, gerooft had; tot dat sy aen 't leger van Graef Henrick van den Bergh gekomen waren. Men weygerde den siecken niet in de stadt te blijven, tot dat sy van hun wonden genesen, en gesont geworden waren. Men verskerde oock aen d'Officiere van de Koning van Spanje, dat hun eyge en besondere goederen hen souden volgen, en gaf aen hen twee maanden tijdt, om hun saken deur 't lant te beslechten. Al wat sy bedongen hadden, werd getrouwelijck volbracht; en de Prins wilde self de gene, die deur sijn vestingen uytrocken, aenschouwen. 't Getal der doden was byna hondert, en dat van de gequetsten een weynigh meer. Graef Henrick van den Bergh wachte niet langer, dan tot aen de volgende dagh, vermits hy geen hoop had, om iets op 't leger aen te vangen. 't Gene, 't welck d'eervan Fredrick Henrick, in de stadt getreden, vermeerde, was dat sijn broeder Prins Maurits tot tweemaal vergeefs gepoogt had dese vesting te veroveren. De gene, die in de saken van d'oorlogh kundigh waren, aenmerckten dat 'er te voren noyt stadt met graven gewonnen was, die soo sterck van onderwallen, oft faussebrayen was: oock dat men by ons geen voorbeeld van een overwonne stadt had, die niet aen eenige rivier was, de welke bequamelijck toevoer aen de belleggers kon geven, sonder dat de vyant sulcks verhinderen kon. De gene, die verstant van d'uytheemsche saken hadden, verwonderden sich van dat een Gemeente, in soo enge palen besloten, en door hun eyge pogingen, en die van hun bontgenoten, soo groote krachten hadden gehad, terwijl de Koningen, en de gene, die anders machtigh sijn, voor het huys van Oostenrijck moeten swichten, en hun beschutting en behoudenis aen hen verplicht achten, of, als aenschouwers, stil sitten, en ten deel in tweedracht tegen malkander sijn, ja soo, dat sy, tot de wapenen uytgeborsten, eens anders voordeel op hun eyge kosten betrachten. De Prins, begeerigh om eer te verkrijgen, was echter niet haestigh naer 't Hof, om in de vergadering der Staten te verschijnen; maer bleef omtrent dertigh dagen lang in dese plaets, daer hy op alles 't oog had, en 't selve in beter staet bracht. Op d'eerste sondagh wierd de kerck, volgens 't recht van d'oorlogh, aen de vergadering der Gereformeerden overgeleverd, daer de Prins meê by verscheen. De lijfwachters hadden in 't begin de wacht over de stadt: daer na werden drie vaendelen in hun plaets gesonden, en 't Gouvernement aen de Graef van Styrum gegeven. Maer op dat de vyant niets aen d'oever van de Rhijn aenvangen sou, soo wierd aen Pinfen belast met seventien vaendelen spoedighlijck derwaerts te trecken. De

loopgraven, en de wercken wierden geslecht, de galderyen weghgenomen, en de schans, die Grol beschut, en door de kogels geschonden was, weer opgemaect. De trenchen, die tusschen de schanssen geweest, en tot tegenweer gedient hadden, wierden tot aen de gront geslecht, gelijk oock alle andere vestingen. Men gaf den krijghslieden tijdt, om allengs adem van hun arbeyd te scheppen. In dese tijt quam een geheele kornet ruyters, in seventigh mannen bestaende, die karabinen voerden, onder 't beleyt van Robert van Ekeren van de Spaensche sijde tot de Prins over. Dese, voor de Keyser aengenomen, sonder echter noch de eedt gedaen te hebben, hadden, op 't versoeck van Graef Henrick, sich by de Spaenschen gevoeght. Maer sy, verwachtende dat men soldy aen hen betaelde, en hen van hun moeyte voldeê, kregen geen van beyde, en begaven sich dieshalven, eer sy in gebreck vervielen, in sulck een plaets, daer sy hulp en soldy te verwachten hadden. De naeste sorgh was te bestellen, dat de graften gesuyvert wierden, en dat men alles, tot d'oorlogh, oft tot lijftocht nootzakelijck, binnen Grol deê voeren, gelijk oock in Brevoort, een stadt niet verre van daer, en onder 't gebied der Staten staende. De Prins, voor Groningen bevreest, vermeerde de besetting van die stadt, en sond een deel van de ruytery uyt, om 't leger der vyanden te bespieden, dat niet verre van daer, tusschen Lochem en Zutphen, gelegert was. Graef Henrick van den Bergh deê desgelijcks, en bestack een belaging ter plaets, daer, gelijk hy verhoopte, de Nassouische ruytery komen sou: maer al vergeefs; want de Veltoversten waren beyde soo voorfichtigh, dat d'een geen gelegentheyt om sijn slagh waer te nemen aen d'ander gaf. Het geschut wierd uyt het leger in de stadt Grol gebracht, daer in men vier vaendelen voetvolck, en twee benden ruyters tot besetting invoerde. Men maeckte in de graften van de stadt soo veel nieuwe vestingen, als 'er rondeelen aen de vesten waren, en beschutte de ruymte, die geen rondeelen hadden, met dese nieuwe wercken, die op sijn breedste gelijkzijdigh waren, en voor scherp toeliepen. De Prins was wel gesint om oock naer Lingen te trecken, maer de tijdt van 't jaer verhinderde sulcks, vermits de herfst alree voorhanden was. Graef Henrick van den Bergh was oock een belersel hier af; want hy, overvloet van lijftocht, en 't gene, dat tot bescherming der steden dienstigh was, ontfangen hebbende, had bevolen, dat men krijghsvolck, met sterck konvoy, om niet van hun reys verstenen te worden, derwaerts senden sou. De Prins, al dese wercken gemaect, de schanssen geslecht, en het leger afgeworpen hebbende, sond de schepen, die met siecken, en met her reys-tuygh geladen waren, voor uyt, en voerde 't heir over lant naer Zutphen. Hy verdeelde echter sijn heir niet verre van malkander; maer in de besettingen, die aen de Rhijn oft Ysel gelegen sijn: want Graef Henrick van den Bergh, sijn benden by Raesvelt houdende, hield sijn leger in, en begon sich daer aen d'Ysel te vertoonen, die lang seer kleyn is, tot dat sy een weynigh laeger, door Drusus oud werck, grooter word, en haer water uyt de Rhijn ontfangt.

B R E E-

en 't vol-
brecken van
te verdragh.

Lof der
verovering.

Nieuwe
Gouver-
neur.

De leger-
wercken ge-
slecht.

Een kornet
ruyters
komt over.

Grol wort
versorght
met noot-
drust.

besetting,
en wercken.

't Leger
wort op de
graven ver-
deelt.

BREEDER BESCHRYVING
van
't BELEGH VAN GROL,
door
PRINS MAURITS VAN NASSOU,
in 't jaer M D XCVII.

Et vorige verhael van 't belegh en innemen van Grol is, als ick geseyt heb, uyt de historie van den grooten Hugo de Groot, in 't Latijn beschreven, getrocken: maer om dat hy alleen in 't voorbygaen met weynigh woorden

aenroert het belegh en veroveren deser stadt door Prins Maurits, en dat d'afbeelding van 't selve hier voor, na de stadt, ingevoeght is, soo sullen wy dat uyt de historie van Everhard van Reyd hier wat breeder beschrijven; want wy ondiensigh vonden de woorden deser twee Schrijvers met elckander te vermengen.

Styrum is Gouverneur in Grol.

't Getal van de besetting.

Ongeene neerslaheyt in 't arbeiden.

Vereening.

't Leger der vereenighde Staten quam den eersten September in 't jaer M D XCVII voor dese stadt. Graef Ioan van Styrum, die van d'eerste uer, toen 't leger te velt quam, met karren en wagens gestadigh had doen arbeiden, om de wallen dicker en hooger te maken, was binnen de selve met acht hondert knechten, en drie vanen ruyters, die juyft met d'aenkomst van 't leger in reden: waer over Prins Maurits wel te vrede was, meer voordeel achtende, datse in een belegerde stadt besloten waren, dan datse, daer omtrent in besetting sijnde, de wegen onvry maecten. Doch men moest om dese ruyters, daer meê de belegerden stoutelijck uytvielen, te meer graven; want terstont wierden in eenen nacht twee stercke schanssen in 't suyden en westen der stadt, met een lange loopgraef tusschen beyden, gemaect: daer werckten teffens acht hondert mannen aen, by welcke twee duysent in de wapenen waren, om d'arbeyders te bevrijden. Daer na wierden de selve wercken by dage dicker en hooger gemaect. De volgende nacht sijn noch twee andere Schanssen aen d'oost en noordsijde opgeworpen, oock met loopgraven tusschen beyden, gelijk d'andere: soo dat de belegerde nu rontom besloten waren. Daer na wierd uyt elke Schans met graven naer de stadt gearbeyt, en ten halven wege beslote schanssen opgeworpen; waer in vier oft vijf hondert mannen wijcken, en daer uyt weer bieden konden tegen 't uytvallen: daer andersins de belegerde in de gemelde uytvallen groot voordel op d'enckele loopgraven hadden. Prins Maurits beloofde hondert gulden aen de gene, die d'eerste approche oft aenschanssing op de gracht bracht; die eenige van 't Vriesche Regiment wonnen. Onlangs daer na quamen oock andere regimenten dicht by de stadt; en men begon met eenige stucken de borst- en strijckwee-

ren te beschieten. Voorts wierden seven bedeckte gangen oft galeryen op verscheide plaetsen over de gracht verordent, en voor tien duysent gulden bestee, met belofte van 100 guldens overloon voor die eerst aen de wal quam, 50 voor de tweede, en 25 voor de derde. Als de galeryen begonnen wierden, de Prins Maurits de stadt by een trompetter opeyschen, daer op de belegerden schimpigh antwoorden: Sy geloofden niet, dat hy van Prins Maurits gesonden was; maer wel by iemand van de Staten, die den oorlogh niet verstont: want het was noch te vroegh van opgeven te spreken, soo lang men niet op de wal hant aen hant rocht. Hier op wierden de grachtvullingen met aller ernst dagh en nacht gevordert, en meer stucken geschuts op de strijkweeren gericht, om de belegerde, tot bevrijding van d'arbeyders, daer af te houden: oock vuer in de stadt geschoten, daer door omtrent sestig huysen in brant geraeckten. De vijfde dagh, na dat de seven galeryen oft bedeckte gangen begonnen waren, quam d'eerste tot aen de wal; en de stadt wierdt ten tweede mael opgeeycht: waer op Styrum drie dagen uytstel versocht, om aen Graef Herman, als Stadthouder over Gelderland van 's Konings wege, te schrijven; want hy was verlekert van ontfet, soo hy seyde. Hier op antwoorde Prins Maurits: sy souden sich kort beraden, want hy begeerde voort te varen; en was niet gekomen, om de stadt met bidden, maer met geweld te verkrijgen: oock sou misschien na drie dagen niemant van hen in 't leven sijn. Hier op begosten de gene, die d'eerste galery overgebraght hadden, in een bolwerck te graven, en wonnen 25 voet inwaerts onder d'aerde; want sy braken door een oude muur, die in 't dicker maken van de wal met aerde bestort was. Als sy hier door waren, maecten sy ter sijden een kelder, daer men buskruyt in stelde, en toen van achter stoppe; 't welck een geweldige slaghe, om de tegenstant der muren, naer de stadt sou gegeven hebben. Onderrusschen quam de tweede galery mede aen de wal, en d'andere waren niet verre daer af: oock werdt op nieu weder brant in de stadt geschoten: waer op de belegerde de moedt verloren, en door een trompetter versochten in gespreck te komen. Het verdragh wierd getroffen, en hiel in, dat de besetting over Rhijn sou trecken, den dienst drie maenden versweeren, en de ruyters hare paerden achterlaten. Doch Prins Maurits schonck hen, uyt enckele gunst en beleeftheyt, hare paerden weder. De tweede dagh daer na trock hy in aller haest met een deel van 't leger naer Brevoort, en liet een deel omtrent dese stadt, om de wercken te slechten, en de grachten te suyveren. Dus is dese stercke plaets, naer een belegh van vier weken, in 't gebiedt der Heeren Staten gekomen.

Galeryen verordent.

De belegerde opgeeycht, antwoorde.

Andere mael opgeeycht.

Prins Maurits antwoorde op 't versochte uytstel.

Verdragh en overgiving.

H A R D E R W Y C K,

Beschreven door den E. Heer

E R N E S T B R I N C K,

Burgermeester der selver Stede.

Situatie,
of Gele-
genheyt.

HARDERWYCK, een Stadt des Hertoghdoms Gelre, is gelegen in het Quartier van Veluwen, *in veteri Frisiorum solo*, noortwestwaerts aen de Zuyder-zee, van de welcke sy meer

als de helft omringt wordt, soo aen de oost- als aen de westzijde, ende neemt de zee aldaer noch meer ende meer toe; want daer voor omtrent LXXX oft xc jaeren noch een groot stuck voorlandts geweest is, voor ende tusschen beyde de bruggen, alsoo datter beesten gingen weyden, ende oock doeck aldaer gebleyckt wierde; maer nu is 't selve sedert die tijdt alles wechgespoelt, ende noch eens soo veel daer by aen beyde de sijden; door welcke dagelijksche aenspoelinge der Zee, de mueren aldaer seer gekrenckt worden, ende kosten veele jaerlijcks te onderhouden, als oock de beyren, die daer tot bescherminge der selver gemaect sijn. Aen de landtsijde is sy omgeven met veel schoone hoven, boomgaerden, campen, weyden ende velden; ende werden bevonden te sijn wel omtrent ccc der selver hoven ende tuinen, die dese Stadt seer vercierren ende playsierlijk maecken. Een mijle verder landwaerts in, vertoonen haer verscheyden boschagien, daer allerhande soorten van wilde gedierten haer onthouden. Aen de sijde van de zee heeft dese Stadt twee bruggen, foodanige langs de gantsche Zuyder-zee niet gevonden werden, van wegen hare lengte ende hoochte, met afgaende trappen ende steygers daer aen, tot gerief der reysenden, ende der schepen: doch moeten de selve oock jaerlijcks veel uytstaen van wegen de hooge vloeden ende ys-gangen; ieder brugge is wel cxxx treden lanck met de trappen ende steyger.

Naems
oor-
sprong.

Dat dese Stadt haeren naem ende oorspronck eerst gekregen heeft van een Buer-schap *Hierden*, nae daer by gelegen, is wel waerschiynelijck; dewijl *Hierden* soo veel als Herders te seggen is, ende *Harder-vijck* een toevlucht ofte wijck der Herders; want dit woordeken *VVijck* beduyt niet alleen so wel

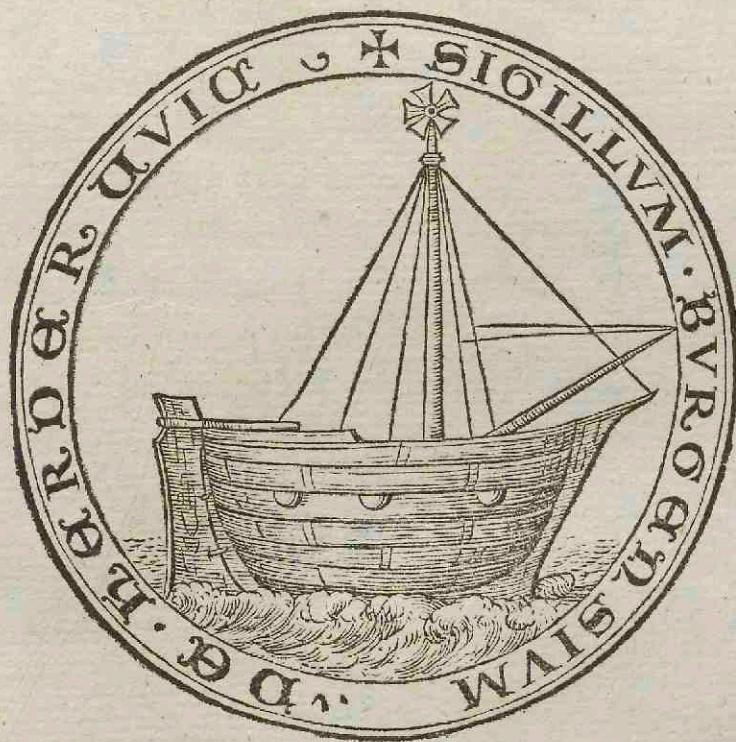
eenen inham ofte kromte der Zee, als oock wel een wijck, *vicum*, ofte toevlucht, ende vryheyt der gener, die om van 't gemeine perijckel bevrijt te sijn, ende te beter haere vyanden het hooft te bieden, huysen by een timmerden, om deselve te bewoonen in hare wijck; konnende alsoo verstaen worden soo van de zee, als oock het landt, gelijk als men seght *Danſ-vijck*, *Ooster-vijck*, *Sles-vijck*, *Barder-vijck*, *VVijck op Zee*, ende andere plaetsen meer, alwaer oock geen inhammen sijn. *Otto den derden* deses naems, Grave van Nassauw, de sevende Graef van Gelder ende Zutphen, heeft eerst dese Stadt laten bemuyren, in 't jaer Christi MCCXXIX, als oock insgelijcks Ruremond, Arnhem, Bommel, Wageningen ende Goch; haer alle Stadts gerechtigheden ende privilegien gevende, sijnde te voren maer opene Vlecken; doch principalijcken heeft hy dese Stadt vereert met sijn eygen Nassauwsche Wapen, *Wapen.*

Stichter
deſer
Stadt.

wesende een gouden Leeuw in een velt van azur met xiv gouden turven, gelijk 't selve als noch van dese Stadt gebruyckt wordt; welcke van te voren een Cogge-schip voor

Oude
Wapen.

haer wapen gevoert heeft, werdende het selve oude segel als noch in der Stadt Archiven

G

be.

H A R D E R W Y C K.

bewaert : daer uyt men dan speuren kan dat de Inwoonderen deser Stadt eertijds veel ter zee gevaren hebben, jae aler sy oock Stadts gerechtigheden gehadt hebben ; doch naer dat dese Stadt bemuurt is geweest , heeftse dagelijks meer ende meer aen inwoonders ende huysen toegenomen, principalijck oock door den koophandel, datse alsoo oock buyten landts in estimatie gekomen is ; blijckende sulcks uyt soo veelderhande Privilegien, die sy verkregen heeft van verscheyden Koningen, Princen ende Republijcquen, welcker Landen sy door hare koopmanschappen ende Schepen besocht heeft: eyntlijck is dese Stadt oock getreden ende aengenomen in het verbondt der Hanse-Steden , ende voor een Hanse-Stadt erkent geworden tot noch toe, in welcker rye sy in de XLIII plaats (werdende LXXII der selver Hanse-Steden gerekent) gestelt is ; ende is de Stadt Cöln, haer uytgeschrijvende Hooft-stadt in de Hansen : sy plach eertijts xxx Rijcxdaelders jaerlijcks tot de Hanse te contribueren. Het is aenmerckens waerdich, dat dese Stadt bynae op een tijdt bemuurt is geworden , als de voornaemste Hanse-Steden oock gefundeert, ende Colonien uyt de Noordersche Rijcken daer in gebracht wierden ; Lubeck is in het jaer M C XL bemuurt , Rostock M C LXX, Riga M C LXXXVI, Stralsund M C C VIII, Revel M C C XXIII, Wismar M C C XLVIII, &c. Derhalven dan oock dese Stadt haer, soo in timmeragien als anders , veel gereguleert heeft naer der Hanse-Steden wijse ; als te weten met de Stadtspoorten, die men wil seggen in voorgige tijden altemael getimmert geweest te sijn met drie torens , gelijk tegenwoordich noch is de Lutlike-poorte , foodanich dan meest alle de poorten van de Hanse-Steden in Oostlandt bevonden werden, als Lubeck, Hamburg, Magdeburg, Luneburg, &c. jae oock Campen. De meeste byslagen ofte stoepen voor de huysen plachten even van fatsoen te wesen , als men in de Oostersche Steden siet, ende oock noch eenige der selver aldaer voorhanden sijn ; ende wil men seggen, dat voor den brandt veele der selver met gout verciert waren. Oock soo plachte dese Stadt van outs her een Wijnhuys te hebben , op de maniere van andere Hanse-Steden , daer de Stadt in 't openbaer den wijn liet verkoopen; foodanige Wijnhuysen oock als noch te Deventer , Campen ende Swol gevonden werden.

Onde Privilegien. In de Stadts Archiven bevint men noch, onder andere veelvoudige heerlijcke Privilegien , een , haer verleent van Eduard Grave van Holsatz ende Stormar anno M C C LXXX,

item van Grave Gerhard van Holsatz ende Stormar ; als oock van de Stadt Hamborgh; van Jan Grave van Henegouwen, Hollandt, Zeelandt ende Heere van Vrieslandt anno M C C XCIX ; van de Grietmannen ende Regeerders van Vrieslant van den jare M C C C XV, M C C C XXI, M C C C XXVI ; van Eduard den derden, Koning van Engelandt, (t is noteerens waerdich, als den Koning Eduardus de derde een machtige vloot uytruste van wel M C Schepen , tegens den Koning Johan van Vranckrijck , datter in de selve vlote voor Calis oock geweest sy een oorloch-schip van *Harder-vijck*, met gewapende mannen, van den Hertogh van Gelder tot dienst des Konings gesonden :) Item van Erico , Koning van Denemarcken anno M C C C XVI, by welke den borgeren van *Harder-vijck* een besonder woonplaats op Skanor ofte Schonen ingeruynt ende toegestaen wordt , met vergunninge naer haer eygen rechten ende usantien geregeert te mogen werden. In den jare M C C C XXVI heeft Koning Waldemar van Denemarcken den Ingesetenen deser Stadt oock verleent dese voortreffelijcke vryheden; als van voorcoopen , exemptie van veel tollen, ende dat sy op Skanor houden mochten een eygen Schout , die haer recht dede ende haere differenten sliste , vast in gelijke manier als hedendaechs de Fransche, Engelsche, Venetianen ende Nederlanders in Levanten oft in de Strate hare Consules hebben. Willem Grave van Henegouwen, Hollandt, Zeelandt, &c. heeft in 't jaer M C C C XXI den *Harder-vijckers* oock sonderlinge privilegien verleent. Anno M C C C LXVI heeft Albert der Sweeden ende der Gothen Koning den *Harder-vijckers* oock schoone immuniteyten gegeven , als onder anderen ; dat een ieder sijne wapenen vry mochte dragen in 't landt te Schonen , datse haere waeren mochten verkoopen , sonder breucke ofte tol , wijn ende bier tappen sonder iet daer van plichtich te sijn ; oock als iemant aldaer storf , soo mochten sijne vrienden het goedt aentasten ; oock als sy daer schipbreuck leden , soo mochten sy haer eygen goedt vry weder nae haer nemen , sonder iets daer van aen den Koning schuldich te sijn. In 't jaer M C C C LX ende M C C C XCI hebben de Stadt Cöln , ende M C C C XC de Stadt van Emden , dese Stadt oock eenige vryheden verleent. Men wil seggen dat dese Stadt oock in het passeren door de Zont , ende in 't vertollen aldaer , de derde plaetse naest Staveren ende Enckhuysen soude gehadt hebben : ende dit sy soo veel gesproocken van de uytheemsche Princen die dese Stadt met hare Privilegien begun-

H A R D E R W Y C K.

begunsticht hebben. Te verhalen voorts de vryheden, immunityten ende privilegien, die dese Stadt van haere eygen Graven ende Hertogen veelvoudigh verkregen heeft, ware al te lanck om in dit kort begriip gestelt te worden; sal derhalven maer eenige weynige der selver alhier ten toon stellen: want, behalven dat dese Stadt (gelijck hier voren is gemeldt) van haer eygen Landts-heere, Otto den derden, Grave van Gelderlant, &c. is bemuurt geweest, ende tot een Stadt gemaeckt; soo heeft naederhandt Reynold den eersten, Grave van Gelderlandt ende Zutphen, van den Keyser Rudolpho den eersten van Habsburg voor dese Stadt oock verkregen de privilegien eener Munte, soo in gout als silver, in t jaer M CC LXXXVIII, te gelijk met de Steden Ruermonde ende Arnhem; welcke munte dan een tijdt van jaeren aldaer in swanck gaende, is eyntlijcken vervallen ende afgegaen, (hoewel men noch wel hedendaeghs hier ende daer komt te sien stuyvers die eertijds te *Harder-vijck* geslagen sijn; want in t jaer M D XXXVI de selve noch te vinden sijn geweest) doch is daer naer in t jaer M D LXXXIV, in plaetse van de oude Munte, aldaer van Nimmegen getransfereert ende gebracht de Munte des Vorstendoms Gelre ende Graeffschaps Zutphen, (overmidts de goede gelegentheyt der selver Stadt, ende tot meerder gerijf van de Koopluyden) van welcke tegenwoordigh Munt-meester is *Johan VVijnges*, welcke oock te gelijk de Munte van Over-Yssel ende der Stadt Campen bedient. Anno M CCC XLVIII heeft Hertogh Reynolt van Gelre dese Stadt verleent alle vryheyt ende alle rechten, in aller manieren, ende in allen saecken, als de Stadt Zutphen heeft, oock jaer- ende weeck-marckten. Anno M CCC XXIV heeft Hertogh Arnold van Gelre de Stadt *Harder-vijck* verleent een vrye jaermerckt, beginnende veertien dagen naer Vasten-avontsdagh, op den Sondagh *Reminiscere*, duyrende tot den Sondagh *Letare*, veertien dagen lanck, die nu noch onderhouden wordt, met die andere vrye merckt, die den eersten Junij begint, geduyrende veertien dagen tot S. Vyt. Den selven Hertogh heeft oock anno M CCC XXXV dese Stadt, gantsch Gelderlandt door, tol-vry verklaert, ende dat om sonderlinge gunst ende merckelijcken dienst wille, die hem de Stadt in t belegh van Bueren gedaen heeft: noch heeft den selven Hertogh in t jaer M CCC XLIII dese Stadt dit heerlijke privilegie verleent, haer gevende den afflach oft stapel van alle de Zee-visch, komende uyt de Noort-zee, alsoo dat tuf-

schen Muyden ende Campen geen visch landen mach, of die moet hier te *Harder-vijck* aenkomen, ende aldaer op den afflach gebracht worden; mach anders niet over de Veluwe naer andere plaetsen gevoert worden, by verbeurte van de Visch.

Wat belangt de publijcke gebouwen deser Stadt: alhier is te sien een seer treffelijcken hoogen toorn van fraye structuire, dienende den zeevarenden tot een *Pharos* ofte Baeck, soodanigh dan in geheel Gelderlandt niet te vinden is, wesende drie hondert en dertigh trappen hoogh, daer by een Kerck genoemd de L. Vrouwe kercke, met een schoon steenen gewulft, bysonder het Koor, welck seer konstigh overwelft is, in forme van een lanteerne, daer over sich dan yder een verwondert. Dese Stadt is in vorigen tijden oock voorsien geweest met seven Kloosters, als drie mans ende vier van vrouwen: Het eerste lagh omtrent een half-uuregaens buyten de Stadt, op een seer bequame genoegelijcke plaetse, ende wierde genoemd s Heeren Loo, sijnde van de ordre van S. Jan die men nu Ridders van Malta noemt. Het tweede is geweest een Franciscaner ofte Minrebroeder Klooster, van de ordre der Observanten, gesticht van Eleonora, dochter van Eduard de derde, Koning van Engelandt, ende Gemaelinne van Hertogh Reynold van Gelre. Het derde was der Frater Klooster, van S. Hieronymi regel, gefondeert door de Magistraet selfs van dese Stadt in het jaer M CCC XII, alwaer veel Clercken geinstitueert wierden, wesende als een Schoole, gelijk eertijds oock te Deventer ende Swol gebruyckelijck is geweest. Belangende de vrouwen Kloosters, is wel het principaelste onder anderen alhier geweest het Nonnen Klooster, genoemd S. Agneta in Galilea; sy waren Regularissen van S. Augustinus, was een rijck Klooster, daer meest de edelen ende oude geslachten haer Dochters lieten in gaen, als sy met de selve verlegen waeren. Het tweede vrouwen Klooster wierde geheeten S. Catharina, van de derde ordre van S. Franciscus, wesende Observantijnen; dit klooster diendt nu tot de Academie. Het derde was genoemd der Graeuwen-Susteren Klooster van den Klaeren-Dale, oock van de regel van S. Franciscus oft Susteren van S. Clara. Het vierde was genoemd het Bagijnen Klooster. Buyten dese Stadt, omtrent een steen-worp van de Luttike-poorte, placht oock te staen een Prochye-kercke geheeten S. Nicolaes, ende is geweest de eerste Kercke van dese Stadt, gesticht van de Heeren van S. Maria t Utrecht; doch andere willen seggen, datse

H A R D E R W Y C K.

gefondeert fy geweest van Reynaldo, eerste Hertogh van Gelder; de ruynen daer van hebben uytgewesen dat het een groote ruyme Kerck ende kerck-hof geweest sy; van de selve heeft in vorigen tijden die poorte, die men nu ter tijt Luttike poorte noemt, S. Nicolaes poorte genaemt geweest.

In de Buerfchap *Hierde* placht van outs oock een Kerck ofte Capelle te staen, hebbende de naem van S. Severijn, waer naer oock haer Gilde aldaer S. Severijns Gilde genoemd was.

Oock soo heeft in vorigen tijden een steenworp oft twee van de Stadt, op een Hoeve S. Joris genoemd, een Capelleken gestaan, genaemt Hierusalem, alwaer de oude mannen, die aldaer haer proven hadden, ter Misse gingen, in welck oock eertijds een Heremijt sich onthouden heeft.

Andere
Godts-
huysen.

Dese Stadt is oock versien geweest met allerhande Godts-huysen, gelijk in vele andere groote Steden gebruyckelijck is; als te weten, met een Hospitaal oft Gasthuys voor de Vreemdelingen, daer oock een Capelleken placht te wesen. Item een Leproos-huys buyten de Stadt, een Pest-huys, een Wees-huys, ende Oude-mannen-huys, die alle noch in wesen sijn; voorbygaende verscheyden Gildens, die alle den armen liberalijcken uytreyckinge doen. Hier is oock van oude tijden een seer vermaerde vrye Schoole geweest, dewelcke gefrequentiert wierde van veel Clercken ende Studenten, soo van Gelderlandt, Hollandt, Vrieslandt, als andere omliggende Provincien, ende dat van wegen de vermaerde *Rectoren* ende *Præceptoren*, die daer altydts onderhouden ende gegageert wierden, als onder andere geweest sijn *Petrus Apherdanus*, *VVijnandus Crucius* ende *Reinerus Sarcerius*: ende was oock dese Schoole in geen minder achting, als doemaels waeren de Schoolen van Deventer, Swol ende Emmerick. Men houdt het daer voor, dat het gebouw der Schoole (gelijk het nu ter tijdt noch te sien is) oock gesticht ende gefondeert sy geweest van Eleonora, Dochter van Eduard de derde Koning van Engelandt, getrouwt met Hertogh Reynold van Gelre.

tot een
hooge
Schole
gemaakt,

Dese Schole is in 't jaer duysent ses hondert vijf tot een *Hooge Schoole* oft *Illustre Gymnasium* opgericht van het Quartier van Veluwen, daer toe Professoren in verscheyden faculteyten gegageert wierden, uyt welke sedert eenige jaren herwaerts gesproken sijn een goet getal geleerde mannen, der welcker veel gepromoveert sijn geweest tot kerckelijcke, politijcke oft scholastijcke be-

dieningen. Ende alsoo nu hedendaeghs by nae ieder een van dese seven Geunieerde Provincien een eygen Academie gefondeert heeft, so is 't dat oock de Staten des Hertoghdoms Gelre ende Graeffschap Zutphen, (overleggende het groot voordeel, dat men tot noch toe uyt dese Schole getrocken heeft) ende oock van wegen de bequame gelegentheyt der selver plaetse, eenpaerlijck geresolveert hebben, dese Hooge Schole tot een *Academie* op te richten ende te stichten, welcke resolutie genomen sijnde op den lantdagh te Zutphen in 't jaer M D C XXXVII in Junio, soo is 't dat men, naer dien sulcks overal bekend gemaect was, voorts heeft uytgesien naer verscheyden geleerde mannen in alle faculteyten, ende de selve aldaer beroepen; waer op dan des jaers daer na de Inauguratie der selver Academie gevolgt is, wesende in 't jaer M D C XXXVIII, den XII April, welcke solemniteyt gedaen is met sulcken toeloop van volck uyt alle steden, dat noyt in eenige tijden sulck een meenigte menschen alhier is gesien geweest; ende wierde de selve Academie voorts van meenigte van Studenten gefrequentiert: de Heere wil voorts sijnen rijcken seggen daer toe verleenen.

nu in een
Acade-
mie ver-
andert.

Noch heeft dese Stadt twee Kasteelen gehad, die men van oude tijden hier Blockhuysen genoemd heeft, 't eene aen 't westen ende 't ander aen het oosteynde der Stadt, beyde langs de zee; 't gene welck aen 't westen gelegen heeft, wierd genoemd 't oude Blockhuys, en is van onverdenckelijcke jaren hier geweest, daer op de Hertogh van Gelder altydts een Drossart placht te houden; doch is metter tijdt geheel vervallen, al lang voor de Nederlantsche troublen, reesteert noch daer van overigh een grooten stercken toorn: het ander Kasteel, aen 't oosten gelegen, genoemd het nieuwe Block-huys, is anno M D XXXIX eerst gebouwt met consent des Magistraets, door Willem Hertogh van Gulick en Gelre, van wegen een verschil dat de burgeren met de Magistraet hadden; alwaer van des sels Hertoghs wegen, oock een Drossaert gestelt wierdt. Als in 't jaer M D LXVI in alle Steden hier rontsom de beelden afgeworpen wierden, ende de Gereformeerde Religie gepredickt, hebben die van *Harder-vuijck* 't selve oock gedaen, ende haer seer yverigh tot de Gereformeerde Religie getoont; waer door de Grave van Megen, Koninglijcke Majesteits Stadthouder in Gelderlandt, haer onvoorfiens meynde te overvallen, ende exemplarlijck te straffen; dies heeft hy heymelijck gepraetiseert met den Drossaert van het nieu-

Twee ou-
de Block-
huysen.

De Stadt
veran-
dert van
Religie:

H A R D E R W Y C K.

nieuwe Blockhuys, om in der nacht, door een gat van de muur, een goet getal soldaten daer in te brengen, hy selver soude dan met de reste gevolgt hebben, ende wierd sulcks oock op den xviii December in der nacht in 't werck gestelt; wanneer omtrent hondert soldaten in 't Kasteel ingelaten wierden, die in den morgenstont uytvielen, ende vernagelden 't geschut dat op de merckt stond, ende retireerden wederom in 't Kasteel, verwachtende het secours; doch de burgers hebben datelijcken op den selven morgenstont het Kasteel wederom belegert ende beschoten, ende nae eenige uyren tijds door een furieusen aenval het selve stormenderhandt ingenomen, alle de soldaten in de furie doodtslaende, de reste met den Drossaert gevangen nemende, daer mede dan desen aenslach te niet geraeckte; want het secours hier van verwitticht sijnde keerde te rugge: is alsoo dese Stadt de eerste geweest, in alle dese omliggende quartieren, die haer openbaerlijck gestelt heeft tegens des Konings Stadthouder. Doch 't geluck omkeerende heeftse haer daer na wederom verfoent met den Grave van Megen, die in 't volgende jaer self daer quam, afschaffende de predication, en de Kercken wederom reparerende. Daer nae anno MD LXXII den vii Julij heeft Graef Willem van den Berg door sijn oversten Sacharias van Gliessenberg dese Stadt wederom ingenomen, sonder eenigh bloedstorten, de burgeren toonende groote blijdschap ende riepen *vive le Geux*; doch en duurde dese vreught niet lang: want achtien weecken daer na in November heeft haer dese Stadt wederom moeten overgeven, in handen van Don Frederico, Sone van Duc d'Alva, doch verkreegh een genadigh accoort, de soldaten meest verlopen sijnde met veel burgers die Geus gesint waren; alleen eenige der selver werden ingedaegt, door des Konings Raden, ende niet compareerende, gebannen, ende hare goederen geconfisqueert, als onder andere geweest sijn *Ernst VVitte*, ende *Gerrit Maurissen*, Schepenen; item, *Suweer van Huecklom*, *VVulf van Ommereen*, *Dirck Voet*, gewesene Secretaris, met sijn broeder *Geerlach Voet*, als oock *Frans VVungen*; haer wierd te last geleydt, dat sy de principaelste autheurs waren geweest van het beelde-stormen ende violeeren der kercken; datse vergaderingen in haer huysen hadden gehouden, de Predikanten in en uyt de Stadt geleyt, haer te gast genoot, ende haer in alles vertoont als principale hoofden der Geusen: dit is geschiet als een maent te voren den vii October gevangen genomen

wierden *Alphert Brinck* ende *Hendrick van Kranenburg*, ende op het nieuwe Blockhuys gebracht; doch also op den xxiii December een grooten brandt op 't selve huys ontstont, so is 't *Alphert Brinck* met de vlucht ontkomen; maer *Kranenburg* wierd daer na op S. Pieters dagh gevanckelijck naer Arnhem gebracht door den Drost: en *Alphert Brinck* is door des Konings Procureur ingedaeght om te compareeren binnen dertigh dagen, en sich te purgeeren van sijn accusatie: hem wiert te last geleyt, dat hy geweest is een van de Gedeputeerde der Gemeynte, in den naem der Sectariissen, ende die gefavoriseert heeft daer hy konde, oock mede door sijn uytstendinge in de Stadt Antwerpen, ende van daer wederom gekomen sijnde, soude soodanigh rapport gedaen hebben (om te beangstigen de goede Katholijcken) als dat de Sectariissen aldaer in seer groot getal waren; daer benefens oock dat hy uyt de gevanckenis ontkomen was: doch de selve niet compareerende wiert eeuwich gebannen, ende sijn goederen geconfisqueert, met noch een burger *VVolf Klomp* genaemt, die Vaendrager in 't bestormen des Kasteels geweest was. Is alsoo dese Stadt daer na gebleven onder de regeeringe des Konings van Spaenjen, tot de Pacificatie van Gent, als de Provincien haer met malcanderen verbonden hebben, ende is voorts daer na de Roomsche Religie gantsch afschaft, ende dit Kasteel met bewilliging des Landtschaps afgebroocken ende gerafeert. Naederhandt is dese Stadt aen de landt-sijde met een wal ende bolwercken bevestigt geworden, ende *à la moderna regulariter* gefortificeert, welckers patroon oock *Samuel Marolois* in sijn Fortificatie-boeck gestelt heeft.

Hoewel noyt iemandt in dese Stadt om de Religie wille is gedoodt geweest, daer nochtans de burgers haer seer yverigh aenstelden tot de Reformatie, soo kan evenwel in passant niet voorby-gegaen worden, sonder te verhalen de wreetheydt die aldaer begaen is, over een eerlijcken dooden ende alrede begraven burger, in die tijt als de Stadt haer weder onder het Spaensch gebiet moest begeven; want na dat het beelststormen aldaer verricht was, is desen burger aldaer gestorven ende in de kerck begraven; maer als nu de Roomsgesinde weder meester waren, heeft men het doode lichaem van desen burger weder uytgegraven, ende gesleept tot voor de deure van sijne weduwe, de selve met groote smaetheyt, hoon ende spijt bejegent, ende allerley schelt-woorden toegeroepen, ende terstont het doode lichaem naer het galgevelt getrocken, ende aldaer onder

moet
daerom
veel lij-
den.

Onge-
meene
wreetheyt
tegen
eenen
dooden.

H A R D E R W Y C K.

onder de galge in de aerde gestopt ; doch naderhandt, als de Geusen wederom meester geworden sijn, is het selve lichaem wederom van daer gehaelt, ende eerlijcken in 't vorige graf begraven ; ende wierde also dit lichaem diemael begraven : dese historie wort verhaelt van *Johanne Lampadio* in sijn *Mellificio Historico*, alwaer hy spreekt van de groote strengheydt van Duc d'Alva. By dese gelegentheydt kan men oock niet wel nalaten hier te verhalen, 't gene *P. VVinssemius Historiarum suarum Frisicarum* lib. 3. verhaelt, in 't jaer duysent vijf hondert drie-en-seventigh, geduyrende de belegeringe van Haerlem, daer hy aldus schrijft : *Josephus Talimerius* een Spaenjaert, Patroon ofte Kapiteyn over een Koninglijke Galleye te Staveren, hielde het gantsche Vlie, en de havens daer omtrent in gestadigen alarm, ende vervolgde, met groote wreetheydt, alle die gene die hy wiste van de Gereformeerde Religie te sijn ; jae gelijk ick uyt de mont van een Burgermeester van Staveren selfs verstaen hebbe, dat hy so Barbarisch wreet is geweest, dat hy een Harderwijcker schipper, die mede in der Geusen verbont was, niet alleen sijn schip gespolieert ende verbrant heeft ; maer heeft daer naer den selven levendigh in sijn eygen schuyt vast gebonden, veel stroo, riet ende rijsen rontsom hem henen gebonden, ende hem also in zee laten drijven, naer dat hy de selve schuyte aen brandt gesteecken hadde ; so dat men daer nae getwijfelt heeft, wat soorte van doot hy gestorven sy, oft hy verbrant oft verdroncken is geweest ; welke gruwelijke daet oock selfs van des Konings partye bestraft is geweest, ende hem verfoeyt hebben, dat hy een man, dien hy sijn schip hadde verbrant ende van sijn goederen berooft, met so een ongewoonlijcken doot door twee onder sich contrarie strijdende elementen (als water ende vuur) hadde om 't leven gebracht : dus verre *VVinssemius*.

Gruwelijke
boosheyt.

Schrickelijcken
brant deser
Stadts.

Geduyrende de oorlogen tusschen de Bourgoensche ende Geldersche van de jaren duysent vier hondert af tot duysent vijf hondert ses-en-dertigh toe, hebben de Geldersche den Hollanderen dickwijls uyt dese Stadt te water groote schaden toegevoeght, waer door sy selve dan oock niet weynigh beschadicht is, ende verscheyden reysen, dan van d'eene dan van d'ander partye is ingenomen ende vermeestert geweest : doch en is de selve noyt geen meerder ongeluck overkomen, als wanneer sy in 't jaer duysent vijf hondert drie, op den laetsten dagh van Julij, in drie uyren tijds geheel verbrant is,

soo datter naeuwelijcks veertien oft vijftien huysen onbeschadicht gebleven sijn ; daer bleven verbrant ende versmoort wel vijftien hondert menschen, onder welcke men seght dat wel drie hondert vijftigh Klercken waren, waer door dan tot een geheugenisse des brants ende der overledene Klercken, noch huydendaeghs alle jaer op S. Pieters avont, wesende den laetsten dagh Julij des naemiddaghs te drie uyren, de Studenten alhier het gebruyck hebben, alle de klokken deser Stadt te luyen. Doch mocht sich iemand verwonderen over 't groote getal der Studenten, die doenmaels souden verbrant sijn ; soo staet te weten, dat al in het jaer duysent vier hondert een-en-veertigh, wesende meer als sestig jaren voor desen brandt, de Magistraet deser Stadt een seecker accoort ingegaen heeft met Meester *Harmen Schurrenburgh*, Regeerder harer Schole, dat hy binnen 's jaers aldaer in de Schole leveren moeste drie hondert uytheemsche vreemde Klercken, van buyten *Harderwijk*, die daer als Studenten wonen souden, behalven noch de inlantsche ; ende en hadde hy die niet, soo soude men hem sulcks korten aen sijn gagie, naer advenant het getal minder was. Desen brant begon des naemiddaghs (niemand wetende waer uyt die eerst veroorsaect is) ende ginck so haestigh toe, dat het volck haer nergens wisten te bergen, als in kelders, die nochtans oock al meest versmoorden : veel menschen liepen met haere kinderen in de Prochie-kercke om haer daer te bergen, die doch meest alle verbranden : de straten waren soo heet, dat 'er niemant over gaen konde; veel volck viel doot onder de gevelen ende muuren van de huysen ; de klokken in den toorn versmolten, doch den toorn bleef staen. Doenmaels was in dese Stadt veel goet gevlucht uyt de Veluwe van de omliggende Dorpen, uyt vrees des oorloghs tusschen de Geldersche ende Bourgoensche, waer door het oock geschiet is, dat selfs de burgers haer buyten de Stadt niet wel en dorsten vertrouwen, ende derhalven des te meer menschen daer door verbrant wierden. Daer wort verhaelt, dat seker Minnebroeder aldaer, desen brant soude voorseydt hebben, ende 't volck dagelijcks vermaent tot boete ende beteringe hares levens; op dat Godt sijnen toorn ende straffe van haeren hals wilde afwenden. Die naer den brandt in dese Stadt sijn gekomen, seyden dat noyt mensche diergelijcken destructie gesien hadde, noch sien soude ; want men door de straten niet gaen konde, vermits de gevelen ende muuren, die nedergestort lagen.

H A R D E R W Y C K.

Kan uyt
die affche
niet vol-
komen
verrijfen.

lagen. Sedert defen brandt heeft defe Stadt noyt meer wederom te rechte konnen refpireren, of tot haer vorige standt ende welvaert geraecken; hoewel sommige Schrijvers verhalen, datfe naderhandt veel trefelijcker ende heerlijcker foude weder-opgebouwt zijn, 't welck doch fo niet en is; want fy in der daet naer dien tijdt meer af als toegenomen heeft: den koophandel, die fy in vreemde landen placht te drijven, heel verflappende; wefende daer-en-tegens genootdruckt voortaan noch dagelijcks te worstelen tegens de furieuze zee en den rafenden ys-gang, die haer met geweldige vlooden nu en dan veel fchaden toevoegen. Het is aenmerckens-waerdigh, dat in 't felfde jaer van duyfent vijf hondert drie, als *Harder-vijck* verbrande, foo brande oock de Stadt Hinloopen in Vrieflant met de Kerck geheel af; te Gorcum verbranden twee hondert huysen; te Giefhorn branden oock feer de veenen; te Belle in Vlaenderen branden vijf hondert huysen af; ende op meer andere plaetsen, doende groote fchade. In 't felve jaer was oock een drogen heeten fomer, duyren tijdt, fterfte, daer op dat volghde een feer harden vorft.

Regeering.

Wat de regeering defer Stadt belangt; daer is een Erf-Raet, die noyt afgefet kan worden, de welcke oock by fich felfs de keure ende electie heeft van nieuwe Schepenen te kiezen, 't welck dan alle jaer des Sondaghs nae S. Pauli bekeering gefchiet, en kiest men gemeynlijcken uyt de outfte ende principaelste geflachten defer Stadt, de gequalificeerde perfonen, die daer te vinden zijn: uyt de Schepenen (welcker fomtijds tien, elf, twaelf oft dertien zijn, doch aen geen feecker getal gebonden wefende) werden alle twee maenden twee tot Burgermeesters in der tijdt gefteft, die absolute macht hebben, de Schepenen te doen vergaderen, te prefideren, ende voorts andere Stadts faecken te dirigeren. Alle weecke fitten de Burgermeesteren ende Schepenen drie dagen voor Gericht, adminiftrerende justitie, ende andere politijcque faecken verhandelende. Van de Gildens defer Stadt werden oock jaerlijcks gekoren vier-en-twintigh begaefde mannen, die op den keurdagh aen den Magiftraet voorgedragen werden, uyt de welcke de felve als dan wederom twaelf verkieft, die tot Gemeens-luyden gefteft worden; ende als daer wichtige ende importante affairen voorhanden zijn, als van oorloch ende vrede, impositien in te willigen, oft diergelijcke faecken meer, foo worden fy in den Raedt beroepen, om haer advijs ende consent daer toe te geven, met vordere Stadts faecken haer niet

bemoejende; doch werden oock uyt het getal defer twaelf Gemeens-luyden vier tot der Stadt Rentmeesters verkoren, die der Stadt inkomsten, renten ende pachten heffen ende beuren, ende wederom der Stadts lasten ende onkosten af betalen; doende jaerlijcks haer rekening daer van. Oock is van wegen het Vorftendom Gelre en Graefchap Zutphen alhier in defe Stadt een Schol-tus gefteft, doch voor de vreemdelingen alleen, hebbende geen meerder jurisdictie, dan simpel arrest ende detentie, ende dat alleen voor fchade ende fchult; als oock alle zeedrift van geftant goet te bergen ende aen te haelen: defe hout fijn eygen Gericht, gesterckt zijnde met twee keurnoten of affiftenten; doch foo de partyen niet gecontenteert zijn met haer fententie, foo mogen fy aen de Magiftraet appelleren. Defe Stadt heeft oock van outs her die privilegie, datfe heeft een fouverayne jurisdictie, van waer geen appel en valt, noch in civile noch in criminele faecken; heeft oock halsgericht, derhalven fy dan oock van onverdenkelijcke jaren herwaerts tot noch toe altoos een Scherprechter gehouden heeft. De Magiftraet heeft oock macht met bewilliging harer gemeynte felfs impoffen te fteffen, naer dat den noot vereyscht; welcke heerlijcke privilegien ende Regalia fy eertijds van haer Princen verkregen heeft door hare getrouwigheydt ende merckelijcke dienften, aen de felve nu ende dan, foo in tijden van oorloch als vrede, bewefen. Wat betreft de hanteeringe ende neeringe der burgers, de felve beftaet meest in defe drie foorten; als in renteniers, handelaers ende hantwerckers; oock in de gene, die met den ackerbouw ende met beesten haer geneeren, foo binnen defe Stadt als in de vryheyt der felfver; noch fijnder veel voer-luyden, viffchers, fchippers, bootfchuyvers ende dragers, maeckende met de Studenten t'famen ruym een vierde-deel van de inwoonderen. Boven de voorge-noemde, woonen hier van oudts en noch in onse tijt veel Edelen en Patricii, jae meer als ergens in eenige plaetsen hier omtrent; welker namen (om datfe in 't oude *Theatrum Vrbium*, van *Georgio Bruyn*, uytgedrukt en verhaelt worden) men oock hier tot een gedachteniffe nae de letters van 't A, B, C fteft, om niemant te prejudicieeren in fijn rang ende outheydt; welcke fijn de volgende: *Arnhem*, *Amftels*, *Arlers*, *Broeckhuysens*, *Boekoppen*, *Brienens*, *Bronckhorften*, *Bloets*, *Brincken*, *Bollen*, *Cool-vagens*, *Cranenburghs*, *Delens*, *Dageraets*, *Diedems*, *Dompfelaers*, *Essens*, *Effuelden*, *Golfteyns*, *Grollen*, *Hoe-*

Bedrijf
der inge-
setenen.

Voor-
naemste
geflach-
ten.

H A R D E R W Y C K.

Hoeklums, Hellen, Hoemens, Hierdens, Haersoltens, Hardervijcken, Keppels, Landtskroons, Middaghtens, Maurissens, Nyvel-den, Oldenbarnevelts, Ommerens, Pannekoeken, Ripperbants, Speulden, Schrafferts, Telichten, Tegnagels, Voeten, Vannevelts, VVitens, VVijnbergens, VVolfssens, VVencoms; hoewel sommige van dese geslachten al verstorven sijn, ende eenige vertrocken, heeft men die hier noch willen gedencken.

*Neering-
gen en
koopman-
schappen.*

Onder de principaelste hoofd-neeringen deser Stadt stelt men den visch-koophandel, so van de Noort- als Zuyder-zee herkomende: hier werdt jaerlijcks een ongelooflijke quantiteyt visch van allerhande soorte, niet alleen in d'omliggende plaetsen, als in Gelderlandt ende Over-Yssel vervoert, maer oock tot in het Landt van Kleef, Stift van Munster ende Cöln, jae oock noch hooger den Rijn opgebracht; selfs oock de visch in de Zuyder-zee gevangen, als spiering, bott, haringen ende buckingen; waer door dese Stadt goede inkomsten heeft, sijnde bevonden dat den Aflager eens op een jaer duysent vijf hondert gulden aen de Stadt geleverd heeft van wegen het afslaen ende visch-trekken; doch wierd doenmaels extraordinaris veel visch gevangen, 't welck oock niet jaerlijcks en gebeurt, konnende in sommige jaren naelijcks het derdepart daer van uytgebracht werden. Daerbeneffens is oock de hout-koopmanschap niet een van de geringste; want geen plaetse hier omtrent meer houts jaerlijcks kan uytleveren, om de bequaemheydt der boschen ende heggen, hier naby gelegen; waer mede dan byna heel Hollandt en Zeelandt, en een gedeelte van Vlaenderen versien werden; en overmits dese Stadt niet bequaem is, om soo een menighte houts te bergen, hebben de Schippers een plaetse daer toe verkoren, twee uyren gaens van de Stadt, langs de zee, in een buurschap *Nulden* geheeten, alwaer sy dan meest haer hout uyt het lant brengen, tot dat het elders vervoert wert. Oock is hier grooten handel van *Eeck* oft schorsen van cycken-hout en heyde; daer van jaerlijcks vele schepen vol in Hollandt ende Zeelandt gebracht werden; gelijk dan oock het leer, het welcke van de Schoenmaeckers te *Hardervijck* eerst geloyt ende bereydt wordt, die daer mede dan alle leermarckten soo in Hollandt als elders overvloedelijck versien; daer toe dan jaerlijcks veel duysenden van beesten huyden, soo uyt West-Indien als elders komende, van haer ingekoft ende daer nae toe bereydt werden. Behalven dit alles, brengt het Veer jaerlijcks doorgaens een groote nee-

ringe in dese Stadt; want alle de gene die uyt het Stift Munster, 't Kleeffsche-landt, Gelderlandt, Over-Yssel ende elders komen, ende over de Veluwe naer Amsterdam haer willen begeven, al meest haren wegh over *Hardervijck* nemen, als sijnde de bequaemste weg, ende oock van wegen de gerieflijckheyt der schepen, daer door dan oock meenighte van burgers haer weten te geneeren.

In dese Stadt wordt oock seer goet dick bier gebrouwen, 't welck seer lang duyren mach; wacrom het oock door sijn vermaertheydt, naer veel plaetsen buyten landts vervoert wordt; als nae Rochel, in Levante, jae tot Constantinopolen toe, 't selve werdt nu oock naer Oost-Indien gebracht, ende met groote quantiteyt nae Brasil, West-Indien, Virginia, ende de Carybische Eylanden; ende mach dit bier wel mede gerekent worden neffens andere Oosterfche vermaerde bieren: oock is aldaer noch een ander soorte van dick bier, 't welck verre het andere te boven gaet; want het van wegen sijn vettigheydt ende olyachtigheydt seer nae by het Jopenbier mach vergeleeken worden; want als maer een weynigh daer van in de handt gestort wordt, soo doet het stracks de vingeren te samen kleven; ende hadde *Petrus Johannes Olivarius* een Spaenjaert dit bier geproeft, soude niet minder van het selve geoordeelt hebben, als hy schrijft in sijne *Annotationibus ad Pomponium Melam* van het Jopenbier; daer hy seydt: *adfertur in Frisiam genus cervisia, quae vocatur Jopenbier, quam cultro scindere posses*. Dit bier wort aldaer gebrouwen van seecker Gilde, dat men noemt S. Joris Gilde, welcke confraterniteyt in meer als seventigh personen bestaet, en dat uyt de gequalificeerste van de Stadt, (want men geen handtwerckers oft onechte daer in aenneemt) die jaerlijcx eenige dagen een byeenkomste houden, ende haer daer mede vrolijk maecken; is een seer goede medecijne voor de gene die haer in de wijn verbuyst hebben; want het de borst ende ribben smeert, ende alle schraligheydt verdrijft, wort oock derhalven van de vreemde luyden voor een present gehouden: anders soo is dit Gilde eertijds gefondeert tot het onderhoudt van arme Schippers ende zeevarende lieden, die ooft en west gevaren hebben, ende verarmt sijn; gelijk dan het selve oock noch hedendaeghs veel armen de hant reyckt, ende op seeckere tijdt des jaers uytdeylinge doet.

Dese Stadt vervult oock 't geheele landt rontsom henen met haer Tybuckingen, ende alhoewel Enckhuysen oock veel uytgeeft, so is 't

H A R D E R W Y C K.

is 't nochtans , dat de gene die van hier komen den prijs behalen , ende veel beter sijn , werdende over al aen goede vrienden versonden , voor een present ende delicateffe. Dese haringen werden alhier in schuuren oft hangen (gelijck men die noemt) gesouten, ende aen stockskens opgehangen , ende met eyc-ken spanen geroockt , waer door sy dan soo een schoone gout-geele couleur ontfangen , werden daerom in 't Latijn genoemt *Haleces fumati*, ende in 't Frans *hareng soré* , dat is te seggen , geroockte haringen , dese hangen vint men aldaer over de dertigh. Dese soorte van visch heeft verscheyde namen , nae de plaetsen en tijden daer in die gevangen wort; doch worden alle met een gemeene naem *Buckingen* genoemt.

Wy en konnen hier oock niet verby gaen , sonder mentie te maecten van een edele fruyte , die in haer saysoen in dese Stadt seer overvloedigh gevonden werdt , als daer sijn de Everbesien , die van de naest omliggende bosschen , met heele wagens ende karren vol , aldaer gebracht worden , welcke daer nae gantsch Hollandt door , jae tot in Zeelandt gevoert ende verkoft worden ; ende is bevonden dat de Veerschippers deser Stadt , op een Somer alleen aen vracht van dese Besien verdient hebben over de vier hondert guldens , hebbende van ieder benneken een blanck ; ende een schip alleen heeft eens op eenmael achteen gulden aen vracht verdient ; in de Medicijn-boecken worden dese Besien *vaccinia* , *bacca sive Myrtilla* genoemt ; de Duytschen noemense *Seydelbeer* / de Nederlanders ende Hollanders *blauw-v-besien* , *bos-besien* , *kraecke-besien* , ende *klap-kornen*. Sy worden rijp in de maent van Junij , en duynen voorts de maent van Julij uyt , vallen daer nae selfs van de struycken af ; gepluckt sijnde en konnen niet veel langer duynen , als vier of vijf dagen : met wijn ende suycker geprepareert , smaecten seer wel , ende mogen met eeren verstrecken om in een naemkundigh bancket opgedischt te worden : uytgeparst sijnde geven van haer een seer schoone blaeuwe ende purper-verwige couleur , waer mede de boeck-binders in Duytslandt haer pergamenten ende papieren bestrijcken ende verwen. Noch soo behoort niet vergeten te worden , dat jaerlijcks ettelijcke hondert vette lammeren ende schapen van hier nae Hollant gebracht werden , die om haeren goeden smaeck , voor delicateffe gehouden werden , meer achtende de schapen die men op de Veluwe op de schrandere weyden van heyde drijft , als de gene die in Hollant in de vette en grasrijcke landen werden opgevoed.

Van het begin van dese Nederlandtsche troublen hebben de burgers deser Stadt haer altijts kloeck in 't geweer vertoont , gelijck sulcks dickmaels gebleken heeft , soo in 't bestormen van 't nieuwe Blockhuys , als in verscheyden uytvallen tegens den vyant , doemaels als Deventer ende Zutphen noch Konincks waren , en sy menigmael tot voor dese Stadt stroopten , haer willende de beesten uyt de weyde halen ; jae sy hebben oock dickmaels haer eyge garnisoen (als sy haer moetwilligh toonden) het geweer doen nederleggen , ende kloeckelijck in toom gehouden ; derhalven dese Stadt oock verscheyde dappere krijgshelden voortgebracht heeft , onder welcke ick maer eenige weynige sal verhalen : als van *VVarner van Grol* , Schout van *Harderwijck* ende Kasteleyn van Hoevelaken , een Overste , die een vermaert krijgsman geweest is in de laetste Geldersche en Bourgoensche oorlogen , by 't leven van den laetsten Hertogh Karel. Wat een kloeck ende beroemde Krijghs-overste *VVolter Heghe-man* geweest sy , is noch in verscher gedachten , ende van wiens daden de Historieschrijvers van dese Nederlandtsche oorlogh hier ende daer gewagh maecten : Ende by dese tijdt vertoont sich oock noch niet min dapper ende kloeckmoedigh , den Colonel *Johan van VVijnbergen* , voor desen Gouverneur van Rijnberck , ende nu tegenwoordigh van Sluys en de omleggende fortten van Vlaenderen. Men kan oock berekenen , dat op een tijdt gelijck acht Kapiteynen , uyt dese Stadt gesprooten , in deser Landen dienst in den oorlogh geweest sijn. Aengaende de politijcke regeering , soo is 't dat uyt den Raedt en de Regeerders deser Stadt , meenighmael veel der selver gepromoveert sijn geweest tot de hooghste digniteyten ende officien deser Provincien : als onder andere , *Rutger van Haersolte* , Burgermeester deser Stadt , dewelcke als Gesant van wegen het Vorstendom Gelre , duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh , gesamentlijck met der andere Provincien Gesanten , in Engelandt is gefonden geweest , om de Souvereyniteyt deser Landen aen de Koninginne *Elisabeth* over te dragen. *Gerhard Voeth* 1. v. d. is eerst Raedt , daer naer Cantzelier des Vorstendoms Gelre en Graefschaps Zutphen geworden , en vermaert van wegen sijne Gefantschappen die hy gedaen heeft van 's Lants wegen , so in Vranckrijck als tweemaal in Denemarcken ; als oock om dat hy , neffens den Heer *Leonino* , is geweest een van de principaelste authouren der aenstelling deser tegenwoordige regeering in de Provincie van Gelderlandt , naer het afsweren

*Dapper-
heyt der
burgers.*

*Treff-
lijke
mannen
uyt dese
Stadt ge-
sproten.*

H A R D E R W Y C K.

ren des Konings van Spaenjen. *Johan van Arnhem* is Raet geweest deses Vorstendoms. *Johan van VVijnbergen* heeft geresideert in 't Collegie van de Staten Generael, is daer na als Kapiteyn in Oostende overleden. *Casijn van der Hell* heeft geresideert in 't Collegie van de Staten Generael, als oock in den Raet van State, en is Gefant geweest van wegen 's Lants regeering te Embden, als 't verschil tusschen de Grave ende de Stadt nedergeleyt wiert. *Henrick van Brien* de outste, Heer van Sünderen, alle hooge Collegien deser Provincien lange jaren bedient hebbende, wierde daer na, in 't jaer duysent ses hondert tien, als Gefant van de Generaliteyts wegen in 't beleg van Gulick gesonden, als oock tot de vredehandel tot Cöln; wiens broeder *Jacob van Brien* lange jaren in 't Collegie der Admiraliteyt geresideert heeft. *Paul van Arnhem*, oock gewesene Burgermeester deser Stadt, is naerderhandt geworden 's Lants Rentmeester van 't Vorstendom Gelre en 't Graeffschap Zutphen; wiens Sone *Sege van Arnhem* hem naerderhandt gevolgt is in de selve bedieninge, sijnde onlangs oock als Curator der Academie tot *Hardervijck* gestelt, van waer hy oock geboortigh is. *Johan van Golsfeyn* heeft lange jaren 't Rentmeesterschap van Veluwen en meer andere chargien bedient. *Johan VVitten* heeft oock eenige jaren hooge Collegien bedient, en eenige Gefantschappen verricht, en is eyntlijck Rentmeester Generael van Sallant gestorven. *Swveer van Haersolte*, hem in dese laetste chargie gevolgt sijnde, heeft oock lange jaren in de vergaderinge der Heeren Staten Generael geresideert. *Henrick van Brien* de Jonger heeft oock veel jaren het Rekenmeesterschap van 't Vorstendom Gelre bedient. *Henrick van Essen* is geweest Raet des Vorstendoms Gelre en des Graeffschaps Zutphen, ende oock eenige jaren in de vergaderinge der Staten Generael geresideert hebbende, heeft eyntlijck oock een Ambassade in Vranckrijck verricht: Sijn Cousijn *Henrick van Essen*, oock een Ledemaet deses Magistraets geweest sijnde, naer bedieninge van eenige hooge Collegien in den Hage, is daer naer geworden Rekenmeester van de Provincie van Gelderland, ende eyntlijck oock in den Raet der selver Provincie aengenomen. *Johan van VVijnbergen*, Burgermeester deser Stadt, is eenige jaren herwaerts geweest Curator der hooge Schoole tot *Hardervijck*, daer nae gestelt tot Curator der selver Academie; is onlangs oock verheven tot de digniteyt van Raets-heer des Vorstendoms Gelder en 't Graeffschap Zut-

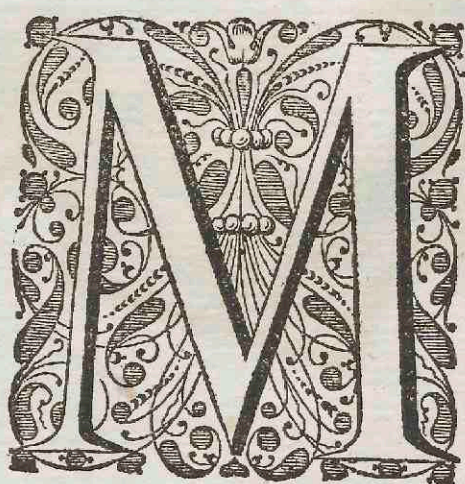
phen. *Symon van der Meyden*, oock eenige jaren geweest hebbende Burgermeester deser Stadt, is daer nae gepromoveert geworden tot Generael der Munten deser Geunieerder Provincien. *Gerhard van Hoeklum*, Burgermeester deser Stadt, heeft oock lange jaren in de Collegien der Admiraliteyt geresideert. *Otto Schraffert*, tegenwoordigh Burgermeester deser Stadt, heeft eenige jaren het Bewinthebberschap van de Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie bedient, en nu oock eenige jaren gecompareert in de vergaderinge der Heeren Staten Generael van wegen dit Landtschap. *Reynier van Hell*, van *Hardervijck* geboortigh, is geweest een van de principaelste Commisen der eerster navigatie der Hollanderen, in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-negentigh, in Oost-Indien gedaen: hy wierd daer op sijn schip van de Javanen deerlijck vermoort, te voren hebbende voorseyt het quaet dat de vloot toekomende was, daer doen niet seer opgelet wiert. *Her-*
man van Speulde, oock van hier geboortigh, is veel jaren Gouverneur van Amboina ende Raet in Indien, van wegen de Oost-Indische Compagnie, geweest. Uyt dese Stadt
sijn oock gesproten verscheiden andere geleerde mannen: als *Gerhardus Hardervicensis* S.S. Theol. Doctor en Rector Magnificus der Universiteyt tot Cöln, dewelcke in het jaer duysent vijf hondert drie gestorven is, naerlatende geleerde Commentaria in Aristotelem, in welcke hy als een notabele saeck verhaelt, dat in sijn tijdt te *Hardervijck* ge-
weest sy een seer geleert Priester, dewelcke op eenen middagh, sonder eenige voorgaende sieckte, al sijn geleertheyt verloren heeft, alsoo dat hy de eerste elementen of 't Alphabetum niet meer wiste, jae hy vergat sijn eygen naem, ende bleef alsoo in dese vergetenheyt tot het uysterste eynde sijns levens. Men leeft in de Historien, dat *Georgio Trapezuntio* een diergelijck ongeval overkomen is. Oock soo heeft dese Stadt voortgebracht *Johannem Hardervicensen* S.S. Theol: Licentiatum & Decanum Coloniensem; Item *Bernardum Hardervicensen*, Artium & Decretorum Doctorem, Syndicum Capituli Metropolitanæ Ecclesiæ Colonienfis; Item *Petrum Guinellium Rhetorem*; *Bernardum VVinterinch*; *Isbrandum Hardervicenum*, Antistitem sive Abbatem Lidlumanum in Frisia Occidentali, circa annum M D LV. *Arnoldum Albertum Hardervicenum*, Ablegatum in Confessum Ordinum Frisiæ, pro Foederatis; en meer andere, die ick door kortheyt voorby gae.

Geleerde
lieden.

Vreemde
verandering.

DOESBURGH.

Naems
oor-
sprong.

De Graft
van Dru-
sus.

En segt by verkorting *Doesburgh*, in plaats van *Drususburg*: want men bevind, dat *Drusus* de stichter deser stadt heeft geweest, die een stiefsoon van Augustus, en broeder van de Keyser Tiberius was, na dat hy door behulp der krijgshlieden, een graft, omtrent twee mijlen lang, naer sijn naem de *Drusische graft* genoemd, uyt de Rhijn in d'Yssel, die nu d'oude genoemd word, gebracht had. Tacitus spreekt klaerlijck hier af, in 't tweede sijner Jaerboecken, daer hy seght: *Het scheepsheir was alreë aen 't begin van 't Batavische lant* (daer nu Schenckeschans is) gekomen. De lijftocht vierd voor uyt gesonden, en de schepen vierden onder de legioenen en bontgenoten verdeelt. Germanicus, in de graft gekomen, die naer *Drusus* genoemd is, bad sijn vader *Drusus*, dat hy hem, die gelijcke saecken durfde bestaen, gevuillighlijck en gaerne met het voorbeelt, en met de geheugenis der raden en vercken wilde helpen. Sy voeren daer na deur eenige Meiren, en deur de groote zee, en quamen voorspoedighlijck aen de vloet d'Eems. Men kan hier uyt oock verstaen wat *Drusus* bewogen heeft dese graft te delven: want sy is niet alleenlijck hier toe gemaect, om een tegenweer en vastigheyt tegen de Duytschen te sijn; maer oock op dat hy, door dese nieuwe watergracht, de kracht en 't geweld der wateren sou afweeren; doch voornamelijck, om de scheepsvloot door dese middel naer de Noortzee, en naer d'Eems te brengen, tot uytvoering van de tocht, die hy tegen de Cherusken voorgenomen had. Sijn soon Germanicus, sedert sijn voetstappen navolgende, trock met sijn vloot deur dese selve wegh naer de Noortzee, en van daer naer d'Eems, gelijck alreë met Tacitus woorden aangewesen is.

De jonger Schrijvers meenen, datse de selve is, die Tacitus *Asiburgum* genoemd heeft; en dat die naem daer nae in *Drususburgh*, en eyndelijck in *Doesburgh* verandert is, gelijck ick terstont geseyt heb.

Gelegen-
heyt.

Doesburgh leght nevens d'oude Ysel, en niet wijt van de grootste en breedste Ysel. Tusschen dese twee rivieren, oft liever bysondere tacken van een rivier, is omtrent dese stadt niets dan een stuck lants, de *Berghsche vveerd* genoemd.

Sterckte.

Sy is nu seer sterck; met wallen, grachten, bolwercken, halve manen, en twee hoornwercken voorsien; om datse als een Schans oft borstweering is voor de Veluwe: welke wercken, door ordre van Prins Maurits, in 't jaer 1599, als den Admirant van Arragon een

Gelderlant.

inval in de Kleeffche landen deë, gemaect sijn.

Sy is oock, nevens hare gebuersteden, d'oorlooghs-rampen in de laetste Nederlantsche beroorten deelachtigh geweest; en verscheide reysen overgegaen. In 't jaer M D LXXII, als byna geheel Hollant, en een deel van Zee-
lant en Gelderlant, sich tegens d'onmatige strengheyt van den Hertogh van Alba stelden, heeft hy sich aen Graef Willem van den Bergh, Schoonbroeder van Prins Willem van Oranje, overgegeven.

Stelt sich
in vry-
heyt.

Als de stercke stadt Nimmegen, in 't jaer M D LXXXV, door het beleyt van sommige burgers, sich aen Parma overgaf, hebben die van *Doesburgh* 't selve nagevolght: want sy pooghden eerst van hare besetting ontslagen te sijn; en daer na vereenden sy met den Hertogh van Parma.

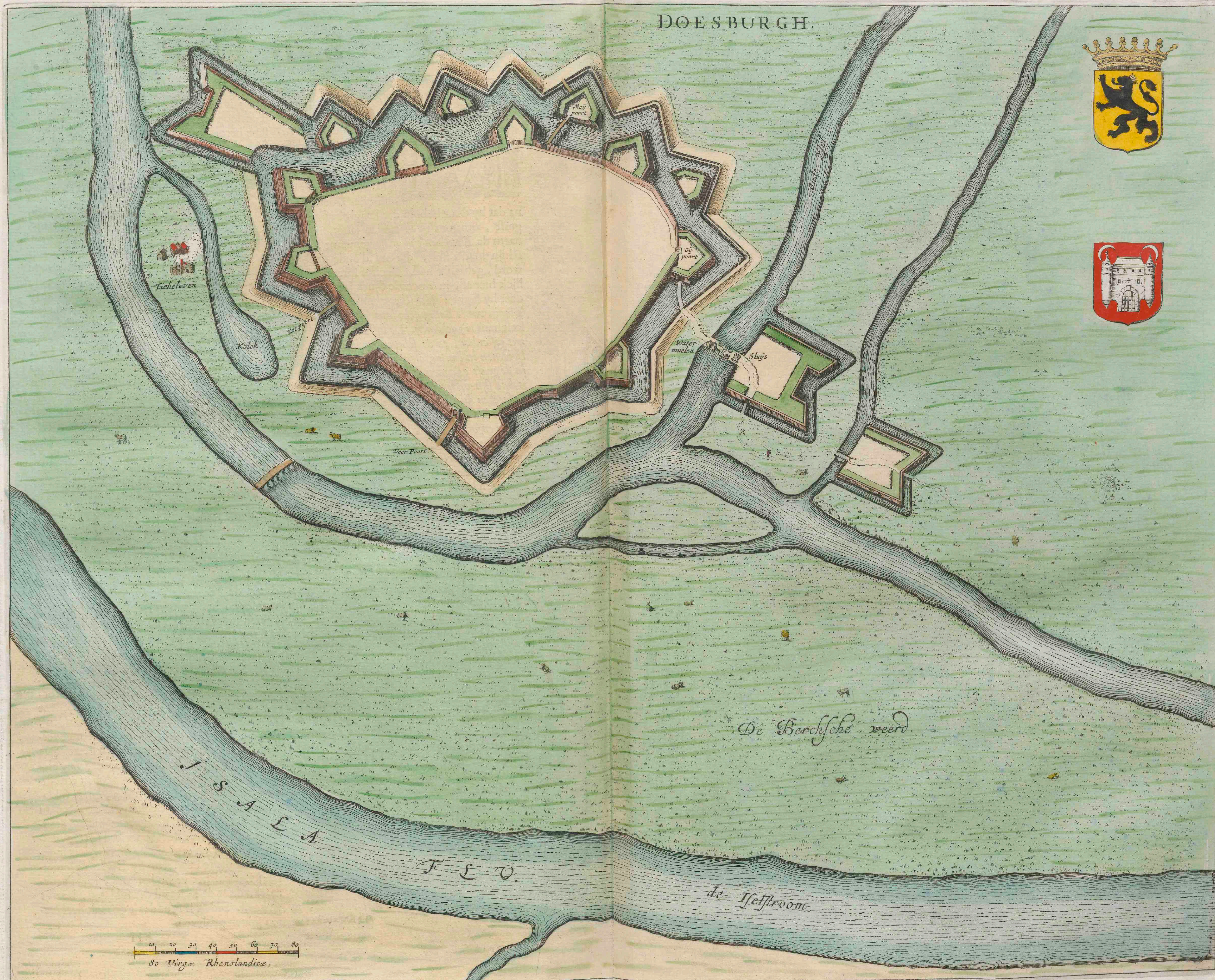
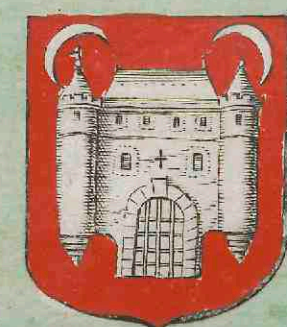
Begeeft
haer on-
der Par-
ma.

In 't volgende jaer heeft de Graef van Leicester (om Parma van Rhijnberck, dat hy belegerd had, af te trekken) besloten Zutphen te belegeren; doch hy quam met het leger eerst voor dese stadt, om die in te nemen: hier lagen toen omtrent 300 Walen in besetting, onder Capiteyn Sampson, daer waren oock soo veel gewapende burgers; in alles 600 mannen. Leicester sondt Hohenlo, Essex, Sidney en andere, met 500 paerden en 800 te voet, om de stadt by nacht te berennen en te besluyten. Hy self volghde den 1x September met het geheele leger, en deë terstont de gewoonlijcke begraving maken; soo dat op de derde dagh na sijn komst tien stucken geschuts geplant stonden, daer meë hy twee redelijcke bressen oft openingen maeckte: maer dewijl de belegerde die stopten, en na haer vermogen beschansten, en dat de graft 60 voeten breed en seer diep was, kon men niet wel tot den storm komen. Maer den yver van 't krijgshvolck was soo groot, om, alle gevaer ongeacht, de stadt te bespringen, dat Leicester het bestormen toestont; waer toe Hohenlo met de Duytschen en Schotten, en Norrits met d'Engelschen en Vriessen verordent wierd. Als de belegerde dit gewaer wierden, sonden sy iemant uyt, om de stadt met verdragh over te geven, 't welck hen geweygert wierd; dies sy hen, met voorwaarden van tleven te behouden, en dat de Capiteynen en Officieren souden gevangen blijven, en de soldaten sonder geweer uyttrecken, overgaven. In de stadt trocken Ioan Borowes en Willem Stanley, en de gemelde Borowes wierd tot Gouverneur gestelt, en eenige Engelschen daer ingeleyt, om die te bewaren. Sy is van 't plonderen, hoewel het verboden was, niet t'eene-mael, door de moetwil der soldaten, bevrijt geweest. Sedert is sy onder 't gebiedt der Heeren Staten gebleven.

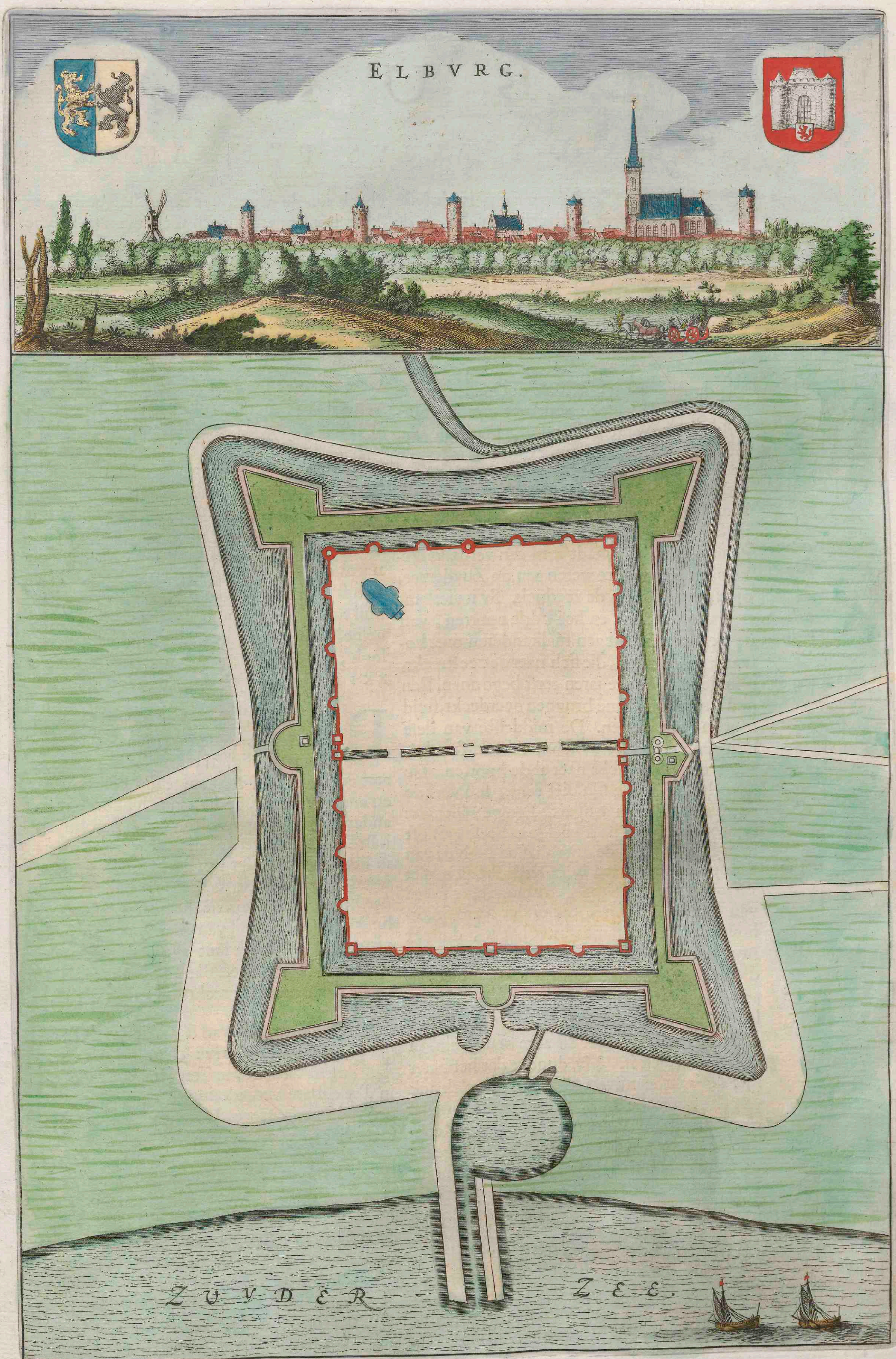
en inge-
nomen.

H

DOESBURGH.

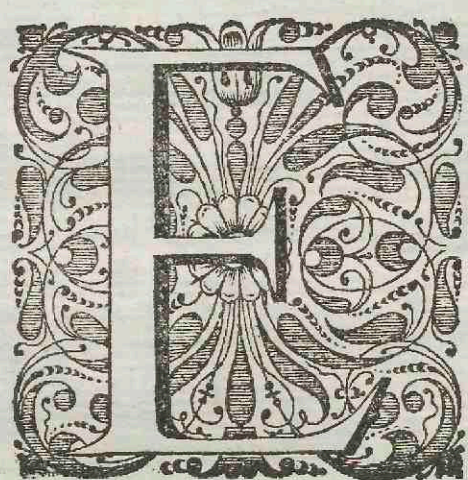

80 Virga Rhemlandica.

E L B U R G H,

uyt IOH. ISACIVS PONTANVS.

Outheyt.

Gelegen-
heyt.

Gedaente.
Poorten.

Naems
oor-
sprong.

LBURGH is de leste der steden die op de Veluwe leggen. Ick vind in geen brieven wannecr sy gesticht is. De bouwing der huysen en wallen schijnt aen te wijzen, dat sy nieuwer, dan de voorgaende steden, is, gelijk oock de Historie getuyght, de welcke verklaert dat sy cyndelijck onder Willem d'eerste, Hartogh van Gelderlant, met een muur omringt is, en de gedaente van een stadt gekregen heeft: hoewel ick bevind dat sy gelijkelijck met Arnhem, Harderwijck, en met eenige andere plaetsen van Gelderlant onder d'Aenzeefteden gehouden is. De stadt is in een vermakelijcke plaets gelegen, te weten aen de Zuyderzee, op d'oever, als aen de zeedijk. Sy is vierkantigh van gestalte, en heeft drie poorten, van de welcke twee tegen malkanderen overkomen; en de derde, die sich naer de zee streckt, is in de voorgaende jaren eerst begonnen. Een graft, met vijf steene bruggen overdeekt, snijdt haer in twee deelen. De middelste van dese bruggen, die tot een vischmarckt verstreckt, geeft een vry gesicht naer al de poorten. De gevoelens van alle sijn niet eens, soo veel de naem van Elburgh aengaet. Eenige willen dat sy haer naem van haer edeldom heeft, als oft men *Edelburgh* seyde. Stephanus Pighius van Kampen noemt haer, in *Hercule Proditio*, niet *Elburgh*, maer *Eliburgh*, en brengt haer naem van *Aelius Gracilis*, die onder Nero Stadthouder van Nederlant was. Dit is, dunckt my, seer ver gehaelt, dewijl men bevind dat dit nergens anders, dan op 't geklanck van een eenige benaming, die noch niet blijckelijck genoeg is, staet; en de gene, die hier op let, sal bevinden dat dit al te beuselachtigh en bespottelijck is. My dunckt dat het beter met de waerheyt overeenstemt, 't welck ick van de vermaerde man, en eertijts mijn medegenoot, Jacobus Warnerius, der beyde Rechten Doctor, verstaen heb, terwijl wy eenige ledige uren versleten, namelijk, dat men houd dat het voornaemste deel van de stadt op een plaets, die *El* genoemt wierd, gebouwt is, en dat sy van daer, naer waerschiynelijcke gissing, de bynaem van *Burgh*, en soo *Elburgh* allengs gekregen, en tot noch toe behouden heeft: hoewel andere seggen, dat sy eer van een lange straet, *Elle* genoemt, dus geheeten is. Doch dit sy soo 'tis, ick laet het dieper onder-

soeck aen de gene, die nieuwsgieriger sijn, en keer my ondertusschen tot d'overige kleyne steden van dit Hartoghdom.

HAttem aen de slincke sijde van d'Yssel gelegen, heeft sijn uytzicht naer Swol. Dese plaets had eertijts een seer sterck kasteel, van *Reynaldus*, d'eerste Hartogh, gesticht, en van *Karel*, de leste der Hartogen, met grooter wercken en wallen vernieut, en cyndelijck van Georg Schenck, met groote heirkrachten, maer vergeefs, bestormt: en dit kasteel, schoon heden verwoest, vertoont noch de brocken en puinhoopen van haer treffelijckheyt. Wy sullen elders, en op een andere tijt ondersoecken oft d'Attuarische volcken, die geburen van de Camaven en Bructeren geweest sijn, gelijk de Schrijvers verhalen, de naem aen dese plaets gegeven hebben. Hattem is twee mijlen van Elburgh, en een half mijl van Swol gelegen. D'inwoonders sijn noch, gelijk sy oock eertijts waren, dapper in d'oorlogh; en dese stadt wierd in 't jaer M C C C C X X I X elendigelijck door 't vuur verniet.

DE plaetsen, die in het Graeffschap van Zutphen gevonden worden, gelijk het tegenwoordigh is, sijn niet alle van een aert en natuur. Want eenige sijn Baronnyen, en andere Steden, andere Heerlijkheden, en andere Heerschappyen. Onder de Baronnyen is Bronckhorst d'eerste, en besit d'eerste plaets in het derde quartier van dit Hartoghdom, en word gemeenelijck *de Baronye van Bronckhorst* genoemt. De gene, die heden dese plaets besit, voert de tijtel van Graef; maer is in de vergaderingen van 't lant alleen met de naem van Baron bekend. Dese Baronye legt een mijl van Zutphen aen de rechte sijde van d'Yssel.

Aen d'oversijde van d'Yssel legt *de Baronye van den Berge*: en haer Heer voert mede de tijtel van Graef, hoewel hy oock in d'openbare vergaderingen alleenlijck voor een Baron erkent word. De stadt van dese Baronye word 's Heerenberge genoemt.

De *Euticom*, oft Deutechem, aen d'oude Yssel gelegen, heeft sijn plaets niet verre van Doesburgh. Sy is met een dubbelde muur van gebackte steen omringt, maer krachteloos om groot gewelt tegen te staen.

Lochem, aen de beek van Berckel gelegen, is omtrent twee mijlen van Zutphen verscheyden.

T Y E L,

In 't kort beschreven door

CORNELIS VDENTS, I. V. D.

Secretaris der selver Stede.

Situatie,
of Gele-
genbeyt.

TYEL (een van de oudste Steden van Gelderlandt) op de noord-zijde van de Scheeprijcke Riviere de Waal, (de welcke by hoogh water de Vesten bespoelt,) van Nymegen vier, ende van Zalt-Boemel twee mijlen gelegen, ende met een gedeelte van de voorstadt streckende in 't Gericht van Sandtwijck, is een redelijk-wel-ghesfortificeerde Stadt, van gesonde lucht, ende liggende in eene ghenuchlijke Landouwe, soo wegen de vruchtbare ackers, gras-rijcke velden ende menichte van vermaeckelijke Hoven om ende by de Stadt liggende; als door de dagelijckse op-ende nedervaert van allerhande Schepen op den Rhijn, Waal, Maes ende Yssel handelende: heeft oock twee bequame Havens, daerinne by Winter-tijdt vele Schepen tegen 't gevaer van den Ys-ganck in seeckerheydt gebergh worden. Voorts wordt uyt d'omligghende Ampten ende Dorpen in dese Stadt gebracht eene groote meenichte van allerleye granen, fruyten ende andere vruchten, mitsgaders alle soorten van tam ende wildt gevogelte, ende andere eetbare waren. Gelijk oock de Rivieren, Waal ende Maes (die maer een halve mijle daer van leydt) als mede den Linghen-stroom, grooten overvloedt van Rivier-visch aldaer zijn leverende. Soo dat daer, uyt oorfaecke van sulcken rijcken toevoer, alle weecken drie Merckt-daghen, als 's Maendaegs, (die de voornaemste ende geprivilegeerde is) 's Woensdaegs ende Vrydaeghs gehouden, ende mitdien de lijf-neeringe tot een seer redelijken prijs genooten kan worden.

Over-
vloet.

Naem.

Den oorspronckelijken naem wordt geacht te zijn gheweest T Y L oft T H Y L, (gelijckmen noch in de omschrijvinge van de oude Zegelen, al voor drie honderdt Iaeren gebruyckt, den naem van T Y L kan leesen,) dat is soo veel als Rye. 't Welck schijnt in 't begin dese plaetse gegeven te zijn, doen 't een haven was, ende dat aldaer, vermits de goede gelegentheyte van de plaetse, een Tyl oft Rye huylen door eenige Visschers oft anderen in 't

eerste op eene hoochte ofte dijkagie, langhs de Riviere opgeworpen, ghebouwt ende alenskens vermeerderd zijn. Tot verseeckerin-
ghe van de welcke daer nae (soo eenige meynen, doch wanneer blijft onbekent,) een Burch oft Sterckte soude gebouwt ende door de Deenen vernielt zijn; die daer na weder opgemaect, doch anno M C C verwoest wesende, ten tijde van Hertogh Reynolt den eersten vernieuwt is, genaemt het Tol-huys, sijnde in de volgende oorlogen al mede verdestrueert. Dese plaetse nu vorders tot eene Stadt geworden, met hooge muuren omto-
gen ende met steenen toorens beset zijnde, heeft zijnen eersten naem van T Y L behou-
den, ende overmits zijne sterckte ghenoeemt *Tyla Lapidea*, dat is, *Steenen Tyl*: heeft oock van den aenvanck tot den Iare M C C C XXXVI toe het Wapen van een Burgh, met een Leeuw daer voor staende, ghevoert.

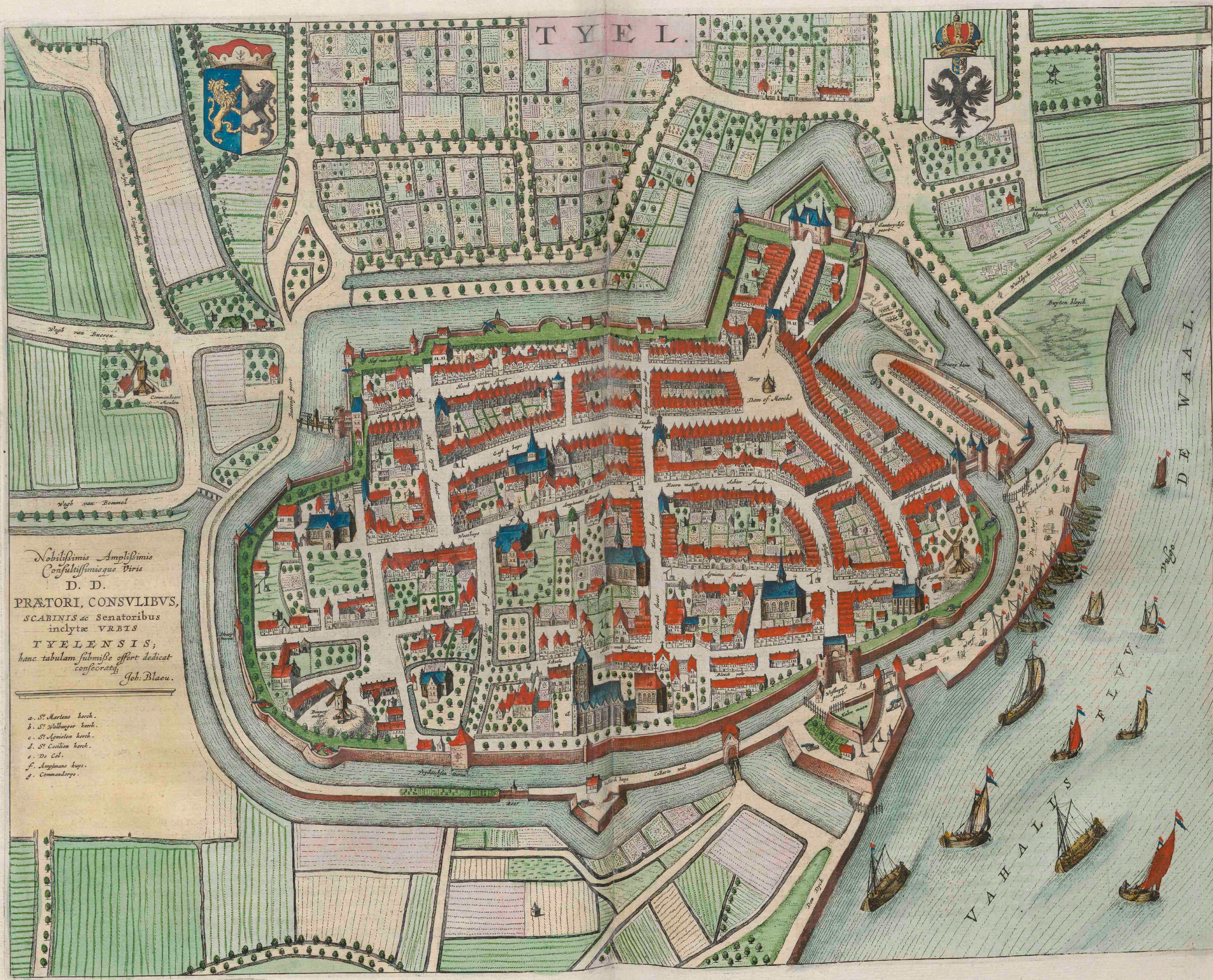
Toenaem.

Out Wa-
pen.

Dese is de voornaemste Gelderse Stadt in het rechte Eylandt van Oudt-Batavien, het welck (nae de beschrijvinge van *Tacitus*, lib. *Annal.* 2, §. 6, ende van andere,) met de twee armen van den Rhijn, (van welcke de Waal een is,) word omvangen, ende noch ten huydighen dage, boven van sijn begin af tot beneden dese Stadt toe, zijnen oorspronckelijken naem van Batavien, Batouw oft Betouw, heeft behouden.

Vele zijn van gevoelen, dat dese Stadt van het Graeffschap Teysterbandt (onder welck eertijds soudent behoort hebben Tyl, Bom-
mel, Heusden, Bueren, Cuylsburgh, ende eenige andere Steden,) zy geweest de Hooft-
stadt; 't welck waerschiynelijck is uyt dese twee redenen: Voor eerst, om dat Walgar oft Walchert Grave van Teysterbandt, ende Broeder van Diederick de eerste Grave van Hollandt, in den jare D C C C C II, sijn woon-
plaetse by Tyl in 't Dorp Avefaet genomen hebbende, binnen de selve Stadt heeft doen bouwen een schoone Kerck ter eeren van S. Walburch, in deselve ten dienste Gods stel-
lende eenighe Nonnen. In plaetse van de welcke, nae de verwoestinge van de Deenen ende Noormannen, gekomen zijn Regulier-
Canonicken, die, van Adelbold de XIX Bis-
schop van Vrecht verandert wesende in we-
reldlijke Canonicken, aldaer gebleven tot
I den

Eertijds
een hoof-
stadt.

Nobilissimis Amplissimis
Consulissimisque Viris
D. D.
PRATORI, CONSVLIBVS,
SCABINIS ac Senatoribus
inclytæ VRBIS
TYELENSIS;
hanc tabulam submisit offert dedicat
consecrat Joh. Blacu.

- a. S. Martini herch.
- b. S. Walburgæ herch.
- c. S. Agnieten herch.
- d. S. Coiltien herch.
- e. De Cel.
- f. Anglimans huys.
- g. Commanderye.

T Y E L.

den Iare M CCC XXVIII, ende alsdoen nae Arn-
hem vertrocken zijn; komende in hare plaetse
de Heeren van de Duytsche-Orden, die aldaer
de huysinge van de Commandurye hebben
doen bouwen, anno M CCC XXXIV; ende is
van die tijdt af tot nu toe vervolgens by de
Commandeurs der voorz Orden beseten.
Ten anderen, overmits de Steden Bueren en-
de Cuylenburgh met de onderghehoorige
Dorpen, mitgaders alle de Dorpen van de
Ampten Neder-Betuwe ende Tyelre-weerdt,
(den naem van dese Stadt hebbende) ende
noch sommige in 't Ampt van Tusschen-
Maes-ende-Waal, te samen bereekent op
twee-ende-tleventich Dorpen, van ouden tij-
den af aen de Stadt Tyel contribuabel ende
verplicht zijn, ses weecken langh te komen
Burgh-wercken, (soo houdt de oude uyt-
schrijvinge van 't Iare M CCC XXIII) dat is, aen
de sterckte van de Stadt arbeyden; 't welck
met een seeckeren penning, tot believen van
de Magistraet, wordt gelost. Ende dese Ver-
ding- oft Schatting-penningen worden ghe-
naemt het seven-jaers-geldt: het welck leit in
den Iare M DC XLIII betaelt is, ende op Mar-
grieten-dagh anno M DC I wederom verschij-
nen sal.

Oor-
sprong
onseker.

Van de eerste oorsprong nu deser plaetse,
ende wanneer zy tot een Stadt gebouwt is,
konnen wy geen seeckerheydt uyt de oude
tijds-registers voortbrengen. 't Welck nie-
mandt vreemt behoort te duncken; want, be-
halven dat men in voorgaende oude eeuwen
weynige dingen in dese Landen, (daer toen-
maels de geleertheyt schaers was, doch nu,
Godt lof, met uytmuntende verstanden gee-
ne Natie behoeft te wijcken,) by gheschrift
gestelt oft aengeteeckent heeft; Soo is mede,
ten opfichte van dese Stadt, de voornaemste
oorfaecke daer van, dat zy soo menichmael
van de Deenen, Noormannen, ende andere
haere vyanden, oock somwijlen door onge-
luck van brandt, vernielt ende verwoest is ge-
worden; waer door dan de oude Schriften en-
de Boecken, welke daer van yets souden mo-
gen begrepen hebben, vergaen ende vernie-
ticht zijn. Eenige hebben willen voorgeven,
dat dit soude geweest zijn het *Tyle* oft *Tule*,
van welke die voortreffelijke Poët Virgi-
lius Maro gewach maect in 't eerste Boeck,
vers 30, van zijne Georgica oft Landt-gedich-
ten, als hy schrijft tot lof des Keyfers Augusti:
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.
Alwaer een V voor de Y, die by velen als een
V uytgesproken wordt, ghestelt soude sijn;
't welck by den Latijnschen Schrijvers niet
ongewoon is, bysonder in 't beschrijven van de
namen van Volckeren, Landen, Steden, oft
plaetsen gelegen in Hooch- oft Neder-duyts-
landt, welcker sprake haer onbekent was;

derhalven sy in deselve meenichmael eenighe
letteren verandert oft verwisselt, ende de na-
men na den aerdt van hare sprake gestelt heb-
ben. Dit gevoelen nu schijnt by haer te zijn
opgenomen geweest, door dien voor het
Stadt-huys by de oude afbeelding van Keyser
Henricus, (die dese Stadt sonderlinge Pri-
vilegien heeft verleent,) zijn bevonden de
voorz woorden uyt Virgilio, aldus: *Tibi ser-
viam ultima Thule*, geschreven te zijn. Doch
wy willen hier op niet vast staen, overmits
noch een andere plaetse ten tijde van de Ro-
meynen is bekend geweest, den name van *Tyle*
oft *Tule* dragende, ende laten daeromme het
selve blijven in zijne weerde ende on-weerde.

Immers leeft men, dat Tyel anno cccc LIV Ondt-
heyt.
ende cccc LX is geweest een haven van *Gallia*,
namentlijk *Belgica*, dat is, Nederlandt. Ende
in een oude geschreve Chronijck, berustende
in de Archiven deser Stadt, wordt bevonden,
dat in den Iare D C XVIII, toen de Keyser He-
raclius regeerde, aldaer aengelandet zy Dago-
bertus Koning der Francken: de welke, te
Tyel een Capelle gesticht hebbende, den
name Godes daerinne heeft aengeroepen,
voorts Hollandt onder zijn gebiet gebracht,
het Casteel Wiltenburgh doen bouwen, ende
't selve den naem gegeven van Trajectum,
het welck nu is Vtrecht. Sulcks dat dese Stadt
mede een is van de eerste in de Nederlanden
die de Christelijcke Religie heeft aengenom-
men. Daer op voorts het Graeffschap Teyster-
bandt tot den Christen-geloove gebracht zijn-
de, is anno D C XCV buyten Tyel te Sandt-
wijck gebouwt een Kerck ter eeren van
S. Vincentius, die gestaen heeft tot het jaer
M D LXXIV, en toen door de Walsche Soldaten
binnen Tyel leggende gerafeert is geworden.

Drie Iaren daer na, anno D C XCVIII, heeft
Carolus Martellus, Koning Pipini Soon, de
Kerck van Vtrecht met dese Stadt begifticht,
't welck volgens door den Keyser Ludovicus
is bestedicht. Waer op Otto Magnus, anno
D CCCC I by zijne opene brieven, ghedateert
den XII May, tot behoef van de Bisschoplijc-
ke Stoel, (te dier tijdt beseten door Bisschop
Baldrick,) ende de Kerck van S. Marten te
Vtrecht, eeuwelijck ende tot eenen vryen ey-
gendom heeft gegeven, het Clooster binnen
Tyel met eene nieuwe steenen Kercke in de
selve Stadt, mitgaders alle voordere kercken,
familien, dienst-boden, knechten, boschen,
wateren, visscheryen, weyden, ende andere
eygenschappen, tot de voorz Clooster ende
Kercke, voortijds gegeven door Grave Wal-
chert ende sijnen Sone Radboud, mitgaders
Hatto ende hare Voorfaten, ende daer-en-bo-
ven noch een Wilgenbosch by dese Stadt ge-
legen. Belangende nu de kercken, van welke
dese briefvermelt, is 't seecker, dat d'eene, die
aldaer

Aen de
Kerk van
Vtrecht
geschon-
ken.

aldaer genoemt word de steene Kerck, is die van S. Walburgh hier vooren aengetogen: Ende hoewel men van de andere geen seeckerhey kan stellen, soo is 't nochtans gelooflijck, dat daer onder begrepen zy de Hooft-kercke van S. Marten, welker eerste stichting niet bewust zijnde, leeft men niettemin datse in den jaere M CCC XXVII ende eenige daer na volgende, van verscheyden Aertz-Bisschoppen ende Bisschoppen met veel Privilegien ende weerdicheden is vereert: Datmen oock anno M CCC LXXXVII heeft aenghevangen een nieuw gebouw van den Toorn, ende anno M CCC LXXXIX begonnen het kruys-werck van de kerck te vernieuwen aen de noord-zijde, anno M CCC XCV aen de oost-zijde, anno M CCCC III aen de zuyt-zijde, ende anno M CCCC X het werck te samen gheslooten. Doch anno M CCCC XXXI is het voorgemelte steenwerck van den tooren voor de eerstmael, ende daerna wederom tot de hoochte van de kercke gebracht, ende bevonden sijnde dat het fundament niet vast noch seecker genoeg geleydt was, voor de tweedmael afgebroken, ende anno M CCCC XL voor de derde reyse herbouwt ende gegrontvest op heywerck van sware ende lange eycken balcken: welck gebouw is blijven staen ende ten huidigen dage noch gesien wordt, uytgesondert dattet hoo-ge spitse van de toorn anno M D LVIII op den x Januarii door eenen krachtigen storm-wint is afgeworpen, waer door een gedeelte van de kerck ingestort wesende, het kruys-werck aen de zuydt- ende noordt-zijden voorts is afgebroken, ende anno M D LX wijder als te vooren uytgeset, om te vergrooten, doch door de volgende troublen ende oorlogen onvolmaectt gebleven, ende als noch in dier voegen nu open staende. In den jare M CCC XCIX heeft men aengevangen het Klooster van Westeroeyen van de Predicker-ordre buyten de Stadt Tyel op Sandtwijck, 't welck gestaen heeft tot den jare M D LXXIX, ende is tegenwoordich een weyde. Anno M CCCC XLIII is 't Convent oft vrouwen Clooster van Agnieten, van den derden regel van S. Franciscus, door den Bisschop van Vtrecht bevesticht, daer van de Capelle anno M CCCC LXXV III tot een kercke gemaect is. In wat jaer nu het vrouwen Convent ende kercke van S. Cecilien binnen dese Stadt eerst opgericht ende ghesticht zy, wordt voor alsnoch niet bevonden. De Cellebroeders hebben oock een Convent ende kleyne kercke (die alsnoch in wesen is) gehadt, gelijk dan noch eene bysondere Capelle is ghesticht geweest effen buyten de Dampoort, welcke als nu der Stadt Wage is. Hier nu voorders verhael ende aenwijlinge te doen op wat tijden de Schoole, mitsgaders Bibliotheque, als oock het Gast-

huys, Wees-huys ende verscheyde Armen-kameren ende giften eerst gefundeert zijn, en kan dese korte beschrijvinge niet lijden. Immers speurt men hier uyt klaerlijck, dat deser Stadt Burgeren ende Ingesetenen van outs her den dienst Godes seer toegedaen ende negen zijn geweest, als hebbende daer toe aen de Geestelijcken bykans een derde part van de Stadt ingeruymt.

Voorders heeft de stad Tyel door meenichvuldige sware oorlogen, grouwelijke verbrandingen ende wrede verwoestingen allerhande ellenden uytgestaen. Is door de Deensche roovers ende Normannen tot tweemael geplondert, verbrant ende verniet: eerst anno D CCC XXXV III, 't welck sommige stellen op 't jaer D CCC LXXX, (hebbende de selve natien in beyde de voorsz tijden de Nederlanden doorstroopt ende verdestrueert) ende daer na anno M VII (andere M IX) voor de tweede reyse. In de jaren M C XXXVI ende M CCC XXXIV is het meerendeel, ende anno M CCCC XX de geheele Stadt (soo dat niet meer als de kercken van S. Walburgh ende S. Marten, het Tolhuys ende noch tien andere huysen staende bleven) in den grondt toe afgebrandt, behalven dat noch op verscheyde andere tijden een groot gedeelte van de Stadt door den vyere verslonden is.

Den Bisschop Adelbold, hier vooren genoemt, heeft dese Stadt te Leen uytghegeven aen den Hertogh van Brabant zijnen Drosfart, die daer op huld ende eedt van getrouwicheydt in 't bywesen van den Keyser Henricus de tweede anno M XXI (andere M XXII) gedaen heeft. Diederick Grave van Hollandt heeft anno M CC Tyel ingenomen ende geplondert, oock den Burgh of 't kasteel in brant ghesteecken, in weerwraecke, van dat den Hertogh van Brabant met listicheyt hadde gevangen ghenomen sijnen Neve Otto Grave van Gelre, die op seecker geleyde reysde na den Keyser. Daer op voorts een nieuwen oorloch is ontsaen, tusschen den selven Hertog ende Grave, ende volgens, na de doot van den Grave Otto, door sijnen zoon Reynoldt vervolgt, waer door dese Stadt van de Geldersche eenige jaeren lanck veele swaricheden ende onheyl zijn aengebracht. In de jaren M CC LXX ende M CC LXXIV heeft Hertogh Johan van Brabant den dijck boven Tyel doen doorsteecken, ende het platte landt onder water geset, om te verhinderen, dat de Geldersche de Stadt niet soudén kunnen benouwen oft overweldigen. Niet te min heeft Grave Reynoldt op den 1 May M CC LXXXVI de selve met verrassinghe ingenomen, doch (door aenkomste van des Hertogen krijghsvolck geen standt dervende houden) de mueren nedergeworpen hebbende, wederom verlaten,

T Y E L.

laten, ende evenwel niet opgehouden deselve na dien tijdt meermaels te beledigen ende te overvallen. Sulx dat de Burgeren zijn genootsaect (om de stroperyen ende invallen van des Graven volck te beeter af te weeren) de mueren van haere Stadt weder op te maecten; 't welck zy anno M CCC V met sonderlinge yver aengevangen, ende in korten tijdt met groote neersticheydt ende onvermoeyden arbeydt voltogen hebben. Daer op anno M CCC XXV I I Reynoldt wedervorgenomen hebbende de Stadt te bespringen, ende geen kantse siende om de selve te kunnen vermeersteren, uyt toornicheydt alle de huysen buyten de Stadt staende verbrandt heeft.

Tyel inge-
genomen.

Onder
Gelder-
landt ge-
komen.

Lijd veel
in din-
landtsche
oorlogen.

In 't laer M CCC XXXIV is eenen heftigen oorloch ontstaen tusschen Iohan Hertog van Brabant, ende den Koning van Bohemen, Grave Reynold van Gelre ende den Grave van Hollant, ende heeft Reynold als toen de Stadt Tyel ingekregen, ende in 't volgende jaer alle de poorten ende mueren vande Stad wederom doen neder-smijten. Doch in den jaere M CCC XXXVI is, door tusschen-sprecken ende bemiddelinge van Philips Koningh van Vranckrijck, desen oorlogh nedergeleid, ende in 't sluyten van den vrede onder anderen bedongen, dat de Stadt Tyel met de dorpen van Sandwijck ende Heerwaarden van den Hertogh van Brabant souden komen ende verblijven aen den Grave van Gelre, ende daer tegen de Stadt ende Heerlijckheyt van Heusden met eenige daer onder gehoorige Dorpen van de Grave van Gelre komen aen den Hertog van Brabant, gelijk volgens geschiet, ende dese Stadt van dien tijdt af tot nu toe aen Gelderlandt ghebleven is. Sy heeft oock haer deel gehadt van de binnenlandtsche factie of partytschap der Heeckerse (die 't hielden met Hertogh Reynold den oudsten) ende der Bronckhorsters, houdende de partije van Hertogh Eduwardt den jongeren zoon van Hartogh Reynold den eersten. Welcke oneenicheyd begonnen anno M CCC XLVI, doch voornamelijk uytgheborsten is anno M CCC L, ende geduert heeft tot den jare M CCC LXXVI, waer door in den selven tijdt een onuytspreckelijck verderf van landt ende luyden is veroorsaect. Tyel, aen de zijde van Eduwardt zijnde, is in Augusto M CCC L (andere M CCC LIV) verrascht door de Heeren van Valckenborgh, Asperen ende Arckel, van wegen Hertogh Reinold, ende den toorn van Walburgenkerck met hondert vijf ende veertich mannen daer op gevluht wesende verbrand: de vlamme sich voortspreyende heeft het gantsche dackwerck van de kercke vernielt, 't welck daer na weder is herbouwt anno M CCC door Sen Commandeur Waraervan Bueren. Dese dtadt wederom in de macht van Eduard ge-

komen, ende Reinoldt nochmaels anno M CCC LXI voorgenomen hebbende deselve met geweld onder zijne macht te brengen ende te behouden, is met een sterck Leger van gewapende mannen daer voor getrocken. Eduwardt, hier van verwitticht, heeft in grooter haest zijn volck van Nymegen afgebracht, ende tot Tyel gekomen zijnde, sijnen Broeder op den 25 May slach geleverd op seeckeren Weerdt voor de Stadt (die daer van naemaels den name schijnt te hebben behouden van Stry-weerdt, om dat desen bloedigen strijd daer op gevallen was) ende na een seer hardt gevecht de overwinninge behouden: nemende sijnen Broeder Reynoldt, met veele andere groote Heeren ende Edelen gevangen. Evenwel is dese Stadt niet lange in ruste gebleven, want na de dood van Eduwardt, in den jare M CCC LXXI, Hertogh Reynoldt uyt de gevanckenisse in vorigen staet gestelt zijnde, is omtrent drie maenden daer na overleden. Waer op terstondt de voorige verderffelijcke scheuringe sich weder heeft geopenbaert, over de successie in plaets van Hertogh Reynoldt. De Heeckerse wilden daer toe de Suster van Reynoldt, vrou Mechteldt, ende de Bronckhorsters, den Susters zoone aengestelt hebben. Staende welcke nieuwe beroerte, Tyel in Julio M CCC LXXXII door Gooßen van Vauderick, in name van de Heeckerse, is overweldicht, maer niet lange ingehouden; want in de volgende maendt September heeft Hertogh Willem van Gulick, van wegen sijnen zoon den Neve van Reynoldt, in der nacht de Stadt op 't onversienste (terwile vrouw Mechteldt met den Bisschop van Utrecht ende andere voorname Heeren, daer binnen met malkanderen eenige dagen goede gier gemaect hebbende, midden in hare vreucht laten ende op geen ongemack in 't minste bedacht waren) besprongen ende overrompelt, nemende veele perfoonen gevangen ende met goeden buyt de Stadt wederom verlatende. Den Bisschop met eenige Grooten zijnde gevluht op 't Tolhuys, is daer van door die van Utrecht verlost. Waer op anno M CCC LXXIV Reynoldt van Brederode, de Stadt beter willende verseeckeren tegen sodanigen overval, den dijk tusschen Tyel ende Sandtwijck (die anno M CCC IV door den Hertogh van Brabant tegen 't inloopen van de Waalstroom in de Lingen geleydt was) doorgesteecken, de welke door hooge Water-vloedt dermaten is ingescheurt, dat de Dampoort, met een groot vack van de Stadts-muer en noch eenige huysen in de waterstraet staende, zijn nedergestort, ende ten platten lande een gemeyn verderf daer op gevolght. Welcken oorloch in den jaere M CCC LXXIX ten eynde loopende, heeft Hertogh Willem dese

T Y E L.

dese Stadt mede onder zijn gebiedt gebracht.

*Tweemaal
kloecke-
lijk be-
schermt.*

In de volgende jaren heeftse noch veel aenstoets geleeden door de oorlogen van de Geldersche tegen de Stichtse ende de Hollanders. Item door den onnatuerlijcken krijg tusschen Hertogh Arnoldt ende zijnen zoone Adolph, mitsgaders de oneenicheyt tusschen de Gelderse ende Bourgoense, als oock tusschen Keyser Karel ende Hertogh Willem van Gulick: die welcke alle ende yder bysonder eene lange beschrijvinge vereyschen, onder welcke seer gedenckweerdigh zijn de twee volgende geschiedenissen. Eerst het stoutmoedich afweeren van den listigen aenslach by Willem Heere van Bueren en Buesichem, met hulpe van die van Utrecht ende anderen van de Hoeckse factie, anno M CCCC XXVII voorgenomen. De welcke in 't begin van September des nachts hebbende getracht de Stadt Tyel met eene geweldige macht van volck te overvallen, ende boven vermoeden (dewijl de Magistraet uytter Stadt was binnen Bueren, aldaer van gedachten Heere Willem genoodicht ende vrundtlijk onthaelt zijnde) goede wacht ende kloecke tegenstandt vindende, daer op drie stercke aenvallen gedaen ende van de Burgeren soo onthaelt zijn, datse geheel verbaest ende sonder ordre de vlucht genomen hebben, achterlatende veele dooden. Ten anderen de sware belegeringe van de Bourgoensche, onder Keyser Karel in den jare M D XXVIII in Julio aengevangen met een machtich Leger van achtiën duysent mannen ('t welck andere noch veel stercker maecken) sich hebbende verdeelt in vier quartieren, namentlijk, een op Westluyen, een op Drumt, een op Sandtwijck ende het vierde op den Middel-weerdt recht tegen over het Tolhuys, by haer hebbende meenichte van grof geschut, waermede zy de Stadt seer hardt hebben aengegrepen, ende gedurende 't selve belegh daer op geloft over de vijftienhondert Canon-scheuten, doch met weynich schade te doen: hebben oock verscheide felle stormen daer op gedaen, dewelcke die van binnen met eene sonderlinge kloeckmoedicheyt ende onversaechtheydt hebben afgeslagen, ende door hare dappere tegenweer, hare vyanden buyten alle hoop van eenich voordeel te sullen doen gestelt hebbende, met schande doen vertrecken, hebbende voor de Stadt gelaten over de anderhalf duysent mannen, behalven de gene die in 't afstrecken gesneuveld zijn. Tot gedachtenisse van 't welcke men noch voor de Buerense poorte, in eenen steen uytgehouden, leeft de naevolgende versen:

*Aspice, qui transis, hanc Portam, mœnia, turres,
Tormentis, jaculis quam lacerata feris!
Fortius exurgam Batavorum gentis azylum;
Pro quibus, ut vici, prælia dura mihi.*

Welcke versen Johannes Wourdanus, Rector van de Latijnsche Schole binnen Tyel, in Nederduytsche tale heeft uytgebreydt tot dubbel getal, als volcht:

*Siet hoe mijn' torens zijn van alle kant besloten,
Mijn mueren ne' ergestort, mijn vesten plat
geschoten,*

*Door donderende kracht, vyer spouvvende
metael,*

*Door 't vvoedende gevvelt van yser ende
stael.*

*Noch sal mijn moedich hert in 't minste niet
besvvijcken,*

*Noch troiser staen mijn Burgh voor die, die
nae hem vvijcken*

*En soecken heul en troost: ick heb, na felle
strijdt,*

*De Zege-krans op 't hooft, de Betouvvve be-
vvrijdt.*

Wat aengaet de leste Nederlandtsche troublen ende oorlogen, dese hebben de Stadt Tyel oock swaerlijck gedrukt. Als die eenige jaren grooten overlast ende gewelt van de Spangiaerden ende Waelen (als toen daer binnen liggende) heeft moeten verdragen: doch daer van eens verlost wesende, het Spaensche jock anno M D LXXVIII afgeworpen, ende sich gevoecht met de naerder-geuniceerde Provincien ende Steden, ende gebleven by 't Gouvernement van H. M. den Heere Prince van Orangien, mitsgaders Grave Johan van Nassauw Stadtholder van Gelderlandt: dewelcke den goeden yver deser Stadt bespeurende in Februario M D LXXIX volkomen commissie gegeven heeft aen Diederick Vijgh Heere tot Soelen, Amptman der selver Stadt, om die nae behooren te fortificeren, krijgshvolck onder zijn commando aen te nemen, ende de Stadt tegen des vyants gewelt te beschermen. Ondertusschen was de Prince van Parma seer besich ende op 't hoochste yverende, om dese Stadt (als door welcke hy lichtelijck meester van de rivieren de Waal, Rhijn ende Maes soude hebben kunnen worden, ende vorders 't Landt inbreecken) aen hem te krijgen, ende met gewelt geen kants siende, noch geene belegeringe dervende voornemen, nam zijne toevlucht tot zijne gewoonelijcke practijken, ende gebruyckte vele listige lagen, om eenige secretelijck op zijne zijde te winnen; bysonderlijck ende boven anderen daermede meermaels versoeckende ende bespringende het recht adelijck gemoet van den Heere van Soelen, dien hy wiste 't gesach over de militie ende de bewaringe van de Stadt voornamentlijk opgedragen te zijn, doende den selven seer groote aanbiedingen ende hooge beloften voor hem ende zijne nakomelingen: Doch zijne getrouwe standvasticheyt bleef onveranderlijck, want in plaetse van daer na in 't minste

*Stelt sich
self in
vryhejd,*

*daer van
haer Par-
ma poogt
te bero-
ven.*

T Y E L.

ste te luyfteren, is zijn gemoet meer ende meer tegen hem ontfteecken ende verhardt, trachtende dien volgens van tijt tot tijt met alle, ja noyt-gehoorde, middelen te water ende te lande (in meenigh gevaer zijns levens) den vyand niet alleen zijne schadelijcke desfeinen te beletten; maer oock in alle gelegentheden afbreuck te doen ende zijne macht te breecken, sulx dat hy daer door zijnen vyanden een schrick geworden zijnde, deselve noyt hebben onderstaen de Stadt met geweld aen te tasten.

Den afval van de Stadt Nymegen in den jare M D LXXXV (welcke in 't Landt groote verslagentheyt verweckte, ende de Sadt Tyel bysonderlijck scheen te dreygen) gaf aen Parma nieuwe aenlaet, of hy te beeter tot zijn voornemen soude konnen geraecken, dies hy wederom intreedt zijnen ouden vossen-gang, ende ondertusschen meenigen heymelijcken aenslach op de Stadt practiseert, maer alles te vergeefs. De Staten, hier over eenich bedencken scheppende ende voor 't gevaer defer Stadt besorgt wesende, begeeren datse tot hare versceekeringe meerder garnisoen wilde innemen. Den Heere van Soelen ende de Magistraet verklaren ende betuygen, datse hare Stadt tegens alle geweld ende aenslagen des vyants (met Godes hulpe) wilden houden ende getrouwelijck bewaren, oock haer lijf, goet ende bloet tot den uystersten man voor 't vaderlant gewillich wagen ende opsetten. De Burgerye weygert ander krijgs-volck binnen te nemen, als des Amptmans Compagnie, van welcker sonderlinge getrouwigheyt, couragie ende dapperheyt zy menichvuldige proeven gesien ende gewisse sceckerheydt hadden. Dies deselve Compagnie wort versterckt tot drie hondert koppen ende eenige peerden, daer mede zy haer tegen den vyand beschermt ende den selven menichmael gekrenckt hebben.

*Dapper-
heydt der
ingesete-
nen.*

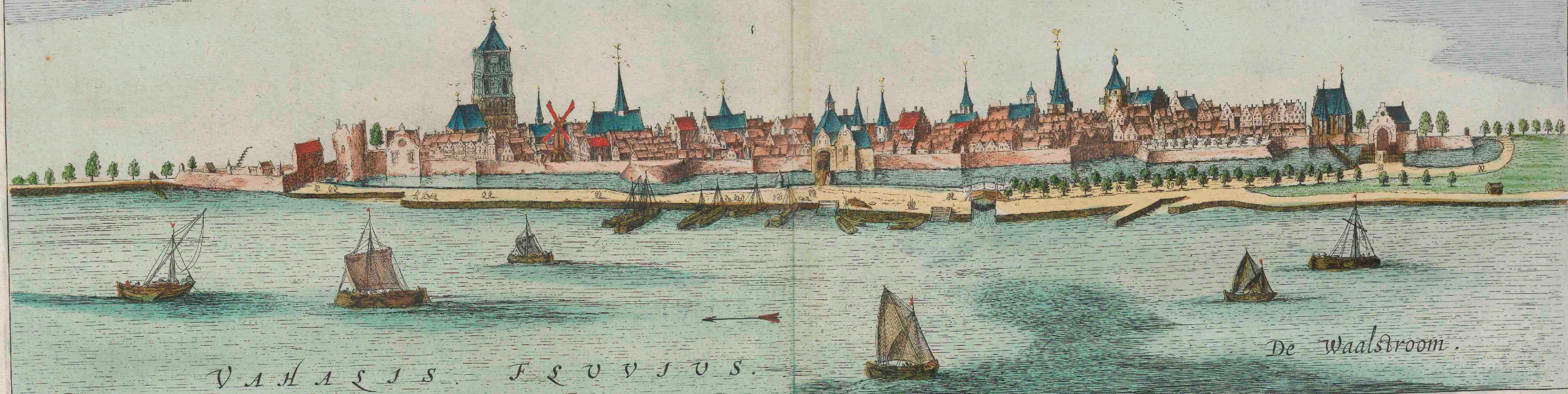
In alle welcke voorverhaelde oorlogen, be-roerten ende gevaerlijcke tijden de Burgeren van Tyel sich altoos als getrouwe ende kloekmoedige Batavieren ende rechte Krijgers be-toont, ende verscheyde sware tochten, belegeringen ende uytvallen op den vyandt goetwil-liglijck hebben helpen uytvoeren. Van hoeda-nige mannelijcke couragie ende onvertsaeche-de dapperheydt zy-lieden noch binnen wey-nige jaren (als anno M D C XXVI in den uytval tegen die van 's Hertogenbosch, zijnde als toen twee stucken geschuts van den vyandt nevens veele gevangens bekomen, ende anno M D C XXIX, toen den vyandt op de Veluwe was in-gebroken, in haren uyttocht tegen den vyand, om te beletten, dat hy geen en overval in de Neder-betuwe soude doen) klaere proeven be-toont hebben, gelijk noch in verscher me-morie is.

Voorders heeft dese Stadt van ouden tijden *Privile-gien en Vrybe-den.* gehad, gelijk zy noch geniet, veele treffelijc-ke Privilegien, haer by Keyseren, Koningen, Hertogen ende Graven verleent, ende onder deselve bysonderlijck de vryheydt op de Tol-len, niet alleen door geheel Gelderlandt, maer oock in de Provincien Utrecht ende Over-Yssel, mitgaders Hertochdommen Brabandt, Cleve, Gulick ende elders: heeft mede de Hanze-vryheydt, gelijk andere Hanze-steden. Is de tweede Stadt van 't Nymeegse (zijnde van Gelderlant het eerste) Quartier, ende heb-bende in materie van staet ende regeeringe, in 't betreden van hooge Collegien door hare Ge-committeerden, in 't nomineren ende verge-ven van politijcke ende militaire Officien ende anders, gelijcke recht, stemme ende beurte, als de andere Steden Nymegen ende Zalt-Boe-mel yeder hebben. Heeft voorders hooge ju-risdictie ende het recht van ordonnantien, sta-tuten, keuren ende breucken te maecken, te doen publiceren ende onderhouden, mitsga-ders accijsen ende imposten te stellen, niet al-leen over hare ingesetenen, maer oock over die van Sandtwijck. De Burgeren hebben (volgens Privilegie van den Keyser Henrico, mitgaders Hertogh Reynold) het recht *de non evocando*, ende moeten te rechte gestelt worden voor de Schepenen aldaer: van welc-ke sententien ende vonnissen (over civile que-stien alleen) revisie ende wederproevinge valt, ende dat uyt de voorige acten door seven Schepenen van Stedegerichten, onder welke nootsaeckelijck een van Tyel ende een van Sandtwijck moeten wesen.

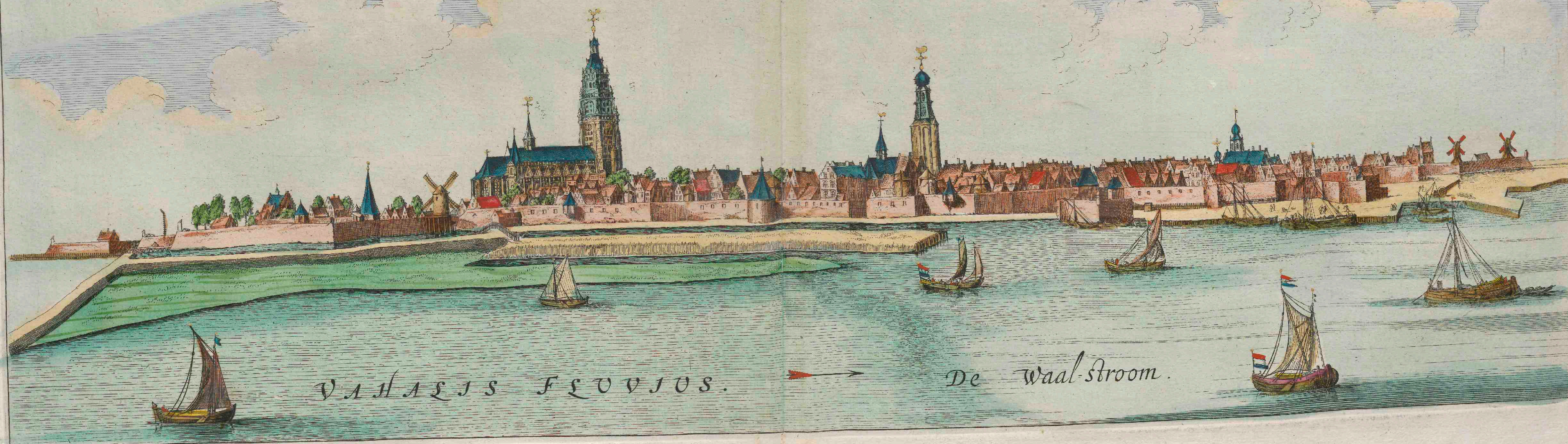
Uyt dese Stadt zijn mede gesproten ver-*Vermaer-de man-nen uyt dese Stad gespro-ten.* scheyde mannen, soo door geleertheydt, als wapenen, vermaert. Onder de Krijgs-helden is uytmundende geweest den Heere van Soe-len voorgemelt, wiens voet-stappen zijne Na-komelingen oock loffelijck nagevolgt heb-ben. Ende onder de gene die dese landen ter zee grooten dienst gedaen hebben, is noch in gedachtenisse den Admirael Moy-Lammert. Onder den geleerden is bekend Johannes Pof-felius Doctör ende Professor tot Ceulen: ende dient hier niet vergeten te worden Johannes à Niel I. C. in zijn leven Koninglijcke Maje-steys Raed in Gelderlandt. Wordt oock by sommigen geloofst, dat in dese Stadt ofte Sandtwijck eertijds geboren zy Adelboldus de XIX Bisschop van Utrecht hier voor ge-noemt.

Van alle 't welcke ende 't gene wijders dese Stadt aentrest, naerder openinge ende verhael gedaen sal worden in de Chronijcke ende breeder beschrijvinge der selver, die (met Go-des hulpe) by gelegentheydt in 't licht sal ge-bracht worden.

T Y E L.

SALT-BOEMEL.

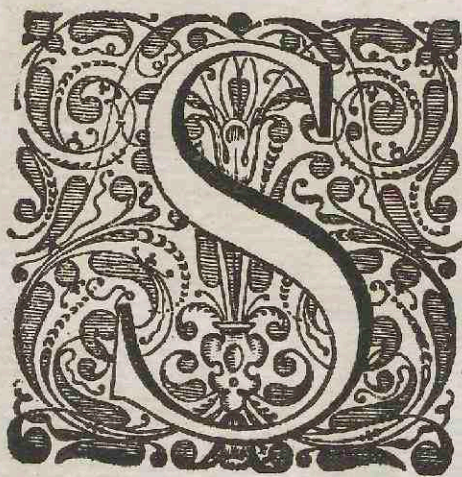
SALT-BOEMEL,

Beschreven door

P. VAN ENSCHEDA,

Secretaris der selve Stede.

*Situatie
of gele-
genheyt.*

*Rechten
en vry-
heden.*

SALT-BOEMEL is in 't afgaen van de Riviere gelegen aen de slincker-sijde, in een eylant, dat omvangen is van 't gedeelte van den Rijn, genaemt de Wahael ende de Maese, by sommigen gehouden voor het originele en rechte Eylant van Batavien, overmits aen 't begin van 't selve Eylant, de Maese en den Rijn t'samen komen, en stracx haer separerende, ende bysonder lopende, aen 't eynde van 't selve Eylant (nu by Lovesteyn, in vorigen tijden, nae dat doen de Mase gelooopen heeft, verder) al wederom haer vermengen, ende gesaemenderhandt onder den naeme van de Maese, nae 't voorbygaen van verscheyde andere eylanden, de Zee soecken, volgens de beschrijvinghe van Julius Caesar in sijn vierde boeck van de Fransche oorlogen. Den gront van dit Eylant is seer vruchtbaer, en de Stadt van een goede locht en proportie, en wel gefortificeert, sijnde het hooft van 't voorz Eylandt daer van ghe-naemt Boemelreweert, ende van den Weert daer tegens over genaemt Tielerweert, van outs hebbende gehadt verscheyde particuliere Heeren, tot dat de Grave oft Voocht van Gelre in den jaere M XXI bevonden wordt 't selve als een Leenman van Adelboldus Bisschop van Utrecht in besit gehouden te hebben. Ende is 't sedert dien tijt directelijck aen Gelderlandt gebleven: is van oudts versien gheweest met hooghe jurisdictie, munte, tol ende recht van accijsen, als uyt de Acte van Keyser Otto de derde van 't jaer D C C C LVIII, en uyt de confirmatie van Henrick de tweede van den jaere M III gerefereert, by Heda te sien is. De hooge justitie van den Ban of Eeninge van Boemel heeft wel eer gestaen aen seltien Schepenen, half uyt de Stadt en half uyt beyde de Weerden, wijsende by arrest, sijnde de Burgeren van Boemel niet schatbaer over haere erven ten platten lande, maer alleen gehouden te lasten de gewoonte der nabuuren in 't maecken van wegen, dijcken ende sloten:

doch mogen die van Boemel op alle Ingesetenen van haere Stadt setten keuren ende accijsen, conform de hantvest van Grave Reynolt van den jaere M C C C XXVII. Het platte lant is naederhant van die civile justitie van de Stadt afgesplift, ende sijn neffens 't Gerichte van Boemel noch vier andere Gerichten aengestelt, die in kas van swarigheydt haer met malkanderen mogen beraeden, ende wijsen haere vonnissen by arrest, sonder tegenspreecken van ymant, conform de handtveste van Reynolt van den jaere M C C C XXXVII. Alleen is de criminele jurisdictie, daer yemant van leven ter doot sal worden gewesen, over de gansche Eeninge ende Ban van Boemel aen de Stadt verbleven; en sijn de Dorpen, als de executie daer van sal worden gedaen, gehouden de selve te assisteren, sijnde den Amptman gewoon alsdan uyt te roepen, Bruchem en Gameraen staet by, als sijnde de naest aengelegen Dorpen. Behalven de justitie ende munte, die by Vorsten tijde in essen was, als te sien is uyt het glas van Keyser Maximiliaen, aen de noortsijde van de Kercke, als Vorst in der tijdt, ende noch onlangs by levende memorie ganck hadde, heeft de Stadt van Boemel aensienlijke immuniteyten op tollen en stroomen, soo binnen als buyten de Provincie; ende is mede onder de Hanse-steden re-sorterende, hebbende in periculeuse tijden verscheyde willighe tochten ende diensten haere Lantvorsten gedaen, en in de oorlogen tusschen de Hertogen Reynolt ende Eduwart ghebroeders, Arnolt en Adolph vader en soone, mitsgaders de Geldersche en Bourgoensche partyen veele aenlagen ende gewelt onderstaen ende afgeweert, als hebbende in den jaere M C C C C LXXXI de troupen van Keyser Maximiliaen, op 't Feest van S. Ignatius by nachte door verrassinghe binnen de Stadt ghekomen sijnde, manlijck uytgedreven: ende daer nae in den jaere M C C C C XCVII, om het dessein van den Vorst op de Stadt Reenen te beter te doen succederen, de Borgerije over het andere huys by lotinghe onder den Borgemeester Hagenstout sijnde uytgetoghen, ende de voorstadt van Utrecht hebbende geplondert, in 't weder-

*Dapper-
heyt der
Borgeren.*

K

keeren

S A L T - B O E M E L.

keeren met de Bourgoenschen onder 't beleyt van Frederick van Egmont Heere van Buren en Iselsteyn, in de Stege tusschen Buren en Ravesteyn gekomen in een veltlach, daer af den dach jaerlijcx tot Buren naederhant is geviert. Is oock in den jaere M D V, staende de oorlog tusschen Philips Koninck van Castilien, ende Karel van Egmont Vorst van Gelre, drie maenden vast belegert geweest, ende hoewel beyde de voorz Heeren by accoort haere saecken hadden gevonden, ende in gevolge van 't selve eenighe van de Geldersche Steden Bourgoens guarnisoen hadden ingenomen, heeft de Stadt van Boemel daer toe niet kunnen verstaen, tot dat de Vorst selfs aldaer in persoon ghekomen, ende om hem te believen, haer daer toe bewogen heeft. De gemeyne Nederlandtsche oorloghen daer nae opkomende, heeft de Stadt van Boemel van de eerste geweest, die met weynige Steden van Hollant en Zeelant in den jaere M D LXXII 't stuck van de religie ende de privilegien van de landen, gewapenderhant waergenomen, ende sich in vryheyt gestelt heeft; waer op Louis Requesens Spaensche Gouverneur, in den jaere M D LXXIV een aensienlijcke krijgsmacht in den Boemelreweert gebracht, ende de Stadt met seven schansen vier maenden belegert heeft gehouden. Ende is alsoo t'sedert de Stadt van Boemel met de Provinciën van Hollant ende Zeelandt in eene nauwe verbintenisse gebleven, ende met de selve in alle tractaten, soo buyten als binnen 's lants, als medelit van een lichaem, gereeckent gheweest; oock, onaengesien de Pacificatie van Gent, vast gehouden aen 't Gouvernement van de Heere Wilhelm Prince van Orange, hooghloff: memorie, ende vervolgens onder particulieren eedt aen den Grave van Lycester, als mede Gouverneur van de Landen in sijnen tijdt. In den jaere M D XCIX, onder het Gouvernement van de Heere Maurits Prince van Orange hooghloff: memorie, is de Stadt van Boemel, onder 't beleyt van den Admirant van Arragon Spaensche Veltheer, met een machtich leger bespronghen ende omringt geweest; dan siende de resistentie van die van binnen, ende het naerderen van den Prince van Orange, is hy daer van opgebroocken, en gaen bouwen 't Fort S. Andries niet verre van daer in Boemelreweert, dat weynich tijds daer nae in handen van den Prince van Orange is komen te vallen. Door des selfs Princen toedoen, ende inter-

*Belegert
in 't jaer
1505.*

*Stelt sich
in vry-
heyt.*

*Noch
weemaal
vergeefs
belegert.*

ventie als Stadthouder is, nae verscheyde onderhandelingen tusschen de Provincie van Gelderlandt en de Stadt Boemel, de oude eenicheydt herstelt, ende verklaert, dat de selve Stadt in de regeringe en de commissien daer toe staende, niet minder als de Stadt van Nimmegen sal hebben te seggen, ende dat de sententien aldaer gewesen sulen stadtgrijpen buyten yemants inhibitie oft correctie, sonder dat de voorz reünie die van Boemel tot eenige schaede sal strecken, oft haer benemen sal de voordeelen van de alliancie van Hollant en Zeelant, als breeder by 't instrument daer van sijnde, en d'approbatie van de Lantschap van den jaere 1602, onder 't zegel van de Stadt Zutphen daer op gevolgt, te vernemen is.

Waer van nu de Stadt Boemel den voor- *Toenaem.* naem van Salt is gegeven, kan verscheydenlijck worden geconfidereert, 't sy dat sulcx herkomt tot distinctie van 't ander Boemel op de Maes gelegen, genaemt Maes-Boemel, en dat dit Boemel wel eer den naem hebbende van Wael-Boemel, allenskens tot Zael oft Salt-Boemel sy vervallen; oft dat het naerder aen de Zee oft soute wateren is gelegen, ghelijck het binnen water aldaer doorgaens in de putten sellich is; oft dat wel eertijds de Salii, volgens de Romeynsche Historien uyt haere paelen door onderlinge krijgh verdreven sijnde, ende haer in Batavien hebbende te neder geslaegen, aen dese plaetse haeren naem van Sael mogen hebben gelaeten.

Nae dat het huys van Nassau by houwelijck is gekomen aen 't huys van Pont, ende alsoo aen de Heerschappye van Gelderlandt, heeft de Stadt ende Eeninge van Boemel in den schilt van haer wapen gevoecht den *Wapens.* Leeuw van Nassau ter zijden en boven een effen bloem, en de Stadt particulierlijck behouden een sweert tusschen twee effen bloemen, bestaende het originele wapen van Pont in een schilt met drie effen bloemen, waer uyt evidentelijck resulteert den ouderdom vande Stadt Boemel in den boesem van Gelderlandt.

Uyt de Stadt Boemel sijn voortgekomen *Vermaerde man-* luyden in verscheyde professien gherenomeert: onder de krijghs-luyden munt uyt den Maerschalck Marten van Rossem, en onder de Geleerden en Politiquen is van de minste niet Elbertus Leoninus, ghewesene Cantzler van Gelderlandt.

't BELEGH VAN BOMMEL,

vergeefs aengevangen van

FRANCISCVS DE MENDOSA,

In 't jaer M D XCIX.

Uyt de historie van EVERHARD VAN REYD getrocken.

Gelegen-
heyt van
Bommel.

BOMMEL, een stadt van Gelderlant, leght aen de slincke oever van de Wael, twee mijlen van Buren. Het is een schoone en stercke stadt, en 't hooft van 't Eylant, 't welck gemeenlijck Bomme-

lerwaert genoemt word, en van de Wael en Maes omringt word. Sy heeft veel treffelijke dorpen, en onder dese het dorp Rossen, 't welck vermaert is door de geboorte van Marten van Rossen, een treffelijk krijgsoverste. De stadt Bommel heeft selve voortgebracht d'uytmuntende Godgeleerde Morinus, en Henrick van Bommel, een vermaert man door sijn schriften. Sy was oock het vaderlant van Elbert Leoninus, Longolius gebynaemt, Kancelier van Gelderlant. Sy is swareljck t'overweldigen, uyt oorsaeck van haer gelegenheyt: want sy leght in een laegh en waterachtigh lant; ja soodanigh, dat, als de Wael en Maes swellen, en de dijcken deurbreken, men daer niets anders dan baren en golven siet. In 't begin van de Nederlantsche oorlogh, namelijk in 't jaer M D LXXII, wierd sy van de Gorichemmers ingenomen. Maer toen eenige van de Duytschen, tot besetting daer in gesonden, met de Walsche soldaten in de kercken vielen, en de beelden afwierpen, vergaderden de burgers hun krachten te samen, verdreven de besetters, en kregen de stadt in hun eyge gewelt. In 't jaer M D XCIX wierd sy van Franciscus de Mendosa, Admirant van Arragon genoemt, belegert: want hy quam met schepen, die hy van 's Hertogenbosch op wagenen meêgevoert had, in de Bommelerwaert, na dat hy eerst met sijn veltstucken het oorloghschip, dat by Lutsenham op de wacht lagh, verjaeght had. De wachten der ruyters, gedurigh op de dijk rijdende, wierden betrapt, en sesten daer af gedoot. Hoewel Maurits opbrack, soo haest als hy tijding van 't vertreck der vyanden kreegh, kon hy echter niet soo geswindelijck voortkomen, dat hy eer, dan in de volgende dagh, by Bommel quam. Men had twee jaren te voren begonnen dese stadt te verstercken, en stercke rondeelen afgesteken: maer de kleynste alleen waren opgemaect, vermits de Staten overal Gelderlant.

soo veel kosten niet gelijckelijck konden uytvoeren: in voegen dat de wercken, die opgemaect waren, meer schade dan nuttigheyt aenbrachten. D'oude muur was soo swack, dat sy swareljck van een stercke besetting beschermt kon worden, veel min kon men haer dan met weynigh krijgshvolck tegenhouden. Maer 't heeft aen Godt soo belieft, dat Mendosa, oft door onkunde van d'oorlogh oft der plaetsen in twijffel sijnde, veel dagen in ledigheyt liet voorbygaen. Dit was de behoudenis van de stadt: want indien hy spoedigh daer op aengevallen was, soo sou sy naby aen haer ondergang geweest hebben; 't welck van Maurits self, en van alle andere krijgsoversten niet geloghent wierd. Maer men had nu tijt om de stadt met schanssen en rondeelen te verstercken, en in 't velt, onder de stadt gelegen, een buytenwerck op te werpen, daer uyt d'onsen bequamelijcker konden strijden, en den vyanden de toegang tot de graften verbieden. Dit werck wierd met een ongelooffelijke vaerdigheyt volmaect; en men bracht drie duysent nieuwe soldaten in de stadt, en in de nieuwe wercken. Aen d'overige krijgshlieden wierd bevolen de dijcken van 't Eylant van Tiel te bewaren, en de vyant in 't overkomen te beletten. 't Eylant van Voren heeft niet alleenlijck een seer sterck kasteel, met ses punten oft rondeelen bewaert; maer is oock met een wal omringt, tegen 't schieten met geschut.

Mendosa deê eyndelijck sijn heir en geschut naer Bommel voeren, daer men nieuwe versterkingen gemaect had. Maurits verbood de vyanden de nieuwe wercken naerder te komen. Hy, die dagelijcks versterckende, versuymde echter niet de Spanjaerden met geschut en uytvallen te quellen. Veer en La Nove waren, uyt de krijgsoversten, de gene, die sich tot een veltslagh genegen toonden. Toen Maurits aen hen macht gegeven had, dat sy met de Fransche en Engelsche krijgshlieden, daer noch vaendelen van Nederlanders bygevoeght wierden, de saeck versoecken soudon, soo bevonden sy, de wegh besichticht hebbende, de saeck in soodanigh een staet, dat men geen middel had om by 't heir der vyanden te komen. De Kardinael Andreas was onder tusschen, met de dienaers van sijn huys, behalven 't krijgshvolck, naer 's Hartogenbosch gekomen; in voegen dat de gene, die naer de

Word
noch
meer ver-
sterckt.

Prins
Maurits
be-
schermt
haer.

L

stadt

Van de
Gorichem-
mers
gewon-
nen, die
verdre-
ven wor-
den.

Van
Mendosa
belegert.

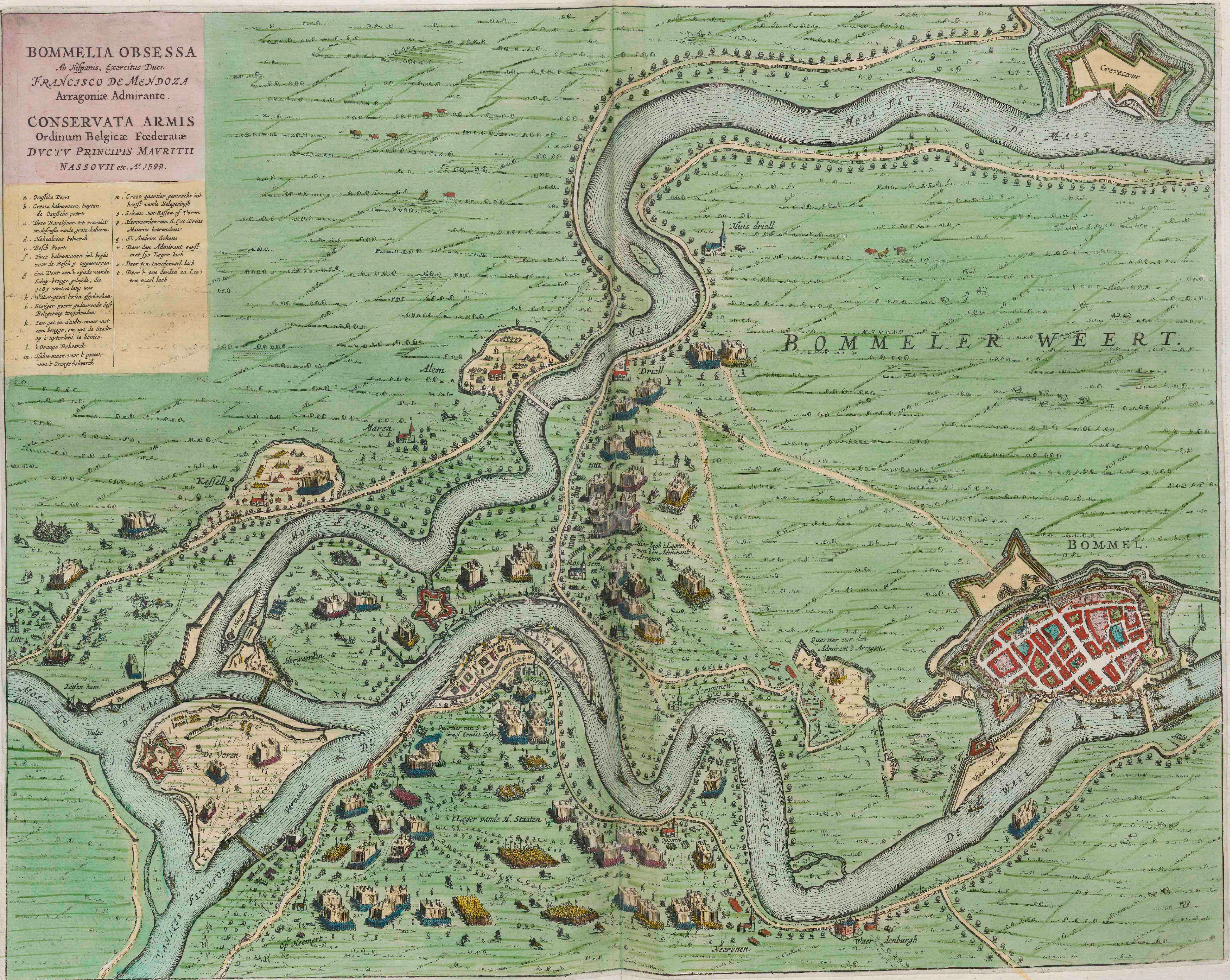
BOMMELIA OBSESSA

Ab Hispanis, Exercitus Duce
FRANCISCO DE MENDOZA
Arragoniae Admirante.

CONSERVATA ARMIS

Ordinum Belgicae Foederatae
DVCTV PRINCIPIS MAVRITII
NASSOVII etc. A. 1599.

a. Oostliche Poort	n. Groot quartier gemaeckt int
b. Groot halsman, byten	heest vande Belageringh
c. Oostliche poort	o. Schans van Hissau of Voren
d. Twaen Kerkken int vestint	p. Alouwen van S. Eec. Prins
e. In d'ijdele vande grote halsman	q. Maurits bevoorschiet
f. St. Andries Schans	r. Daar den Admirant oefft
g. Oostliche Poort	met sijn Leger lach
h. Twaen halsman int begin	s. Daar ten tweedemaal lach
i. Een Poort int vande vande	t. Daar den Jorden en Cas
j. Oostliche Poort	ten maal lach
k. Waterpoort halsman	
l. Steygerpoort gedurende d'ijde	
m. Belagering tegegheden	
n. Een gat in Stadts-muur met	
een brugge, van wt de Stad	
op te ghyden te komen	
o. Oostliche Poort	
p. Alouwen van S. Eec. Prins	
q. Daar den Admirant oefft	
met sijn Leger lach	
r. Daar ten tweedemaal lach	
s. Daar den Jorden en Cas	
ten maal lach	

't B E L E G H V A N B O M M E L.

*De Spaen-
schen
winnen
Creve-
cœur.*

*De stad
verloft.*

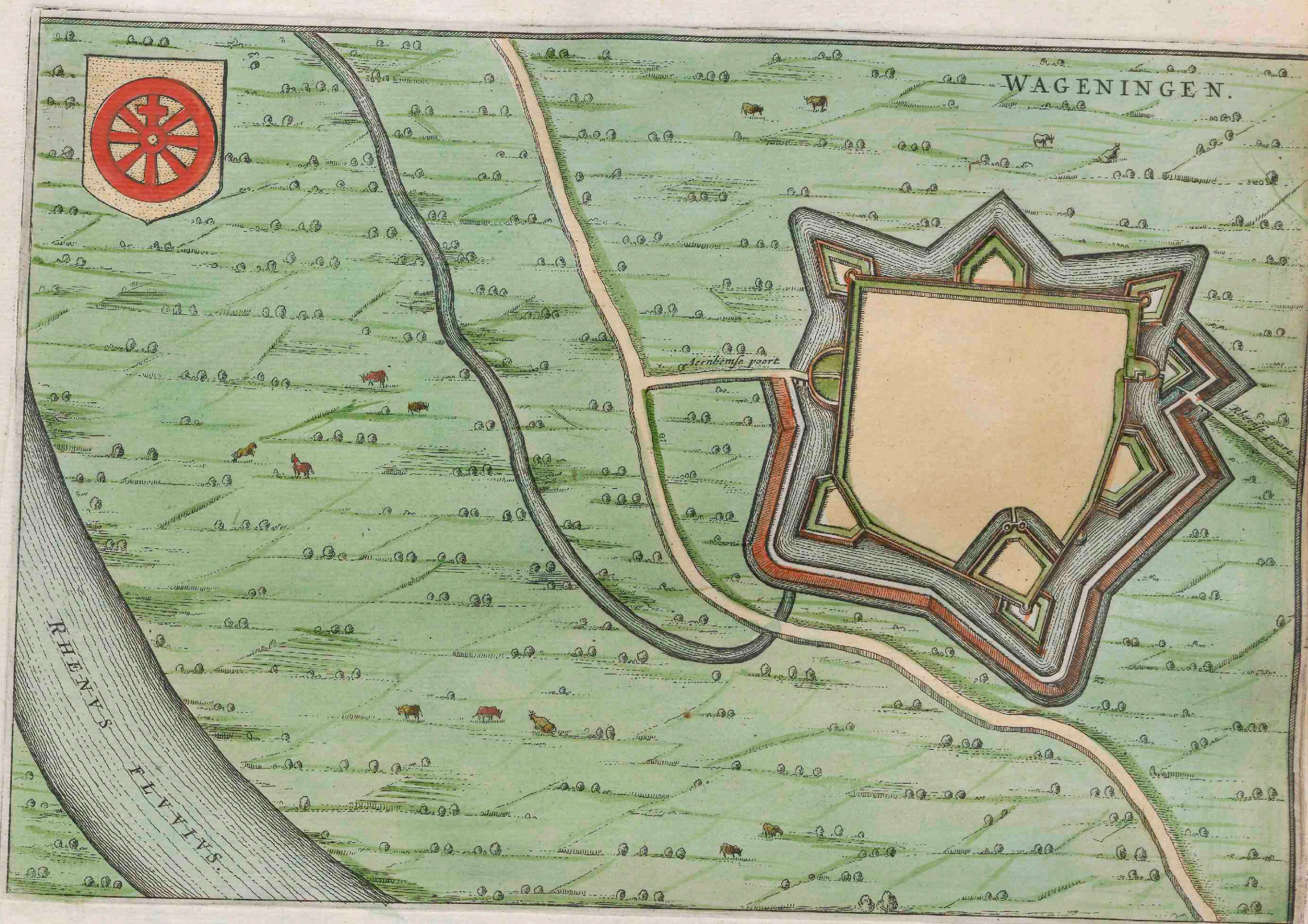
stadt quamen, hun swaerden aen de poorten mosten laten; schoon sy andersins veel goets aen 't heir deden. Crevecœur had sich weynigh dagen na dat hy over de vloet getrocken was, aen de vyanden overgegeven. Twee vaendelen, die daer gelegen hadden, trocken 'er uyt, en behielden hun wapenen, en al 't gene, dat aen hen behoorde. Voorts, sy mosten beloven dat sy binnen twee maenden, en langer, niet souden dienen. Mendosa bespeurde dat hy, in 't belegh van Bommel voortvaren willende, geheel krachteloos sou worden; en men hoorde dagelijks het gesucht der krijghslieden, en de quade woorden der gener die vergramt waren: om dat hy, sonder hoop van tot sijn ooghwit te geraken, de sijnen in de doot joegh, (want daer waren alreë twee duy-sent mannen gesnevelt) en tegen de natuur, en alle redenen van oorlogh, de stadt, die op haer stercke besetting, en op het byleggende heir steunde, pooghe t'overweldigen. Seker, het scheen dat hy met voordacht dit eylant tot sijn leger gekosen had, om 't overloopen van sijn soldaten te beletten, die, niet wel betaelt sijnde, swaerlijck in plicht gehouden konden worden. Want niemant mocht over de brugh naer Brabant gaen, indien hy niet eerst sijn verlobbrief toonde: en de Spanjaerden bewaerden gemeenlijck de brugh, die aen de Brabantsche oever lagh. Mendosa, door de morrende redenen der krijghslieden aengeprickelt, quam eyndelijck by nacht naer Rossen. Graef Ernst van Nassou bewaerde d'overoever, met een nieu regiment Duytschen. Mendosa, sijn geschut geplant hebbende, trock echter over de vloet. Graef Ernst, die dit beletten sou, was genootsaeckt sijn dijcken te verlaten. Hy vertrock dieshalven naer de Rossemer-waert, daer hy onbeschut, en voor 't geschut der vy-

anden bloot staende, spoedighlijck een wal opwierp, soo veel als hem in die korte tijt mogelijk was, tot dat hy, bystandt ontfangen hebbende, ontfet kreegh. De vyant wierd dagelijks stercker van geschut, en meende, door sijn gestadigh schieten, (want hy schoot meer dan dertigh duy-sent schoten) Graef Ernst uyt sijn leger te drijven. Maer tegen dit geschut wierden ses-en-dertigh stucken, d'een grooter, en d'ander kleynder, geplant, die gestadighlijck soodanigh donderden, dat de vyant grooter schade gevoelde: in voegen dat hy gedwongen was, d'eerste uyt dese wijze van oorlogen te scheyden. Daer wierden in die dagen verscheyde wonderlijke schoten gedaen, die wy niet met stilswijgen voorby sul-len gaen. Onder anderen wierden een man en wijf, in 't bed te samen slapende, door 't geweld van een voorbyyliegende koegel gedoot, sonder in hun lighamen eenighlins ge-quetst te sijn. Een vrou, haer kint aen de borst houdende, wierd haer been afgeschoten, daer sy af storf: maer haer kint, twintigh treden verre geworpen, behield het leven. Een soldaet en een maeght, hun hoofden naer mal-kander buygende, om een weërsijdige kus te genieten, wierden van een koegel, tusschen hen deurvliegende, d'een van sijn neus, en d'ander van sijn kin berooft, en bleven echter beyde in 't leven. De krijghsknecht en krijghs-overste hadden in soodanige voorvallen gelijk gevaer te vreesen. Vijf koegels waren deur Graef Ernsts wooning, en twee deur sijn bed-stede gevlogen. In deser voegen wierd Bommel, door d'onvoorsichtigheyt en verwijling der vyanden, en door de getrouheyt en wackerheyt der vereenighde Staten en van Prins Maurits, ontfet, en van de vyanden ontslagen.

*Onge-meen
schieten.*

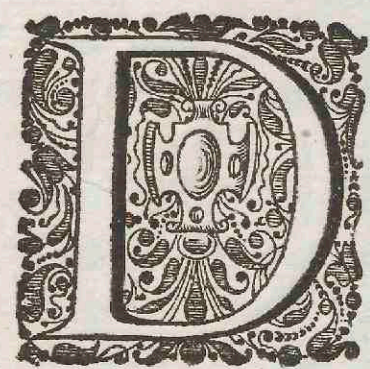
*en de
wonder-
lijke on-
gevallen
van 't sel-
ve.*

*Algemeen
gevaer.*

W A G E N I N G E N .

Naem.

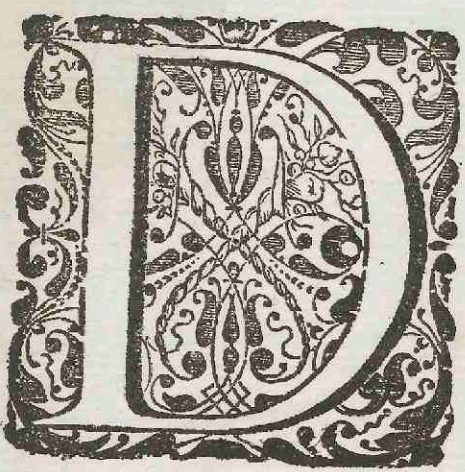
E stadt, die de naefte in waerdigheyt met de voorgaende is, word *Wagenin-*gen genoemd; hoewel d'Aentekeningen van de vermaerde Paulus Merula getuygen, dat men oock in sommige geschriften *Wagen-eynd* geschreven vind. In sekere brieven van gifte by Heda word *Wagenuw-vegen* gevonden. Tacitus, gelijk wy elders hebben verhaelt, schijnt haer *Vada* genoemd te hebben, daer hy in dese streeck van de Rhijn *Arenacum*, *Vada* en *Ghrinnes* by ordening stelt, en die middel-

matige vlekken noemt. Hy verhaelt oock, dat *Vada* van Civilis de Batavier bestormt, maer *outheyt.* van Julius Briganticus, sijns susters soon, die, uyt haet tot sijn oom, de Romeynen om sou- dy diende, kloeckmoedighlijck beschermt wierd. Sy is heden niet aen de Rhijn, maer *Gelegen-* echter niet verre daer af gelegen; en op een *heyt.* weeke en slijmige gront gebouwt, waer door sy sterck van natuer en konst is. Eenige seggen, dat hier de vermaerde Petrus Apherdianus, in *P. Apher-* de voorgaende jaren een treffelijck onder- *dianus.* wijser van de Geldersche en Hollantsche jeught, geboren is.

Gelderlant.

M

K U L E N B U R G H.

Gelegen-
heyt.

DE stadt Kulenburgh is een leen van Gelderland: maer men is in twijffel, of sy in de landen en heerschappy daer af begrepen is. Sy leght aen de slincke sijde van de vloet de Leck; en is een schoone stadt. Sy heeft soo een breed gebiedt, dat sy in de vorige eeuw van Koning Philippus tot een Graeffschap gemaect is. Sy staet diehalven onder haer eygen Heer, die oock door andere middelen seer rijk en machigh is.

Beschie-
ring.

Sy is in drie deelen gedeelt, van welke yder met haer eyge muren en grachten omringt word; gelijk oock 't kasteel, dat daer aen gevoeght, en de wooning van de Graef is. Sy leght van Buren en Vianen een mijl. De burgerlijke bestiering van de stadt is by d'overste, die *Drost* genoemd word, by twee Burgermeesters, seven Schepenen, en Schout; die alle met volkome macht van de Graef verkosen worden, sonder eenige voorgaende noeming en opsetting der stedelingen. Dese verdeelen daer na de mindere ampten onder d'eerlijkste burgers, niet alleen in de stadt, maer oock op 't lant.

Onder dit Graeffschap sijn, behalven de stadt, vier dorpen; *Suyrding*, 't welck aen Hagesteyn, een plaets van 't Bischofdom van Utrecht, pael; *Sydeveld*, 't welck het gebied van Leerdam tot grenspalen heeft; *Gobberding*, in 't midden van 't Graeffschap; en *Redishem*, aen de grensen van 't Graeffschap van Buren.

Heeren.

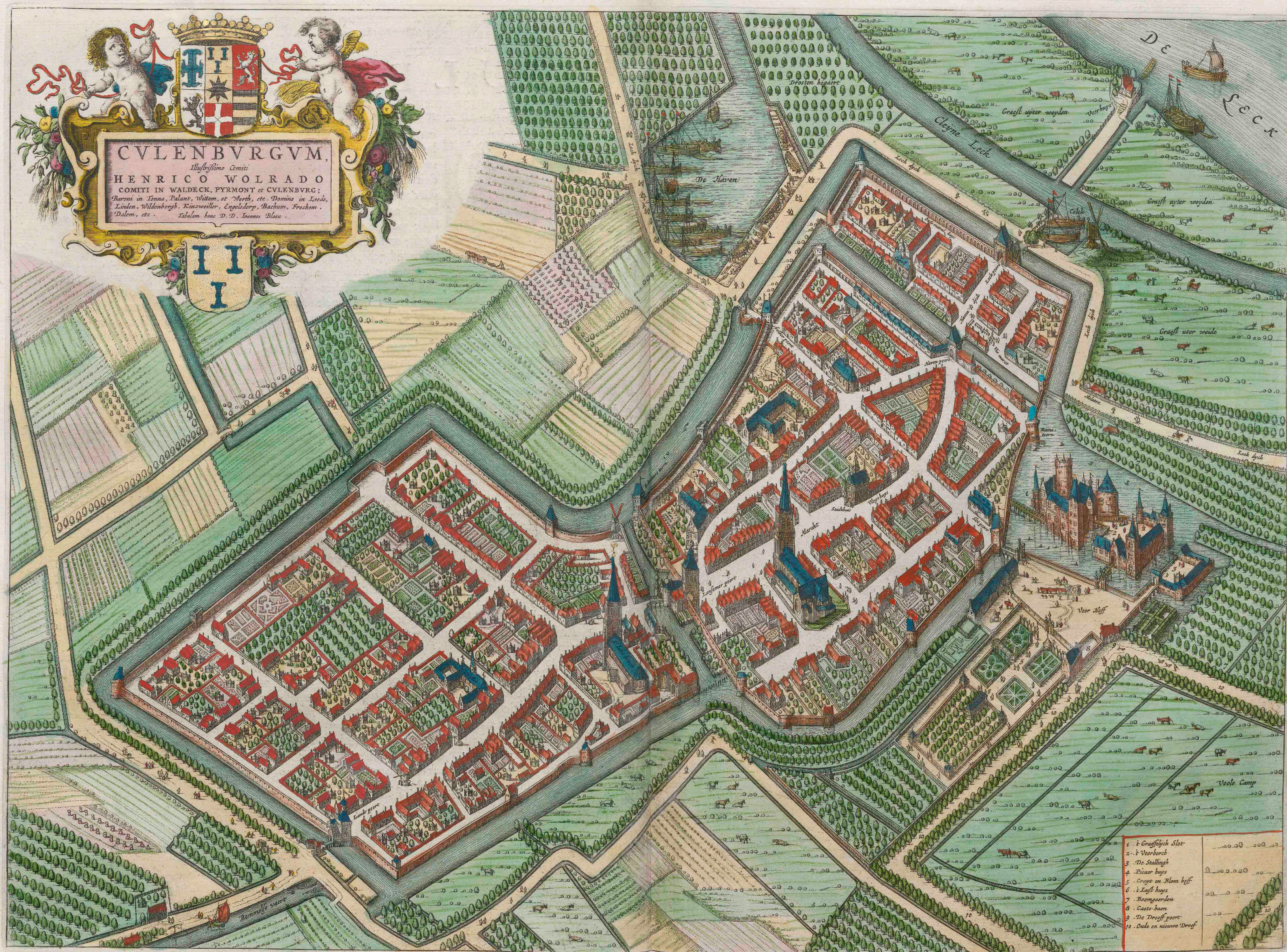
De heerschappy van Kulenburgh heeft alreê over eenige eeuwen haer Heeren gehad. Pontus Heuterus noemt d'eerste van de selve Robert Bosichem, die in 't jaer M C L X I V storf: welcks nakomelingen hun heerschappy met huwelijcken grootelijcks vermeerderd hebben; en voornamelijk Geeraerd, de tweede van die naem, Heer van Kulenburgh, die, tot gemalin trouwende Elisabeth, Vrou van

Gelderlandt.

Buren, Borselen, Zuylen, S. Martens-dijck, Swijck en Doddendale, met haer vele Heerlijckheden verkreegh. Uyt dese twee sproot Kasper, Heer van Kulenburgh, Zuylen, Hoogstraten, en soo voort, en Aleyda, sijn suster, die, by testament van haer Vader tot Vrou van Buren en S. Martens-dijck gelaten, aen Frederick van Egmont, Heer van Yfelseyn, gehuwt wierd. Kasper liet alleenlijck vijf dochters achter, van de welke d'outste, Elisabeth genoemd, schoon tweemaal gehuwt, geen kinderen gebaert heeft. De tweede van geboorte, Anna genoemd, was gemalin van d'edele Heer Joan van Palant, Heer van Valckenburg. Uyt dese beyde sproot Florent, Graef van Kulenburgh, die jong storf. Florent, van 't maeghschap des bovengenoemde Florents, wierd van Philippus de tweede, Koning van Spanje, tot eerste Graef van Kulenburgh verkosen. Maer toen hy, met de voornaemste adel van Nederlandt, in 't jaer M D L X V I, het smeekschrift aen de Hertogin van Parma, die in de naem des Konings van Spanje het gebied over de Nederlanden had, overleverde, viel hy uyt sijn gunst, en wierd van de Hartogh van Alba verwesen, en sijn huys, dat hy te Brussel had, 't welck seer heerlijck was, afgeworpen, en in de plaets een marmere pilaer geset, met een opschrift in vier talen, 't welck dusdanigh was:

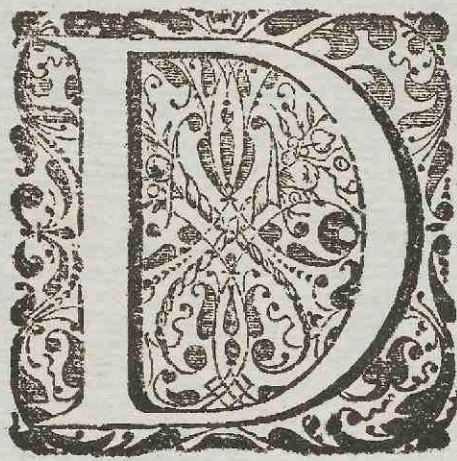
Tervijl Philippus de tweede, Koning van Spanje, in dese sijne Nederlanden heerschte, en Ferdinandus Alvarez van Toledo, Hartogh van Alba, Gouverneur was, &c. is besloten dat men 't huys, dat eertijts aen Florent van Palant, Graef van Kulenburgh, toebehoorde, tot aen de gront afwerpen sal, om de vervloekte geheugenis van de samenswering, die daer meer dan eens verhandelt is, tegen de Godsdienst van de Roomsche Katholijcke kerck, tegen sijn Koninglijke Majesteit, en tegen sijne Lantschappen; in 't jaer onder saligheyt M D L X V I I I, op den xxviii van Mey. De pilaer wierd sedert omgeworpen, maer het huys niet weder opgebouwt.

N

S. A N D R I E S - S C H A N S.

Stichtier.

Gelegen-
heyt.

Naem.

Sterck-
heyt.

Word
van de
Staten
belegert.

DE Kardinael Andreas van Oostenrijck, uyt het beleggh van Bommel verdreven, maecte, in 't jaer M D X C I X, op dat het niet sou schijnen dat hy niets uytgerecht had, in d'engte van 't eylant, boven het dorp Rossem, een groote Schans, die hy naer sijn naem deê noemen, om van naby de landen der vereenighde Staten te plagen, de vaert van de rivieren Maes en Wael onveyligh te maken, en gelijkelijck hoop te hebben van in de Betuwe te komen. En seker, indien dit gebeurt was, soo sou het een bequame schans tot aenvoering van lijftocht voor 't heir geweest hebben. Dit werck was in 't begin van d'oorlogh, en op andere tijden dickwils by de Spanjaerden overdacht, en wierd toen van de Bosschenaers met grooten yver voortgedreven. De bouwing van dese schans was echter Mendosa tegen de borst, vermits hy in de staet der gemeene saken overal tegen de Kardinael gekeert was. Het werck ging nochtans voort, en de schans wierd soodanigh gemaect, dat sy met twee punten aen de Maes, en met twee punten aen de Wael reyckte; en de vijfde streckt sich naer Harwarden. Hy bouwde in de selve schans een kerck, die aen S. Andries gewijd wierd; op dat het schijnen sou dat dese vesting naer die Heyligh genoemd was. Hy, hier soo veel besetting en voorraet, als genoegh scheen, gelaten hebbende, voerde d'andere krijgshlieden over de brugh, en verdeelde hen in de naeste dorpen van Brabant. Maer de sijnen, geen betaling krijgende, begonnen terstont weerspannigh te worden, en de boeren te plagen. De Spaenschen borsten sedert in openbare klachten uyt, ja oock de gene, die in S. Andries-schans tot besetting waren. Sy versochten ernstelijck dartigh maenden soldy van Albertus. De Staten boden hen hondert en vijftigh duysent guldens. Maer de Bosschenaers spoedighlijck gelt vergaderende, brachten hen in stilstant. Maurits, de schans Crevecœur aentastende, dwong haer sich ten derden dagh over te geven. Hy, toen de landen der Bosschenaers onder water settende, op dat sy geen onderstant aen de Schans van S. Andries souden doen, voerde sijn krijgshrusting derwaerts. De stroom was in die tijt soo hoogh geswollen, dat hy sich niet kon beschanflen, oft eenigh werck maken. Het geschut wierd op de dijk, tegen dese stercke Schans, gestelt. De besettingen, Gelderland.

niet veylighlijck binnen hun Sterckte blijven konnende, waren genootsaeckt sich in een bedeckte wegh te verschuylen, en daer hun hutten op te slaen. Voorts, sy streden kloeckmoedighlijck, en schoten met musketten naer de trompetter en tromslager, aen hen gesonden, om de schans op te eysschen, sonder naer eenigh verdragh te willen luysteren. Sy maecten dickwijls tekenen met vuur, en wierden veeltijts door de vuren der Bosschenaers tot hoop aangemaent. Maurits speelde hier onder oock geestigh sijn rol, met self vuur te maken, om hen beyde te bedriegen. De Prins vermoedde dieshalven, dat sy door gebreck van nootsakelijcke dingen gedruckt wierden. In de schans waren vele weerloose menschen, soo vrouwen, als oude lieden, en kinderen. Sy versochten aen Maurits, dat hy hen sou laten deurtrecken, om buyten gevaer te sijn; maer vergeefs. Twee namen de stoutheyt van met swemmen deur te geraken, en hun staet aen de Bosschenaers te vertonen, en antwoordt weêrom te brengen. Sy wierden van de beleggers onderschept, en sich tot biddenkerende, boden hun dienst in alle dingen aen. Prins Maurits, hen yder een Kapiteynschap beloofd hebbende, behield d'een in 't leger, en sond d'ander naer 's Hartogenbosch, om te vernemen wat hoop en bystant sy van daer te verwachten hadden. Toen sy daer na weêr in de schans gekomen waren, wierd d'een van sijn spitsbroeder verraden, met een koegel deurschoten, en in de vloet geworpen, met een geschrift op sijn borst, van dese inhoud: *Dese is, als een verrader van sijn gemeente, gedoot: dat hy nu naer Maurits ga, om sijn Kapiteynschap en de vergelding van sijn arbeyt t'ontfangen.* De Prins verstond hier uyt, dat de beroerte en weerspalt, door de welcke hy een lichter overgeving verhoopt had, meer schade deê, en de belegerden hardneckiger maecte, als oft sy vreesden datse, soo sy geen groote dapperheyt betoonden, van hun betaling verstenen souden sijn. Dieshalven d'eenige hoop, die Maurits had, was de besettingen door honger af te matten, daer toe hy al sijn vlijt aenwende. Hy, ondertussen Batenburgh in sijn gewelt gekregen hebbende, versterckte alle toegangen met soo stercke wercken, dat hy de besettingen van S. Andries met drie duysent krijgshlieden kon besluyten, en met het overige tegen 't ontsiet, van buyten komende, trecken, of ter plaets, daer de noot hen riep, den sijnen te hulp komen; indien Albertus krijgshvolck mischien Nimmegen, oft Wachtendonck, daer men voor vreesde, aentaste.

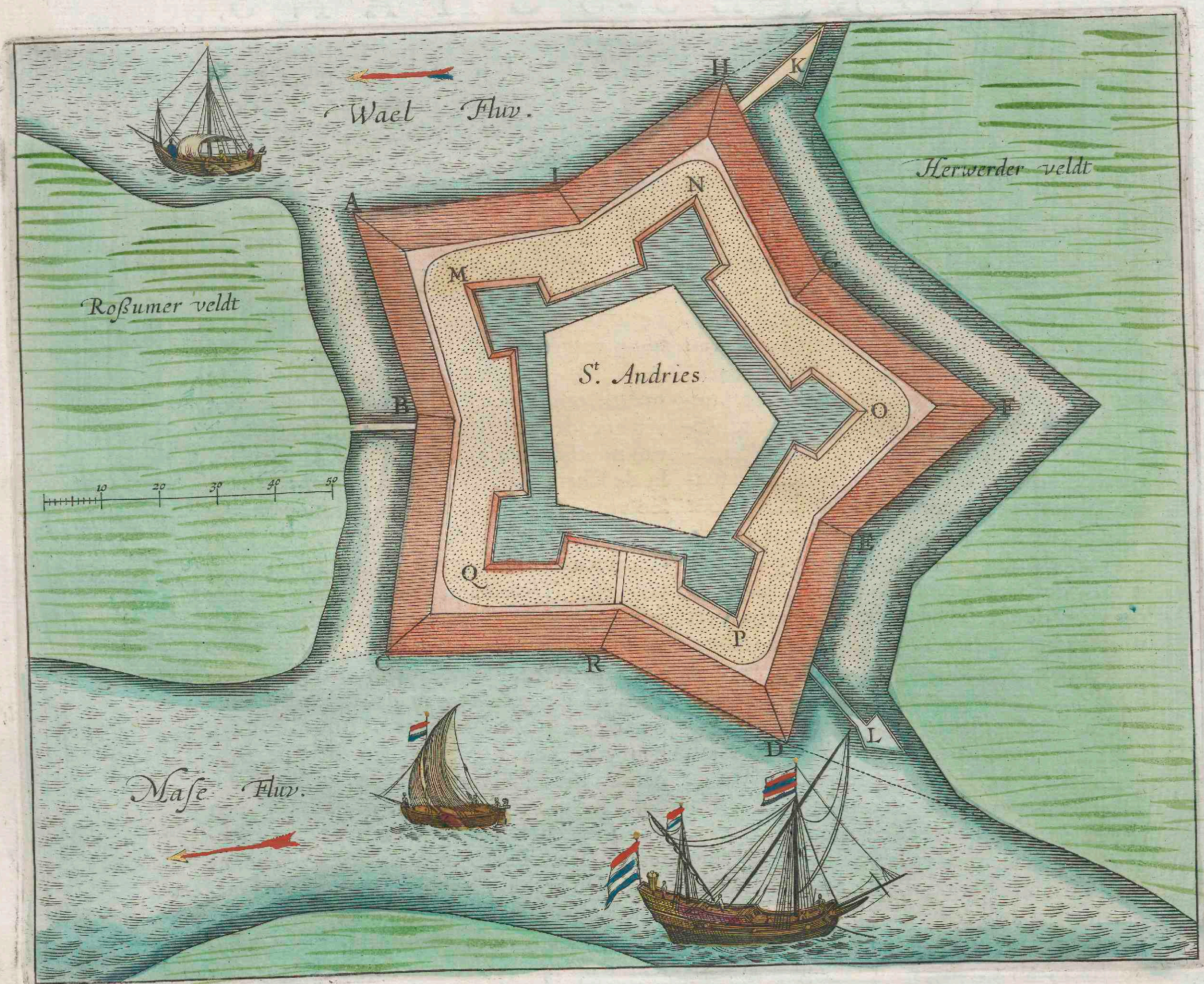
Dapper-
heyt der
beleger-
de.

List van
de Prins,

die hen
door hong-
ger hoopt
te dwin-
gen.

O

S. A N D R I E S S C H A N S.

De Spaen-
schen ko-
men tot
ontset.

De bele-
gerde
worden
opge-
eyscht:

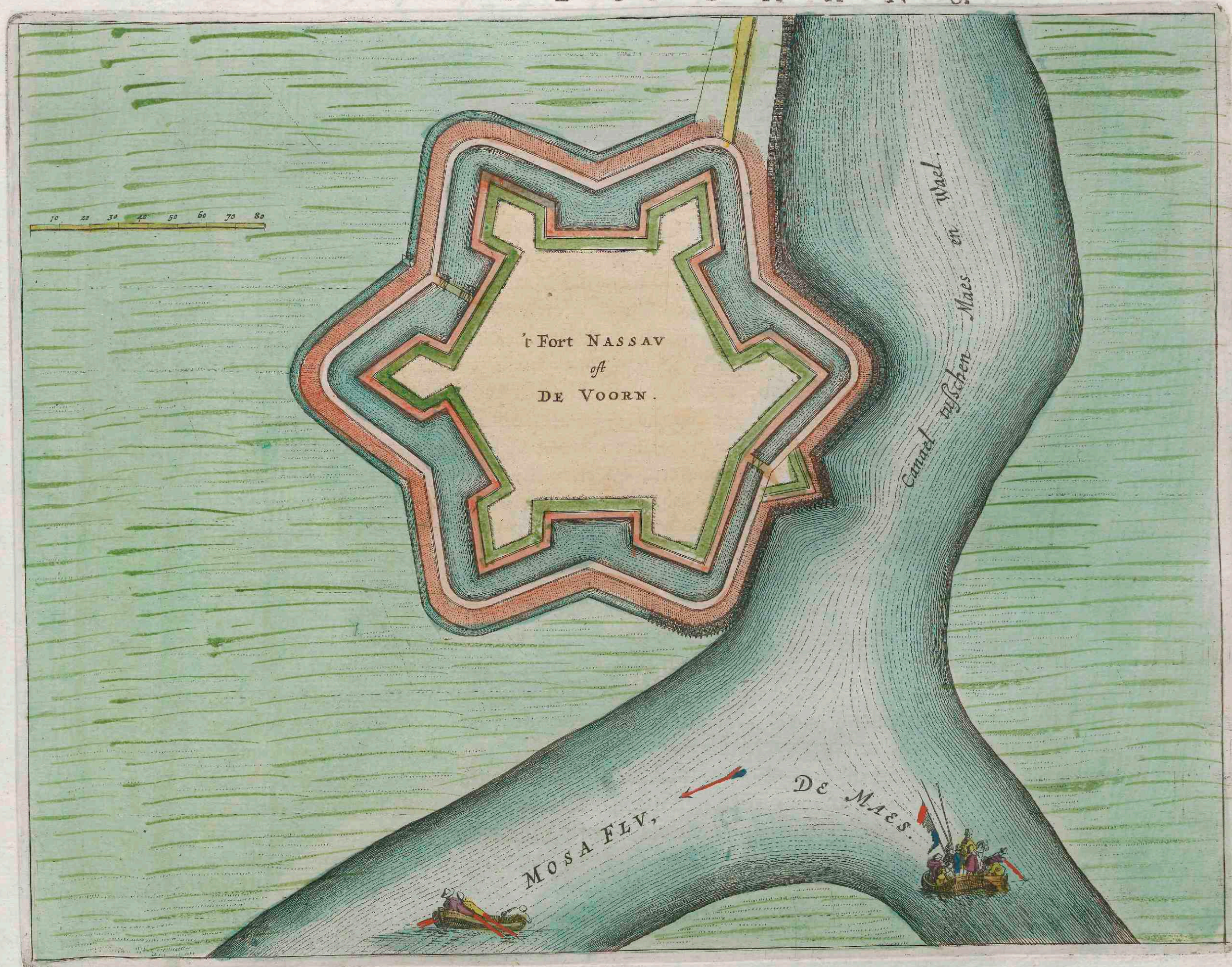
aentaste. Terwijl men met dese dingen bee-
sich was, wierd Louys de Velasco veltoverste
in plaats van Mendosa, en La Bourlot overste
van de ruytery, dat Graef Frederick van den
Bergh geweest was. Dese, met een heir
van acht duysent mannen aenkomende, om
de Schans van S. Andries t'ontsetten, leger-
den sich eerst te Helmont, en van daer nader
aen 's Hartogenbosch, daer sy sich vaerdigh-
lijck beschansten, om van d'onsen niet over-
rompelt te worden. Toen, in 't eynde van
April, de landen, door 't afloopen der stroo-
men, weêr droogh geworden waren, hadden
d'onse middel om met hun nadernissen op
de Schans aen te gaen. Maurits, de bele-
gerden weêr op doen eyschen hebbende,
verkregh dit alleen van hen, datse wilden
hooren. Men bood hen in 't eerst een tame-
lijke somme gelts, en eerlijke voorwaarden
aen: daer na, dat sy, eenigen van de haren
uytsendende, de wercken souden besien, hoe

wel de wegen afgesloten waren, hoe stercke
vesten men gemaect had, en hoe sy van alle
ontset van buyten afgesneden waren: maer dit
was alles vergeefs. Sy eyschten al de soldy, die
sy van Albertus moesten hebben; 't welck ses
hondert duysent gulden beliep. Toen sy hard-
neckigh in hun voornemen bleven, sonder
eenige hoop van verdragh te geven, spoedde
men sich met het werck, tot dat sy, van raet
veranderende, van self verdragh versochten.
Dieshalven quamen sy, op d'acht-en-twintigh-
ste van April, in 't jaer M D C, op dese voor-
waarden overeen, dat men hen hondert en vijf-
en-twintigh duysent guldens sou geven, die
gelijckelijck onder haer, sonder insicht van
staet oft ampt, uytgedeelt souden worden.
Hun getal bestont in elf hondert en twee-en-
veertigh mannen. Toen dit alles volbracht was,
swoeren de besetelingen dat sy de schans met
onverbrekelijke getrouheyt voor de Staten
souden bewaren. Sy losten daer na, tot getuy-
genis

haren
eysch.

't Ver-
dragh ge-
sloten.

S. A N D R I E S S C H A N S.

genis van blijſchap , hun muſketten , en daer na oock hun geſchut, t een na t ander. De Boſſchenaers , achtende dat dit tekenen voor hen waren , loſten oock hun geſchut ſonder ver-
toeven , tot bewijs van dat er ontſet voorhan-
den was. De Spanjaerden , in d'overgeving
onkundigh, naerderden met hun heir. Na dat
d'eed gedaen was, bleven de beſettelingen drie
dagen lang in de ſchans , en trocken daer uyt,
na dat ſy t beloofde gelt ontfangen hadden ,
en der Staten volck trock daer in, om de plaets
te beſetten. Den uyttocht geſchiede op d'eerſte
dagh van Mey , een dagh te voren eer de
Spaenſchen , in t voorgaende jaer , in Bom-
melerwaert gekomen waren. Sy begaven ſich
alle in dienſt van de Staten , en beſtonden in
acht vaendelen Walen , en drie vaendelen
Duytſchen , die alle , met believen van Prins
Maurits , hun Overſten en Kapiteynen koſen.
Men beloofde aen hen , dat men hare voor-

gaende daden niet ſou gedencken, of hen daer-
om laſteren : maer dat ſy een gelijcke plaets, als
de beſte krijghslieden , ſouden hebben. Men
nam hen d'eed af , en verhooghde hare ſoldy.
Men vond in de ſchans meer dan vijftigh laſt
rogge, ſeventien ſtucken geſchuts, negentigh
vaten buſſekruyt, en veel koegels, en al t gene,
dat daer toe nootſakelijck is. De Hollanders
waren ten hooghſte verblijd om deſe verwin-
ning , van de welcke ſy een hoogh gevoelen
hadden. Want de Spanjaerden hadden, ſedert
het kasteel van Antwerpen , geen plaets , die
ſoo ſterck was , in geheel Nederlant geſicht,
die, aen Hollant gevoeght, veel ſtercker was ,
uyt oorſaeck van de nabyheyt der vloeden ,
die tot haer voordeel , en tot nadeel van de
Spaenſchen ſtreckten. Voorts, toen deſe Schans
by d'andere veſtingen gevoeght was , wierd
het gebied der Hollanders geſloten, en veyligh
tegen alle gewelt en invallen der vyanden.

D E

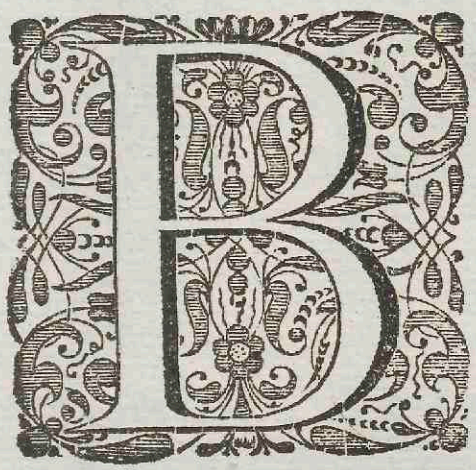
Sy geven
de Schans
over,

en blij-
ven aen
der Staten
ſijde.

Voorraet
in de
Schans
gevon-
den.

Blydſchap
der ver-
eenigh-
den.

DE SCHANS VAN VOORN.

*Gelegen-
heyt.*

Stichters.

Naem.

*De Spaen-
schen
trachten
na dit
Fort;*

Oven 't eylant, dat Bommeler-waert geheeten word, legh teen ander eylandt dicht daer by in de Maes en Wael, dat Voorn genoemd is. Dit eylant is veel kleynder, dan 't voorgaende, ja soodanigh, dat het een afgescheurde hoeck daer af schijnt. Dese plaets heeft over de Maes haer uytzicht naer Brabant, en over de Wael naer de landen van Tiel. Dit lant, omtrent drie hondert en vijftigh bunderen groot, leght tegen over het bovendeele van Bommelerwaert, daer de Maes en Wael te samen vloejen, en terstont weêr van malkander scheyden. Hier in is, door de bestelling, en op de kosten der vereenighde Staten, een Schans opgeworpen, om de scheepvaert uyt Duytslant naer Nederlandt veyligh te maken; en op dat de vyant dese plaets niet in sou nemen, en door dese middel gelegentheyt vinden, om wijd en breed in de naeste landen der vereenighde volcken te vallen. Dese vesting voert de naem van de Veltoverste der Staten, en wierd *Nassou*, oft, naer 't eylant, daer op het gebouwt is, *Voorn* genoemd. In 't jaer M D XCIX, toen het Spaensche heir, onder 't beleyt van Fr. Mendosa, in dese gewesten sworf, pooghde Bourlot, met zijn benden voor uyt derwaerts gefonden, dese Schans met geweld t'overrompelen. Maer hy, verstaende dat dese plaets met stercke besetting bewaert wierd, onthield sich van geweld, om zijn krijghsvolck niet in seker gevaer

te brengen. Prins Maurits had verscheyde Ritmeesters uytgefonden, namelijk, du Boys, Laurent, Cloet, Swichel en Potiers; op dat sy, over de Wael getrocken, een inval op de vyant, die te Kranenburgh toefde, doen souden. Sy ontmoetten onderweegh vijf benden van de ruytery der vyanden, die sy aentasten, en in de vlucht sloegen. Seker Graef, Paulo Emilio Martinengo genoemd, en tachtigh ruyters wierden gevangen. Men vond by hen brieven, klare blijcken van 't voornemen der vyanden, en van 't gene, 't welck Mendosa voorhad. Dese brieven, aen Prins Maurits overgelevert, waren oorfaeck van Nassous spoedigh vertreck: want hy sond terstont achteen vaendelen voetknechten, en ses Kornetten ruyters naer Voorn, op dat Mendosa en Bourlot gedwongen souden sijn een andere raet te nemen; gelijk sy oock deden: want sy, de Schans verlatende, besloten in Bommeler-waert een inval te doen. Toen d'Admirant van 't beleg van Bommel verstecken, en de Kardinael Andries van Oostenrijck met de vesting van Sint Andries besich was, en groote neerstigheyt daer in betoonde, quam de Prins van Oranje in 't eylant Voorn, naest daer aen gelegen, en begaf sich met de bende van sijn lijfwacht, in de schans Voorn, oft Nassou, die tot d'uytvoering der saken in dat gewest seer dienstigh was. Na dat S. Andries-schans gemaect, en terstont aen de Staten verkocht was, wierd het Fort Nassou op dit eylant Voorn oock met nieuwe wercken, en met stercke besetting van de Prins versterckt, als een vesting, die van groot belang voor de Staten was.

*doch worden in
dat voornemen
gesluit.*

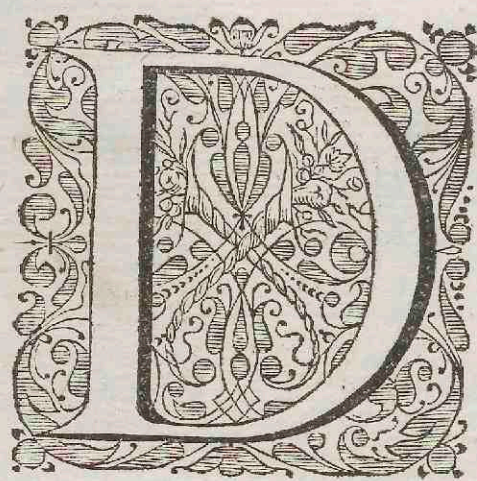
*Het wort
versterckt.*

S T E D E N
V A N
H O L L A N D
E N
W E S T V R I E S L A N D .

STEDEN
VAN
HOLLAND
EN
WESTVRIESTLAND.

D O R D R E C H T.

Werdig-
heyt en
eer-na-
men.

ORDRECHT is d'eerste, en de Hoofstadt van Hollant: daerom noemen haer sommige een Moeder en Vorstin aller steden van dit heerlijk Lantschap: want schoon dat men van d'outheit van eenige andere plaetsen veel spreekt, 't is buyten alle twijfel, dat haer de voorgang toekomt; om dat sy die soo vele eeuwen, sonder iemants tegenspreken, genoten heeft. Tot bewijs hier van dienen de volgende redenen: soo menighmael als de Placcaten oft bevel-brieven, en andere openbare en gemeene schriften, eenigh gewagh maken van de Hollantsche steden, wort Dordrecht altyt voor al d'andere gestelt. Hare Afgesondene Heeren in de vergadering der Staten sitten voor, en hebben d'eerste stem voor alle de steden. Als men de Graven van Hollant plagh te huldigen, deden sy hier eerst hare intrede: hier deden sy den eedt aen de Staten, en ontfingen de selve van hen: want de Staten van Hollant deden nimmer eedt aen hare Graven, 't en waer datse die eerst van hen ontfangen hadden; 't welck in 't jaer M D LV, als Keyser Karel de vijfde de Nederlanden aen sijn soon Koning Philips overgaf, noch gebruyckt is. Oock schijnt het een teken van voorgang te sijn, dat de Schout en Burgemeester deser Stede, als sy door de stadt gaen, yder met drie helbaerdiers, als lijftrouwanten, na de wijze der Vorsten, altyt verselt sijn.

Verschey-
de gevoe-
lens van
haer
naem en
oor-
sprong.

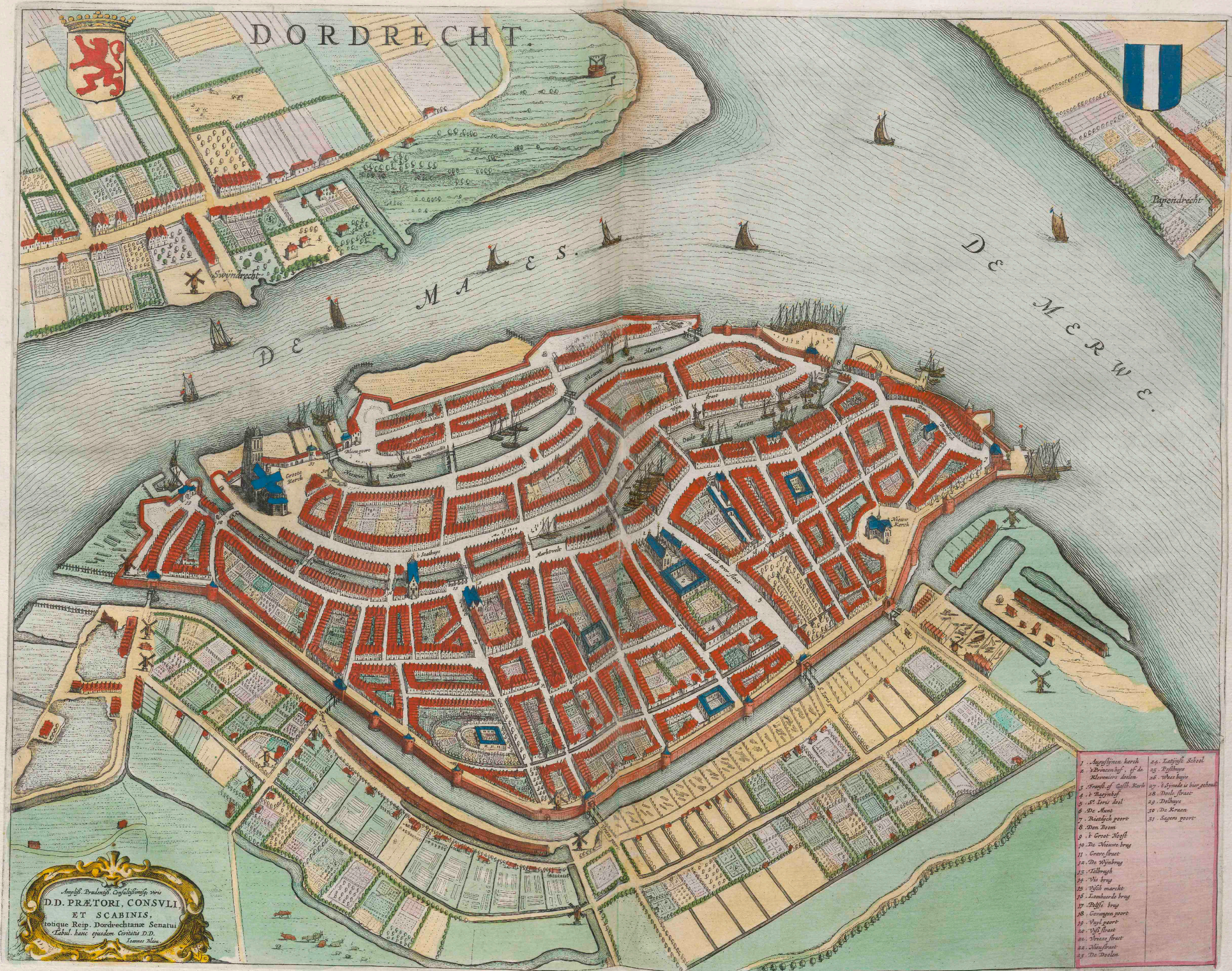
Van d'oorprong deser stadt sijn verscheide gevoelens. Dominicus Marius Niger schrijft, datse gebouwt is van de Keyser Antonius Pius oft de Godtvruchtige, in 't jaer hondert en veertigh naer Christus geboorte; want hy seght: *Daer is oock een stadt gebouwt van Antonius de Godtvruchtige, Benefacta genoemd, die nu Dodrana* (dus is de naem, maer qualijck, gedruckt, gelijk op een ander plaets *Levomagum* voor *Neomagum*, dat is, *Nimwegen*, staet) *geheeten is, aen de noordsijde van 't Eylant, daer de Mase in de zee vloeyt. Die dese stadt bewoonen worden Dordranesi genoemd, en voor de treffelijckste gehouden. Sy is seer sterck gemaect, overvloedigh in rijckdom, en seer bequaem tot de koophandel.* Maer om dat dese Schrijver sijn meening met niemant van d'oude Autheuren bevesticht, twijfelen wy mer reden aen de waerheyt van sijn seggen. Julius Capitolinus getuyght wel, in 't leven van de gemelde Keyser, dat hy, behalven verscheide treffelijcke wercken, hier en daer van hem verbetert en van nieuws gebouwt, oock vele

Hollant.

steden met gelt geholpen heeft, op datse nieuwe wercken souden maken, oft d'oude herstellen. Oock wort in d'oude Hollantsche Chronijck gewagh gemaect van de stadt Antonia, gebouwt in Zuyt-Hollant, in 't jaer Christi LXV, van Antonius Columna, Tribun en Roomsch Ridder, door Nero uyt Rome verdreven en in dese gewesten gevlucht: en dat de nakomelingen van de gemelde Antonius het gebiedt in dese plaets tot het jaer C LXXXI gehouden hebben, in welcke tijdt Antonia van de Slaven en Wilten overwonnen en tot de gront toe vernielt is; en datse onlangs daer na weder van de selve Wilten herbouwt en Wiltenburgh genoemd is. Doch al dit voorverhaelde kan het seggen van de gemelde Dom. Marius Niger niet genoeghsaem bevestigen oft aennemelijck maken: want of schoon sommige meenen, dat het gemelde Antonia Dordrecht is: andere seggen in tegendeel, dat Utrecht eertijds soo genoemd wierd; gelijk wy hier na in 't begin der beschrijving van die stadt aenwijzen. Joannes Gerbrandus schrijft, datse haer naem en oorsprong heeft van eenen Dorotheus, een rijck en machtigh man in Zuyt-Hollant, omtrent het jaer acht hondert vijf. Doch de Hollantsche Chronijcken schrijven niet sekens van de gemelde Dorotheus; dies Boxhornius meynt, dat het een fabel oft versiering is, gesmeet in de harssens van sommige Geleerden, op de selve wijze, als sy seggen, dat Bato de stichter is van Batavia, Zialandus van Zeelant, Metellus van Middelburgh, Ulysses van Vlissingen, Syringus van Sirickzee, en Rotterus van Rotterdam; meest al helden, die men geloof dat nooyt in de weerelt geweest sijn. Self de seer geleerde Hadrianus Junius is aen dese doring vast geweest, als hy schrijft, dat dese stadt de marckt was, niet van de gemelde Dorotheus, maer van een sekere Duretus, een vermaert man, daer onse historien, doch seer duysterlijck, van spreken, gelijk hy self bekent. Hy meent oock, dat het woort *Drecht* by onse voorouders soo veel geweest is, als by de suyerste Latinisten *forum*, dat is, *marckt*, niet soo seer, om dat daer Recht gesproken en gedaen wierd, gelijk het selve oock te kennen geeft: maer om dat de goederen daer gedragen worden als tot een marckt, daer men alles verkoopt: soo dat *drecht*, naer sijn gevoelen, moet getrocken worden van *dragen*. De voornoemde Boxhornius is hier tegen, en geloof, dat Junius hier af geen bewijs, maer alles self versiert heeft. Philip-pus Cluverius meent, dat het Latijnsche woort *Trajectum*, van de Romeynen aen een stadt oft dorp gegeven, niet anders betekent,

ij A

dan

D O R D R E C H T.

dan een overschepen der riviere; en dat het woort *Drecht*, oft *Trecht*, oft oock *Tricht*, daer uyt gesproken is. Maer Cluverius wort wedersproken door de volgende reden, dat vele plaetsen de naem van *Drecht*, lang naer de tijden der Romeynsche heerschappy, hebben verkregen. Derhalven meent de meergenoemde Boxhornius, dat *Dordrecht* haer naem heeft van *Door* en *trecken*, in 't Latijn *trajicere*, daer van ons Duytsch woort buyten twijfel sijn oorsprong heeft: soo dat *Trecht*, oft (om dat het beter sou luyden, d'eerste letter soetelijck verandert sijnde) *Drecht*, komt van *trecken*, by de Latinisten *trajectus* genoemd. Maer *Dordrecht* is dus met recht genoemd, om datse een bequame overtrekking is van d'een sijde voorder in Hollant, van d'ander in Brabant, Zeelant, en d'omleggende gewesten. Op de selve wijze heeft *Utrecht* haer naem van *Out* en *Trecht*, als of men seyde *Outrecht*, en wat sachter *Utrecht*. Waer uyt ick besluyt, dat men *Dordrecht*, gelijk gemeenlijck geschiet, en niet *Durdrecht*, als Junius meent, moet schrijven. De geleerde Janus Rutgersius, in dese stadt geboren, wiens gevoelen my oock best behaeght, meent, datse alsoo genoemd sy van de riviere *Dorta*, welke naem hy gelesen heeft, gelijk hy getuyght, in seker tafereel van de beschrijving der plaetsen. Het bygelegen dorp *Dortsmonde*, dat is, *de mont van de Dorta*, behout het teken ja de naem self hier af, even als *Rupelmonde*, *Yselmonde* en *Ruremonde*, hare namen hebben van de monden der rivieren *Rupel*, *Ysel* en *Rure*. Reginus spreekt van *Dortsmonde* omtrent het jaer D CCC XCVIII, soo wy de scherpsinnige Sriverius willen gelooven, die voor *Dursos* leest en verbetert *Durtos*, oft liever *Durtasos*, dat is, *Dortsmonde*.

Outbeyt.

Het is buyten alle twijfel, dat dese stadt seer out is; want van haer en eenige omleggende dorpen wort gewagh gemaect in 't jaer M LXIV in seker brief van Keyser Henrick, die hy aen Willem, Bisschop van Utrecht, gegeven heeft, waer in men leest: *Wy bevestigen aen de selve heylige kercke vier Mansen*, (oft wooningen) *gelegen in Krimpen, van de riviere Ablaes tot Merwede toe, en van daer tot Menkendesrecht, en de helft van 't geheel lant met al het district. Item de Riede by Merwede tot Slydrecht. Item in Wael, van daer wederom in Merwede tot in Dordrecht, met de kapel nieulijcks gesticht van Dordrecht, tot Cordekens Hoffstadt, &c.* En dit sal van haer naem en oorsprong genoegh sijn. Ick kome tot andere saken.

Wanneer bemuert.

Sy is in 't jaer M CC XXX omringt en gesterckt met een steenen muur, als de spruyten uyt de huysen van *Duyck*, *Suys* en *Oems*, oude en vaderlijcke geslachten, de stadt regeerden.

Omtrent veertigh jaren daer na heeft sy van Eduardt d'eerste, Koning van Engclant, op 't versoek van Graef Floris de vijfde, het recht van de stapel der wolle, die uyt het selve Rijk in groote menichte overgebracht wierd, verkregen; maer onlangs daer na is het hen weder afgenomen, en d'Engelsche daer meê naer Mechelen vertrocken, gelijk de Schrijver der Rijk-Chronijck verhaelt. In 't jaer M CC LXXXIV heeft de selve Graef aen d'inwoonders deser stadt gegeven de vryheyt van eenige tollē, die van de wijn en tarwe betaelt wierden. Ses jaren daer na heeft hy hen bevesticht alle hare voorrechten, die sy van de vorige Graven, insonderheyt van de Roomsche Koning Willem, sijn vader, verkregen hadden. Sijn soon Joan d'eerste gaf hen, in 't jaer M CC XCIX het recht van Stapel, en de macht van alle vreemde koopmanschap, die de Leck en Merwede afquamen, te mogen stutten. De volgende Graven hebben daer na dese vryheden dickmael bevesticht, als Joan de tweede, van Avesnes, Graef van Henegouwen, en door erfrecht oock van Hollant, in 't jaer M CCC; en Willem de vierde in 't jaer M CCC XLIV. Daer na sijnse door de Keyserin Margareta in 't jaer M CCC XLVI vermeerderd; en na vier jaren wederom op 't nieu bevesticht door de selve Princes: gelijk oock haer soon Willem van Beyerē in 't jaer M CCC LV deê; en naer hem sijn broeder Aelbrecht, Ruwaert oft Vooght van Hollant, terwijl sijn broeder kranckfinnigh was, in 't jaer M CCC LXIX: welke gunst-brieven hy en sijn soon Willem in de volgende jaren vernieuden; gelijk oock eyndelijck Keyser Karel de vijfde in 't jaer M D I gedaen heeft.

Wat het gemelde Stapel-recht is, kan uyt de volgende brief van Graef Willem de vierde afgenomen worden: *Willem, Graef van Hinnegowwe, Hollant, Zeelant, ende Heere van Vrieslant, doen een iegelijck te kennen, dat wy aen onse goede ende beminde inwoonders van Dordrecht, om d'officien en diensten, die sy ons dickmael gedaen hebben, &c. ende de groote schade, 't welck den onlancksten brandt haer lieden heeft aengedaen, gegeven hebben ende geven, willende, dat de Coggen ende soo alle schepen, die in de Mase uyt Oostlant neder komen, souden te Dordrecht, als tot den oppersten Marckt, aen-varen, ende souden aldaer haer koopmanschappen verkoopen. Gegeven tot Bergen in Hinnegowwen, op den XXII dagh van Augustus, M CCC XXXVIII.*

Hier uyt sijn twee saken te bespeuren; Brant. 't eerste, dat dese stadt onlangs te voren door een grooten brandt seer beschadicht is: ten anderen sien wy, dat het Stapel-recht eygentlijck is, een aenbrengen en toevoeren van sekere

Privile-gien oft voorrechten.

Wat het Stapel-recht is.

D O R D R E C H T.

Naerder
verkla-
ring van
't Stapel-
recht.

kere koopmanschappen aen de stad, die met de Stapel der selve waren begunsticht is, de welcke daer moeten gelost worden, en als ter marckt gebracht, om daer eerst verkocht, en elders versonden te worden. Guicciardin, in sijn beschrijving van Nederlandt, seght, dat het woort *Stapel* komt van 't Fransche woort *Estape*, en 't Latijnsche *Stabulum*; 't welck beteekent, sekere goederen in een plaetse stapelen oft vergaderen, om die te verkoopen. De privilegien en voorrechten deser stad, aengaende 't gemelde Stapel-recht, bestaen eygentlijk hier in: dat een yder, die graen, wijn, hout, oft andere goederen den Rhijn en de Mase afbrengen, gehouden sijn in dese haven hare schepen t ontladen, sekere tollenen te betalen, oock haer koopmanschap in andere schepen, die hier t huys hooren, te laden, oft van d'ingesetene te laten voeren, oft andersins met de Tollenaers t overkomen. Dit hebben wy uyt de gemelde Schrijver en andere wat breet verhaelt, om eens voor al duydelyck aen te wijzen, wat Stapel is, dewyl in de Beschrijvingen van verscheide plaetsen, die foodanige rechten hebben, iets van 't selve gesproken wort.

Andere
voor-
rechten.

De inwoonders van Dordrecht sijn oock met het volgende voorrecht begunsticht: *Is 't dat eenigh burger der stad schuldigh is van eenigh schelmstuck, hoe ongeregelt dat soude mogen vreesen, dat men daer af in geen ander plaetse, als te Dordrecht, vanden Schout en Schepenen der selve stad en ondersoecke ende straffe.* Dit heerlijck voorrecht hebben sy met groote kloeckmoedigheyt beschermt, als Graef Ioan de tweede daer tegen pooghde te doen: want sy verklaerden, datse alsoo getrouw en eerbiedigh tot hare Princen waren, als iemant anders; doch datse hem in saken, die tegen hare privilegien streden, niet konden gehoorfamen: dat het niet alleen haer, maer oock andere steden raecte; en noodigh was, dat men de voorrechten, die van de vorige Graven gegeven waren, beschermde en bewaerde.

Asylum
oft toe-
vlucht.

Sy is oock een *Asylum* oft toevlucht voor de gene, die, in groote schulden geraeckt, en van hare schult-heeren overvallen, tot geen redding kunnen komen, en derhalven daentasting van haer persoon te vreesen hebben. Dese mogen sich in dese stad begeven, en poogen met hare schult-eyfchers te vereenigen; 't en waer dat de schulden hier gemaect waren; want in sulck geval kan hen dit voorrecht niet bevrijden.

Hoofst-
kerck.

Haer voornaemste kerck, op 't eynde der stad gesticht, en in 't gemeen *de Grootte Kerck* genoemd, is een treffelijck gebouw, en met konstige gewelffelen en bogen verciert. Sy is eertijds aen de heylighste Maeght Maria gewijdt. Op wat wijze sy door de heylige

Hollant.

Zywaert oft S. Sura met drie penningen gesticht is, sullen wy hier niet verhalen, om dat vele Schrijvers aen de waerheyt deser historie twifelen. Aen de toren in de kerck, is het volgende te lesen: *ICK BEN GESFUNDEERT IN 't JAER IESU M CCC XXXIX, DEN XVI JUNIUS: ICK BEN VERBRANDT MET MEER ANDERE IN 't JAER M CCCC, DEN XXVIII JUNIUS.* Door het toedoen van Hertogh Aelbrecht van Beyeren is in 't jaer M CCC LXIII in dese kerck een vergadering van een Deken en twaelf Kanonicken ingestelt: oock was sy in die tijdt met XLII autaren voorzien.

Op 't ander eynde der stad, omtrent de straet, die men den Rietdijck noemt, is de *Nieuwe-kerck*, gelijk die in 't gemeen genoemd wort; welcke eertijts aen S. Nicolaes gewijdt is, en de Parochie-kerck der Heerlijckheyd van Merwede was.

Nieuwe
kerck.

Hier waren oock verscheide kloosters: een voor de Franciscanen, dat in 't jaer M CCC II gebouwt is. Omtrent dese tijdt wierdt oock een Collegie voor de Augustijnen begonnen, 't welck 23 jaren daer na volmaect was, en van Graef Willem de Goede begifticht wierd; doch is in 't jaer M D XII door de brant verniet: de kerck is noch in wesen, en staet omtrent het Princen-hof: sy wort noch d'Augustinen-kerck genoemd, en tot de Godsdienst, meer dan eenige andere, om datse naer 't midden der stad gelegen is, gebruyckt; want in de selve wort dagelijcks, 't welck in Hollant in weynige ja misschien in geene geschiet, gepredickt.

Kloosters.

In 't jaer M CCC XXVI is het klooster van S. Agnes gebouwt, 't welck onder het Capit-tel van Windesheym, gelegen in Over-Ysel, stont: dit klooster plagh seer vermaert te sijn, om d'edele Maeghden die 't selve bewoonden. De kerck daer af is in 't jaer M CCCC XLII hermaect.

Hier is een fraey Stadthuys, dat over de haven streckt en verwelst is, met een toren verciert, en een gevel van blaauwe steen, daer in een heerlijcke groote sael is.

Stad-
huys.

Dordrecht heeft oock het recht van de Munte, van welcke in d'outste brieven gewagh gemaect wort, en eenige oude specien, als de *Grooten* oft *grossen*, *Florenen*, *Placcen*, en *Wilhelmus schilden*, genoemd worden. Men seyt dat Erasmus van Houwelingen, een ingeboren deser stad, een boexken van al de goude, silvere en kopere stucken, hier gemunt, geschreven heeft; waer in hy d'afbeeldingen der selve, met hare gedaenten en omschriften, neerstelijck ver-toont. Hier sijn treffelijcke huysingen tot het munten verordent, die van Keyser Karel de vijfde, als men uyt het opschrift bespeuren kan, van de gront af opgebouwt, oft ten minsten vermaect

Munte.

D O R D R E C H T.

sijn; 't welck ick evenwel niet voor vast schrij-
ve. Het opschrift van 't voornaemste huys
der Munte is dusdanigh in Latijn:

DIVO. CAROLO. V. CÆS.

En wat laeger in Neerduyts:

DIT. IS. DE. MVNTE. DES. ROOM-
SCHEN. KEYSERS. ENDE. GRAEFE-
LYCKHEYTS. VAN. HOLLANT.

*Een Ey-
lant ge-
worden.*

Het is een stercke stadt, om datse rontom
in 't water leyt, en in 't jaer M CCCC XXI, ge-
lijck Venerien, van 't vaste lant afgescheyden
en tot een eylant geworden is, met het verlies
van LXXXII dorpen, een groote menigte van
Heeren-huysen, en meer dan hondert duyfent
menschen, die met alle hare goederen ver-
droncken, in gevaer van geheel Zuydt-Hol-
lant. D'oorfaeck van dit swaer ongeluck wort
op verscheyde wijfen verhaelt: sommige mee-
nen, dat het door een snooden boer, die sijn
buermans lant onder water wilde setten, ver-
oorfaeckt is: eenige seggen, van eenen sellen
en schrickelijcken stormwindt, die den dijk,
tusschen dese stadt en Geertruydenbergh, door
't krachtigh gewelt der wateren, gebroken
heeft. Doch andere vertrouwen, dat het
Placcaet van Hertogh Willem van Beyeren,
en Graef van Hollant, in 't jaer M CCCC XIV
gegeven, alleen d'oorfaeck is; want in 't selve
gaf hy verlos aen de Heer van Sevenbergen
en Ambachtsman in Wioldrecht, dat de wa-
terleyding, die men Zijl noemt, en in 't ge-
meen gefloten was, voortaan soo dickmael
geopent sou worden als die van Wioldrecht
souden noodigh achten, sonder het toestaen
der Dijk-graven en Heem-raden te versoec-
ken, oft daer op te letten. Waer uyt volghde,
dat de gemelde waterleyding niet wel besorght
wierd; en daer door met een grooten storm
weghdreef, en alles met water bedeckte.

Sterckte.

Het nieu-bedijckte lant, dat naeulijcks
een mijl buyten de stadt streckt, konnen
die van Dordrecht onder doen vloeyen; soo
datse geensins belegert konnen worden. Oock
is sy met verscheyde bolwercken, met ge-
schut voorsien, gesterckt.

*Grooten
brant.*

Omtrent het jaer M CCCC LVI sijn, door
een schrickelijcken brant, twee duyfent huysen
met de Halle, (soo plagh men de plaets, daer
de kooplieden vergaderen, te noemen) het
Gasthuys, en de hooftkerck van de heylige
Maeght vernielt. Aeneas Sylvius, uyt het ge-
slacht van Piccolomini, die Paus geworden,
en Pius de tweede genoemd is, maect ge-
wagh van desen brant, in sijn XXXVI capit-
tel van Europa, met dese woorden: *Voor de
voornaemste der Hollanders worden die van
Dodranecht (soo staet 'er qualijck in plaets
van Dordrecht) gehouden. Die stadt is seer fraey
gesterckt, rijck en wel gelegen tot de koophandel:
van welcke wort vertelt, dat het vuer een groot*

*deel in 't voorgaende jaer, door d'onachtsaemheyt
der burgers, gelijk ick voor vast houde, verslon-
den heeft; hoewel men vele mirakelen, als oorfa-
ken daer af, bybrengt; die ick alle, om datse niet
genoegh met ware getuygenissen bevesticht wor-
den, voorbyga.* Uyt dese plaets kan men sien
de heerlijkheyt deser stadt in die tijden, en
in wat achting sy by de vreemdelingen was.

De regeering deser Stadt bestaet in 't bur-
gerlijck voornamelijck by een Burgermeester,
die in 't jaer M D C LI, als ick dit schreef, den
Heer *Joan Berck* was. Oock sijn 'er Raden,
Out-Raden, en goede Luyden van den Ach-
te, gelijk die in 't gemeen genoemd wor-
den, om de stadt te helpen bestieren. De
criminele oft lijfstraf-saken, en de processen
oft gedingen worden by de Opper-Officier
oft Schout, (die, van wegen de Gracelijk-
heyt, gelijk in meest alle Hollantsche steden,
het hooft van de Justitie is, en de selve vordert
en uytvoert,) met de Heeren Schepenen, af-
gehandelt. Dit aensienlijck ampt wort nu be-
dient by den Heer *Mr. Jacob van Beveren*,
Heer van Swijndrecht, Soon van den Heer
Cornelis van Beveren, eertijts Burgemeester
deser stadt. De andere Heeren, die onlangs
en voor eenige jaren 't Burgemeesterschap met
lof bedient hebben, sijn de Heeren *Mr. Cor-
nelis van Beveren*, Ridder, Heer van Strevels-
hoeck en West-Yselmonde, Soon van *Wil-
lem van Beveren*, in sijn leven oock Burge-
meester van Dordrecht: *Mr. Jacob de Wit*,
Soon van *Cornelis de Wit*: *Mr. Abraham van
Beveren*, Heer van Oost- en West-Baren-
drecht, oock een soon van d'eerstgenoemde
Cornelis van Beveren, en Broeder van den te-
genwoordigen Hooft-Officier; en meer an-
dere.

*Regee-
ring
en Magi-
straten.*

De uytstekenste en vaderlijcke geslachten,
die voor eenige jaren d'aensienlijckste ampten
bedient hebben, en noch bekleeden, sijn van
Beveren, een seer out en adelijck geslacht, dat
verscheyde doorluchtige mannen, ten besten
van de Republijck, voortgebracht heeft; *Berck*,
Blyenburgh, *Krajessteyn*, *de Roevre*, *de Wit*,
Beaumont, *Terefsteyn*, en sommige andere.

De stedelingen sijn in 't gemeen vrome en
Godsdienstige lieden, daer in d'oude dapper-
heyt harer voorouderen, waer van de historien
vol sijn, heerlijk uytblinckt; 't welck nu noch
getuygen soo vele inwoonders, die in de laetste
oorlogen de wapenen, soo te water als te lan-
de, tegen de Spaenschen, gedragen hebben.
En om een staeltje, onder ontelbare van hare
oude manhaftigheyt, te toonen, sal ick alleen
't volgende uyt de historien verhalen. In 't jaer
M CCCC IV waren meest al d'andere steden van
Hollant verschrickt oft ingenomen, aen d'een
sijde van d'invallen der Vlamiugen, die 't plat-
te lant beroofden, en aen d'andere sijde van de

*Aert der
stedelin-
gen.*

D O R D R E C H T.

de Brabanders, die de steden bevochten; soo dat heel Hollant in groot gevaer was, en byna aen alle zijden, inwendigh en uytwendigh, te water en te lande, in den brant van een fel len oorlogh stont. In dese droeve tijden bleef sy, tegen alle 't geweld van hare vyanden, onverwonnen, en verdiende den edelen bynaem van MAEGHT, diese sedert bewaert heeft; soo datse noch in 't gemeen de *Maeght van Dordrecht* genoemd wort. Men kanse oock met recht een Voedster ja Moeder van soo vele dappere en treffelijcke mannen, diese gedurigh voortgebracht heeft, noemen; welke in die tijdt gelegentheit hadden, om die voor de weerelt te vertoonen, gelijk oock geschiede: want Hertogh Joan van Brabant, nu meester van byna geheel Zuyt-Hollant sijnde, heeft al sijn macht voor dese stadt gebracht. In 't bespringen wierp hy soo veel brant-tuygh over de wallen, dat een deel der stadt daer door vernielt wierd. Maer de tiende dagh naer d'eerste bestorming sijn de burgers, onder 't beleyt van Nicolaes van Putten, een uytmuntend man in kloekheit van gemoedt en sterckte des lichaems, uytgevallen, en hebben de Brabanders, die niet wel op haer hoede waren, onvoorziens besprongen; soo datse hen uyt alle hare Forten en wercken, en op de vlucht dreven, en verstroyden: doch met dese winst niet vernoeght sijnde, trocken sy met gewapent krijgshvolck in de landen van hare vyanden tot voor 's Hertogenbosch, daer sy sackels en vierpijlen in wierpen, en verwoesten alom 't platte lant: soo datse, met buyt en cere overladen, wederkeerden; en met de selve dapperheit de Brabanders uyt Geertruydenbergh verjaeghden. Daer na keerden sy hare wapenen tegen de Vlamingen, diese met gelijk geluck en geweld by Yselmonde bestormden: in welck gevecht twee duysent Vlamingen bleven, d'andere namen de vlucht naer verscheide plaetsen; oock was hun overste byna gevangen. Dus hebben die van Dordrecht, in weynigh dagen, twee gedenckweerdige overwinningen tegen hare machtige en strijtbare vyanden verkregen.

Hier woont de Baljuw van Zuyt-Hollant, dat een seer aensienlijk ampt is, en van een wijsstreckend gebiedt; 't welck gedurigh van d'uytmuntentste mannen in adel en verstant bedient is.

Gelijk Dordrecht seer vermaert is van over vele jaren door dappere inwoonders, en grooten koophandel; soo is sy in onse dagen seer beroemt geworden door een Synodus Nationael, oft Algemeene vergadering der geleertste mannen in de Theologie van meest alle de Gereformeerde kercken, die door geheel Christenrijk verspreyt sijn. In dese vergadering wierd gehandelt van eenige

geschillen, die onder de Professoren en Lee-
raers hier te lande ontsaen waren; van welke de weetgierige leser d'uytgegeve boecken kan nasien. Dit Synodus is, onder 't gesagh der Heeren Staten, den XIII November in 't jaer M D C XVIII aengevangen, en den IX Mey in 't volgende jaer geeyndight.

De stadt heeft tien poorten, vijf aen de lantsijde, en soo veel aen de waterkant; waer onder een, 't *Groot Hooft* genoemd, boven al de andere uytmunt; want sy is in 't jaer M D C XVIII seer heerlijk herbouwt, en met vele konstige gehouwe beelden verciert.

Sy is soo wel aen verscheide rivieren, die hier omtrent t'samenvloeyen, en uytermaten visch-rijk sijn, gelegen, dat hier ongelooflijk veel visch ter marckt gebracht, verkocht en weder versonden word; soo dat het een der beste neeringen, en die van de rijkste burgers gedaen wierd, plagh te wesen. Tot een bewijs strecke, dat 'er in 't jaer M D C XX, van den XV April tot den laetsten Februarius in 't volgende jaer, 8921 salmen en 81 steuren, behalven een ontellijcke menigte van andere visschen, verkocht sijn. De gemelde schiprijcke rivieren, en de goede havenen deser stadt veroorsaken, door hare groote bequaemheit, dat hier vele schepen uyt Duytslant, 't Landt van Luyck, Brabant, Gelderland, Zeeland, en andere naburige landen, met hare koopmanschappen komen, als ick alreede te voren aengeroert heb.

De bysondere gebouwen sijn op vele plaetsen groot en heerlijk, waer onder verscheide met gevels van blaauwe steen; oock vele op gewelfde kelders, om de Rhijnsche wijnen in te leggen, gebouwt.

Dordrecht is oock niet onvruchtbaer in geleerde mannen geweest: want uyt haer sijn gesproten

Mattheus Wentzen, een Minderbroeder oft Franciscaen, en geleert Theologant, die omtrent het jaer M D XL leefde.

Cornelis Adriaensz. in 't gemeen *Broer Cornelis* genoemd, oock een Franciscaner Monick en Guardiaen, in de drie talen seer ervaren. Hy heeft te Brugge omtrent dattigh jaren in 't openbaer geleert; en berispte een yder van wat staet datse waren met een seer groote vrypostigheyt: hy overleed in 't jaer M D LXXXI te Brugge, als hy sestig jaren out was.

Jacobus Bogardus (Gouthovius noemt hem *Adam*, doch door misverstant) was eerst Medicijn t'Antwerpen, en daer na omtrent xxxvi jaren, met grooten lof, Professor in de Geneeskunst te Leuven, daer hy in 't jaer M D XXXVII gestorven, en in S. Pieters-kerck begraven is.

Cornelis Koninck van Bloys, een Rechtsgeleerde, heeft in sijn vaderlant hooge ampten bedient.

Sy heeft de bynaem van Maeght.

Dapperheit der inwoonders.

Baljuw van Zuyt-Hollant.

Nationael Synodus.

Poorten.

Gelegentheit.

Menigte van visschen.

Bysondere huysen.

Geleerde lieden.

D O R D R E C H T.

bedient. Na dat hy Borgemeester te Delft had geweest, wierd hy van de Staten van Holland naer Gent, als men de Pacificatie oft vrede-verdragh sloot, gesonden: daer na was hy Raets-heer in 't Hof van Holland, en Curateur van d'Academie te Leyden; en heeft, in 't jaer M D LXXXII, in 's Gravenhage de sterflijckheyt afgeleyt.

Guilielmus Damasus Lindanus, oft *van der Linden*, was een telgh uyt dat edele geslacht; en heeft grooten voorspoet in sijne studien gehadt. Hy is Raets-heer van de Koning, Vicaris van den Bisschop van Utrecht, en d'eerste Bisschop te Roermonde geweest: heeft vele geschreven, dat ten deel gedrukt, en ten deel noch ongedrukt is: en is te Gent, van sijnen Bisschoppelijcken stoel verdreven sijnde, in 't jaer M D LXXXVIII overleden.

Jacobus Nauclerus, een geleert man, en Pastoor van de Kapel der H. Besnijdenis t'Antwerpen, daer in hy in 't jaer M D XC I begraven is.

Adrianus Nylius, een Rechts-geleerde en President van Holland, was oock een vermaert Poët en Orateur, wiens uytgegeve brieven sijn verstant getuygen: en is oock in 't voorgemelde jaer gesturven.

Adrianus Blyenburghius, een spruyt van dit edel geslacht, was oock een geleert en wel-sprekend Poët; en is in 't jaer M D XCIX ontslapen.

N. Drenckwaertus, een van de waerdigste mannen in Nederlant, heeft sijn leven met de tijdelijke doot verwisselt in 't jaer M D CVI, en is in S. Goedelaes-kerck te Brussel begraven.

Paulus G.F.P.N. Merula was een seer geleert man in de Rechten, Historien, Outheden, en in verscheyde talen, soo dat hy weynigh weërgahad; 't welck soo veel treffelijcke boecken, die met haer Schrijver eeuwigh sullen leven, getuygen. Als hy naer Rostock, om sijn vrienden te groeten, gereyft was, is hy in 't jaer M D CVII van een hittige koorts vermeerstert, als hy omtrent XLIX jaren geleefd had.

Valerius Gonthovius heeft de gemeyne Hollantsche Chronijcke in verscheyde plaetsen, insonderheyt met placaten en gemeyne schriften, vermeerdert, en met d'Aenmerckingen van de geleerde Scriverius laten drucken; en daer een tafel oft register der vermaerde Schrijvers bygevoeght. Hy heeft oock een beschrijving deser stadt, die noch niet uytgegeven is, gemaect.

Janus Rutgersius is in 't jaer M D LXXXIX geboren; en in sijn jonge jaren van dat groote Licht der geleertheyt *Gerardus Joannes Vosius* (die mijn dierbare vriend was, en helaes! in 't jaer M D C XLIX overleden is, van wie ick in de beschrijving van Roermond breder

spreeck) onderwesen, en sijn verstant seer bequaem tot de studien bevonden. Als hy dap-per in de selve gevordert was, reysde hy met de Gesant van sijn Majesteit van Sweden, *Jacob van Dijk*, naer dat Rijck: hier groeyde sijn geluck; want hy wierd verscheyde mael van de Koning in Ambassaetschap gesonden, welcke last hy, tot genoegen van sijn Meester, uytvoerde: waer door de Koning hem tot Edelman maeckte, en een goude keten ver-eerde. Daer na is hy als Ambassadeur ordina-ris naer de vereenighde Nederlanden geson-den; daer hy in 't jaer M D C XXI I, tot droefheyt der Geleerden, overleed. Hy was met deught en geleertheyt verciert; 't welck sijne boecken *Varia Lectiones*, en *Lectiones Venusinas* genoemt, genoegh getuygen.

Joannes Beverovicus, oft *van Beverwijck*, een treffelijck Medicus oft Genees-meester, heeft onlangs gebloeyt, en was Schepen en Raet deser stadt. Een man niet alleen by de Geleerden, maer oock byna een yder be-kent, om verscheyde boecken, die hy in sijn moeder-tael, ten beste sijner lants-lieden, van de gesontheyt, en andere deelen der Genees-konst, geschreven heeft. Hy heeft voor wey-nigh jaren de sterflijckheyt afgeleyt.

Eer ick dese beschrijving eyndigh, wensch-te ick de lof deser stadt hier by te voegen, ^{Lof, en eerna-men deser stadt.} waer toe my geen stof, maer tijt en plaets ont-breekt: dies vernoegh u met de rijmen, die *Jacob Lescaille*, tot eere van sijn geboortplaats, gemaect heeft:

O heerlijcke MAEGHT! Vorstin der eed'le Steden
Van 't machtigh Holland, Bron van wijsheyt, die de
Reden

V plaets geeft, als gy 't woort 't eerst van u Zustren doet.
O Moeder van de deught, van kunst, en hoogen moet!
Beschutster van het Lant, Verwinster in het stryden,
Vreëmaeckster in geschil, en Pronck der oude tyen,
Cieraet der Graven, en Vertoonster van haer pracht,
Bewaerster van het Recht, Schat van des oorloghs
kracht.

Hoe blaekt mijn Ziel, om u, naer uw waerdye, te prijfen!
Maer wie kan u de eer, die gy verdiend, bewijfen?

Oock heeft *Constantin Huygens*, Heer van Zuylechem, en Geheym-schrijver van Zijn Hoogheyt, hare waerdigheyt en eygenschap in de volgende regelen kunstigh beschreven:

In mijns gelijcken Schaer best ick 't eerste woord;
Al waer 't mijn' waerde niet, dat geeft my mijn' ge-boort,

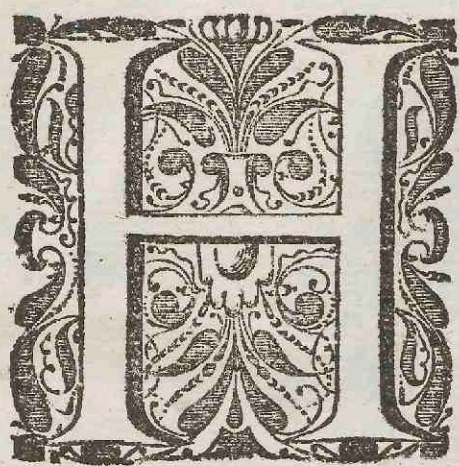
En 't planten van de kroon op onser Vooghdn hoeden.
Doe satt ick in de kley, die oock mijn' buren voedden:
Sints heeft my eene nacht Venetien gemaect:

En al mijn wandeling in handeling gestaect.
Maer of de Spaensche keel na mijne Stapel-mosten
Na mijn' Munt dorsten dorst, het sou haer 't swemmen
kosten,

Dat 's menig natten voet, en water in haer' wijn:
Is 't niet de Land-scha waerd soo veyl begracht te zijn?

H A E R L E M.

Naem en
oor-
sprong.

Outheyt
van 't e-
del ge-
lacht
Haerlem.

Wanneer
gebouwt.

Ver-
brant.

AERLEM besit de tweede plaats onder de Hollantsche steden. Datse haer naem heeft van sekeren *Heer Lem*, dat in *Haerlem* sou verandert sijn, die haer in 't jaer drie hondert na Christus geboorte, als

fommige willen, gebouwt heeft, is ongelooflijk. 't Is oock onseker, dat haere benaming van de Heeren uyt het seer out en edel geslacht van Haerlem gekomen is: hoewel de gemelde Heeren, in der Vorsten brieven, nae die van Brederode en Wassenaer gestelt worden. In de historien wort in 't jaer *M C XXIV* gewagh gemaect van *Werenboldus*, *Willem*, en *Folbertus van Haerlem*, en in de volgende jaren van verscheyden andere telgen uyt dit aensienlijk Huys. Andere meenen, datse haer naem heeft van de *Heruli*, (een volck van Duytslant, die, als *Jornandes* schrijft, uyt Scandinavia gereyft sijn) als of men seyde *Heruleim*: oft van *Eer* en *Lemmers*, als *Eerlem*, om dat het wapen van een *lemmer* oft sweert, datse nu heeft, door *d'eer* verkregen is; 't welck een scherpsinnigheyt is van de geleerde *Scriverius*. Maer *Boxhornius* meent, dat Haerlem, en eenige andere Hollantsche steden, oude wooningen der Noormannen sijn: want in haer lant is een stadt, *Ierlem* genaemt; doch dese naem schijnt af te komen van een kleyn beesje, dat daer veel is, en van d'inwoonders *Lemus* genoemd word; dit dier is viervoetigh, heeft de grootte van een muys, en verscheyde coleuren; het vernielt, gelijk de sprinckhanen, het groene gras, sterft op een sekere tijdt, met sulck een stanck, dat 'er de lucht af besmet word, en verscheyde siekten, als draging in 't hooft en de geelsucht, veroorsaect, gelijk *Petrus Bertius* in sijn beschrijving van Sweden en Noorwegen verhaelt. Hier uyt kan men nu genoeghlaem bespeuren, wanneer dese stadt gebout is, te weten, omtrent het jaer acht hondert na Christus geboorte, als de Noormannen, en andere naburige volckeren, eenige van de hare affonden, om dese landen te be-woonen. In 't register der goederen van de kerck t'Utrecht onder *Odibaldus*, omtrent het gemelde jaer *D CCC*, wort van Haerlem gesproken. In d'oude brieven is meest geschreven *Haerlem*, *Herlem*, *Herelem*, en *Haralem*. Maer ick sal tot andere dingen voortgaen.

In 't jaer *D CCCC LXXII* is dese stadt, Alckmaer, en 't klooster te Egmont, door 't vier vernielt.

Graef *Floris* de tweede, de Vette gebynaemt, *Hollant*.

heeft in 't jaer *M XCI* hier sijn hof en woon-
plaats gestelt; en sijn dochter *Hadewijt*, uyt
Petronella, de suster van Keyser *Lotharius*, ge-
sproten, in de Hooft-kerck doen begraven.

Dese stadt heeft in 't jaer *M C XC* groote
eer verworven door 't innemen van *Damiaten*
in Egypten gelegen, met een nieuwe oorloghs-
konst: want het is seker, dat d'inwoonders met
de benden der Christenen, onder 't beleyt van
Keyser *Frederick Barbarossa*, naer 't heyligh
lant gevaren sijnde, om *Pelusien* te winnen,
gelukkig d'yfere ketenen, die over de ha-
ven tusschen twee kasteelen gespannen waren,
met hare schepen, daer scherpe yfere sagen
onder aen de kiel gehecht waren, doorsneden
hebben, als een grooten wint hen hier toe
dienstigh was, en alsoo de stadt vermeerstert.

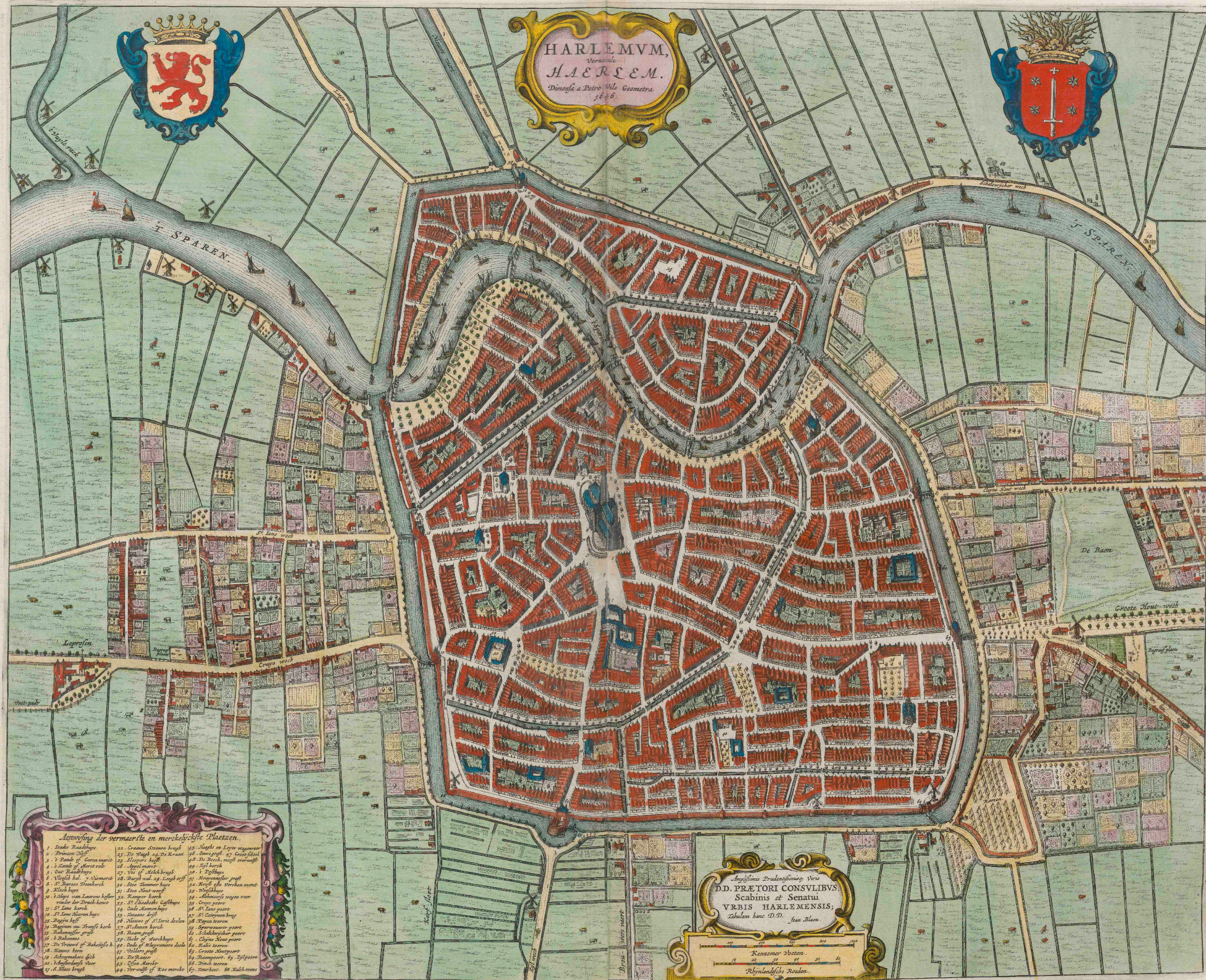
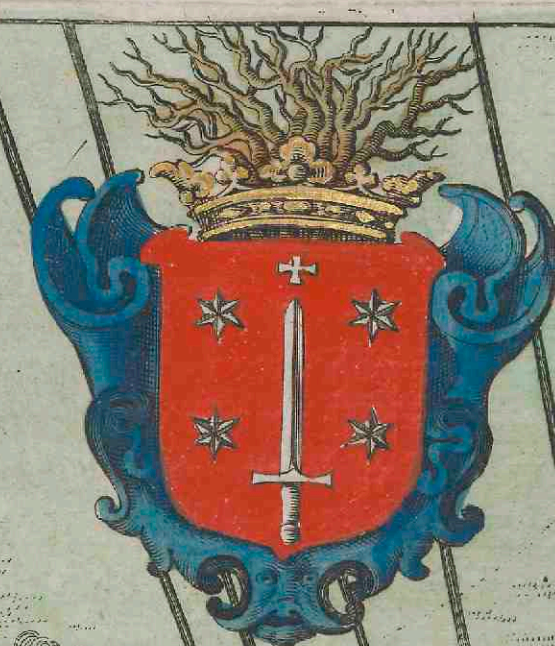
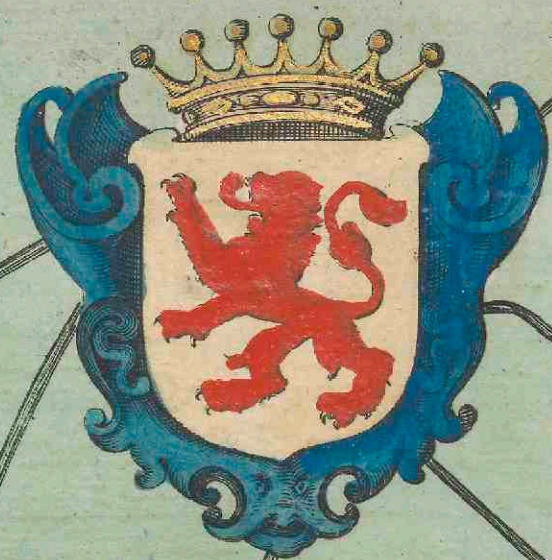
Ick twijfel niet aen de waerheyt deser ge-
schiedenis, maer met reden aen de tijdt, seyt
Boxhornius, die oock, uyt verscheyde Schrij-
vers, in sijn Tooneel van *Hollant*, geleerde-
lijk tracht te bewijzen, dat 'er in de tijdt oft
naem der plaetse gedooft is. Niemand van
d'uytlandsche Schrijvers, die ick gesien heb,
maken gewagh van de keten, die de haven be-
floot, uytgenomen een ongenoemt *Autheur*
der *Augsburghsche Chronijcke*, welcke segt,
datse *55* voeten lang was. Ick meyn oock dat

de *Haerlemsche jonckheyt*, segt de geleerde *Ju-
nius*, tot een eeuwige gedachtenis deser saecke, 't selve.
de volgende instelling, door d'overlevering van
een gewoonte tot desen dagh (hy spreekt van
sijnen tijdt) onderhoud, datse den eersten *Janua-
rius*, (of dese dagh getuyge van de oorloghs-list
was, is my onbekent) in de gemeene processien
oft omgangen, scheepkens, die voor met sagen toe-
gerust sijn, en beelden op stokkens gehecht, tot een
teeken van overwinning, om draeght. *Junius* be-
kent, dat de dagh van d'overwinning hem
onbewust is. De *Chronijcken* seggen, dat
het den vijftden *November* was. *Reynerus*
Snoytus segt van dese saeck byna 't selve, als
Junius, in de volgende woorden: De *Haer-
lemmers* houden jaerlijcks den eersten *Januarius*
gedachtenis van d'overwinning, te *Damiata*
verkregen; want de kinderen dragen dan *palm-
tacken*, oft iets diergelijck in hare handen: om
datse op die dagh de victorie verkregen; oft om
datse toen gesont en voorspoedigh te Sant-voort
gelandt sijn. Men verhaelt oock, dat de Keyser

en de *Patriarch* van *Jerusalem*, tot een eeuwi-
ge geheugenis, de *Haerlemmers* met een nieuw
wapen (te weten, een silveren sweert, een
root kruys, en vier sterren in een root velt,
met dese sinspreuck, *Vicit vim virtus*, dat is,
de Deught verwint kracht) vereert hebben;
't welck sy nu noch gebruycken. Hier wor-
den oock twee klokjens bewaert, die van

ij B

het

Aenwijzing der vermaerste en merckelyckste Plaetzen.

1. Stads Raadhuyse	22. Grauw Steenen brugh	33. Slaght in Leyde vegenen
2. Dierckx Hof	23. De Waegh 23. De Kraent	34. Stads gracht 27. Groen feldt
3. Stads of Groen markt	24. Slaghter hof	35. De Bock nagh vorenste
4. Stads of Markt veld	25. Appel markt	36. Zyl hof
5. Oude Raadhuyse	26. Vis of Stelch brugh	37. i. Zylhuys
6. Westendal of Vismarkt	27. Druigh wal 23. Looch oet	38. Groenmarkt gracht
7. St. Barthelemy kerk	28. Sten Timmer huys	39. Kerk of St. Janskerk markt
8. St. Barthelemy kerk	29. Sten Sten veld	40. Westhuys
9. St. Janskerk	30. St. Janskerk	41. St. Janskerk
10. St. Janskerk	31. St. Janskerk	42. St. Janskerk
11. St. Janskerk	32. St. Janskerk	43. St. Janskerk
12. St. Janskerk	33. St. Janskerk	44. St. Janskerk
13. St. Janskerk	34. St. Janskerk	45. St. Janskerk
14. St. Janskerk	35. St. Janskerk	46. St. Janskerk
15. St. Janskerk	36. St. Janskerk	47. St. Janskerk
16. St. Janskerk	37. St. Janskerk	48. St. Janskerk
17. St. Janskerk	38. St. Janskerk	49. St. Janskerk
18. St. Janskerk	39. St. Janskerk	50. St. Janskerk
19. St. Janskerk	40. St. Janskerk	51. St. Janskerk
20. St. Janskerk	41. St. Janskerk	52. St. Janskerk
21. St. Janskerk	42. St. Janskerk	53. St. Janskerk
22. St. Janskerk	43. St. Janskerk	54. St. Janskerk
23. St. Janskerk	44. St. Janskerk	55. St. Janskerk
24. St. Janskerk	45. St. Janskerk	56. St. Janskerk
25. St. Janskerk	46. St. Janskerk	57. St. Janskerk
26. St. Janskerk	47. St. Janskerk	58. St. Janskerk
27. St. Janskerk	48. St. Janskerk	59. St. Janskerk
28. St. Janskerk	49. St. Janskerk	60. St. Janskerk
29. St. Janskerk	50. St. Janskerk	61. St. Janskerk
30. St. Janskerk	51. St. Janskerk	62. St. Janskerk
31. St. Janskerk	52. St. Janskerk	63. St. Janskerk
32. St. Janskerk	53. St. Janskerk	64. St. Janskerk
33. St. Janskerk	54. St. Janskerk	65. St. Janskerk
34. St. Janskerk	55. St. Janskerk	66. St. Janskerk
35. St. Janskerk	56. St. Janskerk	67. St. Janskerk
36. St. Janskerk	57. St. Janskerk	68. St. Janskerk
37. St. Janskerk	58. St. Janskerk	69. St. Janskerk
38. St. Janskerk	59. St. Janskerk	70. St. Janskerk
39. St. Janskerk	60. St. Janskerk	71. St. Janskerk
40. St. Janskerk	61. St. Janskerk	72. St. Janskerk
41. St. Janskerk	62. St. Janskerk	73. St. Janskerk
42. St. Janskerk	63. St. Janskerk	74. St. Janskerk
43. St. Janskerk	64. St. Janskerk	75. St. Janskerk
44. St. Janskerk	65. St. Janskerk	76. St. Janskerk
45. St. Janskerk	66. St. Janskerk	77. St. Janskerk
46. St. Janskerk	67. St. Janskerk	78. St. Janskerk
47. St. Janskerk	68. St. Janskerk	79. St. Janskerk
48. St. Janskerk	69. St. Janskerk	80. St. Janskerk
49. St. Janskerk	70. St. Janskerk	81. St. Janskerk
50. St. Janskerk	71. St. Janskerk	82. St. Janskerk
51. St. Janskerk	72. St. Janskerk	83. St. Janskerk
52. St. Janskerk	73. St. Janskerk	84. St. Janskerk
53. St. Janskerk	74. St. Janskerk	85. St. Janskerk
54. St. Janskerk	75. St. Janskerk	86. St. Janskerk
55. St. Janskerk	76. St. Janskerk	87. St. Janskerk
56. St. Janskerk	77. St. Janskerk	88. St. Janskerk
57. St. Janskerk	78. St. Janskerk	89. St. Janskerk
58. St. Janskerk	79. St. Janskerk	90. St. Janskerk
59. St. Janskerk	80. St. Janskerk	91. St. Janskerk
60. St. Janskerk	81. St. Janskerk	92. St. Janskerk
61. St. Janskerk	82. St. Janskerk	93. St. Janskerk
62. St. Janskerk	83. St. Janskerk	94. St. Janskerk
63. St. Janskerk	84. St. Janskerk	95. St. Janskerk
64. St. Janskerk	85. St. Janskerk	96. St. Janskerk
65. St. Janskerk	86. St. Janskerk	97. St. Janskerk
66. St. Janskerk	87. St. Janskerk	98. St. Janskerk
67. St. Janskerk	88. St. Janskerk	99. St. Janskerk
68. St. Janskerk	89. St. Janskerk	100. St. Janskerk

Imprimis Prudentissimorum Virorum
D.D. PRÆTORI CONSULIBVS
Scabinis et Senatui
VRBIS HARLEMENSIS;
Tabulam hanc D.D.
Jean Blaeu

H A E R L E M.

het fijnste Corinthische metael gegoten zijn, seer helder klincken, en, tot eere deser stadt, nu noch de Damiaten genoemd worden.

*Met
stadts
rechten
vereert.*

Wilhelm de tweede, Graef van Holland, en daer na Roomsche Koning, heeft aen de Haerlemmers, in 't jaer M CC XLV, stadts rechten, vryheden en privilegien gegeven; om dat hy daer, als sommige meenen, geboren en opgevoedt is, en de plaets bequaem vond tot de jaght en vogelvangst, daer in hy groot vermaeck had. Doch 't is seker, dat dese Vorst niet te Haerlem, maer te Leyden geboren is; gelijk wy in de beschrijving van die stadt sullen toonen.

*Kloosters
gesicht.*

In 't jaer M CC LXX zijn de Broeders van d'ordre der heylige Maeght Maria, die men oock Carmeliten en Vrouwen-broërs noemt, door geheel Europa, en insonderheyt in dese landen verspreyt. Symon van Haerlem heeft voor haer in dese stadt een klooster gebouwt, en 't selve met vele goederen begifticht, daer in hy oock begraven is.

Graef Floris de vijfde, soon van Koning Willem, heeft hier aen de Predickheeren oft Dominicanen, in 't jaer M CC LXXXVII, een erf en eenige huysen, met een groot jaerlijcks inkomen, geschoncken.

In 't jaer M CCC X zijn de geestelijken, die men Hospitaliers noemde, in dese stadt gekomen. Men gaf hen de groote huysen van Jacob van Denemarcken, Bisschop van Zuda, Commandeur van S. Katarina t'Utrecht, en Vicaris van den Bisschop; doch sy waren van Geeraert van Tetrode, Canonick van S. Maria t'Utrecht, ter eeren der heylighste Maeght en S. Jan den Dooper, gebouwt. Maer de Tempelier-broeders, die in de voorstadt woonden, zijn, door de gunst van Willem van Egmont, in de stadt gekomen, en hebben S. Jans kerck tot haer gebruyck verkregen.

*Koning-
lijck hof
gebouwt.*

Ses jaren daer na heeft de gemelde Jacob van Denemarcken, met groote kosten, hier een Koninglijck hof getimmerd; 't welck hy in 't volgende jaer vercierde, en met een kerck vermeerde.

*Driemaal
door
brant be-
schadigt.*

In 't jaer M CCC XLVII is byna de heele stadt verbrant, in welck ongeval veertien menschen doot bleven. Als de stadt nu byna in haer vorige staet was, is hen 't seve ongeval, hoewel niet soo groot, vier jaren na 't vorige, weder overgekomen, 't welck omtrent de halve stadt vernielde. Sy heeft een derde brant in 't jaer M D LXXVI geleden, die in verscheide straten omtrent 449 huysen, S. Gangolfs kerck, 't Gasthuys van S. Elisabeth, het klooster der Susteren van S. Franciscus, en S. Martens hofken, vernielde.

Ver groot.

Omtrent het jaer M CCC C is de stadt ver groot en uytgeleyt over d'ander sijde van 't Sparen: want het is seker uyt d'oude brie-

ven, in 't jaer M CCC XC geschreven, dat het Sparen niet binnen, gelijk nu, maer by de stadt heeft geloopt.

Onder al de gemeene gebouwen munt voornamelijk uyt hare prachtige Hooftkerck, *Hooft-kerck.*

die, door hulpe van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, omtrent het jaer M CCC LXXII, gebouwt is, en door Paus Bonifacius de negende aen S. Bavo geeigent. Dit is, nae 't oordeel van ervaren Bouwmeesters, een treffelijk en kunstigh gebouw; soo datse van sommige voor d'aensienlijkste kerck van geheel Holland en Zeelandt wort gehouden; en om haer grootte in 't gemeen de Groote kerck genoemd. Sy is op seer dicke en vaste pilaren gebouwt, en in 't jaer M CCCC LXXXVII overwelft; oock in 't midden van haer opperdeel met een toren verciert. Dese kerck is tot een Bisschop-lijcken setel verheven, gelijk uyt de volgende woorden blijkt: *Paulus de vierde, Paus, setel verheft S. Bavoos kerck tot een Bisdome verheven ordent.*

en opgerecht; en haer 't gebiedt van twaelf steden, behalven de tusschen-leggende dorpen, welke negentigh, andere seggen seftigh duysent schreden lang, en dertigh duysent breed zijn, gegeven. Dit heb ick uyt de Bulle van de gemelde Paus, in 't jaer M D LIX gegeven, en by Aubertus Miraus in sijn boeck van de godtvruchtige giften, pag. 324, geheel te vinden, getrocken.

Niclaes van Nieulant wierd d'eerste Bisschop, die Vicaris t'Utrecht en Abt van Egmont geweest was: dese heeft daer na, met toestaen van de Paus, sijn Bisdome vrywilligh overgegeven aen Godfridus van Mierloo, die een welsprekend man, en Prior van S. Dominicus klooster t'Utrecht was. Als de stadt daer na met krijghsvolk van de Prins van Oranje beset wierd, is hy genootsaecht geweest sijn Bisdome te verlaten, en eenige jaren daer na te Deventer overleden.

*Tot een
Bisschop-
pelijken
setel ver-*

*D'eerste
en tweede
Bisschop.*

Behalven de voornoemde kerck waren hier voor de laetste Nederlantsche oorlogen twintigh kloosters, daer onder de vier biddende ordren, elf kapellen, en tien gasthuysen.

Haerlem geniet een onsterflijke lof en eeuwige eer, dat omtrent en binnen haer, en van haer eygen burger, eerst gevonden is de alleredelste kunst der Druckery, die te recht d'uytbreyding en roem der Geleertheit en geleerde mannen, en een bewaerster aller wetenschappen en kunsten, genoemd word. Het is wel waer, dat vele jaren byna alle Geleerden d'eere van 't vinden deser kunst de stadt Mentz toegeschreven hebben: maer wy sullen bewijzen, dat die lof aen Haerlem en Laurens Koster toekomt; waer toe wy niets beter kunnen bybrengen, dan d'eyge woorden van de seer geleerde en welsprekende *Adrianus Junius*, die, nae mijn oordeel, niet te verwerpen nocht te wederleggen zijn, en, uyt het Latijn ver-

*Menigh-
te van
Kloosters.*

*Lof der
Druck-
kerij,*

vertaelt, in onse Nederduytsche sprake luyden als volgt.

Onse Stadt Haerlem, seyt die vermaerde Man, komt toe d'eer van 't vinden der BOECKDRUCKERY, die men haer als een eygen-geboorte moet toeschrijven: maer ons gesicht wort bedwelmt door die verouderde en ingebrande meyning, die sulcke diepe wortelen in de harten der menschen heeft geschoten, dat sy met geen graven nocht spitzen uyt te roeyen is, waer door sy vast en seker gelooven, dat de Druck-letteren eerst te Mentz, een oude en vermaerde staet in Duitlant, gevonden sijn. Ach! had ick de bysondere kracht van welsprekentheyt, daer de Philosoph Carneades, gelijk men seit, meê verciert was, die nooit iets voornam te verdedigen, of hy bewees 't selve; nooit iets bestreet, dat hy niet grondigh wederleyde: op dat ick de gedruichte eer weêrhalen, en haer dit sege-teeken, als een opsoecker en hersteller der waerheyt, oprechten mocht; 't welck ick tot geen ander einde begeer, dan alleen dat de Waerheyt (die d'oude Poët een Dochter van den Tijdt, en ick een Aenseghster van de Tijdt plagh te noemen) mocht ontdeckt worden, die tot noch toe (op dat ick met Democritus spreke) in een diepe put versoncken leghe. Heeft het d'Egyptenaers en Pheniciers niet verdrotten eenen eerlijcken strijt over 't vinden der letteren aen te nemen, als d'eerste sich die eer, door Gods beleit verkregen, toeeygenden, en de tafelen van Godt geschreven voorbrachten; en d'andere daer tegen roemden, dat sy de selve gevonden, en in Griekenlant gebracht hadden, als Cadmus uyt Phenicien derwaerts reisde, en de woeſte Grieken die kunst toonde. Voorts, soo d'Atheners hunnen Cecrops, en de Thebanen haren Lynus dese eer geven; soo Tacitus en Philostratus de selve den Griekſchen Palamedes toeschrijven; gelijk Hyginus 't vinden der Latijnsche letteren aen Carmenta, Evanders moeder, toeeygent. Indien, segh ick, alle volckeren niet ontsien hebben die twijfelachtige en twijstige roem aen sich te trecken: wat sal ons beletten, dat wy 't besit der sekere en onseilbare eer, waer van wy door onser voor-ouderen slofheyt berooft sijn, nu niet met het grootste recht weder-eischen? Voorwaer geen nijdigheyt oft quaetwilligheyt verruckt my, dat ick d'een iets sou benemen, om d'ander te geven. Ick sal Crassus onbeschaemtheyt niet volgen, die nu de heiligheyt en destigheyt van Scévola nabootste, en dan met stroken en strelen de gunst der menschen bedelde. Ick ben die man niet. Ick heb niet voorgenomen, door bedrieghelijcke redenen, versferde logens voor sekerheyt te geven: maer wil alleen, soo veel in my is, de heldere waerheit, (die als een hemelsche zonneſtrael, geen nacht, geen duyſtermis, hoe dick oock, kan verdonckeren,) met een eenvoudige en ongeblanckette reden, die sy bemint, vertoonen. Indien hy, na 't seggen van Plutarchus, de beste getuige is, die, door geen weldaet verplicht nocht in de persoon gehouden, vrypostigh sijn gevoelen spreect, soo laet mijn getuigenis met recht aengenomen worden, die den overleden oft sijne erfgenamen en nakomelingen in bloedvriendſchap geensins besta, noch eenige weldaet van hen verwacht; maer alleen acht, dat het mijn schuldige plicht is, dat ick de waerheyt, en d'eer der afgestorvene bescherme.

^a dat is, in 't jaer 1440: want Iunius schreef dit om trent het jaer 1568. ^b Nu is 't gesinaldeelt. ^c Dit is nu 't Raet-huys.

Ick sal dan seggen, wat ick van oude aensienlijcke lieden en Magistraets-perſoonen verstaen heb, die hoogh en dier betuighden, datse het van hare voor-ouderen, wiens destigheyt met recht by ons behoort aengemerckt te worden, om dese saeck te gelooven, soo verstaen en ontfangen hebben. Voor ^a hondert en acht-en-twintigh jaren heeft binnen Haerlem in een heerlijck huis (gelijck het ^b gebouw, dat noch staet, uitwijst) aen 't Marcktveld, tegen over het ^c Koninglijck Paleis, eenen LAVRENS JANSZ. KOSTER gewoont; (van welck voordeedigh en eerlijck ampt dat ge-

Hollant.

slacht den naem droegh en erflijck besat) dit is de selve, die nu de vervalle lof van 't vinden der BOECKDRUCKERY, hem van anderen schendigh ontroof en t'onrecht gebruyckt, met reden komt achterhalen en weêr-eyschen; dewijl hy, sonder twijfel, die eeren-kroon waerdigh is en verdient heeft. Dese man, als hy by gelegentheyt in 't Bosch oft Hout, dat dicht by de staet is, wandelde, (gelijck de rijcke burgers na de maeltijt oft op feestdagen gewoon sijn) begon eerst boecke-schorffen tot letters te snijden, die hy, op de wijze der ^a segels, omgekeert op papier drukte, en alsoo een regel oft twee, tot vermaeck en ten dienst van sijn swagers kinderen, maecte. Als hem dit geluckt was, begon hy wat grooters te bestaen, dewijl hy een man van een kloeck en diepsinnigh verstant was, en bedacht eerst met sijn Swager ^c Thomas Pieterszoon (die vier kinderen naliet, welcke meest al Raetsheeren der staet geweest sijn, dat ick alleen bybreng, om te toonen, dat dese kunst in een eerlijck geslacht gevonden is) een soort van een dicker en taeper inckt, om dat hy bevont dat de gemeyne inckt vloeyde en kladdde; en daer meê heeft hy gehele tafelen en vormen met bygevoegde letteren gedrukt. Op dese wijze heb ick eenige ^f Proeven, het begin van sijn werck, alleen op d'een sijde gedrukt, gesien, dit was een Nederduitsch Boeck van een onbekent Auteur, Spiegel onser Behoudenis genoemd. In de beginselen deser kunst sagh men aen 't selve boeck (gelijck geen wetenschap ten eersten volmaeckt gevonden word) dat de bladeren tegen elckander gepapt waren; op dat de ledigheyt der selve niet mistaen sou. Daer na heeft hy de letters in loot, en daer na in tin verandert; op datse te stercker en geduriger souden sijn. Heden ^e worden noch eenige wijnkan-

^a Ofte, yder letter bysonder.

^c die sijn dochter getrouwt had.

^f Proe-Adverſaria.

^g in 't jaer 1568; doch naderhand door de beroerten verdonckert.

^b Logicis.

H A E R L E M.

een out en deftig man, weynigh onder de tachtigh jaren, die oock in Laurens Kofers winkel als knecht gedient had, de gantsche saeck heeft booren vertellen, namelijk, op wat wijze (gelijck hy van zijn Meester verstaen had,) de konst gevonden was, de verbetering en aenwas der selve, en andere diergelijcke dingen; 't welck met sulck een yver en heftigheyt des gemoets geschiede, dat hem oock, tegen zijn danck, over de snoothet van de daet, de tranen ten oogten uytvlogen, soo dickmael als men van die dievery sprack; en dat dese oude man om d'ontstole eer sich soo ontfelde en vergramde, dat het scheen, dat hy de gemelde roover wel had willen vernielen: dat hy hem oock, als een eerloose siel, ter hellen toe vervloecte, en de nachten beklaghde, die hy met hem in een slaepkamer eenige maenden had overgebracht: welke saken overeenstemmen met de woorden van de Burgemeester Quirinus Talefius, die my verhaelde, dat hy genoeghsaem 't selve uyt de mont van de gemelde Cornelis eertijts verstaen had. De lust en yver tot de bescherming der waerheyt heeft my geparst 't voorverhaelde te seggen, of sy schoon voor sich self haet baert; want ick ben meer genegen en bereyt om dien haet te dragen, dan mijn schuldige plicht in 't voorstaen der selve te verlaten. Dus verre Junius.

Het huys van de voorverhaelde Laurens Koster, staende aen de marckt, is nu noch in wesen, daer de volgende woorden, door ordre van de Magistraet, voor gestelt zijn: Tot een eeuwige gedachtenis. De konst der Boeckdruckery, aller konsten bewaerster, is hier eerst gevonden omtrent het jaer M CCCC XL.

Vele in Duytslant evenwel, en onder de selve voornamelijk die van Mentz, poogen, met alle naerftigheyt, sich self d'eer van d'aller-edelste konst toe te schrijven. Doch 't is soo swaer niet dit groot en edel geschil, 't welck de vermaertste verstanten van onse eeuw geoeffent heeft, te bevredigen; 't welck geschieden kan, soo wy toestemmen 't gene de waerheyt is, dat de houte letteren eerst van de gemelde Koster gevonden zijn: maer dat de tinne, kopere en loode van Joan Faust, burger van Mentz, naer 't voorbeeld der houte, te Haerlem gevonden, gemaectt zijn. De geleerde en meergenoemde Boxhornius brengt in zijn Tooneel van Hollant uyt verscheyde Schrijvers vele andere redenen by, om te toonen, dat d'eer van 't vinden deser konst Haerlem toekomt, en pooght verstandelijk de verschillende Autheturen te vereenigen; waer op hy eyndelelijk besluyt: *Haerlem is de Moeder, maer Mentz de voedster en naerstige vercierster der Druck-kunst.* Oock hebben Samuel Ampzingius en de vermaerde Petrus Scriverius, twee treffelijke Schrijvers, dese saken, tot eere deser stadt, breeder verhandelt en klaerlijk vertoont. Derhalven sal ick my nu keeren tot de geleerde mannen: want dewijl ick van 't vinden der heerlijke konst, die de Wetenschappen en Geleerden uytbreyt en vermeerderd, en hare eeuwige vermaertheit op een bysondere wijze veroorsaect, gesproken heb; kan ick niet bequamer doen, dan de Spruyten deser stadt, die in de letteren uytgemunt hebben,

en daer door onsterflijck leven, hier terstont by te voegen; wiens namen zijn

Hugo van Haerlem, tot den twee-en-twintighsten Abt van Egmont in 't jaer M CCC XXVI gekoren: hy was een vermaert man in de Kerkelijcke discipline, en is in 't jaer M CCC XLV overleden. Geleerde mannen.

Joannes Oloutius, een beroemt Doctor in de Decreten, is de vijf-en-twintighste Abt t'Egmont gemaectt: doch twee jaren daer na gestorven; hoewel zijn leven, om zijn soete seden, yder aengenaem was. Men seght dat hy eenige Lessen en Brieven nagelaten heeft, schoon Valerius Andreas in zijn Nederlantsche Bibliotheken geen gewagh van hem maectt.

Symon Hermannus was een Carmeliter Monick, en heeft een boeck, *Copulata Sermonum* genoemd, en andere saken, omtrent het jaer M CCCC LX geschreven. De gemelde Valerius Andreas heeft hem oock vergeten.

Andreas Noorth, een Predick-heer, heeft omtrent de selve tijdt in 't klooster van die ordre in dese stadt, met grooten roem van sedigheyt en Godtvruchtigheyt, geleest. Albertus Leander, in 't vijfde boeck der vermaerde mannen van S. Dominicus ordre, spreekt van hem als volght: *Andreas Noorth*, een goet en devoot man, is in 't jaer Christi M CCCC LXXVII overleden. Als hy aen een groote sieckte lagh, versekerde hy zijn Broeders, dat hy op de feestdagh der Hemelwaert van de H. Maeght Maria 't vergaenckelijck leven sou verlaten. De Broeders vraeghden hem, hoe gewilligh en bereyt hy tot sterven was? Hy antwoorde: Broeders, ick heb na dese ure altyt met een verheught gemoet gewenscht; en op dat ick in de selve te geruster sou zijn, heb ick d'aenlockingen der weerelt verlaten, en desen rock van heyligen wandel aengedaen. Waerom en sou ick my dan niet gerustelijck tot de doot begeben? Dit geseyt hebbende, is onlangs daer na in den Heer ontslapen.

Nicolaus Hollantinus, oft van Hollant, heeft in 't selve klooster met diergelijcken lof van Godtsdienstigheyt geleest, en is in 't jaer M CCCC LXXXVIII gestorven, als de gemelde Leander in 't seste boeck van 't voorge-noemde werck getuyght.

Albertus Joannes, een Carmelijt, heeft Leermeester in de Theologie in d'Academie te Leuven geweest; en op Ecclesiasticus en de Meester der Sententien eenige Lessen, en andere dingen, die noch verborgen zijn, geschreven: hy is te Mechelen, in 't jaer M CCCC XCVI, overleden.

Nicolaus Symon, oock een Carmelijt en Provintiael van zijn ordre, is om zijn Theologische schriften, die vele zijn, genoegh vermaert; en heeft het sterflijck leven in 't jaer M D XI te Haerlem afgeleyt.

Theodorus Harleminus is te Parijs in 't jaer M D VIII

M D VIII Licentiaet in de H. Theologie gemaect. Hy was een Carthuser te Keulen, daer men eenige van zijn schriften liet. Theodorus Petrejus van Campen spreekt van hem in zijn Bibliotheek der Carthusers, oft Register der vermaertste Schrijvers van de selve Ordre.

Florentius Harleminus, Prior der Carthusers te Leuven, was een man van groote geleertheit; en heeft in Nederduytsch vijf boecken van 't Onderwijs des Christelijcken levens uitgegeven, die eerst van Tacitus Nicolaus Zegerus, en daer na door Laurentius Surius in 't Latijn overgeset zijn. Hy bloeyde ten tijde van Keyser Karel de vijfde; en had twee broeders, Vincentius en Rodolphus, die beyde Provintialen der Minder-broeders ordre in Nederlandt geweest zijn.

Vincentius van Haerlem was vermaert en schreef omtrent het jaer M D XIV.

Petrus à Montfoort, een Poëet, is bekend door seker gedicht, aen Cornelis van Bergen, Bisschop van Luyck, geschreven, en uitgegeven.

Joannes Wilhelmus, een man van groote wetenschap in verscheide talen, en insonderheit in 't Hebreusch, waer in hy Professor te Leuven in 't Buslidiaensche Collegie was. Hy heeft oock groote naerstigheyt gedaen, om de groote Bybel, in 't gemeen *Biblia Regia* oft de *Koninglycke Bybel* genoemd, die door 't behulp en last van Philips de tweede, Koning van Spanje, gedrukt is, te helpen verciere; gelijk B. Arias Montanus, de voornaemste besorger van 't selve werck, in een Voorreden aen de Leser schrijft, daer hy van dese man dit treffelijk getuygenis geeft. Tot dese saeck, segt hy, is oock gebruyckt *Joannes van Haerlem*, Licentiaet in de H. Theologie, ervaren in allerley talen, Professor oft Leesmeester der H. Schrifture en Hebreusch tale in 't collegie der Jesuiten te Leuven; in welke stadt hy in 't jaer M D LXXVIII overleden is.

Nicolaus Florentius was seer geleert in d' Outheden en andere saken, en een aengenaem vrient van Justus Lipsius, Adrianus Metius en Hubertus Goltzius, alle seer ervaren in de Antiquiteyten.

Quirinus Talesius, die den grooten Erasmus als schrijver gedient heeft, was daer na Burgemeester deser stadt; en is door een ellendige doot in 't jaer M D LXXIII omgekomen, als onse Nederlandtsche historien breeder verhalen.

Joannes Surenus, een man met verscheide wetenschappen verrijckt, heeft veel geschreven, 't welck noch verborgen is; onder andere een Samenspreking, daer in hy met vele redenen bewijst, dat de Druck-kunst eerst te Haerlem en nergens elders gevonden is: hy is, in hoogen ouderdom, in 't jaer M D XCI gestorven.

Cornelis van Beresteyn is vermaert gewor-

den, om dat hy verscheide Spaensche boecken in Neerduyts vertaelt heeft; en is in 't jaer M D XCV te Haerlem ontslapen.

Guilhelmus Copallius, Licentiaet in de H. Theologie, was algemeen Vicaris van 't Bisdome van Haerlem, en storf in 't jaer M D XCIX.

Symon Sorvius, een goet Poëet en Grammaticus oft Letterkonstenaer, is eenige jaren Regent der Latijnsche Schole te Haerlem geweest. Zijn broeder Bartholomeus had oock het selve ampt bedient, die hy, als de selve in 't bloeyenstijner jeught van de doot vermeertert was, daer in navolghde.

Georgius Benedictus Wertelo, een treffelijk Poëet, die weynigh weerga had, heeft verscheide Zege-zangen, Grafdichten en Opschriften, ten deel gedrukt, gemaect; en is te Heydelbergh in 't jaer M D LXXXIX overleden: hy was, om zijn edel vernuft, seer aengenaem en bemint van Janus Doufa, Gruterus, Lipsius, Posthius, Melissus, en Scipio Gentilis.

Joannes Galius, een Rechtsgeleerde, heeft geschreven van de Testamenten, en van 't recht der acten en brieven: en heeft zijn leven in 't jaer M D C XXI geeyndicht.

Nicolaus vander Hoogh heeft te Leuven naerstigh de Rechten ondersocht, en is te Angiers in Vranckrijck Doctor in die wetenschap gemaect. Daer na is hy een vermaert Advocaet te Mechelen geworden; en heeft een boek, *Singularia Juris* genoemd, daer in de gedenckwaardigste spreucken der Geleerden begrepen zijn, uitgegeven, tot een bewijs van de helderheit sijns verstants, dat te Haerlem met zijn leven in 't jaer M D C XXIV uitgebluscht is.

Joan Huygen van Linschoten is seer vermaert om sijne reysen in Oost-Indien, en om het boeck dat hy van de selve uitgegeven heeft, waer in hy al de wonderen en vreemdigheden van die landen en volkeren wijtloopigh ver- toont: hy is te Enckhuysen in 't jaer M D C XI overleden.

Van *Petrus Scriverius*, om dat hy noch leeft, sal ick nu niet spreken. Een yder, die zijn schriften gelesen heeft, oordeelt van zijn verstant en geleertheit. De lof deser stadt, in Latijnsche veersen door hem beschreven, is in ons Latijnsch *Theatrum Urbium* te vinden.

De groote menigte van vermaerde Schilders, en andere Konstenaers van gesnede en gehouwe wercken in koper, steen, hout, en andere stoffen, ga ick voorby: de nieusgierige Leser sal die by de geleerde *Samuel Ampsing* van Haerlem, een man die hier een plaets waardigh is, en ter eere van zijn Vaderlant ge- leeft heeft, overvloedigh vinden.

Dese stadt heeft oock verscheide oorloghs-rampen gehadt; doch meest door de inland- sche beroerten. Vrou Jacoba van Beyeren, Grayn van Hollant, (onder wiens regeering 't vuur

Schilders
en andere
Konstenaers.

Oor-
loghs-
rampen.

H A E R L E M.

't vuer van burger-twist, tusschen de verbitterde Hoeckse en Cabeljausche partyen, op nieu ontsteken was, en heftigh begon te branden) quam in 't jaer M CCCC XXVI met een heir voor Haerlem, om 't selve te belegeren. Maer Hertogh Philips van Bourgondien bracht een sterck leger in Hollant, om de stadt t'ontsetten; dies verliet Vrou Jacoba 't beleghe: doch won onlangs daer na een slaghe tegen 't krijghsvolck van de gemelde Hertogh Philips.

door Hertogh Philips ontset,

Burger-twist en gevecht.

Eenige jaren daer na, als Symon van Lalain Gouverneur van Hollant was, hebben de voornoemde partyen twee dagen lang op de marckt kloeckelijck tegen elckander gevochten, tot dat de Hoecksche de nederlage kregen, en sich in 't huys van Nicolaes van Adrichom salveerden. Hier wierdense van de Cabeljausche beset, en na eenige onderhandeling uyt de stadt gedreven. Maer als Philips van Bourgondien weder in Hollant quam, sijn de beroerten een weynigh gestilt, en de verjaeghde weder in de stadt gekomen.

Oproer van 't Kasenbroots-volck,

In 't jaer M CCCC XCI is Haerlem in groote swarigheyt gekomen, door de raserny van 't Kasenbroots-volck, die, met hulp van eenige burgers, in de stadt quamen, de voornaemste huysen plonderden, en de Schout Claes van Ruyven en twee Schepenen dootsloegen. Sy openden de gemeyne schatkamer, vernielden de registers en privilegien, gelijk uytfinnige menschen. Daer na quam Hertogh Albrecht van Saxen met veel krijghsvolck, suyverde 't lant van dat snoot gespuys, en strafte die van Haerlem met afnemen van 't geweer, en alle hare privilegien; en deen hen een boete van acht-en-twintigh duysent kroonen, waer toe de burgers hare goude en silvere kostelijckheden moesten verkoopen, betalen. Het kort begrijp deser geschiedenis is in een glas van de groote kerck deser stadt, in Nederduytsche rijmen gestelt, te lesen.

daer dese stadt om gestraft werd.

Van de Spaenschen belegerd,

Maer niets heeft haer swaerder gedrukt, en meer lof van kloeckmoedigheyt veroorsaekt, dan de strenge en lange belegering der Spaenschen, van welke men met recht twijfelt, of sy daer in meer eer verdient dan arbeyt gedaen hebben: want men geloofte dat dit het bitterste beleghe der laetste oorloghe naest Oostende is, om de menighe der wreede gevechten met een twijfelachtige overwinning; dewijl de Spaenschen aen d'een sijde om 't gebiedt, ende burgers aen d'ander om de vryheyt met gelijcke dapperheyt en krijgelheyt streden. Alle de bysonderheden van dit beleghe te verhalen, sou hier veel te lang vallen; de Leser sal dat wijt en breed in de Historie-schrijvers der jongste Nederlantsche oorlogen vinden. Ick sal alleen seggen, dat de manhaftigheyt der burgeren in het beschermen der vesten, en 't afslaen der stormen, ja self in 't uytvallen en bespringen

en kloeckmoedigh beschermt.

van 't leger der Spaenschen, foodanigh was, dat Don Frederick, Velt-overste van 't leger, van meening was het beleghe te verlaten, indien sijn vader den Hertogh van Alva hem niet door brieven bevolen had te blijven, en sijn onstantvastigheyt (gelijck Famianus Strada in sijn historie schrijft) bestraft, en met de volgende woorden gedreyght: *Indien hy 't beleghe wilde verlaten, dat hy self, hoewel sieck te bed leggende, komen wilde; oft soo sijn swaerheyt hem dat belette, dat hy sijn moeder uyt Spanje onbieden sou, om haer vertreckende soons plaets in d'oorloghe te bedienen.* Don Frederick, door dese schimp-rede aengeprickelt, deen sijn uysterste vermogen om de stadt te veroveren: daer tegen versuymden de stedelingen oock niets van 't gene tot haer bescherming dienende; en wierden soo onverlaeght, datse de traegheyt der Spaenschen durfden bespotten, en alsoo hare vyanden tergen. Vele Spanjaerden, die de belegerde gevangen hadden, hebben sy op de vesten in 't gesicht van 't leger aen galgen gehangen. Als men uyt het leger van Don Frederick een menschen hooft over de vesten in de stadt worp met dit opschrift; *Dit is 't hooft van Philippus Konings, die met twee duysent mannen tot ontfet van Haerlem gekomen is: en daer na een ander daer op geschreven was; dit is 't hooft van Antony de Schilder, die de stadt Bergen in Henegouwe aen de Franschen verraden heeft; soo hebben de belegerde elf hoofden van eenige gevangenen doen afhouden, en in een ton gepackt, diese 's nachts in 't leger rolden, op welke 't volgende te lesen was: Die van Haerlem senden aen den Hertogh van Alva, tot betaling van den tienden penning, op dat hy ophouden sou daerom te oorlogen, dese tien hoofden, en 't elfde voor de verloopen interest.* Meer andere diergelijcke dingen sijn aen wedersijde gepleeght, die niet te prijzen sijn, om datse de grootste verbittering en 't bloetstorten van vele menschen veroorsaecten. Na dat men nu verscheide mael gepooght had, om Haerlem t'ontsetten; en Willem van Bronckhorst, Heer van Batenburgh, met veel soldaten en burgers verslagen was, en alles ongeluckigh aliep wat men tot hulp der stadt voornam; en na dat de belegering acht maenden, met de grootste hartneckigheyt aen weersijde, geduert had; soo dat de stedelingen eyndelijck muysen, ratten, oude schoenen en andere vuyligheyt eten moesten, hebben sy sich ten laetsten op des Konings genade moeten overgeven. Als Don Frederick binnen quam, heeft hy de Gouverneur Joncker Wybout Ripperda, met sijn Stedhouder, en verscheide andere van de voornaemste, doen onthoofden. Sommi-ge seggen, dat 'er eerst vier duysent soldaten in de stadt waren, daer van omtrent sesten hon-

Alvaes schimprede aen sijn soom.

overvolte bitterheyt.

Overgeving.

en straf over de besetting.

H A E R L E M.

hondert, als de selve in de macht der Spaenschen quam, overigh waren; van welke geen seven hondert het leven behielden: d'andere wierden alle, door Don Fredericks bevel, op verscheide dagen, tot een jammerlijk treurspel, onthooft, gehangen, en in 't water versmoort. Bordet, een Frans Capiteyn, had sich, als hy het twijfelachtigh verdragh verstaen had, door sijn knecht laten doorschieten. In dit beleg, dat tot eeuwige eer van dese stad streckt, hoewel sy verwonnen wierd, is niets meerder te verwonderen, dan de bysondere kloeckmoedigheyt der stedelingen, soo mannen als vrouwen: want of schoon 't ontfet driemaal met groot verlies afgeslagen was, en de vesten met tien duysent drie hondert en seftigh schoten deurboort waren; soo wilden sy evenwel van geen opgeven hooren spreken. Ja sy hebben eyndelijck, als hare soldaten seer vermindert waren, self op de vesten gewaecht, en soo dapper geweest, als de gemelde Strada getuyght, dat niemant van de Spaenschen in des Konings leger sijn hooft boven de borstweering durfde uytsteken, om datse, soo haest als sy iemant gewaer wierden, naer hem schoten. Als sy nu op 't laetste door den honger genootsaecht waren sich met onnatuerlijk voetsel, gelijk ick boven verhaelt heb, te behelpen, bleven sy even onverwinlijk van gemoet: want sy besloten, liever uyt de stad te vallen, door 't leger te breken, en al vechten, de als d'edelfte helden te sterven, dan sich, nae 't overgeven, als beesten de keel te laten afsteken. Sy souden dit besluit oock uytgevoert hebben, soo de vrouwen en kinderen by de poorten met kermen en weenen hen 't selve niet belet hadden. Wat de vrouwen belangt, daer was sekere weduwe, *Kennu Symons Hasselaer* genoemd, Mocy van *Pieter Dircksz. Hasselaer*, van welke den Heer Hooft, Droft te Muyden, in een Lijck-klacht over de doot van de gemelde *Hasselaer*, seght:

*Dapper-
heyt van
Kennu.*

Heldin, die Hopmans hart in vrouwe boesem draeght.
En een weynigh te voren spreekte hy van *Hasselaer*, en sijn moeder, aldus:

*Een, dien sijn moeder niet slaphartigh af en raet
Voor aen te treên by daegh, by duister uyt te vallen;
Maer aendraeght kruyt en loot, en voedsel op de wallen.*

*en andere
vrouwen.*

De gemelde heldin *Kennu* was als Hooftman- nin en aenvoerster van de vrouwen, die sich, onder haer beleyt, op de vesten als krijghs- knechten toonden, en, als de meergemelde Strada oock getuyght, de Spaenschen, nevens andere muskettiers, (tot opwecking der vrienden en verwondering der vyanden,) durfden bevechten, en de wallen beschermen. In 't kort, dit beleg heeft omtrent dertien duysent menschen, soo door honger als 't swaert, verslonden; en aen Alva en sijn soon meer eer dan voordeel toegebracht, gelijk in 't ge-

Hollant.

meen in langdurige belegeringen geschiet: want hun leger was seer gefwackt, en de soldaten, ten achteren sijnde, begonden weerspannigh te worden.

Vier jaren daer na heeft sich de stad wederom onder de bescherming van Prins Willem van Oranje begeben.

Haerlem is de hoofstadt van Kennemer-<sup>Waerdig-
heyt en
schoon-
heyt.</sup>lant; en is overvloedigh van alle nootsakelijkheden tot het tijtlijke leven, die dagelijks uyt de omleggende plaetsen hier gebracht worden. Het Sparen, een riviere die uyt den Rhijn komt, vloeyt door dese sierlijke stad.

De burgers sijn vernuftige lieden, die sich nu veel met linne-webben, gelijk sy eertijts met wolle-lakens deden, geneeren: de witheyt en sijnheyt van 't selve linnen is foodanigh, dat het niet alleen in de naburige Provintien, maer oock naer Vranckrijck, Engellant, Italien, Spanje, ja door geheel Europa, aen de treflijkste mannen, als een bysondere schenckaedje, gesonden wordt. Oock is Haerlem overlang vermaert geweest, om de menighte van 't goede bier, dat daer gebrouwen en in vele plaetsen versonden en begeert wierd: want daer waren eertijts, soo sommige seggen, 350 brouweryen, die een groot gerief van de gemelde riviere het Sparen hadden. Dese neering bloeyt noch heden, en is geen kleyn deel van 't welvaren der stad.

Sy heeft fraye straten, en schoone graften,<sup>Straten,
huysen,</sup> verciert met vele hooge en welgebouwde huysen; doch de schoonste staen op en omtrent de marckt: maer de gemeyne gebouwen, daer van wy alreê gesproken hebben, munten meer uyt, en verdienen meer lof. De *Bakenes-toren*, nae 't oordeel der Bouwmeesters, is uytnemende wel gemaect. Oock is het Raethuys een treflijk gebouw; dat voor eenige jaren met sommige nieuwe wercken vermeerderd is.

Sy heeft seven poorten, en twee waterpoor-^{Poorten.}ten, waer van sommige op d'oude wijze gebouwt sijn. Hare grootte is omtrent een ure gaens in 't ronde. Guicciardin, die voor tachtigh jaren leefde, noemt haer de grootste der ^{Grootte.}Hollantsche steden.

De Magistraten hebben in 't jaer M D XCVIII ^{Wage.}een nieuwe wage op het Sparen, niet wijt van de groote Kerck, van blaauwe steen doen bouwen.

Een weynigh buyten de stad is een aengenaem Bosch, *den Hout* genoemd, 't welck men met reden een boomgaert en lusthof, tot yders vermaeck dienstigh, noemen magh. In dit Bosch oft Hout sijn d'eerste beginselen van de heerlijke kunst der Druckery, als ick te voren geleyt heb, gevonden. Hier omtrent heeft Graef Floris de vijfde oock een

*Hout oft
Bosch.*

H A E R L E M.

Koninglijck huys doen timmeren, dat hy, om 't lieflijck gefang der vogelen, *Vogele-fang* noemde; en quam sich op 't selve, als hy van de gemeyne forge wat rusten wilde, eenige dagen verlustigen. Soo dat men, om te besluyten, met recht van dese stadt voor vele jaren geleyt heeft:

Eer-na-men.

H	} is een	Heerlijcke	} stadt.
A		Aengename	
E		Eerwaerde	
R		Rijcke	
L		Lieflijcke	
E		Eerlijcke	
M		Mogende	

Regeering.

Haerlem wordt door een Schout, vier Burgemeesteren, en seven Schepenen bestiert. In de gewichtighste saken, die 't geheele landt in 't gemeen, oft de stadt in 't bysonder betreffen, wort de Vroetschap oft Breede Raet, die in xxxii perfoonen bestaet, vergadert. De Schout en Schepenen beslechten alle criminele en civile vonnissen, de Burgemeesteren bestieren de geheele politijcke oft burgerlijke regeering. In 't begin van 't jaer M D C LII, als ick dit schreef, wort het Schoutschap bedient door den E. Heer

en Magi-straten.

Johan Schatter.

De E. E. Heeren regeerende en oude Burgemeesteren en Schepenen, die met een de xxxii perfoonen der Vroetschap uytmaken, waren in de selve tijdt dese navolgende.

Regeerende Burgemeesteren,

- 1 *Johan de Wael,*
- 2 *Cornelis Gulderwagen,*
- 3 *Quirijn van Napels,*
- 4 *Salomon Consaert.*

Regeerende Schepenen,

- 5 *Andries van der Horn,*
- 6 *Cornelis Koning,*
- 7 *Mattheus van Hoflant,*
- 8 *Dr. Willem van Tefelen,*
- 9 *Klaes Arisz. Grauwert,*
- 10 *Cornelis Duyvisz. de Jong,*
- 11 *Mattheus Schatter.*

Oude Burgemeesteren,

- 12 *Johan Loo,*
- 13 *Pieter Olykan,*
- 14 *Cornelis Backer,*
- 15 *Johan vander Camere,*
- 16 *Florens vander Houf,*
- 17 *Thomas Swan,*
- 18 *Cornelis Gelder.*

Oude Schepenen,

- 19 *Jacob Jansz. Schout,*
- 20 *Mr. Jacob Druyvesteyn,*
- 21 *Hendrick vanden Hove,*
- 22 *Gaef Meyndertsz. Fabritius,*
- 23 *Mr. Mattheus Steyn,*
- 24 *Mr. Johan van Tilt,*
- 25 *Jacob Benning, Secretaris,*
- 26 *Joost Duyt van Voorhout,*
- 27 *Jacob Steyn, Secretaris,*
- 28 *Jacob Ruychaver,*
- 29 *Mattheus Schout,*
- 30 *Tymen van Osdorp,*
- 31 *Mattheus Schout,*
- 32 *Mr. Johan Everswijn.*

Secretarissen,

Mr. Cornelis van Loo,
Mr. Willem vander Horn.

Secretaris van de Wees-kamer,
Nicolaes van Bosvelt.

Secretaris van Commissarissen van de kleyne Banck van Justitie,
Floris Swan.

Constantin Huygens, Geheym-schrijver van ^{Lof.} Zijn Hoogheyt, heeft de lof deser stadt, in de volgende regelen, met een bysondere geestigheyt, daer sijn Edt. van overvloeyt, geschreven:

*Al hebb' ick 't mijner tijdt der Vorsten Hof gevoelt,
't Is mijn geringste roem, mijn hoogste staet in 't bloet
Der Goddeloosen bloet; van doen mijn' stale kiel
Haer Ysen Haventouw aenvaerden te vernielen.
't Huys heb ick oock voor God, voor goed, en vrygheyt
Mijn borgeren gewaecht, en Spanje noyt geveylt.
Zijn 't koele wonderen, en hoorens' andre meer toe,
Van 't allerwonderste komt my alleen de eer toe,
Geen ongefiener naem, geen aengenameer stuck,
'k Heb konst en konstenaers geholpen in den Druck.*

D E L F T.

Waerdig-
heyt.

Stichter
der Stadt.

en zijn el-
lendige
doot.

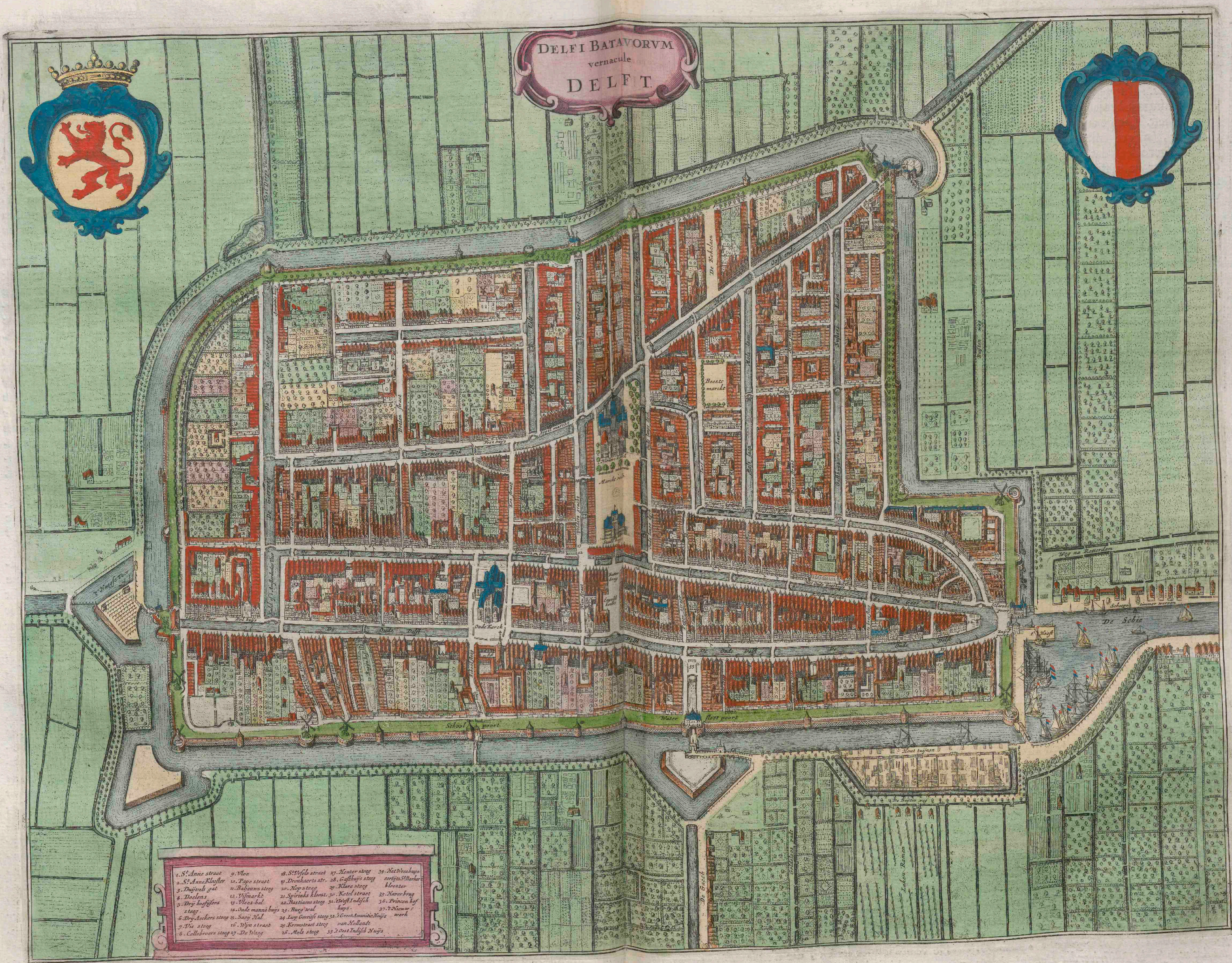
Wanneer
sy ge-
bouwt is.

ELFT is niet de twee-
de, als eenige meen-
den, maer de derde
stadt van Hollant; en
wordt voor sulcks er-
kent in de vergade-
ring der Staten van dit
Lantschap.

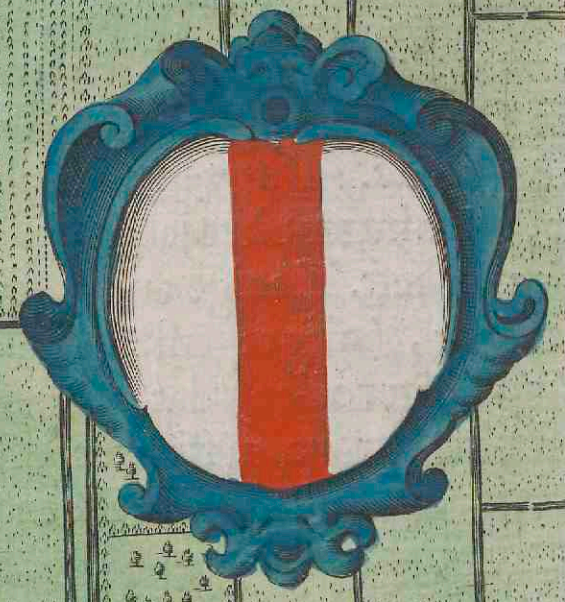
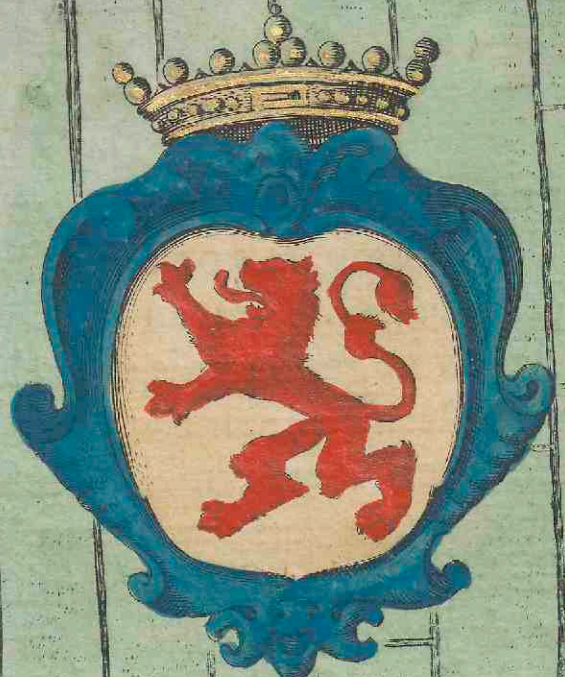
Sy is van Godefroy Hertogh van Lotteringen, de Bultenaer geby-
naemt, omtrent het jaer M LXXV, als onse
Jaerboecken schrijven, gebouwt. Dese Go-
defroy, steunende op de macht van Willem,
Bisschop van Utrecht, verdreef Robrecht de
Vries, (die vooght was van Graef Diedrick,
foon van Floris d'eerste, om dat hy sijn moe-
der getrouwt had,) en nam gantsch Hollant in;
soo dat hy sich self met kracht tot Overheer
maeckte. Onlangs daer na trock hy met sijn
leger naer West-Vriesslant, om dat te dwingen,
en veroverde, soo met geweld als verdragh,
al de steden van dat gewest. Maer als hy naeu-
lijcks vijf jaren geheerscht had, wierd hy door
list van de gemelde Robrecht, die hem doote-
lijck haette, als hy t'Antwerpen op een ge-
mack sijn gevoegh deê, met een spies, eer-
tijts in 't gemeen *Glave* genoemd, van onder
in 't achterlijf dootgesteken: want geweldige
en onwettige heerschappy is selden langdu-
righ. In wat jaer datse eygentlijck gebouwt
is, kan men niet seker weten. De gemeene
Chronijck-schrijver seght, datse voor de ge-
melde krijghs-tocht tegen de West-Vriessen,
te weten, in 't jaer M LXXI, als hy Hollant
ingenomen had, gebouwt is. Maer andere
meenen, dat het selve geschiet is, als hy in
't jaer M LXXV d'oorlogh geluckigh uytge-
voert had; in welck jaer, soo sommige seg-
gen, hy oock omgebracht is. Doch d'eerste
meening dunckt ons waerschiynlijcker te we-
sen; want het is seker, dat Godefroy dese stadt
om geen andere reden bouwde, dan om daer
in alle gelegentheyt een sekere toevlucht te
hebben; soo dat my dunckt, dat het onlangs
nae 't verdrijven van Robrecht, als sijn nieuwe
heerschappy noch niet bevesticht was, geschiet
is: want d'eerste forge der gene die andere
landen innemen, is gemeenlijck, datse eenige
Sterckten bouwen, om sich tegen 't geweld
der vyanden te beschermen. Daerom heeft
hy by Delft een sterck Slot gemaeckt, daer hy
self in woonde. Joannes Leydenis spreekt
daer van op de volgende wijze: Godefroy,
Hertogh van Lotteringen, die met sijn nakome-
lingen geheel Hollant eeuwighlijck meende te be-
sitten, heeft de stadt Delft met het kasteel gebouwt,
en gaf haer stadts rechten en privilegien: doch
sy heeft na vele jaren seer toegenomen.
Hollant.

Sy heeft haer naem, soo 't schijnt, van de Naems
gracht die daer door loopt, als of men seyde ^{oor-}
Delft van 't woort *delven* oft graven: oft van ^{sprong.}
't dorp daer de stadt van gebouwt is; 't welck,
na veler meening, Delft genoemd was van de
gracht die Corbulo, een Romeynsch overste,
daer eertijts heeft doen graven; waer van Ta-
citus in sijn elfde boeck der Geschiedenissen
spreekt: op dat de soldaten niet ledigh souden
sijn, liet hy (te weten Corbulo) tusschen
de Mase en de Rhijn een gracht, die XXIII
mijlen lang was, maken. Hier toe dienen oock
de volgende woorden van Philippus Cluverius:
Daer blijft een gracht, in 't gemeen de Vliet ge-
naemt, die van de stadt Leyden naer Delft, en
van daer tot het dorp Maeslant loopt, en eynde-
lijck tot aen 't dorp Sluys, daerse met de Maes
vereenicht wort. Ick bewijs, dat dit de gracht is
van Corbulo. Ten eersten, om datse tusschen de
Mase en de Rhijn geleyt is: ten tweeden, om
datse dicht by de zee is: ten derden, om dat de
lengte met de XXIII mijlen, daer Tacitus van
spreekt, wel overeenkomt. Doch andere mee-
nen, datse haer naem heeft van het doorluch-
tigh geslacht van Delft, daer van in een brief,
die in de Registers van Rhijnsburgh te vin-
den, en in 't jaer M C C V geschreven is, ge-
sproken wort; want onder verscheyde andere
edele getuygen leeft men, Diederick van Delft
en sijn broeder Arnold, &c.

Seker onbekent Schrijver, die Joannes Isa-
cius Pontanus achter sijn Latijnsche historische
beschrijving van Amsterdam gestelt heeft, seght
dat Delft een Colonie oft volck-planting der
Brabanders is, met de volgende woorden, waer
in hy de stadt kortelijck beschrijft. Delft ^{Korte be-}
heeft de derde plaetse, seght hy, en is in rijckdom ^{schrij-}
niet minder dan d'andere steden. Sy is van Go- ^{ving der}
defroy de Bultenaer, Hertogh van Lotteringen ^{stadt.}
en Brabant, die Hollant ingenomen en beheerscht
heeft, gebouwt; die daer veel volcks uyt Bra-
bant, om haer te bewoonen, bracht. De stadt is
aen alle sijden met vele weyden, om beesten te voe-
den, omringt: sy leght een mijle van 's Graven-
hage, en drie van Rotterdam naer 't zuyden, en
soo veel van der Goude naer 't westen, en omtrent
twee mijlen van de zee. Hare inwoonders
oeffenen sich meest met brouwen en wolle-lake-
nen te maken. Sy is niet breed, maer in de leng-
te uytgestreckt; van binnen met vele grachten voor-
sien, en met fraye gebouwen verciert. De in-
woonders sijn boven d'andere Hollanders beval-
ligh en aengenaem, en sijn byna van seden als de
Brabanders, waer van, gelijck geseyt is, sy haer
oorsprong hebben. Hier sijn twee schoone Paro-
chie-kercken, de oude en nieuwe, en vele kloo-
sters der Minder-broeders en der Nonnen. Buy-
ten de muren sijn drie kloosters, 't eerste van
Non-

DELFI BATAVORVM
vernacule
DELFT

1. N. Anna straat	9. Moer	18. Stijfde straat	27. Nieuwe steg	36. Nieuwe kerk
2. N. Anna Kerkhof	10. Nieuwe steg	19. Dijkstraat	28. Nieuwe kerk	37. Nieuwe kerk
3. Dijkstraat	11. Nieuwe steg	20. Nieuwe kerk	29. Nieuwe kerk	38. Nieuwe kerk
4. Dijkstraat	12. Nieuwe steg	21. Nieuwe kerk	30. Nieuwe kerk	39. Nieuwe kerk
5. Dijkstraat	13. Nieuwe steg	22. Nieuwe kerk	31. Nieuwe kerk	40. Nieuwe kerk
6. Dijkstraat	14. Nieuwe steg	23. Nieuwe kerk	32. Nieuwe kerk	41. Nieuwe kerk
7. Dijkstraat	15. Nieuwe steg	24. Nieuwe kerk	33. Nieuwe kerk	42. Nieuwe kerk
8. Dijkstraat	16. Nieuwe steg	25. Nieuwe kerk	34. Nieuwe kerk	43. Nieuwe kerk
17. Nieuwe kerk	26. Nieuwe kerk	35. Nieuwe kerk	44. Nieuwe kerk	45. Nieuwe kerk

D E L F T.

Nonnen, 't ander van Regulieren, en het derde van Carthuysers, door de Graef van Oostervant gesticht. Dus verre d'onbekende Schrijver, die omtrent het jaer duysent vijf hondert geleefd heeft. Eenige andere evenwel sijn van meening, (niet tegenstaende het voorseyde gemeene gevoelen) dat de gemelde Godefroy de Bultenaer geen stichter oft bouwer deser stadt is; maer dat hy die alleen vermeerderd en vergroot heeft.

Van Koning Willem bevestight;

Delft heeft sedert het jaer m cc seer toegenomen: want Wilhelm de tweede, Graef van Holland, en daer na Roomsch Koning, heeft haer, gelijk sommige History-schrijvers seggen, burgerlijke rechten en vryheden gegeven; op voorwaerde, datse aen hem en sijn nakomelingen, om dese groote weldaet, jaerlijcks vijftigh Hollantsche ponden souden betalen; maer als hy Ridder geslagen sou worden, oft sich ten huwelijck begeven, niet meer dan twintigh ponden. Wat hier van sy, kan ick niet seker seggen; maer dit gaet vast, dat die van Delft, in 't jaer m cc lx stadts recht gebruyckt hebben, gelijk blijkt uyt een brief, die hare Schepenen in die tijdt gegeven, en met het stadts segel bevesticht hebben. De gemelde Koning Wilhelm, als Opmeer schrijft, heeft aen die van Delft vergunt, (welcke nevens andere Hollantsche steden geen bier mochten brouwen als van de hoppe diese van de Graven kochten) datse hare hoppe van andere mochten koopen; doch met de voorwaerde, dat sy voor des Graven recht van elcke tien vaten een Hollantsche stuyver oft twaelf penningen souden betalen. Door dese miltheyt van de Vorst sijn de burgers in weynigh jaren rijck geworden, om dat haer bier overal begeert, en om d'aengename smaek by het Londens en Hamburgs bier geleeken wierd.

't welck rijckdom veroorsaecht.

Andere Privilegien.

Graef Floris de vijfde heeft in 't jaer m cc lxxvi de Poorters deser stadt vryheyt van alle tollens gegeven; en eenige jaren daer na bevel aen de Baljuwen, datse die van Delft het derdedeel van sekere boeten, daer van de Graef de twee andere deelen genoot, souden laten genieten, en de selve voor hen invorderen. Aengaende het bedienen van de geestelijke goederen, gaf hy hen de volgende brief, die ick om sijn outheyt en bysondere wijze van schrijven hier byvoege: *Florens Grave van Hollant groet die Schepenen ende die Raetsmannen van Delft, wy ontbieden u, ende bevelent, dat ghy van jaere te jaere kiest twee wittachtige mannen, die tote des Spittales guede sien ende tote den huise, dat dat goet niet onredelijck wort wert gebracht oft verteert, wair oock een man die dat wederstonde, so gebieden wy onsen Bailiu, dat hy dat off doe also verre als hem die twee gecoren te voren brengen. Gegeven's maendaeghs na dat men singht Misericordia Domini, inden*

jaere ons Heeren m cc lxxxii. De selve Graef heeft hen oock een Midde-penning, dus staet 'er in de brieven, geschoncken: dese Midde-penning schijnt dat eenigh tolgelt van 't koren was; want Mudde is een sekere korenmaet. Hy gaf hen oock verlos van een vleeschhuys en back-huys te mogen maken; gelijk blijkt uyt een brief in 't jaer m cc xcv gegeven. Graef Willem de derde, die men de Goede noemt, bevestighde in 't jaer m ccc xi het privilegie van de vryheyt der tollens, dat hen Graef Floris de vijfde, als terstont geseyt is, geschoncken had. Daer na heeft Hertogh Aelbrecht van Beyeren aen dese stadt verscheyde vryheden, te lang om hier te verhalen, gegeven; waer van de voornaemste sijn, dat geen Poorter oft Poortresse om geenerley misdaden meer sullen verbeuren, dan haer leven en lxxx pont van hare goederen: daer te voren alles de Graef toebehoorde. De selve Vorst vergunde hen mede, datse een vrye vaert van hare stadt tot in de Mase mochten graven; op dat hare schepen, met bier en andere dingen geladen, naer Zeelant en elders te bequamer konden varen; en dit is den oorsprong en 't begin van het vleck Delfs-haven.

Hertogh Philips van Bourgondien gaf hen in 't jaer m cccc xlv een voorrecht, de regeering der stadt en 't kiezen der Magistraten betreffende, namelijk, dat de Vroetschap sou bestaen in *veertigh mannen, uyt de rijckste, eerbaerste, notabelste en vredelijckste van onser voorsz. Stede, (soo luyden de woorden van de brief) welcke jaerlijcks op sekere dagh, als men gewoon is de Magistraet te veranderen, kiesen sullen xxiij personen, uyt de allerrijckste, notabelste, eerbaerlijckste, reckelijckste en vredelijckste mannen; op dat wy oft onse Gecommitteerden daer uyt vier Burgermeesteren en seven Schepenen kiesen, om 't aenstaende jaer te regeeren.* De gemelde Prins gaf hen oock, drie jaren daer na, verlos, datse hare stadt mochten stercken met foodanige wercken als best tot hare bescherming dienden; en dat niemant eenige woon-huysen binnen de sestig roeden van hare vryheyt mocht bouwen. In 't jaer m cccc l beloofde hy hen by sijne brieven, dat hy de dorpen Schipluyde en Rijswijck nooit aen bysondere Heeren wilde geven, oft van 't Graeffschap vervreemden. In 't volgende jaer vergunde hy hen, om dat hare welvaert vermeerde, datse hare haven grooter mochten maken. Onlangs daer na bevestighde de selve Hertogh alle hare privilegien, die sy van Joan Hertogh van Brabant, en, door 't huwelijck met Vrou Jacoba, Graef van Holland en Zeelant, in 't jaer m cccc xx verkregen hadden.

't Kiesen der Magistraten.

De voornaemste kerck, die d'oude geby-kercken. naemt word, is in 't jaer m ccc li gebouwt; en

't Graf
van Prins
Willem.

en aen S. Hippolytus gewijdt. De tweede noemt men de *Nieuwe-kerck*, die aen S. Ursel geeygent is. Sy is verciert met de wapenen en banieren der Nassoufche helden, maer voornamelijk met het heerlijk *Mausoleum* oft grafgebouw van *Prins Willem van Oranje*, die in dese stadt op den 10 Julius in 't jaer M D LXXXIV in zijn hof doorschoten is, en den derden Augusti met Koninglijke pracht ter aerde bestelt. Dit graf is met konstige beelden van koper aen de vier hoecken verciert; in 't voorste deel is een sittend beelt van de Prins in zijn volle wapenen, doch met ongedeckten hoofde, en een regiment-stock in de hant, dat hem, gelijk men seyt, seer wel gelijckt; op de tombe self leght een ander beelt van de gemelde Vorst in wit marmer uytgehouden; een vliegende Fama, die des Princen daden over 't aertrijck schijnt uyt te blasen, staet in het achterste deel. Zijn tweede soon *Prins Maurits* is hier mede, na dat hy vele jaren de weerelt met het gerucht sijner daden vervult had, in 't jaer M D C XXV begraven: als oock zijn jongste soon *Frederick Henrick*, van sommige de *Groote* gebynaemt, den XIV Maert M D C XLVII in 's Gravenhage overleden; op wiens doot seker geestigh Poet het volgende onvergelykelyck Tijt-dicht, waardigh op 't voorseyde graf uytgehouden te worden, gemaect heeft:

Hier rVst Prins Frederik, Die BataVier en HeLt,
Die spanle tlt en VVet, Van Vree en Vrlbte
steLt.

Dese Vorst heeft een eenigh soon nagelaten, genaemt *Willem de tweede*, Prins van Oranje, die, in 't bloeyenst van zijn jaren, op den seften November in 't jaer M D C L onverwacht gestorven, en in 't begin van 't volgende jaer oock in dit graf geset is, om 't overblijffel sijner sterflijckheyt met het stof sijner Voorvaderen te vermengen.

kloosters.

In 't jaer M CCCC XLVIII is hier het klooster der Minder-broeders gebouwt. Oock is 'er tegen over d'oude Kerck een treffelijk klooster van S. Agatha geweest, 't welck nu het *Princen-Hof* genaemt wort, daer de gemelde Prins Willem eenigen tijdt in gewoont, en oock omgebracht is. In onse dagen heeft daer d'Engelsche Court-meester, gelijk men hem noemt, zijn verblijf gehad, terwijl de Stapel van d'Engelsche lakenen noch in dese stadt was.

Omtrent een vierde deel van een mijl buyten Delft plagh een groot Convent, *Koningsvelt* genaemt, voor edele Juffrouwen van der Premonstreyten ordre, te staen; 't welck Richardis, Moeye van Koning Wilhelm, in 't jaer M CC LV gesticht, rijckelijck begaeft, en met geestelijck en weereltlijck gebiedt beschoncken heeft; waer in sy, als sommige seggen, onlangs daer na begraven is. Hier by was een

Hollant.

paleys, des *Konings-uyt-hof* geheeten, van de gemelde Koning Wilhelm gebouwt: doch zijn beyde, dewijlse buyten de stadt waren, en om die te beter te verlekere, als sy haer in d'Unie begeven had, afgebroken.

Hier plagh, tegen over de Nieuwekerck, een fraey Raethuys te sijn, dat byna vierkant en met een toren verciert was; maer in 't jaer M D C XVIII in Februarij is 'er een groote brant in 't selve ontsaen, die byna 't gantsche gebouw verteerde: de gemelde toren, met het uytnemende voorflagh, wiens gelijk naeulijcks te vinden is, wierd door groote naerstigheyt en kloeck tegenweer behouden, ja, gelijk men met waerheyt seggen magh, uyt de brant gehaelt, met levens gevaer van sommige yverige burgers. Eenige jaren daer na is 'er op de selve plaets een nieu en veel heerlijcker Stadt-huys van de gront af opgebouwt; welcks voorgevel meest met grauwe hartsteen verciert is, en in alle deelen soo treffelijk gemaect, dat het weynigh oft geen weerga heeft.

Sy heeft een frayer en heerlijcker Marckt als vele andere steden. Als men op de selve staet, siet men aen d'eene sijde 't gemelde nieuwe Raethuys; en aen d'andere de voorseyde Nieuwe-kerck, die met soo een hoogen en schoonen toren verciert is, datse in Holland sijns gelijk niet heeft. De stadt is met andere fraye gemeene en bysondere gebouwen voorzien. Oock met allerley nootdrift rijckelijck begunsticht: want sy leght in 't vefte en 't beste lant van Holland; en krijght grooten overvloed van schoone tarwe en andere granen, die van Over-Mase, uyt Zeclant, en andere gewesten hier ter marckt gebracht werden.

Sy is genoeghsaem met muren, wallen, graften en poorten verciert en gesterckt.

De dapperheyt en kloeckheyt der burgeren is in verscheide voorvallen gebleken, waer van wy eenige sullen verhalen. Als Joan de tweede, uyt het geslacht van Henegouwen, Graef van Holland was, sijn de Vlamingen uyt dese stadt door Witte van Haemstede verdreven; soo dat 'er vijf hondert doot bleven: waer van noch heden de plaets, daer dit voorviel, de *Vlaming-stræet* genoemt wordt. Maer in 't jaer M CCC LIX hebben die van Delft sich in de burgerlijke twisten van Hoecks en Cabeljaus tegen Hertogh Aelbrecht van Beyeren, toen Ruwaert van Holland, gestelt: sy vernielden de huysen van Polanen en Binckhorst; en trocken naer den Hage, daer sy de Graeflijke gevangenis opbraken, en de gevangenen met geweld in vryheyt stelden. Dies de gemelde Hertogh met een leger voor de stadt quam, die hy soo benaede en dwong, datse sich, behoudens lijf en goet, most overgeven; op voorwaerde, datse, tot betering van hare misdact, aen den Hertogh veertigh duysent oude schil-

't Oude
Raethuys
ver-
brant;

en een
nieu ge-
bouwt.

Marckt.

Toren.

Over-
vloed.

Dapper-
heyt der
inwoon-
ders:

hunne
bewig-
heyt in de
burger-
twisten,

die ge-
strast
word.

den soude betalen ; en hare poorten en mu-
ren afgebroken worden. Doch dese schade
was gering ten aensien van de volgende over-
winning : want onlangs daer na waren d'En-
gelsche, in dienst van de gemelde Hertogh
sijnde, in Vlaenderen belegert en beset ; dies
versocht hy bystant van de Delvenaers : wel-
ke dese gelegentheynt niet versuymden, hoewel
sy van hem gestraft waren, als terstont verhaelt
is ; maer quamen hem in aller haest wel gewa-
pent te hulp ; met meening, om de smact van
hare nederlage door nieuwe cere te verdelgen.
Als men tot het gevecht quam, doodden sy
drie hondert Vriesen, en verbranden vele van
hare kasteelen. Alsoo was de manhaftigheyt
der Delvenaren dienstigh tot de gemeene sake,
gelijckse te voren tot gemeen nadeel streckte ;
en hier door verworven sy nieu aensien en by-
sondere gunsten : want Hertogh Aelbrecht,
die hare dapperheyt en diensten seer aenge-
naem waren, beschonck hen met verscheyde
vryheden en voorrechten, die wy alreê be-
schreven hebben.

Als de stadt nu, na 't verloop van vele jaren,
weer in een goede staet en voorspoet was, is
sy door een schrickelijcken brant, in 't jaer
M D XXXVI, op den derden Mey, jammer-
lijk vernielt ; soo dat 'er maer drie huysen,
gelijck men seght, overbleven. De inwoon-
ders verhalen een out rijm, waer in de selve
genoemt worden,

*Het hoerhuys „ en Broerhuys,
Met de kokelaen „ bleven alleen staen.*

Hoewel andere meenen, datse niet t'eene-
mael, maer 't meeste deel verbrant is ; schoon
sy in groot gevaer was van gantsch verdelght
te worden : wat hier van sy, 't is altyt seker,
datse uyt desen brant, als de fenix uyt sijn
assche, en als door dit vuer gesuyvert, veel
heerlijcker, dan sy te voren was, verresen is ;
want sy is seer net en cierlijk herbouwt, en
alle huysen met hart dack gedeckt, behalven
het huysken daer uyt de brant gekomen was,
't welck tot gedachtenis noch met riet gedeckt
is. Men vertelt een seltfame geschiedenis, wiens
weerga men misschien in geen nieuwe noch
oude historien sal vinden, die in de gemelde
brant gebeurt is : namelijk, dat een oyevaer,
die uyt het velt quam, siende de vlam omtrent
sijn nest, en dat sijn jongen noch niet vliegen
konden, de selve pooghde midden uyt het
vuer wegh te voeren ; maer als hy gewaer
wierd, dat hy hen niet konde helpen, haer
met sijn uytgespreyde vleugelen bedeckte, be-
geerende alsoo met haer te sterven, nadien
hy aen haer leven wanhoopte.

Gelijck dese stadt eertijts vermaert was door
het maken van allerley wolle-lakenen, waer
door men de beste *Delfs puyck* plaght te noe-
men ; soo is sy daer na oock beroemt gewor-

den door de menighte van goede bieren, die
hier gebrouwen, en seer veel naer Zeelant,
Over-Ysel, en elders, doch insonderheyt door
geheel Hollant, gebracht wierden ; waer door
sy oock rijck en machtigh boven hare geburen
geworden is ; want byna het derde deel der
stadt waren brouweryen : soo dat de koop-
manschap van tarwe, garst, mout, haver,
hoppe, hout, en alles dat tot het brouwen
noodigh is, hier door oock bloeyde. In 't kort,
het maeckte sulck een welvaren, dat eenige
duysent menschen hun nootdrift daer door
konden winnen. Oock is 'er goede ordre ten
besten van dese neering ; want niemant magh
eenigh seepsop oft andere vuyligheyt in 't wa-
ter brengen, en andere dienstige wetten. Doch
sedert eenige jaren is de selve neering seer ver-
mindert, en quam eerst voor een groot deel te
Dordrecht en Haerlem, doch meest te Breda ;
maer nae 't overgaen van die stadt aen de sijde
des Konings van Spanje in 't jaer M D C XXV,
is die ten meestendeel te Rotterdam geko-
men.

Laet ons nu komen tot de vermaerde man-
nen die dese stadt voortgebracht heeft ; onder
welcke een is, die niet verdient heeft hier te
staen, 't en waer dat het geschiede om de na-
komelingen af te schrieken : dese is *David
Joris*, een man vol schrickelijke dwalingen,
en van een trotsen en hoogmoedigen geeft
gedreven ; waer door hy met sijne welsprekent-
heyt het slechte volck, dat altyt nieusgie-
righ is, wijs maeckte, dat hy Godlijcke in-
spraken en openbaringen had. Hy wierd, om
sijne dolingen, verdreven, en trock naer
Basel, daer hy sich *Jan van Brugge* liet noe-
men, en eenige jaren leefde en leerde, en in
't jaer M D LVI sturf. Als hy drie jaren be-
graven was, en sijne gruwelen en listen beken-
t wierden, is sijn doode lichaem opgegraven,
en met sijn schriften, door 't bevel van de Ma-
gistraet der stadt, openbaerlijk verbrant. Een-
ige meenen evenwel, dat hy niet te Delft ge-
boren, maer alleen opgevoedt is.

Onder de Geleerden komt ons eerst voor *Geleerde
Egidius Delphius*, een goet Theologant en *mannen*
Poët ; die een seer gemeensaem vrient was
van de groote Erasmus van Rotterdam. Gil-
bertus Cognatus heeft sijne veersen te Basel
doen drucken en uytgegeven.

Joannes Delphius heeft eenige tijdt Suffra-
gaen oft Onder-bisschop van Straesburgh ge-
weest ; en is door sijne gedruckte schriften
vermaert.

Petrus Slupick, een Godtgeleerde van der
Minder-broeders ordre, meer door sijn goet
leven, dan sijne geleertheyt, bekend.

Walricus Lithodomus oft *Steenhuysen* was
geboren om de jeught in hare eerste studien te
helpen. Hy heeft de beginselen der Latijnsche
tael,

Kloek-
moedig-
heyt.

Groot on-
geval
door
brant ;

waer uyt
sy heer-
lijk ver-
resen is.

Wonder-
lijke ge-
schiede-
nis.

Voor-
naemste
neerin-
gen.

tael, en andere dingen, die de Grammatica oft Letterkunst betreffen, uytgegeven.

Hugo Blotius, een Orateur oft Redenaer van een statigh en geestigh verstant, was oock Opfiender van de vermaerde Bibliotheek der Keyseren Maximiliaen en Rudolph de tweede in hare stadt Weenen.

Adamus Sasbotus oft *Sasbout* was een treffelijck Godts-geleerde, en seer ervaren in de Latijnsche, Grieksche en Hebreëusche talen. Hy wierd, om de groote gaven sijns verstants en sijn goet leven, tot Professor in de Theologie te Leuven beroepen; daer hy in sijn xxxvi jaer, door te veel bloet-spuwens, in 't jaer M D LIII overleed; en heeft eenige van sijne schriften self uytgegeven, d'andere sijn na sijn doot door de naerstigheyt van *Cornelius Verburgh* in 't licht gekomen.

Christianus Adrichomius was oock een Theologant, en seer ervaren in de kerckelijke outheden. Hy heeft het heyligh lant en de stadt geestigh beschreven; en was genootsaeckt sijn vaderlant te verlaten: is te Keulen gestorven, daer hy in 't klooster groot Nasareth, een Convent der Maeghden van S. Augustijns ordre, in 't welck hy overste was, begraven is.

Pontus Henterus heeft met groote lof geschreven en uytgegeven de geschiedenissen van de vier Bourgondische en de vier Oostenrijksche Vorsten, dat is, van Hertogh Philips de Stoute, en sijne navolgers, tot Koning Philips de tweede. Hy is in 't jaer M D XXXV geboren, en was met alle gaven des verstants en lichaems verciert, waer door hy Proost te Arnhem wierd; en is te S. Truyen in 't jaer M D C II ontslapen.

Cornelius Grotius oft *de Groot*, een Rechtsgeleerde, is in 't jaer M D XLIV geboren; en is eenige jaren Professor in de Rechten in d'Academie te Leyden geweest. Hy was seer bemint van de geleertste, doch insonderheyt van Justus Lipsius; en is eyndelijck in 't jaer M D C X, na dat hy sesmael Rector Magnificus geweest was, overleden.

Michael Vosmerus, neef van de gemelde Adamus Sasbout, wiens leven en een verantwoording voor sijne schriften door hem beschreven is, nevens een bysonder boecksken van de wonderdaden der H. Maria van Delft; oock iets, soo men seght, van d'outheden deser stadt; 't welck, indien het gedrukt oft te krijgen was, seer dienstigh tot dese beschrijving, om die grondelijck en omstandelijck uyt te voeren, sou sijn. Vosmerus heeft in 't jaer M D C sijne sterflijckheyt afgeleyt.

Judocus Sasbotus, in sijn leven Cancelier van Gelderland en Zutphen, is in 't jaer M D XLVI gestorven, als hy LIX jaren out was; en is te Arnhem in de voornaemste kerck begraven.

Arnoldus Sasbotus, een soon van de voor-

seyde Judocus, was Doctor der beyde Rechten, en oock Cancelier van Gelderland, en daer na President van den Hoogen Raet.

Cornelius Musius, overste van S. Agathaes klooster in dese stadt, was een geleert man, goet Poët, en van soeten en beleefden ommevang. Als hy meer dan LXX jaren out was, is hy in 't jaer M D LXXII, door de wreetheyt van Lumey, jammerlijck omgebracht.

Hugo Grotius oft *de Groot* is een helderblinckende tieract deser stadt; en wierd, als hy sesten jaren out was, van de Gesanten der Heeren Staten in Vranckrijk gebracht, daer hy voor de Koning Henrick de vierde de gaven sijns verstants soo treffelijck vertoonde, dat die groote Vorst riep: *set daer het Wonder van Hollant*. Daer na heeft hy verscheyde ampten en swarigheden gehad; doch is eyndelijck Ambassadeur ordinaris van hare Majesteit van Sweden in Vranckrijk geweest. Dit *Groote Licht* is in 't jaer M D C XLV, uyt Sweden komende, te Rostock verduystert, om eeuwich te blincken.

Maer Delft is boven al moedigh op de geboorte van FREDERICK HENRICK, Prins van Oranje, jongste soon van *Prins Willem van Oranje*, in dese stadt op den xxix Januarij in 't jaer M D LXXXIV ter weerelt gekomen. Een Vorst, die 't geheele Aertrijk voor weynigh jaren als een overwinnend Velt-heer, ten beste van de Republiack der vereenighde Nederlanden, gesien heeft. Ick sal van sijne daden, die alleen geen enckele bladen, maer geheele Boecken kunnen vervullen, niet spreken. Van de dagh sijns doots, en sijner begrafenis heb ick boven gesproken; en niets daer by te voegen, dan de volgende twee regelen van de Heer P. C. Hooft, Droft te Muyden, die soo wel op sijn geboorte als begrafenis passen:

Nooit Hollandt baerd' een Helt, soo goet soo groot,
Als Delft ontfing, eerst op, lest in sijn schoot.

Delft wort bestiert, in 't gemeen gesproken, overbelijck meest alle andere Hollantsche steden: want hier is een Schout, vier Burgemeesteren, en seven Schepenen; en de Vroetschap, oft een altytdurende Raet, die 't gantsche lichaem der stadt vertoont.

De Schout oft Hooft-Officier wort uyt een drievoudigh getal, by de Veertigen genoemd, door de Ed. Grootmog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesslant gekoren; welckers ampt is in criminele en andere saken des Graeflijckheits Recht te bewaren: hy presideert in 't Gerecht, en vordert de Justitie van Schepenen; maer heeft self geen resolverende stem. Dese bediening wort nu, in 't jaer M D C LII, bekleet van den E. Heer

Fransoys van Santen.

De Burgemeesteren hebben het ordinaris beleyt ren.

Door-
luchtigh-
ste Inge-
boren.

overbe-
den in
't gemeen.

Schout
oft Hooft-
Officier.

Burgeo-
meeste-
ren.

Burge-
meester-
ren.

beleyt en gebiedt in politijcke oft burgerlijke saken, die niet alleen de bestiering van des stadts goederen en inkomen, maer oock hare welstant en bewaring betreffen. De extraordinaris saken van politie, als 't maken van Keuren, een burger om politijcke consideratien de stad t'ontseffen, en diergelijke, worden in 't Collegie van de Weth verhandelt en afgedaen; 't welck bestaet in de Heeren Schout, Burgemeesteren en Schepenen; doch de Raet-Pensionaris en de twee Secretarissen der stad, die daer mede verschijnen, hebben nevens andere een concluderende stem; op de selve wijze, als de Haven-meesters, en andere extraordinaris Vroetschappen in 't Collegie der Veertigen. De regeerende Burgemeesteren sijn tegenwoordigh, in 't jaer M D C LII, de E. Heeren

Johan Duist van Voorhout,
Mr. Dirck Jacobsz. vander Duffe,
Bruin Jacobsz. vander Duffe,
Mr. Nicolaes Boogaert.

Schepe-
nen.

De Schepenen wijzen, op 't vermanen en eyschen van de Schout, alle vonnissen in criminele saken; en verhandelen, met het gemelde Collegie van de Weth, verscheide andere voorvallen. Dit ampt wort nu bedient by de Heeren

Adriaen Fijck,
Nicolaes Kouckebacker,
Mr. Paulus Briell,
Willem Kintesteyn,
Mr. Marten Pauw,
Dirck Bruinisz. vander Duffe,
Johan Cornelisz. van Bleywijck.

De Raet-Pensionaris deser stad is nu den Heer
Mr. Nicolaes Kinschot.

De Secretarissen oft Geheym-schrijvers sijn tegenwoordigh

Mr. Arent vander Duffe,
Mr. Symon van Groenewegen vander Made.

De voorgemelde Heeren sijn te samen, als geseyt is, het Collegie van de Weth ofte van den Gerechte.

Vroet-
schap oft
Veerti-
gen;

De Vroetschap is een Collegie van veertigh Raden, die men *Veertigen* noemt: daerenboven sijn en blijven Vroetschappen, die eens Burgemeester, Schepen, Thresorier, Weesmeester en Havenmeester geweest sijn; welke gelijcke autoriteyt en macht als de voorseyde Veertigen hebben: want sy resolveren en disponeren mede van alle saken, die den staet van 't Landt in 't gemeen, en de gewichtigste van de gene die de stad in 't bysonder betreffen, welke in dit Collegie verhandelt werden; doch met dit onderscheyt, datse op de verkiefing van de nieuwe Veertigen, Burgemeesteren en Schepenen niet verschijnen. De personen, die eens tot Veertigen verkoren sijn, dienen soo lang haer leven oft poorterschap duert. In plaetse van de gene die sterven, oft haer poorterschap verlaten, werden

haer
ampt,

vermo-
gen,

jaerlijcks den xvi December, tot vervulling van 't getal, door de voorseyde Veertigen, (gelijck het voorverhaelde privilegie van Hertogh Philips meebrengh) met beflote biljetten, en onder solemnelen eede, andere personen van de aldernotabelste, vreesamighste, wijste, rijckste en eerbaerste mannen verkoren, die haer, volgens hunne conscientie oft gewisse, daer toe de nutste en oorbaerlijckste duncken te wesen; sonder datse met iemant ter weerelt daer van gecommuniceert, beraetslaeght oft te voren gesproken hebben, om d'een oft d'ander daer toe te nomineren, oft daer uyt te laten: ja dat meer is, soo iemant van haer Collegie eenigh biljet behandicht, t'huys gebracht, oft mondeling aengesproken werd van iemant, wesende buyten oft binnen de Veertigh, om d'een oft d'ander te kiezen oft te noemen tot eenige ampten, die onder den eedt en tot electie staen van 't voorseyde Collegie; soo sijn de gemelde Veertigen met eede verplicht het ontfangen biljet aen de Heeren Burgemeesteren over te leveren; op dat de selve daer terstont sulck een ordre instellen, als sy na gelegentheyt dienstigh vinden. In dit Collegie mogen niet te samen sijn vader en soon, noch twee broeders; nocht iemant anders die geen dartigh jaren out is. De meergemelde Vroetschap noemen jaerlijcks, den naestlesten December, mede met besloten biljetten, en onder eede als voren, een dubbel getal van Burgemeesteren en Schepenen, wesende beneden de lxx jaren; want die sulck een ouderdom bereyckt hebben, sijn gewoon sich van alle ampten te verschoonen: en des anderen daeghs oft laetste der selve maent verkiesen sy, uyt het voorseyde dubbel getal, (volgens het octroy van de Grootmogende Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant, den xxi December M D C I gegeven) vier Burgemeesteren en seven Schepenen; welke by den Schout be-eedight, en den eersten Januarii in hare ampten bevestight worden, om die een jaer te bedienen; doch worden in 't gemeen langer gecontinueert. De Veertigen kies en oock een Gecommitteerde Raet, een Raet ter Admiraliteyt te Rotterdam, twee Havenmeesters, drie Weesmeesters, twee Thresoriers, waer van d'een de Thresorier bedient, en andere amptlieden.

In 't jaer M D LXXIII sijn de burgers van Delft, daer onder de Heer Joan van Olden-Barnevelt, namaels Advocaet van Hollant, mede was, tot haren grooten lof, nevens die van der Goude, Rotterdam, den Briel, en andere, tot ontfet van Haerlem getrocken. Doch dit ontfet wierd afgeslagen, met verlies van 700 mannen, daer onder 76 burgers van Delft, 50 van der Goude, 30 van Rotterdam, en 40 van den Briel waren.

en plicht.

't Kiesen
der
Overhe-
den.

Kloek-
heyt der
burgers.

L E Y D E N.

Waerdig-
heyt.

Gelegen-
heyt.

Vrucht-
baerheyt
van hare
landow.

Oude
naem.

LEYDEN is de vierde van de ses groote, en een der outste en voornaemste Steden van Hollant. Sy leght in 't beste deel van Zuyd-Hollant, 't welck is Rhijnlant, daer van sy de Hoofstadt is, aen den Rhijn, omtrent twee duysent twee hondert en sestig roeden van de Noort-zee, en drie gemeene mijlen van Delft, vijf van Haerlem, der Goude en Rotterdam, seven van Dordrecht, Amsterdam en Utrecht; soo datse als in 't hart van Hollant, en in 't midden van de beste en grootste steden haer plaetse heeft. Sy is omringt met ontelbare lusthoven en tuynen, schoone hoge weylanden, groene beemden, goede koren- en warmoes-landen; die met verscheide rivieren, als de Rhijn, de Does, de Sijl, de Vliet en de Maren, alle scheepdragende wateren, besproeyt en bevochtight worden: waer door de stadt gedurigh met allerley nootdrift rijckelijck versorght is, en hare naburen van haren segen deelachtigh maeckt. De menichte van kloosteren, die in en omtrent Leyden waren, en door d'oorlogen verwoest sijn, dienen oock tot een bewijs van de vruchtbaerheyt van dit gewest; als oock soo vele treffelijcke en rijcke dorpen, en adelijcke huysen van d'aensienlijckste Heeren des lants, van welcke noch vele in wesen sijn, wiens beschrijving tot dese plaets niet behoort.

Haer oude naem is *Lugdunum*, 't welck ick met drie vaste argumenten oft bewijs-redenen, die altyt bequaem sijn om de waerheyt na te speuren, sal toonen: waer van d'eerste is, de ontwijfelijcke sekerheyt der Schrijvers; de tweede, de voetstappen der oude tael; en de derde, de gelegenheyt van 't lant en dese plaets; welcke drie getuygen ick kortelijck sal ondersoecken. Daer toe komt my eerst voor Antoninus, die, in sijn *Itinerarium* oft Reysboeck tot de vermaertste steden van 't Roomsche Rijck, dese stadt duydelijck *Lugdunum caput Germaniarum* noemt, als nemende 't hooft voor het begin, en by *Germania* soo wel Hoogh-als Neder-Duytslant verstaende; en vervolght sijn reyse van *Lugdunum* op *Castra Albimiana*, dat nu Alphen is, van daer op *Trajectum*, dat is, Utrecht, en van daer hooger opwaerts naer *Argentoratum* oft Straesburgh. Om nu tot meerder sekerheyt te toonen, dat *Lugdunum* geen andere stadt is als dese, soo bemerckt, dat de selve Schrijver seght, dat het gemelde Alphen (daer de Romeyn Albinus oft Albinovanus met sijn leger lagh, van wie het dorp sijn naem heeft,) tien duysent schre-

Hollant.

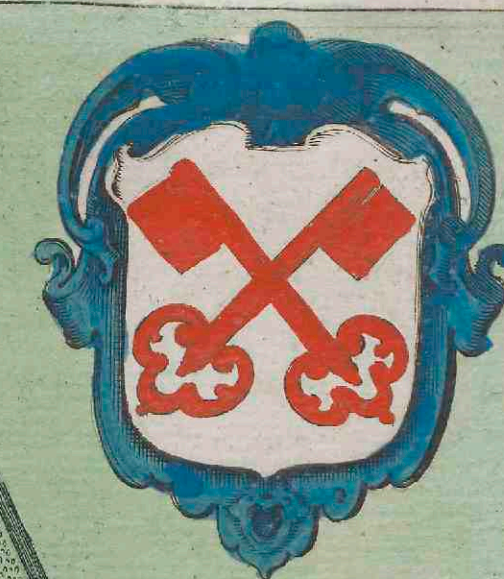
den van *Lugdunum* is, 't welck seer wel met drie uren gaens, dat de ware distantie oft wijde tusschen de stadt en het dorp is, overeenkomt. De treffelijcke Werelt-beschrijver Ptolemeus spreekt van *Lugodunum*, daer hy, tot meerder sekerheyt, *Bataavorum* byvoeght, om haer te beter t'onderscheyden van Lyons in Vranckrijck, dat oock *Lugdunum* genoemt word. Soo dat uyt dese twee oude Schrijvers blijkt, dat dese stadt certijts *Lugdunum* geheeten is; gelijk noch heden by alle Geleerden *Lugdunum Bataavorum* geschreven word: want sy buyten alle twijfel gelooven, dat de Batavi de Hollanders sijn, en *Lugdunum* oft *Lugodunum* (als het Ptolemeus noemt) *Leyden*, oft verkortender wijse *Leyen*; gelijk oock *Lugdunum* in Vranckrijck op de selve wijse Lyons en *Lyons* genoemt word: en dit sal genoegh sijn van d'eerste bewijs-reden. Ick kome tot de tweede, van de talen genomen: soo iemant het woort *Lugdunum* naerstigh ondersoeckt, en scherp let op 't geluyt der letteren, hy sal bevinden dat het eenighsins met onse tael overeenkomt; want *Lugdunum* schijnt *Luycdunum* te sijn, en van *luycken*, dat is, 't besluyten der Duynen, af te komen; dewijl de Rhijn, als byna een yder weet, voor vele jaren voorby Leyden en 't huys te Britten in de Noordzee gelooopen heeft; waer door de Romeynen het graen, datse uyt *Britannia* oft Engeland haelden, de Rhijn op, (als Ammianus Marcellinus seght) en voorby dese stadt brachten; by welcke het recht was, gelijk waerschijnlijck is, van de Rhijnstroom, die door de duynen liep, te sluyten, en alsoo de duynen te *luycken*; waer af dese plaets, als geseyt is, eerst *Luycdun*, daer na *Leygdun*, met verloop van tijdt *Leydun*, en eyndelijck *Leyden*, soo 't schijnt, genoemt is. D'oude inwoonders hebben oock, mischien van dit sluyten en ontsluyten, twee Sleutels, nae 't gissen van een geleert man, in haer wapen gestelt. Maer Joannes Goropius Becanus heeft een andere en geestige oorsprong van de naem deser stadt; want hy segt, dat *Lugdunum* oft *Lucdunum* soo veel is als een duyn van *luck* oft *geluck*. Adrianus Junius meent, datse afkomt van *lege duynen*, &c. Gerardus Noviomagus, daer Louys Guicciardin meê schijnt overeen te komen, is van gevoelen, dat haer eerste naem *Legia* van de Roomsche *Legiones*, die hier gelegert waren, gesproken is. Dat eenige d'oorsprong soecken van 't *leyden* oft *geleyden* der reysende lieden door 't *Wout sonder genaden*, als sy 't noemen, dunckt my te fabelachtigh, om hier te verhalen. Maer 't is hoogh tijt, dat ick tot de derde bewijs-reden, genomen van de gelegenheyt der plaetse, overga, als ick te voren beloofte, en

ij D

ten

LVGDVNVM BATAVORVM
Vernacule
LEYDEN.

1. Stads Smeetswary
2. Stads Timmerwerf
3. Laken Al
4. Krans Straet
5. De Key Straet
6. De Arm Straet
7. Steen Straet
8. S. Michiel Straet
9. Offin en Varken markt
10. De Lintwaer Straet
11. Wyck Straet
12. Rode Straet
13. Korte en Lange Schey Str.
14. Ruysscheijde in Prince Straet
15. Ruysscheijde Straet
16. Ruysscheijde Straet
17. Wyck Straet
18. Oude Voller Straet
19. Voller Straet
20. Lange en Korte Sant Str.
21. Baet Straet
22. De Koffstraet
23. Ruysscheijde poort
24. Ruysscheijde Straet
25. Ruysscheijde Straet
26. Ruysscheijde Straet
27. Goe Gerre Straet
28. Ruysscheijde Straet
29. Korte Maron
30. Maron dorp
31. S. Joris Straet
32. S. Joris Straet
33. S. Joris Straet
34. S. Joris Straet
35. S. Joris Straet
36. Ruysscheijde Straet
37. S. Joris Straet
38. S. Joris Straet
39. S. Joris Straet
40. S. Joris Straet
41. S. Joris Straet
42. S. Joris Straet
43. S. Joris Straet
44. S. Joris Straet
45. S. Joris Straet
46. S. Joris Straet
47. S. Joris Straet
48. S. Joris Straet
49. S. Joris Straet
50. S. Joris Straet
51. S. Joris Straet
52. S. Joris Straet
53. S. Joris Straet
54. S. Joris Straet
55. S. Joris Straet
56. S. Joris Straet
57. S. Joris Straet
58. S. Joris Straet
59. S. Joris Straet
60. S. Joris Straet
61. S. Joris Straet
62. S. Joris Straet
63. S. Joris Straet
64. S. Joris Straet
65. S. Joris Straet
66. S. Joris Straet
67. S. Joris Straet
68. S. Joris Straet
69. S. Joris Straet
70. S. Joris Straet
71. S. Joris Straet
72. S. Joris Straet
73. S. Joris Straet
74. S. Joris Straet
75. S. Joris Straet
76. S. Joris Straet
77. S. Joris Straet
78. S. Joris Straet
79. S. Joris Straet
80. S. Joris Straet
81. S. Joris Straet
82. S. Joris Straet
83. S. Joris Straet
84. S. Joris Straet
85. S. Joris Straet
86. S. Joris Straet
87. S. Joris Straet
88. S. Joris Straet
89. S. Joris Straet
90. S. Joris Straet
91. S. Joris Straet
92. S. Joris Straet
93. S. Joris Straet
94. S. Joris Straet
95. S. Joris Straet
96. S. Joris Straet
97. S. Joris Straet
98. S. Joris Straet
99. S. Joris Straet
100. S. Joris Straet

72. De Groene Steeghen
73. S. Joris Straet
74. S. Joris Straet
75. S. Joris Straet
76. S. Joris Straet
77. S. Joris Straet
78. S. Joris Straet
79. S. Joris Straet
80. S. Joris Straet
81. S. Joris Straet
82. S. Joris Straet
83. S. Joris Straet
84. S. Joris Straet
85. S. Joris Straet
86. S. Joris Straet
87. S. Joris Straet
88. S. Joris Straet
89. S. Joris Straet
90. S. Joris Straet
91. S. Joris Straet
92. S. Joris Straet
93. S. Joris Straet
94. S. Joris Straet
95. S. Joris Straet
96. S. Joris Straet
97. S. Joris Straet
98. S. Joris Straet
99. S. Joris Straet
100. S. Joris Straet

Ampliss. Prætoribus
D. D.
PRÆTORI. CONSULIBUS.
SCABINIS.
Totique Senatui. Vrbis Lugdunobatave;
Hanc tabulam D. D. I. Blau.

ten deel alree gedaen heb, als ick sprack van de strecking oft wijtte deser stadt tot het dorp *Albiniana castra*, oft Alphen, 't welck omtrent, nae 't seggen van Antoninus in zijn *Itinerarium* oft Reysboeck, tien duyfent schreden is, die omtrent twee Hollantsche mijlen maken, en een goet reyfiger in min dan drie uren gaen kan. Op dit gemelde kasteel lagh het *Legio* oft Regiment van de Roomsche Overste *Albinus*, waer van Alphen zijn naem heeft. Maer sommige meenen, dat het *Alpheniana castra*, naer *Alphenus Varus*, een Overste der Batavieren, behoorde te heeten; 't welck oock best met de naem van Alphen overeenkomt. En dit sal genoegh sijn, na ons oordeel, om te toonen dat het oude en vermaerde *Lugdunum Batavorum* dese stadt is.

Outheyt.

Seker Schrijver pooght uyt de voorverhaelde en andere redenen te bewijfen, datse d'outste stadt van Hollant is: maer men kan het selve uyt hare eygen papieren, registers, en privilegien niet toonen noch bewijfen; gelijk Joan van Hout, eertijts Secretaris van Leyden, self getuyght: hoewel hy verscheyde mael grooten arbeid gedaen heeft, om haer outheyt en oorsprong met de stadts schriften te betoonen. Hoort hem self spreken: By wie oft wanneer de beginselen van Leyden sijn geleyt, en van d'oorsprong van haer naem, kan ick niet sekens schrijven, dewijl ick onder de boecken en papieren deser stadt niet het allermiste daer van gevonden heb; want ick wil niets verskeren oft vast stellen, dan 't gene dat men daer mee bewijfen kan. Ick geloof oock, dat men hier van 't selve nooit iets sekens sal konnen vinden; vermits d'eenvoudigheyt onser voorouders soo groot was, datse seer weynigh dingen by geschrift stelden; en meer poogden met een vromen en oprechten handel en wandel haer leven te besteden, dan hare daden, met opgepronckte redenen, hunne afkomelingen na te laten; ja de gemelde eenvoudigheyt, na mijn gevoelen, was soddanigh, dat men weynigh lieden vond die lesen en schrijven konden; en dat meer is, dat men byna niemant anders sulcks leerde, dan die men, nae 't gevoelen van die tijdt, Gode toewijdde oft opofferde om geestelijck te worden. Na dat hy dit met meer andere redenen bekleet en bevesticht heeft, seght hy vorder: Soo is dan d'eenvoudigheyt onser voorouders, om datse niet oft weynigh by geschrift gestelt hebben, de oorsaek, dat de waerheyt van d'outste saken en geschiedenissen dickmael niet te voorschijn kan komen; maer met een eeuwige duysterheyt bedeckt moet blijven. Behalven de voorverhaelde is 'er een tweede oorsaek, van dat 'er soo weynigh kennis van de beginselen deser stadt en andere saken te vinden is, namelijk, het vallen van den toren van S. Pieters kerck, in 't jaer M D XII, tusschen donderdagh en vrydagh, in der nacht, en in 't begin van de vijf-

de Maert geschiet; onder welke toren, in een kamer daer toe bequaem gemaect en geeygent, benevens 't groot segel, alle de Privilegien, brieven, chartren en voornaemste stucken deser stede bewaert wierden, waer van vele, gelijk waerschijnlijck is, verplet, en te niet gekomen sijn, sonder dat de selve in hare vorige gedaente herstelt konden werden, niet tegenstaende de naerstigheyt en vlijt by die van den Gerechte daer toe aengewent. En een weynigh daer na vervolgt hy: Soo is 'er dan, om de gemelde redenen, geen hope, om uyt de boecken, stucken oft papieren deser stede, by my meer dan eens gesien, herlesen en doorlesen, iet sekens te vinden, aengaende 't begin oft outheyt der stadt Leyden; en om daer op mijn gevoelen te openen, achte ick, dat haer begin ouder is dan dat van de Graven; want dese landen waren toen woest en weynigh bewoont, en de dalen en laeghten wierden alle hooge en springvloeden, insonderheyt als het uyt den zuydwesten westen oft noordwesten stormde, met water bedeckt, om dat de Rhijn toen noch by Catwijck in de zee liep: dies hebben eenige visschers, en diergelijcke arme lieden, (die aen de Burgh-Graven, 't sy dan de Heeren van Wasse-naer oft andere, hoost en troost sochten, en onder hare vleugelen en bescherming te schuylen,) eerst de gront daer nu de Blaauwe Steen leght, hooger gemaect dan de vloed gemeenlijck quam; en daer na hare hutten, keeten, kasjes oft huyskens by elckander omtrent de Burght gemaect; niet alleen om deen d'ander tegens de roovers, 't sy geburen oft vreemden, te helpen; maer oock om de macht van de Burgh-Graef en de sterckte van de Burght tot een schut, beuckelaer en borstweering te hebben: in voegen, dat de Burgh-Graef over de selve, als sijne Burgh-saten, allengs Rechts-gebiedt heeft verkrege; doch dat daer na, als de Graven met meerder macht de regeering van 't geheele lant aennamen, 't selve begrijp met be-willing van beyde, te weten, de Graef en Burgh-Graef, sterck en tot een kleyn stedeken gemaect is, en soo onder Stats rechten gekomen sy; 't welck met kleyne moeyten, en halve kosten, soo men seyt, te doen was; te weten, (dewijlse den Rhijn en het beschut van de Burgh aen de noordzijde hadden) met het graven van een graft, namelijk, het water van Steenschuer en Rapenburgh, ter langte van omtrent 276 roeden. Of dit waer is, en by wie oft wanneer sulcks geschiet is, weet de Heer, voor wie niets verborgen is; niet ick, die hier in naecktelijck mijn gevoelen schrijve, sonder daer van iets gevonden te hebben; alleen beweeght sijnde door 't gespleten oft gedeelde Rechts-gebiedt, dat te Leyden tusschen de Graven en Burgh-Graven van outs geweeft is, te weten, datse by beurten een Schout en vier Schepenen stelden, en de boeten gelijckelijck deelden. Dus verre de gemelde Joan van Hout.

Ley-

L E Y D E N.

*Vijfmael
vergroot.*

Leyden is vijfmael vergroot: d'eerste mael in 't jaer M CC XCIV: de tweede reyse is geschiet, gelijk men gist, voor 't jaer M CCC LV, want men vind daer niets van beschreven; doch andere seggen, dat het omtrent het jaer M CCC XLII geweest is: de derde is onder de heerschappy, en door een privilegie van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, en Graef van Holland, omtrent het jaer M CCC LXXXIX gedaen: en de vierde mael in 't jaer M D C XII. Hier door wierd sy CLXXII Rhijnlantfche morgens en twee hondert roeden groot, en omtrent hondert en twee-en-veertigh morgen, dat is meer als vijfmael soo veel als d'oude stadt, grooter; want die was, voor d'eerste vergrooting, maer XXIX en een half morgen, de stadts graften daer in begrepen sijnde. Sedert is sy voor weynigh jaren de vijfde mael vergroot.

Haertsteden.

Om haren ouden staet en nieuwen wasdom te toonen, sal ick hier byvoegen, dat 'er in 't jaer M D XV drie duysent en seventien haertsteden (geen stadt in Holland had in die tijdt soo veel) bevonden sijn; maer, door Gods genadigen seggen, in 't jaer M D C XXXVIII omtrent een-en-twintigh duysent een hondert en vier-en-negentigh.

*Hoedanigheden
en eygen-
schappen.*

Het is nu een groote, schoone, cierlijke, welgeordineerde en waterrijcke stadt, die, na mijn oordeel, in dese deelen geen van de Hollandfche steden behoeft te wijcken, gelijk een yder, diese met opmercking gesien en doorwandelt heeft, kan getuygen. Datse groot is kan niemant ontkennen; want naest Amsterdam is Leyden, door hare laetste vergrootingen, de grootste van dit Lantschap. Datse schoon en net is, bewijfen self de straten, (om nu van de huysen niet te spreken,) die, soo wel des somers als des winters, hier beter, als in vele landen het binnenste der huysen, gereynight sijn. Hare cierlijkheyt en vermakelijckheyt getuygen de menigte der welgebouwde huysen, en de wijde straten, die hier breeder en grooter sijn dan in andere steden.

Eylanden.

Datse waterrijck is, kan men bespeuren aen de menigte der graften, die in de stadt sijn, en binnen de muren omtrent dertigh eylanden maken: welcke wateren haer tot twee saken dienstigh sijn; d'eerste is, om in aller yl een schielijcke brant, met het behulp der naerftige burglary, te konnen lesschen; de tweede en voornaemste is, dat een yder sijne goederen daer door bequamelijck in alle plaetsen der stadt, met weynigh moeyten en kosten, kan vervoeren; 't welck een bysonder gemack en gerief is voor alle kooplieden, burgers en vreemdelingen.

Sterckte.

Sy is sterck en welgebouwt, gelijk men sien kan aen de poorten, muren, wallen, vesten, en andere gebouwen, daerse tegen een aenval der vyanden meê voorsien is; want sy heeft

Holland.

seven bolwercken, drie aen hare zuydsijde, en vier aen de noordsijde; rontom een wijde graft, en stercke dicke wallen, die, in stede van palissaden, op sommige plaetsen met een dichte doorenhage omheynt sijn.

Oock sijn hier seven poorten: drie der selve sijn sedert eenige jaren vernieut; soo datse meest alle cierlijck gebouwt sijn, insonderheyt d'oude Rijsburger-poort, die door 't laetste vergrooten binnen de stadt gekomen is, en onlangs te voren van blauwen arduyn heerlijck van de gront af opgebouwt was.

Buyten de wallen en de graft is rontom een breede cingel, die overal met schoone en hoogeydenboomen op 't vermakelijckste beplant is, daer onder een yder sich des somers kan verlustigen.

Sy is bequaem tot de Draperye oft lakenwercken, en wat 'er aen hangt; 't welck eenige hondert jaren gebleken is, en geen ander bewijs van noode heeft, dewijl hare wateren, soete lucht, en goede gelegenheyt onfeylbare getuygen daer van sijn.

De stadt was van outs onderscheyden in drie Parochien, wat het geestelijck rechtsgebiedt belangde. Nu wordt sy in XXIII quartieren oft wijcken, die sy oock *Bonnen* noemen, afgedeelt. Over yder wijck sijn door de Magistraet vier Bon-meesters gestelt, die forge dragen, dat het brantgereetschap wel bewaert en onderhouden worde; op dat het in tijdt van noot gereet en bequaem sy om te gebruycken. Oock wort sy in LXXVII kleynder wijcken, die sy Gebuerten noemen, gesmaldeelt, by welcke daer na noch LXVI gevoegt sijn; soo dat 'er nu in alles CXLIII getelt worden.

Sy heeft 89 straten en stegen, 24 graften en wateren die men bevaren kan, en 102 soo steene als houtte bruggen.

Dese stadt heeft oock verscheyde privilegien van d'oude Graven verkregen; als van Graef Floris de vijfde in 't jaer M CC LXVI, gelijk blijkt uyt de volgende woorden van 't selve:

De burgers in Leyden en sullen geven aen my noch aen iemanden geen caligien, tribuyten of onkosten, op wat naem die mochten opgeleyt worden, het en sy de caligie van het derde jaer tot het derde, die gemeynlijck geseyt wort Bottinge: die te weten niet hooger en komt als drie ponden met vijf stuyvers. Ist dat ick geroepen worde tot het Hof des Keyfers, ist dat ick, oft mijn sone, oft broeder Ridders geslagen worden; ist dat ick, oft mijn sone, oft broeder een huysvrouwe trouwen; ist dat wy ons dochter oft ons suster ten houwelijck geven, sy sullen contribueren tien Hollandfche ponden. Sy sullen reysen ter oorloge, en tot mijn krijghs-tocht en van het gantsche lant, als die sal gebeuren, met vijf-en-twintigh mannen, ende op haer eygen kost, tot dat sy tot my sul-

ij D 2

Poorten.

Cingel.

*Bequaem
tot de
Draperye.*

Verdeeling.

*Straten,
grachten
en bruggen.*

Privilegien.

L E Y D E N.

len gekomen sijn; maer van die tijt af, also lange als d'oorloge sal geduren, sullen sy wesen op mijn eygen kost, omtrent mijn tente elcken nacht wakende. Ten tweeden, dat sy mogen vrylijck reysen door geheel mijn gebiedt, te weten, van Hollant en Zeelant, met alle komenschappen sonder tol te betalen. Hier op volgen verscheyde keuren en wetten voor de stedelingen; en byna op 't eynde wort daer bygevoeght, aengacnde de regeering der stadt: *Watter gesloten ende geordonneert sal wesen by de acht* * *Gesworens ende den* † *Rechter, tot profijt ende verwoordinge der stadt, 't selve sal van eenen iegelijck voor goet gekent, ende vastelijck onderhouden worden.* Graef Willem de derde, gebynaemt de Goede, heeft de gemelde vryheden en wetten in 't jaer M CCC VI vernieuwt en bevestight; en eenige der selve, ten besten van de stadt, wat verandert. Joan de tweede had hen, ses jaren te voren, de vryheyt van een jaermarkt, op S. Margrieten dagh te houden, gegeven. De Keyserin Margareta, Gravin van Hollant, vermeerde in 't jaer M CCC XLIII hare jurisdictie met twee hondert roeden; en drie jaren daer na bevestighde sy het voorrecht van de vryheyt der tollén. Keyser Karel de vijfde heeft in 't jaer M D XIX aen die van Leyden het recht, van self de Vroetschap oft Veertigen te kiezen, vernieut; 't welck Hertogh Philips van Bourgondien hen in 't jaer M CCC XLIX voor acht jaren verleent had, en daer na tien jaren verlangte. De volgende Vorsten hebben 't selve van tijt tot tijt vernieut; en vele andere wetten en vryheden, te lang te verhalen, die het kiezen van de Magistraten en andere saken betreffen, gegeven.

Out segel. Het out Segel, dat aen een van d'oude brieven, gegeven in 't jaer M CCC LXIV, gehecht was, is veel anders als 't gene dat men nu gebruyckt; want daer was een man in afgebeeld, die een sleutel en een kleyne kercke in de rechterhant had, welke seven mannen, op rechterstoelen geseten, omringden. Het omschrift luyde in onse tael: *Segel der Inwoonders ende Gesworens van de Gemeynthe van Leyden.* De gemelde man met de sleutel vertoonde, buyten twijfel, S. Pieter, en het kerckskén de hooftkerck van de selve Apostel in dese stadt.

Burgh. Tot hier toe van Leyden in 't gemeen: wy sullen nu voortgaen tot de bysondere dingen, en eerst van de Burgh, om sijn outheyt, spreken. Dit is een cieraet deser stadt, haer eerste gebouw, en ouder dan sy self, dat eerst buyten, en daer na door het vergrooten binnen de wallen gekomen is; ja men acht het een der oudtste Sterckten van geheel Hollant: soo dat men van d'oorsprong en 't begin weynigh sekerheyt uyt d'oude historien kan

bybrengen. De Schrijver van d'oude Hollantsche Chronijck, en verscheyde andere geleerde mannen meenen, datse omtrent het jaer cccc xlix van sekere Engistus, een Overste van de Anglen en Saxen, oft, soo sommige seggen, Koning der Vriesen, gebouwt is. De geleerde Janus Doufa heeft oock dit gevoelen gehadt, gelijk uyt de volgende vaersén blijktt:

*Putatur Engistus, Britanno orbe
Redux, posuisse victor.*

Dat is:

Engist, verwinnaer uyt Britanje weergekeert,

Heeft Leyden, als men meent, met dese Burgh vereert.

Men klimt op de selve langs een steene steyger van 50 trappen: op de gront van 't bovenste pleyn is een dicken muér van 21 voeten hoogh, en circkel-wijs in de rondte: als men binnen aen dit muérwerck eenige trappen opgaet, kan men niet alleen de geheele stadt; maer oock d'omleggende groene velden en landouwen, en hare dorpen, kasteelen en heeren-huysen, met overgroot vermaeck aenschouwen. In 't opperste binne-perck is een seer diepe put. De opgaende schuynsheyt van de Burgh is rontom met allerley fruyt-boomen beplant, 't welck seer aengenaem in de lente te sien is. Het gemeen gevoelen is, datse tot een Sterckte en bescherming van 't lant gebout is; oock om een toevlucht te sijn voor de grootste heeren, wanneer de vyanden met groote legers 't platte lant afliepen en beroofden: gelijk de Gravin Ada, eenige dochter en erfgenaem van Graef Diederick de sevende, als sy in 't jaer M CC III voor haer oom Graef Willem vluchte, met vele edelen sich op dese Burgh, om haer self te versleken, begaf: doch sy wierd daer in belegert, verwonnen en gevangen, en naer Texel gevoert, daer sy jammerlijck in de gevangenis overleed. De Burgh-Graven, 't welck eenige eeuwen de Heeren uyt het outste adellijck geslacht van Wassenae sijn geweest, hebben vele jaren rechts-gebiedt over d'inwoonders, soo voor als nevens de Graven van Hollant, gehadt: maer in 't jaer M cccc xx sijn de burgers, door Joan van Beyerén, Graef van Hollant en Zeelant, t'eenemael daer van bevrijt; want hy hen in 't selve jaer brieven gaf, waer in hy beloofde, dat het gemelde Burgh-Graeffschap nooit meer aen eenige bysondere heeren sou gegeven worden; maer altijt met het Graeffschap van Hollant onaffscheydelijck vereenight blijven; 't welck die van de stadt als een groote weldaet aennamen. Dese privilegie is in 't jaer M cccc xxx van Vrou Jacoba vernieut en bevestight.

Hier sijn drie voornaeme kercken, die men eertijts Parochie-kercken noemde, van welke

S. Pieters kerck.

S. Pic-

Burgh-Graven.

L E Y D E N.

S. Pieters d'eerste is, daer van niets, aengaende haer eerste begin, dan 't volgende opschrift, dat voor meer dan hondert jaren in de selve plagh te hangen, te vinden is:

In 't jaer M C XXI, des sonnendaghs naer ons Lief-vrouwen geboorte, (het welke altijts in September is) worde dese tegenwoordige kercke gewijdt in der eeren Godes, ende der Heyligen Apostelen S. PIETER ende S. PAVLVS, onder den eerweerdigen Heer ende Vader in Gode GODEBALDVS, de XXIV Bisschop van Utrecht.

Toren.

Het is waerschijnlijk datse hare tegenwoordige gestalte niet ten eersten gehadt heeft, maer met der tijdt vergroot is; want in seker schrift leeft men, dat het Choor in 't jaer M CCC XXXIX, dat is CCXVIII jaren na d'eerste inwyjing, gebouwt is. Sy is seer hoogh, sierlijk en luchtigh, heeft vele fraye pylaren op d'oude wijze gemaect; waer aen vele monumenten oft gedenckteekens van geleerde mannen, die hier begraven sijn, gesien worden. Sy was eertijts met een hoogen toren voorsien, die den schippers als een baeck in zee diende, en in 't jaer M D XII, als ick te voren met de woorden van Joan van Hout aangewesen heb, omgevallen is; by 't welke ick niets te voegen heb, dan 't gene dat Marcus van Vaernewijck, in sijne historie van Belgis, oft Spiegel van de Nederlantsche outheyt, tot lof van Leyden en desen toren seght: *Leyden is de schoonste stadt van Hollant, ende plach eenen hoogen torre te hebben, daer de Schippers in de zee haer gemerck aen namen, ende liet den Koning vander zee. Hy viel in 't jaer ons Heeren M D XII, ende was gesticht inde eere van Sint Pieter.*

S. Pancras oft de Hooglantse kerck.

De tweede Prochie-kerck is aen S. Pancras gewijdt, en wort in 't gemeen de Hoogblantsche-kerck genoemd, om datse op 't hooge lant gebouwt is; want hare gront is veel hooger als die van S. Pieters-kerck: oock is 'er een out schrift, in 't welck men leeft: *De Pancraes kercke staende op 't hooge lant.* Wanneer datse gebouwt is, kan ick niet seker seggen; maer dit wel, datse eertijts van hout geweest is, en het Berderen Huys genaemt wierd: en vermoede, datse omtrent het jaer M CCC begonnen is; want onse oude Hollantsche Chronijck seght, datse in 't jaer M CCC XV, des sondaeghs nae onse Lieve vrouwen geboorte, als Graef Willem de Goede regeerde, ter eeren Godes en S. Pancras gewijdt is. Het is een hoogh en kunstigh gebouw, soo wel binnen als buyten, met groote vlijt en kosten aengevangen; doch is door 't geschil der kerckelijcke luyden, en door het vuer der inlantsche burger-twisten, en andere toevallen, tot hare voorgenomen grootte niet gekomen: maer waerse volbouwt, men geloof datse alle kercken in Hollant overtreffen sou, ge-

lijk de Architecten oft Bouwmeesters oordeelen. In dese kercke is in 't jaer M CCC LXVI, door Joan van Vaerenburgh, Bisschop van Utrecht, een Collegie van Canonicken opgericht, daer over hy een Præpositus, Prooft oft Opperste stelde.

De derde en kleynste Parochie-kerck is aen *vrouwe-kerck.* de heylighste Maeght gewijdt, en wort nu de *Vrouwe* oft *Wale-kerck* genoemd. Van haer begin en oorsprong is soo weynigh sekerheyt als van de twee voorgaende: want al 't gene de naerstige ondersoekers hebben konnen vinden, is in d'oude Chronijck van Hollant in de XXVI divisie en XIII capittel met de volgende woorden te lesen: *In 't jaer ons Heeren M CCC LXV, des eersten sonnendachs nae onser Vrouwen Hemelvaerts-dagh, wert d'eerste Kermisse van onser Lieven Vrouwen Kercke binnen Leyden gehouden.* Dese kerck is by de twee voorverhaelde niet te gelijcken; want sy is veel kleynder en slechter. Sy wort van de Fransche Gemeynthe tot de Godtsdienst gebruyckt: en men siet in de selve het graf en de wapenen van de seer vermaerde *Josephus Scaliger.*

In 't jaer M D C XXXIX, is door *Cornelis Paets*, outste soon van *Mr. Willem Paets*, in die tijt presiderende Burgemeester, d'eerste steen van een nieuwe kerck geleyt; welke achtkantigh, op dat men overal bequamelijck sou hooren, gebouwt is.

Hier sijn oock verscheide kloosters geweest, *Kloosters.* die nu tot andere saken gebruyckt worden. Het outste is het *Convent van S. Barbara*, in 't welck Susteren van de derde ordre oft regel van S. Franciscus woonden. Dit klooster is sedert d'inlantsche oorloge tot het Princen-hof geschickt, daer men de grootste Heeren huysvest. Oock sijn in 't selve vele jaren de Princen *Princen-Hof.* en Princeessen, sonen en dochteren van Frederick, Koning van Bohemen, en sijn gemalin Elisabet, opgevoedt. Het *Bagijnhof* is een fraye plaetse, daer over de veertigh huyskens in sijn, en in 't midden een kerck, die tot een Duytsche Lees-plaets, en tot d'Anatomie oft ontleding gebruyckt wordt. Oock is in het bovenste deel de Bibliotheek oft Boeck-kamer van d'Academie. By's Gravensteyn oft het Gevangenhuis hebben andere Susteren, die men *Pieters Bagijnen* noemde, misschien na sekere Pieter haren stichter, gewoont. Hare plaets is sedert tot een Tuchthuys verordent, en wort tot de stads-timmerwerf gebruyckt. *S. Ursel* oft *elf duysent Maeghden* wierd bewoont van Nonnen, die de tweede regel van S. Augustijn onderhielden: een deel van 't selve is nu het Melaets-huys. *S. Michiel* was bewoont van Nonnen van de derde regel van S. Franciscus; en is nu met gemeene huysen betimmert. *S. Cecilien* was dicht by 't voorseyde; en is nu tot een Pesthuys en Dolhuys gemaect.

S. An-

S. Angenieten, de Graeuwwe Susteren, de Susteren van Abconde, Schagen, S. Catharine, de Witte Nonnen, de Susteren van Romen, zijn oock seven Vrouwen-kloosters geweest, en nu meest alle te niet, en de plaetsen met huysen betimmert, uytgeleyt dat van de Witte Nonnen, 't welck nu d'Academie is: soo dat'er in alles elf Vrouwen kloosters waren, en maer een voor de mannen van d'ordre van *S. Alexius*, die men *Celle-broeders* noemde, welke de besmette siecken moesten bewaren, en de dooden, van de selve gestorven, begraven: doch is nu het Collegie der *H. Theologie*, daer in vele jongelingen op 's Lants koften in die wetenschap onderwelen worden. Behalven de voorsheyde twaelf kloosters binnen, zijn buyten de stadt, doch dicht aen de wallen, noch ses andere, soo voor mannen als vrouwen, geweest; 't welck seker, na de kleynheyt der plaetse, veel is, en een klaer bewijs, als wy in 't begin deser beschrijving geseght hebben, van de schoonheyt en vruchtbaerheyt deser landouwe.

Gasthuysen.

Onder d'andere Godshuysen munt voornamelijk uyt *S. Catherine Gasthuys*; 't welck men geloofst, dat omtrent drie hondert jaren out is; waer in meer dan hondert en veertigh arme lieden bequame plaetsen konnen hebben, om genesen en versorght te worden. Aen dit Huys is een fraye kerck, daer in alle sondagen en feestdagen in de Nederduytsche en Fransche talen gepredickt wort. Oock is aen dit gemelde Gasthuys het Pesthuys en Dolhuys gelijk als gehecht en verbonden, om datse tsamen van de selve middelen onderhouden worden; waer in niet alleen de Pestsiecken en krancksinningen, maer oock, als in 't eerste, arme oude mannen en vrouwen onderhouden en gevoedt worden. Dese huysen worden bestiert van vijf Gasthuys-meesteren en soo veel vrouwen, die men *Buyte-Vaders* en *Moeders* noemt, en jaerlijcks van de Magistraet gekoren worden. Boven 't voorsheyde is'er noch *S. Elisabeths Gasthuys*, waer meê het Leproos-huys vereenight is.

Weeshuys.

Hier is oock een cierlijck en rijk Weeshuys, in 't welck somtijts seven hondert kinderen en meer op een tijdt geweest zijn, die daer van alle nootdrift voorsien worden. Oock is'er een Huys-sitten-huys; en een nieu Pesthuys, 't welck onlangs buyten de stadt gebouwt is: en dit sal van de gemeene Godshuysen genoegh zijn: want behalven de selve zijn hier vele *Hofkens*, als men die in 't gemeen noemt, oft vergaderingen van cenige arme lieden, die van een deel der tijdelijcke behoefte, nae 't begeeren van de Stichters en vermeerders der selve, versorght worden.

Hofkens oft bysondere Godshuysen.

Het eerste en outste is *Jerusalem* genoemd; heeft dertien huyskens, en is van *Wouter Is-*

brantsz. omtrent het jaer *M cccc lxxvii* gesticht.

Sion heeft veertien wooningen; is eerst begonnen door *Joncker Hugo van Swieten*, en zijn huysvrou *Luytgert van Boshuysen* in 't jaer *M cccc lxxx*. Vijf-en-twintigh jaren daerna is door *Gijsbert Korstenz.* en na hem in 't jaer *M d lxxviii* door *Jan Lourensz.* en eyndelijck door *Lucas Jansz. van Wassenae*, het inkomen vermeerderd.

S. Steven oft *S. Stevens-poortje* is met dertien kamerkens voorsien; en door *Willem van Tetroede* en *Christine Arents* zijn huysvrou, in 't jaer *M cccc lxxxvii* ingestelt.

S. Joosten Poortje heeft oock dertien huyskens; en is door *Geertruyd*, weduwe van *Joost Hendricksz.* en hare kinderen, door haer vaders bevel, in 't jaer *M d iii* gesticht.

S. Jans Hofken bestaet mede uyt dertien wooningen: heeft zijn oorsprong van *Joan Stoop* en *Clara Pieters* zijn huysvrou in 't jaer *M d iv*; doch zijn van *Mr. Geeraerd van der Laen*, *Licentiaet* in de beyde Rechten, en *Rentmeester* van d'Abdy ter Lede, in 't jaer *M d lxxv* vernieut, en d'inkomsten vermeerderd. *Joncker Guisleyen van der Laen*, Heer van *Uyterbuert*, *Arent Ingenieurwelant* en *Jan Jansz. van der Vecht*, *Rentmeester*, hebben 't selve met nieuwe giften beschoncken.

S. Annen-Hofken heeft oock dertien huyskens; en is van *Willem Willemz.* en *Clementia* en *Sophia* sijne susteren, in 't jaer *M d vii* ingestelt.

Betaniën oft *Emaus* bestaet, als de vorige, in dertien wooningen; en is gesticht en begifticht van d'edele *Mevrou Agatha van Alckemade*, weduwe van Heer *Ioan van Kuylenburgh*, Ridder, &c. in 't jaer *M d lxxiii*.

Trijn Jacobs Aelmoes-huyskens is een vergadering van negen wooningen, door een vrou van de selve naem in 't jaer *M d xcvi* ingestelt en beschoncken.

Jan du Laters Hofken heeft oock negen huyskens; die door d'executeurs oft uytvoerders van zijn Testament oft uysterste wil in 't jaer *M d c xvi*, gebouwt zijn.

S. Barbaren Hofken bestaet mede in negen wooningen, in 't jaer *M d c xviii*, door *Jacob Arentsz. Spruyt*, en *Beatrix Huymans* zijn huysvrou, ingestelt.

S. Salvators Hof is voorsien met veertien bequame huyskens, welke in 't jaer *M d c xxxvi*, volgens d'uyterste wil van Heer *Pau-lus de Goede*, by d'uytvoerders van de selve gesticht zijn.

Bethlehem heeft twaelf wooningen, die door *Gerrit Francken van Hoogemade* in 't jaer *M d c xxxi* gebouwt zijn.

Brouckhovens Hof is in 't jaer *M d c xl* aengevangen door den Heer *Mr. Jacob van Brouckhoven*, Burgemeester der stadt *Leyden*; en bestaet in achtien fraye huysen, die yder van twee per-

L E Y D E N.

perfoonen bewoont worden: dit is wel 't heerlijkste van al de voorseyde Hofkens.

Catharina Maertens Hofken bestaet in twaelf wooningen, die door de gemelde vrouwe aen d'armen, onder de toeficht der Huysfittenmeesters, geschoncken sijn. Dit diene tot een bewijs van de Godtvruchtige miltheit van d'oude inwoonders deser stadt aen den armen; op dat de nakomelingen hier door opgeweekt worden om de selve daer in te volgen.

Laet ons van de geestelijke tot de weereltelijke gebouwen voortgaen: onder welke uytmunt het *Stadt-huys* oft *Raet-huys*; want het is een fraey heerlijk gebouw, dat voor vijftigh jaren geheel vernieut en herbouwt is: het heeft vier schoone gevels, cierlijk gemaect, met pilaerkens en ander cieraet t'saemgevoeght, en alle van witten Bentemer-steen kunstigh gehouwen; oock met compertementen, termen en lofwercken verciert en aen elckander gehecht. Den ingang is omtrent in 't midden en verheven gemaect, soo dat men langs *xxii* trappen, die met steenen leenen, eenige leeuwen en 't wapen der stadt verciert sijn, opklimt. Aen de deur en de beyde sijden van d'ingang sijn twee steene beelden, te weten de Gerechtigheyt en de Vrede. Dit gebouw is in verscheyde plaetsen verdeelt: beneden sijn drie viercharen, die van de Universiteyt, van de Stadt, en van de Baljuw van Rhijnlant, nevens het Artilleryhuys, de Vleesch-hal, en de groote en kleyne Thresoryen. In het bovendeel sijn de kaminen voor de Burgemeesters, Curateurs, Schepenen, Reken-meesters, en Wees-meesteren, benevens de Secretarye, de Griffie, en een groote Sael seventigh treden lang, daer jaerlijcks in twee vrye marckten, allerley kostelijk silverwerck, kunstige schilderyen, en boecken te koop sijn. Achter het Stadt-huys staet een cierlijcken toren, die in 't jaer *MDLXXVII*, in plaats van d'oude, welke vier jaren te voren afgebrant was, gemaect is, en met een treffelijk uurwerck verrijckt.

Niet wijt van 't gemelde gebouw is het *Gemeen-lands-huys van Rijnlant*; dit is oock een treffelijke huyfinge, die in 't jaer *MDXCVIII* geheel nieu gesticht is, en met drie schoone gevels, meest al van Bentemer-steen, en met vele kamers verciert. Hier houden de Dijckgraef en hooge Heemraden hare gewoone vergadering, wanneer sy de saken, die haer gebiedt betreffen, afhandelen.

De *Doelen* sijn hier soo heerlijk als in eenige stadt van Holland, en met bequame schietplaetsen, daer men het roer, kruys-, voeten hant-boge gebuycken kan, voorsien. De voorste heeft een groot huys, in 't jaer *MDLXXXVI* vernieut, in 't welck een fraye kamer is, in wiens glazen al de Graven van Holland.

Holland op een geestige wijze afgebeeld sijn.

Om de neering van de Draperye te vorderen, sijn hier vijf Loy-hallen; waer van d'eerste de *Halle van de hooft-neeringe* genoemd word, en was te voren S. Jacobs Gast-huys: de tweede de *Baey-halle*: de derde noemt men de *Ras-halle*: de vierde is de *Eusteyn-halle*; en de vijfde de *Laken-halle*. In dese plaetsen worden alle soorten van sayen, grofgreyenen, baeyen, Belsche lakenen, rassen, fusteynen, boratten, doppen, bombasijnen, sijne lakenen, stametten, en verscheyde andere diergelijke stoffen gebracht; om besien, gewarandeert, geoordeelt, en gelooyt te worden: waer toe de Magistraten verscheyde Officieren in yder Halle gestelt hebben, die by eede verplicht sijn hunne ampten, tot weering van alle bedrogh, en vordering van de gemelde neeringen, wel te bedienen.

Ick kome tot d'*Universiteyt*, *Academie* oft *Hooge Schole*, hier door Prins Willem van Oranje, en de Heeren Staten van Holland en West-Vrieslant, in 't jaer *MDLXXV*, als de stadt onlangs te voren van die sware belegering verlost was, opgericht; op datse daer door weder bekomen, bloeyen en tot haer vorige welstant geraken mocht; dewijl sy door oorlogh, honger en pest, van volck ontbloot, en tot een geringen staet gebracht was. De Academie is met vele privilegien en vryheden, te lang om hier te verhalen, begunsticht. Haer plaetse is in 't klooster daer eertijts de Witte Nonnen woonden, in 't aengenaemste van de stadt, nevens een breede graft, wiens oever met vele hooge lindeboomen, die des somers groot vermaeck geven, geboort is. In de selve sijn vier Auditoria oft Hoor-plaetsen; het eerste en benedenste is voor de H. Theologie oft Godtgeleertheit, daer men oock de Lijck-Redenen doet, en de waerdigheden van *Doctor* en *Magister Artium* ontfangt. Beneden, nevens het voorseyde, is het *Auditorium Philosophicum*, doch kleynder. Boven het eerste en van gelijcke groote is het *Auditorium Iuridicum*, waer in de Rechten geleert worden. Aen de slincker sijde van d'opgang is het *Auditorium Medicum*, waer in men de Genees-konst, en de Mathematica oft Wis-konst leeft. De *Inauguratie* oft Inwyjing deser Hooge Schole is den achtsten Februarius in 't gemelde jaer met groote pracht geschiet, die wy, tot eer van dese stadt, hier sullen byvoegen.

Na dat hier toe alle ordre gestelt was, en eenige vaendelen burgeren in wapenen sijnde, is in S. Pieters-kerck een Predicatie en vurige gebeden gedaen, om Godes genadigen segen over dese Academie te verwerven. Daer na sijn omtrent te negen uren twee vaendelen van d'inwoonders, die de voortocht hadden, eerst naer de triumfbogen gevoert, om

L E Y D E N.

de Geleerde Mannen als met gewapender hant, tot teeken van verkregen vryheyt, die se begeerden te beschermen, in d'Academie te brengen. Hier op volghde een overdeckte koets, waer op een vrouwe sat, die seer eenvoudigh met een wit kleet verciert, en *Sacra Scriptura* oft de Heylige Schrift genoemt was; rontom haren wagen gingen *Mattheus*, *Marcus*, *Lucas* en *Joannes*, om de vier Evangelisten te vertoonen; en hier meê wierd de *Theologie* uytgebeeldt. Daer na quam *Justitia* oft *Gerechtigheyt*, op een eenhoren geseten, cierlijck toegemaect, met verbonden oogen, en in d'een hant een bloot swaert, in d'ander een weeghschael, omringt met vier van de vermaertste Juristen, als *Julianus*, *Papinianus*, *Ulpianus* en *Trebonianus*, alle te paerde; en dus wierdt de Rechts-gelcertheyt vertoont. Daer op volghde *Medicina* oft de Genees-konst te paerde, met een boecxken en eenige medicinale kruyden in de hant, die van vier der voornaemste Doctoren in dese wetenschap, als *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioscorides* en *Theophrastus*, mede te paerde geseten, verselt wierd. Dese twee gemelde Vrouwen hadden yder aen hare sijden vier helbaerdiers, en twee voetjongers. Na dese quam *Pallas* oft *Minerva*, oock te paerde, en geharnascht, met een lantie in de rechte, en haer schilt, met Medusaes hooft beset, in de slincke hant, omringt van de beroemste Philosophen *Aristoteles* en *Plato*, de welsprekenste Orateur *Cicero*, en de Prins der Latijnsche Poëten *Virgilius*; welke alle, gelijk de vorige, te paerde saten, en van twee voetjongers en vier helbaerdiers gevolgt wierden. Toen quamen vier stadts speellieden, die hare kunst oeffenden; en vier roeydragers, die yder een pedelstock van wit en root, de stadts verwen, in de hant hadden. Daer na quam eerst *Casparus Coolhaes*, die voor een tijdt Professor in de H. Theologie sou sijn, gaende tusschen twee treffelijke edelmannen, als Mr. Geeraert van Wijngaerden, Raetsheer in 't Hof van Hollant, (bysonderlijck van Prins Willem van Oranje gefonden, om dese *Inauguratie* in sijnen naem, en sijn persoon vertoonende, te vereeren, en d'aensienlijckheyt te vermeerderen) en Joncker Jacob vander Does, Hoogh-Heemraet van Rhijnlant, en Raet van Sijn Excellentie. Toen volghde Mr. Diederick vander Nieuwborgh, Licentiaet in de beyde Rechten, en Raet in 't Hof van Hollant, die aengenomen had eenige lessen in de Rechten te doen, verselt aen sijn rechte sijde met Joncker Joen vander Does, Heer te Noortwijck, &c. en aen de slincker met den Heer en Mr. Artus van Brederode, oock Raet in 't Hof van Hollant. Daer na quamen al de vordere Heeren, als Joost de Menijn, tusschen Aert van Duyvenvoorde en Foy, van Brouckhoven: Pieter van Forest, Medicijn der stadt Delft, verselt met Willem van Heemskerck en Dirck van Montfort, beyde Burgermeesteren deser stadt: Laurens van Oorschoot, Doctor in de voorseyde wetenschap, tusschen Willem van Loo en Cornelis van Barreveldt: Geeraert de Bont, die eenige lessen in de Mathematica sou doen, verselt met Cornelis van Torenvliet en Pieter Henricksz. Wassenauer: Mr. Cornelis de Groot, die in de Philosophie sou onderwijzen, hebbende aen sijne sijden Pieter Oom Pietersz. en Pieter Jorisz. mede, als de vorige, Schepenen deser stadt. Toen quamen d'overige Heeren Regeerders van Leyden, en verscheyde andere aensienlijcke lieden en Liefhebbers van allerley wetenschappen. Dit heerlijck geselschap wierdt besloten van twee vaendelen burgers. In 't Rapenburgh (soo noemt men de graft, die voorby d'Academie loopt) was een treffelijck schip, met roode en witte lakenen bekleet, en met tapijten overdeckt, waer aen een lauwerkroon, met Oranje-appelen verciert, gehecht was; hier onder sat Apollo en de negen Musen, alle geestigh op d'oude wijze verciert; welke met een luyt en andere instrumenten, nevens d'aengenaemste stemmen, seer liefelijck speelden en songen. Als dit schip aen d'Universiteyt quam, traden Apollo en de Musen te lande, daer sy de voornoemde Heeren omhelsden, kusten, en met eenige Latijnsche veerssen verwelkomden. Toen ging al 't geselschap in d'Academie, die met tapijten, lakenen, opschriften en wapenen geestigh verciert was, daer de gemelde Casparus Coolhaes d'eerste Oratie, tot lof van de H. Theologie, deê. Daer na gingen al de Heeren in de selve ordre naer 't huys van de Heer van Naeltwijck, daer de Magistraet een heerlijcke maeltijt bereyt had, die met het geluyt van allerley snarenspeel vereert wierd: soo dat dit werck met alle blijchap, affchieten van grof geschut, musketten, pistolen, aensteeken van vuerwercken, 't werpen van fuscen en vuerpijlen, en andere teekenen van vreughde, eyndighde. D'eerste Heeren Curateurs deser Hooge Schole waren Joannes Douza, Heer van Noortwijck; en Gerardus van Hoogeveen, Raet en Pensionaris deser stadt. De tegenwoordige sijn de Heeren Amelius vander Bouckhorst, Heer van Wimmenum; Gerardus Schaep, Oudt-Burgermeester der stadt Amsterdam; Cornelius van Beveren, Ridder, Heer van Strevels-hoeck en West-Yselmonde, en Oudt-Burgemeester van Dordrecht; en de Heeren Burgemeesteren van Leyden, die de vierde in dit Collegie sijn. De eerste Rector Magnificus was D. Petrejus Tiara; die van 't jaer M D C L I is D. Jacobus Golius.

Afbeelding der Theologie,

Rechts-gelcertheyt,

Medicine,

en andere wetenschappen.

Edel en aensienlijck geselschap.

Eerste Oratie,

Curatoren,

en Rector Magnificus.

In 't jaer

L E Y D E N.

opschrift
in d'Academie.

In 't jaer M D C XVI sijn eenige lees-plaetsen in d'Academie schielijck door 't vuer beschadicht; gelijk het volgende opschrift, dat in 't Latijn boven d'ingang van het *Auditorium Theologicum*, in een steen uytgehouden, en dus vertaelt is, te kennen geeft: Tot gedachtenis der nakomelingen. Dit huys, 't welck de Curateurs van d'Academie en de Burgemeesters deser stede, in 't jaer M D LXXXI, geeygent hebben tot d'openbare lessen, tot de ware wijsheyt, en tot de vrye oeffeningen der onderwysende en leerende, en tot vergelding van deught, na dat het gewelt der vlamme, den XI November in 't jaer M D C XVI snellijck opgerefen, het dack, de balcken, stoelen en onderbancken leelijck had vernielt, is het selve, door ordre van de Hooghmogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, op dese wijze heerlijck vernieuwt sijnde, tot d'openbare leeringen der Goddelijcke en weereltlijcke saken verordent, als Adriaen van Matenes, Heer in Matenes, Opmeer, &c. en Cornelis vander Mijle, Heer in Mijle, Dubbeldam, &c. Curateurs van d'Academie waren.

Kruythof.

Tot de Hooge Schole behoort de Kruythof, die insonderheyt dienstigh is voor de Studenten in de Medicijne, en seer vermakelijck met allerley vreemde boomen en kruyden beplant. By desen Hof sijn groote galeryen gebouwt, daer men des winters de kruyden inbrengt, welckers natuerlijcke warmte met vuer te maken onderhouden wordt. Insgelijks de Anatomie, hoewel die op 't Bagijnhof is, als ick te voren geseyt heb; in welcke soo vele vreemde dingen te sien sijn, dat niemant dan een Argus die sou konnen tellen; als eenige Mummien en doode lichamen der voornaemste Egyptenaers, oude afgoden, vreemde kleedingen van vergelegen volckeren, verscheyde soorten van gedierten, die in China, Egypten, America en elders leven: oock wonderlijcke ontleding, eenige ongemeene wapenen, en andere ontellijcke dingen, die 't gesicht van de Liefhebbers daer meer konnen vermaken, dan hier sijn oogen en ooren.

Anatomie.

Bibliotheek of Boeck-kamer.

De Bibliotheek is oock een aenhang van de Hooge Schole; die met allerley boecken in alle wetenschappen, soo gedrukt als geschreven, rijckelijck voorsien is. Prins Willem van Oranje beschonck de selve, tot een begin, met een Koninglijcke Bybel in ses talen, en een Joodschen Talmud. Onder andere dingen wort oock getoont de heerlijcke gift van de groote *Josephus Scaliger*, eertijts het cieraet deser Academie, welke bestaat in meer dan twee hondert Manuscripta oft geschreve en gedruckte boecken, in de Grieksche, Hebreeusche, Chaldeeusche, Syrische, Arabische, Ethiopische, Persische, Armenische, Russische, en Latijnsche talen.

Naest de selve worden d'Arabische, Samaritaensche en andere boecken bewaert, die *Jacobus Golius*, tegenwoordigh Professor in d'Orientaelsche talen, uyt d'Oostersche landen gebracht heeft. De geleerde *Daniel Heynsius* is nu *Bibliothecarius*, oft Opsieder van de selve, en Secretaris van d'Academie, van wiens lof, om dat hy noch leeft, ick nu niets seggen sal; welcke voor eenige jaren een Catalogus oft Register van al de boecken, die hier te lesen sijn, uytgegeven heeft.

In 't jaer M D XCII hebben de Heeren Staten van Holland een Collegie voor de Theologanten gesticht, en met goede wetten en inkomsten voorsien, om xxxi Studenten te onderhouden, welckers getal namaels byna verdubbelt is. De eerste Regent van dit Collegie was *D. Joannes Cuchlinus*.

Het
Neder-
duysche,

Volgens dit loflijk voorbeeld hebben eenige Fransche kooplieden in 't jaer M D C V een tweede vergadering, dat men 't Fransche Collegie noemt, opgericht; in 't welck oock eenige Studenten in de Godtgeleertheyt, ten dienste van de Fransche Gemeeynten, onderwisen en versorgt worden. De eerste Regent is *D. Daniel Colonius* geweest.

en Fran-
sche Col-
legie.

Niemant verwondere sich, dat wy in 't beschrijven der Universiteyt oft Hooge Schole, en hare aenhangselen wat wijtloopigh geweest sijn, dewijl is een der voornaemste cieraeden van de Republijk der vereenighde Nederlanden in 't gemeen, en van Holland, doch meest deser Stadt, in 't bysonder, die daer door in de gantsche weerelt vermaert is, en het *Batavische Athenen*, *Palladische Leyden*, *Moeder der Wijsheyt en Geleertheyt*, en *Voedster der vermaerde mannen* genoemd wort.

Eerna-
men.

Laet ons van d'Academie en haer toebehooren tot de geleerde lieden, die uyt dese stadt gesproten sijn, (want wat voeght beter by elckander?) voortgaen: dewijl sy van outs niet onvruchtbaer van fraye verstanden is geweest, gelijk blijkt aen

Philippus de Leydis, een treffelijck geleert man, en een der uytstekenste van sijn tijdt; 't welck sijn boeck *De Cura Reipub. & sorte Principantium*, dat in 't jaer M D XVI gedrukt, en niet te bekomen, maer nu onder de persse is, genoeghsaem getuyght; waer in vele aenmerckelijcke saken, d'oude regeering van Holland en Zeelant betreffende, als *Boxhornius* in sijn vermeerderingen van *Reygersbergens Chronijck* seght, verhaelt worden. Hy was Raetsheer van Hertogh Willem van Beyeren, Graef van Holland, de vijfde van die naem, en daer na van sijn broeder Hertogh Aelbrecht; oock is hy Vicarius van de Bisschop van Utrecht geweest, en heeft verscheyde andere aensienlijke ampten bedient. Hy had een

Geleerde
mannen.

L E Y D E N.

een treffelijcke Bibliotheek, die, om haer schoonheyt, *Salomons tempel* genoemd wierd, opgericht, voor de gene, die daer door be-geerden hare studien te vorderen; maer sy is, door d'achteloosheyt van sommige, te niet geraeckt. Men gelooft dat hy omtrent het jaer M CCC LXXX overleden, en in de Hoogh-lantsche kerck begraven is.

Engelbertus Leydensis wort een Poët en Grammaticus van Gerardus Noviomagus, in zijn Register der geleerde mannen van Neder-lant, genoemd; en heeft omtrent het jaer M CCCC LXXX gebloeyt.

Joannes Gerbrandus Leydensis is Prioer van het Carmeliten oft Vrouwenbroeders-klooster te Haerlem geweest; en heeft een grooten naem verkregen door zijn Chronijck van Hol-lant, Zeelant en West-Vriesslant, en van het Sticht en de Bisschoppen van Utrecht, waer mede hy, gelijk hy self in de voorreden seght, tien jaren beesigh geweest is. Joannes Trithemius, Abt van Spanheim, die in zijn tijdt leefde, spreekt loffelijck van hem, en dat hy oock Autheur is van een historie van zijn or-dre. Hy is in 't jaer M D IV te Haerlem in zijn klooster gestorven en begraven.

Nicolaus Leontius oft *van Leeuwen* is oock een Grammaticus oft Letter-konstenaar ge-weest, die mede van de gemelde Gerardus No-viomagus gedacht wort.

Petrus Blommervenna, een geleert Theolo-gant, was Prioer van 't Carthuysers klooster te Keulen, en Visitator oft Besorger van al de kloo-steren sijner ordre omtrent de Rhijn gelegen. Het Register sijner schriften is by Valerius An-dreas in zijn Nederlantsche Bibliotheek te vin-den. Men seght dat hy, LXX jaren out sijnde, in 't jaer M D XXXVI overleden is.

Joannes Franconius Leydius heeft omtrent het jaer M D XVI gebloeyt. Dat hy een geleert man was, blijkt uyt de Voorreden, die hy voor de wercken van de gemelde Philippus de Leydis, door hem uytgegeven, gemaect heeft.

Cornelius Petrus Leydensis is door zijn schrif-ten in de Medicine, insonderheyt van de ken-nis der kruyden, bekend; want sijne wercken zijn in 't jaer M D XXXIII in 't licht gekomen.

Petrus Carneff is eerst Regulier-Cano-nick te Cysoin, daer na Generael van d'ordre der Carthuysers geweest, welckers kleet hy aengenomen had; gelijk Joannes Buzelinus in zijn eerste boeck van Wals-Vlaenderen, daer hy zijn lof niet vergeet, getuyght: hy is in 't jaer M D XLVI ontslapen.

Arnoldus de Leydis was Abt van S. Paulus Abdye t'Utrecht; en heeft in 't jaer M CCCC XXI zijn leven met de doot verwisselt.

Joannes Gerardus Leydensis is in 't jaer M D XLIV naer het heyligh lant gereyft,

't welck hy, met al 't gene dat daer in gedenck-waerdigh is, beschreven heeft, als Christia-nus Adrichomius in zijn beschrijving van Pa-lestina getuyght.

Cornelius Verheyden is een Doctor in de Medicine geweest, en heeft die vele jaren te Delft geoeffent: dat hy geleert was, is in de veersen van Harmannus Schinckelius (die hy maeckte drie uren voor zijn onthoofden, 't welck hy om de Godsdienst leed) genoegh-saem te bespeuren.

Gerardus Tuningius heeft, door zijn onge-meen verstant, de Latijnsche tael in ses maen-den geleert; en, met een bysondere geluckige voorspoet, in drie oft vier jaren de geheele loop sijner studien, daer hy een volmaecte kennis van verscheide vreemde talen byvoeghde, vol-bracht. Hy heeft Professor in de Rechten in dese Academie geweest; en is door de Heeren Staten en Curatoren naer Vranckrijck gefon-den, om *Josephus Scaliger*, met des Konings believen, te bewegen, dat hy naer Hollant, om d'eere der Vniversiteyt te zijn, sou komen. *Tuningius* is in Brabant, daer hy om zijn vrien-den te groeten gereyft was, op een koetswa-gen sittende, in 't jaer M D C X onverwacht overleden, XLVI jaren out sijnde, en in S. Ka-tarine kerck te Brussel begraven, daer hem zijn broeder een gedenckteken en graffschrift gestelt heeft.

Joannes Banchemius is in 't jaer M D XL ge-boren; en, als hy sijne studien in de Rechten voleynt had, en de selve oeffende, tot Raets-heer in den Hoogen Raet gekoren, van welcke hy daer na President geweest is. Hy heeft door zijn treffelijck verstant verscheide forge-lijke twisten geslecht, self tusschen de Magi-strael van Leyden en de Senaet van d'Acade-mie, over de welcke hy oock Curateur gestelt wierd. In 't kort, 't was een man, waer in een deftigheyt sonder hoovaerdy, en een streng-heyt sonder wreetheyt uytblonck; met een ge-moet dat niets dan billickheyt en gerechtig-heyt begeerde: soo dat hy onwinbaer scheen tegen alle veranderlijcke saken, uytgeseyt te-gen de Doot, die zijn sterflijckheyt, maer tot zijn groot voordeel, in 't jaer M D C I ver-meesterde.

Guilielmus Coddans was een goet Theo-logant, en seer ervaren in de Griecksche en Hebreeusche talen, insonderheyt de laet-ste, waer in hy Professor geweest is. In 't jaer M D C XVI was hy Rector Magnificus deser Academie.

Cornelius Swanenburg is in 't jaer M D LXXIV, terwijl dese stadt belegert was, geboren; en heeft soo naerstigh in de Rechten gestudeert, dat hy te Douay tot Licentiaet, daer na te Ley-den Doctor, en eyndelijck Professor in die wetenschap is gemaect: hy is oock Rector Magni-

Magnificus geweest, en in 't jaer M D C XXX overleden.

Reynerus Bontius, soon van *Gerardus Bontius*, is, gelijk zijn vader, Professor in de Medicine, en eerst Doctor van Prins Henrick Frederick van Nassou geweest: heeft oock bysondere gunsten van Prins Maurits genoten, en twee jaren met groote lof het Opper-Rectorfchap deser Academie bedient: en is in 't jaer M D C XXIII gestorven.

Willebrordus Snellius is hier in 't jaer M D C XIII tot Professor in de Mathematica, in zijn vader Rudolphus plaetse, gekoren; en is in 't jaer M D C XXVI overleden, en in S. Pieters kerck begraven.

Adrianus Falcoburgius oft *van Valckenburgh* is in 't jaer M D C XXIV tot Professor in de Chirurgie en Anatomie gestelt; welk ampt hy vele jaren met groote naerstigheyt bedient heeft.

Van de beroemste Schilders en Kunstenaers, als *Lucas van Leyden*, *Aertjen van Leyden*, *van Veen*, en andere, sal ick nu, om de kleynheyt van de plaets, niet spreken; want men kan Karel van Mander in zijn Schilderboek daer van nasien.

Maer Leyden verwerfteen hooger eer, waer in sy geen weerga heeft onder al de Hollantsche steden, namelijk, dat binnen hare muren een Koning geboren is. Dese was WILLEM DE TWEEDE, Graef van Holland en Zeelant, welke in 't jaer M CC XII op des Graven Huys oft kasteel, dat nu 't Huys van Lockhorst genoemd wort, ter weerelt gekomen is. Hy was een soon van Graef Floris de vierde, en van Machtelt, dochter van den Hertogh van Lotteringen en Brabant; en is in S. Pieters-kerck, met groote pracht, gedoopt; waerom hy in de selve een kunstigh hoogh altaer, die door d'inlantsche beroerten vernielt is, geschoncken heeft. Hy trouwde Elisabeth, dochter van Otto, Hertogh van Brunswijck; en is in 't jaer M CC XLVII tot Roomsche Koning verkoren: daer op hy naer Aken verrock, dat hy belegerde en won; en wierd in de selve stadt van de Keurvorsten (andere seggen van des Paus Legaet) gekroont. Die begeerigh is sijne daden te weten, lese d'oude Historyschrijvers, en onder de nieuwe de geleerde Petrus Scriverius. Ick sal alleen hier byvoegen, dat hy was een schoon Prins, wit van aensicht, swart van hair, en aengenaem van lichaem en wesen; oock stout van harten, wijs van sinnen, vroom van Ridderfchap, redelijck van ondervinden, lieflijck van seden, mild, rechtvaardigh, en een vyant van alle valsheyt. Maer dese treffelijcke Vorst is in 't jaer M CC LV, na dat hy met veel voorspoet en verwinningen over vele sijner vyanden begunstigt was, van zijn wederspannige Vriessen op t ys jammerlijck gedoot, en heymelijck begraven.

Hollant.

Graef FLORIS DE VYFDE, zijn soon, is hier oock, en in 't selve huys, nae 't gemeen gevoelen, omtrent een half jaer voor zijn vaders afsterven, geboren. Soo heeft hy verstant en kracht begon te krijgen, pooghde hy zijn Vaders doot te wreken, en zijn overblijfselen uyt Vrieslant te halen; 't welck hy door dapperheyt en kloeckmoedigheyt verkreegh: want hy bedwong en verwon de Vriessen, die hem de grafstede sijns vaders toonden; dies liet hy zijn gebeente naer Middelburgh brengen, en daer in de Abdy heerlijck begraven. Na dat hy daer na verscheide vyanden verwonnen had, vele Sterckten gebouwt, den Adel in toom gehouden, de Gemeente gekoestert, en sich overal een grootmoedigh Prins betoont, hebben vele Edelen, uyt bitteren haet, (om dat hy hen te weynigh, en de burgers en boeren te veel achte, soo sy seyden; want het verkrachten van Velsens huysvrouw wort by de Geleertste onser eeuwe voor een versiering en beuseling gehouden) een samen-sweering tegen hem gemaect; waer uyt sproot, datse hem gevangen naer 't Huys te Muyden brachten: maer als de Kennemers en Waterlanders tot ontfet quamen, brachten sy hem van 't Slot af; waer op de Naerders oock hun Lantsheer te hulp quamen, en hen ontmoeten; dies Velsen de Graef met XXI won den in 't jaer M CC XCVI van 't leven beroofde; doch tot zijn eygen en al der vloeckverwanten verderf, die meest alle strengelijck gestraft zijn. Graef Floris was een strijbaer, eergierigh en grootmoedigh Prins, van tamelijcke langte, kloeck en sterck van krachten, schoon van aensicht, welsprekend, mild, populaer oft gemeensaem, en een hanthaver van 't heyligh Recht. Men seght oock, dat hy een goet Musicus oft Zangkunstenaer geweest is; en seer genegen tot jagen en vliegen, het bouwen van heerlijcke huysen, en alle Ridderlijcke oefeningen. Hy had tot gemalin Vrou Beatrix, dochter van Gweye oft Guido, Graef van Vlaenderen, daer hy vele kinderen by kreegh, die alle jong storven, uytgeseyt Joan d'eerste, die na hem Graef was, en weynigh jaren na zijn doot sonder lijfs-erven overleed; waer door 't mannelijck geslacht van d'eerste Hollantsche stam ontbrack, en dit Graefschap aen 't Huys der Graven van Henegouwen quam.

Dese stadt is over vele jaren alleen door den Schout oft Opper-Officier en acht Schepenen bestiert, die macht hadden, om keuren en wetten, tot nut van d'inwoonderen, te maken; gelijk blijkt uyt een privilegie van de gemelde Floris de vijfde in 't jaer M CC LXVI gegeven, daer in men de volgende woorden leest: *Watter gesloten en geordonneert sal wesen by de acht Gesworens ende den Richter, tot*

ij D 4

pro-

Geboorte
van Graef
Floris,

zijn da-
den,

door,

mer ge-
daente,
dengh-
den,

huvelijck
en erfge-
naem.

Reget-
ring.

L E Y D E N.

*Schout
of Hooft-
Officier,*
profijt ende beworderinge der Stadt, 't selve sal van eenen iegelijck voor goet gekent, ende vastelijck onderhouden werden. Maer nu is den Schout, gelijk in meest alle Hollantsche steden, aenklager, eyscher en uytvoerder van alle criminele vonnissen, en doet recht, volgens vonnis van de Heeren Schepenen, uyt den name en van wegen de Graeflijckheyt van Holland. Oock is hy Promotor oft Officier der Academie. Dit aensienlijk ampt is altijt-durend, en wort selden dan met het leven afgeleyt; en nu bekleet van

Mr. Geeraert van Hoogerveen.

*en sijne
verkie-
sing.*
Wanneer dese bediening open staet, kiezen de Heeren van de groote Vroetschap drie bequame personen, uyt welke door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesslant een verkoren wert, die in handen van de Heeren van de Rekenkamer der Graeflijckheyts domeynen den cedt doet.

*Burge-
meeste-
ren,*
De burgerlijcke bestiering bestaet by vier Burgemeesteren, die jaerlijcks op S. Marten gekoren worden, als blijkt uyt het voorrecht van Hertogh Philips van Bourgondien, in 't jaer M CCCC XXXIV gegeven, daer in men leeft: Item sal men alle jair op Sinte Martijns avont by onsen Schout, Gerechte ende Vroetscip, onser stede van Leyden, in der tijdt wesende, aldaer kiezen vier Burgermeesteren, na uytwijssen onser stede oude hantveste. Men kiest jaerlijcks drie nieuwe, en een uyt de regeerende, die met de nieugekorene een jaer regeert. Haer ampt is hier alle de stadts privilegien en goederen te bewaren, en tot gemeene nut te bestieren: sy sijn Ambachts-heeren van Leyderdorp, Soeterwoude en Oestgeest: hebben oock macht om de stad met koren en wapenen tegen alle noot te voorsien: sy sijn mede Dekens van de Schuttery; en helpen, nevens de Heeren Curateuren, als 't vierde lidt in dat Collegie, d'Academie, en het Nederduytsche en Fransche Collegie regeeren. Dit ampt wort nu, sedert S. Marten van 't jaer M D C L I, bedient by de Heeren

Mourijn vander Aa,

Mr. Willem Paets,

Mr. Symon van Baersdorp,

Foyt van Zijp.

*Schepe-
nen.*
Hier sijn acht Schepenen, tegen de gewoonte van andere steden, die in 't gemeen seven oft negen hebben; welke, als geseyt is, op 't vermanen en eyschen van de Schout, vonnis wijssen in alle criminele en civile saken. Sy worden jaerlijcks op S. Jacobs-dagh gekoren: sedert de gemelde dagh in 't jaer M D C L I wort dit ampt bedient by de Heeren

Daniel van Alphen,

Dirck van Walbeecq,

Jacob vanden Bergh,

Cornelis Blocq,

Joan van Leeuwen,
Anthonis van Deyningen,
Joan van Marcken,
Wilhelm Hasius.

In sware saken, die 't geheele lichaem der stad betreffen, doen de Burgemeesteren de Vroetschap en Veertigen vergaderen, om die met de meeste stemmen af te handelen. De Vroetschap bestaet nu uyt de Heeren

Mr. Clement van Baersdorp,

Robrecht van Rossum,

Joan vander Marsche,

Mr. Niclaes vander Meer,

Paulus van Swanenburgh,

Mr. Wilhelmus Goes,

Pieter Warmont,

Cornelis van Leens-welt.

De Veertigen, gelijk men die noemt, sijn met de gemelde Vroetschap, Raden der stad; welke waerdigheyt nu besitten de Heeren

Arent vanden Bosch,

Pieter van Bronsdorp,

Cornelis van Achthoven,

Matthijs van Tholl,

Joan van Walwijck,

Willem van Zanen,

Pieter van Griecken,

Marcus van Walwijck,

Pieter van Buyte-vest,

Herman Schuyt,

Hendrick de Munt,

Quyringh Moy,

Mr. Rippert van Groenendijck,

Iohan Eleman, Med. Doct.

Wilhelm van Kerchem,

Gerrit van Boshuysen,

Joan van Staveren,

Mr. Henricus van Willegen.

De Thresorier wort jaerlijcks uyt d'afgaende Burgemeesteren verkoren, en is nu de Heer

Cornelis van Buyte-vest.

De Pensionarissen sijn tegenwoordigh

Mr. Johan van Wevelichoven, en

Mr. Joachim van Wevelichoven.

Hier sijn oock twee Secretarissen oft Geheym-schrijvers, en een Griffier; welke ampten nu bedient worden door

Mr. Geeraert van Hoogerveen,

Mr. Wilhelmus van Kerchem, en

Mr. Geeraert van Alphen.

Leyden heeft vele oorloghs-rampen gele- den; want in de Burger-twisten tusschen de Hoecksche en Cabeljausche partyen is sy verscheyde mael ingenomen, en vol onrust geweest; dewijl nu de Hoecksche, en dan de Cabeljausche d'overhant hadden, die d'een d'ander uyt de stad dreven, en aen lijf en goet beschadighden; 't welck men wijtloopigh in de historien lesen kan. Doch sy is boven al vermaert geworden door de laetste strenge bele-

L E Y D E N.

Streng
beleg-
ring,

die ver-
laten,

en her-
vat word.

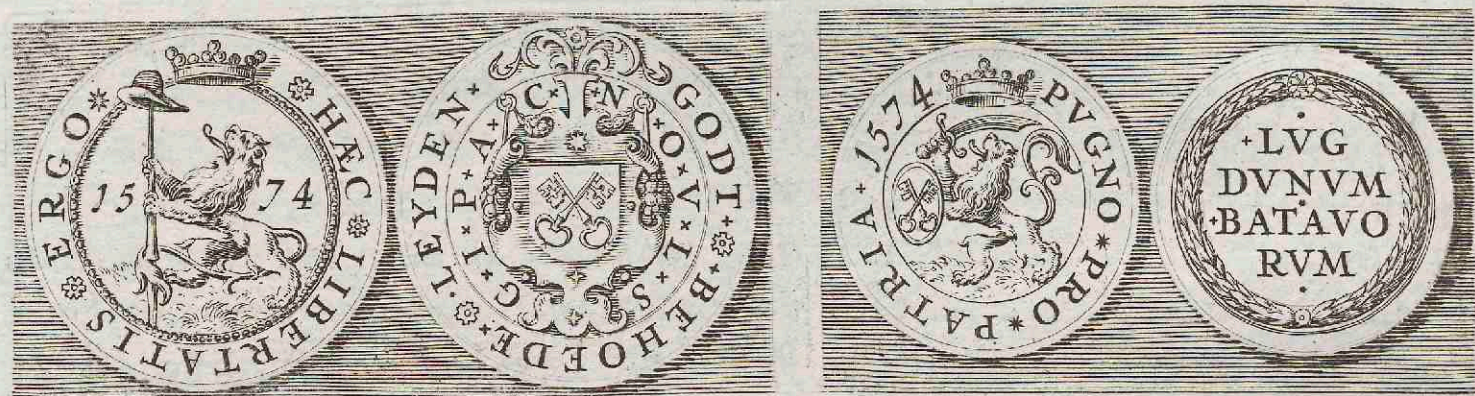
belegering, diese in 't jaer M D LXXIV van de Spaenschen geleden heeft, en de wonderlijke verlossing van de selve. Dies sullen wy, tot eere deser stadt, een weynigh daer van spreken. Na dat het krijghsvolck van de Koning van Spanje eerst omtrent xxiv weken voor Leyden gelegen had, om die te benacuwen en te dwingen, sijn sy den xxi Martius in 't gemelde jaer afgetrocken, om des Princen leger onder Graef Lodewijck van Nassou t'ontmoeten en te slaen. Hier door schepten die van Leyden een weynigh adem; maer het duerde niet lang: want den xxvi Mey in 't voorseyde jaer, omtrent negen weken na haer aftrecken, is den Oversten Baldeus weder te Leyderdorp gekomen, om 't voorseyde beleghe te hervatten, 't welck met LXXII stercke schanssen geschiede. Sy meynden met heymelijck verstant van binnen, doch eerst met de hulp der uytgewekene burgers, die aen de inwoonders schreven, met soete woorden de stedelingen tot overgeven te bewegen; doch die van Leyden gaven geen andere dan de volgende antwoorde:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

dat is:

*Den vooglaer, op bedriegen uyt,
De vogel lockt met soet gesluyt.*

In de maent Julius besloot de Magistraet papiere-gelt te slaen van xxviii en xiv stuyvers; op 't eerste en grootste stont, rontom een Leeuw, (die een lans met een hoet daer op, als een teeken van vryheyt, tusschen sijn pooten hiel,) *Hac Libertatis ergo*, dat is, *dit om der Vryheyt wille*: aen d'ander sijde stont om de rant, *Godt behoede Leyden*, en daer onder de volgende letteren, N.O.V.L.S.G.I.P.A.C. welcke beteekenen, *Nummus Obsessa Urbis Lugdunensis Sub Gubernatione Illustrissimi Principis Auriaci Cusius*, dat is, *Penning, geslagen by de belegerde stadt Leyde, onder 't bestier des Doorluchtighsten Prince van Oranje*. De kleynste had dit omschrift, *Pugno pro Patria*, dat is, *Ick vecht voor 't Vaderlant*. Maer ick sal, tot meerder genoeg van de Leser, en om de seltsaemheyt der sake, de beelden self der papiere penningen hier by voegen:

Groote el-
lende.

Schimp-
rede.

Ondertusschen minderden de eetwaren, en veler moedt en eendracht; terwijl 't gebreck van nootdruft, de sterfte, en byna alle ramp vermeerde: want de stadt wierd met de drie hooftplagen, oorlogh, pest en honger, en andere ellenden, jammerlijk besocht. De Prins en Staten pooghden haer met het doorsteken van verscheide dijcken t'ontsetten: doch dit middel wierd niet alleen by de Spaenschen, maer oock by vele vryheyt-lievende Hollanders bespot; ja sommige van de belegerde self konden hen niet onthouden van hunne medeburgers te beschimpen, en seyden: *De Geusjens moghten nu op den toren gaen, en de Mase te gemoet sien, hoe sy haer water, tot hun ontset, quam aenvoeren*. Het wierd evenwel, met hulp der Zeelanders, onder 't beleyt van de Admiralen Louys Boysot en Adriaen Willemsz. in 't werck gestelt; doch geluckte ten eersten niet, dewijl de wint niet dienstigh was, om 't water op te jagen; op dat de schepen, die hen alle nootdruft aenbrachten, vloten mochten. Terwijl groeyde de honger en vrees, en daer door d'oneenigheyt soodanigh, dat sommige inwoonders de Burgemeester Pieter Adriaensz. vander Werve, met klagende en dreygende woorden, tot verdragh met de

Spaenschen pooghden te bewegen; daer op die grootmoedige man, een recht voorbeeld van edele dapperheyt en spiegel aller Regenten, (als hem de Heer Ridder P. C. Hoofst noemt) dit gedenckwaardigh antwoord gaf: *Ick, lieve Medeburgers, heb eenen eedt gedaen, en vertrou den Gever aller goede gaven toe, dat hy my stantvastigheyt verleenen sal, om de selve waardighlyck te betrachten*. Ick weet dat ick eens steruen moet; en 't is my even veel, als het soo wesen moet, of het door uwe, oft des vyants handen sy: want ick troost my met de gerechtighheyt mijner sake. Derhalven, soo ghy met mijn doot beholpen sijt, slaet uw handen aen dit lichaem, snijdt het aen stucken, en deeltse om, soo wijt als die strecken mogen. Ick ben 's getroost. Welcke redenen, die een vaderlijke genegenheyt, een verstaelde trouw, en een rustigheyt en verdraeghsaemheyt vertoonden, bequaem waren om de Vrees en 't Ongedult self stout en listlaem te maken; en de burgers soo aen 't hart troffen, datse, in hun gemoet overtuight en van schaemte verwonnen, sonder spreken deurgingen. Het voortreden der Overheyt heeft een wonder krachtigh vermogen, om de harten der onderdanen tot navolging op te wecken; want eenige kloecke burgers

Treffe-
lyck ant-
woort.

Kloek-
moedige
redenen
der bur-
gers.

Ellenden
der bele-
gerde.

Ontset
der stad.

burgers riepen de volgende woorden van de vesten aen de beleggers: *Te vergeefs stoft ghy van ons gebreck, en van ons ydel vertrouwen op ontset. Ghy scheldt ons voor bonden en katten-eters; als of er eenige smaet hechten kon op de gene, die de meeste versmaetheyt, om eere te genieten, verachten. Maer aen het loeyen, brieschen en bassen van ons gedierte, dat ghy self hooren kunt, wort ghy genoegh gewaer, dat 'er noch vleesch overschiet, om daer, na gewoonte, by te leven, en sich meê te behelpen. Doch soo wy eyndelijck gebreck krijgen, hebben wy yder twee armen, en sullen eerst de slinker eten, en met de rechte u van de wallen afdrijven, en onse vryheyt en voorrechten beschermen. Maer indien ick al hun jammer en elende sou verhalen, moest ick mijn pen in tranen nat maken; want men kan die naculijcks met drooge oogen lesen, ick laet staen schrijven. Sommige hadden in seven weken geen broot geproeft: de rijckste lieden aten paerde-vleesch, de Joffrouwen hunne speel-hondkens, en de gemeene man honden en katten voor leckerny. Andere beholpen sich met gekapte huysden, schellen van drooge schollen, en beenderen uyt de vuylnis geraept. De kraemvrouwen moesten sich met een vierendeel tweeback yder etmael lijden; de swangere was byna de vrucht in 't lijf verteert. De jonge kinderen wierden met paerde-darmen gespijst; eenige sturven in 't trecken aen de ledige borst: ja meermael sijn sy beyde, de moeder en 't kint in haer armen, op straet doot gevonden. De pest verslond omtrent ses duysent menschen, het darde deel der menigte. In 't kort, men was tot het uysterste gekomen; en men seght, dat de beleggers hoovaerdelijck riepen: *Eer sou men de starren met de hant bereycken, dan de stad uyt haer gewelt rucken.* Doch het water rees met de springvloet en noordwesten wint foodanigh, dat de schepen konden vloten, en over 't lant heen varen: soo dat de Spaenschen meer de stroomen, dan de stedelingen hen vreesden, en sy meer belegerde dan beleggers waren: dies soncken sy haer geschut in de slooten, en namen verbaesdelijck, en niet sonder verlies, de vlucht. Den Ammiraël Boifot quam op sondagh den derden October in de stad, met de grootste vreught der flaeuwe en byna versmachte stedelingen, die hy alle nootdruft toebacht. De Prins, de Staten, de Leyenaers, ja byna alle Hollanders geloofden, dat dit ontset meer door Goddelijcke gunst en kracht, dan door menschelijck vermogen uytgevoert is; want, seyden sy, soo Godt met wint en*

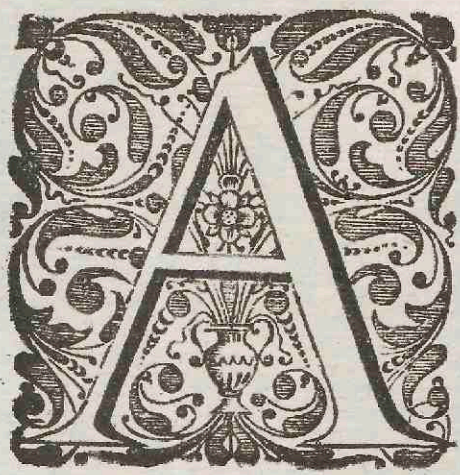
water niet meer voor hen gestreden had, dan sy met soo weynigh volck, wat meer dan twee duysent mannen, konden doen, Leyden sou in d'allergrootste swarigheyt gekomen, en een geheele verwoesting, soo 't scheen, geleden hebben. Te Leyderdorp, in de herbergh van de Veltheer, vond men de stad en belegering afgemaect, waer onder hy met sijn eygen hant, nu gereet sijnde om op te breken, in slecht Latijn geschreven had: *Vale Civitas, valete castelli parvi; qui relictis estis propter aquam, et non propter vim inimicorum;* daer meê hy seggen wilde, *Vaert wel Stadt, vaert wel kleyne schanssen; die verlaten sijt om 't water, en niet om 't gewelt der vyanden.* Voegh hier by, behalven water en wint, de volgende twee oorsaken, te weten, het vallen van een groot stuck van de stadts muer, en de schrick der Spaenschen, die hier door te meerder, en veel grooter dan 't gevaer was. Tot besluyt deser geschiedenis sal ick de volgende woorden van den Heer P. C. Hooft, Droft te Muyden, hier byvoegen: *De Vroetschap maeckte een raetslot, van alle jaers dien dagh, met bidden en loven, en ommegang in 't geweer, tot onversterflijcke gedachtenis, te vieren. Welcke danckbaerheyt des anderen daeghs benadicht wert, met het verwecken van eenen wint uyt den zuydooste, die de golven 't lant deed ruymen, en daer na wat noordelijcker, omse met een heftigh onweer zeerwaert in te stouwen. Dies hinckte nu nergens de Godtlijcke voorsorge; en bleef soo wel deene als d'andere party overtuight in den geest, dat de Heer der Heirscharen sijne wonderbaerlijckheyt, met dit werck, ten weereltschen toonnele had doen verschijnen.* Dus verre de gemelde Hooft.

Tot besluyt van dese beschrijving sal ick hier byvoegen de volgende rijmen, die *Jacob Lescaille* tot lof deser stad gesongen heeft: Lof, en eer-na-men.

O moedigh LEYDEN! dat, met strenge dapperheden,
Pest, honger, sweert en twist stant vastigh hebt geleden,
Als d'Oceaan voor u te velt ging, en met kracht
Der Winden u verlost van der beleggers macht,
En volle Vryheyt gaf. Kon ick u daden singen!
O Schole van gedult! Herbergh der vreemdelingen,
En Moeder van een Vorst en Helt, die in sijn jeught
De Roomsche kroone droegh. O Voedster van de Deught,
En alle wetenschap! Tooneel der wijste lieden,
Apolloos Tempel, Hof van Pallas, wiens gebieden
Vlofelijk bestiert; Cieract van 't vrye Lant,
Der Musen Woonplaets, en Voortteelsster van verstant,
Voorspreckster van het Recht, Geneesvrou der gebreken,
Die alle Volckren doet van uwe Wijsheyt spreken;
Bataeffsch Athenen! leef door Voorzicht, Trou en Raet,
En Vreê en Voorspoet, als de suylen van u Staet.

A M S T E R D A M.

Waerdig-
heyt.

M S T E R D A M is de vijfde stadt in ordre ter vergadering der Ed. Grootmogende Heeren Staten van Hollant en West-Vriesslant: doch men kan haer met recht d'eerste, niet alleen van dit Lantschap, maer oock van 't geheel Aertrijck (als een Vorstin aller koopsteden) noemen; wanneer men bemerckt hare gelegenheyt, rijckdom, menighe van menschen; en insonderheyt hare gedurige schipvaert en grooten koophandel naer alle gewesten der weerelt.

Sy is niet alleen nu ter tijdt, gelijk ick geseyt heb, maer was oock eertijds de vijfde, als van de Steden geen andere dan de ses groote op de byeenkomsten der gemelde Staten plegen te verschijnen; 't welck klaer blijkt uyt dese bewijs-reden: als men in vorige tijden eenige beden, oft geltmiddelen, plagh in te willigen, en tot dien eynde penningen opnam, wierden de brieven by de ses groote steden, als Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam en Goude, besegelt: hoewel men eenige der selve vind, aen welcke maer de segelen der vijf andere steden hangen: waer uyt een groot misverstant, dat noch in de harsens van sommige speelt, gesproken is, te weten, dat Amsterdam weleer de sesste was; 't welck t'eenemael versiert is: dewijl niemant eenige brieven, daer Amsterdam laetst gesegelt heeft, kan toonen. De reden, waerom het segel deser stadt aen sommige niet gevonden word, is dese: dat sy dan self de penningen, sonder die op renten te nemen, heeft opgebracht; om alsoo den ingefetenen, welcke voor de betalinge der renten arrestabel waren, niet te beswaren.

Begin.

Sy heeft seer geringe beginselen gehadt, waer in men haer met het oude Romen, (de hoofdstadt der vierde Monarchie, en een Godin aller volckeren,) die haer oorsprong van den herder Romulus, en de hutten der veehoders heeft, kan vergelijken: want eenige arme visschers, aengelockt door de vischrijcke rivieren, hebben niet wijdt van het slot der Heeren van Aemstel, by den Dam, aen en op de nabygelegen dijk, eenige kleyne hutten, met stroo gedeckt, gemaect; welcke allengs vermeerderd, en tot de grootte van een tamelijck dorp aengegroeyt sijn. Men kan niet seker seggen wanneer oft van wie dit eerste slot gebouwt is, nochte oock wanneer die eerste vischer ofte visschers haer hier nedergheset hebben: maer uyt alle omstandigheden, hier nae wat breeder verhaelt, is waerschijnlijk, dat het eerst nae het jaer M C C, omtrent de tijdt van *Hollant.*

Willem d'eerste, Grootvader van Willem de tweede, Graef van Hollandt, en daernae Roomsche Koning, geweest is. In dese eerste jeught stont dese Buert oft dorp (want men kon haer toen noch geen stadt noemen) onder de bysondere heerschappy der Heeren van Aemstel, welck adelijck geslacht toen van een groote naem, en al te voren bekent, en vermaert was; dewijl in alle oorlogen en gevechten van die tijt t'elckens de dapperheyt der Heeren van Aemstel geroemt wort. D'eerste, daer men iets van vind, is Godefridus van Aemstel, die men seght, dat omtrent het jaer M C X V I I I de twee-en-dartighste Bisschop van Utrecht, na de doot van Diederick, gekoren is. Geen van alle de oude oft nieuwe Schrijvers, dan alleen den eenigen Guilielmus Heda, spreeckt van hem; hoewel hy niets dan 't voorverhaelde van hem seght. In 't jaer M C L I I wort van Egbertus van Aemstel gesproken, die een soon, Gijsbertus genoemt, wiens oorloghsdeughden gepresen worden, gehadt heeft. Dese heeft Lodewijck van Loo, (die, door 't huwelijck met Vrou Ada, dochter en erfgenaem van Diederick de sevende, Graef van Hollandt meende te worden) tegen Willem d'eerste, broeder van de gemelde Diederick, die de Staten van 't Lant gunstigh waren, geholpen: waer door de Kennemaers *Aemstels vesten*, soo spreeckt d'oude Chronijck, (ick vermoede dat het is geweest een Kasteel oft Slot der Heeren van Aemstel) tot de gront toe vernielt, en de *dijk van den Aemstel* (dat is, naer mijn oordeel, den Aemsteler Dam) doorgesteken hebben. Wanneer oft van wie het Slot weder gebout is, is onbekent. De gemelde Gijsbrecht had twee sonen, Engelbrecht en Wilhelm, van welke in 't jaer M C C X X X V gesproken word. Uyt de laetste is Gosewijn, de seven-en-dartighste Bisschop van Utrecht, gesproken, die 't Bisdome na een jaer verlaten moest. Engelbrecht heeft Gijsbrecht, die de Chronijcken *Gouverneur van Aemstelland* noemen, voortgebracht. Door 't verstootten van Bisschop Gosewijn, hebben de Heeren van Aemstel, en sommige edelen, sich met Graef Otto van Gelder verbonden, en den Bisschop van Utrecht beoorloght; doch sy sijn eyndelijck gevangen, en, door 't voorspreken van Koning Willem, weer losgelaten. Maer om dat Graef Floris de vijfde, soon van de gemelde Koning Willem, den Bisschop van Utrecht begunsticht, en tegen hen geholpen had, en om verscheyde andere oorsaken, heeft Gijsbrecht van Aemstel, soon van de jongstgemelde Gijsbrecht, soo waerschijnlijk is, met Geeraert van Velsen en Herman van Woerden een t'samenweering gemaect, om de voorseyde *ij E* Graef

Oude
Heeren
uyt het
Huys van
Aemstel.

en eenige
van hare
daden.

Notularum
Explicatio

1. i. Rijnse kragt
2. Rijnse kragt
3. Rijnse kragt
4. Rijnse kragt
5. Rijnse kragt
6. Rijnse kragt
7. Rijnse kragt
8. Rijnse kragt
9. Rijnse kragt
10. Rijnse kragt
11. Rijnse kragt
12. Rijnse kragt
13. Rijnse kragt
14. Rijnse kragt
15. Rijnse kragt
16. Rijnse kragt
17. Rijnse kragt
18. Rijnse kragt
19. Rijnse kragt
20. Rijnse kragt
21. Rijnse kragt
22. Rijnse kragt
23. Rijnse kragt
24. Rijnse kragt
25. Rijnse kragt
26. Rijnse kragt
27. Rijnse kragt
28. Rijnse kragt
29. Rijnse kragt
30. Rijnse kragt
31. Rijnse kragt
32. Rijnse kragt
33. Rijnse kragt
34. Rijnse kragt
35. Rijnse kragt
36. Rijnse kragt
37. Rijnse kragt
38. Rijnse kragt
39. Rijnse kragt
40. Rijnse kragt
41. Rijnse kragt
42. Rijnse kragt
43. Rijnse kragt
44. Rijnse kragt
45. Rijnse kragt
46. Rijnse kragt
47. Rijnse kragt
48. Rijnse kragt
49. Rijnse kragt
50. Rijnse kragt
51. Rijnse kragt
52. Rijnse kragt
53. Rijnse kragt
54. Rijnse kragt
55. Rijnse kragt
56. Rijnse kragt
57. Rijnse kragt
58. Rijnse kragt
59. Rijnse kragt
60. Rijnse kragt
61. Rijnse kragt
62. Rijnse kragt
63. Rijnse kragt
64. Rijnse kragt
65. Rijnse kragt
66. Rijnse kragt
67. Rijnse kragt
68. Rijnse kragt
69. Rijnse kragt
70. Rijnse kragt
71. Rijnse kragt
72. Rijnse kragt
73. Rijnse kragt
74. Rijnse kragt
75. Rijnse kragt
76. Rijnse kragt
77. Rijnse kragt
78. Rijnse kragt
79. Rijnse kragt
80. Rijnse kragt
81. Rijnse kragt
82. Rijnse kragt
83. Rijnse kragt
84. Rijnse kragt
85. Rijnse kragt
86. Rijnse kragt
87. Rijnse kragt
88. Rijnse kragt
89. Rijnse kragt
90. Rijnse kragt
91. Rijnse kragt
92. Rijnse kragt
93. Rijnse kragt
94. Rijnse kragt
95. Rijnse kragt
96. Rijnse kragt
97. Rijnse kragt
98. Rijnse kragt
99. Rijnse kragt
100. Rijnse kragt

AMSTELODAMI CELEBERRIMI HOLLANDIÆ EMPORII DELINEATIO NOVA.

Verklarings
des getals

1. Nieuwe Regent Port
2. Nieuwe Regent Port
3. Nieuwe Regent Port
4. Nieuwe Regent Port
5. Nieuwe Regent Port
6. Nieuwe Regent Port
7. Nieuwe Regent Port
8. Nieuwe Regent Port
9. Nieuwe Regent Port
10. Nieuwe Regent Port
11. Nieuwe Regent Port
12. Nieuwe Regent Port
13. Nieuwe Regent Port
14. Nieuwe Regent Port
15. Nieuwe Regent Port
16. Nieuwe Regent Port
17. Nieuwe Regent Port
18. Nieuwe Regent Port
19. Nieuwe Regent Port
20. Nieuwe Regent Port
21. Nieuwe Regent Port
22. Nieuwe Regent Port
23. Nieuwe Regent Port
24. Nieuwe Regent Port
25. Nieuwe Regent Port
26. Nieuwe Regent Port
27. Nieuwe Regent Port
28. Nieuwe Regent Port
29. Nieuwe Regent Port
30. Nieuwe Regent Port
31. Nieuwe Regent Port
32. Nieuwe Regent Port
33. Nieuwe Regent Port
34. Nieuwe Regent Port
35. Nieuwe Regent Port
36. Nieuwe Regent Port
37. Nieuwe Regent Port
38. Nieuwe Regent Port
39. Nieuwe Regent Port
40. Nieuwe Regent Port
41. Nieuwe Regent Port
42. Nieuwe Regent Port
43. Nieuwe Regent Port
44. Nieuwe Regent Port
45. Nieuwe Regent Port
46. Nieuwe Regent Port
47. Nieuwe Regent Port
48. Nieuwe Regent Port
49. Nieuwe Regent Port
50. Nieuwe Regent Port
51. Nieuwe Regent Port
52. Nieuwe Regent Port
53. Nieuwe Regent Port
54. Nieuwe Regent Port
55. Nieuwe Regent Port
56. Nieuwe Regent Port
57. Nieuwe Regent Port
58. Nieuwe Regent Port
59. Nieuwe Regent Port
60. Nieuwe Regent Port
61. Nieuwe Regent Port
62. Nieuwe Regent Port
63. Nieuwe Regent Port
64. Nieuwe Regent Port
65. Nieuwe Regent Port
66. Nieuwe Regent Port
67. Nieuwe Regent Port
68. Nieuwe Regent Port
69. Nieuwe Regent Port
70. Nieuwe Regent Port
71. Nieuwe Regent Port
72. Nieuwe Regent Port
73. Nieuwe Regent Port
74. Nieuwe Regent Port
75. Nieuwe Regent Port
76. Nieuwe Regent Port
77. Nieuwe Regent Port
78. Nieuwe Regent Port
79. Nieuwe Regent Port
80. Nieuwe Regent Port
81. Nieuwe Regent Port
82. Nieuwe Regent Port
83. Nieuwe Regent Port
84. Nieuwe Regent Port
85. Nieuwe Regent Port
86. Nieuwe Regent Port
87. Nieuwe Regent Port
88. Nieuwe Regent Port
89. Nieuwe Regent Port
90. Nieuwe Regent Port
91. Nieuwe Regent Port
92. Nieuwe Regent Port
93. Nieuwe Regent Port
94. Nieuwe Regent Port
95. Nieuwe Regent Port
96. Nieuwe Regent Port
97. Nieuwe Regent Port
98. Nieuwe Regent Port
99. Nieuwe Regent Port
100. Nieuwe Regent Port

Nobilissimi Amstelredamensis
Viris D.D.
PRÆTORI, CONSULIBVS.
SCABINIS.
totius Senatus Reipub. Amstelredamensis
Tab. hanc D.D. I. Blaeu.

A M S T E R D A M.

Graef Floris te vangen, en in Engelandt te brengen. Ick sal dese geschiedenis, om datse yder genoegh bekend is, hier niet verhalen; maer alleen seggen, dat dit vloeckverwantschap den Graef sijn leven, en al de verbondene hun eer en welvaert koste; en de Heerlijckheden van Aemstel en Woerden hier door aen het Graeffschap van Hollandt vervielen: want Joan de tweede, Graef van Henegouwen en Hollandt, gaf aen sijn broeder Gwyne oft Guido voor sijn patrimonie de Heerlijckheden van Aemstelant en Woerden; welcke hy, Bisschop van Utrecht geworden sijnde, te leen behield. *Joan van Leyden* verhaelt het selve in de volgende woorden: *Daer na Wilhelm den Goeden, Graeve van Hinnegouwe ende Hollandt, Guido Bisschop, sijn oom, overleden sijnde, onderworpemde de Heerlijckheyden van Aemstel ende van Woerden met haer stedekens aen sijn landt, heeftse verleenicht aen het Graeffschap van Hollandt. In de welcke hy uyt sijnder naem heeft Bailius ende Pachters gesonden; verskerende dat de selve Heerlijckheyden gegeven sijn geweest aen den voorsyden Bisschop voor sijn patrimonie, nae datse waren vervallen aen het Graeffschap van Hollandt, om dat in vorige tijden Gijsbrecht van Aemstel, ende Herman van Woerden niet en hebben bewaert de wille van Floris, eertijds Grave van Hollandt.*

Sommige schrijven, dat de gemelde Heer Gijsbrecht, na de doot van Graef Joan d'eerste, (soon van d'omgebrachte Graef Floris) omtrent het jaer M C C C weder quam, Aemstelerdam innam, en met houten bruggen, vesten en torens versterckte: maer dat daer door der geburen gramschap soo seer ontstact, datse, als tot een gemeene brant, toeliepen, hem verdreven, en dese plaets en sijn kasteel, dat nooit weder opgemaect is, gantsch vernielt hebben. Men geloofst dat het stedeken oft dorp aen de oostzijde, en het kasteel aen de westzijde van het Dam-rack, gelegen hebben; want oude lieden plegen te verhalen, dat eertijts tusschen d'Oude en Papenbrugge, aen den Nieuwendijck, als men in d'aerde spitte, om de fundamenten tot nieuwe huysen te bereyden, eenige oude muragien, als tekens dat'er weleert een groot gebouw gestaen had, gevonden sijn. Uyt het voorverhaelde kan men d'oorsprong deser stadt, die in haer eerste jaren en teedre jonckheyt met verscheyde rampen worstelde, ten deele bespeuren: want dewijl Gijsbrecht van Aemstel sijn kasteel en dese plaetse versterckt heeft, als boven geseyt is; soo blijkt dan, dat'er iets meer dan 't Slot was, en alreede verscheyde inwoonders, hoewel geringe lieden, gewoont hebben: maer laet ons dit bewijzen; hier toe dient haer eerste privilegie oft voorrecht, dat sy van Graef Floris de vijfde, meer dan twintigh jaren

voor sijn doot, als sy noch onder de Heeren van Aemstel waren, verkregen hebben, het welck in 't Latijn geschreven is, en in onse tael dus luyt: *Floris, Grave van Hollandt en Zeelant, en Heer van Vrieslandt, allen die dese tegenwoordige sien sullen, saluyt: Uwe gantsche Gemeynte wete, dat wy de lieden woonende tot Amstelredam, tot herstelling der schade, die wy en onse lieden haer gedaen hebben, van nu voort goet gevonden hebben van alle schattinge van onsen tol vry te maeken, voor alle hare eygen goederen, die sy door ons geheele lant brengen oft vervoeren. In getuygenisse der waerheyt hebben wy dit tegenwoordigh schrift met onsen segel doen bevestigen. Gegeven tot Leyden, des Sondaeghs vordendag der H. Apostelen Symon en Judas, in 't jaer onser Verlofing M C C L X X V. Dese vryheyt heeft de selve Graef, festien jaren daer na, met een tweede hantschrift vernieut.*

Of Amsterdam, gelijk het kasteel, geheel verwoest is; en hoe sy, na de gemelde schade en vernieling, in die eerste eeuw allengs weer toegenomen heeft, daer van vint men geen oft weynigh bescheyts in d'oude historien. 't Is evenwel waerschiynlijck, dat de vloet van de gramschap der geburen meest op het slot van Heer Gijsbrecht van Aemstel, als d'oorfaeck der selve, uytgestort is; 't welck niet duysterlijck bespeurt wort aen 't overblijven en ongeschent bewaren van 't voorverhaelde eerste privilegie, dat, nevens de gemelde vernieuwing en bevesting van 't selve, nu noch d'eerste plaets van de voorrechten in de Hantvesten deser Stadt heeft. Indien sy dan niet geheel, gelijk ick geloof, vernielt is, heeftse te eerder kunnen aangroeyen, 't welck in d'eerste veertigh jaren, nae 't verdrijven van de voorsyde Heer van Aemstel, allengs geschiet is: gelijk blijkt uyt de vryheden en palen, door Graef Willem de vierde, in 't jaer M C C C X L I I verordent: ick sal 't afschrift der eyge woorden, in onse tael geschreven, en in de gemelde handvesten onder de privilegien te vinden, om datse d'eerste aenwas der stadt bequamelijck vertoonon, hier byvoegen: *In den eersten soo sullen die palen van hare vryheyt wesen, op die Oostzijde vander poorten, aen Jans Witten Hoffstede; op die Noortzijde; aen het groote Godshuys-lant; op de Westzijde, aenden uteren egge vander Lane, die legget in Isbrants-lant, vander Zuwtwijnde op die Zuwtzijde inder Nesse tegens der Lane over; alsoo alst metter gracht begrepen is: ende in die Haven ten halven Stroom tot in 't Ye, ende voort streckende in 't Ye, langes den Dijck Oostwaerts vijftigh roeden buyten de wintmoln, die Heere Willem van Outshoorne van onser wegen maken dede. Hier uyt blijkt, hoe kleyn dese groote stadt toen geweest is; want de Dijck, daer dese brief van spreekt, welcke*

nu

Amsterdam wort aen Hollandt gehecht.

't Kasteel herbouwt,

en weder vernielt.

Palen oft vryheyt.

A M S T E R D A M.

nu een groote en fraye straet is, de Zeedijck
genoemt, die van de S^t. Antonis-marckt tot
aen 't Y streckt, is toen buyten geweest; ja het
schijnt, dat 'er naeulijcks iets, dan omtrent
den Dam en het Dam-rack (in 't verhaelde
schrift de *Harven* geheeten) bewoont was.
Daer na heeft Hertogh Aelbrecht van Beye-
ren, Ruwaert van Holland, den goeden luyden
van *Aemstelredamme* dese gratie gedaen, &c.
dat sy haer vryheyt van haer stede meeren mogen
ende uytsetten, streckende van haer oude vryheyt
de, die sy nu hebben, tot hondert gaerden toe, &c.
Sijn soen Hertogh Willem, de feste van die
naem, Graef van Holland, verordende, dat hare
vryheyt over het Ye tot aen de Vogelwijck
soude strecken. De brieven daer af, by de ge-
melde Vorsten onderteekent, worden noch
bewaert; d'eerste is in 't jaer M CCC LXXXVI,
d'ander in 't jaer M CCCC IX geschreven.

In dese tijdt was Amsterdam noch onbe-
muert: want sy is eerst in 't jaer M CCCC LXXXII,
door d'opgeresen oorlogen, met muren om-
ringt en gesterckt, als Maria van Bourgon-
dien, eenige dochter en erfgenaem van Her-
togh Karel de Stoute, die met Aerts-Hertogh
Maximiliaen van Oostenrijck troude, leefde
en regeerde. Dese muren waren van kareel-
steen, dicht in elckander gevoeght, en de voet
der selve van witte gehouwen steen kunstigh
gemaect, welcke nu alle geslecht sijn; soo
dat 'er van dien ouden omring niets overigh
is, dan Schreyers-hoeck, en d'oude S. Antonis-
poort, die nu oock een Wage is: doch siet-
men op sommige plaetsen met laegh water
eenige van de fondamenten. Onlangs daer
na sijn d'oude Reguliers-poort en de gemel-
de oude S. Antonis-poort gemaect, ge-
lijck 't opschrift aen de laetste, dat het jaer
M CCCC LXXXVIII vertoont, te kennen geeft.

Haer naem heeft sy, buyten alle twijffel,
van de riviere *Aemstel* oft *Amstel*, en den
Dam, die 't selve water en het Ye van elck-
ander affondert. Eenige meenen, dat d'Am-
sterdammers en alle Hollanders een sluys, waer
door men het binnewater uytlaet, en de buy-
tewateren stut en ophout, een Dam noemen,
gelijck blijkt, soo sy seggen, aen verscheyde
steden, wiens namen soo eyndigen, als Rot-
terdam, Schiedam, Edam en Monickedam.
Oock vind men, nae haer gevoelen, dat het
woort *Dam* (op dat de stedelingen op dese out-
heyt mogen roemen) van Tacitus, voor duyfent
en vijf hondert jaren, byna met de selve bete-
kening daer in men het nu gebruyckt, verhaelt
wort: want hy seyt, in 't leven van Agricola,
dat *Dam* oft *Taum* by d'Engelschen een spuy
oft sluys beteekende. En Cesar seght, dat En-
gelant eertijts meest van de colonien oft voort-
plantingen der Belgen bewoont was. Oock
hebben wy en de Franschen weleer een tael
Holland.

gebruyckt, die met de Hooghduytsche ge-
meenschap had. Derhalven besluyten sy,
dat *Amsterdam* niet anders beduyt, dan een
waterleyding oft sluys, tusschen de voorseyde
rivieren Ye en Aemstel, dienstigh om de wa-
teren te stutten, en in oft uyt te laten, na gele-
gentheyt. Sommige noemen haer in 't Latijn
Amsterdamum, andere *Amstelodamum*, oock
Amstelredamum; doch my behaeght best *Aem-
steladamum* oft *Amsteladamum*; hoewel in
het segel der Stadt van 't jaer 1887 staet *Sigil-
lum Secretum opi. Amstelredamensis*. De ge-
meene brieven der Stadt hebben oock meest in
Neerduytsch *Amstelredam*, welck sommigen
bewogen heeft teschrijven *Aemstel-re-damme*,
als of men seggen wilde, een *reede* en *dam* aen
den *Aemstel*. Andere meenen, dat men haer
Aemsteldam behoort te noemen, om dat in
alle oude historien en brieven, de riviere niet
alleen, maer oock 't oude en adelijck geslacht
van hare Heeren, meest *Aemstel*, en niet
Amstel oft *Amster*, genoemt wordt. Maer,
na mijn gevoelen, behoort men haer *Aemste-
lerdam*, als een *Dam* aen den *Aemstel*, te
noemen. Ick weet wel, dat de brieven en het
oude segel der Stadt seggen *Amstelredamme*, als
boven verhaelt is; en geloove oock, dat *Aem-
stelre* niet anders is als een genitivus van *Aem-
stel*, en even 't selve als *Aemsteler*; gelijck *alre*
in oude brieven gevonden word in plaetse van
alle, oft *aller*, soo wy nu seggen; doch houde dit
laetste beter Hollants, en derhalven belachens-
waardigh die dat *re* in 't woort *Aemstelredam*
voor een *reede* willen nemen: want wy seggen
oock *Saerdam* en *Saenredam*, in plaets van *Sa-
nerdam*. Soo dat men, om te besluyten, na mijn
oordeel, het woort *Dam* in sijn eygen beteyc-
kening (dat is, een hoop aerde, die twee wate-
ren af-sondert, en 't hooghste stut en ophout)
moet nemen: want het wort, gelijck yder weet,
noch dagelijcks in die sin gebruyckt. Doch of
men namaels de sluysen (die in de plaets der
dammen gekomen en beter sijn, om datse met
laegh buytewater het binnewater kunnen uyt-
laten, de landen van overtollig water ontlasten,
en ververschen, en na believen weder inlaten;
behalven de gerieflijke en nutte deurvaert voor
de schepen) oock dammen genoemt heeft,
om datse ten deel de selve werking hebben, en
wanneer dat geschiet is, kan ick niet seggen;
maer dit wel, dat my 't eenvoudigh en dage-
lijcks gebruyck van 't selve woort, insonder-
heyt in d'oorsprong van de naem deser Stadt,
best behaeght. De Leser verkiese uyt de voor-
verhaelde verscheyde benamingen wat hem
aenstaet; 't is alijt seker, datse nu meest en
in 't gemeen *Amsterdam* genoemt wort.

Sy legt aen 't eynde van Aemstellant, eer-
tijts een deel van de noorderfche *Menapii*, aen
twee rivieren: want d'Aemstel komt van
ij E 2. 't zuy-

Verschey-
de bena-
mingen.

Gelegen-
heyt.

Aemstel. 't zuyden in de stadt, en loopt daer door tot de Damsluys, daer sy sich, door 't openen der selve, met een *Rack* van 't Ye (dat byna zuydwest en noordt-oost streckt, en van 't noorden in de stadt komt) vermengt; en dus wort sy in twee gedeelt, van welcke 't westerdeel de *Nieuwe sijde*, en 't oosterdeel d'*Oude sijde* genoemd word. Aen de zuydsijde der sluys behout d'Aemstel haer naem; maer aen d'ander sijde wort het gemelde Rack van 't Ye, *Damrack*, doch met een bedorven woordt, den *Ammerack* geheeten; gelijk men oock den Aemstel tot aen de Diemer-meer het *Damrack* plagh te noemen.

Twee deelen. Nae 't noorden over 't Ye leggen de Waterlanders, die Plinius *Frisiabonen* noemt; aen de westzijde woonen de Haerlemmers en Kennemers, van d'oude *Caninefates* geheeten; nae 't oosten is Weesp, Muyden en de Goylanders; en nae 't zuyden leght Ouderkerck en Aemstelveen, daer het Sticht van Utrecht aen volgt. Het omleggende lant, welck des winters byna aen alle sijden plagh met water bedeckt te leggen, wort nu met molens droogh gehouden: doch naer Goylant is de gront niet soo waterigh noch broeckigh; maer begint sich voorby Muyden allengs te verheffen, en buyten Naerden heuvelachtigh te worden. Het gemelde Y, 't welck eertijds veel kleinder is geweest, loopt wijd en breed, met een sachten vloet, van 't westen nae 't oosten, langs het noorderdeel deser stadt tot in de Zuyderzee; en geeft alsoo een seer heerlijke en treffelijke reede, en aankomst voor de schepen uyt alle gewesten langs de selve zee tot voor Amsterdam. Sommige noemen dit water *Tye*, als of het van 't gety, dat is, ebbe en vloet, sijn naem had: maer d'oude en rechte naem is *Ye*, als de brieven, by de oude Graven van Hollandt gegeven, getuygen; gelijk men in 't voorverhaelde privilegie van Graef Willem de vierde, en in dat van Willem de seste, soon van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, kan sien; want in 't laatste leeft men dese woorden: *Item, dat haer vryhede meere sal wesen boven haer onder vryhede, die sy nu hebben in 't Ye, tot aender Voelwijck toe over in 't Ye:* dese hantvest is in 't jaer

M cccc ix geteekent. In een ander, vier jaren daerna by de selve Graef gegeven, in welcke hy d'inwoonders van Reynerskop, Bylevelt en Achthoven de vryheyt vergunt, datse graften en waterloopen in den Aemstel mochten brengen, blijkt het oock klaerlijk: *Voort hebben wy den selven goeden luyden gegunt te wateren in den Aemstel, ende voort in den Ye.* Ia eenige meenen, dat d'Ysel (die ten tijde van Strabo *Sala* genoemd wierd,) 't eerste deel van haer naem van 't Ye, als of *Sala* met byvoeging van Y in *Ysala* en *Ysel* ver-

andert was, ontfangen heeft; welck Ye eertijts, na haer gevoelen, als de Zuyderzee hare tegenwoordige groote noch niet had, sich voorby Enckhuysen met d'Ysel plagh te mengen. Dit gevoelen, en dat het Ye sich voorby Edam, Enckhuysen en Medemleek heeft uytgestreckt, wort door de gewoonte bevestight, dat men de haringen, die op sekere tijdt des jaers omtrent Enckhuysen en Medemleek gevangen worden, *X-buckens* noemt. Wy hebben dese riviere wat breedt beschreven, om hare bequaemheyt voor de scheepvaert, en mede om datse de stadt aen d'een sijde als een seer breede graft besluyt, versterckt, en tot een bolwerck dient; waerom sy oock met een dubbele rye van palen beset is, in welcke op verscheide plaetsen soo veel opening, die men des nachts met boomen sluyt, gelaten wort, dat 'er de schepen door kunnen varen. Als men binnen de stadt langs het gemelde Ye gaet, oft buyten de palen om vaert, siet men eenige hondert schepen van allerley gedaente, als een dichte boschaedje, leggen, die hier des winters, buyten gevaer van onweer, winterlaegh houden, en veyligh tot op 't voorjaer bewaert worden: van welcke sommige soo groot sijn, datse, als drijvende kasteelen, om hare hooghte, sterckte, en menighe van geschut, den vyanden verschrickelijck sijn. Men gelooft, dat het sien van soo veel schepen by elckander aen Amsterdam alleen eygen, en nergens in de weerelt diergelijck te vinden is.

En dit sal van haer begin en eerste wasdom (want van hare vergrootingen en heerlijke vermeerdering sullen wy hier na spreken) genoegh sijn.

De gront van Amsterdam en der omleggende landeryen is soo weeck, broeckigh oft moerassigh, datse schijnt op d'aerde te swimmen; soo datse geheel onbequaem is om huysen daer op te setten: waer door niet alleen de kercken en torens, en andere gemeene gebouwen, maer oock de huysen der bysondere lieden niet kunnen gebouwt worden, of men moet eerst een goet getal masten oft palen, omtrent 40 oft 45 voeten diep in d'aerde slaen, het welck men *heyen* noemt. De swaerste gebouwen worden met masten, omtrent 60 voeten lang, en de gemeene huysen met palen van omtrent 45 voeten geheyd, tot datse aen oft in de santgront stuyten, en niet dieper in kunnen. In voegen dat de geheele stadt, tot yders verwondering, op omgekeerde boomen gebouwt is; waer over de geestighste Poët J. vanden Vondel dus van haer singt:

Keer om de Stadt, 't is bosch van onder, en gebouwt op boomen, onlangs noch gebaelt in 't Noordse woud.

Sy heeft vele en verscheide privilegien en voorrechten door hare Vorsten verworven. D'eerste der selve, van Graef Floris de vijfde ge-

Weecke gront,

Privilegien oft hantvesten,

A M S T E R D A M.

van Graef Floris, gegeven, hebben wy hier voren, in 't aen-
van Willem de vierde, wijzen van de oorsprong deser stadt, daer toe
 het dienstigh was, ingevoeght; en oock ten
 deel van 't voorrecht van Graef Willem de
 vierde, voor soo vele her de palen en vryheyt
 der stadt betreft, gesproken: soo dat by 't selve
 niets te voegen is, dan dat de gemelde Graef
 Willem hare vorige vryheyt van tollen beve-
 sticht heeft; en daer en boven begeert, dat
 de Burgemeesteren 't recht souden hebben,
 om in 't getal der burgers al de gene die sy
 goet vonden aen te nemen; en gaf hen oock
 verlos om Scholen op te rechten.

van Keyserin Margareta, Margareta, gemaelin van Keyser Lodewijk,
 en suster van de gemelde Graef Willem de
 vierde, heeft by openbare brieven, in 's Gra-
 venhage in 't jaer M CCC XLVI geschreven,
 vergunt, dat Amsterdam nimmermeer en in
 geenerley wijse van 't Graeffchap van Hollant
 gescheiden sou worden. Daer na heeft sy alle
 de vorige privilegien, die dese stadt van
 hare voorlaten ontfangen had, bevesticht.

van Willem de vijfde, Haer soon Graef Willem de vijfde (met wie
 sy om 't gebiedt der landen in twist en oorlogh
 geraeckte, waer uyt de lantverderffelijcke en
 bloedige partytschappen van Hoecx en Cabel-
 jaus gesproten sijn) heeft de voorseyde gunst-
 brief, van Amsterdam niet te vervreemden
 van Hollant, en andere saken, in 't jaer M CCC LV
 vernieut en bekrachticht; en daer by gevoeght,
 indien iemant der burgers sijn leven quam te
 verbeuren, dat de Graef voortaan niet meer
 dan de helft sijner goederen sou mogen aen-
 taften; en d'overige helft sijn vrou, kinderen
 oft wettige erfgenamen genieten. Oock be-
 loofde hy *ontheffen den goeden luyden van*
Amstelredamme gemeynlijck, alle doot, slage, roof,
brande, schattinge, rechtenisse van lijve, van-
genisse, brekinge van huysen ende vesten, die ge-
durende de oorloge tusschen hem ende sijne moe-
der geschiet waren, sonder hem ofte iemant ee-
nige beteringe daer af te doen: en eyndelijck
daer by gedaen, dat hy henlieden ontheffen sou-
de van alle borghtochten, die sy voor hem geloofst
hadden, ende daer van quijten.

van Hertogh Aelbrecht, De gemelde Willem wierd na sijn moeders
 doot krancksinnigh, en al sijn leven achter de
 groote Sael in den Hage, als in gevangenis,
 bewaert en besloten gehouden; dies is sijn
 broeder Aelbrecht ontboden, die XIX jaren als
 Ruwaert en Beschermer, en, na sijns broeders
 doot, XXVII jaren als Grave van Hollant, met
 groote lof van bescheydenheyt, regeerde. Dese
 heeft Amsterdam seer gunstigh geweest. Daer
 sijn oock brieven, waer by Dirck van Wasse-
 naer, toen Burghgraef van Leyden en Ridder,
 verhaelt, dat hy en die van Amsterdam verdra-
 gen sijn, dat alle hare burgers van alle tollin
 sijn gebied vry sijn, uytgeleyt inde jaermarkten
 te Vlaedingen, Voorschoten en Valkenburgh;

welcke brieven van de Burghgraef, Hertogh
 Aelbrecht in 't jaer M CCC LX, als hy noch als
 Ruwaert de landen bestierde, *geconfirmeert*
en gestadicht, dat is, bevesticht heeft. Oock
 heeft hy, als wy te voren in d'eerste beginse-
 len deser stadt aengeroert hebben, hare vry-
 heyt hondert gaerden uytgebreyt. Acht ja-
 ren daerna, soo sommige seggen, heeft de Ko-
 ning van Sweden, oock Aelbrecht genaemt,
 verscheyde vryheden aen d'inwoonders van
 Amsterdam, insonderheyt die gene die met ha-
 re schepen om koophandel te doen aen sijne
 kusten quamen, geschoncken. Maer de voor-
 seyde Hertogh Aelbrecht heeft mede ordre
 gestelt op 't verleggen en vernieuwen der fluy-
 sen op den Middeldam deser stede, tusschen
 d'inwoonders der selve, en die van Asich-
 doem in Amsterlant: en verordent, dat men
 in d'omleggende *dorpen geen vonnis en soude*
beroepen dan tot Amsterdamme, maer waer
eenigh man vander eene partye, die dat vonnisse
aenginge, ende des begeerde, soo souden die Sche-
penen dat vonnisse halen tot Amsterdamme, op
der gener kosten die in den onrecht beviel, ende
soo wes de Schepenen van Amsterdam voor
recht uyt gaven, dat soude voortgaen. In een
 andere brief belast hy, dat d'Overste van de
 selve dorpen, die men in 't gemeen Baljuw
 noemt, sijnen eedt den Schepenen van Am-
 sterdamme soude doen. Oock is 'er een lang
 instrument en gunstbrief, by het welck niet
 alleen die van Amsterdam, maer oock vele
 andere steden, vry van alle recht van de sta-
 pel tot Dordrecht verklaert worden. Oock
 heeft hy in 't jaer M CCC XCI aen Schepenen
 en Raede der Stadt Anistelredamme gegeven,
 dat sy tot eeuwigen dagen jaerlijcks eenen Voogt
 setten mogen ende sullen op den landen te Schoo-
 nen, op haren Vitten ende landt, dat sy nu daer
 hebben, oft namaels daer verkrijgen mogen van
 den Koning van Denemarcken, alle saken ende
 recht van onser Stede wegen te bedrijven ende
 te bewaren, als sy daer te doen hebben. Wat
 het kiezen van de Burgemeesteren belangt,
 daer van heeft hy verordent: dat Schepenen
 ende Raden alle jaer op onser Vrouwen avont
 te Lichtmis, ende dat door de meeste stemmen,
 drie Raeden oft Borgemeesters kiezen souden, de
 welcke insgelijcks eenen der selver, die het voorle-
 den jaer Borgemeester geweest is, by haer nemen
 souden. Dat Hertogh Aelbrecht dese en ande-
 re privilegien niet te vergeefs gegeven heeft,
 blijkt hier uyt, dat hy in de gemelde brieven
 verscheyde mael de volgende woorden ver-
 haelt: dat hy de geseyde gunsten aen de Stadt
 en Burgeren schenckt, die hem en de gemeene
 sake seer groote diensten gedaen hebben; t welck
 men oock, indien onse voorouders de geschie-
 denissen van die tijdt naerstelijcker beschre-
 ven hadden, klaerder sou konnen bewijzen.

Sijn

A M S T E R D A M.

van Hertogh Willem de seste,

Sijn soen Hertogh Willem, de seste van die naem, heeft al de voorverhaelde vryheden van sijn Vader en voorlaten bevestigt; en eenige andere, insonderheyt drie bysondere, daer bygevoeght. In d'eerste der selve, behalven andere giften, verklaert hy al d'inwoonders der stadt vry en onbelast van alle Marckttollen, die in sijn geheele heerschappy betaelt wierden; en seght uytdruckelijck, dat hy hen dese gunst doet om hare verdiensten: de brief is in t jaer M CCCC IX onderteekent. In de tweede spreeckt hy van de verdere uytbreiding der stadt, als wy te voren aengeroert hebben; van de visscherye, van des Schouts ampt, en sommige andere diensten der stadt, welcke hy begeert, dat alleen nae t goetdunken der Magistraten sullen bedient worden. In de derde ordonneert hy, dat de Schepenen en Raden jaerlijcks, op goede vrydagh, uyt de burgers, die in sulcke saken ervaren sijn, nieuwe Waerdeyns van de draperye der lakenen kiezen sullen, welcke neerstige forge voor die neeringe souden dragen. De kerckelijcke personen en monicken beveelt hy in de selve brief, in t jaer M CCCC XI geschreven, datse geene roerlijcke oft onroerlijcke goederen, binnen de vryheyt der stadt leggende, sullen contracteren, oft erven, en voor haer koopen; uytgenomen de Parochiekercken en Gasthuysen, die binnen de stadt en hare vryheyt sijn, welcke t selve toegelaten is. Te voren, in t jaer M CCCC IV, had hy hen vergunt, dat geen Poorter meer dan sijn lijf, en hondert gulden eens, uyt sijne goederen, verbeuren kan.

van Hertogh Philips de Goede,

Hertogh Philips van Bourgondien, de Goede gebynaemt, Graef van Holland en Zeelant geworden sijnde, heeft Amsterdam oock met vele voorrechten, te lang te verhalen, begunsticht: wy sullen alleen de voornaemste hier byvoegen. In t jaer M CCCC LII gaf hy hen verlos den tol oft boomgelt, die men in t gemeen Paelgelt noemt, erfelijck en eeuwelijck t ontfangen; op voorwaerde, datse gehouden sullen sijn getrouwelijck en met vlijt, als te voren, te maken, onderhouden en stellen, die tonnen, die als een vat in de zee, omtrent den ingang en uytgang van de monden der Zuyderzee, uytstien, en op t water drijven; en oock vuerteckens oft bakens, die by nacht de varende lieden vuer toonen, jaerlijcks oprechten oft hermaken: mede alle vlijt aenwenden, dat alle bedriegelijcke ondiepten van zeebancken voor groote schepen, die de gaten van Huysduynen, Texel, Vlieland en der Schelling trachten in te komen, klaerlijck openbaer en van yder gemerckt konnen worden. Hy heeft mede aen de Magistraet vernieut het vermogen van de Waerdeyns over de draperye der lakenen te stellen; waer uyt blijkt, dat

die neeringe toen hier gebloeyt heeft. D'overige voorrechten, aengaende de regeering en t kiezen der Overheden, door hem gegeven, sullen wy terstont, als wy van de selve spreken, kortelijck verhalen.

Nae t overlijden van Hertogh Karel de Stoute, soen van de gemelde Philips de Goede, is hem sijn eenige dochter Maria van Bourgondien, die de hantvesten deser stadt bevestigt en vermeerderd heeft, gevolght; en met Maximiliaen van Oostenrijck, soen van Keyser Frederick de derde, in d'Echt verfaemt; welcke Vorst de stadt Amsterdam met het volgende heerlijck privilegie, om verscheyde redenen, die hy tot hare eere daer in verhaelt, begunstighde:

en van Koning Maximiliaen.

MAXIMILIAEN by der gratien Gods, Roomsch Koning, altijd vermeerder's Rijcks; ende PHILIPS by der selve gratie Eerts-hertogen van Oostenrijck, Hertogen van Bourgonden, &c. Allen den genen die desen brief sullen sien, oft hooren lesen, saluyt. Omme dat wy bemerken die groote getrouwicheyt ende goetwilligheiden, ende oock mede de menichfondige diensten, die onse Stede van Amsterdam, ende de ingesetenen van dien, tot haren swaren kosten, ons ende den voorvaderen van onsen sone Koning Philips, tot diversche stonden gedaen ende bewesen hebben, ende bysonder dagelijcks doende sijn in dese onse tegenwoordige wapeninge, die wy van noots wegen moeten doen, omme onse stede van Rotterdam, het Slot en de Stede van Woerden, tot reductie, ende onse gehoorsaemheyt te brengen. Soo ees't, dat wy aensijnde, hoe die selve Stede niet geciert en is, met eenen alfulcken wapen, als sy wel behoort te hebben, ende dat bysonder, om dat die Poorteren ende Ingesetenen van onsen voorschreve stede van Amsterdam, dagelijcks met hare schepen ende goederen, te water ende te lande, in vele verre ende vreemde Rijcken ende Landen converserende sijn in koopmanschappen: Waeromme, ende om der redene wille voorschreven, ende om sonderlinge saken, ons daer toe porrende: Wy hebben uyt onsen eygen propren wille, speciale gratie ende autoriteyt, verleent, gegunt, ende gegeven, verleenen, gunnen ende geven mit desen onsen brieve, de selve onse stede van Amsterdam voorschreven, dat sy van nu voortaan, tot eeuwigen dagen, haer wapen voeren ende bekleeden, tot een eeuwige memorie van onser gratie, metter Kroone van onsen Rijcke. Ende omme dat wy t selve voor ons, ende onse nakomelingen, vast, gestade, ende van weerden willen gehouden hebben; soo hebben wy, tot een oorconde, desen brief geteyckent met onsen eygen Name. Gegeven in onse Stede van Schiedam, den elfden Februarij, anno M CCCC LXXXVIII; ende was onderteyckent, Maximilianus, &c.

Het

A M S T E R D A M.

Oudt se-
gel.

Het oude wapen en segel deser stadt was een scheepken oft cogge, waer in twee Hollantsche Graven, op d'oude wijze gewapent, staen; welke de Magistraet deser stadt, om de hantvesten en willekeuren van hen verkregen, tot een eeuwigh teecken van danckbaerheydt, in haer segel voerde. Van de namen deser Graven kan ick niets seker seggen, dan 't is buyten twijfel, dat d'een uyt het Huys van Henegouwen, om dat men 't selve wapen in sijn schilt liet, gesproken was: d'ander heeft een baniere met de drie molenwiecken, het hedendaeghsche wapen, in de hand, diergelijke oock op 't achterschip staet. 't Is waerschijnlijk, dat d'een Graef Willem de vierde, en d'ander Hertogh Aelbrecht vertoont; om datse dese stadt seer begunsticht hebben.

't Heden-
daegh-
sche
wapen.

Het hedendaeghsche wapen is een goudt velt, op welck staen drie balcken, de middelste der selve is swart, verciert met drie silvere molewiecken, de andere twee aen wederzijden sijn roodt. De top van 't selve is met een Keyserlijke kroon, als wy terstont geseyt hebben, vereert; en 't wort van twee leeuwen gehouden. Als 'er hals-recht gedaen wort, hebben Schout, Burgemeesteren en Schepenen een swarte fluwele stroock (met een roodt kantjen ten wederzijden) vol silvere molewiecken, drie en drie by een, hangende op haer tabbaert, over haer slincker-schouder, tot byna onder aen den tabbaert; op ieder eyndt van dese stroock staet het wapen der Stadt, en daer neffens aen d'eene sijde wort de letter A, en aen d'andere de letter M genaeyt.

Jaer-
marck-
ten.

De stadt heeft drie Jaermarckten, van welke de voornaemste in September is, omtrent S. Lambrecht, en duert veertien dagen. D'andere is omtrent Pinxteren; en d'overige in 't midden van de Vasten. De twee laetste hebben hare namen van die tijdt, in oft by welke datse gemeenlijk komen: maer de eerste is de voornaemste, en noemt men meest de *Kermis-marckt*. De grootste weeckmarckt is des maendaeghs; welke van meer vreemde lieden besocht wordt, als in vele andere steden de Jaermarckten.

Weeck-
marckt.

En dit sal genoegh sijn van de privilegien deser stede, van welke wy de geheele kopyen, gelijk het laetste, wel hadden konnen stellen; maer om onnoodige wijtloopigheyt, en verdrietelijckheyt der lesers, te vermijden, die alleen kortelijck willen aenwijzen.

Regee-
ring in 't
gemeen.

Amsterdam wort bestiert, gelijk meest alle Hollantsche steden, by een Schout, vier Burgemeesteren, negen Schepenen, en xxxvi Raden.

Schout,

De Schout oft Hooft-Officier is Stedehouder van de Hooge Overigheyt en Graeflijckheyt van Holland, en in die hoedanigheyt bekleet hy d'eerste plaets in de banck der Schepenen. Alsoo de Heeren Burgemeesteren in de *Hollant*.

afstant van de Satisfactie deser stede bedongen hebben het Schout-ambacht met de emolumenten van dien aen dese stadt te behouden; 't welck haer by de Heeren Staten toegestaen en toegelaten is: Soo is 't dat de Ed. Heeren Burgemeesteren voorz. na voorgaende resolutie van de Heeren xxxvi Raden, gewoon sijn te accorderen ende over een te komen met een bequaem persoon, die continuelijck seven jaren poorter is geweest (volgens het privilegie van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, in 't jaer mcccxciv gegeven) omme by hem als Schout van wegen deser Stede het Schout-ambacht te bedienen, en de Justitie voor den tijt van drie jaren te administreren: sulcks dat hy oock gehouden is in 't bywesen van de Heeren Burgemeesteren den Eedt in handen van de presiderende Burgemeester te doen. Hy oeffent hooge en laege jurisdictie binnen de stadt en hare vryheyt, en bericht alle breucken, kleyn en groot, hooge en laege; na den inhoud van 't voorrecht, dat Hertogh Willem de seste in 't jaer mccccix vergunt heeft. Sijn ampt is mede, in 't maken van statuten, ordonnantien en willekeuren, 't sy van wat saken 't selve magh wesen, met den Heeren Burgermeesteren en Schepenen sijn opinie te geven, de publicatie der bevelen te bevorderen, en d'overtreders te straffen volgens den inhoud der selve. Hy magh mede alle quaetdoenders en misdadigen binnen de stadt en hare vryheyt foecken, apprehenderen, oft versekeren, in de gevangenis examineren, hare belijdenis doen aenteekenen, op de feyten die hy hen te last leyt sich informeren, getuygenis daer van te beleggen; en die eyndelijck voor den Rechter te stellen, om sulck een straf te eyschen als hy oordeelt datse verdient hebben, en d'uytgesproke sententie ter executie te stellen. Alle vonnissen in civile saken worden oock, op de vermaninge van den Schout, oft, in sijn afwesen, van de voorsittende Schepenen, gewesen. In 't jaer m d c l i, als ick dit schreef, bekleet dese aensienlijke bediening den Ed. Heer

Cornelis de Vlaming van Outs-hoorn, Ridder, Heer van Outs-hoorn, Gnephoeck, &c.

De Burgemeesteren bestieren de burgerlijke saken der stadt, en sijn gemeenlijk twaelf; en moeten eerst xl jaren oudt sijn, eer sy tot dit ampt gekoren worden: dese eer genieten nu de Ed. Heeren

Jan Cornelisz. Geelwinck, Overleden, 1651.

Anthony Oetgens van Waveren, Ridder, Heer van Waveren, Botshol en Ruygewilnis, &c.

D^r. Andries Bicker, Heer van Engelenburgh, &c.

Pieter Hasselaer, Overleden, 1651.

ij E 3

D^r. Gee-

A M S T E R D A M.

D^r. *Geeraert Schaep*,
Willem Backer, Ridder van S. Marcus.
Cornelis de Graef, Heer van Zuydt-
 Polsbroeck, &c.
Cornelis Bicker van Swieten, Heer van
 Swieten, &c.
Niclaes Korver,
 D^r. *Frans Banning Kock*, Ridder der ordre
 van S. Michiel, Heer van Purmerlant
 en IJpendam, &c.
 D^r. *Cornelis Boom*, ^{Overleden, 1651.}
Joan Huydekooper, Ridder, Heer van
 Maerseeve, Neerdijck, &c.

verkie-
sing,

Hier uyt worden jaerlijcks drie mannen, op
 den eersten Februarii, door de meeste stem-
 men van alle de Burgemeesteren en die ooit
 Schepenen geweest sijn, gekoren; en soo wan-
 neer door het affterven van een oft meer der
 selve, het getal niet vol is, wordt een oft twee
 nieuwe naer gelegentheyd daer toe gekoren,
 en somtijds vervult; volgens het privilegie
 van Hertogh Aelbrecht in 't jaer M CCC XCIX
 gegeven; welke drie, uyt de drie die het vo-
 rige jaer aengekomen sijn, eenen tot sich ne-
 men, welke de drie nieuwe den eedt afneemt
 en d'eerste drie maenden voorfit; soo dat 'er
 altijd vier regeerende Burgemeesters sijn. D'an-
 dere acht worden Out-Burgemeesteren ge-
 noemt; en uyt de selve gemeenlijk Thresor-
 riers en eenige tot Weesmeesteren gestelt; oft
 oock eene voor drie jaren gecommitteert in
 de vergadering van de Gecommitteerde Ra-
 den van Holland en West-Vriesslant, en op haer
 beurte een in de vergadering der Staten Ge-
 nerael, oock in de Raedt van Staten, en in
 de Raedt ter Admiraliteyt, die t'Amsterdam
 resideert, voor drie jaren: om de welstant van
 't gantsche lant in 't gemeen, en dese stadt in
 't bysonder, te helpen bevorderen. By Burge-
 meesteren bestaat de gantsche regeering van
 de Stadt, soo veel de politie aengaet; doch, in
 saken van gewichte, met communicatie van
 de XXXVI Raden. In 't kort, hun ampt is
 het welvaren der stadt en inwoonders te besor-
 gen, en de selve in goede ruste, vrede en een-
 dracht te bestieren: waerom sy te recht Bur-
 ger-meesteren, en somtijts Burger-Vaderen,
 genoemd worden. Dit heerlijk ampt wort nu,
 in 't jaer M D C LI, bedient by de Ed. Heeren

vermo-
gen,

en na-
men.

D^r. *Frans Banning Kock*, Ridder der ordre
 van S. Michiel, Heer van Purmerlant
 en IJpendam, &c.
Willem Backer, Ridder van S. Marcus.
Cornelis de Graef, Heer van Zuyt-Pols-
 broeck, &c.
 D^r. *Cornelis Boom*, in Augustus overleden,
 en in sijn plaats
Joan Huydekooper, Ridder, Heer van
 Maerseeve, Neerdijck, &c.
 De regeerende Burgemeesteren kiezen Thre-

foriers, Weesmeesteren, Thresoriers extraor-
 dinaris, Rekenmeesters, en Commissarissen
 van de Banck van Leening, van de Wissel-
 banck, en andere; en, met de regeerende Sche-
 penen, op den 15 Februarii, Commissarissen
 van de subalterne Recht-bancken, als van de
 Huwelijcksche saken, Assurantie, Kleyne sa-
 ken, Zeefaken, en Desolate boedels; welcker
 ampten wy hier nae beschrijven.

Hier waren eertijds seven Schepenen; <sup>Schepe-
maer in 't jaer M D LX heeft het Hof dit ge-
tal met twee vermeerderd; soo dat 'er nu altijd
negen regeeren: en worden jaerlijcks gekoren
volgens een privilegie van Vrou Maria, in 't
jaer M cccc lxxvi gegeven, waer van de woor-
den desen aengaende aldus luyden: dat van
nu voortaan, ende tot eeuwigen dagen, die xxxvi
persoonen die alreede gekoren sijn by den Rijk-
dom ende Gemeente van der voorsz. Stede van
Amstelredamme, omme te helpen raeden ende
't beste doen metten goeden luyden van den Ge-
rechte, in der tijdt wesende, in allen saken der
voornoemde Stede aengaende, daer zy haren
eedt toegedaen hebben, sullen mogen kiezen een-
drachtelijken of by der meere stemmen van hen-
luyden, ende dat by haren eede, die zy daer toe
openbaerlijcken doen sullen, in handen van on-
sen Schout van Amstelredam, of by gebreke van
hem, in handen van den outsten Burgemeester
van der selver onser Stede, alle jaer vijf dagen
voor onser liever Vrouwen dagh te Lichtmisse,
veertien persoonen van den rijcksten, eerbaer-
sten, notabelsten, reckelijcksten, ende vredelijck-
sten Poorteren van onser voorsz. Stede van
Amstelredamme, sonder iemant daer uyt te ver-
steecken, om haet, nijt, noch om eenigerhande
andere saken, die sy schuldigh ende gehouden
wesen sullen Ons ende onsen Erven, of onsen
Stedehouder ende Raede van Hollant, alle jaer
voort over te seynden, omme daer uyt by Ons,
of onsen voorschreven Stede-houder ende Rae-
de gekoren te werden seven Schepenen, voor
dat toekomende jaer duerende, ende om op on-
ser lieven Vrouwen dagh te Lichtmisse binnen
onser voorsz. Stede geset ende geeedt te wor-
den, gelijk dat gewoonlijk, ende na der privi-
legie van der voorsz. Stede schuldigh is te ge-
schien. De namen der gekorenen wierden by
besloten missive aen de Schout deser Stede te
rugh gesonden tegen den eersten Februarii,
die de selve openende, de seven gekorene te-
gen des anderen daeghs 's morgens den twee-
den der selve maent ontboudt, en hen den
eedt afnam. Maer nademael dit Landtschap
nu sonder Gouverneur en Stadthouder is, <sup>en beden-
daegh-
sche:</sup>
hebben de Ed. Heeren Burgemeesteren van de
Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en
West-Vriesslant, in dato den 22 December
M D C L, Octroy bekomen, dat sy self, uyt het
dubbel getal van veertien, de seven Schepenen
kiezen;</sup>

A M S T E R D A M.

kiesen ; en doen sulcks terstont naer het
scheyden van de Raedt, besluytende de namen
der selve in sekere missive aen den Schout als
voren. Doch soo iemant tot Schepen geko-
ren wordt, die den Schout en de nieugekore
Burgemeesteren te nae in bloede bestaet, soo
blijft de Burgemeester; en de voorseyde Hee-
ren kiezen een ander Schepen uyt het dubbel
getal van de laetstgekoorene veertien. De
nieuwgekore en afgaende Heeren Burgemees-
teren, neffens de nieuwgekore Schepenen,
kiezen dan, by de meeste stemmen, twee van
de seven die het vorige jaer in bediening ge-
weest sijn, om 't aenstaende jaer Eerste en
Andere President te sijn, volgens het privilegie
van Koning Philips, als Graef van Hollandt,
gegeven. De Heeren Schepenen moeten bo-
ven de vijf-en-twintigh jaren out sijn; en heb-
baer ver-
mogen, ben ter eerster instantie kennis en judica-
ture over alle saken, aengaende de inwoon-
ders deser stede en hare vryheyt; oock over
buyten-lieden en hare goederen, die hier be-
vonden en gearresteert worden. De subal-
terne bancken, hier voren verhaelt, hebben
judicature ter eerster instantie over die saken,
tot welcke sy specialijcken sijn gecommite-
teert; doch men kan en mach van hare von-
nissen appelleren oft sich beroepen op 't colle-
gie van Schepenen: wiens ampt is in 't kort, al-
le geschillen en saken, die voor hare banck ko-
men, te beslechten. Sy sijn oock by 't exami-
neren en pijnigen der misdadigen, en strijc-
ken 'er vonnis over, 't sy van leven oft doot;
doch niet sonder des beklaeghden volkome
verantwoording gehoort te hebben: soo dat
men hen bequamelijck Rechters over alle ci-
vile en criminele saken mach noemen. In 't
jaer M D C L I wordt dit swaerwichtigh en
moeyelijck, doch achtbaer ampt, bedient
door de E. Heeren

en na-
men.
Dr. *Cornelis Witsen*, Eerste President,
Mr. *Symon van Hoorn*, Andere President,
Albert Pater,
Barent Schellinger,
Joan Bicker,
Dr. *Frans Reael*,
Dr. *Cornelis van Dronckelaer*,
Conradus Burgh,
Dr. *Joan Blaeu*.

De xxxvi
Raden, Hier is oock, als in de meeste steden van
Hollandt, een eeuwige Raet; hoewel in voor-
tijden, als de stadt noch stondt onder d'oude
Graven, alle saken door de Schout en weynige
Raden uytgevoert wierden: doch in 't privile-
gie, dat Hertogh Philips van Bourgondien in 't
jaer M CCCC XLIX gaf, om drie Burgermeesteren,
en een dubbel getal tot Schepenen te kiezen,
blijckt dat 'er in die tijt xxiv Raden waren. Daer
na heeft Vrou Maria, Hertogin van Bourgon-
dien, in 't jaer M CCCC LXXVI het gemelde getal

met xii vermeerderd; soo dat 'er sedert die
tijt xxxvi Raden geweest sijn. By aflijvig-
heyt van een oft meer der selve, word op den
xxviii Januarii het getal met andere nota-
bele en eerbare persoonon, doch niet min dan
xxv jaren out, volgens het selve privilegie,
door hen self weder vol gemaect. Het getal
dan tot xxxvi volkoren sijnde, kiezen sy xiv
persoonon, uyt welcke de seven Schepenen
gekoren worden, als voren verhaelt is. Soo
dickmael als sy, door ordre van de regeerende
Heeren Burgermeesteren, ontboden worden,
sijn sy gehouden op 't Raethuys te verschijnen,
op de punten en articulen, hen by de voorsey-
de Heeren Burgemeesteren voorgedragen, te
adviseren, helpen raden, en 't beste te doen in
alles, den welstant van het Landt en dese Stadt
betreffende. Dit Collegie is alleen gedurigh
en onveranderlijck, sonder 't welcke, in de ge-
wichtighste saken, soo van het Landt in 't ge-
meen, als van de Stadt in 't bysonder, niets be-
sloten wort: want het representeert het gant-
sche lichaem der Gemeente. Dese seer eerlijcke
bediening wort nu bekleet by de E. E. Heeren

Symon vander Does,
Anthony Oetgens van Waveren,
Dr. *Andries Bicker*,
Dr. *Nicolaes Tulp*,
Jan Cornelisz. Geelvinck, {Overleden,
1651.
Dr. *Geeraert Schaep*,
Willem Backer,
Pieter Hasselaer, {Overleden,
1651.
Symon de Rijck,
Joan Huydekooper,
Jan Claesz. Vlooswijck,
Hendrick Dircksz. Spiegel,
Dr. *Frans Banning Kock*,
Mr. *Geeraert Schaep Pietersz.*
Albert Dircksz. Pater,
Mr. *Joris Jorisz. Backer*,
Cornelis Jacobsz. Weyer,
Dr. *Franck vander Meer*,
Cornelis de Graef,
Willem Ruytenburgh,
Roelof Bicker Jacobsz.
Dr. *Cornelis Witsen*,
Joan vande Poll,
Dr. *Geeraert Reynst*,
Barent Schellinger,
Mr. *Symon van Hoorn*,
Mr. *Pieter Kloeck*,
Dr. *Cornelis van Dronckelaer*,
Dr. *Lambert Reynst*,
Conradus Burgh,
Mr. *Joachim Rendorp*,
Willem Six,
Nicolaes Pancras,
Nicolaes Korver,
Dr. *Joan Blaeu*,
Dr. *Cornelis Boom*, {Overleden,
1651.

Hier

A M S T E R D A M.

Thresoriers.

Hier zijn twee Thresoriers ordinaris, dat mede een seer geacht ampt is, en byna altyt door Out-Burgermeesteren bedient word: haer last is forge te dragen voor het stadts gelt, rekeninge te houden van alle ontfang en uytgeef, en alle instrumenten, die den staet der stad raken, te bewaren. In dit jaer M D C L I bedienen dit ampt de Heeren

Antony Oetgens van Waveren, Ridder, Heer van Waveren, &c.

Niclaes Korver, beyde Out-Burgermeesteren.

Weesmeesters.

De Weesmeesteren bedienen de vooghdye van sulcke weesen, die noch onderjarigh sijn, van een oft van beyde hare Ouders berooft, en goederen genoegh, om van te leven hebben; dese, hoewel sy by Testament van Vooghden versorgt sijn, moeten evenwel, door sekere wetten en ordonnantien, de Meesters van de Weeskamer erkennen, 't en sy die expres by Testament oft Codicille worden uytgesloten. Dese nutte forge en last wort in 't gemeen den Out-Burgermeesters, Out-Schepenen oft Raets-persoonen opgeleyt.

Commissarissen van huwelyksake.

De Commissarissen van Huwelyksake saken sijn gemeenlyck vijf, welke over alle geschillen, die over trou-beloften, en wat 'er aenhangt, ontsaen, vonnissen en recht spreken. De gene, die sich in den Huwelyken staet begeeren te begeven, van wat gesintheydt datse sijn, moeten voor haer verschijnen, om haer namen en qualiteyt te laten aenteecken, om van de puye van het Raethuys, oft in de publycke Kercken, nae yders verfoeck, afgekondight te worden.

Thresoriers extraordinaris.

Oock sijn hier twee Thresoriers extraordinaris, die den achtsten penning oft verponding, en de extraordinarise impositien oft lasten, ontfangen; en daer tegen wederom eenige van 's lands renten betalen.

Rekenmeesters.

De twee Rekenmeesters oversien alle rekeningen van het ontfangen en uytgeven der stad; en bedienen nu mede de Confignatie, die voor desen onder de Heeren Schepenen plagh te wesen.

Assurantie-meesters.

Als de koophandel dagelijcks aengroeyde, is hier in 't jaer M D C V I I I een Assurantie-kamer opgerecht. Hier over worden jaerlijcks drie mannen gestelt, oft somtijts een oft meer van de vorige gecontinueert; welke alle saken en geschillen, uyt den geheelen handel van Assurantie, oft versekeringe van schepen en goederen, en oock van avarien, geresen, na 't voorschrift der wetten, daer van gemaect, examineren en afleggen. Sy mogen oock beslechten de saken, uyt desen handel, self buyten de stad, ontsaen, indien partyen haer tot dese kamer gedragen, daer onder behooren, oft anders door de selve daer toe betrocken worden. Op dese kamer houdt men alleen

van waerde sulcke Assurantien, die gemaect sijn op het over en weder voeren van eenige koopmanschappen te lande oft ter zee; en niet op 't leven van eenige personen, oft reysen in verre landen. Wat Assurantie oft verskeren is, weet een yder, die maer eenige kennis van koophandel heeft; en is derhalven onnodigh 't selve hier breeder te verklaren.

Hier sijn oock drie Commissarissen van de Wisselbanck: de ordonnantie op dese banck is in 't jaer M D C I X gemaect, by welke sulcks verboden wort aen alle andere personen, die 't selve, onder de kooplieden en burgers, te voren pleegden. Dit is een seer nutte instelling, tot bevordering van de koophandel; en in 't bysonder dienstigh in de wisselbrieven en andere saken.

De Commissarissen van de Kleyne saken sijn nu seven in getal, daer onder moeten ten minsten twee Out-Schepenen sijn. Voor hen dienen nu, ter eerster instantie, alle saken tot ses hondert guldens en daer onder, uytgefondert arresten, oft die tot andere subalterne bancken behooren.

In 't jaer M D C X I V heeft de Magistraet een Huys oft Banck van Leeninge opgericht; in 't welck alle ingebrachte panden tot een redelijcken prijs beleent worden. Dit huys wort door twee Commissarissen (die somtijts beyde, oft een der selve, uyt de Magistraet gekoren worden) bestiert.

Tot het afhandelen van de Zee-saken worden jaerlijcks vijf Commissarissen gekoren, oft ten deel gecontinueert; daer oock in 't gemeen een oft twee Out-Schepenen onder sijn, en voorsitten. Sy vonnissen oock alle actien van injurien.

In 't jaer M D C X L I I I hebben de E. Heeren van den Gerechte goet gevonden een Kamer van de Desolate boedels in te stellen; waer toe jaerlijcks, door de selve Heeren, vijf gequalificeerde personen, en daer onder ten minsten twee Out-Schepenen, en eenige die kennis van de koophandel hebben, gekoren worden, om de selve te bestieren.

Van de vonnissen van alle dese voorverhaelde mindere oft subalterne Rechtbancken mogen partyen, als 't hen gelieft, aen de Heeren Schepenen appelleren binnen sekere tijt; gelijk ick te voren aengeroert heb.

Hier sijn twee Pensionarissen, daer toe in 't gemeen verstandige Rechts-geleerden door den Raedt verkoren worden: dese sijn als Ora-teurs en Advocaten der stad; en worden somtijts, benevens andere Heeren, in eenige commissie van de Magistraet gesonden.

Oock sijn 'er gewoonlijck negen oft tien Secretarissen, welke door de Heeren Burgermeesteren gestelt worden: en vier mindere, als van de Huwelyksake saken, Assurantie-

Commissarissen van de Wisselbanck,

van de Kleyne saken,

van de Banck van Leeninge,

van de Zee-saken,

en van de Desolate boedels.

Pensionarissen.

Secretarissen.

A M S T E R D A M.

rantie-kamer , Water-recht , en Desolate boedels.

Krijghs-Raet; De Krijghs-Raet bestont voor eenige jaren uyt twee Colonellen , twintigh Capiteynen en hare Lieutenanten. Maer door 't vermenighvuldigen der menschen, en tot verlichting van de wachten, is de stadt in 't jaer M D C L in vier-en-vijftigh wijcken , en soo veel vaendelen, onder vijf Regimenten, als het *Blaeuwwe, Oranje, Witte, Geele en Groene*, gedeelt; waer over, als te voren, twee Colonellen sijn; welck ampt nu bedienen de E. Heeren

Joan vande Poll, Oud-Schepen, en *D^r. Cornelis Witsen*, nu President van Schepenen.

waer uyt die nu bestaet, In voegen dat de Krijghs-Raet nu bestaet in de twee gemelde Heeren, en vier-en-vijftigh Capiteynen; (in absentie van de Capiteyn compareert de Lieutenant:) en dat onder directie van de Ed. Heeren Burgemeesteren, die opperhoofden van de selve sijn. Dese Raet stelt ordre over 't waken van de schutteryen; neemt nieuwe schutters aen, en den eedt af, om de stadt getrou te sijn: kiest oock de sergianten der compagnien; en, met de Ed. Heeren Burgemeesteren, alle nieuwe Hooft-Officieren, als Colonellen, Capiteynen, Lieutenanten, Vaendragers, de vijf Prevoosten en Brandmeesters. Van de gemelde *114* vaendelen waken yder nacht twee der selve.

Militie. De Militie deser stadt bestont eerst in drie, maer nu in vijf compagnien voetknechten, die alle in den dienst en eedt deser stadt sijn; van welcke alle nacht een gedeelte op verscheide plaetsen waken. Twee van dese compagnien, volgens de Satisfactie van 't jaer M D LXXVIII, sijn 's Lants compagnien, worden daer van betaelt, en doen den eedt aen het Lant, en aen de Stadt: d'overige drie sijn Stadts compagnien.

Majoor. Hier is oock een Majoor oft Wachtmeester, die acht neemt, dat de wachten wel en behoorlijk besorgt sijn.

Vier Substituten. Dese Stadt heeft nu vier Substituten, die men oock Onder-Schouten noemt, welcke den Heer Hooft-Officier, in 't bedienen van sijn ampt, behulpigh sijn.

Andere Amptenaers. Alle andere mindere Amptenaers, als Kerckmeesters, Aelmoesseniers, Regenten van de Godshuysen, Looymeesters, Keurmeesters, Overluyden en Dekens van Gilden, Rooymeesters, Yckers van de maten en gewichten, nevens ontallijcke andere, worden by de Ed. Heeren Burgemeesteren gestelt; welcke alle in 't breede, met hare bedieningen, te beschrijven, sou een verdrietige lanckheydt voor de leser sijn, en veel eer een boeck, als weynige bladen, eyschen: soo dat het voorverhaelde, na mijn oordeel, genoegh is, om de regeering deser stadt, en hare voornaemste ampten, te toonen.

Hollant.

In Hollant sijn drie Collegien van Raden *Raden* ter Admiraliteyt, een op de Mase; een in dese *ter Ad-* Stadt, en een in 't Noorder-quartier. Tot het *mirali-* Collegie, in dese Stadt residierende, worden ge- *teyt oft* committeert een uyt de Ridderfchap van Hol- *Zee-* landt, een uyt yder van de steden Haerlem, *Raet.* Leyden, Amsterdam, Goude, en Edam; en voorts een uyt Gelderlandt, een uyt Zeelandt, een van Utrecht, een uyt Vrieslandt, een uyt Over-Ysel, een uyt Groeningen en Ommelanden. De Gecommitteerde uyt Hollandt in dese Collegien worden by de Raden ofte Vroetschappen yder in sijn stadt gekoren, en soo naer de vergadering der Heeren Staten van Hollandt gesonden, die hen voorschrijven geeft aen de Staten Generael, welcke hen commissie geven, en den eedt afnemen. Hun ampt is, forge te dragen, dat de zee, soo vele mogelijk is, van alle vyanden en roovers gesuyvert werde, en de vloten der koopvaarders in sekerheyt naer hare gedestineerde plaetsen geconvoyeert; waer toe sy vele oorloghs-schepen uytrusten, en in dienst houden. Sy hebben onder hen een Ontfanger, Secretaris, Fiscael, Geweldige, en andere amptlieden, en dienaers.

Hier is oock een Ontfanger, om de gemeene middelen van Hollant en West-Vries- *Ontfan-* landt in dit quartier, onder Amsterdam sorte- *ger.* rende, t'ontfangen en uyt te geven; welcke gehouden is aen de gemelde Heeren Staten oft hare Gedeputeerde rekening te doen.

Over d'omleggende dorpen is een Baljuw, *Baljuw* die den Gerechte deser stadt met eede ver- *van Aem-* plicht is; gelijk men in hare handt-vesten sien *stellant.* kan: want men vind onder andere, in seker privilegie van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, eerst Ruwaert en daer na Graef van Hollandt, aen die van Goylant en Aemstellant gegeven, de twee volgende punten, van welcke 't eerste sijnen eedt betreft, en dus luyt: *Sal de Ba-* *liu die nu is, ofte namaels wesen sal, eer hy yet* *berecht inde Balieuschap, ten Heyligen sweeren,* *tot Amsterdam voor het Gerechte, ende voor* *twee des Gerechts luyden van elcker Stede ofte* *Dorpe, binnen onsen lande voorschreven, alle* *dese voorschreven punten, ende recht te hou-* *den, ende te doen houden, ende dien eedt sal* *hem staven die outste vanden Rade van Am-* *sterdam, &c.* Het ander is van vonnissen in dese stadt te halen, en luyt als volght: *Voorts* *soo en sal men geen vonnissen beroepen, in gee-* *nen dorpen in onsen lande voorschreven: maer* *waer eenigh man vander eene partye die dat* *wonnisse aenginge, ende des begeerde, soo soudent* *de Schepenen dat wonnisse halen tot Amsterdam* *op der gener costen, die in den onrechte bewiele,* *ende soo wes die Schepenen van Amsterdam* *voor recht wysgarven dat soude voortgaen.*

Wy hebben 't begin deser stadt, en haer eer-

A M S T E R D A M.

ste aengroeyen, tot datse bemuert was, mitsgaders hare voornaemste privilegien en forme van regeering, aengewesen. Nu sullen wy besien, hoe sy, door Godes genadigen segen, (die sich in de wijze bestiering der Magistraten, en overvloedigen koophandel, als twee voorname middelen, verthoont) tot hare tegenwoordige grootte en hooghte gestegen is.

Aenwas.

Haren aenwas bespeurt men al eenighsins omtrent het jaer M CCC XCV, als sy, met eenige schepen, Hertogh Aelbrecht van Beyeren in d'oorlogh tegens Vrieslant te hulp quamen, en op de Lauwers goeden dienst deden. Maer klaerder siet men 't selve in d'oorlogh der Hollanders tegen d'Oosterlingen: want seker ongenaemt Schrijver seght, dat in die tijdt, dat is, 't jaer M CCCC XL, die van Amsterdam alleen een vloot van twintigh schepen toerusten, daer d'andere Hollanders en Zeelanders met elckander geen grooter getal in zee sonden. Hy voeght er by, dat de vergelegen volckeren verwondert en verschrickt waren over de kloekheydt en 't vermogen der Amsterdammers; soo datse meynden, dat het geen stadt, maer een geheele Provincie was: hoewelse toen veel minder macht had, als wanneer sy in 't jaer M CCCC LXXXII met een muur omringt wierd, gelijk wy alree geseyt hebben. Seven jaren eer sy bemuert is, als d'oorlogh tusschen de Koning van Vranckrijck en Hertogh Karel van Bourgondien hervat was, en de Fransche schepen op de Hollandtsche roofden, hebben d'Amsterdammers, die in 't voorjaer een reys op Spanje om te handelen begeerden te doen, vier oorloghschepen toegerust, om vijftigh koopvaerders, die sy oock met allerley krijgshgereetschap en gewapende mannen voorlagen, te geleyden; soo dat de Franschen hen niet durfden aantasten: maer als sy in 't wederkomen niet byeen bleven, en uyt onmatigen yver tot winst voor elckander pooghden te landen, sijn sy besprongen, en vele daer af vermeerstert.

*Macht
ter zee.*

De menighvuldige diensten, die sy in verscheyde tijden hare Lants-heeren gedaen hebben, waer op vele van hare privilegien gegront sijn, (gelijk wy alree getoont hebben,) geven oock haer vermogen en dapperheydt van die tijden te kennen.

*Vermeer-
dering
van koop-
handel,*

Sedert heeft sy allengs toegenomen, en hare welstant vermeerderde, gelijk die van Brugge, dat toen een tijt lang gebloeyt had, byna te niet ging; soo datse omtrent seftigh oft seventigh jaren daerna onder de voornaemste koopsteden van Nederlant getelt wierd, en niemant dan Antwerpen boven sich had, als Lodewijck Guicciardin, die omtrent het jaer M D LXV leefde, in sijn beschrijving van Nederlant getuyghet, wiens woorden, daer hy van dese stadt spreekt, wy hier byvoegen, om datse de staet

der selve in die tijt duydelyck verthoonten; sy luyden in onse tael als volght: *Door welke wateren* (verstaet het Ye en het Damrack) *de schepen uyt en in varen, die door de grooten boesem der Zuyder-zee in de groote ofte Noort-zee byna uyt gantsch Europa dagelijks gaen en komen; als eerstelijck van Nederlant, daer na van Vranckrijck, Engelandt, Spanje en Portugael; oock van Duytslant, Polen, Lijflant, Noorwegen, Oostlandt, Sweden en andere Noortsche landen; van welke men in 't gemeen twee- hoe die bloeyde in 't jaer 1565.* mael jaerlijcks machtige vloten van twee oft drie hondert groote schepen yder reyse siet komen, te Dantsick, Rye, Revel, Nerve, en elders, met ontellicke koopmanschappen geladen: soo dat dese stadt een wonderlijcken inval en haven is, daer men somtijts meer dan vijf hondert groote schepen van alle landen siet aenkomen; maer het meeste deel Hollandtsche hulcken, die de burgers deser stadt toebehooren; welke alle heerlijck en vermaecklijk t'aenschouwen sijn. Dit veroorsaekt hier grooten koophandel; soo dat Amsterdam na Antwerpen de voornaemste koopstade van alle dese landen is. Het is seker wonderlijck en byna ongelooflijck, dat d'inwoonders soo machtigh in rijckdom sijn, datse terstont, als een van de voorsayde vloten van twee oft drie hondert groote schepen hier aenkomen, al 't goet opkopen: in voegen, dat de selve gelost en ontladen sijnde, binnen weynigh dagen weder konnen afvaren. In dese stadt worden seer vele schepen gebouwt; en jaerlijcks meer dan twaelf duysent stucken wolle lakenen gemaect. Dus verre Guicciardin. Hier uyt siet men, dat al de rampen, daerse in verscheyde tijden meê besocht is, (als brant, oorlogh, inlandtsche twisten van de Verscheyde rampen. Hoecksche en Cabeljausche partyen, en andere burgerlijcke oneenigheden, de raseryen der Wederdoopers, hooge Watervloeden, geschillen in de Godsdienst, en de laetste Nederlanttsche oorlogen) haer wel konden drucken, maer niet verdrucken; nochte den loop van haren voorspoet stutten en beletten: want in 't laetste ongeval, te weten de tachtighjarige oorlogh, onlangs, God lof, in een eeuwige Vreede verandert, is Amsterdam (bemerckt Gods wonderlijcke wercking, met sonder, ja door tegenstrevende middelen!) tot sulck een top van grootte, heerlijckheydt, en rijckdom gestegen, dat die by vele gunst, by andere nijt, maer by een yder verwondring en verbaestheydt verweckt; en ick mijn vermogen veel te kleyn beken, om de tegenwoordige staet deser groote Stadt te beschrijven; doch ick sal evenwel voortgaen, en doen wat ick kan.

Als in 't jaer M D LXXII byna geheel Hollandt sich tegen d'overmatige strengheyt van den Hertogh van Alva stelde, en van hem afviel, bleef Amsterdam aen sijne en de sijde der

A M S T E R D A M.

der volgende Gouverneurs; soo datse nocht door list, geweld, oft oorloghs-macht aen der Staten sijde in byna ses jaren kon gebracht worden. Doch eyndelijck is in het jaer M D LXXVIII een verdragh getroffen, waer door sy sich overgaf, om, nevens andere, de vryheyt te genieten. Toen scheen de Voorspoet uyt den hemel te dalen, om hier haren troon te vesten: want de neering en koophandel groeyde foodanigh, dat men de stad moest vergrooten; 't welck, niet lang na 't gemelde overgaen, en omtrent hondert jaren na datse bemuert wierd, aen d'oude sijde, by de Geldersche kay, begonnen is: want de Lastagie, die alree ten deel betimmert was, en langs het Y aen die sijde tot aen Monte-Albaens-toren (soo genaemt na den Hertogh van Alba, die by de selve een kasteel wilde bouwen, en nae sijn naem *Monte-Albano* noemen,) streckte, is eerst aen de Stadt gevoeght, en met meerder en beter huysen verciert. In 't jaer M D XCIII begon men oock aen de Nieuwe sijde de stad met de helft van de Singel (die men nu oock de Konings-graft noemt) van de Haerlemmer-fluys af, en weynigh tijds daer na met d'overige helft, aen die sijde, tot aen de Reguliers-poort, te vergrooten; soo dat de wallen toen geleyt sijn ter plaetse daer nu d'oude Heere-graft is. Ondertusschen wierd aen d'oude sijde mede allengs met het wijder uytleggen en betimmeren voortgevaeren; 't welck met sulck een yver geschiede, dat in eenige jaren al het gene, dat buyten de westsijde van de Geldersche kay en de Kloveniers burghwal, van Schreyers-hoeck tot aen de Reguliers-poorts-toren gelegen is, aen de Stadt gevoeght wierd.

't Laetste vergrooten en uytleggen is in versche geheugenis; want omtrent 't jaer M D CXII is sy aen de Nieuwe sijde met een geheele *Nieuwe stad*, als men die somtijts noemt, verrijckt; welcke al 't gene, dat buyten de oostsijde van de Heere-graft gelegen is, begrijpt: soo dat Amsterdam, in min dan dertigh jaren meermal vergroot sijnde, foodanigh een nieuwe jeught en glans aen alle sijden verthoont, dat men met recht seggen magh, dat 'er in een stad vele steden, ja een kleyne weerelt te sien is. De steene muren, die eenigen tijdt na d'eerste vergrootingen staen bleven, sijn neêr-geworpen; maer wanneer 't selve geschiede toont seker veersken, in die tijt gemaect, het welck wy, om dat het oock andere gedenckweerdige saken verhaelt, hier byvoegen:

*In 't jaer duysent ses hondert ien
Sachmen t Amsterdam veel wonders geschien;
De Stadts Toren * rechten,
De Stadts muren slechten,
Twee steene † Sluysen sichten,
En seven hondert huysen richten.*

Terwijl men met het uytleggen der stad,

en gemeene en bysondere huysen te bouwen beeligh was, ging de zeebouw, een oorfaeck van de huys-bouw, niet minder voort: want de Hollanders, en insonderheydt d'Amsterdamers, (als hen nu alle handel op Spanje door Koning Philips de tweede verboden was,) onderstonden in 't jaer M D XCIV d'eerste schipvaert naer China en de Molucken langs het Noorden, en met een naer alle d'andere landen die tot desen tijdt de Hollanders onbekent waren. In 't volgende jaer sijn sy de eerste mael de gewoone wegh naer Oost-Indien gevaeren: waer uyt eyndelijck d'Oost-Indische Compagnie sproot, welcke van geringe beginselen, door Godes genade, soo hoogh geklommen is, dat yders ingeleyde hoofdsom, menighmael verdubbelt sijnde, hen tot gedurigh voordeel dient. Eenige jaren daer na is oock de West-Indische Compagnie opgerecht, die in 't Westen handelt en oorlogh voert. Oock is 'er een Groenlandsche Compagnie, die jaerlijcks eenige schepen naer de koudste gewesten der weerelt sendt, welcke in 't gemeen met goede winst weêrkeeren.

Sal ick de bysondere koophandel naer andere landen beschrijven, waer sal ick beginnen oft eynden? want de voorspoet en handel, daer Guicciardin in de voorverhaelde woorden van spreeckt, is by de tegenwoordige niet te vergelijcken, jaen naeulijcks te noemen: dewijl het niet mogelijk is de schepen te tellen, oft de waren te beschrijven. Daerom sal ick daer van ophouden, en alleen seggen, dat Godes segen in dese onse tijden, door de schipvaert en koophandel, een gedurigen regen van gout, silver, en allerley kostelijckheden over Amsterdam als uytgestort heeft: en de vlaggen deser stad wijder gesien worden, dan eertijts de Roomsche Monarchie haer gebiedt uytbreyde. Dies heeft men seer groote reden, met den achtbaren Heer P. C. Hoofst te seggen:

*O voorspoet spoedig! des my 't wonder doet verslommen;
Dat ghy zoo fluks, ô Stadt! zult wezen opgeklimmen,
En hebben u gezet, in zulk een hooghte, daer
Zoo meen'ge, te vergeefs, nae steygert duyzent jaer!*

Tot hier toe hebben wy, na mijn oordeel, van de gemeene saken deser Stadt genoegh gesproken: het is nu tijdt, dat wy de bysondere dingen, en de deelen der selve gaen besien. D'eerste plaetse komt toe de gemeene gebouwen; en, onder de selve, de gene die tot de Godtsdienst ge-eygent sijn.

Hier waren eertijts twee Parochie-kercken, d'een aen d'Oude, en d'ander aen de Nieuwe sijde. D'eerste wordt nu d'Oude Kerck genoemd, welcke omtrent voor twee hondert en vijftigh jaren aengevangen is, en lang daer na eerst volmaect. Sy wierdt in de namen van S. Jan Baptist en de Bisschop S. Nicolaes gewijdt,

*Begin der
grootste
voor-
spoet.*

*Vergroo-
tingen.*

*Laetste
uytleg-
gen.*

* van het
Stadhuys.

† De Hey-
lige-wegs-
fluys, en
de Haer-
lemmer-
fluys.

*Grooter
koophan-
del en
schip-
vaert,*

*die nieuw
en won-
derlijk
is.*

*De Oost-
en West-
Indische,*

*en Groen-
landsche
Compa-
gnien.*

*Bysonde-
ren han-
del.*

*d'oude
kerck,*

A M S T E R D A M.

wijdt, en in 't jaer duysent vijf hondert met vele kapellen vergroot: ses-en-festigh jaren daer nae is de toren van de fondamenten af begonnen, die voor eenige jaren tot een aensienlijcke hooghte kunstigh opgebouwt, en een der cieraeden deser stadt is. Dese kerck heeft eertijts, als sommige seggen, xxxiii altaren gehadt, vele Priesterlijcke kleederen die seer kostelijck waren, een groote ciborie van lxx marck silvers, seven voeten hoogh; en een tweede die noch kunstiger en van grooter waerde dan de vorige was; doch dese dingen sijn in andere verwisselt. In dese kerck is nevens 't Choor het graf van den grooten Zeeheld *Jacob van Heemskerck*, boven 't welke een marmere en albast Gedenck-teecken, met een Latijns Opschrift, sijne daden vervaende, opgerecht is; in 't bovenste deel van het selve staet sijn wapen, met een goude scheepskroon vereert; onder is afgebeeld de groote zeeslagh in de baye van Gibraltar, met dit veers van de gemelde *P. C. Hooft*:

*Heemskerck, die dwers door 't ys en 't yser dorste streven,
Liet d'eer aen 't land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.*

Aen d'ander sijde van 't selve Choor siet men de gedachtenis van *Cornelis Jansz. van Amsterdam*, gebynaemt *het Haentje*, waer in eenige Latijnche vaersen van de Professor *C. Barlaeus* sijne daden verhalen; en daer onder dit Nederduytsche gedicht van den Heer *Laurens Reael*:

*Hier rust de Helt, die van sijn vyants schepen,
In sevenmael quam seven vlaggen siepen;
En gaf voor 't laetst op twee soo dapper vonck,
Dat 't een vlood, en 't ander by hem sonck.*

Boven de deur, aen de selve sijde van het Choor, staen dese twee regelen:

*Twist, Hovaerdy en Overdaet,
Doen dat geen huys seer lange staet.*

De tweede Parochie-kerck, die aen de Nieuwe sijde is, wordt de *Nieuwe Kerck* genoemd. Sy is in 't jaer mccccviii, oft, soo andere schrijven, mccccxiv aengevangen, en ontrent hondert jaren daer nae eerst volmaeckt. Haren voornaemsten stichter was *Willem Eggart*, een rijck koopman in dese stadt, en seer begunsticht van Hertogh *Willem de seste*, Graef van *Hollant*, wiens Rentmeester hy geweest is; en heeft voor die van *Amsterdam*, soo sommige seggen, verscheyde privilegien van den gemelden Grave verkregen: soo dat de Stadt in die tijdt geen aengenamer oft nutter burger had. Men seght, dat hy op 't kasteel van *Purmerent*, dat hy self had laten maken, in 't jaer mccccxvii overleden is: sijn lichaem wierd in dese kerck met groote pracht begraven, alwaer men ter sijden 't Choor, ontrent der Kerck-meesters Kamer, tusschen twee pijlaers, dit opschrift leeft: *Anno mccccxvii, den xv dagh in Julio,*

starf den eerbaren *Willem Eggart*, Heer tot *Purmerent*, fundateur van dese capelle, gedotiert met twee Vicarien, mede fundateur van dese kerck, die begraven is onder dese blauwe sarck. Sy is gewijdt ter eere van de heyligste Maeght *Maria*, en *S. Katarine*. Men gelooft, datse eertijts xxxiv autaren had, en vele andere kostelijckheden. Het is, nae 't oordeel der Architecten oft Bouwmeesters, een der schoonste en kunstighste gebouwen van Europa. Doch is, in 't jaer mdcxlv, den xi Januarii, jammerlijck door 't vuer geschent: dit ongeluck is, door 't versuym van eenige lootgieters, veroorsaect. De brandt begon op de middagh, en was ten drie uren namiddagh het dack, torentjen, klokken, orgels, schoorbalcken, en dat 'er aen vast was, in de kerck neêrgestort en verbrant; soo dat 'er niets, dan de gevels, muren, eenige glasen, en de pilaren, doch seer beschadicht, overbleven. Het herbouwen wierd onlangs daer nae aengevangen, en byna in drie jaren, frayer en heerlijcker dan te voren, voltrocken: soo dat op den tienden Junii, in 't jaer mdcxlviii, als d'algemeene Dancksegging over d'eeuwige Vrede, tusschen de Koning van Spanje en de Heeren Staten der vereenighde Nederlanden, gedaen wierdt, de eerste mael weder in de selve gepredickt wierd.

Aen dese Kerck heeft men in 't jaer mdcxlviii een toren beginnen te bouwen, en is d'eerste steen, den xxvi Junii in 't selve jaer, door *Cornelis Backer*, soon van de Ed. Heer *Willem Backer*, in die tijdt voorsittende Burgemeester deser Stadt, geleyt.

De *Nieuwe-sijts-Kapel*, die men de *Heylige-stede* plagh te noemen, is oock een fraeye kerck, en met een orgel verrijckt. De Rooms-gefinde Schrijvers seggen, datse haren ouden naem van een mirakel oft wonderwerck, dat op die plaets aen de heylige hostie sou gebeurt sijn, ontfangen heeft; en datse door d'offerhanden en aelmoessen der devote lieden, die hier bedevaerden deden, gebouwt is. Wat daer van sy, sullen wy in sijn waerde laten, alsoo het ondersoeck van die saeck tot dese beschrijving niet behoort. De wegh, die van dese Stadt naer den Overtoom streckt, nu de *Heylige wegh* genaemt, is ten aensien van dese kerck, en tot gerief van die van *Amsterveen*, *Sloten*, en andere dorpen, die hier mede ter bedevaert quamen, gemaeckt: want die van *Amsterveen* eertijds niet dan langs het Loopvelt naer de stadt konden komen.

D'oude-sijts-Kapel wierd eertijds in 't gemeen *S. Olofs-kapel* genoemd; en is voor eenige jaren vergroot en verbeterd. Dit is d'outste kerck van *Amsterdam*, by de welke welcer het Stadt-huys was, en een poort der Stadt stont, welckers toren noch by onse tijden tot een

en toren.

't Graf van Heemskerck.

De gedachtenis van het Haentje.

De Nieuwe kerck.

Haren stichter.

en sijn opschrift.

Sy wordt door het vuer verslonden,

en weder herbout.

Toren, en 't leggen van d'eerste steen.

Nieuwe-sijds-Kapel.

D'oude-sijds-Kapel.

A M S T E R D A M.

een gevangenis gebruyckt is geweest. Sommige gelooven oock, dat het eerste bouwen en begin der Stadt omtrent dese plaetse aengevangen is, en van daer allengs naer den Dam uytgebreyt, tot dat naderhandt eenige luyden aen de westzijde oock begonden huysen te stellen, waer uyt tusschen die van de Oude-sijde tegen die van de Nieuwe-sijde grooten haet ontstond, die lange jaren geduert heeft, en van welcke wy by onse tijden noch eenige kleyne overblijffelen gesien hebben.

Zuyder-kerck.

Maer door de laetste vergrootingen sijn hier drie nieuwe Kercken van de gront af opgebouwt. D'eerste der selve, de *Zuyder-Kerck* genaemt, is in 't jaer M D C I I I aengevangen, en vier jaren daer na volmaect; gelijk het volgende opschrift, in de kerck by de toreneur uytgehouden, te verstaen geeft: *Tot oeffeninge van de Christelijcke Religie is dese Zuyder-kerck gesticht, anno C I D I D C I I I den XXI I Augusti den eersten steen geleyt, (t werck ruym IV jaer stil gestaen) anno C I D I D C X I volmaect, en op den Pinxterdagh d'eerste Predicatie gedaen.* De eerste steen van dit gebouw is door *Joan Bicker*, nu Schepen deser Stadt, geleyt.

Wester-kerck, en Toren.

De *Wester-Kerck* is hoogh en luchtigh, en met een grooten Toren verciert, op wiens top een Keyserlijke kroon, de gift van Keyser Maximiliaen, gestelt is, om alsoo de mildadigheyt en 't gunstbewijs van die Vorst, uyt een danckbaer gemoet, ten hemel te verheffen. *Willem de Vry* heeft de eerste steen van dese kerck geleyt. De tijdt is in de volgende letteren, boven de toren-deur uytgehouden, aengewesen: *Tot oeffeninge van de Christelijcke Religie is dese Wester-kerck gesticht, anno M D C XX den IX September de eerste steen geleyt, ende anno M D C XXXI op Pinxterdagh de eerste Predicatie gedaen.*

Noorder-kerck.

De derde der drie nieuwe tempelen noemt men de *Noorder-Kerck*, om datse in 't noordeynd der Stadt staet; sommige noemen haer oock de *Kruys-Kerck*, om datse de gedaente van een kruys heeft: want sy is op een gelijkmatige wijze aen alle sijden gebouwt; en derhalven seer bequaem tot de Godsdienst. Men geloofst, dat 'er nooit foodanigh een kerck in soo weynigh tijds gebouwt is; want sy is in minder dan drie jaren gemaect, gelijk het volgende opschrift, dat in de selve boven de eene poort uytgehouden staet, getuyght: *Tot oeffeninge van de Christelijcke Religie is dese Noorder-kerck gesticht, anno M D C XX den XV Junii den eersten steen geleyt, anno M D C XXI I volmaect, ende op Paeschdagh de eerste Predicatie gedaen.*

S. Pieters-kerck.

Maer behalven de voorverhaelden was hier *S. Pieters-Kerck* oft *Kapel*, d'outste en eertijts de voornaemste deser Stadt, soo eenige mee-
Hollant.

nen; want het is waerschiynlijck, seggen sy, dewijl d'eerste inwoonders visschers waren, datse hun eerste kerck na die Apostel, die ook een visscher was, genoemt hebben: hoewel andere, gelijk geleydt is, *S. Olofs-kapel* voor d'outste van de gewijde gebouwen achten. Het benedenste deel is nu een Vlees-hal; 't opperste plagh de vergader-plaets der Rethorijckers, die men *d'Oude kamer* noemde, te sijn: maer is nu geschickt tot een Collegie voor de Medicijnmeesters; en heeft mede een Anatomie.

oft d'oude Vleesch-hal.

S. Jacobs-Kerck was aen de Nieuwe-sijde; doch is sedert aen erven verkoft.

S. Jacobs-kerck.

S. Joris-Kapel is aen de selve sijde. Seker onbekent Schrijver seght, datse eertijds het *Melaetshuys* was; en in sijn tijdt, dat is, omtrent het jaer duysent vijf hondert, een Oudemannen-huys. Nu noemt men dese plaets *het Pant*, daer allerley kostelijck schrijn-werck te sien en te koop is.

S. Joris-kapel.

Hier sijn soo vele kloosters geweest, dat het ten hooghten te verwonderen is, na de kleynheyt der stad in die tijden; evenwel streckt het een klaer bewijs van de Godtvruchtigheyt onser voorouderen: want aen d'Oude sijde waren 'er drie voor de mannen, en dertien voor vrouws-persoonen. Het Klooster der Minderbroeders was, soo 't schijnt, het eerste; 't welck nu in wooningen verandert is: de tweede waren de Broeders van den derden regel van *S. Franciscus*, oft *Paulinien*: de derde woonden in den Nes. Sommige van de selve *Paulinien*, die men *Tertianen* noemde, sijn in 't jaer M C C C C L V I I, misschien om datter hier te veel waren, naer Hoorn vertrocken, daer sy een stuck landts verkregen, en een nieuw Klooster met een Kerck bouwden; als Doctor Velius in sijn Chronijck van Hoorn getuyght. Van de dertien Vrouwe-kloosters sijn 'er vijf van *Nonnen der ordre van S. Augustinus* geweest; 't eerste de *Oude*, en het tweede de *nieuwe Nonnen*, waren daer nu de Gasthuysen sijn; d'andere drie wierden *S. Maria Magdalena*, *S. Agneta* (nu de doorluchte Schole,) en *S. Catharine* genoemt. De *Susters van den derden regel van S. Franciscus* hadden ses Conventen oft kloosters; 't eerste wiert *S. Vrsel* oft *der elf duysent Maeghden* geheeten, dat nu het Spinhuis is, daer van wy hier na spreken fullen; het tweede, nu 't *Princen-Hof*, noemde men *S. Cecilia*, het derde *S. Barbara*, het vierde *S. Clara*, 't vijfde *S. Maria*, en het seste *S. Margareta*. Van alle soorten van bekeerde sondaresen was hier een Klooster, van *S. Augustijns* ordre, en *Bethanien* genoemt, 't welck nu de Latijnsche Schole aen d'Oude sijde is. Het laetste was het Convent der *Sorori-cellarum*, die men oock de *Swarte Susters* noemde, die de siecken, en insonderheyt de gene, die met de pest besocht waren, dienden en besorgden:

Kloosters,

van mannen,

en vrouwen, aen d'Oude,

A M S T E R D A M.

dit was op de Zeedijck, daer sedert de Convoymeester woonde, en nu noch *d'oude Convooy* genoemd wordt.

en Nieuwe sijde: Aen de Nieuwe zijde waren vier Kloosters: het eerste van Nonnen der ordre van S. Augustinus, *S. Geertruyd* toegeeygent, dat nu wooningen sijn: het tweede van den derden regel van S. Franciscus, en *Lucia* toegewijdt, 't welck nu het Weeshuys is: het derde *der Bagijnen*, in wiens Kerck d'Engelschen nu predicken: en het vierde *der Clarissen*, nu het Tuchthuys.

en buyten de Stadt, als de Carthusiers, Buyten plagh een fraey Carthusiers-klooster te staen; 't welck, als seecker Schrijver seght, van Hertogh Aelbrecht van Beyeren omtrent het jaer duysent vier hondert gebouwt is. Het is in de laetste oorlogen verwoest, en niets daer van overigh, dan eenige oude muren, het Kerckhof, en een Boomgaert; welke door de laetste vergrooting, als geseyt is, binnen de wallen gekomen sijn. Onlangs is de gemelde Boomgaert in erven afgedeelt, die aen bysondere lieden verkocht sijn, en nu betimmert worden.

en Reguliers kloosters. Aen d'ander sijde buyten de Stadt plagh een Klooster der Regulieren te staen, niet wijt van de poort die de selve naem heeft, 't welck omtrent het jaer M D VI verbrandt is. Nae dit ongeval hebben de selve Monicken buyten Alckmaer te Heylo een ander gebouwt. Den hof van dit klooster is tot een *Hortus Medicus* oft Genees-meesters tuyn, door de E. Heeren Magistraten, verordent, en met vele vreemde en medicinale kruyden beplant.

Dit is meest al 't gene, dat men van de gemelde kercken en kloosters seggen kan; want door de veranderingen der tijden en zeden sijn de selve ten deele verwoest, en tot andere saken geschickt, waer door vele van de brieven en bescheyden (uyt welke men hare stichters, de tijt van hare bouwing, en andere gedenckwaardige dingen, sou konnen toonen) verloren, verdonckert en vernielt sijn.

Godts-huysen. Laet ons komen tot de Gods-huysen, welke hier vele en in goede ordre sijn; soo dat Amsterdam daer in meest alle andere steden, soo men 't seggen der uytheemschen gelooven mach, te boven gaet.

Weeshuys. Het *Weeshuys* verdient, om sijn outheydt, d'eerste plaets: want men bevindt dat sekere eerlijcke Matrone, *Haesje Claes Paradys* genaemt, in 't jaer M D XXIII, dese nutte en noodige sake begonnen heeft; dewijl sy seven oft acht weeskens, op haer kosten, onderhield en opbracht. Maer de Magistraet heeft dit goet begin met hare wijsheydt en beleyt gevordert, vermits sy ordre stelden, op wat wijse men 't selve bestieren sou. In 't jaer M D LXI, dewijl d'ouderloose kinderen seer vermeerden, heeft men een grooter Weeshuys gemaect. Eyndelijck is het S. Lucie-Klooster in 't jaer

MDLXXX tot het Weeshuys verordent, en daer toe bequaem gemaect; om dat de arme kinderen, soo wel als d'inwoonders en de welvaert der stad, aengroeyden. Daer nae is 't noch met nieuwe gebouwen verciert, en de wooningen der jongers en meyskens van elckander, om besondere redenen, afgefondert. Voor eenige jaren waren hier meer dan negen hondert kinderen; tot welckers onderhoudt de Magistraet al d'inkomsten van dit en 't Carthusiers-klooster geschickt hebben. In 't Huys sijn Meesters, om de jeught te onderwijsen, daer nae doet men hen eenige kunst oft hantwerck leeren.

't Leproos-huys is opgerecht voor de gene die met de Acker sieckte oft Melaetsheydt besmet sijn: dese hebben yder hare besondere wooninge; en de vreemden mogen in 't Huys niet langer dan drie dagen blijven, afgescheyden sijnde van d'andere die hier een vaste woonplaets hebben.

S. Joris Hof is een plaetse, daer sich de oude burgers alleen, oft oock met hare vrouwen, voor een sekere somme gelts, die sy eens voor haer geheel leven uyttellen, van tijtlijcke nooddrift versorgen konnen. Dit is een seer nutte instelling voor de gene die weynich middelen hebben, en bevreesst sijn datse daer mede hare aertsche reyse niet sullen konnen volbrengen; want die hebben gelegentheyt, om haer selven van het tijtlijcke in sekerheyt (soo immers eenige sekerheyt in het dal der ongestadigheyt te vinden is) te stellen; en sich voor d'uyterste armoede te bevrijden. Het is buyten alle twijfel, dat dit gebouw, met de nevenstaende Kerck, welke de Fransche Gemeente nu tot haeren Godtsdienst gebruyckt, eertijts het klooster en de kerck der Paulinien geweest is.

Het *Gasthuys* (als de voorseyde onbekende Schrijver, die omtrent het jaer duysent vijf hondert leefde, segt) is oock in de selve prochie, (verstaet hier door d'Oude sijde) en het vermaertste Hospitaal van heel Hollandt, hebbende meer dan duysent gulden jaerlijcsche inkomsten, uyt twee Hospitalen S. Pieters en S. Elisabeths gemaect, van de Nieuwe sijde daer bygebracht. Maer alsoo de vorige plaetsen te kleyn waren, sijn de Kloosteren van d'oude en nieuwe Nonnen, de grootste in de Stadt, daer toe in 't jaer M D LXXXII geschickt. In dit en de volgende jaren is dit Godts huys, door verscheyde giften van gemeene en besondere lieden, seer verrijckt: in voegen, dat het nu te recht het vermaertste en rijckste mach genoemd worden.

Het *Pesthuys* is nu buyten de Heylige-weghs-poort, en in 't jaer M D C XXX gebouwt; gelijk de volgende regelen van den Heer P. C. Hooft, op 't selve gemaect, te kennen geven:

In 't

A M S T E R D A M.

In 't zestienvondert en noch driemaels tiensde jaer,
Leid hier den eersten steen Cornelis Hasselaer.

Dit is een heerlijk gebouw, dat van verre sich prachtelĳck vertoont, wiens weerga, tot sulck een gebruyck, in alle de Nederlanden, jae in verscheide Koningrijcken, niet te vinden is.

Oude-mannen-huys. Het *Oude-mannen-Huys*, daer oock d'oude vrouwen wonen, is mede een aensienlijck werck, 't welck in 't jaer M D C II gebouwt is. Scker Schrijver noemt het niet t'onrecht, na mijn oordeel, *het Paleys der armen*: want het is soo cĳerlijck, vermaeckelijck en heerlijk gemaect, dat de vreemdelingen daer over verwondert staen. In 't gemelde jaer sijn d'armen (die eerst in 't jaer M D I maer twaelf, daer nae vijf-en-twintigh, en in 't jaer M D XCVII tot vijf-en-veertigh verordent waren) tot hondert personen, soo mannen als vrouwen, vermeerderd; en drie jaren daer nae noch vijftigh by de vorige gevoeght. Dit gebouw is bynae vierkant, met een doorgang en galeryen verciert, daer nevens de huyskens en kameren der oude lieden getimmert sijn. In 't midden is een frayen tuyn, cĳerlijck beplant. Voorts sijn 'er twee groote eetsalen, en andere gemeene vertrecken. Dit huys heeft oock, als andere Godtshuysen, door bevel der Heeren Staten, vryheyt van impo-
Bornput. sten. In het selve is een Bornput, die CCXXXII voeten diep door den slijckigen grondt geboort is, en een ader van geheel suyver en versch water geeft; 't welck in dese Stadt seltsaem, en verwonderens-waerdigh is.

Dol-huys. Het *Dolhuys* is voor de kranckfĳnnigen in 't jaer M D LXII, door Henrick Pauwelsz. en sijn vrou, uyt het geslacht der Boelensen, gesticht. Het bestaet uyt twee deelen, als het oude en nieuwe; in 't eerste sijn elf huyskens, by welke in 't jaer M D XCII sestiē andere, met een nieu en fraey gebouw, gevoeght sijn. Boven de poort siet men de wapenen van de gemelde eerste stichters, nevens andere cĳeraden. Wat voorder is een deel van 't Godtshuys afgebeeld, daer onder dese woorden staen:

*Die met kranckfĳnnigheydt sijn begaest,
Worden hier gespijst ende gelaest.*

Walen-Weeshuys. In 't jaer M DC XXXI is hier oock een Walen-Weeshuys, voor d'ouderloose kinderen van de Fransche Gemeente, opgericht, en met noodige ordre voorsien; daer oock een tamelijck getal onmondige jonge lieden gevoedt, opgebracht, en onderwĳsen worden.

Huys-sittenden. Behalven de voorverhaelde Godtshuysen, heeft men hier oock bysonder opzicht op de huys-sittende armen: waer by verstaen worden, die self huys houden, en, door quade tijden en elenden onderdruckt, haer huysgesin niet geheel kunnen onderhouden. De Regenten van de Nieuwe sijde hebben onlangs

een cĳerlijck Huys, om te vergaderen en d'Aelmoessen uyt te deelen, doen bouwen. Oock is 'er voor twee jaren, door de gemeene Huys-sitten-Vaders, een fraey en groot Weduwenhof by de Carthusers gebouwt, met meer dan hondert wooningen voorsien, daer d'arme Weduwen vrye woonplaets hebben.

Des Somers onderhouden d'Aelmoessen-*Aelmoesseniers.* niers oock eenige huysgesinnen, en besteden d'arme ouderloose kinderen, die in 't Weeshuys, om dat hare ouders geen poorters deser stede geweest sijn, niet mogen komen. Dese hebben oock opzicht, dat alle onbehoorlijcke bedelaryen geweert worden, waer toe sy een Schout en eenige Provooften onderhouden.

De Diakonen hebben achting op d'armen *Diakonen.* van de Gereformeerde oft publijcke Kerck, welke by hen versorght worden; waer toe sy in alle Predication omgaen, om de aelmoessen der Gemeente te vergaderen; gelijk oock doen die van de Fransche en Engelsche Kercken: en andere Gemeenten, als Luther-schen, Mennonijten, Remonstranten, &c.

Tot besluyt der Godtshuysen sullen wy *Tucht-huys.* hier byvoegen de Werck-huysen voor mannen en vrouwen; want de menichte van lantloopers en bedelaers in Hollant is oorfaeck van 't oprechten der selve. 't Eerste is het *Tucht-huys*, dat in 't jaer M D XCV, om de luye boeven, en dieven te straffen, en tot betering te brengen, verordent is. Hier toe is het Clarissen-klooster geschickt, en met een fraye poort verciert, daer voor een gelade wagen, die van leeuwen, beiren, en wilde swijnen voortgetrocken wordt, uytgehouden is, met dit Latijnsch veers daer onder:

Virtutis est domare quae cuncti pavent:
dat is,

*Het is een deught van 't kloeck gemoedt
Te temmen dat elck schricken doet.*

Het *Spinhuys* is in 't jaer M D XCVI ingestelt: hier toe is het Klooster der Nonnen van S. Ursel verordent en bequaem gemaect; en men heeft terstont vele meyskens, die gingen bedelen, en sich tot quaet-doen begaven, daer in gebracht, om de selve met eerlijcken arbeyt besich te houden, en daer toe te wĳnen. Andere vrouw-persoonen, die in on-tucht leefden, sijn uyt de eerloose plaetsen in dese stichtiger gebracht, om, tot groote kosten der Stadt, door dese straffe en geregel-
Spinhuys. heydt tot een beter leven te komen. Boven de poort oft gemeene ingang is de *Castigatio* oft Tuchtiging in steen uytgehouden, waer onder de volgende regelen, soo gestelt als of sy die self sprack, van den meergemelden Heer P. C. Hooft te lesen sijn:

*Schrikt niet. Ik wreek geen quaet: maer d'wing tot goet.
Straf is mijn handt: maer liefstĳk mijn gemoedt.*

Voor

A M S T E R D A M.

Voor eenige jaren verbrande het meestendeel van dit gebouw; doch wierdt onlangs daer na weer heerlijcker, dan het te voren was, vernieuwt. Dit sal van Kercken, Kloosters en Godtshuysen genoegh sijn. Laet ons komen tot de weereclijcke gebouwen; daer onder d'eerste plaets verdient

Raethuys.

Het Raedthuys oft Stadthuys, 't welck aen den Dam oft Marckt staet, en meer dan twee hondert jaren out is, en daerom soo fraey niet als in andere steden. In wat jaer het gebouwt is, kan men niet seker seggen; maer het is waerschiynlijck, dat de Vierschaer omtrent het jaer M CCCC XL van gehouwen steen gemaect is; om dat de beeltenissen van Willem de seste, sijn dochter Jacoba, en Hertogh Philips de Goede, en noch een wiens naem niet uytgedrukt is, boven de tralien van de selve te sien sijn. 't Overige deel is ouder, na mijn gevoelen. Oock is het vermeerderd met het Gasthuys van S. Elisabeth; van welck de straet nevens het Stadthuys nu noch de Gasthuys-steegh genoemd wordt. Het was met een tamelijcken hoogen toren verciert, welcke in 't jaer M D C I, als het voorgaende versken verhaelt, gerecht is, om dat hy aen d'een sijde overhelde; doch daerna is 'er een deel afgenomen, om 't ongeval van omvallen te verhoeden. Als men nevens de Vierschaer opgaet, siet men om hoogh dese letteren, *Audi & alteram partem*. Hier sijn verscheide vertrecken, daer de E. E. Heeren Burgemeesteren, Schepenen, Thresoriers, Weesmeesteren, en andere vergaderen. In Schepens-kamer siet men de schilderyen der naectloopers, en de straffen over de selve. Een gedeelte van dit Stadthuys is alree afgebroken, om plaets voor 't nieuw te maken; soo dat de Heeren Regeerders nu seer weynigh vertreck hebben: in voegen, dat men met de groote Latijnsche Poët Caspar Barlaeus wel seggen magh: *d'ouderdom en bouwvalligheydt geven dit gebouw eenige achtaerheydt*. De Stadt die doorgaens heerlijck van gebouwen is, toont hier hoe eenvoudigh sy van outs was. Dit Raethuys ontbeert self het cieraet en de ruymte, die het de gantsche Stadt mede deelt. Dit vervalt self, terwijl alsins nieuwe timmeragien rijzen; en 't gene eerst sorge droegh voor den luster van Amsterdam, is laetst voor sich self bekomert, &c. Dit strecke voor een uytvaert oft lijckstacy van dit gebouw; want, nae 't verloop van eenige jaren, sal van 't selve, soo Godt Almachtigh met sijn segen by dese Stadt blijft, niets meer te sien sijn; maer een

Nieuw Stadthuys.

Nieuw Stadthuys, 't welck voor drie jaren aengevangen, en den eersten steen van wit albast geleyt is, als 't volgende opschrift, dat op de selve gehouwen staet, te kennen geeft: *Den eersten fondamentsteen is geleydt door Ger-*

brant Pankras (van Erpecum,) Jacob de Graef, Sybrant Valckenier, en Pieter Schaep, der Heeren Burgemeesteren Sonen en Nerven, den xxviii October, M D C XLVIII. De benedenste deelen van dit gebouw sijn alree gemaect: het buytenste is alle van witten gehouwen steen, en sal een werck sonder weerga sijn.

By 't voorseyde Raedthuys op den Dam is d'oude, oock de Wage, een aensienlijck en swaer gebouw, in 't jaer M D LXV, als 't opschrift te kennen geeft, gemaect; en een klaer bewijs van de rijkdom en welvaert der Stadt in die tijdt, gelijk ick oock te voren uyt Lodewijck Guicciardin, die in de selve tijdt leefde, getoont heb.

De oude S. Antonis-poort is, door 't aenwassen van alle neeringen en koopmanschappen, die alle op de voorseyde Wage niet konden gewogen worden, tot het selve gebruyck geschickt; en wort in 't gemeen de Nieuwe Wage genoemd, niet om datse nieuwer, maer laetst daer toe verordent is. Dit is een van de fracyste gebouwen van die eeuw; want het was een seer stercke poort, onlangs nae het bemuren der Stadt gemaect, gelijk wy te voren aengeroert hebben, en het volgende opschrift, dat aen de selve in een steen gehouwen is, duydelyck aenwijst: *M CCCC LXXXVIII den xxviii dagh in April wart de eerste steen van dese poort geleyt*.

Hier sijn drie Doelen oft Schutters-hoven, d'een van de Hantboge, d'andre van de Voetboogh, en de derde van de Handtbusse, oft, gelijk men die in 't gemeen noemt, de Kloveniers; hoewel men behoorde Coleuvriers te seggen, nae het Fransche woordt *Coleuvre*, 't welck by onse Voor-ouders een busse oft roer betekende, gelijk in d'oude Chronijck van Hollant blijkt, daer men dese woorden leeft: *Sy versagen hen van bussen, bogen, coleuvren, ende andere instrumenten, &c.* Dwers door de hoven van de twee eerste sijn onlangs twee nieuwe straten gemaect, die met fraye huysen alree bynae gantsch betimmert sijn. De huysen van de Doelen self, sijn ruym en wijt, met groote salen en kamers, in welke men d'afbeeldingen der uytstekenste Bevelhebbers en Schutters, in 't gemeen met hunne wapenen in troepen byeen kunstigh geschildert, met vermaeck kan besien.

Het Oost-Indisch-huys noemt men dickwils het Bos-huys, om dat het eertijds het Stadts Wapenhuys was. Het is voor eenige jaren met nieuwe gebouwen vermeerderd; en groot en ruym met vele packhuysen en solders, om d'Indische koopmanschappen te bewaren en te suyperen; welke hier verkocht, en naer alle landen versonden worden. De salen en kamers sijn met wapenen, schilderyen en afbeeldingen der Oost-Indische landen, steden,

en Nieuwe Wage.

De Doelen.

Oost-Indisch-huys.

steden, sloten en hoven voorzien. In 't kort, men fiet 'er de rijkdommen van 't Oosten, toebehoorende dese Compagnie, welke krijgsvolck en scheeps-lieden op hare kosten aanneemt, brengt legers te velde, oorlooght in 't ander eynd der weerelt, veroverst steden, overweldicht eylanden, reed vloten toe; en verricht eyndelijck soodanige saken, die niet vele verschillen van de macht der grootste Koningen en Vorsten: soo datse geen kleyn deel van de welvaert der Republijcke in 't gemeen, en van dese Stadt in 't besonder is.

Princen-Hof.

Dat men het *Princen-Hof* noemt, was eertijts het klooster van S. Cecilie, en is nu geschickt om de vreemde Princen, en hare Gesanten te huysvesten; gelijk in 't jaer M D C XXXVIII de Koninginne Moeder Maria de Medicis (wiens beeltenis daer oock te sien is) en omtrent vier jaren daer nae hare dochter de Koningin van Engelandt, hier eenige dagen hun verblijf gehadt hebben. De Raden ter Admiraliteyt, die de zeesaken besorgen, als boven geseft is, hebben hunne gewoonlijke vergaderingen in dit Hof; gelijk oock doet de Krijghs-Raet deser Stadt.

De Beurs.

Onder al de nieuwe gebouwen munt voornamelijk uyt de *Borze* oft *Beurs*, de vergaderplaats der kooplieden. De jongste soon van den Heer *Cornelis Pieterfz. Hooft* (in die tijdt eerste Burgemeester deser Stadt, en oock vader van den dikmaels genoemden Heer *P. C. Hooft*, Drost te Muiden) heeft d'eerste steen geleyt van dit aensienlijk werck, op de tijdt, die in 't volgende opschrift, aen de selve in een blinkkende steen uytgehouden, te lesen is: *Door Godes Zegen is, tot gerief der kooplieden, dese Borze gesticht, anno 1610 C VIII, den XXIX Meys den eersten steen geleyt, ende den eersten Augusti 1610 C XIII de eerste vergaderinge geweest.* Op dese Beurs verhandelt men, by manier van spreken, de geheele werelt, oft hare rijkdommen. Hier spreekt men niet anders dan van de prijs der waren, van koopmanschappen te halen en te versenden, van schepen te laden en te lossen, van wissel, van assurance oft verzekeringen, en andere diergelijke saken, die den koophandel betreffen.

West-Indisch-huys.

Het *West-Indisch-huys* is eerst gebouwt tot een Vleys-hal, maer daarna ten dienst van de West-Indische Compagnie groter gemaakt.

Nieuwe Hal.

By de West-kerck is oock een nieuwe *Vleys-hal* gebouwt; en elders een nieuw *Stael-hof*, een *Sy-hal*, en andere mindere gemeene gestichten, te lang te verhalen.

Schou-burgh.

Hier plachten wel eer drie, daer nae twee Kameren van Rethorijcke, als men die noemt, te sijn; maer door ordre der Magistraet sijn die tot een geworden: daer toe een nieu gebouw, genaemt den *Schou-burgh*, in een ronde gedaente, op de wijze der Roomsche Schou-burgen, soo vermaert by de Geleerden, ge-

Hollant.

maeckt is; en seer bequaem, om, door Droef- en Bly-spelen, de herts-tochten, deughden en gebreken der Vorsten en volcken, door levende beelden, in rijm-maet aen de Gemeente te vertoonen, om de rechtschape gemoederen ter deught lieffelijck te locken, en van 't quaet af te schrieken.

Aen de Nieuwe sijde is mede een smisse en huys om grof geschut te gieten. Dit kan men

Geschut-gietery.

met recht Vulcanus-winckel noemen; want ick acht het een der schrickelijckste dingen die ooit van menschen verdicht sijn. Hier worden de metale stucken met kunst en arbeyt gegoten.

De voornaemste Marckten sijn den *Dam*, de *Nieuwe-marckt*, en de *Noorder-marckt*,

Marck-ten.

daer men op de marckt-dagen, insonderheyt des maendaghs, welck de voornaemste is, allerley nootdrift en andere waren te koop vind. De West-marckt is mede ruym en wijdt. Vele andere sijn tot sekere waren te verkopen, door de Magistraet, geschickt. Op 't Water, by d'oude brugge, is de *Koren-marckt*, die men oock de *Koren-beurs* noemt. Buyten de Reguliers-poort is een sierlijke en seer bequame *Offe-marckt*.

Koren-beurs.

Offe-marckt.

Tegen de winter, als de Noort-zee, door vele stormwinden sich ongestuymigh begint te verheffen, en d'Oost-zee toe te vrielen, worden de schepen, die des somers derwaerts varen, in een sekere plaetse, genaemt de *Wael*, die met palen besloten is, geberght, en tot den naesten voorsomer bewaert. Dese *Wael* is aen d'Oude sijde der Stadt, en van soo grooten wijdtte en lengte, dat 'er een talrijcke menigte van allerley groote schepen in besloten kan leggen. Over de selve is een *Opper-Wael-redder*, met eedt aen den Magistraet verplicht; en verscheide andere die des nachts daer de wacht houden; om over alle schepen, hier als in een winter-leger gebracht, goede forge te dragen. In 't jaer M D C XLIV is een deel van d'oude *Wael* uytgeleyt, en een nieu stuck lants, het *Wael-eylant* genaemt, aen erven gedeelt, en door de Magistraet aen besondere lieden verkocht; op welke alree meer dan 150 nieuwe en meest groote huysen getimmerd sijn. Dit eylant is met vier groote houten bruggen aen de Stadt gehecht. Niet wijd van de Haerlemmer-poort is een tweede *Wael*, niet veel kleynder dan d'eerste, gemaect.

Wael-eylandt betimmerd.

Maer ick heb noch niets geseft van de *Scholen*, welke sijn als *Seminaria* oft *Enter-ryen*, waer in de jonge jeught de Latijnsche en Grieksche talen, en de beginselen der wetenschappen leert; en alsoo ten dienst des lants opgetogen en bequaem gemaect wort. Hier sijn twee gemeene *Scholen* voor de beyde sijden der Stadt, in yder is een Rector, een Conrector, en eenige Ondermeesters, nae gelegentheyt en ordre der classen, nevens twee

A M S T E R D A M.

Schrijf-meesters : soo dat 'er in alles twintigh meesters sijn, om de jeught t'onderwijfen, die de Stadt self betaelt en onderhoud. Oock sijn over dese Scholen drie achtbare mannen uyt de Magistraet tot Scholarchen; en twee Vifitatores oft Opfienders, waer toe gemeenlijk een Professor en een Predikant gekoren worden. De *Oude-fijts-Schole* was certijts het vrouwen-klooster, dat men *Betanien* noemde, van d'ordre van S. Augustinus, als ick te voren geseft heb; en is in 't jaer M D XCIV tot dit gebruyck geschickt. Boven de poort leeft men *Erudita Pietati S.* dat is, *aen de Geleerde Godtvruchtigheyt gewijdt*. De *Nieuwe-fijts-Schole* is achter de Nieuwe-kerck, voor 't welck het volgende Opschrift boven de poort staet: *Disciplina vita Scipio*, dat is, 't *Onderwijs is de steun van 't leven*; en dese twee veersen door D. *Cornelius Crocus*, van welke wy terstont meer spreken sullen, gemaect:

*Arte, probus, probitate, pius, pietate, beatus,
Vt vere fias hac Schola culta dabit.*

Dat is:

Dat ghy door kunst wordt vroom, door vroomheyt oock Godtvruchtigh,
Door Gods vrucht saligh, en also op 't hoogst doorluchtig,
Sal dees seer nutte School u geven, soo ghy eert
De wetenschap, en die met yver naerstigh leert.

Door-
luchte
Schole.

In 't jaer M D C XXXII hebben d'achtbare Heeren Regcerders deser Stadt een *Gymnasium*, oft doorluchte Schole, opgerecht, waer toe sy de kerck van 't klooster van S. Agneta schickten en bequaem maecten; en tot het lesen der Historien oft Geschiedenissen beriepen D. *Gerardus Joannes Vosius*, een man in alle deughden en wetenschappen geoeffent en ervaren, en bysonder in de oude en kerckelijke historien sonder weêrga, van welke wy in 't Koninglijk deel, in de beschrijving van Roermont, breeder spreken: en met hem D. *Casparus Barlaeus*, der Medicinen Doctor, wiens Latijnsche Poësen alle andere van onse eeuw verre overtreffen, om de Philosophie oft Natuer-kunst te leeren. Daer na is D. *Martinus Hortensius* mede beroepen, om Mathesin oft de Wiskunsten uyt te leggen; welcker plaetsen, dewijl sy alle overleden sijn, sedert van andere geleerde mannen bekleet worden.

Biblio-
theek oft
Boeck-
kamer.

In dese doorluchte Schole is, sedert eenige jaren, de gemeene *Bibliotheek* oft Boeck-kamer geplacst, die te voren in de Nieuwe-kerck plagh te wesen. Sy is met vele treffelijke boecken voorsien, en staet voor yder, op sekere dagen en uren, open: over de selve is een *Bibliothecarius* gestelt, die voor d'ordre deser nutte instelling sorge draeght.

Maer dewijl ick nu terstont van de twee Scholen voor de jeught gesproken heb; soo sal het, na mijn oordeel, gevoeghlijk sijn, de edelste vernuften, die dese Stadt voortgebracht heeft, en die in de selve het fundament

oft grontvest van hare geleertheyt geleyt hebben, hier te laten volgen; om alsoo te toonen, dat Minerva hier soo wel als Mercurius woont: want ick heb te voren van de stad in 't gemeen, en hare gebouwen in 't bysonder, genoegh gesproken; maer sommige der selver sijn, door de verandering der wereltsche saken, oft vernielt, oft worden door d'alvernienlende Tijdt geknaeght, en neygen ten val: doch de geleertheydt, wetenschappen en kunsten, en d'uytgelese verstanden die de selve oeffenen, sijn boven alle rampen; soo dat men van de selve met recht seggen mach:

*De wijse Wetenschap verstoot
De Nijt, de Tijdt, en selle Doot.*

Dat Amsterdam niet onvruchtbaer is in bloeyende vernuften, blijkt genoegh aen *Nicolaus Amsterdamus*, die gebloeyt heeft omtrent het jaer M CCCC XLVI.

Geleerde
mannen.

Hervicus Amsterodamensis heeft omtrent het jaer M CCCC LXXXIX, nevens andere vermaerde Theologanten, geleest.

Joannes Amsterodamus was een gemeynsaem vrient van Wesselus, certijts sijn Meester.

Alardus Amstelodamensis heeft vele schriften nagelaten, en Rudolphus Agricola in hooger achting gehouden, wiens verscheide schriften hy met korte uytleggingen en aenwijfsingen vercierde, en sommige in een kort begriip besloot. De groote Erasmus heeft seer wel van hem geseft, dat sijn tonge vergelde 't gene aen 't gehoor gebrack. Hy is te Leuven in 't jaer M D XLIV gestorven.

Joannes Monsenus, Licentiaet in de Heylige Theologie, heeft in 't jaer M D XLVI een boeck van het Sacrament der Eucharistie, oft Avontmael des Heeren, uytgegeven.

Cornelius Crocus heeft te Leuven soodanigh een voorspoet in sijne studien onder Adrianus Barlandus, Professor der welsprekentheydt, verkregen, dat hy Regent oft Bestierder van de Schole deser stad wierd; en is te Rom in 't jaer M D L overleden.

Gisbertus Horstius leefde met de gemelde Crocus op een tijt te Rom: hy was een vermaert Medicijn-meester; en is oock te Rom in 't jaer M D LVI gestorven.

Joannes Sartorius was mede, als de voorsseyde Crocus, Regent der Schole van Amsterdam: hy heeft verscheide dingen in de Latijnsche en Nederduytsche talen geschreven en laten uytgaen; en drie duyzent Spreekwoorden seer cierlijk in Nederlants overgeset, en is te Delf in 't jaer M D LXVII overleden.

Joannes Timannus, een Theologant van groot aensien en achting in de stad Bremen, heeft omtrent het jaer M D LV geleest.

Nicolaus Cannius is seer dienstigh aen Erasmus, om Griexsche boecken uyt te schrijven, geweest; gelijk klaer blijkt uyt een lange brief aen Cannius geschreven, waerin dese

A M S T E R D A M.

deze Stadt genoemt wort *de behoudenis der zee, en byna geboren in hare vloeden.*

Nicolaus Everhardus, een treffelyck Rechtsgeleerde, is, om sijn geleertheit, van Keyser Karel de vijfde tot Raetsheer te Spier verkoren.

Sybrandus Occo, seer geleert in de goede kunsten, is door sijne groote gaven tot het Burgermeesterschap deser Stadt verheven.

Dirck Volckertsz. Coornhart was een man van seer goet verstant, die, veertigh jaren out sijnde, twee van de hooft-talen soo wel leerde, dat hy eenige stucken van Cicero, Boethius van de vertroosting der wijsheydt, en andere boecken, in Nederduyts oversette. De groote Lipsius, soo hy noch leefde, sou van sijn verstant konnen getuygen.

Cornelius Haemrodus heeft, behalven eenige Nederduytsche dingen, het oude Batavia en gantsch Hollant geleerdelyck in 't Latijn, na die tijden, beschreven.

Petrus Opmeer studeerde te Leuven onder Petrus Nannius. Van daer in sijn vaderlant gekeert, volbracht hy 't overige van sijne studien sonder behulp van Meesters; en overleed te Delft in 't jaer M D XCV.

Desen *Opmeer* doet ons gedencken aen een andere *Pieter van Opmeer* van Amsterdam, die groote staten in Brabant verkreeg, gelijk het opschrift getuyght, dat men t'Antwerpen in S. Franciscus Kerck in een glasevenster, door hem gegeven, leeft.

Martinus Aedituus, oft *Koster* genoemt, wierd opperste Medicijn-meester van Frederick de tweede, Koning van Denemarcken; en is daer nae tot de hoogste ampten in sijn geboortplaats verheven.

Matthias Boffemius wierd Cancelier van d'Universiteit te Douay, door Koning Philips de tweede, als hy daer minst op dacht en niet nae stont, gemaect. Hy is in 't jaer M D XCIX te Douay overleden.

Joannes Borius was Pastoor van S. Andries kerck t'Antwerpen, daer men een Opschrift van hem leeft; en is in 't jaer M D C IV ontslapen.

Henrick Laurentsz Spiegel was een groot beminner van alle kunsten en wetenschappen, die hy oock self, nevens sijn beroep, oeffende; 't welck sijn boeck, *Hart-spiegel* genaemt, en andere rijmen, genoegh getuygen.

Roemer Visscher, de rechte *Duytsche Martialis*, heeft met sijn Sinne-poppen oft *Emblemata*, en Brabbelingen, dat sijn *Epigrammata*, genoeghsaem getoont, dat hy een wereldwijs man was, en wel waardigh dat men sijner altijt gedencke en roeme; en is in 't jaer M D C XX den XI Februarij gestorven.

Dr. *Sebastiaen Egbertsz* is een treffelyck Genees-meester geweest; en wierd, om sijne besondere deughden en geleertheit, met de Burgermeesterlijke waardigheyt vereert.

Petrus Pauw, Doctor in de Medicine,

en een vermaert Professor der selver wetenschap in d'Academie te Leyden, is door sijne uytgegeve schriften genoegh bekend; en is in 't jaer M D C XXI overleden.

Laurens Reael, eertijts Generael oft Operste bestierder van wegen onsen Staet in Oost-Indien, die de gemelde Ridder *Hooft* in sekere Klaght noemt — *het purk*

Het Oogelijn der jeugt van d'Aemstelsche landouwen. Na dat hy in Indien sich eenige jaren dapper in de wapenen, wijs in 't bestieren der Landen, en verstandigh in de koophandel, getoont had, is hy, met groote eer en achtbaerheyt, en schatten voor de Compagnie, in sijn Vaderlant gekeert, daer hy, met blyschap en toeloop des volcks, verwelkomt wierd, en terstont tot andere hooge ampten gebruyckt; en is in 't jaer M D C XXXVII overleden.

Pieter Cornelisz. Hooft, soon van die brave Burgemeester *Cornelis Pietersz. Hooft*, is hier in 't jaer M D LXXXI geboren; en heeft in sijn jonge jaren een yverige genegentheyt tot de wetenschappen getoont. Sijn geleerde Staet-kunde, overvliegend vernuft, groot oordeel, sinrijcke stijl, en bondige welsprekentheyt, kan men in sijne Nederlantsche historien, en in 't Leven van Henrick de Groot, overvloedigh bespeuren. In de Poësy is hy sonder weerga en onnavolgelijck, gelijk sijne sielroovende Gedichten getuygen: waer door sommige hem genoemt hebben, *den Hollantschen Homerus, de Tacitus onser eeuw, 't Hooft der Poëten en Historyschrijvers in onse tael, de Vader der Nederduytsche Zanggodinnen, de Fenix van sijn tijdtgenoten*, en *Drost sonder weerga*. Hy is in 't jaer M D C XLVII, den XXI Mey, in 's Graven-Hage gestorven, om eeuwich te leven, en t'Amsterdam begraven.

Ick kom tot de doorluchte telgen deser stad, die niet om hare geleertheit, maer alleen door hare dapperheyt, vermaert sijn; waer onder helder uytmunt

JACOB VAN HEEMSKERCK, *Amsterdammer*, wiens ongemeene manhaftigheyt en onverwinnelijcke stantvastigheyt, in 't uytstaen van allerley gevaer der woeste zee, felle koude, opgestapelde ysbergen, verslindend gedierde en verschrickelijcke vyanden, ick in 't breede sou beschrijven; maer om dat het selve veel eer een geheele historie, als dese weynigh plaats vereyscht, sal ick alleen seggen, dat de vereenighde Nederlanders hem eeuwigen danck schuldigh sijn; en verplicht, sijne deughden en daden, tot sijn onsterflijcke lof, aen hare nakomelingen bekend te maken.

Jacob van Neck was een kloeck en verstandigh man, en is in 't jaer M D XCVIII tot Admiraal over een vloot van acht schepen, die men naer de Oost-Indien sond, gestelt. Van die reyse quam hy in het volgende jaer, vericheyde verbonden met eenige Koningen gemaect

Vermaerde mannen.

A M S T E

maeckt hebbende, en naer 't verlies van zijn eene handt in sekere Zeeslagh, maer vijftien maenden uyt geweest sijnde, met groote rijkdommen weder 't huys; en wierdt met soo groote eerbiedenis ontfangen, dat men de klokken van vreughde luyde. Hy heeft vele jaren daer na in aensien geleefd, en het Burgemeesterschap deser Stadt, en andere hooge ampten, bedient.

Jacob Willekens heeft in 't jaer M D C XXIV de Bahia de Todos los Sanctos, de voornaemste Colonie der Portugesen in Brasil, kloekmoedigh ingenomen; en wierd daer na, om sijne verdiensten, tot Raedt deser Stadt verkoren.

Henrick Cornelisz Lonck was Admiraal van de vloot, die naer Brasilien seylde, en de Stadt Olinda in Pharnambucco veroverde.

Maer ick moet afbreken, en kan niet in 't bysonder spreken van soo vele andere trefelijcke mannen, als *Jacob de Rijck*, *Dirck Duyvel*, en *Cornelis Jansz van Amsterdam*, gebynaemt *het Haentje*, wiens Nederduytsch graf-schrift ick oock in 't beschrijven van de Oudekerck verhaelt heb.

Vele andere vermaerde en geleerde mannen sijn uyt dese Stadt gesproten; maer ick sal van de selve, om datse noch leven, niet spreken. Na hen overlijden, 't welck ick bid dat lang uytgestelt worde, sal ick, oft de mijne, als ick vertrou, 't selve niet nalaten.

Tot besluyt sou wel schicken de lof deser Stadt hier by te voegen: maer ick sal in plaets van de selve alleen stellen de woorden van sommige bloeyende verstanden, diese noemen *Hooft-tack en Kroondraeghster van Europa*, *Kleyn-albegrijp*, *Rechterhand der Staten*, *de Scheeprijckst aller steden*, *Woonplaats van Mercurius*, *Winckel van alle koopmanschappen*, *'s Landts Nootvriendin*, *Zenuw en kracht des oorloghs*, 't *Oogh der vrye Landen*, en vele andere eernamen, die, gelijk aen een Keyserlijke kroon vele heerlijke juwelen blinken, door *Jacob Lescaille* in 't volgende gedicht begrepen sijn:

O groete Keizerin, en Diamant der steden!
Oogh-appel van Euroop; en steun der swakste Leden;
En Zuil van onzen Staet; en Schutsvrouw van het Recht;
En der Onmoosten hulp; Vreë-voedster, ghy beslechte
Het vinnighst erf-krakeel; Cieraet der vrye Landen,
En hare Koren-schuer; Opwekster der verstanden
Door Pallas en Merkuur; ó Huis van overvloet,
En Goutmijn' van ons Land, die zoo veel wondren doet!
Neptuins Paleis; en Hof van zoo veel kleine hoven,
Wiens schoonheit, pracht en kunst gaet alle lof te boven;
Priëel in groent' en loof, dat tuigh zoo menigh boom,
Die zoete schaduw geeft langs ieder Graft en stroom;
Inzonderheidt die rwee, die zoo met gevels pralen
Vol heerlijken glans, dat Phæbus met zijn stralen
Nooit haers gelijk en zag in 't Oost, Noord, Zuid of West;
Hy vleit niet, die zijn reën op waerheits proeffsteen vest.
O weerelts Wonder! en Vertoonster van haer schatten,
Mijn geest en kan uw roem niet met mijn zinnen vatten;

R D A M.

De grootste zaken eert men nimmer na waerdy,
't Gedacht is vaak te klein. Maer 't alomzeilend' Y,
Dat zonder weerga leeft in groot getal van schepen,
Zal my verschoonen, zoo mijn dicht is ongeslepen.
Beleeftheit neemt de wil gemeenlijk voor de daet.
Vaer voort dan, trage pen, spijt bittre twist en haet,
De waerheit straelt 'er door. Verdreve vreemdelingen
Getuigen, dat ghy zijt haer Herbergh. Nooit ontfingen
De Noot en Armoe zoo veel hulp als in uw schoot;
't Streck Hem ten roem, die Heer van leven is en doot.
Geen Stadt is ooit zoo hoogh in zoo veel tijds gestiegt;
Hier woont de Voorspoet daer 't Geluk geen zegen weigert,
Aen 't loffelijk bestaen. O Hemels troetelkint!
En Doel der Nijt, die zelf uw hateren bemint.
Beschermster van de schat der Vryheit, die veel jaren
Verzonken lag; maer nu haer hoofd pronkt met uw hairen.
Ghy waert de schrik der zee in uw frisse jeught;
En ieder die u kent ontzet zich voor de deught
Van uw Voedsterzoon, die Herk'les strant deë beven,
Van Heemskerk, die daer bleef, om eeuwiglijk te leven
Op wiecken van 't Gerucht, verwinster in de strijt:
Zoo leeft een eedle ziel ten trots van Doodt en Tijd.
Hart-ader van ons lant, en Stroom vol goude beeken,
Die bey de Weerelden doet van uw wondren spreken,
Verschoon my dat ik swijg. Ik wensch, dat ghy de Staet
Gedurigh ondersteunt. 't Ontbreek u nooit aen Raet,
Nocht Wijsheit en belet, om 't quaet van u te keeren.
Nu doe Godt vruchtigheit en Vreë uw heil vermeëren;
De Liefde en Zegen blijf u by; en dieze zend,
Geef, dat uw welvaert niet dan met de weerelt endt.

Niemandt geloof, dat de vorige beschrijving, en alles wat daer in tot roem deser Stadt geleyt is, uyt ydelen hooghmoet en verwaende trotsheyt spruyt; want my is genoegh bekend, dat sulcks de Nijdt en Laster gaende maeckt, om hare tanden te wetten en te verstompen. Maer yder gelieve, nae 't oordeel der liefde, te vertrouwen, dat het voornamelijk ter eere van den grooten Godt (welcke het hooghste ooghmerck in al ons doen behoort te sijn) geschiet; dewijl alle heerlijkheyt, voorspoet, segen en welvaert van Hem alleen afvloeyt. Hy is 't, die het nederige ten opper-top verheft, en 't verhevene te gronde smijt. In sijn vermogen is 't oock dese machtige Stadt, die Hy in weynigh jaren soo hoogh geset heeft, in korten tijdt en plotseling ter neder te storten. Dies wensch ick, ó groote Stadt en waerde Vaderlant! dat de Voorspoet en Matichedyt (om de woorden van den meergenoemden Heer P. C. Hooft te gebruycken)

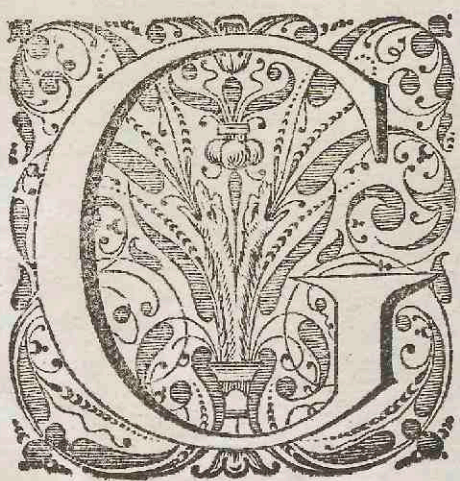
— te wrede

Zy, u te blijven by, in u geluckighede,
En vestig' uwen stoel: Want nergens is zoo weyl
De niet verwachte val, als op de toppen steyl;
Zoo slijbrigg staen, als op de kruyn; zoo te bedincken
Het gijpen, als voor wind, en zoo gereedt het zinken.

Eyndelijck bid ick de Vader der volckeren en Opper-Koning van alle heerschappy, dat hy, met sijn genade en ongemeenen segen, onophoudelijck by u blijve; op dat uwe voorspoet en welvaert, tot eere sijner eeuwige Majesteit, alle tijden en eeuwen verdure.

G O U D E.

Waerdig-
heyt.

Oude is de seste en laetste van de groote steden van Hollant, gelijk men die plagh te noemen, welke eertijts alleen hare Afgesondene op de vergaderingen der Staten van dit Lantschap hadden.

Naems
oor-
sprong.

Eenige Schrijvers meenen, datse haer naem heeft van een vrouw, genaemt Gouwken, die weleer gront-vrouw van dese plaets geweest sou sijn. Andere seggen, van de vergulde platen, daer eertijts het dack van den toren en de weerhaen prachtelijck meê verciert waren. Maer 't is veel waerschiynlijcker, dat d'oor-sprong van hare benaming komt van het binnen-lantsche water, dat men de Gouwe noemt, 't welck sijn aenvang heeft by de Goutsche sluys omtrent Alphen, dat eertijts der Romeynen *Castra Albiniana* was, en streckt tot aen de riviere d'Ysel: soo dat de stadt aen de selve Ysel op de mont van de gemelde Gouwe gelegen is. De geleerde Adrianus Iunius meent, dat *Gouw* een Deensch woort is, en een bedijckte waterloop beteykent.

Gelegen-
heyt.

Begin.

Sommige gelooven, dat dese stadt in 't jaer *MCC LXXII* aengevangen is; want het schijnt uyt seker hantveft van Graef Floris de vijfde, in 't gemelde jaer gegeven, datse op dese plaets begonnen is, dewijl hy daer in seght: dat hy geeft aen eenen edelen man, *Heere Nicolaes van Catze, Ridder, totte vrydom van der Goude, vierdehalf hondert geerden van der halver Ysel ten brouckwaert, ende vierdehalf hondert geerden breedte*. Maer Goude is lang te voren bekent geweest, dewijl verscheyde Heeren haer naem gevoert hebben, als, onder andere, Heer Dirck van der Goude, Ridder, een der voornaemste Raden van Koning Willem, van welke in seker privilegie, van de gemelde Koning in 't jaer *MCC LII* aen die van Utrecht gegeven, gesproken wort. Oock kan men uyt het voorseyde hantveft van Graef Floris genoegh bespeuren, dat dese stadt toen niet eerst aengevangen, maer alree te voren was; en dat hare vrydom alleen vermeerderd wierd. Tot bewijs hier van dient, dat men noch heden, omtrent het vierde deel van een mijle buyten de stadt, een plaetse, genaemt het oude kerckhof, toont, daer eertijts de kerck gestaan heeft, en een wegh, die men de oude Gouwe noemt; welck kerckhof, soo lang als de Roomsche Godsdienst opentlijck geoeffent wierd, in de kruysdagen in 't begin van Mey jaerlijcks met een processie oft ommegang plagh besocht te worden. Ick sal dit met de volgende Sche-
Hollant.

Eerste
plaetse.

penen-kennis, uyt het stadts Register getrocken, bevestigen: *Wy Claes Maertensz. Govert Wittesz. ende Dirck Andriesz. Schepenen binnen der Goude, doen kond ende certificeren eenen iegelijcken dien 't behoort; dat op buyden voor ons gekomen en gecompareert sijn geweest Pieter Pietersz. out LXXXV jaren, Cornelis Meesz. out LXXXV jaren, Isbrant Michielsz. out LXXXI jaren, Hendrick Adriaensz. out LXXVII jaren, Pieter Jansz. out LXXIII jaren, Augustijn Hercx out LXXII jaren, Gerrit van Wieringen out LXXI jaren, Jan Thomasz. out LXV jaren, Cornelis Willemisz. out LXIV jaren, Isbrant Jansz. out LXII jaren, en Gerrit Jacobsz. out LXI jaren, oft elcx daer omtrent, alle poorters deser Stede; ende hebben, ten versoecke van de Burgermeesteren, (alle rechtelijcken daer toe verdaecht sijnde, omme getuygenisse der waerheyt te geven) geaffirmeert by heurluyder eede, die den Bailien, Schout deser Stede, heurluyden solempnelijcken afgenomen heeft, waerachtigh te sijn; dat sy in heurlieder jonckheyt, dickwils haer ouders ende andere persoonen hebben hooren vermanen, als dat omtrent een half quartier-uers gaens, buyten deser stadt, op een plaets genaemt 't Oude-kerckhof, gestaan heeft die Parochie-kercke deser stede, alwaer oock mede eenige huysen stonden, ende dat oock aldaer in d'aerde voormaels ende noch onlancx de vestinge der selver kercke ende huysen gesien ende bevonden sijn. Verklaerden voort, dat tot een gehoechenisse ende memorie, de voorsz. plaetse jaerlijcx met een processie generael besocht wort, op den lesten beedach in de kruysdagen, ende dat sy deposanten over de veertigh, vijftigh, i sestig jaren ende langer, in de selve processie mede ge-gaen hebben. Affirmeerden voort, dat sy oock wel hebben hooren seggen, als dat de huysen, staende binnen deser Stede, alhier door de bequaemheyt ende gelegenheyt van de deurwaert ende omme naerder aen der Ysele te wesen, getimmert sijn, ende die plaetse van 't voorsz. Oudekerckhof daeromme verlaten is geweest; alle fraude gesecludeert. i Oirkonden hebben wy Schepenen voornoemt elcx onse segel hier aengehangen den *XXI Aprilis MDLXIX, stilo communi*. Op de plijcke stont, &c. Dit strecke tot een bewijs van d'outheyt en eerste plaetse deser stadt, 't welck men met andere stucken breeder soude konnen toonen, indien men d'onnodige wijtloopigheyt niet pooghde te vermijden.*

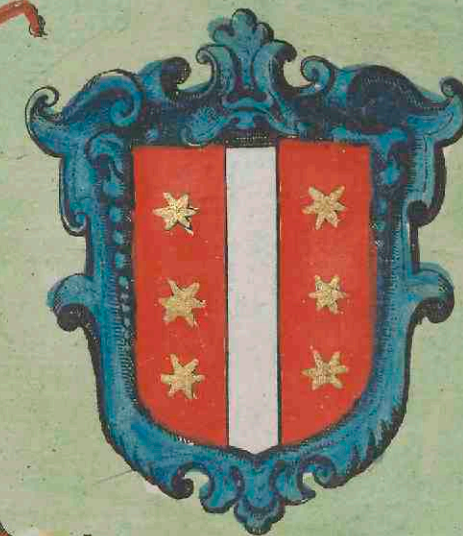
Omtrent een kleyne halve mijl van der Goude niet wijdt van Moordrecht, sijn voor eenige jaren vele silvere medalien gevonden, meest met de woorden *HLUDOVICUS IMP.* aen d'eene, en *XPSTIANA RELIGIO* aen d'ander sijde, welke penningen schijnen ge-
ij F *slagen*

Oude
muntege-
vonden.

GOVDA

Amplissimis Prudentissimisque Viris
DD. PRÆTORI, CONSULIBVS
SCABINIS, Totique Senatui.
REIPUBLICÆ GOVDANÆ.
Tabulam hanc D. D. Ioh. Blaeu.

a. St. Laurens kerk	f. St. Catharina kerk
b. St. Janskerk	g. St. Janskerk
c. St. Janskerk	h. St. Janskerk
d. St. Janskerk	i. St. Janskerk
e. St. Janskerk	j. St. Janskerk

m. Collegiale kerk	s. Reguliere kerk
n. St. Janskerk	t. St. Janskerk
o. St. Janskerk	u. St. Janskerk
p. St. Janskerk	v. St. Janskerk
q. St. Janskerk	w. St. Janskerk
r. St. Janskerk	x. St. Janskerk
s. St. Janskerk	y. St. Janskerk

1. Lange straat	31. De Nieuwe brug	51. Amsterdamse steeg
2. St. Janskerk	32. St. Janskerk	52. Lange brug
3. Verke markt	33. St. Janskerk	53. De Guldenvaert
4. De Kley weg	34. St. Janskerk	54. Nieuwe brug
5. Nieuwe weg	35. St. Janskerk	55. Loofters steeg
6. Spelderssteeg	36. St. Janskerk	56. Verloren kofte
7. Rijkers steeg	37. St. Janskerk	57. Verloren kofte
8. St. Janskerk	38. St. Janskerk	58. Verloren kofte
9. Rijkers steeg	39. St. Janskerk	59. Verloren kofte
10. St. Janskerk	40. St. Janskerk	60. Verloren kofte
11. St. Janskerk	41. St. Janskerk	61. Verloren kofte
12. St. Janskerk	42. St. Janskerk	62. Verloren kofte
13. St. Janskerk	43. St. Janskerk	63. Verloren kofte
14. St. Janskerk	44. St. Janskerk	64. Verloren kofte
15. St. Janskerk	45. St. Janskerk	65. Verloren kofte
16. St. Janskerk	46. St. Janskerk	66. Verloren kofte
17. St. Janskerk	47. St. Janskerk	67. Verloren kofte
18. St. Janskerk	48. St. Janskerk	68. Verloren kofte
19. St. Janskerk	49. St. Janskerk	69. Verloren kofte
20. St. Janskerk	50. St. Janskerk	70. Verloren kofte

slagen te sijn, ten tijde van Keyser Lodewijck de Goedertierene, soon van Karel de Grootte, en vader van Karel de Caluwe, die Hollant aen Graef Diederick van Aquitanien eerst te leen gaf, toen de Christelijcke Religie in dese landen begon te bloeyen.

*Ende
Heeren.*

Dese stadt heeft vele jaren onder de heerschappy der Graven van Bloys, als Heeren van der Goude, geweest: d'eerste was Joan van Henegouwen, Heer van Beaumont, (een jonger sone van Joan de tweede, Graef van Hollant, welke in 't jaer MCCC het Graefschap by erfrecht, door de doot van Joan d'eerste, soon van Graef Floris de vijfde, verkreegh,) die tot sijn erfgoet in Hollant de steden Goude en Schoonhoven, met al haer toebehooren, van sijn broeder Graef Willem de Goede, verworf; en met sijn toetsaen eerst in dese stadt de tollenen, en de huysen om die t'ontfangen, verordende. Sijn nakomelingen wierden door huwelyck Graven van Bloys, in Vranckrijck; van welke de laetste was Guido de Chastillon, Grave van Bloys, die in 't jaer MCCCXCVII overleed; soo dat met hem de rechte linie en afkomst van Heer Joan van Beaumont uytstorf, en de Heerlijkheden van der Goude en Schoonhoven, met alle haeren aenhang, die te samen het landt en Bailiage van Bloys genoemt wierden, wederom met de Graeflijckheit van Hollant, ten tijde van Hertogh Albrecht van Beyeren, vereenight sijn.

*De Ma-
gisfract
koopt het
Marck-
velt.*

Van de gemelde Guido van Chastillon heeft de Magisfract deser stadt het marckvelt, en de vryheyt om dat de betimmeren, gekocht; gelijk blijkt uyt een Extract, uyt een van de Stadts boecken getrocken, daer dese woorden te lesen sijn: *Privilegie ende koop van dat Marckvelt van Gwy van Chastillon, Grave van Bloys, &c. voor drie hondert oude Vranckrijcxen Vrancken in gereede penningen betaelt, ende voor noch veertigh schellingen Hollants goets gelts 's jaers te betalen op S. Jan te midsomer; des machmen op 't voorsz. Marckvelt wel timmeren, een Halle, Raethuys, Wanthuys, ende Vleysuys, alsoo groot als 't die stede oirbaer ende nut dunckt te wesen, tot der stede behoef: de plaetse leggende ontrent de Halle die sal onbetimmerd blijven. Gegeven te Noyon in Tirasse den eersten Julii, MCCC LXV.*

*Privile-
gien en
voor-
rechten.*

Volgens de handveste ende privilegie van Grave Floris hier voren gemelt, soo sijn alle die binnen de voorsz. vryheyt woonachtigh en poorters sijn, geprivilegeert, om tol vry te varen door alle des Graven landt.

Die van de Regeeringe hebben oock gekocht van Joan van Henegouwen, Heere van Beaumont, de windt, soo verre als haer vryheyt gaet, om vijftigh pondt Hollands 's jaers,

volgens sijn brieven van date den VII Maert in 't jaer MCCC LXXII.

Joan van Chastillon en Bloys, getrouwt hebbende Vrou Machtelt, Hertogin van Gelderlandt en Gravin van Zutphen, is Hertogh van 't selve Landtschap geworden; en heeft die van der Goude het volgende privilegie gegeven: *Wy Johan van Bloys, door Godes genade, Hertogh van Gelderlandt, Grave van Zutphen, ende Machtelt, Hertoginne van Gelderlandt ende Gravinne van Zutphen, willen met dese Brieven, dat een iegelijk wete, dat wy de gunste ende onse goede genegentheyt, die wy dragen tot onse lieve ende getrouwe burgers van Gouda, om de besondere diensten, die sy ons bewesen hebben, ende noch bewijzen sullen, gegeven ende verleent hebben aen de selve, dat sy eeuwelijck sullen vry wesen van tol ende schattinge door alle onse Landen van Gelderlandt ende Zutphen-landt, sonder eenigh tegenspreken, oft van ons, oft van onse nakomelingen. Daerom bevelen wy aen alle onse Tollenaren, dat sy de voorsz. burgers van Gouda souden vry ende vranck laten gaen, sonder den tol te betalen. 't Welck, aengesien wy voorgenomen hebben vast ende gestade te houden, wy hebben doen hangen aen dese Brieven onsen segel, tot Arnhem, in 't jaer MCCC LXXII, den XVI Maert.*

Voorts soo hebben de Poorters van der Goude, volgens 't privilegie voorsz. alle dat selve recht, dat de Poorters van Leyden hebben; het welcke by Hertogh Albrecht geconfirmeert en bevestight is, op den XXIV dach van Meye MCCC LXXV, en den seften Maert in 't jaer MCCC LXXVII.

Hertogh Willem van Beyeren, gebynaemt de seste, heeft in 't jaer MCCCCVII d' inwoonders deser stadt vereert, met de vryheyt der tollenen van Heusden ende Worcum: en dat de Schout en Raetsheeren sullen mogen excisen opsetten en lichten, wanneer het hen goet dunckt, en het gelt dat daer uyt komen sal, sullen sy mogen besteden ten gebruycke der stadt, nochtans op sulcke conditie, dat sy ons voor sulck een beneficie sullen jaerlijcx opbrengen twee-en-tachtigh Fransche kroonen, &c.

Hertogh Philips heeft aen de Burgermeesteren, Schepenen, en de geheele inwoonende Gemeente, geconsenteert, die een doodslaghe perpetreerde, die soude sijn goet mogen redimeren en vryen met seltigh guldens, volgens 't privilegie van den XXVIII Septembris in 't jaer MCCCC LI.

Maximiliaen en Maria, Hertogen van Oostenrijck, Burgundien, &c. Graven van Hollant en Zeelant, &c. hebben het privilegie vernieut en bevestight, dat hier een gedurigen Raet van Veertigh mannen sou sijn, die jaerlijcks een dubbel getal van Burgermeesteren en Schepenen souden kiezen; op dat de Vorst, oft

oft zijn Stadthouder en Raet, daer uyt een enckel getal nemen, en in de regeering stellen fouden. Doch de Ed. Gr. Mo. Heeren Staten van Hollant en West-Vriesslant hebben by een nieu oetroy en privilegie, gegeven den XXI December in 't jaer onses Heeren M D C L, de Burgermeesteren en Vroetschappen vergunt en geauthoriseert, dat sy selve absolutelijck mogen eligeren, kies en setten, vier Burgermeesteren en seven Schepenen, by openbaere stemmen en enckel getal, gelijk syluyden de voorz. nominatie van het dubbel getal gewoon sijn geweest te doen.

Vrydom
oft ge-
biedt.

De vrydom en rechts-gebiedt deser stadt was in 't eerst alleen binnen den omring van hare poorten, vesten en muren, en een weynigh daer buyten, te weten, over 't geheel drie hondert en vijftigh geerden lang van de halve Ysel af opwaerts, en te broeckwaerts oock soo veel breed: welck gebiedt daer na, ten tijden van Maximiliaen en Philips, Aerts-Hertogen van Oostenrijck, in 't jaer M CCCC LXXXIV een vierdedeel van een mijl rontom de stadt, soo wel over d'Ysel als elders, vergroot is. De Stadt is oock geprivilegeert met drie jaerlijckse vrye paerdemarckten, gedurende elcks drie achter-een-volgende wercke-dagen, ingaende d'eerste des donderdachs, dertien dagen voor den eersten dagh van de Vasten, de tweede op den eersten donderdag nae *Dominica letare*, te half Vasten, en de derde op den achtsten dach in Julio, ofte de selve op den Sondagh komende, alsdan des maendaegs daer aen, volgende de respectieve privilegien van Koning Philips d'eerste, gegeven in de jaren M D II en M D V.

Jaer-
marck-
ten.

Jaer-
marck-
ten.

Der Goude is in 't jaer M CCCC XXXVIII door een schrickelijken brant byna geheel vernielt; soo dat 'er alleen vijf huysen omtrent de haven overbleven, van welcke noch eenige overigh, en aen haer oude gevels te kennen sijn. Door dit ongeluck sijn oock vele van hare chartres en oude hantvesten verbrant. Reynerus Snoyus beschrijft dit ongeval in sijn tiende boeck met dese woorden: *Daer is een elendigen brant ontstaen, die de geheele stadt in pulver en asche veranderde, uytgenomen weynige huysen, die omtrent de Haven en de Minne-broeders overbleven. Dese brant ontstack eerst aen de poort van de tiende straet, en de wint was soo groot, dat de huysen in een volle vlam stonden, eer dat 'er noodige hulp quam om die te lesschen. Dit ongeval is door eenige teeckens voorseyt: want ick heb van oude lieden hooren verhalen, dat 'er op de kerck brandende vuerballen, en vuerige vogelen, oft liever toveressen en duyvelsche geesten, gevallen sijn. Het volgende out Latijnsch versken vervat het jaertal van 't ongeluck, 't welck op S. Loderwijcks feestdagh geschiede:*

Hollant.

LetlbVs Id dIdICI qVia conVda Cre-
Mat LVdoVVICI.

Doch sy is uyt die asche heerlijk verresen; want het is nu een volckrijcke en vermakelijcke stadt: van buyten met wijde en diepe grachten gesterckt, en binnen met fraye straten, en heerlijcke huysen, insonderheyt aen de beyde sijden van de Haven, Gouwe en Marckvelt, verciert. Sy is oock overvloedigh van allerhande lijfucht en nootdrift, door hare goede gelegenheyt; en om de groote en gestadige deurvaert van schepen, daer mede sy van oude tijden af begunsticht is, door welcke d'inwoonders dit voordeel genieten, datse van al 't gene dat Hollant, Zeelant, Brabant en andere gewesten, elckanderen tot nootdrift en wellust toefenden, mede deelachtigh sijn; 't welck de stadt volckrijck, schiprijck, lijfuchtigh, en vol neering maeckt; soo dat de gemelde deurvaert haer een bysonder, ja haer voornaemste welvaren toebrengh. Haer sayen en greynen, say-fusteynen, lakenen, kennip, vlas, lonten, suyvel, &c. worden oock allesins versonden. Sy heeft een seer soete en gesonde lucht, meer dan vele andere plaetsen; soo datse in de besmettelijcke pestiecke der gebuersteden byna bevrijt bleef, om datse verre van Zeelant gelegen, en met suyvere en soete wateren, die allesins doorvlieten, en met de vloet en ebbe van d'Ysel dagelijcks tweemaal ververscht worden, beschoncken is: in voegen, dat 'er naeulijcks een straet gevonden wort, daer niet een water oft zijle voor oft achter, langs oft door loopt; het welck oock veroorsackte, dat hier eertijts groote neering van brouwen was, ja soodanigh, dat 'er, gelijk men seght, meer dan drie hondert en vijftigh brouwerijen geweest sijn, die hare uytlijters in Zeelant, Brabant, Vlaenderen en andere plaetsen hadden; want het beste en voornaemste bier, *Goudtsche Kuyt* genaemt, was, om sijne koelheyt en gesontheit, overal in hooge achting, en geen beter te bekomen: maer dese neering is daer na, door d'ongestadigheyt aller menschelijker saken, vermindert, en byna verdwenen. In dese stadt wort oock veel met vlas gehandelt, 't welck men hier suyvert en opmaeckt, waer meê sich vele menschen, insonderheyt vrouws-persoonen, geneeren; soo dat het geenfins het geringste deel van haer welvaren is.

Korte be-
schrij-
ving van
hare ey-
genschap-
pen.

Lucht.

Menigh-
te van
brouwe-
rijen;

en andere
neerin-
gen.

Men gelooft, dat 'er in Hollant geen plaets is, daer de jonge boomen, en andere plantagien, beter en meerder voortgeteelt en geent worden, als aen de buyten-cingel deser stadt, die meest rontom met tuynen en quckeryen van jonge ooftboomen verciert is; welckers vruchten door Hollant en verdergelege landen met groote winst vervoert worden.

Vrucht-
baerheyt.

Goude besit, als een onversterffelijck erf-leen van de Graeflijckheyt van Hollant, de Heer-

Leen-goe-
deren.

ij F 2 lijck-

lijkheyt van den lande van Steyn, Willens, Correcharlen, Vrye-houf, Calveren-brouck en d'appendentien en dependentien van dien; met al haer rechten en toebehooren, hooge en laege jurisdictie oft rechts-gebiedt, tienden en cijnsen. Oock staen onder haer Baljuwschap de Ambachts-heerlijckheden van Gouderack, Bloemendael, Brouck, Thuyl, en 't Weeghjen, welke Heerlijckheyt Keyser Karel tot verscheyde reysen door sijn Gecommitteerden, om de groote uytmentheyt en bequame gelegentheyt van de plaetse, versocht heeft te koopen, volgens des Stadts Vroetschap-boeck, op de jaren van M D XXX, M D XXXI en M D XXXV.

De Parochiekerck.

De Parochie-kerck, daer in eertijts 72 altaren getelt sijn, is een heerlijk gebouw, en, soo men acht, grooter dan eenige andere in geheel Nederlandt; want sy is sekere voeten langer en breeder dan den Dom te Keulen: sy heeft oock schoonder en kunstiger glazen, dan eenige andre kerck in Hollant, (die meest by twee broeders, ingeborenen deser stadt, Dirck en Wouter Crabeth genaemt, en sonder weerga in dese konst, gemaect sijn,) welke van de treffelijkste Heeren, soo geestelijke als wereltlijke, van de Staten van 't Lant, en van sommige Steden en Collegien vereert sijn. Dese kerck met haren toren, die met een seer hooge naelde in de lucht opsteegh, is in 't jaer M D LII, den XII Ianuarii, door den blixem aengesteken en jammerlijk verbrant, sonder de naburige huysen, die meest met riet gedeckt waren, te beschadigen: op welck ongeval de geleerde Hadrianus Junius de volgende regelen (die het jaer, dagh en uur, wanneer het geschiede, vervatten) gemaect heeft:

L V X bissenā fVIIt IanI hora Vespere nona,
C V M saCra Iohannis VVLCano CorrVIIt Aedes.

Kapellen en kloosters.

In Der Goude sijn eertijts twee Parochie-kercken, ses kappelkens binnen, twee buyten, en elf kloosters binnen de stadt geweest.

Godshuysen.

Hier sijn oock verscheyde vermaerde Godshuysen: als een Gasthuys, daer arme, siecke en krancksinnige lieden ontfangen en gevoedt worden; een Oude-mannen, en een Oude-vrouwen-huys, dat men S. Elisabeths Gasthuys noemt; een Heylige Geest oft Weeshuys; een Leproos-huys, en een Aelmoesseniers-huys, daer men aelmoessen aen de behoefstigen uytreyckt, en de weesen der vreemde lieden onderhout, 't welck in 't jaer M D LXXXVI gesticht is, en door goede ordre en mildadigheyt der burgeren, in korte tijt met goede middelen, tot onderstant van de armen, voorsien. Soo dat uyt het verhaelde genoeghsaem blijktt, dat d'inwoonders altijt een bysondere genegentheyt, om de nootdrustigen te helpen, gehad hebben.

Hier is oock een sterck kasteel geweest, daer Vrou Jacoba op gewoont heeft; want Pieter Bor Christiaensz. heeft een misverstant, als hy in sijn elfde boeck seght, dat het van Joan Graue van Bloys, in 't jaer M cccc xxxix gebouwt was: dewijl men met het privilegie van de gemelde Vorstin, daerby sy de poorters vergunt moer en veen vry te delven, het tegendeel bewijzen kan, om dat daer onder staet: *Gegeven en gesegelt op onsen Slotte ter Goude, tien dagen in Junio, in 't jaer onses Heeren M cccc xxviii.* Hier uyt blijktt dat het te voren geweest is, dewijl dit jaertal elf minder is dan dat van de geseyde Bor. Maer 't is waerschijnlijcker, dat het van de voornoemde Joan van Henegouwen, Broeder van Graef Willem de Goede, en eerste bysondere Heer deser stadt, oft eerst gebouwt, oft, als andere meenen, vermeerderd en verbeterd is. Wat hier af sy, 't is altijt seker, dat het vele jaren gebruyckt is, om de gemeene chartres, brieven en papieren van Hollant te bewaren, de welke, in 't jaer M D LXXXIX, door last van de Heeren Staten van dit Lantschap, met toestaen van de Magistraten deser stede, daer uyt gehaelt, en in handen van Joan vander Does en van Noortwijck, als Register-meester van Hollant, gestelt sijn, om die naer 's Gravenhage te brengen. Dit Slot oft kasteel is in 't jaer M D LXXVII, met toestaen van de Magistraten, en Capiteynen der burgery, afgebroken en geslecht; soo dat 'er niets van overbleef als een toren, daer in de gemelde Chartren en gemeene papieren bewaert wierden.

Het Marcktveldt is groot en heerlijk, in de gedaente van een trianghel oft driehoek. In 't midden van 't selve, als in sijn centrum oft middelpunt, is het Raethuys, seer net en sierlijk gebouwt; en van de meergemelde Vrou Jacoba, gelijk men gelooft, aen de stadt geschoncken, als sy, gelijk terstont geseyt is, hier op 't kasteel woonde; en van meest al de Hollantsche steden (die sich onder 't gebiedt van haren Neve Hertogh Philips van Bourgondien, door list oft geweld, begeven hadden) verlaten was. Hoewel 't gemelde Raethuys eerst na hare doot, omtrent het jaer M cccc xl, soo 't schijnt, volmaect is. Onder dit gebouw is de Hal oft het Vleeshuys, seer konstigh op pylaren, en met een geestigh overwelsel gemaect; in voegen dat 'er het vernuft van de Bouwmeester aen bespeurt wort. Achter dese Hal plagh het straf-tooneel te staen, met steenen colommen onderstut, daer alle vonnissen over de misdadigers aen hare lichamen uytgevoert wierden; maer is voor weynigh jaren afgebroken.

Dese stadt is niet sterck, als men de heddendaeghsche manier van Sterckte-bouw wil aensien; want sy niet anders als met een muer beslo-

Oude kasteel, een woonplaats van Vron Jacoba,

waer op de Chartren van 't lant waren.

Marckt.

Raethuys.

Sterckte.

besloten is, en op sommige plaetsen met een weynigh aerde daer tegen. Sy heeft ses poorten, hare graften sijn wijdt en diep genoegh; maer hare meeste sterckte is, datse in een moerassigh landt leght, en het selve tot allen tijden in vier-en-twintigh uren onder water kan setten: soo datse niet te belegeren, en veel minder met grof geschut te genaken is, dan alleen over de dijcken, die aen wedersijde van d'Yssel leggen, daer tegen vaste bolwercken gemaectt sijn: in voegen, datse door hare gelegenheyt sterck genoegh is, jae byna onverwinnelijck schijnt.

Gedaente
en Wapen.

De gedaente deser stadt is byna ront. Haer wapen is met ses sterren verciert, t welck Vrou Jacoba, Gravin van Hollant, als sy hier in hare grootste swarigheden, gelijk geseyt is, woonde, met een doorne-kroon omringt heeft. Het oude segel had maer twee sterren, niet gelijkformigh het gemelde wapen; dies heeft de Magistraet een nieu doen maken, gelijk blijckt uyt het volgende extract, dat in t vijfde Stats-Register te lesen is: *op den eersten Septembris in t jaer M D C XVI heeft men beginnen te gebruycken de stads nieuwe segels, die, volgende de resolutie van de Vroetschap daer van sijnde, van date den VII Julij M D C XV, gemaectt sijn met ses sterren, in plaets dat de voorgaende segels maer twee sterren hebben gehad, t welck niet en was conform t wapen van de stadt; en sijn de patronen oft afdruckels der selve in root was gedaen, &c.*

Schole.

Sy heeft alijt een fraye Schole gehadt, die in goede ordre, door t wijs beleyt der Magistraten, bestiert en onderhouden wort; waer uyt vele vermaerde mannen, als uyt een vruchtbaeren acker, voortgekomen sijn, die hare eere aen dese stadt, als danckbare kinderen aen hare moeder, meedeelen: onder welke de voornaemste en uytmuntenste sijn

Geleerde
mannen.

Henricus de Gouda, dus na sijn geboortplaets gebynaemt, gelijk in die tijdt veel gebeurde; welke een Heremijt was van d'ordre van S. Augustinus: hy bloeyde omtrent het jaer M C C C XXXV in d'Academie te Heydelbergh; en was een der vermaertste in sijn tijt, gelijk Trithemius, Abt van Spanheim, van hem spreekt, die oock eenige van sijn Theologische wercken verhaelt; en met een van *Joannes de Gouda* gewagh maeckt.

Guilhelmus Hermannus was seer geleert in de twee talen; en heeft de fabelen van Esopus uyt het Griecx in t Latijn overgeset: hy was oock een goet Poët, gelijk sijne wercken *De Bello Gelro-Germanico*, *Sylva odorum*, *D. Hieronis vita & passio*, en meer andere geleerde stucken, die ten deel gedrukt, en ten deel in t klooster van S. Marten te Leuven bewaert worden, genoeghsaem getuygen. Den grooten *Erasmus*, daer meê hy seer gemeyn-

saem was, geeft hem een heerlijk lof; want hy noemt hem *den allerbesten onder de Geleerden, en den Geleertsten onder d'allerbesten.*

Magdalius Jacobus, een Dominicaner-monick, heeft omtrent het jaer duyfent vijf hondert gebloeyt; en was uytmuntende in de kennis der Griecksche en Hebreusche talen: hy heeft, behalven de *verbeteringen des Bijbels*, een *kort inhoud van de H. Schriftuer*, dat meer dan twee hondert en vijftigh vaersen vervat, uytgegeven.

Jacobus Goudanus, een Monick van de selve ordre, heeft omtrent het jaer M D V te Keulen geleest, en is door sijn Theologische wercken vermaert.

Guilhelmus de Gouda, een Franciscaen van der Minderbroeders ordre, bloeyde in t jaer M D IV.

Reynerus Snoyus, een Medicijn, Filosooph en vermaert History-schrijver, is Doctör in de Geneeskunst op d'Academie van Bononia in Italien gemaectt. Als hy in sijn vaderlant keert was, verkreegh hy de vrientschap van Adolf van Bourgondien, Heere van der Vere in Zeelant, die hem, om sijn verstant en geleertheyt, beminde, cerde, en mildelijck beschonck. Daer na wierd hy als Gesant naer de Koningen van Engellant en Denemarcken gesonden. Oock heeft hy een der Magistraten van dese sijn geboortplaets geweest. Hy was wel ter tael, t welck hy met een geleerde welsprekentheyt vercierte; en heeft verscheyde dingen, soo in prose als rijm, in bysondere wetenschappen geschreven; doch heeft sijn meeste vermaertheyt door de dertien boecken der Geschiedenissen van Hollant verkregen: en is eyndelijck in dese stadt in t jaer M D XXXVII overleden.

Cornelius Aurelius oft *vander Goude* (want dus vertaelde hy de naem deser stadt in de sijne,) was een Regulier-Canonick van S. Augustijns ordre te Hemdonck by Dordrecht, en een goet vriend van Guilhelmus Heda, Alardus Amsteldamus, Reynerus Snoyus, en andere. Hy was soo uytstekend in de Poësie, dat Keyser Maximiliaen, om de lieflijckheyt sijns verstants, hem met de Poëtische lauwer-tack van Apollo, door sijn Ambassadeur Stephanus van Cracou, als *Aurelius* sulcks minst verwacht, beschonck. Hy heeft, behalven andere, twee geleerde boecxkens van de gelegenheyt van Out Batavia tegen Gerardus Noviomagus geschreven, waer in hy bewijst, dat Hollandt een deel van t selve is; welke de geleerde Bonaventura Vulcanius met eenige andere heeft laten drucken. Het schijnt dat hy een Leermeeester van den grooten Erasmus geweest is, gelijk men afnemen kan uyt een brief van de gemelde Alardus van Amsterdam aen *Aurelius* in t jaer M D XV geschreven, waer

waer in dese woorden te lesen sijn: *Erasmus is te Basel: wy verwonderen ons alle, dat hy nimmer van u, die altyt sijn oprechte vriend en meester geweest sijt, gewagh maect.*

Hermannus Letmatius, eerste Doctor van de Sorbonne te Parijs, heeft daer na Deken van S. Marie-kerck t'Utrecht, en Vicarius van de Bisschop geweest. De gemelde Erasmus geeft hem een treffelijk getuygenis en sijn oordeel van hem, in t'xvii boeck der brieven, in de gene die aen Nicolaes Everaert geschreven is, met dese woorden: *Als Hermannus*, seght hy, *eer dat hy sijne studie in de Godtgeleertheit begon, de kennis der Grieksche tael en goede letteren, als men die noemt, verkregen had, droegh hy sich soodanigh in den loop der Sorbonische Theologie, dat hy, met toestemming van alle menschen, verdient heeft d'eerste te sijn in die Schole, die altyt voor d'eerste in die wijse van studeren gehouden is. Doch is hy niet alleen geoeffent in die spitsinnige Sophisteryen, daer meê sy tegen elckander twistredenen; maer hy heeft oock alle de Concilien, historien, en oude Theologanten doorlesen, en tot sijn gebruyck. Het is een man van een scherp en goet verstant, en heeft een onversadelijke lust om te leeren, en een tegenwoordigh en haestigh oordeel; en is daerbeneven, t'welck in sulcke mannen selden gesien wort, sonder vermetelheyt, sonder gramschap, en sonder trotsheyt: want hy hoort een yder met groot gedult; en wijckt self voor sijn minder, &c.* Dit heerlijck verstant is in t'jaer MDLV, als hy LXIII jaren out, en xxv jaren Deken geweest was, t'Utrecht uytgebluscht.

Cornelius Loosius, Canonick in sijn vaderlant, en daer na Vicarius van de kapel der heylighste Maeght te Brussel, heeft vele, doch insonderheyt in de Theologie, geschreven; oock een Register der vermaerde Schrijvers van Hoogh- en Neder-Duytslant. Hy heeft wederroepen, dat hy *van de ware en valsche toovery* op t'papier gestelt had, gelijk men by Martinus Delrius, in t'eerste Aenshangsel van t'vijfde boeck van d'onderfoeckinge der toveryen, kan bespeuren.

Theodoricus Gerardus en *Joachimus Martinus Gregorius*, beyde ingeborenen deser stadt, hebben eenige boecken van Galenus in t'Latijn vertaelt.

Cornelius Schonans, Rector der Schole te Haerlem, was een welsprekend en verstandigh Poëet; gelijk sijne heylige Comedien, die byna alle Latinisten, onder de naem van *Terentius Christianus*, bekend sijn, genoegh getuygen.

Petrus Bockenbergius heeft Paulus Leopardus tot sijn Leermester gehadt, en was History-schrijver der Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant: hy heeft, om dat ampt wel te bedienen, seer naestigh geweest; maer

had daer toe, als sommige meenen, niet oordeels genoegh. Vele waren met afgunst tegen hem ontfteken, onder welcke Joan van der Does oock was, die hem, onder de naem van *Tragora*, dickmael berispt; of t'elve met reden geschiet, daer van mogen andere oordeelen. Hy is in t'jaer MDXVII overleden, en te Leyden in S. Pieters-kerck begraven.

Goude heeft oock voortgebracht kloecke zeevarende lieden, onder welcke twee broeders, *Cornelis* en *Frederick Houtman*, uytmunten, die d'eerste van d'inwoonders der vereenighde Landen naer Oost-Indien geseylt sijn, en daer eenige jaren, ten beste van t'lant, koop-handel gedaen.

Het streckt oock tot groote eer voor dese stadt, dat den geleertsten Hollander *Erasmus van Rotterdam*, een wonder der grootste verstanden, en onverwelckelijck cieraet der Nederlanden, binnen hare wallen ontfangen en gedragen is; maer sijn moeder, om eenige saken te Rotterdam vertrocken, heeft hem in die stadt, in welckers beschrijving wy breeder van hem spreken, ter weerelt gebracht.

De regering van der Goude is bynagelijck-formigh met d'andere steden van Holland; want hier is een Hooft-Officier oft Opper-Schout, die met de Schepenen recht doet; hy als eyscher en uytvoerder, en sy als oordeelders d'eysch toestaende, oft matigende, oft ontfeggende. Het Bailjuw en Schoutschap wort nu bedient by den Heer

Mr. *Anthoni vander Wolff*.

Het burgerlijck bestier staet by vier Burgermeesters, die in t'jaer MDCLI, als ick dit schreef, waren de Heeren

Aelbert Maertensz. Houtman,

Mr. *Anthoni Vossenburgh*,

Cornelis Cornelisz. de Lange,

Adriaen Vereyck.

De regerende Schepenen sijn de volgende: *Schepenen.*

Govert Aertz. Hoogenbergh,

Jan Woutersz. van Immerseel,

Isaac van den Bergh,

Hans Felbier,

Mr. *Hieronymus van Beverning*,

Adriaen van Swaenswijck,

Dr. *Johan de Vrye*.

Oock is hier een ewigen Raet oft Vroetschap, die uyt veertigh mannen pleegh te bestaen, en, nae haer getal, *de Veertigen* genoemd worden. By het bovengemelde nieuwe oetroy van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant, op t'versoek van de Magistraet deser stede aen hen verleent, is gestatueert, dat het getal van de veertigh Raden, daer van eenige overleden waren, soude uytsterven tot acht-en-twintigh personen. Als dese Raet de laetste mael vol was, bestont hy uyt de navolgende Heeren

Pieter

G O U D E.

Pieter Harmensz. Cincq,
 Cornelis Adriaensz. Dongen, ^{Overleden, 1651.}
 D^r. Martinus Blonck,
 Govert Aertz. Hoogenberch,
 M^r. Geerardt Cincq,
 Aelbert Maertensz. Houtman,
 Geerardt Pietersz. van Beest,
 Cornelis Cornelisz. Vlack,
 Frans Hendricksz. Herberts,
 Pieter Huybertz. van Middelant, ^{Sterft, 1650.}
 Jacob Jacobsz. Verboom,
 M^r. Anthoni Vossenburgh,
 Jan Woutersz. Immerseel,
 Jan Dircksz. Steenwijck,
 Cornelis Cornelisz. de Lange,
 M^r. Nicolaes vander Graeff,
 Dirck Fredricksz. Beuckel,
 M^r. Floris Cant,
 Johan Crabeth,
 Daem Willemsz. Abbesteegh,
 Gerrit Hopkooper,
 Isaac vanden Bergh,
 Hans Felbier,
 Harmen Cincq Wantslager,
 M^r. Anthoni vander Wolff, Baillieu,
 Joost van den Bogaert, ^{Overleden, 1651.}
 Jan Jansz. Smith, ^{Sterft, 1650.}
 Adriaen Cornelisz. Vereyck,
 Emilius Cool,
 M^r. Hieronymus van Beverning,
 Gerrit Cornelisz. Cincq,
 Albertus Zas,
 Pieter Daemsz. Vermeul, ^{Overleden, 1651.}
 Gerrit Dircksz. Sterre,
 Adriaen van Swaenswijck,
 Govert Suys,
 D^r. Johan de Vrye,
 Lucas de Veth,
 Herbert vander Mey,
 Donatus van Groenendijck.

Dese Stadt heeft tour-beurte in de Staten Generael om de negen jaren, in de Raeden van Staete alle een-en-twintigh jaren, in de Generaliteyts Reecken-kamer alle dertigh jaren, in de Reecken-kamer van Hollant om de vijftien jaren, en continuele beurt in de Gecommitteerde Raeden ter Admiraliteyt tot Amsterdam.

Aert der
 stedelin-
 gen;

De Burgers deser stadt zijn oprecht, trouwen naerstigh; en groote beminners van de vryheyt des Vaderlants: gelijk in 't jaer M D LXXII bleeck, als sy sich, met meest al de Hollantsche steden, tegen d'onmatige strengheyt des Hertoghs van Alva stelden; en den Koning van Spanje, onder de bestiering van haren ouden Gouverneur Prins Willem van Oranje, eedt deden. Dit geschiede door Heer Adriaen van Swieten, die, met een hant vol volcks, (als de Heer P.C. Hooft, Drost te Muyden, in 't sefte boeck van zijn Nederlantsche Hollant.

Historien seght) de stede Oudewater den negen- en bewijs tienden van Somermaent, in 't gemelde jaer, omsette; en, ten derden dage daer aen, oock die van der Goude, sijnde hem, s morgens vroegh, door eenige goetgunstigen van binnen, de Klarweegspoort met geweld geopent. Waer op, hy self voor aen, vergeselschapt met jonckeren, uyt den Enge van Vitrecht, en Serklaes uyt den Hage, gevolght van schaers seftigh mannen, geraept volck en oolijck gewapent, sich stracks na de Marckt spoeyde. Een van de burgerwacht, die op 't Raethuys was, speurende hem soo swack, bestond zijn spitsbroeders tot weerbieding te vermanen, en zijn bus te vellen. Maer d'anderen beletten hem 't afdrucken, en sagen het werck met goeden ooge aen. Swieten, treckende om 't stadhuis, kreeg sulck een toeloop, dat hy in kort ses oft seven hondert mannen achter sich sleepte. En een weynigh daer na vervolght hy: Thans riep Swieten de Vroetschap te gader, en deé hen eerst, daer na de Schutteryen, aen den Koning, samt den Prince als stadhouder, eedt doen. Joncker Cornelis van der Myle, die bevel over 't Slot, en veertigh mannen daer op had, meende na Vitrecht om bystant te Zenden. Dan zijn bode werd gevangen; en hy mis dien benoodicht, gelijk getal volcks van den Heer van Swieten boven te laten; in schijn oft het daer by blijven soude. Maer 't graeuw ruste niet, eer het hem soo moede gemaect had, dat hy beneden quam, en zijn huys in der stadt houden, &c. Met dusdanige geringe middelen zijn de steden omgeset, en het fundament der heerlijke Vryheyt gebouwt. De liefde der inwoonderen, tot voorstant der selve, bleeck oock in 't volgende jaer, als sy, met die van Delft, Rotterdam en den Briel, tot ontfet der belegerde stadt Haerlem, onder 't beleyt van de Baron van Batenbugh, trocken, die van de Spaenschen geslagen wierd; soo dat 'er, benevens vele andere, vijftigh burgers deser stadt doot bleven; gelijk oock eenige van Delft, en van d'andere gemelde steden.

Sy bege-
 ven sich
 onder de
 prins;

trocken
 tot ontfet
 van
 Haerlem;

en breken
 't kasteel
 af.

In 't jaer M D LXXIV mcenden eenige burgers dese stadt aen de Spaenschen over te geven; doch als d'aenslagh ontdeckt was, zijn sommige daer over gestraft, en d'overige verschoont. De stedelingen hebben oock, vijf jaren daer na, volgens 't voorbeeld van verscheyde andere steden, haer kasteel, door ordre van de Vroetschap, afgebroken; gelijk ick te voren, in de beschrijving van 't selve, aengeroert heb: soo datse sich niet alleen vernoeghden met de gulde vryheyt te besitten; maer gebruyckten alle middelen, om die te behouden. Hier van sal tot een laetste proeve en bewijs strecken hare weygering, om Prins Willem van Oranje tot Graef van Hollant te maken: want als de Heeren Staten van dit Lantschap 't Graeflijck gesagh, met naem en tijtel,

G O U D E.

onder sekere voorwaarden, de gemelde Vorst opdragen wilden, en de brieven daer van alree met de segels der meeste Edelen en verscheide Steden bevesticht, waren die van Amsterdam en dese stad daer tegen, gelijk de gemelde Heer P. C. Hooft, in 't twintighste boeck sijner Historien, met de volgende woorden getuyght: *Maer, als men met het werck (verstaet het voorseyde aennemen tot Graef van Hollant) voortvaren Zou, maecken d'Amsterdammers, ingevolgt by die van der Goude, groote swarigheyt, &c.*

Lofen ey- De Ridder *Constantin Huygens*, Heer van *Zuylechum*, beschrijft d'eygenschap en lof de-

fer stad kort en bondigh in sijn stemmende Steden, als hy seght:

Mijn Gouwe voert meer gouds, mijn Yssel meer ge-
wins,

Dan Tagus gulde grond ter borse van sijn Prins.

'k Hebb meer van hun te baet: Doe mijn gebuerstadt
branden,

En baedden in haer bloed door haer vyanden handen,
Ontswom ick hun geweld, en duyckten in mijn Gouwe,

En kroop mijn Yssel diept' ten hals toe in de mour.

Spijt oorloghskracht, ick sta; oock sonder d'oude muren
Van 't Kasteleys gebiedt. Wie zijt ghy mijner Buren

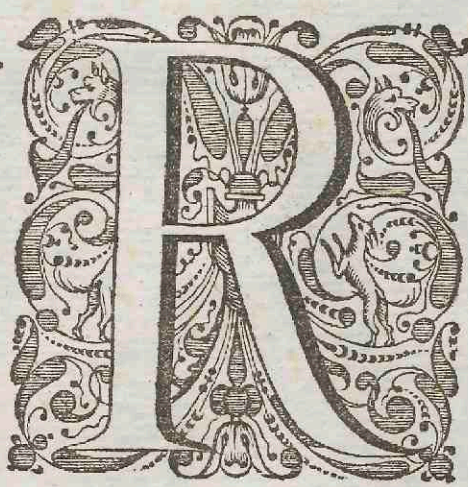
Die door den neus noch spreekt, en my 't gebreck
verwijt?

Ick segge t'mijnen roem. 'k Ben Brill en brillen quijt.

ROTTERDAM.

Naems oorsprong.

Begin.

ROTTERDAM heeft haer naem van de riviere Rotte, die daer door loopt; want sy is als een Dam van oft aen de gemelde Rotte. Robertus Cenalis schrijft, dat het een seer oude stadt is, en dus na Koning Ruther, haren bouwer, genoemt. Dit wort oock van Trithemius bevesticht, die daer by voeght, datse omtrent het jaer LXXXIX nae Christus geboorte gebouwt is; en dat de gemelde Vorst, die de drie-en-twintighste Koning van Vranckrijck was, hier begraven is. Doch andere seggen, met meerder waerschijnlijckheyt, nae mijn oordeel, dat het voorverhaelde eenmael ongegront en een enkele versiering is: want de Hollantsche Iaerboecken maken geen gewagh van wie en in wat tijt sy haer begin heeft. 't Is gelooflijck, dat de schippers, visschers, kooplieden en diergelijcke, om de goede gelegenheyt, langs de riviere Rotte eenige wooningen gemaect hebben, die allengs vermeerderd, en eyndelijck tot de tegenwoordige gestalte gekomen sijn. Doch dit is evenwel soo seker niet, als 't gene ick nu sal verhalen.

Warc ontboeyt.

Omtrent het jaer M C C LXX is Rotterdam met een wal omringt, en met stadts privilegien begunsticht.

Ingenomen.

In 't jaer M C C C I I I is sy van de Vlamingen ingenomen; en in 't jaer M C C C C X V I I met list door Ioan van Beyerem, oom van Vrou Iacobba, en te voren Bisschop van Luyck.

Kloosters en toren.

In 't jaer M C C C C X L I V is hier een klooster voor de Broeders van S. Dominicus ordre gebout; en vijf jaren daer na den toren van de groote kerck aengevangen. Het klooster voor de Susters van der Carmeliten ordre is in 't jaer M C C C C L X X X I I gesticht, gelijk de brieven, die daer van gemaect en noch in wesen sijn, getuygen.

Door Brederode vermeerst.

Ses jaren daer na hebben de ballingen van de Hoecksche partye, onder 't beleyt van Frans van Brederode, dese stadt vermeerst, op voorwaerde, dat d'inwoonders aen hare lichamen en goederen onbeschadicht souden blijven.

Byna verbrant.

In 't jaer M D L X V I heeft een grooten brant, door eens kuypers onachtsaemheyt ontsaen, en van de kracht des wints vermeerderd, hier meer dan negen hondert huysen en eenige schepen vernielt.

Dapperheyt der stedelingen.

In d'Utrechtsche oorlogen hebben die van Rotterdam dapper gevochten, gelijk Reynerus Snoyus in sijn negende boeck met de volgende woorden te kennen geeft: *In mijnen tijdt heb ick, die xxxv jaren out ben, gesien, dat wy in d'Utrechtsche oorlogh hoe langer hoe kostelijcker verwart waren; en onlangs daer na, dat de Rotterdammers met die van Woerden gestreden hebben. In welke oorlogen soo veel burger-bloet gestort is, dat het niet alleen een yder nevens my bekend is, maer vele beschreyen 't noch in onse dagen.*

Hoofst-kerck.

Hare hoofst-kerck is een schoon en prachtigh gebouw, ter eeren van S. Laurens gewijdt; en met een dicken doch onvolmaeckten toren verciert.

Hollant.

Sy leght aen de Mase, op de mont van de riviere Rotter, omtrent een mijl van Schiedam, drie van der Goude, twee van Delft, en drie van 's Gravenhage.

Gelegenheyt.

In de laetste Nederlantsche oorlogen is sy van een geringe staet, daer sy door verscheyde ongevallen in geraeckt was, tot een aensienlijcke stadt geworden: want sy heeft in neering en koophandel soo toegenomen, datse in alle hoecken met groote en fraje huysen, tot gerief der kooplieden, om hare waren op te leggen, betimmerd is. Hare welvaert is oock vermeerderd door d'elenden van Brabant en Vlaenderen, om dat 'er veel rijcke kooplieden uyt die gewesten derwaerts gekomen sijn: waer door de stadt langs de nieuwe haven met heerlijcke gebouwen verciert, d'oude vesten afgebroken, en veel vergroot is: soo datse nu onder de beste steden van Hollant gerekent wort; en voor niemant in koophandel, dan alleen voor 't machtigh Amsterdam, behoeft te wijcken. Waer van een klaer bewijs streckt, de menighe der groote schepen en haring-buysen, die voor en in de stadt leggen, naer alle gewesten met allerley koophandel varen, en wederkeeren.

Aenwas.

Vergrooing.

In onse dagen is sy seer vermaert geworden door het goede bier, dat daer in groote menighe gebrouwen en versonden word; 't welck nu geen kleyn deel van haer groot welvaren is.

Havens.

Tot bevordering van de koophandel sijn hier, behalven vele wateren, als de Rotte, het Steyger en andere, verscheyde groote en bequame havens, als de Leuve-haven, de Blaeck, d'oude haven, de Haringvliet, en de Scheepmakers-haven; daer sich de schepen in bergen, hare ingelade goederen lossen, en wederom andere innemen.

Raethuys, Beurs en Marckt.

Onder de nieuwe gebouwen munt voornamelijck uyt het Raethuys, en de Beurs voor de kooplieden. Oock is hier een ruyme en wijde marckt; welke bestaet in een groote overwelfde brugge, daer 't beelt van den grooten Erasmus, waer van wy terstont meer spreken sullen, ten toon staet.

Grootte.

Sy is soo vergroot, datse nu 144 bunderen en 430 roeden lants begrijpt. Hare welvaert kan men hier oock uyt afnemen, dat hare weckmarckten vermaerder sijn als de Iaermarckten van vele andere steden.

In dese stadt sijn geboren

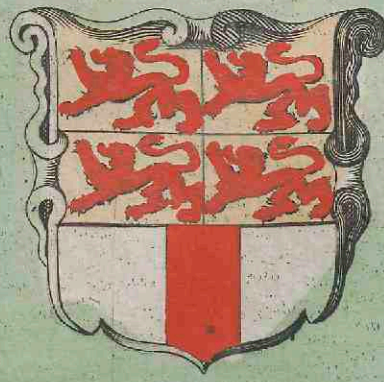
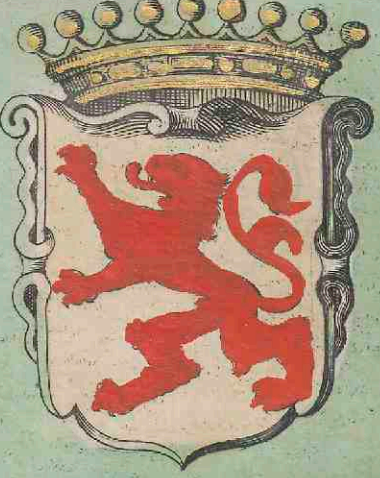
Geleerde mannen.

Arnoldus van Rotterdam, die omtrent het jaer M C C C C X I V bloeyde. Hy heeft veel geschreven; waer van 't voornaemste is het werck, dat, nae 't getuygenis van Valerius Andreas, te Leuven in S. Martens klooster bewaert word, in twee boecken gedeelt, en *Vaticanus* genoemt is. Hier in handelt hy wijdtloopigh van de seven eeuwen der weerelt, en van de geschiedenissen in die tijdt voorgevallen; doch in 't begin van 't selve verhaelt hy in 't kort den loop sijns levens: In 't jaer M C C C C X I V, omtrent de feestdag van Maria Magdalena, seyt hy, heb ick Arnoldus van Hollant, van Rotterdam, Doctor in de Kerckelijcke Rechten, (in 't klooster van Groenendael, in 't Sonien-bosch by Brussel gelegen, tot een Regulier-Kanonick gewijdt) self uyt verscheyde boecken en History-schrijvers, die ick in Italien te

ij G

Bono-

ROTTERDAM.

1. De Stadse Sluis
2. S. Laurens Kerk
3. Oude Kerk
4. Lange Kerk
5. Oude Kerk Straat
6. Nieuwe Kerk Straat
7. Het Spuyt
8. De Kerkhof van Oude Kerk
9. Wijk Straat en Brugge
10. Oude Kerk Straat
11. Nieuwe Kerk Straat
12. Oude Kerk Straat
13. Oude Kerk Straat
14. Oude Kerk Straat
15. Oude Kerk Straat
16. Oude Kerk Straat
17. Oude Kerk Straat
18. Oude Kerk Straat
19. Oude Kerk Straat
20. Oude Kerk Straat
21. Oude Kerk Straat
22. Oude Kerk Straat
23. Oude Kerk Straat
24. Oude Kerk Straat
25. Oude Kerk Straat
26. Oude Kerk Straat
27. Oude Kerk Straat
28. Oude Kerk Straat
29. Oude Kerk Straat
30. Oude Kerk Straat
31. Oude Kerk Straat
32. Oude Kerk Straat
33. Oude Kerk Straat
34. Oude Kerk Straat
35. Oude Kerk Straat
36. Oude Kerk Straat
37. Oude Kerk Straat
38. Oude Kerk Straat
39. Oude Kerk Straat
40. Oude Kerk Straat
41. Oude Kerk Straat
42. Oude Kerk Straat
43. Oude Kerk Straat
44. Oude Kerk Straat
45. Oude Kerk Straat
46. Oude Kerk Straat
47. Oude Kerk Straat
48. Oude Kerk Straat
49. Oude Kerk Straat
50. Oude Kerk Straat
51. Oude Kerk Straat
52. Oude Kerk Straat
53. Oude Kerk Straat
54. Oude Kerk Straat
55. Oude Kerk Straat
56. Oude Kerk Straat
57. Oude Kerk Straat
58. Oude Kerk Straat
59. Oude Kerk Straat
60. Oude Kerk Straat
61. Oude Kerk Straat
62. Oude Kerk Straat
63. Oude Kerk Straat
64. Oude Kerk Straat
65. Oude Kerk Straat
66. Oude Kerk Straat
67. Oude Kerk Straat
68. Oude Kerk Straat
69. Oude Kerk Straat
70. Oude Kerk Straat
71. Oude Kerk Straat
72. Oude Kerk Straat
73. Oude Kerk Straat
74. Oude Kerk Straat
75. Oude Kerk Straat
76. Oude Kerk Straat
77. Oude Kerk Straat
78. Oude Kerk Straat
79. Oude Kerk Straat
80. Oude Kerk Straat
81. Oude Kerk Straat
82. Oude Kerk Straat
83. Oude Kerk Straat
84. Oude Kerk Straat
85. Oude Kerk Straat
86. Oude Kerk Straat
87. Oude Kerk Straat
88. Oude Kerk Straat
89. Oude Kerk Straat
90. Oude Kerk Straat
91. Oude Kerk Straat
92. Oude Kerk Straat
93. Oude Kerk Straat
94. Oude Kerk Straat
95. Oude Kerk Straat
96. Oude Kerk Straat
97. Oude Kerk Straat
98. Oude Kerk Straat
99. Oude Kerk Straat
100. Oude Kerk Straat

61. Lange Dreef Straat
62. De Lange Dreef
63. De Witte Cluusen Looze Straat
64. Oude Kerk Straat
65. Oude Kerk Straat
66. Oude Kerk Straat
67. Oude Kerk Straat
68. Oude Kerk Straat
69. Oude Kerk Straat
70. Oude Kerk Straat
71. Oude Kerk Straat
72. Oude Kerk Straat
73. Oude Kerk Straat
74. Oude Kerk Straat
75. Oude Kerk Straat
76. Oude Kerk Straat
77. Oude Kerk Straat
78. Oude Kerk Straat
79. Oude Kerk Straat
80. Oude Kerk Straat
81. Oude Kerk Straat
82. Oude Kerk Straat
83. Oude Kerk Straat
84. Oude Kerk Straat
85. Oude Kerk Straat
86. Oude Kerk Straat
87. Oude Kerk Straat
88. Oude Kerk Straat
89. Oude Kerk Straat
90. Oude Kerk Straat
91. Oude Kerk Straat
92. Oude Kerk Straat
93. Oude Kerk Straat
94. Oude Kerk Straat
95. Oude Kerk Straat
96. Oude Kerk Straat
97. Oude Kerk Straat
98. Oude Kerk Straat
99. Oude Kerk Straat
100. Oude Kerk Straat

101. Oude Kerk Straat
102. Oude Kerk Straat
103. Oude Kerk Straat
104. Oude Kerk Straat
105. Oude Kerk Straat
106. Oude Kerk Straat
107. Oude Kerk Straat
108. Oude Kerk Straat
109. Oude Kerk Straat
110. Oude Kerk Straat
111. Oude Kerk Straat
112. Oude Kerk Straat
113. Oude Kerk Straat
114. Oude Kerk Straat
115. Oude Kerk Straat
116. Oude Kerk Straat
117. Oude Kerk Straat
118. Oude Kerk Straat
119. Oude Kerk Straat
120. Oude Kerk Straat
121. Oude Kerk Straat
122. Oude Kerk Straat
123. Oude Kerk Straat
124. Oude Kerk Straat
125. Oude Kerk Straat
126. Oude Kerk Straat
127. Oude Kerk Straat
128. Oude Kerk Straat
129. Oude Kerk Straat
130. Oude Kerk Straat
131. Oude Kerk Straat
132. Oude Kerk Straat
133. Oude Kerk Straat
134. Oude Kerk Straat
135. Oude Kerk Straat
136. Oude Kerk Straat
137. Oude Kerk Straat
138. Oude Kerk Straat
139. Oude Kerk Straat
140. Oude Kerk Straat
141. Oude Kerk Straat
142. Oude Kerk Straat
143. Oude Kerk Straat
144. Oude Kerk Straat
145. Oude Kerk Straat
146. Oude Kerk Straat
147. Oude Kerk Straat
148. Oude Kerk Straat
149. Oude Kerk Straat
150. Oude Kerk Straat
151. Oude Kerk Straat
152. Oude Kerk Straat
153. Oude Kerk Straat
154. Oude Kerk Straat
155. Oude Kerk Straat
156. Oude Kerk Straat
157. Oude Kerk Straat
158. Oude Kerk Straat
159. Oude Kerk Straat
160. Oude Kerk Straat
161. Oude Kerk Straat
162. Oude Kerk Straat
163. Oude Kerk Straat
164. Oude Kerk Straat
165. Oude Kerk Straat
166. Oude Kerk Straat
167. Oude Kerk Straat
168. Oude Kerk Straat
169. Oude Kerk Straat
170. Oude Kerk Straat
171. Oude Kerk Straat
172. Oude Kerk Straat
173. Oude Kerk Straat
174. Oude Kerk Straat
175. Oude Kerk Straat
176. Oude Kerk Straat
177. Oude Kerk Straat
178. Oude Kerk Straat
179. Oude Kerk Straat
180. Oude Kerk Straat
181. Oude Kerk Straat
182. Oude Kerk Straat
183. Oude Kerk Straat
184. Oude Kerk Straat
185. Oude Kerk Straat
186. Oude Kerk Straat
187. Oude Kerk Straat
188. Oude Kerk Straat
189. Oude Kerk Straat
190. Oude Kerk Straat
191. Oude Kerk Straat
192. Oude Kerk Straat
193. Oude Kerk Straat
194. Oude Kerk Straat
195. Oude Kerk Straat
196. Oude Kerk Straat
197. Oude Kerk Straat
198. Oude Kerk Straat
199. Oude Kerk Straat
200. Oude Kerk Straat

Amplissimis Prudentissimisque
 DD. PRATORI CONSULIBVS.
 SCABINIS et SENATVI
 VRBIS ROTTERDAMENSIS
 Tabulam hanc D. D. D.
 J. Blaeu.

Bononien en te Padua daer ick studeerde, gesien en behoort heb, dit werck versamelt, geschreven en opgemaect.

D. Eras-
mus.

Maer 't sal, buyten alle twijffel, geheel Nederlant, insonderheyt Hollant, doch meest dese stadt, tot een eeuwige en onvergankelijke eer strecken, dat den Grooten Hollander, dat grootste Licht der geleertheit van zijn eeuw, en van al de Nederlanders die ooit door de letteren vermaert geweest zijn, ick segge Desiderius Erasmus Roterodamus, binnen hare wallen geboren is. Ick heb hem groot, ja de grootste genoemd; want alle die getracht hebben om hem te verkleynen, hebben sich self, door soo een onrijp oordeel, vernedert. Hy heeft zijn studie t' Utrecht begonnen, en daer in te Deventer voortgegaen. Als zijn ouders overleden waren, is hy by de Regulier-Canonicken in 't klooster Sion by Delft bestelt, om onderwesen te worden. Van daer ging hy naer 't klooster Steyn, van de selve ordre, by der Goude gelegen; daer hy, nevens de goede letteren, die hy onder Cornelius Aurelius neerstelijck vervolghde, oock de schilderkonst leerde. Men sagh eertijts, in de kamer van Cornelius Musius te Delft, een crucifix, dat Erasmus geschildert had. Onlangs daer na, de loop sijner studien volbracht hebbende, als sijne schriften in 't licht quamen, kreegh hy sulck een groote naem van geleertheit, dat hy van Koningen en Princen in Duytslant, Italien, Engellant, en andere gewesten van Europa, met groote schenckaedjen ontboden is. Hy was een man van een wonderlijke en weergaloofse geleertheit en naerstigheyt; en heeft soo vele treffelijke boecken gemaect, dat men met reden sou kunnen seggen, dat hy soo veel heeft gelefen, dat hy naeulijcks overige tijdt om te schrijven schijnt gehad te hebben. Maer ick kan niet nalaten de lofrede van Franciscus Irenicus, uyt zijn Germania, hier by te voegen: Aen Erasmus, seyt hy, is buyten twijffel de heerschappy der twee hoofstalen, met toestaen van al de Geleerden, opgedragen; om dat weynigh oude Schrijvers hem in de kracht van spreken, waer in hy d'uytmuntende is, te boven gaen: want in dese man blincken soo vele rijckdommen van konsten, en soo velerley deelen van de geleertheit, als 'er aen verscheyde personen geschoncken sijn; soo dat het schijnt, dat eenen Erasmus in plaets van vele menschen, om de menighvuldigheyt sijner sorgen en naerstigheden, is geweest. 't Is uytermaten schoon, dat geen wetenschap, om 't geluck van andere, in hem vermindert oft verlaet; en 't gene aen d'een gegeven word, ontreckt hy d'andere niet: maer yder wetenschap altijd, door sich self in gelijkheyt gewogen sijnde, is soo goet, en verdient soo vele, als of de selve aen een bysonder mensch gegeven waer. Onder de jonge Schrijvers sijnder weynige die hem kunnen genaken, weyniger die hem gelijcken, en allerweynighst ja geene die hem in geleertheit te boven gaen. Hy heeft soo een bequaemheyt aengenomen, die weynigh menschen bereycken, geen geveynstheyt kan lijden, en t'eenemael vyant is van alle vleyery: dese bequaemheyt heeft hy soo vry, verciert, en soo volkomen aenvaert, dat die altijd gelijkmatigh vloeyt, op haren loop steunt, met vermaeck in 't harte der lezers daelt, en de tegensprekers gevangen neemt. Zijn maniere van spreken is sich self gelijkformigh, word ongeschent gevordert, verweckt den leser, houd den verwekten, en bindt hem met onverbreekelijke banden. Sijnen stijl is soo vloeyend, vriendelijck, oprecht, klaer, en soo eygen, dat

Lib. 2,
cap. 38.

hy op sulck een wijze de woorden na de stoffe en verhandeling voeght, dat yder saeck hare waerdy en hoogheyt verkrijght; waer door niemant bequamer oft vaerdiger, om de tael en redenen te verciere, geacht word. Ick vertrou, dat men de verstanden der kinderen seer sou verlichten, soo men hen t'eenemael gewende aen Erasmus stijl oft maniere van spreken, en datse daer door bequamer souden worden, om alle wetenschappen in te drincken: want daer is soo een kracht van bevallijckheyt in mijnen, ja in uwen Erasmus, dat men die sou prijsen, soo wel in een Orateur oft Redenaer in een groote vergadering, als in de gemeene scholen; waerom die voor 't verstant der jonge nocht der oude te vreesen heeft. Dus verre Irenicus. Sie daer waerlijck een treffelijke lofrede, na de verdiensten van soo een heerlijck en uytmuntend Licht der Geleertheit, de welke in 't jaer MD XXXVI, tot groot nadeel van alle wetenschappen en de beminners der selve, byna seventigh jaren out sijnde, overleden is. Voor niemant van al de Geleerden sijn meer graffschriften gemaect. Beatus Rhenanus heeft sijn leven beschreven; Conradus Coclenius en Hadrianus Barlandus hebben yder een register van al de boecken, die hy geschreven heeft, gemaect; d'eerste in rijm, en d'ander in prose. Te Basel is hem een graffschrift door sijn vrienden; en te Rotterdam een kopere beelt op de marckt, door de Magistraet der stadt, opgerecht; daer de volgende woorden in de Latijnsche tael onder gehouwen staen: Erasmus, geboren te Rotterdam, den 28 October in 't jaer M cccc LXVII, is te Basel, den 12 Iulius in 't jaer MD XXXVI, overleden.

Guilielmus Dyemenus is hier oock, in 't jaer 1508, uyt een Gelders edel geslacht geboren. Hy is van Keyser Karel de vijfde tot opperste Raetsheer t' Utrecht, en President van de kleynere Rota, gelijck men die noemde, verkosen. Als hy 't selve 48 jaren bedient had, is hy in 't jaer MD LXXXIII den 9 November overleden. Niemand was vaerdiger om de saken der Rechtsgeleerden te verklaren, en de swaerste voorvallen t'ontbinden. Hy had byna een hemelsche geheugenis, oordeel en verstant, gelijck sijn schriften getuygen, die van sijn soon Arnoldus ten deel uytgegeven, en ten deel noch ongedrukt sijn.

G. Dyemenus.

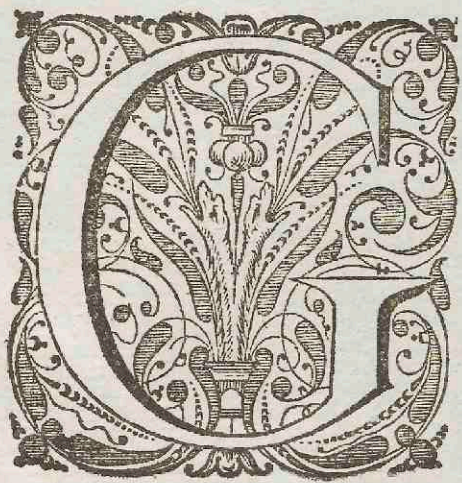
Rotterdam is de sevende, oft d'eerste na de ses groote steden van Hollant; en bloeyt nu foodanigh in koophandel, als boven geseyt is, datse, naer Amsterdam, de voornaemste en rijckste geacht word; waer door haer sommige by de gemelde groote steden voegen. Dese welvaert word veroorsaecht, naest Godes seggen, door hare goede gelegenheyt en bequame havens, diepte van de riviere, en nabyheyt der zee; 't welck de groote Constantijn Huygens aenwijst, als sijn Ed. de stadt aldus doet spreken:

Waerdigheyt en lof.

't Zy Wael, of Rhijn, of Maes, of alle drie te saem,
't Zy Yssel, Merw, of Leck, of drie in eenen naem,
Of ses in eenen buyck, sy moeten t' mijnent burenen,
En willen niet in zee, of kussen eerst mijn muren;
Mijn muren soo gereckt, mijn soo gerijckten grond,
Dat die my nu besiet kan vragen waer ick stond.
O muren, en o grond, o welgevoeghde Stroomen,
Wijckt voor de Wildernis der overrechte boomen;
Maer wijckt voor haer geluck: en, vromdeling, segt ghy,
Hoe verr en wint het niet mijn Mase van haer Y?

G O R C U M.

Gelegen-
heyt.

ORCUM oft Gorichem, ook Gornichem genoemd, leght drie mijlen van Schoonhoven, aen de rechter sijde van de Wael, daer de Linge sich meê vermengt, en hier oock de Merwe genoemd word. Het is een tamelijcke stadt, eer-

Bauwer.

tijs met een kasteel voorsien, 't welck in 't jaer M C C X X X, in de tijdt van Floris de vierde, Graef van Hollant, door Ioan van Arckel gebouwt is; die d'inwoonders van 't dorp Wolfort beval hare plaets te verlaten, en met al haer goet in de sterckte te komen wonen. Als dit gedaen was, heeft hy de stadt met muren en grafren besloten, en Gorichem genoemd; gelijk Ioannes Leydenfis met de volgende woorden getuyght: *In die tijdt was by Arckel een sterck Slot, dat Ioan d'achte Heer van Arckel toebehoorde. Hier omtrent woonden eenige visschers, om dat de riviere Merwe, door het toevloeyen van de Mase en Wael, hier sneller afloopt; welcke Wael by Tiel, een stadt van Gelderlant, gestopt was, op datse, na hare gewoonte, voortaan niet meer in de Linge sou loopen: maer namaels sich in een dieper en meerder grast naer Bommel keerende, omhelt de Mase in de bovenste en onderste deelen van de Bommeler-waert. En om dat de visschers, die by Arckel woonden, seer arme lieden waren, die men eertijts Ghorkens in Nederduyts plagh te noemen, (gelijk men noch hedendaeghs van d'arme menschen somtijts seyt, datse gor en dor sijn) soo is dese stadt na de inwoonders Ghorkum, doch nu Gorichem geheeten. Den Heer van Arckel beval de huys-lieden van Wolfort, datse hare huysen souden afbreken, en die met sijn hulp stadts-wijse omtrent het gemelde Slot herbouwen; 't welck daer na geheylicht is tot een Gods-huys oft Parochie-kerck; en al de kerckelijcke sieraden met de beelden van de kerck te Wolfort sijn in de gemelde kerck te Gorichem gebracht, dat tot een stadt gemaect en bemuert is door de selve Heer van Arckel. Hy heeft oock aen d'oostsijde der selve het sterckste Slot der gantsche heerschappy van Arckel, daer hy en sijn nakomelingen, Heeren van Arckel, voortaan wonen souden, gebouwt.*

Naems oorsprong.

Vermack.

Van den toren deser stadt kan men 22 bemuerde steden, en een groote menigte van dorpen, buerten en Heeren-huysen sien; 't welck seker een aengename en wonderlijcke saeck is.

Koopman-
schap.

Hier wort grooten handel in kaes, boter, allerley gevogelte, en andere eetwaren gedreven; die uyt d'omleggende plaetsen hier gebracht, en weder door geheel Hollant en andere Provintien gevoert werden; waer meê vele burgers sich geneeren: want sy sijn schippers en kooplieden te gelijk, en voeren hare goederen in hare eygenschen naer andere steden. Hier toe sijn seer dienstigh de nabygelegene rivieren; daer in oock allerley rivier-visch, tot groot voordeel der inwoonders, rijckelijck gevangen wordt.

Elenden.

In 't jaer M C C C I I I is Gorcum door Ioan Hertogh van Brabant met geweld ingenomen; en 85 jaren daer na is sy, door een ongeluckigen brant, byna geheel vernielt. Sedert heeft sy ve-

Hollant.

le swarigheden, soo lang sy onder de Heeren van Arckel was, moeten lijden: want Ioan van Arckel, Ontfanger van Hollant, weygerde aen Hertogh Aelbrecht van Beyeren, sijnen overheer, rekening van sijn bediening te geven; waer door des Graefs gramschap en een fellen oorlogh ontstont, en vele dorpen en kasteelen verwoest wierden, tot groot nadeel der Heeren van Arckel, en d'arme gemeente, insonderheyt der huys-lieden, aen weersijden. Als dit branden en roeven drie jaren geduert had, heeft Hertogh Aelbrecht dese stadt belegert, om een eynde van d'oorlogh te maken. Doch daer wierd, door de forge van Ioan, verkoren Bisschop van Luyck, een verdragh gemaect, dat de Heer van Arckel den Hertogh om vergiffenis sou bidden; en des Hertoghs vaendel, tot een teeken van overwinning, uyt het kasteel hangen. Maer onlangs daer na, in 't jaer M C C C V I I I, als Willem de seste, Graef van Hollant was, is 't gemelde verdragh weder gebroken; soo dat 'er aen weersijden vele schade gedaen is: doch die van Gorcum, die in groote ellende en gebreck van alle dingen vervielen, hebben de stadt aen Graef Willem overgegeven, die se met 500 mannen besette, en de Ridder Philips van Dorp tot Gouverneur stelde. Hier door is Willem van Arckel, soon van de gemelde Ontfanger Ioan, seer vergramt geworden; en heeft d'onvoorsichtige wachters, door de gunit van een duystere nacht, overvallen, en de stadt alsoo ingenomen. Als de Hollanders die wederom wilden belegeren, heeft hy hen in de vlucht geslagen; en kreegh Reynold Graef van Gelder, sijnen oom, met veel krijghs-lieden te hulp: die hy daer na Gorcum geheel overgaf, om nimmer van Gelderlant gescheiden te worden. Hier door is een heftigen oorloogh, tusschen de Hollanders en Gelderschen, ontstaen; tot dat 'er in 't jaer M C C C X I I een vrede op de volgende voorwaerden gesloten is: dat Graef Reynold van Gelder, met toestaen van Willem van Arckel, aen Graef Willem van Hollant, de steden Gorcum en Worcum, en 't geheele lant van Arckel, overgeven sou; en de gemelde Willem aen Reynold hondert duysent Fransche kroonen voor sijn geleden schade en oorloghs-kosten betalen. Ioan van Arckel stelde sich tegen dit verdragh; dies hem de Graef van Hollant eerst ter Goude, en daer na te Sevenbergen gevangen stelde. Onlangs daer na deê hy 't Slot van Gorcum tot de gront afwerpen; en liet een nieu op een bequa-

Nieu ka-
steel.

mer plaetse, aen d'oever van de Merwe, dat schoonder was, oprechten; 't welck in 't jaer M D L X X V I I I afgebroken is, en op de selve plaets in 't jaer M D X C V I I I het tolhuys gebouwt.

Kerck.

In 't jaer M C C C X C V I I I is de Kerck gemaect; en vier jaren daer na tot een Parochie-kerck verordent.

Ingenomen.

Als Hollant, in 't jaer M C C C X V I I, met het vuer van inlantsche twisten ontsteken was, hebben de Cabeljausche dese stadt met geweld ingenomen. Hier op heeft Vrou Iacoba veel volcks vergadert, en, onder 't beleyt van Walraven van Brederode, na een bloedigen slag, de

ij H

G O R C U M.

de ſelve overwonnen; duyſent van hen, daer onder Ioan van Arckel en vele voorname edelen waren, gedoot: doch hare blyſchap over deſe voorſpoet is, door 't verlies van Brederode, in rou verandert.

Verſcheyde Heeren.

Twee jaren daer na beſat Ioan van Beyerem, te voren Biſſchop van Luyck, deſe ſtadt en 't lant van Arckel; 't welck ſijn weduwe Elifabet van Luſenburgh na ſijn doot behiel. In het jaer M C C C C X L V I I is Iacob van Abcoude, Heer van Putten en Stryen, oock heer van deſe plaets en 't lant geweest; doch als hy ſonder kinderen ſtorf is 't ſelve weder aen 't Graeffſchap van Hollant gekomen. Hertogh Philips van Bourgondien gaf het daer na aen Ioan van Lanoy, die hy tot Gouverneur over Hollant geſtelt had, om voor ſijn leven te beſitten. Na hem quam deſe Heerlijckheyt in handen van Graef Karel van Charloys, ſoon van Hertogh Philips, die hier in 't jaer M C C C C L X I V, met ſijn gemalin Iſabella van Bourbon, terwyl ſijn vader op hem vergramt was, op 't kasteel woonde, 't welck hy vermaeckte en vergroote met twee torens en andere cieraaden. Hy was oock van meening een ſteene brugh over de riviere te leggen, om daer over in 't lant van Altena te komen; maer dit heerlijck werck is niet volbracht: want als hy weder in de gunſt ſijns vaders was, vertrock hy elders.

Te Gorcum ſijn geboren

Geleerde mannen.

Henricus de Gorichem, als hy in 't gemeen genoemd wort, Doctor in de Godtgeleertheyt, en Onder-cancelier te Keulen. Hy leefde omtrent het jaer duyſent vier hondert en ſestigh, was oock een vermaert Philoſooph, en heeft verſcheyde boecken geſchreven, waer van ſommige uytgegeven ſijn; d'overige, noch ongedrukt, worſtelen hier en elders in Nederlant met de wormen en morten.

Guilielmus Eſtius, uyt het edel geſlacht der Heeren van 't Slot Eſte en Pieck geſproten, heeft ſijn doorluchte afkomst met een wonderlijcke naem van geleertheyt, die van ongemeene wijsheyt en ſedigheyt verſelt was, verheerlijckt. Hy heeft 't Utrecht, onder Georgius Macropedius, ſijn ſtudien aengevangen; en te Leuven gelukkig volbracht. Als hy daer tien jaren Profeſſor in de Philoſophie, in 't collegie, dat men de Valck noemt, en Regent van des Paus collegie geweest was, en Doctor in de Theologie gemaekt, is hy te Douay beroepen, om 't Koninglijck collegie der Godtgeleerden te beſtieren, en Profeſſor in die opper-wetenschap te ſijn. Deſe twee ampten heeft hy dertigh jaren ſoo bedient, dat ſijn wijsheyt, ſoete ſeden, en den glans ſijner andere deughden hem by een yder aengenaem maeckten; gelijk Ioannes Buſelinus getuyght. Hy wierd oock Praepoſitus oft Prooſt van S. Pieters kerck, en Cancelier der Academie te Douay; en is in 't jaer M D C X I I I, na dat hy verſcheyde ſchriften tot ſijn onſterfelijkken lof voortgebracht had, overleden, en in de gemelde kerck begraven.

Franco Eſtius, uyt het ſelve geſlacht, ſoo't ſchijnt, geſproten, heeft een uytſtekend Poët geweest.

Ioannes Harius, hoewel hy in geleertheyt niet uytmunte, was een groot beminder van deught

en wetenschap; ſoo dat hy, met groote neerſtigheyt en onuytsprekelijcke koſten een ongemeene Bibloteeck van alle konſten en wetenschappen, in alle talen, verſaemde. Hy was Kanonick in deſe ſtadt; doch heeft daer na, door des Keyſers gunſt, 't ſelve ampt in de Kapel van 't Hof in 's Gravenhage verkregen; daer hy ſoo veel boecken met hem bracht, dat het gemeen volck ſeyde; datſe niet geloofte hadden, dat 'er ſoo een menigte in de weerelt waren; dies ſy hem *Ian met de Boecken* noemden. Hy leefde in den Hage noch eenige jaren, en vermeerde gedurigh ſijn Bibliotheeck, die hy in 't jaer 1532 aen de gemelde Keyſer, by uyerſte wil, naliet.

Thomas Erpenius is hier in 't jaer duyſent vijf hondert vier-en-seventigh geboren. Hy was ſoo geleert en uitſtekend in d'Orienteelsche talen, als Hebreus, Chaldeeus, Arabiſch, Syriſch, Ethiopiſch, Perſiſch en Turcks, dat de Vorſten en volckeren van die landen daer over verwondert en verbaest waren. De Koning van Marocco heeft ſijn Arabiſche brieven, om haer groote welſprekentheyt, ſoo hoogh geacht, dat hy die onder ſijn juweelen bewaerde. Ia men heeft hem, om het uytgeven ſijner Arabiſche boecken, als een herſtelder en vernieuwer van die tael, van den hemel geſonden, door geheel Chriſtenrijck geacht. Hy is dickmael, met beloften van groote ſchenckaedjen, elders ontboden; om ſaken, die niemant verſtaen kon, te verklaren. Sijn neerſtigheyt en wetenschap was met een goet verſtant en liefſelijcke ſeden verſelt, en had weynigh weerga: dies hy ſeer aengenaem en gemeenſaem was met Ioſephus Scaliger, Iſaacus Caſaubonus, Philips van Marnix, en andere uytſteken mannen van die eeuw. Hy is te Leyden, in 't heerlijckſte van ſijn bloeyen, in 't jaer M D C X X I V, tot groote droefheyt der Academie, daer in hy eenige jaren Profeſſor in de voorſeyde talen geweest was, overleden, en in S. Pieters-kerck begraven; daer hem, tot ſijn welverdiende lofen gedachtenis by de nakomelingen, een treffelijck graffſchrift, dat wy in 't Latijnsche Tooneel der Steden by de beſchrijving deſer ſtadt gevoecht hebben, opgericht is.

In 't jaer M D L X X I I, als nu alree verſcheyde Hollantsche en Zeeuſche ſteden van den Hertogh van Alva afgefallen waren, heeft Gorcum ſich oock onder de Prins van Oranje begeben.

Gorcum is d'achtſte onder de ſtemmende ſteden van Hollant; wiens vruchtbare landouwe, overvloedigh in allerley eetwaren, den meergenoemden Heer Huygens, Secretaris van Sijn Hoogheyt, op de volgende wiſe geestigh beſchrijft, daer de Stadt ſelf ſpreekt:

Die my benijdelijck 's hooghs Arckel-huys beſit

Ter aerden effende was verre van ſijn witt:

Wat gell ick ſedert min, wat kan ick minder gelden

Soo lang mijn muren ſtaen, en 't klaver in mijn velden

Voor klaver niet en wijckt? ſoo lang mijn volle Merw,

Mijn welgewrongen melck, mijn altijd bollen terw

Te winſte van my haelt, ſoo lang mijn aerde Punten

Het oogh verbijſteren dat op my derve munten?

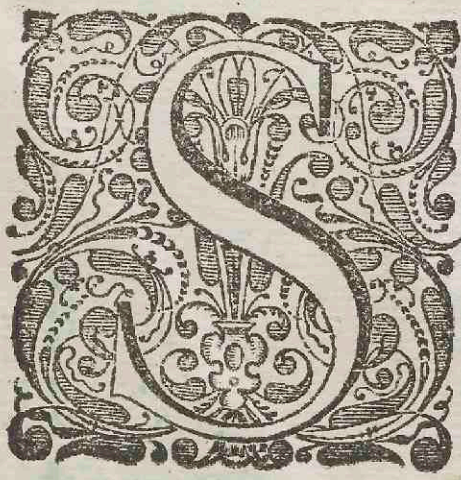
Seght dan, ſeght ſelver, Nijdt, ſeght met den biſten beek,

Maer ſeght waerſchijnelick; Wat 's Gorichoms gebreck?

Waerdigheyt en lof.

S C H I E D A M.

Naems
oorsprong.

SCHIEDAM heeft haere naem van de water-vloet *Schie*, en de *Dam*, oft Sluys, daer meê sy gestut werdt; welcke *Schie* met de Gouwe het Dijkgraefschap van Schieland aende landt-sijde omcinge-

len, en met de Mase een eylant maken. Men heeft van dese stadt ouder handtvesten als van Rotterdam, hoewel die, overmits de gelegenheydt aen de Mase, meer opgekomen is.

Het *Ambacht van Scye* wort in 't placcaet oft bevelbrief van Floris de vijfde in 't jaer cIo c c l x x x i i genoemt; waer in, onder andere, gelesen wort: *VVy hebben toegelaten, met raet van vvijsse personen, dat onse mannen, vvoonende in de volgende Ambachten, te vveten, Zevenhusen, Bleeftvijk, Rotte, Scye, in het Ambacht van Heer Alderwin van Roderisen, Heer Arneft van VVlven, &c.* En na andere saken, ondermengt van 't vermaken der dijcken, staen dese woorden: *Alleen ons Ambacht en Baljuwschap van Scye sal uyt dit privilegie profijt en gemack vvederbrenghen en gennieten.* Dit placcaet is onder d'oude brieven en registers van 't klooster te Rhijnsburgh te vinden.

Gunst-
bewijs.

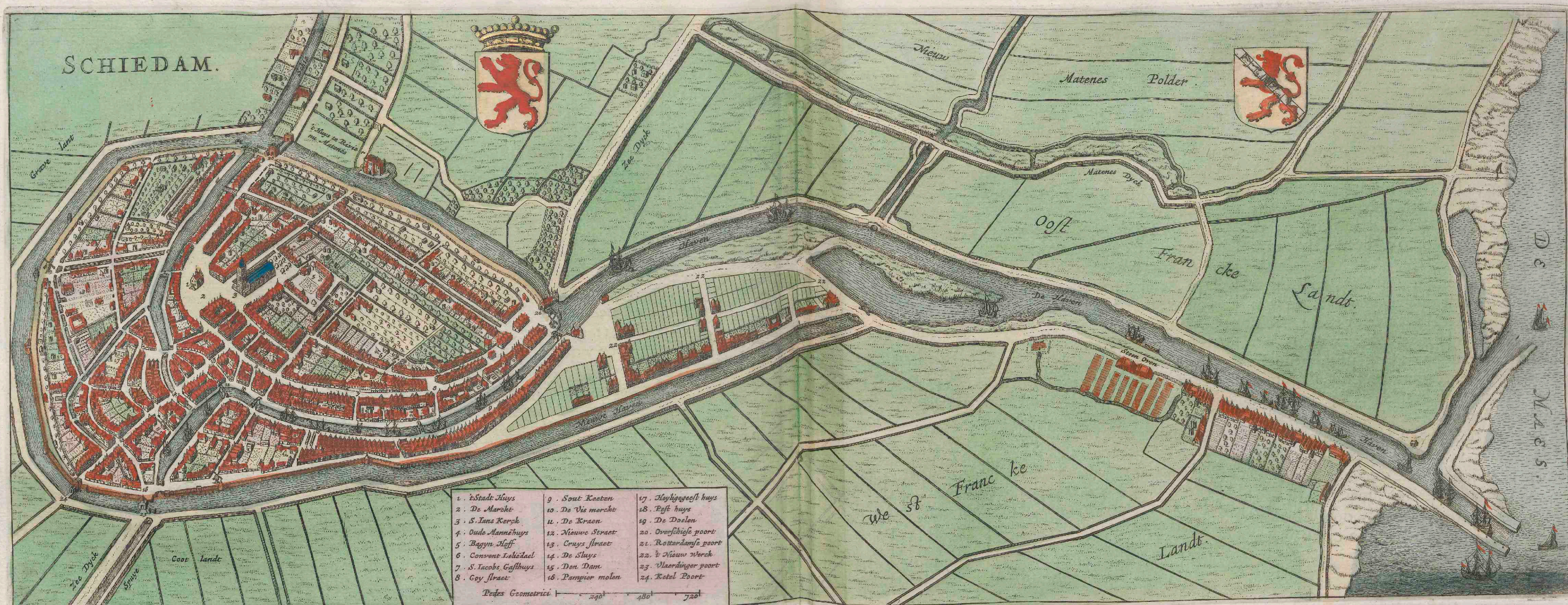
De Schiedammers worden dickwils in de brieven der Graven van Hollant *Inuwoonders van de Riviere* oft *VWaterloop* genoemt.

S.Lid-
vijs.

In 't jaer cIo c c c c x x x v i i heeft S. Lidvijs in dese stadt met een groote naem van lijdtfaemheyt, in 't verdragen van hare pijnen, geleest. D'Aerts-Hertogen Albertus en Isabella, Princen der Nederlanden, hebben haer gebeenten naer Brussel doen brengen. By Aubertus Miræus, in sijn boeck van de Nederlandtsche en Bourgundische feestdagen, is een brief van Mathias Hovius, Aerts-Bisschop van Mechelen, over dit vervoeren der heylige overblijffelen. Joannes Brugmannus, uytgegeven van Surius, en Thomas à Kempis hebben 't leven van dese Lidvijs beschreven.

In 't jaer cIo c c c c l x x x v i werdt Hertogh Maximiliaen, Sone van Keyser Fredrick, den xvi Februari, met gemeene stemmen der Keurvorsten, tot Roomsche Koning gekoren, en daer nae op den ix April des selven jaers, binnen Aken, in onse Lieve Vrouwe kerck met groote heerlijkheydt gekroont; en wierden aldaer op dien tijdt van hem wel twee hondert Ridders gemaect. Defen Roomschen Koning is den xviii Januari in 't volgende jaer binnen Leyden gekomen: en acht dagen na sijn aenkomst aldaer, heeft hy sijnen Herault van wapenen uytgefonden, en *Hollandt.*

dede verkondigen een heirvaert oft leger-tocht in alle steden van Hollandt tegen die van Rotterdam; en dat sich elck met de sijnen reede soude maken, om met haer Banieren en Poorteryen haren Prince te dienen, die op die tijdt binnen Delft was, verwachtende aldaer de andere steden van Hollandt. Hier na quam oock binnen Rotterdam, Joris de Bastaerdt van Brederode, des Dom-Proosten soon van Utrecht. Dese Joris, als een van de overste Capiteynen van Rotterdam, met een ander Capiteyn genoemt Lepel-tack, was met een deel van de knechten uyt Rotterdam over de Maes getogen, daer sy de landt-lieden beroofden, en allerley moetwil bedreven. En op desen tijdt lagh binnen Schiedam een Capiteyn genaemt Wytenhorst, met een deel knechten van des landts wegen van Hollandt. Dese Capiteyn met sijn knechten, dit rooven en branden vernemende, want sy bescheydelijck den brant sagen, trocken uyt de stadt hen na, en achterhaelden haer, quamen aen malkanderen, en sloegen d'een den anderen veel volcks af; doch in 't eynde hielden die van Schiedam d'overwinning, namen alle de knechten van Rotterdam gevangen, en brachtense binnen haer stadt. Onlangs hier na quamen de Poorteren van de steden van Hollandt, als Haerlem, Delft, Leyden en Amsterdam, met haer banieren binnen Schiedam; en die van Dordrecht met die van der Goude, lagen op het water om de stroomen te bewaren. Dese banieren aldus binnen Schiedam leggende, elck in sijn herbergh, soo waren'er op de selve tijdt oock vele knechten en ruyters binnen der stadt, die dagelijks uytlieden, en veel schermutselen tegen die van Rotterdam hadden, en sloegen malkanderen eenigh volck af, dan d'een dan d'ander d'overhant hebbende. Dese Ruyters waren den Hollanderen seer hatigh, en noemden hen *rangen*, *bonden* en *lang-vvambaisen*, quetsen en sloegen sommige ter doot, soo dat 'er de Hollandtse steden mishagen in kregen; overmits dat de Poorteren en Ruyters niet wel over een komen, en by elckander dienen. De Hollandtsche steden hadden geerne gesien, dat men daer ordre in gestelt had; maer die 't bevolen was, sloegen 't in de wint, lieten 't daer mede henen gaen, en niets anders volghde daer na. 't Gebeurde, dat de selve ruyters en soldaten eenen wonderlijcken aenflagh en verraet binnen Schiedam opgestelt en voorgenomen hadden; want sy heymelijck verstant met die van Rotterdam hielden, en beloofden hen lieden de selve stadt te leveren, met alle de Hollanders die daer in waren. Dies sijn sy

* Roers
of Buysen.

omtrent acht uren in den avondt, na de mael-
tijdt, ten huys daer die van Haerlem gelo-
geert waren, gekomen, die sy eerst bevochten,
en maecten een wonderlijk gebaer met roe-
pen en krijten, schietende met kloveniers* in
de huysen; soo dat'er vele gequetst wierden,
eer sy ter weer konden komen; want de bur-
gers waren meest al boven op de kamers en
olders: en de Ruyters schoten soo van onde-
sen, op dat niemant souw durven afkomen:
want sy waren beneden, en riepen; *al gevon-
nen, al gewonnen*. Terwijl dit gevecht en
schermutinge duerde, sijn de andere Poorters
van Haerlem, die by de Banier van Haer-
lem niet gelogeert en waren, maer daer om-
trent, allengs versaemt, om dese knechten te
wederstaen, en haer mede-Poorteren te ont-
setten, dies sy riepen: *Hollandt, Hollandt*; soo
datse moer grepen, en schoten met haeck-
bussen en kloveniers soo vreeslijk op de
Ruyter-knechten, datse wijcken moesten; sy
drensen uyt de huysen, soo dat de andere van
boven af quamen, en stonden malkander
mannelijk by: de knechten weerden hen
oock vromelijk aen d'ander sijde, en dren-
se driemaal te rugge. Ten lesten quam Heer
Willem van Boshuysen, Ridder, en Baljuw

van Rhijnlandt, met die van Leyden en den
Rhijnlanders, en ontfette die van Haerlem,
soo dat de Ruyters de vlucht namen, steec-
kende buskruyt in de sloten van de stadt, die
daer door opbersten, en liepen ter poorten
uyt naer Rotterdam; maer daer wert'er vele
in de stadt gequetst en dootgeschoten, en seer
veel gevangen. De steden hadden luttel doo-
den, maer veel gequetsten. En aldus hadden
sy d'overwinning op de soldaten; maer't had
vreeslijk geweest, soo de knechten mee-
ster geworden waren. De twee Capiteynen,
als Joris de Balfert, en Lepeltack, die binnen
Schiedam gevangen lagen, quamen in de-
se beroerte uyt de stadt, en liepen ter por-
ten uyt in een schip, dat een Capiteyn toe-
behoorde, geheeten Bartelt Buysen, die daer
van het landts wegen lagh en de stroom be-
waerde; doch de selve Joris en Lepeltack
wierden daer uytghehaelt, en weêrom binnen
Schiedam gevangen gebracht. Vele van de
Ruyters die sy gekregen hadden, wierden met
den swaerde gestraft, die van dit verraet op-
set wisten, en openbaerlijk bekenden: an-
dere van dit volck, die seer gequetst waren,
storven in de Gasthuysen. En die van Haer-
lem hadden in die tijdt seven dooden, daer de
Banier-

Banier-drager een af was, stervende alle met
groote eer; en d'ander stedelingen hadden in
als boven ses dooden niet. Op dese tijt was de
Capiteyn Wijtenhorst binnen Dordrecht by
den Roomschen Koning, en dese tijding hoo-
rende, maecte hem wegh; maer werdt ach-
tervolgt en gevangen, en met Joris de Balfert
en Lepeltack binnen Delft gebracht. Dit was
sonder twijfel een groote overwinning: maer
de Ruyteren, volgens't opset dat sy gemaect
hadden, begonnen't gevecht en schermut-
tinge een ure te vroegh; want die van Rot-
terdam op wegh waren om na Schiedam te
gaen, meynende, als voorseyt is, daer in te
komen, 't welck haer voor die tijdt misluc-
te: soo dat Schiedam van dit verraet en van
de Ruyters op een tijdt verlost wierd.

Neering.

Sy is in redelijk welvaren door't uyt-ree-
den oft toerusten van vele haringbuysen; en
vele van d'inwoonders sijn zeevarende lieden:
want sy is welgelegen op de Mase, en heeft
een lange haven. Het maken van touwen en
netten bloeyt hier door de schipvaert, en ha-
ring-vangst.

Te Schiedam sijn geboren

Geleerde
lieden.

Geeraert van Schiedam, daer Trithemius
van spreekt, doch hy noemt hem t'onrecht

Sriedam. Hy was Prior oft Overste van de
Karthuyfers in't huys der Apostelen by Luyck,
na dat hy in sijn vaderlant t' huys van S. Geer-
truyd bestiert had. Trithemius verhaelt het
register van de boecken, die hy in de Theo-
logie geschreven heeft; en is in't jaer c10
cccc xliii overleden.

Martinus van Schiedam heeft een boeck
van de Geestelijke opvaringen geschreven,
't welck, noch ongedrukt, in de Bibliotheek
van Utrecht bewaert wordt. 't Is onseker in
wat tijdt hy geleest heeft.

Onder dese stadt contribuieren Roon, Pen-
drecht, Poortegael, de Hoogevliet, Albrants-
waert, Pernis, de Hy, de Ketel, en andere
plaetsen.

Schiedam plagh certijts onder sijn gebiedt
te hebben verscheide Adelijke huysen, wiens
korte beschrijving wy hier sullen byvoegen.

Mathenes is een oudt doch vervallen Slot,
dicht by de muren van de Stadt; en heeft van
oude tijden toebehoort de Heeren van't e-
del geslacht van Mathenesse; en werdt te leen
gehouden van den huys van Wena, 't welck
een leen is van de Burgh-graven van Leyden.
Van't huys Mathenes liet men noch een vier-
kanten toren, wat hoogh verheven.

Het

S C H I E D A M.

Riviere.

Het huys te Riviere, mede seer oudt, plach te staen op de riviere de Mase; maer sedert dat het landt daer is beginnen aen te wassen, is 't meer dan duysent schreden van daer: het komt toe den voorseyden Heere van Mathenesse; en is eertijds, door een der Graven van Hollandt, aen sijn voor-ouders gegeven.

Spierinckhoeck.

Het Huys te Spierinckhoeck, gelegen tusschen Schiedam en Vlaerdingen, (een edel geslacht, alsoo genoemd, toebehoort hebbende) leght verwoest; het landt was eygen aen d'erfgenamen van wijlen den Thresorier Generael, Mr Vincent Cornelisz. Heer van Cabau, te Brussel in 't jaer c1515 overleden; en is nu maer een hoeve.

Hodenpijl.

Hodenpijl is eertijds een Slot, en Ridders Hof-stede by Vlaerdingen geweest, en was een eygendom der Heeren van 't edel geslachte van Hodenpijl, maer leydt nu ter neder. Het is voor omtrent lxxx jaren gekocht geweest by Heer Aelbert van Loo, Commijs van de Finantien te Brussel, in 't jaer c1515 lxxxiii gestorven.

Spangen.

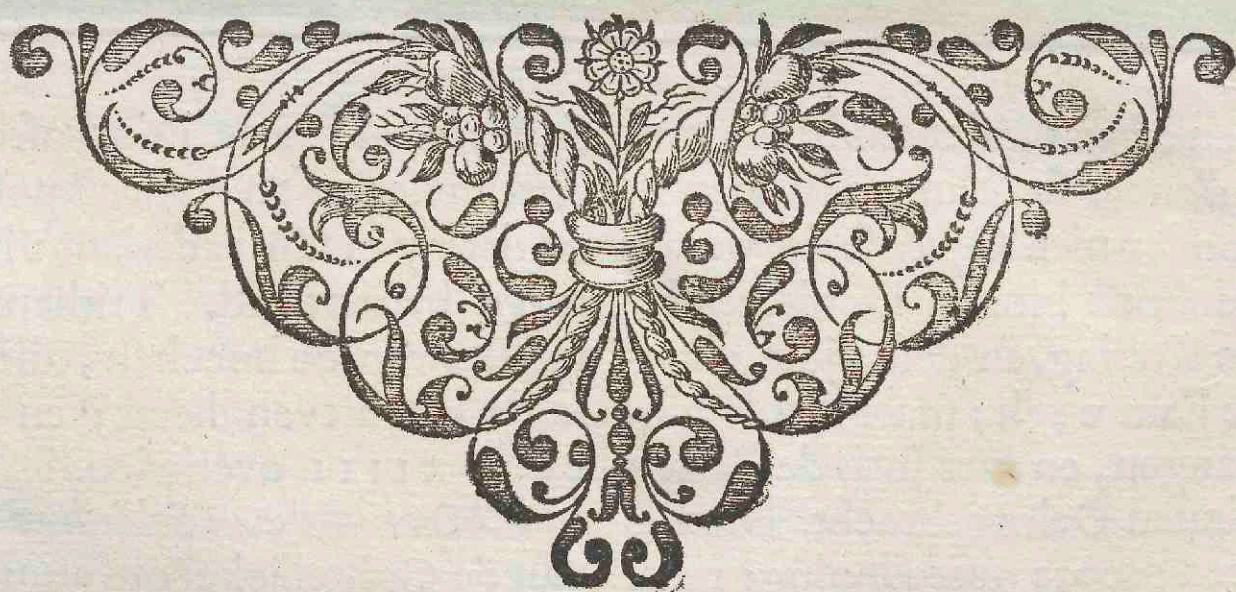
Het Huys te Spangen, is eertijds gebouwt by een Ridder van 't edel geslacht van Spangen, uyt een jonger sone der oude Burg-graven van Leyden gesproten; maer wierdt met meer andere Sloten verwoest, door 't bedrijf van die van Delft, in 't jaer c1566 lxx, en

by die van desen geslachte weder opgebouwt sijnde, is in 't jaer c1515 lxxxiii door den oorlogh weder vernielt; en behoort het landt oft de goederen, sedert meer dan vier hondert jaren tot nu toe, de Heeren van Spangen, die in Brabant woonen.

Het Huys te Steen-huysen heeft mede omtrent Vlaerdingen eertijds gelegen, en was de woonplaats van een edel geslacht, Steen-huysen genoemd, gekomen uyt een jonger Broeder van Raephorst; dan is over vele jaren versturven.

Schiedam is de negende onder de Hollandsche steden, en wort meer gepresen om haer schoonheydt dan grootte. Den Heer van Sui-lechem, Geheym-schrijver van Sijn Hoogheyt, heeft haer gelegenheyt, neering, en lof geestigh in de volgende Rijmen, daer sy self spreekt, beschreven:

*Twee Stroomen scheidt my van 't achterlegend land,
De derde sluyt den ring en geeft se bey de hand:
In 't midden staet mijn stoel op welgesteunde stijlen;
Daer oeffen ick mijn lenghd op 't noodigh kennip-quijlen,
En 't ruggeling gespin, die reekt haer spinsel uyt
Tot daer het licht en dicht den baring-buys besluyt,
En 't mijnent binnen sleept, van daer hy met mijn brieven
Noch eens ter zee geraeckt de weerelt gaet gerieven.
Die my kleyn Rotterdam, en groot Delfs-haven noemt,
Heeft niet te laegh gelaeckt, en niet te hoogh geroemt.*

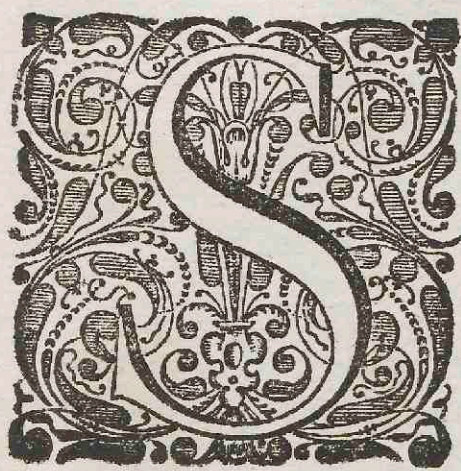

SCHOOONHOVEN

beschreven door

D. V. STRALEN, Secretaris der selve Stede.

Outheyt.

SCHOOONHOVEN is een seer oude Stadt, gelegen aen de noortsijde van de riviere de Leck, en een frontier oft grensplaets van Hollandt tegen het Sticht van Utrecht. Den tijd van haer fondatie en begin vint men in geen Chronijcken: oft om haer outheyt wille; oft om den grooten brant die daer geweest is, eerst in 't jaer clo ccc lxxv, wanneer byna de geheele Stadt in de asse geleyt is, uytgesondert de groote Kerck; oock daer na in 't jaer clo lo xviii, waer door hare chartres en papieren meest alle vernieticht sijn. Dan 't is seker, dat de Stadt al in den jare onses Salighmakers lo cc lxxxvii bekend was. Guicciardinus, en Boxhornius, die hem volgt, schrijven, tot nadeel van Schoonhoven, dat het eensdeels door de ruïne van de Nieupoort soude opgekomen sijn, daer in sy seer qualijck onderrecht sijn; want Schoonhoven is eenige hondert jaren voor de Nieupoort, en voor den Gelderschen oorlogh geweest. Die van Schoonhoven hebben haer loodanigh gedefendeert tegen de Gelderssen, dat sy de Stadt noyt hebben ingenomen; en sijn te dien tijde al wel bemuurt en bewalt geweest, met vele torens langs de wallen, gelijk toen de Steden waren, en met een goet kasteel gesterckt. Wy willen niet ontkennen, dat de Nieupoort van de Gelderschen soude geplondert sijn; want het was maer een dorp oft een open vleck, die geen borgers van Schoonhoven mochten arresteren, oft men sond haer een brief van afleydinge van hare vierschaer, voor de vierschaer van Schoonhoven, volgens het Privilegie van Willem, Grave van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt, &c. aen dese Stadt in 't jaer clo ccc xxxii gegeven. En als die van de Nieupoort in 't jaer clo lo lxix den brief van afleydinge van Schoonhoven niet wilden pareren; maer d'exceptie van renvoy, by een burger van Schoonhoven geproponereert, verwierpen; soo is daer over proces ontsaen voor 't Hof van Hollandt, daer die van de Nieupoort sijn gecondemneert de brieven van afleydinge te pareren, volgens het dictum van de sententie, die ick by my heb. Die van de Nieupoort hebben daernac poorten gemaect, om te sustineren dat sy een vrye Stadt waren; maer indien iemand de fundamenten van de gepretendeerde oude Stadt Nieupoort, oft eenigh overblijffsel oft ruïne daer van soecken wilde, hy soude gewis sijn tijdt en moeyte vergeefs besteden. Komende dan weder tot het verhael van Schoonhoven, sy is de hooft-Stadt van 't landt van Beloy, alwaer de hooge vierschaer is, daer onder hoort de Stadt en 't land van Haestrecht, de Vlist en Bonrepas, mitsgaders een groot gedeelte van Bergh-Ambacht en Stolwijck; en was Hollandt.

voor de eerste dijkagie van de Loopicker-waert, die geschiet is in 't jaer 860 (om de goede reede en berging van schepen) Schoonhaven genoemd; Cornelius van der Goude noemtse daerom Bello portus. Maer na de beswaringe van de dijcken van den Loopicker en Crimpender-waert, geschiet omtrent 't jaer 1430, overmits de lustigheyt der landouwen, groene hoven, boomgaerden, en dorpen daer rontom gelegen, is haren naem Schoonhaven verandert in Schoonhoven, en daerom van Heda genaemt Bella-Curia, dat is, een schoonen Hof, om dat, door de gemakelijckheyt van de plaets, de Graven haer aldaer quamen verlustigen. Jan van Beaumont Grave van Beloy, na dat hy de steden van Schoonhoven en Gouda, en de dorpen daer omtrent met alle haer toebehooren van sijnen broeder Willem, gebynaemt de Goede, Grave van Henegou, Hollandt, en Zeelandt, verkregen had, heeft het Kasteel in 't jaer mccc xii doen vermaken en verbeteren, om aldaer sijn Hof te houden.

Hertoch Willem van Beyer, als Grave van Hollandt, de seste van dien name, tot Schoonhoven residerende in 't jaer clo cccc xi, heeft daer geroepen den Abt van Egmont, en Johan Heere van Egmont, om den twist (tusschen haer beyden geresen) af te doen. En daer nae in 't belegh van Yselfteyn, tegen die van den huys van Egmont, om sijn krijghs-volck nader by te wesen, heeft tot Schoonhoven (daer alles tot den oorlogh gereet gemaect wierde) sijn Hof gehouden. Vrouw Iacoba, om verskert te wesen tegen hare vyanden, heeft in dese Stadt haer wooninge gehadt, en in 't jaer 1418 de mueren der selver (om dat de Ingelatenen haer altydt getrouw waren geweest) weder op doen bouwen. De Stadt heeft in 't oosten weyden en korenlanden; in 't westen en noorden schoone weylanden; in 't zuyden de riviere de Leck; en daer over mede schoone landeryen, daer in gelegen sijn de kasteelen van Liesvelt en Langerack, alles op het gemakelijckste.

De Stadt is in goede ordre, heeft drie toornen met hare klokken en uur-wercken, oock een beyer-werk op 't Stadthuys, dat cierlijk gebouwt is. Daer sijn drie sluyfen, en soo veel waterschappen, waer van het middelste is het rivierken Elix, nu de Vlist genaemt, heeft eertijds geloopt uyt de Leck door de Stadt tot Haestrecht in d'Yssel; doch door de verhooginge van de rivier, wert het nu afgelaten door een Zijltje, dienende by drooghte tot verversinge van de omleggende landen: alsoo dat Schoonhoven door het water een groote bequaemheydt heeft om alle toevoer te krijgen; en waer door men, in tijde van noot, het landt daer rontom onder water kan setten. De straten gaen kruys-wijs, oost en west, zuyden en noorden. Heeft een bequaem Gast-huys en Pest-huys, een Aelmoesseniers-huys, Wees-huys, Oude-Mannen-huys, Oude-Vrouwen-huys, en Leproos-huys, als mede een bequame Waegh.

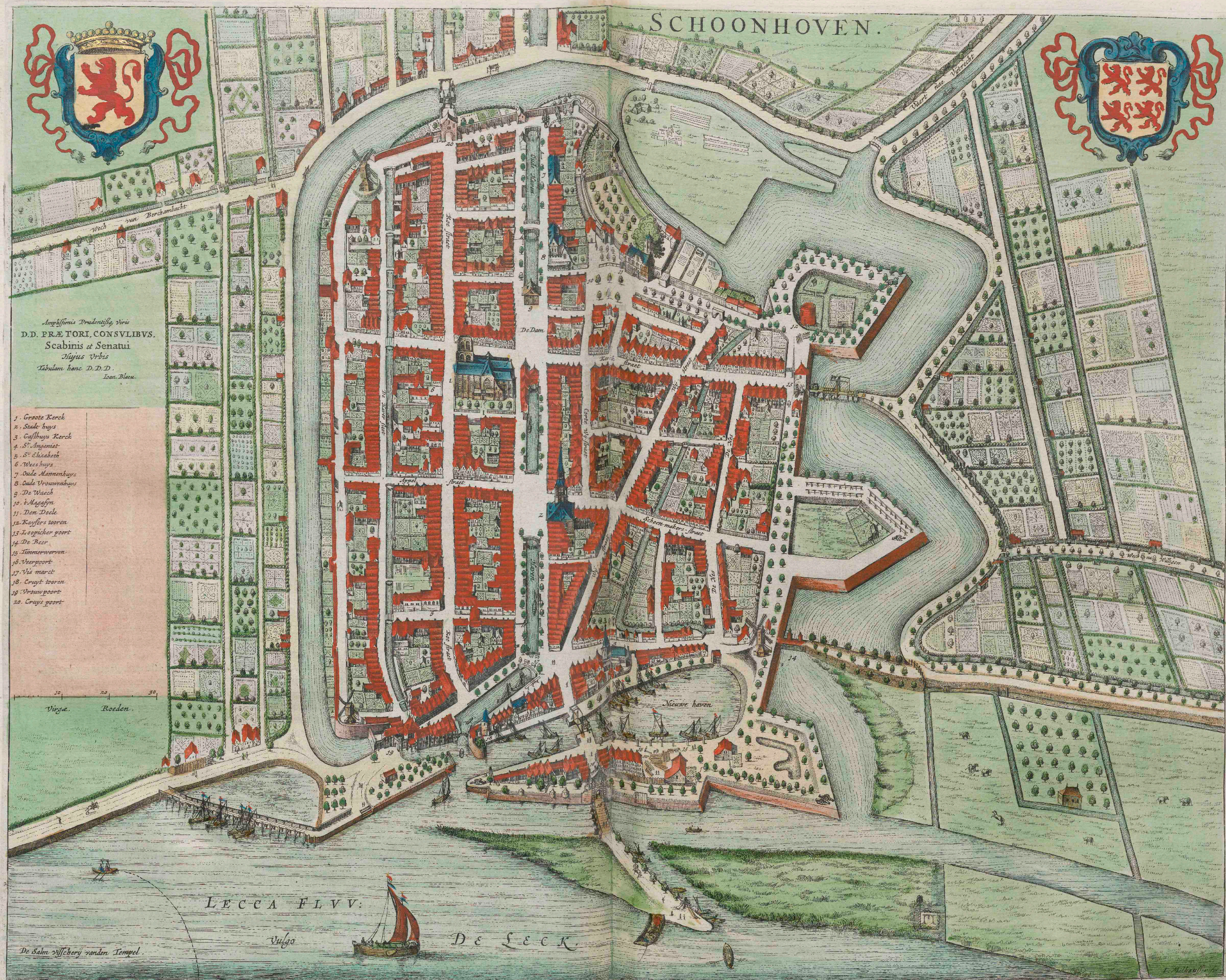
Woonplaats der Vorsten.

Gebouwen.

Godshuysen.

ij K

Van

S C H O O N H O V E N.

Van het vermaerde Kasteel van Schoonhoven, nu vervallen, is hedensdaeghs maer te sien een ronden toren, staende in het Keyfers bolwerck, het pleyn daer af is betimmerd, en met goede huysen beset. In 't jaer c15 cccc xxiv, als hare Hoogheyt *Vrouwe Iacoba*, toen ter tijdt sijnde in Henegouwen, verstaen hadde de huldinge en intreë van *Hertogh Iohan van Brabant*, haren Heer en man, door geheel *Holland*, tegen haren wil geschiet, en daerom geboden hadde aen *Floris van Kijfhoek*, *Schoonhoven* in te nemen, is 't selve alsoo geschiet door toedoen van de voornaemste borgers, die de hoogh-gedachte *Vrouwe* gunstigh waren, en daerom de stadt gewilligh overgaven: maer in 't volgende jaer, als den hoogh-gedachten *Hertogh Iohan van Brabant* gefonden heeft *Iacob van Gaesbeeck*, met krijghs-volck, om de gemelde stadt te belegeren, hebben die van binnen haer soo kloeckelijck gedefendeert, dickmaels uytvallende in 't leger van haren vyant, dat den selven gedwongen was, naer omtrent ses maenden belegh, sijn leger op te breken en te vertrecken. Gelijck mede in 't jaer c15 ccccc lxxxviii, als *Iohan van Naeltwijck Ridder* (toegedaen sijnde de partye der *Hoeckse*) was gekomen met een vloot schepen, en duysent soldaten, om *Schoonhoven* te belegeren, is de selve met sulcken moet van de borgers ontfangen en bejegend, dat hy gedwongen wiert te rugge te keeren, achterlatende vele schepen en krijghs-volck.

De groote kerck is aen *S. Bartholomeus* gewijdt, waer in *Olivier van Noort*, die de vierde de werelt omseylde, met dit graffschift begraven is:

*Hic ille est totum velis qui circuit orbem
A Magellano quartus Oliverius.*

Hier sijn vier poorten, waer onder de Veerpoort, die seer cierlijck van blauwe steen gebouwt is, met dit opschrift: *TEMPORE CLVTII ET BLOCKHVSII CONSVLVM.*

De stadt is voor de beroerte en Nederlandtsche oorlogen nering-achtigh en welvarende geweest, insonderheydt door den handel op Bergslandt en het landt van Cleef: hebbende van de *Graven van Hollandt* en *Heeren van Schoonhoven* verkregen verscheyde goede Privilegien, en daer onder mede seker voorrecht henlyuden gegeven by *Ioan van Beloys*, *Hertogh van Gelder*, en *Grave van Zutphen*, en *Machtelt*, *Hertoginne van Gelder*, en *Gravinne van Zutphen* sijn gemaelt, in 't jaer c15 ccc lxxii den 17 Maert in *Arnhem*, waer by de inwoonderen van *Schoonhoven* vergunt wert, met alle hare goederen tol-vry te varen in de landen van *Gelder*, en 't *Graeffschap Zutphen*, 't welck hen door de beroerten t'onbruyck gemaect sijnde, wert hen-lieden 't selve nu t'onrecht by 't Hof van *Gelderlandt* gedisputeert: dewijle die van *Salt-bommel* ten dien tijde gelijcke Privilegien verkregen hebben, daer van sy in 't volkomen gebruyck sijn. De *Burgermeesters* van *Schoonhoven* sijn eertijds, nevens andere steden van *Hollandt*, mede beschreven op de vergadering van de *Staten Generael* van *Nederlandt*, als blijkt uyt de *Missiven*, van welcke de originelen noch in wesen sijn, en onder andere in de *Privilegie-kist* deser stadt bewaert worden.

De *Steur* en *Salm-vangst* is tot *Schoonhoven* overvloedigh, oock seer goet, en wert daerom overal, soo vers, geroockt, als gesouten versonden.

Deze Stadt heeft oock verscheyden jaermarkten, waer van de magere beestemarkt begint den eersten woonsdag in April. De paerdemarckt is den eersten Junii. De kaesmarckt den vierden Julii. De vette beestemarkt is den 21 October, soo het dan woonsdag is, indien niet, den eersten woonsdag nae den 21 October, en noch twee woonsdagen daer nae volgende: behalven noch alle weeck twee marcktdagen, als woonsdag en saterdag.

Onder andere vermaerde mannen is hier geboren *Iohan van Schoonhoven*, een man die veel geschreven heeft, en werden sijne boecken in vele plaetsen (met de handt geschreven) gevonden: hy is geweest *Onder-Prioor* van *Groenendaal* der *Regulieren Ordre* van *S. Augustijn* by *Brussel* in *Brabant*. Oock vindt men, dat hy daer na soude geweest zijn *Deken* van *S. Barber* tot *Culenborgh*. Mede is seker, dat de *Beurse* die *Schoonhoven* heeft tot *Utrecht*, is gefundeert by desen *Ian van Schoonhoven*, tot behoef van een jongen, om in de studien opgebracht te werden.

Schoonhoven heeft oock voort-gebracht den wijs-beroemden *Christophorus Longolius*, niet tegenstaende d'eene seyt, dat hy in *Vranckrijk*, d'andere, dat hy tot *Mechelen* geboren is. De vermaerde *Desiderius Erasmus van Rotterdam* moet hier in geloof hebben, de welcke, schrijvende aen *Damianum Goes*, seyt recht uyt, dat hy een *Hollander* geboren is, van een *Hollantschen* Vader, in een vermaerde Stadt in *Hollandt*, die, om de schoonheyt der hoven, (dit zijn de woorden *Erasmi*) *Schoonhoven* genaemt wort; om 't welck te bewijzen, seyt *Erasmi*, dat hy 't van sijn Oom *Pieter Longolius*, die mede een geleert man was, gehoord heeft. De gemelde *Christophorus Longolius* is de welsprekenste van sijnen tijdt geweest, hebbende een verborgen kennisse der saken, gelijck sijne cierlijcke *Send-brieven* en *Oratien* getuygen.

Guicciardin, in sijn beschrijvinge van *Hollandt*, seyd, dat de geleerde en aensienlijke *Anianus*, van de *Order* van *S. Dominicus*, *Bisschop* van *Asaph*, oock hier geboren is.

Sedert dat dese Stadt in 't volkomen besit van hare vryheyt, neffens andre *Hollandtsche* steden, gekomen is, heeft sy mede plaets gekregen ter vergadering der *Ed. Gr. Mog. Heeren Staten* van *Hollandt* en *West-Vrieslandt*, en heeft de tiende plaets onder de achtien stemmende steden van dese Provincie. De dapperheyt en kloekheyt der inwoonderen van *Schoonhoven*, en de verandering en lot-wissel der dingen, die dese stadt geleden heeft, sijn door den *Ridder Huygens*, in de volgende regelen kort en geestigh beschreven, daer Sijn *Ed.* de stadt self aldus doet spreken:

De beurt en wederbeurt van 't nemmer-staende rat
Daer 's werelts werr opdraeyt, heb ick op 't ruymst gehad:
Noch is mijn overschot van d'eertijds Schoone hoven,
De *Peters* van mijn naem, voor andere te loven.
Wat schaedt my 't op en neer? 'k heb mannelijck geleen,
En meest al winnende, minst wijckende gestreên,
Maer evenwel gestreên. Land-vooghten, die de stangen
Van dit gebiedt berecht, 'k weet meer als salm te vangen:
Of 't weer op 't prangen quam, denkt hoe ick voormaels deê,
En stelt in 't wapenboeck, *Schoonhoven* staet voor twee.

Voor *Vrou Iacoba* ingenomen,

en dapperlijck beschermt.

Kerck.

Poorten.

Privilegien.

Geleerde lieden.

Waerdigheyt en lof.

B R I E L.

Nacms oor-
sprong.

RIEL oft den Briel, als men 't gemeenlijk noemt, heeft die naem, als Adrianus Iunius segt, van *Helium*, een gat des Rhijns, dat daer breed was; gelijk of men seyde *Brebeele*, waer uyt het woort *Briel* gesproken is.

Dit is 't gemeen gevoelen. Het is oock seker, dat hier d'uytgang van de Maes en Rhijn (die, eer sy dus verre komen, alree te samen en met andere rivieren vermengt sijn) overlang geweest is. Omtrent vier duysent schreden van den Briel leght een dorp, dat men Helvoet noemt, 't welck buyten twijfel oock sijn naem heeft van 't gemelde gat *Helium*. En al was 'er geen ander bewijs, dan dat Stockius, in sijn *Hollandtsche Chronijck*, (die hy in *Nederlantsche rijmen* geschreven heeft, en daerom in 't gemeen de *Rijm-Chronijck* genoemd wort,) het water, dat in 't eyland van Voorn by Geervliet loopt, *Wijdela*, als oft men *Wijde Helia* seyde, noemt. In d'oude Placcaten oft bevelbrieven wort dese stadt meest *Brillis* geheeten.

Onder Zee-
lant.

Sy is eertijts onder Zeelant gerekent; 't welck blijkt, om dat de Heeren van 't eyland Voorn, daer van sy de hoofdstadt is, meest alle Burgh-Graven van Zeelant sijn geweest: doch door 't afsterven van Geeraert van Voorn, die in 't jaer MCCCXXXVII overleed, is dese Heerlijckheyt aen sijn dochter Machtelt van Voorn, en met haer huwelijk aen Diderick van Valckenburgh, die in 't jaer MCCCXXXII storf, gekomen. Sedert die tijdt hebben de Graven van Hollandt 't eyland Voorn en dese stadt beseten.

Privilegien.

De gemelde Machtelt van Voorn heeft, in 't jaer MCCCXL, verscheyde Privilegien aen die van den Briel geschoncken; en onlangs daer na hier een collegie oft vergadering van acht Canonicken verordent.

Ingenomen.

Omtrent het jaer MCCCCXVII heeft Ioan van Beyeren dese stadt ingenomen, en met krijgshvolck beset; waer door hy Hollandt met plonderen en rooven deerlijk beschadighde.

Gelegen-
heyt.

Sy leght aen den breeden mont der Mase, in 't eyland Voorn, als geseyt is; en bloeyt meest door de schipvaert, visschery en lantbouw; waer door sy tamelijk volckrijck is. De lucht is hier, door de nabyheyt der groote zee, wat hart en straf: maer 't omliggende lant is seer vruchtbaer in goede tarwe en ander gewas. Hier is geboren

Lucht.

Landouwe.

C. van
Nieuwstadt.

Cornelius Neostadius oft van Nieuwstadt, Heer van Sevenhoven, die eerste Professor in de Rechten in de Academie te Leyden, daer na Raetsheer in den Hoogen Raet van Hollandt en Zeelant, en Curateur der gemelde Academie geweest is. Hy was een man van uytmuntend verstant, wijsheyt en aensien: heeft geleerdelyck geschreven vande *Hollantsche leenen* en *Huwelijks-contracten*; en is in 's Gravenhage in 't jaer MDCVI overleden.

In 't jaer MDLXXII is dese stadt, door de Graef van der Marck, Heer van Lumey, met de *Water-Geusen* (soo noemde men in die tijdt de *Nederlantsche ballingen*, die om den Herstel-

Hollandt.

den Godsdienst, 't verbont der Edelen, oft eenigh misdrijf aen kercken en beelden gepleeght, voorvluchtigh waren, en op zee de schepen aantasten en beroofden) ingenomen; en daer door d'eerste steen van 't fundament der heerlijke Vryheyt, die de vereenighde Nederlanden nu genieten, geleyt; en oock met eene soo een brant van inlantsche oorlogh ontstaen, die in byna tachtigh jaren, door 't verwoesten van soo veel aensienlijke en andere steden, noch door eenige rivieren van menschen-bloedt kon uytgebluscht worden; en sou, gelijk waerschijnlijk is, noch duren, indien Philips de vierde, Koning van Spanje, *Pacificus* oft de *Vredeliervende* gebynaemt, niet meerder genegentheyt tot de vrede, dan sijne voorfaten, gekregen had: want door hem insonderheyt, naest Godt Almachtigh, is de Vrede der Nederlanden in 't jaer MDCXLVIII weder herstelt; en d'oorlogh, die soo veel ontelbare jammeren onophoudelijk voortbrengt, in een gedurige rust verandert. Maer waer verdwaelick? want mijn voornemen is uyt de historien dit innemen van den Briel, om dat het soo aenmercklijck is, wat breeder met sijn oorsaken te vertoonen.

De gemelde Wilhelm van der Marck, Heer van Lumey, was van Prins Willem van Oranje tot Admiraal der zee, en Barthold Entes van Mentheda tot Onder-admiraal gestelt, om de schipvaert te bekommeren, en den Spaenschen allerley afbreuck te doen. Als hy met eenige schepen in Engelandt lagh, is Willem van Bloys van Tresslong, Jacob de Rijck, en andere met hunne schepen by hem gekomen. De Rijck, een man daer d'edele deught in blaecte, *nocht beffen nocht villen kunnende*, (ick sal hier d'eyge woorden van mijnen Neve den Heer P. C. Hooft, Drost te Muyden, gebruycken) dat luyden, eerlijck geboren, hunne vromigheyt in enckel zeeschuymen besceadden, wreef sich zelve en anderen staeghs dese snootheyt door de neus; en dat men behoorde iet loslijcks, en van nadruk, tot verlichting des *Vaderlants*, aen te slaen. Hier by geviel 't, dat de Koningin [van Engeland,] geperst door den Hartogh van Alva, den wederspannigen zijns Meesters den bouw op te zeggen, hun, om 't Spaensc oorlogh t'ontgaen, haer Rijck, en alle nootdrust van lijfsocht daer uyt, scherpelijck deē verbieden. Derhalven, makende van de noot een deught, steeken zy met eenen voorwindt en vierentwintigh schepen teffens in zee, en munten 't naer Tessel, op hope van 's Hertogen oorloghschepen aldaer, oft wel de stadt Enckhuysen, oft eenige andere, te vermeesteren. Maer, na 't nemen van twee schepen, die uyt Spanje quamen, keerde de wint der wijze, dat sy goet vonden den mont der Mase te kiezen. Daer na verhaelt hy, datse den eersten April, in 't gemelde jaer, met de geheele vloot voor 't Hooft van dese stadt quamen; en dat d'inwoonders meenden, dat het koopvaerders waren, niet eens denckende, dat de Watergeusen soo fel en langdurigh een oorlogh meēbrachten. Seker veerman, Ian Pieterz. Koppstock genaemt, kreegh gedachten, dat het van 's Princen volck was; dies roeyt hy aen boort, en vraeght na Tresslong; welke terstont voortquam, en bracht hem by de Graef, seggende, dat hy bequaem was om een bootschap in de stadt te doen. Koppstock, hier

ij L

toe

Door Lu-
mey inge-
men.

toe versocht, was terstont gereet; en nam Treflongs zegelring, in de stad wel bekend, om dat zijn vader daer Baljuw geweest was, tot teken der der waerheyt, met hem. Als hy op't stadthuys by de Magistraet quam, seyde hy, dat hem by d'Admirael en Treflong geverght was, om aen hen te versoecken, datse twee Gemachtighden, die men niet misdoen sou, om met hen te spreken, souden uytstenden: want sy waren daer met de vloot gekomen, om hen van den tienden penning te verlossen, en tegens de tieranny van Alva en de Spaenjaerden te beschermen. Hier op toonde hy de ring, tot bewijs van zijn seggen. Sy vraegden hem, of de vloot sterck van volck was: hy antwoordt, meer uyt losheyt dan list, vijf duysent mannen. Hier door verschrickte een yder, en stemden tot besending; maer niemant begeerde gefant te zijn. Eyndtlijck gaen'er twee aen boort, om's Graven voorslag te hooren: die eyscht de stad op, uyt des Princen naem, als Stadthouder des Konings; geeft hun twee uren beraet, en laetse na de stad keeren. 't Krijghsvolck, ondertusschen te lande, en ten deel voor de poorten komende, vraegde den stedelingen, of men hen opdoen sou, of datse sich self moesten binnen helpen? De Magistraet marde met antwoorden, en, vol schricks, pooght het gevaer t'ontvlieden. De twee uren van bedencken om sijnde, ruckt de Graef toe in twee troepen. D'een leyde Treflong na de Zuydt-poort, en beliep daer den Rentmeester Ioan van Duyvenvoorde, in opset te wijcken: de soldaten wilden de handen aen hem slaen, maer Treflong belette het, en bewoogh hem te blijven. D'andere troep, onder Roobol, versaemde peck, rijs, stroo en diergelijck brantuygh aen de Noorderpoort, steekt'er het vuer in, en looptse voort open met het eynd van een mast. Voor negen uren waren sy meester; en trock de Graef dese poort, en Treflong d'ander in, met omtrent 250 mannen in alles; eensdeels Luyckerwalen, een daetvaardigh volck, maer moetwilligh; eensdeels gevluchte Nederlanders. Dit verhael heb ick meest al, niet van woort tot woort; maer verkortender wijse, uyt de Nederlantsche Historien van den gemelden Heer Hooft, om dat het niemant soo omstandelijck beschrijft, getrocken; welcke daer na de namen der voornaemste oversten van dit bedrijf aenteekent, en besluyt het eyndelijck met de volgende woorden: *In de hitte van den overval wierd de burger verschoont, en al de geweldenary tegen de geestelijken gewend. Des anderen daeghs ging't op een stormen van beelden, rooven van kappen, koorkleeden, karzuyfels, en allerley misgewaelt, samt andere kerck en klooster-goderen, en bergen van de buyt in de schepen. Want selfs Lumey, hebbende geen wijder wit, dan't geweest te plonderen, sprack van de stad in brant te stecken, en met die stanck te ruymen. Zoo groot een sceel is'er tusschen de baldadige buyen van eenen waegh-bals, en d'eerenteste deught der grootmoedigheyt. Maer Treflong, Bartholt Entes, de Rijck, en Dirck Duyvel kantten'er sich tegens, drijvende, dat het te oolijck een lasthertigheyt waer, de betrachte gelegentheyt buyten noot dwang te slaken; en aerselende, nu men den voet op den drempel had, uyt zijn voordeel te varen. Wat moedt konden de verlangende lantsaten, welcker hoop op de belofde, en t'elckens gemiste verlossing ten eynde van adem was, over houden, indien men dus een sleutel des lants, willends, uyt der hant worp?*

Ba, men had veel eer, nu hun't geluck in den mont liep, den Prince des kuntschap toe te veirdigen, die den mislagh niet doen sou van hen verleen te laten. Voor my, seyde de Rijck, menighmael heb ick Godt om een graf op de strant mijns Vaderlants gebeden: nu sal'er my wel een in de wallen gebeuren. Gaenwe die met de borst stercken. De mensch is alijts veigh; maer moet'er keur aen weten, oft hy met sussen, oft met proefdoen van vroomheyt, zijn geest vergiet. Lumey, latende door dese en dusdane woorden sich't hart onder den gordel steeken, seyt dat hy getroost is het uiterst af te wachten. 't Selfde beloofden d'andere, sich onderlings daer toe verplichtende. Derhalven sijner Doorluchtigheyt bode geschickt, de vesten gestijft, schut uyt de schepen daer op gebracht, de bedencklijckste aankomsten toegebolwerckt met haring en andere visch-tonnen vol aerde. Dus verre de Heer Hooft.

Famianus Strada, een geleert Rooms-geint schrijver, noemt dese verovering het begin der nieuwe Republijck, van Eergierigheyt als haer moeder, de Kettery (soo noemt hy den herstelden Godsdienst, volgens sijnen brandenden haet tot de selve) als de vroevrou, en door de Schrick, als door een donderslagh ontijgh uyt de wateren voortgebracht. Margarita van Parma d'oorfaeck deser laetster beroerte ondersoeckende, soo besluyt de Bisschop van Namen, daer over aen haer schrijvende, dat de Prins van Oranje met desen tienden en twintighsten penning, als met een gesetten prijs, de landen aen de zee gelegen, en sijne nieuwe heerschappy, gekoft had. Dus verre Strada. De Hertogh van Alva ontving de tijding van dit bedrijf met een onbeschroomt gelaet, soo't scheen; maer men meent, dat hy van binnen anders gestelt was: want Viglius, en andere lieden van oordeel, vertoonden hem, dat dit werck seer verre sagh, en dat het als een steek in den strot des lants was. Dies sond hy de Graef van Bossu met eenige vaendelen derwaerts, om desen nieuwen oorlogh in zijn geboorte te smoren. Maer Lumey en de sijne hadden eerst de stad, als geseft is, en daer na de haven soo gesterckt, datse Bossu niet alleen kloek afgeweert, maer oock eenige van zijn schepen, by geval een weynigh van d'andere afgescheyden leggende, onder het beleyt van Treflong, met groote stoutigheyt in brant gesteken hebben.

In't jaer MD LXXXV is den Briel, nevens andere steden, aen de Koningin Elisabet van Engelant verpant, en met haer volck beset: doch daer na, als Koning Iacob regeerde, weder geloft, en het Engelsch krijghsvolck daer uyt gelicht, door het beleyt en wijlen raet van Ioan van Olden-Barneveldt, in die tijdt Advocaet van Hollant, &c.

Sy is d'elfde onder de stemmende steden van Holland; en blinckt uyt boven andere, om dat de vryheyt, als ick boven geseft heb, in haer aengevangen is; dat de meergemelde Ridder Huygens, Heer van Suilechem, oock gedenckt in de volgende regelen, daer de stad selfs spreeckt:

*'k En ken geen Heele meer, en Breehiel is my vreemd:
Nu houd ick't met den naem die op den neuse klemmt:
Dat werde Philips gewaer, die door mijn Brill-gelafen
All vroegh zijn'avont-uer, en hoe't'er noch sou rasen
Om Hollants vryheyt, las. Wat legt my aen den lof
Van uyt de diept gedijckt, van klei geworden stof,
Van stercke Zee-gebuert? 'k hebb door het spits gebeten,
Dat heeft vry Nederland mijn tanden danck te weten:
Daer gaet'er veel ten strijd, en't winnen wordt gemeen,
En volgers winnen oock, maer voor en wint maer een.*

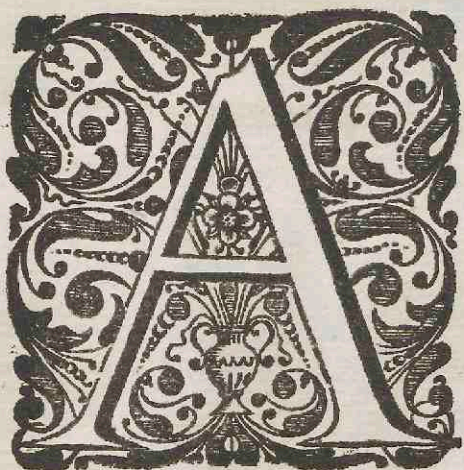
Verpant en geloft.

Waerdigheyt en lof.

ALCKMAER.

Beschreven door

SIERICK SIERSMA.

Gelegen-
heyt.

ALCKMAER, een stad des Graeffchaps van Hollandt ende West-Vrieslant, is gelegen in 't gedeelte van de selve Provincie, van outs *Caniefa-tia*, ende huydendaegs Kennemerlandt genaemt, ontrent anderhalf ure gaens van de

Noort-zee, in een seer aengenaem oort oft lantsdouwe, tegenwoordigh omringt met vele vruchtbare landen, schoone ende vermakelijke plantagien, boomgaerden ende thuynen; waar door alles, dienende soo tot 's menschen voetsel als vermaeck, daer in overvloed is te bekomen, makende sulcks dese stad soo verciert ende aengenaem, datse selve geen steden, haer nageburen, en behoeft te wijcken.

Naems oorsprong.

Van de oude naem deser stad wert verscheydelijcken gevoelt, of de selve eertijts *Altena* ofte *Al-meer* geweest is. Die 't eerste meenen, versieren dat seker ongenaemt Vorst van Vroon (over oude tijden een machtige stad, seer na aen dese stad gelegen, en nu geheel verniet) siende de eerste beginselen, aenwas en toeneemen deser stad, geseyt soude hebben *Al te na*, willende daer mede te kennen geven dat het sijn stad Vroon al te na was. Waer van den oorsprong deses naems soude voortgekomen sijn, 't welck niet geloofst, maer fabuleus gehouden wert: doch voor waarschijnlijcker aengenomen, dat haer eerste naem *Al-meer* soude geweest sijn, van het groot getal der meeren ofte wateren, eertijts om dese stad geleegen, welke nu meest bedijckt ende tot landt gemaect sijn, als: de Schermeer, de Langmeer, Starmeer, Beemster, Huygenwaert, Egmondermeer, Bergermeer, Vroonjermeer, Achtermeer, Voormeer, Boekelermeer, Swijnmeer, Daelmeer, Diepsmeer, Terghmeer, Haerlingermeer, de Kleymeer, de Grebmeer, ende noch eenige andere, die om kortheyts wille alhier werden voorbygegaen; welck gevoelen oock aengenomen wert by den seer geleerden *Adrianus Iunius*, ende andere, die van dese sake geschreven hebben.

Outheyt.

Van haer outheyt ende eerste begin werd mede verscheydelijcken gevoelt: sommige stellen die van den jaere onses Salighmakers 550, ofte daer ontrent, van eenigh volck welck haer met den ackerbouw en visschery sochten te geneeren, als een plaetse seer wel gelegen, vermits de voorverhaelde meeren; ende gelijk noch tegenwoordigh gesien wert, dat de oude stad gesticht is op een streke landts de Geest genaemt, een sandtgront leggende hoogh buyten water, sulcks tot den ackerbouw seer bequaem. Ende dat on-

Hollandt.

trent den jare DC aldaer de eerste kerck, ter eeren van Heydensche afgoden, soude gebouwt sijn. Andere stellen voor eersten stichter *Agildus*, Sone van *Radbout* Koning der Vriesen, ontrent den jare DCCC LX, ten tijden als 't Christen geloove eerst in dese quartieren begoft te schijnen door de predication van *S. Wilbort*. Ende is toen, als geseyt werdt, hier ter plaetse gesticht d'eerste Christen kerke, en *S. Laurens* toegewijdt. Doch kunnen door de outheyt geen perfecte memorien bygebracht werden, uyt welke men vast kan stellen hoe het daer mede gelegen is: maer is seker, dat Alckmaer moet gehouden werden voor eene van de oudste Steden van Hollandt ende West-Vrieslant.

Van de opkomst, voortgang en verscheyden avonturen, welke dese stad, van haer eerste be-

Opkomst en
aenwas.

gin tot desen tegenwoordigen tijdt toe, gehad heeft, werdt uyt de oude memorien bevonden: Eerstelijck, dat de selve, gesterckt wesende van haer Landts-heeren de Graven van Hollandt, als een Frontier tegens het geweld der Vriesen, om hare invallen in Kennemerlant ende verder in Zuydt-Hollandt te beletten, als op den doortoght gelegen, (dewijle van oudts, vermits de veelvoudige meeren, geene bequame passagie uyt West-Vrieslant in Kennemerlant was, als door ofte voorby dese stad) heeft de selve in verscheyden tijden door den oorlogh vele gewelts moeten uytsaen. Namelijck, in den jare DCCCC LXXXV, ten tijde van Graef *Diederick* de tweede, dat sy door de Vriesen overvallen, t'eenmael verwoest ende verbrant is. Ende daer na in den jare M LXXXII (als Hertogh *Gover* met den Bult Hollandt beheerste, en zelf daer binnen was) twee maenden langh vast belegert; doch de gemelde Hertogh, met hulpe van den Bisschop van Utrecht, en steunende op de getrouheyte der burgeren, is op de beleggers moedigh uytgevallen, haer slag leverende tot Outdorp by dese stad gelegen, heeft eyndelijck de victorie aen sijn sijde gehouden, en de Vriesen t'eenmael ter neder geleyt, sulcks dat wel acht duysent der selve op de plaetse doot bleven, door welke nederlage sy tot onderdanigheyt sijn gedwongen. Tot vergeldinge van de vromicheyt ende bewesene dienst der burgeren, heeft de voornoemde Hertogh de stad vereert met het wapen welck noch gebruyckt wert, wesende een silveren Burgh in een root veldt, in plaetse van 't oude wapen, 't welck van eenige geseyt werdt een Meerman ende Meerminne; van anderen, een spade; ende noch van anderen, een swaert ende scepter, kruys-weeghs over den anderen leggende, geweest te sijn.

Ellenden.

't Heden-

daeghsche

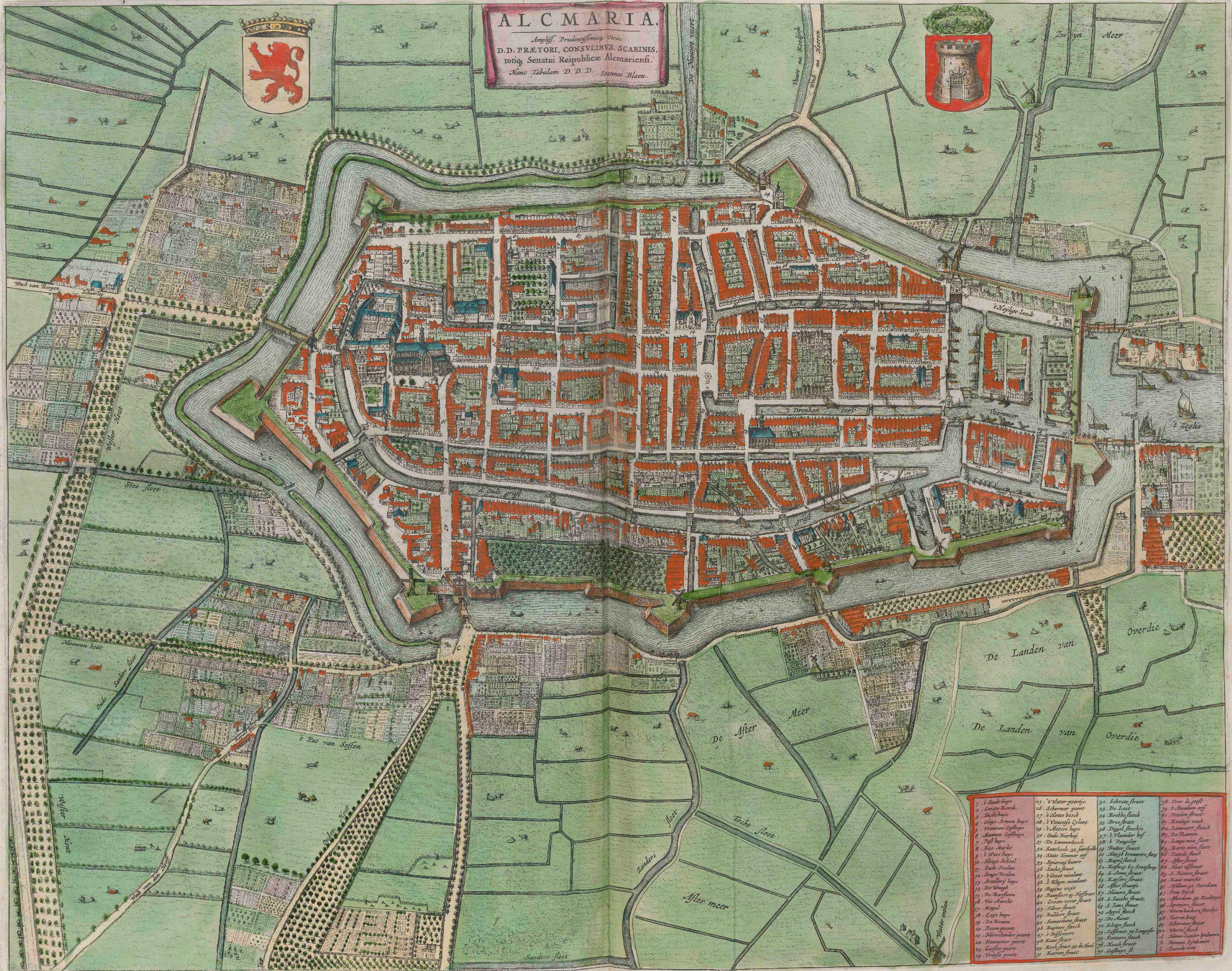
en Oude

wapen.

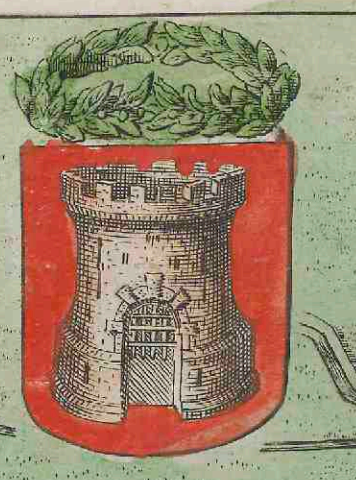
In 't jaer M C XXXIII is de stad wederom van de Vriesen geplondert, ende t'eenmael met

ij M

de

ALCMARIA.
Ampliss. Prudentissimiq. Viris.
D.D. PRÆTORI, CONSULIBVS. SCABINIS.
totiq. Senatui Reipublicæ Alcmariensib.
Hanc Tabulam D. D. D. Ioannes Blaeu.

1. i. Stad-huys
2. Groote Kerk
3. Buikehuys
4. Vroemen Gylfhuys
5. Munnin Gylfhuys
6. Telt-huys
7. Rye Markt
8. i. Wece-huys
9. Allege School
10. Oude Doelen
11. Lange Doelen
12. De Waag
13. De Raafhuys
14. Vis Markt
15. Kerk
16. Looze huys
17. De Kraan
18. Naam poort
19. i. Nieuwland poort
20. Klenner poort
21. Geester poort
22. Vrieste poort
23. i. Water poort
24. Schermer poort
25. i. Schermer poort
26. i. Vroemen poort
27. i. Vroemen poort
28. i. Vroemen poort
29. i. Vroemen poort
30. i. Vroemen poort
31. i. Vroemen poort
32. i. Vroemen poort
33. i. Vroemen poort
34. i. Vroemen poort
35. i. Vroemen poort
36. i. Vroemen poort
37. i. Vroemen poort
38. i. Vroemen poort
39. i. Vroemen poort
40. i. Vroemen poort
41. i. Vroemen poort
42. i. Vroemen poort
43. i. Vroemen poort
44. i. Vroemen poort
45. i. Vroemen poort
46. i. Vroemen poort
47. i. Vroemen poort
48. i. Vroemen poort
49. i. Vroemen poort
50. i. Vroemen poort
51. i. Vroemen poort
52. i. Vroemen poort
53. i. Vroemen poort
54. i. Vroemen poort
55. i. Vroemen poort
56. i. Vroemen poort
57. i. Vroemen poort
58. i. Vroemen poort
59. i. Vroemen poort
60. i. Vroemen poort
61. i. Vroemen poort | 52. Schermer poort
53. De Leest
54. Kerkle poort
55. De Leest
56. De Leest
57. De Leest
58. De Leest
59. De Leest
60. De Leest
61. De Leest | 62. Over de geest
63. i. Schermer poort
64. Kerkle poort
65. De Leest
66. De Leest
67. De Leest
68. De Leest
69. De Leest
70. De Leest
71. De Leest
72. De Leest
73. De Leest
74. De Leest
75. De Leest
76. De Leest
77. De Leest
78. De Leest
79. De Leest
80. De Leest
81. De Leest
82. De Leest
83. De Leest
84. De Leest
85. De Leest
86. De Leest
87. De Leest
88. De Leest
89. De Leest
90. De Leest
91. De Leest
92. De Leest
93. De Leest
94. De Leest
95. De Leest
96. De Leest
97. De Leest
98. De Leest
99. De Leest
100. De Leest |
|---|--|---|

A L C K M A E R.

de kerck in de affche geleyt. Gelijck oock in den jare MC LXXI, doch bleef de kerck toen staen. Waer na de Vriesen weder quamen in den jare MC LXXIX, als men op de puyn-hoopen ende ruynen weder wat begofte te timmeren; doch sijn door de kloekheydt der burgeren, met hulpe van Dodo Heere van Egmont, toen Stadthouder van Hollandt, gekeert, verflagen, ende ten lande uytgedreven. In den jare MCCIII Diederick de sevende, Grave van Hollandt, overleden wesende, ende sijn eenige dochter ende erfgenaem Ada, trouwende, alleene by raedt van haer Moeder, aen Graef Lodewijck van Loon, buyten bewilliging van 's Landts Staten, welke oversulx dapper verstoort sijnde, hebben ontboden Willem Grave van Oost-Vrieslandt, bygenaemt Sonder landt, Broeder van Grave Diederick voorfsz. om den Grave van Loon ten lande uyt te drijven; 't welck gedaen wesende, is Vrouw Ada tot Leyden in verleeckering gehouden, ende Willem voornoeft met meest alle de Edelen hier binnen gekomen, daer hy van de burgerye met grooter eeren is ontfangen, ende in plaetse sijns broeders, tot Landts-heere gehuldt. Graef Willem Roomsch Koning, die dese stadt seer beminde, ende met veel heerlijke privilegien begiftighde, heeft in den jare MCCXXXIV, om dese Stadt beter tegens den aenval der Vriesen te stercken, daer binnen wesende, dicht onder de wallen een sterck kasteel doen timmeren, 't welck hy Torenburgh dede noemen, waer van Torenburgh, nu binnen de Stadt gelegen, noch de naem draeght: oock een huys, noch binnen dese Stadt staende in de Houttilstraet, op de hoeck van de Paerdesteegh, tegens over de steenen pijp van den dijck, van oudts genaemt het Konings huys, binnen korte jaren noch een leen van de Graeflijckheydt van Hollandt was, 't welck nu afgekocht is; ende daer achter oock doen opmaken uyt een moeras de straet ofte wegh, nu de Konings-wegh genaemt. Ende in den jare MCC LXXII, als Floris de vijfde, Graef van Hollandt, sone van Koning Willem, wilde wreken de doot sijns Vaders, by de Vriesen ontrent Hoogtwoude verflagen, heeft hy by dese Stadt een groot leger vergadert, en tussen Outdorp ende S. Pan-kraes de Vriesen aengerast, doch moest wijcken, achterlatende ontrent 500 man, ende hier door deysende naer Heyloo, is tot daer toe van de Vriesen vervolght: doch versterckt met de burgeren ende huyslieden, is op de Vriesen soo kloekmoedigh gevallen, dat hy haer op de vlucht bracht ende 800 versloegh; waer naer de selve Graef, tot meerder verlekeringe van dese Stadt, in den jare MCC LXXXVI eendijck heeft doen maecken tot de uysterste palen van West-Vrieslandt, noch tegenwoordigh leggende tot een Heere-wegh, beginnende binnen dese stadt van 't vorige Koningshuys tot ontrent de halve-maens-brugge ofte Ian Boyens toe (alwaer den aenvang van West-Vrieslandt van oude tijden werdt gerekent) leggende aen elcke sijde tot verstercking de kasteelen Nieburgh en Middelburgh, waer van de plaetsen en ruynen noch werden getoont. In den jare MCC XCVI, de gemelde Graef Floris omgebracht wesende, door

de conspiratie van eenige Edelen, hebben die van Alckmaer, beneffens andere Kennemers, geensins de minste geweest om de doot van haer Landtsheer te wreken, welke oock sijn doode lichaem van Muyden alhier hebben gebracht, en in dese Stadts kercke in een tombe, die huyden op den dagh getoont werdt, geset, wesende in de steen daer op leggende gehouwen ende geschildert het wapen van Hollandt, een roode Leeuw in een geel veldt, met dit opschrift: Hier onder is 't ingewandt van Grave Floris van Hollandt, en Graef-
werdt verflagen van Heer Gerrit van Velsen Anno 1296 den 27 Julii. Waer na in den jare MCC XCVI, als Graef Johan sone van Graef Floris voorfsz. uyt Engelandt, daer hy des Konings Dochter getrouwt hadde, overgekomen, ende by de landen, uytgenomen de Vriesen, voor wettige successieur sijns Vaders aengenomen was, is hy met een groote heyrkracht omtrent Alckmaer gekomen, om de Vriesen tot gehoorfaemheydt te brengen, ende heeft ontrent 4000 van de selve ter nedergeleyt, ende is na de victorie met grooter eeren van de burgery alhier ingehaelt ende ontfangen, ende heeft het doode lichaem sijns Vaders, op het koor noch onbegraven staende, in het klooster tot Rynsburgh doen brengen; maer het ingewandt in de voorseyde tombe alhier gelaten. In den jare MCC C, Joan van Aveenes, Grave van Henegouwen en Hollandt, ontrent Alckmaer een groot leger by een vergadert hebbende, heeft de Stadt Vroon met list ingenomen, ende ten gronde vernielt; sulcks dat geen kennelijke overblijffelen daer van en werden gevonden. In den jare MCC XXV is dese Stadt by ongeluck van haer eygen vier teenemaal verbrant. In den jare MCC CXXVI, die van Alckmaer met de verdere Kennemers (houdende de sijde van Vrouwe Jacoba Gravinne van Hollandt, tegens Hertogh Philips van Borgonje haren Neve) hun onder Ionckheer Willem van Brederode gevoeght hebbende met die van Utrecht, der Goude en Schoonhoven, Oudewater, Gorkum, Workum ende Vyanen, de welke mede de sijde van Vrou Jacoba hielden, ende Haerlem belegert hadden, sijn van daer opgebroken, ende hebben seer haestelijck den voorfsz. Hertogh met sijn volck omtrent Alfen overvallen, en seer hevigh gevochten, tot dat hy eyndtlijck moeste wijcken, en met groot verlies sich naeulijcks binnen Leyden konde bergen. Door welke overwinninge die van dese Stadt en de Kennemers gemoedicht, hebben tot een Hooftman verkooren Willem Nagel, om de andere steden van Noort-Hollandt ende West-Vrieslandt, met Hertogh Philips houdende, te vermeesteren, 't welck hun geluckt is, uytgesondert van Hoorn, alwaer den Hertogh den Heer van Lileadam met hulpe sond, de welke met de sijnen uytgevallen wesende, na een hart gevecht, die van Alckmaer met de Kennemers heeft doen wijcken, waer inne haer Hooftman Willem Nagel doot bleef, ende de standert van dese Stadt genomen ende tot Hoorn in de kerck opgehangen wierd; (welcke standert, 56 jaren daer nae, in den jare MCC C LXXXII door die van Alckmaer wedergenomen is, onder 't beleyt van den Stadthouder

Dapperheyt
der inwoon-
ders.

Door Ko-
ning Willem
begunsticht.

Kasteelen.

't Graef van
Graef Flo-
ris;

en Graef-
schrift.

Graef Joans
verwinning
over de
Vriesen.

Vroon ver-
woest.

Ongeval.

houder van Hollandt Heer Joost van Laleyn, opgetrocken om die van Hoorn tot gehoorfaemheyt te brengen:) naer welcke nederlaege, Hertogh Philips dese Stadt in zijn geweldt gekregen hebbende, heeft de selve doen ontvesten, en alle Privilegien, rechten en vryheden, die de Poorters tot dien dage toe van de Graven van Hollandt hadden verkregen en beseten, ontnomen; midtsgaders deselve en de verdere plaetsen in Kennemerlandt en West-Vrieslandt sware geldtboeten doen betalen, onder schijn dat sy, gehouden hebbende de sijde van Vrouw Iacoba, haer rechte landtsvrouwe, daer sy met eede aen waren verplicht, hem hadden wederspannigh geweest: de rechtvaerdigheyt van welck oordeel wy den goetwilligen leser bevolen laten, 't welck vertrouwt werdt niet ten nadeele van dese Stadt te kunnen strecken; maer gehouden moet werden voortgekomen te sijn uyt den toorn van den verwinnenden Vorst, om sijn moedt te koelen, als men gemeenelijck in saecken van Staet siet gebeuren, van den verwinster tegens de verwonnen partye, waer van de historien van de oude en tegenwoordige tijden ons overvloedige getuygenissen mede deelen. Waer naer Alckmaer in den jare M CCCC XCII mede, neffens haer gebuersteden Haerlem, Hoorn, Edam, Monnickendam, en Medenblik, mitsgaders de platte landen van Kennemerlant en West-Vrieslandt, Texel en Wieringen, haer gedeelte heeft moeten uytstaen van de onheylen verweckt door 't Kasenbroodts-volck, als plondering, verlies van privilegien en vesten, midtsgaders betalinge van sware boetgelden; waer door de burgerye, naulijcks op eenigh verhael konnende komen, vermits de veelvoudige oorlogen, veldttochten en andere verwoestingen (gelijck voren geseyt is) wederom seer wierden verarmt, alhoewel de beste en rijckste van het volck (dewelcke het meeste verlies om die saecks halven moesten lijden) aen de selve oproer niet schuldigh en waren; maer wierde meest aengestelt door de arme beroyde, de welcke door den Stadthouder van Hollandt Heer Ian van Egmondt geparst wierden tot opbrenging van ruyter-geldt, vermits de diere tijdt als doen, en hare onvermogentheyt, tot soodanigen verbolgentheyt sijn uytgeborsten.

In den jare MD XVII is de Stadt van de Geldersche overvallen, en wel acht dagen lang geplondert, en ten lesten aen brant gesteken, sulcks dat wel hondert huysen en twee korenmolens verbranden; doch sijn daerna de Gelders en omtrent Heylo geslagen en verstroyt, door Heer Gregorius van Egmont, Grave van Buren, en namaels Bisschop van Utrecht. Sedert welcken tijdt dese Stadt geene gedenckwaerdige overvallen nochte ellende door den oorlogh geleden heeft, tot in den jare MD LXXII, als wanneer sy, beneffens de andere steden en plaetsen van Hollandt en West-Vrieslandt haer geburen, haer begeven hadde onder 't gouvernement van Willem van Nassouw Prince van Oranje hooghloflijcker memorie, om sich te beschermen tegens den Hertogh van Alba: sulcks eenige oorloghsdaden 't selve jaer hier omtrent ten platten lande voorgevallen wesende, door dien

Hollandt.

Kasenbroods spel.

Geplondert door de Gelderschen.

Haerlem den geheelen winter van de Spanjaerden, onder 't beleyt van Don Frederico de Toledo, Soone van den Hertogh van Alba, seer strengelijck belegert wierd gehouden, en eyndelijck in den jare MD LXXIII op den 12 Julij gedwongen sich over te geven. Waer op Don Frederico, vervolgende sijn overwinninge, op den 26 van de selve maent, na dese Stadt gesonden heeft twee duysent voetknechten en drie hondert paerden, de welcke voor de Kennemerpoort gekomen sijnde, is groote verbaestheydt in de Stadt, soo onder die van de regeringe als onder de burgerye geweest, die in groote twijfel stonden of sy luyden de compagnien van de Prince van Oranje tot haerder hulpe gekomen, wilden in hebben ofte niet; doch eyndelijcken door de kloeckmoedigheyt van eenige, sonderlinge van Floris van Teylingen, ten dien tijde Burgermeester, de compagnien van de selve Prince, onder het beleyt van de hopluyden Jaques Kabbeljou, Ruychaver, Jaques Hennema en Dirck Duyvel, tot de Vriesche poort ingelaten sijnde, hebben syluyden ten selve dage een uytval buyten de Kennemerpoort op de Spanjaerden gedaen, en deselve al schermutsende uyt de voorstadt gedreven tot Heyloo toe, steekkende de voorstadt in de brandt, van waer de Spanjaerden wederom afgetrocken sijn nae Haerlem, daer sy, vermits quade betalinge, tegens haer bevelhebben, in wederspannigheyt geraeckten; 't welck een groot geluck en waersichouwinge voor de Stadt geweest is, om in aller haest haer versterkinge met nieuwe wercken te voltrecken, die de Prince van Orangien, self alhier wesende 's jaers te voren, doen sy sijn partye eerst had aengenomen, belast hadt te maken, en 't bewindt daer aen Charles Boysot gegeven; doch door gebreck van gelde oft flappe toeficht, was daer aen noch seer weynigh gevordert, 't welck doen, door de vreesse van een belegeringe, met aller haest wierde by de handt genomen en voort voltrocken, soo dat de selve al voor den 21 Augusti daeraenvolgende, doen de Stadt met ernst wierde belegert, in goede verfekeringe waren, sonder welcke onmogelijck was geweest de Stadt te houden: sulcks indien de Spanjaerden in dese haer eerste aankomst een ernstige belegeringe hadden gemaect, gelijk daer naer geschiede, soude de Stadt, als noch 'teenemaal niet versien en onvast, naer alle menschen oordeel hebben moeten verloren gaen, en lichtelijck met een geheel West-Vrieslandt, daer de selve, door dese rocht gewaersichouwt, met Godes sonderlinge bestieringe, vermits de vorige wederspannigheyt der Spanjaerden, tijdt gehadt heeft sich te konnen versien, om de toekomende belegering te wederstaen, en haer vryheyt behouden, gelijk sy met kleyne macht, door de vroomheyt haerder burgeren naest den Goddelijcken segen, niet alleen haer, maer het geheele landt gedaen heeft, gelijk wy met het volgende verhael in 't korte sullen overloopen. De Spanjaerden, gelijk als geseyt is, den 21 Augusti weder voor de Stadt gekomen wesende, hebben, onder het beleydt van Don Frederico de Toledo haren Generael, de selve belegert met

Verlies van Haerlem.

Aenflagh der Spanjaerden.

't Beleghe der Spanjaerden.

A L C K M A E R.

festien duysent mannen; slaende den Generael, met 42 vendelen Spanjaerden en acht vendelen Italianen en drie hondert ruyteren, hem neder tot Outdorp. Tot Huyswaert met acht vendelen Don Ferdinando de Toledo. Tot Sint Pancras den Oversten Polwijler met elf vendelen Duytschen. Tot Koedijck den Baron van Liques, doen Gouverneur van Haerlem, en den Baron van Chevreaulx met twintigh vendelen. Tot Bergen Capres met tien vendelen Walen. In den Nieupoort Otto Grave van Oversteyn met Iurriaen Fronsbeecke, met haer Duytschen, en dan noch eenige Spaensche en Duytsche ruyters, t'samen sterck hondert een-en-twintigh vendelen. Hebben boven dien noch meê gebracht drie hondert mannen uyt de Borgerye van Haerlem, die sy geprest hadden om te pioneren. Sijnde binnen de Stadt omtrent derthien hondert weerbare mannen uyt de eygen Borgery, en noch acht hondert soldaten met weynigh provisie en voorraet, commanderende als Gouverneur den Hopman Iaques Kabbeljauw, die tot sijn Luitenant hadde Willem van Sonnebergh. In 't eerste van de belegering viel vry eenigh misverstant in de Stadt, door dien eenige Hopluyden en principaelste Bevelhebberen verstonden, dat de selve tegen des vyants geweld niet te houden was; sulcks raedtsaemste dochten, dat men in tijds met alle de rijkdom, die men mede konde krijgen, behoorde te vluchten, en de Stad te verlaten. Waer onder sonderlinge den Gouverneur Kabbelja, den hopman Coenraet van Steenwijck, Floris van Teylingen, en Klaes Harckse van Houten, Burgermeesteren, wiens namen alhier ter eeren worden gedacht, hun tegens stelden, en resolveerden de Stadt met goet en bloedt tot den laetsten druppel toe te beschermen, daer sy de goede Burgerye dagelijks toe vermaenden, en oock ten dien eynde schreven aen Ionckheer Diedrick Sonoy, ten dien tijde Gouverneur van Noort-Hollandt en West-Vrieslandt, die doen tot Schagen was. Waer door de eerste schrick t'eenemael in kloeckmoedigheyt veranderde, en eenstemmige resolutie genomen wierde, den vyant met alle geweld het hooft te bieden; dewelcke, nae dat hy twintigh sware ysere stucken, schietende kogels van veertigh ponden, geplant hadde dicht onder de stadts muuren, heeft hy daer mede de Vriesche poort en de rooden toorn op den achtende September van 's morgens tot 's avonts seer vreeselijck wel met 2036 schoten beschoten, waer van soo hier en daer, soo in de muren der huysen als by de borgers, noch eenige kogels werden getoont. Waer op hy ten selven dage den storm op de Vriesche poort en de rooden toorn gedaen heeft, die seer geweldighlijck en vervaerlijck aenquam, en tot drie reysen t'elckens met nieuw volck hervat wierde, daerin sy de windt en roock tot haren voordeel hadden; doch wierden van die van binnen seer kloeckelijcken en couragieuselijcken geresisteert met steenen en brandende peckreepen, oock siedend heet kalckwater, t welck middelertijt van de vrouwen en jongens wierde gemaect en aengebracht: sulcks dat sy met verlies van over de vijf hondert mannen, daer on-

der oock eenige Bevelhebbers van name waren, hebben moeten afwijcken, achterlatende haer stormbrugge op wijnvaten gemaect, dewelcke de stedelingen kreegen, hebbende die van binnen in de selve storm niet meerder verloren als omtrent 40 mannen, te weten 24 soldaten en 13 borgers. Den twintighsten September hebben sy wederom de myne gemaect van den rooden toorn te bestormen, waer naer die van binnen hertelijcken wenschten, en hadden haer bancket van steenen, brandende peckreepen, en siedend kalckwater, door de vrouwen en jongens al weder doen gereet maken; doch alsoo haer stormbrugh aen de eene sijde begoft te sincken, en hebben sy niet derven aenvallen, wat neerstigheyt Don Frederico oock dede. t Sedert welcken dagh Don Frederico, bemerckende de traegheyt en genoeghsame openbare onwilligheyt van sijn volck, die niet weder winterleger begeerden te leggen, gelijk sy des jaers te voren met groote koude en miserie voor Haerlem hadden gedaen, oock geintimideert sijnde door 't water, t welck vermits de inlatinge door de sluysen tot Krabbendam en Aertswoude dagelijks hooger wierd, heeft gedespereert de Stadt te fullen winnen; en allengskens sijn bagagie wederom naer Haerlem afvoerende, heeft eyndelijck op den achtsten October, met alle sijn volck de Stadt geheelijcken verlaeten, welcken dagh t sedert jaerlijcks by de borgery in gedachtenisse van de selve verlossinge geviert wert, tot danck van Godes genade en segen, t geen wel met recht behoort te geschieden; dewijl deselve niet alleen met haer gesleept heeft het ontfet van dese Stadt, maer heeft oock sedert geschenen de parthye der Spanjaerden geheelijcken onder te gaen en tot niet te loopen, en Godt sijn blijde aenschijn beginnen te toonen, om ons te verheerlijcken met die kostelijcke panden van Religie en Vryheyt, die ons door den gemaecten vrede nu van haer selfs sijn geoffert, welke sy op die tijdt tegens de gewoonten, rechten, en privilegien van de landen, in regarde van onse voorouderen, met hare macht van wapenen sochten te onderdrucken, gelijk de exemplen, die by de naerkomelingen tot liefde haers vaderlants in geen vergetinge en behoorden te komen, niet als alle te veel getuygen: door welck ontfet den moedt, de welke door de Parysche moort, daer nae door t verlies van Bergen in Henegouwen, Mechelen, Zutphen, Naerden, Haerlem en andere plaetsen, t'eenemael was gevallen, by de Staten van den Lande en de Prinse van Oranien is hervat, en nieuwe middelen tegens de vyanden by de handt genomen; sulcx dat volgens het oude spreekwoort met recht magh geseyt werden, *van Alckmaer begint de victorie*: gelijk onlangs daer naer gebleeken is, door de slaghe op de Zuyder-zee, daer de Grave van Bossu gevangen wert, t verlies van Middelburgh, t belegh van Leyden, en andere ongeluckige exploitien der vyanden meer, die allengskens sijn verbroken en tot niet geraeckt; en dese Landen, self midden in soo langdurigen oorlogh, in neeringe, welvaert, rijkdom, aensien en heerlijckheydt tot den hooghsten trap geresen, t gene

wy

wy tot lof van dese stadt, alhoewel buyten de materie, doch aenhangigh, hier wat breet invoegen; 't welcke den goetwilligen leser gelieve te verschoonen. En ons verhael vervolgende, nae dien tijdt tot nu toe en heeft de stadt geen oorloghs-ongemack meerder gevoelt; maer is t'sedert neffens haer geburen in florissantie en welvaert veel verbeterd, gelijk sy met Godes segen onder de wijse directie van haer Magistraet, en goede eenigheyt der burgerye, noch dagelijks meer en meer toeneemt; 't welck den goeden Godt tot haerder borgeren tijdelijcke en eeuwige welvaert lange gelieve te doen continueren.

Eerste gestaltenisse.

De eerste groote, forme, en gestaltenisse deser stadt wert geseyt, naer dat de selve bewalt oft vast gemaect is, geweest te hebben binnen de oude gracht, beginnende van den westhoeck van de Samaritaen-straet, ofte Brilstege, langs de oude vesten voorby 't Rytsevoort tot de Malalenbrugge, en voorts achter het oude bagijnhof, nu ter tijdt het Huys-armen-huys genaemt, achter het vrouwen en mannen Gasthuys tot de beestemarckt, van daer langs de korte en groote Konings-wegh tot de Lombaert-stege, en voort langs de selve Lombaert-stege achter de Doelens, door de Krebbestege tot weder ten eynde de Samaritaen-straet, daer wy het begin hebben gestelt; 't welck (alhoewel door de oudtheyt genoeghsaem verduystert) echter bewesen wert door de hoofkercke, die genoeghsaem in het midden van de eerste structure gebout is, oock midtsgaders dat de Krebbestege de name draeght van de krebbingen ofte hoofden, die daer tegens den slag van 't water waren geleyt, alsoo van oudts het water van de Voormeer tot daer toe gespoelt heeft, 't welck bewesen kan werden door dien het nedergedeelte ofte zuydoosteynde van de stadt alle te samen gebouwt is op eylanden uyt de wateren opgemaect, gelijk hier naer ter behoorlijcker plaetse breeder sal werden verhaelt.

Eerste vergrooting.

De eerste vergrootinge geschiede onder de regeeringe van Graef Willem Roomsche Koning, ten tijde doen het kasteel Thorenburgh, en het Konings-huys (hier boven van vermaent) wierd gesticht, begint van de vorige Samaritaen-straet zuydtoostwaert op langs de oude graft, tot omtrent de hoofstraet, van daer tusschen de nieuwe en oude steenen brugge responderende op het water van de Meent, langs de voordam, tot de stadts wal, noch tegenwoordigh leggende, toe, begriipende oock in sich 't vorige Konings-huys met het gunt daer van dependeerde, als de Konings-wegh, tot het eynde van de beestemarckt; sulcks dat als doen mede daer in betrocken is alle 't gunt aen de noordoostzijde van de Peters-straet langs de Konings-wegh ten eynde de beestemarckt tegenwoordigh leyt, soo het nu met de wallen daer ter plaetse besloten is.

Tweede,

Waer naer de tweede vergrootinge geschiet is, doch den tijdt wanneer en werdt gantsch geen memorien van gevonden, dewelcke als de voorgaende wederomme zuydtoostwaerts op gestreckt heeft, van de oude wallen ter plaetse als boven gelegen, recht langs het water van de oude graft tot het stadts-erf toe, van daer om

de Limmerhoeck en de oude bierkaye tot de roode toren, nu ter tijdt de Waterpoort, gemaect, van daer weder noordwest op tot aen de oude walke, by 't Konings-huys responderende, met welcke vergrootinge het kasteel van Thorenburgh binnen getrocken, en apparentelijck gedemolieert is, alsoo daer van geene overblijfselen en sijn, anders als de straet het Thorenburgh genaemt, binnen de stadt op die plaetse des kasteels gelegen, en daer van de name dragende. In welcke forme de stadt gelegen heeft tot den jare MDLXXII, wanneer sy met andere steden aengenomen hadde de parthye van den Prince van Orangien tegens de Spanjaerden, welcke Prince daer binnen sijnde nieuwe fortificatien hadde geordonneert te maecken, en de directie van dien gelaeten aen Charles Boysot, gelijk hier vooren verhaelt is, die tegens het belegh in 't jare MDLXXIII in goede defentie waren; waer door de stadt vergroot is, en daer binnen getrocken alle 't gene leyd tusschen de tegenwoordige wallen van de munnicken molen, buyten de slooten achter de Geest langs gaende tot de Malalenbrugge toe, van daer langs de oude graft tot het eynde van 't stadts-erf ofte de keer-sloote.

Derde,

En in den jare MDLXXV is deselve voor de laetste reyse vergroot met het intrecken van de Voormeer, en sijn doen de wallen geleydt wederom zuydtoostwaerts uyt, in alsulcken schijn gelijk die noch tegenwoordigh leggen.

en vierde vergrooting.

In welcke Voormeer daer naer in den jaere MDCXII uyt het water opgemaect is het Veneetse eylandt, oft de nieuwe bierkaye, wessende de platte forme en gedaente van de stadt genoeghsaem een langwerpigh vierkant, aen het hoogste noordwest-eynde breeder als aen het lage ofte zuydoost-eynde, oock aen het hoogste eynde geleyt met een punt het Clarijse bolwerck genaemt, van daer ten wederzijden ontvallende tot aen het munnicken bolwerck, en het bolwerk van de Kennemer-poort, naer welcke forme de straten en burghwallen, soo in de langte als breedte, alle te samen regulier geleydt sijn, 't welck de stadt seer verciert, sonderlinge door dien die daerenboven noch verrijckt is met soo veele schoone, suyvere en aengename wateren, alsoo den omvang op 't minst wel vijftien eylanden begriipt.

't Opmaken van 't Veneetse eylandt.

Aengaende de publike edificien en gebouwen deser Stadt, is alhier te sien eerstelijck een schoone, nette en seer konstige gemaecte kercke, (volgens het oordeel van verscheiden overtreffelijcke Meesters in de bouwkonst) ten aensien van de swaarte des wercks, en de lichtheyt en dunheyt der pylaren, waer mede 't selve wert ondervangen, diergelijcke in Hollandt jae in geheel Nederlandt niet en is te vinden, staende aen de noortwestzijde van dese stadt ten eynde de Langestraet, ter plaetse waer van oudts jae van de eerste beginselen de selve gestaen heeft, welckers ouderdom en veranderinge uyt de naervolgende veersen, geschildert in een tafereel in de selve kerck ophangende, kan werden afgenomen, 't welcke wy tot gedachtenisse der memorie goet gevonden hebben hier by te voegen:

Publike gebouwen.

De Kerck,

Omtrent

A L C K M A E R.

600. Omtrent geleiden duysent jaer
Wert hier gestelt Kerck en altaer
Den Heydensche afgoden,
Niet wel drie hondert jaer daer naer
(Soo de oude memorien sijn waer)
Sijn die weer uyt geroden.
Omtrent 860. Doen t'licht van Christi offerhandt
Glinsterde door geheel Kennemerlands
Stichtmen een Kerck ter eeren
901. Van S. Laurens, d'welcke naderhandt
1132. Dick van de West-Vriesen is verbrant,
1138. d'Oorlogh kant al om keeren.
Maer doen de yver kreegh meer kracht
Wert daer neffens met goet aendacht
Een Kerck in reverency
Van S. Mathys gestelt, sulcx placht
Te sijn onse vooroud'ren pracht
Het werck waerdeert d'intency.
1468, den 29 October. Daer na den Thooren (zeer vermaert)
Van S. Laurens stort neder ter aerdt,
't Welck oorsaeck gaf te vellen
Beyd d'oude Kercken tot op der aerdt;
1470, oft En in haer plaets (als werdt verklaert)
1475. Dit heerlijk werck te stellen.

Sijnde boven dien in 't laer 1645 dese Kercke noch meerder verciert door 't voltoeyen van den grooten treffelijcken en vermaerden Orgel, 't welck meede een stuck wercks is diens gelijcke schier nergens en wert gevonden, soo van groote kostelijckheyt en goeden galm, tot welckers lof wijlen den Heer Iohan van Foreest, in sijn leven Raet in den Hoogen Rade van Hollandt, gemaect heeft de volgende veersen:

*En haec non tacita est Caeli modulantis imago:
Non finit immunes nos canor iste sui:
Nec modo quod volucres acris septemplex orbes,
Sed variat spirans machina mille modos.
Quam sibi consentit, vocem conspirat in unam,
Fistula tam dispar dissimilisque sibi:
Non secus etherii respondent orbibus orbes,
Atque obeunt cursus sidera quaque suos,
Tot sciat hanc spectans Praconia flare Tonantis,
Et gracili junctas quod videt are tubas.
Non satis Almariae est populi celebrare tot oram,
En canat huic concors, & locus ipse Deum.*

Midtsgaders des Stadts Biblioteke, verciert met veelvoudige schoone boecken in verscheyden faculteyten beschreven, die mede in dese Kercke gesien wert boven het zuyderportael op een schoone welgeapproprieerde kamer.

Kapelle. Boven dien is alhier noch een Kapelle, onder het Pausdom gewijdt ter eeren van de Heylige Maget Maria, staende aen de noortzyde van de Leet, en in de steege die daer nae genoemt wert de Capel-steege, responceerende op de nieuwe steenen ofte visbrugge, mede wesende een goet en net gebouw van tamelijcke groote, verciert met een Orgel. Welcke plaetsen beyde nu dagelijks gebruyckt werden tot de openbare predication van de Christelijcke Gereformeerde Religie. Vorders het Stadthuys staende aende zuydzijde vande Langestraet, 't welck verciert en geappropriert is met extraordinaire fraye kamers, zalen en vertrecken, waer in de Heeren Magistraten, mitsgaders andere buyten collegien alhier residerende, haer dagelijckse vergadering

houden, en oock meenighmalen gebruyckt is om de Stadthouders vanden Lande oft andere groote personagien, alhier komende, in te logeren en defroyeren, 't welck vermits de fraye en aensienlijke vertrecken daerin soo heerlijcken kan geschieden als ergens in eenige plaetsen. Noch de Capelle van oudts toegewijdt den heyligen Geest, in 't jaer MDLXXXII geappropriert tot een nieuwe Waeg, sijnde in 't jaer MDXCVIII volbouwt, den tooren daer op staende, mede wesende een heerlijk en aensienlijk gebouw, verciert met een goet en konstigh gemaect uurwerck en speelwerck. Mitsgaders de nieuwe Friesche poort gebout ter plaetse daer de Stadt ten tijde van 't beleggh der Spanjaerden de vervaerlijcken storm heeft moeten afstaen, waer van wy hier voren vermaent hebben, sijnde tot gedachtenisse van dien aen de buyten-sijde vande binnen-poort in steen gehouwen in 't Latijn en Duyts de volgende veersen:

*Hispanus hoc pulsus loco
Cives docet miti Deo,
Parvaeque Sanctorum manu,
Fundi impiorum copias.*

Anno MDLXXXIII Septemb. 18.

De Spaense gasten hadden hier buyten op mijn gestelt
Negen stucken rat, die schooten mijn plat ter aerden;
Maer Godt heeft mijn behouwen door mannen en vrouwen,
met gewelt,
Die hebben mijn ter eeren weder doen repareren, met
grooter waerden.

Anno MDLXXXIII den 18 September.

Boven dien de Geeste en Kennemerpoort, mede cierlijke en konstigh gemaekte gebouwen, mitsgaders beyde de itenen bruggen mette vismarckt op een seer bequaeme plaetse midden in de stad gelegen: vorders het oude bagijnhof achter de groote kerck, nu ter tijt geappropriert tot het Huys-armen-huys en Tucht-huys. Het nieuwe Bagijnhof, tegenwoordigh het Weeshuys, in welckers kapelle is de Latijnsche Schole, staende inde Papestraet. Beyde de Schutters Doelens, genaemt de oude en jonge, mede inde selve Papestraet, met ruyme playsante erven achter uytkomende in de Lombaertstege. Het mannen en vrouwen Gasthuys, mitsgaders het pesthuys, alle te samen mede nae haer gelegentheden ruym en wel geappropriert, staen in de kerckstraet. Noch is alhier geweest een vrouwe klooster van de witte ordre, 't welck door armoed vervallen sijnde met consent van den Bisschop van Haerlem aen dese Stadt verkocht is, die het weder verkocht hebben aen Ionckheer Diederick Sonoy, Gouverneur van Noort-Hollandt, waer door het de naem verkregen heeft van Sonoys-hof, staende op de lange nieuwe sloot. Sedert welke tijdt het selve al tijts een privaten eygendom is geweest, gelijk het noch tegenwoordigh is, en bewoont werdt by den Heer Cornelis vander Lijn, gewesene Gouverneur Generael in Oost-Indien, behalven dat in den jare MDCXXXIII de Stadt een stuck daer van genomen, en tot een nieuwe markt en straet, de Heerestraet genaemt, geappropriert heeft, mitsgaders noch eenige andere meer, die wy om de kortheyts wille sullen voorby gaen.

De

De hoof-
neeringen.

De hoofneeringen die dese Stadt eertijts gehad heeft, sijn neffens haer weeckelijcke grootte en overtreffelijcke suyvelmarckt, voornamentlijck geweest het soutfieden en grutten; doch in de jaren MDCV en MDCXVI by ongeluck grooten brant in de soutkeeten geweest hebbende, 't welck de Borgerye merckelijcke schaede aenbracht, is t'sedert die tijdt deselve neeringe allenskens seer vermindert, gelijk oock het grutten: doch sijn in plaetse van dien wederom t'sedert eenige jaren herwaerts seer aangewassen de brouwerie en draperie-neeringe, die nu alhier het beste welvaren geeft, boven den weeckelijcken marcktdagh des vrydaeghs naer de middagh en saterdagh's morgens; gelijk oock, door het bedijcken van de Meeren hierom gelegen, de weeckelijcke suyvelmarckt seer is vermeerderd, sulcx dat nu dickwils in 't principale Somer-saysoen gebeurt, dat alhier verkocht en ter Wage gewogen wert, op eenen vrydagh na de middagh en saterdagh's morgens, omtrent de vijf mael hondert duysent ponden kaes, die altemael in de plaetsen hier rondtom gelegen gemaect, en vande huysluyden alhier ter marckt gebracht werdt.

Privilegien
en vryhe-
den.

Gelijk dese Stadt in alle voorvallende gelegtheden seer getrouwe is geweest aen haer Landtsheeren de Graven van Hollandt, gelijk uyt het gene hier voren verhaelt is genoegsaem blijktt; Soo is de selve in vergeldinge van dien oock wederom van haer Landtsheeren begifticht met veele heerlijcke privilegien en vryheden, als eerstelijck by Graef Willem Roomsch Koning in den jare M C C L I V den XI Januarij, waer by alle poorters en burgers in rechten verdaeght wesende, geprivilegieert sijn veerthien dagen dagh van beraet te nemen. En daer naer den 4 Iulij van het selve jaer sijn alle burgers en poorters van Alckmaer van den voorseyde Grave geprivilegieert met haer koopmanschappen te mogen varen vry, sonder iets te betalen, voorby alle tollén vanden Graefschappe van Hollandt, midts doende betoogh dat sy Burgers oft Poorters sijn, besegelt met des Stadts segel. In den jare M C C C X X I X heeft Willem de vierde, Graeve van Henegouwe en Hollandt, de Stadt by opene brieven vergunt drie jaermarckten, de eerste midvasten, de tweede iacobi, en de derde Bartholomei, t'elckens drie weecken geduerende, gunnende de koopluyden de selve frequenterende groote vryheden, onder anderen dat sy niet meerder voor tol souden betalen als voor elck paert vier penningen, elck rund twee, elck laecken acht penningen, alle slepende goederen den hondertsten penning; en wederkerende dewijl de marckt duert, met gelijcken tol tot sijn wederseggen toe. In 't jaer M C C C L V heeft Hertogh Aelbrecht van Beyerén, als Ruwaert van Hollandt, de Stadt noch met een vierde Iaer-marckt vereert, beginnende drie dagen voor S. Matheus dagh en vier dagen naer, op gelijcke vryheden en rechten als die van belooken Paesschen, mede tot sijn wederseggen geduerende. Anno M C C C L X V heeft den selven Hertogh de Iaer-marckt van belooken Paesschen, die Paesmaendagh plach te beginnen, verleyt tot drie Hollandt.

dagen na Paesschen, gelijk die nu begint, met de selve vryheden als de voorgaende. In 't jaer M C C C X C, heeft de voorschreven Hertogh, by goetduncken van sijnen Rade, mede dese Stadt, beneffens de Steden van Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Rotterdam, S. Geertruydenbergh, Oudewater, Solgendinge, Gravelande, Naerden, Medemblick, Enchuyfen, den Briel, den Heere van Arckel en sijn Stadts poorteren van Gornichem, mitsgaders de dorpen van Aeckerflood, Uytgeest en Wormer, ten eeuwigen dagen vry gesproken van alle Stapelrecht en ongelde die de Stadt Dordrecht op hun pretendeerde. In 't jaer M C C C C I heeft desen Hertogh de Stadt oock vernieuwt de privilegien die sy van Koning Willem hadden verkregen. In 't jaer M C C C C X I V heeft Hertogh Willem van Beyerén dese Stadt geprivilegieert, dat Schepen haer vonnisse souden mogen steden oft uytsetten eens acht weecken, maer langer niet. In den jaere C I O C C C C L X X V I I I heeft Keyser Maximiliaen de Stadt Alckmaer bevesticht alle privilegien, hantvesten, rechten en vryheden die sy t'eenigen tijden van de Graven van Hollandt hadden verkregen, en noch boven dien verklaert, dat alle koopmanschappen, van en naer de jaermarckten gevoert werdende, souden tol vry sijn. Dese en veel andre heerlijcke privilegien, die wy om kortheyts wille voorby gaen, werden op 't Stadthuys by de Heeren Burgemeesters in haer vertreck-kamer, beneffens andere Stadts papieren, bewaert, en dagelijcks in 't stuck van policie en justicie by de Wethouders, in faueur van die het aengaet, gehouden in goede observantie.

De Regeeringe deser Stadt bestaet eerst en voornamelijck uyt een Collegie van XXIV Vroetschappen oft Raedtspersoonen, dewelcke gekosen werden uyt de rijckste, vreetsaemste en aensienlijckste uyt de Borgerye, en dienen haer leven lang, oft dat sy by vertreck haer poorterschap affleggen. Welckers namen in het tegenwoordigh jaer C I O I O C L I I, als wy dit schrijven, waren, volgens haer ouderdom in bedieninge naer malkander gestelt, de naervolgende Heeren:

De Rege-
ringe en te-
genwoordige
Regenten.

Ionckheer Thomas van Egmont vander Nyenburgh, nu mede voor de tweede reyse Gedeputeerde ter vergaderinge van de Hoogh-Mogende Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden.

Nanning van Foreest, oock mede Gecommitteerde in de Reeckenkamer des Graeflijckheys van Hollandt.

Ian Laurensz. Klock, tegenwoordigh presiderende ter vergadering van de Ed. Moogende Heeren Gecommitteerde Raeden van West-Vrielandt en 't Noorder-quartier.

Thaams Gerritsz. vander Does, Out-Burgemeester, en oock oudt-Raedt ter Admiraliteyt in 't Noorder-quartier.

M^r. Cornelis Schagen, Secretaris en ordinaris adjunct ter daghvaert van de vergadering der Ed. Groot-Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrielandt.

M^r. Cornelis van Sonneveldt, Out-Burgemeester, en tegenwoordigh Raedt ter Admiraliteyt in het Noorder-quartier.

A L C K M A E R.

Ionckheer *Cornelis van Teylingen*, mede oudt Raedt ter Admiraliteyt.

Jacob Schagen Hoogbladt, oudt Burgermeester.

Doct^r *Dirck Vryburgh*, oudt Burgermeester, oock Ontfanger des gemeene landts middelen.

Iohan Steenhuys Ryp.

Wilhelm Coren, mede Bailjuw van de Nyenburgh.

Ian Willemz. Meurs.

Cornelis vander Gheest.

David vander Meer.

Iohan van Steenhuysen Baartz, tegenwoordigh mede Gecommitteerde in de Reeckenkamer van West-Vrielandt en 't Noorder-quartier.

Jacob Baart.

Cornelis van Teylingen Pieterz.

Jacob van de Nicuwstadt.

Pieter Fransz. Ocker.

Cornelis Jacobz. de Groot.

Adriaen Cornelisz. Sevenhuysen.

M^r. Hendrick Druyf.

Iohan van der Nyenburgh Gerritz, en

Aernoudt vander Graef, oock Rentmeester van des Graeflijckheys Vroonlanden, Egmonden en Zypelanden.

En by affterven van iemandt werdt het getal van *xxiv* wederom, by meerderheydt van stemmen, van anderen vervuldt, welcke *xxiv* personen jaerlijcks op den vier-en-twintighsten Decembris wefende Kers-avondt, mede by meerderheydt van stemmen, stellen vier tot Burgermeesters, dewelcke voor desen jaere sijn de voornoemde Heeren,

Ionckheer *Thomas van Egmond* vander Nyenburgh.

Ionckheer *Cornelis van Teylingen*.

Iohan Steenhuys Ryp, en

Iohan vander Nyenburgh Gerritz.

En seven tot Schepenen, dewelcke mede in den tegenwoordigen jare sijn,

Adriaen Cornelisz. Sevenhuysen.

David vander Meer.

Jacob Baart.

M^r. Bartholt van Steenhuysen Iansz.

Ian Willemz. Meurs.

Pieter Fransz. Ocker, en

M^r. Henrick Druyf.

Boven dien noch een Thesaurier, dewelcke gestelt is tot een Ontfanger van des Stadts inkomen, en wederom om Stadts schulden te betalen, dewelcke voor het tegenwoordigh jaer is,

Garbrant Hensbroeck.

En werdt deselve verkiesinge oft electie gedaen in dese maniere, te weten dat yder vande Vroedtschappen een dagh drie oft vier voor de verkiesinge, uyt de name van de Heeren Burgermeesters, werden geïnfinueert door een Stadtsbode den tijdt van de verkiesinge, en dat syluyden gelieven naer Stadts privilegien en kostuymen haer biljet van verkiesinge boven te senden, krijgende, neffens de selve infinuatie, yder mede een biljet waer op gespecificeert staen de namen der afgaende Magistraeten, en anderen die voor dat jaer niet kiesbaer en sijn: welck biljet door de selve Vroedtschappen, 't sy in persoon, oft door andre haer speciale gemachtighden werden boven gebracht oft gelonden, inhoudende deselve

*Verkiesinge
der selver.*

yder in kas van nominatie van een nieuwe Vroedtschap drie personen, in kas van nominatie van Burgermeesters, Schepenen en Thesaurier; voor Burgermeesters acht personen, voor Schepens veerthien personen, en voor den Thesaurier twee personen, die als dan alle t'samen boven gekomen wefende by Burgermeesters, ten overstaen van de presente Vroedtschappen, wierden geopent en by de Secretaris de naem aengeteykent, en de naem in regart van de Vroedtschap die meest uytkomt, verkrijght het ampt, gelijk oock verkrijgen de vier namen dewelcke meest uytkomen voor Burgermeesters, de seven namen dewelcke meest uytkomen tot Schepenen, en den naem meest uytkomende tot Thesaurier: doch werden meest ordinaris noch een jaer gecontinueert die gene dewelcke maer een jaer in 't collegie van Burgermeesteren oft Schepenen heeft geseten, maer langer niet; gelijk oock den Thesaurier wel voor een jaer drie oft vier werdt gecontinueert. Bestaende de macht van Burgermeesters om te regeeren en administreren de dagelijckse policie van de Stadt, en by difficulteyten ende meerder swarigheden, de Vroedtschappen daer over te beroepen en haer resolutie te nemen, en de genomen resolutie te executeren: de Schepens, omme neffens den Schout (dewelcke alhier oock by de Vroedtschappen werdt genomineert en gerecommandeert, doch sijne commissie ontfangt van de Heeren van de rekening des Graeflijckheys van Hollandt) recht en justicie te administreren in alle dagelijckse voorvallen, soo criminele als civile saeken; en werdt het Schout-ampt tegenwoordigh bekleedt by den Heer

M^r. Jacob van Veen, dewelcke mede is Bailjuw en Dijkgraef van de Heer Huygenwaert; wefende 't officie van den selven Schout in alle criminele saecken 't recht van de hooge Overigheyt te bewaren, en op alle misbruycken en contraveuteurs tegens keuren, tot welstandt van de Gemeente gemaect, te letten, en de boeten uyt te winnen; midtsgaders oock, beneffens Burgermeesters en Schepens, te maecten alderhande dagelijckse keuren, en ordinantien, dienende tot welstandt van de Stadt en de goede Burgerye: stellen met malkander oock onder haer jaerlijcks op nieuwjaers-avondt twee Fabrijquen, opzicht hebbende op des Stadts publike wercken, drie Weesmeesters, drie Kerckmeesters, en voorts Regenten van de Godtshuysen, Aelmoesseniers, en Bedienaers der armen, tot sodanigen getal in yder huys oft collegie als van oudts gebruyckelijck is: sulcks dat alles seer maetigh, eendrachtigh, en op een goede voet alhier geregeert wert.

Boven dien is dese Stadt mede verheerlijckt te hebben haer ordinaris Gedeputeerde by beurtten in de hooge Regeringe deser landen, te weten oft in de vergaderinge van de Generaliteyt, Raet van Staten, ofte Generaliteyts Reeckenkamer, en dat in den tijdt van twaelf jaren negen jaren vervolgens, in yder Collegie drie jaren, dewelcke omgekomen wefende dan drie jaren stille sitten. In de vergaderinge van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrielandt, heeft dese Stadt de dertiende plaats, en de twaelfde onder de

*Des Stadts
plaats in de
hooge regeer-
inge deser
Landen.*

A L C K M A E R.

de Steden. In de vergaderinge van de Heeren Gecommitteerde Raden van West-Vrieslandt en 't Noorder-quartier heeft dese Stadt, als wesende de Hooftstadt van 't selve quartier, de eerste plaetse, gelijk mede in de Reeckenkamer van de selve. In 't Collegie ter Admiraliteyt in 't selve quartier residerende, heeft dese Stadt mede haer ordinaris Gedeputeerde, gelijk oock in de Kameren van de Oost- en West-Indische Compagnie, welcke Gedeputeerdens in yder collegie by de Vroedtschappen werden gesonden voor sodanigen tijdt als gebruyckelijck is, en dan wederom verandert.

De juris-
dictie.

De jurisdictie deser Stadt buyten de graften wert ten zuynen aengelent met d'Ambachtsheerlijckheyt van Heylo, leggende in hooge jurisdictie onder den Bailjuwschappe van Kennemerlandt, ten westen met het Graeffschap van Egmond en heerlijkheyt van Wummenum, ten noorden met de heerlijkheyt van Bergen, en ten oosten met de dorpen van Koedijk en Outdorp, leggende in hooge jurisdictie onder den Bailjuwschappe van der Nyenburgh; doch in resort van verpachtinge van des gemeene landts middelen van consumptie, werden daer onder verpacht, Heylo, Limmen, Aeckerfloodt, Uitgeest, Castricum, Egmond buyten, binnen en op de hoeve, Backum, Wummenum, Outdorp, Bergen, Groet, Schoorel, Camp, Petten, Koedijk, Sint Pancras, Suyt-scherwoude, Noort-scherwoude, Oudtkarspel, Herenkarspel, Dirckhorn, Krabbedam, Warmenhuysen, Sint Maerten, den Enigeburgh, Valckooge, Schagen, Haringhuysen, Colhorn, Barsingerhorn, oude en nieuwe Nyrop, Winckel, Veenhuysen, Ursen, Rustenburgh, Oterlijck, Schermeer, Schermerhorn, Graft, Rijp, Huyduynen en 't Oogh, over welke dorpen en plaetsen Schepenen deser Stadt, als Commissarissen van des gemeene landts middelen, mede haer jurisdictie hebben, in saken uyt de selve middelen resulterende.

Buyten Col-
legien alhier
haere ver-
gaderinge
houdende.

De buyten Collegien, dewelcke alhier haer vergaderingen houden, wesende eygentlijcken de Stadt noch de regeeringe van dien niet aenhangigh, sijn den Bailjuw van de Nyenburgh met mannen van Leen des Graefflijckheys van Hollandt, die de hooge jurisdictie exerceren over de dorpen van Rijp, Graft, Suydt en Noort-Schermeer, Schermerhorn, Ursen, Ooterleecq, Outdorp, Sint Pancras, Broeck, Suydt-Scherwoude, en Noort-Scherwoude, op Langedijk en Koedijk hierom gelegen. Den Bailjuw, Dijkgraef, Schepenen en Heemraden van de Zype, Wieringerwaert en Huygenwaert. Den Dijkgrave en Heemraden van de uytwaterende sluyfen in Kennemerlandt en West-Vrieslandt, van Geestmeer-ambacht, van de Schermeer, van de Egmonder en Bergermeer, en noch verscheiden andre kleyne Bailjuwschappen en dijkagien, die wy om de kortheyts wille voorby gaen: welke Collegien alhier in 't Stadthuys, in eenige fraye vertrecken daer toe geappropriert, hebben haer ordinaris vergadering en byeenkomsten, tot het houden haerder vierschaer en dagelijckse voorvallende besoignes: gelijk oock jaerlijcks alhier op seeckere geprefigeerde tijden,

ten overstaen vande gemeene ingelanden die gelieven present te sijn, gehouden en gesloten werden de generale gemeene landt-reekening van de voorz. polders en dijkagien.

Uyt dese Stadt, als van oude tijden bewoont geweest hebbende van verscheiden Adellijcke, eerlijcke en aensienlijcke gellachten en familien, die haer getoont hebben groote liefhebbers van geleertheit en der vrye konsten, (alsoo uyt seeckere memorie, ons in 't beschrijven van dese ter handen gestelt, blijkt, dat in de jaren 1513, 1514, 1515, 1516 en 1517, voor den vyandelijken overval der Gelderschen en Vriesen, daer van wy hier voren hebben vermaent, de publique triviale Latijnsche Schole deser Stadt gesloereert heeft met meerder als ses hondert buytenscholieren, behalven de eygene burgers kinderen, dewelcke in den selven overval geheelijck verstroyt wierden,) sijn gesproten dese naervolgende treffelijcke vermaerde mannen.

Geleerde en
vermaerde
mannen.

Als eerstelijck den vermaerden *Petrus Nannius*, *P. Nannius*, die alhier geboren is in den jare 1500, dewelcke door sijne groote geleertheit in letteren tot soodanige vermaertheit is gekomen, dat hy waerdigh gekent is te bekleeden het Professor-ampt in het Collegie van de drie talen tot Leuven; het groote getal van sijne schriften, die hy heeft uytgegeven, sijn getuygen van sijn hooghdravend verstandt: hy is tot Leuven overleden in den jare 1557 aen een hevige koortse, en aldaer in Sinte Pieters kerck begraven.

D^r. *Pieter van Foreest*, vermaert Medicijn, als getuyght het treffelijcke *Opus Medicinæ* van hem uytgegeven, is alhier geboren in den jare 1522, en heeft in den jare 1575 datelijck na de Inauguratie van de Academie der Stadt Leyden aldaer de eerste lesse in de Medicijnen gedaen, en lange gepraetiseert hebbende als ordinaris Medicijn der Stadt Delft, is eyndelijcken in den jare 1597 alhier binnen Alckmaer overleden, en in dese Stadts groote Kerck begraven, uytwijfende het naervolgende Graffchrift, op de sarcken, sijn graft bedeckende, gehouwen, te kennen gevende het jaer van sijn overlijden:

D^r. Pieter
van Foreest.

Annus Obitus P. Foresti Alkmar. Med. celeberr. hoc versu numeratur:

EVICtVs Fato CVbat haC /Vb MoLe ForestVs
HippoCrates BataVIs sI FVIt ILLe FVIt.

Uyt het selve geslacht van *Foreest*, daer wy nu aen gedencken, de welke van oude tijden alhier haer woonplaetse hebben gehouden, sijn geboren meer andere vermaerde Mannen, dewelcke, om haer sonderlinge vromigheyt en wetenschappen, gepromoveert sijn geweest tot groote staten en digniteyten: als eenen anderen D^r. *Pieter van Foreest*, dewelcke al voor de tijden van *Petrus Nannius* gedacht werdt, die geweest is van *Petrus Nannius* van den Koning van Denemarken. M^r. *Johan van Foreest*, Schout deser Stadt van den jare 1574, tot den jare 1577. M^r. *Nanning van Foreest*, eerst Pensionaris deser Stadt, en namaels Raetsheer in den Hoogen Rade van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt. D^r. *Adam van Foreest*, mede vermaert Medicijn, lange jaren geweest hebbende Burgermeester en Raedt, midtsgaders Ontfanger des gemeene landts middelen deser Stadt.

M^r. Johan
van Foreest.
M^r. Nan-
ning van
Foreest.

D^r. Adam
van Foreest.

A L C K M A E R.

M. Jacob van Foreest. Stadt. *M^r. Jacob van Foreest*, Secretaris vande Ed. Mo:Heeren Gecommitteerde Raden vande Staten van West-Vrieslandt en 't Noorderquartier.

M. Johan van Foreest. Gelijck oock sijn sone *M^r. Johan van Foreest*, naemaels mede Raetsheer in den voorsz. Hoogen Rade, de welcke boven sijne groote wetenschap in de Rechtsgeleertheydt, mede geweest is een seer uytmuntende Poëet, onlangs overleden.

M. Pancras van Castrikum. *M^r. Pancras van Castrikum*, seer vermaert Rechtsgeleerde, en veel geemployeert geweest in diverse legatien en anderelands saecken van grooten gewichte, t'sedert de Reformatie deser landen; is eerst geweest Raetsheer in den Hoogen Rade van Hollandt, Zeelant en Vrieslandt, en naemaels beroepen tot Pensionaris der stad Groeningen, alwaer hy omtrent den jare 1620 is overleden.

M. Jacob Coren. *M^r. Jacob Coren*, mede een seer vermaert Rechtsgeleerde, dewelcke omtrent den tijdt van seltien jaren geweest hebbende Secretaris deser Stadt, eyndelijck beroepen is tot Raedtsheer in den voorsz. Hoogen Rade van Hollandt: van hem is uytgegeven secker boeck, geintituleert *Observationes Rerum judicatarum Supremae Curiae Hollandiae, Zeelandiae & Frisiae*: behalven verscheiden andere geleerde manuscripten, dewelcke noch onder sijne weduwe en kinderen beruften, waer uyt sijne sonderlinge wetenschap, vlytigheyt en naerstigheyt seer wel is af te nemen. Hy is in die staet in 's Gravenhage overleden, in den jaere 1631, en alhier tot Alckmaer in de kerk begraven.

D. Adrianus Metius. *Adrianus Metius*, Doctor in de Medecijnen, en sonderlinge wetenschap hebbende in de Astronomia, Geometria en Arithmetica, heeft den tijdt van acht-en-dertigh jaren de selve faculteyten in de Academie tot Franiker als ordinarius Professor geleert, en beneffens dien veel geleerde boecken geschreven en uytgegeven, die genoeghsaem by alle liefhebbers van geleertheydt bekent sijn, gelijck mede sijn uytmemendt kloeck verstant en scherpe vernuft: hy is tot Franiker overleden aen een heete koortse in de maent van September in 't jaer 1635.

M. Adriaen Anthonisz. Dewijl wy vanden selven *Metius* alhier gedenken, en dient niet vergeten sijnen Vader *M^r. Adriaen Anthonisz.* van 't eerste begin van de Reformatie geweest hebbende Burgermeester en Raet deser Stadt, een man van sonderlinge vromigheyt en experientie, en oock groote kennisse hebbende in den loop des hemels, landtmeetten en Fortificatie-kunst; waerom hy al ten tijde van Willem Prince van Orangien hooghlofslijcker memorie, gemaect is ordinarius Ingenieur en Raet van Fortificatie: sijn wetenschap is daer in soo groot geweest, dat naeuwelijcks een Stadt oft schans van importantie, den thuyt van 't verleenicht Nederlant besluytende, gevonden wert, dewelcke op sijne ordiantie niet en is gefortificeert.

Jacob Metius. Den selven *M^r. Adriaen Anthonisz.* heeft noch eenen anderen Soon gehadt *Jacob Metius* genaemt, in 't eerste begin van sijn jaren geheel affschuwigh van 't geselschap der menschen, sulcks dat hy genoeghsaem onbequaemheyt toonde te hebben om de letteren ofte eenige andere goede wetenschappen te leeren, niet regenslaende

alle vlytigheden daerom by sijne Ouders aengewent, dewelcke eyndelijck siende geen nut met hem te doen was, desisteerden van hem ter Schole te houden; doch heeft uyt hem selfs lust verkregen tot het slijpen van eenige glaeskens, 't welck hy eerst in 't werck stelde op een Brillen slijpers winckel, niet verre van sijn Ouders huys wesende, daer hy dagelijcx verkeerde, dewelcke hy in gerolt papier sette, op de wijze van de huydendaeghe zeebrillen, en allenskens tot soodanige perfectie van de konst quam, dat boven de zeebrillen die hy sleep, daer door men van een mijl drie a vier langre op een hooghte konde sien eenigh schrift te lesen, hy wiste oock wonderlijke brant-glasen te slypen, jae selfs van ys met een mes en sijn handt te ronden, dat die met ongelooflijke snelheyt deden branden. Nachtglasen waer mede hy door behulp van een kaerse in een seer verre distantie op 't duysterste van de nacht alle dingen seer perfect konde vertoonen, oft het by klaren dage ware: doch en heeft de voornoemde *Jacob Metius* soo verre niet kunnen werden gebracht, noch door inductie van sijne ouders, sulters en broeder, ofte andere vrienden, ja selfs niet door sijn Excellentie Mauritius Prince van Orangien hooghlof. memorie: sulcks dat de perfectie van de konst met hem gestorven en begraven is.

Cornelis Drebbel. *Cornelis Drebbel*, een wonderlijke Filosooph, dewelcke, vermits sijn groote geleertheyt en wetenschap, de eer heeft gehadt om van sijn Keyserlijke Majesteyt Ferdinand de tweede, verheven te werden tot sijnen Raet, en Leermeester van sijn Soon den Keyser Ferdinand de derde, tegenwoordigh regerende. Hy is in den Boheemschen oorlogh in 't jaer 1620, in 't innemen van Prage, gevangen; maer door intercessie van sijn Majesteyt van Groot-Brittanje, en de Ho. Mog. Heeren Staten Generael weder verlost, na welcke verlossing hy sijn woonplaetse getransporteert heeft tot Londen in Engelandt. By den selven *Drebbel* is soo grooten wetenschap in de Philosophie geweest, dat hy daer door ongelooflijke dingen uytwerckte, als breeder uytwijst sijn uytgegeven boeckken, genaemt, *Eeuwige bewegingen*. Hy is in 't jaer 1634 overleden.

M. Mathijs van Oudestein. *M^r. Mathijs van Oudestein*, in sijn leven verscheide reysen geweest hebbende Burgermeester deser Stadt, oock Gecommitteerde in de vergaderinge van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raeden van West-Vrieslandt en 't Noorderquartier, is eyndelijck beroepen tot Raedtsheer in den hoogen Rade van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt: hy is in den selven staet in 's Gravenhage in 't jaer 1647 overleden, en alhier begraven.

Frederick Houtman. *Frederick Houtman*, Raet deser Stadt, heeft tot verscheide reysen in dienst van de Heeren Bewindthebberen van de Oost-Indische Compagnie, de Orientaelsche landen versocht, en is eyndtlijcken geworden Gouverneur in Amboyna en Raet van Indien, welcke ampten eenige jaren lofselijck bekleet hebbende, is weder 'thuis gekomen, en alhier in sijn vaderlandt binnen dese Stadt in 't jaer 1627 gestorven en begraven.

B E S C H R Y V I N G

van

H O O R N,

getrocken uyt de Chronijck van

D^r. THEODORVS VELIVS,

Raet en Medicijn der selve Stede.

Eerste be-
gin.

dat seer ge-
ring is.

HOORN heeft voor wey-
nigh eeuwen niet alleen
geen stadt, maer selfs
geen dorp geweest; dan
alleen een Sluys met een
Overtoom, daer door
het lant sijn binne-wa-
ter plagh te loosen: waer
door sy byna de laetste
tot een stadt geworden

is; dewijl de dingen eer uyt iet dan uyt niet voort-
komen: doch als sy begon toe te nemen, heeftse in
haest al d'andere achterhaelt. De gemelde Sluys en
Overtoom was in de dijk, aen d'oostsijde van de
Roode-steen, (soo wort de marckt nu genoemd)
en diende de lantlieden niet alleen tot de gemeen-
ne waterloofing, maer oock om daer door dage-
lijcks in en uyt de zee te komen. Binnen liep de
Tocht daer op, die toen de Gou genoemd wierd,
en noch heden by de koepoort is. Buyten lagh
wat voorlants, meest riet, dat noch een overblijf-
sel van 't lant was, daer eertijts het afgespoelde
dorp Dampden plagh op te staen; en deur dit
voorlant liep sekere kil (welcke nu de haven van
Nieuwendam is) in zee, redelijck diep, byna als
een Hoorn gekromt, en daerom oock seer veyligh
voor de schepen, die hier quamen havenen.
't Lant self, daer nu de stadt is, was laegh en
moerassigh, vol kleyne meiren, en bequamer
om riet en biesen dan iets anders voort te bren-
gen: maer 't gene dat meer inwaerts lagh, was
seer goet en vruchtbaer, en beset met vele schoo-
ne dorpen, die de voorseyde sluys als met een
ring besloten, en geen bequamer wegh dan haer
tot de zee hadden. Hier door en om 't veyligh
leggen, quamen daer dagelijcks vele vreemde lie-
den, om van d'ingesetenen haer kaesen en ander
suyvel te koopen, en verscheide gemaeckte wer-
ken, dewijl 't lant noch sonder ambachts-lieden
was, aen de selve te verhandelen. Onder ande-
re waren 'er drie broeders, Hamburgers, die hen
met brouwen geneerden, en hier veel quamen om
hare bieren te verkoopen: dese siende de goede
gelegenheyt van de plaets, en de groote toe-
loop der menschen, vonden goet hier yder een
huys te setten, en die tot herbergen te maken,
als d'oude geheugh-schriften seggen; om daer
door, gelijk de brouwers noch heden wel ge-
woon sijn, den afreck van hare bieren te ver-
meerderen. Dese drie huysen waren d'eerste ge-
bouwen van Hoorn, en wierden in 't jaer M CCC XVI

D'eerste
huysen.

Hollant.

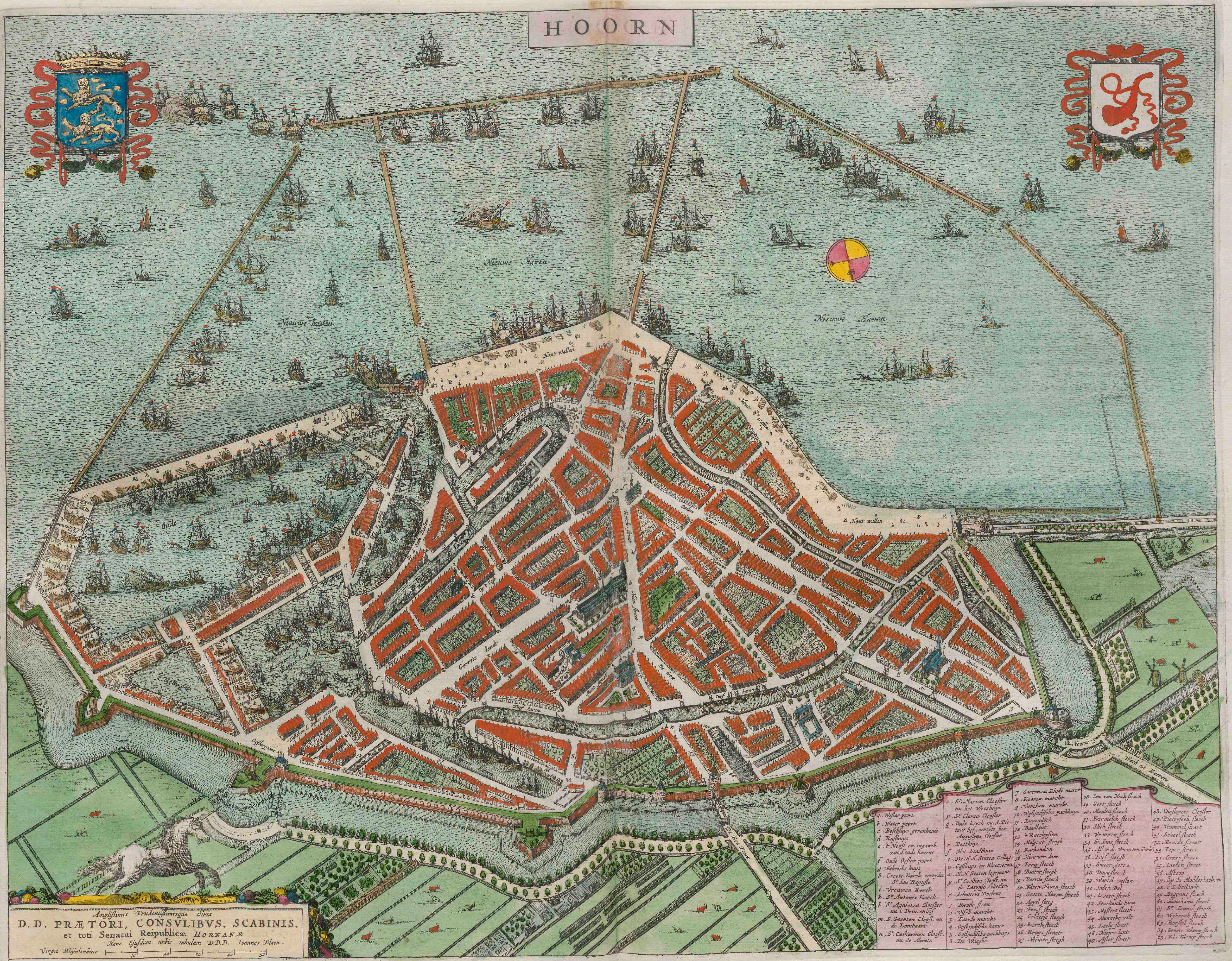
geset, als Graef Willem de derde, de Goede ge-
bynaemt, 't gebied over dese landen had. Een
der selve was noch tot het jaer M D L X in wesen,
gemaeckt van seer groote gebackten steenen, naer
d'oude wijze, en had voor aen de gevel een steen-
nen lantaren, daer men 's nachts licht in stelde;
op dat de schepen, die by doncker aenquamen,
haer koers daer na mochten richten. Als dit huys,
om herbouwt te worden, afgebroken wierdt, en
dat men daer by dolf, vont men noch onder
d'aerde d'oude schoeyfelen en palen, met welcke
de Tocht weleer aen weersijden opgetrocken was
geweest, en noch een gront en eenige overblijffels
van een Overtoom, sijnde gewisse teekens, dat het
selve huys eertijts dicht aen de Tocht gestaen
had, en van 't gene alreede verhaelt is. Dese her-
bergen waren een groote oorfaeck om de toeloop
te verbeteren; soo dat daer voortaan niet alleen
de burenen, maer, soo geseyt is, allengs de vreem-
den en vergesete volckeren, als de Denen en Ey-
derschen, begonnen te verkeerren, die hier van
die tijdt af de plaets van hare Offemarckt, die sy
sedert tot in onse tijdt gehouden hebben, begre-
pen: soo dat onlangs daer na meer huysen ge-
bouwt sijn, en de woningen met het volck ver-
meerden; 't welck soo voorspoedigh was, dat in
ses oft seven jaren, uyt foodanigh een kleyn be-
gin, als wy nu verhaelt hebben, een goet en wel-
betimmert dorp wierd.

Haer naem is altijt van eerst af Hoorn geweest; *Naems oor-
sprong.* doch waer uyt die gesproken is, daer van sijn ver-
scheide gevoelens. Eenige seggen van 't kruyt,
dat men Domphorens noemt, 't welck vele op de
plaets, daer nu de stadt is, na haer voorgeven,
plagh te groeyen. 't Is waer, dat dit kruyt, by
den Herbaristen oft Kruytkenners *Coniza Helenitis*
genoemt, noch hier en daer aen de kanten van
de velden wort gevonden, insonderheyt naer
Berckhout en de Veenen; en dat de holle pijp,
die het tot een stam heeft, een weynigh besne-
den sijnde, der huyslieden kinderen tot een
hoorn, om daer op te blasen, kan dienen, waer
van het oock de naem heeft: maer evenwel
dunckt het my ongerijmt, en ick kan niet be-
dencken, hoe de stadt daer van haer naem sou
ontfangen hebben. Andere meenen, datse
eerst een Horn oft Buert was van het dorp
Dampden, 't welck eertijts, na 't gemeyne gevoe-
len, recht nevens haer in 't zuydwesten gelegen
heeft, en nu van de zee ingenomen is; en dat de
naem, die eerst Dampden-Horn was, allengs ten

ij N

deel

HOORN

Amplissimis Prudentissimisque Viris
D.D. PRÆTORI, CONSULIBVS. SCABINIS.
et toti Senatui Reipublicæ HOORNÆ
Hanc Civitatis urbis tabulam D.D.D. Ioannes Blaeu.
Virgo Blijlandica

1. Nieuwe haven	2. Nieuwe haven	3. Nieuwe haven	4. Nieuwe haven	5. Nieuwe haven	6. Nieuwe haven	7. Nieuwe haven	8. Nieuwe haven	9. Nieuwe haven	10. Nieuwe haven	11. Nieuwe haven	12. Nieuwe haven	13. Nieuwe haven	14. Nieuwe haven	15. Nieuwe haven	16. Nieuwe haven	17. Nieuwe haven	18. Nieuwe haven	19. Nieuwe haven	20. Nieuwe haven	21. Nieuwe haven	22. Nieuwe haven	23. Nieuwe haven	24. Nieuwe haven	25. Nieuwe haven	26. Nieuwe haven	27. Nieuwe haven	28. Nieuwe haven	29. Nieuwe haven	30. Nieuwe haven	31. Nieuwe haven	32. Nieuwe haven	33. Nieuwe haven	34. Nieuwe haven	35. Nieuwe haven	36. Nieuwe haven	37. Nieuwe haven	38. Nieuwe haven	39. Nieuwe haven	40. Nieuwe haven	41. Nieuwe haven	42. Nieuwe haven	43. Nieuwe haven	44. Nieuwe haven	45. Nieuwe haven	46. Nieuwe haven	47. Nieuwe haven	48. Nieuwe haven	49. Nieuwe haven	50. Nieuwe haven	51. Nieuwe haven	52. Nieuwe haven	53. Nieuwe haven	54. Nieuwe haven	55. Nieuwe haven	56. Nieuwe haven	57. Nieuwe haven	58. Nieuwe haven	59. Nieuwe haven	60. Nieuwe haven	61. Nieuwe haven	62. Nieuwe haven	63. Nieuwe haven	64. Nieuwe haven	65. Nieuwe haven	66. Nieuwe haven	67. Nieuwe haven	68. Nieuwe haven	69. Nieuwe haven	70. Nieuwe haven	71. Nieuwe haven	72. Nieuwe haven	73. Nieuwe haven	74. Nieuwe haven	75. Nieuwe haven	76. Nieuwe haven	77. Nieuwe haven	78. Nieuwe haven	79. Nieuwe haven	80. Nieuwe haven	81. Nieuwe haven	82. Nieuwe haven	83. Nieuwe haven	84. Nieuwe haven	85. Nieuwe haven	86. Nieuwe haven	87. Nieuwe haven	88. Nieuwe haven	89. Nieuwe haven	90. Nieuwe haven	91. Nieuwe haven	92. Nieuwe haven	93. Nieuwe haven	94. Nieuwe haven	95. Nieuwe haven	96. Nieuwe haven	97. Nieuwe haven	98. Nieuwe haven	99. Nieuwe haven	100. Nieuwe haven

deel uytstervende, Hoorn alleen is overgebleven. Dit sou wat schijns hebben, soo de naem self hier niet tegen riep, die niet met een enckele, maer met een dubbele O O moet uytgesproken worden, als 't geluyt van de selve duydelijck meebrengt. Doch andere wederom, waer onder oock onsen Adrianus Iunius is, trecken de naem van de kromheyt der eerste haven, die byna de gedaente van een Hoorn vertoonde, gelijk dat noch heden eenighsins te sien is: oft van de voornaemste der drie gemelde herbergen, daer welcer een Hoorn tot een teeken uything: en dit laetste is, nae mijn oordeel, 't waerschijnelijckste gevoelen; want dat die dit teeken voerde, wort by al d'oude memorien oft geheughschriften bevestight; en men vint meer Buerten, soo in Noord-Hollant als elders, die op dese wijze van een herbergh haren naem bekomen hebben. Daer sijn oock sommige, die de naem, Poëtischer wijze, om de groote menighe van lijfsocht, van den Hoorn des Overvloets hebben willen trecken, 't welck wel geestigh is; doch is oock te gelooven, als men op d'eenvoudigheyt van die tijden let, dat d'eerste inwoonders in't geven van de naem daer weynigh op gedacht hebben.

't wapen.

Dit is oock van 't wapen te houden, 't welck met de naem der stadt overkomt; want dat is een rooden hoorn in een wit velt, en sonder twijfel, niet uyt eenige diepe voordacht, maer alleen uyt deselve naem gesproken. Hier meê, dunckt my, sal van d'oorfprong, naem en wapen deser stadt genoegh geseft sijn; dies sullen wy tot andere dingen voortgaen.

Eerste kerck.

Omtrent het jaer M c c c x x i i i is d'eerste Parochy-kerck gebouwt, en in de naem van S. Cyriacus, als haer Patroon, gewijdt. Dese kerck was van hout en riet gemaect, en stont aen de westfijde van de stadt, een weynigh buyten den dijk: doch in 't jaer M c c c x x v i i i is die door den blixem oft een ander ongeval, dat onseker is, verbrant; en toen bleven d'inwoonders, omtrent 40 jaren lang, sonder kerck.

die verbrant.

Nieuwen dijk.

Als de koophandel in 't jaer M c c c x l i hier seer bloeyde en toenam, hebben die van Hoorn een Nieuwen dijk van Marinus-dijk tot het gat oft ingang van haer haven geleyt, aen de welke de groote schepen, die in de haven niet konden inloopen, souden aenkomen: dese dijk is daer na betimmerd, en is nu de straet, die men den Nieuwendam noemt.

Privilegien.

In 't jaer M c c c l v i heeft Willem van Beyer, de vijfde van die naem, verscheyde privilegien aen die van Hoorn gegeven; en insonderheyt de selve, die de burgers van Medemleck van Floris de vijfde in 't jaer 1288 verkregen hadden; daer hy eenige nieuwe van 't aennemen der poorteren, en de vryheyt van te mogen tappen sonder tol oft chijs te geven, byvoeghde. In 't selve jaer gaf hen de gemelde Graef brieven, waer by hy hen vryspreekt en quijtschelt van alle bedreven daden, in d'oorlogh tusschen hem en sijn moeder geschiet; en vergunt hen daer nevens, dat soo eenigh poorter deser stadt met recht sijn lijf verbeurde, dat hy niet meer dan sijn halve goet verliesen sal, en d'ander helft aen sijn vrou en kinderen oft andere erfgenamen komen. Hertogh

Aelbrecht gaf hen, in 't jaer M c c c x c v i i i, vryheyt van de tollē te Sparendam en te Heusden.

In 't jaer M c c c l x i x is de Nieuwe kerck, ter eeren van de heylige Ioan de Dooper en Cyriacus, met groote kosten der inwoonders, gebouwt. Sestien jaren daer na sijn twee kloosters, 't een van de Broeders van S. Ieronymus ordre, 't ander S. Agneta genoemt, gesticht. Drie jaren nae 't voorseyde is het klooster der Regulieren by de stadt getimmerd; 't welck naemaels soo vermeerde, dat het onder de schoonste en rijkste kloosters van Nederlant geacht wierd. In 't jaer M c c c c, en de twee volgende, sijn hier noch drie kloosters gesticht, ter eeren van S. Catherina, S. Cecilia, en S. Geertruyd; en acht jaren daer na 't klooster der heylige Maeght Maria: soo dat 'er in alles een mans en seven vrouwen-kloosters waren, die nu meest in andere Godshuysen verandert sijn.

Kerken en kloosters.

Omtrent het jaer M c c c l x x x i x heeft de koophandel van d'ossen, die uyt Denemarcken en d'omleggende Lantschappen gebracht werden, hier beginnen te bloeyen, en seer te vermeerderen.

Ossemarck.

Door gunst van Hertogh Willem van Beyer, gelijk by sijne brieven blijkt, sijn in 't jaer M c c c c v i i i eenige dorpen, den Veenhop genoemt, uyt de macht van de Baljuw van Medemleck, en onder 't gebiet deser stadt gestelt; wiens namen sijn, Berckhout, de Gooren, Avenhorn, Mysen, den Oudendijk, de Beets, Grofthuysen, Scharwoude, en vele Buerten: daer Hertogh Philips van Bourgondien, toegenamt de Goede, navolger van Vrou Iacoba, in 't jaer M c c c c x x v i, noch byvoeghde de dorpen van Woggenum, Watweyde, Nuboxwoude en Oudeboxwoude, dat nu Hauwert is; om dat de burgers met hare getrouwe diensten hem en de Republijck verplicht hadden.

't Gebiedt der stadt over vele dorpen.

Wat de regeering deser stadt, en 't stellen van de Magistraet belangt, dat kan men best bespeuren uyt het privilegie van Hertogh Ioan van Beyer, broeder van Willem de fefte, en Oom van Vrou Iacoba; derhalven wy de selve hier byvoegen:

Regeering.

Iohan by der genaden Gods, Palensgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyer, Sone van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, &c. doen kondt allen luyden; want onse getrouwe Stede van Hoorn ons gunstelijck gegeven hebben sulcken bede, als wy op dese tijt van haer begeert hebben. Soo hebben wy daeromme, en om meenigen trouwen dienst, die sy ons gedaen hebben, en of Godt wil noch doen sullen, al haer gemeene poorteren, die in der tijt wesen sullen, geconsenteert ende gegeven, consenteeren ende geven met desen Brieve alsulcke Privilegie ende rechten, als hier nae beschreven staen. Dat 's te weten, dat alle de Poorters die binnen onser stede van Hoorn woonachtigh sijn, ende tien pont schots hebben of daer en boven: dat 's te weten, dat sy tot derdehalf hondert Nobelen gegoet sijn, ofte daerenboven, die sullen te lote gaen op den heyligen goeden vrydag, ende niemant anders. Ende sullen loten negen mannen, welke negen mannen kiesē sullen op den goeden vrydag voorschreven, drie Raden als costumelijck en gewoonlijck is. En de selve negen mannen sullen kiesē binnen onser stede voornoemt op den selven dagh een-en-twintigh mannen by den meesten volgh: ende onse Schout van Hoorn, die

die in der tijdt is, of de gene, dien wy 't bevelen sullen, sal van onsen 't wegen kiezen en eeden van den een-en-twintigh mannen voorschreven seven Schepenen op den Paesch-avond daer naest volgende, daer den Schout zijn recht mede plegen sal, ende met anders geen Schepenen, durende tot den anderen Paesch-avond daer naest volgende, ten ware, dat sy ontpoortert oft aflijvigh wierden, soo souden de Schout voorschreven, of de gene die wy 't bevelen, kiezen en eeden eenen anderen Schepen van den een-en-twintigh voorsz. dat jaer Schepen te wesen totten Paesch-avond toe voorschreven. Ende waert dat den Schout, of den genen, dien wy 't bevelen mochten, van desen een-en-twintigh mannen voorsz. geen Schepenen kiezen noch eeden en woude, als voorsz. staet, soo souden de drie Raden, die op den goeden Vrydag daer te voren gekoren waren, by den meesten stemmen van hun drien van d'een-en-twintigh man voorsz. seven Schepenen kiezen en eeden op den Paesch-maendagh daer naest volgende, sonder eenige verbeurnisse tegen ons en onse Heerlijckheyt, en daer sal onse Schout voorschreven, die nu is, of hier namaels wesen sal, mede rechten en recht vorderen, als costumelijck ende gewoonlijck is, ende met anders niemant, &c. Gegeven tot Haerlem, op den vijftien dagh in Augusto, in 't jaer ons Heeren M C C C C X X I I.

Gesterckt en met vesten omringt.

In 't jaer M C C C C X X V I hebben die van Hoorn, als d'oorloge tegen de gemelde Vrou Iacoba van Beyereren verkondicht was, haer stadt met vesten versterckt: en dus is Hoorn onder al de West-Vriesche steden d'eerste naer Alckmaer geweest, die met een wal en bolwercken omringt wierd.

Iaermarkten.

Sy heeft drie Iaermarkten. Hier is oock de Munt van West-Vrieslant; doch gaet na drie jaren t'Enckhuysen, en van daer weer hier. Oock is hier 't Collegie van de Gedeputeerden der Staten van dit Lantschap; die in een out en aensienlijck huys vergaderen, daer eertijts de Proost oft Praepositus, en daer na de Deecken, wiens geestelijck gebiedt over dit gantsche gewest plagh te strecken, woonde.

Vergrootingen.

Sterckte.

Sy is, sedert het jaer M D V I, driemaal uytgeleyt; waerdoorse omtrent een derdedeel vergroot is. Oock is sy redelijck sterck; en rontom besloten met een aerden wal, behalven tusschen de Wester- en Noorder-poorten, daer beneven de wal oock een steene muur is; en buyten de wal is een goede graft. Sy heeft aen de lantsijde ses bolwercken; waer van 'er twee op de kant van de zee leggen. Maer hare voornaemste sterckte bestaet in 't zeewater, daer meê sy, in tijdt van noot, het gantsche omleggende lant kan onder water setten. Sy heeft vijf poorten, als men d'ingang aen 't Hooft en de zee daer by telt: waer van eenige schoon genoegh sijn, als de nieuwe Ooster-poort, en de toren aen 't gemelde Hooft. Hier sijn fraje breede straten, dat een der voornaemste cieren van een stadt is, waer van de vier uytstekenste, behalven twee kleynder, op de Marckt oft Roode-steen uytkomen; drie der selve eynden aen drie poorten, en de vierde streckt tot aen de zee. Sy is van binnen oock seer water-rijck; en heeft vier groote havens, daer in een menichte van de kloekste schepen kunnen leggen; behalven noch verscheyde kleyne graften en wateren.

Poorten.

Straten.

Havens.

Hollant.

ringen, daer de binne-schepen hun plaetsen in hebben.

Sy is nu wel bewoont, volckrijck, en dicht be-timmerd, en wort noch dagelijks verbeterd en vermeerderd met gemeene en besondere gebouwen.

Sy is seer bequamelijck met het grootste derdedeel aen de Zuyderzee, in een bocht oft inham, 't Hoorn-hop genoemd, gelegen: en met de twee kleynste derde-deelen aen een vruchtbare landouwe; 't welck men niet alleen kan afnemen uyt de menichte der naby-gelege dorpen; maer oock uyt de veelheyt van allerley suyvel, insonderheyt kaes, welckers handel hier een hoof-neering, en soo groot is, dat 'er op een dagh byna duysent wagens door een poort in de stadt, met allerley huysmans waren, doch meest kaes, gekomen sijn; gelijk de gene, diese getelt hebben, getuygen. Als men daer by doet de wagens, die op de selve dagh d'andere poorten in reden; en de menichte der huyslieden, die met schuyten in de stadt quamen, sal men eerst recht de groote toeloop op de marckt, en de menichte der eet-waren kunnen afnemen. 't Is oock te verwonderen, dat meest al de boter en kaes, die men hier brengt, verkocht word. Vele kooplieden komen dagelijks uyt d'overlanden, langs de Rhijn en Maes af, op de gewoonlijke weeckmarckten, om haer van de gemelde waren te voorsien. En vele burgers deser stadt geneeren haer met de selve handel, en koopen de versche kaesen, die sy op hare folders leggen, om de selve daer na tegen de winter oft in 't voorjaer aen de vreemden te verkoopen, oft self na Spanje, Italien en elders te versenden. Door de voorverhaelde groote menichte der huyslieden, die allerley voetsel ter marckt brengen, is de stadt met overvloed van vleesch, visch, koren, saet, ooft, en van al 't gene dat tot des menschen onderhout en vermaeck dient, voorsien. Oock bloeyen hier, om de gemelde oorsaken, allerley neeringen en hantwercken, die tot de dagelijck-sche huyshouding van nooden sijn, om de lantlieden daer van te besorgen.

Hare goede gelegenheyt aen de zee, en hare bequame havens, daer ick terstont van gesproken heb, veroorsaken, behalven 't gerief van de vischvangst, haren welstant en rijckdom door de schipvaert en handel ter zee: want het meeste deel der inwoonders geneeren hen by de selve, 't sy met schepen uyt te reeden, oft self te varen. 't Getal der schepen is niet wel te schrijven; want sy sijn nimmer gelijk t'huys: maer men kan het eenighsins uyt het volgende afnemen; dat 'er in 't jaer M D C I omtrent vijftigh op een tijdt in West-Indien lagen, om daer sout te halen; behalven al d'andere, die naer Oostlant, Noorwegen, Vranckrijck, Italien en elders gereyft waren: en datse in 't jaer M D C V I I omtrent tachtentigh schepen alleen naer Italien en deur de Straet had; uytgenomen de gene die, soo geseyt is, elders heen voeren. 't Meeste deel van dese schepen is gewoon de kooplieden om vracht te dienen, die sy veel t'Amsterdam, dickwijls oock op andere

Westlant.

Gelegenheyt.

Hoofsteking.

Schipvaert.

en de menichte der schepen.

andere plaetsen, als in Oostlant, Vranckrijk, Engellant, Spanje, Portugael en Italien bekomen. Die haer eygen koopmanschap doen, varen veel naer Brouage en S. Ulves, om sout te halen: doch de meeste vaert is naer Noorwegen, van waer sy uyttermaten veel hout jaerlijcks overbrengen, dat van hier naer andere Provintien gevoert werd. Hoorn heeft oock haer gedeelte in de Oost- en West-Indische en Groenlantische Compagnien: en hare schepen hebben, behalven d'ordinaire reysen, in de laetste eeuw, meest al de deelen der weerelt besocht, soo in Guinea en Angola, als in West-Indien, Brasilien, Canada, en de landen van daer noordwaerts op gelegen: doch sy heeft in hare vreemde scheeps-vaert, uytgeseyt op Oost-Indien, tot noch toe niet veel voorspoet gehadt.

Geleerde
beden.

Hoorn heeft verscheyde doorluchte verstandenen voortgebracht, onder welke de volgende meest uytmunten:

Iacobus Ceratinus, oft van Hoorn; want dus plegen de Geleerden hare namen in Griecx oft Latijn te vertalen: soo dat hy, niet uyt schaemte, als *Adrianus Iunius* meent, maer eer door de gewoonte van die tijdt sich self dus noemde. Hy was Professor in de Griekische tael te Leuven, daer hy in 't jaer M D XXX overleden, en by de Minderbroeders, daer men sijn graffschrift siet, begraven is; na dat hy den Griekischen Lexicon, en andere dingen, uytgegeven had.

Petrus Iunius, een geleert man in de Historien en Burgerlijke wetenschappen; waer door hy eerst Secretaris, en daer na vijfmael Burgemeester deser stadt geweest is; en heeft verscheyde Gefantschappen aen de Koningen van Denemarcken en Sweden voor desen Staet geluckigh bedient. Hy is tot tamelijcken ouderdom gekomen, en in 't jaer M D XXXVII overleden.

Hadrianus Iunius, soon van de gemelde *Petrus Iunius*, heeft soo uytgebloncken, dat hy met recht de Phenix van Holland in de wetenschappen, na Erasmus, genoemd word; gelijk de hoogheleerde *Lipius* oordeelt. Hy is in 't jaer M D XI den eersten Iulij geboren, en van sijn teere jonckheyt af in de studien onderwesen. Daer na besocht hy met vrucht d'Academien van Leuven, Parijs, en Bononien, daer hy de tytel van Doctor in de Medicijne verkreegh. Van daer reysde hy door Duytslant; en scheepde over naer Engellant, daer hy sich nederfloegh, en sijn konst oefende. Hier gaf hy uyt het vermaerde *Epithalamium* oft Bruylofs-gedicht op 't huwelyck van Koning Philips, soon van Keyser Karel de vijfde, met Koningin Maria van Engellant. Door d'inlantische beroerten van dat Rijk vertrock hy naer sijn vaderlant; uyt welck hy door de Koning van Denemarcken geroepen wierd, om sijn soon te onderwijfen: maer hy verliet dien staet en 't lant met misnoegen. Onlangs daer na wierd hy tot Regent van de Latijnsche Schole te Haerlem gestelt: hier wierd hy de rampen van die stadt deelachtigh; want sy worde in die tijt van de Spaenschen belegert en eyndelijck vermeestert; waer door hy vele van sijn goederen verloor, doch beklaeghe de meest twee saken: het eene waren sijne menighvuldige schriften, die hy met veel arbeys en waken gemaect, en nu

oversien en tot het uytgeven bereyt had; 't ander waren sijne boecken met de hant geschreven, daer van hy bysonderlijck wel voorsien was. Dese groote schat (de verstandigen is bekent, hoe hoogh de Geleerden hunne manuscripta oft ongedruckte boecken achten) geraecte in de vernielende handen van 't woeste krijghsvolck; en verstrooyde foodanigh, dat namaels weynigh oft byna niets weder in Iunius handen quam. Eyndelijck vertrock hy met Prins Willem van Oranje naer Middelburgh, daer hem soo vele dienaers van de Doot (soo magh men de siekten met recht noemen) besprongen, datse hem, den xvi Junij in 't jaer M D LXXIV, vermeersterden, als hy LXXXI jaren out was. Hy had weynigh welsprekentheyt; want hy haperde wat in sijn redenen: soo dat sijn geleertheyt niet terstont te bespeuren was; maer hoedanigh die in sijn schrijven geweest is, getuygen sijne boecken beter als mijn pen kan doen. Hy was begaeft met een sonderlinge memorie, een scherp en uyt-nemend oordeel, en groote naerstigheyt. Alle schriften had hy doorsien, en was seer ervaren in d'outheden en geschiedenissen. Sprack acht verscheyde talen, daer onder de Griekische en Latijnsche, soo verstandelijck, dat sich yder verwonderde: dies hy, tot eer van dese stadt, en van geheel Holland, onsterflijck en met achtbaerheyt leven sal.

Iacobus Dunius was een seer aengenaem en welsprekend Poët, gesproten uyt het geslacht der Verduynen. Hy was soo kunstigh, dat hy in sijne Latijnsche gedichten de geestigheyt en soervloejentheyt van *Ovidius* navolghde; en schreef oock, gelijk dien aerdigen Minnedichter, met weynigh moeyte. Doch dit edel vernuft is, eer het naculijcks te recht gebloeyt had, door quade toevallen, verdort en verdwenen.

Petrus Hogerbetius, een man van meerder geleertheyt als van naem, is een Doctor in de Medicijne en goet Poët geweest. De Magistraet heeft hem op de stadts kosten met een eerlijke gedachtenis en graffschrift, om sijne deughden, beschoncken.

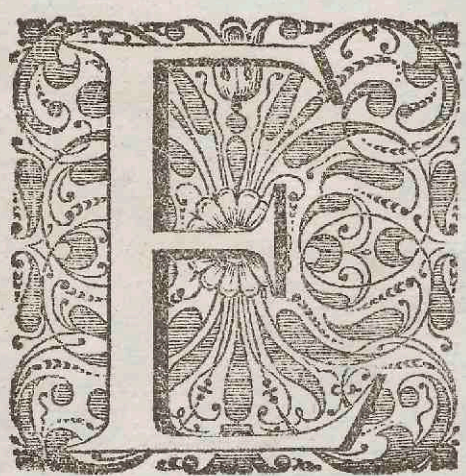
Cornelius Vigius was Doctor en Professor in de Medicijne te Dole in Bourgondien, met soo grooten lof, dat hy daer Ridder gemaect wierd.

Nicolaus Bulius, een man van groote wetenschap, heeft vele jaren Schout deser stadt, en Advocaet Fiscael geweest.

BYVOEGHSEL. *Theodorus Velius*, Raetsheer en Medicijn, heeft de Chronijck van Hoorn uytgegeven, daer dese beschrijving uytgetrocken is, als ick boven geseyt heb; waer uyt men sijne geleertheyt genoegh bespeuren kan. Den meer-gemelden en hoogh-achtbaren Ridder Huygens doet Hoorn dus spreken:

Ben ick de Moeder-Stadt van soo veel moedigh bloet, Lof.
Dat soo veel wondren deë, en soo veel wondren doet,
Van Mannen die vermant voor mannen noyt en weken,
Van Zeilers die verseyt voor Zeilers noyt en streken;
Heb ick van allen eerst 't groot baring-nett gebreydt,
Van allen eerst gespreidt, van allen eerst verbreyt:
Ben ick de Zuyvel-mouw van voor en achter Starren,
Ben ick soo verr ick sie de vrouwe van de klavren,
En vraegt men hoe ick Hoorn van outs berr beeten moet?
En beet ick anders recht als Hoorn van overvloet?

ENCKHUYSEN.

Gelegen-
heyt.

Naems
oorsprong.

Een dorp.

Geringen
staet.

ENCKHUYSEN is een groote en naer de nieuwe wijze wel-gesterckte koopstadt, gelegen aen een boesem oft inham van de Zuyderzee in het gedeelte van West-Vrieslant, genaemt het *Rechter-*

landt, omtrent drie mijlen van Hoorn; en heeft (gelijk alle, oock de aldergrootste steden, kleyne beginselen hebben gehad) sijnen naem eerstmael bekomen, niet van *Enckelhuysen*, gelijk vele willen, alsoo men in geene oude stucken, ofte schriften, den naem op die wijze geschreven vind; noch van den grooten haring-vangst, als seker geleert man meent: maer, mijns oordeels, van een groote streecke huysen, lang eenige uren gaens, van te landewaerts uytkomende, en aldaer aen de Zuyderzee eyndende, als wessende de selve plaetse het eynde der voorseyde huysen: en dit te meerder, alsoo naer de oude West-Vriesche tale, het woordt *Eynd*, en het *diminutivum* van dien *Eyndken*, op dese wijze wert uytgesproken, *End*, en *Endke* ofte *Endge*, als mede sonder de letter D, *Enke* en *Enge*, de letter G in die kracht genomen als de letter I consonans is luydende, waer uyt, als by elisie, ofte afbijtinge van de klinck-letter E, om lichtheydts en kortheydts wille in 't uytspreecken schijnt voortgekomen te sijn den naem *Enckhuysen*, oft oock *Enghuysen*, op welke twee besondere wijzen de selve in de alderoudtste Munimenten gespelt wert bevonden.

In 't jaer MC (als men in een seer out geschreven boeck leeft) ten tijde van Grave Floris de Witte, de tweede van die naem, en achtste Grave van Hollandt, was dese plaetse een kleyn dorpken aen de zeekant leggende: maer Gomme-karspel lagh een boogh-schoot weeghs opwaerts naer de Streeck toe.

Enckhuysen was in die tijdt soo kleyn en sober van staet, dat haer inwoonders geen macht en hadden om eenen Heer Melchior, die haer eerste Priester was, te onderhouden: desen Heer Melchior had dan by den eenen en dan by den ander de kost, op dat sy daer toe alle even veel gaven. De Borghers waren slechte en eenvoudige lieden. Der vrouwen kleeding was weynigh van der mannen habijt verscheyden, dan dat sy haer hayr met een witte linnen-doeck om het hoofd bonden; en waren hun mans seer behulpigh. De mannen geneerden haer met den visch-vangst, en door *Hollandt*.

haer neerstige kloeckheyt, getrouwheydt en goede gelegentheydt begonnen veele vrome luyden met haer te handelen: door dien ten selven tijde de Zuyderzee meest landt was, en d'Yssel, sijnde een afleyding van den Rhijn, voorby Stavoren het diep by Vlielandt tot in de Noortzee uytliep: uyt gemelde Rhijn ofte Yssel quam oock een wateringe tot voor *Enckhuysen*.

D'oude Chronijcken, die gedrukt en uytgegeven sijn, maken d'eerste mael gewagh van dese plaets in 't jaer MCCCXCVII, in welck jaer sy van Joan van Arckel en Nicolaes van Putten (die gefonden waren om de wederspannige Vriesen te dwingen, en in gehoorzaamheyt te houden) verbrant is; want sy was in die tijdt noch niet gesterckt.

In 't jaer MCCCIV maeckte Hartogh Wilhelm van Beyeren Grave van Hollandt, van Enckhuysen en Gomme-karspel een stad, en dat sy voortaan niet meer een dorp soude genoemt, maer Enckhuysen geheeten werden. De selfde Grave begiftighde Enckhuysen met een selve handvest recht en privilegie als de stad Medemleek, uytgefondert dat geen poorter van Medemleek, noch buurman van Overleecker-ambacht, ten eeuwigen dage binnen Enckhuysen mochte borger werden. Op die tijdt souden sy tot des Graven dienst dertigh mannen houden, en alsoo hun staet sulx niet en vermochte, moesten ofte souden die van Boeve-karspel en Groote-broeck haer daer in te hulpe komen, elck naer sijn vermogen, om die dertigh soldaten te betalen. Toen wierdender houten poorten om de stad gemaect, waer van de eene stondt daer tegenwoordigh de groote kraen is, daer placht den uytgang tot de keeten te wesen: dese poort willen sommige dat in 't jaer MDXXXVIII noch soude gestaen hebben.

In 't jaer MCCC LXI is de eerste haven gemaect. Daer na heeft sy seer toegenomen om de bequaemheyt van de selve, die soo groot was, dat 'er in 't jaer MCCCXCIV drie duysent schepen, als de historien seggen, in leggen konden, daer meê Hertogh Aelbrecht van Beyeren, toen Graef van Hollandt, sijn leger in Oost-Vrieslant overbracht.

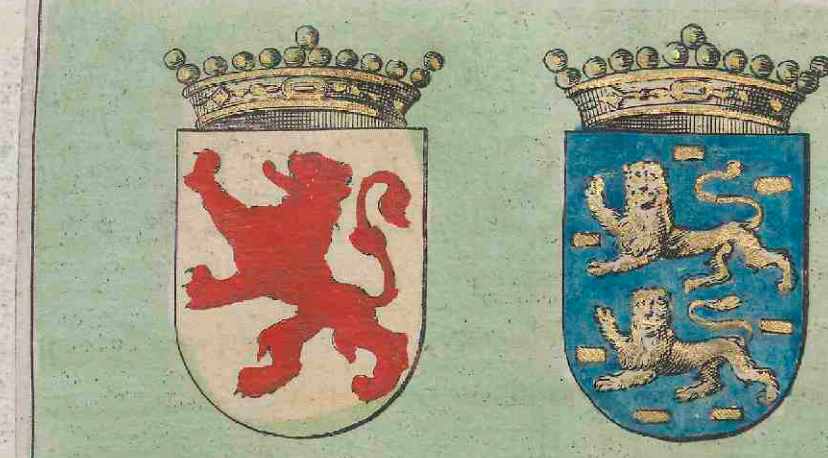
In 't jaer MCCCCXXVI is sy in de macht der Kennemerlanders gekomen. In 't selve jaer hebben de krijghs-lieden van Vrouw Jacoba haer op 't onversienste ontrent de middagh overvallen; en hondert van de voornaemste burgers, die haer maeltijt hielden, met een groote beroerte, aen hare tafelen doorgeslagen.

ij O

Verbrant.

Wort tot
een stad
gemaect.

Ingenomen.

Amplis. Prudentis. viri
DD. PRÆTORI CONSULIBVS
Scabinis et Senatui vrbis ENCHVSE
Tabulam hanc D. D. D. J. Blaeu.

TOPOGRAPHIA
ENCHVSE
Delineta à Cornelio Biens
Senatore Enchusano

- a. St. Gertrudis ofte Wyker kerck
- b. Administratie Collegie
- c. Auniorie van Wykerries land
corps in Paters Wyker
van t. Zuyder Wyker
- d. St. Petrus, Zyngers, Nijard etc.
corps in t. Convent van St. Gertrudis
na t. Wyker Kerkhof
- e. t. Proven-huyt na t. ziele Mannen
voordien t. Nieuwen kerck
- f. Nieuw kerck of gemene Landt
Magist. corps t. Oude Wyker
- g. t. Oude Wyker, corps t. Con-
vent van St. Willelm
- h. St. Pancratius ofte Zuyder kerck
- i. De Nieuwe Kerck
- k. t. Nieuwe Wyker, corps
van Augustijnen de Kerk

- 1. t. Stadhuys
- m. t. Oost Indische Compagnie
Kamer en Magazynen
- n. De Engelsche Doorn
- o. De Dieringh Straet
- p. West Indische Compagnie Kamer
- q. Administratie Magazyn h.
- r. Directeurs Kamer der
Extraord. Convoen
- s. De Nieuwe merck
- t. Nieuwe Doelen
- u. De oude Wyker Straet
- v. Zeylands dyck

E N C K H U Y S E N.

gen. Oock sijn hier een groot deel der vesten, en vele huysen, door een hoogen vloet en inbreuck der zee, in 't jaer M D X I V, omgeworpen.

In 't jaer M C C C C X X V I I I werd op 't Zuyd-eynd de eerste steenen poorte, die men de Blauwe poort noemde, gemaect, daer men in 't jaer M D L X X V I I I noch uytging naer 't Ooster-hoof: hier hebben voordesen de Bewinthebbers der Oost-Indische Compagnie haere vergaderingen gehouden.

In 't jaer M C C C C X X V I I I was Enckhuysen niet groot, de zee sloegh achter het Stadthuys aen, de landzijde was de Nieuwendijck daer nu de kraen staet.

In 't jaer M C C C C L X I V werd de Paustoorn gebouwt, staende niet verre van de Noorder poort.

In 't jaer M C C C C X C I I werd de Westeroft Gomarus Kerck vergroot, eens soo lang, en den kap wijder gemaect.

Poorten. In 't jaer M D X X X I werd de Noorderpoort gebouwt, en stondt op 't eynde van de Visschers-dijck, schuyns tegens de Rieddijck over.

Kerken. In 't jaer M D X X X I I I werd de Westeroft gemaect, omtrent 130 treden van de Westkerck westwaerts op, en stondt daer nu de steenen sluys is. De Westkerck willen sommige, dat ter eeren van S. Gomarus soude gewijdt sijn, andere naer seecker Ridder, die seer veel tot het gebouw vereert hadde, dus genaemt. In 't eerste was de kercke niet langer als de helft der lengte die nu heeft, hadde maer twee kappen, en stondt het klockhuys ten halven tusschen de predickstoel en 't koor. Niet lang daer nae wierde oock de zuyder ofte S. Pancratius kerck begonnen, doch de toren namaels gebouwt.

Aenflagh op de stad. In 't jaer M D X X X V I I hebben de Gelderschen, die tegen de Hollanders oorloghden, met eenige schepen de haven, en daer door dese stad getracht in te nemen: maer om dat het water gevallen was, konden sy niet verrichten. Junius heeft twee Latijnsche veersen, wiens getal-letteren 't gemelde jaer uytbrengen, en in een marmersteen aen een toren nevens de haven uytgehouden sijn, ter gedachtenis van desen aenflagh gemaect:

*EnChVsaM InsIdIIs taCItIs sVb noCte
sILentI*

ObrVere adnIXa est GeLrICa perIdIa.

Op de selve marmersteen staet noch een ander door M. Gerbrand Cloeting gestelt, op d'anckers die de Geldersche schepen nalieten, en noch getoont worden:

*Anchora quam cernis ferro precisa bipenni,
Artes testatur perfide Gelre tuas.*

In 't jaer M D X X X I X werd de stad aen de Zuydzijde vergroot, en tot gerief der sche-

pen een haven daer om geleydt, van de keetenbrugh tot het Paters hof, en wort tegenwoordigh de oude haven genoemd: hier waren de eerste timmerwerven.

In 't jaer M D X I begostmen de landzijde met een steenen muur te omtrekken: en voorts was 't tot aen het Noorder-spuy, daer de Zee tegen aen sloegh, met een houten staketsel versien. In 't jaer M D L X V geschiede de naest-laetste vergrootinge, en was aen de Noortzijde der stad, daer de Visscherye seer toenam.

In 't jaer M D L X X X V I, naer des Princen van Oranjen overlijden, quam de Grave van *Weygere* Lycester in 't landt, wierdt in de meeste *Lycester* *ontfangen.* Hollandtsche steden ontfangen, en tot Grootebroeck komende, om tot Enckhuysen van gelijken ingehaelt te worden, quamen die van Enckhuysen hem tegen, aenseggende datse hem daer binnen niet wilden hebben: sloten haer poorten toe, alsoo sy van sijn voornemen waren verwitticht, niet tegenstaende seer veel van sijn gesinden, die men Engelsche Geusen noemde, daer binnen waren, welke uyt hun bedieningen gestelt wierden.

In 't jaer M D L X X X V I I I wierde het Vice-Admiraelschap ter Zee over Noort-Hollandt aen die van Enckhuysen gegeven, en was Jan Gerbrandtisz d'eerste Vice-Admirael.

In 't jaer M D X C wierdt Enckhuysen *Vergroot.* vergroot, van de Keete-poort af tot aen de Noorderpoort, en eerst wierdt de Zuyder-haven gemaect.

In 't jaer M D X C I I I begost men de *Gestreckt.* Fortificatie om de Stadt, des Princen Ingenieur M^r. Adriaen Anthonisz. Borgermeester van Alckmaer, stackse af.

Enckhuysen is oock een van de voornaemste *Kloetke* *zeelieden.* zeefteden van Hollant, wiens inwoonders meest al geoeffende zeevarende lieden sijn; soo datse met recht *Neptuniana* genoemd magh werden, om dat haer schepen alle de zeen van de werelt overseylen: sy hebben de eere, datse Keyser Karel de Vijfde meer als eens over en weder naer Spaenjen hebben gevoert, als mede sijnen soon Koning Philips de tweede, en sedert Vrouwe Anna van Oostenrijck sijn Gemalin, dochter van Keyser Maximiliaen de tweede: welke sich best betrouden op Enckhuysen schippers, om datse die voor d'ervarentste in de zeevaert hielden.

't Schijnt dat haer wapen 't selve eenigfins *Wapen.* te kennen geeft; want sy voeren drie silvere ongeklaekte swemmende haringen, door twee goude sterren afgesondert, in een blauwe oft azure schilt, als of sy haer vermogen in de schipvaart, en hare kennis van beyde de polen, en den sekeren loop der sterren, daer mede wilden vertoonen.

Hare voornaemste neering en welvaert *Neering.* be-
staet

E N C K H U Y S E N.

staet in 't reeden of toerusten van schepen, om allerley koopmanschappen te vervoeren, en insonderheyt tot de haring-vangst; soo datse jaerlijcks een groote vloote van buyssen in zee brengen: waer door oock de handel van 't sout hier bloeyt; en om de selve meer te bevestigen, sijn hier vele soutkeeten, om 't grof sout te rafineren oft te suyveren, gemaect.

In dese Stadt, en de Landeryen daer ontrent, sijn veel sluysen, waer door men gemackelijck het zeewater soude konnen inlaten tot sekere plaetsen, gelijk men in Vranckrijck en Spanjen doet; maer de hitte des Sons ontbreekt hier, om 't selve sonder vuur te doen verharden, als op andere plaetsen geschiedt. Het water is hier oock soo sout niet, als wel in de hooge ofte Noortzee.

Welvaert.

Hier worden oock vele schepen gebouwt, en alle andere neeringen en hantwercken sijn door de zeevaert in goede gestalte: soo dat de Stadt in onse laetste oorlogen toegenomen heeft; want sedert de vergrooting van 't jaer M D X C sijn meest alle ledige plaetsen met fraeye huysen betimmert.

Stercke.

't Is een stercke Stadt van nature en kunst, om hare goede gelegenheyt en de verholten sanden in de zee, die als bolwercken tegen 't aenkomen der vyanden leggen: want de diepten tusschen de sanden sijn niet dan met groote behendigheyt te beseylen, en moet met keeren en wenden geschieden; soo dat het voor d'onbedrevene seer gevaerlijck is. Sy is mede tegen 't geweld der zee met stercke dijcken voorsien.

Munt.

Oock is hier, seven jaren na elckander, de Munt van West-Vrieslant, die van hier weder te Hoorn gaet, en van daer, na seven jaren, weder hier komt.

Regering.

In dese Stadt bestaet den Raedt, die men aldaer de Vroedtschap noemt, en altijd duert, in 20 personen; welcke in der verstorvenen, ofte afgesette (dat weynigh gebeurt) plaets, by meerderheyt van stemmen, andere stellen. Daer sijn vier Burgermeesteren, en seven Schepenen; de Burgermeesters kiest men aldus: den laetsten dagh van December worden door den Schout, Thesaurier en Geheymschrijver, twee-en-tseventigh cedullekens ofte daer omtrent, op elck drie van de eerlijckste en gegoedste borgeren geschreven sijnde, en naer dat de selve by de Burgermeesters besichticht, verbeterd en goet gekent sijn, toegevouwen, en in des stadts kiste tot den aenstaenden morgen opgesloten en bewaert. Den eersten dagh van Loumaent, op den middagh, naer gehouden gebedt en predicatie, werden by seven Schepenen, te weten, door yder een briefken, nae 't lot getrocken, en wiens namen men daer op vind geschreven, worden van stonden aen gehaelt, welcke uyt de overige sesten Raets-Heeren,

Hollandt.

en verkie-
sing der
Magistra-
ten.

by meerderheyt van stemmen, drie Burgermeesters kiesen, die terstont met den vierden, welcke by de afgaende tot twee jaren toe verlengt ofte gecontinueert wert, hun regeering aenvangen. Maer de Schepenen kiest de Schout op den selven dagh uyt veertien personen, by de Burgermeesters van 't verleden jaer daeghs te vooren genoemt.

Hier is geboren *Ruardus Tapperus*, een ^{Ruard} ^{Tappaert.} vermaert man, die vele geleerde boecken uytgegeven heeft. Hy was Doctoor en Professor in de heylige Godtgeleertheyt, *Magister artium*, oft Meester in de konsten, en omtrent xxiv jaren Deken der Collegiale kerck van S. Pieter te Leuven; oock Cancelier van d'Academie der selve Stadt. Sijn roem was soo verspreyt, dat Keyser Karel de Vijfde, en Koning Philips sijn soon, sijn schriften en geleertheyt dickwijls begeert hebben, ja oock de Paus self; gelijk men uytdruckelijck leeft in 't opschrift van 't Collegie der Theologanten, waer aen hy sijn bibliotheek besproken en nagelaten heeft. Sommige beschuldigen hem van te groote strengheyt in sijn ampt van Inquisiteur oft Kertermeeester; maer tegen de waerheyt, soo andere seggen. Hy is overleden in 't jaer M D LIX.

Joannes Antonides vander Linden, (uyt het seer out en edel geslacht *vander Linden* gesproten) der Medicijnen Doctoor, en onlangs Professor in die wetenschap te Franeker, en nu in d'Academie te Leyden, is oock in dese Stadt den xiii Januarii M D C IX geboren. Ick sou breeder van hem spreken, maer sijn leven en schriften sijn levende getuygen van sijn wijsheyt en wetenschap.

In 't jaer M D LXXII is dese Stadt voor de Prins van Oranje, als Stadthouder des Konings, verskeret. Dit is op een wonderlijcke wijze, door 't behulp der burglary, tegen danck van de Magistraet, geschiet: want na dat 'er eerst geschil met Boshuysen, en om nieuwe besetting van krijghsvolck geresen was, stonden de saken der Stadt uytermaten vlot en driftigh; soo dat het behouden voor de Spaenschen, en 't overgaen voor de Prins van Oranje, beyde even onseker waren. Eyndelijck brachten de gunstelingen van de Prins, waer onder sommige bevel van hem hadden, en eenige ballingen soo veel te weegh, dat de burglary (die van de Magistraet een strenge antwoord ontfangen had, waer by sy voorgaven, dat men den Hertogh van Alva en de Graef van Bossu sweeren moest, oft de Stadt ruymen,) t'samen liep, na datse een tromslager door de Stadt gesonden hadden, die in alle wijcken, self voor 't stadthuys, ten aenhooren van een Burgermeester, met groote stoutigheyt uytriep: *dat alle liefhebbers des Konings van Spanje en 's Princen van Oranje, in hun geweer, op het Zuyder en Noorder*

Wonder-
lijke
verande-
ring.

E N C K H U Y S E N.

Spuy hadden te vergaderen. 't Volck, verfaemt sijnde, brengt een wagenburgh naer het stadthuys, om sich tegen de schutters, die daer door 't bevel van de Magistraet vergadert waren, te stercken, ja die van daer te drijven; 't welck oock haest gebeurde. Daer op verfekeren sy hen van de Overheyt, steken 't Oranje vendel op de muren, 'en verklaren sich voor de Prins tegen den Hertogh van Alva. Daer na ontbood men hulp van verscheyde plaetsen. Lumey sond hier Kabeljauw, Ruyskhaver, en andere. Toen wierd de Magistraet verandert, en men koos nieuwe Burgermeesters, die, den acht-en-twintighsten Mey, *den Koning, Prins, en der stad Enckhuysen, hulde en trouwe swoeren: en den Hertogh van Alva, sijnen aenhang, tol-eysch, met namen den tienden en twintighsten penning, mitsgaders de tierannige Inquisitie, te wederstaen.* Onlangs daer na quam Sonoy in de stad, om die, en geheel Noort-Hollant, als Stadthouder van de Prins, te bestieren. Die meerder bysonderheden en omstandigheden van dese saeck begeert te weten, lese de historien van den Heer Ridder *P. C. Hooft*, Drost te Muyden, waer uyt wy 't bovenstaende verhael van de gemelde verandering getrocken hebben.

*Vergeef-
schen
aenslagh
der
Spaen-
schen.*

In 't volgende jaer had d'overste Robles een aenslagh op dese stad, om met cenige turfschepen, daer 't krijghsvolck onder verborgen lagh, in de selve te komen. Sonoy kreegh hier kennis af, door een die 's nachts daerom te Sneeck over de vest klom; en bestelde sulck een heymelijcke lage van gewa-

penden, dat de Spaenschen, gelijk waerschiynlijk is, soo het genoegh gewaeyt had, alle om 't leven souden gekomen sijn. Nu deen de stilte sachter naer hun bederf loopen; waer door den haestigen yver der Enckhuysers te vroegh op was met sich bloot te geven; 't welck veroorsaecte, datse beyde hun voornemen niet konden uytvoeren.

Dese stad representeert hedendaeghs, *ne-<sup>Waerdig-
heyt en
lof.</sup>*vens d'andere West-Vriesche steden, in de vergaderinge van d'Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrielandt, de souvereiniteyt van 't selve Landtschap; en heeft, als een groote stad, in voort alle andere Collegien, soo van de selve Provincie, als van de Generaliteyt der Geunieerde Provincien, hare Gecommitteerden: en besit in de byeenkomst der Staten van Hollandt de veertiende plaetse; doch is d'eerste die sich in vryheyt stelde onder al die van 't Noorder-quartier, gelijk het oock genoemt wort; 't welck den Heer *Huygens van Zuilechum* in de volgende regelen niet vergeten heeft, waer in dat edel vernuft de stad self doet spreken:

*Van Enckel huysen is groot Roomen opgegroeeyt,
En ick van enckele: groot Roomen heeft gegloeeyt,
En ick ben platt gebrandt: groot Roomen is herboren,
En ick van nieuws herbouwt, bey beter dan te voren:
Groot Roomen heeft sijn jock den Spanjaert opgedrukt,
En ick mijn vryen hals het Spaensche jock ontruckt.
Noort-Hollant, hebt uw deel in d'eere van uw Vryheyt:
Maer weet dat d'eerste steen van 't groote werck in my
leyt.*

*En, quam de heele buert te deinsen tot den val,
Weet dat ick daer toe noyt den laetsten leggen sal.*

E D A M.

Naems
oorsprong.

Ingenomen.

Zeeviss
gevangen.

DAM, oft liever Y-dam, heeft zijn naem van de riviere Y, tegen welke het als een Dam en dijk gebouwt is.

In 't jaer M C C C C XXVI is Edam van de Kennemerlanders ingenomen.

Vier jaren daer na hebben d'Edamsche vrouspersoonen een zeeviss gevangen, welke geschiedenis van Snoyus, in 't laetste van 't achtste boeck sijner historie, op de volgende wijze beschreven word: *Na dat er een grooten storm en ontweer, seght hy, gelijk hier dickwijls gebeurt, opgerefen was, en na het deurbreken eeniger dijcken, als de Zuyder-Zee wijt en breekt over de landen vloeyde, seght men, dat er een water-vrouw, naeckt, en mos-achtigh en wyl wessende, sich in een ondiepte aen eenige meyskens van Edam, die in een schuytjen over de Purmer voeren, om de koeyen te melcken, vertoonde. Sy waren in 't eerst door de vreemdicheit van dit toeval verbaest; doch namen daerna een moedt, en trocken 't gemelde zeeviss uyt het water in de schuyt, en brachten haer 't Edam, daer men haer suyverde, met vrouwe-kleederen vercierde, en gemeene spijse 't eten gaf. Men voeght er by, datse spinnen leerde; maer behiel altyt een genegentheit om weder naer 't water te keeren. Sy had een onbekende tael oft geluyt, en kon d'onse niet verstaen. Daer na heeft men haer te Haerlem gebracht, in welke stadt sy noch eenige jaren soude geleest hebben. Snoyus doet hier by, dat hy al 't voorseyde verhaelt uyt het getuy-*

genis der gene die het gesien hebben. Van soodanige zee-vrouwen leest men oock by Scaliger over Aristoteles van de dieren; by Vincentius Cartarinus van de beelden der goden, en by Bernardus de Burto in 't vijfde boeck van de Portugesche Monarchie.

In 't begin der laetste Nederlantsche oorlogen heeft Edam, nevens d'acht vorige en de drie volgende steden, stem en plaetse ter vergadering der Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesslant verkregen; en is de vijftiende in ordre onder de achten, die hare Gecommitteerden ter dagvaart senden.

Sy is aen den boesem der Zuyder-zee, en drie mijlen van Amsterdam, gelegen; en vermaert door de menichte van groote schepen, die daer getimmert worden: en door ontelrijcke goede kaesen die men hier omtrent maeckt, en overal versend, welke men oock na haar naem *Edamsche kasen* noemt. In voegen, dat haer voornaemste welvaren in 't scheep-timmeren, en het maken van suyvel bestaet: welke twee eygenscapen den Heer Ridder *Constantin Huygens* in de volgende regelen gedenckt, daer in zijn Ed. de stad self doet spreken:

*De Dam, die 't Zuyderdiep het binnen T onthiel,
Gaf my d'Ydammer naem; die ick niet langer hiel
Dan tot het vet gerucht van mijn gewilde Kasen
De weereit had gevult, en naer mijn aes doen rasen:
Sints noemden sy 't Eet-dam daer so veel etens groeyt.
Maer datmen mijner melt so ver het ebt en vloeyt,
Is elders op gevest: hoort, Hollander, de wielen
Van uw' Victori-koets zijn uw bezielde kielen:
Dat zijn de mijne meest: behoort niet meest de danck
Den Raden-maker toe van 's wagens gladden ganck?*

M O N N E K E D A M.

Naems
oorsprong.

ONNEKEDAM, gelijk oock de *Monnekemeer*, dicht by dese stadt, heeft zijn naem van seker klooster, dat eertijts daer ontrent was.

De Chronijcken seggen, dat de Vriesen in het jaer M C C XCVII met een vloot hier aengekomen zijn, om de Bisschop van Vtrecht met hare wapenen te helpen.

In 't jaer M C C C C XXVI is dese stadt van de Kennemerlanders, die de sijde van Vrou Jacoba hielden, ingenomen.

In 't jaer M C C C C XCIX in Julii is sy door een schielijcke brant soo jammerlijck verniet dat'er naeulijcks tachtigh huysen overbleven. Sy is daer na in 't jaer M D XV wederom door 't selve ongeval op sulck een wijze aengetast,

dat'er byna niets dan de kerck en het Carmeliten klooster onbeschadicht waren.

Sy leght omtrent een mijle van Edam, en is met fraeye weylanden omringt.

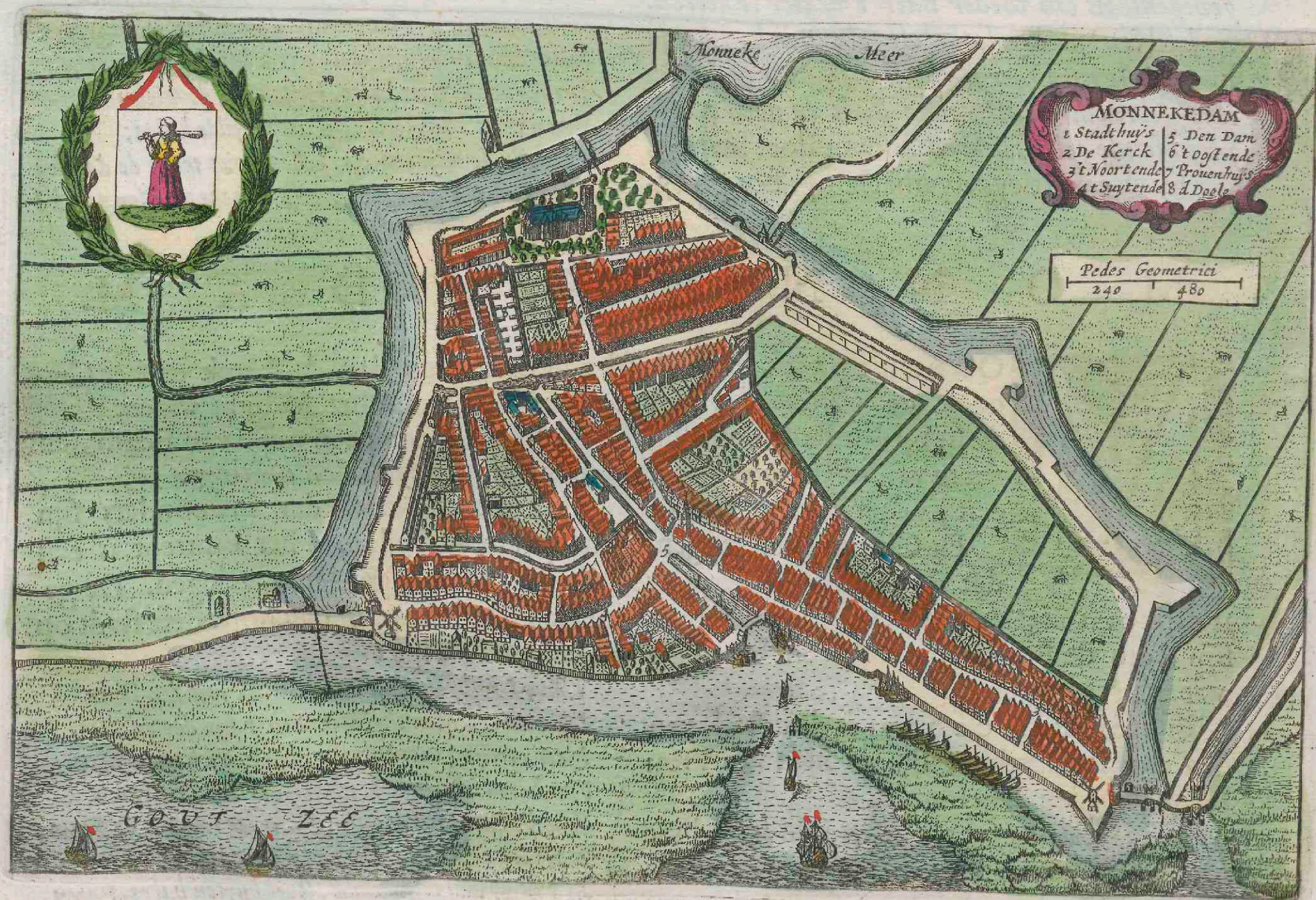
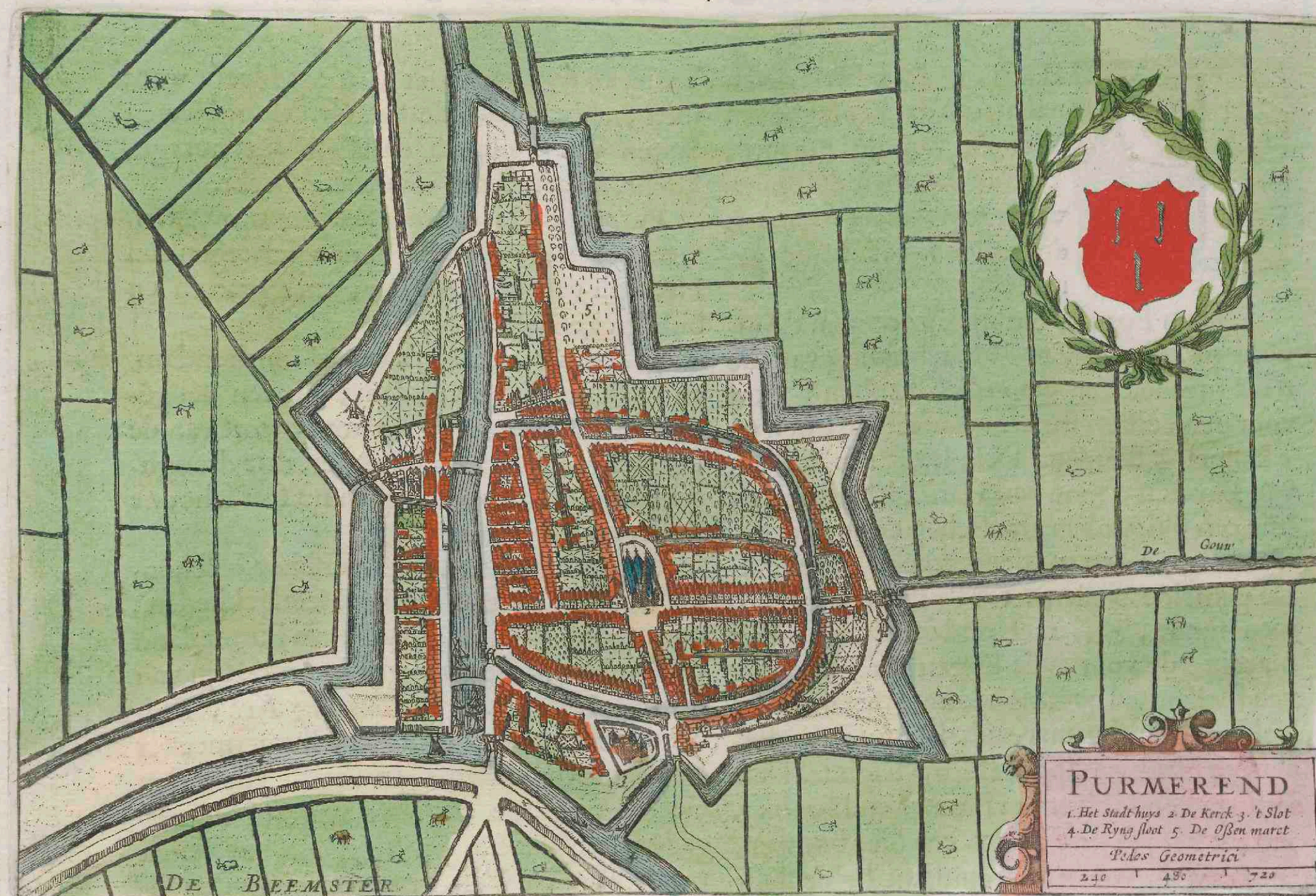
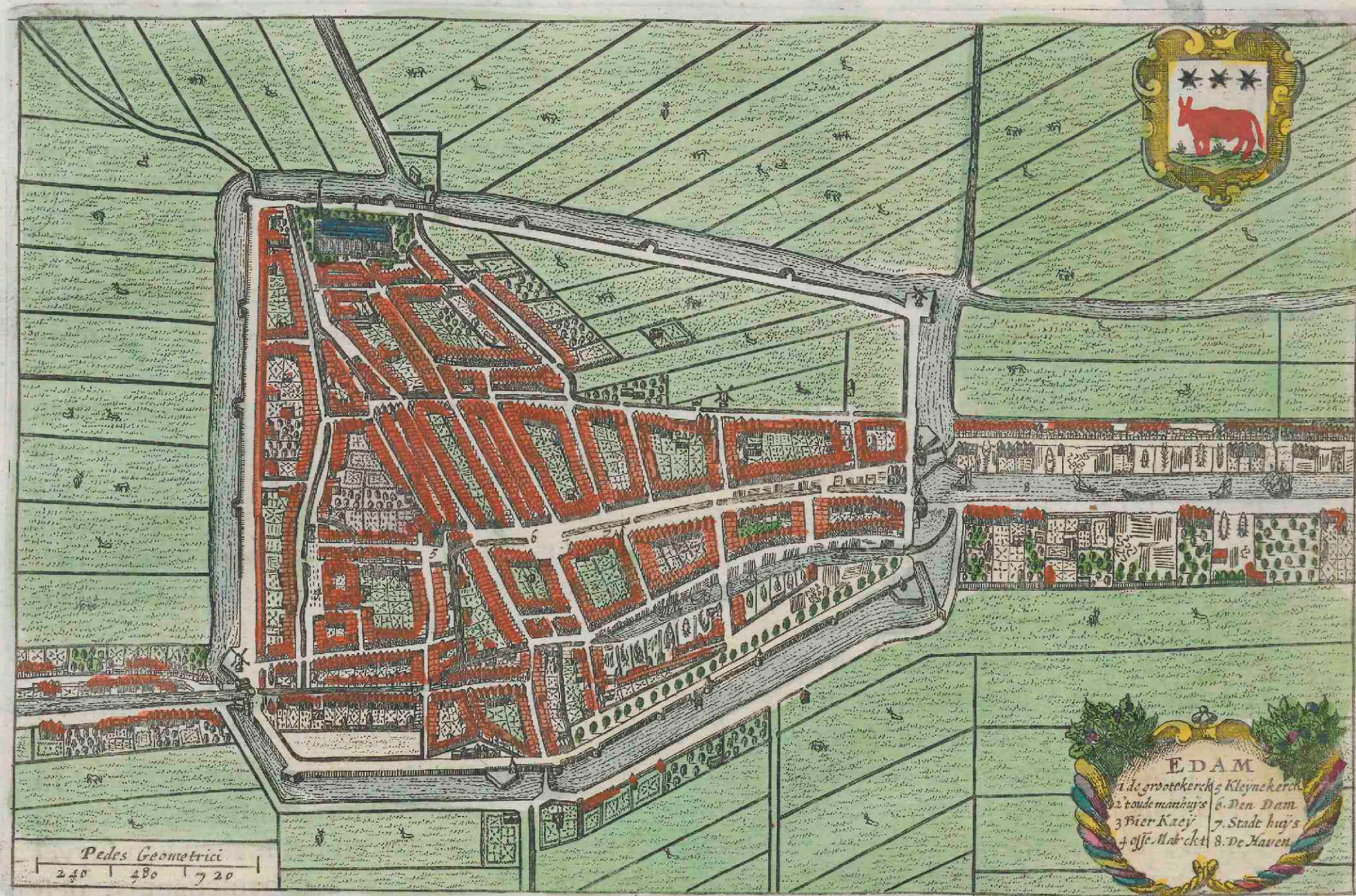
Het grootste deel der inwoonders zijn scheepvarende lieden. Hier omtrent is een Eylant, *Marcke* genaemt, gelegen. De gemelde Heer *Huygens* beschrijft dese stadt op de volgende wijze:

*'t Zuyd-ooste Purmer-end beset ick met den Dam
Die van een Monick-Meer veleer sijn doopsel nam.
Meer eertijts, nu niet meer, hoe sien ick uwe baren
Van baren ingesloekt? als minder visschen varen
Van die haer meerder sijn. En vraeg ick oock de Faem,
'k En leere geen bescheid van d'ouder baren naem.
Al vult gy dan mijn schild, staet buyten halve-Papen,
Om blijven dat ick ben behoer' ick meer als 't gapen:
Mijn burgers moeten bey Godsdienstig sijn en koen;
Hun wel-sijn hangt gelijk aen't bidden en aen't doen.*

Hollant.

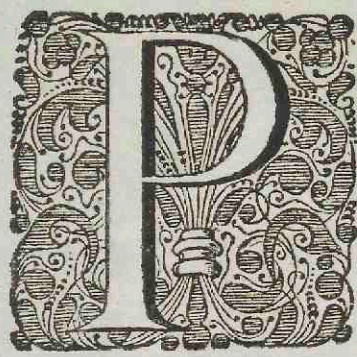
ij PQS

PVR.

PURMER-END.

Naem.

URMER-END heeft desen naem, om dat het legt aen 't einde van de Purmer, 't welck een meir oft binne-water was, maer naemaels droogh en tot landt gemaect.

Stichter.

Willem Eggart, een rijk koopman t'Amsterdam, (daer wy in de beschrijving van die stadt breeder van gesproken hebben) wort voor den eersten stichter van dit stedeken en 't kasteel gehouden. Dese heeft aen Willem van Beyeren, soon van Hartogh Aelbrecht, (die, om sijns vaders gramschap t'ontgaen, gevluht was,) een goede somme gelts geleent. De gemelde Willem, tot de regeering gekomen sijnde, was niet ondancbaer; maer maeckte de voorseyde Eggart tot Threforier van Holland, en begiftighde hem met de Heerlijckheyd van Purmer-end, daer hy twee dorpen, als Neck en Ipendam, byvoeghde. Dese eerste bekende Heer van Purmer-end liet hier, ontrent het jaer MCCCCX, een Slot bouwen, dat noch in wesen is, en dicht by de stadt legt. Joan Eggart, soon van de voorseyde Willem, Heer van Purmer-end, verkocht dese plaetse aen Geraerd van Zijl, en trock naer Vlaenderen, om d'inlantsche beroerten t'ontwijcken. De gemelde van Zijl verkocht het weder aen Joan, Burghgraef van Montfoort. Als de Neef van dese van rebellie oft wederspannigheyt beschuldicht was, heeft Maximiliaen van Oostenrijck Purmer-end geconfiskeert oft verbeurt verklaert, en gaf het, ontrent het jaer MCCCCXXXVI, aen Balthasar van Volckesteyn, Veltoverste. Dese gaf het over voor een goede somme gelts aen Joan, d'eerste Graef van Egmont. Dus quam dese Heerlijckheyd aen 't geslacht van Egmont, by

Oude Heeren.

't welcke sy tot het jaer MDXC bleef; want toen hebben haer de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vriesslant gekocht, en aen hare Provincie gehecht.

Purmer-end is ontrent het jaer MDLXXIII, *Gesterckt.* wanneer de Hollantsche steden sich tegen den Hertogh van Alva stelden, met graffen en bolwercken gesterckt.

Sy is een groote mijle van Monnekendam, *Gelegenheyt.* en noch naerder aen Edam, op een aengename plaetse gelegen; want sy wort van de Beemster, Purmer en Wormer, drie droogh-gemaecte binne-meiren, en nu seer schoone landeryen, byna omringt.

Omtrent dese stadt sijn verscheide schoone Dorpen en treffelijcke Heerlijckheden, onder welcke uytmunten die van Purmerland en Ipendam, die nu eygdommen sijn van den Ed. Heer Dr. *Frans Banning Kók*, Ridder der ordre van S. Michiel, Burgermeester en Raet t'Amsterdam, en verscheide malen Gecommitteerde der selve Stadt op de vergaderingen der Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vriesslant; wiens deughden en verdiensten, soo hy niet leefde, en het met sijn leven self deê, ick in 't breede sou beschrijven.

De meergenoemde achtbare Heer *Huygens* doet Purmer-end in sijn Stemmende steden dus spreken:

*Hoe oud en ben ick niet die 't selver niet en weet?
Hoe weet ick 't die soo jong soo meenigh meester sleet?
Sints Eggerts dicke beurs den jongen Vorst verbonde,
Die my te danckbaerheydt het hooge huys vergonde.
Maer dubbel was de gonst, al was sy by geval,
Van die mijn wooningen beslooten in een Wall:
Met werd ick Stad genoemt, met heb ick stad gegrepen
In 's Vaderlants bewint; daer segh ick onbegrepen
Of, Ia, wanneer 't my lust; of als ick weyger, Neen:
Wat schaed mijn' kleynigheyd? de grootste zijn maer een.*

D E S T A D T
M E D E M L E C K,

Beschreven door den Ed. Heere

DIEDERYCK VAN WIDENESSE

gheseyt B A E N S.

Plin. Na-
tural. Hi-
stor. lib. IV.
cap. XV.
Pomp. Me-
la lib. III.
cap. II.
Codex le-
gum anti-
quarum
tit. Lex
Frisorum.
Vita S.
Ludgeri
cap. 13.
Wilibaldus
& Othlo-
nus in vita
S. Bonifa-
cii hic cap.
XIX. ille
cap. XI.
XII.
Dudo in
ROLLONE
& WIL-
HELMUS
GEMMETI-
CENSIS lib.
II. cap.
VIII.

DE Stadt *Medemleck* is ghelegen in het Landt van West-Frieslandt op den Oever van de Binnen-zee, de welke by de Schrijvers van de tijden der Romeynsche Heerschappye *Flevus* ofte *Fleuvum* in 't geheel, ende by de volghende, omtrent den Jaere Christi 800, *FLI* ende oock *FLEHA*, doch daer ter plaetse in 't besonder *ALMERA* ofte *ALMERI*, ende by die van onse tijden in 't ghemeen de Zuyder-zee werdt ghenoecht. *ALMERA* werdt ghedacht omtrent den Jaere 755 by *WILIBALDUS* ende *OTHLO-
NUS*, en omtrent den Jaere 870 by *DUDO S.ⁿⁱ Quintini Decanus*, ende *WILHELMUS GEMMETICENSIS*: ende sijn de naestgele-
gene overblijffelen van het Dorp *ALMEER-
DORP*, de ghedachtenisse van d' oude naem
noch huyden bewarende.

Daer wordt by veele nieuwe Schrijvers gheseyt, dat *MEDEMLECK* een seer oude Stadt is, ende oock inde selfde het koninklijke Hof van de Friesche Koningh *RADBODUS* soude hebben gheweest; doch de Gheleerden in die dinghen, sijn tot op desen dach vande waerheyte van dat ghevoelen, noyt voldaan en vergenoecht gheweest, met eenighe bewijsen uyt oude ende onvertwijfelde Schrijvers van die tijden ghetrocken.

Extat u-
bique in
Chronici-
libris Hol-
landic.
Wilhelmus
Heda in
Othibaldo.

Wel is waer, dat in seeckere oude be-
gelde Handtveste van Koning *OTTO*, in
den Jaere 985 gegeven, gewach werdt ge-
maeckt van de vloedt *MEDEMELACHA*;
ghelijck mede, in seeckeren oude Blaffaerd
der goederen des Bisdoms van Uytrecht,
van de koninglijke thiende in *MEDEME-
LAKE*: doch daer uyt kan met gheen goet
beslot 't voorgeseyde vast gemaeckt wer-
den, ghemerckt ter selver plaetse van de ko-
ninglijke thienden in *ACCASTORP*, (dat

is *OUDDORP*) ende in *HOLTWALDE*,
(dat is *HOOGHTWOUDE*) ende andere
plaetsen, als oock daer ende elders van de
Tins der koninglijke thienden in *ALME-
RE*, (die *COGSCHULD* ghenaeamt wer-
den) vermaen gedaen werdt; sonder noch-
tans dat ter selfder oorsaecke van die voor-
seyde plaetsen by yemanden sulcx wordt
ofte gheseyt kan worden.

Aenghesien dan dat by *Jonas Fontanel-
lensis* in 't leven van de heylige *WOLF-
RANNUS*, en oock in 't leven van *Gangul-
phus*, ofte oock van andere onvervalschte
oude Schrijvers, die van de Koning *RAD-
BODUS*, ende sijn doen, hebben gheschre-
ven, de Stadt, ofte naem van *MEDEM-
LECK*, niet en werdt genoemt, soo sullen wy
alhier in 't kort verhalen 't ghene met waer-
schijnlijk bescheydt ende met seecker ende
vast bewijs daer van geseyt kan werden. *JO-
HANNES GERBRANDI* à *LEIDA*, in
sijn Latynsche Chronijck van Hollandt, (de
welcke oock van *JAN SEVERSSOON* in
't Duytsch, doch met eenighe meerder by-
voegselen gevolgt werdt,) seyt van een Ko-
ning *Theodoricus* ghelesen te hebben, die tot
MEDEMLECK soude hebben gewoont, met
dese woorden:

*Anno DCCC VVest-Frisia legitur fuisse
inhabitata. Primò à quinque viris, scilicet à
Rege Theodorico, à quo Radbodus Rex Frisia,
postea descendit, & morabatur in Meden-
blyck; quo in loco sedem habitationis suae
primitus instituit. Secundus fuit Dominus
Gerardus uyt den VVoude, qui locum suae
mansionis locavit primò in villâ Opdijck. Ter-
tius fuit Rolandus de VViernes, qui cepit ad-
ficare castrum in villâ VVydenes, quò statuit
suae Gubernationis dominium. Quartus fuit
Kemir, filius Haykonis de Bennenbroek, qui in
villâ praedictâ primò cepit habitare. Quintus
fuit Domicellus Olbout, qui dicitur beatus
Adelboldus de VVinckel, qui morabatur in vil-
là VVinckel vocatâ. Hæc sunt verba Joan-
nis à Leidis libr. I, cap. 22. Dat is: Men
ij. R leest*

Diplomata
Ottonis a-
pud Hedam
in Baldui-
no.

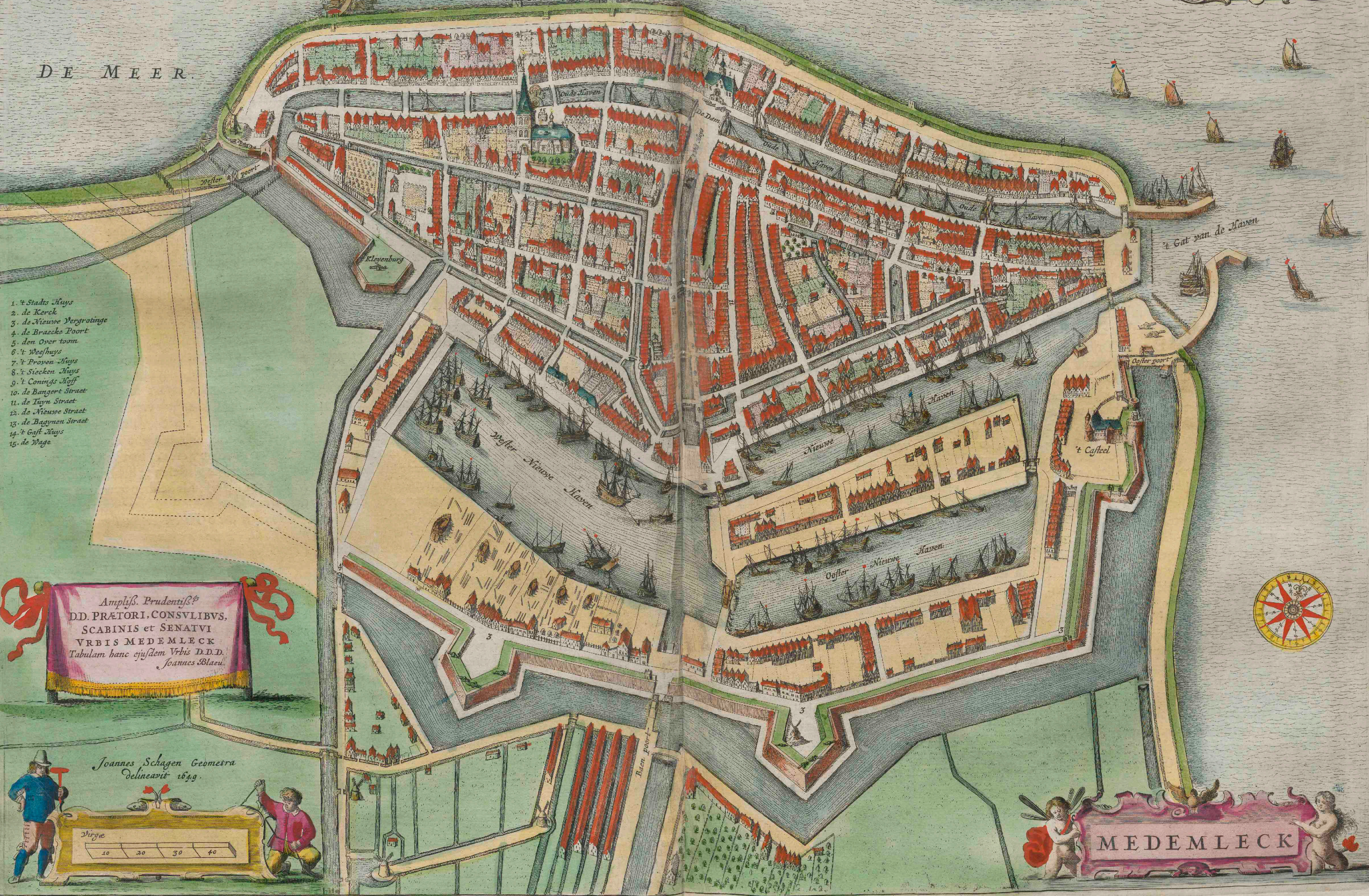
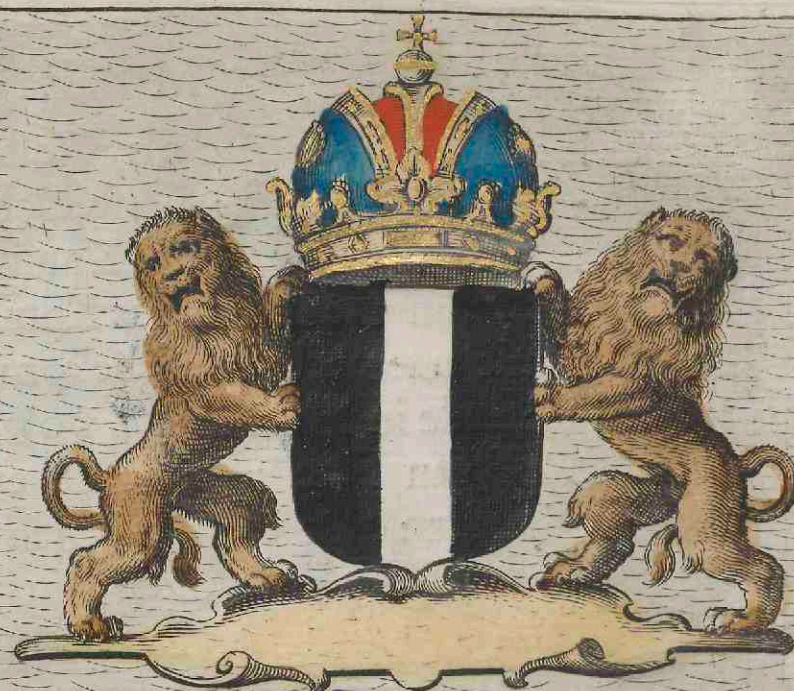
Extat uter-
que apud
L. Sursum
in Vte.
S. Gorum

Johannes
Gerbrandi
libro I.
cap. XXII.

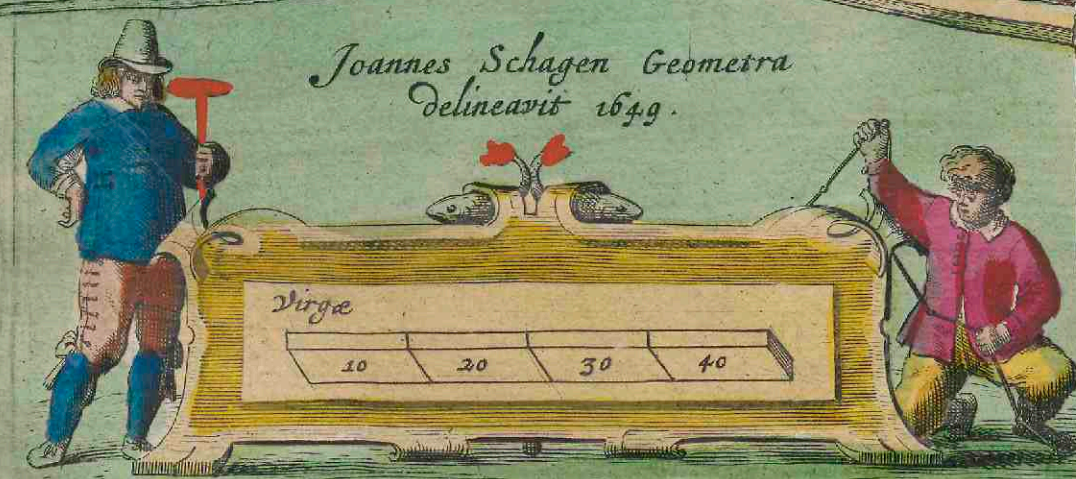
DE MEER

DE MEER

1. 't Stadts Ruyt
2. 't Kerck
3. 't Nieuwe Vergravinge
4. 't Braasche Poort
5. den Oyer toom
6. 't Wegheys
7. 't Prinsen Ruyt
8. 't Stiecken Ruyt
9. 't Conings Ruyt
10. 't Banger Stract
11. 't Tyn Stract
12. 't Nieuwe Stract
13. 't Baaynen Stract
14. 't Gaf Ruyt
15. 't Wege

Ampliss. Prudentiss.
DD. PRÆTORI. CONSULIBVS.
SCABINIS et SENATVI
VRBIS MEDEMLECK
Tabulam hanc ejusdem Urbis D.D.D.
Joannes Blaeu.

M E D E M L E C K.

leest dat Anno ̄ c c c West-Frieslandt be-
woont is geweest; Eerstelijck van vijf Hee-
ren, te weeten van Koningh *Theodori-
cus*, van wie Radbodus Koningh van Fries-
landt naemaels is afghekomen; ende hy
woonde in MEDENBLYCK, alwaer hy het
Hof van sijne woonstadt eerstmael heeft
ghestelt: De tweede is geweest *Gerardus
uyt den VVoude*, die sijn verblijf-plaetse
nam eerstelijck in 't Dorp Opdijck. De der-
de is gheweest *Rolandus van VViernes*, die
in 't Dorp WYDENES een Burgh heeft be-
ginnen te timmeren, door den welcken hy
heeft verseeckert het recht van sijne Regee-
ringe. De vierde is gheweest *Kemir*, soone
van Haycken van Bennenbroeck, de welcke
in 't voorseyde Dorp eerstmael heeft begin-
nen te wonen. De vijfde is geweest Joncker
Olbout, die genoemt werdt den godtsaligen
Adelboldus van VVinckel, de welcke woon-
de in 't Dorp Winckel ghenoeemt.

Welck verhael uyt een oudt ende ghe-
loofwaardigh Historischrijver ghetrocken
schijnt te sijn, als 't niettemin van eenighe in-
ghelijste byvoeghselen ende gloosen ghesuy-
vert is, als naementlijck, dat in plaetse van
Koning *Theodoricus* Hartogh ofte Graef
Theodoricus, ende van *Radbodus* Koning van
Frieslandt, *Radbodus* alleen, sonder 't by-
voeghsel Koning van Frieslandt herstelt wer-
de; ende dat, in plaetse, van dat aldaer on-
voorsichtighlijck *Anno Domini* Drie-hon-
dert is ghelesen geweest, ghelesen werde *An-
no* acht-hondert, de cijffer letter D voor vijf-
hondert nemende, ende verstaen werde, dat
dese vijf Heeren niet te ghelijck, maer op be-
sondere tijden, d'een nae den anderen, als 't
door de Deensche verwoestinghe niet ver-
hindert is geweest, vervolgghens aldaer gere-
geert souden hebben. De redenen van dit
mijn gevoelen sijn dese:

*Annales de
gestis Ca-
roli Ma-
gni, versu
scripti ad
Ann. 793.
Annales
Eginhardi
ad Annum
782, 791
& 793.*

*Regino
Prumensis
ad Annum
885.*

Eerstelijck dat, omtrent den Jaere onses
Heeren 800, een Hartogh ofte Grave *Theo-
doricus*, als Krijghs-Hooft, ende overste
Leydtsman der Friesen, ende Nae-neeve van
Keyser *Carel de Groot*e meer dan eenmael
vermeldt werdt, de welcke wel waerschijn-
lijck tot MEDEMLECK, als sijnde in die tij-
den, nae den loop van de veel-voudighe
Friesche ende Neder-Saxische oorloghen,
een seeckere en seer bequame plaetse, sijn
Hof ghebouwt ende ghehouden kan heb-
ben: Ende voorders, om dat, omtrent den
Jaere DCCC LXXXV by *Regino Prumensis*,
twee Friesche Graven, als namentlijck *Ge-
rolfus* ende *Gardolfus* werden vermeldt, en-
de niet onwaerschijnlijk is, dat *Gardolfus*,
ende die hier vooren *Gerardus* werdt ghe-

noemt, een ende de selfde persoon souden
sijn gheweest, alsoo deese Latijnsche naemen
van een ende de selfde Duytsche naem ge-
maect werden, ende dat die in dit Ghedeel-
te van Frieslandt tusschen het FLIE ende
den KYNHEIM, ofte KERVLOEDT ghe-
legghen, wel Grave ofte Rechter kan hebben
gheweest. Waer by is komende dat omtrent
den Jaere CHRISTI, DCCCCLXXX een
Graef UR-BANUS byghenoemt *Ruofe-
kyn*, niet verre van 't Clooster tot EG-
MONDT ghewoont heeft, de welcke nae
alle waerschijnlijkheyt, den selfden ofte Soo-
ne van dien sal sijn gheweest, die hier vooren
Roelandus genoemt, ende door een Burgh
tot *VVidenesse* sijn Regeeringhe gheseyt
werdt verseeckert te hebben, vermits
vande Deensche naem ROE ghelijck daer
van noch andere overblijffelen tot *VVide-
nesse* werden bevonden, als onder andere, den
Roef-werf, alsoo wel *Roufekinus*, ende
Roefekyndt, als *Roelandus* ofte *Roelandi fi-
lius* ghemaect kan werden. Aldervast doet
my het voorverhaelde van *Medemleek* ghe-
looven, door dien met veele redenen uyt ou-
de Schrijvers ghetrocken, alhier te langhe
om te verhaelen, ghenoeghsaem vast ge-
maect kan werden 't gheene vanden vijf-
den Heer Joncker *Albout van VVinckel* daer
by werdt gevoeght, te weeten dat den self-
den eerst keyserlijke Rechter der West-
Friesen, ende daer nae inden Jaere 1008 Bis-
schop van Uytrecht, daer het woordt
Godtsalighen op is slaende, gheworden is
gheweest. Ick vinde boven dien in seecker
oudt boeckgen met de handt geschreven,
dat ten tijde Joncker ROE het huys te *VVi-
denesse* bouwde, twee van sijne Broeders, den
eenen tot *Muyden* aen den uytgange van
den Vecht, ende den anderen tot *Medem-
leek*, van gelijcken huysen souden hebben
bewoont oft getimmerd. Dit is 't gene dat,
overslaende versierde ende onlanghs ghe-
dichte verhalingshen, met goede waerschijn-
lijkheyt uyt oude Schrijvers ghetrocken,
van de verre oudtheydt van *Medemleek*,
mijns weeten gheseyt kan werden.

Nu sal ick in 't kort verhalen 't ghene vast,
seecker ende onwederpreeckelijck daer van
kan werden bewesen. De Stadt MEDEM-
LECK ofte MEDEMELEC, ghelijck meest alle
oude schriften ghetuyghen, ende niet ME-
DEABLIC, ofte MEDENBLIC, ofte, om licht-
heydts wille in 't uytspreecken voortgheko-
men, MEMELICK ofte MEDENBLEC, is
ghelegghen aen 't eynde van een arm ofte uyt-
watinghe vande oude vloedt, eertijds ghe-
weest hebbende, ende noch huyden-daeghs
ghe-

*Vita MS.
S. Adelber-
is à Mona-
chis Me-
delocenibus
Anno 990
conscripta.
cap. 23.
nondum
edita, nisi
solum à
Laur. Sa-
rio contra-
cta.*

*Een
Duytsch
seer oude
geschreven
Boeckgen,
doch niet
van die
selfde tij-
den.*

M E D E M L E C K.

ghenoemt wefende de LEECK, welke vloedt de twee vierendeelen ofte Ambachten van West-Frieslandt, ghenoeamt 't *Rechterlandt*, ende *Hoochholtwouderambacht*, anders ghenoeamt *LeckZater* ofte *Overleecker ambacht*, voor desen was fcheydende, gaende weft aen door het ghehucht *VVesterleeck*, ende van daer ten deele tuffchen *Urshem* en *Opdam* door, tot inde Riedt-landen van den Heer Hughen waerdt, ende van daer voorts tot en door *Oeterleek* inden s'KERMEER, ende anderwaerts Ooft aen, eenfdeels door *VVe- renfridts-Hoeve*, ende anderdeels door ME-DEM-LECK, in 't water dat eertijds *Fleuus*, ende naemaels *Fli* ofte *Fleha* in 't ghemeeen, ende op die plaetfe in 't befonder *Almera*, ende als nu de Zuyder-zee in 't geheel werdt ghenoeamt. Soo dat ghenoeghfaem, foo klaer ende feecker als tastelijck de naem van de Stadt MEDEM-LECK vanden voorfz vloedt ende uytwatinghe is voortgeko- men, even als oock de naemen van *LeckZa- ter* ofte *Overleecker ambacht*, van 't gehucht *VVesterleeck*, ende 't Dorp *Oeterleek* hier vooren vermeldt. Ick soude niet feecker konnen seggen, ofte de geheele vloedt LEECK, eertijds MEDEMELECK, dan of die befondere arm ende uytwatinge daer aen de Stadt MEDEM-LECK ghele- ghen is, alfoo alleen by oudts ghenoeamt is gheweest. Mijn gevoelen daer van is, dat die arm ofte uytwatinghe, alfoo ghenoeamt werde, ter oorfaecke dat MEDEMELEC foo veele fchijnt gheseyt te wesen, als een behulpighe ofte tweede eem ofte aem, dat is uytwatinghe vande eygentlijke vloedt LEECK. De oudtheydt vande plaets ende Stadt kan daer uyt mede blijcken dat de naem, als fijnde ouder dan de jegenwoordi- ghe oprijfinge vande Zee, al eerder aen de plaets fchijnt ghegeven ende toegeeygent te fijn gheweest, dan doemen de Zee met dijcken ende dammen ghenoodtsaecht is geweest uyt ende af te fluyten, vermits niet *Medemeleeckerdam* even als *Aemfteldam*, *E-DAM*, *MONICK-E-DAM*, ende andere van toegedamde uytwateringen, maer als van een vrye uytwatinge de naeme MEDEM-LECK is dragende. De aensienelijckheyt vande plaets in oude tijden kan daer uyt lichtelijck befpeurt werden, dat al inden Jaere ons' Heeren M C X V I I I de kercke vande plaets MEDEMBLECK, met alle den tins de Biffchoppelijcke kamer raekende, ende alle de *Circatus*, dat is ommegangh, ge- volgh ende profijt aen 't Domcapittel vande Canonicken van *S. Martin* by feeckere o- penbezegelde Brief vanden Biffchop GODE-

BALDUS ghegeven is geweest, ende dat uyt kracht van die gifte het felve Capittel de gantsche Proeftije van West-Frieslandt ver- kregen, ende tot de veranderinghe toe befee- ten heeft. Soo dat de kercke van MEDEM-LECK, hoewel nergens inde tijden van WILLIBRORDUS ofte BONIFACIUS (foo *Janus Douza* feyd) vermaent ende ghedacht sijnde, niettemin daer naer inde voorfz tijden ghenoeghfaem de Hooftkercke, ofte immers de aensienlijkste Kercke van gantsch West-Frieslandt geweest fchijnt te fijn, het welke boven het voorgaende noch naeder daer by gevestight werdt, door dien alleen den Paftoor vande kerck tot ME-DEM-LECK een *Personatum* ende befonde- re stoel in 't Choor vande Domkerck tot Uytrecht onder de Canonicken, voor de veranderinghe heeft ghehadt. Ick vinde by *Albertus Abbas Stadenfis*, welckers woorden aldus fijn luydende, *Anno Domini M C C L V I V Vilhelmus Romanorum Rex, occiditur à Fre- sonibus Medemleek, propè Hollandiam, moran- tibus, in loco incognito ab eisdem sepultus*. Dat Koningh WILLEM Graef van Hollandt inden Jaere M C C L V I vande Friefen doot- geslaegen soude fijn die tot MEDEM-LECK woonden. Voorders als inden Jaere M C C L X X V I I I I Graef FLORIS van Hollandt met de vier Ambachten ofte Poorterschap- pen van West-Frieslandt, dat is 't RECHTER- LANDT, HOOCHHOLTWOUDER ambacht, SCACHEN en NIEUDORPER ambacht, en GHEESTMAN ambacht verfoent ende ver- dragen was, dat sy hem op feeckere conditien hulden ende tot een Heer van West-Fries- landt aennemen fouden; foo heeft hy sonder eenighe foenbrieven met die van MEDEM-LECK, die buyten 't verdrach gelaten wa- ren, te maecken, aen de felve weynigh tijds daer nae het eerste Stadrecht van West- Frieslandt ende een nieuw ende befonder Poorter ofte Burgher-fchap op den xxv. Meert des felfden Jaers by open bezegelde handveste gegeven, sulcx dat daer door de drie vierendeelen van HOOCHHOLTWOUDER ambacht, met de welke hy in 't befonder verfoent was, gheen meerder recht behiel- den dan MEDEM-LECK alleen, ende alle dinghen het felfde ambacht betreffende, on- der haer beyder naemen en zegelen verdra- gen ende gesterckt moften werden. Ghe- lijck feeckere Brief noch overigh fijnde aen- den felfden Graeve FLORIS inden jaere M C C L X X X X I V bezegelt, waer by hem een ghedeelte Buytendijcxlandt gheschoncken ende vercert worde, klaerlijck is uytwijfen- de: wefende het oude zegel der voorfz Ste-

Fide Gu- lielm. He- dam in GODEBAL- DO. Janus Dou- za lib. 6.

Albertus Abbas Sta- denfis ad Annum 1256, in fine.

NOTA.
dat Leek
ende Eem
ofte Aem
ende Aem-
floodt, als
oock E, Y,
ende A, in
oude tij-
den, een
uytwate-
ringh be-
reecken
hebben.

M E D E M L E C K.

de een onderwijs Schip , met derthien man-
nekens daerinne , ende met dese letteren
daeromme , SIGILLUM BURGENTIUM
IN MEDEMLECK. Ende hier is mede te
letten dat Graef FLORIS , ofte door voor-
gaende bedeckte kundtschap , ofte door de
aensienelijckheydt ende gelegentheydt van
de plaets, met sonderlinghe ghenegentheydt
beweeght is gheweest, niet alleen een Burgh
ofte Wijck-huys dat is Wapen-huys aldaer
te maecken , ofte eerder den ouden verval-
len Burgh ende Wijck-huys , van den wel-
ken hier vooren verhaelt is , te vernieuwen,
gelijck oock de muragie vande groote Sael,
van verscheyden oude onghelijcke steenen
gemaect, ende noch overigh sijnde, schijnt
te betuygen ; maer heeft boven dien de
MUNT-PLAETSE van West-Frieslandt,
die te vooren in 't oude Dorp HEM in
't RECHTERLANDT altydt hadde ghe-
weest, aldaer laten stellen ende brenghen, en
in teecken vande verkregen hooghe Ove-
righeydt, over de West-Friesen, onder sijnen
ende des voorfz plaets naeme penninghen,
die teghenwoordig noch overigh sijn , doen

Siet Eraf-
mus van
Houwelin-
ghen in sijn
penningh-
boek der
Graven
van Hol-
landt, al-
waer beyde
de Beelde-
naers van
de pennin-
ghen tot
HEM ende
tot ME-
DEMLECK
gheslaghen,
werden
geboonden.

laen ende munten , hebbende aen d'eene
zijde de ghedaente van een manshoofd ter
rechter zijde siende , met dese letteren daer
rondtomme F. COMES HOLLANDIÆ.:
dat is *Florentius Comes Hollandia* , ende aen
d' ander zijde een vier-ghelijck-houckigh
kruys met dese letteren, MONE: MEDEN-
BLEC.: 't welck is *Moneta Medenblec*.
Waer by noch boven dien is komende, dat
den selfden Grave FLORIS aldaer de vier-
schare van 't Ooster-Bailjuschap van West-
Frieslandt heeft ingestelt , ofte immers dat,
die , te vooren in twee ghedeelt gheweest
zijnde , door de verwoestinghe ende uyt-
roeyinghe van 't Huys WIDENESSE in
't RECHTERLANDT inden jaere M CC
LXXXVI geschiedt, weynigh nae sijn doot
aldaer ghekomen ende verheeldt is ghe-
weest, behelsende het selve Bailjuschap alsoo
verheeldt wesende , de twee gheheele Am-
bachten van West-Frieslandt, te weeten
't RECHTERLANDT ende OVER-
LEECKER ofte HOOGHTWOUDER AM-
BACHT te samen , aen welck Bailjuschap
omtrent de selfde tijden is toegevoeght
het Dijck-graefschap over alle de selve
plaetsen , ende het Casteleynschap vanden
Burgh aldaer, sulcx dat die dienst seer groot
ende eerlijck in sich selven , ende niet min-

der ten aensien vande Stadt MEDEMLECK
is gheweest.

Ick kan niet anders , uyt d'omstandighe-
den van de oude Schrijvers ende de geschre-
ven Chronijk van Egmond, vermercken, die
op 't jaer M CC XCVI aldus seyd : *Anno Do-
mini M CC XCVI. vi idus Julii Hugo de Assen-
delf, laicus, avunculus Domini Hugonis Ab-
batis Ekmondensis vigesimi sexti, apud Me-
demlec à Frisonibus occisus est, & cum eo sexa-
ginta sex eodem die ;* dan dat Heer Hugo van
Assendelf een werelts Heer, ende Oom van
Heere Hugo van Assendelf, Abt van E G-
MONDT, de welcke tot MEDEMLECK
als wy hier naer sullen segghen , verslagen is
geweest , zedert den jaere M CC LXXXVIII
tot M CC XCVI toe het Bailjuschap van
HOOGHTWOUDER ofte OVERLEE-
CKER AMBACHT ende 't Casteleynschap
van MEDEMLECK aldereerst bedient heeft
ghehadt , terwijlen Heer *Boudevijn* van
Naeldtwijck het Bailjuschap van 't RECH-
TERLANDT ende 't Casteleynschap van
WIDENESSE bediende : van desen Heer
HUGO schijnen d'Heer *Hughen cogge* tot
WERENFRIDTSHOEVE, ende den Heer
Hughen vvaerdt haeren toename ghekre-
ghen te hebben. Naer wiens nederlage in
den jaere M CC LXXXVI, is ghevolght Heer
FLORENS Heeren WOUTERS soone
van EGMONDT, die 't huys te MEDE-
LECK seer mannelijcken tegens de Friesen
op het voorverhaelde jaer in hoede nam en
beschermt , ende tot het ontset toe ghehou-
den heeft. Ende is dit Ampt daer nae by
seer aensienelijcke en adelijcke Heeren be-
dient geweest, als onder anderen in den jaere
M CCC XXIV van eenen H. DIRCK van
OUTSHORNE : in den jaere M CCC XXXIX
van H. JACOB vanden BINCKHORST :
in den jare M CCC LVI van H. JAN van
BRUELIS Ridder: in den jaere M CCC LXXXVIII
van H. BARTHOLOMEUS van RAEP-
HORST Ridder: in den jaere M CCC LXXXII
van *Floris van Alckmade* : in den jaere
M CCC LXXXV van *Gerrit van Heemskerc-
ke* : in den jaere M CCC LXXXVIII van *Coen
van Harlaer* : in den jaere M CCC IIII van
VVouter van Gendt : ende het voorfz Bail-
juschap voor de laestmaele in den jaere
M CCC XIII van *Daniel van Cralinghen* :
ende het Bailjuschap in Steden gesplitst sijn-
de, als wy hier naer sullen seggen, het Caste-
leynschap ende Dijckgraefschap alleen in
den jaere M CCC XIX van Heer *Dirck van
Santhorst* en andere volgende.

Doch ghelijck alle voorspoedt niet seer
langhe sonder hinder ghemeenlijck sijn
voort-

MS.
Chronicon
Egmonda-
num ad
Annum
1296.

Ioan : Beka
& Chroni-
con Rhyt-
micum ad
Annum
clo cc
LXXXVI.

Siet de
Rijmchro-
nik.

M E D E M L E C K.

Vide præ-
dictum
Chronicon
Egmondanum MS.

voortgangh is hebbende, alsoo is 't mede aen de Stadt MEDEMLECK vergaen: want recht nae de doot van Graef FLORIS inden jaere M CC LXXXVI is de poorte MEDEMLECK uytgesondert den Burgh door de West-Friesen selfs van 't eene eynde tot het andere verstoort, verbrandt ende verwoest, ende Heer Hugo van Assendelft met noch ses ende tseftigh andere aldaer verslagen gheweest.

Naer dese voorgaende verwoestinghe van 't swaerdt, en oock soo sommighe seggen van 't vier, is inden jaere M CCC XXXIV oock 't water ende slach van den Zee de Stadt MEDEMLECK ende Zee-dijken aldaer, soo lastigh geworden, datmen de selven naeuwelijcx langher houden konde: Soo dat by de voornoemde vier Poorterschapen van West-Frieslandt goetd ghewonden is gheweest een groot stuck landts uyt te werpen, ende den Dijck van BERSIGERHORNE af tot MEDEMLECK toe daer achter in te legghen, doch alsoo de Poorte MEDEMLECK, als forgende daer door naer korten tijdt uytghedijckt te moeten worden, hier inne niet en wilde bewillighen, ende oock den Heere Grave *Willem van Henegouwen* daer in bekommert wierde, is eyndelijck de selve inlage by sijnen sone Joncker *Willem van Henegouwen*, Grave van Zeelandt, toegestaen ghemaect te worden, onder voorwaerden, dat de andere West-Friesen den Heere Grave souden helpen, by aldien 't noodt dede, sijne Poorte ende Burgh tot MEDEMLECK te versetten, 't welck de selve oock by open bezegelde brieven, op den Dinghsdach voor *S. Annen* dach in het jaer M CCC XXXIV, be looft hebben te doen en naer te komen.

Ende op den tweeden Februarii M CCC XIII is het voorschreven groote Bailjuschap van MEDEMLECK geheelijcken in Steden verdeelt ende vernieticht, ende naer dat alvooren eerst ENK' HUYSEN, daer nae HOORN, ende weynigh laeter GROOTE BROECK, ende daer aen volghende SCHELLINCKHOUDT, ghelijck ende even groot Stadts-recht verkregen hadden, als die van MEDEMLECK, uyt krachte van de voorfz Handveste van Graef FLORIS ende andere volghende tot die tijdt toe hadden ghebruyckt, is het selve van ghelijcken aen alle die verdeelde andere Steden van Hartog *Willem van Beyeren* mede gegunt ende ghegheven. Ende daer nae, inden jaere M D III, is het Dijck-graefschap, het welcke by 't Casteleynschap tot die tijdt toe aldaer was ghebleven, oock van ghelijc-

ken ghesplitst, ende in twee verdeelt, ende het Dijck-graefschap van 't RECHTERLANDT tot ende in de Stadt ENK' HUYSEN ghebracht ende verfelt gheweest.

Ende alhoewel alle dese voorfz teghen spoedt d'eene op d'andere volgende, seer moeyelick is gheweest, ende de voorfz Stadt in sijn welvaren dapper heeft gekrenckt, soo is echter (naer dat oock in den jaere M CCC XXVI den Burgh tot MEDEMLECK, niet sonder onghemack van die van MEDEMLECK, een vergeeffsche Belegeringe van de KERMERS hadde uytgestaen) het alder swaerste inden jaere M D XVII daer op ghevolgt: want als de GELDERSCHE krijghs-knechten op *S. Lebuinus* dach tot WERENFRIDTS-HOEVE van over Zee komende, waeren ghelandt, hebben sy daeghs naer S. JAN omtrent te thien uren voor den middach de Stadt MEDEMLECK verover, gheplundert, ende van daer treckende gheheelijcken, uytghesondert den BURGH, verbrandt: waer door niet alleen een onverwinnelijcke schade, maer oock boven dien het verlies van alle de oude Handvesten, Brieven, ende Bescheyden der selver Stadt gheleden is gheweest, waer onder wel moghelijck alfulcke mede konnen sijn gheweest, door de welcke het voorverhaelde segghen, dat MEDEMLECK de koninghlijcke Woonstadt van den Koningh RADBODUS van Frieslandt soude sijn gheweest, vast ghemaeckt, ende bewesen heeft konnen worden.

Nu kome ick tot de jegenwoordighe tijden, inde welcke de Stadt MEDEMLECK niet jegenstaende alle de voorverhaelde teghen spoedt, weder als uyt sijn affche opghekomen wesende, een welbetimmerde Stadt, met hooghe wallen ende bolwerken naer de nieuwe wijze ghesterckt, ende op een seer bequame plaetse aen de Zuyder-zee is legghende, hebbende twee groote besondere Havens binnen sijne vestinghe, inde welcke menighe van Schepen konnen legghen. Ende is die goede gheleghentheydt vande plaets met een sonderlingh welvaren in dese tijden vergeselschap, het welcke ghetuyghen konnen niet alleene de vergrootinghe vande Stadt ende opmaeckinghe van een seer groote nieuwe Haven, ende de menighvuldighe nieuwe ghebouwen van Huysen, maer oock de menighe van Schepen aldaer havenende, door de welcke in Noorweghen, ende Oosten, als oock in 't Westen, ende de Midde-landtsche Zee, de naeme der selver Stadt bekend

Hier valt
is blijcken-
de by seec-
kere Brief
by den
Aertsbys-
schop Phi-
lips ghege-
ven op den
xii. No-
vembris
Anno
MDIII.

Siet de Sen-
tentie der
KERMERS
de anno
1426.

Chronicon
Hornanum
M.S. ad
Annum
1517.

Hadrianus
Junius in
Hist. Ba-
taviae cap.
17.

M E D E M L E C K.

bekent ende vermaert is. Welck welvaeren voor een groot ghedeelte, door de wijze ende voorsichtighe bestuyringhe vande *Magistraten* aldaer is voortkomende, vermits de selve een mede-lidt vande vergaderinghe der Ed. Grootmo: Heeren Staten van Hollandt ende West-Frieslandt maeckende, niet alleen aldaer een ghelcerdt ende ervaren *Pensionaris* (welcke plaetse tegenwoordigh en naest eenige jaren herwaerts loffelijck bekleedt is vanden hoogh-gheleerden Heere *Nicolaes Stellinghwerff*, op wiens versoek uyt last der welghemelte Achtbare Heeren Magistraten dese beschrijvingh is ingestelt, by den hier vooren ghenoomden Ed. Heere *Diederijk van VViedenessse*, geleyt *Baens*) sijn ghebruyckende; maer oock uyt haere Stadts naeme in alle andere *Collegien* committeren luyden van groote ende langhdurighen ondervindinghe.

Ick en kan oock alhier niet voorby gaen sonder aen te roeren, de onghelooflijcke, swaere en kostelijcke Dijck-wercken, in ende omtrent de Stadt MEDEMLECK althans ghelegen, de welcke soo hoogh sijn, datmen sonder schrick van de selve in Zee niet durft af-sien, ende met alsulcke krebblinghen ofte Crab-hoofden van swaere eycken balcken met schoor-palen ghestut, ende met gordinghen, yseren bouten ende spijlen in en aen malkanderen ghesloten, ende met sparren onder, ende boven seer swaere groote steenen ghevult, ende daer achter seer breede Wierriemen, ende Aerd-dijcken ver-

seeckert, dat het onmogelijck is schijnende, de selvige te kunnen bekostighen ende onderhouden, gelijk het selve oock inder daet, als van jaer tot jaer noch lastigher werdende, ten sy daer inne door andere middelen ghenoeghsaem voorsien werdt, onverdragelijck ende onmogelijck sal werden, als komende yeder Roede der voorsz Krabhoofden te kosten wel 482 guldens, ende yeder Roede Wierriems van ghelijcken 480 guldens, ende soude by goede reeckeningh kunnen blijcken, dat het HOOGHWOUDER AMBACHT, 't welck althans de vier noorder Cogghen werdt ghenoomt, waer inne de Stadt MEDEMLECK gheleghen is, alreede aen ghemaecte ende staende eycken Crebblinghen ofte Crab-hoofden ende ingheleyde Wierriem is hebbende meer dan de waerdye van 2079180 gulden, ende dat sonder alle voorgaende ende alsnoch te doen staende volgende vernieuwinghen, ende de onderhoudenisse der selver wercken.

Welcke wercken, hoewel soo seer swaer ende kostelijck, nochtans ondertusschen, niet alleene van 't gheweldt vande Zee gekrenckt ende afgheruckt, maer sonderlinghe daerenboven by goetd weer vanden Ysgangh buyten alle verwachtinghe om verre ghesmeten, ghebroocken, ende de Wierriemen tot wel twintigh voeten hooghte doorghesneden ende doorghelopen kunnen werden, ghelijck in den jaere MDCXX omtrent achter het Raedt-huys aldaer is ghebeurt gheweest.

YSELSTEYN.

Naems oorsprong.

SELSTEYN heeft haer naem van d'edele riviere Ysel, daerse aen gelegen is. De Chronijken oft laerboecken maken gewagh van't Slot Yselsteyn, omtrent het jaer M C C I. Tusschen de Hollanders en die van Utrecht is eertijts groot

geschil om de besitting van dese plaets geweest; soo dat'er felle oorlogen, die haer en andere tot verderf streckten, om gevoert sijn. Het welck ick aenroere, om dat de wijtloopige beschrijving der selve hier te lang sou vallen: want de Schrijvers der oude Hollantsche Geschiedenissen hebben byna in yder blat van hare boecken iets van de gemelde oneenigheden. Wy sulen liever tot andere saken voortgaen.

Begin.

In't jaer M C C C X E heeft men aengevangen Yselsteyn met muren en poorten te verstercken, onder de bestiering van Arnold, Heer van Yselsteyn en Egmont, die omtrent die tijdt hier een klooster voor de Regulieren van S. Augustijn van sijne goederen liet bouwen.

Klooster.

Ioan van Egmont wierd, in't jaer M C C C C X V I I, van een verraet tegen de Graef van Hollandt beschuldicht, dies hy naer dese stadt by sijn broe-

der Willem, haer heer, vluchte. Als Graef Willem dit verstont, heeft hy Yselsteyn belegert. Doch eyndelijck, door tusschenspreken van Egmonts vrienden, sijn sy vereenight, op voorwaerden, dat dese stadt in handen van de Graef gestelt sou worden; en dat hy aen Willem van Yselsteyn jaerlijcks twee duysent schilden, en aen sijn moeder ses hondert Fransche kroonen sou betalen. Als Graef Willem overleden was, deden sy alle naerstigheyt om de stadt weer in te nemen, 't welck geluckte: doch die van Utrecht dreven hen terstont uyt de selve; en smecten de muren, het Slot en den toren ter neder, en verbranden de geheele stadt, uytgeleyt de kerck en 't klooster.

Belegert.

ingenomen.

deerlijk vernoot.

en twee mael verbrant.

In't jaer M C C C C L X V I hebben de Geldersche Yselsteyn door't vuer verdelght; en dus heeft de stadt in d'asschen gelegen, tot dat Frederick van Yselsteyn van Hertogh Karel van Bourgondien verlof kreegh, om de stadt weerom te herbouwen, en met een muer te besluyten.

Daer na is sy aen't over-doorluchtigh geslacht van Nassou-Oranje gekomen, welckers afkomingen, de Princen van Oranje, haer, sedert vele jaren, beseten hebben. Sy is nu met een Slot, en vele groene en aengename tuynen verciert.

Heeren.

WOERDEN.

Begin, en Stichter.

WOERDEN is, omtrent het jaer M C L X, van Godefridus, d'acht-entwintighste Bisschop van Utrecht, tot een stadt oft sterckte gemaect, om sijn onderdanen in gehoorsaemheyt te houden. De Bisschop Godefridus, seght Beka, heeft, tot sijn onsterffelijcken lof, ter eeren van S. Marten, vier Forten oft Sterckten gebouwt, te weten, Horst tegen't Graeffschap van Gelder, Vullenho tegen de Heerlijckheit van Vriesslant, Monforde tegen't Graeffschap van Hollandt, en Woerden tegen de weder-spanigheyt van sijn eygen stadt. Dese plaetse is oock een van de twist-appelen geweest, waer door de Graven van Hollandt en Bisschoppen van Utrecht dikwils tegen elckander geoorloght hebben; soo datse somtijts het doelwit van de gramschap der Princen was. Maer als Heer Herman van Velsen in't jaer M C C X C V I, met Geeraert van Velsen en Gijsbrecht van Amstel, een t'samen-sweering tegen Graef Floris de vijfde besloten en ten deel uytgevoert had, is dese stadt aen de Graven van Hollandt gekomen.

Komt aen de Graef van Hollandt.

In't jaer M C C C L X X I V hebben die van Utrecht Woerden vast belegert; maer als sy haer niet konden vermeesteren, staken sy de voorstadt en eenige versterckingen, die daer gemaect waren, in brant.

Ioan, Burghgraef van Montfoort, heeft, in't jaer M C C C C L X X X, dese stadt, met heymelijck verstant van eenige burgers, ingenomen. Den Burghgraef, seyt Snoyus, heeft op een nacht het Slot Hollandt.

van Woerden ingenomen, als hy't met ladders beklommen had; oft, 't welck waerschiynlijcker is, door verraet. Dit Slot was voor de sterckste plaets van Hollandt en onwinnelijck geacht, als'er besetting in was; soo dat men het gemeynlijck noemde DE SLEVTTEL VAN HOLLANT. Maer onlangs daer na sijn de Hollanders met den Burghgraef vereenight, waer door dese stadt weergegeven wierd.

Eer-naem.

Philips de tweede, Koning van Spanje, heeft Hertogh Erick van Brunswijck, om sijn groote verdiensten, omtrent het jaer M D L X I, met dese stadt beschoncken.

In't jaer M D X C I V is de Kerck van Woerden met d'andere van Hollandt vereenight, door den arbeyt en yver van den achtbaren Heer Henricus Boxhornius, een geleert man in de heyliche Theologie en andere goede konsten, en grootvader van de hooghgeleerde Marcus Zucrius Boxhornius, tegenwoordigh Professor in de wijtvermaerde Academie te Leyden.

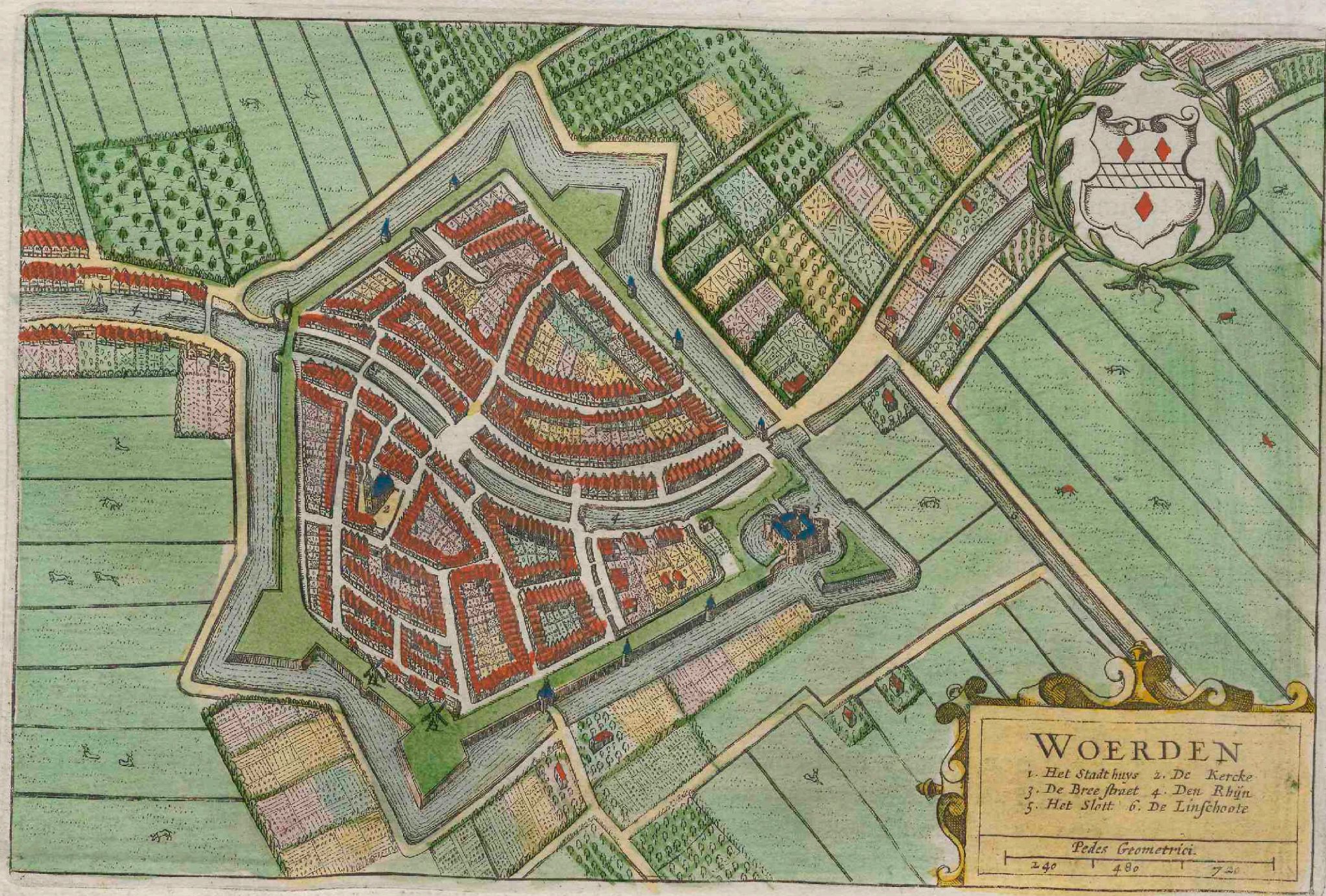
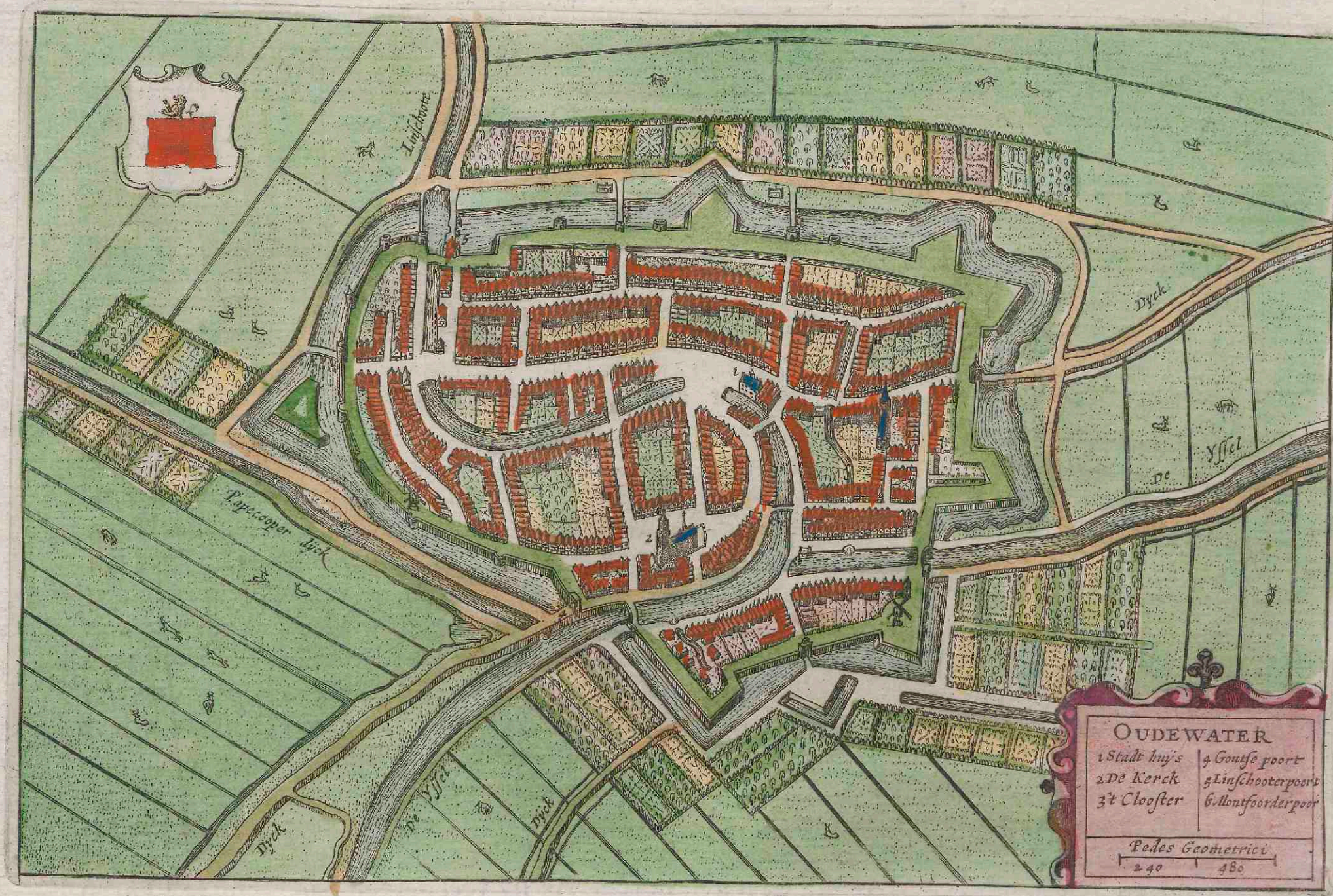
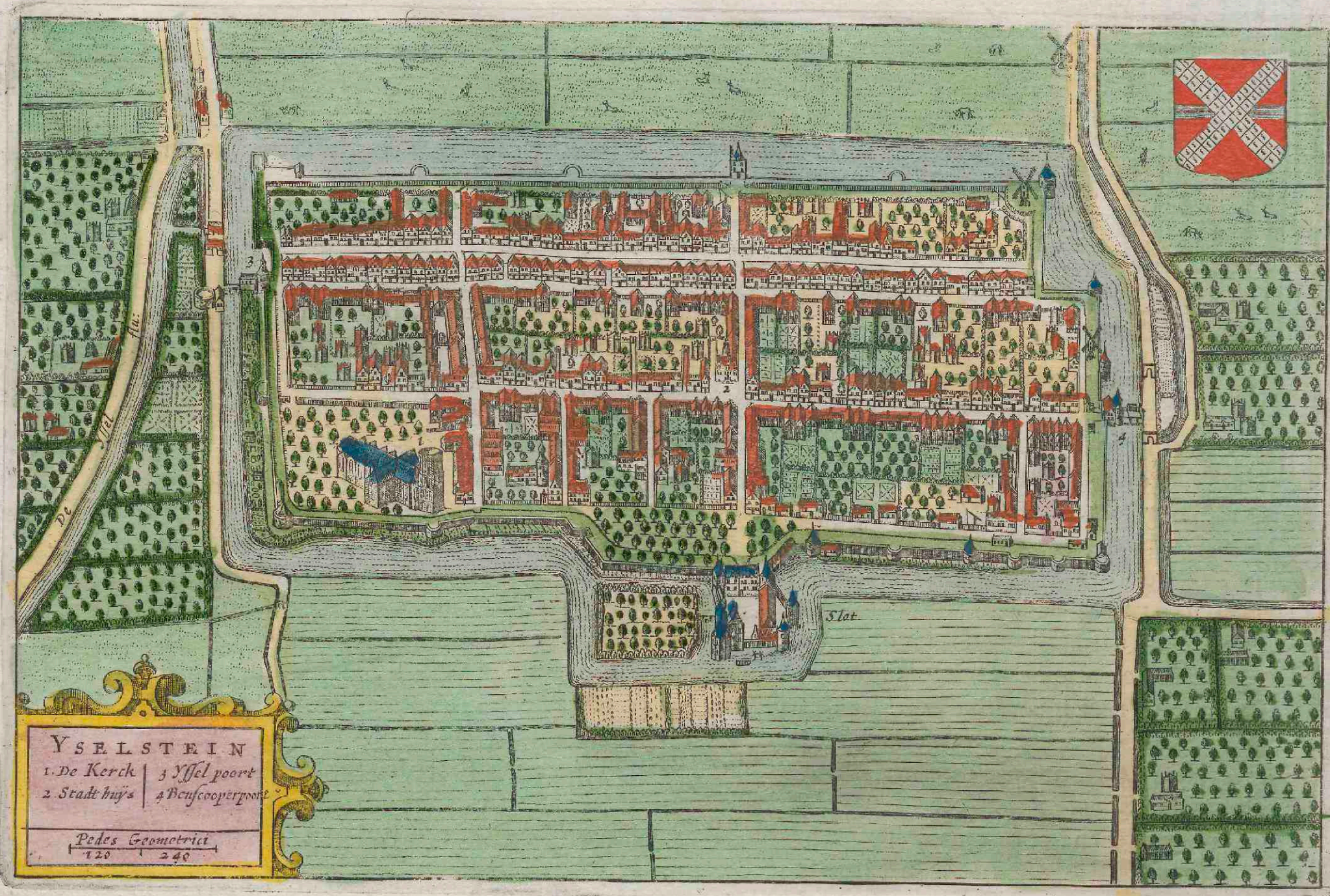
Dese stadt bloeyt nu in groote menighite van burgers; en is omtrent vijf mijlen van Leyden, en een van Oudewater gelegen. Sy heeft een goet kasteel, over't welck, sedert sommige eeuwen, een Kasteleyn gestelt is. Voor eenige jaren heeft Iac. Lindius, een edel en geleert man, 't selve ampt bedient.

Kasteel.

Het treffelijcke dorp Bodegraven staet onder Woerden, daer Ioannes Beka van spreekt omtrent het jaer M X V I I. Seker Theodoricus Bavi seght hy, is by Bodegraven van den Bisschop Adelboldus begun-

Bodegraven onder Woerden.

ij T

W O E R D E N.

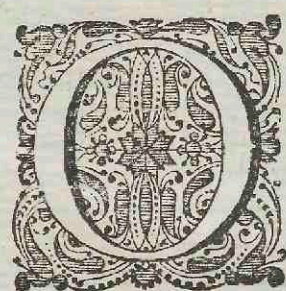
begunsticht, die niet afliet van Graef Diederick van Holland dagelijks met oorloge te bekommeren. Cornelius à Gouda noemt die van Bodegrave dickwils Bagauden. D'oorfaeck weet ick niet: doch 't is seker, dat het woort Bagauden by de Latijnen op-roerige en wederspannige menschen, en die ge-woon sijn te rooven, beteekent. Eumenius Pane-gyr. de Schol. instaur. seght: Belegert met de straat-

schendery van de Bagaudische wederspannigheyt, &c. En Salvianus in sijn boeck van de bestieringe Gods schrijft aldus: Sy sijn Bagauden om onse misdaden geworden. Over dese getuygenis kan men 't geleerde boeck van Conradus Rittershusius na-lien.

Ioannes Pistorius, een geleert en vermaert *I. Pistorius.* man, is in dese stadt geboren.

O V D E W A T E R.

Naems oor-sprong.

VDEWATER, dat sommige in't Latijn Aqua-Vetus noemen, heeft sijn naem niet van een oudt water; maer van een oude Waert: soo dat men Oudewaetter behoorde te seg-gen; want waert beteekent een gewest oft hoeck lants: gelijk dat woort noch hedensdaeghs veel gebruyckt wort, insonder-heynt in Zuydt-Holland, daer de Swijndrechtschen-waert, Papendrechtschen-waert, en vele andere, wel bekend sijn. Maer dese stadt schijnt Oude-waert te heeten, om dat hier omtrent oock andere waerden, die men nieuwe noemt, gelegen sijn.

Aangenomen door die van Vrecht.

In 't jaer M CCC XLIX heeft Ioan van Arckel, Bisschop van Utrecht, dese stadt met geweld in-genomen, en vele burgers gevangen, en hare goederen verbeurt gemaect. Het meeste deel der huysen en gebouwen wierden verbrant. Doch dese winst is niet, dan met een groote neerlage der Utrechtschen verkregen, dewijl de burgers sich dapper verweerden, en onder andere ver-sloegen Ioan van Rijsenburgh, de broeders van Lichtenburgh, en Iacob, Ioan en Everhardt van Driel.

en door de Spaenschen,

De Spaenschen belegerden in 't jaer M D LXXV dese stadt, na datse drie jaren te voren de Prins van Oranje toegevalen was, die sy soo vreesse-lijk beschoten, dat een stuck van de muer ge-broken wierd; daer op byna 't geheele leger ten storm ging, waer door sy, na kloeck en man-haftigh tegenweer der inwoonders, de plaets vermeersterden, die door 't woedende swaert der overwinners en 't verterend vuer soo jammerlijk vernielt wierd, dat byna al de burgers gedoot en al de huysen verbrant sijn; soo datse meer de gedaente van een asch-hoop dan van een stadt behiel. Dit sijn de bittere vruchten des lant-verdervenden oorloghs. Onlangs daer na heeft men haer beginnen te herbouwen, de wallen sijn we-der hermaect; en sy wierd met verscheide vry-heden van de Staten begunsticht, op datse al-lengs tot haren vorigen staet sou geraken.

die haer verdelgen.

Gelegen-heyt.

Neering.

Sy leght op de riviere Ysel, en omtrent een mijl van Woerden. By dese twee steden waft in groote menichte goede kennip: waer door in de selve vele netten en kabels, die de Hollanders en Zeeuwen tot hare schipvaert en visschery ge-bruycken, gemaect worden: welcke neering hier soo groot is, dat vele menschen sich daer meê onderhouden en rijk worden.

Oudewater heeft een vruchtbare moeder van verscheide edele verstanden geweest: want hier sijn geboren

Ioannes Paleonydorus, die oock Ioan van Oude-water genoemd wort, na de gewoonte van die tijdt, in welke vele Geleerden de naem van haer vaderlant aennamen, die sy dan in La-tijn oft Grieks vertaelden; 't welck oock van eenige met haer eyge geslacht-naem gedaen wierdt, gelijk men daer van vele voorbeelden sou konnen toonen. Dese Paleonydorus was een Vrouwen-broeder oft Carmelijt. Hy heeft veel geschreven van de historien sijner ordre, en van de geschiedenissen der heyligen; en is in 't jaer M D VII overleden. Trithemius heeft een Re-gister van al sijn schriften aengetekent.

Geleerde lieden.

Cornelius Valerius, een van d'oprechtste en ge-leertste Nederlanders, is in 't jaer M D XII ge-boren. Als hy veel gereyft had, is hy te Leuven gekomen, daer hy, in plaets van Petrus Nannius, tot Professor der Latijnsche tael in 't collegie van Buslidius aengenomen is: in welke bediening hy verscheide goede boecken, door sijn groote geleertheit, schreef. Hy heeft sijn dienst (seyt Schot-tus in den Brief aen Plantijn, die voor d'Aen-merckingen van Pintianus op Mela gedrukt is) soo getrouwelijck uytergevoert, dat het schijnt, dat nie-mant beter en suyerder sou konnen spreken, dan hy deê. Hy heeft in Latijn een Encyclopedie oft algemeene beschrij-ving van alle wetenschappen en konsten soo wel gemaect, dat het by niemant naerfziger gedaen is; soo dat 'er byna niet meerder en dienstiger in de handen der kinderen van alle volckeren versleten word, dan dit boeck. Hy is in 't jaer M D LXXVIII, ses-en-estigh jaren out sijnde, overleden; en in S. Pieters kerck te Leu-ven begraven; daer Georgius van Oostenrijck, Overste van die kerck en Cancelier der Acade-mie, die eertijts sijn discipel oft leerling geweest is, hem een heerlijck gedenckteken in 't jaer M D C X opgerecht heeft.

Geeraert van Roo was een seer geleert man, en Opfiender van de Biblioteek oft Boeck-kamer van Ferdinandus, Aerts-Hertogh van Oosten-rijck. Hy heeft de Geschiedenissen van Oosten-rijck, en andere dingen geschreven.

Rudolphus Snellius, een treffelijck Mathematicus oft Wiskonstenaer, heeft, na dat hy Europa wel besien had, Professor in de gemelde konst in d'Academie te Leyden geweest. Sijne uytmun-tentheyt in die wetenschap konnen sijne nagela-ten schriften, schoon ick swijge, overvloedigh getuygen. Hy was in de Hebreusch en Griek-sche talen seer ervaren; en is in 't jaer M D CXII gestorven; latende sijn soon Willebrordus Snellius, die te Leyden geboren is, tot sijn navolger.

H E U S D E N.

Begin.

Onsprong
der Heeren.

en haer ge-
sacht-re-
gister.

HEVSDEN is een seer ou-
de stadt, soo men Ioan-
nes Leydenfis sal geloov-
ven, die in zijn vierde
boek aen het twaelf-
de capittel haren oor-
sprong, omtrent het
jaer DCC LXXXIX, al-
dus beschrijft: Robrecht,
seght hy, Graef van Tey-
sterbant, heeft tot een wapen gebadt, als de jongste soon
van't Huys van Kleef, acht goude Koninglijke scepters
in een blaau velt. Maer't Graeffchap van Teysterbant be-
griep onder sich de Bommeler-weert, Tieler-weert, en de
landen van Arckel, van Heusden, van Altena, van Via-
nen, van Kulenburgh, en Buren, tot aen d'oude Maes.
De gemelde Robrecht ontving dit Graeffchap van Teyster-
bant van zijn broeder Lodewijck (die't Kleeffche lant van
den Bisschop t'Vrecht te leen besat) tot een leen en eygen-
dom; en nam tot gemalin Kunegunda, dochter van de
Graef van Hoy, daer hy drie sonen by won: waer van
d'eerste, Lodewijck genoecht, hem in't besit van Graef-
schap volghde: Robrecht, de tweede soon, verkreegh
Heusden en vele dorpen, die een bysonder Heerlijckheyt
wierden, en was alsoo d'eerste Heer van Heusden; in wel-
ken staet hy, zijn outste broeder te geval, zijn wapen ver-
minderde, en voerde acht scepters in zijn schilt, die aen de
rechte sijde root en aen de sincke blaau was: hy ontving
dese Heerlijckheyt tot een leen van de Graef van Kleef,
om dat hy d'eerste, en uyt dit geslacht was. Dit is dan
t'begin van de voortreffelijke stam van Heusden
geweest, wiens geslacht-register dusdanigh is:

Robrecht van Heusden, daer wy van gesproken
hebben, die in't jaer 857 leefde.

Boudewijn van Heusden, zijn soon, is in't jaer
870 overleden.

Robrecht van Heusden, storf in't jaer 914.

Edmond van Heusden heeft, in't jaer 929, t'le-
ven met de doot verwisselt.

Ioan van Heusden is in't jaer 956 ontslapen.

Robrecht van Heusden heeft de sterffelijckheyt
in't jaer 982 afgeleyt.

Boudewijn van Heusden betaelde de schult der
nature in't jaer 1028.

De gemelde Ioannes Leydenfis beschrijft het
geslacht-register der vijf laetste in zijn sevend
boek in't dertiende capittel. In't jaer onses Sa-
ligbmakers DCCCC XII, seght hy, is Robrecht, de
derde Heer van Heusden, overleden, die tot gemalin had
Adelheyde, dochter van de Graef van Zutphen, daer hy
zijn navolger Edmond by teelde. Hy heeft de dorpen van
Poeroyen, Brabiel, Aelst en andere gesicht; en is in't
Heylige lant, daer hy de heydenen kloekmoedigh bestreet,
Ridder gemaeckt. Na zijn doot was Edmond zijn soon de
vierde Heer van Heusden, die Hildegonde, dochter van de
Graef van Zeyn, ten huwelijck nam, daer hy zijn soon
Ioan by won, en overleed in't jaer 929. Ioan wierd de
vijfde Heer van Heusden, die oock in't heyligh lant tegen
d'ongelooovigen gestreden heeft, en tot zijn gesellin had Mar-
gareta, dochter van de Graef van Los, daer uyt hy Ro-
brecht voortbracht; en ontsiep in't jaer 956. Na hem
volghde de gemelde Robrecht, en was de sefte Heer van
Heusden, die in d'echt versaeemde met de dochter van de
Graef van Sparegem, die hem Boudewijn baerde: hy
Hollant.

storf in't jaer 982; en zijn soon Boudewijn ro'ghde hem,
en was de sevendde Heer van Heusden. Laet ons voort-
gaen tot de nakomelingen.

Ioan de II van Heusden overleed in't jaer 1073.

Robrecht de IV van Heusden is in't jaer 1092 ont-
slapen.

Boudewijn de II van Heusden heeft de sterflijk-
heyt in't jaer 1110 afgeleyt.

Ioan de III van Heusden storf in't jaer 1135.

Wilhelm van Heusden heeft in't jaer 1153 t'leven
met de doot verwisselt.

Arnold van Heusden, broeder van Wilhelm, die
sonder kinderen overleed, is in't jaer 1168 ge-
storven.

Ioan de IV van Heusden betaelde in't jaer 1192
d'algemeene schult der nature.

Robrecht de V van Heusden scheyde uyt het leven
in't jaer 1202.

Ioan de V van Heusden ontsiep in't jaer 1235.

Ioan de VI van Heusden is in't jaer 1279 geruft.

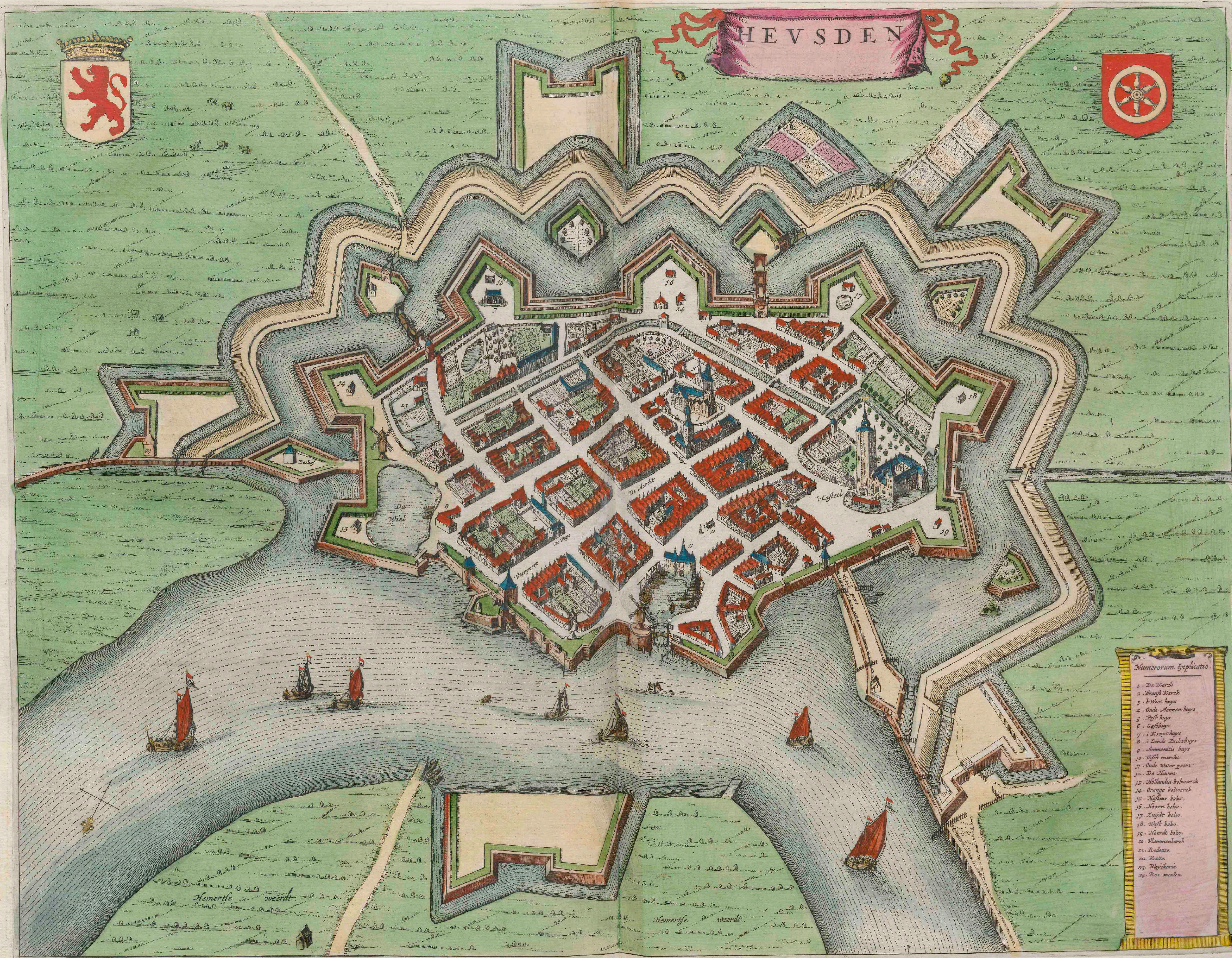
Ioan de VII van Heusden, die mede in de tsa-
menspanning tegen Graef Floris de vijfde was,
storf in't jaer 1303.

Ioan de VIII van Heusden heeft de schult der
nature in't jaer 1318 betaelt.

Ioan de IX van Heusden storf in't jaer 1334
sonder kinderen. Dese, door het aendrijven
van den Heer van Kranendonck en Ioan Als-
hant, heeft Heusden en haer gebiedt aen Her-
togh Ioan van Brabant verkocht. De Graef van
Saffenburgh, die Sophia, d'eenige dochter van
de Heer van Heusden ten huwelijck had, was hier
over seer misnoeght; maer hy kon by den Her-
togh van Brabant niets verwerven: dies voeghde
hy sich by Willem de Goede, Graef van Holland,
en heeft hem al zijn recht op't geheele lant van
Heusden verkocht. Hier over is een sware oorlogh
tusschen de Hollanders en Brabanders gerefen;
want d'eerste pooghden de stadt te vermeerse-
ren, en d'andere te behouden. Renerus Snoyus
beschrijft dese historie seer naerstigh in zijn acht-
ste boek. De Graef van Vlaenderen, seght hy, ver-
kondicht d'oorlogh aen den Hertogh van Brabant, de wel-
ke d'onse heeft nagevolght, op hope, t'welck oock geschie-
de, van Heusden te verkrijgen: want niemant en sal looc-
henen dat de stadt met de dependentien niet en sijn geweest
een leen des Graven van Kleef en Teysterbant, streckende
door Zuydt-Hollant en andere quartieren. Want als'er
eertijts een twist gerefen was van de gemelde Heerlijk-
heyt van Heusden, tusschen den Hertogh van Brabant en
Ioan van Heusden, den Hertogh van Brabant is nederge-
druckt geweest, om dat de Graef van Kleef te verre was,
dat hy van hem bystandt soude konnen begeeren. Daerom
heeft de Heer van Heusden hem begeren tot betrouwen en
in bescherming van de Graef van Holland, die desen Heer
voornam te beschutten tegen Brabant. En dese overleden
sijnde sonder kinders, zijn suster Sophia Gravin van Sas-
fenburgh heeft de Heerlijckheyt geerft; en als sy de macht
niet en had in't besit van haer erfgoet te treden door't ver-
mogen des Hertoghs van Brabant, die de besetting van't
Slot met gelt omkocht en verblinde, heeft sy aen de Graef
van Holland om een seker somme haer recht verkocht; hoe-
wel dat de Hertogh in't besit der stadt was, tot dat Phi-
lips Koning van Vrancrijk, de saken nu al beroert sijnde,
ij V heeft

De Heer-
lijckheyt
verkoft.

Twist om de
selve.

HEVSDEN

Numerorum Explicatio.

1. De Kerck
2. Kruys Kerck
3. E. Was-huys
4. Oude Mennen-huys
5. E. Huys
6. E. Huys
7. E. Kruys-huys
8. S. Lande Tackthuis
9. Ammonitie huys
10. Nijl marck
11. Oude Water goet
12. De Haven
13. Alkandie behoerck
14. Oranje behoerck
15. Nijlhuys behoerck
16. Nijl behoerck
17. Nijl behoerck
18. Nijl behoerck
19. Nijl behoerck
20. Nijl behoerck
21. Redoute
22. Kasteel
23. Nijl behoerck
24. Nijl behoerck
25. Nijl behoerck

H E V S D E N.

heeft aengenomen de partyen met een verdragh door bu-
welijcken te vereenigen. Dat Wilhelm van Oostervant,
sone van Graef Willem van Holland, soade ten huwelijck
nemen Ioanna dochter van de Hertogh van Brabant: Lo-
dewijck van Male, soon van de Graef van Vlaenderen,
d'ander dochter; en Reynolt, Hertogh van Gelderland,
hoewel hy sich vyant van den Hertogh van Brabant ver-
klaert had, de derde. De bruyloften sijn gehouden, en de
Hertogh van Brabant stont af al't recht, 't welck hy op
de stadt en't lant van Heusden eyschte. Hier uyt is een ge-
meen spreekwoort geresen, dat wy tegen eerlijke gier-
gaerts gebruycken:

Hy speelt, als Machelen mijn, Heusden dijn. Dus
verre Snojus.

Ingenomen.

Omtrent het jaer M CCC III heeft Ioan, Her-
togh van Brabant, Heusden ingenomen.

In 't jaer M CCC XXXVIII is hier een collegie
van vijf Canonicken door Machtelt, weduwe van
Herbarnus Riedius, gesticht.

Kasteel.

Ioan, Hertogh van Brabant, heeft in 't jaer
M CCC XL het Slot van Heusden, met eenen frae-
jen en stercken toren verciert, doen bouwen.

Als de Gelderschen met de Hollanders, in 't
jaer M cccc VII, om 't besit van Gorcum in twist
waren, rees tusschen hen een swaren oorlogh.
De Gelderschen beroofden en verbranden Heek-
huysen by Heusden gelegen. Als Ioan van Kroo-

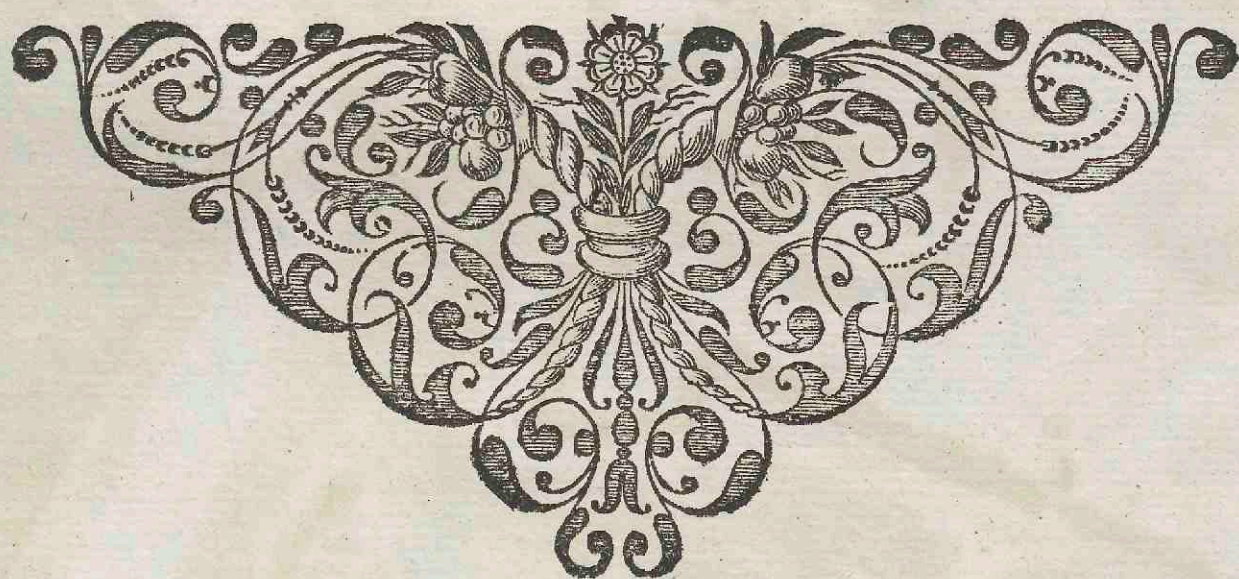
nenburgh, Gouverneur van Heusden, dat gewaer
wierd, versaemde hy een goet getal onversacgh-
de krijgshlieden; en viel, onder de gunst van
een duyftere nacht, met een groot getier op't le-
ger der Gelderschen; welcke door d'onverwach-
te aenval soo verschrickt wierden, dat sy niet
dachten, dan om sich door de vlucht te bevrij-
den: vele van hen verdroncken in de Mase; en,
dat het wonderlijckste en der gedachtenis waer-
digh is, die van Heusden namen meer van hare
vyanden gevangen, dan sy self sterck waren.

Godschalcus Steewichius, een geleert man, en
vermaert Filosooph en History-schrijver, is te
Heusden geboren. Hy was een discipel oft leer-
ling van Victor Gifelinus, en heeft geleerde Aen-
merckingen op Apulejus, Arnobius en Vegetius
geschreven.

G. Steewi-
chius.

Deze stadt leght aen een water, dat uyt de Maes
rontom de Hemertsche Waert, en weder in de
selve rivier loopt; en is nu voor een van de sterck-
ste plaetsen der vereenighde Nederlanden ver-
maert en geacht: want sy is met dubbele graf-
ten, vele bolwercken, halve manen en hoorn-
wercken omringt en versorgt. Het Slot oft
kasteel leght dicht aen de wallen, en is een ta-
melijck fraey en sterck gebouw.

Gelegenbeye
en sterckte.

S. GEERTRUYDEN-BERGH.

Nacms oorsprong.

GEERTRUYDENBERGH is een seer oude stadt; en heeft haer naem van Geertruyd, dochter van Pipijn van Landen, hofmeester des Konincks van Vranckrijck. Dese edele Maeght, die in 't jaer ses hondert vier-en-sestigh overleden is,

heeft in dit gewest gewoont en vermaert geweest, gelijk genoegsaem blijktt uyt een oude brief van Hillewijd, Gravin van Strye by Dordrecht, in 't jaer D CCC XCIX in d'Abdy van Thoorn by Waerd in de Kempen gegeven. De woorden sijn; om haer outheyt, waerdigh hier bygevoght te worden:

Ick heb gebracht aen de voorscyde kercke mijn erfgoet, welck den heerlijcken Koning Zuendebolchus hadde eertijts gegeven in mijn lant van Stryen, aen die kerck die geheyliget is ter eeren van de Maget Maria, den Bergh des Oeyers, daer de heylige Geertruyt heeft lichamelijck verkeert, ende heeft een kapelle geheyliget van den heyligen Amandus, de stede Baerle, met den autær van my opgerecht ter eeren van den heyligen Belijder Remigius, het kasteel Sprundelheim met al het gene hem toebehoort, gelijk het staet op de riviere Merbata.

Maer wat is hier den Bergh des Oeyers te seggen? Om dit te verstaen, moet men weten, dat het woort Bergh in d'oude Nederlantsche tael een oever, haven, oft een welgelegen legh-plaets voor de schepen betekende: dit blijkt nu noch in 't woort bergen, dat soo veel is als bewaren en beschermen tegen eenigh uytwendigh geweld.

Bergh wort het Erfgoet der selve uytverkoren Maget in de brieven van Keyser Otto de tweede genoemd, als uyt het volgende te sien is:

In een dorp der Schelde, in de stede van Bergen met drie eylanden, Sprange, Waterange, Steninge, met de kercke en tolhuys, in de contreye van Stryen, in het Erfgoet der selve uytverkoren Maget, den Bergh met d'aenhangselen Tremella, tegenwoordigh Drumelen, Stur-nabem en al de visscherie aen de Mase, &c.

Kasteel.

In 't jaer M CCC XXI is het Slot oft kasteel van Geertruydenbergh, 't welck sedert door een Kasteleyn bestiert is, van de gront af opgebouwt.

Verbrant en ingenomen.

Als Ioan van Beyeren en Vrou Iacoba, in 't jaer M CCC XX, in oorlogh waren, is dese geheele stadt met de kerck verbrant. De Chronijcken oft Iaerboecken verhalen 't selve ongeval op de volgende wijze. Diderick van Merewede, Baljuw van Zuyt-Hollant, regeerde toen het kasteel van Geertruydenbergh, en vermaende de burgers, dat sy haer voor die van Dordrecht, welcke de stadt poogden in te nemen, souden wachten; want sy Ioan van Beyeren toegedaen waren. Daer na quamen de Dortenaers met krijgshvolck voor de stadt, die sy opeyschten: de onvoorsichtige burgers gavense over; maer Diderick van Merewede vertrock sich in 't kasteel, dat hy met groote dapperheyt tegen 't geweld der beleggers beschermde; want hy fond vuerpijlen in de stadt, waer door sy gantsch verbrande: doch eyndelijck was hy evenwel

Hollant.

genootsaeckt het Slot, behoudende lijf en goet, over te geven.

Ioan van Naeldwijck bevocht, in 't jaer M CCC LXXXIX, met een grooten hoop soldaten dese plaetse, die hy terstont innam, om dat sich niemant tegen hem stelde: doch onlangs daer na heeft hy haer weder verlaten.

In 't jaer M D LXXXIII is sy van Poyet, die van Prins Willem van Oranje daer gesonden was, vermeetert, en de besetting meest dootgeslagen.

Schandelijck verkocht.

Sestien jaeren daer na is sy door de soldaten, die haer bewaren souden, aen de Prins van Parma verkocht, gelijk wy terstont in de beschrijving van haer belegh wat breeder sullen aenwijfen.

Geertruydenbergh leght aen de Mase oft byna op 't eynde van 't breed water, dat men oock de Biesbosch noemt; 't welck de Rhijn en Mase, door 't inbreken oft weghspoelen der dijcken, in 't jaer M CCC XXI, hier over de verdroncke landen gemaect hebben. 't Is sedert vele jaeren een eygendom van de Princen van Oranje geweest. Sy is omtrent twee mijlen van Dordrecht, Heusden en Breda, aen de sijde van Brabant, gelegen; doch door de wapenen der Graven van Holland aen die Provintie gehecht. De Brabanders deden eertijts, als Guicciardin schrijft, hare Hertogen, als sy die aennamen, sweeren, datse souden trachten Geertruydenbergh weder te krij-

Heeren.

gen; gelijk de Hollanders aen hare Graven, om 't selve te behouden: welcke oock tot hier toe van hen uytgeleyt wierden, als sy naer Henegouwen reyden; en in 't weerkeeren wederom ontfangen en begroet.

Sy is in goede welstant door de groote vischery van Steur, en Salm, doch insonderheyt Elft, die hier omtrent in sulck een menigte is, dat 'er op een dagh achtien duysent gevangen sijn; die van hier, soo versck als gefouten, elders gesonden worden.

Wekwaert.

Uyt Geertruydenbergh sijn gesproten

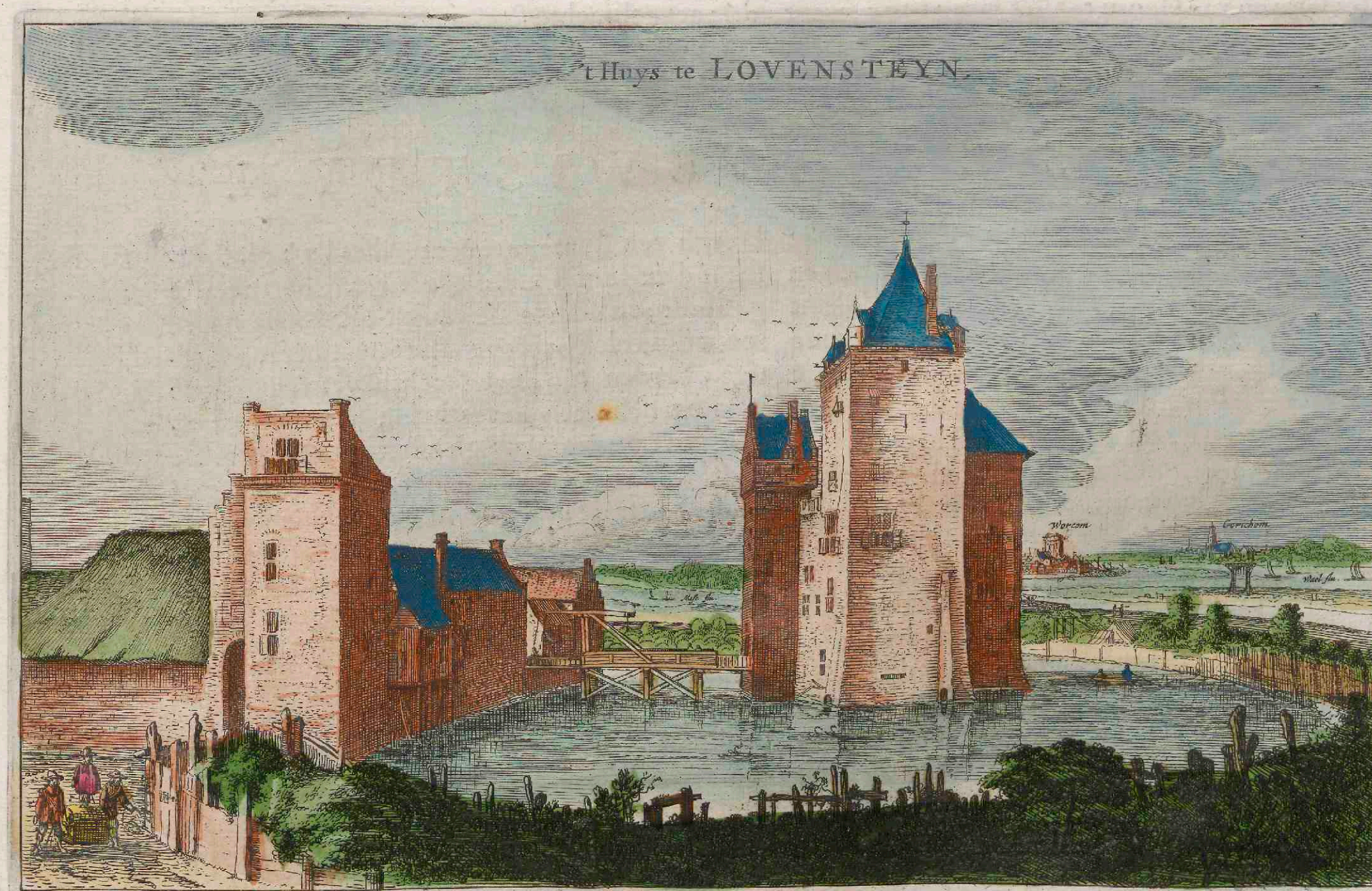
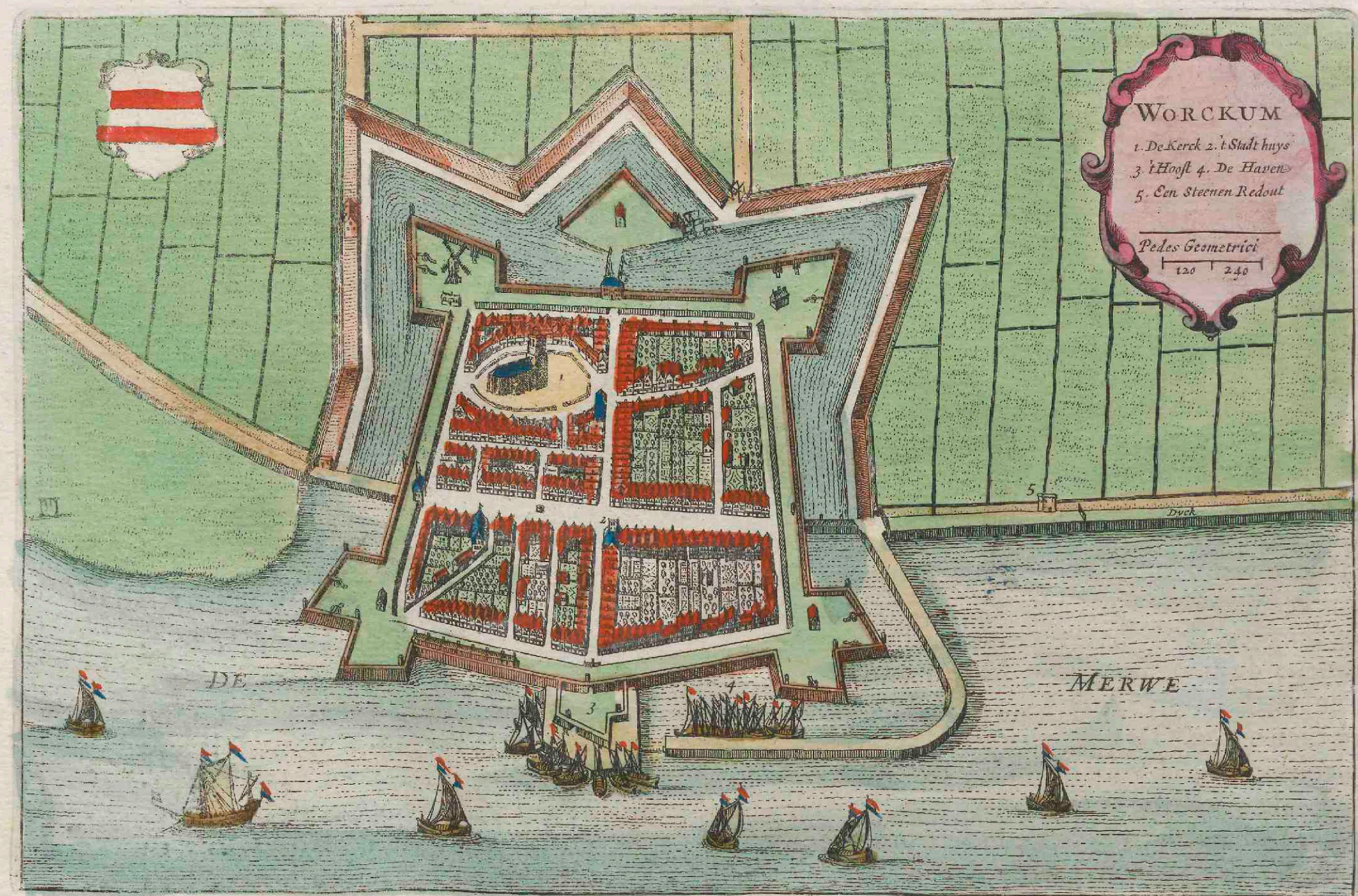
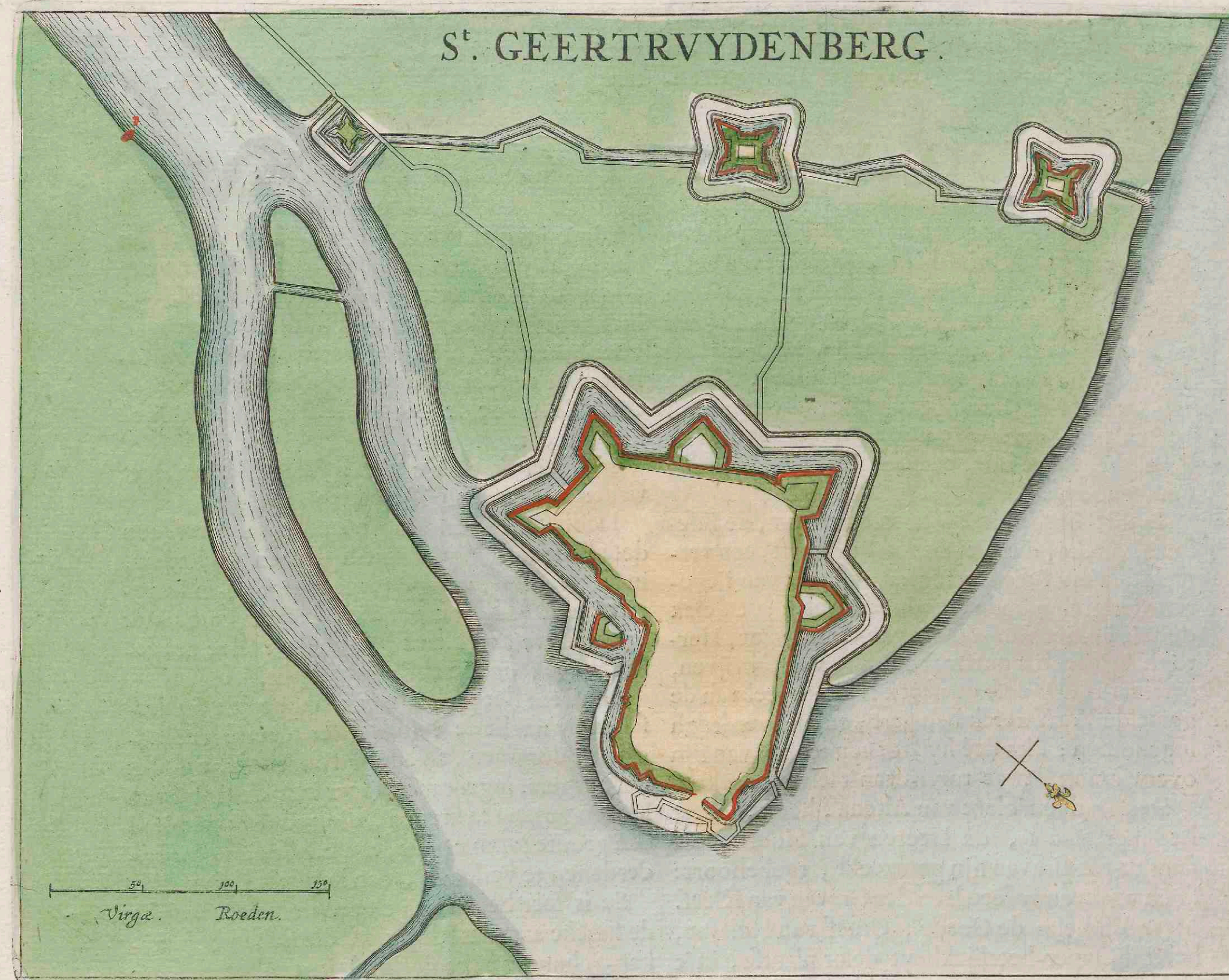
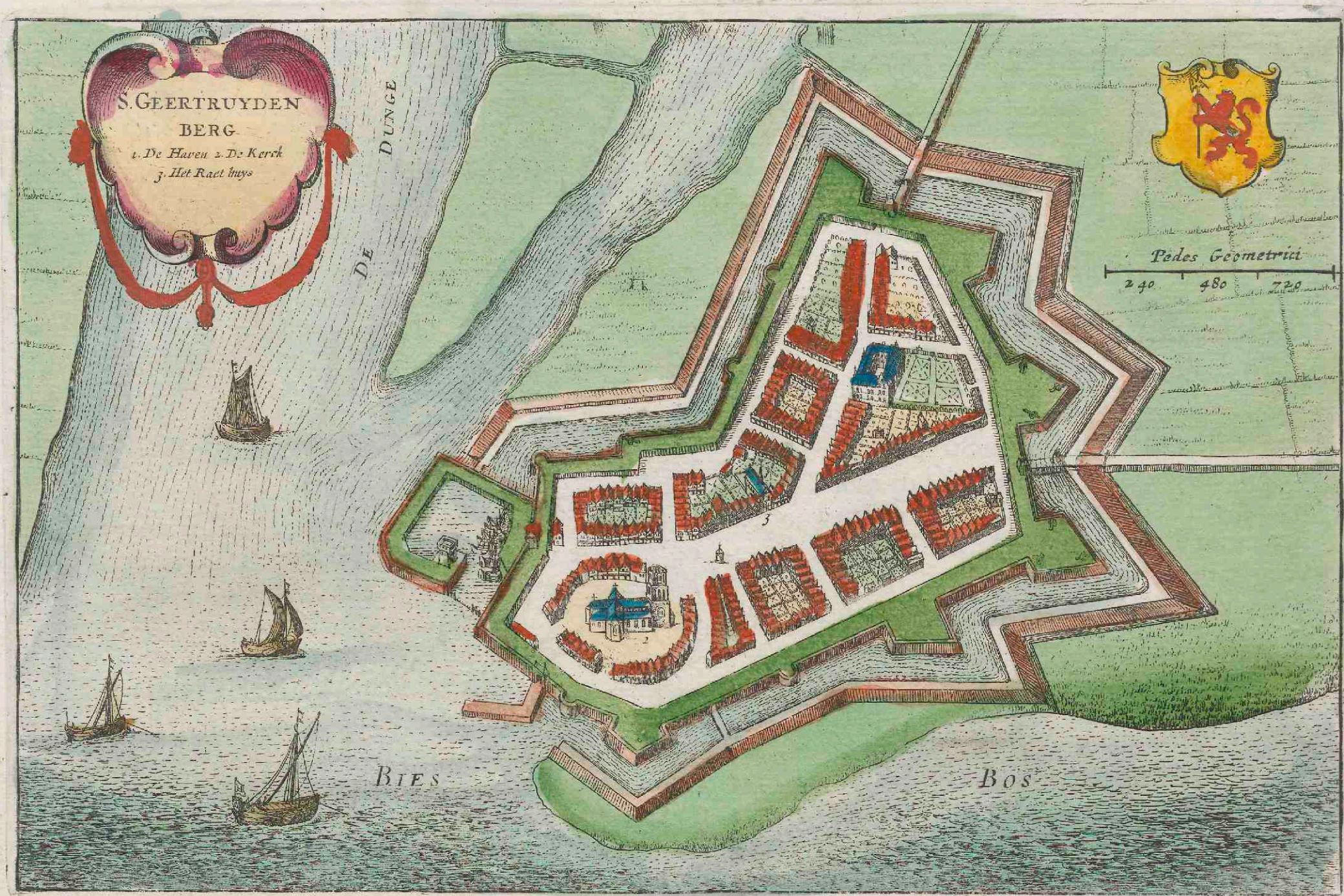
Adriaen N. een Carthuyser Monick, en Doctor in de heylige Godtgeleertheyt, als Petrus Petrus in 't tweede boeck van 't leven der Carthusers schrijft. Hy was seer geleert in de Letterkunst, en in groot aensien om sijn goet leven. Oock heeft hy twee boecken van de Remedien der twee Fortuynen verstandelijck nae die tijdt, waer in de geleertheyt weynig geacht was, geschreven; en bloeyde omtrent het jaer M CCC LXXI.

Geleerde lieden.

Nicolaes Busius, Deken der Canonicken van 't Collegie te Hilvarenbeke, heeft uytgegeven de Uytgelese manieren van spreken in de Latijnsche tael.

Dewijl ick alle middelen aanwende, om de Lesers te vernoegeen, heb ick raetsaem gedacht een nieuwe Aftekening deser stadt, gelijk sy nu gesterckt is, hier by te voegen. Want in de laetste Nederlantsche oorlogen is sy door de vereenigde Staten, en Prins Willem van Oranje, die sy toebehoorde, soo wel versorght, datse daer door, en om hare goede gelegenheyt aen de Biesbosch en de riviere Dunge, onder de sterckste plaetsen geacht is. Ick heb d'andere afbeelding deser stadt oock niet willen weghnemen, om dat de straten

Sterckte.

W O U D R I C H E M.

en huysen daer in vertoont worden. In dese nieuwe kan men bespeuren, hoe de krijghs-wercken deser stadt, door het byvoegen van eenige nieuwe Forten, niet wijdt van hier tot haer meerder verfekering gemaect, verandert en vele verbeterd sijn.

W O V D R I C H E M.

Naem.

OVDRICHEM (gelijck men in een oude briefdickmael geschreven vind, en niet *Worcum*, als sy in 't gemeen genoemt word,) is de hoofdstadt van 't lant van Altena. Maer dit lant

't Kasteel,

heeft sijn naem van een seer out kasteel, Altena geheeten, wiens oude en vervalle muren nu noch te sien sijn; en wiert eertijts, misschien om de menigthe van 't hout en boomen, *Holtena* en *Ou-tena* genoemt.

belegert en ingenomen.

In dit Slot sijn, in 't jaer M ccc xcv, de Edelen gevluht, die Aleyda van Poelgeest, een vermaerde vrou, die Hertogh Aelbrecht van Beyeren vierigh beminde, gedoot hadden; 't welck door 't bestier van Willem van Oostervant, Hertogh Aelbrechts outste soon, soo vele schrijven, geschiet is. Om dese oorsaek is dit kasteel van de gemelde Vorst sterck belegert, en met verdragh ingenomen; dies de hy, tot een teeken van sijn overwinning, twee torens van 't selve af breken.

Heeren.

Dese stadt en 't lant van Altena, heeft, sedert het jaer M c l, de Heeren van Hoorn, die daer na tot Graven sijn gemaect, toebehoort: doch was evenwel een leen der Graven van Kleef. Maer Wilhelm de Goede, Graef van Hollant, heeft d'Opper-heerlijckheyt deser plaetse, in 't jaer M ccc xxx ii, van Diderick Graef van Kleef gekoft; en sedert is 't een leen der Graven van Hollant geweest. Sy bleef een eygendom der Graven van Hoorn tot het jaer M d c; want toen heeft Vrou Walburgh (eerst Weduwe van Philips van Montmorency, Graef van Hoorn,

die in 't jaer M d lxxviii, door 't bevel des Hertoghs van Alba onthoofd is; en daer na van Graef Adolf van Nienae en Meurs,) de Heerlijckheyt van Altena en dese stadt, een weynigh voor haer doot, aen de Heeren Staten van Holland voor negentigh duyfent gulden verkoft: soo datse de gemelde Staten sedert volkomelijck toebehoort.

In 't jaer M cccc lx is Woudrichem met *Gestreckt.* wallen en poorten gesterckt en omringt.

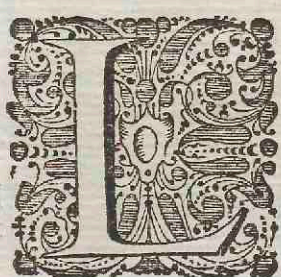
Iacob, Heer van Hoorn en Altena, heeft aen dese stadt verscheide privilegien en vryheden, *Privilegien.* in 127 punten begrepen, gegeven. De Hertogin Maria van Bourgondien heeft daer na met open brieven verklaert, dat haer 't selve aengenaem was, en die alsoo bevestight.

Omtrent het jaer M d x i hebben de Gelderschen by nacht de vesten deser plaetse met ladders beklommen, en, door d'onachtsame wacht der burgers, ingenomen, waer in sy de Graef van Hoorn gevangen kregen, die gedwongen wierd een groote somme gelts, om sich self en sijne onderdanen te verlossen, aen hen te betalen.

Sy is seer bequamelijck aen de Wael (welcke *Gelegenheyt.* de slincke arm des Rhijs is, die sich by Schencken-Schans in twee deelt,) in een vruchtbare landouwe, schuyns over Gorcum, gelegen; en wort nu voor redelijck sterck gehouden.

In 't jaer M d lxxiv is sy van de Spaenschen, na drie aangebrachte stormen, met verlies van 150 mannen, ingenomen: doch is daer na weder onder de heerfchappy der Heeren Staten gekomen.

't H V Y S T E L O E V E S T E Y N.

LOEVESTEYN verdient d'eerste plaets onder al d'oude Sloten en stercke Huysen, die in Hollant overigh sijn. Het is op 't eynde van de Bommelerwaert aen de westfijde, niet wijdt van Gorcum en Worcum, daer de Maes en Wael in elckander vloeyen en sich vereenigen, gelegen. Hier van en van andere Hollantsche Kasteelen en adellijcke Huysen sullen wy elders breeder spreken.

Dapperlijck ingenomen.

In 't jaer c i d i c lxx heeft Herman de Ruyter dit Huys met list en stoutheyt ingenomen. Hy, in een graeuwe Monixkap, met drie andere gasten, geraeckt in 't Slot, daer hy de Kasteleyn ombrengt, en sich meester van maeckt, op hope van hulp, die hem de Graef van den Bergh beloofd had; doch kon door 't vriesen en hoogh water hem niet toegesonden worden. De Ruyter hiel evenwel moedt; en begon de plaets, met hulp van 24 mannen, te verstercken. Toen wierd Perea, een Spaens Kapiteyn, met eenigh volck derwaerts gesonden. Dees eyschte 't Slot op, maer

kreegh een stoute antwoord; dies hy 't grof geschut daer voor bracht. De Ruyter, heruyterste gefrooft, en brandende van kloeckmoedigheyt, roept sijn volck byeen, en stort hen, met manhafte woorden, sijn onversaechtheyt in; soo datse r'samen besluyten liever heldelijck in de wapenen, dan op een schandigh schavot, te sterven. De Spanjaerden, soo veel tegen een, quamen met ladders over de graften; en, terwijl die van binnen beefich sijn met de muer te beschermen, komen sy van d'andere sijde binnen, en dooden alles wat hun ontmoet. Toen was de Ruyter alleen besorght, hoe hy sijn leven ten dierste moght verkoopen; dies stelt hy sich binnen de deur van een kamer schrap, swaeyde een slaghswaert met beyde sijn handen, stuytte alleen den aenval, en deê een vreeslijcke moort; soo dat sijne vyanden over soo een ongemeene dapperheyt verwondert staen. Eyndelijck, door de menigthe in gevaer, steeckt hy de brant in een deel buskruyt, te voren op de vloer gestort; en bracht sich self, bystanders en bespringers, gelijck om 't leven.

D E B E L E G E R I N G
van
S. G E E R T R V Y D E N B E R G H,
door de wapenen der Vereenighde Staten,
onder 't beleyt van
P R I N S M A V R I T S V A N N A S S O V,
Velt-heer van hare Legers, &c.

Gelegen-
heyt.

GEERTVYDENBERGH
leght, als wy in hare be-
schrijving breeder ver-
haelt hebben, op sulck
een wijze aen de Oude
Maes oft 't Vlack, dat
men oock de Biesbosch
noemt, dat hare twee
derdedeelen van 't wa-
ter bespoelt worden. 't Is

Stercke.

een kleyne stadt, maer van groot belang. Sy is
seer sterck, soo dat men se voor onwinbaer acht;
want sy heeft breede graften, bolwercken en
strijckweeren, die Prins Willem van Oranje,
onlangs nae 't vredeverdragh van Gent, heeft
doen maken; dies is sy sedert die tijdt een fron-
tier oft grens-plaets van Hollant, en een sleutel
en wegh naer Brabant geacht. In 't jaer 1588 is
sy van de besetting (die tegen d'Overheyt op-
stonden, de burgery de wapenen afnamen, de
paspoorten oft afscheydbrieven der Staten aen
de galg hechten, en allerley moetwil bedreven)
aen de Prins van Parma voor vijftien maenden
soudy oft krijghs-loon verkocht: waer over sy van
de Staten en Prins Maurits voor schelmen en ver-
raders verklaert wierden, en de naem van Koop-
lieden oft Berghverkoopers by een yder kregen.
De Spaenschen deden daer uyt groote schade op
de vaert tusschen Hollant en Zeelant.

Van de be-
setting ver-
kocht.

Raetsple-
ging over
beleghe.

De Staten van Hollant en Prins Maurits, over-
wegende hoe nodigh dat het was dese stadt we-
derom in haer gebiedt te hebben, hielden in 't
begin van 't jaer M D X C I I I verscheide verga-
deringen, om sich wel te beraden: maer de Sta-
ten van Vrieslant begeerden, dat men Gronin-
gen sou aentasten, op datse oock eenige vrucht
van de gemeene overwinningen in 't bysonder
souden genieten. Andere wilden, dat men de
victorien aen d'oostsijde des Rhijns sou vervol-
gen: doch die van Hollant konden dese voor-
slagen niet toestaen; maer drongen op 't beleghe
deser stadt: 't welck eyndelijck, na veel over-
leghe, besloten, en vroegh in de lente of 't voor-
jaer begonnen wierd, om de Spaenschen te voor-
komen; en alle schanssen en wercken, tot ver-
stercking van 't leger, gereet te hebben, eer sy
met hunne krijghsmacht in 't veld souden ver-
schijnen, en 't beleghe naerderen.

dat beslo-
ten,

en aenge-
vangen
word.

Prins Maurits quam den acht-en twintighsten
van Lente-maent met sijn leger voor dese stadt,
en besloot haer terstont aen alle sijden; hy self

Hollandt.

nam sijn quartier aen de westsijde met de Re-
gimenten van sijn jongste broeder Hendrick
Frederick, de Graef van Solms, Groenevelt en
van Balfour. Graef Philips van Hohenlo leger-
de hem in 't oosteynde in 't dorp Raemdonck,
over de rivier Donge, met de Regimenten van
Brederode, Lokeren, en andere. Sy beschan-
sten sich terstont, en wesen yder sijn plaets.

De legerwercken voor Steenwijck waren soo
groot geweest, dat men diergelijcke in den Ne-
derlandschen noch Franschen oorlogh niet ge-
sien had: maer die van Geertruydenbergh wa-
ren noch soo veel grooter, als de Spaenschen hier
spoediger en machtiger konden komen, om de
plaets t'ontsetten. De geheele lantsijde wierd
afgeschant met strijckweeren en bolwercken, en
op de voornaemste plaetsen met volkomene be-
slote schanssen, wiens bolwercken soo groot en
sterck waren, datse een kartoufshoot konden
wederstaen. In 't midden van de legergrachten,
die wijt en diep genoeg waren, had men een
dubbeld paelwerck, alle boven stomp, en met
ysere pinnen beslagen, gemaect. De wal be-
vrijde men met geschut, en 't velt met diege-
lijcke palen, wolfs-kuylen en voet-angels, om
de ruytery af te weeren. Eenige riet-velden die
onder water stonden wierden droogh gemalen,
en andere hooge velden, daer 't water den Spaen-
schen hinderen kon, ondergeset; soo dat men 't
water tot landt, en 't landt tot water scheen te
maken. Aen de waterkant was sy met een halve
maen van schepen besloten, die alle vast geanc-
kert en met kabels aen elckander gebonden wa-
ren; dies men te water noch te lande eenige brie-
ven oft iets anders in de stadt kon brengen. De
eerste approche oft naerdering, om bedeckt aen
de gracht te komen, wierd door den dijk begon-
nen, vermits het velt laegh, en in die tijdt van 't
jaer te natter was: want de soldaten vonden geen
aerde om sich te bedecken, en quamen, als sy be-
gonden te graven, terstont met de schup in 't wa-
ter. Den fecten dagh begon men met dese naer-
dering aen de contrescharp te komen, maer een
grooten stormen springvloet vernielde alles. Den
dijck, die met graven gefwackt was, brack door;
en een wachthuys met dertigh soldaten wierd
door 't hooge water van 't leger afgesneden: de
belegerde vielen daer op uyt, sloegen eenige
doot, en namen sommige gevangen; en be-
schansten sich terstont buyten de stadt, daer den
dijck en contrescharp te samen quamen: want sy

Grootte en
stercke van
't leger.

Approchen.

ij Y

waren

S. G E E R T R U Y D E N B E R G H S B E L E G H.

waren door 't vorige werck gewaerschuwt, waer men hen wilde aentasten; soo dat mensē met groote moeyte weer van daer moest drijven. Evenwel was hier geen ander middel van te naerden, als door den dijk, die seer smal en onvry was door een bolwerck dat op d'anderen dijk langs de Donge lagh. De belegerde schoten dapper met groote stucken in 't leger, waer tegen men sich niet dan met schanskorven kon bedecken; want het was niet mogelijk, behalven den dijk, iewers te graven.

Een schans
gewonnen.

Drie hondert treden van de stadt hadden de belegerde een Schans aen de suydsijde, tusschen de Donge en een moerassigh velt by den dijk, daer meē sy der Staten volck beletten te naerden. Dies plante men geschut op een eyland in de Donge tegen over de gemelde Schans, waer door sy haer, behoudens lijf en goet, overgaven. Daer na wierden twee bruggen by dese schans geleyt, d'een op schepen, d'ander op masten, om van Hohenloos quartier, leggende aen het oosten over de Donge, gemackelijck in dat van Prins Maurits te komen, om elckander in noot rontsetten: dese wegh was, om de kromten, wateren en moerassen, byna drie uren gaens. In beyde de quartieren waren vuerbakens, om teekens van d'aenkomst der Spaenschen te geven.

Overvloed
in 't leger
door de
krijghs-
tucht.

Allerley eetwaren waren hier soo overvloedigh en beter koop als in eenige stadt: 't welck de goede krijgstucht veroorsaecte, die hier soo treffelijck onderhouden wierd, dat de koeyen onbeschadicht tusschen de soldaten in de weyde gingen, en de huyslieden de melck in 't leger onverhindert verkosten. Daer was sulck een menigte van allerley grof geschut, soo tegen de stadt als tegen d'aenkomst der Spaenschen van buyten, dat 'er, nae 't overgaen der stadt, door 't gedurigh schieten op de selve, naeulijcks vier onbeschadighde huysen waren. Het schoon paleys, 't welck de Prins van Oranje daer in gebouwt had, bleef niet onbeschadicht: self 't meeste geschut der belegerden was met schieten ongebruycelijck gemaect. Tegen het noorder-bolwerck stonden ses houte kartouwen, daer de belegerden hun kruyt vergeefs op spilden.

Ongemeen
schieten.

Mansfelt arbeyde ondertusschen met alle vlijt, om soo veel krijghsvolck te vergaderen als mogelijk was, tot ontfet der stadt. In dese tijdt rees eenigh geschil tusschen Prins Maurits en Hohenlo: want de laetste had een sterck Fort te Raemsdonck gemaect; maer de Prins vondt raetsaem, dat men een ander, 1500 treden vorder, in 't velt sou leggen, om 't ontfet niet soo na aen de stadt te laten komen. Hier was Hohenlo dapper tegen; maer de Velt-heer gebruyckte sijn gefagh, en sijn meening wierd gevolgt: want men maeckte noch een Schans, die tot het eynd van 't beleggh verdedicht wierd. Doch Mansfelt quam hier niet, maer aen de westzijde tegen het quartier van de Prins, daer hy sich met 14000 mannen te paert en te voet legerde, soo wel van geschut versien, als of hy een stercke stadt beschieten sou. Als hy tien dagen vertoeft had, de sterckte van 't leger sagh, en gebreck van eetwaren kreegh, brack hy op, en keerde sich aen d'oostzijde naer de Langestraet aen Hohenloos quartier, daer hy hoopte toevoer uyt 's Harto-

Geschil tus-
schen de
Prins en
Hohenlo.

Mansfelt
komt tot
ontfet.

genbosch te bekomen. Maer waer hy sich keerde, hy vond het Staten leger wel versterckt; doch vermits den wijden omloop van 't selve, wierden de soldaten, die maer 5000 waren, met waken afgemat, soo tegen Mansfelt als de stadt. Hier door sond men om meer volck uyt Vriesslant, die vier vaendelen sonden, met belofte van twee andere te laten volgen. De Graef van Mansfelt bleef stil leggen, sonder iets voor te nemen; 't scheen of hy meende dat Prins Maurits sonder slaen sou afstrecken: doch als hem dit miste, en dat hy een leger, stercker als vele steden, vond, was het te laet om elders een inval (daer de Staten in 't eerst seer voor vreesden) te doen: want toen hy nu in 't gesicht der stadt was, sou hy met afstrecken de belegerde al hunnen moedt benomen hebben. Men vertelt, dat Prins Maurits, terwijl de Graef van Mansfelt hier lagh, een trompetter om sekere saken aen hem sond, waer hy tegens seyde: dat sijn Heer gedurigh in sijn wercken en beschansing bleef; hy behoorde sich, als een jong en kloeckmoedigh krijghsoverste, in 't velt te begeven, en een gevecht met hem te wagen. De trompetter gaf hem een geestige antwoord, seggende: *Sijn Excellentie van Nassou is noch een jong heer, en wenscht oock een out krijghsman, als uwe Excellentie is, te worden.*

Vernisste
schimprede.

In Iuny geschiede een heeten aanval op Hohenloos quartier, daer in de Spanjaerden al tijdt de voorste waren; twee van hare Capiteynen, een Vaendrager, en 32 soldaten bleven op de plaets, en drie andere hooftmannen gewond. Hohenlo kreegh twee schoten, d'een in 't dick van sijn been, d'ander een weynigh aen de buyck. Den Ridder Veer wierd oock geraeckt, maer weynigh gequetst. De volgende dagh quamen de Spaenschen noch naerder, en verloren twee stucken in 't moeras. Den sesten Iuny liet Prins Maurits de stadt opeyfschen; de belegerden antwoorden, hy sou self met hen spotten, indien sy 't opgaven, daer 't ontfet in haer gesicht lagh. Mansfelt deē groote naerstigheyt, om boden in de stadt te krijgen, maer kon 't selve niet te weegh brengen.

Aenval der
Spaenschen,

die met ver-
lies afwij-
ken.

De stadt
wort opge-
eyfcht.

Prins Maurits won ondertusschen de bedeckte wegh op de buytenkant van de graft, die hy pooghde droogh te maken, bracht galeryen door de graften, en quam aen de bolwercken. Den 14 Iuly hebben de hooftlieden Haen, Bevery en Kalf het noorder-bolwerck met stormen veroverd, door 't behulp van een biesbrug, die men des nachts over de graft geleyt had. Dit maeckte sulck een moedeloosheyt in de stadt, datse terstont versochten te handelen; 't welck geschiede. Sy verdroegen, datse alleen met hun sijdtgeweer soudenuyttrecken; doch Prins Maurits schonck hen, uyt enckele beleeftheyt, het volle geweer, en ontfing alleen hare seltien vaendelen. Over de 600 gesonde soldaten trocken uyt de stadt; waer in men vond omtrent 4000 pont kruyt, en soo veel voorraet van koren, datse noch geen roggenbroot wilden eten, mits sy tarwe genoeg hadden. Dus is dese stercke en onwinbaer geachte stadt in drie maenden, in 't gesicht van Mansfelt en sijn leger, veroverd, en weder aen Hollant, en den Staet der vereenighde Nederlanden gevoeght.

en overge-
geven.

N A E R D E N.

*Hoofst-
stads.*

AERDEN is de hoofst-
stadt van Goylandt oft
Goeylandt; welck Bal-
juwschap sijn naem
heeft van Goedela, Ab-
dis van 't klooster t'Al-
tena, als Boxhornius en
andere getuygen. Men
heeft dese stadt in 't jaer
M CCC L beginnen te

bouwen, gelijk uyt de brieven van Willem van Beyerens genoeghsaem blijkt; waer in men oock siet, dat men spreekt van een nieu Naerden te maken, na dat het eerste, dat men nu 't oude noemt, verbrant en verwoest was. Dit oudt Naerden was aen de Zuyderzee gelegen, door wiens geweld en inbreuck de fondamen-ten nu uytgespoelt sijn; soo dat het water daer over vloeyt: maer als 't selve afloopt, 't welck somtijts gebeurt, siet men de tekenen en oude overblijfselen der straten, en insonderheyt der kercke. Doch wanneer oft van wie het verwoest is, blijft onseker: hoewel sommige meenen, dat het Ioan van Arckel, Bisschop van Utrecht, die in 't jaer M CCC XLVIII een fellen oorlogh tegen Willem van Beyerens voerde, in die tijdt gedaen heeft; maer 't is meer seggen als bewijzen. Oudt Naerden is 't selve, dat *Naerdinc* genoemd wordt in den brief van Gijsbrecht van Aemstel, in 't jaer 1233 aen 't klooster te Rensburgh gegeven; want daer leest men: *Gegeven in Naerdinc, in het jaer ons Heeren M CCC XXXIII, den tienden dagh Februarii*; welke brief in de beschrijving van Weesp terstont volgen sal. De oude Naerders hebben veel lof verworven, als sy sich, in 't jaer 1296, tot bystant en verlossing van Graef Floris de vijfde, die op hare aenkomst van Geeraert van Velsen doorsteken werd, dapper en kloeckmoedigh toonden.

*Oude
Naerden
verwoest.*

*Lof van
dapperheyt.*

Privilegien.

In 't jaer M CCC LV, als dit nieu Naerden onlangs begonnen was, heeft Graef Willem van Beyerens hen met vele vryheden en voorrechten beschoncken, om haer volckrijck te maken. In 't selve jaer bevestighde hy de stapel der vischerye, die hen door Graef Willem van Henegouwen gegeven was.

Kerck.

In 't jaer 1356 hebben die van Naerden een strijt gewonnen tegen die van Amersfoort. In 't jaer 1380 heeft men begonnen de kerck te bouwen: en in 't jaer 1403 kregen sy van Aelbrecht van Beyerens verlof om een nieuwe haven te maken. Vier jaren daer na gaf hen Ioan van Beyerens vryheyt van alle tollens en krijghs-tochten.

*Gunsten
van hare
Heeren.*

Hertogh Philips van Bourgondien heeft in 't jaer 1459 ingestelt, dat de Burgemeesters en Schepenen van Naerden yder jaer twaelf *notabele Mannen* uyt de voornaemste der stadt soudens kiezen, om sorge te dragen, dat de stadt geen hinder ontving van de menighe der vreemden, die daer dagelijcks van alle sijden toevloeyden. In 't volgende jaer sijn de Nonnen der H. Maria van 't kerckhof aen de zuydsijde der stadt gebracht, als 't blijkt uyt de brieven van de Magistract.

Hollant.

In 't jaer 1462 heeft Karel van Bourgondien brieven aen dese stadt vergunt, dat hy haer, noch geheel Goylant, nooit van Hollant soude afscheyden.

Als die van Utrecht een groote overwinning op de Hollanders in het jaer 1481 verworven hadden, hebben sy gepooght dese stadt met list in te nemen, 't welck hen geluckte: want sy sonden 's morgens vroegh voor de poorten vele soldaten in vrouwe kleederen, die, met korven in de hant, veynsden haer goet te willen verkopen. Als de poorten open waren, quamen sy in de stadt, sloegen eenige doot, en gaven een tecken aen de gene die buyten verborgen waren. Vijftigh burgers bleven op de plaats, en de stadt wierdt geplondert: doch als d'innemers geen meer hulp kregen, begonnen sy te vreesen; dies sy besloten de stadt uyt te plonderen, in brant te steken, en te verlaten. Het brantstichten kochten de burgers af. Maer in 't selve jaer hebben de Naerders, met de macht van hare bontgenoten, 't landt van Utrecht ingenomen, en de stercke kasteelen van Emmeneste en Westbroeck tot den gront toe afgebroken, en in een slaght omtrent 1500 van hare vyanden gedoot. Van den buyt, die sy rijckelijck verkregen, lieten sy een toren maken, waer aen sy, tot eeuwige gedachtenis van hare overwinning, dese twee woorden stelden: SWYGH UTRECHT.

*Met list in-
genomen en
geplondert.*

Toren.

In 't jaer 1486 is byna de gantsche stadt door een schielijcke brant in d'afsche geleyt.

Brant.

Naerden heeft een schrickelijcke slaght in 't jaer 1572, door Frederick van Toledo, ontfangen: want als sy hen onlangs te voren, onder 't gebied van Prins Willem van Oranje begeven hadden, heeft hy sijn leger voor dese stadt gebracht. De Overheden sijn hem niet ontmoet, om vergiffenis te versoeken, 't welck hem seer verbitterde: doch als 't leger naerderde, sonden sy hare gesanten, die hen soudens verschoonen, om datse, door gebreck van besetting, met de Prins ver-eenight waren. Sy gaven sich over, en onthielden de Spaenschen met alle beleeftheyt in de stadt. Maer d'Overste belaste al de burgers in de kerck te komen, daer sy jammerlijk vermoort wierden, sonder ellendige vrouwen en onnossele kinderen te sparen: want de moeders wierden, als vele schrijven, met de suyngelingen aen de borst, o groote gruwel! doorsteken. De geleerde Lambertus Hortensius, van wie wy hier na in de beschrijving van Montfort meer spreken, was toen Rector deser stadt, en wierdt in dese algemeene ellende, door de gunst van een Spaens jongman, Veldanius genaemt, die eertijts sijn leerling geweest had, self gespaert; doch, dat veel rampsaliger is, sijn soon voor sijn oogen omgebracht.

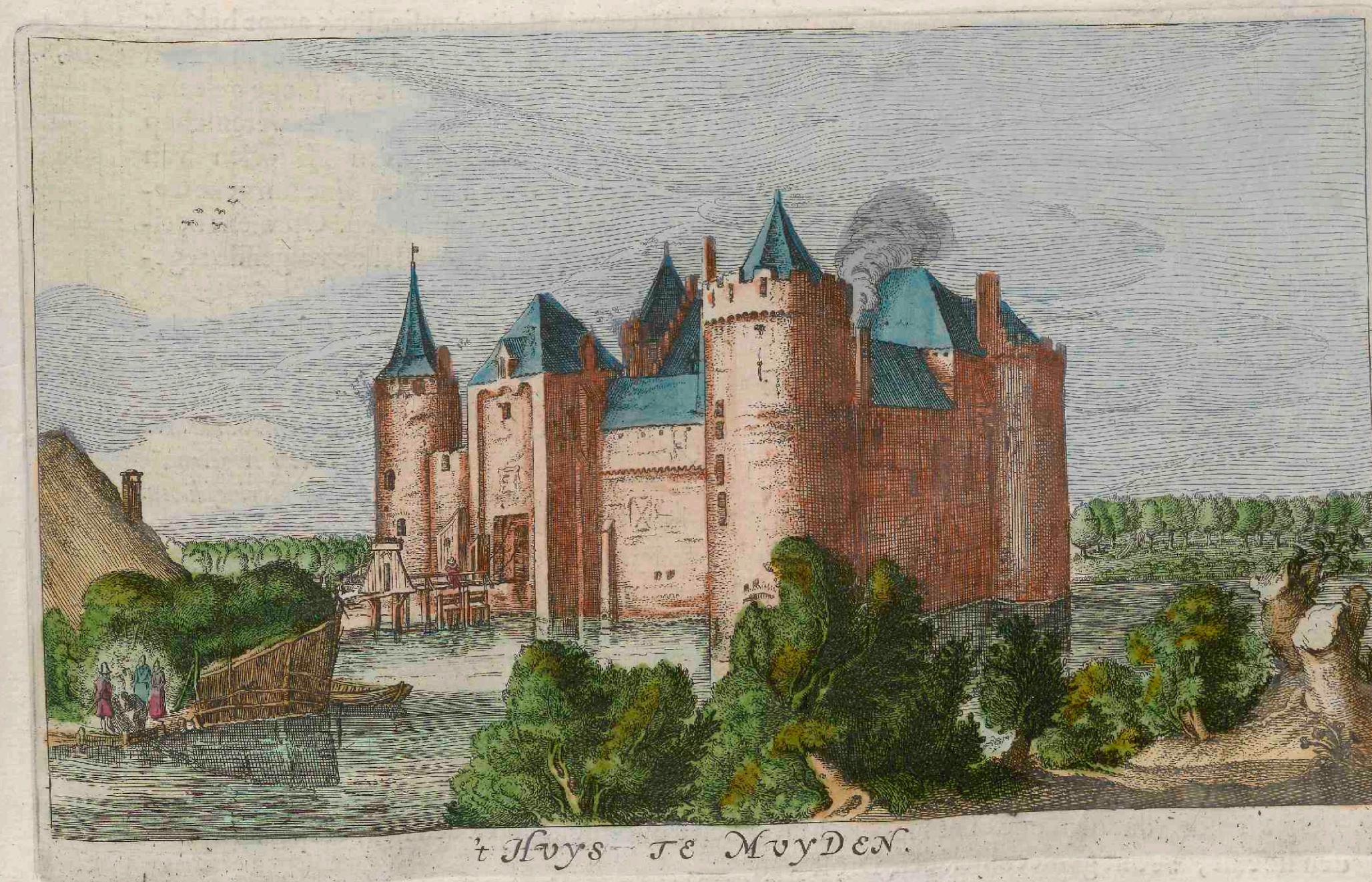
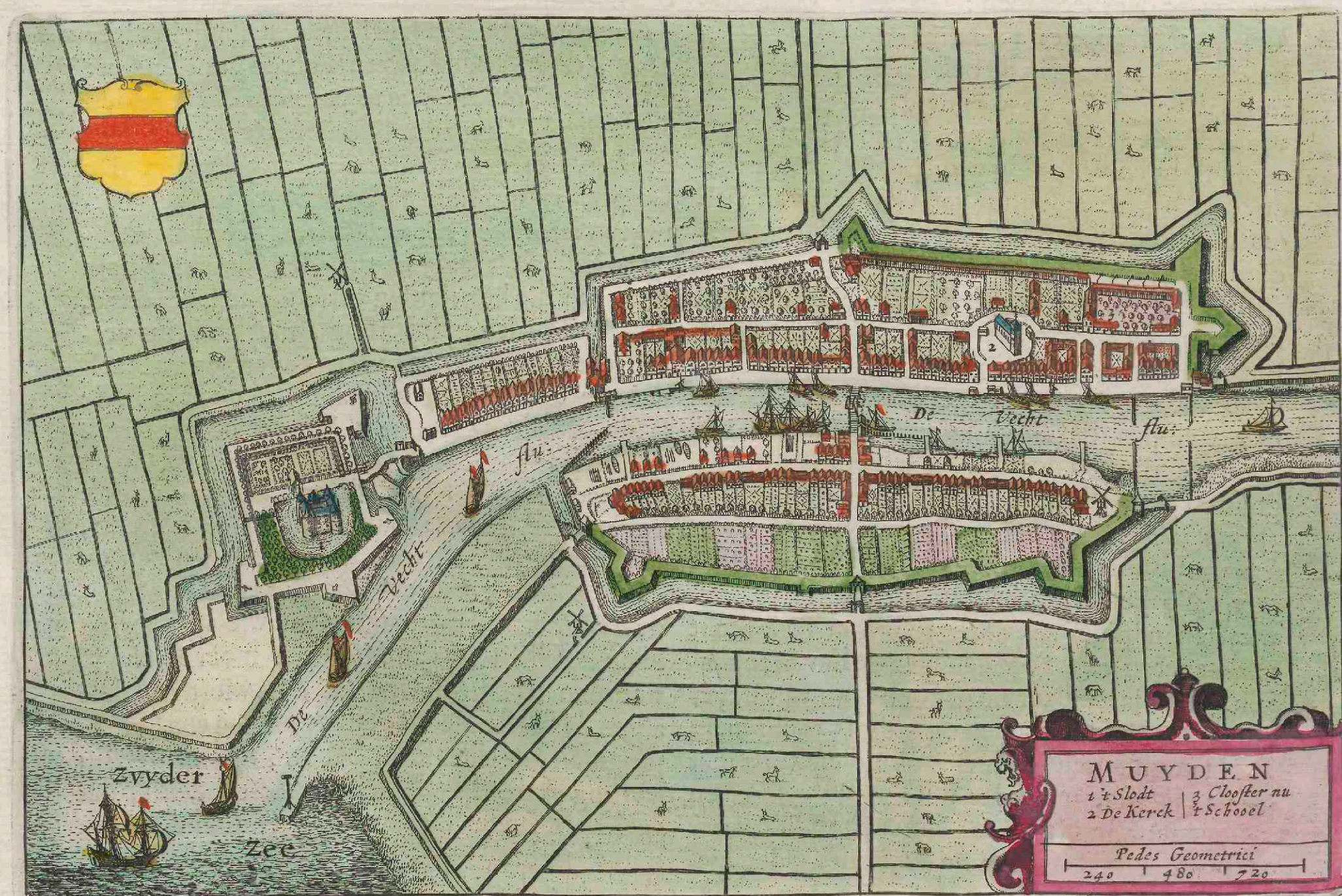
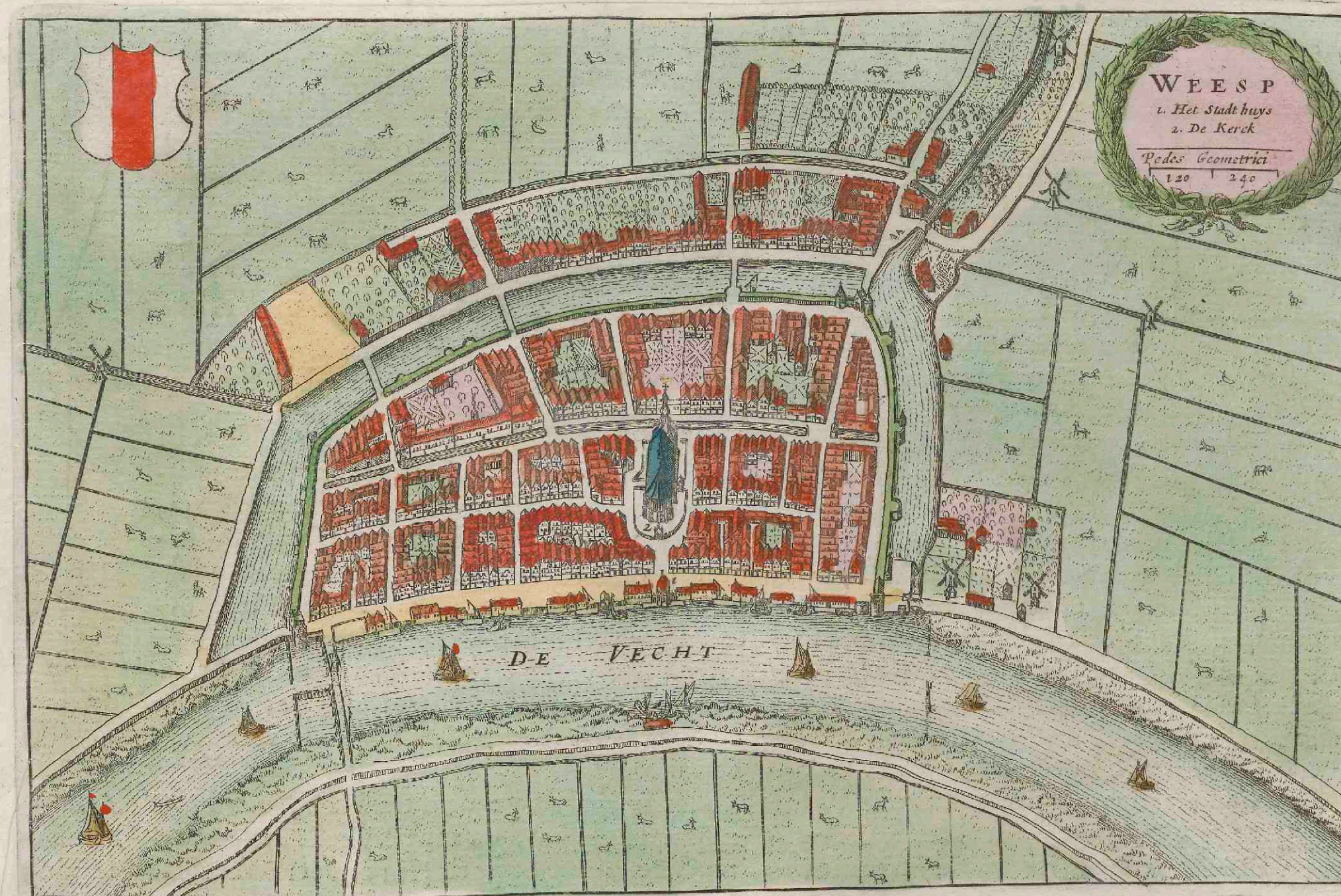
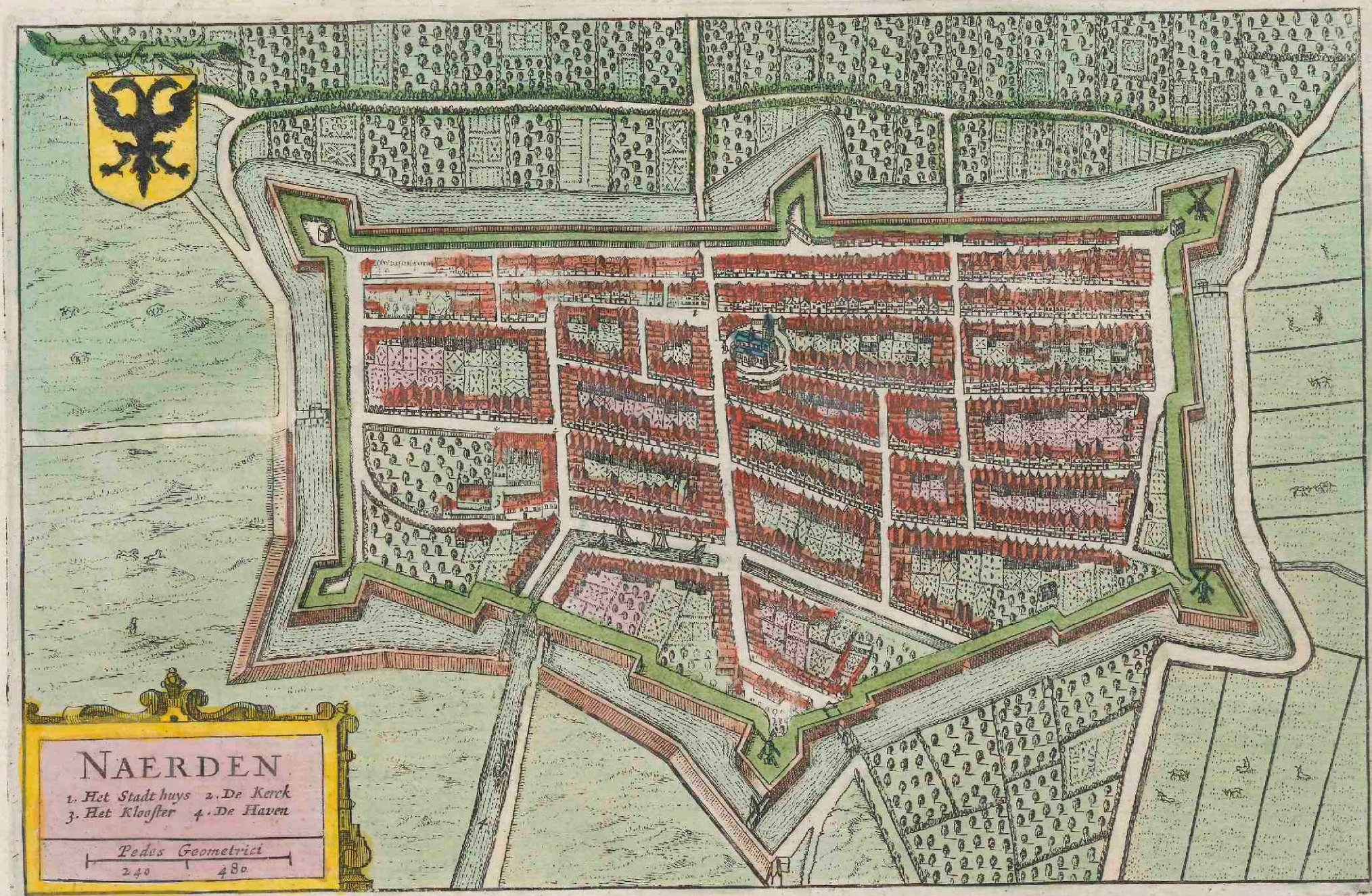
*Gruwelijcke
verwoesting
uyt Strada
en andere
Schrijvers.*

Henricus Antonides vander Linden, Doctor en Professor der Godtgeleertheyt in d'Academie te Franeker; en sijn soon Antonius vander Linden, Medicijn t'Amsterdam, sijn beyde in dese stadt geboren; en sullen, om hare bysondere deughden en geleertheyt, altijdt tot eer der selve leven.

*Geleerde
lieden.*

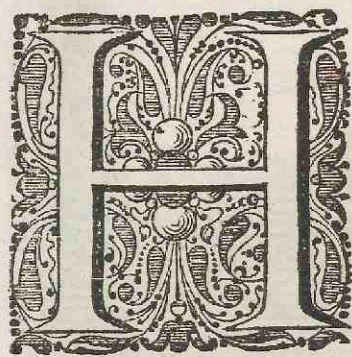
ij Z

W E E S P.

W E E S P.

Bysondere
heeren.

Et is onseker wanneer dat de-
se stadt gebouwt is. Maer dit
gaet vast, datse bysondere
Heeren gehadt heeft, gelijk
een brief van Gijsbrecht van
Aemstel, die Boxhornius uyt
d'oude Registers van 't kloos-
ter te Rensburgh geschreven

heeft, getuyght, en hier volgt:

Aende eerwaerdige vrouwe in Christo E. Abdisse, en-
de A. suster vanden Heere Grave, Nonne, ende aen het
gantsh Convent in Rinsburgh, G. Schiltknapen van Am-
stelve, saluyt, ende gebeden inden Heere. Ghy sult we-
ten, dat wy voor aengenaem hebben, dat ghy tot ge-
bruyck der Kercke moet verlossen de Goederen van Buc-
kiscope, ende om aen die Goederen te renuncieren. Wy
hebben van onse sijde gestelt tot Buckiscope den toonder de-
ser tegenwoordige brieven, Heer Menso van Weespe, ende
sullen voor wel gedaen houden 't gene dat die selve M. van
onsent wege sal doen op de voorsyde Goederen, als of sy
van ons * alsoo verre als ghy sult geven * ponden Hollant-
sche penningen om de verlossinge van die Goederen, ende
wy hebben van onsent wege gestelt den selve M. om de
voorsyde penningen t'ontfangen, ende ghy sult houden tot
getuygenisse de tegenwoordige Brieven, tot dat wy sullen

aen die Goederen persoenlyck wedergeleyt hebben in tegen-
woordigheyt van den Heere Grave van Holland. Gegeven
in Nardinc, in 't jaer M C C X X X I I I, den tienden
dach van Februari.

De bysondere letteren beteken E. Emessa,
A. Ada, G. Geeraert, en M. Menso.

In d'oude placcaten oft bevelbrieven wort de- Oude naem.
se stadt meest Weespe genoemd.

In 't jaer M C C C L V I hebben die van Utrecht Ellenden.
Weesp verbrant en uytgeplondert.

Als de Geldersche, in 't jaer M D V, Utrecht
belegerden, pooghden sy Naerden met krijghs-
list in te nemen, doch vergeefs: maer in 't vol-
gende jaer wierd sy door Hertogh Karel van Gel-
derlant vermeerstert, die onlangs daer na op se-
kere voorwaerden vertrock. Daer na is sy met
een muur versterckt.

Sy is seer vermaert geworden door de brou- Voornaemste
weryen: want hier wort goet bier gebrouwen, neering.
en op vele plaetsen, tot haer groot voordeel,
verlonden.

Het is een aengenaem stedeken, een halve Gelegen-
mijl van Muyden, en aen de Vecht, wiens wa- heyt.
ter haren muur bespoelt, in een gemakelijke
landouwe gelegen.

M V Y D E N.

Gelegen-
heyt.

MUYDEN legt een mijl van
Naerden, en oock aen de Vecht,
welcke daer midden door vloeyt,
en niet wijdt van daer voorby
't Slot in de Zuyderzee. Sy is met
verscheide privilegien en vry-
heden van Hertogh Aelbrecht van Beyeren,
Graef van Holland, in 't jaer duyfsent vier hon-
dert en drie, begunsticht.

Swarighe-
den.

Die van Utrecht hebben haer in 't jaer duy-
fsent drie hondert en ses-en-vijftigh vernielt en
verbrant. Als sy een weynigh verbeterd was,
heeftse, achtiën jaren daer na, van de selve ge-
lijcke swarigheyt geleden: en in 't jaer duyfsent
vijf hondert vijf ontfing sy van de Geldersche
een gelijk lot als die van Weesp.

't Huys te
Muyden.

Sy heeft een seer out Slot oft kasteel, in 't
welck, in 't jaer duyfsent twee hondert ses-en-
nientigh, Floris de vijfde, na dat hy van Gee-
raert van Velsen gevangen was, gebracht is:
maer als de Naerders tot sijn ontlet quamen,
voerden sy hem af, om die t'ontmoeten. Doch
als Velsen merckte, dat hy met de sijne tegen de
selve te swack was, vloogh hy toe, en doodde de
Graef mei 22 wonden: hoewel andere seggen,
dat hy op 't kasteel omgebracht is.

Op dit Slot, dat men oock het Huys te Muy-
den noemt, woont gemeenlyck den Drost van

Muyden, die oock Baljuw van geheel Goylant,
en Hooft-Officier der stadt Weesp is. Voor wey-
nigh jaren wierd dit aensienlyck ampt bekleet
by den Heer Pieter C. Hooft, Ridder der orde van P.C. Hooft.
S. Michiel, wiens edel vernuft en hooge geleert-
heyt in de Historien, Burgerlijcke wetenschap
en Poësy, sijne uytgegeven Historien van
Vranckrijck en Nederlant, en sijne sinrijcke Ge-
dichten genoeghsaem getuygen. Op wiens beel-
tenis de overgeestige Vondel de volgende rege-
len rijmde:

Het brein, gespitst op 't roer van Staten te regeeren,
En 's werelts Oceaen met kloekheit te braveeren;
Den geest, die Tacitus en d'outste Dichters tart,
Besloot Natuur in 't Hooft, herboren uit Sandart:
Die hooft- en halscieraet des Ridders heeft vergeten,
De Duitsche lauwerkroon, en Fransche Konings keten.

Na hem is in dese bediening gevolgt Heer Gee- G. Bicker.
raert Bicker, Soon van den Heer Andries Bicker,
Heer van Engelenburgh, die tienmael 't Burge-
meesterschap t'Amsterdam, verscheide Gesant-
schappen aen groote Koningen buyten, en ande-
re hooge ampten binnen Nederlant, bedient, en
in d'eeuwige vrede, tusschen Spanje en de ver-
eenighde Nederlanden, met onvermoeyden yver
gearbeyt heeft: waer over alle inwoonders der
selve onophoudelijck aen hem verplicht sijn.

V I A N E N.

Naems oorsprong.

IANEN oft *Vianden*, als andere schrijven, is een seer oude stadt. Eenige hebben met beuselachtige verzieringen op haer naem gespeelt, als of die van Diana afquam. Doch andere meenen, datse alsoo na twee vrouwen, d'eene

Fy en d'ander *Iana* geheeten, genoemd is; 't welck oock niet seker is.

Begin.

De eerste fundamenten sijn omtrent het jaer M CC XC, door Swederus, broeder van Ioan de derde, Heer van Kulenburgh, aen wie dit gewest als vaderlijck erfgoet toequam, geleyt.

Kasteel.

Men seght, dat het kasteel, behalven andere gebouwen, in die tijdt gemaect is. Swederus is in 't jaer M CC XC IV in een slag tegen de heydenen by Bremen gebleven: hy had tot sijn gemalin de dochter van den Heer van Lede, daer hy twee sonen, Gijsbrecht en Hendrick van Vianen, by won.

Parochiekerck.

In 't jaer M CCC XL heeft Swederus, Heer van Vianen, de kapelle, die onder het dorp Hage-

steyn was, tot een Parochie-kerck opgericht.

Gijsbrecht van Vianen boude in 't jaer M CCC LXXII een frayen toren van de gront af, by 't kasteel, dat eertijts Batesteyn genaemt was, met het gelt, 't welck de soon van de Graef van S. Paul, in 't vorige jaer in 't lant van Gulick gevangen, hem schuldigh was.

In 't jaer M CCCC VIII is Walraven van Brederode, die daer na te Gorcum gedoot is, met Leonora, eenige dochter en erfgenaem van Henrick, Heer van Vianen en Ameide, getrouwt. Sedert die tijdt sijn dese Heerlijckheden aen 't geslacht van Brederode, dat men 't edelste onder den Hollandtschen adel acht, gebleven: en heeft nu Ioan Wolphard van Brederode, Heere van Brederode, Vianen en Ameyde, en Veltmaerschalc van de vereenighde Nederlanden, tot sijnen Heer.

Vianen legt aen de slincke sijde van de Leck, twee mijlen van Schoonhoven, en in een aengename landtstreke, met veel geboomte, en een fraey kasteel verciert.

Willem van Vianen, een treffelijck Godtsgeleerde, is in dese stadt geboren.

L E E R D A M.

Naems oorsprong.

EERDAM heeft de naem van de riviere *Ling*, en wordt soo genoemd by verkorting van *Lingerdam*. Maer de *Ling* wort dus geheeten van haer langte; waerom Ioannes Gerbrandi

Heeren.

Leydenfis haer dickmaels *Ling* noemt. Het is een leen der Heeren van Arckel; 't welck Ioan de vierde, Heer van Arckel, in 't jaer duyfent een hondert en vijftigh, aen sijn soon Folpart gegeven heeft: die, als men seyt, seventien jaren daer na, met sijn soon Pelgrom, van den Duyvel weghgevoert is. Na hare doot is dit landeken wederom aen de Heeren van Arckel gekomen.

Tot een Graeffschap gemaect.

In 't jaer M CCCC XCII is Frederick van Egmont, soon van Willem, tot d'eerste Graef van Leerdam gemaect: want als Ioan van Egmont, omtrent het jaer M CCCC X, Maria, de dochter van Ioan van Arckel, ten huwelijck verkreegh, is dese stadt aen sijn soon Willem en 't geslacht van Egmont gekomen. Van welck edel huys sy, door huwelijck, aen d'aensienlijckste telgh van 't huys van Nassou, die 't Prinsdom van Oranje besit, gehecht is: want als de gemelde Frederick, eerste Graef van Leerdam, in 't jaer M DIII overleden was, is sijn soon Floris hem gevolgt, die in 't jaer M D XXXIX storf, en liet Maximiliaen tot sijn nasaet; wiens eenige dochter en erfgenaem Anna van Egmont in 't jaer M DLI met Prins Willem van Oranje getrouwt is, by wie sy won Philips, na sijn vaders doot Prins van Oranje, en besitter van sijns Moeders Graeffschappen Bueren en Leerdam. Als dese in 't jaer M D C XVIII overleden was, is hem sijn outste broeder Maurits, en daer na de jongste Frederick Henrick gevolgt;

Hollant.

die haer sijn eenigh soon Wilhelm, onlangs in 't jaer M D C L gesturven, en dese sijn eenige erfgenaem Willem Henrick, tegenwoordigh Prins van Oranje, nagelaten heeft.

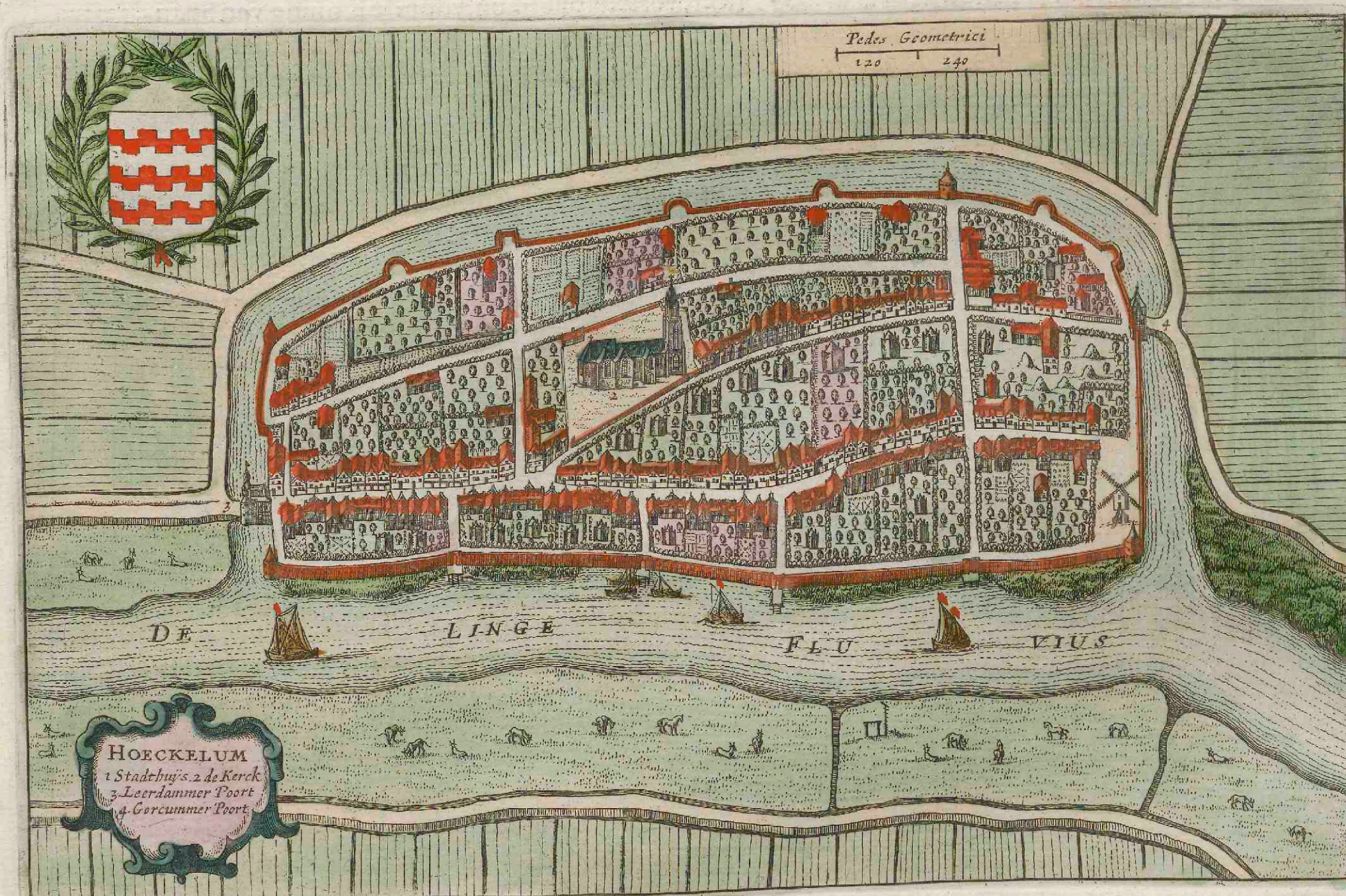
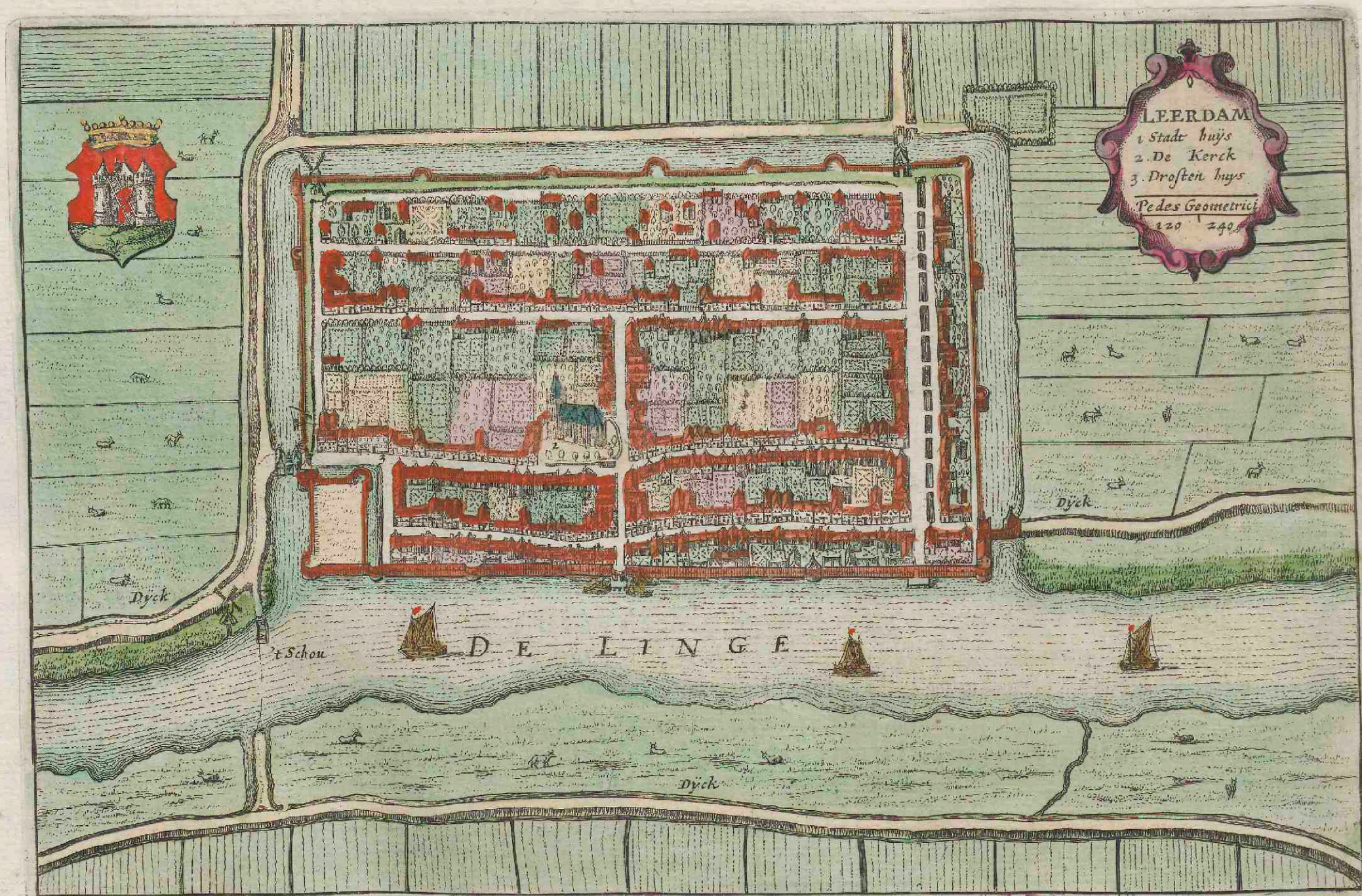
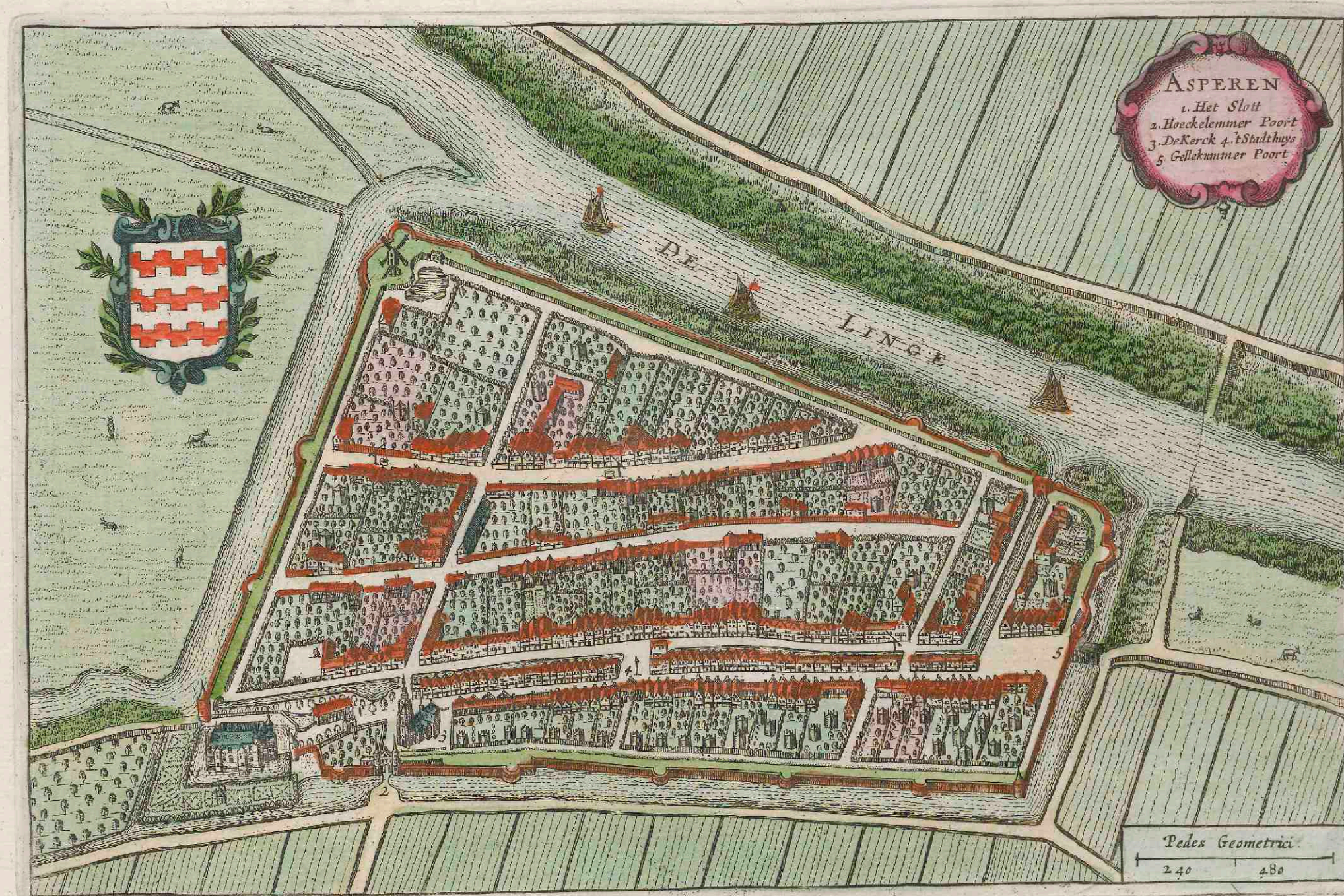
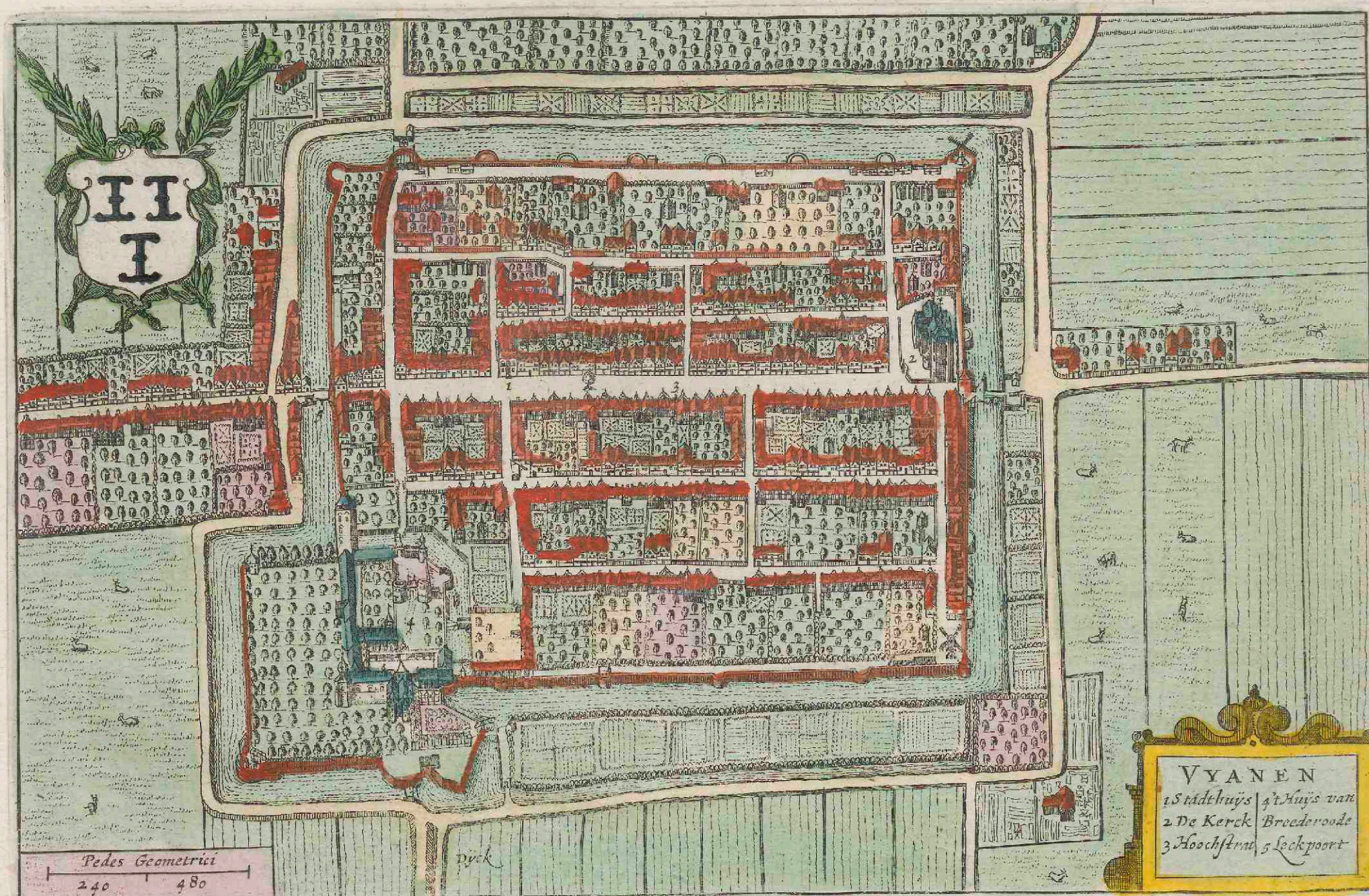
Als 'er tusschen de Geldersche en Hollanders, omtrent het jaer M CCCC XCVI, een oorlogh gerefen was, heeft den Heer van Yffelsteyn verscheide vyandlijke tochten in Gelderlandt gedaen; en daer na in een slag vele Nimmegers gedoot: waer over de Geldersche soo vergramt waren, datse, om sich te wreken, de stadt en het kasteel van Leerdam innamen; uyt het welck sy byna door geheel Hollandt liepen om te stroopen, en hare vyanden met vuur en sweert te vernielen. Maer als Hertogh Albrecht van Saxen dit gewaer wierd, is hy met een sterck leger te Gorcum gekomen, en heeft Asperen en Heuckelum, by Leerdam gelegen, versterckt, en wel met krijgshvolck beset; oock onlangs daer na een sterck kasteel by dese stadt gemaect, om 't uytloopen der soldaten te beletten: waer door de Geldersche genootsaect sijn haer, behoudens lijf en goet, over te geven.

Leerdam is een vermakelijck stedeken, aen de riviere *Ling*, een half mijl van Asperen en Heuckelum, en met de selve als op een driesprong, gelegen. Het heeft eertijts een fraey kasteel gehad, dat nu gantsch verwoest is.

In 't jaer M D LXXXIX heeft Chiappin Vitelli, Marquis van Cetona, die de Koning van Spanje diende, met vijftien vaendelen Switsers en andere, dese stadt belegert, en haer soo geweldigh beschoten, dat hy haer in kreegh, op voorwaarden, dat de soldaten met hun goet en geweer soudon uyttrecken, en de burgers aen lijf en goet onbeschadicht blijven.

ij A a

A S P E.

A S P E R E N.

Heeren.

SPEREN waseertijts een leen der Heeren van Arckel. Guido van Asperen, broeder van Ioan de tweede, Heer van Heuklum, is van de Vriefen, als men schrijft, in 't jaer M CCC L I V, by Staveren verflagen.

Sijn eenige dochter nam ten huwelijk Diderick van Polanen, by wie sy won Otto van Polanen, Heer van Asperen. De dochter van Otto, Alferadis genoemt, Vrouw van Polanen, heeft van Ioan van Langerack een dochter, Elburgh geheeten, ontfangen, die met Rutger van Boetselaer getrouwt is, en Asperen aen hem ten huwelijk gebracht heeft: maer dese is, in 't jaer M CCCC L X I, in zijn slot, door Arnolt Pick met een koegel gedoot, als de Chronijcken in de geschiedenissen van dat jaer breeder verhalen. Sedert is dese stadt aen 't geslacht van Boetselaer gebleven.

Te Asperen, soo vele ick bemercken kan, zijn geboren

Geleerde mannen,

Conradus en Iohannes Ottonis van Asperen, broeders, beyde geleerde mannen, beyde Godtgeleerden en Meesters der konsten. Sy hebben te 's Hartogenbosch in Brabant geleefd, en zijn aldaer in de hooft-kerck van S. Ian, met het volgende opschrift, daer in haer leven in 't kort vervat is, begraven:

en hare grafscriften.

Ter eeren van de verresene Christus. Dit is 't grafscrif van CONRADVS en IOANNES VAN ASPEREN, sonen van Otto, Broeders van nature, vermaert van Priesterdom, Canonisyn, en Meesterschap in de konsten; fraey van seden, geleertheit, en Godtvruchtigheyt. Dese dingen zijn niet genoegh tot haer lof. De deught, die na de doot leeft, en niet in 't graf gesloten kan worden,

gebiedt, dat men de volgende woorden hier by voege:

CONRADVS, Baccalaureus in de H. Theologie, heeft ses jaren in S. Pieters en een in S. Katarinaes-kerck Pastoor geweest. In 't jaer M D LXXI is hy Canonick, en in 't jaer M D X C III Aerts-Priester in dese Cathedrale kerck wettigh en deughdelijk verkoren. Maer niets is 'er gedurigh en eenwigh in de weerelt. Als hy L X I X jaren out was, na dat hy een Godtvruchtigh testament gemaect, en een gestadigh inkomen voor twee Theologanten te Leuven verordent had, is hy, tot leetwesen der vromen, voor de weerelt gestorven, om in den hemel te leven, den xv February, M D C I X.

IOANNES, Baccalaureus in de H. Theologie, verkreegh in 't jaer M D C II een Canonisye in dese stadt, door een overvloedigen yver tot de saligheyt der sielen. Hy heeft mede 't Pastoorchap van S. Pieters-kerck aangenomen. Maer in 't eerste jaer sijner bediening van een smettelijke sieckte geraeckt sijnde, heeft men hem, in zijn jonckheyt, x x i x jaren out sijnde, onder de bemellingen beginnen te tellen.

Dese stadt leght een half mijl van Heuckelum, op de gemelde riviere Linge, welke soo sacht en lieflijk voorby haer loopt, datse, als Guiciardin schrijft, hier de Liefde genoemt wort.

In 't jaer M D x v i is sy van de Gelderschen, in de tijdt van haren Hertogh Karel, met geweld ingenomen, die daer gruwelijke wreetheden met moorden en branden, self in de kercken, daer vrouwen en kinderen in gevlucht waren, bedreven.

Chiappin Vitelli heeft haer oock na Leerdam, 't welck wy in de beschrijving van die stadt terstont verhaelt hebben, voor de Koning van Spanje ingenomen. Doch sy is daer na weder onder de Staten en hare bysondere Heeren gekomen.

H E V K E L V M.

Begin.

EVKELVM heeft oock zijn begin uyt het huys van Arckel verkregen. Hare outheyt kan men bespeuren in 't kasteel, 't welck, als sommige seggen, in 't jaer duy-sent twee hondert gebouwt is.

Heeren.

Otto van Arckel, jongste soon van Ioan d'achtste, is in 't jaer M C C LXXII d'eerste Heer van Heuckelum geworden; wiens nakomelingen 't selve tot in 't jaer M D xcv beseten hebben: want de dochter en eenige erfgenaem van Otto van Arckel, in 't jaer M D LXXVII overleden, is ongetrouwt gestorven; waer door de heerlijckheyt van Heuckelum aen Elisabeth van Arckel, weduwe van den Heer van Castres, gekomen is.

Misdrieff van een vader,

De Chronijcken melden, dat Ioan van Heuckelum in 't jaer M CCCC L X I gelt liet slaen, niet met zijn eygen, 't welck hy vermocht, maer, reggen alle recht en reden, met des Graven naem en opschrift. Hertogh Philips van Bourgondien vermaende hem verscheyde reysen, dat hy sulcks soude nalaten; maer hy bleef ongehoorsaem: dies is hy van den hoogen Raet van Hollant gebannen: doch onlangs daer na verkreegh hy vergiffenis.

Sijn soon Otto, met hulp van Geeraert van Ku-

lenburgh, zijn oom, heeft met geweld Heuckelum ingenomen, en zijn vader, die voor sulck een onheyl niet besorght was, aen Kulenburgh gevangen geleverd: want het scheen, dat Otto dese stadt aen zijn oom vercoft had. Kulenburgh bracht terstont een goet getal soldaten in Heuckelum, die door geheel Hollant liepen om te rooven. Ioan van Charlois, Heer van Arckel, was hier over seer vergramt, en beval aen den Gouverneur van 't lant van Arckel, dat hy dese stadt, met hulp der burgers van Gorcum, innemen sou; 't welck geschiede. Eyndelijck wiert 'er besluten, dat de Heer van Kulenburgh en Otto aen de gemelde Charlois dese plaetse souden overgeven; en op dese wijze zijn vader en soon, om haer ongetrouweyt, van hare Heerlijckheyt berooft. Doch Otto heeft daer na vergiffenis van zijn misdrieff, benevens de besitting van Heuckelum, verworven.

Het out Slot oft kasteel is nu t'eenemael verwoest en neergeworpen.

Reginus, een goet Schrijver, noemt dese stadt Hercules, en seyt, datse omtrent het jaer M C C LXXXIV gebouwt is. Sy leght oock, als Leerdam en Asperen, aen de Linge, een half mijl van Leerdam, en drie en een half van Schoonhoven.

en van zijn soon,

dat gestrafe word.

't Kasteel.

Naem.

Gelegenheyt.

GRAVESANDE.

Gelegen-
heyt.

GRAVESANDE is gelegen in 't west-landt, twee mijlen van Delft, en soo veel van den Hage. Dese plaetse is over vier hondert jaren een bewalde Stadt geweest: en had een haven die in de Mase liep, en sedert door den aenwas met slijk gestopt is.

Toren.

Slot.

Dit is wel het hooghste gewest van Hollandt: want hier schoone terwe wast, en vette weyden sijn: soo dat men hier uytermaten soete boter en wel-smakende kafen maectt, die om haer goetheyt seer gepresen, en na dese plaets genoemd worden. Hier is een hoogen toren, die den Schippers tot een baecck in zee dient, daer sy somtijds hare schepen na stieren. Voor den jare 1500, aler het Paleys in den Hage gebouwt was, hadden de oude Graven van Hollandt hier een Slot, daer sy des somers hen vermaectten; en oock somtijds op 't huys Vogelsanck, dat eertijts buyten Haerlem gestaen heeft. Als men de fondamenten van dit Slot omtrent het jaer 1516 met graven ontdeckte, wierden daer eenige oude en geestige aerde vaetkens gevonden, die meer als 1500 jaren oudt waren, en van de tijdt dat de Romeynen in dit landt woonden.

De gedachtenis van dit Paleys ofte Hof behout noch de *Hoflaen*, en het *Hoflandt*, in 's Gravesande seer wel bekend: en 't huys, daer, voor den oorlogh, de Pastoor woonde, plach eertijds de keucken te sijn van 's Graven-Hof, dat men 's Gravesande noemt.

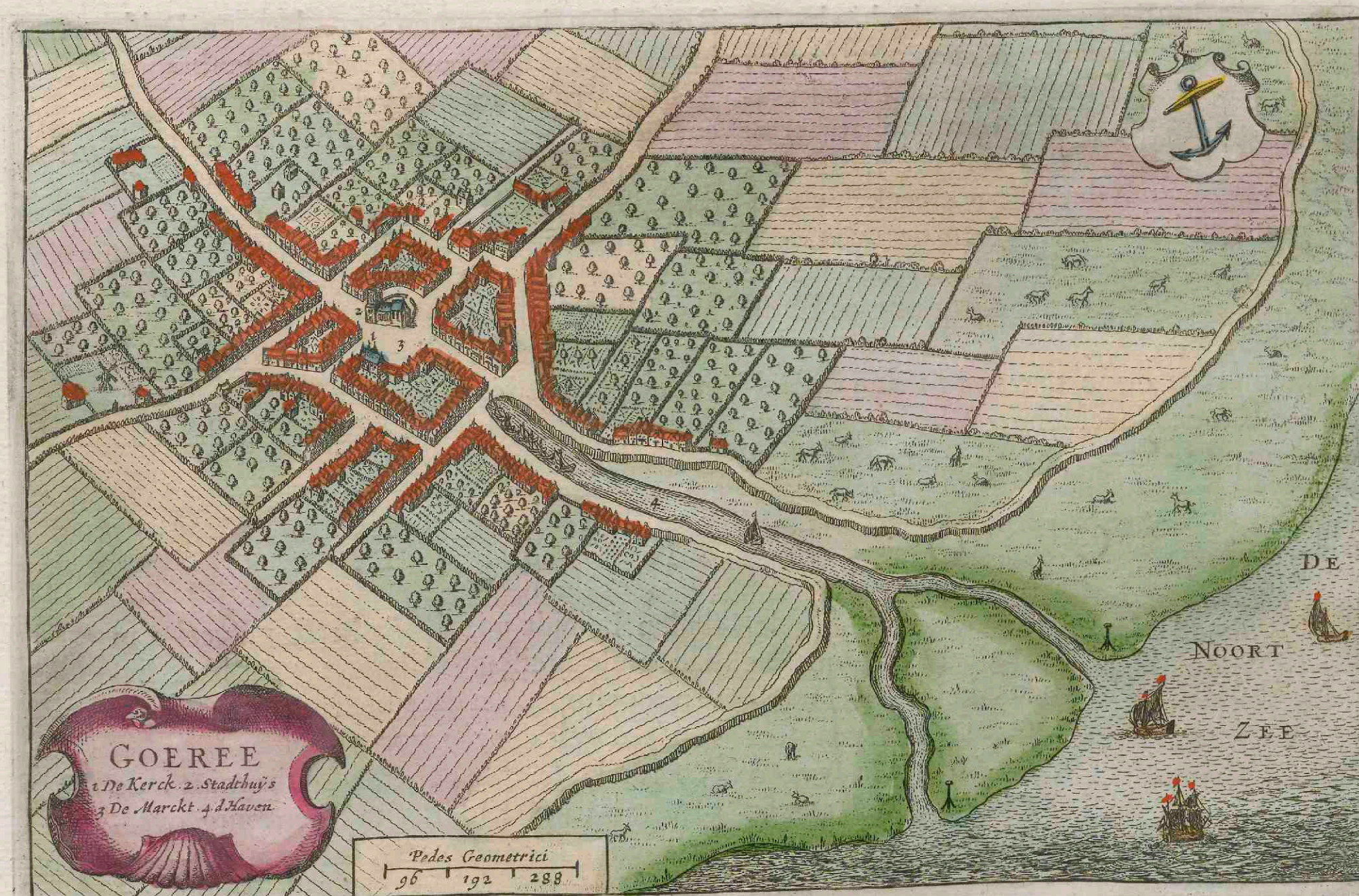
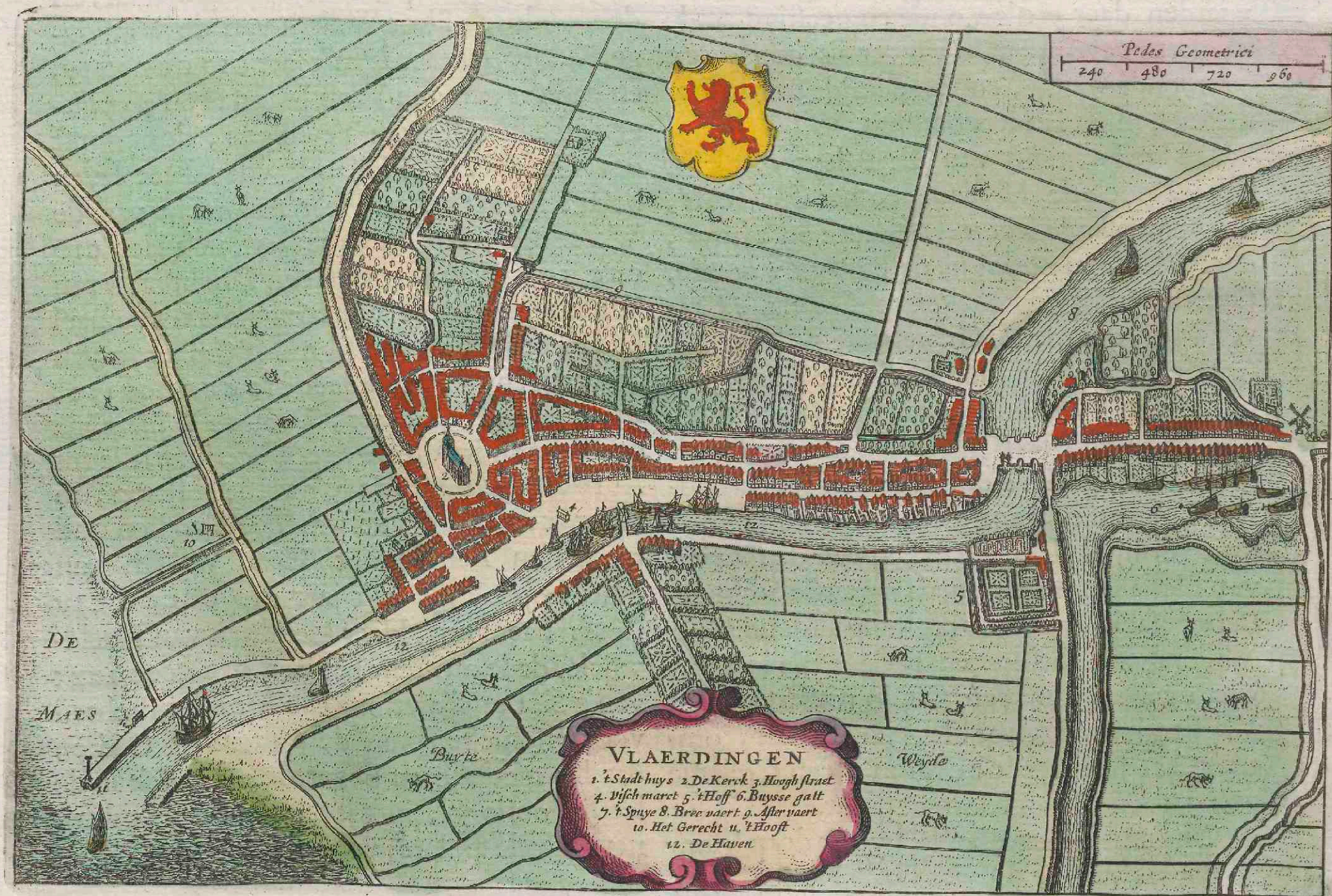
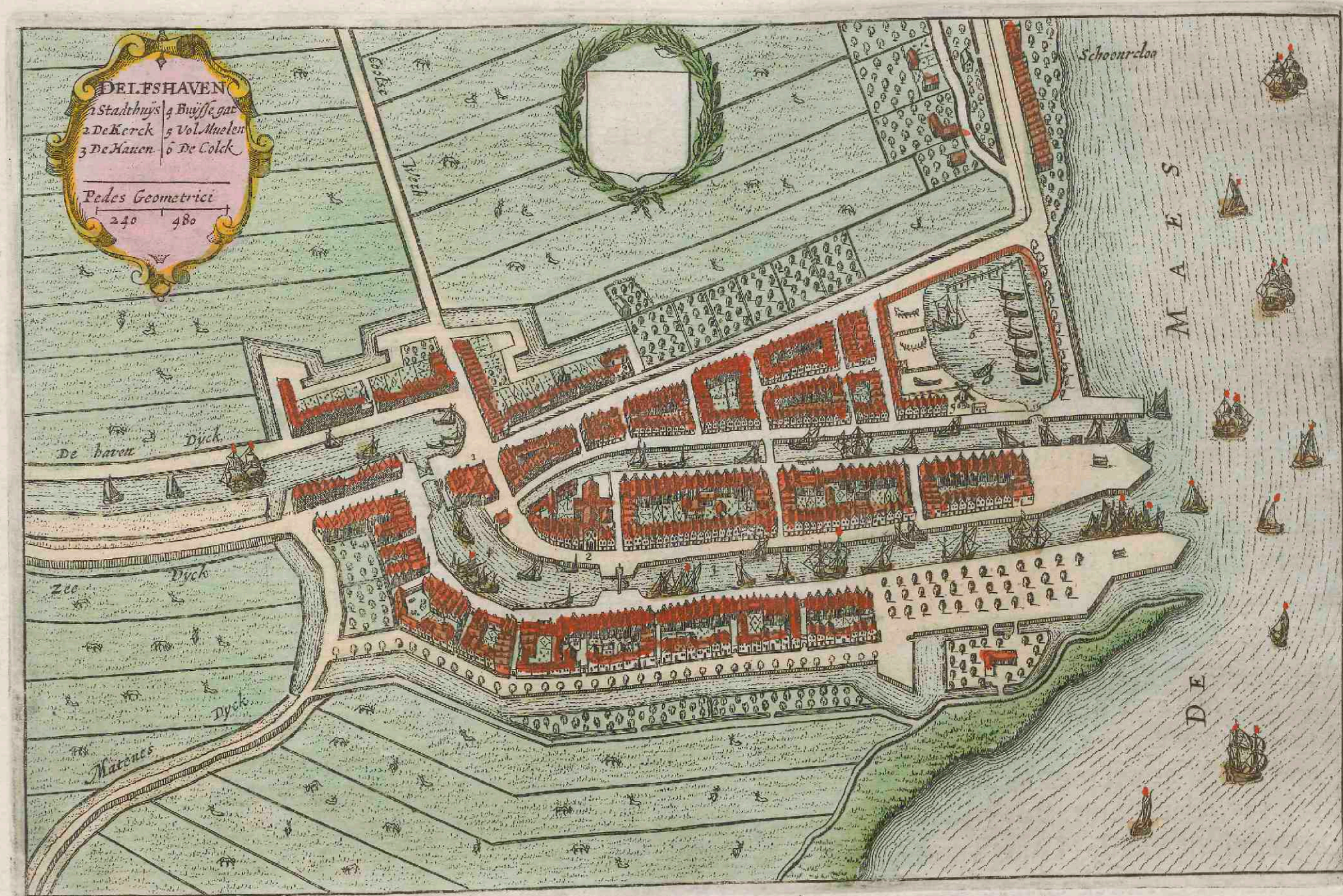
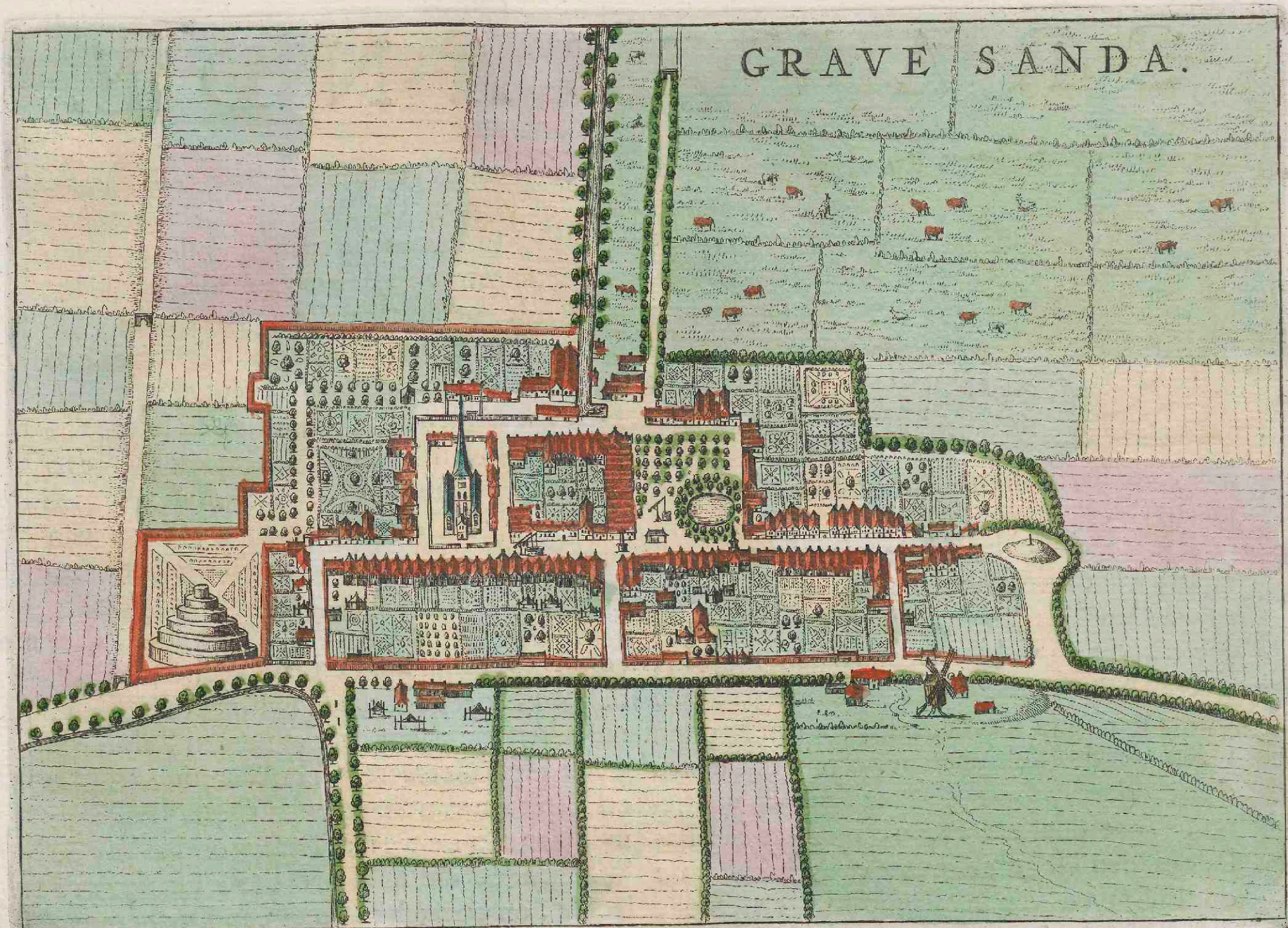
Naeld-
wijck.

Niet verre van hier is d'oude Heerlijckheydt van Naeldwijck en Honfelaerdijck, hebbende een seer groot, oudt en sterck Slot, daer eertijts d'oude Heeren van Naeldwijck plegen te woonen, welke van ouden tijden erflijck Maerschalcken van de Graven van Hollandt waren, en als opperste Stalmeesters gesach hadden over de paerden. Heer Willem van Naeldwijck, Ridder, die in 't jaer 1500 in den strijdt te Staveren in Vrieslandt mede doot bleef, heeft hier, omtrent het jaer 1500, een Collegie van dertien Canonicken gesticht.

Omtrent 's Gravesande, by het dorp Mon-

ster, is eertijds geweest het huys te Polanen, *Polanen*. daer de Heeren van Polanen op woonden, welke Monster mede toebehoorde, en plach te staen daer nu de hoeve van Polanen leght, en werdt (gelijck de Chronijcke van Hollandt vermelt) van die van Delft, in 't jaer 1500, met meer andere Sloten verbrant. Dan het landt of het inkomen behoort toe den huys van Nassou, sedert het jaer 1500, en nu sijn Hoogheydt den Prince van Oranje, Grave van Nassou; Soon van Prins Willem, en Neef van de groote Fredrick Henrick, Princen van Oranje, &c.

Niet verre van hier is Wateringe, daer *Waterin-* eertijts over drie hondert jaren een Slot plach te staen, toebehoorende bysondere Heeren, die haren toe-naem daer af namen, als is geweest, Heer Geeraert van de Watering, Ridder en Kapiteyn van Staveren in Oost-Vrieslandt in 't jaer 1500. Dese won lan van de Wateringe, die in 't jaer 1500 leefde, en was gehuwt met een Dochter van den Heer van Wassenae, daer hy twee sonen by had: den jongsten, Heer Geeraert van de Wateringe, werdt in 't jaer 1500 van den dollen Willem van Beyeren, Graef van Hollandt, in sijn raserny dootgeslagen, en den oudsten Heer Willem van de Wateringe, Ridder, overleedt in 't jaer 1500, en had tot gemalin Vrou Joanna van Teylingen, die het Slot van Teylingen, door gunst des Graefs van Hollandt voor haer leven besat: hy liet achter Heer Aelbrecht van de Wateringe, Ridder, die sterf in 't jaer 1500, en wan een Dochter, Vrou Willemijna van de Wateringe, die tot gemael had Heer Geraert van Egmont, Casteleyn van Staveren: hy sterf in 't jaer 1500, nalatende een dochter, Vrouwe Willemijna van Egmond, Vrouwe te Wateringe, die tot Antwerpen, oudt sijnde negentigh jaren, in 't jaer 1500 overleedt, en had tot haren Echtgenoot Heer Willem van Naeldwijck, die in 't jaer 1500 storf: haer soon, Heer Hendrick van Naeldwijck, dede omtrent het jaer 1500 van 't Slot te Wateringe een Klooster stichten voor Monicken van de Cistercien Ordre, dat hy met renten begaefde; 't welck in de laetste oorlogh, in 't jaer 1500, nevens vele andere, verwoest is.

V L A E R D I N G E N.

Cathey.

*Oude
naem.*

LAERDINGEN wordt d'outste van alle Hollandt-
sche Steden oft Vryheden
geacht. In d'oude bevel-
brieven wort sy meest *Fler-
dijne* genoemd. Sy heeft
haer naem van een water-
loop, die soo geheeten was, waer van niets
overigh is, dan een enckel gewagh in de brie-
ven van Egmont. Men seydt, datse eertijds
de sterckste stadt van Hollandt was. Hoort
Lambertus Schafnaburgensis, in 't jaer 10
XLVII, daer van spreken. *De Keyser Hen-
rick*, seydt hy, *heeft een krijghs-heir te wvater
door den Rhijn in Vrieslandt gebracht, tegen
Godefridus en sijn hulper Diederijck, en heeft
daer twee* SEER STERCKE STEDEN,
RINESBURCH en FLEERDINGEN, in-
genomen. Wat wil men klaerder? Hier komt
noch by, dat Contractus, in sijn schriften,
Diederick de vierde, Graef van Hollant, uyt-
druckelijck *Marck-Grave van Flaerdingen*
noemt. Die meer van dit getuygenis begeert
te weten, lese Boxhornius in 't eerste capittel
van sijn Tooneel van Hollandt, en Ianus

Doufa in 't seste boeck sijner Hollandtsche
Geschiedenissen. Godefridus, Monick van
S. Pantaleon, en tijdt-genoot van Willem
d'eerste, getuygt dat de selve Graef, in 't jaer
MCCXVII, uyt de haven van Vlaerdingen
met een groote vloot en sterck leger, naer
't Heylige landt gevaren is. Hoort sijn woor-
den: *Vilhelm Grave van Hollandt, en Joris
Grave van VViede, met andere Kruys-vaer-
ders van Duyslandt, begeerende te scheep te
reysen naer 't Heyligh landt, sijn tot FLER-
DINGE op de Mase, een van d'edelfte rivie-
ren des landts, vergadert.*

Vlaerdingen is sedert soo seer verandert, *Tegen-
woordi-
gen staet.* dat het nu maer een gering dorp is: want het
is maer een kleyn deel van 't oude, daer wy
terstont van gesproken hebben. Sy is nu een
dorp, die eertijts Trojen was; en haer droe-
ven ondergang heeft sy van niemant, dan van
haren schadelijcken gebuer d'inswelgende
Mase, met sijn golven en vlooden, ontfangen.
De laerboecken poogen ons te doen geloo-
ven, dat wy van Vlaerdingen sullen verstaen,
't gene d'Ouden van de Vejen geleydt heb-
ben.

D E L F S - H A V E N.

Naem.

ELFSHAVEN beduydt ey-
gentlijck *Haven der burgers
van Delft*. Aelbrecht van Beye-
ren heeft, omtrent het jaer M
CCCCIV, aen die van Delft,
om datse hem kloeckelijck ge-
holpen hadden, 't vermogen gegeven, om
een haven van Overschie tot in de Maes te
leyden: en dit is d'eerste oorsprong en begin
deser plaetse.

*Oor-
sprong.*

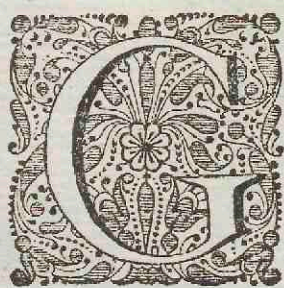
In 't jaer MCCCCLXXXVIII sijn de bal-
lingen van de Hoecksche, onder 't beleyt van
Frans van Brederode, hier gekomen, hebben

Rotterdam ingenomen; en daer na Delfs-
haven, met eenige haring-buysen, verbrandt.

Dese Vryheyt is met vele huysen verciert,
en bloeyt meest door de schipvaert. Sy heeft
een seer bequame haven tot in de Mase. Men
send van hier vele haring-buysen in zee, welc-
ke een bysondere haven hebben, 't *Buysse-gat*
genoemt. Hier is een fraey Stadthuys en
Kerck, niet wijt van elckander gebouwt. Sy
is met drie stercke dijcken aen de landtsijde
versorgt, d'eerste noemt men de *Havendijck*,
de tweede de *Zeedijck*, en de derde die *van
Matenes*.

G O E R E E.

*Naems
oor-
sprong.*

OEREE, in een eylandt gele-
gen, is dus genaemt, om dat
de schepen, die de Mase inge-
loopen waren, hier een seer
goede reede, tusschen Voorn
en dit eylandt, hadden: want
reeden beteekent niet anders by d'oude
Nederlanders, dan de schepen tot de vaert
wel te bereyden.

*Wel-
vaert.*

Dese stadt heeft eertijds soo gebloeyt in
schipvaert en koophandel, datse van andere

steden benijdt wierd. Sy heeft nu veel van
haer oude welstant verloren: want haer ha-
ven is gestopt, en daer beneven moet sy te-
gen 't geweld der zee worstelen.

Als ick, seydt de geleerde Boxhornius, de
papieren van 't Klooster te Rhensburg over-
sagh, vond ick een plaets, daer van den *Heer
van Gouree* gemelt wort; of dese plaetse daer
door verstaen moet worden, derf ick niet
versekeren. Maer dit Goeree heeft eertijds
onder Zeelandt geweest.

B E S C H R Y V I N G V A N 's G R A V E N H A G E,

gestelt door M. P. D. H. V. G. B. D. S.

Naem.

Onder de
steden ge-
rekent.

RAVENHAGE, al-
soo genaemt om dat
het schijnt geweest
te sijn de lustplaets,
Bosch oft Hage van
deGraven in diertijt,
is wel eygentlijk
geen bemuerde stad,
maer echter met

Stadts en Statelijcke privilegien van tijdt tot
tijdt vereert, en van oudts by de Princen van
den Lande, soo in lasten als in voordeelen
gestelt, gerekent geweest onder de besloten
steden. Is met vele gerechticheden, soo wel
als andere steden, begifticht; foodanich oock,
als dat wanneer naer de troublen oft beroer-
ten de regeeringe van den lande een wey-
nich in beteren staet wierde gebracht, ende
dat in plaetse, daer te voren alleenlijk, neffens
de Ridderchap en Edelen, ter dachvaert
waeren beschreven geweest de ses groote ste-
den, tot de regeeringe mede ingelaten sijn ge-
worden verscheyden andere steden van Hol-
landt; ten selven tijde die van 's Gravenhage
van gelijcken diversche reysen ter dachvaert
neffens d'andere steden beschreven sijn ge-
weest, ende daer voor erkent: doch haere
plaetse door den overlast en verdruckinge
der Spanjaerden seer verdestrueert gelaten sijn-
de en ontbloot, door 't vertreck van de mee-
ste en machtichste haerer inwoonders, sijn
tot sulcken onvermogenheyt gebracht ge-
weest, dat sy henselven in haere voorschreven
gerechticheyt niet wel en konden maintene-
ren, nochte draegen de kosten van de verga-
deringen, die meesten tijdt alsdoen in andere
steden wierden gehouden; tot datse in den
jare 1585 tot eenen beteren stant gekomen,
wederom begoft sijn gekent te werden, vol-
gens d'expresse resolutie van de Ed. Groot-
Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-
Vrieslandt, Staets-gewijse genomen op den
24 December desselven jaers: gelijck dien-
volgende vele jaeren lang, soo menichmael
eenige consenten van gelt-middelen over de
steden van Hollandt om te slaen gedragen
mosten werden, die van 's Gravenhage, benef-
sens andre steden, mede behoorlijk sijn beschre-
ven geweest; als by de missiven van beschrij-
vinge, onder anderen van den 30 October
1586, van den 23 Januarii 1587, den 4 Fe-
Hollandt.

bruarii 1588, van den 17 Junii en 10 Iulii
desselven jaers, en van den 10 Junii 1599.
Waer op voorts van tijdt tot tijdt, soo in ver-
grootinge en voorspoet, als in sonderlinge
vermeerderinge van burgers en inwoonders
sijnde opgeklimmen verre boven hare oude
en vorige welstandt, contribuieren althans in
alle lasten en contributien, tot defentie van de
gemeene saecke, nevens de voornaemste leden
van de Regeringe.

De gelegenheyt en situatie is, soo van
nature als by artificie en door industrie van
de Regenten, bynae incomparabel in pronck
en vermaeck, sijnde binnen sijne grachten
ende aerde wallen verciert ende betimmert
met een seer groote menichte van huysen ofte
woonplaetsen, daer van een groot deel meer
hoven ende paleysen gelijcken, dan huysen
voor particuliere inwoonderen; te meer alsoo
den grootsten Adel van 't landt aldaer hebben
gehadt hare huysingen, sedert dat Graef Wil-
lem van Hollandt, de tweede van dien naem,
Roomsch Koning geworden, en uyt Duyts-
landt in Hollandt wedergekomen sijnde, in
den jaere 1248 in den Hage sijn hof doen bou-
wen, en de residentie van de Princen, die te
voren tot 's Gravesande, Vlaerdingen, Haer-
lem en Leyden geweest was, in den Hage vast
gestelt had. Noch heeft den Hage verschey-
den spacieuze en opene plainen, tot cieraet
en vermaeck met linden en andere boomen
naer de konst beplant. Wederom buyten de
grachten vint men dichte boschagien, koste-
lijke weyden, hooge ende konijn-rijcke
duynen, die in een half uure de passanten ge-
leyden tot aen de groote zee, verscheydene
gegraven canaalen tot commoditeyt en cie-
raet van de plaetse, waer op en omtrent ge-
legen sijn magnifique huysen van plaisir.
In somma, alles dat ofte tot vermaeck ofte tot
verwondering dient, bevindt sich daer en
daer omtrent.

In den Hage houden oock haere ordinairse
vergaderingen niet alleen alle Hooge ende
Souveraine Collegien van Hollandt, soo in Po-
litie als Iustitie, maer hebben oock hier haer
aensienelijckste byeenkomsten de Gedeput-
teerden van alle de Geunieerde Provincien,
met de tijtel van Staten Generael: in dier voe-
gen, dat binnen den ommetreck van dese stad
en plaetse van allen tijden gesmeert sijn, en

ij C c

noch

1. De Groot Kerck.	a. Hoog straat.
2. Klooster Kerck.	b. Pagen straat.
3. Franse Kerck.	c. Vienne straat.
4. Engelse Kerck.	d. Wagen straat.
5. 't Stads-huis.	e. Het achter om.
6. De Visscherij.	f. School straat.
7. De Vleesch-hal.	g. De Poort.
8. H. Goets Huis.	h. Hout straat.
9. de Oude Brouwerij.	
10. de Nieuwe Brouwerij.	
11. Het Schotse Quartier.	
12. De Voer Kade.	
13. De Lange Gracht.	
14. Het Oude Hof van	
syn Hoogheit.	
15. Den Lust-hof van	
syn Hoogheit.	
16. De Doelen.	
17. 't Gast-huis.	
18. 't Oude Manne en	
Vrouwen huis.	

's G R A V E N H A G E.

noch dagelijks voltrocken werden alle die grootmoedige deliberationen en dappere resolution, die den Staet der Vrye Vereenichde Nederlanden, door Godts genadigen segen, hebben gedaen en noch doen bestaen tegens alle vyanden.

overheden.

De Regenten van 's Gravenhage waren in den jare M D C L I de naervolgende:

Ioncker *Quintijn de Veer*, Bailjuw en Schout.

Burgemeesters:

De Heeren Mr *Philips Doublet*, Heer van Groenevelt,

Mr *Hendrick Both vander Eem*,

Cornelis Splinter.

Schepenen:

De Heeren *Euvoudt Brand*,

Iohan Smout,

Iohan van VVouvv,

Mr *Iohan Sallingh*,

Thomas Cletscher,

M^r *WVilhelm vander Does*,

Floris Leenderts.

Mr *Cornelis van Soutelande*, Pensionaris.

Mr *Gerard Graffvinckel*, Secretaris.

B Y V O E G S E L E N.

Gelegenheyt.

's *Gravenhage*, dat men oock enckelijck *den Hage* noemt, is westwaerts by de Noort-zee, een groote mijl van Delft, twee van Leyden, en drie van Rotterdam gelegen: het welcke, niet door de heerlijke huysen, noch verstercking, maer door de menichthe der inwoonders en hare vryheden, tot een stadt geworden is.

Grootmoedigheyt der oude inwoonders.

De oude inwoonders van 's Gravenhage wilden, uyt enckele grootmoedigheyt, dit heerlijk Vleck met geen muren oft vesten besluynen: want het dacht hen roemwaerdiger (gelijck *Iulius Cæsar* en andere treffelijke mannen eertijts seyden) heeren van het schoonste en machtighste dorp van Europa te sijn, dan van een stadt, die, schoon met wallen en graften voorsien, onder de minste mocht getelt worden: maer dese groothartigheyt is hen qualijck vergaen, en sy hebben ten diersten betaelt, als *Marten van Rossem*, krijgs-Overste des Hertoghs van Gelder, (die wel wist, hoe lichtelijck sy in te nemen was, en door der inwoonders rijckdom beweeght) met weynigh volck, en groot gevaer, in 't jare M D X X V I I I, haer deerlijk uytplonderde en verwoeste; 't welck hy, soo het bewalt had geweest, noyt had durven bestaen: want soo men hem weynigh tijts gestut had, al 't volck van Hollant sou hem op 't lijf gevallen en verniet hebben.

Geplondert.

Wasdom.

Sy is voor eenige jaren vergroot, met een genoeghsame breede graft omringt, en met veel nieuwe en heerlijke huysen aen alle sijden vermeerderd, insonderheyt aen de west-

sijde, daer een fraye graft, de *Prince-graft* genoemd, gemacckt, en alree ten deel met vele aensienlijke wooningen betimmerd is. Achter 't hof, aen d'ander sijde van de vyver, is een nieuwe Doelen, daer Prins Willem van Oranje, soon van Frederick Hendrick, d'eerste steen van geleyt heeft, gelijk 't opschrift aen de gevel van 't selve te kennen geeft. Oock is 't *Oude hof*, gelijk men 't gemeenlijck noemt, door de gemelde Vorsten veel schoonder en heerlijcker vernieut.

Den Hage heeft een fraye kerck, die in 't jaer M C C C X C I X door Hertogh Aelbrecht van Beyeren gebouwt is; welcke met ontelbare wapenen van Graven, Ridderen en Edelen verciert is. Sijn tweede gemalin Margareta van Kleef liet van de gront af het klooster en de kerck, nu noch de *Klooster-kerck* geheeten, voor de monicken, die men Predickheeren oft Dominicanen noemt, in 't Voorhout bouwen.

Het Stadthuys is een fraey gebouw; en was eertijts, als sommige schrijven, het hof van den Heer van Brederode.

Omtrent den nieuwen ingang van 't Hof, en aen 't eynde van de vyver, heeft Graef Maurits van Nassou, eertijts Gouverneur in Brasil, een heerlijk gebouw doen maken, daer in alle de regelen der Architecture oft Bouwkonst soo wel waergenomen sijn, dat 'er niets aen schijnt t'ontbreken. Op de sijde nevens de vyver, in 't opperdeel van de gevel, is een gevecht der wilde Indianen, op een verhevene wijze gemacckt, ter gedachtenis van 't gene dat de Graef in Brasil gewonnen heeft. 't Inwendigh deel van dit aensienlijck paleys is vol treffelijke schilderyen, en allerley kostelijckheden, die meest alle van yvoor, cedren, Brasilien en ebben-hout gemacckt sijn.

Hier wierd oock de Koninglijcke Bibliotheek oft boeckery bewaert, vergadert door den vermaerden Ioannes Harius, van wie wy in de beschrijving van Gorcum gesproken hebben; die altijdt een Besorger oft Opsinder, die men *Bibliothecarius* noemt, had, welck ampt oock door de President Viglius Zwichemus bedient is; in wiens tijdt sy door Koning Philips de tweede met vele Latijnsche en Fransche boecken (door Vrou Margareta, Moey van Keyser Karel de vijfde, en Gouvernante der Nederlanden, nagelaten,) vermeerderd is.

Laet ons oock een weynigh spreken van 't *Haeghsche Bosch*, gelijk het in 't gemeen genoemd wort, daer in een yder sich soo vrolijck verlustight. Het begint dicht aen de laetste huysen van den Hage; en is met schoone eycken, beucken, esschen, elsen, en andere groote boomen verciert, waer van sommige in goede ordre op een ry geplant sijn, en des somers met sulck een menigte van allerley kleyne voge-

Kerken.

Stadthuys.

Graef Maurits nieu gebouw.

Bibliotheek.

Het Bosch.

's G R A V E N H A G E.

vogelen voorſien, dat het lieflijk gefang der ſelve niet alleen d'ooren, maer ſelf het harte rackt, en de ſwaermoechtigſte geeſten kan verlichten. Hier magh men geruſt en ſonder hinder in 't gras oft op de ſitplaatsen ſlapen, daer men in andere boſſchen naulijcks wacker en ſonder geſelſchap durft ſijn: want de wilde beeſten ſijn hier onbekent, en men vint'er niet dan harten, hinden, haſen en konijnen. De Grooten en Edellieden verluſten ſich hier met de jaght: de Poëten onderhouden ſich in dit Tempe in hare ſielroovende ſoetigheden, en krijgen nieuwe invloeyingen; ja alle menſchen poogen ſich hier van alle moeyelijckheden, met een eerlijk vermaeck, t'ontlaſten en adem te ſcheppen, om daer na te bequamer hun beroep uyt te voeren.

Geleerde
lieden.

Hier ſijn verſcheyde geleerde mannen geboren, als *Ioan van den Hage*, oft de *Indagine*, een vermaert man om ſijne geleertheyt, die vele boecken, welcker register *Trithemius* verhaelt, gemaect heeft.

Guilielmus Gnaphens, oock *Fullonius* genoemd, was een *Comicus* oft *Comedy*-ſchrijver, en heeft oock andere ſchriften gemaect.

Ioannes Secundus, een ſeer geeſtighe jongeling, en Autheur van 't aengenaeem en hoogheacht werck, dat men in 't Latijn *Basia*, en in 't Neerduyts *Kusjes* noemt, en meer andere rijmen. Het Noodlot heeft hem maer eens aen de weerelt vertoont, om met de Poët *Virgilius* te ſprecken: want hy is, omtrent xxv jaren out, overleden, en te Doornick begraven.

Iuſtus Velfius was een Doctor in de *Medicine* oft *Geneeskunſt*, en een goet *Philosophus*, die oock vele boecken, tot cieraet van de gemelde twee wetenschappen, ſchreef, gelijk men in de *Bibliotheek* van *Gefnerus* kan beſpeuren.

Geeraerd van Affendelf, Heer van die plaetſe, was eertijts *Preſident* van *Hollant*, en door ſijn wijsheyt en geleertheyt ſeer vermaert.

Cornelius Suſius oft *Suys*, was oock *Preſident* in 't hof van *Hollant*, onder *Koning Philips*; een man van edelen huylſe, die groote kennis in de *Griekſche* en *Latijnsche* talen had: oock was hy een goet *Rechts*-geleerde en vernuftigh Poët.

Hippolytus Perſin, *Preſident* van den Raet t'*Utrecht*, en door ſijn wetenſchap genoegh vermaert.

Nicolaes van Affendelft, ſoon van de gemelde *Geeraert*, was oock een vroom man, en ſoo een vader waerdigh.

Splinter Hargen, Heer van *Ooſterwijck*, was een geleert en ervaren edelman in verſcheyde konſten.

Arnoldus Cobelius, *Threſorier* van de *Staten* van *Hollant*, een man van goet verſtant en kennis in de wetenschappen; en ſijn broeder *Philips*, Raetſheer in den geheymen Raet, ſeer ervaren in ſaken van Staet, waer door hy verſcheyde *Gefantſchappen* voor de *Koning* uytgevoert heeft.

Ioannes de Gorda, *Penſionaris* te *Groningen*, een geleert en yverigh man in de gemeene ſaken, waer door hy van een yder bemint wierd, doch inſonderheyt van de *Koning*, die hem met verſcheyde waerdigheden en eerampten beſchonck.

Petrus Cornelius à Brederode, een *Rechts*-geleerde van groote achtbaerheyt, heeft in bloetverwanſchap en ſtudien ſeer gemeenſaem met *Dionyſius Gothofredus* geweest: en heeft verſcheyde ſchriften in de burgerlijke *Rechten* nagelaten.

In 's Gravenhage is in 't jaer *MDCXXVI*, den 27 Mey, geboren *Wilhelm van Naſſou-Oranje*, ſoon van de groote *Frederick Henrick*, en, na ſijns vaders doot, *Prins* van *Oranje*, *Graef* van *Naſſou*; en in 't jaer *MDCXL*, den ſeften *November*, overleden. Op den veertienden der gemelde maent, acht dagen nae ſijn aſſterven, is ſijnen eenige ſone en erſgenaem *Wilhelm Henrick*, nu *Prins* van *Oranje*, &c. hier oock ter weerelt gekomen.

Hier was 't nu tijdt, om in 't breede te loſſen ſpreken van de groote ſchoonheyt, aengenaeemheyt en vermakelijckheyt deſer plaetſe, ſoo binnen als buyten, inſonderheyt van 't weergaloofſe Voorhout; maer dat heeft de groote *Constantin* en *Ridder Huygens* ſoo vernuftigh en geeſtighe, in ſijn *Batava Tempe* oft Voorhout, gedaen, dat het ſelf in de dorre winter ſchijnt te groenen en bloeyen: die oock 's Gravenhage in de volgende regelen bondigh en heerlijk beſchrijft:

Het heele landt in 't kleyn, de *VVage* van den Staet,
De *Schave* van de Ienght, de *Schole* van de daet,
Het dorp der dorpen geen daer yder Steegh een padt is,
Maer Dorp der ſteden een daer yder Straet een ſtadt is,
De rontom groene Buert, het rontom ſteenen Hout,
De Boers verwondering, al komt hy uyt het vrowd,
De Steemans ſteedsch vermaeck, al komt hy uyt de muren,
Der Vyanden ontſagh, de *Vrijſter* van de Buren,
Des *VVeerelts* leckerny, des *Hemels* wvelgevall:
Is 't daer meê al geſeght, ſoo ben ick meer dan all.

CVRIA HOLLANDIÆ
EXTERIOR.

't HOF VAN HOLLANT.

RAVENHAGE wort met recht voor een der schoonste en vermakelijckste plaetsen van de Nederlanden gehouden; en heeft niet alleen de gedaente, maer oock alle cieraeden

woonplaats van d'oude Graven van Holland geweest: en daer na van de drie laetste Princen van Oranje, en Gouverneurs van verscheide Provintien, als Maurits, Frederick Henrick, en sijn soon Willem, die alle in 't selve overleden sijn.

Een woonplaats der Graven en Princen.

van een stadt: want sy is met vele aensienlijke wercken, als wy terstont in hare beschrijving breeder getoont hebben, verrijckt.

Oock is het de plaetse, die aen 't heyligh Recht en de wetten geeygent is: want het hof van Justitie, oft Provincialen Raet, die de processen en gedingen ondersoeckt en oordeelt, en in een President en veertien Raetsheeren bestaet, is van de Roomsche Koning Willem, als boven geseyt is, hier verordent.

Provincialen Raet.

Maer onder alle de heerlijke gebouwen is niets uytstekender dan 't Koninglijk paleys, dat men gemeenlijk 't Hof van Holland

In 't jaer M D LXXXII is hier noch een andere vergadering, die men den Hoogen Raet noemt, in plaats van die van Mechelen,

Den Hoogen Raet.

't Hof is Koninglijk,

noemt. Het is in der daet Koninglijk; want Willem, de tweede van die naem, en d'achtiende Graef van Holland en Zeclant, (welcke in 't jaer M C C XLVII, om sijn ongemeene deughden en groote dapperheyt, door d'eendrachtige stemmen der Keurvorsten tot Roomsch Koning gekoren, en d'eerste November in 't volgende jaer gekroont is) heeft het in 't jaer M C C XLIX gesticht, gelijk d'oude Hollantsche Chronijck in d'achtiende afdeeling aen het der tiende hoofstuck getuyght; en Snoyus in sijn sevende boeck met de volgende woorden: Hy, te weten Koning Willem, heeft in den Hage een schoon en heerlijk paleys gebouwt, waer in hy de vier schaer en het pleythof van Holland, dat te's Gravesande was, overgebracht heeft: doch 't is meer schoon en vermakelijck, als ick geseyt heb, dan sterck gemaect: en is met een groote vyver, en een groene cingel met eycke boomen beplant, verciert; en heeft niet vuydt van daer een bosch, bequaem om te wandelen en te jagen.

door de bouwer.

Doorten.

Dit hof leght, als een kasteel, rontom in 't water, en heeft drie poorten met optreckende bruggen voorsien, daer gedurigh eenige soldaten by beurten waken.

Kapel,

Hertogh Aelbrecht van Beyeren, de sesen-twinghste Graef van Holland en Zeclant, heeft aen 't Hof een Kapel gebouwt, daer hy een Deken en een vergadering van Canonicen in stelde. De gemelde Aelbrecht en sijn eerste gemalin Margareta, dochter van den Hertogh van Lotheringen, en sijn soons dochter Vrou Iacoba van Beyeren, sijn in de selve begraven: hare graffstede is noch te sien, hoewel voor eenige jaren het decksel door de brant, die de kapel byna verslond, vernielt is.

die byna geheel verbrant.

Vyver en Vyverbergh.

Aen de noordsijde van 't Hof is een groote Vyver, daer nevens een verheven plaetse is, de Vyverbergh genaemt, die met eenige ryen linde-boomen beplant is, 't welck des somers, om de hitte der sonne te vermijden, een vermakelijke wandelplaats is.

Dit Paleys is, sedert eenige eeuwen, de

Hier is oock eenen Raet van Brabant gestelt, voor de saken die van de steden oft dorpen van die Provintie, onder der Staten gebiedt staende, voorvallen. Desen Raet verricht sijne handelingen met bysonder bevel en ordre van de Staten Generael, op de selve wijze, als de Cancellarie en de Leenhoven van Brabant gewoon sijn; op dat een yder sijn rechten en vryheden behoude, en uyt kracht en na eysch der selve bestiert worde.

Raet van Brabant.

In 't meergemelde Hof vergaderen oock de Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden, den Raet van State, de Staten van Holland en West-Vrieslant, en hare Gecommitteerde Raden, de Raden van de Rekenkamer, de Krijghs-raet en andere; die yder een bysonder vertreck, om alleen te vergaderen, hebben.

Staten Generael, en andere.

De plaetse van 't Binnen-Hof is ruym en wijdt, aen d'een sijde met boomen verciert, aen twee andere sijden siet men galeryen oft wandel-plaetsen. Van hier komt men langs eenige trappen op de groote Sael, die aen de beyde sijden gemeenlijk met winckels van boecken, schilderyen en kramers, daer men byna alles te koop vind, voorsien is. Maer de grootste cieraedjen van dese plaats sijn de wapenrocken, cornetten, vaendelen en standaerden, die in de veldslagen van Nieu-poort en Turnhout, en elders in den laetsten langdurigen oorlogh, gewonnen sijn. Dit sijn de

De groote Sael.

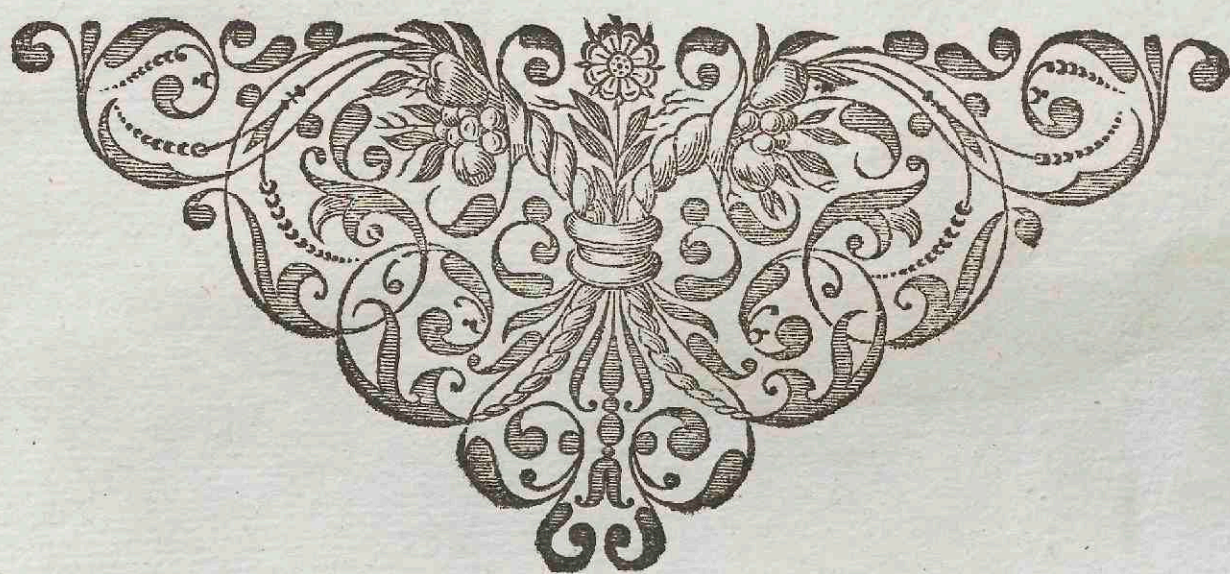
't H O F V A N H O L L A N T.

de segeteekenen van soo veel overwinningen, die hier, tot een eeuwige gedachtenis van de heerlijke daden en de dapperheyt der Nafousche helden, door wiens kloeck beleyt de selve verkregen sijn, ten toon hangen.

Door-
luchtige
vergade-
ring,

In dese groote Zael van 't Hof van Holland is in 't jaer M D C L I een aensienlijke en ongemeene groote vergadering van de Bontgenoten der vereenighde Nederlanden gehouden: want alsoo in 't jaer M D C L, door het onverwacht afsterven van Prins Willem, onsterffelijcker gedachtenis, nieuwe ordre, insonderheyt in de militie, van noode was, heeft men de gemelde Zael van alle de voorseyde winckelen ontledicht, en met sitplaetsen daer toe noodigh cierlijk toegestelt, om een groot getal Afgefondene Heeren uyt alle Provintien te ontfangen; die daer eenige maenden beefigh sijn geweest, om de Unie en Godsdienst te bevestigen, d'eendracht, liefde, confidentie, en oprechte genegentheyt, tusschen de gemeene Bontgenoten te vernieuwen, alle oorsaken van onlusten wegh te nemen, den Staet vast te stellen, or-

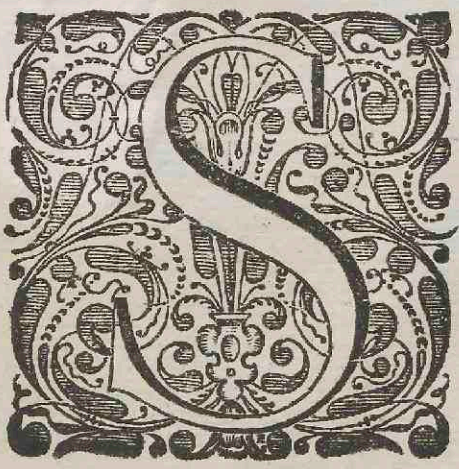
dre op de militie oft krijghs-saken te geven, ^{die den} een algemeene amnestie oft vergiffenis te ver- ^{Staet} kondigen, en om verscheyde andere loffelijke besluyten, ten dienst der Lantschappen, hier te lang te verhalen, te nemen. Waer op de gemelde aensienlijke vergadering den 21 Augusti in 't selve jaer, met volkomen genoeg van al de Bontgenoten, en een Danck-Predicatie, gescheyden is; ordre stellende, dat men, tot een erkenenis van Gods onverdiende genade, den armen van 's Gravenhage met duysent Rijcksdalers beschencken, en den XIII September alom in de vereenighde Nederlanden Godt Almachtigh opentlijk in alle kercken dancken sou; en 's avonts teekenen van vreughde, als in een algemeene triumf, over soo een goede uytkomst, bewijsen; 't welck op den gestelden dagh geschiet is. Soo dat 'er nu niet anders in die saken te bidden en te wenschen is, dan dat de gemelde eendracht, liefde en genegentheyt onverbrekelyck van een yder onderhouden worde; op datse, met den Staet van dese gesegende Lantschappen, alle tijden en eeuwen verdure.

CVRIA HOLLANDIÆ
INTERIOR.

S C H A G E N.

CHAGEN is een edele en vermaerde Hollant-ſche Vryheyt oft vleck. Het was eertijts, als ſommige meenen, een wooning der Denen, die uyt haer lant van de plaets, die de ſelve naem heeft, welke ſy aen dit gewest gegeven

*Gelegen-
heyt.*

hebben, gekomen ſijn. Sy legt drie mijlen van Alckmaer, en ſoo veel van Medemleck.

*Oorſprong
der Heeren.*

De Heeren van Schagen ſijn geſproten van Adelbertus oft Aelbrecht van Beyeren, Soon van Keyſer Lodewijck, uyt Margareta van Henegouwen, Graef van Henegouwen, Hollant en Zeelant, die ſijnen natuerlijcken ſoon Wilhelm, door Paus Nicolaes gelegitimeert oft wettigh verklaert, tot Heer van Schagen maeckte, daer hy vier naeftgelegen dorpen, als Verninghorn, Harnichuysen, Colhorren en Burchoren, byvoeghde. Het landeken van Burchoren is op koſten van de gemelde Wilhelm, eerſte Heer van Schagen, bedijckt, wort nu *Nieulant* genoemd, en legt by S. Martens dorp in 't eylant *de Rijpe*.

Schagen heeft Stadts-rechten, privilegien en vryheden van Wilhelm van Henegouwe, in 't jaer M C C C C X V, verkregen. Hare Heeren gebruycken en genieten hooge Heerlijckheyt in haer gebiedt, en werden nu noch, gelijk eertijts, tot de vergadering der Heeren Staten van Hollant en

West-Vrieſlant, onder d'Edelen en Ridderſchap geroepen. Dit geſlacht heeft verſcheyde vermaerde mannen voortgebracht, en heeft nu Heer Aelbrecht van Schagen, een doorluchtigh man, om ſijnen edeldom en ongemeene beleeftheyt. D'inwoonderen deſer plaetſe ſijn in 't gemeen ſeer vernuftigh en verſtandigh. Sy wort voor een der ſchoonſte en vermakelijckſte plaetſen van Hollant gehouden; en heeft vele gemeene en byſondere huysen. De kerck, daer 't graf der Heeren van Schagen geſien word, is een fraey gebouw. Hier is een groote marckt, waer nevens het Stadt-^{'t Huys te Schagen.} huys ſtaet, dat niet te verachten is. Oock is 'er een weeshuys, daer d'arne kinderen gevoedt worden.

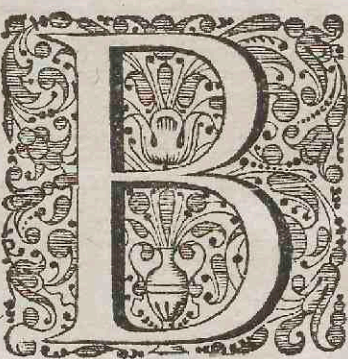
Het Slot oft Huys, dat de Heeren bewoonen, is ſeer ſterck, hier dicht by, en in een aengename plaets gelegen. 't Omleggende landt is het vruchtbaerſte, niet alleen van Hollant, maer byna van gantsch Europa: want een morgen landts wort hier, om ſijn vettigheyt en vruchtbaerheyt, eens ſoo veel verkoft als in d'andere deelen van Hollant. Om dit meerder te bewijſen, kan ick niet voorbygaen, dat 'er in deſe plaets een boom geweeſt is, daer d'eygenaer op een jaer ſoo vele vruchten af kreegh, dat hyſe voor hondert guldens kon verkoopen. Oock is hier een ſchaep geteelt en opgevoedt, wiens waerdy byna tot de gemelde prijs gereſen is; welck dier, om ſijn byſondere uytmuntenheyt, en tot een eeuwige gedachtenis, afgebeeld is, en in 't Vleeshuys t'Amſterdam vertoont wort.

't Huys te Schagen.

*Vrucht-
baerheyt.*

B E V E R W Y C K.

Oude naem.

EVERWYCK is eertijts S. Agathen-kerck genaemt, als den Nederlantſchen Chronijckſchrijver en Heda leeren: het overblijſſel van die naem is noch te bemercken in de ſtraet, die S. Agathen-wegh geheeten wort. Oock wort deſe plaetſe *Agathenkerck* genoemd in den brief van Willem, Biſſchop van Utrecht, in 't jaer M L X I I I geſchreven, daer men de volgende woorden leeft:

Maer ſy waren van Diederijck Grave, en ſijn ſoon Diederijck, oock van ſijn broeder Floris met gewelt ingenomen (te weten Flardinghe, Kirckwerpe, Velleſenburgh, Heylegelo, Petthen, van welke hy te voren geſproken had, haer noemende moeders der Kercken, waer uyt dat men haer outheyt en hoogheyt kan afnemen) en door de gedurige beroerte der oorlogen, alle Biſſchoppelijck recht verſuymt ſijnde, waren wederom in de macht des Biſſchops gebracht, door d'autoriteyt der Synode, met d'ondergeſchreven Kapellen: Harago, Schia, Rinesburg, Warmonde, Liethemuthen, Rinsaterwald, Aſclekerwald, Agatenkirck, Hemezenkirck nu Heemskerck, Aſcmannedilfs nu Affendelf, Spenerewald nu Sparnewoude, Sloten, Ecmunde, Alcmare, Scirmere, Malifven, Eoriverius, Woggingen, Aldenthorp, Vronlo, &c.

*Oorſprong
van de
nienwe.*

Haer hedendaeghsche naem Beverwijck komt af van de menigte der pelgrimagien oft reysen Hollant.

van devotie, die daer eertijts vele gedaen wierden, en in onſe tael gemeenlijck *Beverden* genoemd worden.

In 't jaer M C C X C V I I I heeft Joan d'eerſte van die naem, Graef van Hollant, aen de burgers van Beverwijck verſcheyde rechten en vryheden, in L X X I I punten beſtaande, gegeven, op 't verſoek van Wolphard van Borſſele, Heer van Sandenburgh, die in deſe tijdt, ſoo 't ſchijnt, oock Heer van deſe plaets geweeſt is; want hem wort in vele artijckelen het derde deel der boeten toegeeygent.

*Rechten en
Vryheden
gegeven.*

Lodewijck van Loon, die, omtrent het jaer M C C I I I, tot ſijn gemalin getrouwt had de Graevin Ada van Hollant, eenige dochter van Graef Diederick, heeft Beverwijck verbrant.

*Tweemaal
verbrant.*

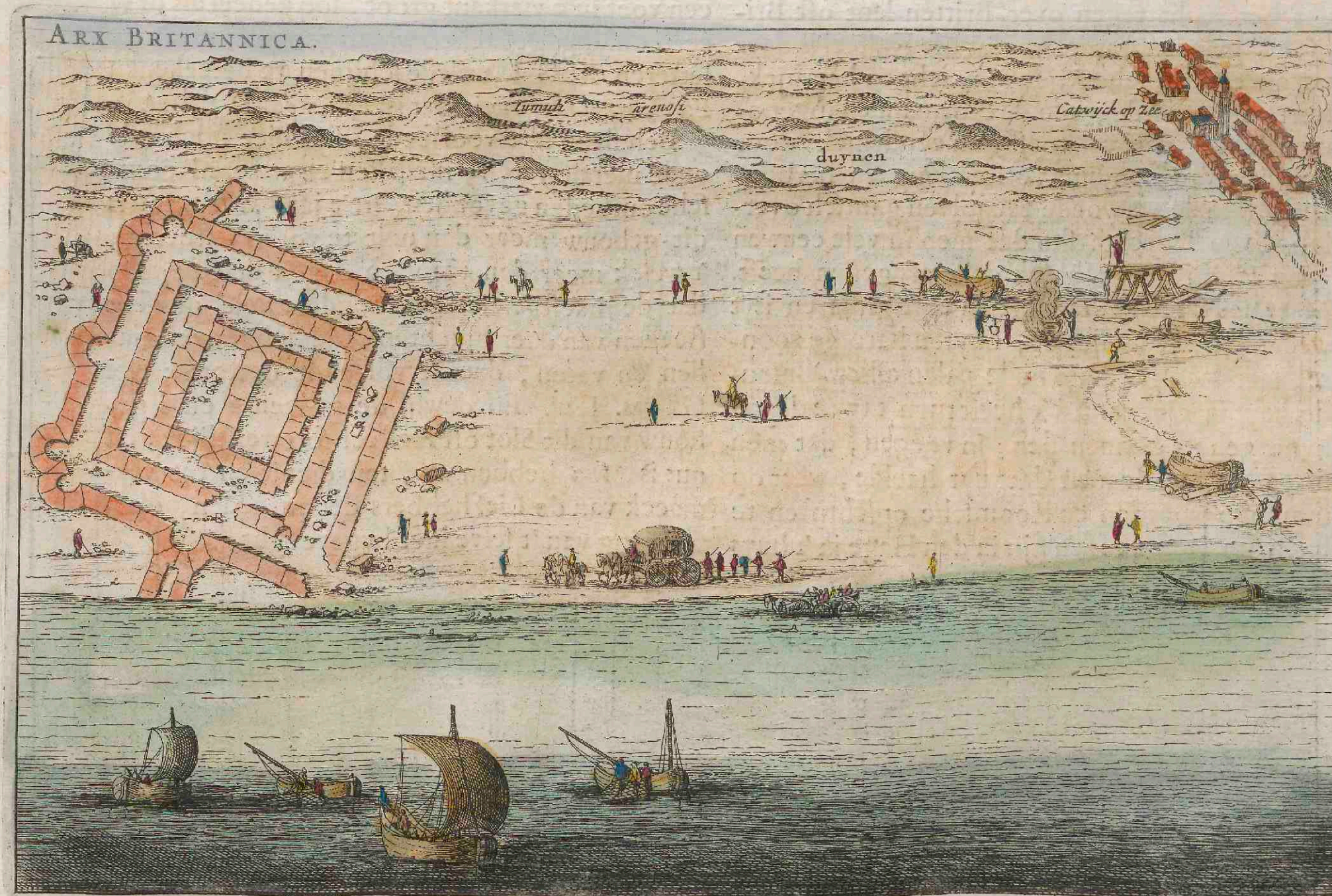
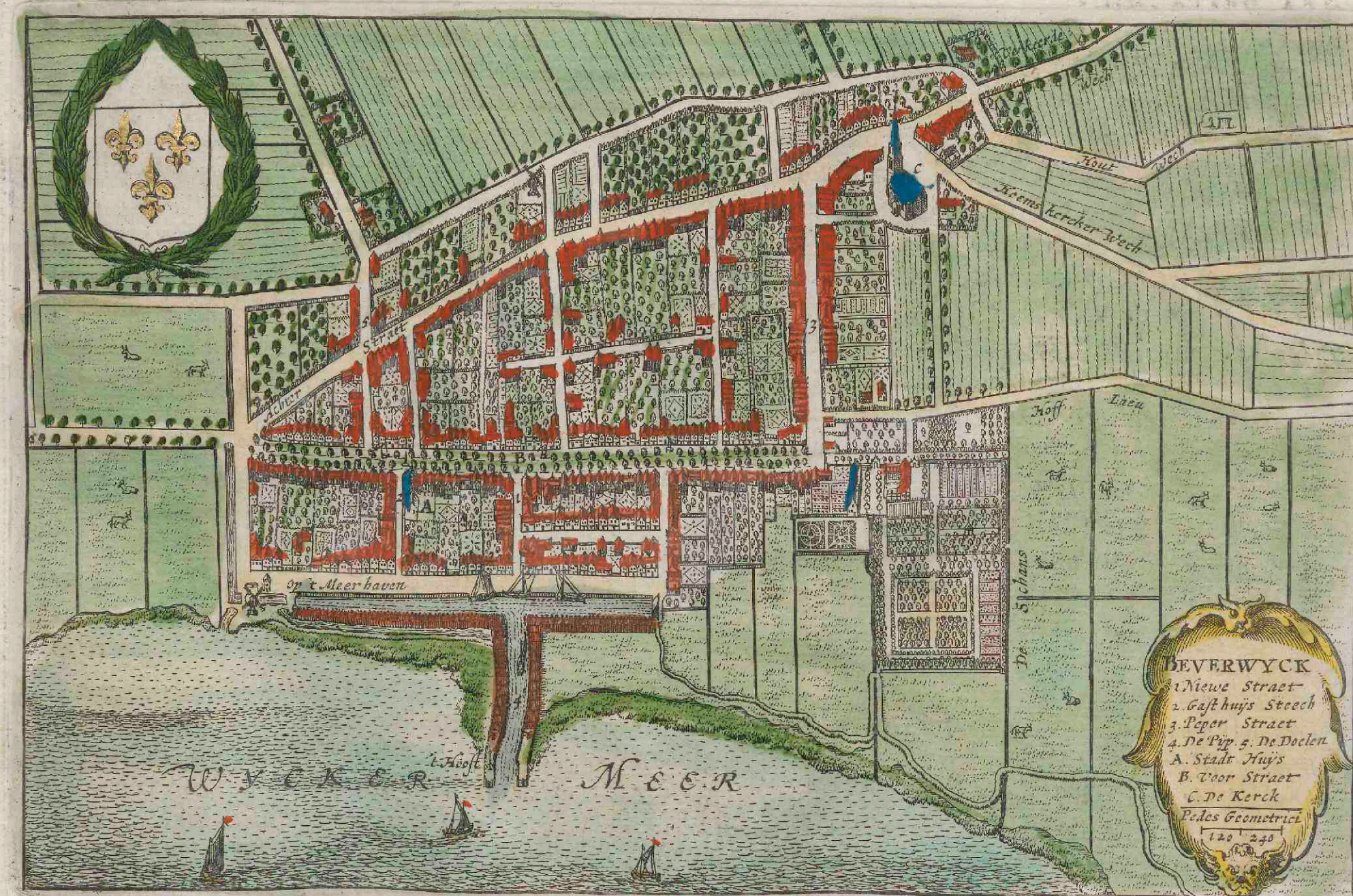
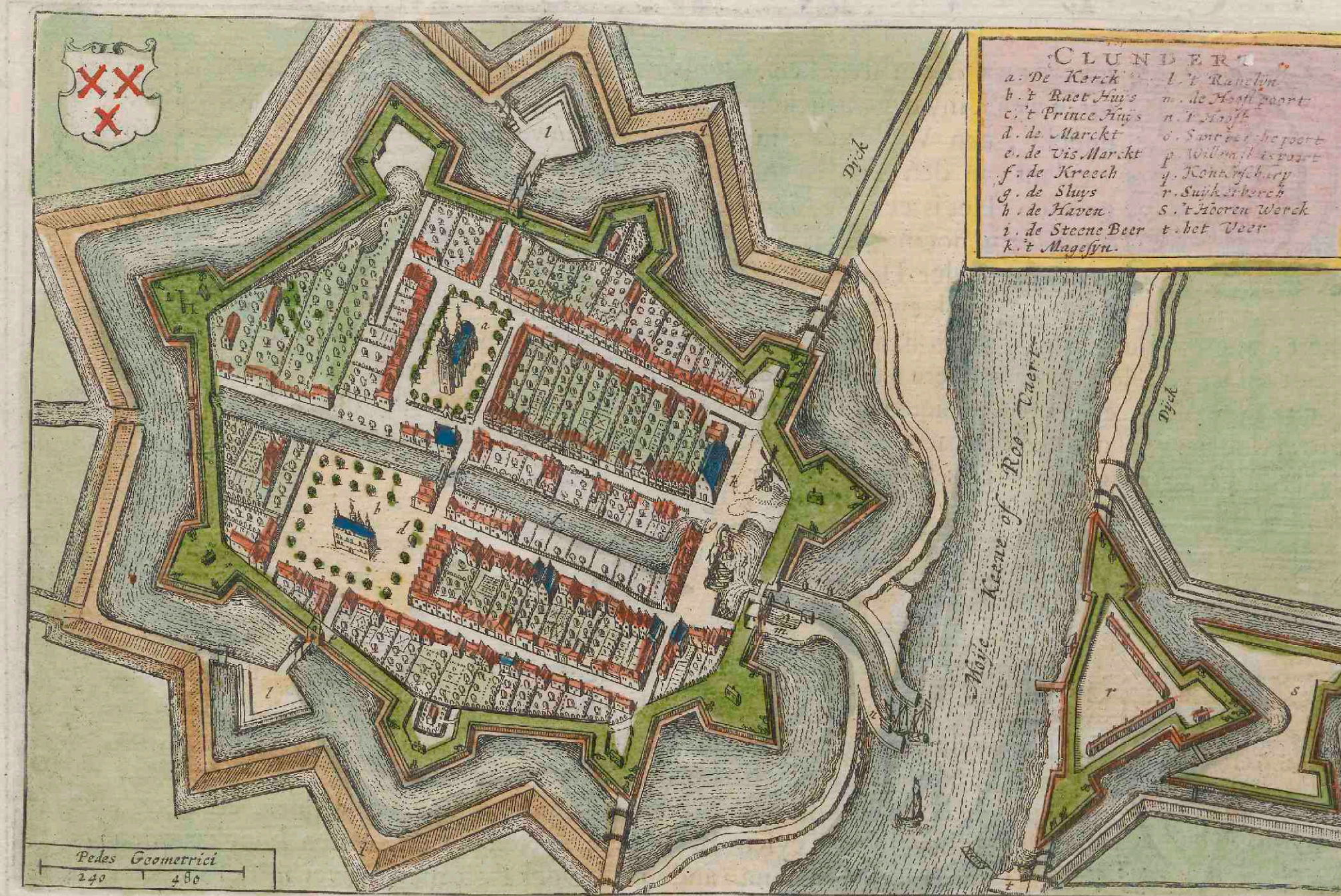
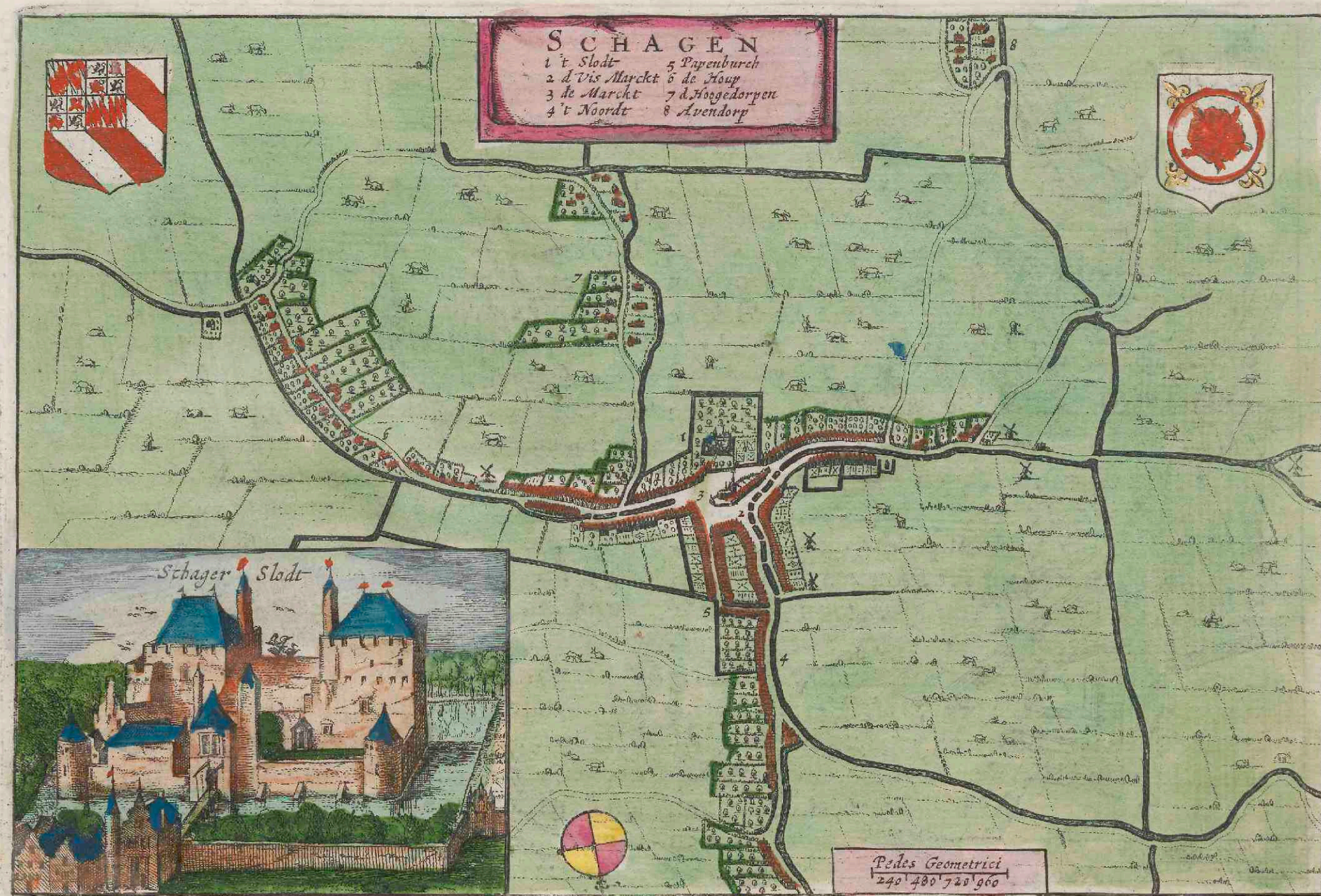
Hertogh Albrecht van Saxen trock, in 't jaer M C C C C L X X V, met ſijn leger tegen d'oproerige Kennemers, en vernielde deſe plaetſe, nevens eenige andere dorpen en sloten, door 't vuer.

Sy legt twee mijlen van Haerlem, en heeft een bequame haven aen de Wijcker-meer; doch die is nu ſeer ondiep. Het is een ſchoone en vermakelijcke plaets, daer vele aenſienlijcke lieden van Amſterdam en andere plaetſen hare hofſteden en tuynen hebben, om ſich in de ſomerda-
gen te verluſtigen, en den dagelijckschen laſt der ſorgen en moeyelijckheden te verlichten.

*Gelegenheyt
en aenge-
naemheyt.*

ij F f

CLVN-

C L V N D E R T.

Oude
naem.

Ongevallen.

CLVNDERT is een stedeken, oft, 't welck my eygentlijcker dunckt, een Vryheydt, in 't eylant van den Ruygen hil gelegen. Het is certijts Nieuwe-vaert genoemt; en is een eygendom der Heeren van Stryen. Het bloeyde in schip-vaert; waerom de Graven van Hollant hier een groot tol-huys stelden. Maer haere welvaart begon te minderen, en is byna te niet gegaen door 't overvloeyen van den Soutenwaert, 't welck in 't jaer M cccc xxi geschiet is: want hier door

is op een andere plaetse een ingang gemaect, soo dat de schepen niet meer genootsaecht waren door Nieuwervaert te seylen. Dit quaet wierd met een ander ongeval vergeselschap, te weten, dat omtrent die tijdt, oft in 't vorige jaer, dese stadt door een grooten brant byna vernielt wierd. Maer de Prins van Oranje, Heer deser plaetse geworden sijnde, heeft haer, in 't jaer M D LXXXIII, met een wal doen besluyten; daer men namaels vaste bolwercken en andere versterckingen bygevoeght heeft. Sy is nu met een schoone kerck en toren verciert.

Gefsterckte.

't H V Y S T E B R I T T E N.

Gelegen-
heyt.

Naems
oorsprong.

Verwoest.

Van de zee
ingeswol-
gen.

Ontdeckt.

Omtrent duysent en ses hondert treden van Catwijck op Zee, en by de plaets daer den Rhijn in de Noordtzee plagh te loopen, hebben de Romeynen, door 't bevel van Keyser Caligula, weynigh jaren na Chriltus hemelvaart, een seer sterck Kasteel, met een goede haven gemaect: van 't welck sy bequamelijck naer Engelant, en weer van daer herwaerts reyden. 't Is byna yder bekend, dat Engelant toen Britannia genoemt was; want het wort noch hedendaeghs, met Schotlant vereenight, het Rijck van Groot-Britanje geheeten. Hier van komt de naem van 't Huys te Britten, om dat het recht tegen over Britten-lant oft Britannia gelegen was. Dit Slot oft Kasteel is daer na, als 't Roomsche Rijck in macht en heerlijkheyt verminderde, van de Normannen ingenomen, en ten deel verwoest; en eyndelijck, door gebreck van noodige verstercking en herbouwing, van de verwoede zeegolven gantsch overloopen en bedeckt: soo dat men in vele eeuwen geen schijn nocht blijck daer af gesien heeft. Maer sedert twee hondert en vijftigh jaren is 't weder gesien, als de zee, buyten hare gewoonte, seer laegh in hare oude palen assiep. Insonderheyt in 't jaer M D XX heeft men 't twee dagen byna geheel kunnen sien; in voegen, dat men seven groote steenen daer uyt haelde, waer op sommige woorden en Roomsche opschriften te lesen sijn. Dese steenen sijn in den Hage in 't huys

van den Heer van Wassenaer gebracht, daer men die sedert heeft kunnen sien. In 't jaer M D LII is dit Kasteel wederom tot de gront ontdeckt, en bevonden dat het vierkant was, met een gelijcke breette en langte, en negen hondert en seltigh Roomsche voeten van den eenen hoeck tot den anderen. Oock sach men 't overblijffel van een muer die zuydwaerts streckt, waer uyt schijnt, dat de voornaemste wooningen van dese sterckte derwaerts gestaen hebben, die nu alle onder 't sant begraven, en van de duynen overdeckt sijn. De landtlieden hebben hier toen vele graeuwe steenen uytgehaelt: de fundament-steenen waren vier voeten breed en drie hoogh; oock vonden sy kareel-steenen van gebacken aerde, een voet in 't vierkant groot, soo geheel als of sy eerst onlangs gebacken waren geweest, met dese letteren X. G. I. welcke schijnen te beteekenen Ex Germania Inferiori, dat is, uyt Neder-Duytslant.

Gedaente
en grootte.

Behalven al 't voorseyde, sijn hier noch vele oude metale vaten, medalien en andere Roomsche outheden gevonden. In 't jaer M D LXII is dit gebouw meer dan ooit te voren ontdeckt, 't welck meer dan twintigh dagen duerde; soo dat de naestgeseten inwoonders vele duysent steenen van daer brachten, met schoone medalien en vaten, daer 't volgende opstont: EX GERM. INF. En dewijl de gedaente en 't gebouw van dit Slot oft Kasteel soo treffelijck, en out is, soo hebben wy, ten dienst en tot vermaeck van de Liefhebbers der outheden, d'aftekening van 't selve hier bygevoeght.

Ombeden.

DE ZEYLWAGEN

die de doorluchtige Vorst

MAVRITS VAN NASSOV,

Prins van Oranje, Graef van Nassou, &c.

heeft doen maken.

E doorluchtige Vorst MAVRITS, Prins van Oranje, Graef van Nassou, Catsemelibogen, Vianden, Dieft, Meurs, Buren, &c. Gouverneur van Gelderland, Hollant, Zeelant, &c. Opper-Velt-heer van de legers der vereenighde Nederlanden, en Admirael der zee, &c. nu in een aengenaeme rust sijnde, na soo veel heerlijke oorloghs-daden, nae 't winnen van soo veel stercke steden en schanssen, pooghde met een eerlijck vermaeck, den Vorsten betamelijck, de moeyelijckheden der vorige groote en gewichtige beefigheden te versachten. Hier toe liet hy dese Zeylwagen op een wonderlijcke wijze maken, daer hy en de Grootten van het hof sich somtijts in verlustighden. Indien ghy acht neemt op de asse, raderen, en diergelijck toestel, ghy sult seggen, dat het een wagen is: maer soo ghy de seylen, en het roer aensiet, en bemerckt dat het de wint doet voortgaen, dan sult ghy toestaen, dat men 't een schip behoorde te noemen. In voegen, dat men om dese saecken over een te brengen, dit kunstigh stuck een Schip met raders, oft een Zeylwagen, gelijk in 't gemeen geschiet, moet noemen. Acht-en-twintigh menschen kunnen daer bequamelijck in gevoert worden, en dat met sulck een geweld en snelheyt, als de wint goet is, dat men die niet onderscheyden, ja naeulijcks het bewegen der raden sien kan: want in twee uren kan hy veertien Hollantsche mijlen seylen, te weten, van Schevering, een dorp by 's Gravenhage, langs de strant der Noortzee, tot Petten.

De nieuwigheyt en wonderlijckheyt van dit varen oft rijden, oft eygentlijcker beyde te gelijk, scheen ongelooflijck, en trock yders nieusgierigheyt; soo dat vele Grootten, als Princen, en Graven, en de Gefanten van van Vranckrijck, Engelant, Denemarcken, ja self van de Keyser, d'ondervinding hier af begeerden en verkregen. Franciscus de Men-

dosa, Admirant van Arragon, die in de Slagh in Vlaenderen by Nieupoort gevangen was, en omtrent 's Gravenhage bewaert wierd, had lust en verworf verlof om daer in gevoert te worden. De Poëten versieren, dat Berecynthia, der goden moeder, in een wagen van leeuwen voortgetrocken, en Iupiter van een adelaer door de wolcken gevoert word, dat Diana herten, Venus swanen, Apollo oft de Son paerden, Triptolemus slangen, en Iuno pauwen, voor hare wagens hebben. Maer Maurits alleen verdiende, dat de winden, die over 't geheele aertrijck vliegen, hem langs de Hollantsche Zeekusten voerden, terwijl 't gerucht van sijn heerlijke daden door de gantsche weereelt klonck. De vinder en toesteller van dit overkunstigh stuck wercks was *Symon Stevin*, een vermaert Mathematicus oft Wiskonstenaer, die Prins Maurits bysonderlijck beminde, om sijn uytnemend vernuft in een wetenschap, die hy niet alleen ten hooghsten achte en eerde, maer self oeffende. Iaques de Geyn, een kunstigh schilder en plaetsnijder, heeft dese Zeylwagen eertijts in 't groot uytgegeven. De onse heeft sijn geestigheyt niet vergeten in de gene die ick u hier vertoon, en ghy sult 'er volkomelijck de minste dingen, die de kunst kan voorstellen, in gewaer werden. De lof, die een yder van dit seltsaem werck sprack, was d'oorsprong van vele gedichten: maer boven alle andere munten uyt de gene, die de doorluchtige geest van de weergaloose Hugo Grotius, eertijts Gefant van de Koningin van Sweden in Vranckrijck, in Latijn en Neerduyts gebaert heeft; waer van ick die van d'eerste tael, om haer welsprekentheyt, scherpsinnigheyt, en diepe geleertheyt, in 't Latijnsche Tooneel der steden gevoeght heb: wat de Neerduytsche belangt, die hier terstont volgen, daer van laet ick u self oordeelen; hoewel ick vertrou, dat de verstandige sullen bespeuren, dat dese groote Poët, door sijne onsterflijcke lof-rijmen, dese Zeylwagen veel verder, dan de snelle winden met al haer blasen vermogen, voert en bekend maeckt.

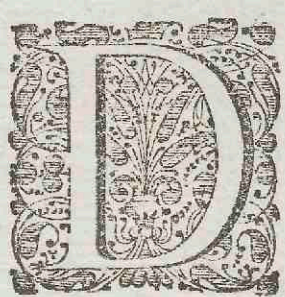
CURRVS VELIFERI III^{mo} B. MAVRITHI NASSOVII.

H. G R O T I V S R Y M E N

op de selve

Z E Y L - W A G E N.

Oen hier de Walvisch lag soo groot schier
als het strant,
Daer Carwijck hout den naem van 't ou-
de Vaderlandt,
En sagh men nergens nae den Zeeman
soo verschieten,

Als doen hy vliegen sagh de vielen met de sprieten.
Hy seyd, is dat een werck als Argo, of noch meer,
Dat Pallas heeft gemaect baer grijsen Oom ter eer?
Is dit de Wagen niet, waer meê den Heer der baren
Met sijnen drietandt heeft laetst over 't landt gevaren,
Doen al het volck verschrickt, als voor den jongsten dagh,
Den omgeroerden gront van d'aerde beven sagh?
Sie ick de Nymphen niet daer onder 't vaenken springen,
En Triton op den hoorn met beesche stemme singen?
't Magh zijn dat Boreas Erichthin dien hy mindt,
Of Chlooin Zephyrus gaet soecken met sijn windt.
't Magh zijn dat Aeolus in Hollandt is gekomen,
En van den Watergodt sijn affcheydt heeft genomen.
Hy rade meest al mis. Dan een ding was gewis,
Want dit een Wagen doch der groote Goden is.

Maect Iupiter een plaets in 't Hemels vyer voor my,
Op dat ick by de twee een derde Wagen zy.
Ghymooght my meê met haer in't Noorden wel gaen setten,
Dat mijn bestoove raen het water niet en letten.
Ick heb nu al geleert te mijden's waters kant,
Dewijl ick hier mijn reys droogh vorder over strandt:
Soo sal my niet geschiên, dat my niet soude lusten,
Te raken 't Westerscb nat omtrent de Spaensche kusten.
Doet my de eer dien ghy den Dolphijn en den Stier
Wel eertijds hebt gedaen, en 't goudgevelde Dier.
Ontvoeren Hellen, of Arions, of Euroopen,
Is 't meer als onder 't jock van sulck een Heer te lopen?
Dit is genoeg: maer doch alleen de reden niet,
Alsoo de krans komt toe de geen die snelste vliedt.
Den Arendts vlucht en mijn en kan men niet veel liegen:
Oock Ledaes lief de Swaen en sal 't my niet ontvliegen:
Noch Perseus snel gebieldt, die door den Hemel vaert:
Noch oock Bellerophon uw ongetemde paert:
Is hy gesternt die oort de paerde-span versinde,
Denckt wat dat ick verdien die eerst vaer met de winden?

Men siet in 't hooghste dack het schip geschildert staen,
Dat eerstmael dorst alleen door natte wegen gaen.
Doch wilt ghy niet, ick sal de bergen niet vergaren:
Maer met mijn As en Windt na's Hemels percken varen.

Dit is een recht toonneel des Aerdrijcx. Waer bet mijn,
Ick sou gelijk den Rus een Wagewooner zijn.

Acht en noch twintigh zijn van dit Gespan gedragen.
't Getal alleen ons doet verwondren van de Wagen:
Noch meer 't gewicht van dien doet schricken ons verstant;
Oranjen is daer eerst des Hemels liefste pandt:
Den broeder van den Heer der Deenen is daer mede:
Graef Hendrick: oock die naest sijn Broeder is de tweede
Daer onse saeck op steunt: en 't Huys van Nassous eer,
Veel Krijghsliê wijt beroemt, en Duytsche Vorsten meer:
Den Heer van Busenvael die is daer oock t'aenschouwen
Des grootsten Konings beelt, mijn giersel en vertrouwen:
Den bloem van Engelandt en Vrankrijk vroom gemoet,
Zijn tegenwoordigh daer, en 't Hollandtsch edel bloedt.
Den Spanjaert is getuygh gevangen hier te landen,
Die ooyt was Admirant der Arragonische stranden:
En onder al het vreemdt dat hier is omgegaen,
Van sijn Gesanten, sal den Keyser dit verstaen.
Want wat wil ick hier doch de Stuurhuy gaen verhalen,
En 't Wagevolck, en die 't zeyl hoogen en doen dalen?
Soo ick my noemen nu by sulcke Heeren magh,
't Is mooghlijck dat men my meê onder allen sagh.

Aen den Gevangen

A D M I R A N T.

O Konincklijke Stam van Arragon, die Kleve,
En al 't Westsaelsche landt nu laetstmael hebt doen
beven,
En 't water daer den Rhijn sijn eerste hoornen staen:
Hoe haest is uwe pracht Mendoza nu vergaen?
In onses Vorsts Triumph wert ghy geleydt gevangen,
De Wagen die u voert is met een zeyl behangen,
En hadt ghy sulcken een gebadt op 't Vlaemsche strandt,
Ghy had misschien ontvloen des Overwinners bandt.

MIDDELBURG
NEDERLAND
STEDEN
VAN
ZEEELAND.

STEDEN

VAN

ZEELAND

M I D D E L B U R G H.

Naem.

IDDELBURGH is dus genoemd, om dat het in 't midden tusschen de oevers der zee, daer nu Vlissingen en ter Vere leggen, gebouwt is, als of men seyde *Midden* oft *Middel-stadt*;

want *Burgh* beteekent een slot, kasteel oft stercke stad: 't welck noch heden aen de namen *Burgh-graef*, *Burgemeester* en *Burger* blijkt. Sommige Latijnsche Schrijvers van de naestvoorgaende eeuw noemen haer derhalven *Medioburgum*, en *Medium Castrum*: want d'oude seggen, dat hier eertijts een *Burgh* oft Kasteel geltaen heeft; tot bewijs daer van dient, dat 'er heden noch een straet is, den *Burgh* genoemd. Oock is het wapen deser Stadt een gouden *Burgh* in een roodt veldt. Maer dat haer sommige *Metelloburgum*, nae den vermaerden Roomschen *Metellus*, noemen, dunckt my te ver gehaelt, en verтоont meer aensienlijckheyt door ouderdom, dan schijn van waerheyt.

Wapen.

Outheyt.

Hare eerste beginselen sijn onbekent; doch soo het op vaste gronden geoorloft is iets te gissen, derf ick voorstellen; datse oft in 't jaer acht hondert ses-en-dertigh, als Eggart Graef van Walcheren was, tegen de Normannen gebouwt is: oft ten jongsten in 't jaer duyfent tegen de Vlamingen, die toen Walcheren begonden te bestrijden. Derhalven dunckt het my seer ongerijmt, 't geen seker Schrijver seght; dat *Middelburgh* in 't jaer elf hondert een-en-twintigh maer een dorp genoemd wiert. Schijnt het niet gelooflijck, dat hy in eenige oude Latijnsche Historien de woorden *Villa de Middelburgh* gevonden heeft, en niet wetende wat *Villa* in het Latijn van die dorre en onvruchtbare letter-eeuw betekende, gemeent heeft dat *Villa* een dorp was? Ick heb reden om sulcks te gelooven. Maer by de Schrijvers van die tijden beteekent *Villa* een Stadt, het welck een yder, die in de oude Historien ietwes ervaren sijn, genoegh bekend is. Heden daeghs wort een Stadt by de Franschen *Ville* genoemd; 't welck, neffens ontallijcke andere woorden, uyt het Latijn sijn oorsprong heeft. Doch het vorige onvermindert, 't is onwederprekelijck, dat in 't jaer duyfent een hondert en ses te *Middelburgh* een klooster stont, dat daer na in een Abdy verandert is: en dat hare inwoonders voor het jaer duyfent twee hondert en drie-en-

twintigh burgeren genoemd sijn, en stadts-rechten van hare Princen verkrege hadden; want Graef Floris de vierde, Vader van Koning Willem, seght uytdruckelijck in d'oude keuren of wetten in 't gemelde jaer gegeven, dat hy die van West-kappel alsulcke privilegien en handtvesten geeft, als die van *Middelburgh* eertijds ontfangen hadden. Dat men oock van d'oorspronck en oudtheydt deser Stadt niet meerder noch sekerder kan voortbrengen, heeft de groote brandt, die haer tweemaal ten hooghten beschadighde, veroorsaect; want door d'eerste verbrande het Stadthuys, daer veel oude brieven, die kennis van d'oude saken konden geven, bewaert wierden; beneffens een deel der Stadt: in de tweede, de vermaerde Abdy, daer in d'outste Bibliotheke oft Boeck-kamer was, met een derde deel der Stadt.

Door het vuur beschadigt.

De oudtste Stadts-keur oft wet, nu noch overigh, is in 't jaer duyfent twee hondert seventien door Graef Willem de eerste, Vader van de gemelde Floris de vierde, gegeven; waer in, na vele wetten, dese vryheydt te bemercken staet: dat niemant die van *Middelburgh* vermogh te panden, dat is, arresteren (ten sy om haer eygen misdaet) in de twee Graeffschappen Vlaenderen en Zeelant. Daer na in 't jaer duyfent twee hondert drie-en-vijftigh heeft Koning Willem, soon van de voorsayde Graef Floris, aen d'inwoonders deser Stadt verscheyde wetten, rechten, en vryheden gegeven en bevestight; waer van de voornaemste sijn: dat hy alle poorters van *Middelburgh*, waer sy hen porren, met hunne goederen in sijn geleyde en bescherming neemt. Dat sy hare goederen buyten de poort gelegen, soo hen daer in onrecht gedaen wort, met hare vrienden en wapenen mogen bevryen. Oock dat alle saken, die binnen Arnemuyden op den dijk voorvielen, souden in dese Stadt, volgens hare keuren oft wetten, afgedaen worden; en meer andere te lang te verhalen. Graef Willem de vierde, gaf hen in 't jaer duyfent drie hondert en veertigh de vryheydt, dat sy voortraen tolvry varen souden voorby sijne tollen van Hollant en Zeelant. Als in 't jaer duyfent drie hondert seven-en-veertigh Vrou Margriete, Weduwe van Keyser Lodewijck, met haren soon Willem de vijfde, om 't besit van Hollandt en Zeelandt, in twist geraeckt was, wiert dese Stadt van de gemelde Graef, soo waerschijnlijck is, (want sy den Graef tegen sijn Moeder te hulp quamen) vergunt, dat geen Ambachts-heer Schepen der Stadt

Vryheden en privilegien, van Willem de eerste.

Willem de tweede.

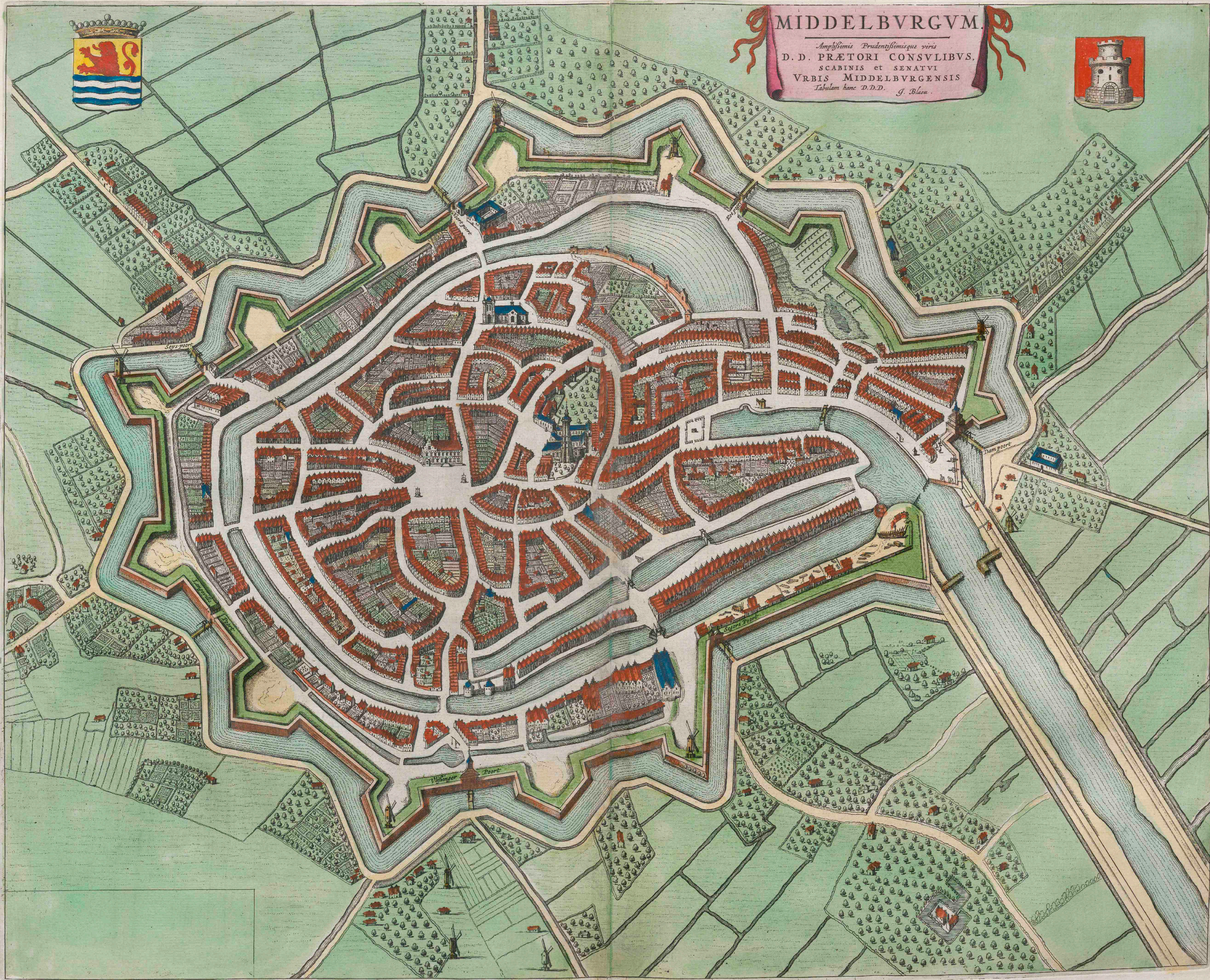
Willem de vierde.

en Willem de vijfde.

MIDDELBVRGVM.

Amplissimi Prudentissimique viris
D. D. PRÆTORI CONSULIBVS.
SCABINIS et SENATVI
VRBIS MIDDELBVRGENSIS
Tabulam hanc D. D. D. J. Blaeu.

M I D D E L B U R G H.

mocht worden. Acht jaren daer na gaf de selve Graef den Schepenen deser Stadt de vryheyt, datse, om alle geweld van boos-aerdige menschen af te weeren en t'ontgaen, knijven oft lange messen mochten dragen; 't welck seer weynigh personen, buyten 's Graven hofgesin, toegelaten was.

Neering,
en Koop-
man-
schap:

Ontrent die tijdt quamen in dese stad vele lieden die sich met het maken en bereyden van lakenen geneerden; oock maeckten hier de Engelsche kooplieden de stapel van de wolle van 't selve Eylant: waer over Hertogh Aelbrecht van Beyeren in 't jaer duyfent drie hondert drie-en-tachtigh, indien tusschen de Koning van Engeland en hem een oorlogh ontstont, haer drie maenden tijt vergunde, om hare goederen, sonder hinder of bekommernisse, te mogen vervoeren. Den koophandel nam van die tijdt af hier soo dapper toe, dat d'inwoonders van d'uyterste rijcken van Europa sich herwaerts begaven: en wierden alle vreemde kooplieden, door gesegelde brieven, in der Graven en der Steden van Zeelandt bescherming genomen; en met vele andere vryheden van tollon, 't behouden van hunne gestrande schepen en goederen, (die volgens 't gebruyck des Graven verval waren) en andere gunstbewijzen, begiftigh. De volgende Graven, als Willem de seste, Hertogh Philips van Burgundien, en d'Aertshertogh Maximiliaen, hebben dese Stadt en de kooplieden, oock hunne mildheyt, in 't vergunnen van verscheide privilegien en giften, tot voordering van de koophandel, betoont. Dit selve deed' oock Keyser Karel de vijfde; want hy hen toestont, dat alle wijnen, van Westen komende, hier eerst geloft moesten worden, eer men die elders moght vervoeren. De Magistraet heeft oock t'allen tijden alle neerstigheyt aengewent, om den koophandel hier te houden en vermeerderen, door 't maecken van nieuwe havens en andere plaetsen tot gerief der kooplieden; 't koopen van Ambachtsheerlijkheden ontrent hare Stadt; en 't procederen tegen die van Arnemuyden, die ten Hove over hen geklaegt, en versocht hadden, datse voortaan niet meer onder die van *Middelburgh* soudon staen, belovende den Keyser voor dese en andere vryheden een goede somme gelts; doch die van Arnemuyden konden niet verwerven; want die van *Middelburgh* door den Keyser, naer haer begeeren, gehanthaeft wierden: die hen belaste de Stadt, (tot verskering der kooplieden en hare goederen,) boven de nieuw-gemaecte aerde wallen, met verscheide krijgswercken te fortificeren; en sond hen een

door de
Vorsten
gehandt-
haeft en
vermeer-
dert:

en van
de Magi-
straet ge-
wordert.

model of patroon, om volgens 't selve dit te beter uyt te voeren.

Dese Stadt dus opgekomen, gelief-koost *Wel-vaert.* van soo veel Vorsten, met soo veel aensienlijke vryheden en privilegien boven andere steden versien, hebbende soo veel gesach buyten hare muuren, gestijft met alle noodige goede wetten, besocht van soo veel vreemde volckeren, overvloeyende van alle neering en welvaart, voelde in desen haren ouderdom een groene en bloeyende jeught, en mocht nu oversulcks onder de geachtste koop-steden van geheel Europa gereeckent worden. Doch na dat in 't jaer duyfent vijf hondert seven-en-sestigh de burgerlijke oorlogen tusschen de ingeseten en Spanjaerden ontstaen waren, heeft dese Stadt, neffens veel andere, haer deel van elenden daer in gehadt; waer door haren koophandel en welvaren byna te niet ging. Maer sedert datse onder de macht der Staten gebracht is, hebben sy alle vlijt gedaen, om hare voorige welstant te herstellen, te handhaven en vermeerderen.

Dese Stadt is nu noch, gelijckse van outs *Hare waerdigheyt.* geweest is, d'eerste en voornaemste, niet alleen van Walcheren, maer oock van 't geheele Graeffschap; en besit de eerste plaets onder de steden, als die Staets-wijse vergaderen; waerom haer Keyser Karel de vijfde in sijne brieven noemde: *de Hooft-stadt van Zeelandt, het Comptoir van sijne voornaemste Domeynen, en de Bewvaerster van 's Landts geheymenissen.*

Sy is gelegen in 't eylant Walcheren, een *Gelegenheyt.* mijle van Vlissingen en Camp-verre, in het midden tusschen beyde dese steden, en een halve mijl van Arnemuyden, naer welcke een enge en kromme haven van dese Stadt af plach te loopen, en aldaer by de Stadts ketens in zee te vallen; maer sedert het jaer duyfent vijf hondert twee-en-dertigh heeft de Magistraet een schoone breede nieuwe haven, van de Dampoort af tot aen de zee, recht uyt en seer diep doen graven; so dat'er, met hoog water, schepen van vijf en ses hondert last bequamelijck konnen inkomen.

Sedert sestigh jaren is sy tweemaal uytge- *Vergroo-ting en sterckte.* leyt, en wel de helft vergroot; oock met nieuwe sterckten rontom voorsien, die met verscheiden bolwercken en punten sich uytstrecken. De graften om de wallen sijn seer breed en diep, met soet water vervult, waer in veel rivier-visch, tot groot gerief der ingeseten, gevangen wort. Sy is rontom verciert met ontelbare lusthoven en welbeplante boomgaerden, het welck de strengheyt der locht seer verbetert en gesuyvert heeft, tot

M I D D E L B U R G H.

tot groot vermaeck der inwoonders, die nu, nae t oordeel der Medicijns, selden van eenige waterachtige en besmettelijcke siekten aengetast worden. Oock werdt het reysen uyt de Stadt op 't landt heen en weder meer gevordert, door het bestraten der wegen, die landewaerts in gemaect sijn.

Bequaem-
heyt tot
den koop-
handel.

De Stadt is van haer self net en schoon, en tot den koophandel gemaect, hebben de alle bequaemheden die een koop-stadt noodigh sijn, met twee havens, om een menigte van schepen te bergen: oock heeftse eenen grooten houwer oft stilstaende water, daer alle groote schepen t'allen tijden vlot kunnen sijn, soo om met hare lading daer te blijven leggen, als om overgehaelt en vermaect te worden. Soo dat dese Koop-stadt nu noch heeft haren handel en schipvaert op Oost- en West-Indien, Brasil, Guinea, Angola, Levante, Italien, Spanjen, Vranckrijck, Engelant, Oostlandt, in de Sont, en meer andere Koningrijcken en landen; want sy leydt op 't beste inkomen van de Wielingen, en de reede van 't Flacke. Hier over is sy alleen begifticht met het Stapel-recht, als boven ten deel geseyt is, van alle wijnen, olyen, syropen, en andere natte koopmanschappen, die van Westen, 't sy uyt Italien, Vranckrijck en Spanjen, in Nederlandt ter zee gebracht worden.

Stapel-
recht.

Beleef-
heyt der
inwoon-
ders.

De Magistraet, burgers en inwoonders sijn tegen d'uytheemsche en vreemdelingen vriendelijck en goetdadigh; soo datse den genen die hier komen wonen, oft de Stadt met hare koopmanschappen besoecken, seer wel onthalen, vorderen en gunstigh sijn.

d'Abdy.

Onder alle de geestelijcke gebouwen deser Stadt munt uyt, om hare outheydt, heerlijkheyt en rijckdom, d'Abdy van onser Vrouwen, die noch tegenwoordigh de setel is der hooghste Machten van dit Lantschap. Sommige schrijven dat dit gebouw door Godebald Bisschop van Uytrecht, omtrent het jaer duysent een hondert en ses, begonnen is, om daer in op te voeden en bequaem te maecten de kerckelijcke personen, die men tot het leeren van andere wilde gebruyken. In 't begin hebben hier Regulier-Canonicken gewoont, doch dese sijn om haer onstichtelijck leven uytgejaeght, en eenige Religieusen van S. Michiels Abdy t'Antwerpen in haer plaets gestelt, om daer den regel der Premonstreyten t'onderhouden. Doch Willem de tweede, Graef van Hollandt en Zeelant, en Roomsche Koning, heeft, uyt besondere Godtvruchtigheyt, (waer van sijn boeckskens in 't Latijn, met den tijtel: *Overdenckinge over de verborgheden van het*

lijden ons liefs Heeren, een vaste getuyge streckt) dese Abdy, omtrent het jaer duysent twee hondert ses-en-vijftig, seer rijckelijck begifticht, en haer gebouw een heerlijcker aensien gegeven. Hy en sijn gemalin de Koningin Isabella, en voor hem vrouw Ada, gemalin van Graef Floris de derde, sijn hier begraven. Floris van Schoonhoven, Abt en Prelaet deser Abdy, heeft, in het jaer duysent vijf hondert ses-en-veertigh, ter gedachtenis van Koning Willem, (om dat hy hen en heel Zeelandt veel goets gedaen, en wederom aen hen verdient had) een seer aensienlijcke tombe oft graf-gebouw beginnen op te rechten: doch dit heerlijcke werck, neffens vele andere kostelijckheden van altaren en konstige beelden, die eertijts met verwondering hier gesien wierden, sijn door den brandt, doch meest door de reuckeloose handen der byna ontsinnige beeltstormers, in 't begin der Nederlantsche beroerten, vernielt. Eenige sijn van gevoelen, dat hier eertijds maer een Klooster gestaan heeft; en dat het namaels tot een Abdy is verheven. Maer men bevint, dat de Abten in 't jaer duysent een hondert en ses-en-twintigh by d'oude Schrijvers bekend sijn. D'eerste was *Albad*, en de leste *Nicolaes de Castro*, oft, *van der Burght*, die oock d'eerste Bisschop van Middelburgh wiert; want in het jaer duysent vijf hondert negen-en-vijftigh is de Collegiale Kerck van S. Pieter, (die in het jaer duysent drie hondert dertien van Graef Willem de derde gesticht is) door Paus Paulus de derde, en Philips de tweede, Koning van Spanje, tot een Cathedrale kerck gemaect, en met de Bisschoplijcke stoel vereert. Tot des Bisschops onderhoudt wierden alle d'inkomsten der Abdy geschickt, mits dat de Monicken daer uyt een redelijcke nootdrift soudén genieten. Onder de diocese oft geestelijck gebiedt van 't Bisdóm *Middelburgh* wierden al de kercken en conventen van dese Stadt, Vlissingen, Vere, Goes, Ziericzee, Romerswael, ter Tholen, en het omleggende platte landt van d'eylanden Over-Flackee en Voorne, gestelt.

Dese
Stadt
wort een
Bisdóm.

Den rijckdom deser Abdy is allengs soo gegroeyt, dat niemant in Zeelandt meer landt-goederen besat; want sy hebben in het laetste alleen in Ambachten, welcke hare minste middelen waren, drie duysent vijf hondert een-en-veertigh gemeten, twee hondert seven-en-dertigh roeden in dit Graefschap gehadt. Oock is den Abt en Prelaet in macht en gesagh, self in 't wereltlijck, soo hoogh geset, dat hy 't eerste lit van de Staten van Zeelant geworden is: want hy, neffens

Rijckdom
en macht
der Ab-
dy.

M I D D E L B U R G H.

fens de Edelen , verschenen als Staten voor en uyt den naem van 't platte landt ; soo dat men , sonder haer toestaen , geen imposten op de lieden , buyten de steden woonende , kon setten. De Prelaet nam oock den Prince van 't landt , als hy gehuldight wierdt , den eedt af.

Vergaderingen in d'Abdy.

Dese Abdy heeft niet alleen in vorige tijden een treffelijck aensien gehad , en aen de Stadt gegeven , maer behoudt het noch heden daeghs ; want al de hooghste Collegien der Staten en Raden van 't lant houden hier , als geseyt is , hunne vergaderingen : Waer van d'eerste plaets toekomt den Heeren Staten van Zeelandt , die bestaen uyt d'eerste Edele , die nu is Willem de tweede , Prince van Oranje , &c. als Marquis van der Vere en Vlissingen ; (welcke plaets nu , uyt sijn Hoogheyds naem , by den Heer Johan de Knuyt , die onlangs van wegen de Staten een der Plenipotentiarisen op de Vrede-handeling te Munster geweest is , bekleet wordt ,) en de Gecommitteerde der Steden Middelburgh , Ziericzee , Goes , Tholen , Vlissingen en Vere. Oock vergaderen hier , de Gecommitteerde Raden van State der Graeflijckheydt van Zeelant : de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt : de Reecken-meesters van de Graeflijckheyts Rekenkamer : de Staten van 't eylant Walcheren , met de Gecommitteerde van de breede ge-erfde van 't selve eylant : en de Provinciale Raedt van Vlaenderen. Oock is hier de Graeflijckheyds Munt in 't jaer duysent vijf hondert tachtigh verordent.

Stadthuys.

Het Stadt-huys is een seer aensienlijck gebouw , waer van de fondamenten in 't jaer duysent vier hondert acht-en-seftigh geleyt sijn. Den toren , te voren door 't vuur beschadight , is op nieuw heerlijck opgebouwt , wiens top met een gouden weerhaen , om te beter een kenlijck zee-merck voor de seylen-de schepen te sijn , verciert is ; waer in een nieuwe klock en konstigh slaende uurwerck met verwondering gesien wort ; aen 't welck in alles omtrent hondert en vijftigh duysent guldens besteet sijn. Nevens 't voorseyde Stadt-huys is soo een pleyn oft merckt , dat diergelijck in Nederlandt weynigh te vinden is : de voorgevel is met de beeldenissen van d'oude Graven en Gravinnen van Hollandt en Zeelant verciert : soo dat het een treffelijck werck is , dat van de Bouwmeesters geacht en gepresen wordt. Hier gaen de Magistraten dagelijcks te rade , wiens wijsheydt en ervarentheyt de welstant en rust der Stadt besorgt ; welcke deughden in voorige tijden menighmael veroorsaecht hebben , dat d'an-

dere stemmende Steden hen alleen harer aller plaetsen in de groote vergaderingen der Staten vertrouwen , en versochten te bewaren.

De regeering deser Stadt bestaet by twee Burgermeesteren , elf Schepenen en twaelf Raden ; welcke vijf-en-twintigh personen te samen 't geheele Collegie oft het lichaem van de gantsche Magistraet vervatten. Door de selve Burgermeesteren en Schepenen wordt de Justitie bedient ; en met de Raetslieden , alle sware saken , die de Stadt in 't besonder , of de Staet van 't landt in 't gemeen betreffen , afgehandelt. De Raetslieden worden by de Burgermeesteren en Schepenen gekoren : doch dese genomineert oft voorgestelt door vier-en-twintigh mannen , waer van twaelf de Raetslieden , en d'andere twaelf , aensienlijke burgers en vreemdelingen sijn ; die derhalven nae geen van dese ampten mogen staen , en wegens dese bediening *Kiesers* , om datse de hooghste Magistraet helpen kiezen , genoemd worden ; welcke waerdigheyt sy niet , dan met hun leven , afleggen. Dese wet oft ordre streckt een helder voorbeeld van een voldoende en bescheydene heerschappy ; waer in de vreemdelingen , door de wetten van de hooge ampten uytgesloten , nochtans , volgens de wetten , tot het noemen en kiezen der Magistraet , die haer regeeren sal , geroepen worden. Dese vier-en-twintigh komen jaerlijcks den laetsten July op 't Stadthuys , en kiezen dertien personen , welcker namen aen de Stadthouder van 't landt , die nu is Willem de tweede , Prins van Oranje , gefonden worden ; die daer uyt het eene jaer ses , 't ander seven personen kiest , die dan met d'aengeblevene een jaer regeeren. Oock is hier een Baljuw , wiens jurisdictie streckt over dese Stadt , haven , dijcken en t'Arnemuyden op den dijck , volgens de limiten een roede beneden den dijck ; en over verscheyden Heerlijckheden , die onder de Ambachten deser Stadt behooren. D'andere Officiers oft Amptenaers sijn , gelijck in meest alle aensienlijke Steden , de Thesauriers , de Weesmeesteren , de Commissarissen van de Asserantie-kamer , van de Wisselbanck , van de Banck van leeninge , van de kleyne saken , van het Landt-recht ; oock vier Colonellen , en vier-en-twintigh Capiteynen over de Burgery.

Noch sijn hier verscheyde gemeene gebouwen , als de Huysen der Oost- en West-Indische Compagnien , de Latijnsche Schole voor de jeught , drie Schutters-hoven oft Doelen , het Wees-huys , Gasthuys , Oudemannen-huys , Tucht-huys met het Spinhuys , en andere.

Hier

M I D D E L B U R G H.

Kercken. Hier waren eertijts drie Parochy- oft hooftkercken, als Noortmonster oft S. Pieterskerck; Westmonster oft S. Martenskerck, gebouwt in 't jaer duyſent drie hondert negentigh, die nu afgebroken, en de plaets daer van tot een marckt gemaect is; de derde en outſte hoofdkerck was die van de Abdy, die men gemeenlijk het Klooster noemde. Nu wordt de Godsdienſt in Neêrduytsch in vijf kercken gedaen; oock hebben de Franſchen en Engelschen elck hare byſondere kerck.

Kloosters. De verſcheyde kloosters en menighte van geordende perſoonen, die hier eertijts, onder 't gebiedt des Paus van Roomen, geſticht, gewijdt en ingeſtelt ſijn, konnen van de genegentheyt tot den Godsdienſt, en de mildheydt der Regenten en Burgeren deſer Stadt tegens de ſelve, onſeylbare getuygen ſtrecken; want daer waren 't Bagijnhof, d'Auguſtijner Monicken, Bogarden, 't klooster Bachtſgravenhove genoemt, 't Hoſpitaal, Templieren, Tertianen, Minnebroeders, het Convent der Cellebroeders, de Swarte Suſters in 't jaer duyſent vijf hondert achtentwintigh geſticht, S. Aechten-huys, en het Huys der Heeren van de Duytsche ordre. Doch deſe kloosters ſijn meeft met de opgekome veranderingen, ſoo in de Staet als Kercke, tot andere gebruycken geordineert.

Kercken-raet. Tegenwoordigh worden de kerckelijke ſaken by de Kercken-raet, beſtaende in negen Predicanten en twintigh Ouderlingen, afgehandelt: doch over ſommige worden de twintigh Diaconen, wien de ſorge over den armen eygentlijk toekomt, oock geroepen.

't Verkieſen der ſelve. De Predicanten werden verkoren by de gemelde Kercken-raet, ten overſtaen van vijf uyt de Magiſtraet, lidmaten der Gemeente, die oock hare ſtemmen hebben; waer op men dan d'approbatie van 't Claſſis verſoeckt, die verkregen ſijnde, wordt de gekorene driemaal de Gemeente voorgeſtelt, en, ſoo niemant iets tegen hem inbrengt, daer na beveſtigt. De Ouderlingen worden byna op de ſelfde wiſe, doch in dobbel getal, gekoſen; waer uyt de Gemeente, met inbrengen van hunne ſtemmen in geſchrift, een enckel kieſt. De Diaconen worden by de gantſche Kercken-raet in dobbel getal verkoren, waer uyt de Magiſtraet een enckel kieſt. Van d'Ouderlingen en Diaconen wort jaerlijcks de helft vernieut, ſoo dat elck twee jaren ſijn ampt bedient.

Dapperheydt der burgers. De kloekheydt der Burgeren heeft eertijds gebleken aen de oorlogen, die ſy ſoo lang en dapper tegen hare oude vyanden de

Vlamingen, voor hare vryheydt, gevoert hebben; in welcke ſy dickmael verwinners ſijn geweest. Maer in de laetſte Nederlandſche oorlogen (ick wensch datſe altijd de laetſte blijven) heeft hare manhaftigheydt, en die van alle Zeelanders in 't gemeen, voornamelijk te water, ſoo heerlijk uytgebloncken, datſe van hare vyanden ſelf ten hoochſten gepreſen ſijn: waerom ſy niet t'onrecht *Zeeleeuwen* en *VVaterleeuwen* genoemt worden; 't welck geestigh op 't wapen van Zeelandt, ſijnde een leeuw in de zeebaren, geſpeelt is. Ick ſoude van deſe ſaeck veel meer konnen ſeggen; maer alle Hiſtorien ſijn 'er vol van.

Uyt deſe Stadt ſijn verſcheyde Geleerde *Geleerde lieden.* mannen geſproten, als *Johannes de Clotingen*, die veel Latijnsche brieven heeft uytgegeven: *Petrus Capitaneus*, edelman, der Medicijnen Doctoor en Profefſor, en Medicijn van den Koning van Denemarcken: *Jacobus Middelburgensis*, een Theologant, en Vicarius Generael van den Biſſchop van Camerijk: *Paulus van Middelburgh*, Biſſchop van Urbino, was een goet Theologant, Mathematicus, Phyſicus en Medicus: *Nicolaus Everhardi à Middelburgo*, een Schippers ſoon van 't dorp Grijskerck ontrent deſe Stadt gelegen, heeft veel in de Rechten geſchreven, was eerſt Preſident in 't Hof van Hollandt, daer na in den grooten Raedt te Mechelen, en vader van vijf geleerde ſonen; waer van *Petrus Nicolai à Middelburgo*, Doctoor in de H. Godtheydt en Abt en Prelaet van de Abdye deſer Stadt, d'oudſte was; ſijn broeder *Everhardus Nicolai* is eerſt Preſident in 't Hof van Vrielandt en daer na te Mechelen geweest; de derde *Nicolaus* toegenaemt *Grudius*, was Raedts-heer des Konincks; de vierde *Adrianus Marius*, Cantſelier van Gelderlant; de vijfde was *Joannes Secundus*, door ſijne veerſen bekend: men leeft datſe alle vijf luſt en bequaemheydt tot de Poëſy gehadt hebben. *Theobaldus ab Hogelande*, een uytſtekend Philoſophus en Chymicus: *Petrus Ximerius*, een vermaert Theologant en Philoſooph: *Hugo Favolius*, een treffelijk Theologant en Poëet: *Tobias Roelfius*, was ſeer geleert in de Medicine oft Geneeskonſt: *Arnoldus Helius*, een uytſtekend Latijnsch Poëet; en *Matthias Martinus de VVaucquier*, in vele talen en wetenschappen ervaren. Deſe plaets is te kleyn, en den welverdienden lof van de voorſeyde vermaerde mannen veel te groot, om hier beſchreven te worden; den geleerden Leſer ſal die in vollen overvloed in hunne boecken vinden.

M I D D E L B U R G H.

Deſe ſtadt heeft in de jongſte oorlogen maer een doch gedenckweerdigh belegh geleden; want in 't jaer duyſent vijf hondert twee-en-seventigh, nae 't overgaen van Vliſſingen, is ſy door der Staten macht benaeuwt en belegert; welcke den Hertogh van Alva verſcheyde reysen vergeefs getracht heeft van 't belegh te verlossen; en na hem de groote Commandeur van Caſtilien over de Ridderlijke Ordre van S. Jacob, die met een vloot van ſeſtig ſchepen, die hy in twee deelde, en onder ſijne dapperſte krijghs-overſten derwaerts ſond, de Stadt pooghde te ſpijsen en 't ontſetten: doch 't eene deel deſer vloot onder 't beleyt van den Heer van Glimes is, door 't beſtier des Princen van Oranje, van den Admiraal Boyſot geſlagen en byna vernielt, des Konings Vice-Admiraal liet 'er het leven, en omtrent twaelf hondert mannen. Deſe ſcheeps-ſtrijt, waer in het Zeeuſche boots-volck treffelijke proeven van hare manhaftigheydt toonde, is in 't geſicht van de groote Commandeur, en de Prins van Oranje uytgevoert: op welcke nederlaegh der Spaenſche vloot de Stadt korts daer na met verdragh in de macht der Staten geſtelt is, na dat ſy langer dan al d'andere Zeeuſche ſteden des Konings ſijde gehouden en vele ſwarigheden uytgeſtaen had; want ſy quamen in ſulck een hongersnoot, dat ſy alle hare peerden, honden en katten moeſten eten; ſy backten koecken van mout en lijnſaet, en diergelijke ongewoone ſpijs: ſoo dat hunne ellenden ſoo groot wierden, dat 'er alleen in de laetſte twee maenden van 't belegh, na het ſchrijven der Spaenſchen, duyſent vijf hondert ſes-en-seſtig menſchen geſtorven ſijn. Waer over de Gouverneur Mondragon, wiens kloekheyd en dapperheyd hier grooten lof verdiende, genootſaecht wiert den Prins van Oranje deſe Stadt en Arnemuyden aen te bieden, op voorwaerde, dat men hem en al ſijn volck, met hun goet, wapenen en vliegende vendels liet uyt-trecken; en met al de burgers, die 't begeerden, op een veylige plaets, onder de Koning ſtaende, bracht. De Prins weygerde hen 't ontfangen, 't en waer ſy ſich, als de Haerlemmers, op gena oft ongena wilden overgeven: Maer Mondragon antwoorde, dat hy en ſijne ſoldaten de Stadt veel eer tot twintigh plaetsen in brant ſouden ſteecken; en daer na, in eenen uytval, ſich vechtende aen ſtucken laten hacken. Prins Willem, die hen niet vertwij-

felt woude maken, en oock vreeſde dat ſy den koſtelijcken buyt, die 't landt verwachtte en ten hoochſten van noode had, ſouden vernielen, gaf hen de volgende dragelijcker voorwaerden: Mondragon en ſijn regiment ſouden 't eylandt Walcheren t'eenemael verlaten, en hun vendels, geweer en al het hare meêdragen; doch laten alle de fortificatien, ammunitie oft oorlooghs-gereetſchap, ſchepen en andere goederen onbeſchadicht. Oock ſouden alle ſoetelaers en anderen ſleep der oorloge vry uytgaen; doch de Geestelijckheyd niet dan hunne kleederen meê nemen. Hier tegen moeſt Mondragon op ſijn trouw beloven, weder in 's Princen handen te komen, oft binnen twee maenden deſe vijf gevangene heeren op vrye voeten doen ſtellen, te weten: Philips van Marnix Heer van S. Aldegonde, Capiteyn Jacob Symonszoon de Rijck Admiraal van Kamp-veer, een Italiaenſch Ingenieur Cittadella gebynaemt, den Luytenant van Capiteyn Willeken van Angeren, en Capiteyn Joan Pettijn. Met de Burgermeesters en Burgery wiert een byſonder verdragh gemaect, waer van 't voor-naemſte was; dat de Stadt drie hondert duyſent guldens aen den Prince ſoude betalen; (waer van Hy hen daer na, om harten te winnen, twee derde-deelen vereerde) en dat de gemelde Prins uyt d'ingefetenen, die den eedt aen hem weygerden te doen, tien mannen vermocht te kieſen en t'arreſteren, tot dat ſy de verloffing van ſoo veel Magiſtraten en burgers van Haerlem te weeg brachten. Deſe en andere punten geaccordeert ſijnde, trock Mondragon, na dat hy de Stadt byna twee jaeren kloekelijck verdedicht had, in February des jaers duyſent vijf hondert viere-seventigh, met ſijn volck, ſwart van honger en ongemack, uyt de twee plaetsen, en wert ter Neuse aen landt geſet. De groote Commandeur was, ſoo 't ſcheen, lang in twijfel of hy de gevange heeren ontslaen ſou; want de Heer van ſant Aldegonde wierdt eerſt acht maenden daer na verloſt, nae dat Mondragon ſijn misnoegen op 't heftighſte getoont had; 't welck de Commandeur deê resolveren. Soo dat dit een groote victorie voor de Prins van Oranje was; want Strada voegt 'er by, dat hy, boven de gemelde ſomme, tien hondert duyſent guldens van de koopmanſchappen der vreemdelingen tot buyt bekomen heeft. Sedert die tijdt is deſe Stadt aen der Staten ſijde gebleven.

De Voorwaerden van het overgeven,

die volbracht worden.

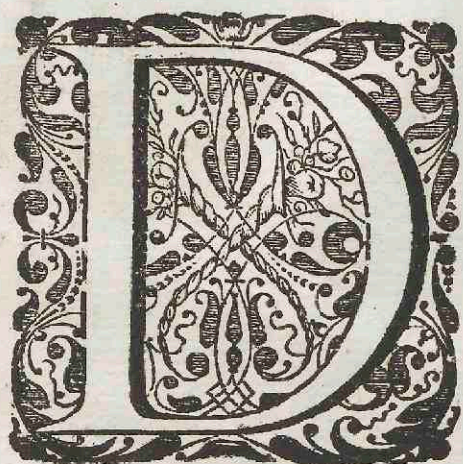
Voor de Staten belegert,

en gewonnen.

Ellenden van 't beleg.

Mondragons dapperheyd.

Z I R I C Z E E.

Outheyt.

DE Hooft-stadt, niet alleen van 't eylandt Schouwen, maer oock van Beooster-Schelde, en de tweede stad van Zeelant, is *Ziriczee*. 't Is seker, datse oudt is, en van de Graven bemint geweest; maer wie die gebouwt heeft en wanneer is gantsch onseker: dewijlse, neffens de grootste steden van Europa, het ongeluck heeft, datse voortgekomen is in een tijdt, dat de Geleerden en wetenschappen, insonderheydt in dese landen, byna ongeboren, oft immers seer weynigh te vinden waren. 't Gene verscheyde Schrijvers verhalen van eenen Ziringus, die dese Stadt eerst gebouwt, en van wien sy haren name ontfangen soude hebben, dunckt my meer een ydele versiering dan waerheydt te sijn. 't Is evenwel buyten twijffel, dat *Ziriczee* een van d'outste steden van Zeelant is; want dat hare beginselen soo onseker sijn, is self een klaer bewijs van hare outheydt. Ontrent het jaer duysent naer Christus geboorte, als de Vlamingen die van Walcheren somtijds bestreden, is dese Stadt meer en meer versterckt; dewijl de Graven van Zeelant hier hare woonplaetse en voorraet hadden, om de omleggende eylanden, die aengevochten wierden, bystant te doen: soo datse allengs in grootte, gebouwen, inwoonders en rijkdom toegenomen heeft.

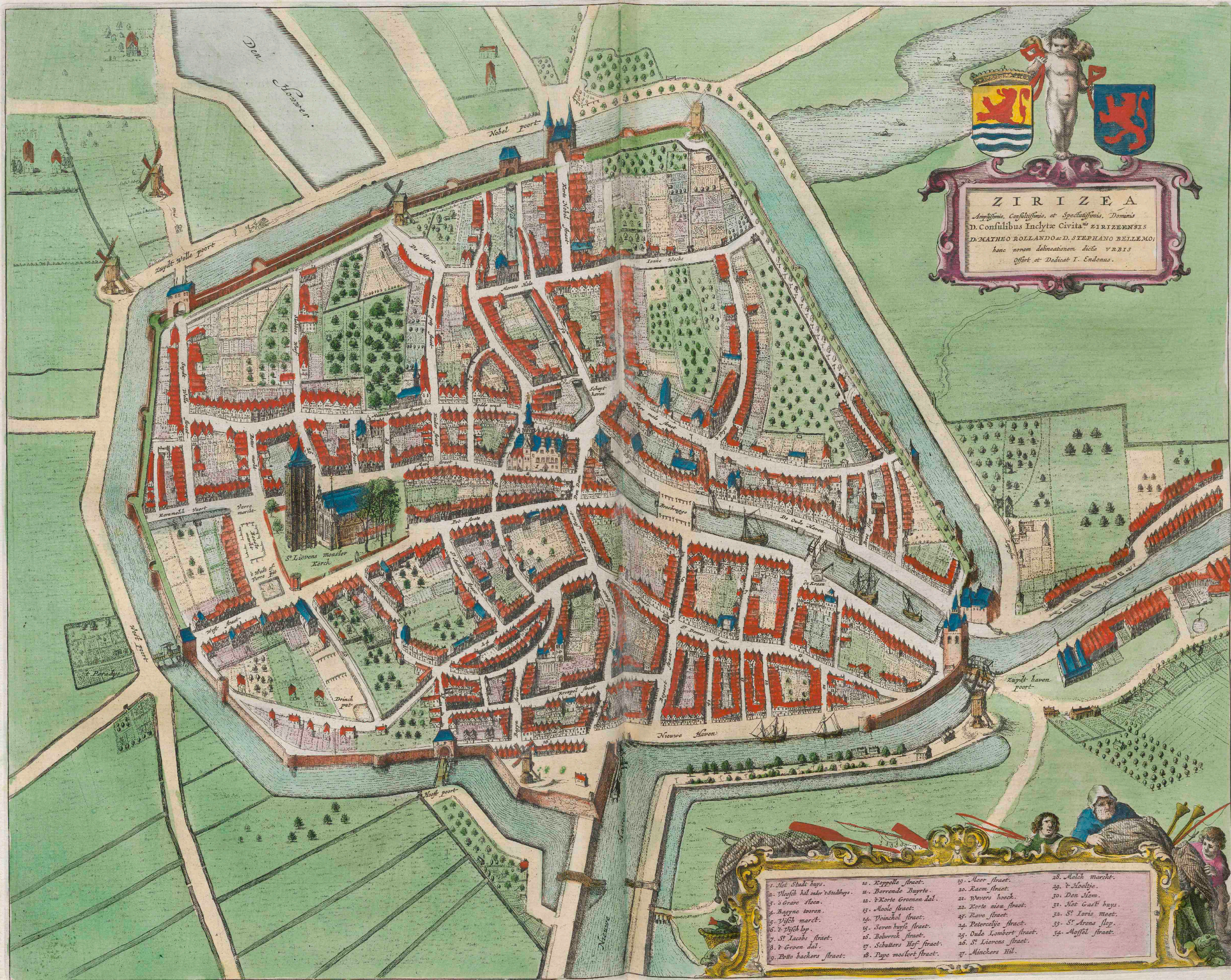
Kloekheydt en elende der oude inwoonders.

Wapen.

Sy is hierom, en om de dapperheydt der inwoonders over al vermaert geworden; want sy hebben in d'oude oorlogen tegen de Vlamingen als helden met een leeuwen moedt gevochten, en hare stantvastigheydt en trouwigheydt voor hare Princen, insonderheydt in de sware belegering, die sy in 't jaer duysent drie hondert en drie van de Vlamingen geleden hebben, altijd betoont; waerom haer wapen met een swarten leeuw in een roodt veldt, daer een kruys boven staet, verciert is. Behalven d'oorloghs-rampen sijn hen in verscheyde tijden byna allerhande ellenden en veranderingen overgekomen; als jammerlijke sterften, afgrijselijke branden, hooge en lastige watervloeden, het droevige blijven en verdrincken van hare burgers met hare schepen en goederen; ja sy hebben op een jaer, nae 't seggen van een out Schrijver, achtiën schepen met het volck en goet verloren: soo dat het een wonder is, datse uyt soo veel swaricheden het hooft hebben kon-

nen opheffen, en niet onder d'ondraeghelijcke lasten gesmoort sijn. Maer hare Vorsten hebben hen, om hare dapperheydt, trouheydt en uytgestane ellenden, 't allen tijden met vele vryheden en privilegien begunsticht; waer van de volgende de voornaemste sijn: Koning Willem heeft in sekere keure oft wet belast, dat men de gene, die een burger deser Stadt met woorden oft wercken eenigh ongelijck oft geweld doet, sal straffen oploodanigh een wijse, als of hy 't selve aen een edelman van Zeelant gedaen had. Des Konings zoon en navolger Floris de vijfde, namaels door Velsen gedoot, gaf hen de vryheydt, dat sy voorby alle sijne tollē, sonder iets te betalen, mochten varen; 't welck Graef Willem de derde, de Goede gebynaemt, in 't jaer duysent drie hondert seven-en-twintigh bevesticht heeft; die oock door sijne brieven verboodt, dat niemant in heel Beooster-schelde, de verwers, wevers, vollers, touwers, en wolkeketen-scheerders ambachten vermocht te doen, dan in dese Stadt; waer door hare neering en inwoonders seer vermeerderd sijn. Graef Jan de eerste vergunde hen in 't jaer duysent twee hondert ses-en-negentigh, dat men geen inwoonder buyten de Stadt te recht mocht roepen, maer alleen voor den Baljuw en Schepenen. Jan de tweede gaf hen, in 't jaer duysent drie hondert en drie, volle macht, om accijsen oft imposten, tot behoef der Stadt, op te setten, te vermeerderen, te minderen, en af te setten, na hare nootzakelijckheydt. Graef Willem de seste gaf hen, in 't jaer duysent vier hondert twaelf, een voorrecht, dat geen poorter meer verbeuren kan, dan sijn lijf en sestig pont aen den Graef, en tien pont voor de Stadt. Hertogh Aelbrecht van Beyerē heeft in 't jaer duysent drie hondert negen-en-seventigh de poorters vergunt, datse voorby Dordrecht tolvry varen mochten met alle hare koopmanschappen, oock sonder te verstopelen. De volgende Princen, als Hertogh Philips van Burgundien, en andere, hebben de privilegien deser Stadt groote lijcks vermeerderd.

Ontrent het jaer duysent vier hondert, en eenigen tijdt te voren, hebben de inwoonders veel groote schepen gebouwt, om in Denemarcken, Noorwegen, en andere Oostersche landen hunnen handel te drijven. Maer d'outste neering deser Stadt is geweest het maken van Sout, dat uyt darrinckmoet, siltigh sijnde, gemaect wiert; men verbrande de darrinck tot aschen, en de asche daer

Z I R I C Z E E.

af begoot men met sout water, dit wiert dan in de soutkeeten t'samen gesoden, tot dat 'er feer witte en fuyvre korreltjes sout van quamen, het welck dan *Zel* oft *Zilsout* genoemd wiert; maer als men namaels uyt Vranckrijck en Spanjen sout genoegh bracht, is dese konst verstorven. Tegenwoordigh sijnder drie hooft-neeringen; de Visscherye, het sout-sieden, en het meede-reeden, by welke men tot een vierde de landt-bouwery, die oock by vele inwoonders gedaen wordt, kan voegen.

*Gelegen-
heydt en
sterkte.*

Dese Stadt leyt vijf mijlen en een half van Arnemuyden, en ses van Middelburgh, rondom in den ring van een steenen muur besloten, uytgeseyt in 't aenkomen van de nieuwe haven, die de Magistraet voor eenige jaren heeft doen graven; dese streckt een halve mijl buyten de Stadt, en loopt tot in den arm der Schelde, die Zeelant in tweeën, dat is, in Bewester- en Beooster-Schelde, verdeelt.

*Stadt-
huys.*

Ziriczee is verciert met een bequaem Stadt-huys, redelijck fraey uyt blaewen en witten arduyn opgemaect; waer nevens een toren staet, die met een doorluchte spitse opwaerts rijft, op welckers top een Neptunus, een teecken van den koophandel ter zee, te sien is: in de selve toren is een konstigh en met den hamer geslagen uurwerck.

*Regeer-
ring, en
Magi-
straten.*

De regeering bestaet uyt twee Burgermeesters, twaelf Schepenen, vier Thresorieren, en vier-en-twintigh Raden; dese Collegien vertoonen het geheele lichaem der Stadt, en wat sy goet vinden, is geresolveert en onveranderlijck, uytgeseyt in groote en ongemeene saken, als het verkoopen van renten, inbreuck van hunne vryheden, en diergelijcke; waer over sy noch twintigh oft vier-en-twintigh van de wijste, rijckste en aensienlijckste inwoonders mogen roepen; door ordre en gunst van Keyser Karel de vijfde, in 't jaer duysent vijf hondert twee-en-twintigh gegeven. Dese Overheydt heeft oock macht om alle wetten en ordonnantien, by raedt van den Baljuw, in saecken die met geldt te boeten sijn, te maken; welke vryheydt hen in 't jaer duysent drie hondert seven-en-twintigh door Graef Willem de Goede geschoncken is.

*'t Kiesen
der selve.*

De Burgermeesteren worden jaerlijcks den ses-en-twintighsten December, dat is de tweede Kersdagh, door de Schepenen, nae datse een eedt gedaen hebben, gekoren in deser voegen: eerst d'eene uyt het selve collegie der Schepenen, die men *Heer Burgermeester* noemt, en die, met de rest der selve, kiesen d'andere uyt den Raedt, d'afgaende Thresoriers oft uyt de Gemeente, die *Ge-*

meente Burgermeester genoemd wordt: dese mogen dit ampt maer een jaer bekleeden, en afgaende niet dan nae twee jaren weder aengenomen worden. De *Heer Burgermeester*, oft Burgermeester uyt Schepenen, presideert in 't collegie der Schepenen; heeft oock de propositie oft eerste stem in den Raet, behalven in 't maken van Heem-raden, het welck de *Gemeente Burgermeester* eerst voorstelt: sy doen t'samen den Raedt vergaderen, oft somtijds oock wel yder alleen. Niemand magh Burgermeester oft Schepen worden, of hy sy twintigh jaren poorter geweest, noch Raedt oft Thresorier sijn, 't en sy hy twaelf jaren 't poorterschap gehadt heeft. De Baljuw overleden sijnde, bedient de *Gemeente Burgermeester* terstont sijn ampt, tot dat 'er een ander gekoren wordt; het welck veeltijds gelegentheyt geeft, dat men de Gemeente Burgermeesters tot Baljuws kiest. De Schepenen worden jaerlijcks door den Raedt in Mey vernieuwt by noeming van twaelf personen, die men uyt de afgaende Schepenen, en uyt de wijste en bequaemste burgers kiest, en dan de Stadthouder oversent, die daer uyt, 't een jaer ses 't ander seven, eenige nieuwe kiest oft oude continueert; die daer nae in handen van den Baljuw hun eedt doen. De Schepenen mogen maer twee jaer dit ampt bedienen, 't en waer datse, als geseyt is, gecontinueert oft in dienst gehouden, oft by verhooging tot Burgermeester verkoren worden; gelijk Hertogh Philips van Burgundien en Keyser Karel de vijfde verordent hebben.

De regeerende Schepenen sijn wettige *Jurisdic-
tie.* Rechters over het geheele eylant van Schouwen, sommige dorpen in 't landt van ter Tholen, en Sommelsdijck, in alle criminele saken, die, volgens de Wet van Zeelant, by de hooge vierichaer van den Grave plegen afgedaen te worden. De mindere Officiers deser Stadt sijn, de Pensionaris, de Secretarissen, de Commissarissen en Rentmeester van de vier Bannen van Duveland, welke de Stadt eertijds gekocht heeft; de Heemraden van 't eylant Schouwen, en de Landt-Rechters, onder welcker ampt vele dorpen en gehuchten staen. Dese Magistraten en inwoonders magh men naest Godt met recht de eere geven, dat sy (door hunnen raedt, forge, middelen, onvermoeyden arbeydt en meer dan mannelijcke moedigheydt) dit geheel eylant uyt de zee behouden, en tot den tegenwoordigen welstant gebracht hebben; soo dat men wel heel Zeelant, maer insonderheydt dese Stadt en dit eylant, de spreuck van den Zeeuschen leeu: *Luctor es emergo,* dat

*Lof der
stedelin-
gen.*

Z I R I C Z E E.

dat is, *Ick voorstel en ontfuym*, toepassen magh.

Hooft-
Kerck en
toren.

Onder de gemeene gebouwen munt uyt de Hooft-kerck, *S. Lievens Monster* genoemd, in welke Hertogh Aelbrecht van Beyeren, in 't jaer duysent drie hondert achten-seventigh, een collegie van Canonicken gesticht en begifticht heeft. Men geloof datse voor 't jaer duysent vier hondert achten-sestigh, wanneer sy door den blixem seer geschent is, veel grooter, schoonder en aen- sienlijcker geweest heeft. Evenwel 't gebouw dat noch staet is treflijck, uyt arduyn opge- maeckt; van binnen verciert met een schoon orgel: oock is 'er aen de suytsijde een groo- te cisterne oft waterback gemaeckt, seer dienstigh en gerieflijck voor de burgery, in- sonderheyt des somers by langdurige droog- te, oft 's winters by diergelijcken langen vorst. Nevens dese kerck staet een toren, in 't jaer duysent vier hondert vier-en-vijftigh gebouwt, die vijftien duysent seven hondert een-en-sestigh ponden Vlaems gekost heeft; hoewel in die tijdt alle materialen en 't ar- beyts-loon tot seer lagen prijse waren; want het hoet kalck, dat nu tot vijf gulden verkost wordt, was toen voor twee stuyvers en een half te bekomen; een arbeys-man, die nu des daeghs meer dan twintigh, somtijds ses en acht-en-twintigh stuyvers wint, kon men toen voor een stuyver en vier penningen, 't welck men een *bras-penning* noemt, een heele dagh aen dit gebouw gebruycken: soo dat de voor-gemelde somme nu meer dan twintigh-mael soo veel soude beloo- pen. Defen toren, hoewel tamelijck hoogh, is maer tot een derdedeel van de voorgenomen hoochte gekomen; men was van meyning het tweede en insonderheydt het laetste der- dedeel, soo doorluchtigh en trefelijck te maken, (want het model noch voorhanden, en voor eenige jaren, door ordre der Kerck- meesters, op een plaet gesneden is) dat hy alle torens van de Nederlanden, ja misschien van geheel Europa, soude overtroffen heb- ben: maer Godt almachtigh, die alle din- gen, oock d'elementen oft hooft-stoffen, be- stiert, heeft dit werck belet; want eenen stercken storm heeft soo vele koopvaarders- schepen, die hier t'huys hoorden, ontrent de klippen de Keyser en Keyserin genoemd, soo jammerlijck vernielt, dat hier in eene nacht vijf hondert vrouwen weduwen wierden, be- halven andere ongetrouwde jonge lieden en inwoonders deser Stadt, die in groote mee- nighte bleven: door dit ongemeen en ellen- digh ongeval is de koophandel soo vergaen, dat het voorseyde heerlijcke werck gestaect

Onge-
meen on-
geluck.

is; soo dat 'er sedert geen moedt oft voor- spoet geweest is om het uyt te voeren: maer men heeft, om 't werck te sluyten, op den toren een dack oft kap moeten setten, ge- lijck nu noch te sien is.

Hier waren oock veel kloosters, die nu *Kloosters* ten deel verwoest, ten deel tot andere ge- bruycken verandert sijn, als, het Convent der *drie Koningen*, daer van den boomgaert en eenige reliquien noch overigh sijn, de *Minnebroeders*, de *Broot-susters*, *Jacobijnen*, 't *Bagijn-hof*, daer oock noch iets van resteert, de *Bernardijnen*, de *Grac-* oft *Servarte su-* *sters*, en de *Firmarje* omtrent het geleyde *Bagijn-hof*; wat ordre dit was, wert getwij- felt: sommige meenen dat de *S. Jans-Hee-* *ren* oft *Tempeliers* hier gewoont hebben; welke op eenen nacht, niet alleen in dese Stadt, maer oock door heel Europa, gedoot sijn. Van dit gebouw saghmen noch voor eenige jaren den ingang, oft een hooge poort van rooden steen, met beeltenissen van leeu- wen en andere dingen, seer konstigh ge- maeckt.

In dese Stadt is oock een Oude-mannen- *Andere* *Gods-* *huysen.* huys, in 't jaer duysent vijf hondert seven- en-sestigh door Adriaen Franz. van Brou- wershaven gesticht, waer toe hy de twee derdedeelen van alle sijne goederen by uyer- ste wil ordineerde; maer M^r. Daniel Jacobi heeft het in 't jaer duysent ses hondert en ses seer verrijckt; boven den ingang van dit huys staen dese woorden: *Senectutem hono-* *ra*, dat is, *eert den ouderdom*. Oock is 'er een Weeshuys, in 't jaer duysent vijf hon- dert ses-en-negentigh seer vergroot; een Gast-huys; Leprosen-huys; *S. Jacobs* en *S. Antonis*, oft Oude-mannen en Vrouwen- huysen; *S. Rochus-huys*; en het Oude- vrouwen-visschers-huys, waer toe het huys van Adolph van Cleve, daer hy hier in woon- de, verordineert is.

In dese Stadt hebben gedurigh gewoont, *Graeflijc-* *ke Ampte-* *naers.* gelijck oock noch heden, twee de grootste Officiers oft Amptenaers van de Graeflijck- heyt, te weten, den Baljuw, die hooge Juris- dictie over geheel Zeelant Beooster-Schelde, en de Heerlijckheydt van Sommelsdijck, heeft en oeffent; en den Rentmeester Gene- rael van Zeelandt Beooster-Schelde, wiens ampt streckt over de Graeflijcke Domey- nen, als 's Graven duynen, waranden, espar- gnes, en zee-driften; oock voorsiet hy eenige Graeflijcke ampten met bequame lieden: welck ampt nu met grooten lof bedient wordt door den Heer *Adrianus Hofferus*, Heer in Bommenee, en Oudt-Burgermeester deser Stadt, een man van sonderlinge deught

Z I R I C Z E E.

en geleertheydt, die aen zijn Vaderlandt het beste verdient, en dat ter eere leeft. Behalven de voorseyde resideert hier het collegie van Leen-mannen Beooster-Schelde, en vier andere Rentmeesters van de geestelijke goederen en 's Landts imposten, over 't gemelde deel van Zeelant.

Geleerde lieden.

Dese Stadt is een vruchtbare moeder van veel treffelijke geleerde mannen geweest; onder welke uytmunten, *Amandus Zirizans*, die een Chronijck der Werelt beschreven heeft: *Livinus Lemnius*, de treffelijkste onder de Geleerden niet alleen deser Stadt, maer van geheel Zeelandt, was eerst Doctor in de Medicine by de Koning van Sweden; daer naer is hy, in zijn Vaderlandt gekeert sijnde, na sijner huys-vrouwen doot, Canonick van de Monster-kerck deser Stadt geworden; en is door veel vermaerde boecken genoegh bekend: *Petrus Peckius* was eerst Professor in de Rechten te Leuven, daer nae Raedts-Heer in 't hooge Hof te Mechelen; heeft oock veel goede boecken uytgegeven: *David Theodorus Plascer*, Doctor in de Medicine t'Antwerpen: *Franciscus Zandicus*, Secretaris deser Stadt: *Guilielmus Lemnius*, soon van de gemelde *Livinus Lemnius*, was Lijf-Medicus van den Koninck van Sweden: *Jason Pratenfis* oft *de Pratis*, Doctor in de Medicine, en een seer treffelijck Poëet, heeft verscheyde geleerde boecken in die twee wetenschappen geschreven: *Agidius Aurifaber*, Monick in 't klooster van Syon, by dese Stadt gelegen: *Andreas Lemnius*, Doctor in de Medicine: *Balduinus Henrici*, Doctor in de geestelijke Rechten, en daer na Professor te Leuven: *Cornelius Liens*, ordinaris Doctor der Medicine in dese Stadt, is namaels Drost van S. Martens-dijck geworden: *Nicolaus Janssenius Boy*, Godtsgeleerde, en Dominicaner Monnick, wierd van den Roomschen Stoel gefonden om het Rijck van Denemarcken met behendigheyt onder des Paus gehoorsaemheyt te brengen; doch is in 't uytvoeren van desen last overleden; hy had drie broeders, *Leonardus*, *Cornelius*, en *Dominicus*, waer van de twee laetste nevens hem door hunne schriften bekend zijn: *Regnerus Vitellius*, in Duytsch *Reynier Telle* genoemd, is t'Amsterdam in zijn begraeffenis als een der uytstekenste Poëten ge-cert: *Evvout Teling*, Ontfanger Generael van Zeelandt, heeft vele treffelijke saken in de Godt-geleertheyt, tot verbetering der seden, en opwecking tot Godtvruchtigheyt, geschreven, doch onder bedeckte namen; want hy de ydelheyt van een onsterflijcken

naem verachte: en zijn broeder *VVillem Teling*, Predicant te Middelburgh, die in Hollant en Zeelandt door vele Nederduytsche boecken vermaert is.

Dese Stadt heeft oock eenige lot-wisselingen in de laetste oorlogen geleden; want in 't jaer duysent vijf hondert twee-en-seventigh, als Vlissingen sich self in vryheyt gestelt had, met dappere krijghs-oversten, soldaten, en boots-volck versien, en met den buyt, de Spaenschen afgewonnen, verrijckt was, heeft men daer voorgenomen dese Stadt te vermeesteren. Den Admirael Symon de Rijck wiert 'er gefonden met eenige compagnien soldaten, en bracht 'er foodanigh een schrick in, dat hy de Stadt in weynigh dagen voor den Prins van Oranje, als Stadthouder des Konings over Hollant en Zeelant, vermeersterde.

Doch den grooten Commandeur liet dese Stadt in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-seventigh, nae 't innemen van Bommenee, door Christoffel de Mondragon sterck belegeren; maer siende dat alle geweld afgeslagen en vergeefs was, pooghde die uyt te hongeren. De Prins van Oranje daer tegen trachte met vele schepen, omtrent Bergen-op-Zoom gelegen, den Spaenschen de toevor te benemen; op dat sy, gelijk als self belegert, door honger van daer gedreven mochten worden, en also 't beleg verlaten; maer 't was hem onmogelijk dit zijn voornemen uyt te wercken, hoewel hy door veel aenslagen daer naer trachte. Eyndelijck begon 't gebreck van allerley nootdrift in de Stadt; soo datse, na een beleg van negen maenden, genootsaeckt wierden de Stadt, met verdragh oft goet accoort, in Junij des jaers duysent vijf hondert ses-en-seventigh, in handen der Spaenschen te stellen; die den gemelden tijt al hunne macht aen dit beleg besteed hadden, soo datse elders gantsch niet verrichten konden; waer over *Famianus Strada* seyt, dat dit beleg den Koningschen meer eere dan voordeel toebracht: de waerheyt van dit seggen heeft te klaerder gebleken, als het Spaensche krijghsvolck onlangs nae 't overgaen begonden te muytineren, en, naer Brabant treckende, dese Stadt, die sy met soo veel arbeydt gewonnen hadden, onbedacht verlieten; waer door hen die victorie als uyt de handen gevallen, en dese Stadt niet alleen, maer oock heel Schouwen, Duyvelandt en S. Annenlandt, uytgeleyt ter Tholen, met weynigh moeyte, in 't selve jaer weder in de macht der Staten en des Princen van Oranje gekomen, en sedert gebleven is.

Veranderingen.

Voor de Prins ingenomen.

Van de Spaenschen belegert,

en gewonnen:

maer weder verloren.

G O E S.

Oor-
sprong
van haer
naem,

en wapen.

Begin.

Vryheden
en privi-
legien,

O E S, oft, soo men gemeenlijk seght, *Ter Goes*, oft *van der Goes*, is d'eenige Stadt in Zuydt-Bevelant overigh, en de derde in de vergadering der Staten van Zeelandt. De oor-

sprong en herkomst van haren naem is onseker. Sommige meenen, dat ter plaetse, daer nu dese Stadt leyt, eertijds een schor was, daer veel gansen op waren; en in d'oude Duytsche tale wierd een gans *goes* genoemd. Hier uyt volghet, naer haer gevoelen, dat *Goes* den naem heeft van een gans, die noch in 't wapen deser Stadt te sien is. Maer het is buyten twijfel, dat het voeren van bysondere wapenen seer laet door de Nederlandtsche steden begonnen is; en dat vele foodanige, die sy geloofden dat met d'oorprong haers naems over-een-quamen, aengenomen hebben, uytgeseyt eenige steden, die van de Vorsten des lants met een wapen begifticht sijn. Doch my dunckt dat de gene, die de naem hunner Stadt uyt het wapen, of het wapen uyt de naem trecken, veeltijds groote mislagen begaen; want die sijn dickmael uyt beuselachtige uytleggingen gesproken. Om dat *Ter Goes* een gans in haer wapen heeft, volghet niet, dat dese Stadt haer naem van een versameling van gansen, die hier omtrent in menichte waren, ontfangen heeft: maer het volghet wel, dat de gans in 't wapen geraeckt is, om dat *goes* oock een gans beteekent. Maer mijn gevoelen is, alsoo *goes* in d'over-oude Deensche en Nederduytsche talen een seer weelige en vruchtbare aerde beteekent, dat dese Stadt, als in een foodanige landouwe gelegen, haer naem daer van heeft ontfangen: hierom werdt sy gemeenlijk, als boven geseydt is, niet enckelijck *Goes*, maer *Ter* oft *vander Goes*, dat is, een Stadt die in een wellustigen acker leyt, genaemt.

Op de plaets deser Stadt stont eertijts een Slot, naer sijne gelegenheydt *Oostende* genoemd, waer van noch *Ter Goes* de plaetse en eenige overblijffelen getoont worden. Rontom dit Slot hebben sich eenige landtlieden, die sich met den ackerbouw geneerden, nedergeslagen: uyt dese versameling is allengs een aensienlijck dorp, dat men *het dorp ter Goes* noemde, en daer 't Slot in het midden stont, voortgekomen.

Na dat dit dorp in volck en huysen toegenomen had, heeft Vrouw Jacoba van

Beyeren, Gravin van Hollandt en Zeelandt, *van Vrouw Jacoba*, in 't jaer duysent vier hondert seventien, die *vander Goes* de vryheyt gegeven, dat sy dese plaets mochten sterck en tot een vaste Stadt maken, en met poorten en graften besorgen; om alle gevaer en swarigheden, die d'open vlecken onderworpen sijn, daer door tontgaen. Te voren, in 't jaer duysent drie hondert vijftigh, had Graef Willem de vijfde dese plaetse verscheyde heerlijcke privilegien gegeven; wiens broeder Aelbrecht van Beyeren hen toestont, dat sy hem voortaan geen pontgelt van de visch souden betalen. 't Is waerschijnlijck, dat dese Stadt, tot geheugenis der weldaden van de Vorsten uyt het Huys van Beyeren ontfangen, de wapenen van Beyeren en Henegouwen, die in de selve tijdt van de gemelde Vorsten gevoert wierden, oock in hun wapen, doch boven de gans, gestelt hebben. Daer na heeft Hertogh Philips van Burgundien, Graef van Hollandt en Zeelandt, in 't jaer duysent vier hondert seven-en-dertigh, alle hare brieven, rechten, keuren en oude gewoonten, tot noch toe van sijne voorfaten verkregen, bevesticht; en daer by gevoeght de volgende belofte: dat hy dese sijne Stede *van der Goes*, noch sijn eylandt Zuydt-bevelandt, nimmer versetten, vervreemden noch scheyden sal van sijne Graefschappen van Hollant en Zeelandt in eeniger manieren. Sijn soon Hertogh Karel, de Stoute gebynaemt, heeft hen oock, in 't jaer duysent vier hondert seven-en-seftigh, een treflijck privilegie, wiens gelijk geen Stadt in Zeelandt heeft, gegeven; te weten, dat sy self absolute meesters sijn in 't jaerlijcks veranderen van de Magistraet, sonder dat sich eenige hooge oft subalterne Collegien daer mede mogen bemoeien. Eyndelijck heeft Keyser Karel de vijfde, in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-vijftigh, dese Stadt vele bysondere gunsten en vryheden verleent, om haren ondergang, die soo 't scheen naby was, te beletten en verhoeden. Welcke ellenden ten deel veroorsaecht sijn door sterfte en vervreemding, die in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-dertigh soo groot was, dat 'er niet genoegh bequame mannen tot de regeering te vinden waren. Oock hadden de inbreucken der wateren de ingeseten en soo verarmt, dat de beste sich door armoede onbequaem vonden om de Stadts ampten met behoorlijcken luyster te bedienen; waer door sommige, om het regeeren tontgaen, de Stadt verlieten: 't welck veroorsaecte, dat de Koningin Maria, suster
ijj E van

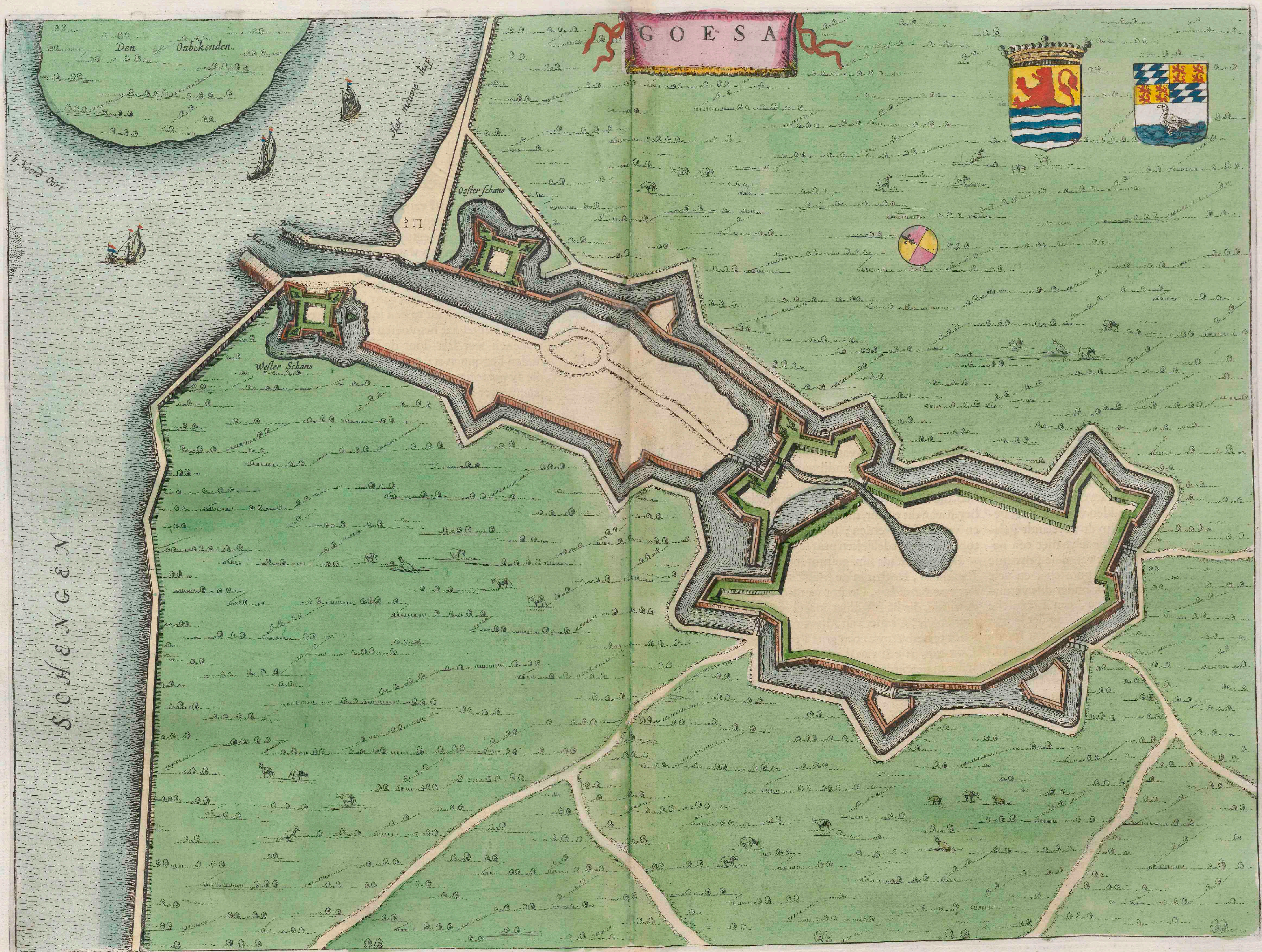
Willem de
vijfde, en
sijn broe-
der Ael-
brecht,

Philips
de Goede,

Karel de
Stoute,

en Keyser
Karel de
vijfde.

Ellenden
en swa-
righeden.

van Keyser Karel de vijfde, en Gouvernante der Nederlanden, een gebodt uytgaf; dat niemant mocht weygeren de ampten t'aenvaerden, op de verbeurte van vijf-en-twintigh guldens. Daer na, in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-veertigh, begon de soutneering, door het verloopen van de stroom, waer door men de Stadt niet dan met groote moeyte kon naerderen, byna heel te vergaen; te meer, dewijl het hoofd, daer de schepen aanleggen, door verscheyden stormen soo gebroken was, dat men het niet gebruycken kon: soo dat de schippers voorby dese Stadt naer andere plaetsen, om sout te halen, seylden. Doch sijn dese wercken, neffens de torens, mueren, straten der Stadt en verdieping van de haven, korts daer na, met de neeringe, herstelt, soo datse weder begon te bloeyen. Maer d'eene ramp volghde d'ander; want in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-vijftigh trefte haer oock een schrickelijcken brant, soo dat het scheen, dat het water en vuer, de twee strijdighste hoofstoffen, vereenicht waren, om dese geheele Stadt te verdelgen, en hare ingesetenen in d'uyterste armoede te brengen. Doch Keyser Karel de vijfde, als ick boven geseyt heb, heeft hen sijne mildtheydt soo heerlijk be-toont, dat sy daer door, en door de goede forge van hare Regeerders, in wesen bleef.

Gelegen-
heyt,

poorten,
en gebou-
wen.

Kercke.

Andere
Gods-
huysen.

Lucht.

Magi-
straten.

Dit is nu noch een fraeye doch geen over-groote Stadt, in 't midden van Zeelant, be-westen 't Schelde in Zuydt-bevelandt gele-gen; soo dat men uyt de selve met een ge-tijde in de uyterste Stadt van dese Provintie kan varen. Sy heeft ses poorten, en vele schoone gebouwen; waer onder drie verma-kelijke Schutters-Doelen, een Latijnsche Schole, bequaem tot onderwijsing der jeught in de selve tael, versien van alles wat tot de studie noodigh is: daer sijn drie merckt-vel-den, en de koren-merckt is de voornaemste.

Sy had een groote kerck, die in 't jaer duy-sent ses hondert achteen afgebrandt is; maer is, na drie jaren, veel grooter en heerlijcker, tot groote kosten der inwoonderen, (want men heeft 'er een oft twee-en-twintigh duy-sent ponden Vlaems aen bestet) opgebout; soo dat 'er in Zeelandt diergelijcke, soo in grootte als doorluchtigheydt, naelijcks te vinden is. Oock is hier een Weeshuys, en een Oude-mannen en Vrouwen-huys.

De lucht boven dese Stadt, meer dan in andere Zeeusche steden, is gesont en lief-lijk; want de wallen en cingels sijn rontom met nieuw-geplante boomen verciert.

De regeering bestaet in een Baljuw, twee Burgermeesteren, en negen Schepenen; die den vier-en-twintighsten Juny, op den feest-

dagh van S. Jan Baptist, volgens het boven-gemelde heerlijke privilege van Hertogh Karel, dus gekoren worden: by den afgaen-<sup>en 't kie-
sen der
selve.</sup> de Burgermeester, twee Rentmeesters der Stadt, en twee Verkiesers, worden twintigh aensienlijke burgers voorgestelt; waer uyt den Baljuw, en d'aenblijvende Heeren, een Burgermeester, en 't een jaer vier, 't ander vijf Schepenen kiezen, die dan 't getal der af-gaende Heeren vervullen. Nae 't veranderen der Magistraet, worden vier nieuwe Wees-meesters, en drie Commissarissen van het Lant-recht gekoren; waer van de laetste alle saken, die tusschen de landt-saten van 't ge-heele eylandt voorvallen, oordeelen.

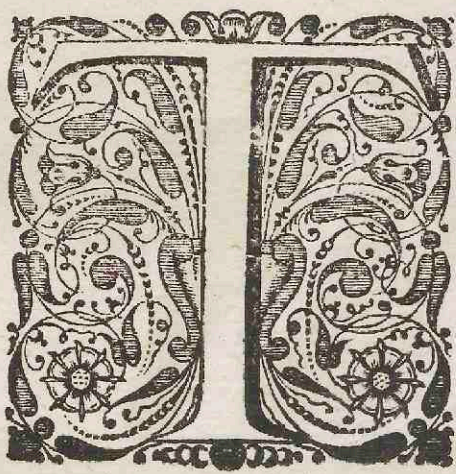
De Magistraet deser Stadt sijn oock Hee-<sup>jurisdi-
ctie.</sup> ren van de Heerlijckheydt en het landt van Borsselen; waer over sy hooge, laege en mid-dele jurisdictie hebben. Dese Heerlijckheydt hebben sy van Charles van Lalaing, Graef van Hooch-straten, in 't jaer duysent ses hon-dert en vijftien gekocht.

Dese Stadt wordt bewoont van goede en <sup>Natuer
en nee-
ring der
inwoon-
ders.</sup> haer Magistraet onderdanige ingesetenen, vreedtsaem en minnelijk met elckanderen levende, en altijd willigh sijnde in 't opbren-gen van de gemeene lasten, die tot den oor-logh en andere saken van nooden sijn. Vele geneeren haer met de landtbouwery, meede-en sout-neering, oock koophandel van gran-nen, die hier, door de grootte en vruchtbaer-heydt van dit eylant, met menichte gebracht en verhandelt werden; soo dat allerley lijf-tocht hier tot redelijcken prijs te bekomen is.

Uyt dese Stadt sijn gesproten, <sup>Hubertus Geleerde
mannen.</sup> Barlandus, Doctor in de Medicine: Corne-lius van Baersdorp, Doctor van Keyser Karel de vijfde, die hem Ridder maeckte: Joachi-mus Polites, Griffier van Antwerpen, en Pro-fessor te Leuven, was een goet Poët: Gaspar Barzans, is een van d'eerste en beroemste Jesuiten geworden: Johannes Ramus, Pro-fessor in de Rechten te Leuven: en Petrus van der Straten, Secretaris deser Stadt, die oock een geestigh Latijnsch Poët was.

In 't jaer duyent vijf hondert twee-en-se-^{Belegert,} ventigh, is dese Stadt tweemaels door Tsee-raerts, uyt de naem des Princen van Oranje, belegert; doch t'elckens door de dapper-heydt van Mondragon ontset. Maer vijf ja-^{ontset,} ren daer na, is sy door een verdragh oft vol-doening onder der Staten gebiedt gekomen, ^{veroverd,} daer onder sy sedert gebleven is; en tot dien eynde, in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh, tegen alle vyantlijke aanslagen, <sup>en gefor-
tificeert.</sup> sterck gemaect; want behalven verschey-den bolwercken en ravelijns, die men rontom de Stadt maeckte, wierden twee stercke for-ten aen de mont van de haven geleyt.

T H O L E N.

THOLEN oft *ter Tholen* is een van de groote Steden van Zeelandt, en heeft de vierde plaetse in de vergadering der Staten van dese Provintie. Men kan aen hare oudtheydt niet

*Naems
oor-
sprong.*

twijfelen, evenwel is haren oorsprong en begin nu niet te vinden. Haren naem, soo het schijnt, wil te kennen geven, dat hier in oude tijden een vermaerde Graeflijke Tol geweest heeft: 't is gelooflijk, dewijl de Schippers hier moesten aenleggen, om de tol te betalen, dat sy sich van alle noodige dingen met een versorghden, en dat daer door eenige huys-gefinnen hier versamelt sijn, waer uyt allengs een dorp, en naemaels een stad geworden is; want het al in d'oude tijden noodigh was, dat men dese plaets, om datse soo nae aen Brabant leyt, (wiens Hertogen met de Graven van Zeelandt somtijds heftigh oorlogghden,) met wallen en graften versterckte, en alsoo tot een Stadt maeckte. Van de gemelde tol besluyt men niet ongegront, dat sy de naem *Tholen* heeft ontfangen; waerom Reynerus Snoyus en andere haer in 't Latijn *Tolna*, sommige oock *Thelonium* noemen.

In 't jaer duysent drie hondert seven-en-negentigh is dese Stadt weder aen de Graeflijkheydt gekomen, na datse versterckt en verbeterd was van Jan, Graef van Beaumont, Broeder van Graef Willem de derde, diese, met sijne erven, bynae hondert jaren, als Leenmannen van Zeelandt, beseten hadden.

*Privile-
gien en
vryhe-
den.*

Hertogh Aelbrecht van Beyeren was Graef van Hollandt en Zeelandt, als dese Stadt weder onder de Graven quam; derhalven heeft hy hen, in 't jaer duysent drie hondert negen-en-negentigh, vele bysondere vryheden en Rechten gegeven, waer van de voornaemste sijn: dat hy dese Stadt en 't Ambacht van Schakerloo nimmer verkoopen, schencken oft vervreemden sal, maer datse aen de Graeflijkheydt blijven sullen; ten ware dat hy, oft sijne naekomelingen, eenen jongeren broeder daer op goeden wilde, ofte die tot sijn erfdeel geven: dat den Baljuw, Burgermeesters en Schepenen vermogen wetten en keuren, tot twintigh pont swarten toe, (dit sijn de eygen woorden van 't privilegie) te maken; behoudelijck nochtans, dat sy geen keuren leggen of maken mogen, die ons oft onse Heerlijkheydt jegens dragen; en van

de boeten, die daer af komen, sullen sy d'een helft, en de Stadt en Schepenen d'ander helft genieten: dat men jaerlijcks in de Meymaent de Magistraet veranderen sal, en dat de Burgermeesteren de Stadts inkomsten sullen ontfangen, en die, ten besten van de selve, besteden, oock daer van jaerlijcks aen den Baljuw en Schepenen goede rekening doen; en meer andere, te lang te verhalen.

Als Karel, Koning van Castilien, en daer na Keyser, in 't jaer duysent vijf hondert sesten, genegen was om sijn Hertoghdome van Luxemburgh, aen den Hertogh van Lothringen voor vijf-en-twintigh duysent goud-gulden verpant, wederom te lossen, heeft hy een groote somme van penningen van Heer Jan van Bergen opgenomen, daer voor hy dese Stadt, Schakerloo en Vosselaer belaste oft verpant: oock waren in 't jaer duysent vijf hondert vijf by Karels vader, en daer na door Karel self, op dese plaetsen alreets veel gelts gelicht: dus werdt den Heer van Bergen pant-heer van dese Stadt; waer door sy in de beden van 't jaer duysent vijf hondert twintigh niet gedacht wordt: oock is sy, gedurende dese verpanding, onder de Steden op de vergaderingen niet verschenen; maer wel de gemelde Heer van Bergen-op-Zoom onder het lidt van d'Edelen van Zeelandt. Doch naer hare ontlasting sijn sy weder op de dag-vaerden, als een lidt der Staten, gekomen; maer hebben evenwel haer plaetse verloren: want die van *Ter Goes* hadden in haer afwesen het voorsitten, dat sy sedert behouden hebben, gekregen.

Verpant,

*en weder
geloft.*

In dese Stadt sijn somtijds de vergaderingen der Staten van Zeelandt gehouden, om datse bynae aen Brabant grenst; want sy leyt omtrent twee mijlen van Bergen-op-Zoom.

*Gelegen-
heydt.*

Ter Tholen is nu niet alleen een seer lustige, maer oock een stercke en van alle noodige oorloghs-wercken wel voorsiene Stadt; soo datse onder de versekerste grensen van Zeelandt, tegen alle vyandtelijcke aanslagen, wel magh gereeckent worden: sy wordt oock van soodanige burgers bewoont, die, als 't de noot vereyscht, vaerdigh en kloekmoedigh sijn, om de wapenen in de handt te nemen, en die, tot bescherming van hare vryheyt, met lof en eere te gebruycken. De ingesetenen geneeren sich meestendeel met de landtbouwery.

Sterckte.

*Dapper-
heydt en
neering
der in-
woonders.*

Dese Stadt wordt geregeert van een Baljuw, twee Burgermeesters, en acht Schepenen; de negende is d'eene Burgermeester. De mindere Amptenaers sijn, een Pensionaris,

*Magi-
straet,
en hoe
die geko-
ren wor-
den.*

T H O L E N.

ris, een Secretaris, een Threforier, drie Weesmeesters, en een Griffier. De hooghste Magiftraten worden aldus gekoren: den Baljuw en de twee regeerende Burgermeesteren noemen een dubbel getal van veertien Schepenen uyt het geheele lichaem van de gemeente, die ten minsten drie jaren poorter geweest zijn: daer na kiesen de selve, met de regeerende Schepenen, een getal van vier Burgermeesteren; waer onder, uyt kracht van het privilegie, gestelt wort de Burgermeester van binnen: uyt dese achtien perfoonen kiest de Stadthouder van Zeelandt (welck ampt sedert veel jaren by de Princen van Oranje bekleet is) een enckel getal, te weten, acht tot Schepenen, (want de twee bovenste staen om Burgermeesters te worden, doch soo de Stadthouder hen daer toe niet kiest, sijn sy evenwel dat jaer Schepenen) en twee tot Burgermeesters, den eenen van buyten, en d'andere van binnen, die mede, als boven geseyt is, dat jaer een der Schepenen is. Alle dese perfoonen, aldus gekoren, doen op den dertienden Mey den eedt in handen van den Baljuw, die mede Dijk-graef is van dese Stadt en 't eylandt; en uyt een drievoudigh getal, by Burgermeesteren en Schepenen voorgestelt, door den hooghgemelde Stadthouder gekoren, en by de Staten van Zeelandt, oft hare Gecommitteerde Raden, beeedight word.

Andere Officiers.

In dese Stadt is oock een Rent-meester van de Domeynen over *Tholen* en *Vossemaer*, en daer omtrent, 't welck gemeenlijck aen 't Baljuwschap dependeert; doch is een bysonder Officie: oock woont hier de Super-intendent van de landtwachten over het geheele eylandt, die twee Onder-Majoors, een tot *S. Martens-dijck*, en een te Poortvliet heeft.

Wapen.

In 't wapen deser Stadt sijn oock vier leeuwen, gelijk in dat van *Henegouwen*; maer of de Stedelingen dit aengenomen hebben, ter gedachtenis van de Graven uyt dat geslacht, oft dat het hen van de selve ver-eert is, kan ick niet seker seggen.

Geleerde lieden.

Dese Stadt heeft voortgebracht *Franciscus Tolensis*, in 't Grieks *Artopaus*, in 't Latijn *Pistorius*, en in Neêrduytsch *Backer* genoemd, die een Augustiner Regulier-Canonic was, en vele boecken in de Theologie uytgegeven heeft; en *Petrus van Resen*, die op een oude kaarte van Zeelandt, soo als in het jaer ses hondert de gestalte daer van was, een korte beschrijvinge gemaect heeft.

In 't jaer duyfent vijf hondert drie-en-seventigh hebben de Zeeuwen, die de Nassau-

sche partye toegedaen waren, en moedigh op hun geluck en voorspoet in verscheyden scheeps-strijden, getracht dese Stadt en 't eylandt voor de Prins van Oranje, als Stadthouder des Konings, te vermeesteren; het welck sy geloofden, dat hen, om dat de besetting soo onsterck was, en de Stadt lichtelijck af te snijden, niet missen kon. Maer Mondragon quam hen haest bespringen, en trof hen soo dapper, dat 'er Schoonewal, Rollé, Kloot, Steelandt, Courteville, en het grootste deel van 't volck, 't leven lieten; Haverfshot doodelijck gequetst, en Capiteyn Symon de Rijck gevangen, die namaels met Aldegonde en anderen, nae 't overgaen van Middelburgh, als ick daer geseyt heb, door Mondragons belofte, weder sijne vryheydt kreegh: hy was d'eerste gevangen, die, op hoop dat men vele geheymenissen uyt hem verstaen sou, in 't leven gehouden wierdt: dus bleef dese Stadt voor die tijdt in handen der Spaenschen. Doch in 't jaer duyfent vijf hondert seven-en-seventigh in April is sy met de Prins van Oranje, byna op gelijcke voorwaarden als die van Schoon-hoven, geaccordeert.

Te ver-geefs door de Nassauschen bespron-gen.

Accordeert met Oranje.

Den Hertogh van Parma heeft ter *Tholen*, in 't jaer duyfent vijf hondert acht-en-tachtigh, tweemaal met groote dapperheydt doen bespringen; want hy sonde daer den Heer van Montigny, de Marquis van Renti en Graef Octavius van Mansvelt, met seven oft acht hondert mannen, die, met een ebbe, door 't water Vosmeer genaemt, uyt Brabant in dit eylandt pooghden te komen. Graef Georg Everhard van Solms was toen hier met hondert en vijftigh mannen; waer mede hy, door 't behulp van den dijk, die daer met borstweeringen bevrijt was, sijne vyanden te rugge dreef. Het krijghs-volck van Parma, beschaemt over 't verlies, is ten tweedemaal met meer voordeel aengevallen; maer Capiteyn de Groo trock hen met versch volck te gemoet, en deed' de Spaenschen wijcken, doch konden, om datse door 't veel schieten kruyt gebreck hadden, hen niet genoegh naer haer begeeren beschadigen; hoewel daer omtrent vier hondert mannen, daer onder twee Capiteynen, bleven. Graef Octavio van Mansvelt en de Marquis van Renti kon men naelijcks met twee spieffen uyt het slijck trecken. De Graef van Solms, soo lang de Spaenschen hier omtrent waren, was des daeghs in de Stadt, en 's nachts met sijn volck op de dijcken, daer hy, in groote forghvuldigheydt, meer tijt met waecken dan slaepen toebrecht. Dus bleef dese Stadt en 't eylandt in de macht der Staten.

Van Parma twee-mael aengevochten;

doch vruchte-loos.

VLISSINGEN.

Waerdig-
heydt.

Naems
oor-
sprong.

Wapen.

Beginfel.

Van Wil-
lem de
derde be-
gunstigt.

VLISSINGEN is de tweede Stadt van Walcheren, en heeft in de vergaderinge der Staten van Zeelandt, onder de stemmende steden, de vijfde plaetse. Dat sommige haer naem afbrengen van de *Flessche van S. VVillebord*, oft van *Ulysis*, is meer belachelijk dan bewijslijk oft waerschijnlijk; want men kan dese beuselen met recht by den Roomschen Metellus te Middelburgh, en den helt Ziringus te Ziriczee, daer van die Steden haer namen souden hebben, gelijken. Dewijl *Vles* by d'oude Denen de verandering van het wassende en afnemende zeewater beteeckent, kan men, naer mijn oordeel, niet ongegront gissen, dat de naem *Vlesingen* oft *Vlissingen* daer uyt gesproten is. 't Is waer, datse in haer wapen een gekroonde flessche heeft; maer den Leser gelieve te letten op 't geen ick, in 't begin der beschrijving van *Ter Goes*, van 't aennemē der wapenen, door de Nederlantsche steden, geseyt heb.

De plaets deser Stadt, uytermaten wel aen de zee gelegen, heeft eerst eenige arme visschers aengelockt, gelijk meest alle groote dingen kleyne beginfelen hebben; daer naer, om de bequame schipvaert, die van daer op Vlaenderen, Engelandt en Vranckrijk konde gedaen worden, sijn 'er veel andere en rijcker lieden, die sich met den koophandel op de genoemde landen geneerden, komen woonen.

Vlissingen wordt in de Chronijcken omtrent het jaer duysent twee hondert seven-en-twintigh, als Floris de derde van die naem Graef van Hollandt en Zeelandt was, gedacht. Maer haren eersten welstant, stadts-rechten en voortkomen heeft sy voornemelijk Willem de derde, de Goede gebynaemt, te danken: want hy heeft, in 't jaer duysent drie hondert vijftien, een nieuwe haven in sijne poort oft Stadt *Vlissingen* gemaect; en om die haven te beteren, en den Poorteren te verstercken, geveest verscheyden keuren aen dese Stadt gegeven, streckende tot welstant der Stede, om d'ingesetenen in goede onderlinge vrede te onderhouden; op dat daer alerhande lieden mochten komen en keeren met hare goederen in sekere bescherming: welke gunsten daer nae, in 't jaer duysent vier hondert seven-en-seventigh, van Vrou Maria van Burgundien vernieut sijn.

Onder andere keuren en vryheden, toen gemaect, sijn de volgende de voornaemste:

dat niemant de poorters deser Stadt vermogh in recht te betrecken, dan voor hare vierschaer: soo wie een poorter deser Stadt buyten hare vryheydt iets misdoet, 't sy aen sijn eer, lichaem oft leven, die sal dat boeten gelijk of hy 't selve aen een edelman van Zeelandt gedaen had: niemant sal in 't gebiedt des Graven een poorter deser Stadt mogen panden oft arresteren dan voor sijn eygen schult: en eyndelijck, naer verscheyden wetten, vergunt de Graef hen, dat sy door alle sijne landen van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, met alle hare goederen, tolvry mogen varen, tot sijn wederseggen durende. Prins Willem van Oranje heeft in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-seventigh, nae dat dese Stadt sich tegen den Hertogh van Alba en de Spaenschen gestelt had, alle hare oude privilegien, als Stadthouder des Konings, bevestight, en die met vele nieuwe, te lang om hier te verhalen, grootelijcks vermeerderd.

De eerste inwoonders van dit Nieuw-Vlissingen waren die van Oudt-Vlissingen; want het blijkt uyt de Keuren van dese Stadt, aen den Hertogh van Alba gesonden, dat men 't Oude alle neeringen afnam, om die, met d'ingesetenen, in 't Nieuwe te brengen: soo dat den ondergang en het verlaten van Oudt-Vlissingen d'opkomst van 't Nieuwe is geweest. De eerste ingesetenen waren meest schippers, scheeps-reeders, visschers en bootsgesellen, die sich geneerden met visch en haring te droogen en te natten; met kuypen, en packen; seyle, netten, touwen en diergelijcke dingen te maken. De koopmanschap was verschen oft gesouten visch, langen en stapel oft droogen visch, ton- en korfharing en sout. Oock quamen hier veel schippers en kooplieden uyt andere landen, soo dat dese haven meest altijd vervult was met buyssen, boots, heude-schepen, boeyers, en ander slaghe van schepen, niet alleen van d'inwoonders, maer oock uytlanders. Doch boven alle neeringen bloeyde en nam toe de haring-vangst; hier mede waren d'ingesetenen soo besich, dat jaerlijcks sekere vacantie van rechts-pleging, de *vacantie van der teelt of haringvaert* genaemt, onderhouden wiert. Maer gelijk alle wereltse dingen onstantvastigh sijn, dese neering is hen in 't begin van de Nederlantsche beroerten, als Middelburgh belegerd was, ontgaen; want die van *Vlissingen* in die tijdt niet alleen de farcken van hare kerck, maer oock hare buyssen en boots de Prins van Oranje gewilligh toefonden, om hier en daer, tot stutting der Spaensche vloten, gesoncken te worden.

iiij G

Nu

V L I S S I N G E N.

Koophan-
del.

Nu drijven de burgeren hunnen koop-
handel op Vranckrijck, Engelandt, Spanje en
andere gewesten; insonderheydt voorsien sy
Vlaenderen van alle uyt- en inlantsche koop-
manschappen. Voor weynigh jaren heeft
men hier oock de Groenlandtsche vaert, en
het maecken van traen, aengevangen. So dat
dese Stadt onder de neering-rijckste van Zee-
landt met goede reden magh gestelt worden.

Gelegen-
heydt.

Vlissingen is nu een van de sterckste Ste-
den, en heeft een van d'allerbequaemste en
gereetste havens van Zeelandt, een mijle van
Middelburg en twee van Ter Vere, op den
boordt aen de zuydtwest-sijde van 't eylandt
Walcheren, en gelijk als in de mondt van
de zee, gelegen: Sy mach daerom te recht
proncken met de lof-spreuck van Keyser Ka-
rel de vijfde, die haer *de Koningin en sleutel*
van Nederlandt noemde, en, nevens andere
geheymenissen van den staet deser landen,
aen sijn soon Philips de tweede ernstelijck
beval, dat hy een besondere sorge voor dese
Stadt, om die wel te bewaren, soude dragen.
Voor de haven steeckt uyt een lang en
machtrigh swaer hoofd, dat met groote kosten
tegen d'aenstooten der holle en verslindende
zee moet bewaert worden.

Eer-
naem.

Aenwas-
en ver-
grooting.

Sedert het jaer duysent vijf hondert ses is
dese Stadt seer verbeterd, en heeft in gebou-
wen, poorten, neering en rijckdom soo veel
toegenomen, dat Prins Maurits van Oranje,
in 't jaer duysent ses hondert negen, goet
vondt de selve te vergrooten; soo dat 'er daer
na een groot stuck landts oostwaerts inge-
trocken, en een groote haven (daer in etlijke
hondert groote schepen, van storm en
ysgang bevrijt, konnen leggen) uytgegraven
wierd, die in 't jaer duysent ses hondert veer-
tien volmaectt wierdt.

Sterckte.

Behalven hare treffelijcke gelegenheydt
aen de zee, is sy nu, tegen alle vyandtlijcke
aenvallen, aen beyde sijden met rondeelen,
krijghs-wercken, diepe en wijde graften,
hooge wallen, borstweeringen, bolwercken,
torens, en alle andere noodige sterckten, ront-
om genoeghsaem voorsien en versiekert. Van
binnen is sy dicht en wel bebouwt.

Stadt-
huys.

Onder de gemeene gebouwen (om nu
van des Princen huys, en andere diergelijcke
niet te spreken) munt uyt het nieuwe Stadt-
huys, in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-
negentigh begonnen, en, na de gedaente van
't Antwerpsche, doch kleynder, gebouwt by
de groote marckt, op de plaets, daer eertijds
twee kloosters, 't een van de Carmeliten, 't an-
der van de Preeck-heeren, gestaen hebben.

Kerck.

De oude parochie-kerck is een tamelijck
groot en schoon gebouw, met eenen middel-
baren hoogen toorn en uurwerck verciert.

Dese Stadt wordt geregeert van een Bal-
juw, twee Burgermeesteren, negen Schepe-
nen, en dertien Raden: de mindere Ampte-
naers sijn, een Pensionaris, een Secretaris,
twee Wees-meesters, vier Thresoriers, drie
Commissarissen en een Schout van 't Landt-
recht, en andere.

Magi-
straten.

In 't eerst heeft dese Stadt onder de Gra-
ven van Zeelandt gestaen; maer in 't jaer
duysent vier hondert twee-en-vijftigh is sy
door Hertogh Philips van Burgundien aen
Henrick van Borsselen verpant: doch Her-
togh Karels dochter de Princes Maria heeft-
se in 't jaer duysent vier hondert seven-en-
seventigh aen Wolfaert van Borsselen, Heer
van der Vere, met Westkappel, Domburgh,
en alle justitie en rechten, te leen gegeven,
niet dan de souverainiteyt behoudende, voor
de somme van vijf duysent kroonen. Van
het huys van Borsselen is sy gekomen aen
't geslacht van Burgundien, uyt den natuer-
lijcken soon van Philips de Goede gesproten:
d'eerste van dese was Philips van Burgun-
dien, Heer van Beveren, die dese Stadt be-
muert en versterckt heeft; hoewel andere
dit sijn soon Adolf toeschrijven, die een min-
saem, mildt en goedertieren Heer was. Naer
Adolf volghde sijn soon Maximiliaen, de
leste van dit Huys, want hy storf sonder kin-
deren. Daer na is dese Stadt en heerlijck-
heydt verscheyde mael verkocht, doch laetst
aen Prins Willem van Oranje, wiens Sonen
Mauritz en Fredrick Henrick haer vervol-
gens, onder den tijtel van *Marquis van der*
Vere en Vlissingen, beseten hebben; gelijk
Willem de tweede, Prins van Oranje, eenigh
soon van Fredrick Henrick, de selve noch
tegenwoordigh besit.

In dese Stadt sijn geboren, *Goswinus* Geleerde
Heecx, een Carmeliter, en Suffragaan van *mannen*.
den Bisschop t'Utrecht: *Petrus Cunaeus*, Pro-
fessor in de Rechten te Leyden: *Ludovicus*
de Dieu, Predicant te Leyden, en seer ge-
leert in d'Orientaelsche Talen: *Abrahamus*
Mellinus, door sijn groot Martelaers-boeck
bekent: *Adrianus Guilielmi*, in d'Arabische
tale seer geleert; en *Casparus Levini*, geby-
naemt *Hoogelande*, een groot Rechts-geleer-
de, en eerste President in 't Hof t'Utrecht.

Hoe wonderlijck en door welcke oorfa-
ken dese Stadt, in 't jaer duysent vijf hondert *Verande-*
twee-en-seventigh, sich tegen den Hertogh *ring en*
van Alba stelde, en onder 't gebiedt van Oran- *verpan-*
je begaf; oock hoe sy, dertien jaren daer na, *ding.*
nevens andere plaetsen, aen de Koningin van
Engelandt verpant, en in 't jaer duysent ses
hondert sestien weder geloft is, kan men by
meest alle Nederlandtsche History-schrijvers
nasoecken en lesen.

V E R E .

Naem.

ERE, *ter Vere*, oft *van der Vere*, wordt oock *Kamp-Vere* genoemd, om dat men in oude tijden van hier op *Kampen* (certijds een beroemt dorp in Noordt-Belandt, nu vergaen,) bequamelijck kon varen; soo dat *Kamp-Vere* niet anders dan een Veer oft overvaert op *Kampen* beteekent.

Gelegen-
heydt, en
oor-
sprong.

Sy is de derde bemuerde Stadt van 't eylandt Walcheren, noordt-oostwaerts op den zeekant, een uure gaens van Middelburgh, en twee van Vlissingen, gelegen: hier uyt sijn lichtelijck de geringe beginselen deser Stadt te speuren; want het genoeghsaem blijktt, dat dese plaets eerst van eenige arme veerlieden en visscherkens, tot gref van de reyfende lieden, bewoont is; 't welck eerst een hieken, buurt oft gehucht, daer na een schoon dorp wierdt; en, stadts-rechten bekomen hebbende, in 't jaer duysent drie hondert acht-en-seftigh bemuert is, en ten laetsten tot de naem en eer van een Marquisaetschap verheven. D'eerste Marck-graef was Maximiliaen van Burgundien, die oock de leste van dit geslacht geweest is. Te voren (gelijck ick in de beschrijving van Vlissingen genoeghsaem verhaelt heb) hebben de Heeren uyt het Huys van Borsfelen dese Stadt, met den naem van *Heeren van der Vere*, beseten; van wien sy op de spruyten van Burgundien gekomen is. Ten laetsten, naer verscheide verkooping, is dit Marckgraefschap aen 't geslacht van Nassau-Oranje verkocht; soo dat het Willem de tweede, Prins van Oranje, nu noch, met den tijtel van *Marquis van der Vere en Vlissingen*, besit.

Aensien-
lijckheyt.

Heeren
en Mark-
graven.

Privile-
gien.

Graef Willem de derde, gebynaemt de Goede, heeft de Heeren deser Stadt, in 't jaer duysent drie hondert acht-en-dertigh, verscheide vryheden gegeven. Eduard de vierde, Koning van Engelant, vergunde in 't jaer duysent vier hondert vijf-en-seventigh, den Heer, Magistraten en Gemeynthe een heerlijck privilegie, streckende om den koophandel, tusschen sijn onderdanen en dese Stadt, te verskeren en vermeerderen. Koning Christiernus van Denemarcken ver-eerde hen vryheydt van alle tollē in sijn Koningrijck, soo lang Adolf van Burgundien, haren Heer, leefde. Maer in 't jaer duysent vijf hondert vier-en-seventigh, na datse sich te voren onder de bescherming des Princen van Oranje begeben had, heeft die Vorst, als

Stadthouder des Konings, hen met vele wetten, vryheden en bysondere gunstbewijzen voorsien, waer onder dese niet de geringste sijn; dat de poorters en poorterssen deser Stadt niet meer dan hun lijf, en tien ponden Parisis uyt hunne goederen konnen verbeuren: datse nergens in Walcheren, dan binnen dese Stadt, mogen te recht gestelt worden om criminele saken: dat den Baljuw niemant magh apprehenderen, en ter pijnbanck brengen, dan met consent der Burgermeesteren: dat dese Stadt een lidt der Staten van Zeelandt sal sijn, en meer andere te lang te verhalen.

Dese Stadt wort bestiert door een Baljuw, twee Burgermeesteren, negen Schepenen, en vier-en-twintigh Raden, die de Vroetschap oft het lichaem der Stadt vertoonen; benefens een Pensionaris, en een Secretaris. Dese worden, uyt kracht van het jongst-gemelde privilegie van Prins Willem van Oranje, dus gekoren: Burgermeesters en Schepenen, die toen regeerden, en de gene die te voren in regeering geweest hadden, verkoren vier-en-twintigh personen tot een gedurigen Raet: by dese te samen worden jaerlijcks in January vier personen genoemd, daer van den Prince, als Stadthouder, twee tot Burgermeesters voor 't aenstaende jaer kiest: daerenboven noemen de gemelde heeren, uyt de Vroetschap en de geheele Stadt, noch seftien personen, die met de twee genoemde en niet gekoren Burgermeesters achtien maken; uyt welck getal door de voorsyde Stadthouder negen personen tot Schepenen gekoren worden.

Magi-
straten,

en hare
verkie-
sing.

De mindere Amptenaers, dependerende van de voorsyde Magistraet, sijn, vier Fortificatie-meesters, drie Wees-meesters, vier Commissarissen van 't Lant-recht, vier Armmeesters, en andere.

Andere
Officers.

Dese Stadt leydt aen d'een sijde vlack aen de zee, waer door sy, sedert haer begin, al-tijdt een bequame diepte, om met schepen aen te komen, gehadt heeft: daer na is de haven, tot bevordering van de koophandel, allengs dieper en wijder gemaect; soo datse nu een van de beste in Zeelandt is, daer groote schepen konnen uyt en inkomen.

Haven.

De inwoonders geneerden sich in 't eerst meest met den landt-bouw; maer omtrent het jaer duysent drie hondert acht-en-veertig sijn sy meerendeels zeebouwers geworden, en sedert heeft de schipvaert allengs toenomen; want haren heer Henrick van Borsfelen heeft, in 't jaer duysent vier hondert dertigh, self verscheide groote schepen doen

Aenwas-
neering
en koop-
man-
schap.

ij H

ma-

V E R E.

maken, die hy naer Oosten en Westen om koopmanschap sond; waer door sijne mid- delen en de welvaert deser Stadt grootelijks vermeerderd sijn. Sijn soen Wolfaert troude met Maria Stuart, dochter van Jacob d'eer- ste, Koning van Schotlandt; dit heerlijk huwelyck was oorsaek, dat de Schotten in dese Stadt een begin maeckten van den koophandel, die sy hier noch drijven, want dit is den stapel van hare koopmanschap; en om die te bevorderen, sijn op bysondere tij- den verscheide contracten gemaect. De Magistraet heeft oock de Schotsche natie een fraey huys, tot gebruyck van haren han- del, en de oude parochy-kerck tot hunnen Godts-dienst, verordineert. Dese kerck is in 't jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh gebouwt; maer de Heeren uyt het huys van Borsselen hebben westwaerts daer aen een groote en schoone kerck van witten harden arduyn-steen doen bouwen, van binnen met konstige gaelderyen, steene overwelfselen, pilaren, trappen, en buyten met twee torens verciert. Dit is soo een treffelijcke kerck, datse in Zeelandt geen weerga heeft, niet al- leen om haer heerlijk gebouw, maer oock om drie konstige wercken, die haer aensien- lijk maken, namelijk, het Portael, de Bo- ge, en de Cisterne, die de burgers de fon- teyn noemen; dese drie aenmerckens-waer- dige dingen sijn met sulck een konst opge- maeckt, dat alle konstenaers in perspective en architecture, die uyt alle gewesten komen om die te besien, sich uytermaten verwon- deren, en de makers der selve den hoogsten lof in hunne konst toeschrijven.

Kercken,

en hare
vieraden.

Stadt-
huys.

Aen de westzijde van de merckt, die ruym en luchtigh is, staet een schoon en cierlijk Stadt-huys, begonnen in 't jaer duysent vier hondert seventigh, uyt harden witten arduyn- steen gebouwt. Hier staen de vorige Heeren met hunne Gemalinnen in steen afgebeeldt, gekleedt na de wijse van haer eeuw, als Wol- faert van Borsselen met Charlotte de Bour- bon; Philips van Bourgondien en Anna van Borsselen; Adolf van Bourgondien met Anna van Bergen; en Maximiliaen van Bour- gondien. In 't jaer duysent vijf hondert ne- gen-en-negentigh is by dit Raedt-huys een soo fraeyen toren gebouwt, dat men naeu- lijcks in Zeelandt sijns gelijk siet, op wiens spitse een vergult schip, als een teycken van haren ouden en gedurigen handel ter zee, ten toon staet.

Andere
gemeene
Gebou-
wen.

Omtrent het jaer duysent vijf hondert veertigh, als de Raden ter Admiraliteyt van Zeelant hier resideerden, is in dese Stadt een Ammonitie- oft Wapen-huys voor dese Pro- vintie gebouwt; 't welck in 't jaer duysent

vijf hondert vier-en-sestigh door Philips de tweede, Koning van Spanje, vergroot is. In 't jaer duysent vijf hondert vier-en-negentigh is hier oock een treffijck huys, met een toren, voor arme weesen, oude mannen en vrou- wen, kranckfinnige, en andere onmachtige menschen, omtrent de Warwijcksche-poort gemaect; en twee jaren daer na, door Prins Maurits van Oranje, als Marquis van ter Vere, een nieuwe vleesch-hal, boven met schoone kamers, daer sommige gilden vergaderen, voorsien. Oock sijn hier drie Schutters-ho- ven, als dat van S. Joris oft de Voet-boge, S. Barbara oft de Coleuveniers, en S. Seba- stiaen oft de Handt-boogh.

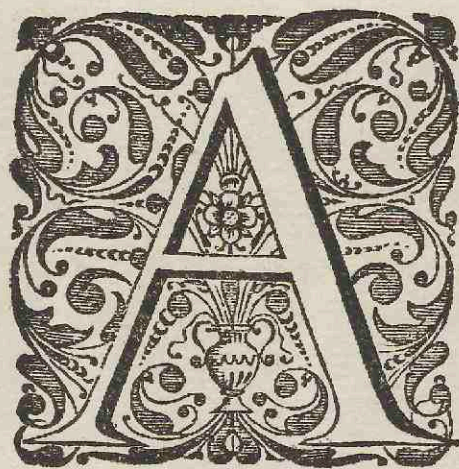
Ter Vere is aen de sijde, die naer de zee *Torens.* streckt, met verscheide torens geciert; d'eer- ste is den *Montfoortischen toren*, naer de bou- wer Lodewijck van Montfoort, tweede man van de voornoemde Anna van Borsselen, ge- noemt; de tweede noemt men het *Suverte gat*, en heeft de gedaente van een halve ron- de: de derde is den *Kampveerschen toren*, die t'zeewaerts ront, en na de Stadt platfor- migh is.

Dese Stadt, soo aen de zee- als landt-sijde, *Sterckte,* is genoeghsaem met mueren, torens, gaelde- ryen, borstweeringen, bolwercken, aerde wallen, en diepe en wijde graften, voorsien en gesterckt: oock sijn hier twee bequame sluysen, om het zeewater, naer noot en gele- gentheydt, uyt en in te laten. Behalven dit alles, sijn aen de zeekant, buyten de muren en gaelderyen, verscheiden houten- en rijsen- hoofden, rijs-bermen, steen-hoopen en an- dere zee-weeren, die alle, met groote kosten, jaerlijcks moeten onderhouden worden. Landewaerts sijn drie poorten, de *VVar- en poor- wijcksche*, *Sandijcksche* en *Arnhemuydsche* *ten.* poorten genaemt. Buyten is de Stadt met aengename ackers, velden, hoven en boom- gaerden verciert.

Het slot *Sandenburgh*, de woonplaats der *Sanden- burgh.* oude Heeren van der Vere, met de kapel en andere gebouwen, eertijts omtrent dese Stadt gelegen, sijn door d'alvernielende Tijd soe vergaen, dat 'er naeuwlijcks eenige gedenck- waerdige overblijfselen van te vinden sijn.

Uyt dese Stadt sijn gesproten, *Joannes van Geleerde Borsselen*, eerst Professor te Leuven, daer na *lieden.* Deken van 't Collegie van Sandenburgh oft der Vere; en *Cornelius Battus*, soon van *Ja- cobus Battus*, een Doctor in de Medicine: dese waren twee goede vrienden van den grooten *Erasmus Roterodamus*. Op 't ge- melde slot Sandenburgh is geboren *Maxi- milianus Vrientius*, gelijk hy self in sijn Poë- mata getuyght; een seer geleert man, gee- stigh Poët, en Secretaris van Gent.

ARNEMUYDEN.

Oude Ar-
nemuy-
den.

Privile-
gien.

Gelegen-
heyt.

Naems
oor-
sprong.

ARNEMUYDEN
wort tweefins by de
Schrijvers aenge-
merckt, te weten,
het oude en nieu-
we: het oude, dat
nu heel vergaen is,
mach men soo noe-
men, niet alleen ten

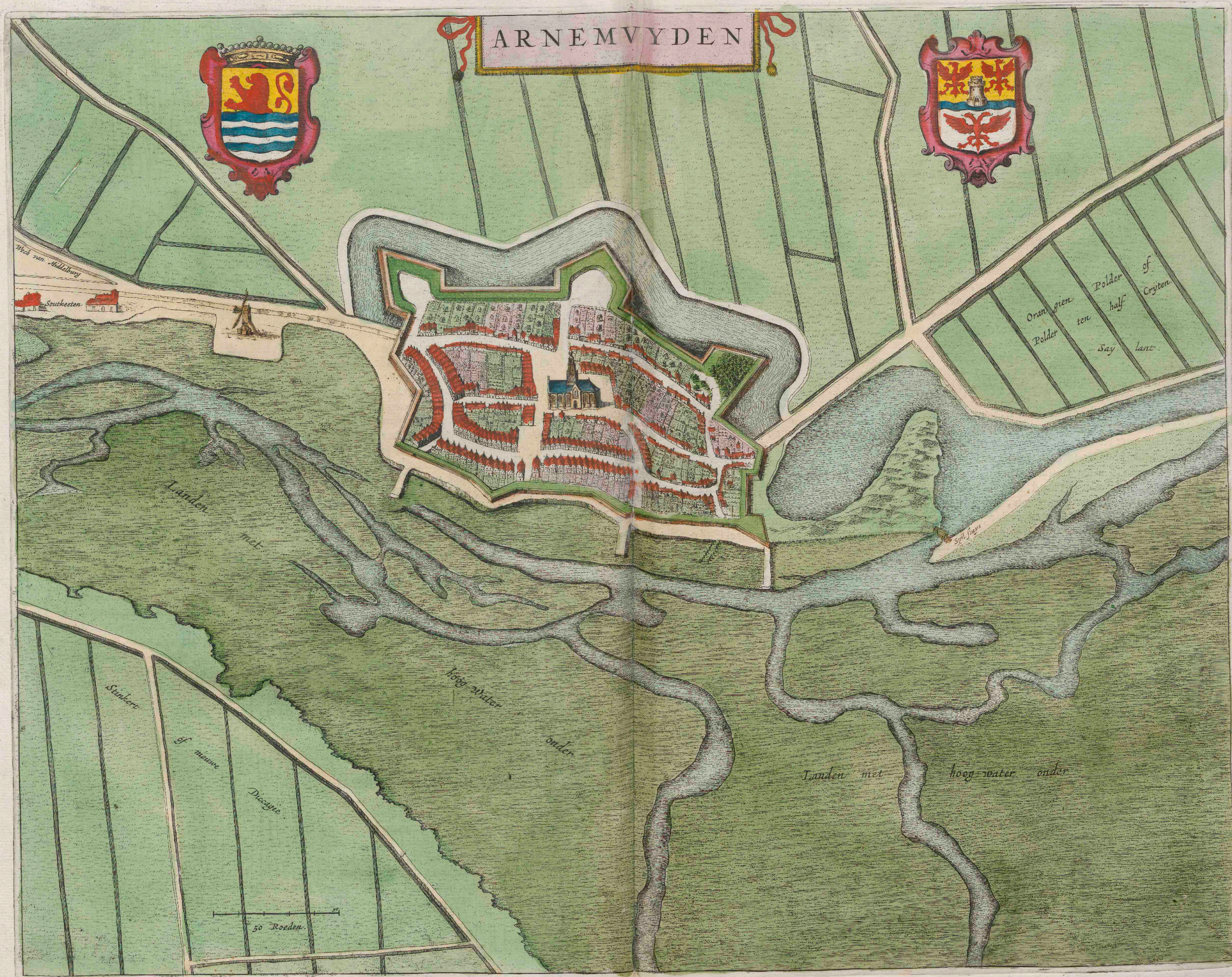
opficht van 't nieuwe, dat noch staet; maer
oock om sijne aensienlijke outheyt. D'out-
ste-geheughenis vinden wy in de brief, die
Jan Hertogh van Lothringen, Brabandt en
Limburgh, in 't jaer duyfent twee hondert
acht-en-tachtigh, ter liefde van Graef Floris
de vijfde, zijn bloedtverwant, heeft gegeven;
waer in hy de inwoonders van *Arnemuyden*
in Walcheren, en van Brydorp in Schouwen
(welcke twee plaetsen de gemelde Graef tot
Steden meende te maken) vryheydt van tol-
len in alle sijne landen schenckt. Oock heeft
Haquin, Koning van Noorwegen, hen vele
privilegien, tot voordering van den koop-
handel, in 't jaer duyfent drie hondert seven-
tigh gegeven.

Het *oude Arnemuyden* lagh niet verre van
de plaets daer nu het nieuwe is; te weten,
tusschen d'oude haven van Middelburgh, en
nieu Arnemuyden, op de sant-plaet, die nu
leyt omtrent S. Joost polder, en de rechte
diepte oft kanael van het *oude Arnemuy-
den*; en was een schoon, en neering-rijck
dorp; met een goede haven en reede, en een
burgh oft kasteel, de wooning der oude *Hee-
ren van Arnemuyden*, voorlien. Het heeft
sijn naem van de *Arne*, een bequaem water,
dat van Middelburgh naer dese plaets loopt,
en het voornoemde kasteel; want *Muydt* in
d'oude Hollandtsche, Zeeuwsche en Deen-
sche taelen een sterckte, slot oft burgh be-
teeckent. Door de gelegentheydt van 't sel-
ve water *Arne* diende het tot een haven, ree-
de en voorburgh oft voorstadt van Middel-
burgh; waer door vele, die sich met den
koophandel en schipvaert geneerden, hier
quamen wonen. Doch de zee, door het
gewelt sijner waterstroomen, dese plaets da-
gelijcks strenger bevechtende, heeft Heer
Gillis van Arnemuyden aen sijne ondersaten,
in 't jaer duyfent vier hondert acht-en-der-
tigh, bevolen, dat sy souden verplaetsen, en
hare wooningen op den dijk, daer nu het
Nieuwe Arnemuyden leyt, stellen; om de
dreygende ongelucken van het overloopen
der wateren tijdelijck t'ontgaen: welcke
dijk, hoewel hy eygentlijck Oosthoeck ge-

noemt word, nochtans niet al de huysen,
daer op en onder staende, de naem *Arne-
muyden* behouden heeft. Dit is 't begin van
't *Nieuwe Arnemuyden*, dat noch eenigh-
fins in wesen is, en de sterckte en eer van een
Stadt, in den aenvang der laetste Nederlant-
sche oorlogen, heeft ontfangen.

Ter gedachtenis en ter eeren van den ge-
melden Heer *Gillis*, de laetste mans-oir uyt
dit geslacht, hebben die van *Arnemuyden*
sijn wapen, met het hare vermengt, aenge-
nomen: want hy voerde in 't bovenste deel
van zijn wapen drie gouden arenden in een
roodt veldt, en in 't onderste een swarten
arent in een gouden velt. Het oude wapen
van dese plaets was een graeuwe burgh in
't midden van een velt van silverigh water.
Maer 't hedendaeghsche wapen deser Stadt,
gelijck sy het nu voert, en in haer segel en
elders gebruyckt, zijn twee gouden arenden
met afure tongen, in een roodt veldt boven,
in 't midden een burgh van graeu koleur in
silverigh water, en beneden een swarten arent
in een gouden veldt.

Dit *Nieu Arnemuyden* behiel niet alleen
de neering, schipvaert en koophandel van
't oude; maer vermeerde foodanigh, om de
sonderlinge bequaemheydt van de reede, dat
die van Middelburgh, vreesende voor ver-
loop van neering en inwoonders, het Am-
bacht van Oosthoeck, daer dese plaets in
leyt, met al wat 'er toebehoort, in 't jaer duy-
fent vier hondert drie-en-negentigh, van
Philips van Burgundien en zijn gemalin Anna
van Borsselen, tot een vry eygendom koch-
ten. Die van *Arnemuyden* pooghden by
Keyser Karel de vijfde te verwerven, dat de
Stadt Middelburgh (als wy in hare beschrij-
ving geseyt hebben,) geen geslagh meer over
haer soude hebben; maer dat was vruchte-
loos: dies bleven sy onder haer gebiedt, tot
dat Prins Willem van Oranje hen, in 't jaer
duyfent vijf hondert en vier-en-seventigh,
daer van ontsloegh en vry maeckte. De Re-
geerders van Middelburgh hebben, onlangs
na dit koopen, foodanige wetten gemaect,
waer door de hooft-neering en koophandel
in haer stadt verskert bleef; en liet die van
Arnemuyden de vryheydt van minder koop-
manschap, waer door sy evenwel in redelije-
ke welvaert konden blijven: oock vergun-
den sy hen, buyten het voorverhaelde, soo-
danige privilegien, als de burgers van Mid-
delburgh genoten; op voorwaerde noch-
tans, dat sy hen met verscheide teycken-
en van onderdanigheydt moesten erkennen.

A R N E M U Y D E N.

Wel-
vaert.

Niet tegenstaende alle de voorverhaelde beletselen, bloeyde dese plaets seer heerlijk, soo dat 'er een grooten handel en schipvaert bleef; want daer quamen somtijds heele vloten uyt de gantsche Christenheydt met allerley koopmanschappen, waer van een deel hier verkocht en gesleten, en 't overigh naer andere Nederlandtsche steden gevoert wierdt: waer door dese plaets, hoewel maer een dorp oft open vleck, in Spanjen, Portugael, Vranckrijck, Italien, ja de heele Christenheydt, meer vermaert en bekent was dan vele steden, en self als een stadt geacht. Om dese redenen, en voornamelijk de goede gelegenheydt aen de zee, heeft de Graef van Zeelandt hier eertijts sijn tol-huys opgericht, 't welck noch in wesen, en een verheven gebouw is, aen de westsijde der Stadt gelegen.

Tol-huys.

Begeeft
sich on-
der Oran-
je,

en wordt
byna ver-
woest.

Tot een
Stadt ge-
maect,
en be-
gunstigt.

Men kan met recht twijfelen, of de laetste Nederlandtsche beroerten dese plaets meer voordeel oft schade toegebracht hebben; want in 't jaer duyfent vijf hondert twee-en-seventigh, als die van Vlissingen sich tegens den Hertogh van Alba stelden, en de Prins van Oranje voor Stadthouder hielden, heeft *Arnhemuyden* 't selve oock gedaen, en wierdt hier en daer met schanskens eenighsins gesterckt. Maer hier uyt sproten groote swarigheden, dewijl Alba terstont Spaensch krijghs-volck in Walcheren sond, die *Arnhemuyden* vechtender-handt innamen, en de burgers en soldaten doot-floegen, verjaegden, en van hare goederen beroofden. Doch in 't jaer duyfent vijf hondert vier-en-seventigh, als Middelburgh door de Prins van Oranje gewonnen was, heeft hy dese plaets tot een Stadt gemaeckt, en met vesten rontom gesterckt, als 't blijkt by de gegeven brieven; in welke sy oock met verscheyde vryheden voorsien wierdt, waer van een der aenmerckelijckste is; dat geene poorters oft poorterssen van *Arnhemuyden*, oft haer huysgenoten, in eenige andere steden oft plaetsen van Walcheren criminelijck beticht oft aengesproken mogen worden; maer datse, soo sy in eenige der voorsayde plaetsen gevangen waren, op haer eygen, oft Burgermeesteren en Schepenen, oock des Baljuws verfoeck, terstont in dese Stadt, ten kosten van de verfoecker, gesonden moeten worden, met de informatie tot haren last sijnde; op dat de Baljuw daer tegens procedere naer behooren. Oock heeft hen de gemelde Prins, op haer verfoeck, verscheyde andere vryheden, te lang te verhalen, gegeven, om hen tot het herbouwen van hare huysen te bewegen, en de Stadt in haren vorigen welstant te herstellen. Doch hier in quamen vele beletselen, en onder andere, in 't jaer duy-

sant vijf hondert twee-en-tachtigh, een schrickelijcken storm, die de voorgevel van de kerck ter aerde stortte, het dack oplichte en grootelijcks beschadighde, en den toorn soo ontstelde, dat hy vereyschte afgenomen en verniet te werden. Maer door de goede forge van de Overheden, sijn de veranderingen geweert, en ter sijden gestelt; soo dat men wederom kloeckelijck begon te bouwen: hier op groeyde de neering, de schipvaert vermeerderde, heele vloten uyt alle gewesten van Christenrijck besochten dese Stadt; men bouwde tot nootdrift, pronck en cieraet; en, om alles in 't kort te seggen, de Stadt kon de grootte van hare neering, de menigte der ingesetenen, en den toeloop der vreemde kooplieden en 't scheepsvolck, niet vervatten. Dit schijnen beuselen, soo men haren tegenwoordigen droeven staet bemerckt; evenwel is het buyten alle twijfel: want die oude welvaert is noch in de geheugenis van eenige grijsse mannen, die nevens andere wonderheden verhalen; dat de schepen in drie ryen voor dese Stadt lagen, en dat 'er sulck een ebbe ging, dat matroos vreesde voor de groote schepen met de boots te komen; ja dat 'er foodanigh een diepte was, dat schepen van drie hondert lasten, die door hare anckers gaten in den bough kregen, oft andersins gequetst en verwaerloost wierden, so diep soncken, dat men korts daer na hare vlaggen niet meer kon sien. Maer al dese welvaert is nu t'eenemael te niet, en de Stadt byna sonder borgers; om dat het diep verloopen, en de haven met sant gestopt is: want daer te voren de grootste schepen, sonder eenigh beletsel, plachten te varen, kan men nu naeulijcks de kleynste schuytjes gebruycken. De gront self getuygt noch, datse eertijds groote schepen droegh, dewijl die somtijds sware anckers uyt de diepte opwerpt, die met verwondering tegen de hoochten gevonden worden: soo dat de dootverwe van haer oude blofentheynt naeulijcks te vinden is, want vele heerlijke gebouwen onder haren val begraven leggen.

Swarig-
heden.

D'oude
welstant
herstelt.

Vreemde
saken.

Wonder-
lijke
verande-
ring.

De Regeerders deser Stadt sijn, een Baljuw, en twee Burgermeesteren. Oock is 'er de Tollenaer en Licentmeester.

Overhe-
den.

De Kerck is een schoon gebouw, gemaeckt in die tijdt als dese Stadt met wallen besloten is. Oock is 'er een aensienlijck Stadthuys.

Kerck, en
Stadt-
huys.

De pan-neering oft het sout-sieden is de outste en gestadighste neering deser Stadt, die noch hedensdaeghs met hare keeten de bouw-vallige Stadt onderstut. Tot voordeering der selve heeft de Magistraet een ordinantie gemaeckt, die verscheydemael verniet en vermeerderd is.

Neering.

Z E E B V R G H

oft

R A M M E K E N S.

Een goede
reede.

Is Arnemuyden onder't gebiedt van Middelburgh stont, en ook te voren, was tusschen die steden en Vlissingen hier een goede en bequame reede, *Rammekens* genoemd, die seer vermaert was, om dat men daer alle groote schepen in sekerheydt kon brengen. Om dese haven en schepen te beter te beschermen, heeft Maria Koningin van Hongaryen, en Gouvernante der Nederlanden uyt den naem van haer broeder Keyser Karel de vijfde, aen de strant van Walcheren, tusschen Middelburgh en Vlissingen, een sterckte oft kasteel, *Zeeburgh* oft *Blanckershoeck* genaemt, doen bouwen. Aen d'een sijde heeft het de zee, aen d'andere de schoone landeryen van 't gemelde Walcheren; soo dat het op een vermakelijke plaetse leght. In de grootste stormen leggen hier de schepen

Gelegen-
heydt.

dicht onder de muren, daer sy voor 't woeden- de onweer en vreeselijcke stormen bevrijt sijn.

Hier omtrent leyt het dorp Zuydtburgh oft Souburgh, als het in 't gemeen genoemd wort, *Souburgh.* daer een treffelijck Heeren-huys is, daer op de gemelde Keyser, in 't jaer MDLVI, een tijdt- lang woonde, als hy naer goeden windt wach- te, om sijne voorgenomen reyse op Spanjen te volbrengen.

In 't jaer MDLXXIII is Rammekens voor *Ingenomen.* de Prins van Oranje, door Karel van Boifot, met schieten tot een goet verdragh gedwongen en ingenomen. Twalf jaren daer na is het, ne- vens Vlissingen en den Briel, in 't jaer 1585, aen Elisabeth, Koningin van Engelandt, verpant, *Verpant.* die oock hare besetting daer in had, tot dat de Heeren vereenighde Staten dese plaets, en de gemelde steden, wederom in 't jaer 1616 loften *Geloft.* oft bevrijden, ten tijden van Iacobus, Koning van Groot-Britanje, die sijn volck daer uyt nam. Dus wierd dit kasteel weder in de macht der Sta- ten gestelt.

B E M I N D E L E S E R,

Nademael ick de Aftekeningen van eenige kleyne steden van Zeelant tot noch toe niet heb konnen bekomen, geef ick u evenwel de Beschrijvingen der selve.

B R O W E R S - H A V E N.

Naems
oorsprong.

En oorsprong van de naem deser stadt is niet moeyelijck te vinden: want het blijktt klaer, dat de Brouwers in Hollandt, insonderheyt der stadt Delft, hier in groote menigte haer bier son- den, om het te verkoopen, en door geheel Zee- landt gesonden te worden; want in dese Provin- tie toen, door gebreck van soet water, 't welck men noch niet gewoon was elders te halen, geen bier gebrouwen wierd; en hier uyt heeft sy, als een *Haven der brouwers*, haren naem en eerste wel- vaert ontfangen. Dese voorspoet gaf hen oor- saeck, om oock de visschery en haringvangst by de hant te nemen, daer sy haer, sedert dat men in Zeelant self broude, meest meê geneerden.

Slagh.

In 't jaer MCCCCXXVI is, niet verre van dese plaetse, een slagh geschiet tusschen den Hertogh van Gloucester, man van Vrou Iacoba, Gravin van Hollant en Zeelant, en Hertogh Philips van Bourgondien; 't welck noch getuy- gen de dootbeenderen, die de huyslieden, in 't maken van graften en sloten, hier omtrent dick- mael uytgraven.

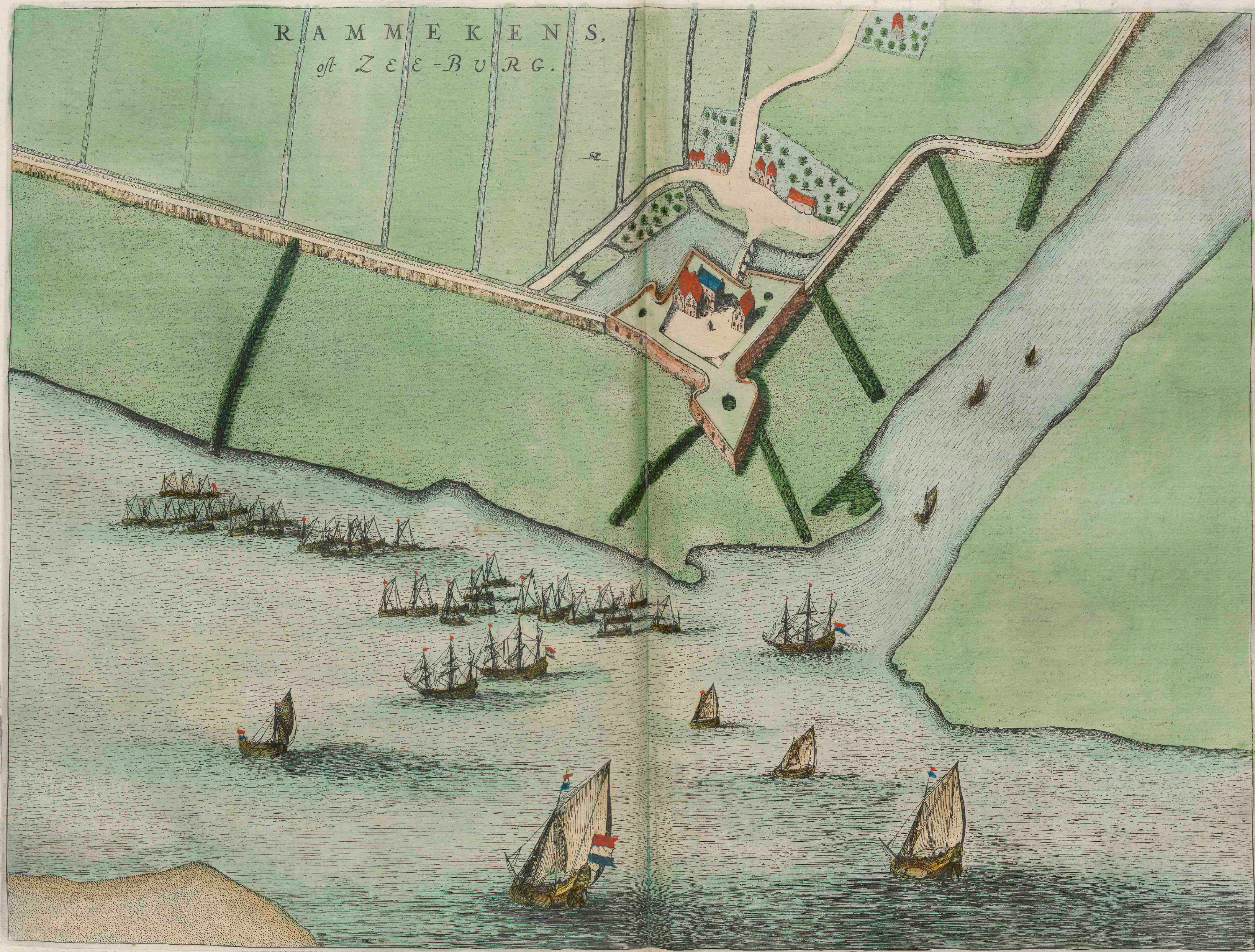
In oude tijden stont Brouwers-haven alleen *Zeelandt.*

onder de Graven van Zeelandt; maer is, om- trent het jaer MCCCC, te leen gegeven aen Flo- ris van Kijfhoeck. Doch in 't jaer MCCCC LXVIII besat Adriaen van Borssle, die in 't selve jaer overleed, twee deelen van de heerlijckheyt van Brouwershaven, waer door sy aen den Hertogh van Bourgondien, als Graef van Zeelandt, qua- men. Het overige derde deel was het eygen- dom van Hugo van Bergen. Daer nae, in 't jaer MCCCC LXXVII, heeft Maria van Bour- gondien de gemelde twee derdendeelen aen Wolfaert van Borssle vercoft, 't welck d'Aerts- Hartogh Maximiliaen van Oostenrijck, als man van Vrou Maria, bevestighde. Eyndelijck, als Maximiliaen van Bourgondien, Marquis van der Vere, overleden was, heeft Philips de tweede, op 't versoek der burgers, dese plaets voor twaelf duysent ponden Vlaems gekoft, op voor- waerde, dat hy nocht sijne nakomelingen haer nimmer souden verkoopen, oft van Zeelandt afscheyden.

Oude Hee-
ren.

Eenige jaren voor dese verkooping, in 't jaer MDXI, quam Keyser Karel de vijfde in dese stadt, daer hy met alle eerbewijs en dienstvaer- digheyt ontfangen wierd.

Vijf jaren daer nae heeft Brouwershaven *Ellenden.* groote schade door 't vuer geleden, waer op
iij K d'on-

W E S T - K A P E L L E .

d'onvruchtbaerheyt terstont volgde, welke twee straffen hen soo arm maeckten, datse de schatting, op de huysen gestelt, niet konden betalen. Oock sijns met andere swarigheden aen de hoofden en zeewercken overvallen; waer doorse verlosf kregen om d'imposten voor hen self te verhoogen. Men heeft hen mede een vrye jaermarckt, die veertien dagen duert, vergunt: en datse de stadt mochten vergrooten, doch niet sterck maken, sonder toestaen van den Grave van Zeelant.

Aenwas. Sedert heeft sy wederom beginnen toe te nemen in neering en welvaert: de ledige erven wierden betimmert, en een laken-hal, meedestoven, soutkeeten, een nieuwe vismarckt en vleeschhuys gemaect.

Gesierck. Voor de laetste Nederlantse oorlogen is sy open en onbewalt geweest; hoewel sy de vryheden van een stadt genoot: maer als die ontsteken waren, is sy, tot hare verskering en bescherming, eerst besloten en sterck gemaect.

Neering. De inwoonders geneeren sich meest met de visschery en lantbouw, en sijn nu in een tamelijken welstant.

Overheyt. Sy wort bestiert van een Baljuw, en twee Burgemeesters, die recht spreken, en 't gemeene beste besorgen.

Geleerde mannen. Uyt dese stadt is gesproten *Matthias Felisius* oft *van Cats*, een afkomeling uyt het edel geslacht van Cats, en Provinciael van de Minderbroeders in Nederlandt: hy heeft verscheide boecken geschreven, en is te Leuven, in 't jaer M D L X X V I, overleden. Oock *Petrus van Brouwershaven*, alsoo na dese sijne geboortplaats genoemt, een Godsgeleerde, die oock eenige boecken geschreven en uytgegeven heeft.

W E S T - K A P E L L E .

ICk sal, vriendelijke Leser, de jegenwoordige gedaente deser stadt, die seker deerlijk is, sonder muren, weynigh huysen en inwoonders, en die byna de zee tot een roof geworden is, eygentlijk niet beschrijven: maer mijn voornemen streckt meest, om die in haer bloejende en gesegende staet te vertoonen. Sy is in 't eyland Walcheren dicht by de zee gelegen: en had een bequame haven, daer een grooten toeloop en aenkomst van vele schepen was. Hare welvaert vermeerde door de vryheden, die hen Floris de vierde, Graef van Hollant en Zeelant, in 't jaer M C C X X I I I, uyt sonderlinge gunst by sijne brieven schonck; als dese door de soute lucht, behalven 't segel, byna vergaen waren, sijns door Vrou Maria van Bourgondien weder vernieut en bekrachticht. Boven het voordeel van de haven, was het onderhouden van een oude wet tot den wasdom der stadt seer dienstigh, welcke beval, dat alle die binnen West-kapel het poortrecht ontvingen, sweeren moesten, datse daer drie jaren souden blijven woenen: oock mocht niemant eenige neering doen, die geen poorter was, 't en ware met verlosf van Schepenen. Voeght hier by, dat dese plaets met goede wetten bestiert werd, seer dienstigh om d'inwoonders in eendracht te houden: want

een yder was verboden eenigh burger oft vreemdeling 't minste leet te doen, 't sy met woorden oft wercken, op straffe van gebannen te worden, oft eenige andere openbare schande.

In 't jaer M D V I I was hier een stercken handel met die van Vlissingen, als blijkt door een verdragh, dat tusschen Anna van Borsselen, Vrouwe van Ter Vere en West-kapel, en Adolf van Bourgondien, Heer van Beveren en Vlissingen, als eygenaers deser beyde steden, gemaect werd, waer by sy sich onderling verbonden tot verscheide voorwaerden, daer in uytgedrukt.

Hier was een gemeene Wage, daer alle kooplieden hunne koopmanschappen, over de twaelf pont swaer, lieten wegen. Men maeckte hier vele netten en garen, dienstigh tot de visschery, waer toe vele schepen van West-kapel voeren, die sich daer meê geneerden: want voor de beoerten voeren ses-en-dertigh haring-buysen uyt dese stadt, behalven d'andere visscheryen: doch d'inlantse oorloogh deê d'inwoonders van hier vertrecken, om dat sy sich self in dusdanigh een open plaets niet verskert vonden met hare goederen; en niet sonder reden: want sy is verscheide mael door 't krijgsvolk geplondert, waer door vele huysen verbrant sijn.

Doch de grootste schade heeft sy door de straffe zee geleden, die hare dijcken somtijts gebroken, over 't landt gestroomt, en d'inwoonders gedwongen heeft elders te vluchten; hoewel alle vlijt en ongelooffelijke kosten daer aen besteeft sijn, om dat men gelooft, dat het geheel eyland, als de zee dese stadt inswelghde, in groot gevaer sou komen. De visschers vertrocken naer Vlissingen, soo dat het afnemen van dese den aenwas van die stadt veroorsaekt heeft, gelijk dickmael in de weerelt gebeurt, dat d'ondergang van d'eene d'opgang van een andere plaets is. In d'oude registers op 't Raethuys vind men 't volgende verhael: In 't jaer M D X L, den veertienden van Julius, was hier tot West-kapel den hoogen, edelste, mogenste, victorieuse ende welgeboren Heere, ons genadighste Prince, ende machtighste Keyser van Roome, en Koning van Spanje, Carolus; omme alle de nieuwe dijcken te visiteren, soo hier voor West-kapelle, als oock ontrent te Gasthuys, ende alsdoen wierden hier eerst die staketten gestelt ende gemaect; ende schanck die wercklieden die daer stonden en beyden, drie dobbel Ducaten; ende van hier trock hy voorts na West-hove, by de Prelaet, genaemt Heer Floris, Abt van onser Liever Vrouwen klooster binnen Middelburgh.

Hedensdaeghs is men hier noch gedurigh beefich, om de lantknagende zee een ring in den neus te leggen, en een bestandiger werck, als ooit te voren, daer tegen te maken. Sy is nu soo vervallen, datse de gedaente van een stadt verloren heeft, en alleen de naem en het recht daer van behouden.

Vele huysen staen ledigh, door gebreck van inwoonders. Het Stadthuys is een tamelijk gebouw. In de kerck, die een genoeghsamen hoogen toren heeft, is een oude steen, hier uyt de kerck van Oudt-Westkapel gebracht, en aen d'afgodt Hercules geheylicht, daer de volgende letteren op staen: HERCVLI. MACVSANO. VIPRIMINIS. TETIVS. V. S. L. M. *Vipriminis*

Gelegenheyt en haven.

Vryheden.

Wetten.

Stadthuys en Kerck.

D O M B V R G H.

minis Tetius is, buyten twijfel, een Romeynsche, geen Duytsche oft Zeeusche naem: waer uyt men besluyt, dat dese steen omtrent onses Salighmakers geboorte, als de Romeynen dese landen besocht hebben, door een van hen ter eeren van Hercules opgerecht is.

Neeringen.

D'inwoonders geneeren sich met het wercken aen de dijcken, en de lantbouwery. Men bewaert noch eenige zee-rechten, die men hier plach te gebruycken, die meestendeel overeenkomen met die van andere Zeeusche koopsteden, waer uyt genoeghsaem blijktt, dat dit eertijts een voorname zeeftadt geweest is.

Heer.

Sy is een eygendom van de Prins van Oranje, die tot Overheden een Baljuw en twee Burgemeesteren stelt, om recht te doen, en 't gemeene beste te besorgen.

M. Galenus.

Mathaeus Galenus, Doctor in de H. Godtgeleertheydt te Douay, en Cancelier der selve Academie, is te Westkapel geboren. Hy heeft daer tien jaren, van dat de hooge Schole in 't jaer c 10 10 LXII eerst opgerecht was, met aensien geleefd, en sijn ampten bedient, wierd Deken van S. Amarus Collegie, en is in 't jaer c 10 10 LXIII overleden, na dat hy eenige boeken uytgegeven had.

D O M B V R G H.

Gelegenheid.

DOMBVRGH is een kleyne, open en ongeskerckte stadt in 't eylandt Walcheren, omtrent twee mijlen van Middelburgh gelegen. Indien men haren oorsprong als in de wiege soeckt, soo is sy een van d'alleroutste; bemerckt men haren tegenwoordigen staet, een van d'allergeringste; let men op hare goede gelegenheyt, een van d'allervermaecklijckste.

Naems oorsprong.

Sy heeft haer naem ten deel ontfangen van een *Burgh*, kasteel oft sterckte, die d'inwoonders, om sich tegen hare vyanden te beschermen, hier gebouwt hebben, en van hare gelegenheyt lantwaerts aen de voet der *duynen*, waer van *Duynburgh* gekomen, en daer nae in *Domburgh* verandert is. De gemelde burgh oft sterckte is door de tijdt vernielt, en nu alleen in 't wapen der stadt te vinden.

Oorsaken van toename.

Het weelige gras, de klaverrijcke weyden, en de vette en vruchtbare zaeylanden lockten hier de gene die sich met de landtbouw geneeren; en de nabygelegen zee hen die de schipvaert en de visschery tot hun oeffening verkoren: waer door sy soo toenam, dat het de Graven raetsaem dacht de groote menigte der inwoonders door stede-rechten en wetten te bestieren, en vele vryheden te geven; hoewel datse toen onbewalt was, en sedert oock soo is gebleven: want d'achtbaerheyt van een stadt bestaet niet in d'omring van een muer oft graft; maer in een genoeghsaem getal van burgers, en 't gebruyck van stede-rechten, by de hooge Overheyt gegeven en bevestight; doch wanneer sy die ontfangen heeft, is onseker: maer 't is buyten alle twijfel, dat Domburgh een *Poorte*, en d'inwoonders *Poorte's* genoemt worden, in de brief der privilegien, keuren en hantvesten, die Graef Floris de vierde aen die van Domburgh *Zeelandt*.

in 't jaer M C C XXIII gegeven heeft, en door Boxhornius in 't tweede deel der vermeerde Zeelandtsche Chronijck van Reygersbergh gestelt sijn; waer in, onder andere vryheden, de volgende is: *Onse Peerters van Domburgh sal niemant arresteren, noch panden binnen den Grefschep, sonder om haers s'ivers misdact.* De gemelde privilegien sijn van Graef Willem van Henegouwen, in 't jaer M C C X, bevestight, verklaert en verbeterd. Door de vermakelijckheydt deser plaetse quamen vele hier hoven en huysen koopen oft bouwen, om sich des somers te verlustigen, hoewel sy hun vaste wooning elders hadden: doch de gemelde Graef Willem verordende, in 't jaer M C C XXXVI, dat niemant mocht koopen eenige huysen oft erven binnen Domburgh, hy en ware oft wierde daer mede poorter. Onlangs daer na is dese plaets door den Graef tot een leen verkocht oft gegeven aen 't geslacht van Borsselen, daer het vele jaren aen bleef.

Het jaer M C C L I scheen die van Domburgh hun uysterste verderf te willen brengen: want Vrou Margareta doemde hen in verbeurte van goet, bloet, en alle hare hantvesten en vryheden: d'oorsaek van dit beangstend onheyl was d'onverfettelijcken haet tusschen de gemelde Margareta en haren soon Graef Willem: want byna al den adel en de steden hielden de sijde van de moeder; Middelburgh en Domburgh alleen die van den soon. Hier op geschiede een grooten slag, die Graef Willem verloor; waer door die van Domburgh in de gemelde swarigheyt quamen: doch eyndelijck liet sich de Vorstin verbidden, de hen een boete betalen, en maeckte al de goederen van den Heer en der verslagenen verbeurt.

In 't jaer M C C LVIII ontfingen die van Domburgh tot Ruwaert, oft Beschermmer van Hollandt en Zeelandt, Hertogh Albrecht van Beyeren, gedurende de krancksinneghedyt van sijn broeder Willem, Graef van Hollandt en Zeelandt: waer uyt blijktt, dat die van Domburgh, nevens andere groote steden, toen een bysonder aensien gehad hebben.

Philips, Heer van Borssle en Cortgene, was Heeren in 't jaer M C C C XXV Heer van Domburgh.

In 't jaer M D XXXIV heeft Adolf van Bourgundien, als Heer van Domburgh, den ingeseten een weeckmarckt op yder dijngsdagh vergunt, met vrygeleyde oft sekerheyt, dat niemant op die dag om schulden noch burgerlijke saken mochte becommert oft aengehouden worden. Oock wordt hier jaerlijcks een vrye paerdemarckt gehouden. De inwoonders waren eertijts meest visschers; doch nu geneeren sy sich met de landt-bouwery.

De aengenaemheyt en vermakelijckheydt deser plaetse konnen geruygen het huys van Westhoven, daer d'Abt van Middelburgh gemeenlijck des somers sijn verblijf had, de bosschen die d'Abdy van Waterloo sewerven en de Commandeurs te Middelburgh toebehoorden, en de poort van het edele geslacht der Schellaerts. Hendaghs is Domburgh noch met cierlijke boomen rontom beplant. Die van Middelburgh, en andere omgelegen plaetsen, sijn gewoon vele van de schoonste somerdagen sich hier t'ont-

ij L

houden,

R O M M E R S W A L E.

houden, en maken door't gedurigh uyt en in rijden dese plaets levendiger en volckrijcker. Sy staet oock onder 't gebiedt van de Prins van Oranje, die haer door een Baljuw en twee Burgemeesters doet regeeren.

*Verscheyde
oude op-
schriften.*

Voor eenige jaren sijn hier verscheyde steenen by de strant uyt de duynen gegraven, daer oude opschriften met Romeynsche letteren ingehouwen sijn. Een daer van had dese volgende letteren:

DEO. NEPTVNO. OCTAVIVS.
AMMIVS.

Op sommige staet een Godin, met een korfken vol appelen en andere vruchten. Eenige vertoonen een staende Godin, sommige Neptunus, en andere Mercurius. Op een leest men:

DEÆ. NEHALENNIÆ. SVMMA-
RONIVS. PRIMANVS. V.S.L.M.

Op een ander:

L. SATTO. ET. SECVNDIVS. MO-
DERATVS. FRATRES. V.S.L.M.

Oock een met dit opschrift:

DEÆ. NEHALENNIÆ. SEXT. NER-
TOMARIVS. NERTONVS. V.S.L.M.

En een ander:

NEHALENNIÆ. FLETVS. ÆNNA-
LONIS. PRO. SE. ET. SVIS. V.S.L.M.

Omtrent de gemelde plaetse heeft men oock eenige penningen met de beeltenissen van sommige Keyfers gevonden. Als men dieper graeft, vint men boomen en wortelen; soo dat, na alle waerschijnlijckheydt, hier een bosch geweest is. Over dese opschriften sijn velerley meeningen, te lang om hier te verhalen, waerom men de selve oock niet wel kan vertalen: want, om alleen van't woort Nehalennia een weynigh te spreken, ('t welck eenige nieuwe Schrijvers te ernstiger naspeuren, dewijl de Romeynen van 't selve gantsch niet gesproken hebben,) sommige meenen dat het afkomt van twee Grieksche woorden, die soo vele te kennen geven, als een *Heerscherin der nieuwe zee*. Andere gissen, met groote scherpsinnigheydt, dat *Nehalennia* in't Neerlandtsch *Nealent* genoemd was, 't welck nu een *Eylandt* beteekent: want, seggen sy, *Ea* en *Aa* in de Hooghduytsche tael *water* beteekent, waer eertijds de letter N, gelijk in vele Neerlandtsche woorden sommige letteren verandert sijn, bygevoeght is.

R O M M E R S W A L E.

Dat d'alverslindende Tijd oock heele steden verderft, daer van streckt dese plaets een volkomen bewijs: want sy heeft niet alleen, gelijk sommige, hare neering en welstant, oft haer aensien en waerdigheydt, oft eenige van hare gebouwen; maer alles te samen, ja self hare plaets, verloren: soo datse, om soo te seggen, niet alleen gestorven, maer oock in de wateren begraven is: derhalven sal de volgende korte beschrijving als een grafschrift, tot hare gedachtenis, dienen.

*Gelegen-
heyt.*

Sy was in Zuydt-Bevelant gelegen, en eertijds de derde stadt van Zeelant. Datse van de

Romeynen gebouwt is, en haren naem heeft, geloove die wil. 't Is evenwel seker, datse een van d'outste steden van Zeelandt was. Sy wordt in de grijsse brieven niet *Rommerswale* oft *Remerswale*, maer *Remburswale* genoemd; welcke naem met die van de Romeynen weynigh gemeenschap heeft.

Naem.

Sy heeft, voor eenige eeuwen, hare eygen bysondere Heeren gehad, als Leenmannen van de Graeflijckheydt van Zeelant, 't welck dapperre krijgshelden geweest sijn, en hebben, door hare loffelijke daden, tot eer van dese plaets, wiens naem sy voerden, geleest: maer voor meer dan twee hondert en vijftigh jaren is sy, door't uytsterven van't geslacht der Heeren, ten tijden van Hertogh Aelbrecht van Beyerens, aen de Graven gekomen. 't Is in die tijdt een welvarende plaetse geweest, waer toe seker privilegie van Graef Willem de derde, de Goede gebynaemt, in't jaer M CCC XV gegeven, seer dienstigh was, waer by hy hen vergunde, dat alle goederen, uytgeleyt versche visch, die uyt Zeelant naer Brabant, en uyt Brabant naer Zeelant vervoert wierden, eerst op de weeckmarckt te Rommerswale gebracht moesten worden: oock gaf hy hen de vryheyt van twee Iaermarkten te mogen houden. Daer nae hebben sy onder Graef Willem de vijfde, in't jaer M CCC LXXIV, verworven, datse in Hollandt en Zeelant tol vry varen souden. In dese brieven werdt Rommerswale een *Vryheyt* genoemd; want soo wierden in die eeuw d'onbemuerde steden geheeten. In't selve jaer is sy eerst omwalt, oft (soo als de brieven, daer van sijnde, spreken) begraven geworden: want de gemelde Aelbrecht, Palensgrave by den Rhijn, Hertogh in Beyerens, Ruwaert van Heynengouwen, Hollandt en Zeelant, heeft de poorteren van Rommerswale vergunt, datse de stadt mochten stercken met wallen en grasten, en gaf hen verscheyde andere rechten en wetten. Daer nae schonck hy, in't jaer M CCC LXXXIX, aen Klaes Kervinck van Rommerswale, al het gorslant en slijcklant, dat aen't westeynde van Rommerswale en Lodijck gelegen was, tot een korenlant te bedijcken, vry van onkosten voor seven jaren.

*Bysondere
Heeren.*

*Privile-
gien.*

Gestreckt.

In't jaer M CCCC XLIX heeft de Bisschop van Utrecht, nademacl geheel Zuyt-Bevelant in't geestelijck onder hem stont, dese stadt begunsticht, dat hier wesen soude sijn jurisdictie oft gebiedt van't gantsche eylandt.

Als d'inwoonders sich, vijf jaren daer nae, tegen hare overheyt gestelt hadden, om die te verdrijven, en in groot gevaer waren van swaerlijck gestraft te worden, hebben sy eyndelijck, door ootmoedigh bidden, van Graef Karel van Charloys, soon van Hertogh Philips de Goede, genade verkregen, op voorwaerde, datse een groote somme gelts betalen souden. Vrou Maria van Burgundien, Gravin van Zeelant, dochter van de gemelde Graef Karel, heeft d'ingesetenen, in't jaer M CCCC LXXVII, alle hare vorige privilegien en hantvesten vernieut, bevesticht en vermeerderd; 't welck Keyser Karel de vijfde, in't jaer M D XXVIII, oock deed.

*Door oproey
in groot ge-
vaer.*

Maer onlangs daer na hebben haer d'inswelgende

S. M A R T E N S - D Y C K.

Groote swa-
righeden,

gende zeebaren met alle felheyt beginnen te be-
strijden, die eerst het voorlandt, en namaels in
verscheide aenvallen de stadt self byna verslon-
den. Soo dat d'inwoonders, in 't jaer MD XLVII,
aen de Keyser klaegden, dat van alle haren vo-
rigen rijkdom niets overigh was dan tien oft
twaelf soutkeeten, waer van men de beste niet
voor twee hondert guldens kon verkoopen. Sy
geraecten in sulck een swarigheyt, dat vele in-
woonders, soo geestelijk als weereltlijk, be-
gonden te wanhopen van de stadt langer te kon-
nen houden, dies sy hare huysen, soutkeeten,
meestoven en schuren afbraken, en de stoffe daer
van elders brachten: doch op datse niet geheel
te niet gaen sou, wierd het selve van de Keyser,
op de verbeurte van twintigh guldens en al de
stoffe, verboden. Van 't jaer MD LI tot het jaer
MD LXIV heeft sy ses hooge watervloeden, die
telckens een deel inswelghden, benevens een
grooten brant, geleden. Sy versochten in de
jaren MD LXXVIII en MD LXXX by Prins Willem
van Oranje, en de Staten van Zeelant, alle noodig-
e hulp, daer toe sy verscheide middelen voor
sloegen, en aenwelen, die hen alle toegestaan
wierden. Doch 't was alles vergeefs: want de
zee, stercker indringende, heeft het landt en
de stadt, in onse dagen, geheel verslonden, en
onder 't water begraven: soo dat 'er in Zeelant
noch vele te vinden sijn, die dese haer geboort-
plaats overleef hebben. Tot het jaer MD CXXXI
heeftse noch een Baljuw en Burgemeesters ge-
had; doch sedert die tijdt is sy van alle hare in-
woonders verlaten: waer over alle d'overblijffen-
len, drie jaren daer na, als men in een sterfhuys
gewoon is, door de Staten van Zeelant verkocht
wierden, waer van omtrent negentigh ponden
groot oft Vlaems gekomen sijn, die men aen de
schult-eyschers, welcke preferentie oft voorgang
hadden, uytdeelde: soo dat dese eertijts bloe-
jende stadt, tot yders verwondering, in een in-
solventen en onmachtigen staet is overleden. Se-
ker, een krachtigh bewijs van d'ongestadigheyt
aller aertfche dingen.

N. de Con-
stia.

Nicolaus de Conflita, een vermaert Poëet, was
te Rommerswael geboren, en heeft in 't jaer
MD XLIX geleest. Als Philips, Prins van Spanje
en Nederlandt, namaels Koningen de tweede
gebynaemt, hier quam, om den eedt t'ontfan-
gen en te doen, had hy eenige Latijnsche veer-
sen gemaect, om die Vorst te begroeten, en
d'ellende deser stadt, die gedurigh met de zee
moest worstelen, tot datse daer van overwon-
nen is, te kennen te geven.

S. M A R T E N S - D Y C K.

Oorsprong.

Onder de Zeeusche eylanden is Ter Tho-
len, daer, nevens een stadt van de selve
naem, hier voor beschreven, een andere
kleynder, S. Martens-dijck genoemt, gelegen is.
Dese plaats is haer begin verplicht aen seker ka-
steel oft slot, dat met dubbele graften versien is;
waer by men eenige huysen bouwde, die allengs
tot een kleyn dorp wierden, 't welck, door de
tijdt aengroeyende, eyndelijk met laege aerde
wallen gesterckt is.

Oude Hee-
ren.

Sy heeft, voor eenige eeuwen, bysondere
heeren gehadt: want het was een eygendom
van 't geslacht van Borsselen, van wie sy tot dat
van Bueren overgegaen is, en van 't selve tot de
jongste Princen van Oranje, die uyt het heer-
lijk huys van Nassou gesproten sijn. Men vind
in 't geslacht-register der Graven van Bueren,
uyt het huys van Egmont voortgekomen, dat,
in 't jaer MD XV III, Floris van Egmont, Gra-
ve van Bueren, Leerdam en Ysselsteyn, oock ge-
noemt wierd Heer van S. Martens-dijck en Cort-
gene in Zeelant: hy was in d'echt verfaemt met
Vrou Maria van Bergen, die hem een soon en
een dochter, Maximiliaen en Anna genoemt,
baerde. Sy had tot haren eersten gemael Ioseph
van Montmorancy, Heer van Nevele by Gent,
daer sy vele kinderen by kreegh. Maximiliaen
verworf tot Gesellin Vrou Françoysse, erfdoch-
ter van Hugo van Lannoy, die een eenige doch-
ter, Anna genoemt, en Gravin van Buren, Leer-
dam, Vrouwe van Ysselsteyn en S. Martens-
dijck, voortbracht en naeliet; welcke, in 't jaer
MD LI, aen Willem van Nassou, Prins van Oran-
je, ten huwelijck besteet wierd; waer uyt een
dochter, aen de Graef van Hohenlo gehuwt, en
Philips, by 't leven van sijn vader Graef van Bue-
ren en Heer van S. Martensdijck, gesproten sijn.
Als dese sonder kinderen sturf, heeft sijn broe-
der Maurits dese heerlijkheyt ge-erft, van wien
sy tot hun jongste broeder Frederick Hendrick
gekomen is, die haer, als hy in 't jaer MD CXLVII
overleed, aen sijn eenigh soon Willem, onlangs
in 't jaer MD C L gestorven, naeliet; soo dat-
se nu Prins Willems eenigen soon Willem Hen-
rick, Prins van Oranje, tot haren Heer heeft.

Het is een kleyn maer vermakelijck stedeken,
in een schoone landouwe, en midden in 't ge-
boomte gelegen.

De Prins van Oranje stelt hier een Droft, twee
Burgemeesters, en een Dijckgraef, om 't ge-
meene beste te beforigen, en de stadt in sijnen
naem te bestieren.

Magi-
straet.

C O R T G E N E.

Noort-Bevelant is het derde van d'eylan-
den, die men Bewester-Schelde noemt,
en was eertijts soo vruchtbaer, dat men 't
voor den Lusthof van Zeelant plagh te hou-
den. Maer de hooge vloet van 't jaer MD XXX
heeft het t'eenemael bedurven, waer door het
wel sestig jaren van de zee bespoelt en overloo-
pen is. Hier lagh het stedeken Cortgene aen
een arm der zee, die men Zuydtvliet noemt,
benevens de twee fraje dorpen Wissekercke en
Emelisse, en eenige kleyne, als Hoecke, Lisse,
Welle en Koninckhem. Nu sijn hier maer twee
dorpen, als Colijns-plaet en Cats-hoeck.

Gelegen-
heyt.

Ten tijden van Hertogh Willem van Beyerens
was Joncker Philips van Borsselen Rentmeester
generael van Bewester en Beooster-Schelde,
die van de selve Hertogh, als Graef van Zeelant,
de vryheyt verkreegh, om hier een stedeken te
bouwen, dat men Cortgene noemde, om dat het
een korte jegentheit, oft eygentheyt was, dat is, ey-
gene heerlijke goederen; soo dat korte eygentheyt soo
veel

Stichter.

Naems oor-
sprong.

CORTGENE en WOLFAERTS-DYCK.

veel is , als een heerlijkheydt , die kort en smal van begrijp en gebiedt is , gelijk de hooghgeleerde Boxhornius dat seer geestigh in sijn voorgemelde Zeeusche Chronijck van Reygersbergh uytgeleyt en bewesen heeft.

Ongeval.

Als dit stedeken omtrent een jaer gebouwt was , wierdt het van eenen fellen brant aengestaft , die door een back-oven ontstont , waer door byna al de huysen verbranden : doch 't is door de gemelde Philips van Borsselen , haren heer , die 't volck met sijne middelen te hulp quam , weder opgetimmerd : die hier oock een Parochie-kerck en een kasteel liet maken ; 't welck alles in en omtrent het jaer M C C C C X I I I geschiede.

Kerck en kasteel.

Heeren.

Den Aerts-hertogh Maximiliaen van Oostenrijck , en Maria van Bourgondien sijne Gemalin , verkoften in 't jaer 1478 , om de sware kosten der oorloge , dese stadt en 't kasteel , met al sijn toebehooren , aen Floris van Borsselen , natuurlijk soon van Franck van Borsselen.

In 't jaer M D X I V bloeyde Franck van Borsselen , Heer van Cortgene , en een der Edelen van Zeelant. Hy was een soon van de gemelde Floris , aen wie dese heerlijkheydt verkoft was , als terstont geseyt is. Maximiliaen van Egmont , Graef van Buren , heeft haer daer na als een onsterffelijck leen beseten , sonder schot oft bede , dat is schatting , daer af te betalen.

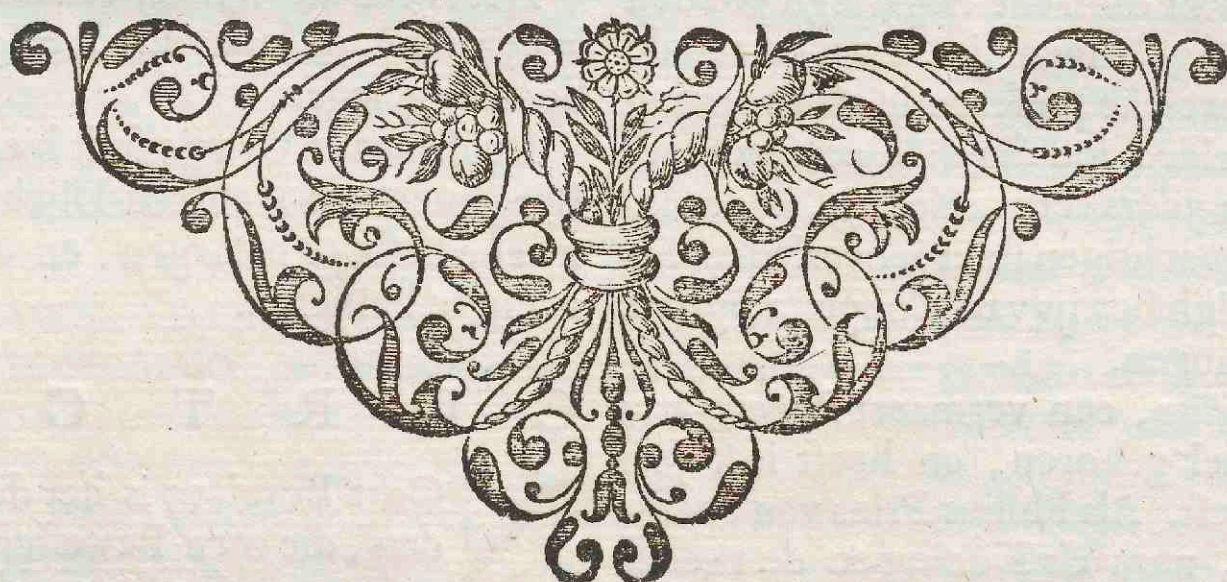
Vernielt.

De gemelde hooge watervloet van 't jaer M D X X X I I heeft dese stadt jammerlijck vernielt en ingesvolgen , soo datse nu noch onder water light.

Het was de geboort-plaets van Ioan Reygersbergh , *I. Reygers-bergh.* die de gemelde Zeeusche Chronijck beschreven , en in 't jaer M D L I uytgegeven heeft.

WOLFAERTS - DYCK.

D It is een van d'outste eylanden van Zeelant , waer van de Hollantsche Chroniken oft laerboecken omtrent het jaer M C C L X X X I I I gewagh maken , in welke tijdt , als het scheen dat de zee byna alle dese eylanden wou inswelgen , dit evenwel het hooft boven hield. Eenige seggen , dat het aen de westsijde , die naer 't eylandt van Walcheren streckt , noch eens soo groot geweest is ; hoewel het nu noch het kleynste niet is. Het had eertijts twee dorpen en twee kasteelen , waer van 't eene Termude , 't ander Sabbingen genoemd was. Behalven dese was 'er oock een stedeken , dat men Piet noemde , daer men noch voor eenige jaren een toren , en d'overblijfselen van een kerck , die de zee , door een verwoede storm , in 't jaer M D X I I ingesvolgen heeft , sien kon. In 't oosten van dit eylandt bleef noch een grooten hoeck landts , die ten tijden van Hertogh Ioan van Brabant met het dorp Hongers-dijck bedijckt wierdt. Toen quamen de schepen in dit eylandt door een breed water tusschen twee dijcken : maer nu moeten die daer buyten in de haven van 't Ooster-landt blijven. De verbolge zee knaeght en vermindert noch dagelijks dit eylandt ; soo dat ick geloof , dat het nu niet boven de drie mijlen in sijn omgang groot is.

S T E D E N
V A N
V T R E C H T.

V T R E C H T
V A N
S T E D E N

U T R E C H T.

Oude
naem,

en zijn oor-
sprong.

Ele Schrijvers zijn van meening, dat dese stadt in haer begin ANTONINA genoemd is, nae Antonius, Roomsch Raetsheer, die van Rome, om de wreetheyt en tyranny van Nero, gevlucht, hier aenquam, en hare beginselen geleyt en veroorsaecht soude hebben. Eenige willen, dat Marcus Antonius, een krijghsoverste onder Iulius Caesar, haer eerst gebouwt heeft, in de tijdt als de Romeynen Gaulen oft Vranckrijck innamen, en datse van hem dese haren ouden naem verkreegh. Doch andere seggen, dat het van de Keyser Marcus Antoninus Pius is, die haer wederom herbouwt en verbetert heeft. Maer wat 'er van sy, 't is altijt seker, (gelijck vele Schrijvers, oude medalien en andere outheden getuygen) dat Utrecht een langen tijdt de naem van Antonina gehadt heeft: en datse sedert van de Wilten ingenomen en verwoest is, die hier een Sterckte oft kasteel, Wiltenburgh genoemd, waer van de fondamenten noch te sien zijn, gebouwt hebben. Dese plaetse is daer na van Dagobert, Koning van Vranckrijck, soon van Clotarius, ingenomen, die haer stercker maeckte, en *Trajectum* oft *overtocht* noemde, om datse als een gemeene wegh oft passagie voor de reyfende lieden was, daer men van alle goederen tol betaelde; welcke naem, die daer na in Utrecht verandert is, sy in 't Latijn noch heden behout, doch wort daer somtijts *ad Rhenum*, dat is, *aen den Rhijn*, bygevoeght, tot onderscheyt van Maestricht, 't welck in de selve tael *Trajectum ad Mosam* oft *aen de Maes* genoemd wort. Lambertus Hortensius, die de Utrechtsche Geschiedenissen treffelijck beschreven heeft, seyt, dat hy geen sekerheyt kon krijgen, waerom en wanneer haer vorige naem Antonina in dese verwisselt is. Amianus Marcellinus noemt haer *Vtricesim*, dat de hedendaeghsche naem naerder komt. Sommige meenen, datse na Vlpus Trajanus, Rooms Keyser, *Vlprecht* genoemd is: doch andere seggen, datse na de Wilten, die haer ingenomen hadden, de naem *Wiltrecht* verkreegh. Maer Gerardus Noviomagus, een welsprekend Historyschrijver, seyt, dat hy in oude boecken, over duyfent jaren geschreven, *Viltrecht*, waer uyt het woort *Vtrecht* gesproten is, gevonden heeft, welcke naem de gemelde Hortensius, soo hy schrijft, best behaeghde.

Gelegen-
beyt.

Sy leght op den ouden gront van den Rhijn, die eertijts, eer dat hy in de Leck vloeyde, door dese stadt naer Leyden en de groote Zee liep: in voegen, dat noch heden de wateren, die d'inwoonders van alle sijden met graften deur de stadt brengen, en van daer deur Woerden en Leyden langs de selve wegh, die den Rhijn plach te nemen, doen loopen, alom noch den Rhijn genoemd worden.

De muren der stadt worden van de riviere *Vtrecht*.

Vecht bespoelt, van welcke de Magistraten der stadt een graft, die men in 't gemeen *de Vaert* noemt, tot in de Leck hebben doen maken, die door de Staten van dit Lantschap in het jaer M D C I V dieper gemaect is, om de koophandel te bevorderen door het bequamelijck voeren van allerley waren.

De stadt wort van twee wateren doorsneden, die daer dwars deur loopen, waer van d'eene oock *de Vaert*; en d'ander, die de Geestelijckheyt en Adel op hunne kosten hebben doen maken, *de nieuwe Graft* genaemt wort: welcke beyde aen de sijden met schoone huysen verciert, en met vijf-en-dertigh bruggen, alle met steene bogen en overwelfels gemaect, hier en daer overdekt zijn.

Her is een stercke stadt; want sy heeft hooge muren met aerde wallen van binnen gesterckt, breede en diepe graften, vier groote bolwerken met steene muren, en vijf andere alleen van aerde.

Sy heeft vier poorten, en soo veel voorsteden; waer van d'eene, *de Waert* genaemt, met een muur omringt en gesloten is, doch niet seer sterck.

Hare gelegenheyt is soo wonderlijck, dat ick twijfel, oft sy, in 't gene dat ick verhalen sal, haer weerga in de gantsche weerelt heeft: want men kan van hier op eenen dagh, in welke men wil van vijftigh bylondere besloten steden, alle hier omtrent gelegen, reysen. Koning Philips, hier sijnde, had groot vermaeck, als men hem dit seyde en vertoonde. 't Is seker, dat 'er een wedspel tusschen drie aensienlijke mannen over dese laeck geschiet is, die de selve soo bevonden hebben. Ia dat meer is, een man kan 's morgens uyt dese stadt naer een van ses-en-twintigh steden, die 't hem belijft, gaen wandelen, daer zijn middaghmael houden, en 's avonts wederom 't Utrecht in zijn huys wesen.

Keyser Karel de vijfde, na dat hy de weereltelijke heerschappy van dit Lantschap door overdracht van de Bisschop Hendrick van Beyeren bekomen had, liet hier een fraey en sterck kasteel bouwen, dat men Vredenburg noemde: maer 't selve is deur d'inwoonders, die veel smaet en overlast van de besetting geleden hadden, in 't jaer M D LXXV II, in een oproer en twist tegen de soldaten, met toelating van de Staten Generael en Don Ioan van Oostenrijck, neergeworpen en afgebroken: want de laetste vreesde, dat de Prins van Oranje dese stadt sou trachten te vermeesteren, en haer tot een wapenplaets oft stercke grens-stadt te maken.

Utrecht is groot en machtigh, hare gebouwen zijn schoon en heerlijck, en vele met groote gewelfde kelders voorsien.

Hier zijn fraye kercken, insonderheyt vijf die uytmunten, en Canonisynen zijn, welckers Canonicken 't eerste lidt der Staten van dit Lantschap zijn, als die van S. Marten, S. Salvator eertijts S. Bonifacius genoemd, S. Pieter, S. Ioannes, en der heylige Maeght Maria; dese laetste is een uytnemende

De Vaert.

De nieuwe Graft.

Sterckte.

Poorten, en voorsteden.

Aenmerkelijcke saken.

't Kasteel gebouwt.

en afgebroken.

Kercken.

U T R E C H T.

mende welgeboude kerck, door Keyser Frederick Barbarossa gesticht, tot een boete en betering hem van de Paus opgeleyt, om dat hy de heerlijke stadt Milanen, met al hare kercken en heylige plaetsen, verwoest had. Vele schrijven van een groot wonder, dat 'er, in 't bouwen van de selve kerck, voorviel: want men vond een open gat oft wel, daer men niet op bouwen, noch 't selve met steenen oft iets anders stoppen kon, hoe wel men vele dingen daer in had doen sincken, (gelijck men oock van Dianaes tempel leeft) doch eyndelijck wierd het met ossenhuyden gestopt en gedeckt, en daer op het fundament oft grontvest gemaeckt, 't welck toen bestendigh bleef; waer op de volgende vaersén gerijmt sijn:

Wonderlijck
voorval.

*Accipe posteritas, quod post tua secula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.*

Dat is:

*Naekomt, neem het wonder aen,
De plaets, daer dese pylaers staen,
(Vertel het vry aen jong en out)
Op ossenhuyden is gebouwt.*

Domkerck.

Maer van al de gemelde kercken is den Dom oft Bisschoplijcke stoel van S. Martinus de kostelijckste en heerlijckste; daer de gemelde Keyser Karel de vijfde in 't jaer M D L V I, het feest der ordre van 't Gulden vlies gehouden heeft. Dese kerck is van den Bisschop Adelboldt, na dat hy de vorige, die hy veel te kleyn achte, afgebroken had, in hare tegenwoordige schoonheyt en treffelijckheyt gebouwt; en wierd van twaelf Bisschoppen, in 't bywesen van Keyser Henrick de tweede, in 't jaer M X X I I I gewijdt.

Doms-
Toren.

Dese kerck is met een heerlijcken en seer hoogen toren, die men oock den Dom oft Doms-toren noemt, en weynigh sijns gelijcke in geheel Nederlandt heeft, verciert.

Conventen
der Ridder-
lijke orde-
ren.

Hier sijn oock twee aensienlijke conventen, 't een van de Maltische en 't ander der Duytsche Ridders, met fraye kercken en heerlijke wooningen voorsien. Sy hebben yder haer overste, d'een wort genaemt de Baljuw van S. Katarine, en d'ander de Commandeur des lants: want sy hebben vele Commanderyen en andere goederen in vele plaetsen van 't omliggende landt; daer sy een aensienlijcken staet op houden, en heerlijck leven, ten beste van de gene die hare mildtheyt deelachtigh sijn. Oock was hier een rijcke en treffelijke Abdy van S. Paulus, daer certijts Monicken van S. Benedictus ordre in woonden. Behalven vele andere kloosters van verscheide ordren, soo van mannen als vrouwen: onder welcke twee uytmuntende van edele Ionckvrouwen en d'aensienlijckste dochters waren, d'eene van S. Bernaerts, en d'andere van der Premonstreyten ordre. Buyten de stadt waren noch drie andere conventen van geschickte edele Maeghden, 't een genoemt *Ten Dale*, van S. Bernaert; 't ander *Oude Wijck*, van S. Benedictus ordre; en het derde van de selve ordre, wierd *het Vrouwen-klooster* geheeten, gelegen in een vermakelijck bosch; waer in de maeghden soet en vreesaem, vol yver, tot stichting van andere, leefden. Niet wijdt van daer is een ander bosch, waer in de groote Abdy van S. Laurens was, oock van S. Benedictus ordre, daer de Monicken soo

Abden,
en andere
Kloosters.

streng en eenzaam leefden, dat men dit Convent, gelijck Trithemius schrijft, certijts *de gevangenis der Benedictinen* noemde; 't welck oock Oostbroeck geheeten was. Een vierdedeel van een mijl buyten de Waertpoort, daer men naer Amsterdam reyst, was een vermaert en rijck Carthuysers klooster, daer men dagelijks vele aelmoessen uytdeelde.

De burgers deser stadt sijn seer beleeft, scherpsinnigh en rijck, waer onder altijt geweest sijn en noch sijn verscheide aensienlijke en uytsteken- de mannen. De eerste en grootste plaets verdient Paus Adriaen de seste, die hier geboren is, en voor meer dan hondert en twintigh jaren de Roomsche stoel bekleet heeft: een man, die niet alleen het uytstekenste licht deser stadt, maer oock van geheel Nederlandt, om sijn ongemeene deughden en overgroote geleertheyt, geweest is; waer door hy eerst Doctor der beyde Rechten geworden is, en verscheide treffelijke boecken schreef. Hy was oock een groot Mathematicus oft Wis-konstenaar; en ontving in d'Academie te Leuven, daer hy de wetenschappen oeffende, verscheide waerdigheden, eer- ampten en rijckdommen, sonder dat hy die socht oft najaeghde. Van de goederen die hy verkreegh, en wel wist te sparen, bouwde hy te Leuven het heerlijck collegie, dat men daer nu noch siet, en, tot sijner eer en gedachtenis, het Paulijcke genoemt word. Sijne vermaertheyt verspreyde sich soodanigh, dat hy tot Praeceptor oft Leermeeester van Keyser Karel de vijfde gekoren wierd: daer nae is hy als Gesant aen den Catholijcken Koning in Spanjen gesonden, daer hy, om sijne verdiensten, 't Bisschdom van Tortosa verkreegh: sedert is hy, van Keyser Maximiliaen d'eerste aen de Paus voorgesteld en aengepresen sijnde, tot Cardinael der Roomsche kercke gemaeckt: en daer nae, door 't afster- ven van Ferdinand, en Philips d'eerste, Konin- gen van Spanje, is hy eenige jaren Gouverneur van dat Rijck geweest. Eyndelijck is hy, in 't jaer M D X X I I, den sesten van Loumaent, met eendrachtige keurstemmen van de geheele ver- gadering der Cardinalen, uytgeseyt die van Ur- sin, tot Paus van Rome gekoren: als hy de tij- ding hier van in Spanje ontving, soo hy gereet stont om de Mis te gaen doen, wierd hy daer door geensins beweeght; maer, als een wijs en stantvastigh man, betoonde veel eer, met sijn statigh opzicht en verstandige redenen, dat hy daer over meer bedroeft dan verblijft was. Hy wou, als hy te Rome was, sijn naem niet ver- anderen, gelijck de Pausen gemeenlijck doen; en leefde maer twintigh maenden en eenige da- gen in desen hoogen staet, waer in hy niet dan moeyte en arbeyt vout: want hy kon al d'oor- logen en wanordre, daer meê Italien en geheel Christenrijck geplaeght was, niet genoeghsaem, naer sijn begeerte, neerleggen, en alles in be- ter staet stellen. Hy liet, Paus sijnde, 't Utrecht een schoon huys bouwen, dat men noch 's Paus huysinge, tot sijner gedachtenis, noemt; en met verscheide fraeye kamers en salen, en een schoo- nen tuyn verciert is. Hy was seker een Prins met ongemeene cieraeden des gemoets begunstigh; sijn deughden hebben oock na sijn doot heer- lijcker

Aert der in-
woonders.

Adriaen de
seste.

U T R E C H T.

lijcker gebloncken : hy was seer danckbaer , be-
leeft en gemeensam met sijne beste vrienden , in
welck getal waren Willem Enckevord , naemaels
tot Cardinael gemaect , Albertus Pighius , daer
wy hier na in de beschrijving van Campen oock
van spreken , en Adriaen Marselaer , sijn Ka-
merling , een seer vroom en treffelijk edelman
van Antwerpen. Doctor Gonsalvus Illescas , een
Spanjaert , heeft het leven van desen Paus Adria-
aen , en eenige andere Pausen , verstandelijk
beschreven. Onder alle de Epitaphien oft graf-
schriften , die op hem gemaect sijn , vind ick ,
naer mijn oordeel , geen dat beter op hem past
dan 't naevolgende : *Hadrianus sextus hic situs est ,
qui nihil sibi infelicius in vita duxit , quam quod impera-
ret ; dat is , hier leghet Adriaen de sesste , die voor hem in
sijn leven niets ongeluckiger vond , dan te gebieden.*

't Hooge
Hof.

In dese stadt is oock het hooge Hof oft Raet
van dese Provintie , daer alle d'andere plaetsen ,
als aen d'opperste Rechtbanck , sich op konnen
beroepen oft appelleren. Sy bestaet uyt een Pre-
sident oft Voorfitter , negen Raetsheeren , een
Rentmeester , een Griffier , en andere mindere
Amptenaers.

Bisshdom
en hooft-
stadt.

Utrecht is verciert met een out Bisshdom , en
is de hoofstadt van dit Lantschap. Haer gebiedt
was veel grooter ten tijde van Dagobert , Ko-
ning van Vranckrijck , als hy Willebord , een En-
gelsman , hier tot eerste Bisshop stelde , die te
Romen van Paus Sergius self gewijdt en Clemens
genoemt is , en als d'eerwaardige Beda schrijft ,
in 't jaer D C xxxvi gestorven is. Na hem
quam S. Bonifacius ; in wiens tijdt de stadt in
grootte welvaert en voorspoet was , en verkreegh
de naem en waerdigheyt van Aertsbisdom. Maer
als de gemelde S. Bonifacius daer nae in dese ge-
westen gedoodt wierd , heeftse dese eer verloren ,
welcke aen die van Keulen gegeven is , op de sel-
ve tijdt als sy jammerlijk van de Noormannen ,
die haer grootste luyfter verdonckerden , ge-
plaeght wierden. Namaels is sy evenwel weder
verheerlijckt door Koning Pepijn en sijn soon
Keyser Karel de Groot , de welcke haer niet al-
leen de Bisshoplijcke eere weder gaf ; maer ver-
eerde den Bisshop oock met het weereltlijk ge-
biedt , en vermeerde 't selve foodanigh , dat het
byna over heel oudt Batavien streckte ; op dat
hy sich te beter tegen sijne vyanden sou konnen
beschermen. De Vriesen , Denen en Norman-
nen hebben haer sedert dickmael verwoest , be-
rooft en verbrant : maer sy heeft 't elckens 't hooft
weder opgeheven , en sich in haer vorige staet
gesteld.

Oude rege-
ring.

Utrecht was eertijds maer een kasteel , daer
een Gouverneur over gebod , daer na een Graef ,
sedert een Kasteleyn die sich Burghgraef noem-
de , en , met de Amptlieden van den Bisshop ,
d'inwoonders bestierde , die , na de Burgh , bur-
gers genoemt wierden. Daer na sijn allengs en
in vele jaren het volck en de huysen vermeer-
dert , soo datse een kleyne stadt wierd , die men
met muren besloot. In die tijdt wierden de gene ,
die 't gebiedt over de stadt hadden , en als Ra-
den waren , Ambachts-heeren genoemt. Als het
kasteel door de tijdt vernielt was , is de naem en
tijtel van Burghgraefschap evenwel gebleven :
Vtrecht.

want de Heeren van Brederode , die onder den
Hollantschen adel uytsteken , en in een gemeene
spreuck d'edelste geheeten , worden Burghgra-
ven van dese stadt genoemt , 't welck hen by erf-
recht nevens Vianen toebehoort , en van 't ge-
slacht van Goyen , die het van 't huys van Kuyck
gekocht oft gewisselt hadden , gekomen is. In
voegen dat , sedert vele jaren , de Burghgraef ,
Schout , Burgemeesteren en Schepenen , het
hooghste gesagh over Utrecht hebben , en het
Recht bedienen. In het gemeene segel , datse
plegen te gebruycken , was de gedaente der Stadt
oft Burgh afgebeeld , met dit omschrift : SIGILLUM

LVM BVRGENSIVM CIVITATIS TRAIECTI.

Dit heeft men omtrent tot het jaer M CC LXX
gebeeficht : want toen is , door een oproer van
't volck , de Magistraet afgeset en verjaeght ; en
in haer plaets een andere , uyt de Gilden geno-

't Oude se-
gel.

men , ingestelt , die 't oude segel veranderden ,
en lieten d'afbeelding van S. Martinus daer in
snijsen , om alle openbare brieven en handelinge-
daer mede voortaan te segelen. Dese regeer-
ing duerde omtrent twee hondert en negen-en-
vijftigh jaren , tot het jaer M D XXIX , als dese
stadt en 't geheele landt , door overdracht van den
Bisshop , als ick boven geseyt heb , aen Keyser
Karel de vijfde quam : want men nam voor dese
tijdt al de Magistraten uyt het gemeen volck ;
hoewel dat somtijds d'aensienlijckste lieden
gekoren wierden. Men had te voren veror-

dat met de
regeering
verandert
wordt.

dent , dat men niemant noemen sou , om dese
ampten te bedienen , 't en sy dan dat hy van 't sel-
ve ambacht , dat hem voorstelde , was , oft ten
minsten maeghschap van iemand van 't selve : in
voegen , dat de Bisshop in die tijdt weynigh ge-
sagh had in de dingen die de regeering der Stadt
betreften. Dese verkiefsing der Magistraten had
niet van nooden eenige bevestiging van de Bis-
schop , niet meer dan in de vrye Rijcksteden van
Duytslant. In 't bedienen der Iustitie volghde
men d'oude gewoonten. De Raet wierd jaerlijcks
verandert ; en nimmer mochten vader en soon ,
noch twee broeders , te gelijk in regeering sijn.
Dese Magistraten oeffenden hooge en lage Iusti-
tie , en hadden 't vermogen om , ten besten van
de Gemeente , wetten en bevelen te maken. Yder
Gild mocht oock eenige ordre voor haer ambacht
stellen , die evenwel , door 't bevestigen der
Magistraten , sijn kracht en gebruyck ver-
kreegh. Als de Vorsten van Oostenrijck (die ,
door Maria Keyser Karels grootmoeder , erfge-
namen van 't Huys van Bourgondien waren ,)
't gebiedt van dese Stadt verkregen hadden , heb-

Oude wet-
ten en ge-
woonten.

ben sy de gemelde regeering en wetten veran-
dert : want de Schout , die men gewoon was uyt
de Raet te kiezen , wierd toen uyt den Adel ge-
nomen ; en hy was sedert die tijdt als Stadthou-
der van de Gouverneur der stadt. Al d'andere
Magistraten en Amptlieden wierden voortaan
nae 't welbehagen van de Prins , oft der gene die
hy in sijn plaets over 't Lantschap stelde , geko-
ren. Dese ordre van regeering duerde tot dat
dese stadt sich , nevens andere steden der ver-
eenighde Nederlanden , in vryheyt stelde : hoe-
wel daer in toen geen oft weynigh verandering
voorviel , alleen dat de Magistraten grooter ge-
sagh

Andere
wijse van
gebieden.

U T R E C H T.

Magistra-
ten,
en hare ver-
kiezing.

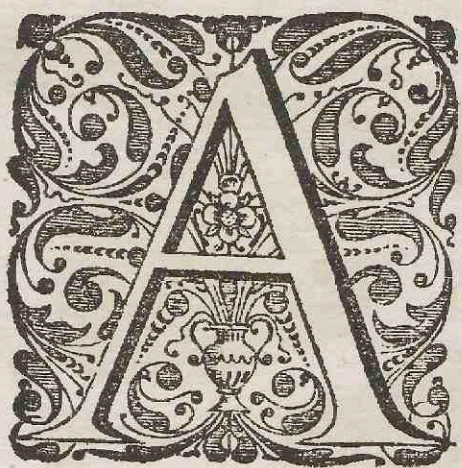
fagh dan ooit te voren verkregen. Hier zijn nu, behalven de Schout, twee Burgemeesteren, twaelf Schepenen die de gedingen wijfen en recht spreeken, vier-en-twintigh Raetsheeren, en twee Ontfangers oft Schatmeesters, waer van eenige gemeenlijck jaerlijcks verandert wierden; in wiens plaets d'oude Magistraet een dubbel getal verkoos, daer de Staten en de Gouverneur der Provintie dan een enkel uytnamen. Oock was hier een vergadering van acht mannen, die men den Krijghs-raet noemde, die als Capiteynen over de gewapende burgers geboden, en eer- tijdts meer macht hadden, welcke, in tijden van oproer, somtijdts misbruyckt wierd, waer door het te moeyelijcker was, terwijl men d'eerste Bur- gemeester uyt de Ridderfchap nam, 't welck oock veroorfacckte, dat de Magistraten toen een voorstander uyt een andere ordre namen. Hier over kregen sommige nadencken, dat de Raet en de Gemeente den Adel te seer tegen was, waer uyt eenigh geschil en misnoegen tusschen hen voortquam: dies heeft men, om de stadt voortaan in vrede te houden, nae 't voorbeeld der gebuer-steden, een eeuwigen Raet, die ge- meenlijck de Vroetschap genoemd wort, inge- stelt; en sedert heeft men de Burgemeesters niet meer uyt den Adel verkoren. Defen Raet bestaet uyt veertigh mannen, waer uyt jaerlijcks, den eersten October, twee Burgermeesteren, en uyt d'oude Heeren en voornaemste burgers twaelf Schepenen gekoren worden. Men noemt een dubbel getal, waer uyt de Prins van Oranje, als Gouverneur van dit Lantschap, een enkel plagh te kiezen. De Burgemeesteren zijn gemeen- lijck twee jaer in bediening. Hier zijn oock twee Ontfangers oft Schatmeesters, die men *Kame- laers* noemt, waer van d'een de stadts penningen van d'Imposten en andere saken ontfangt en uyt- geeft, en d'andere de gemeene gebouwen be- sorghet. De acht Kapiteynen der burger-vaen- delen worden uyt den breeden oft eeuwigen Raet verkoren, om alle twisten en beroerten voor te komen. Eenige der gemelde burgers waken des nachts, om de stadt te bewaren; en worden, als in vele andere steden, in 't gemeen Schutters ge- noemt. Voorts is hier een Schout, die 't hoogh- ste ampt in dese stadt bedient, en in 't gemeen uyt den adel gekoren wordt. De Vroetschap verga- dert gemeenlijck alle maent eenmael met de Ma- gistraten; doch word oock wel op andere tijden,

als 't de noot vereyscht, door de Burgemeeste- ren t'samen geroepen, om met hen over 't ge- meene beste te raetsplegen.

De Staten van dese Provintie, gelijk ten deel *Staten.* aengeroert is, bestaen in drie leden, waer van de Geestelijckheyt oft de vijf Canonifyen het eerste lidt is, den Adel het tweede, en de Ste- den het derde. Dese Heeren hebben in 't jaer *Academie.* M D C XXXV, in dese stadt een Academie oft hooge Schole opgerecht; en de selve met ver- scheyde treffelijcke en hooghgeleerde Professoren in de Theologie oft Godrgeleertheyt, de Rechten, Medicine, Philosophie en Mathema- tica, voorsien; waer door de selve gedurigh toeneemt, vermaerder en heerlijcker wordt. Oock is'er, tot vermaek van den jongen Adel en Studenten, een fraeye en lange pallemailje-baen gemaect, aen elcke sijde met vier oft vijf ryen lindeboomen seer vermakelijck beplant.

Utrecht heeft d'eer, dat binnen hare muren *De Unie ge- sloten.* de Naerder Unie oft Vereeniging tusschen de Staten van verscheyde Provintien gesloten is; waer door de banden van eendracht gevlochten sijn, en de Republijcke haer aensien en luyfter by alle andere Vorsten en Volcken verkregen heeft: want als Prins Willem van Oranje be- merckte, dat de Pacificatie oft het Vrede-ver- dragh van Gent gebroken was, en dat de Prins van Parma met alle vlijt arbeyde, om de Pro- vintien onder sijn gebiedt te brengen, ('t welck hem met de Walsche gewesten, meer door ver- standigh en Staetkundigh beleyt dan door oor- looghs-gewelt, geluckte) stelde hy oock al de krachten van sijn kloeck vernuft te werck, om die slagh naer sijn vermogen te breken, door 't oprechten van een nieu verbont: soo dat hier in 't jaer M D LXXIX, den 23 van Loumaent, een naerder Unie, bestaende in XXVI punten, tusschen de Gemachtighden van Gelderland en Zutphen, Hollant, Zeelant, het Sticht Ui- trecht, en de Vriesche Ommelanden tusschen d'Eems en Lauwers, besloten is; onder verkla- ring, van geensins het vrede-verdragh van Gent te willen krencken, maer 't selve veel eer te be- vestigen. Vrieslant en verscheyde andere steden hebben sich daer na oock in dit verbont bege- ven. En dit is de Unie, waer door defen Staet het *vereenighde Nederlant* genoemd wort; die ick wen- sche dat onverbrekelijck en eeuwigh by al de Bontgenoten onderhouden werde.

A M I S F O R T.

Naem.

Ontheyt.

Vrucht-
baerheyt.

Gencug-
lijke ho-
ven en
lande-
ryen.

AMISFORT, een treflijke Stadt in het Sticht van Utrecht, schijnt van de Eemstroom sijn naem gekregen te hebben, welcke altijd loopende wateren, uyt verscheyde plaetsen t'samen-vlietende, dicht onder de vesten der Stadt in een kolck ontfangt en in de bygelege boesem der zee uytstort. Op wat tijdt, en door welcke stichters het gebouwt sy, gedencken de Tijdtboecken niet; dat het efter oudt is, blijkt daer uyt selfs, dat van 't selve omtrent het duyfent en seste jaer des Heeren, als de tweede Henrijck Keyser, en Aufrid Graef van Teisterbandt, Heer van Haltena en de XVIII Bisschop van Utrecht was, in de jaer-boecken gewaeght wordt. Dat het in 't begin een kleyne Stadt geweest is schijnt uyt de oude vesten en graften; naemaels doch is 't, by 't bloeyen der saecken, door het omringen der oude met een nieuwe Stadt, geweldig vergroot.

Ten oosten en suyden heeft het seer vruchtbaere landen van allerley koorn, en sint eenige jaeren herwaerts oock van toeback, onderscheyden met dichtgeplante eycen en genoeghlijke hoven: Ten westen bergen, heyde, beemden en hack-boschen, jaerlijcks door een bysondere en nabootsende plantlust genoeghlijcker en grooter gemaect; ten noorden seer vruchtbaere weyden, welcke een mijl oft twee van de Stadt door een arm der zee bespoelt worden. Uyt dese zee worden langs de bevaerbare Eemstroom allerley waren in de Stadt gevoert. Binnen en buyten is het verciert met ontalijcke lustige en welbebouwde hoven, door 't geruysch van seer klaere en lieflijke beexkens doorstroomt, en duysenderley gefangen van ontelbare nachtegaelen doorgalmt; om nu niet te spreken van de H. Bergh, en het weêr-galoof Randebroeck van den onvergelyklijcken Schilder en Bouwmeester Jacob van Campen, en dat groen en tusschen uytnemende pijn-boomen, cypressen en andere edele boomen altijd levendigh Beeckhoven van den edelen Arnhoudt van Wijnbergen, daer de somer, om de schaduwrijcke oevers sonder hitte, en in 't midden van de winter selfs geduurigh voor oogen speelt, en daer 't also door een geluckighste nabootsing van beter natuur altijd lente is.

De Stadt self wordt met een wal en muuren omringht: voorts van natuur en gele-

gentheydt der plaets swack genoegh. De Neerburgers oft leven van haer inkomsten, oft plegen den ackerbouw, het wolle-weven en den koophandel. Het Stadts recht heeft hun in 't duyfent twee hondert negen-en-vijftigste jaer Henrijck, Bisschop van Utrecht, vergunt; namaels in 't duyfent twee hondert acht-en-negentighste jaer heeft Willem ingestelt, dat die van *Amisfort* even het selfde recht, als die van Utrecht, souden genieten. Daer na omtrent het duyfent vier hondert drie-en-sestighste jaer is 'er tusschen beyde de volckeren een onderling verbont van bescherming gemaect, *met gelijcke voorwaerde en vryheydt*, tegen ieder, die in dit Sticht woonde, en een van beyde in de gemeene saeck quetste. Oock waren dese twee Steden leden van dit landtschap, als 'er lang daer na noch andere bysondere kleyner waren, ieder aen haer Heer onderworpen, het welck de brief van 't verdragh, certijds met de Over-Yffelschen aengegaen, te kennen geven kan: *VVy Steden Utrecht en Amisfort van dese kant, en vvy Steden Deventer, Kampen, Zuvol, van de andere kant als Steden van het gebiedt des Yffels*. Onder welcke, na 't getuygenis van oude gedenck-schriften, oock Groeningen, Koeverden en de Drent begrepen geweest sijn.

Het heeft Jaermerckten door gantsch Nederlandt vermaert, van welcke hun twee vergunt sijn van Bisschop Guido, oft Guye, in 't duyfent drie hondert een-en-dertighste jaer: insgelijcks twee Kercken, behalven de ander kapellen, de eene groot en heerlijck gebouwt, de andere kleyner, doch met een treflijke toorn versiert. Dit is een Koopstadt van appelen, druyven, nooten, honigh, wasch, meede, hout, wol, en insonderheydt van koorn, sodanigh als in geenige andere Stadt der Vereenighde lantschappen, 't welck sy lichtlijck gelooven sullen, die weten, dat hier burgers sijn, die voor sich alleen en bysonder dickwijls so veel tarw, rog, en boeckweyt inkoopen, als 'er op omtrent hondert en tachtigh wagens ingebracht wordt. In de Stadt self sijn, 't geen men nergens anders vindt, twee meulens om lakens te maecken, die door 't water omgedreven worden, seer ongemeen en kostelijck gebouwt, d'eene met een treflijck en ruym hof en huysing, door 't aengroeyen van 't getal der wollen-wevers en wolkopers. Hier sijn oock, tot groot nut der Stadt, over de hondert en tachtigh lakenmaeckers winckels.

De Amisforders worden in de geschichten gepreesen, ja, na 't getuyghnis van Ensius in

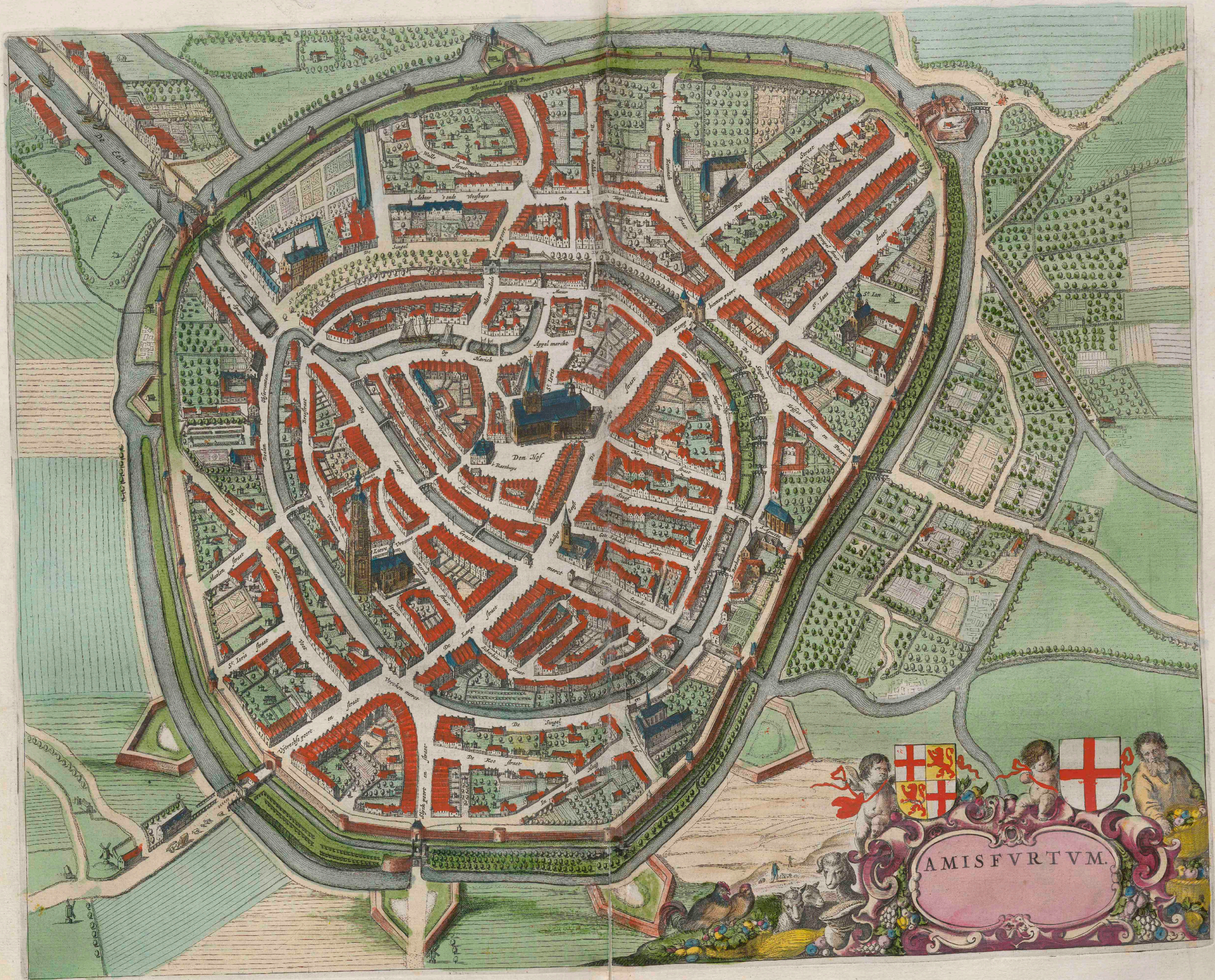
iiij. B

Verbont
met U-
trecht.

Kercken.

Koop-
man-
schappen.

de

A M I S F O R T.

Grooten
lof der
inwoon-
ders.

de vermaecklijkheden van zijn Duytslandt, *Amorforders* genoemt, van *Amor fortis*, de stercke liefde, waer meê sy elckander beminnen, altijd eenfinnigh en eendrachtigh, selfs in de veel-spaltigheden der Godts-diensten, die elders soo veel quaets berockenen. Sy worden gepresen om haer matigheydt, voorsichtigheydt, mildadigheydt tot de armen, herberghsaemheydt tot de vreemdelingen, getrouwheydt tot de Vorsten, en dapperheydt in den oorlogh, waer van de wapenen van dese Stadt alleen in 't gantsche Sticht eertijts met een goude kroon vereert waren. De Bisschoppen van Utrecht, van haer onderdanen verdreeven, hebben sy dickwijls en mildelijck ontfangen, en grootmoedighlijck in haer stoelen herstelt, onder anderen Assuerus van Kuylenburgh in 't duyfent vier hondert ses-en-dertighste jaer, Diepholt in 't duyfent vier hondert acht-en-veertighste jaer, Henrijck Palatijn in 't duyfent vijf hondert acht-en-twintighste jaer, die sy met gewapender handt in de Stadt van Utrecht weêr ingevoert hebben. Sy hebben oock Vrou Jacoba van Beyerens, Gravin van Hollandt, op haer eyge kosten tegen den Heer van Arckel in 't innemen van Yffelsteijn en Gorkum geholpen, waer van sy oock met ope brieven van haer bedanckt sijn. De macht der Hollanders en Geldersers hebben sy dickwijls gestuyt, Utrecht viermael door wapenen ingenomen, het heyr van Hertogh Philips van Burgondien (na 't getuyghnis van Meyer in 't sestiende sijner jaerboecken) tweemaal van haer vesten gedreven. Door welke dingen in de vrientfchap der nabuurige Vorsten geraeckt, sy in veel landen vryheydt van tol verkregen hebben: welke hun oock onder anderen Willem van Beyerens, Palsgraef Jan, Graven van Hollandt en Zeelandt, Walram oft Walraven van Brederode, Kasper van Kuylenburgh, Joan van Egmond; ja oock de Koningen van Engelandt in haer heerschappien, en namaels de vijfde Karel door Gelderlandt en Zutphen wijds en sijds geschoncken hebben.

Gods-
huysen.

In Oude-mannen-huysen, Ziecken-huysen, een Wees-huys en Gasthuys, en gewoone uytdeelingen van Aelmoeffen wijcken sy naeulijcks voor de voorneemste steden van ons Nederlant, alle welcke ten meesten deele door uysterste-wil-makingen en begiftingen der burgers by een vergadert sijn. Voorts is, om de beste jeught te onderwijfen, nu voor lang een seer wijdtluftigh School opgericht, waer over veel jaren lang gestelt geweest sijn, en nu noch gestelt sijn mannen in geleertheydt en seden opfichtigh; waer door 't geschiet is, dat de bloem der Nederlandtsche

School.

jeught uyt de nabuurige landtschappen hier na toe vloeyde, en soo veel doorluchtige en geleerde mannen op verscheyde tijden hier uyt voortgekomen sijn, onder welke, behalven so veel anderen, hier gebooren sijn, *Albert de VVijs*, Gesant van den tweeden Maximiliaen, tot Konstantinopolen by den Turkschen Keyser; *Steven Laurey* en *Godfrid Versteegen*, d'een Opper-genees-meester van den selfden tweeden Maximiliaen, de ander van den tweeden Rodolf; *Joan Fonck*, na veel gesantschappen, met groot lof opperste der Nederlandtsche Raedt in Spanjen, lief aen Koning en Vaderlandt; *beyde Soeffen*, de eene richter in 't hooge hof van Mechelen, en namaels Bisschop van 's Hertogenbosch, de ander Hoog-leermeester der Rechten in de edele hooge School van Leuven, en seer vermaert door sijn aentekeningen op het Rechtboeck. Aen dese Stadt hebben oock Hollandt en West-Frieslandt danck te wijten voor haren in de wreetsste tijden Lants-voorspraeck *Paulus Buys*, en diens navolger *Joan van Oldenbarnevelt*, Ridder, Heer van den Tempel, &c. Bewaerder van 't groot segel van 't gemelde Landt, en eenige reysen, tot groot voordeel van 't Gemeen-best, Gesant by de doorluchtighste Koningen van Vranckrijck en Engelandt; een van de grootste Politijken of Staetkundigen sijner eeuwe, die aen sijn Vaderlandt onwaerdeerlijke diensten gedaen heeft; want wy sijne wackerheydt te dancken hebben voor de behoudenis van onsen Staet selfs voor den inwendigen vyandt, en naderhandt voor 't verlossen van ons Gemeen-best van uytlandtsche schuldt.

Trefse-
lijke en
vermaer-
de man-
nen.

Van *Jacob van Santfort*, insgelijcks uyt-nemende Hoogh-leermeester der Rechten in de hooge School van Leuven, en andere, die noch leven en in haer bloeyfel dertelen, swijgh ick; mits dese onsterflijckheydt van naem en roem eenige godlijckheydt sy, die den mensch eenmael navolgt, noyt verselt.

In 't duyfent ses hondert negen-en-twintighste jaer is *Amisfort* van de Spaenschen en Keyserfchen te gelijk met de grootste schrik onder 't beleydt van den Graef van Montecuculi bevochten, aen wien 't sich eyndlijck gedwongen is over te geven, mits haer swacke muur van selfs ter neder viel: terwijl ondertusschen de doorluchtighste Vorst van Oranjen 's Hertogenbosch met een wonderwaerdige belegering druckte. Korts daer na Weefel door de Vereende Staten met krijgslist ingenomen sijnde, heeft de vyandt dese Stadt van selfs verlaten.

Van
Monte-
cuculi in-
genomen,

en verla-
ten.

Die hier van meêr begeert, besie de jaerboecken van Geerardt van Nimmegen, Meyer, Lysterius, Hortensius en anderen.

WYCK TE DVERSTEDDE.

Outheyt.

Gelegen-
heyt.

Verwoest.

Kasteel.

It is een seer oude stadt, daer Tacitus op een loffelijke wijze van spreekt, en noemtse *Batavodurum*. Sy is op een arm des Rhijns, oock de Leck genoemt, omtrent een mijle van Kuylenburgh, en drie van Vtrecht, gelegen. De Normannen hebben haer eertijts verwoest; en is daerna in 't herbouwen veel kleynder gemacckt: doch om hare goede en bequame gelegenheyt meest altijt een tamelijck vermogende stadt geweest; en nu noch in goede staet. Hier is oock een redelijck sterck kasteel, daer de Bisschoppen van Vtrecht weleer veeltijts hun verblijf hadden, niet alleen om hare aengenaeme en liefelijcke landouwe; maer oock om dat het een seer dienstige verreck-plaets is, om sich in eenzaamheyt, en afgesondert van 'tonmatigh gewoel des volcks, te verlustigen, en tot Godtvruchtige oefeningen oft de studien te begeven.

R H E N E N.

RHENEN leght op de selve arm des Rhijns, twee goede mijlen van Wijck te Duerstede, en vijf groote van Vtrecht. Het is oock een seer oude stadt, die Tacitus in sijn Annales oft Jacrboecken *Grinnes* noemt. In 't omleggende landt, dat naer Vtrecht streckt, is een groot veen om turven te steken; dies heeft men, voor omtrent hondert jaren, een mijle van daer een nieu dorp, Venendael genoemt, meer om turf dan iets anders te winnen, gebouwt, 't welck sedert vergroot en verbeterd is. Thomas Gramaye, en Jan de Calue hebben den eersten steen van het fundament deser kercke, gewijt ter eeren van den heyligen Salvator, geleyt. Ick heb alleen de korte beschrijving deser stadt hier by gevoeght, dewijl ick hare aftekening tot noch toe niet heb konnen bekomen.

Gelegen-
heyt.

Nieu
dorp.

M O N T F O O R T.

Een
grens-
stadt.

Stichter.

L. Hor-
sensius.

MONTFOORT is aen de waternvloet Ysel, en een mijle van Woerden, Oudewater en Yselsteyn, gelegen. Het was eertijts een tamelijcke stercke stadt, en tot een grens-plaets tegen de Hollanders, door Godefridus, Bisschop van Vtrecht, gebouwt.

Lambertus Hortensius, een geleert en vermaert History-schrijver en Poët, als sijne uytgegeve wercken getuygen, is hier geboren. Hy was Rector der Schole te Naerden, als dat stedeken van de Spaenschen in 't jaer

MDLXXII ingenomen en jammerlijck verniet wierd: welcke verwoesting hy, als sommige seggen, beschreven heeft; doch is, nevens meer andere vruchten van sijn kloeck vernuft, noch niet gedrukt.

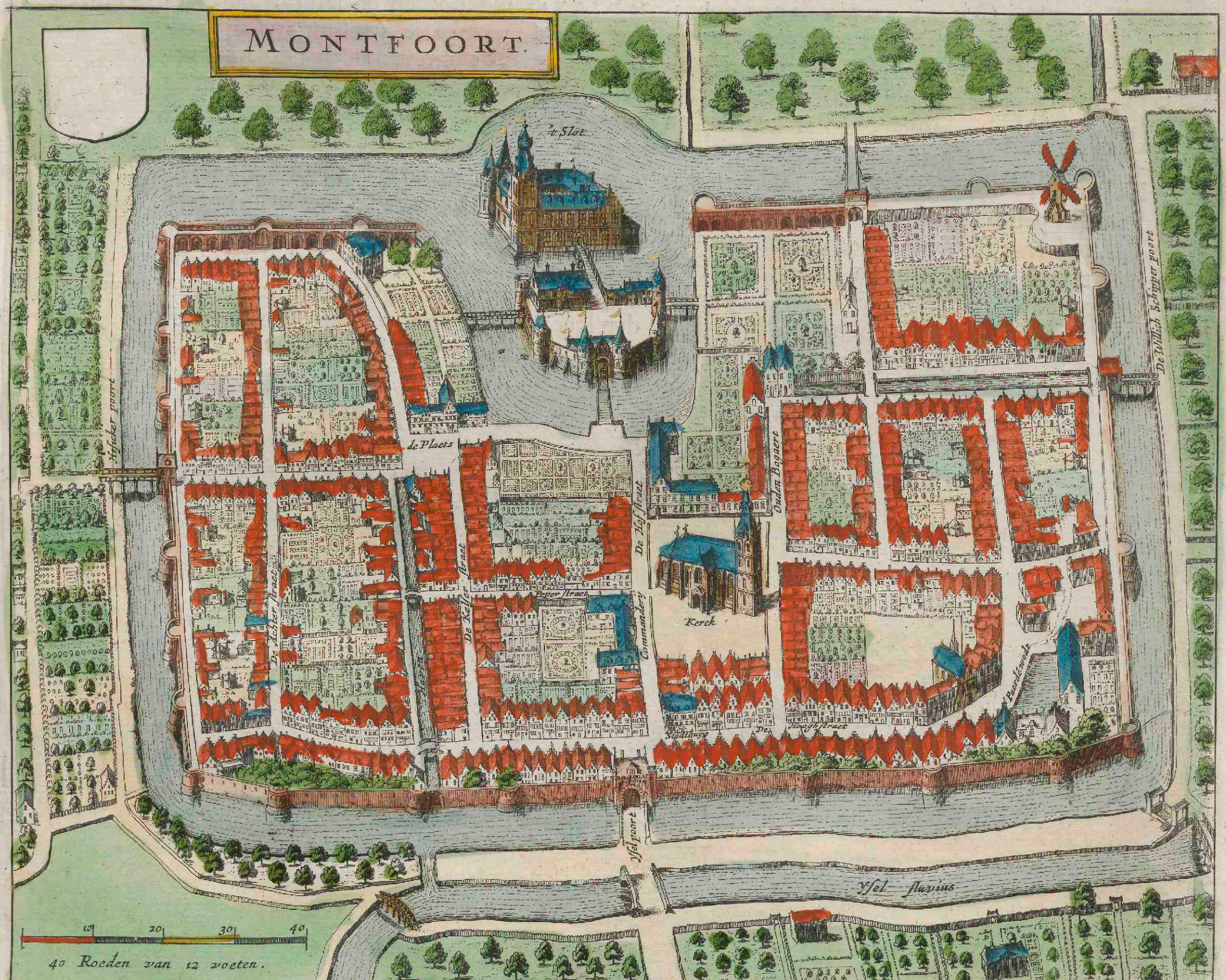
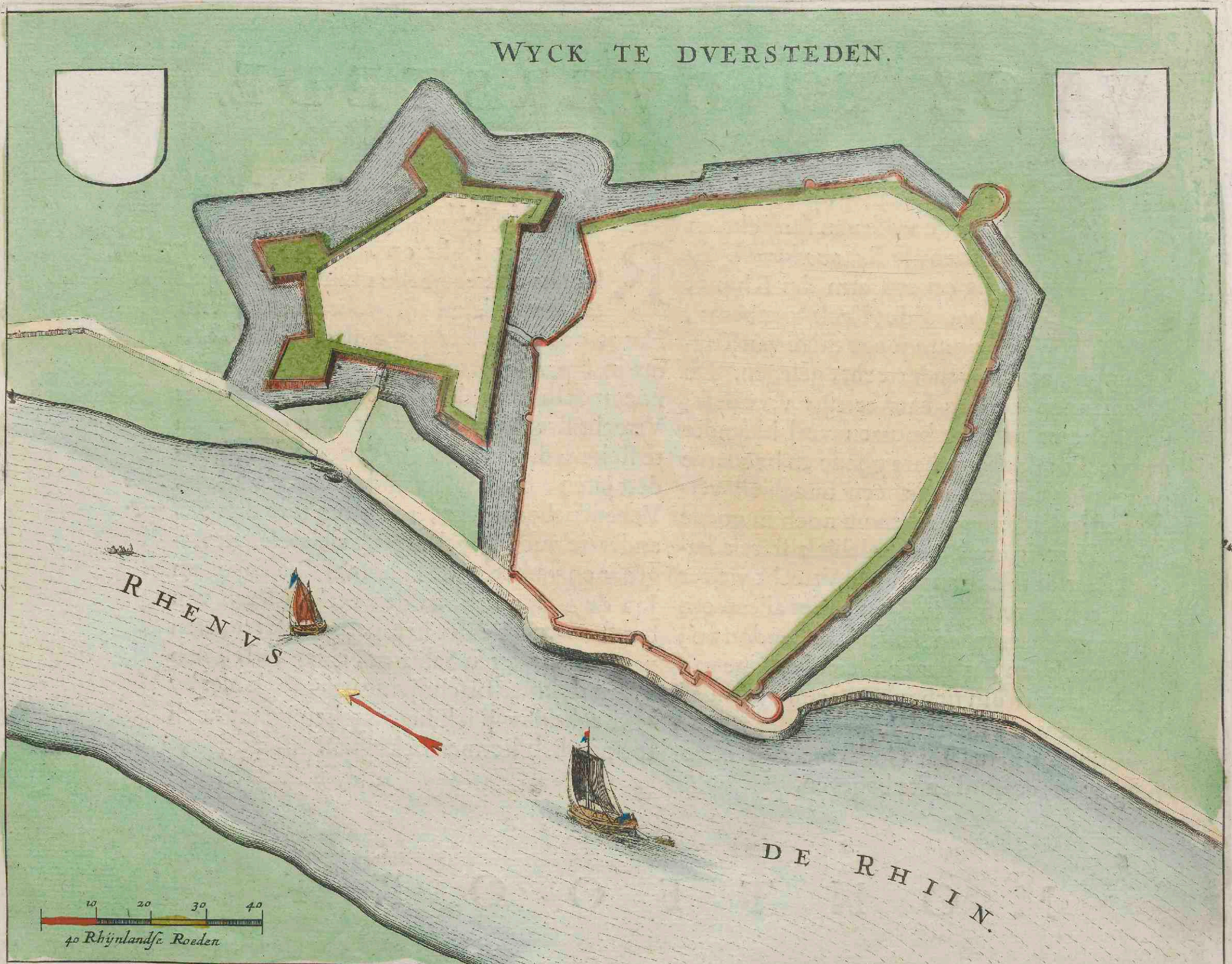
Hier is een out en groot kasteel, maer vervalt eenighsins, om dat het niet wel onderhouden wort. Het meeste deel der inwoonders geneeren sich met de lantbouwery. Ook heeft dit stedeken vele swarigheden geleden: in een van de selve is de kerck met meer dan seventigh besondere huysen verbrant, en vele andere seer beschadight.

Kasteel.

Ongeval.

Vtrecht.

iiiij D

S T E D E N

V A N

V R I E S L A N D.

THE

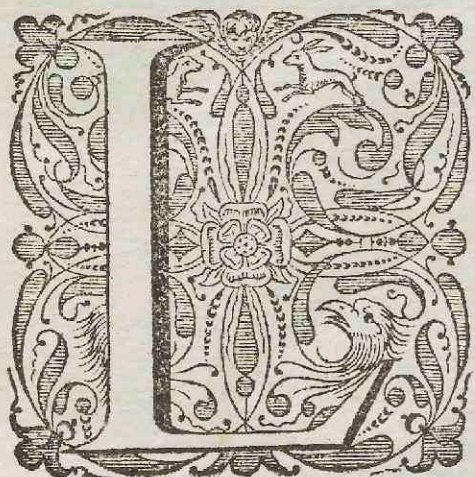
OF

THE

B E S C H R Y V I N G
van
L E E U W A E R D E N.

Uyt de Historie van V B B O E M M I V S getrocken.

Waerdig-
heyt.

Begin.

Gelegen-
heyt.

Naems
oorsprong.

L E E U W A E R D E N, in het Landtschap van Vrieslant gelegen, is een groote, vermaerde, schoone en volckrijcke stadt; soo datse boven al andere van dese Provintie uytsteekt, en met reden het hooft der selve genoemt word. Sy is tamelijk oudt; want men geloofst, datse in't jaer c l o c x c tot een stadt geworden is, doch kleyn van begriip, om datse alleen bestont uyt de plaets die men *Niehoven* noemde, 't welck nu omtrent in 't midden der stadt is; dat toen een weynigh verheven en dicht by een arm der zee was, die men de Middelzee noemde, welcke tusschen Oostergoo en Westergoo deurliiep, en die van elckander scheyde, waer van ick gewagh maeck in 't negende boeck van 't eerste deel mijner Historie van Vrieslant. Onse voorvaderen noemden de verheve plaetsen in 't gemeen *Weerd*, waer door men geloofst, dat dese stadt van dit woord haer naem heeft, gelijk vele andere plaetsen in dese landen: want men vind in Oost-Vrieslant, *Langwerd*, *Eckwerd*, *Vischwerd*, *Lockwerd*; tusschen de Eems en Lauwers, *Holwerd*, *Iuckwerd*, *Grewerd*, *Stitswerd*, *Silowerd*, *Ferwerd*, *Adowerd*, *Dorckwerd*; tusschen de Lauwers en 't Vlie, *Ferwerd*, *Foswerd*, *Tiarwerd*, *Hochwerd*, *Langwerd*, en meer andere: en van de kleyn riviere *Lea*, die, niet wijdt van de gemelde plaets daer dese stadt gebouwt is, in de voorseyde Middelzee liep; soo dat uyt dese twee woorden *Weerd* en *Lea* de naem *Leeuwerd* oft *Leeuwaerden* gesproten is. Doch ick geloof liever, datse na seker *Leeuwius*, heer deser plaets, genoemt is, op de selve wijze, als *Ecowerd* van *Eco*; *Iuckwerd* van *Iuco*; *Fedwerd* van *Feddo*; *Adwerd* van *Ado*; *Foswerd* van *Fossa*, een vrou; *Tiarwerd* van *Tiarcho*; en *Boswerd* van *Bolon*. Dat alle de gemelde plaetsen de namen van hare Heeren hebben, sal by geen gesont oordeel, naer 't mijne, in twijfel getrocken worden: want het sijn alle eygen benamingen, die de Vriesen noch heden daeghs gebruycken. Eenige andere willen d'oorsprong van de naem soecken by sekere weerd oft herbergier, die hier eerst sou gewoont, en, tot gerief der reysende lieden, een herbergh gehouden hebben in de leeuw, oft daer de leeuwuything; maer seker, my dunckt datse ons een fabel oft verzieling poogen wijs te maken.

Aenwas.

Als men dese stadt eerst begon te bouwen, waren de twee dorpen *Oldehoven* en *Hoeck* dicht by haer in 't west en 't oost gelegen, welke daer na binnen de muren besloten sijn, doch

Vrieslant.

behielden haer vorige namen, en de kercken haer recht en gebiedt. Aen de zuydsijde heeft sy oock seer toegenomen, soo datse nu omtrent duyfent en ses hondert treden in haer omring groot is. Hare straten sijn ruym genoeg, met allerley geestelijke en weereltijcke gebouwen, en vele schoone huysen van bysondere lieden, dicht beset.

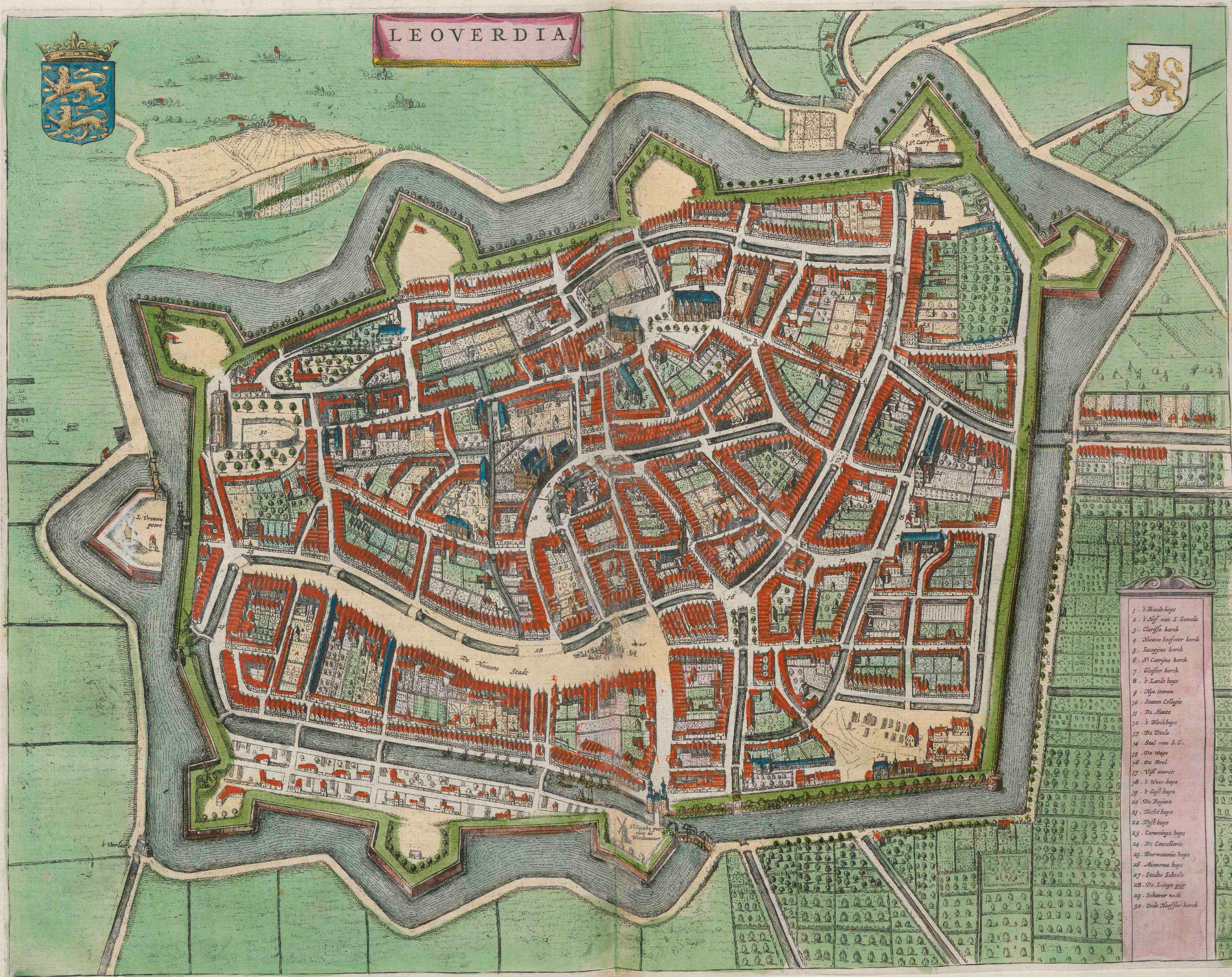
Sy heeft seker privilegie oft recht, in't jaer M C C C C X X X I I, te *Bolswaert*, daer de Staten van Oostergoo en Westergoo toen vergadert waren, gegeven, by 't welck de twee gemelde dorpen *Oldehoven* en *Hoeck* aen de stadt gehecht, en haer gebiedt onderworpen worden, niet alleen 't gene dat 'er van binnen de muren, maer oock dat buyten de selve leght; 't welck, gelijk 't gemelde privilegie seght, tot nut van 't Gemeene beste gedaen is; en aen alle steden en amptlieden geboden dese ordre te gehoorfamen; die, eenige jaren daer na, door de Hertogh van *Saxen*, en, in't jaer M D X V I, door *Karel*, Prins van *Spanje* en van *Bourgondien*, en naemaels *Keyser*, bevesticht is.

Vele oude adelijcke geslachten hebben hier schoone huysen laten bouwen, om in tijden van oorlogh, als 't platte landt plach verdorven te worden, en anders, als 't hen geliefde, in de stadt te woonen, als dat van *Camminga*, *Vnia*, *Camstra*, *Minnema*, *Martena*, en *Burmana*: het outste van dese huysen is *Camminga*; want op hare landeryen en gronden is aen d'oostzijde een groot deel der stadt gebouwt, waer omtrent sy oock een schoon kasteel en een dorp, die haren naem voerden, hadden. Eyndelijck, nae 't voortrollen der jaren, sijn dese geslachten soo machtigh in de stadt geworden, dat d'oude vryheyt verdruckt wierd; soo dat de Raet, in saken van belang en gewicht, niets sonder hun toestaen durfde besluyten. Doch sedert het jaer M C C C C X X X I I heeft de Magistraet der stadt, door last van de Staten van Vrieslant, de ordre en wijze van gebieden over alle d'inwoonders ontfangen.

Leeuwaerden wierd eertijts na velerhande en besondere wetten bestiert, die in 't jaer M D C X V versamelt, d'overtollige afgeschafft, en tot de volgende gebracht sijn; te weten: dat niemant tot Raet nocht Gesworene verkoren sal worden, die geen openbare oeffening en belijdenis doet van de Religie, die nu in d'openbare kercken geleert word; nocht niemant die geen vaste goederen in de stadt oft haer gebiedt heeft: sy moeten oock vyanden van al de gene sijn, die desen Staet willen bestrijden oft eenigh leet doen; van een vroom en onberispelijck leven; en t'eenemaal genegen om de vrydom te hanthaven en beschermen. Dat

v A

de Raet

LEOVERDIA

1. De Rode huy
2. De Stijf van S. Genade
3. Cluytse kerk
4. Nieuwe kerk
5. Jacopine kerk
6. St. Catharine kerk
7. Cluytse kerk
8. De Lente huy
9. Nieuwe toren
10. Staten Collegie
11. De Munte
12. De Bloekhuys
13. De Driele
14. Stal van S. G.
15. De Wey
16. De Hout
17. Nieuw markt
18. De Wey huy
19. De Gyl huy
20. De Ruyter
21. De Ruyter huy
22. Ruyt huy
23. Carminage huy
24. De Concellarie
25. Burmannie huy
26. Minnen huy
27. Stads Schouw
28. De Linge gyl
29. Schuur wijk
30. Oude kerk

L E E V W A E R D E N.

over't ver-
kiezen der
Magistra-
ten:

de Raet op den laetsten December, als sy hare ampten een jaer bedient hebben, twaelf van de voornaemste burgers, en den eersten January vier andere, die geen Gesworene noch Bevelhebbers over de burger-vaendels geweest sijn, noemen sal; daer nae sullen sy op 't stadthuys alle de gemelde Gesworene, bestaende in dertien mannen, en de geseyde Bevelhebbers versamelen, aen wie sy bevelen, datse door 't lot vier uyt yder vergadering sullen kiezen, buyten 't getal der gene die te voren door de Raet genoemt sijn; en soo 't lot by geval op een van hen viel, dat men voortga, tot dat men een verkrijght die niet genoemt is: dan sal men noch ses andere uyt d'aensienlijkste burgers kiezen, om het getal van achteen te vervullen; van dese sal men de helft door het lot affonderen, om de stadt als Overheden te bestieren; waer van jaerlijcks drie afgaen, als een Burgemeester en twee andere, die geen Bouwmeesters sijn. Dat de negen gekoren soo veel andere, in de plaets der gene die afgaen, genomen uyt de twaelf die de Raet genoemt had, sullen stellen. Dat alle d'afgaende mogen tot Geswore mannen gemaect worden. Dat niemant stem sal hebben om te kiezen, die eenigh ander ampt in dese Provincie heeft, oft het Ontfangerschap oft eenige diergelijke bediening bekleet. Dat de gene die nu een der verkiesers geweest is, 't selve in 't volgende jaer niet wesen magh. Dat de Raet jaerlijcks eedt doen sal op de selve wijze als men in d'andere steden doet. Dat de Raet alle processen oft gedingen sal vonnissen na't gemeen gebruyck, 't welck men in 't hooge Hof en andere Rechtbancken van Vrieslandt onderhoud. Dat 'er jaerlijcks, als de nieuwe Heeren hunne ampten beginnen te bedienen, een amnistie oft vergetenis van alle saken sal afgekondight worden: en eyndelijck, soo iemant tegen dese wetten en bevelen sondight, dat men hem strafbaer, en als een vyant van de gemeene rust sal oordeelen. Dit sijn meest al de wetten, maer noch nooit gebruyckt. Van de Gesworenen heb ick gesproken, maer ick vind niet dat 'er iets in verandert is, of ick heb het alree aengewesen, te weten, dat de drie die van den Raet jaerlijcks afgaen, onder de Gesworenen gestelt worden, 't welck oock tot noch toe niet geschiet is; in voegen dat, volgens dese ordre, jaerlijcks drie andere uyt de gemelde Raet afgaen: soo dat men d'oude gewoonte onderhoudt, niet alleen in de wijze van verkiesen, maer oock in de bediening der ampten. * De twee gemelde collegien oft vergaderingen sijn van groot aensien, en hebben oock hare achtbaerheyt in de gemeene saken van dit Lantschap, als de Staten by elckander sijn: want gelijk het vermogen deser stadt door 't onderhouden der wet-

haer aen-
sien en ge-
sagh.

* In 't jaer M D C X V I heeft men eenige van d'eerste der voorverbael-
de wetten wat verandert, te weten, dat 'er maer de helft van de Raet en
der Gesworenen, op wien 't lot valt, jaerlijcks afgaen sal, de welcke, na
haer beloven, op den eersten January, andere in haer plaetse noemen sullen.
En nademaal dat 'er twee Burgemeesteren in 't eerste half jaer gestorven wa-
ren, en dat d'overgebleve om dese eer loten moesten, kosen de gene, die
dese ordre maecten, behalven drie Schepenen en een Bouwmeester, oock
drie nieuwe Burgemeesters uyt de gene die dit ampt meer bedient hadden. In
de overige wetten vonden sy niet noodigh iets te veranderen. Die geschiede
nae 't raetsbesluit van 't jaer M D C X V, daerom heb ick jaerjaer geacht
dit hier by te voegen.

ten kracht verkrijght; soo heeftse oock, als de voornaemste, wiens ordre en bestiering boven d'andere steden uytmunt, een groot gesagh onder hen, waer door hare meening dickmael op de landtdagen der Staten gevolght wordt; voeght hier by, haren rijkdom, en d'achting van wijs beleyt, datse by alle hare naburen verworven heeft, welcke oorfaeck sijn, dat geheel Vrieslandt dickmael 't voordeel van hare voorsichtige raden geniet. De Raet gebiedt over de geheele Stadt, en al de leden van dit lichaem hebben een gelijk vermogen in hare meeningen voort te brengen, en hare stemmen te geven. Doch in andere saken gaet het gesagh der Burgemeesteren over alle andere Magistraten; want yder vierde deel van 't jaer heeft een van hen het voorfit en in den gantschen Raet, die dan oock het segel en de sleutelen der stadt bewaert, segelt en onderschrijft alle brieven en bescheyden, heeft acht dat de Wachtmeester de poorten op sijn behoorlijcke tijdt doet sluyten en openen, en geeft self het wachtwoord. Hy heeft oock 't vermogen om alle saken en personen voor 't Gerecht te roepen, de quaetdoenders in hechtenis te doen stellen, en door de dienaers alle wetten, bevelen en vonnissen van den Raet te doen uytvoeren. De Schepenen hadden eertijts sitplaats in de Raets-kamer, daer sy de gedingen der twistende partyen aenhoorden en scheyden; maer nu geschiet het op een andere wijze. De Amptlieden, die als

Vermogen
van d'eerste
Burgemeester,

der Bouwmeesters.

De Raet plach eertijts maer een Rechtsgeleerde te hebben, maer sy heeft 'er nu drie, alle Doctoren in de Rechten, en met goede jaergelden voorsien, die 't ampt van Pensionaris bedienen: sy sijn d'overheyt dienstigh, om alle processen oft gedingen van groot belang tusschen d'inwoonders te beslechten. Een van hen is als Secretaris, en bewaert alle acten, bescheyden en andere papieren der stadt; hy heeft een medehulper, die onder hem is, en andere mindere Schrijvers tot sijn dienst, die alle van een eerlijck geslacht en staet moeten sijn.

Pensionarissen,

De stadt heeft vier Thresoriers oft Schatmeesters, waer van d'eerste de bediening van alle hare inkomsten heeft; want hy ontfangt, geeft uyt en bestiert het stadts gelt, volgens d'ordre van den Raet, insonderheyt der twee Bouwmeesters, die daer toe van de Raet gestelt sijn, voor welcke en voor de Burgemeesteren hy rekening doet van alle sijne handelingen. De Raet stelt iemant die haer behaeght in dit ampt; en hoewel het maer voor een jaer is, sy hebben 't vermogen om hem 't selve langer te doen behouden. De tweede Thresorier heeft last alle

en Thresoriers.

pen-

L E E U W A E R D E N.

penningen, die van de geestelijke goederen komen, te bedienen; hy betaelt daer van de Predicanten, den Rector en andere opsienders der Schole; hy besorgt oock d'arme studenten, die in dese stad geboren sijn, en geeft de mindere amptlieden der kercken hare jaergelden; en is oock, op dat men gerust sy in sijne bediening, gehouden rekening van sijne handelingen aen de Bouwmeesters te doen: een van de kosters der kercken is verplicht hem ten dienst te staen. Het ampt van de derde is alle drie maanden d'inkomsten in te vorderen van al de landen, die buyten de poorten en in 't gebiedt der stad sijn: en de vierde ontfangt al d'imposten, die op alle waren, welke in de stad gebruyckt worden, gestelt sijn; hy moet oock d'armen versorgen, sonder eenigh jaergelt oft vergelding. Dese twee laetste, alsoo wel als de twee vorige amptlieden, staen geheel onder de Raet, door wiens ordre sy in hare bedieningen gestelt oft afgeset worden.

Parochien.

De stad was eertijts in drie onderscheyden Parochien gedeelt, die yder hare kerck en Priesters, die wel onderhouden wierden, hadden. In elcke Parochie was een geleert Pastoor, die, die om hare groote bequaemheyt, gemeenlijk tot gewichtige saken gebruyckt sijn, als, onder andere, Brico Aita, wiens verstant en raet de Hertogen van Saxen en Bourgondien, en de gantsche Gemeente somtijts nut en dienstigh is geweest. De gemelde kerckelijke lieden hadden, op sekere tijden en plaetsen, hare bysondere vergaderingen, daer sy van de dingen, die hare ampten eygentlijk betroffen, handelden.

Kloosters.

Behalven de Parochien waren hier noch vier kloosters, als twee van mannen, 't een van ordre van S. Franciscus, en 't ander van S. Dominicus; d'ander twee van vrouwen, van S. Katarine, daer in seer geschickte en devote dochters met groote stichting in die tijdt leefden.

Gasthuysen.

Hier sijn oock rijcke Gasthuysen, als klaerblijckelijke teekenen van de Godtvruchtigheyt der voorouderen, die se met groote kosten hebben doen bouwen, en met goede inkomsten voorzien. Alle dese bewijzen van Godsdienstigheyt waren oorfaeck dat Philips de tweede, Koning van Spanje, als hy verscheyde nieuwe Bisdommen in de Nederlanden stelde, dese stad

Bisd., en eerste Bisd.

oock tot een Bisschoplijke stoel maecte; d'eerste, die dit ampt bediende, was *Petrus Cunerus*, een Godtgeleerde van Leuven; doch hy is in 't selve, door d'overkomende swarigheden, en de veranderingen in kerckelijke en Politijcke saken, niet voorspoedigh geweest. De bediening der gemelde gasthuysen, opgerecht voor vrede, arme en siecke lieden, is byna deselve als de Diaconie, welke, naer mijn oordeel, beter een andere naem verdient. In dese stad sijn 'er twee, 't een, het gasthuys van S. Antony genaemt, is in 't midden der stad, waer in gemeenlijk hondert arme menschen, soo mannen als vrouwen, eerlijck onderhouden worden: het is in drie deelen afgescheyden, en begrijpt oock het Sieckhuys en Oude-mannen-huys, 't eerste deel is van sekere Bolon gesticht, wiens naem het noch heeft, waer in 't kleynste getal der

Vrieslandt.

armen sijn: in dit en d'andere deelen sijn d'arme lieden mildelijck en bequaemelijck in besondere kamerkens gehuyft, sommige alleen uyt liefde, andere voor een somme gelts, die sy eens voor al betalen, als sy daer in haer gantsche leven willen blijven, en dat sy oft hare vrienden 't vermogen hebben: die niets hebben, en uyt Christelijck medelijden ingenomen worden, sijn, sonder onderscheyt, soo wel vreemden, als inwoonders deser stad en van dit Lantschap; en soo wel siecke en gewonde soldaten, als andere siecke, kranckfinnige, en oude menschen, die alle gespijst, met genees-middelen en alle nootdruft versorgt worden.

Wat haren tegenwoordigen staet belangt, 't is seker, dat se nooit heerlijcker geweest is: want het is een bloeyende stad, met aensienlijke gebouwen, soo gemeene als besondere, verciert, waer van d'uytstekenste sijn, het Hof van Vrieslant, en van de Gouverneur: oock sijn hier vele huysen der Heeren en Edelen, die hier hun gewoon verblijf hebben.

Gebouwen.

De kercken sijn schoon en wel gebouwt, de straten net en suyver, en doorsneden met vele graften, daer steene en houte bruggen over leggen; waer door men, tot groot gemak der inwoonders, met kleyne schepen kan varen, en alle waren af en aenbrengen. Sy heeft oock, soo binnen als buyten, vele fraye tuynen, die tot een aengenaem vermaeck, niet sonder voordeel, dienen. Sy is met een hooge en breede aerde wal, en met een diepe graft omringt, en met vijf aerde bolwercken, waer van vier seer groot sijn, gesterckt. Hare groote is omtrent duysent ses hondert treden in d'omgang: de gedaente byna vierkant, maer ongelijck aen de sijden. Sy heeft drie poorten, yder met een bolwerck voorzien, die aen de suydsijde is noemt men S. Jacobs oft oock de Widummerpoort; die naer 't westen streckt, de Lieve vrouwe-poort; en de derde, die aen d'oostzijde is, de S. Katarine-poort. Hier sijn vier besondere wateren, die in en uyt de stad loopen, en seer dienstigh sijn tot de koophandel, die d'inwoonders met de vreemden doen. Daer is maer een voorstadt aen d'oostzijde, die vele fraye huysen en tuynen heeft, en Vliet genaemt wort naer een graft van de selve naem, die daer deur loopt, en als een haven voor de schepen is. De Marckt, waer op de Wage en een besondere plaets voor de kooplieden is, streckt sich uyt nevens een graft, doch meer in de langte dan in de breedte.

Kercken.

Poorten.

Voorstadt.

Marckt, en Wage.

De stedelingen sijn sedigh, gematight, beleeft, gespraecksaem, neerstigh, en sinlijck over hare lichamen en huysen, waer in hare nettigheyt uytblinckt: voorts sijnse vrolijck, geestigh en vernuftigh, genegen tot allerley koopmanschap, en andere eerlijke oeffeningen: sy handelen niet alleen met elckander, en hare naburen van geheel Vrieslant, en andere Lantschappen van Nederlant, als Brabant, Gelderland, Vlaenderen, Hollant, en Zeelant; maer oock met Vranckrijck, Spaenjen, Engelland, Denemarcken, Sweden, Pruyssen, Polen, Littou, en Russen.

Aert der Burgers.

Leeuwaarden is in een aengename en seer vrucht-

L E E U W A E R D E N.

Gelegen-
heyt.

vruchtbare landouwe gelegen, insonderheyt in 't noorden, waer dat het met vele kleyne rivieren besproeyt wort; oock in 't westen, daer soo schoone boulanden sijn, als men wenschen kan, die allerley gewas voortbrengen.

Wateren.

Het grootste water, dat in de stadt koomt, is 't gene dat naer Dockum streckt, 't welck twee mijlen van hier leght, en een mijl voorby de selve in de zee loopt, die hare vloet tusschen d'eylanden en 't vaste lant in een plaets foodanigh stut en ophoud, dat 'er van de selve tot in de stadt diepte genoegh is voor kleyne schepen; 't welck de koophandel van d'inwoonders met die van Huesum, Hamburgh, Bremen, Emden en Groningen seer dienstigh en vorderlijck is. D'andere rivier, die aen de oostsijde der stadt is, daerse Vliet genaemt wort, na datse recht naer 't oosten gelooopen heeft, keert sich allengs naer 't suyden, en gaet met vele draeyen en keeren sich eyndelijck in een meir storten, daer sy sich in veel armen verdeelt, waer langs men naer Sneeck, Ylst, Worcum, Hindeloopen, en Bolsward, met kleyne schuyten kan varen; eyndelijck looptse door twee graften, waer van d'eene sich te Staveren met de Zuyderzee vermengt, d'andre vloeyt dwars door Sloten, komt door Takefijl oock in de selve zee, en dient tot een bequame deurvaert aen alle schepen die gaen en komen van en naer Amsterdam, Munnekendam, Edam, Hoorn, Enckhuysen, Medemleck, Deventer, Swol, Campen, Hasselt, Harderwijck, Elburgh, en andere steden: doch eer sy sich met de gemelde meir vermengt, ontfangtse aen de slincke hant eenige kleyne wateren, die men bevaren kan; soo dat men door de selve bequamelijck in de stadt kan brengen alles wat het nabygelegen landt van Oostergoo voortbrengt, als koren, boter, kaes, hout, turf, en andere diergelijcke koopmanschappen, tot groot gerief soo der burgers als der inwoonders van 't landt: sy dient oock tot een wegh, om in de winter naer Groningen te reysen; want het is niet mogelijck, om de quade wegen, in die tijdt te lande derwaerts te komen. De derde arm, nae datse door Franeker en Harlingen gelooopen is, stort sich oock eyndelijck in de zee.

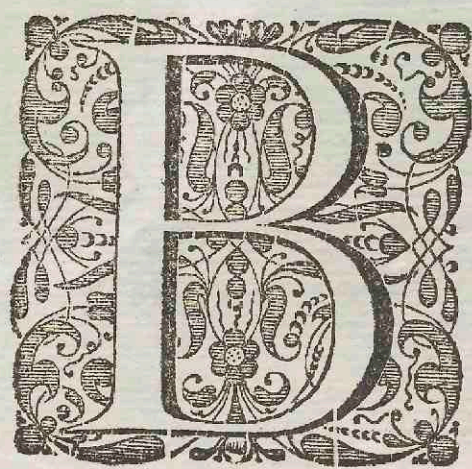
Geleerde
mannen.

Dese stadt heeft d'eer datse de geboortplaets is van verscheide groote zielen, en datse eenige ten hoogen top opgetogen heeft, die, door hare ongemeene wetenschap, uytmuntende goede diensten aen de weerelt gedaen hebben. Een der selve is, buyten alle twijffel, *Petrus Auca-*
ma, waer van ick elders gewagh maeck, een groot en verstandigh Rechtsgeleerde, die door ongeluck in een oproer des volcks, als hy het ampt van Olderman bediende, van de Schieringers in 't jaer M cccc lxxxix gedoodt is. *Georgius Rataller*, soon van de Muntmeester Ioan Rataller, was een treffelijck man, en Raetsheer in 't hooge hof te Mechelen: hy wierd als Gesant naer sijn Majesteyt van Denemarcken, door de Gouvernante Margareta van Parma, gesonden; daer na was hy President oft Voor-
sitter van 't hof t'Utrecht, daer hy in 't jaer M D lxxxix, in 't bedienen van dit ampt, overleden is: sijne geschreve boecken doen hem noch leven, en maken sijne gedachtenis onsterflijck. *Hayo van Camminga* wijckt voor geen van de twee voorseyde; want hy had d'edelheyt van sijn geboorte, en een ongemeene geleertheyt, op een wonderlijcke wijze t'saemgevoeght: hy was Heer van Ameland, een der eylanden aen de Noordzee gelegen, en een groot vrient van de uytmuntende Hollander Erasmus van Rotterdam, die van hem in sijne brieven spreeckt: maer hy heeft oock, nademael dat 'er overal nijdige en loopende oogen sijn, die de schitterende glans der deught niet kunnen verdragen, eenige vyanden gehad, die hem jammerlijck in 't jaer duysent vijf hondert vermoort hebben. *Viglius Zuichemus*, oock een van de grootste mannen van sijn tijdt, was niet in de stadt, maer in 't omliggende landt geboren; doch hy is, sedert sijn teedre jaren, hier opgevoedt. Ick sal van sijn lof niet spreken, dewijl die 't bereycken van mijn vernuft te boven gaet, en heb liever soo veel weergaloose deughden met stilswijgen voorby te gaen, als van de selve verre beneden de waerdy iets te seggen; want rerwijck vergeefs sou trachten sijn eer en aensien te vermeerderen, sou ick misschien mijn eygen verminderen.

B O L S W A E R T,

uyt VBBO EMMIVS getrocken.

Outheyt.

BOLSWAERT is een van d'outste steden van Vriesslant, in 't land van Westergoe, omtrent een groote mijl van de zee, op een verheven plaets, gelegen, rontom van vlacke velden

Naems oor-sprong.

en seer vruchtbare ackers omringt. Sy heeft haer naem niet van *Bolsuina*, gemalin van Haraldns, en dochter van Radbodus, der Vriesen Koning, als Andreas Cornelius ons pooght te doen gelooven; nocht van 't woort *Bodel*, dat eertijts de gront oft bodem van de zee oft eenige rivier betekende: maer veel eer, met beter waerschiynlijckheyt, van *Bolone* oft *Bodelone*, den bouwer der stadt, oft heer van de plaets daerse gebouwt is, welke eerst byna niet anders dan water was, dat uyt een arm der zee, die tusschen Westergoe en Oostergoe doorliep, herwaerts quam en over 't lant vloeyde, doch met verloop der tijden allengs afleef en verdrooghde; waer door dit gewest, vermits de slijck die overbleef, een der vruchtbaerste plaetsen van dit landtschap wierd: d'overgebleve teekenen der dijcken, die men, om 't water buyten te houden, genootsaecht was te maken, verstrecken een genoeghsaem bewijs van 't voorverhaelde.

Gelegenheyt.

Haven.

Sy leght drie groote Duytsche mijlen van Leeuwaarden, twee van Franeker en Harlingen, een van Sneek en Worcum, anderhalf van Hindelopen, twee en een half van Staveren, en een mijl, als boven geseyt is, van de mont van haer eene haven, die dicht by het aensienlijck dorp Maccum in de zee loopt, waer door alle koopmanschappen derwaerts kunnen komen: oock kan men van dese stadt te water naer Worcum reysen, met het selve gemak, en in soo veel tijdt, als naer Maccum; in voegen, datse aen 't zuyden en westen vryheydt en bequaemheyt van koophandel door dese twee havenen heeft; waer doorse te voren haren staet verbeterd heeft: doch de meesten handel, die hier nu geschiet, is niet over zee, maer met de omliggende steden, waer toe veel wateren en graften, die door dit geheele lantschap loopen, seer dienstigh sijn.

Bolswaert is met de Hanse-steden verbonden; in Vriesslant sijn geen steden, dan sy en Staveren, die dese eer genieten. Terwijl datse methare naburen in twist was, en dat'er

Vriesslant.

om haer heerschappy gevochten is, heeft sy vele, door d'inlantsche beroerten en verwoestingen, van de gene geleden, die haer voor hun eygen eyschten en begeerden, en met Saxischen en Gelderschen bestreden: want als Luwo Luwingius met Goslicus, sijn broeders soon, over 't gebiedt der stadt in geschil was, wierd sy door de Saxische wapenen, die tot dienst van Goslicus in Vriesslant quamen, verdruckt, en eyndelijck de twist der heeren geeyndight.

Elenden, door den oorlogh,

Behalven d'oorloghs-rampen heeft sy noch twee andere ongevallen door 't ongenadigh element des vuers geleden; d'eerste in 't jaer MCCCC LXXIV, als omtrent de helft der stadt verbrande; en d'ander in 't jaer MDXV, als 'er byna niets oft weynigh van haer overbleef.

en door brand.

In 't jaer MDXXIII is sy, na vele gelede swarigheden en veranderingen, onder het huys van Bourgondien oft Oostenrijck (want het eerste in 't laetste versmolten is) gekomen, waer onder datse begon de soeter lucht van een gunstiger lot en geluckiger staet te genieten; in voegen, datse niet alleen tot haren vorigen luyfter geraeckt, maer boven haer eerste voorspoet verheven is. Sy heeft omtrent twee duysent treden in haren omring, soo dat men 'er in een half ure rontom kan gaen. Sy was eertijts met muren, doch nu met een aerde wal, en, sedert hondert vijftigh jaren, met een graft besloten. Sy is volckrijck na haer grootte, met schoone huysen, nette straten, en vele graften verciert. Daer is overvloed van allerley nootdrift. Het stadthuys is aenmerckelijcker om sijn ouderdom, dan sijn grootte: daer nevens is een treffelijck huys, met een heerlijck portael en aengenamen tuyn verciert, dat eertijts die van 't geslacht Longama toebehoorde.

Onder het huys van Oostenrijck.

Grootte.

Statthuys.

De kerck is niet uytmuntende, daer een fraey kerckhof oft begraefplaets by gelegen is. Hier sijn twee Predicanten, die de geestelijke saken bedienen, en de Gemeente bestieren. Eer dat de Roomsche Religie hier afgeschafft was, waren 'er drie kloosters, 't een van d'ordre van S. Franciscus, gebouwt in 't jaer MCCC LXXXI: 't ander van S. Ian, dat buyten de stadt was; maer in 't jaer MDIX sijn de Monicken binnen gekomen, dewijlse buyten met d'ondervloeyingen geplaecht waren; het derde was de Heylige Geest genoemd, door arme Nonnen bewoont, van wiens begin en bouwer men geen kennis kan

en kloosters.

v B

beko-

B O L S W A E R T.

bekomen. Als dat van S. Ian allengs verval-
len was, sijn d'inkomsten, in't jaer M D LXX,
voor 't nieuwe Bisdom van Leeuwaarden
verordent, en de Monicken elders versonden.

Gasthuys. Hier was oock een fraey Gasthuys, op de
selve plaets, 't welck naemaels S. Ians klooster
geweest is, als de Monicken, gelijk terstont
geseyt is, in de stadt hun woonplaets, en een
tamelijcke kerck, door 't bevel van Paus Pau-
lus de tweede, in't jaer cIo cccc LXXIV
verkrege. Hier is noch een kapel, naer
de heylige Maeght Maria, doch dooreenige
Vriesen naer S. Clara genoemt, aen de
marckt bygevoeght.

Armhuys. Behalven dit is 'er noch een Armhuys,
daer alle bejaerde Burgers en vreemdelingen,
soo mannen als vrouwen, voor weynigh gelt,
eerlijck onderhoudt verkrijgen. In dit selve
huys worden oock alle stedelingen, die arm,
out, sinneloos, oft eenigh ander gebreck
hebben, van woonplaets, spijs, dranck,
kleederen, en allerley nootlakelijckheden,
versorght.

Weeshuys. Oock is 'er een weeshuys, door de Bur-
gemeester Nannon Reyns en sijn huysvrou
Hidde Heeren, in't jaer M D XLII ge-
bouwt, en rijckelijck begifticht.

*Aert der
stedelin-
gen.* Wat de seden en hoedanigheydt der bur-
gers belangt, sy sijn meest alle besadicht en
goet-aerdigh, groote minnaers van de vry-
heydt, en geneeren sich met de koophandel,
met hantwercken, oft met beesten te weyden.

*Magi-
straten.* De regeering deser stadt, als sy eertijts in
volle vryheydt waren, was Aristocratisch, dat
is, daer de voornaemsten van 't volck het ge-
sagh hebben; en toen bestont de geheele
Magistraet in xxxvi mannen: doch daer
nae, door 't verdrucken der vryheydt, in de

burgerlijcke oorlogen, is hier in oock, ge-
lijck in andere steden, verandering geschiet.
De laetste Olderman was Gerold Herema,
uyt het geslacht van Longama van sijn moe-
ders sijde. 't Getal der Burgemeesteren, Sche-
penen en Raden bleef als 't plach te sijn;
doch de Opper-vorst, oft sijn Afgesanten,
daer toe verordent, veranderden jaerlijcks
de Magistraet. Maer in onse dagen, nu sy
hare verlore vryheydt wederom geniet, wort
sy bestiert door de Burgemeesteren, ses Sche-
penen die 't Recht aen yder bedienen, en twee
Raetsheeren en Bouwmeesters, die alle ge-
meene gebouwen besorgen, en alle quaet-
doenders voor recht roepen, en hare straf be-
vorderen. Sy worden jaerlijcks van hun dienst
en eedt ontslagen, en andere in hare plaetsen
verkoren. De verkiesing der Overheden is op
de selve wijze als die van d'andere steden,
uytgeseyt Leeuwaarden en Francker: alleen
is 'er dit in 't bysonder, als d'oude Magistraten
hun ampt verlaten, kiesen sy andere, doch
niet buyten den Raet der gesworenen, die
dan 't selve vermogen, als d'overheydt in an-
dere steden, hebben: de naem en 't ampt van
Olderman sijn t'eenemael afgeschafft. Het
Geestelijck gebiedt wordt op de selve wijze,
als te Leeuwaarden, Francker, en Harlingen,
besorght.

Hier is een Schole, daer men de Griek- *Schole.*
sche en Latijnsche talen, en de beginselen
der vrye konsten, de jeught inplant, waer
over een Rector en twee Meesters, die met
goede jaergelden van 't gemeen voorsien sijn,
de forge hebben; en niet alleen de kinderen
der inwoonders, maer oock der naburige
steden en dorpen, onderwijsen.

*en hare
verkie-
sing.*

B E S C H R Y V I N G
van
F R A N E K E R,
door
CHRISTIANVS SCHOTANVS,
Profeflor der H. Theologie.

Naem.

Gedaen-
te.

Poorten.

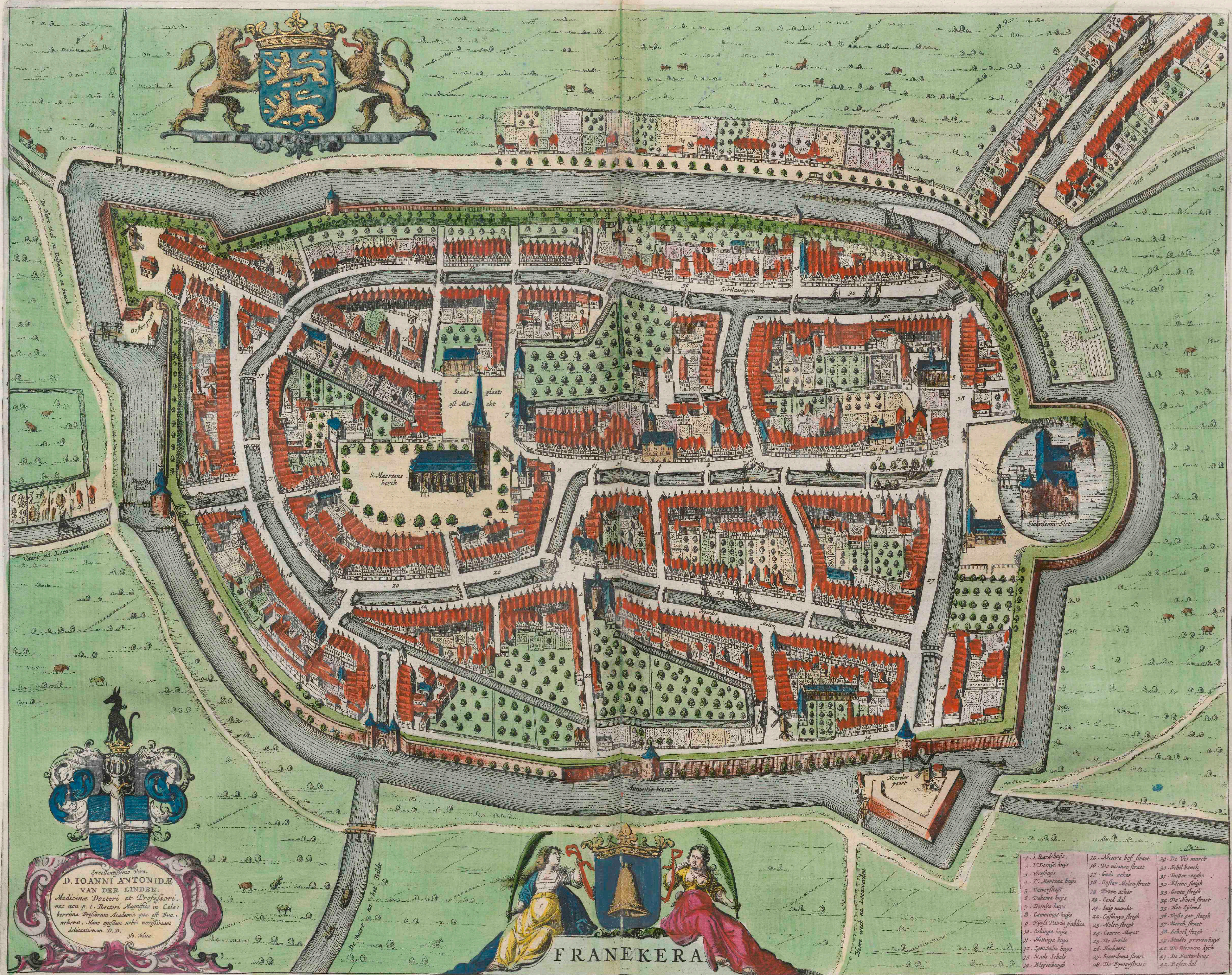
Nettig-
heyt.

FRANEKER heeft zijn naem van het velt, daer de kerck op staet: dit velt is tot een stadt geschickt, eer dese gebouwt wierd; van het welk de deelen *Fraen-acker*, *Gods-acker* en *Dijl-acker* genaemt waren. De kerck is in 't eerste deel, daer de stadt de naem af heeft, gebouwt. De namen van d'andere deelen bespeurt men oock noch in twee wijcken. De kerck is byna in 't midden van de stadt. Franeker is van middelbare grootte, en streckt sich in 't lang. Sy is met een hooge en breede wal, die met vele schel- pen bestroyt is, en bequaem om 's winters te bewandelen, besloten. De selve wal wordt van een breede en diepe graft omringt, daer men door drie poorten kan in en uytgaen: door vier andere konnen de schepen uyt en in va- ren. De poorten, waer door men te landt en te water naer Harlingen reyst, sijn dicht aen den anderen, d'een nae 't westen aen de zuyd- hoeck, en wort de Westerpoot genoemt. De Oosterpoort, waer door men te landt naer Sneek en Bolswaert reyst, is aen d'oostsijde niet wijt van de waterpoort, door welke men naer Leeuwarden vaert. De stadt streckt sich oost en west. In den hoeck tusschen 't noor- den en 't westen is noch een poort, die men de Noorderpoort oft Donjuma noemt, daer door men naer Leeuwarden, de Bilt, Berlicom en Barrane gaet, en recht daer nevens een an- dere, waer langs men te water naer de laetst- genoemde plaetse reyst. Oock is 'er de Don- jumer-pijp, door welke de schepen naer de Bilt en Berlicom varen. De stadt wort van twee graften in de langte doorsneden, welke een groote nettigheyt veroorsaken, en seer be- quaem sijn, om alle waren en koopmanschap- pen te vervoeren. Den Adel en voornaemste lieden plachten hier hunne huysen te bou- wen, om dat 'er de lucht gesont, en door geen onreynigheyt oft stanck besmet is; insonder- heyt in d'inlantsche tweedracht der Schierin- *Vrieslant.*

gers en Vetkoopers, als die van Groeningen haer quelden, omtrent het jaer M C C C C X C V I, wanneer Hertogh Aelbrecht van Saxen dit Lantschap had verkregen. Daer sijn seer veel *Adellijcke huysen.* kasteelen en huysen der Edellieden, van steen gebouwt; soo dat sich de vreemdelingen daer over verwonderen, om dat 'er soo veel op soo weynigh plaets te sien sijn; welcke men by wooningen der Vorsten gelijcken kan. In 't westerdeel der stadt, tusschen de Harlinger en Donjumer-poort, die men oock de Weste- ren Noorder-poort noemt, is een kasteel, met een graft omringt, Siaerdema Slot geheeten; *Siaerde- ma Slot.* doch is nu een eygendom van Geroldus Iuka- ma, die oock het kasteel Camminga-burgh, dicht by Leeuwarden gelegen, besit. Het heeft steene torens aen de hoecken, waer door die sootsterck sijn, dat de Vriesen, als sy Henrick van Saxen, soon van Aelbrecht, daer in bele- gerden, die niet met grof geschut konden ter neder werpen. Het leght aen de westsijde der stadt by de wal, tegen over de grootste graft, die van daer naer de kerck streckt. In vorige tijden plagh d'eygenaer van dit Slot de heer- schappy over de stadt te hebben, om datse toen meest uyt velden en tuynen, en seer wey- nige huysen, bestont. Men seght, dat het eer- tijts aen d'oostsijde gebouwt was; maer dat het door de tijt verwoest is. Douwe Aylva, schoon- soon van Sicco Sjaerda, terwijl hy een hoofd der Schieringers was, liet het op dese plaets met de steenen van 't oude, omtrent het jaer M C C C C X L V I, gelijck men gelooft, op 't nieu herbouwen. Als de voorseyde Hertogh Ael- brecht van Saxen in Vrieslant quam, vond hy geen bequamer plaets, om d'Oversten en voornaemsten der Schieringers te huysvesten, dan dit kasteel. In 't midden van de Marckt oft Stadts-plaets is het huys van Bottinga, *Bottinga.* 't welck oock als een Slot, en een der voor- naemste is nae dat van Sjaerda. 't Huys van Martena is, als men seght, van Hessel Marte- *Marte- na.* na, een groot voorstander van de Saxische heerschappye tegen de vryheyt van 't Vader- land, gebouwt: doch is nu het besit van So- phia Fervou, die eerst in d'echt versaemde met

v C

Vitus

F R A N E K E R.

Vitus van Camminga, Heer van Amelant; en, na zijn overlijden, ten tweede mael huwelijkte met Joachimus Andreas, welcke vele jaren een treffelijk Raetsheer in 't Hof van Vrieland geweest is; en heeft oock eenige Gefantschappen, met grooten lof, ten besten der ver-eenighde Nederlanden, verricht.

Het ander huys van Bottinga is tegen over 't Stadthuys, nevens de noordergracht; 't welck mede een der aensienlijkste, en met een frayen tuyn en aengename wandelplaets verciert is. Het wort nu bewoont door Justus Dominicus van Bottinga, oft, als andere schrijven, Botnia, een eenigh soon van dit geslacht. D'overige Heeren huysen zijn soo fracy niet als de drie voorseyde; van welcke het tweede van Sjaerda, en dat van Dekema dicht by de kerck op de Marckt staen: welcke plaetse, die byna in 't midden der stadt is, kan men langs verscheyde straten die daer op uytkomen, aen alle zijden genaken; 't welck seer dienstigh tot de neering en koophandel is.

Kerck en
toren.

Hier is maer een Parochie-kerck, van middelbare grootte, met een hoogen en dicken toren verciert. Sy is eertijts aen S. Marten gewijdt; en wort nu by de Gereformeerden tot haren Godsdienst gebruyckt.

Binne-
grachten.

Wy hebben te voren aengeroert dat 'er twee grachten zijn, die de stadt in 't lang deurloopen en afdeelen: dese komen by de waterpoort, daer men naer Leeuwaarden vaert, weder by elckander. De zuydergracht, die naer de West- of Harlinger-poort streckt, was voor het jaer M D C X L V niet geheel gegraven; want sy, door verscheyde tuynen gestopt, niet deur kon vloeyen; maer de Magistraet gaf in dat jaer ordre die te maken gelijkse nu is. De Noordergracht loopt aen de noordsijde voorby het Stadthuys, waer de vierde graft van de Noorderpoort invloeyt. Tusschen de Kerck en het Raethuys loopt een waterken dwars onder de vismarckt, en kromt sich omtrent Sjaerda, van waer het in de grootste graft by de Noorderpoort loopt. In voegen, dat de geheele stadt met grachten doorsneden is, 't welck een seer bequame gelegentheyte en gerief voor een yder is; soo datse daer in vele andere steden te boven gaet. Hier uyt spruyt de nettigheyt der huysen en straten, waer door sy beroemt is; want alle onreynigheyt wort, door de loop der wateren, met een zuydewint in de zee gedreven.

Lande-
ryen.

De omleggende landeryen aen de noord- en westzijde zijn de bequaemste, en goet tot de lantbouw: aen d'andere zijden sijnsse lager, en des winters byna heel met water bedeckt. De graft, waer door men van Leeuwaarden naer Harlingen vaert, vloeyt, gelijk ick te voren geseyt heb, door Franeker. Sy is hier ook breed en diep, en bequaem om te bevaren; want sy

is in 't jaer M D C X L V gesuyvert en vernieut. Sy streckt omtrent seven duysent roeden, yder van twaelf voet, in de langte, behalven hare grootte in dese stadt. In 't eynd van 't gemelde, en in 't begin van 't volgende jaer, is langs dese vaert een dijk oft treckwegh gemaeckt, die men te voet en te paert gebruycken kan; waer door men altijt, schoon men de wint tegen heeft, reysen en voortkomen kan, om dat de schuyten met paerden voortgetrocken worden: sy zijn oock overdeekt tegen den regen en 't streng weder, op de wijze der Hollanders. Dese dijk oft treckwegh is op de kosten van die van Leeuwaarden en Harlingen gemaeckt; en men meent, datse omtrent hondert duysent guldens gekost heeft.

Treck-
wegh.

Franeker is tweemaal naerder aen Harlingen, dan Leeuwaarden; en heeft d'eerste in 't westen, en d'ander in 't oosten; Sneek in 't zuydoost, en Bolswaert in 't zuyden. Leeuwaarden is naerder by dese stadt dan Sneek, en verder dan Bolswaert.

Gebuer-
steden.

Indien men van de wallen 't gesicht slaet na de bygelegen landen, siet men vele aengename dorpen, van welcke vele seer groot zijn, en van verre sich als kleine steden vertoonen. Westergoo is het selve dat onse voorouders eertijts *Westringia* noemden, en in drie Vooghdyen, als Waganobrug, Woldense en Franeker gedeelt is. Ick vertrou, dat de beroemde veltslag, daer Tacitus van spreekt, welcke de Vriesen wonnen, (na datse het jock der Romeynen afgeworpen hadden, dat hen Drusus, door Augustus gesonden, opgeleyt had,) omtrent dese stadt en Harlingen geschiet is. In dese slagh wierden de benden, die Apronius, Gouverneur over Nederlant, gesonden had, meest alle verflagen oft in de vlucht gedreven. Uyt Cluverius meening, welcke seght, dat de gemelde slagh by de Seven-wolden geschiet is, kan niemant, die de plaetsen wel kent, en op d'omstandigheden der historien acht neemt, eenige sekerheyt bekomen. De Vriesen hadden 't kasteel van 't Vlie, een eyland aen de zee, belegert; maer verstaende dat de Romeynen in 't velt waren, trocken op: doch 't is niet gelooflijck, datse hen in 't westen ontmoet zijn; en eer te vertrouwen, datse sich naer 't oosten gewendt hebben. Sy quamen eerst te Harlingen, na datse over een water getrocken waren: hier verwachten sy de Romeynen, durfden hen 't hooft bieden, en soo bevechten, datse hen verwonnen. Sy konden Westergoo oock niet eenemaal van de vyanden bevrijden; want sy self, soo wel als de Romeynen, hadden groote moeyte, om door de bosschen, en over de rivieren en armen der zee te komen. In 't voorbygaen sal ick aenroeren, dat de selve Schrijver, welcke seght, dat het kasteel van 't Vlie in 't eyland van der Schelling gelegen is, grootelijcks doolt: want hy self

Veltslag
gewon-
nen.

bekent,

F R A N E K E R.

bekent, dat het in de mont van 't Vlie was. Het selve Vlie liep in die tijdt, en eenige eeuwen daer na, tusschen het Texel en Vlieland; maer der Schelling en Vlieland waren toen noch aen 't vaste lant tot aen 't jaer 1500, in 't welck de monicken van Ludingkerck een arm der zee, die tusschen Oostergoo en Westergoo deurliep, verleyden, en van een eyland twee maeckten: in voegen, dat de zee door menschen handen een opening aen de mont kreegh, en toen daer deur vloeyde.

Men seght dat Franeker in 't jaer 1501, als Keyser Henrick de seste, soon van Frederick d'eerste, in Duytflant en Italien heerschte, gebouwt is. In 't Hof worden twee openebrieven bewaert, d'een in 't Convent van Hertwerd by Bolswaert, d'andere te Ludingkercke by Harlingen, in 't jaer 1553 den XII Julius door d'oversten gesegelt; waer uyt blijkt, dat Harlingen toen onder de jurisdictie oft gebiedt van Franeker behoorde. Andere brieven, den XIII Mey in 't jaer 1557 geschreven, getuygen, dat Harlingen haer macht overgeeft, om alle vonnissen in civile en criminele saken uit te spreken, met geltboeten te kastijden, gevangen te setten, en met de doot te straffen. 't Hof is gemaect van de voornaemste Rechtbancken, en van de geheele vergadering. Dit heel geweest van Vrieslant heeft het recht, om jaerlijcks twee marckten van ossen en paerden te houden. De geleerde en welsprekende Ubbo Emmius meent, dat dit recht niet altijt; maer onseker en ongestadigh geweest is; doch eyndelijk met gemeen toestemmen vast gestelt. D'algemeene vergadering van Vrieslant te Vpstaalboom, in 't jaer 1553 gehouden, heeft onder andere besloten, gelijk de historie getuyghet, dat de Grietmannen van Franekers gebiedt niet sullen oordeelen na de menighe der getuygen die sweeren, maer na 't gewicht en de billickheyt der saken. De Grietmannen van het deel deser stadt hebben vijf sit-plaetsen, oft Rechtbancken, daer men op sekere dagen der weke de saken afhandelde, te Franeker gehad. Dese vijf Grietenyen werden eertijts *de Franeker vijf deelen* genoemd; en in 't bysonder, 1 *Franekera-deel*, daer de stadt in gelegen is, 2 *Barra-deel*, daer Harlingen in leght, 3 *Baerdera-deel*, 4 *Menalduma-deel*, en 5 *Hennaerdera-deel*. Yder Grietenye is als een Rechtbanck, in 't Griecx *νῆμα*, en beteekent een plaetse, daer de geschillen der huys-lieden beslecht worden. De Grietmans hebben oock eertijts in dese stadt hare vierschaer gespannen, daer sy de saken van hun gebiedt afhandelten; hoewel sy eenige besondere dagen hadden om andere voorvallen te verrichten. Franeker is nu als de hoofdstadt, daer men de vergaderingen houdt, om van de dijcken, en andere dingen, die dit deel van Westergoo aengaen, te spreken.

Vrieslant.

In 't jaer 1553, als de fondamenten van de Republiick der vereenighde Nederlanden geleyt wierden, om dat de meeste steden van Holland en Zeeland van de Spaenschen afvielen, en Graef Willem van den Bergh sich meester van Over-Yssel gemaect had, sond Prins Willem van Oranje den Grave Joost van Schouwenburgh in dese gewesten, om Vrieslant en Groningerlant te bestieren, welke d'inwoonders van Sneek, Bolswaert en Franeker ontvingen. Een weynigh te voren hadden sy sich onder Diederick van Bronckhorst, Heer van Nederwormter, begeven. De Graef van Schouwenburgh nam sijn woonplaets te Franeker, daer hy oock het Hof Provinciael stelde. Maer de gemeene saken en rust des lants waren toen eenemael ongestadigh: want de gemelde Willem van den Bergh, als hy de komst van Don Frederick, soon des Hertoghs van Alba, vernam, (die van sijn vader, na het innemen van Bergen in Henegouwen, met krijgsvolck herwaerts gesonden wierd,) verliet de plaetsen, die hy in Gelderland en Over-Yssel beset; en, na sijn voorbeeld, vluchte Schouwenburgh oock met weynigh lof uyt Vrieslant. Die van Franeker, welke sich soo genegen tot de Prins en Schouwenburgh getoont hadden, quamen hier door in groot gevaer; en konden naulijcks vergiffenis van Billy, die in Vrieslant als Overste voor de Spaenschen gesonden was, verwerven: maer dewijl de Roomsgefinde des Princen volck met de Gouverneur Doco Martena ter stadt uytjoegen, scheen sy genade te verdienen. Sedert bleef Vrieslant in 't gebiedt der Spaenschen, tot dat in 't jaer 1566, door de Pacificatie oft Vrede-verdragh van Gent, de saken van 't lant een andere gedaente kregen.

De inwoonders hebben te voren altijt stantvastigh de Schieringers aengehangen; 't welck insonderheyt bleek, als die van Groningen geheel Westergoo ingenomen en dese stadt belegerd hadden; want sy weerstonden kloekelijck de vyant, deden hen afwijcken, en onderstutten toen byna alleen, met grooten lof, de saken van hare partye. Oock toonden sy hunne trou en dapperheyt aen Henrick, soon van Hertogh Aelbrecht van Saxen, die in 't jaer 1515 van al de Vriesen belegerd was. Als de selve Aelbrecht sijn soon verloft had, schonck hy die van Franeker twee hondert bunderen lants, tot loon van hare getrouheyt; op voorwaerde, dat sy de grast tusschen Franeker en Harlingen souden suyveren: welke gift jaerlijcks het inkomen deser stadt grootelijcks vermeerderde. Maer de twisten en eergierigheyt hebben dit geweest allerschadelijckst geweest, terwijl d'een d'ander verongelijckte.

Franeker heeft soo veel lants onder haer gebiedt, als eenige stadt in Vrieslant, 't welck op sekere

Veranderingen.

Dapperheyt der inwoonders.

Gebiedt.

F R A N E K E R.

sekere voorwaerden, aen de stadt gehecht was, maer heeft sich by de Grietenye gevoeght; waer door sy in een lang proces oft geding tegen de Magistraet gekomen sijn, voorgevende, dat die het verdragh overtreden hadden.

*Verkie-
sen der
Magi-
straten.*

Dese stadt heeft het vermogen om self hare Magistraten, als Burgemeesteren en gesworen Raet, te kiezen; 't welck geen andere stadt in dese Provintie, als haer en Leeuwaerden, toegelaten is. In d'overige negen steden wordt een dubbel getal verkoren, waer uyt de Gouverneur van Vriesslant een enckel kiest, om 't aenstaende jaer, in plaetse der afgaende, te regeren. De Princen van de Huylen van Bourgondien en Saxen hebben eenige jaren dese verkiefsing self verricht; daer na heeft het Hof Provinciael, nevens de Gouverneur, het selve besorghet. In 't beginsel der vryheyt, als men 't jock afwierp, quamen de steden met de dorpen in geschil, om de stemmen van hare Gedeputeerden ter vergadering der Staten; 't welck soo heftigh was, dat de steden liever in haer eerste staet bleven; en kosen voor 't beste sich aen d'oude gewoonte te houden, onder 't gebiedt van 't Hof, dan de Gedeputeerden dese kiesing toe te staen. De Staten Generael verstonden, dewijlse Spanje afgesworen hadden, datse hare vorige vryheyt souden genieten; en dat het Hof de rechtsaken souden verrichten, maer de Gedeputeerden 't lant bestieren. Doch de steden, die gelijcke oppermacht als die van 't platte lant begeerden, waren niet van meening het gesagh, aen de Gedeputeerden gegeven, toe te staen, dewijl die tegen hen waren: want sy seyden, dat de Afgesondene der lantlieden in dese vergadering 't meeste seggen souden hebben, om dat 'er ses van de hare in verscheenen, hoewel sy maer de derde in ordre sijn; in voegen, datse d'ander een derdendeel te boven gingen: oock waren sy 't gevaer der vyanden onderworpen. De beste raet was, dat men de steden wat toe gaf; dewijl sy sich niet van 't Hof wilden affonderen. Leeuwaerden en Franeker besloten hare eygen verkiefsing, van de Staten Generael verkregen, te hanthaven; gelijk het betaemde voor hare herstelde vryheyt. D'andere negen steden weygerden dit geluck, om eenige bysondere redenen; 't welck beter was voor 't Hof, om datse bequamer self goede Magistraten konden kiezen, dan die van een vrywillige eergierigheyt verwerven. Hier geeft yder sijn stem, verkieft het getal der Magistraten, en denckt op 't voordeel dat de heerschappy geeft, als sy door een goede bediening bloeyt, waer toe hy sijn eygen raet dienstiger, dan die van een ander acht. Dit overblijffel heeft meer gesagh verkregen, dan ooit het Hof Provinciael onder eenigh Prins had; gebruyckende eenigh geheym van Staet, om haer vermogen te verstercken. 't Gemelde Hof

heeft eenigen tijt de verkiefsing gedaen; maer in 't jaer M D C XXXVI (als het Lantschap weder in beroerte quam, gelijk dickwijls geschiet is, door onderlinge gedeelteden) hebben de gemelde negen steden (door begeerte van self te regeren, en yverigh om haer eygen voordeel, datse verworpen hadden, te verkrijgen,) van de Staten deser Provintie 't recht verworven, om hun Overheden self te kiezen. Doch dit kon niet lang duren, om d'inwendige tweedracht der stedelingen: dies heeft Graef Henrick van Nassou, Gouverneur van Vriesslant, (wiens broeder Willera nu sijn plaets bekleet,) 't selve doen ophouden.

De brandende hevigheden en geschillen, die voor vele jaren tusschen de stadt en buytelieden geweest sijn, om datse haer vorigh recht weder begeerden, souden het bederf van 't lant veroorsaect hebben; indien Graef Willem Lodewijck, eertijts Gouverneur, sich niet daer tusschen gestelt, en, sonder d'een of d'ander gunstiger te sijn, de twisten vereenight had; want hy, volgende altijt de billijckheyt, vermaende de partyen, nu met soeter en dan met straffer woorden, tot hun plicht: soo datse eyndelijck, door sijn wonderlijcke stantvastigheyt beschaemt, de vrede omhelsden.

*Oude
twisten.*

De Magistraet deser stad bestaet in ses Burgemeesteren, die een Secretaris tot hun dienst hebben. Dese maken de geheele Raet, bestieren 't gemeene beste, en bedienen 't Recht aen 't volck. In de swaerste saken, die de Rechten voortbrengen, gebruycken sy de raet van een goet Rechts-geleerde, die hen als een Pensionaris dient; want hy ondersoect de geschillen, en verklaert die aen de Heeren, welke in 't gemeen naer sijn gevoelen vonnisen. Men kan sich van hunne sententien op 't hooge Hof van dit Lantschap beroepen; gelijk oock van al de mindere Rechten, ancken der Grietenyen en Steden. Dese Magistraet oeffent groote matigheyt en bescheydenheyt in 't Recht plegen: oock wort het bekleet van verstandige lieden, die door ondervinding de saken weten t'onderscheyden; op dat de onrustige gemoederen, die somtijts van de billijckheyt wijcken, ingetoomt worden. Indien hier eergierigheyt of nijt heerschte, ('t welck Godt verhoede) alles sou in verwarring komen, en hen, gelijk waerschijnlijk is, teene-mael verderven. Sy spreken geen vonnis over de swaerste misdaden; maer senden de schuldigen oft aengeklaeghden naer het Hof. De Secretaris, van welke ick gesproken heb, blijft altijt: indien hy verstandigh is, oft soo hem d'eersucht prickelt, verwerft hy groot aensien by den Raet; want door d'ervarentheyt der saken komt hy in achting, hoewel hy maer een dienaar is, en niets van hem self doen kan, nocht geen stem heeft. Behalven de Burge-

*Overhe-
den.*

F R A N E K E R.

Burgemeesters zijn hier noch acht personen, die oock eedt van getrouheydt doen, welke de Burgemeesters jaerlijks in Januarii verkiesen, als de nieuwe in hun ampt treden. Twee Burgemeesteren gaen jaerlijks af, soo dat men in drie jaren een nieuwe Magistraet heeft.

Kerckelijke bestiering.

De kerckelijke regeering is hier op de selve wijze als in geheel Nederlandt gestelt. Hier zijn twee Predicanten oft Leeraers, die 't volck tweemaal ter weck opentlijk vermanen en onderwijzen; en hebben vier Ouderlingen tot hun medehulpers in 't bestieren der kerckelijke saken, welke te samen de geheele Kerckenraet vertoonen: dese nemen de lieden aen tot leden der Gemeynthe, en verwerpen d'onwaerdigen; in voegen, datse een bysondere forge over de discipline oft kerckelijke tucht hebben. De regeering der Ouderlingen, en den dienst der Diaconen is in geen Nederlandsche kerck gedurigh. In dese blijven d'eerste vier, en d'ander twee jaren in hunne ampten. Jaerlijks gaet er een Ouderling en twee Diaconen af, welckers plaetsen met het selve getal vervult worden; in voegen dat de Kerckenraet alle vier jaren geheel verandert. 't Verkiezen der Predicanten, Ouderlingen en Diaconen geschiet door de geheele vergadering; maer sy worden niet in hunne ampten bevestight, sonder het toestaen van de gantsche Gemeynthe: want de nieugekorene worden drie sondagen na elckander in de kerck afgekondight; en alle toehoorders vermaent, in diense eenige redenen hebben, oft weten, waerom de verkorene hunne ampten niet waerdighlijck souden mogen bedienen, datse het selve in tijts aen de Kerckenraet bekend maken, om daer op te letten. Indien voor de derde afkondiging geen verandering komt, wort yders stilswijgen voor toestemmen genomen; en men vaert voort met de openbare bevestiging. De verkiezing der Ouderlingen en Diaconen geschiet op den eersten Sondagh in November; want dan wort'er des namiddaghs nae de Predicatie opentlijk gebeden, dat God de selve gelieve te segenen; op datse tot sijner eere, en tot wasdom der kercke gedye. Soo een der Predicanten komt t'overlijden, oft elders beroepen wordt, geschiet de verkiezing op de voorverhaelde wijze: maer dan moet men de naem aen de Magistraet vertoonen, welke de selve, indien sy hem van eenige laster kunnen overtuygen, verwerpen; doch soo sy niets tegen hem hebben, toestemmen; en dan is hy volkomen gekoren. Daer na wordense, gelijk van d'Ouderlingen en Diaconen geseyt is, 't volck voorgestelt; en als dese met stilswijgen de verkiezing toestaen, geen wettige verandering hebbende, wordense in hun dienst gestelt.

't Kiesen der Ouderlingen, Diaconen,

en Predicanten.

Weeshuys.

Hier is oock een fraey Weeshuys, door de

giffen van vele Edelen en Godvruchtige lieden opgerecht; daer dattigh arme kinderen, soo jongens als meyskens, eerlijck gevoedt en opgebracht worden; men leertse lesen en schrijven, en eenigh hantwerck, om hen selven naemaels daer door te onderhouden; de meyskens worden daer-en-boven oock met eenigh gelt begifticht en geholpen.

Men heeft hier mede een Schole voor de jonckheyt, seer beroemt door de geleertheit der Bestierders: hier leert men de jeught d'eerste kunsten, de twee talen, de Rhetorica en Dialectica, en de beginselen der heylige Schrift; van welke sommige daer nae eenige kunsten oeffenen, en andere begeven sich geheel tot de studien.

Behalven al 't voorseyde is hier een Academie, waer door de stadt in de geheele weerelt vermaert is; in welke de hooft-talen, vrye kunsten, Philosophie, en de faculteyten oft hooger wetenschappen, geleert worden. Als men hier voor vele jaren de vyandt in 't landt hadt, en de gedeeltheden tusschen de lantlieden en stedelingen, en tusschen de Gedeputeerden en 't Hof Provinciael niet bevredight waren, kon hen de schrick voor de vyandt, nocht de weynigh voorraet van gelt, van hen goet voornemen tot dit werck niet afstrecken. Die van Leeuwaarden toonden sich in dese onrusten te hevigh, en schenen 't Hof niet gunstigh te sijn; soo dat de vergadering der Gedeputeerden daer niet seker was, om hunne vrye en onbedwongen stemmen te geven. In dese tijdt, dat is, in 't jaer M D LXXXIV, quam Graef Willem Lodewijck van Nassou (die men met recht een Vader deser Provincie, en een Godts-dienstigh en wijs Overste noemt) te Harlingen, om, in plaets van Bernard van Merode, die sijn ampt door ouderdom afgeleyt had, Gouverneur van Vrielandt te sijn. De Gedeputeerden quamen de Graef daer ontmoeten, en ontfangen. Hy ging met hen naer Franeker; maer in meening sijnde voorts naer Leeuwaarden te reysen, om daer de Staten (op de wijze die den Hertogh van Saxen ingestelt had, welke tot noch toe onderhouden was) te beroepen, wierd hem sulcks van de Gedeputeerden afgeraden, die hem baden in dese stadt te blijven, en daer een vergadering te wege te brengen: hier toe brachten sy dese redenen in; dat de versaming der Gedeputeerden te Leeuwaarden niet seecker was; dat men, te Franeker blijvende, vryer stem sou hebben; dat het oock niet noodigh was naer Leeuwaarden te gaen; want in de vorige tijden der vryheyt, eer die van Saxen 't gebiedt hadden, sijn de vergaderingen nae oudergewoonte in soo een stadt, als men na tijts gelegentheyt daer bequaemst toe oordeelde, gehouden. In voegen, datse, in vryheyt

Schole.

Academie.

heydt herstelt, niet gehouden waren aen de nieuwe wetten der af-gesette Heeren. De Graef, siende haer onversettelijckheydt, gaf hen, hoewel Leeuwaarden, na sijn oordeel, bequamer was, soo veel toe, dat hy in de brieven, ter gunst van sijn Gouvernement gesonden, te kennen gaf, dat men den raet der Gedeputeerden sou volgen. Als de Staten versammelt waren, quamen de Gedeputeerden der Kercken van Vrieslandt, en versochten verscheyden saken, die de sekerheyt en welstant van den kerckelijcken staet betreffen, welke sy verkregen. Onder andere voorstellen eyschten sy een Collegie, om de jeught in de heylige Schrift t'onderwijfen. De Staten oordeelden, dat hun versoek billijck was; en besloten, dat men, ter eerster gelegentheyt, een Schole voor de wetenschappen oprechten sou. In een andere byeenkomst, die men onlangs daer na hield, wierd goet gevonden, dat men d'inkomsten der Kloosteren tot onderhoud van een Collegie oft hooge Schole, so veel daer toe noodig was, gebruycken sou; en 't overige der selver goederen ten besten van 't Lantschap: want sy oordeelden, dat onse voorouders die tot een Godvruchtig gebruyck gegeven hadden; en dat men de selve niet beter besteden kon. Derhalven gaven sy ordre aen eenige Gecommitteerden, om dit besluyt uyt te voeren; en verkondighden opentlijck met den Graef in 't volgende jaer, dat men een Academie te Franeker instellen sou. De Gedeputeerden kosen dese stadt, om de twist met Leeuwaarden; doch de Graef behaegde die stadt meer: want hy oordeelde, dat het beter voor vele sou sijn; en dat de studenten meer voordeel en gemak soudent genieten, indien d'Academie in een groote stad was: maer sijn goetaerdigheyt stont af van sijn meening, en liet die van de Gedeputeerden voortgaen. Dies wierd dese Academie den xxix Julij met aensienlijcke pracht ingevoert. Het klooster der Kruysdragers, dat in 't westerdeel der stadt tusschen het slot van Siaerdema en de westerroort, niet wijt van de muren, gelegen is, wierd hier toe bequaemst gevonden; en met groote kosten soo toegeestelt, dat'er drie Auditoriums oft Hoorplaetsen voor de H. Theologie, Rechts-gelcertheyt, Medicine en Philosophie, gemaect sijn. Oock is'er een plaets voor de bysondere oefeningen der gener die sich tot het Herder-ampt poogen bequaem te maken, en tot de predicatien verordent. Als d'Academie ingevoert wierdt, deede geleerde Abel Franckena, een Politicus oft Staetkundige, en beminmer aller wetenschappen, in de naem der Staten en van Graef Willem, een treffelijcke rede, in het

by sijn van een aensienlijcke vergadering: waer op *Henricus Antonides vander Linden*, een Theologant, een ander cierlijcke rede, met een vloeyende stijl en tael, uyt sprack. Onlangs daer na begon dese Hooge Schole te bloeyen, die aen de Gereformeerde Kerck, en de Christe weereldt verscheyde treffelijcke mannen heeft gegeven; dies sy door de gheele weerelt bekennt en vermaert is. In 't begin waren hier maer ses Professoren, van welke twee de H. Theologie leerden, als *Martinus Lydius*, van Lubeck, alree van hoogen ouderdom, die d'eerste Rector was; en de gemelde *Henricus Antonides vander Linden*, van Naerden, seer vermaert om sijn welsprekentheyt en soete seden. D'andere volgen na d'ordre der wetenschap, die sy geleert hebben, als *Henricus Schottanus*, een Vries, de Rechten; *Alardus Auletius*, oock een Vries, de Medicine; *Joannes Druisius*, uyt Vlaenderen, de Hebreusche tael; en *Petereus Tiara*, mede in dit Lantschap geboren, de Grieksche sprake; dese laetste, uytmuntend in 't Grieks, en in de Poësy, had te Leuven soo wel gestudeert, dat hy seer geleert wierd; en was een der eerste Professors, niet alleen in d'Academie te Douay, maer oock te Leyden eerste Rector Magnificus geweest. De gemelde Professor *vander Linden* is, na dat hy eenige jaren sijn ampt met lof bedient hadt, hier overleden, en in de kerck deser Academie begraven, daer hem sijn soons-foon *Joannes Antonides vander Linden*, nu Professor der Medicine oft Geneeskunst in d'Academie te Leyden, in 't jaer M D C L een Epitaphium oft Graffschrift opgerecht heeft.

Maer daer na, als dese Provintie in rijckdom en welvaert toenam, kreeg d'Academie oock meerder aenwas, waer door 't getal der Professoren allengs vermeerderd is; in voegen, dat hare vergadering, als 't getal vol is, nu bestaet in veertien personen, die een Secretaris tot hun dienst hebben. Men voeghe in 't volgende jaer by de twee Professoren in de H. Theologie, die in 't begin gestelt waren, een derde, *Sybrandus Lubbertus* genaemt, welke door verscheyde boeken, die hy tegen de Roomsche gefinde, Socinianen en Remonstranten geschreven heeft, seer vermaert geworden is. *Julius Beyma* is daer nae, om de Rechten te leeren, beroepen; soo dat'er sedert twee in die wetenschap geweest sijn. Namaels hebben de Staten, door hunne eygen mildtheydt, een derde daer toe verkoren; 't welck doet hopen, dat'er voortaan gedurigh drie sullen sijn. Oock sijn hier bysondere Professoren in de Mathematica oft Wiskunst, de Welsprekentheyt, Philosophie en Logica.

en eerste
Professo-
ren.

Aenwas
der Hoo-
ge Schole.

Instelling
der Aca-
demie,

hare
plaetse,

invoe-
ring,

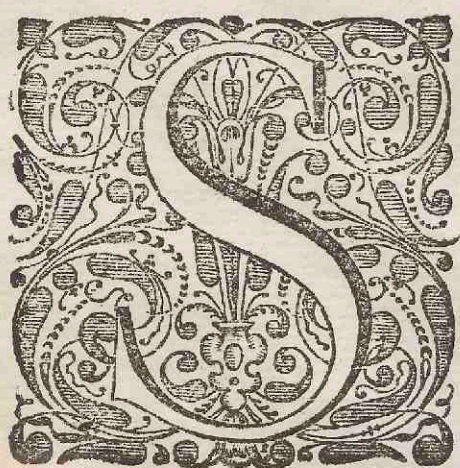
B E S C H R Y V I N G

van

S N E E C K,

uyt de Historie van V B B O E M M I V S getrocken.

Gelegen-
heyt.

N E E C K leght een groote mijl van Bols- waert aen d'oostsij- de , in 't selve lant van Westergoo , en in moerassige lande- ryen , bequamer tot weyden dan tot ko- ren-ackers : want hier

omtrent is een gebroken lant , vol poelen en moerassen , soo dat men dese stadt met dijk- ken aen beyde sijden genootsaeckt is te be- schermen.

Meir oft
staende
water.

Een halve mijl buyten d'Oosterpoort is een meir oft staende water , groot omtrent twee duysent treden in sijn omloop , niet ge- heel ront , maer wat langer dan breeder : in de langte heeft het duysent , en in de breette vijf hondert treden . Wat verder sijn meer andere , doch kleynder wateren , en alle soo vischrijck , datse niet alleen Sneeck , maer vele andere steden in Vrieslant met visch versorgen . Het grootste van alle wordt het Sneecker-meir ge- noemt , misschien uyt oorsaeck , dat 'er een graft oft arm uyt 't selve in een rechte linie nae Sneeck en van daer dwars door Ylst loopt , daer sich die in twee tacken deelt ; d'eene vloeyt naer Bolswaert , Franeker en Harlin- gen ; en d'andere door het velt en eenige dor- pen , die , na datse door Woldsend gevloeyt is , ontlast sich in 't Slotermeir , loopt daer na door de stadt Sloten , en eyndelijk een half mijle van daer deur Take-zyl in de Zuyder- zee . Uyt het gemelde grootste meir komt noch een water , dat sich oock in twee armen deelt , waer van d'eene , na datse door het dorp Aelsum gelooopen is , sich tot aen Leeuwaer- den uytstreckt ; d'ander vloeyt door Ackerum , en van daer landewaerts in : soo dat d'inwoon- ders deser stadt , door de menighte en 't gerief deser wateren , goede gelegentheyt hebben , om hare goederen in alle d'omgelegen plaet- sen bequamelijk te versenden .

Beschrij-
ving der
stadt.

Sneek is een oude volckrijcke stadt , ver- ciert met schoone huysen , en stercke wallen ; en met allerley nootdrift , insonderheyt visch , die in alle wateren daer omtrent overvloedigh is , voorsien , waer in sy alle Vriesche steden te boven gaet . Vele inwoonders geneeren sich met de visschery , andere met de koophan- del , en eenige met hantwercken ; hoewel sy tot de konsten en wetenschappen niet on-
Vrieslant.

bequaem sijn : want hier is oock een Latijn- sche Schole , die geensins voor die van Leeu- waerden behoeft te wijcken , waer uyt ver- scheyde geleerde mannen gesproten sijn , on- der welcke uytmunt en d'eerste plaets ver- dient de treffelijcke *Ioachimus Hopperus* , een der grootste en beroemteste Rechtsgeleerden van sijn tijdt , die men byna met de groote *Viglius Zuichemus* gelijcken kan ; want hy heeft veel geleerde boecken geschreven , en was een groot Politicus oft Staetkundige , waerom hy Raetsheer in den Secreten Raet des Konings in de Nederlanden gekoren wierd , van waer hy in Spanje geroepen is , om eerste President van den Raet van State te sijn , welck ampt hy met groote eer eenige jaren bedient heeft , en niet dan met sijn leven afgeleyt .

Schole.

I. Hoppe-
rus.

De Magistraet bestaet nu in vier Burgemees- teren , vier Schepenen ; en twee Raetsheeren die oock Bouwmeesters sijn . De Burgemees- teren verhandelen de gewichtigste saken , die 't gemeen betreffen : de Schepenen wijsen de vonnissen over de gedingen : de Raetsheeren , de oock Thresoriers sijn , ontfangen de gemeene penningen , en besorgen de stadts gebou- wen , gelijk in andere steden . Hier sijn , ten besten van de Gemeente , xxvi Gesworenen , die 't volck voorstaen , en hare rechten bescher- men . 't Verkiesen der Magistraten geschiet op de selve wijze , als te Bolswaert en te Har- lingen . De Raet heeft een Secretaris oft Ge- heymschrijver , wiens bediening niet voor sijn sterven eyndicht . De stadt is met een muur , van binnen met een aerde wal , en buyten met een graft gesterckt , tegen daenloop van hare vyanden , besloten .

Magi-
straten.

BYVOEGING. Dese stadt heeft vele swa- righeden en elenden in de oorlogen der Groningers , Saxen , en Geldersche , en oock door een schrickelijcken brant , geleden : want in 't jaer M cccc xvii (om van 't laetste eerst te spreken) is 't grootste deel door 't on- genadig en verslindend vuer verteert ; in welk ongeval , soo men geloof , d'originele oft oor- spronckelijcke brief van Karel de Groote , daer de privilegien oft voorrechten van Vries- landt in vervat waren , oock verbrant is . In de burgerlijke twisten , als sy deelgenoten van de Schieringers waren , deden sy , omtrent het jaer c l o cccc xcii , nieuwe graften en bol- wercken , om sich self te beschermen , van de

Elenden ,

door 't
vuer ,

door Bur-
gerijst ,

v D

ooster

S N E E C K.

ooster tot de noorderpoort maken. Daer na trocken sy uyt tegen de Groningers; maer kregen omtrent Barrahuys de neerlage: dies sy methare vyanden vrede maeckten. Onlangs na dit voorval wierd dese stadt, nevens verscheyde andere Vriesche steden, van de Gelderschen ingenomen: waer over sy, in 't jaer M D XVII, van de Bourgoensche oft Oostenrijcksche belegert wierd; die haer, om dat het begon te doyen, moesten verlaten. De Graef van Meurs, Stadthouder over Vrieslant uyt de naem van den Hertogh van Gelderlant, vond raetsaem, tot verskering der stadt, een stercktete bouwen, om alsoo vreemde soldaten in de selve te brengen, en sijn voornemen uyt te wercken. Als de gunstelingen der Bourgoensche dit gewaer wierden, liepen sy op 't Raethuys, verjoegen den Raet, namen de sleutelen der stadt, en lieten de sloten verandere. De gemelde Graef van Meurs quam in de stadt, om kennis van desen oproer te nemen; hy vermaende haer tot gehoorzaamheyt, en eischte de sleutels weder. Waer op sy antwoorden, datse sijn begeerte wilden doen, op voorwaerde, dat hy de vierten-twintigh duysent guldens, die de Gelderschen hen schuldigh waren, eerst soude wedergeven; oft, in mindering der gemelde somme, vijftigh last koren bestellen, dewijl de Burgers, door de dierte en gebreck van gelt, van honger vergaen moesten; oft dat hy middelen aenwijzen sou, waer door sy sich konden geneeren en onderhouden. Op dese voor-

stelling kreegh hy weynigh tijdt, om sich te beraden: waer door hy, vol spijt en vrees, in alle stilheyt, verkleet sijnde, de stadt verliet, en reysde naer Sloten. Toen nam Ioncker Michiel Hertsteyn volck aen, dat hem van de Graef van Meurs, als Gouverneur van Vrieslant, verboden wierd: waer door de Capiteyn en eenige soldaten, vergramt en met een droncken hooft op 't Raethuys liepen, roepende, sla doot, sla doot. Hier over quam men in de wapens, Hertsteyn vluchte met de sijne in de kerck, daer hy de volgende dagh uytrackte, en eenige gevangen wierden. Dus wierd de verbittering noch grooter, en quam tot sulck een heftigheyt; dat de Staten van Vrieslandt de gemoederen niet konden neersetten en vereenigen: waer over een gebodt uytquam, dat men die van Sneeck niets soude toevoeren, nochte met hen handelen. Maer als Key-

Verandering.

ser Karel de vijfde in 't jaer M D XXII self in 't lant quam, en als Landtsheer gehuld wierd, deê hy de Geldersche uyt het lant vluchten, en soo quam sy in een langgewenschte rust en vrede.

In 't jaer M D LXXII sijn de Geusen, (soo noemde men toen de gene die sich tegen de strenge heerschappy des Hertogs van Alva stelden) met toestaen der inwoonders, in Sneeck gekomen: waer door sy de gulde vryheyt, nevens andere steden der vereenighde Nederlanden, verkregen heeft, en sedert geluckigh genoten en behouden.

B E S C H R Y V I N G
van
D O C K U M,
uyt de Historie van V B B O E M M I V S getrocken.

Outheyt.

OCKUM wort genoemd en gedacht in 't leven van de heylige Bonifacius, eerste Aerts-Bisschop van Ments, die met sijn bloet de straten deser stadt besproeyde, als hy hier van d'ongeloovige heydenen, die hy, door de verkonding van het heyligh Euangelie, tot het ware geloof en 't Leven pooghde te brengen, de dootd verkreegh, en de martelkroon verworf; (want dat eenige van d'outheyt deser stadt uyt de verzieringen van Scarlen bybrengen, sijn sulcke tastelijcke beuselingen, dat ick my schame 't papier daer meê te bekladden,) 't welk in 't jaer MCC LV geschiedde, als Pepijn, vader van Keyser Karel de Groot, vijf jaren te voren, door de gemelde Bonifacius, in de stadt Soissons, Koning van Vranckrijck gekroont was. In dese tijdt was Dockum maer een dorp, als de History-schrijvers van het lijden van S. Bonifacius, en de geschiedenissen der Bisschoppen van Utrecht getuygen. Nae Bonifacius heeft Willehadus, eerste Bisschop van Breme, hen 't heyligh Christelijck geloof gepredickt; en na hem quam Ludgerus, die uyt een edel geslacht, in 't dorp Wirum niet wijdt van Dockum, geboren was, en in dese kerck tot een Herder gestelt, van waer hy door Karel de Groot, om d'eerste Bisschop van Munster te sijn, geroepen is. Daer na, als 't bloet van de heylige Bonifacius 't getal der Christenen seer vermeerderd had, (want het bloet der martelaren is het saet der Kercke)

Verscheyde mael gesterckt en ont-walt.

Ongeval.

Groote, en gelegenheyt.

De riviere Ee.

't Klooster van S. Bonifacius.

Dockum wort een stadt.

is op de selve plaets, daer hy gedoodt was, tot sijn gedachtenis een klooster gebouwt; 't welck, soo men gelooft, het outste van heel Vrieslant is, en sedert door d'inwoonders soo verbeterd en vernieut, dat het tot onser vaderen tijdt in wesen geweest is: soo dat het vast gaet, dat Dockum, na dat d'inwoonders d'afgodery der heydenen verlaten, en de Christelijcke Religie omhelst hadden, soo gesegent wierd, dat het van een gering dorp tot een ramelijcke stadt geworden is: en daer nae, soo waerschijnlijk is, in de burgerlijcke twisten tusschen de Schieringers en Verkoopers, eerst gesterckt is tegen een overval: want alle steden en dorpen waren genootsaecht sich by 't een oft 't ander deelgenootschap te voegen, en sich tegen de vyanden van tselve te beschermen, ja self diete be-

Vrieslant.

v E

byson-

D O C K V M.

byzonder welvaren kloekelyck vermeerderen.

Beschrijving der stad.
Raethuys.
Bruggen.

Hoewel Doccum kleyn is, 'tis evenwel een net stedeken, met fraye straten en huysen, doch niet prachtigh, maer sinlijck, soo binnen als buyten, en rijckelijck met allerley huysraet voorsien. Hier is een schoon Stadthuys, op de waterkant gebouwt, waer over een breede en lange steene brug van ongewoone groote geleyt is, die met leuninghen aen de beyde sijden, om alle gevaer voor te komen, verciert is; oock met groote bogen, die met deuren gesloten worden, gemaect, waer door de schepen van Leeuwaarden uyt en ingelaten worden. Behalven dese sijn hier noch twee andere bruggen over de gemelde haven, d'een op de wegh van Leeuwaarden, in 't uytgaen der stad, op palen gebouwt; de ander is in d'ingang, die men soo hoogh optrecken kan, dat 'er de groote schepen met staende masten bequamelijck deur kunnen varen. Dese haven is aen beyde de sijden met stercke bolwercken, en met staketselen oft paelwerck soo wel voorsien, dat men in de selve, tegen de wil der stedelingen, niet komen kan: sy snijt, gelijk ick geseyt heb, de stad in twee, doch ongelijke deelen; want het gedeelte nae 't suyden is veel kleynder als 't ander, 't welck noch nae 't kasteel, dat hier eertijts geweest is, genoemd word. In 't noorder en grootste deel is de Kerck, het Raethuys, de Wage, 't huys der Admiraliteyt, en meest al de gemeene gebouwen, die haer aensienlijck maken: oock loopen in dit deel veel kleyne wateren, die men met schuyten bevaren kan, en door pijpen, die onder door de wal gaen, uyt de graft, en uyt d'omgelegen landeryen komen; en cyndelijck in de Ee door de sluys, daer ick van gesproken heb, in de groote haven loopen: over dese wateren sijn veel bruggen, tot gerief der inwoonders, geleyt. In dit selve deel sijn twee poorten met valbruggen, en de derde sonder brug, daer een dijck in de mont van de rivier leght, die met een stercke draeyboom beschermt wort voor de gene die van de noordsijde en d'omleggende toepaden herwaerts komen. In 't zuyderdeel is maer een poort, waer door men naer Col-

Poorten.

lum en Groningen gaet, daer een kleyn waterken by loopt, dat sich in de Ee stort. De beyde sijden van dese rivier (die te voren met een dijck voorsien was, op datse niet over het lant sou stroomen) sijn nu met steene wallen in de stad verciert en versterckt. De water-sluyfen, die men binnen de selve siet, sijn voor de laetste oorlogen, als sy noch buyten, en op de wegh naer Leeuwaarden lagen, onder het gebiedt en de besorging van d'Abt van Klaerkamp, die toen groot vermogen had, geweest.

Wijken.

Sy is in vier wijcken gedeelt, die yder een vaendel burgers, tot bescherming van de stad, uytleveren. Sy heeft maer een kerck, aen S. Marten gewijdt. Eertijts was hier, als

geseyt is, een treflijck klooster ter gedachtenis van S. Bonifacius, wiens gebouw en de kerck groot en heerlijck waren, met een toren, hooger dan die van S. Martens kerck, verciert, waer van nu niets, dan de gemelde toren, overigh is.

Hier sijn drie Godshuysen, om de arme siecken, oudelieden, en weeskinderen van allen nooddrift te besorgen. Alle eerwaren, dienstigh en nootzakelijck tot onderhoudt van 't leven, sijn hier voor een kleyne prijs te bekomen; want het wort 'er van alle sijden gebracht, om de bequaemheydt van de wateren, die oock veel visch geven: soo dat de botter, kaes, en diergelijcke waren hier soo overvloedigh sijn, dat men die elders vervoert. Wat het graen belangt, daer sijnse genoeghsaem van voorsien, gelijk oock van alle andere aerd- en boomvruchten.

Als de stad in vorige tijden noch in 't besit van hare oude vryheyt was, wierd sy bestiert door een Olderman, de Raet, en sesten Gesworenen. Tegenwoordigh bestaat den Raet uyt ses Burgemeesteren, die 't selve vermogen als die van andere steden hebben, uytgeleyt dat haer gebiedt wat meer bepaelt is, en dat van de Gesworenen wat breeder, die nu maer twaelf sterck sijn; doch behouden evenwel haer oude naem, en worden noch de Sestienen genoemd, sonder wiens toestaen de Burgemeesteren in de gewichtighste saken niets kunnen verrichten oft mogen besluyten. Als men nieuwe Burgemeesteren sal kiesē, word de Gemeente, op den eersten Januari, met het geluyd der klokken in de kerck geroepen, daer sich d'oude Burgemeesters eerst laten vinden, om alle onordre en verwarring in de groote menighe te vermijden. Als 't volck versaemt is, vertrecken d'Overheden; en de Gemeente deelt sich in vier benden, na de vier wijcken der stad, daer na kiesēse drie mannen uyt yder bende, die, te samen vereenight sijnde, de twaelf Gesworenen uytbrengen. Op de selve dagh worden dese nieuwe Amptlieden door den Raet op 't stadthuys geroepen, daer sy drie en drie, gelijkse verkoren sijn, vergaderen, om vier mannen te kiesē, daer men dan noch twee met omstemmen kiest en byvoeght, die 't samen de ses Burgemeesteren maken. Als dit gedaen is, senden d'oude Heeren haer namen aen de Gouverneur van Vriesslant, en 't Opperhof te Leeuwaarden, die met d'oude Magistraet dit werck voorts afhandelen, op de wijze die te voren aangewesen is. De mindere Amptlieden en de besorgers der Godshuysen, worden gekoren als in d'andere steden. Hier was eertijts de woonplaats van de Zee-Raet, die men d'Admiraliteyt noemt, en d'oorloge ter zee besorght, die sedert eenige jaren, om dat dese haven soo goet niet is als sy plach te sijn, te Harlingen verplaetst is.

Overheden.

en hare verkiezing.

Kerck.

B E S C H R Y V I N G
van
H A R L I N G E N,
uyt V B B O E M M I V S getrocken.

Naems
oorsprong.

Aenwas.

Kasteel.

HARLINGEN is nu, nae Leeuwaarden, de grootste, machtigste en volckrijkste stadt van Vrieslandt. 't Geluck is haer soo gunstigh geweest, datse van een kleyn onbekent dorp, gelegen op de grensen aen de westzijde van Westergoo, tot dusdanigh een treffelijcke staet gekomen is. Haer eerste begin waren eenige huysen, tusschen twee adellijcke wooningen gebouwt, wiens Heeren Harliga en Harns genoemt wierden: dit was oorsaeck, dat men dese plaets, die allengs tot de gedaente van een dorp aengroeyde, nu d'eene en dan d'andre naem deser edele heeren gaf, en somtijts in twijfel was, welcke van beyde sy behoorde te hebben; tot dat de monicken van Ludingkercke 't huys van Harliga deden afbreken, op wiens gront dit dorp uytgestreckt en grooter gemaect wierd, waer door de naem Harliga meest begon gebruyckt te worden; in voegen, datse die eyndelijck geheel behiel, welke sedert in Harlingen verandert is. Sekere Geschiedenissen, door Andreas Cornelius vergadert, daer men niet al te vast op gaen magh, melden, dat Harliga in 't jaer M C C X X X I V verwoest is: maer 't is gelooflijcker, dat de zee allengs in dit dorp ingebroken is, en sommige huysen ingeswolgen heeft, waer door het dieper in 't lant naer 't oosten, niet wijt van Almeno, 't welck toen onder 't gebied van Franeker was, verplaectst is. Sedert heeft het gedurig toegenomen; de huysen en inwoonders sijn vermeerderd. Sy verkregen 't recht van een marckt te houden, en daer na van een stadt te maken, hoewel sy terstont niet met muren besloten wierd; en wanneer dat geschiet is, heb ick in geen historien konnen vinden: de gemelde Andreas Cornelius maect 'er eenighsins gewagh af; maer ick derf het u, op sijn seggen, niet verleken; op dat ick niet te lichtgeloovigh sou sijn. Dit kan ick met meerder vastigheyt seggen, dat de Groningers hier een kasteel, met een wal en gracht besloten, omtrent het jaer M C C C C X C V I gebouwt hebben. Vier jaren daer na heeft Albert van Saxen, die uyt Hollandt komende hier te lande quam, door sijn soon een ander kasteel, stercker dan 't eerste, dat teenemael over de kust geboud, doen bouwen, 't welck, met vele krijghswercken, die daer sedert by gemaect sijn, tot de volkomen herstelling der oude gulde vryheyt in wesen bleef; want toen is 't van d'inwoonders vermeerstert, en ten meestendeel neergeworpen, om alsoo de toom der stadt en 't naburigh gewest te vernielen. Wanneer datse eerst gesterckt is, kan men niet weten; dan 't is seker, datse niet seer out is.

Vrieslandt.

Sy is in 't jaer M D X L I I I vergroot, om dat 'er een menighe volcks van verscheyde plaetsen toevloeyde: daer na wederom in de jaren M D L X X I X en 't volgende door Prins Willem van Oranje uytgeleyt, die niet alleen van meening was, om haer de schoonste haven van Vrieslandt te maken; maer oock door dat middel hen te naeuwer met Hollant te verbinden, op datse een bequame zeestadt sou worden, om daer somtijts scheeps-vloten toe te rusten, en daer uyt tegen de Spaenschen te senden: waerom hy haer oock met een aerde wal, en een diepe en breede gracht omringde, na dat hy het dorp Almeno, daer wy van gesproken hebben, daer in getrocken had. In 't jaer M D X C V I I is sy, tot gerief der inwoonders, die sich kloeckelijck tot de koophandel begaven, ten derde mael vergroot: want daer waren geen huysen genoegh voor de winckeliers en wercklieden, die hier dagelijks quamen woenen. Men deede de haven breeder maken, om dat de schepen te bequamer uyt en in souden komen, en te beter konnen overwinteren; in 't kort, sy wierd toen in foodanigh een staet gestelt, gelijkse nu noch is. De zee besproeyt omtrent het vierde deel der stadt; doch op dat dit vreeslijck element met het geweld van sijne baren haer niet beschadigen sou, is sy met steene wallen, dijcken en andere wercken aen die sijde genoegh versorght.

Hare gedaente is byna vierkant, en haer omring een weynigh minder dan die van Leeuwaarden. De wallen sijn met acht groote bolwerken versien, die soo konstigh geleyt sijn, datse elckander soo wel als de stadt konnen beschermen. Hare gelegenheyt is te stercker, om datse rontom laege landen heeft, die men door de sluyfen onder water kan setten, soo datse niet wel te belegeren is. De landeryen rontom sijn vruchtbaer, daer verscheyde groote dorpen in leggen, die sonder de stercke dijcken, welke aen de noord-sijde tegen de bruyfende zee geleyt sijn, somtijts souden ondervloeyen.

Binnen en buyten de stadt sijn veel kleyne wateren, die seer dienstigh sijn, om alle koopmanschappen naer alle omleggende steden en dorpen, die tusschen 't Vlie en de Lauwers leggen, te vervoeren: maer 't gerief van de zee is aenmerckelijcker; want daer door kan men naer alle vergelegen en naburige landen varen en koophandel doen; en om de selve te bevorderen en vermeerderen, is hier een breede haven, daer een goet getal groote schepen, die hier afvaren en aenkomen, in konnen leggen. Men siet hier oock veel kooplieden, scheepsvolck, en allerley waren in overvloed. Een ongeval schijnt dese voorspoet te minderen, 't welck is, dat de vloet der zee allengs veel slijck en sandt

v F in

H A R L I N G E N.

in de haven werpt, waer door de groote en diepgaende schepen haer niet naerder dan omtrent duyfent treden kunnen komen; soo datse genootfaeckt sijn in d'oude haven, lettinga genoemt, hun ancker te werpen, daerse voor de storm-winden bevrijt liggen, door de sanden en bancken, die daer omtrent sijn, waer de zee haer gewelt op brecckt en afftuyt. In't uytgaen van dese haven is een kleyn eylandt, recht tegen over d'oostsijde van Vlielandt, 't welck vruchtbaer van graen is; doch heeft, om sijn kleyn begriip, niet meer dan vier hofsteden. Als de groote schepen op de gemelde plaets op de reede leggen, komen de kleyne uyt de haven om haer ontladen; en brengen hen oock, ledigh sijnde, andere koopmanschappen aen boort, die se innemen en elders vervoeren: doch als de zee seer hoogh is, kunnen sy self in de haven komen.

Koophandel, en andere neerlingen.

Voor weynigh jaren hebben d'inwoonders sich oock tot de haringvangst begeven; maer, nae vele moeyte en onkosten, konden sy hun voornemen niet met voordeel uytvoeren. Die geen koophandel doen, begeven sich tot verscheide hantwercken; soo datse meest alle kooplieden oft ambachts-lieden sijn. Hier wort jaerlijcks een ongelooftelijcke menichte van allerley lijnwaet en seyldoeck gemaeckt. De gewoonlycke koopmanschappen, die men daer aenbrengt en uytvoert, sijn tarwe, garst, haver, kennip, erten, boonen, en diergelijcke. Van Noorwegen krijgens alleley hout, als oock pick, teer, en andere koopmanschappen van dat lant. Hier sijn vele plaetsen, daer men het sout wit maeckt, 't welck in groote menichte gesoden, en met goede winst vervoert word. Oock sijn buyten de stadt op de kleyne wateren verscheide papiermolens; en in d'omgelegen landen een menichte van steen- en kalck-ovens: in voegen, dat omtrent dese stadt tot alle de voorverhaelde dingen meer turf, dan in alle d'andere steden van Vriesslant, verbeeficht wort.

Straten,

Huysen,

Poorten,

Marcht,

Raethuys,

en Kerck.

Hare straten sijn schoon, groot en suyver, en vele met wateren doorsneden. Hier sijn een groote menichte huysen, daer onder vele nieuwe, die, soo uyt- als inwendigh, wel verciert sijn. Sy heeft vier poorten aen de lantsijde, de vijfde is by de haven. De Marcht en 't Raethuys sijn kleyn genoeg, naer de grootte van de stadt. Hier is maer een Kerck, gebouwt op de selve plaets, daer eertijts het dorp Almeno was, eer dat het in de stadt besloten wierd.

Overheden,

De Magistraet bestaat in acht Burgemeesteren, die maer een jaer regeeren, nae 't welck sy soo veel andere uyt de voornaemste burgers, insonderheyt uyt de Gesworenen, kiesen, wiens namen sy met de hare naer het hooge hof van Vriesslant senden, 't welck terstont, uyt sijn eygen en des Gouverneurs naem, een van hare leden als Afgesant naer Harlingen send, om kennis te nemen van 't eerlijck leven en goede seden der verkorenen: dit gedaen hebbende, keert hy naer Leeuwaarden, daer hy sijn weder-varen verhaelt. Dan kiest de Gouverneur in den vollen Raet acht uyt de voorgestelde sesten, die her aenstaende jaer regeeren; doch met die vryheyt, dat hy van d'oude, die onlangs 't selve ampt bedient hebben, oft van de nieuwe voorgestel-

en hare verkiezing.

de, soo veel mach kiesen als hy goet vind: maer in't gemeen neemt hy uyt yder de helft, oft vier oude en vier nieuwe heeren; hoewel het oock wel gebeurt, dat men al d'oude doet blijven; somtijts neemt men oock wel al de nieuwe, oock wel van d'een meer als van d'ander, na gelegentheyt. Als de verkiesing gedaen is, gaet de voorseyde Raetsheer, die te voren afgesonden was, tegen de rechte tijdt weder naer Harlingen, om, in tegenwoordigheyt van 't volck, de nieuw-gekore heeren in hare ampten te bevestigen; die hare regeering beginnen met het verkiesen van acht nieuwe Wijckmeesters uyt d'oude Magistraten oft voornaemste burgers, wiens ampt en vermogen is't selve als te Leeuwaarden en Franeker. Dese acht Burgemeesteren bedienen de Iustitie oft 't Gerecht aen de inwoonders, en bestieren het geheele lichaem der Gemeente: de Wijckmeesters geven hen kennis van alle noodige saken; en, als't gewicht der handelingen het vereyscht, roept men haer in den Raet, om hun gevoelen te seggen, en te helpen besluyten. De Secretaris oft Geheym-schrijver is in't gemeen een goet Rechtsgeleerde, en heeft sitplaats in den Raet; in welck sijn gevoelen, om sijn ervarentheyt in't gedurigh bedienen van sijn ampt, van groot gewicht is. Sy hebben noch, als die van Franeker, een ander Rechtsgeleerde, wiens gevoelen sy in't uytspreeken der vonnissen gebruycken, van welcke de partyen sich mogen beroepen op het hooge hof te Leeuwaarden.

Andere amptlieden.

De stadt en burgery waren in ses wijcken en benden gedeelt: maer sedert datse verscheide-mael vergroot is, heeft men alle d'inwoonders onder acht compagnien oft vaendelen gestelt. Den Raet alleen stelt de Capiteynen en Vaendragers, 't welck, volgens d'instelling, jaerlijcksche ampten sijn; doch sy behouden die somtijts vele jaren. De gemelde Raet stelt oock orde over 't waken, en doet het veranderen, vermeerderen oft verminderen, naer haer goetvinden: soo dat de Capiteyns gehouden sijn hare bevelen te gehooramen, waer toe sy oock een Majoor oft Wachtmeester hebben, wiens ampt is't selve als in d'andere Vriessche steden.

Dese stadt heeft oock haer Thresorier oft Schatmeester, die de gemeene penningen ontfangt en uytgeeft; en een Bouwmeester, die over de gemeene gebouwen gestelt is.

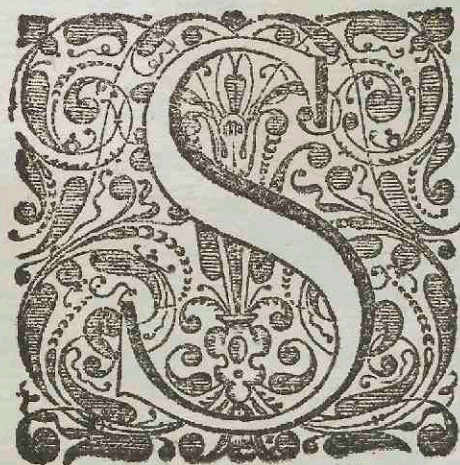
Hier is maer een kerck, als geseyt is, daer in twee Predicanten de Godsdienst verrichten, die seker een sware bediening hebben; soo om dat de gemeynte seer sterck is, als oock om het groot getal der Wederdoopers, die meê vrye oefening van hunnen Godsdienst hebben. In dese stadt waren geen andere Gods-huysen; maer sedert eenige jaren heeft de Raet, met hulp van verscheide Godtvruchtige burgers, defondementen van twee der selve, op de plaets, daer 't kasteel eertijts geweest is, geleyt, die dagelijcks toenemen en verbeter worden door de miltheidt en medooghzaamheyt der vrome lieden. Hier is oock een Schole, daer een Rector en drie Meesters, om de jeught in de Grieksche en Latijnsche talen, en de beginselen der vrye konsten te onderwijfen, over gestelt sijn.

Godshuysen.

Scholen.

STAVEREN.

Ontheyt.

TAVEREN, oft, als sommige seggen, *Stavoren*, is de alderoutste stadt van Vriesslant, in't jaer na de schepping der werelt 3970, welck is het eerste jaer na de geboorte onses Salighmakers, door Azinga Acson, in die tijt Prins

van't landt, gebouwt, en met diepe graften, hooge wallen en torens voorsien: hy liet hier oock treffelijcke schermscholen oprichten, waer in de jeught, na de wijse der Romeynen, sich driemael ter weck in de wapenen oefende.

Naems oorsprong.

Sy heeft haer naem van den afgodt Stavo, die, in de dicke duysternissen van't afgodisch heydendom, aengebeden, en by de Vriesen, gelijk eenige meenen, als iupiter geëert is: dese Stavo oft afgod was een onbeschaefde stock oft tronck, die men in't gemeen de staf van Friso noemde, en hier 313 jaren voor Christus geboorte als een groot godt gestelt is, tot wie een yder uyt verre landen, als tot een staf der rey-sende lieden, om raet quam.

Gelegenheyt.

Sy was in die tijdt niet verre van de riviere, 't Vlie genaemt, waer toe sich hare haven streckte, gelegen. De Ysel, die voorby Campen, de Kuynder en Sloten liep, quam in die tijdt aen d'oostsijde deser stadt, en van daer in de Noortzee, daerse haer naem verloor, en had oock een ader die in de Middelsee uytging.

Aenwas.

Sy is allengs seer machtigh en volckrijck geworden, en tot een groot aensien en heerlijkheyt geklommen; soo dat alle gemeene saken, die men met de Romeynen, Franschen, Denen, en Baravieren, te verhandelen had, hier afgedaen wierden. In't kort, sy wierd de stapel van de Noord-sche landen, de treffelijcke koopstادت, en een Koninglijcken stoel, daer in negen Vriessche Koningen haer hof gehouden hebben, als I Richoldus Otto, II Odibaldus, III Richoldus de tweede, IV Beroaldus, V Adgildus, VI Radbodus, VII Adgildus de tweede, VIII Gondobaldus, en IX Radbodus de tweede, welke Vriesslant als Koningen omtrent 343 jaren beheerscht hebben.

Kerck of Asylum.

Richoldus Otto, d'eerste Koning, heeft tusschen Staveren en Medemleck in't jaer 463 een schoonen tempel gebout, die hy *Asylum* oft toevlucht noemde, naer welck alle misdadige en uytgebanne lieden een vrye schuytplaats hadden, op de selve wijze, als Romulus eertijts te Rome gedaen had. Hy liet hier oock een kostelijck hof in't gemelde jaer oprichten, daer in hy al de Heeren en Hertogen, die voor sijn tijdt in Vriesslant, van Friso den eersten bewoener af, (die omtrent 300 jaren voor Christus geboorte leefde) geheerscht hebben, heeft laten treffelijck schilderen, met den tijdt, wanneer en hoe lang hare regeering duerde. Dit paleys was soo uytmuntende, dat het gerucht daer van sich verspreyde in de wijdtgelege landen; soo

Vriesslant.

dat Karel de Schoone, de jonge Hertogh van Brabant, met vele edellieden, om't selve te besien, herwaerts quamen. Dit hof oft kasteel heeft 345 jaren in wesen geweest; want in't jaer 808 na Christus geboorte is't afgebrand: in welck jaer oock de schoone en hoogen toren van S. Nicolaes, daer d'afgodt Stavo lang in gestaan hadt, door den blixem aengesteken en vernielt is. De selve Richold Otto heeft oock Vriesslant, insonderheyt Staveren, met heerlijcke gebouwen verciert; en, om met sijn edellieden sich somtijts te verlustigen, een aengename lusthof in't noordoost, een mijl van dese stadt, in't bosch Fluso, doen timmeren.

dat met de toren verbrant is.

Odibaldus, de tweede Koning der Vriesen, regeerde omtrent het jaer Christi 513. In sijn tijdt leefde Ivo Hoppers, een heer der landen en plaetsen, die tusschen Staveren en Hoorn (toen goet landt, nu een diepe zee) lagen: maer als sijn dienstmaeght een levende haring uyt een put, die in't veld stond, geschept had, verkocht hy allengs sijnne landen, en quam in dese stadt wonen; doch de plaets behield sijn naem Hoppers, oft *Hop-heeren*, dat nu noch 't *Hoornse Hop* genoemt word. Waer uyt blijkt, dat het voortreffelijck en edel geslacht der *Hoppers* uyt Staveren gesproten is, wiens afkomingen hier oock, als de stadt op't heerlijkste bloeyde, de hoogste ampten bedient hebben, gelijk de Chronijcken, d'oude wooningen, soo binnen als buyten dese stadt, en tot Hemelum, te kennen geven; 'twelck noch bevesticht is nae't overlijden van de seer geleerde Fredericus Hoppers, die, hoewel in't jaer 1607 te Leeuwarden gestorven, in de kerck deser stadt begraven wierd. De gemelde Koning Odibald heeft oock een half mijl van hier, op't roode klif (oock een out gedenckteken van Vriesslant) een schoone lusthof gebouwt.

't Geslacht der Hoppers.

In't jaer D LXX, als Richoldus de derde Koning regeerde, is't gemelde lusthuys op't roode klif, door een stercken noordwesten wint, die drie dagen duerde, nevens 35 groote boomen, geheel neêrgeworpen.

Gymvelijckewint.

Als Beroaldus, de vierde Vriessche Koning, van Clotarius de tweede, Koning van Vranckrijck, in't jaer D C XXX verslagen was, sijn in dese stadt en geheel Vriesslant vele Godtvruchtige mannen uyt Vranckrijck gekomen, om d'inwoonders tot de Christelijcke Religie te bekeeren; doch in die tijdt noch te vergeefs.

Men pooght hen te bekeeren.

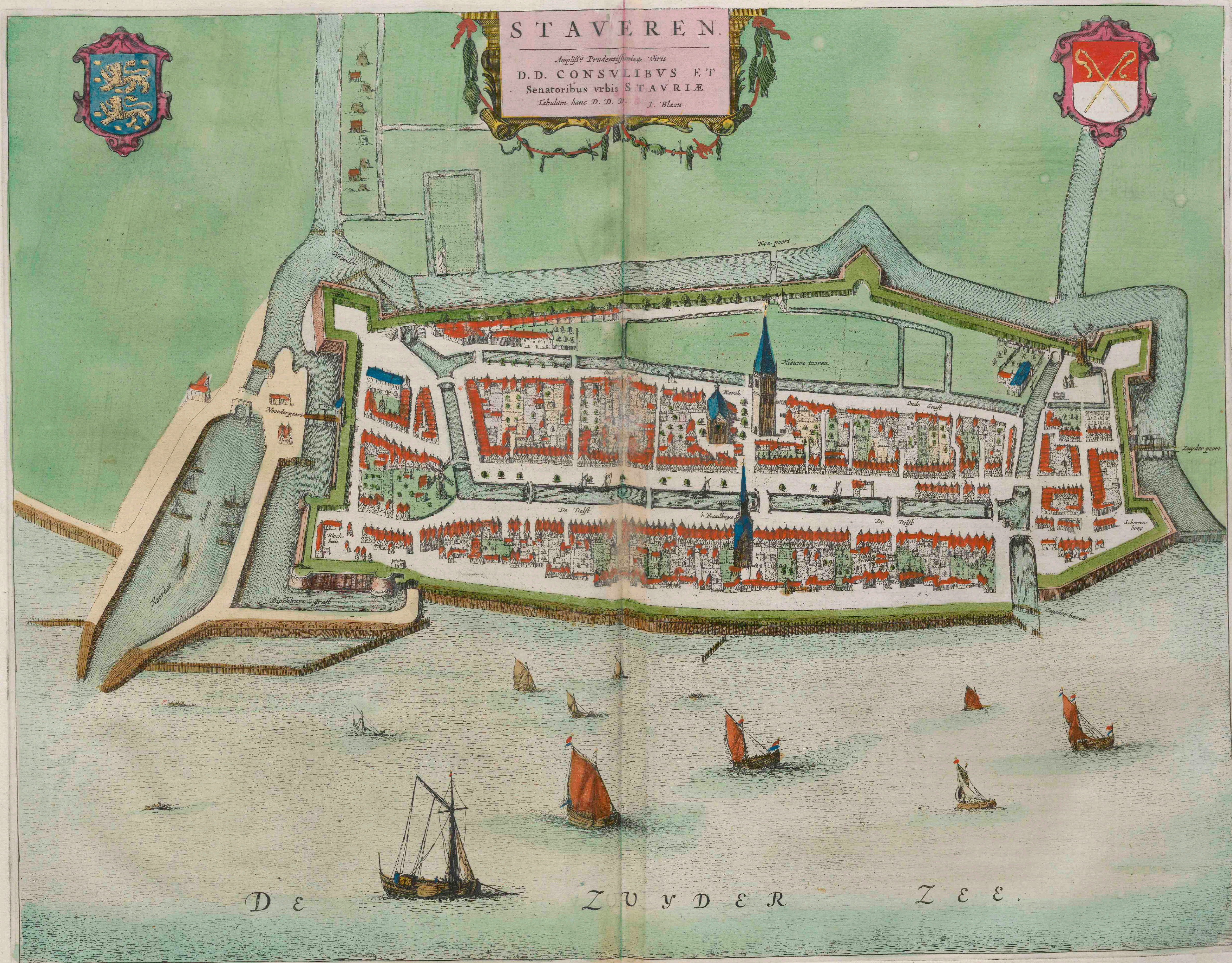
Als Adgildus, de vijfde Koning, leefde, die goet-aerdigh en vreetsaem was, heeft men weder getracht Vriesslant en dese stadt tot het Christendom te brengen: maer d'ondersaten, op de Koning siende, die in de heydensche afgodery bleef, sijn in vele jaren noch niet gewonnen en bekeert. Dese Adgildus storf in't jaer D C L XXIX, en wierd met allerley pracht in de hooftkerck deser stadt begraven.

dat ten tweede maal beproeft word.

Radbodus, de seste Koning, hiel sijn hof te Staveren, liet weder een lusthof op't roode klif timmeren, en vermeerde en verheerlijckte sijn

v G

Rijck

S T A V E R E N.

Rijck door hare goede gelegenheyt. Hy was een groot voorstander van d'afgodery der Noordtsche landen, nam Utrecht in, verjaeghde al de Priesters en Leeraers, en streckte zijn Rijck uyt tot aen Nimmegen, waer van noch heden aen een van hare poorten, daer eertijts de haven plach te sijn, de volgende letteren uytgehouden staen: HVC VSQVE IVS STAVRIÆ, dat is, *du verre 't recht van Staveren*. En elders: HIC FINITVR REGNV M STAVRIÆ, dat is, *hier eyndicht het Rijck van Staveren*; soo dat het schijnt, dat heel Vriesslant in die tijdt Staveren genoemd is. Dese Radbodus is de selve, die, tot het Christelijck geloof bekeert sijnde, van Wolfranus Bisschop van Soissons gedoopt sou worden, welcke hy, met de voet in 't water staende, vraeghde, waer sijne voorvaders nu waren? Als de Bisschop antwoorde, dat alle die sonder kennis van den eeuwigen en waren Godt storven, in de hel quamen, trock hy sijn voet uyt het water, en seyde, dat het beter voor hem was met al sijne voorvaders in de hel, dan met weynigh Christenen in den hemel te sijn. Hy is oock, in 't jaer DCCXIX, oft, als andere seggen, in 't jaer DCCXXV, te Staveren begraven: daer men op 't uyt-west, in 't jaer MDXIX, twee silvere penningen vond, die dese Koning had laten munten.

Adgildus de tweede, de sevendende Koning, is oock te Staveren in 't jaer 737 begraven. Hy liet goude penningen slaen, op wiens eene sijde stont, *Adgildus secundus, Frisiorum Rex*; en aen d'ander sijde, *Moneta aurea Civitatis Stavriensis*, van welcke in 't jaer 1425 noch een gevonden is.

Gondebold d'achtste Koning sturf in 't jaer DCCXLIX. Sijn navolger Radbodus de tweede, de negende en laetste Koning, wierd door Karel de Groote uyt sijn Rijck verdreven, en vluchte in de noordtsche landen; soo dat het onseker is, oft hy daer oft in Hollant overleden is. Met hen is de Koninglijcke heerschappy geeyndicht; en dese twee laetste hebben oock haer hof te Staveren gehouden. In hare regeering nam het heydendom af, en de Christelijcke Religie wierd merckelijck uytgebreyt.

In dese stad hebben oock de seven Princen en Hertogen, die, voor de Koningen, Vriesslant regeerden, haer Hof gehouden; soo datse in alle eer en hoocheyt verheven was. 't Schijnt dat d'oude inwoonders deser stad de selve sijn, die van Plinius *Sturios* genoemd worden.

Een half mijl van Staveren legt Hindeloopen, daer de gemelde Koningen en heeren haer met de jacht der hinden en andere beesten, die uyt het bosch van Kreyll derwaerts liepen, vermacekten: dit Hindeloopen is, na dat 'er in 't jaer 910 d'eerste huysen gebouwt waren, in 't jaer 1254 tot een stad geworden. Het Kreyll was in die tijdt voor de gemelde Princen een treffelijck bosch, vol hinden, harten en andere dieren. Die van Galama, 't welck een van d'outste en edelste Vriessche geslachten is, waren Heeren over de boschagien en landen, tusschen Enckelhuysen en Staveren gelegen; daer nu de grootste geladen schepen over heen varen. In de kerck deser stad en eenige huysen

toont men noch heden vele balcken, eycke sparren en ander hout, dat op het Kreyll gewassen is.

In 't jaer 825 is Odulphus, van Aerschot in Brabant, en soon van een Godtvruchtigh man, Bodgis genaemt, met den Bisschop Frederick van Utrecht in Vriesslant gekomen, na dat hy door de gemelde Bisschop onderwefen was, om d'Arriaensche kettery uyt te roeyen, en verkreeg de groote kerck van Staveren, om die te bedienen. Onlangs voor Fredericks doot, in 't jaer 838, bouwde de selve Odulphus op 't west van Staveren een heerlijck klooster, daer hy Augustinen oft Regulieren in stelde; 't welck die van Enckelhuysen, in 't jaer 1210, soo d'inwoonders deser stad dat niet belet hadden, verbrant soudent hebben. Het stont noch op de gemelde plaets in 't jaer 1419, dan door 't inbreken der hooge wateren is 't daer na, in de tijt van den Abt Algerus, op 't zuyd-cynd gestelt. Doch 't klooster is eyndelijck, door verscheide ongelucken van brant, die de stad verkleynen, buyten geworden: want in 't jaer 910 verbrande de kerck der heylige Maeght Maria met 13 huysen; daer na, in 't jaer 939, omtrent 329 huysen; en ten derde mael, in 't jaer 1420, op 't Zuyden Zuydoost, 500 huysen; hoewel 't klooster, om dat het een hard en sterck dack had, in wesen bleef; maer was toen buyten de stad. Evenwel moesten de Monicken, door de groote en stercke watervloeden, die het landt dagelijks affpoelden, van daer naer Hemelum vertrecken; waer uyt blijkt, dat d'inswelgende zee noch ongenadiger is dan 't verteerende vuer, dat het klooster gespaert had. De Abten behielden niet te min haren naem van dese stad, als noch in verscheide brieven en glafen te sien is, daer in sy sich noemen, *Abten van Staveren in Hemelum*.

In 't jaer 1430 sach men de kapel en 't klooster, dat Odulphus eerst gesticht heeft, om dat het kerckhof seer hoogh was, noch staen, dan 't is daer na door de kracht van 't water neergeworpen. Als 'er in 't jaer 1608, door een ongemeene en strenge winter, tusschen Staveren en Enckelhuysen een gebaende wegh over 't ys was, hebben vele menschen, door 't aenwijfen van hare voor-ouders, de plaetse van 't gemelde klooster, die maer een vierendeels uers van de stad is, gevonden, elckander getoont, en vele fraye steenen uyt de gront, die maer drie oft vier voeten diep was, gehaelt: waer door de selve van de schippers als een klip wort geschuwt. Het *Grande-boeck* deser stad, cenige hondert jaren out, maeckt gewagh van de namen en tocnamen der gene, die verscheide toegangen in Odulphus velt gebruyckt hebben; soo dat dese saken buyten alle twijfel sijn.

Staveren is oock een van d'alleroutste Anzesteden, en, als sommige seggen, de derde in ordre geweest, wiens privilegien, die door de verscheide ongelucken met het afnemen der stad meest verstorven waren, in 't jaer 1549 te Ceulen, en in 't jaer 1604 te Lubeck, in de vergaderingen der gemelde Anzesteden, weder vernieut sijn.

In 't jaer 838 bloeyde dese stad op 't allerheerlijckste: hare inwoonders waren d'eerste, die de Noordtschelanden en de Sont besochten, waerom

Palen van 't Rijck.

Hartneekicheyt van Radbodus.

Oude munt.

De laetste Koning.

Oude inwoonderen.

Vorstelijcke jacht.

't Geslacht van Galama.

Odulphus klooster.

Sware ongevallen.

en 't water.

Overblijfselen van Odulphus klooster.

Een Anzestadt.

Heerlijckste staet deser stad.

S T A V E R E N.

Privilegien, om hen de Koning van Denemarcken met het voorrecht beschonck, datse voor alle schippers, hoe vele dat 'er waren, eerst souden vertollen; 't welck somtijts oorsaek geweest is, datse, tot Dantzick hare lossing en lading gedaen hebben- de, de schepen, die te voren met haer aengeko- men waren, noch in de Sont vonden. De mee- ste en outste privilegien, in Denemarcken ver- worven, sijn door de brant en 't innemen der stadt verloren; evenwel worden noch eenige in de stadts-kist gevonden, daer in, onder den grooten zegel der Koningen, d'oude voorrech- ten verniet worden; als noch heden te sien is in die van Waldemarus, Koning der Denen, Slavon en Gothen, in 't jaer 1326 gegeven; welcke brieven, om haer ouderdom, by 't hof van Justitie te Leeuwarden, in 't jaer 1599 sijn nagesien, en onder het groot zegel van 't selve Hof bekrachtigt: noch een ander van den sel- ven Koning Waldemar in 't jaer 1363; en een van Koning Christiaan in 't jaer 1478, waer in sy, voor eenige geleende penningen, de vry- heydtkregen, om van yder schip maer een Henricus Nobel tol te geven, tot datse voldaan waren. In 't jaer 1599, als 'er een heerlijk Ge- fantschap aen Christiaan de vierde, Koning van Denemarcken, gesonden was, sijn hare gemel- de voorrechten vernieuwt en bevestigt. Oock wort yder jaer, nae d'oude wijze, met het eerste schip dat naer de Sont vaert, tot een kenteyc- ken van hare Privilegien, een Leydts laken ge- sonden.

van de Koningen van Dene- marcken, Sy heeft niet alleen van de gemelde Koningen, maer oock van verscheyde andere, vele heer- lijcke voorrechten verworven, insonderheyt in Vranckrijk, van welcke d'outste oock, door de geseyde ongevallen, verniet sijn. Vele der selve, in de Latijnsche en Fransche talen, worden noch in de Stadts-kist met de Koninklijke segelen ver- toont, die meest sien op d'oude privilegien, hen by de vorige Koningen vergunt, als te mo- gen koopen, verkoopen, vry en vranck met hare schepen en goederen, by nacht oft by dagh, te gaen en te keeren, 't sy dat de Koningen oorlogh oft vrede met hare naburen hadden; en in 't kort, door 't gehele land, als d'eygene inwoon- ders, haren koophandel te doen: waer van de brieven te sien sijn, door Lodewijck de elfde, in 't jaer 1480, in 't negentiende jaer sijn re- geering, gegeven: van sijn soon Karel d'achtste, in 't jaer 1487, in 't vierde jaer sijn heerschap- py: van Lodewijck de twaelfde, in sijn eerste jaer, en na Christus geboorte 1489: van Fran- soys d'eerste, in 't jaer 1516, en het tweede van sijn Rijk; en van de selve Koning, in 't jaer 1528: van Fransoys de tweede, in 't jaer 1559, in 't eer- ste jaer sijn regering: van sijn broeder Karel de negende, in 't jaer 1561, oock in sijn eerste jaer. Self in de tijdt van de felle oorloogh, tusschen Keyser Karel de vijfde en de Franschen, heb- ben d'inwoonders, 't welck niemant in al de Ne- derlanden toegelaten wierd, vry en onverhin- dert in Vranckrijk gehandelt, waer van noch vele vrygeley-brieven in de gemelde Stadts-kist worden bewaert.

Sy hebben oock besondere vrientchap van *Vriesslant.*

de Koningen van Schotland genoten, en voor- rechten van bescherming bekomen, als van Ia- cobus in 't jaer 1499, in 't eerste jaer sijn heer- schappy, en wederom in 't 1525, als de besegel- de brieven te kennen geven; die sy oock van Al- bertus der Sweden en Gothen Koning, in 't jaer 1368, op S. Jacobs dagh gefegelt, verkregen hebben.

Omtrent het jaer duysent twee hondert bloey- de dese stadt in alle hoogheyt en rijckdom; want daer was de voornaemste stapel en koophandel, in alle landen vermaert: soodan d'inwoonders toen in alle weelde en dartelheyt leefden, die soo buyten alle maet ging, als eenige seggen, datse hare stoepen en leunen voor de deuren lieten vergulden; dies sy, om hare ongemeene koste- lijkheyt, in 't gemeen *de dartele oft verweende kin- deren van Staveren* genoemd werden. Als sy nu ten oppersten top van alle weelde en heerlijkheyt was, is sy weder vermindert en afgegaen; 't welck men ten deel de groote dartelheyt van een seer rijcke koopmans weduwe toeschrijft, waer van men seyt: datse een Schipper op Dantzick bevrachte, en hem bevel gaf de beste waren en goederen, die daer te bekomen waren, mee te brengen. De Schipper bracht tarwe, als 't beste goet, over: waer over de vrou verstoort sijnde, hem gebod, dat hy de tarwe over boort in zee werpen sou, 't welck geschiede. Daer na is 'er een groot en hoogh fant voor de haven ge- schoten, soo dat men met geen groote schepen kon aenkomen: dese plaet leght een half mijl van de stadt, en wort nu noch *het Vrouwen-fant* ge- noemt, dat de Schippers als een klip oft drooch- te moeten mijden; doch leght nu buyten alle hinder van de tegenwoordige haven aen het Zuydtwest der stadt. Of dit verhael van de ge- melde rijcke weduwe waerachtigh sy, derfick niet verskeren; een yder geloof 'er soo veel van als 't hem belijft. Dit is altijd seker, dat de stadt allengs afnam: want vele kooplieden vertrocken, en met hen ten deel de koophandel: sy wierd, om haer groote rijckdom, van andere aenge- vochten; van den adel des lants gehaet; door d'inlantsche twisten der Schieringers en Vetkoo- pers beswaert; en door brant, en overvloeyen der wateren eyndelijck soo verkleynt, dat het een yder ten hooghten verwonderde.

Omtrent het jaer 1250 kon men noch met een pols oft springstock van Staveren naer Enckhuy- sen over 't landt door het bosch Kreyll gaen; maer onlangs daer na begon de Noordzee de gaten van Texel en 't Vlie wijder te maken: soo dat omtrent het jaer 1400 een vrye vaert van de selve Noordzee voorby Staveren, Medemleek en Enckhuysen tot in de Zuyderzee liep, daer te voren alleen een kleyne floot plach te sijn; 't welck door vele smalle graften (die d'in- woonders van Wieringen en Texel, en andere gebuerlanden, om te beter by elckander te ko- men, maeckten,) veroorsaecht is: want het water der groote zee kreegh daer door ingang, en wierd allengs tusschen dese stadt en Enckhuy- sen een wijde en diepe zee, die West-Vriesslant, oock Noordt-Hollant genoemd, van Vriesslant affcheyd.

S T A V E R E N.

Sy oorloght tegen Lubeck en Hamburgh. In't jaer 1335 was dese stadt evenwel noch van sulck een vermogen, dat sy tegen de machtige steden Lubeck en Hamburgh oorlogh voerde, welck geschil daer nae vereenicht is door tusschen-spreken der Gefanten van Gent, Brugge, Yperen, Dordrecht, Middelburgh en Ziericzee.

en tegen de Graef van Holland. Sy toonden oock haer krachten tegen Willem de vierde, Graef van Holland; want als hy in't jaer 1345, om de Vriesen te dwingen, in't dorp Molqueren, in die tijdt Rodewier genoemd, en van daer op't Noordt van S. Odulphus, toen noch in wesen sijnde, gelandt was, sijn de Vriesen (wiens sinspreuck van outs geweest is: *Phrisopto Liberta mortem appetit*, dat is, *liever doot dan onmy*,) hem tegen gekomen, en hebben, door de macht van die van Staveren, 't velt behouden, de Graef met seven Baender-heeren en vijf hondert Ridders verslagen, soo dat 'er omtrent acht duysent mannen, op een velt by Odulphus klooster, de zuydtenne genoemd, by den oever der zee gelegen, aen's Graven sijde gebleven sijn. Den dagh deser overwinning is daer na van de Vriesen met blyschap gehouden, tot dat het hen van de Saxen, in't jaer 1509, verboden is.

Elenden. Daer na heeft sy vele elenden, als belegeringen, innemingen, branden, overvloeyingen en andere swarigheden uytgestaen: want sy is aen d'eene sijde d'uyterste stadt van Vrielandt, van welcke men in twee oft twee en een half ure te Enckhuysen en Medemleek komen kan; aen d'ander sijde had sy van d'uytheemschen d'eerste aenstoet te verwachten, dewijl sy is als een sleutel van dit lantschap; waer van verscheide voorbeelden, tot groote schade der stadt, in de jaren 1414, 1420, 22 en 23, gesien sijn; soo datse als een roofnest, sonder wallen en poorten, tot het jaer 1516, geweest is; want in die tijdt is sy aen d'eene sijde een weynigh gesterckt. Maer in't jaer 1522 heeft Georg Schenck van Tautenburgh, Stadthouder van Vrielandt, hier een sterck kasteel, met een toren en ringmuren op't Noordwest aen de zee gebouwt, daer Aelbrecht van Beyeren, Graef van Holland, te voren in't jaer 1397, oock een sterck kasteel geleyt had.

Met een kasteel gesterckt. Als de Geusen (soo noemde men in die tijdt de gene die tegen de Spanjaerden oorloghden) in't jaer 1572 dese stadt ingenomen, 't grof geschut van Bolswaert, Sneek en Francker bekomen, en 't kasteel sterck belegert hadden, sijn sy door den Heer van Billy verjaeght: want hy quam met vijf vaendelen Walen, en twee vaendelen Duytschen, in 62 turf-schepen onversiens in der nacht voor dese stadt: doch sy vonden se ledigh, om dat de Geusen, door de schielijcke aenkomst, vreesse van groote menigte, en voor eenige verradery, gevluicht waren: maer als sy van Gaelma Damma wederom vergadert waren, sijn sy verstroyt, en hondert en vijftigh van hen gedoodt; waer door het dorp

Coudum van de Spaenschen geplondert, 't kasteel van Staveren ontfet, het derde deel der stadt verbrant, en 't overige geplondert is, en veertien mannen aen een brug opgehangen.

Geplondert en ten deel verbrant. In't jaer 1580 is het gemelde kasteel oft Blockhuys, dat toen 57 jaren gestaen had, met raet en toestaen van Prins Willem van Oranje, neergeworpen; maer daer na door de Graef van Rennenbergh weder opgemaect, die daer toe het muurwerck van de verbrande huysen gebruyckte, de burgers van hare goederen beroofde, en de stadt seer beswaerde. Doch in't jaer 1581 sijn d'uytgeweke burgers, gesterckt met een vaendel soldaten, des nachts overgekomen, hebben hare stadt met groote dapperheyt ingenomen, het kasteel belegert, beschoten, en cyn-delijck den Gouverneur Dekuma tot overgeving gedwongen. Toen is 't kasteel aen de sijde der stadt afgebroken, en sedert onbeset gebleven. *Kasteel wort afgebroken, weder opgemaect, belegert, gewonnen, en ten deel neergeworpen.* Daer nae is sy self vergroot, en met een wal en drie bolwercken, als sy nu noch te sien is, versterckt.

Sy is aen de Zuyderzee, op een hooge plaets, die aen Holland paelt, gelegen. 't Gene dat 'er van de verwoestende oorlogh en de woedende zee overgebleven is, streckt sich meer uyt in de lengte dan in de breette, langs een wijde graft, de Delft genoemd, die daer door loopt, wiens beyde sijden met schoone huysen verciert, en met verscheide bruggen aen een gevoeght sijn. Aen de eynden der gemelde graft sijn stercke sluysen, die 't water uyt en inlaten. *Gelegenheyt, en staet der stadt in dese tijdt.*

Die van Staveren besteden haer vermogen, om sich niet alleen by haren tegenwoordigen staet te bewaren, maer die te vermeerderen; want sy vele schepen naer de Belt, de Oostersche landen en in de Middellantsche zee senden: doch om datse geen goede haven hebben, sijn sy genootsaect vele saken voor de Hollanders te laten, die alle koopmanschappen bequame-lijck in hare havens konnen brengen. Anders sijn die van Staveren kloecke zeeluyden, en schijnen tot de schipvaert geboren: want het meestendeel van d'inwoonders geneeren sich by de zee, varen self, oft reeden aen de schepen: het grootste deel van 't gemeen volck leeft by de visschery, die hier omtrent, om de menigte der wateren, die aen alle sijden rontom de stadt sijn, seer goet is: 't welck oock oorsaek is, dat men weynigh te lande reyft, dewijl de gemelde wateren d'omliggende landeryen op seer vele plaetsen doorsnijden, en afscheyden.

Neeringen. De Magistraet bestaet in acht Burgemeesteren, die 't gemeene beste besorgen, en jaerlijcks verandert worden. In't jaer 1608 heeft men, met toestaen van de Gouverneur en 't hoo-ge hof van Vrielandt, en op 't versoek van de Gemeente, hier een Raet van Gesworenen gemaect, die jaerlijcks door de Overheyt, uyt de bequaemste burgers, ten besten van de stadt, gekoren worden. *Overheyt.*

B E S C H R Y V I N G

van

S L O O T E N,

uyt de Historie van V B B O E M M I V S getrocken.

Stercke.

LOOTEN is een kleyne stadt, doch is byna soo wel gesterckt als een groote; want sy is met graften, wallen en bolwercken voorsien. Sy is de hooft-stadt van Geesterlandt, 't welck van Westergoo, daer 't een deel van is, tot de

seven Wolden streckt. Voorby hare wallen loopt een breet water, dat uyt het Slooter-meir komt, wiens omgang een Duytsche mijl groot is. Dit water is seer dienstigh voor dese stadt, om daer door met de gebuersteden te koopmanschappen: oock loopt het door de stadt naer Take-zyl, daer het sich in de Zuyder-zee ontlaf.

Poorten.

Sy heeft niet meer dan twee poorten landwaerts in, d'ene aen 't westen, die tamelijck schoon, de tweede aen d'ander sijde, die kleyn der is. Men reyft hier meer te water als te land, meer te sloop dan met de wagen; want 't eerste kan men bequamer doen. Hoewel datse kleyn is, sy is evenwel volckrijk; de huysen sijn in tamelijck goet getal, maer laegh en slecht gebouwt, uytgeleyt eenige woningen der voornaemste burgers.

Raethuys, Kerck, en straten.

Het Raethuys is redelijck fraey. Hier is maer een kerck, en een Predicant. De straten sijn weynigh, doch net en wel verordent.

Overvloet.

Hier is overvloet van alle dingen, die tot het menschelijck leven noodigh sijn, als koren, vleesch, boter, kaes, en andere eetwaren, die tot een redelijcke prijs te bekomen sijn.

Magistraet.

De Overheyt bestaet in vier Burgemeesteren,

en drie Raden; sonder Gesworenen oft diergelijcke Amptenaers van 't volck. De meeste inwoonders geneeren sich met de schipvaert en handel over zee.

Hier omtrent, tusschen 't Vlie en de Lauwers, om dat 'er soo weynigh landt en veel water is, sijn verscheide kleyne steden, waer van 't grootste deel in Westergo, en weynige in Oostergo leggen. Men sou noch andere saken van dese stadt konnen verhalen; maer om datse die gemeen heeft met andere, ga ick die met stilswijgen voorby. De Raet heeft sijn Secretaris oft Geheymschrijver, de stadt haer Thresorier oft Schatmeester, en hare burgers in vaendelen verdeelt, die met Capiteyns en andere Bevelhebbers voorsien sijn. Oock heeft men hier Amptenaers, om alle eetwaren te besien, op dat 'er in 't koopen en verkoopen geen bedrogh geschiede; welcke alle van de Magistraten, gelijck als in de voorverhaelde steden, gekoren worden.

Mindere Amptenaers.

BYVOEGING. Dit is d'eenige stadt in de Sevenwolden, leght anderhalf mijl van Staveren, niet wijdt van de Zuyderzee, in een waterigh landt. Sy was eertijts onder 't gebiedt van Harinxma, een deelgenoot der Schieringers. Daer na was sy de Gelderschen toegedaen, dies sy met een beleghe aengetast wierd, waer in Georg Schenck en Ian van Wassenaeer gewond sijn: dies hebben de Bourgoensche, nae 't innemen van 't stedeken, de vesten neergeworpen; doch de Staten hebben het in 't jaer M D LXXXI weder sterck gemaect, waer toe het oude huys van 't geslacht van Haringa afgebroken is. Het is, om sijn water-achtigheyt, schip- en visch-rijck.

Gelegenheyt.

B E S C H R Y V I N G van W O R C V M,

uyt den selven.

Gelegenheyt.

W O R C V M leght aen de Zuyderzee, een mijl van Bolswaert, Hindelopen en Maccum, en twee van Harlingen. Het landt daer rontom is soo vruchtbaer in alle dingen, als men wenschen kan: doch dat geluck is met een ongemack verselt, te weten, het hooge overvloeyen van 't zeewater, insonderheyt als de zuydweste en noordweste winden haer gewelt en krachten uytblasen. Hier is een haven, maer kleyn, die hoewel het inkomen moeyelijck genoegh is, evenwel d'inwoonders dienstigh is tot haren koophandel. Sy hebben vele kleyne wateren, die over al landt-waerts

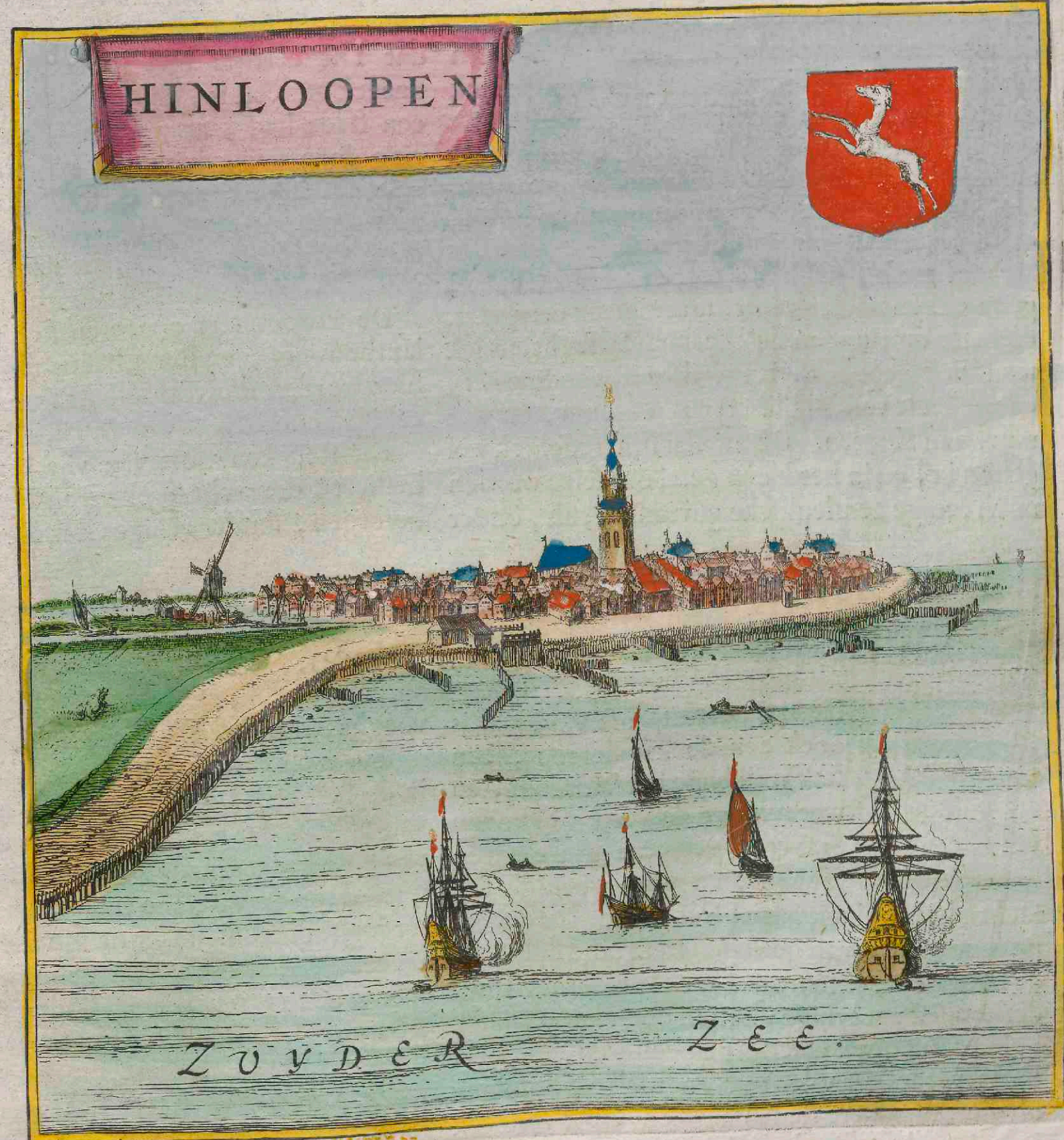
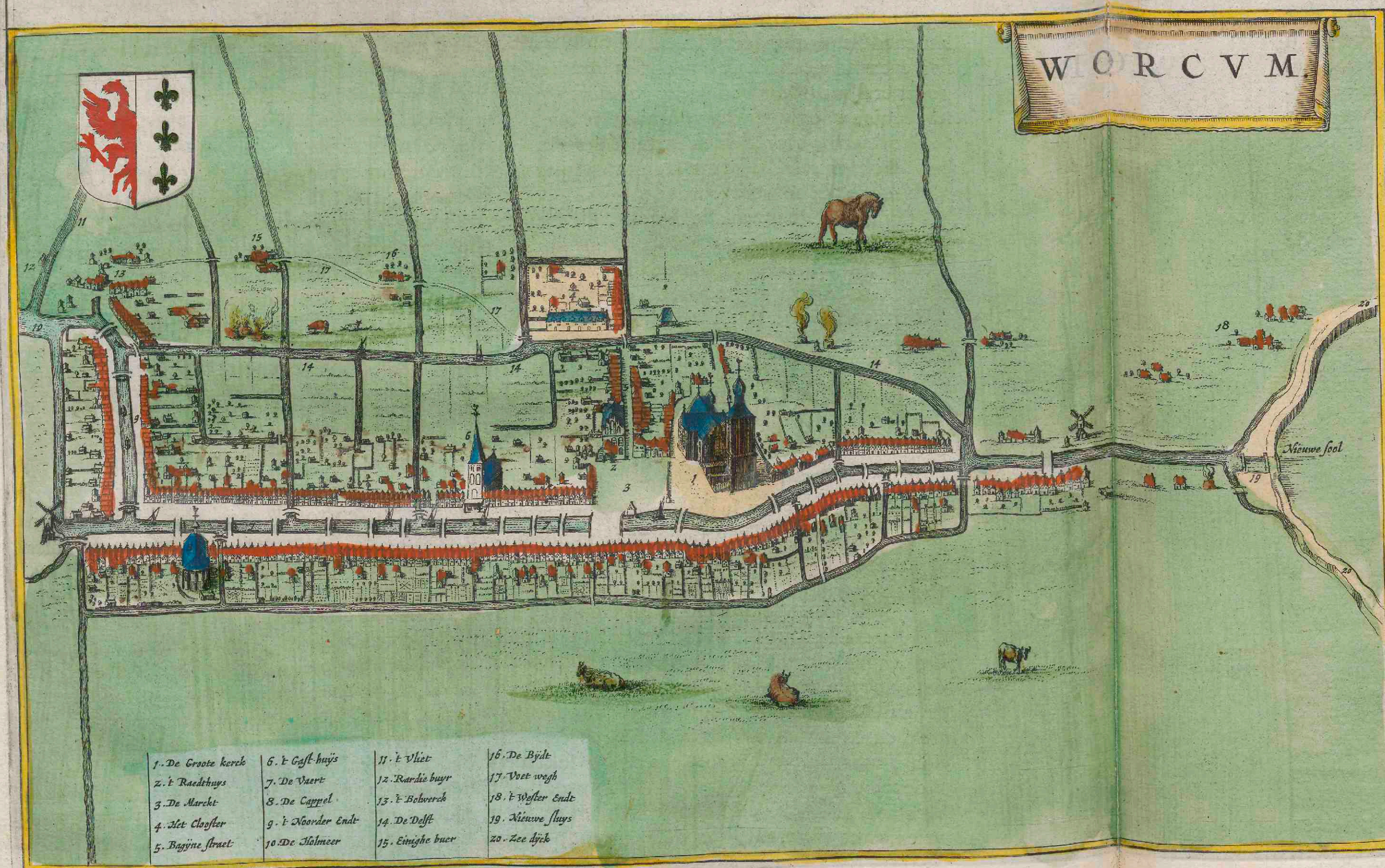
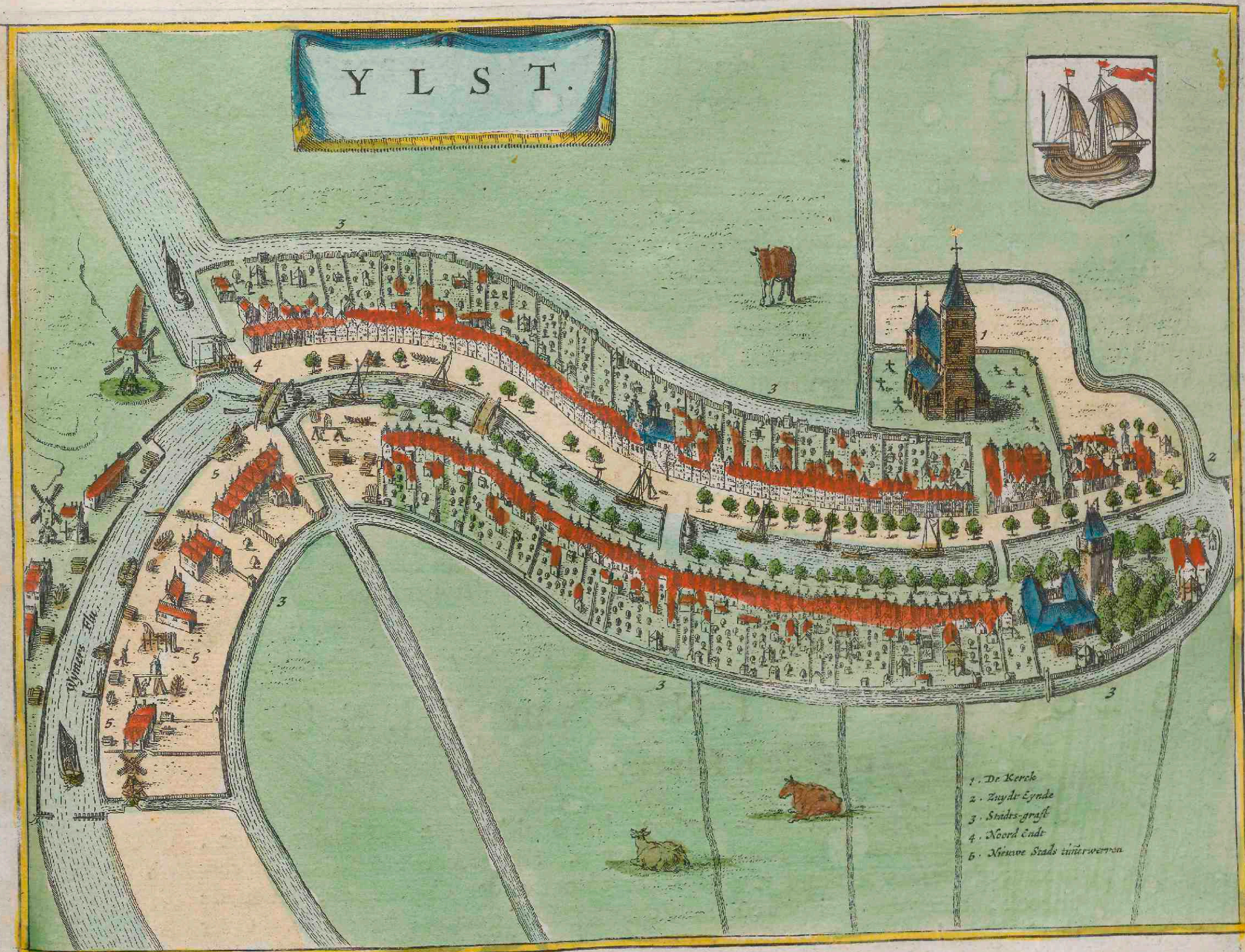
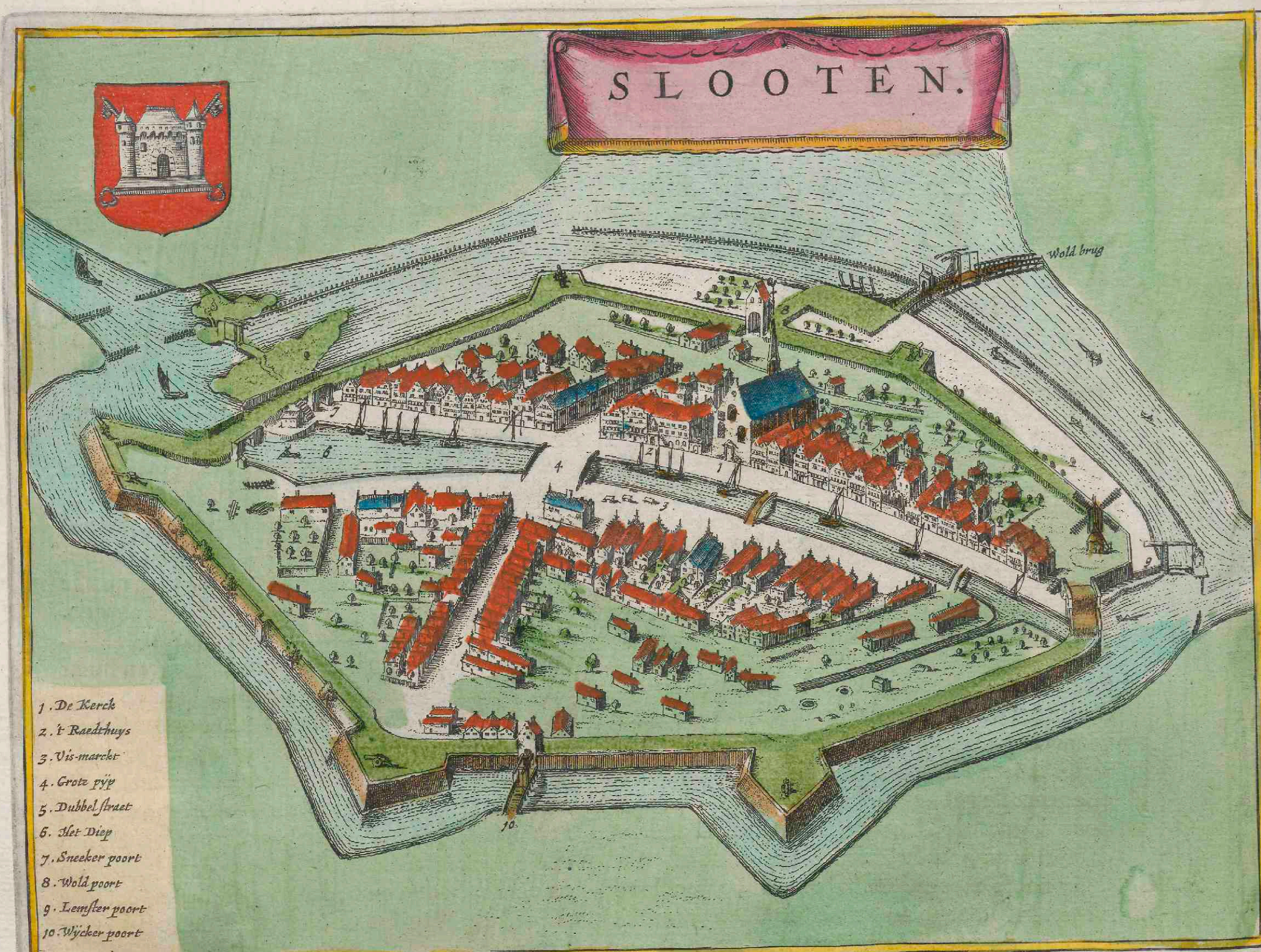
Haven.

Vrieslant.

in loopen, en tot d'omgelegen binne-meiren strecken, daer sy water van ontfangen; waer door men seer gevoeghlijck van hier met kleyne schepen naer Maccum, Ylst, Hinloopen, Staveren en Sloten kan varen. Daerenboven sijnse seer vischrijck, en strecken d'inwoonders daer door tot groot voordeel. Dese stadt heeft, sedert vele jaren, open en sonder muren geweest, waer doorse dickmael geplondert is: maer daer na heeft men eenige kleyne werken, tot haer bescherming, gemaect. Die van 't geslacht van Hottinga, die hier omtrent haer meeste goederen hebben, lieten 'er een slot oft kasteel bouwen.

v H

Hier

WORCUM, YLST en HINDELOOPEN.

Kerck.

Hier is maer een kerck, daer twee Predicanten hunnen dienst verrichten, en op de selve wijze, als die van Bolswaert, Sneeck en Harlingen, de Gemeente bestieren.

Overheden.

Wat de burgerlijke heerschappy aengaet, ick heb niet kunnen vernemen hoedanigh die geweest is, eer sy onder 't gebiedt van de Herrogh van Saxen quam; want alles is onseker. Dit blijkt alleen, dat Worcum in die tijdt oock stadts-rechten, en hare Burgemeesteren en Raden had, en in geen geringer staet was dan sijne gebuersteden. Hedendaeghs bestaet de Raet in acht Burgemeesteren, die de stad regereen. Oock is 'er een Raet van xxiv mannen, die onder de heerschappy en met toestaen van Keyser Karel de vijfde, door den raet en 't gesagh van den Gouverneur Georg Schenck van Tautenburgh en 't hooch hof, op 't versoek van den Raet der stad, ingestelt sijn, die sich daer door van 't krijgel volck, dat sich self tot de kennis der

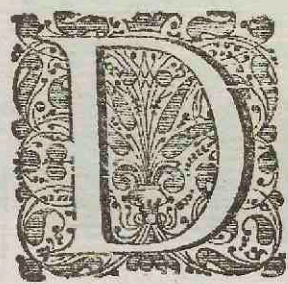
gemeene saken indringen wilde, pooghde t'ontlaen: in voegen dat de Raet jaerlijcks de gemelde xxiv mannen kiest, die d'eedt van getrouheyt aen hen doen, waer by sy beloven 't gemeene nut te besorgen, en niets tot nadéel des volcks te doen; 't welck met de volgende ordre geschiet: als de xxiv gekoren sijn, send men hare namen aen 't hooch hof van Vrieslant, om de verkiefing te bevestigen. Oock neemt men jaerlijcks vier van hen, die, als 't de Burgemeesteren beliest, in de Raet geroepen worden, en stem daer in hebben: maer men is niet gewoon hen alle in de vergadering te roepen, om dat de Burgemeesters 't selve voor 't gemeene beste ondienstigh achten.

Dese stad was eertijds *Waldrichum*, oock *Wolderkum* genaemt, als eenige oude brieven noch kunnen getuygen; self om 't segel der stad staet *Wolderkum*: in voegen dat men daer na, door verkorting, 't gemelde woort in *Worcum*, gelijk sy nu noch genoemt wort, verandert heeft.

Oude naem.

BESCHRYVING van YLST, uyt den selven.

Gelegenheyt.

It is oock een kleyn stad, gelegen in 't midden van Westergoo, niet meer dan een half mijl van Sneeck, in een drooger gewest dan de gemelde stad. Sy is seer smal, streckt sich uyt in de lengte, en bestaet in een lange graft, aen elcke sijde met een rye huysen en boomen van 't oosten tot het westen beset, wiens water van Sneeck komt, en haer in 't midden doorsnijdt: in 't uytgaen der stad deelt het sich in verscheyde tacken, die alle bequaem sijn om schepen te dragen, en doortochten aen d'inwoonders geven, om naer alle d'omgelegen plaetsen te varen.

Ylst heeft, gelijk Worcum en Hinloopen, geen wallen noch muren, maer alleen een graft, die haer omringt en beschermt. Sy leght, als ick terstont geseyt heb, een half mijl van Sneeck, een geheele van Bolswaert en Worcum, en wat meer van Slooten. De huysen sijn redelijck wel gebouwt, en in het kleyn getal der selve worden noch eenige aensienlijke gevonden; als, onder

andere, het Stadthuys, 't welck niet groot, maer fraey is. Hier is maer een kerck, die eertijts aen 't klooster der Carmeliten, dat in de laetste oorlogen verwoest is, behoorde. Over de voorseyde graft sijn verscheyde bruggen, en 't gerief van 't water is oorsaek, dat de straten aen alle sijden net en suyver sijn. Men seyt dat Ylst eertijts veel grooter en rijcker dan Sneeck geweest is, en de naem en gedaente van een stad had, als d'ander noch maer een gering dorp was, doch daer na allengs vergroot en verbeterd is, terwijl dat Ylst afnam: of dit vast gaet, kan ick niet versikeren; want my dunckt dat de Schrijver, die dat seyd, niet seer geloofwaardigh is.

De inwoonders geneeren sich meest met de lantbouvery, en het scheeps-timmeren: want hier worden soo veel schepen gemaect, als in eenige andere stad van dit lantschap.

Dit stedeken wort van vijf Burgemeesteren bestiert, die recht spreken, en 't gemeene beste besorgen, sonder eenige Gefworenen.

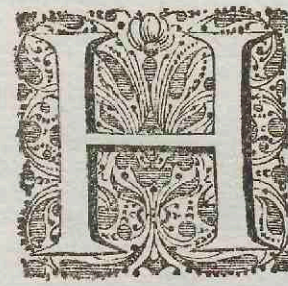
Kerck.

Neering.

Overheyt.

BESCHRYVING van HINDELOOPEN, uyt den selven.

Gelegenheyt.

INDELOOPEN oft *Hinloopen* is oock aen de Zuyderzee, een half mijl beneden Worcum, en wat minder dan een mijl boven Staveren, gelegen. Hare haven is kleyn, en wort weynigh besocht; haer geluck is niet seer groot; hare meeste inwoonders van geringen staet, die sich door de lantbouw, visschery, en het timmeren onderhouden: weynige van hen doen koophandel.

Magistraet.

Hier sijn oock vijf Burgemeesteren, die jaerlijcks verandert worden, en 't selve vermogen als die van andere steden hebben. Op 't versoek van 't volck sijn hen ses Gefworenen byge-

voeght, die sy self tot hare hulpe verkiesen.

BYVOEGING. Sy heeft haer naem, als in de beschrijving van Staveren aengeroert is, van 't *loopen* der *Hinden*, die hier uyt het bosch van Kreyll, daer nu de zee overvloeyt, quamen, waer door de Vriesche Koningen hier omtrent ter jaght gingen. Daer na sijn hier, in het jaer DCCCCX, d'eerste huysen gebouwt; doch in 't jaer MCCXLIV is sy tot een stad geworden. De Bourgoensche hebben namaels dese plaets versterckt tegens 't bespringen der Gelderschen; maer Lange Pier heeft het evenwel, in den naem van den Hertogh van Gelder, met geweld ingenomen.

Naems oorsprong.

S T E D E N
V A N
O V E R - Y S E L.

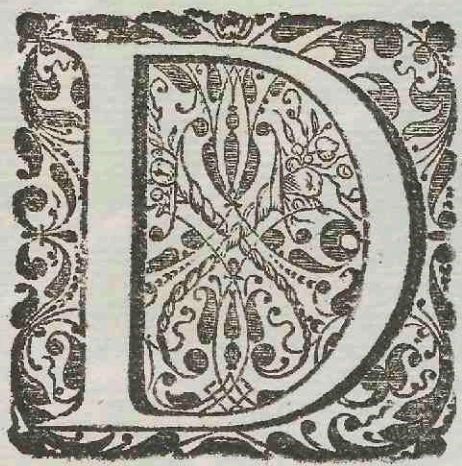
S T E D E N

V A N

O V E R Y S E L

DEVENTER.

Gelegen-
heyt.

EVENTER is gelegen op de rechte sijde van d'Ysel, en omtrent vier mijlen van Swol. Hare gebouwen, soo gemeene als bysondere, sijn schoon en wel gemaect; oock is sy soo volckrijck, als eenige stad van hare grootte;

Hoofstads. kortelijck, het is de hoofstads en de voornaemste van Over-Ysel.

Marckt. Sy heeft een groote en wijdstreckende markt, daer een huys is, tot gemeen gebruyck dienstig, waer in de burgers alle nachten en somtijds oock des daeghs waken. Het Raethuys is dicht by de groote Kerck, en heeft, behalven sijn grootte, niets aenmerckelijck dan sijne outheyt.

Stercke. Sy is niet alleen door de Natuer, maer oock door konst seer sterck; want sy is voor vele jaren met dubbele muren, een diepe en breede graft, van de Berghpoort tot aen de brugge besloten, 't overige deel heeft een breede haven, en d'Ysel in plaetse van een graft: de muren sijn hoogh, met vele kleyne torens voorsien, en dicke wallen achter de selve. By de Brinckpoort is een groot bolwerck, tot bescherming der selve, beneden met een laege muur omringt: oock is 'er een groot bolwerck van den gront op met steen bekleet, op den hoeck van d'Yselbrug gelegen, 't welck oock de waterschutting der graften beschermt: tusschen dit bolwerck en de Brinckpoort is den Neurenberghschen toren, wiens muren van harde steen gebouwt, achrien voeten dick, en seer groot en hoogh sijn, soo dat men daer af de bergen en omgelegen landen ondecken en beschieten kan. Hoewel het schijnt, datse door al de gemelde wercken genoegh beschermt kon worden, evenwel heeft Prins Maurits van Nassou hier allerley krijghswercken, die d'oorloghskonst in de laetste eeuwen voortgebracht heeft, doen maken; in voegen, dat 'er niet meer aen schijnt te ontbreken.

Mun. Dese stad heeft het recht van goude en silvere munt te slaen, en die met haer wapen te verciere. Sedert eenige jaren hebben de Heeren Staten van Over-Ysel hier een hooge Schole opgerecht, om de jeught in de Godtgeleetheyt, het Borgerlijck Recht, de Philosophie oft Natuerkonst, en de Hebreeusche tale t'onderwijfen.

Laermarkten. Deventer is een Keyserlijcke vrye Rijcks en Hanse-stadt, in een aengename en vruchtbare landouwe van allerley gewas gelegen. Behalven de weeckmarckten, hebben sy noch vijf jaer-marckten, daer men van alle sijden allerley koopmanschappen brengt: d'eerste wort omtrent in 't midden van de vasten gehouden, d'andere vier te S. Ian, S. Iacob, S. Lieven, en S. Marten.

Kercken. De hooftkerck is aen S. Lebuinus gewijdt, en in 't jaer c 1010 LIX, als Paus Paulus de derde de nieuwe Bisdommen in Nederlandt in-
Over-Ysel.

stelde, tot een Bisschoplijcke stoel gemaect; een andere kleynder aen de slincke sijde daer neven is na de Maeght Maria genemt: de derde, die men de Berghkerck noemt, is op de hoogste plaets der stad gebouwt, en aen S. Nicolaes gewijdt. Hier waren eertijts vijf Kloosters, vijf Gasthuysen, en een bysonder huys voor d'arme Weesen. De stad heeft ses poorten, waer van eenige seer fraey gebouwt sijn, als de Brinckpoort, in wiens gevel een zinnebeeldt, te weten den Rijcks-arent, door Keyser Otto de derde tot hun wapen geschoncken, met het volgende opschrift gehouwen is:

*Dat nobis Aquilam Romana insignia Caesar,
Iuraque nostra sub his inviolata manent.*

Dat is:

*De Keyser d'Aed'laer in ons wapen gaf; dees schild
Beschermt ons Rechten, door sijn gunst, soo vroom als
mild.*

Op de beyde sijden staen twee pilaren, 't operste van d'eene, die aen de rechte sijde staet, is met de Fortuyn, die wy oock Davontuer noemen, en onder met de volgende regelen verciert:

*Me duce Cattorum gens seditione coorta;
Hac, patriam fugiens, arva inarata subit,
Atque meo Davonturium de nomine dictum,
Plus mille ante annos maenia parva locat.*

Dat is:

*Ick heb, door oproer, hier de Catten eerst gebracht,
Die, uyt hun landt gevlucht, hier lust en rust genoten:
Ook bleef, voor duysent jaer, mijn gunst in hun gedacht;
Dies Davontuer naer my genoemt is, en besloten.*

Op de slincker pilaer is Bellona oft d'Oorloghs-godin met dit opschrift:

*Addidi ego hoc urbi vallum furialis Enyo,
Quod secuta suis hostibus objiceret.
Tu belli esse memor debes in tempore pacis,
Ne qua tuum feriat vis inopina caput.*

Waer van de sin is:

*Ick gaf dees wal en poort aen dese stercke stad,
Op datse onbeschroomt haer vyant sou afkeeren.
Self in de vree gedenckt aen 't oorloghs drayend rat,
Soo sal geen slinckse slagh uw scha met schande leeren.*

Oock staet 'er het beeltenis van Keyser Karel de vijfde nae 't leven uytgehouden, en daer by 't volgende schrift: D. Carolo Cas. V, Imperatori max. S. A. P. L. vindici P. P. S. P. Q. Davonturiensis monumentum hoc defensionis ergo posuit anno M. D. XLIV, posteri diligenter conservanto. dat is: Ter gedachtenis van de grootste Keyser Karel de vijfde, al tijt vermeerder des Rijcks, Beschermer en Verlosser van 't Vaderlant, is dit gedenckteken door den Raet en 't Volck van Deventer danckbaerlijck opgerecht in 't jaer M. D. XLIV, op dat de nakomelingen de geheughenis sijner deughden neerstelijck bewaren.

De gedaente deser stad is ront, uytgeseyt datse sich van de Brinckpoort tot aen de Berghpoort een weynigh in de langte uytstreckt.

De regering oft burgerlijcke bestiering van Deventer bestaet in vier-en-twintigh Burgermeesteren, Schepenen en Raden, die jaerlijcks verandert worden, en dagelijcks vergaderen, om
vj A over

Kloosters, en
Gasthuysen.

Poorten.

Wapen.

Gedaente.

Magistra-
ten.

DAVENTRIA Vernacule DEVENTER.

1. Het Raadhuis
2. De Grote Kerk
3. De Vrouwenkerk
4. De Borchkerk
5. De Bovenkerk
6. De Heilige Geest
7. De Waag
8. Den Brink
9. Grote Oudekerk
10. Kleine Oudekerk
11. Nieuwekerk
12. De Kerk
13. Melkerkerk
14. Dagenpoort
15. Waterpoort
16. De Nieuwe Markt
17. Nieuwenborgerpoort
18. Op den Groen
19. Dagenpoort
20. De Nieuwekerk
21. Begijnpoort
22. Pontpoort

23. Smeetspoort
24. Korte Dijkpoort
25. Lange Dijkpoort
26. Spijkpoort
27. Goltpoort
28. Roggepoort
29. Borchpoort
30. Nieuwekerk
31. Nieuwenborgerpoort
32. Dagenpoort
33. Borchpoort
34. De Poort
35. Nieuwenborgerpoort
36. De Brinkpoort
37. De Roggepoort
38. Borchpoort
39. Waterpoort
40. De Poort

D.D. CONSULIBVS,
SCABINIS, ET CONSILIARIIS,
LIB. IMP. CIVITATIS DAVENTRIENSIS
Tabulam hanc ejusdem Civitatis D.D. Ioan. Blaeu.

D E V E N T E R.

over alle saken te raetsplegen, en 't Recht te bedienen. Oock sijn hier noch ses-en-negentigh mannen, die 't geheele lichaem der Stadt vertoonen, en vier oft vijf mael des jaers vergaderen, oft soo dickmael als het de Magistraet nodigh acht, te weten, als men van vrede, oorlogh, schatting, oft verandering der wetten, en diergelijke saken, handelen sal. Dese verkiesen jaerlijcks, op de feestdagh van S. Pieters stoel, de Magistraet, na dat 'er een predicatie en openbare gebeden in der oude heeren en hun bywesen gedaen sijn, en na datse gesworen hebben, datse de bequaemste, wijste en nutste, ten besten van de Gemeynthe, sullen kiesen: de verkiefsing geschiet op de volgende wijze; in een groote sael dicht by 't Raethuys sijn sitplaatsen voor twaelf mannen, die uyt de acht wijcken der Stadt genomen sijn; dese acht collegien loten elck uyt een hoet, daer acht witte en vier swarte boonen in sijn: die de swarte krijgen, mogen dat jaer niet kiesen, en konnen nochtans verkoren worden. D'overige kiesen eerst twee *Weydegreven*, dat is, Oversten van de weyde, die de Stadt heeft, te weten, twee aen dese sijde, en twee aen gene sijde van d'Ysel; daer in een yder, die 't volle borgerrecht heeft, een stier, drie koeyen, en een paert om niet mogen weyden. Daer na kiesense drie Schepenen en Raetsheeren voor yder Wijck, te samen vier-en-twintigh mannen. Indien dese acht collegien, die elck maer een stem hebben, niet overeenkomen, en yder vier oft gelijcke stemmen uytbrengen, soo vergelijckt d'oude Magistraet, de in de naeste kamer sit, dit geschil, en heeft de negende stem. Als de Magistraet dus verkosen is, gaense weder in de kerck, om Godt te bidden, dat hy de nieuwe Overheden sijnen segen en genade gelieve te geven, op datse hun ampt wel mogen bedienen. Eyndelijck sweeren de verkore Heeren op 't Statuys, in tegenwoordigheyt van al de burgers, die daer by willen sijn, datse hare ampten getrouwelijck sullen bedienen. Acht dagen daer na worden de mindere stadts diensten aen bequame lieden gegeven. Hier sijn vier Secretarissen oft Geheymschrijvers, die hun ampt niet, dan met hun leven, afleggen, 't en waer dan, datse sich self door eenige misdaet onwaerdigh maeckten. Sedert eenige jaren is in 't getal en de wijze van verkiesen eenige verandering voorgevallen: want eerst is 't getal van xcvi mannen op lxiv, en daer na op xlviii gekomen. De Magistraet, die uyt xxiv mannen bestont, is tot xvi ge-

bracht, sedert dat de Stadt voor de vereenighde Staten gewonnen is, oock wort 'er nu maer een, door de swarte boon, in yder vergadering, uyt het getal der kiesers gesloten.

Gerardus, om sijn heerlijcke deugden de Groote gebynaemt, die vele geleerde boecken gemaect heeft, is uyt dese Stadt gesproten; en *Alexander Hegius*, een geleert en vermaert man, die Leermeester van dat uytstekend Licht der geleertheit, de groote Erasmus van Rotterdam, geweest is. Oock is hier geboren *Iacobus Daven-trius*, een treffelijck Geographus oft Landt-beschrijver, gelijk sijn schriften getuygen.

Als de Graef van Rennenbergh, in 't jaer 1587 dese Stadt, uyt de naem der vereenighde Heeren Staten, ingenomen had, heeft hy daer besetting in geleyt, welcke de burgers grooten overlast deden; dies sy soo vele te weegh brachten, dat Rennenbergh met sijn volck ver-trock: hier door was nu de Stadt van krijghsvolck ontbloot, waer over de Staten bekom-mert waren, te meer, dewijl Parma daer om-trent was, en de burgers weygerden soldaten in te nemen. Doch de Graef van Leycester vond eyndelijck middel, om daer volck in te bren-gen, en alsoo de Stadt voor hem te versckeren, waer over hy Willem Standley tot Gouverneur stelde; welcke met Taxis handelde, en gaf De-venter, dat hem vertrouwt was te bewaren, in 't jaer 1587, aen de Spaenschen over. Maer Prins Maurits van Nassou heeft haer in 't jaer 1591 den 30 Mey, op de dagh als hy Zutphen gewonnen had, berent, en voorts belegert, met acht-en-twintigh stucken beschoten, en opgeeycht, maer de belegerden begeerden daer toe noch niet te verstaen. Doch de Prins liet in weynigh dagen omtrent 4600 schoten op de Stadt doen, waer door een groot stuck van een dub-bele muer, daer aerde tusschen lagh, ter neer geschoten wierd; waer op men gereetschap maeckte om te stormen, dies de belegerden om verdragh riepen, dat den tienden Juny gesloten wierd; alsoo trock het krijghsvolck met hun geweer en goederen uyt de Stadt. Dus sijn De-venter en Zutphen in soo korten tijdt gedwon-gen, dat men byna soo haest van het veroveren als 't belegeren hoorde, daer van, naest de God-delijcke bestiering, het voorsichtigh beleyt der Opper-hoofden, de menigthe van krijghs-ge-rechtschap, en de gewilligheyt der soldaten, de voornaemste oorsaken waren.

en hare ver-
kiefsing.

Geleerde
lieden.

Gewonnen.

onbeset.

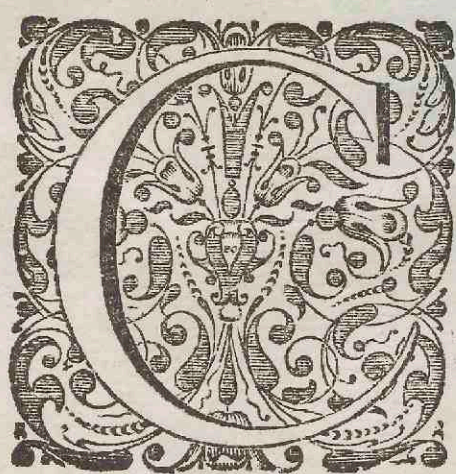
door vermaat
overgege-
ven.

doch weder
belegert.

en gedwon-
gen.

Verande-
ring.

CAMPEN.

Gelegen-
heyt.

Kerck.

Raethuys.

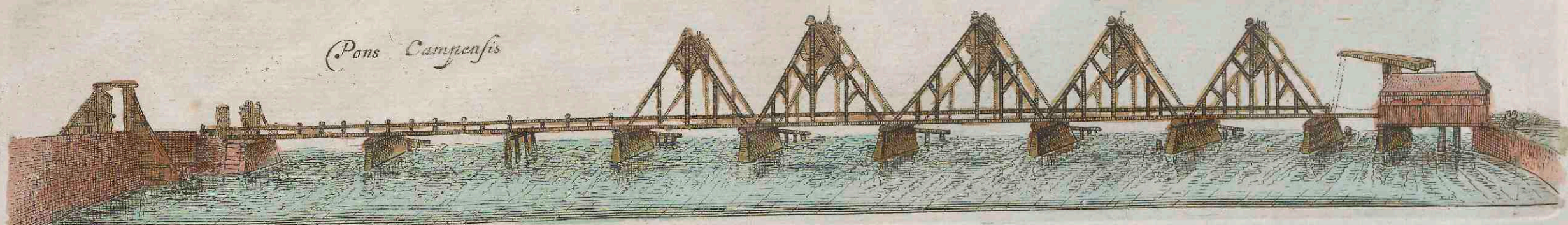
Tolhuys.

CAMPEN is een schoone, groote, en de tweede stad van Over-Yssel. Sy is op dese oft de slincker sijde van d'Yssel, aen d'ingang der gemelde rivier, vijf mijlen van Deventer, en niet wijdt

van de Zuyderzee, gelegen; en is met vele fraeye, soo gemeene als besondere gebouwen, voorsien. De grootste kerck, genaemt de Bovenkerck, steekt uyt in ruymte en heerlijkheyt boven d'andere. Het Raethuys is niet wijdt van de groote brug, die over d'Yssel leght: en daer omtrent, op den oever der gemelde rivier, is het tolhuys, daer men de

grootste heeren, als sy hier komen, herberght, twelck soo wel gebouwt is, dat de vremdelingen daer over verwondert sijn.

Insonderheyt is aenmerckelijck een groote houten brugh, over de snelstroomende rivier, op dicke balcken, die in de gront geslagen sijn, geleyt, en met jocken, tot gerief der deurvarende schepen, en om de kosten van't fondement-leggen te sparen, gemaect, welcke sommige omtrent negentigh voeten d'een van d'ander staen, en soo konstigh met tegen elckander opstaende balcken gewelst, datse schijnen uyt de lucht te hangen, gelijkse hier afgebeeld is. Aen't eynde deser brug, op d'ander sijde van de vloet, leyt een Fort, met vier bolwercken, om de selve te beschermen.

Stercke.

Poorten.

Munt.

Gedaente.

Regeering.

Wat de stadt belangt, die is met een hooge en dicke muur, daer verscheide kleine torens naer d'oude wijze op staen, besloten. Sy heeft ses poorten, en breede graften, maer niet diep: doch was sonder wallen en bolwercken, tot dat de Prins van Oranje haer op nieuws versterckte.

Sy heeft oock het recht van gelt te muntten; en d'inwoonders genieten verscheide andere treffelijke voorrechten. De koophandel heeft hier eertijts meer gebloeyt, dan in onse tijdt; want de haven is nu tondiep, waer door de schepen niet wel daer in konnen komen: evenwel sijn hier vele rijke burgers, geschickte en kloecke lieden, en seer beleeft tegen de vreemden. Sy leght, als geseyt is, in de laeghte aen de rivier, in de gedaente van een hantboogh, waer van d'Yssel als de pefe is.

Campen wort nu bestiert van tien Schepenen, (waer van twee alle tien weken als Burgemeesters het voorsitten hebben, en in die tijdt oock soo genoemt worden) vier Raetsheeren, en acht-en-twintigh Gemeyns-luyden. Eertijts sijn hier xxiv Raetsheeren, en xlviii uyt de Gemeynthe oft Gemeyns-luyden geweest; maer in't jaer 1581 is't getal der Raetsheeren tot vier, en der Gemeynthe tot xxxvi gebracht. Dit getal der Raden is noch't selve, doch de Gemeynthe mannen sijn eerst tot xx, en daer na tot xxviii gekomen: dese Over-Yssel.

gesworen mannen; oft de Gesworen gemeynthe sijn in vier benden, diese Espelen noemen, gedeelt, en worden alleen in den Raet geroepen, als men van de gewichtigste saken, als schatting, oorlogh, vrede, en diergelijke, handelt. Hier sijn twee Rechtbanken, de laege en de hooge: in de laege worden de kleynen saken voor de twee Burgemeesters van die tijdt afgedaen en gewesen. De hooge banck bestaet uyt de geheele Magistraet, te weten, de twee Burgemeesters van die tijdt, d'andere Schepenen en vier Raetsheeren, van welcke de groote en sware saken gevonnist worden, van wiens uytspreeck geen appel oft beroep is tot andere Rechters.

De edele en seer vermaerde Albertus Pigghius is uyt dese stad gesproten, een man in alle wetenschappen, insonderheyt in de Theologie oft Godtgeleertheyt, uytmuntende, die mede tegen Lutherus geschreven heeft: hy was oock een treffelijck Cosmographus oft Werelt-beschrijver, en seer konstigh in Mathematische instrumenten te maken; soo dat hy, om sijn groote deughden en gaven, seer aengenaem was aen Paus Adriaen de seste, met wien hy, als de selve Adriaen noch in geringen staet was, naer Spanje trock, en van daer in Italien. Na de doot van de gemelde Paus is hy by't Roomsche hof in aensien gebleven, en van de Pausen Clement de sevende, en Paulus de derde, in hooge achting

Rechtbanken.

Albertus Pigghius.

vj. B.

gehouden.

C A M P E N.

gehouden; in voegen dat hy de laetste in de Mathematica oft Wiskonst onderwees. Eyn- delijck is dese waerde man, met eer en rijck- dom overladen, weder in sijn Vaderlant ge- keert, daer hy eenigen tijdt, tot genoegen van een yder, leefde, en eyndelijck in groo- te lof tleven met de doot verwisselde. Hoe- wel Paulus Jovius in sijn historie, Laurentius Surius, en andere Schrijvers, die Jovius daer in volgen, met groot misverstant seggen, dat Pighius in t jaer M D XXX, als Keyser Karel de vijfde te Bolonien gekroont wierd, in de sel- ve stadt, door t vallen van een brug, om t leven quam.

Als dese stadt in t jaer M D LXXVIII met 500 Hooghduytsche soldaten van den O- versten Polwijler, die Don Joan van Oosten- rijck aenhangen, beset was, hebben de Sta- ren gepooght de selve onder haer gebiedt te brengen. Sy maeckten in die tijdt den Graef van Rennenbergh tot Gouverneur van O- ver-Yssel, welck ampt hy over Vrielandt al- ree bediende: dese meende Campen met een aenflagh in te nemen, maer dat misluck- te, dies ging men het belegeren; en, na dat men acht kartouwen daer voor gebracht had, dapper beschieten, waer door een stuck van de muur neergeworpen wierd, dat de graft ten deel vulde, en een opening van om- trent drie-en-dertigh schreden maeckte. De stadt had in die tijdt geen bolwercken, om

Door de
Staten
belegert,

de bespringers van ter sijde te beschadigen. Oock quam er een gerucht dat Kasimir met veel volcks tot hulp der beleggers niet wijdt van hier was. Men haelde in de stadt door noot t silverwerck uyt de kercken en kloo- sters, daer van men stucken van 42 stuyvers sloegh, waer op stont *Extremum subsidium*, dat is, *d'uyterste noothulp*. Don Joan vertroo- ste hen met ontset; doch de boden wierden meest alle onderschept. Dies waren sy eyn- delijck genootsaecht in handeling te treden, en verdroegen, dat de besetting met hun vol- le geweer, sack en pack, maer gevouwe vaen- dels en doove lonten, souden uyttrecken, en veyligh in t Graeffschap Benthem gebracht worden, onder belofte van nimmer eenige betaling te eyschen, en in ses maenden tegen d'Algemeyne Staten niet te dienen: de stede- lingen moesten de selve Staten getrouheyt ^{en gewon- nen.} sweeren, t verbondt aennemen, en sulcke besetting ontfangen als de Gouverneur goet vond. Dus ging de stadt den 20 Iuly over, en is sedert onder t gebiedt der vereenighde Staten gebleven.

Deventer, Campen en Swol, alle in Over- Yssel gelegen, en in groote achting, sijn in t jaer M cccc xciv ten tijden van den Room- schen Koning Maximiliaen, tot Rijcks-steden <sup>Drie
Rijcks-
steden.</sup> gemaect, en met vele heerlijke voorrech- ten, als d'aensienlijkste plaetsen, begifticht.

S W O L L E.

Naem.

E Stadt *Swolle* is de derde en de jongste der drie Hooft-steden in de Provincie van Over-Yssel, eertijds *Middelwijck* genaemt, om dat het Klooster, genaemt Bethlehem, in de Bourschap *Middelwijck* gelegen, een beginsel en

de oorfaecke geweest is, dat deselve Bourschap eerst een Dorp geworden is; sijnde naemaels, in plaetse van *Middelwijck*, *Swolle* genaemt; om redenen, dat de koeyen, ende alle ander vee aldaer weydende, gemeenelijcken veele geswellen onderworpen waren.

Oorspronck ende beginselen van dese Stadt.

Van de beginselen deser Stadt is uyt den ouden geschriften, tegenwoordigh noch in wesen sijnde, soo veel bekend, dat de vijf-en-dertighste Bisschop van Utrecht, genaemt Wilbrordus, omtrent den jare duysent twee hondert dertigh, den inwoonderen van 't Dorp *Swolle* alle Stadts privilegien ende vryheden gegeven heeft, uyt oorfaeck van hare goede en getrouwe diensten, ende deught, in den oorlogh, die hy tegens de Drenten uytgevoert had, aen hem getoont en bewesen.

Situatie ofte gelegenheyt.

Door dese Stadt vloeyt een seer aengenaem Rivierken, genaemt de Aa, voortkomende uyt verscheide wateringhen, vloeyende van boven uyt de laege landen, als mede geleydet uyt de riviere de Vecht; ende wordt, de Stadt doorge-loopen sijnde, tot aen de zee toe, genaemt het Swarte-water; niet tegenstaende de riviere de Vecht, omtrent een uyrgaens van de Stadt, hem daer mede vermengt: het is, om de naebyheydt der zee, eb en vloet onderworpen: 't welcke de principaelste reden ende oorfaecke is, dat de straeten van dese Stadt door de tijdt klaer ende reyn bevonden worden; oock is sy daerenboven seer bequaem om alle noodwendigheden te scheepe in de Stadt te brengen. Dese Stadt heeft allenthalven, waer dat men uytstiet, een seer vermaeckelijck prospect in cierlijke boomgaerden, vloeyende water, ende seer grasrijcke weyden: sy is, sonderlinge in dese eerste jaren van vrede, binnen om de wallen, ende buyten om de grachten, met de plantagie van eycken-ende ypen-boomen verciert.

Voorsteden en poorten.

Dese Stadt heeft drie seer groote Voorsteden, buyten de drie Landt-poorten gelegen, als namentlijcken buyten de Camper (eertijds Voorster) poorte, Diefer-ende Sassen-poorte, welcke poorten ende uytwegen op yder plaetse verdubbelt, ende van uytnemende hooge ende schoone structure sijn, in manieren als groote kasteelen opgebouwt, ende tot defensie van de Stadt geappropriert.

Behalven dese drie Landt-poorten vindt men alhier noch verscheide andere seer fraeye poorten, genaemt de Roden-toren, Steen-ende Vispoorte, ende noch sommige mindere tot op de Stadts-wallen leydende: en daer-en-boven in de muur, rontsom de Stadt gaende, oock vier-en-

twintigh treffelijcke toorens, van een extraordinaris dichte ende hoochte, om de Stadt met de selve te beschermen; tot welcken eynde oock in voortijden gemelde muuren rontsomme boven bedeckt sijn geweest, soo dat men de ronde des nachts, van den regen bevrijdt, konde doen, sonder ergens van de muuren af te gaen: de gemelte toorens sijn meestendeel alle van bysondere figure oft architecture; hoewel nu al voor een groot gedeelte vervallen.

Waer over dese Stadt in voortijden seer sterck gehouden is, ende nu eenige jaren herwaerts noch meerder, vermits de veranderinge van de maniere van oorlogen, vast gemaect sijnde, boven de voorschreven muur en dubbelde grachten, met elf voortreffelijcke bolwercken onlangs versterckt, ende daer benevens tegenwoordig noch met een uytnemende schoone borstweeringe aen de riviere de Yssel als vast geknoopt, oock met vier uytnemende fortressen, tusschen beyden gelegen, daer van de drie eer kleyne stedekens als schanssen schijnen te wesen.

Dese Stadt is gelegen twee mijlen van Camper, ende vier van Deventer.

De goede gelegentheydt om ossen te weyden rontom de Stadt, ende principalijcken in Mastbroeck (in oosten ende westen verre bekend sijnde) is altijdts een sonderlinge middel gehouden van de opkomste ende welvaert van dese Stadt; oock de koopmanschap van eycken-hout, Benthemer-steen, wolle, koren, ende andere vruchten, alhier in groote abundantie wassende: eyndlijck oock het stercke guarnisoen van krijghslieden, gedurende den jongsten oorlogh, soo van ruyteren als voetvolck.

Dese Stadt heeft mede tot verscheiden tijden seer perijckeleuse oploopen ende beroerten beproeft, voornamelijck in 't jaer duysent vijf hondert tachtigh, op S. Viti dagh, noch in veler levendige menschen heugenisse sijnde.

De Burgerye van dese Stadt wordt seer gepresen; sijnde deughtsaem, ende den liberalen oft vrye konsten sonderlinge toegedaen; tegen de armen ende vreemdelingen mildadigh, die dagelijcks alhier in groote meenighte, als op een Vryborgh, haer nederfetten.

Binnen dese Stadt sijn oock veel voortreffelijcke gebouwen, soo geestelijcke als wereldlijcke, behalven andere burgers huysen, oock doorgaens seer wel opgetimmerd. Onder de kerckelijcke gebouwen mach met recht voor het eerste gestelt worden S. Michiels kerck aen de merckt, sijnde seer konstig van buyten ende van binnen gefabriceert, oock wel net gepaveyt, ende daeren-boven voorsien met een uytnemende kostelijcke Predickstoel, daer aen over de seven jaren gearbeyt is, als mede met een schoon orgel ende klokken-spel op de toren; de toren heeft een extraordinare hooghte, met een aensienlijcke spitse. De tweede wordt onse L. Vrouwen kercke genaemt, de welke is begonnen te bouwen in 't jaer duysent drie hondert vier-en-negentigh, oock met een seer hoogen doch stompen toren. Ende daer-en-boven noch verscheiden

SWOLLA.

1. S. Michiels kerck	15. Wyndhuys	29. Diefen straat
2. L. Vrouwen kerck	16. t. Weggen en t. Gaffhuys	30. Saffen straat
3. Bethlehems kerck	17. t. Kinderhuys	31. Camper straat
4. Broeren kerck	18. De Wapen	32. Roggen straat
5. Heiligen Geest	19. Vlees-huys	33. Almondenale straat
6. S. Laurens Capel	20. De Bly merck	34. R. Beek
7. S. Geertruide	21. Nijck merck	35. Praen straat
8. t. Raede huys	22. Melck merck	36. Roe straat
9. Domus Clericorum	23. Diefen poort	37. Nij straat
10. Domus Fratrum	24. Saffen poort	38. Bitter straat
11. t. Convent	25. Camper poort	39. Water straat
12. R. Oylendorp	26. Roen taoren	40. Voerster straat
13. t. Kerckhoff	27. Steen poort	
14. De Schuur	28. Nij poort	

Nobiliss. Anglijs. Consularibus Viris
D.D. CONSULIBVS.
 SCABINIS, ET CONSILIARIIS.
 LIB. IMP. CIVITATIS SWOLLE
 Tabulam hanc ejusdem Civitatis D.D. Ioan. Blaeu.

S W O L L E.

den andere voortreffelijke Klooster-kercken , genaemt Bethlehem , ende der Broeren kercke , in 't jaer 1468 gebouwt.

Raet-
huys.

Het Stadt-huys, anders 't Raet-huys genaemt, is mede weleer een seer net ende konstigh gebouw geweest, als mede het Wijn-huys, sijnde te samen uyt eenderhandt getimmerd, alwaer den grooten Christoffel van oudts seer curieuselijcken geschildert staet. Daer-en-boven sijn noch in dese Stadt verscheyden andere publijcke huysen, als het Wees-huys, Oude-mannen-huys, H. Geests Gast-huys, Pest-huys, Soldaten Gast-huys, met seer goede ordre gereguleert: voorts Ammonitie- ende Koren-huys.

Schole.

Alhier is alijt met den beginne van de Stadt een seer vermaerde Latijnsche School geweest, ende tot dienst van de Clercken een publijck huys opgericht, daer de selve ordinarij logeerden, genaemt het Frater-huys: uyt dese Schole sijn, voor ende na, verscheyden treffelijke mannen voortgekomen, sonderlinge Rechts-geleerden, als sijn geweest den wel-edelen *Arnoldus van Haersolthe*, *Franciscus Sonsbeeck*, *Paulus Busius*, ende andere, door haer naergelaten boeken genoegh bekend. 't Is seer notabel dat al in 't jaer duysent vier hondert seventigh over de vijf hondert Discipulen t'elckens in dese Schole getelt sijn; uyt de welcke mede is voortgekomen den Abt van Spanheym, een gewesen Alumnus van dese Stad, dewelcke, tot een teycken van danckbaerheydt, den selven geprocureert heeft, 't recht om alderhande Rijcks-munte te mogen slaen, offererende het bescheyt daer van in een silver vergulden sluyt-pocael, tegenwoordigh noch in goede bewaringe sijnde.

Wapen.

Het wapen van dese Stadt is in voortijden geweest den Engel Michaël, staende op een draeck, houdende een schilt, met een kruys daer op geschildert, voor hem; om dat de selve by den ouden voor een beschermmer ende Patroon van dese Stadt gehouden wierdt: doch is nu alleen een wit kruys op een blaauwe grondt.

Privile-
gien.

Dese Stadt is van outs af, soo wel van de Keyfers als Bisschoppen van Utrecht, met verscheyden treffelijke vryheden vereert; hebbende 't recht om by arrest in alle saecken te judiceeren, sonder eenigh appel; het hooge gerichte van leven ende doot; 't recht om alderhande Keyfers Rijcks-munte te laten slaen; het recht van Hanze-steden, van vry geley, sijnde des selfs burgeren in geene andere steden oft plaetsen van dese Provincie arrestabel, 't en ware sy ter selver plaetsen gecontraheert oft gedelinqueert hadden: ende daer en boven wordt aen dese Stadt van verscheyden andere kleyne steden van dese Provincie geappelleert, als namelijck van Steenwijck, Genemuyden, Hardenberg, Gramsberg, Wisse, Grafhorst; en andere vryheden meer.

Regeer-
vinge.

De Regeeringe van dese Stadt bestaet in twee leden; de acht Schepenen en acht Raden maecten het eerste lidt, de welcke alle stadts saecken verrichten, soo wel civile als criminele in administratie van Iustitie; 't ander lidt bestaet in achten-veertigh Gemeentes-luyden, sonder de welcke de Schepenen ende Raden niet mogen resolveren, in saken van nieuwe impositien, alienation van Stadts domeynen, nieuwe wetten, ende diergelijke saecken.

De Schepenen ende Raden worden alle jaer 't Kiezen op S. Paulus-dagh op het nieuwe gekoren, oock der Ma- wel buyten het getal van de meente van twaelf gistraten. Gemeents-luyden, dewelcke met boonen daer toe uytgelotet worden: het getal van de achten-veertigh Gemeents-luyden, wort by versterf van iemand, oft dat hy in de Raedt gekoren, oft anders, alijds op S. Lucie-dagh wederom compleet gemaect, oock van twaelf persoonen, dewelcke de vergulde boonen komen te trecken.

Dese Stadt heeft alijt een Gecommitteerde in 't Collegie van de gedeputeerde Staten binnen dese Provincie, sijnde Schepen oft Raedt; in welck Collegie alle publijcke saecken, de Provincie concernerende, dienen ende afgehandelt worden, 't en ware iets van hooger gewicht ware, 't welck gereserveert wordt tot den tijdt van de Universele vergaderinge van de Ridderchap en de Steden, dewelcke alle jaren onder de drie groote Steden obambuleert, 't en ware de noodwendigheyt een extraordinarij t'samen-roeping van de selve vorderde. Daerenboven is oock meesten tijdt iemand uyt het Collegie van Schepenen ende Raden van dese Stadt, in alle andere Collegien buyten de Provincie, die de generale regeringe der Vereenighde Nederlanden, de welvaert ter zee, en te lande besorgen, residerende; behalven andere mindere deputatien ende digniteyten.

De Jurisdic tie van dese Stadt streckt sich tamelijck verre aen alle sijden buyten de drie landt-poorten van de selve; en heeft mede onder hem 't Schout-ampt van Swolle, bestaende in achteen wel-bewoonde Buyschappen, onder welcke Mastbroeck mede voor een begrepen wordt.

De Schout wort by manquement mede gekoren van Schepenen en Raden, uyt haer eygen Collegie, by overstemminge.

Van de sententien, en decreten van de Schout wort geappelleert aen Schepenen en Raed.

In 't Schout-ampt van Swolle sijn in voortijden twee uytnemende Kloosters geweest, 't een tot Winsssem, ende 't ander op S. Agnieten-berg tot Berchum, in 't jaer duysent drie-hondert vierten-tachtigh aldaer gefondeert. De Prior van het Klooster te Winsssem had seventigh andere kloosters onder sich, dewelcke haer regulen van hem ontfingen. *Thomas de Kempis*, toegenaemt *Hamerlijen*, heeft het Klooster van S. Agniet, daer hy gestorven ende begraven is, seer vermaert ende al de werelt door bekend gemaect, sonderlinge door sijn boeckjen van de Nafvolginge Christi.

Ende dit sal dan genoegh sijn tot de Beschrijvinge van de Stadt Swolle, met dit sluyt-veersken in voortijden in het Latijn aldus beschreven:

*Swolla diu celebris meruit virtutibus arma,
Quae populum fortem nobilitare solent.
Inde salutifera veteri pietate fideque
In Tripolim recipi foedere digna fuit.*

Dat is:

Swolla, van outs vermaert, heeft door haer deugd gewonnen Haer wapens, die het recht van Adel geven konnen Aen een goet strijdbaar volck, roemweerdig door sijn daden, Voorrecht van de deughd, een geessel van den quaden: Waer door oock dese Stadt is in 't verbondt gekomen, En voor de derde streng by d' andre aengenomen.

H A S S E L T.

Beschreven met kennisse van de E. Achtbare

M A G I S T R A E T

der selver Stede.

ASSELT, is een Stadt, gelegen aen de riviere, genoemd het Swarten-water, de welcke uyt het Graeffschap Bentheim sijn oorspronck neemt, ende vloeyt door Twente ende

Sallant in de Zuyder-zee.

Waer van dat dese Stadt haer naem heeft, is onbekent.

Vryheden,

In 't jaer duysent twee hondert twee-en-vijftigh, heeft de Bisschop van Utrecht, als Heer van Over-Yssel, dese Stadt gegeven gelijcke vryheydt, recht, en macht, als die van Deventer, Campen ende van Swol. Dese vryheydt hebben de Regeerders van dese Stadt van de volgende Bisschoppen, tot op Keyser Karel de vijfde toe, by de inhuldinge sorghvuldigh laten confirmeeren.

en Privilegien.

Middelertijt hebben de ingesetenen noch van de Bisschoppen bekomen verscheyden privilegien; als sy haer getrouwelijck in oorloghs tijdt hadden gedragen, en insonderheydt tegens die van Groeningen: ende onder anderen van een Bisschop, genoemd Frederick van Blanckenheim, in 't jaer duysent vier hondert twaelf, hebben sy bekomen vryheydt van tollen: als mede dat geen Schout binnen Hasselt sal gestelt worden, hy sy een burger, ende aldaer woonachtigh.

Belegert.

In 't jaer duysent vijf hondert een-en-twintigh, is dese Stadt swaerlijck belegert ende benauwt geweest van de Hertogh van Gelder, dickwijls bestormt, ende seer beschooten; maer heeft de voorschreven Hertogh met verlies moeten afwijcken: ende Philips van Burgundien heeft in 't volgende jaer, om dat sy haer vroom ende eerlijck in de belegering gehouden ende geweert hadden, gegeven de privilegie, dat alle kooplieden ende schepen, sonderlinge met proviant geladen, het Swarten-water opvarende, daer moeten aenleggen.

Komt in de Unie.

In 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tachtich heeft dese Stadt vrywilligh haer gegeven in de Unie van de Vereenighde Provincien, ten overstaen van de Grave van Neuwenae, daer toe van de Staten Generael gecommiteert sijnde.

Over-Iffel.

In vorige tijden is dese Stadt Hasselt mede verschreven ende erkent geweest op gemeene Landts-dachvaerden ende vergaderingen: ende worden oock als nu erkent in gewichtige puncten, als daer sijn, nieuwe oorlogen aen te nemen, Vrede oft Treves te maecken, een Heer oft Stadthouder deses Landts te kieser, landt-rechten te reformeeren, nieuwe schattingen in te voeren, oft diergelijcke, om neffens andere van de Ridderfchap ende Steden daer over te resolveeren.

In dese Stadt is in voortijden gesticht een seer wel betimmert Oude-mannen-huys, waer in gemeenlijck in de veertigh personen worden gealimenteert ende onderhouden. Van gelijcken is dese Stadt versien met een Wees-huys, Pest-huys ende Siecken-huys, nae proportie ende vereysch van de inwoonderen.

De Neeringe van Eycken-hout-koopmanschap is alhier seer gerijflijck, vermits de situatie ende verby-vloeyinge van de riviere de Vecht, uyt de Graeffschap Bentheim sijn oorspronck nemende, ende vloeyende met bequame diepte, en accommodable navigatie in de Zuyder-zee.

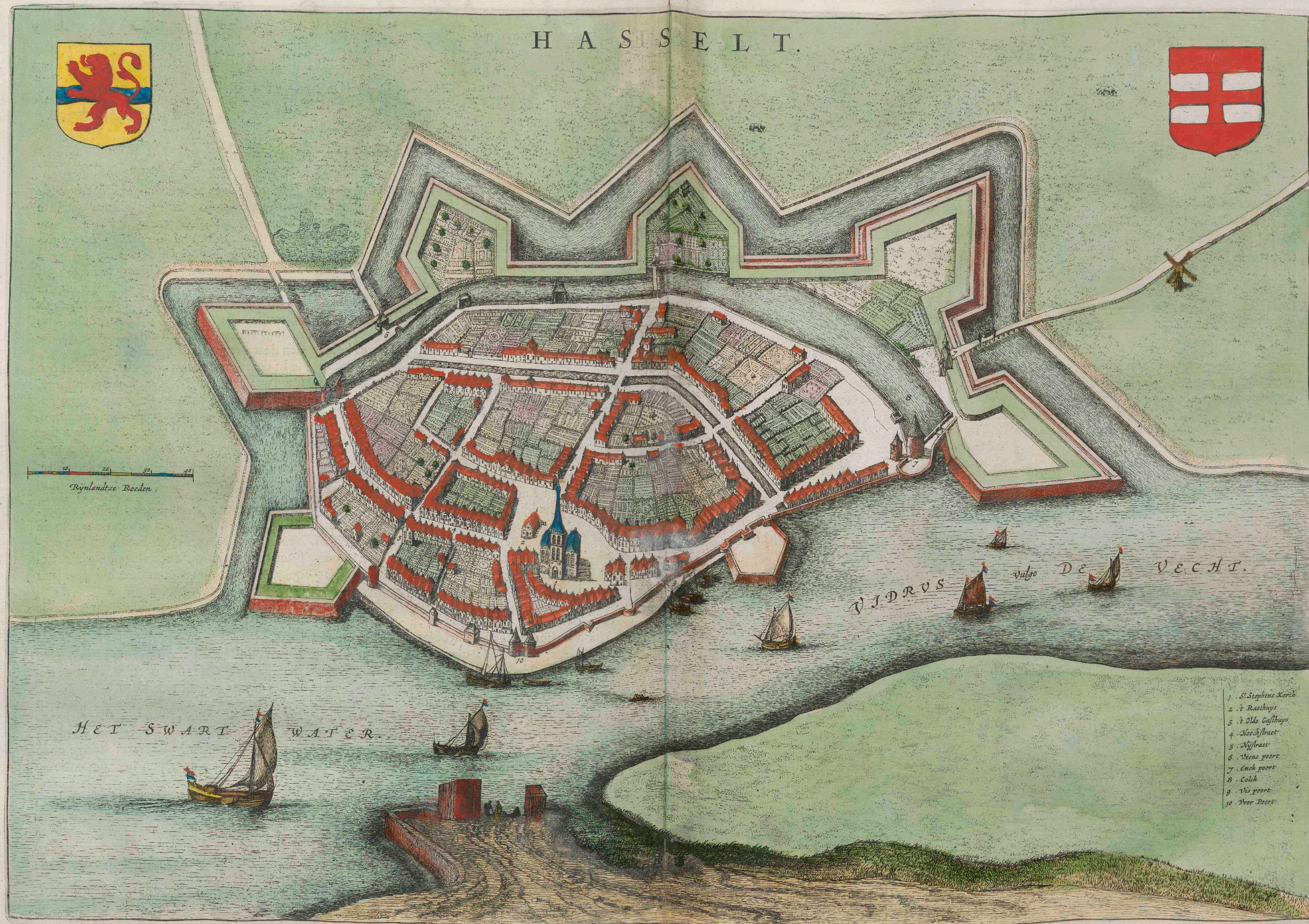
Dese Stadt leyt rontom in de groene ende gras-rijcke weyden ofte groen-landen, seer playfant ende vermaeckelijck. De geleerde Franciscus Titelmannus Hasselensis Philosophus wort geseydt alhier sijn oorspronck ende geboort-plaets gehadt te hebben.

De regeeringe van dese Stadt bestaet in acht Burgemeesters: waer van vier Schepenen, ende vier Raeden genoemd worden; die de vryigheydt hebben van hooge ende laege jurisdictie, en wijsen haer sententie by arrest.

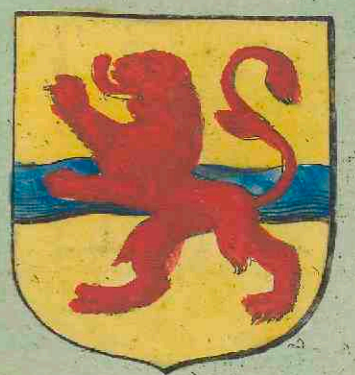
De Schout heeft in de Stadt niet anders, als arresten aen vreemde Persoonen, wegens civile actien.

Buyten de Stadt, in Hasseler-ampt, executeert de Schout mede hooge ende laege jurisdictie.

De natuur ende situatie geeft dese Stadt groote sterckte tegens haer vyanden: ende is daer-en-boven, geduurende den oorlogh tegens den Koning van Spangien, met bolwercken seer gefortificeert, ende nae vereysch, met amunitie van oorlogh, ende geschut, wel voorfien.

H A S S E L T.

Rijnlandse Roeden

HET SWART WATER

Veldrus vulgo De Vecht

- 1. St. Stephens Kerk
- 2. t. Raadhuis
- 3. t. Olde Gasthuys
- 4. Klooster
- 5. Nijlstraet
- 6. Nieuwe poort
- 7. Enck poort
- 8. Colck
- 9. Nij poort
- 10. Meer poort

VOLLENHOVE.

Gelegen-
heyt.

OLLENHOVE is op den boesem van de Zuyder-zee, en twee mijlen van Steenwijck seer bequame-lijk gelegen, om al-lerley eerwaren, die daer van alle sijden gebracht werden, te

verhandelen. Als sy noch onder de Koning van Spanje stont, was hier den Koninglijcken Raet van dit geheele Lantschap, van wiens vonnis geen appel was, doch met die ordre, dat men geen uytspreeck deê dan in de tegenwoordigheyt van de Gouverneur, die daerom in't gemeen in dese stadsijn woonplaats had, en meteen de Provintien van Vriesslant en Groningen regeerde. Maer desen Raet is, in't jaer 1578 door Georg van Lalain, Graef van Rennenbergh, afgesteld; 't welck den hoogh-achtbaren Hooft, in sijn Nederlantsche Historien, met dese woorden, waer in met een d'oorsaken te bemercken staen, beschrijft: *Rennenbergh erkende dien slach hem gevoeght, (verstaet zijne kiesing tot Gouverneur van Over-Yssel, door 't beleyt der Staets gesinden) en beliefde der Ridderfchap en den Drost in vele dingen; sonderling met het afstellen van Kanselier en Raetslieden, geplant tot Vollenhove, door den Koning.*

Schoon-
heyt.

Het is soodanigh een lustige en vermakelijke plaats, dat een groot deel van den adel des lants in onse tijden daer sijn wooning heeft.

Kasteel.

In't jaer CIOCLXX liet Godefroy van Rhenen, de 28 Bisschop van Utrecht, hier een Kasteel maken, om het stroopen der Vriessen te beletten, die dickmael gepooght hebben 't selve te verdelgen; maer sy konden tot hun voornemen niet komen. Op dit kasteel hadden de Bisschoppen van Utrecht, als sy in hunnen voorspoet bloeyden, en dese gewesten van haer gebiedt besochten, haer gewoonlijk verblijf en rustplaats. Roelof van Diephout is op dit slot, als sommige schrijven, in't jaer MCCCCXXX, door 't aenhouden van de Ridderfchap en Steden van Over-Yssel, (dat men toen het Boven-sticht noemde) tot de drie-en-vijftighste Bisschop van Utrecht gewijdt: en oock, in't jaer MCCCCLV, op de selve plaats, overleden.

Voor de
Staten in-
genomen.

In't jaer MDLXXXI is dese stadt en't kasteel door Sonoy voor de Staten ingenomen. Hy had verstant met eenige burgers van Vollenhove, die hem lieten weten, soo hy daer voor quam, dat het niet vergeefs sou sijn: waer over hy met vier vaendelen derwaerts trock. Op 't slot lagen eenige Rennenberghsche Ruyters, die niet lang tegen hielden,

Over-Yssel.

maer bedongen, datse, in alle sekerheyt en vryheyt, met hun goederen, geweer en paerden uyttrecken souden: 't geschut, en wat meer op 't Huys was, moesten sy daer laten.

Buyten dese Stadt plagh het klooster van S. Jans Kamp te staen, daer Norrits, der Staten Overste, als hy tot ontfet van Steenwijck trock, belegert wierd, en sich soo dapper uyt weerde, (hoewel hy oock met den hunger vechten moest, dewijl sijn volck genootsaecht waren paerde-vleesch te eten,) dat Rennenbergh, in alle stilheyt, weder van daer in sijn leger voor Steenwijck ging, achterlatende al sijn lijfstoet, dooden, gequetsten en gevangen.

Dicht by Vollenhove leght het slot Tautenburgh, 't welck door twee sijner heeren, die de naem van 't selve gevoert hebben, seer beroemt is geworden: want sy hebben, d'een in de wapenen, en d'ander in de letteren (die twee heerlijke loopbanen der eeuwige vermaertheit en onsterfelijkheid) helder uytgebloncken. D'eerste was *Georg Schenck van Tautenburgh*, een stoutmoedigh en onver-^{Twee doorluch- te man- nen.}saecht krijghsman tegen sijne wederstrevers, en goedertieren tegen d'overwonnen; waer door hy niet min verschrickelijck voor sijn vyanden, als bemint van sijn vrienden was. Sijn dapperheyt is in 't belegh van Hasselt, en tegen Marten van Rossem, Overste van den Hertogh van Gelder, die 't lant jammerlijk plonderde en verwoeste, genoegsaem gebleken; en sijn wijsheyt in 't lantbestieren, als hy door Keyser Karel de vijfde tot Gouverneur oft Stadthouder van Vriesslant, en daer nae van Over-Yssel, gestelt wierd. De tweede was *Frederick Schenck van Tautenburgh*, die d'eerste Aerts-Bisschop t'Utrecht, sedert het vermeederen der selve in de Nederlanden, door Paus Paulus de vierde, en Koning Philips de tweede; en de laetste van al de Bisschoppen, die de stoel self beseten hebben, geweest is: want alle die sedert gekoren sijn, moeten, door de verandering, 't vrye bedienen van hun ampt en d'inkomsten derven. Sijn lof, leven, en de namen sijner uytgegeve schriften, als onwederprekelijke geruygen van sijn geleertheit, kan men in het breed leesen in d'Appendix oft 't Aenshangsel der Utrechtsche saken van Suffridus Petrus.

Voorts is Vollenhove oock een vruchtba-^{Kloek- beyt van van den Adel.}ren hof en moeder van verscheide treffelijke edellieden geweest, die in oorlogh en vrede, door hare kloekmoedigheyt en voorsichtigheyt uytgemunt hebben, wiens lof en daden, te groot en te veel om hier te verhalen, in de Historien te vinden sijn.

vj E

Sy

V O L L E N H O V E.

Wapen.

Sy heeft vijf sterren en een kruys in haer wapen, t welck van een hart gehouden wordt.

Joannes Vollenhovius, een geestigh Poëet, die t'sijner tijt een der cieraen deser stadt verstrecken sal, heeft onlangs een welgemaecte Loffang, (*ex ungue leonis*, dat is, *uyt de klaeuw kent men de leeuw*) tot haerder eere, uytgegeven; t welck hy met eenige cieraet-namen van sijn geboort-stadt aldus begint:

Lof.

O VOLLENHOF, aertsch lustpriël,
O kandelaer van 's hemels gaven,
Cieraet der buuren, pronckjuweel
Van 't lant, dat d'Issel is te laven
Besteet.

En daer na, van haer vruchtbaerheyt singende, seyt hy seer vernuftigh.

Ick zie, gy hebt in 't klein en geeft
Al waer des vveerelts kreits by leeft.

S T E E N W Y C K

en hare

B E L E G E R I N G,

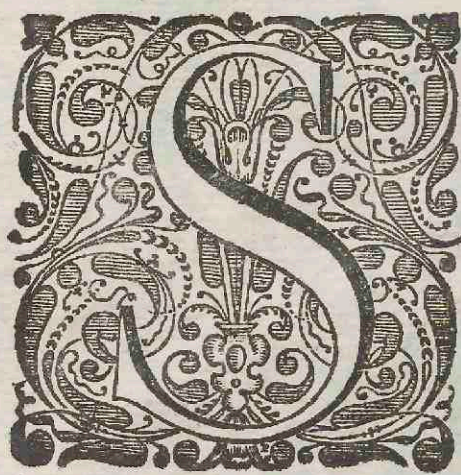
door de wapenen der vereenighde Staten,

onder 't beleyt van

P R I N S M A V R I T S V A N N A S S O V,

Opperveltheer van hare Legers, &c.

Gelegen-
heyt.

STEENWYCK licht in't
rondt tegen 't rivierken
Aa, oock Blockfijl ge-
noemt, 't welck een
ure gaens van Meppel
in de Zuyderzee loopt.
't Is een kleynen stad,
en heeft omtrent 1600
treden in d'omring.
Sy heeft drie kerc-

Kerken.

ken, als S. Clement oft de groote Kerck, met
een hoogen vierkanten toren verciert, daer een
collegie van Canonicken plach te sijn, S. Marie-
Kerck, en de Gasthuys-kerck. Hier is oock een
Kasteel geweest, dat Georg Schenck gebouwt
had; en in't jaer 1523 afgebroken is. Sy leght op
de wegh naer Vrieslant, en in een vruchtbaer
koren-lant, waer door hier tamelijck handel
van graen is. Het was eertijts een swacke, maer
nu een stercke stad; want sedert het laetste be-
legh sijn hare krijghswercken verbeteret.

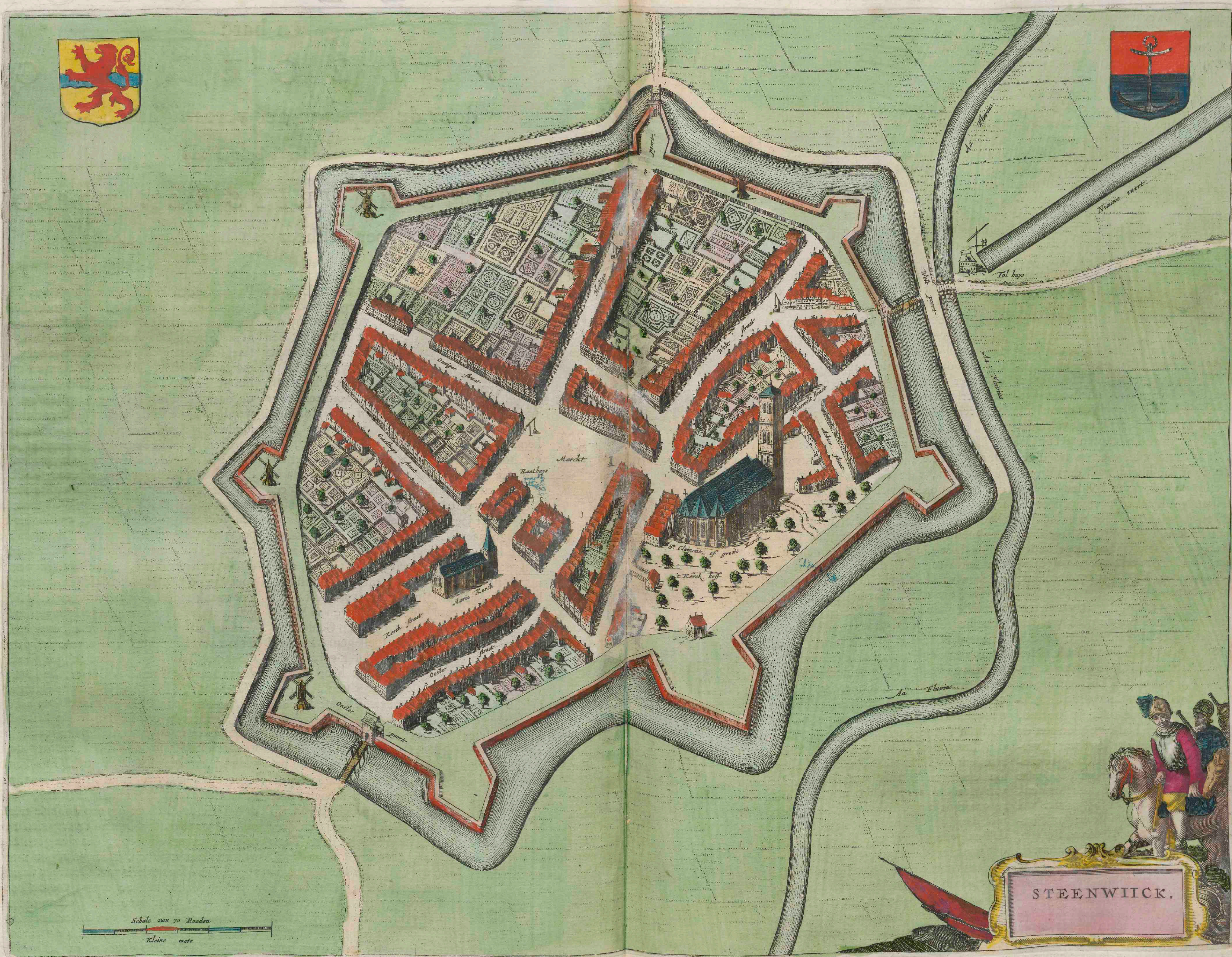
Onder de
Gelder-
schen.

In't jaer 1522 is sy door den Grave van Meurs,
uyt de naem van den Hertogh van Gelder, be-
stormt; maer hy wierdt afgeslagen. Evenwel
quam sy onlangs daer na onder 't gebiedt der
Gelderfchen; doch die verlieten haer, als de
Bourgoensche hen wilden bevechten. In onse
laetste Nederlantfche beroerten heeft sy oock
een ruym gedeelte der oorloghs-rampen gehad:
want in 't jaer M D LXXXI, als de Graef van Ren-
nenbergh Coeverden, Oldenseel, Ootmarsen en
Enschede veroveret had, quam hy dese stad be-
legeren: maer 't leger der Heeren Staten deê al-
le vlijt om haer t'ontsetten, 't welck oock, naer
vele gelede swarigheden in een belegh van vijf
maenden, geschiede. Doch twee jaren daer
na is sy van de Spaensche trôepen onder Taxis
overvallen, te eerder, om dat sommige Capi-
teynen en soldaten uyt waren; waer door d'in-
woonders, die te voren soo een swaer belegh
uytgestaen hadden, in een oogenblik vermee-
stert, en ter genade van d'overwinners gestelt
wierden, die, nae 't plonderen hunner goederen,
hen dwongen hare lichamen, en die van hare
wijven en kinderen, met losgelt, 't welck men
boven haer vermogen eyschte, vry te koopen.

en gep'lon-
deret.

De Heeren Staten der vereenighde Nederlan-
den, de gelegentheyt by 't hair grijpende, dat
Over-Iffel.

Parma in den Franschen oorlogh was, raets-
pleegden om Steenwijck weder onder haer ge-
biedt te brengen; op datse Vrieslant daer door
in meerder rust souden stellen. Dese stad (wiens *Stercke der stad,*
staet ick kortelijck, eer ick tot het belegh ko-
me, aenwijfen sal,) heeft in't oosten en zuyden
hooger landen, dan aen de noord- en west-sij-
de, daer 't lant laeger is, en bequaem om vee te
weyden. Hare aerde wallen sijn seer sterck, in-
sonderheyt aen de noordsijde, maer sonder bol-
wercken; want de Spaenschen meenden, dat de
stad aen die sijde de selve niet van nooden had,
dewijlse door de laege landen genoeg beschermt
was; dies sy, om de selve reden, de wallen niet ver-
betert hadden. De Oostpoort en Woltpoort had-
den yder een groot bolwerck, en d'ander twee
poorten yder een strijckweer. Rontom is een
hooge en breede graft, met een bedeckte wegh
om uytvallen te doen, en een faussebray aen de
voet van de wal. In de stad lagen omtrent duy- *en der beset-
ting.*
sent twee hondert voetknechten, en sestig licht-
gewapende ruyters, onder 't gebiedt van de Gou-
verneur Antony de Quocquelle, overste Lieu-
tenant van la Mote, een ervaren krijghsman.
Oock was hier Graef Lodewijck, jongste broe-
der van de Graef van den Bergh, de Heer van
Waterdijck, en andere voorname heeren. In
den aenvang van 't beleg, 't welck den 18 Mey *Begin van
't belegh
door Prins
Maurits,*
was, gebeurde een saeck, die de belegerden
eenen droeven uytgang scheen te voorseggen:
want een stuck van de wal, met het opgeplante
vaendel, viel van self in de graft. In's Princen
leger was allerley voorraet in overvloet, waer
door 't krijghsvolck te moediger is. D'eerste drie
dagen wierden bestet om een dubbele trenché
om 't leger te maken; want den regen en 't qua-
de weder waren oorsaeck, dat men geen ander
wercken kon beginnen. Daer na begon men de
approchen oft naerderingen. Omtrent dese tijdt
wierd een katte van negentien voeten hoogh
opgeworpen, daer men drie stucken opstellen
kon, om de belegerde van de borstweering te
houden, en alles t'ontdecken: alsse gereet was,
quam Prins Maurits daer op, om self van hare
hooghte de gelegentheyt der stad te besien:
terwijl hy, tusschen twee schanskorven staende, *die op de
katte ge-
quetst
word.*
daer meê beesich was, is hy met een musket-ko-
gel in sijn rechte wang geschoten, dat 'er het
v j F loot

S T E E N W Y C K.

loot in bleef steken ; doch wierd in korte tijdt daer van genesen. Twee dagen daer na schoot men met twee stucken foodanigh op de watermolen dat hy neerstorte , waer door de belegerden de graft niet meer konden vullen ; 't welck sy , om dat de graften hooger dan de rivier sijn , te voren altydt met dese molen gedaen hadden. Den Ridder Fransoys Veer deê sijn uiterste vermogen om de gravers te doen haesten , en met hun werck te spoeden , waer over hy in sijn been geschoten wierd ; soo dat hy , byna soo lang als 't belegh duerde , gewond te bed lagh , 't welck de verovering , soo men geloofst , te rug stelde : want hy was uytmenende naerstigh en onvermoeyt , om de wercklieden voort te drijven. Men maeckte oock een battery van vier stucken tegen de Onnigerpoort , om de beschermers van de wal te drijven. Ter sijden dese battery maeckte men een houten toren van dertigh voeten hoogh , die sy een *lijmstang* oft *kijck in de pot* noemden : dit werck was vierkant , van masten , die met yfere schroeven aen een gehecht waren , gemaect ; het had drie folderingen , elck 10 voeten hoogh , boven elck ander , die men afnemen kon , en een borstweering en beschut van kanefas tegen de belegerde : het wierd aen de wal gebrocht , en met muskettiers voorzien , die daer af niet alleen de wallen , maer oock de straten beschoten , en 't volck deden ruymen. De belegerde schoten niet op desen toren , 't sy datse 't selve elders noodiger vonden ; oft dat hy soo hoogh was , dat de muskettiers daer op de konstapels konden sien en treffen , en hen daer door van 't geschut dreven.

Veer in 't been geschoten.

Battery.

Houten toren.

Graef Willem getroffen.

Prins Maurits raetsplegen ;

Graef Willem getroffen.

dat van Famars ,

't welck gevolgt word ;

Den een-en-twintighsten Mey wierd Graef Willem Lodewijck van Nassou , Gouverneur van Vriessant , met een vervlogen kogel in den rug geraeckt , sonder dat 'er bloet na volghde ; evenwel trefte het hem soo , dat hy naelijcks adem scheppen kon.

Prins Maurits was van meyning , eer men met d'approchen aen de kant van de graft was , de stad vreesfelijk te beschieten , en daer door de belegerde te dwingen : doch de gemelde Graef Willem , sijn schoonbroeder , had een ander gevoelen , en seyde , dat men eerst noch eenige dagen sou graven , tot dat men des vyants bedeckte wegh , die men oock contrescharp noemt , met arbeyden gewonnen had , en alsoo aen de graft kon komen , om die te vullen : want , vervolghde hy , sonder eerst de contrescharp te winnen , kan men de graft niet vullen ; en 't en sy dat eerst gedaen sy , is 't niet mogelijk te stormen , dewijl de graften steyl en diep sijn , en niet wel doenlijck aen d'ander sijde op de wal te klimmen. Maer Karel de Lievin , Heer van Famars , en overste Artillery-meester , geloofde voor vast , dat men van d'opgeworpen hoogte oft katte over de wal der stad gebieden kon ; en als men daer van en van andere plaetsen met vijftigh stucken t'evens schoot , dat de belegerde soo afgemat en soo vol schricks soudent worden , datse de stad soudent overgeven. Defen raet wierd gevolgt , en den derden Iuny de twee bolwercken aen d'Ooster- en Woltpoort soo gruwelijck beschoten , dat de punten en borstweering genoeghsaem weghgenomen werden : doch eyn-

delijck bevonden , dat het onmogelijck was daer door te kunnen stormen , dewijl de wal (die met de bedeckte wegh , op drie oft vier voeten na , tot aen de borstweering soo wel beschermt was , dat de kogels 't meeste deel onbeschadicht lieten) noch vele hooghten had , en de graft seer diep , daer in noch nieu gemaecte dwars-weeren en een faussebraye oft onderwal waren. Oock bevond men , dat het schieten op 't ooster-bolwerck weynigh schade gedaen had , om dat het seer sterck , en met de bedeckte wegh sonderling wel bevrijt was ; en dat de raet der Ingenieurs , die niet goet vonden dat men daer een opening pooghde te maken , de beste was geweest. Kortelijck , men sagh noch andere mislagen , en dat den raet van Famars beter in schijn , dan in der daet was : in voegen , dat al dit ongemeen schieten niets anders voortbracht , dan dat de belegerde daer meê spotten ; en toonden , dat het maer als stof was , dat men met beesemen van de vest kon keeren : soo dat hunnen moedt daer door grootelijcks toenam. De beleggers in tegendeel waren vergramt , dat sy soo veel duysent schoten (men seyt van seven duysent op een dagh) te vergeefs gedaen , en meer dan hondert duysent gulden daer aen verspilt hadden : soo dat d'ondervinding hier leerde , dat het spreekwoord der Spanjaerden , die 't geschut *spanta vaillacos* , dat is , *de schrick der blooden* , noemen , niet geheel valsch sy.

doch geen voordeel geeft.

Ongemeen en kostelijck schieten.

Spaensche spreekwoord.

Krijghs-les.

Oock is 't seker , dat men op aerde wallen en bolwercken , met dappere krijghslieden , en die haer voordeel wel verstaen , meer met de schup , dan 't grof geschut winnen sal ; want op de selve baert het meer gerucht dan kracht. Al de Regimenten waren in de loopgraven , dicht onder de stad , in goede ordre en welgemoed om ten storm te gaen : de ruytery stont oock , in troepen verdeelt , vijf hondert treden achterwaerts , om 't velt te bevrijden. Prins Maurits raetspleegde ondertusschen met de oversten ; want het scheen , dat men , na sulck ongemeen schieten , behoorde de stad te bestormen : maer men overwoogh wijselijck , dat het niet , dan met verlies van veel volck , geschieden kon : soo dat de Raden eyndelijck , sonder iets te besluyten , eenige vergramt , andere bedroeft , naer hunne tenten keerden ; daer sommige , vol sware gedachten sijnde , overleyden , dat dit belegh van Steenwijck , soo 't scheen , als dat van Haerlem en Maestricht , oft misschien erger , sou eyndigen ; waer van dat den Hertogh van Alva d'eerste , en die van Parma d'andere een tijdt lang heftigh beschoot , om daer meê die steden te winnen : maer sy waren eyndelijck genootsaecht het kruyt te sparen , en quamen niet , dan door een lang en swaer beleg , tot hun voornemen. Men hoorde allerley selt-

Men pooghe te stormen ;

doch 't is niet raetsaem.

Dit belegh by dat van Haerlem en Maestricht geleken.

Verscheide meyningen over 't seltve , als

same oordeelen en redenen over dese saken , self van krijghs-ervare lieden , die daer niet omtrent waren , welcke sich ten hooghten verwonderden , dat vijftigh groote stucken (daer 't geheele landt afgewaeght , en sich ingebeeld had , dat geen geweldt daer tegen bestaen kon ,) niet meer vrucht gedaen hadden. Verdugo , en andere Spaensche oversten , die eerst vreesden , dat Prins Maurits Oldenseel , Grol , en andere swacke plaetsen

van Verdugo,

t B E L E G H V A N S T E E N W Y C K.

sen aentasten sou, waren verblijt, gelijk haer afgeworpe brieven getuyghden, dat hy voor Steenwijck lagh; en geloofden, dat hy 't hooft stooten, en de Gouverneur sijn roem vergrooten sou: doch als sy de tijding van 't schieten kregen, wierden sy in hare meening gesterckt. De Graef van Hohenlo, die in Hollandt gelaten was, om de grensen te bewaren, seyde opentlijk: men heeft een quaden raet gevolgt, als 't leger voor Steenwijck gebracht is; ick heb die plaets voor tien jaren gekent, weet datse vast is, en daer na is sy noch viermael soo sterck gemaect; waer door ick geloof, dat ons volck met scha en schande sullen moeten afstrecken. De Koning van Vranckrijck self klaeghe aen Philips van Nassou, dat Prins Maurits geen beter raet genomen oft gevolgt had; en vertoonde sich self tot een voorbeeld, dat hy by ervarenis wist, hoe gevaerlijk het was, stercke steden, wel voorzien met kloecke soldaten en krijghswercken, aen te tasten.

Maer al dit gerucht, en al dese redenen, kon d'onversfettelijke moet, dapperheydt, wijsheydt en voorsichtigheydt van Prins Maurits nocht Graef Willem niet doen wanckelen: want sy, als de kloeckste helden, gelijk de palm onder de last, hooger groeyden; jae gelijk de laurier, (wiens loof hun boven al ander gerechtelijk toekomt) tegen de bulderende buyen en stormwinden van 't ongeval, en der verkeerde oordeelen, te heerlijcker groenden; en hun wijs beleyt, en andere oorloghs-deughden, te klaerder deden afstralen. Een kloeck Velt-overste, welke naem sy beyde wel verdient hebben, is nimmer onvoorsien van raet: derhalven gebruyckte men andre middelen; want de Prins liet d'approchen oft naerdernissen naer het parapet van de bedeckte wegh leyden; de borstweering, diese beschermde, en omtrent een mans lengte hoogh was, ging nederwaerts oft schuyns naer buyten; waer door de beleggers die van binnen soo na quamen, datse maer ses oft seven voeten verscheyden waren; in voegen, datse met kleyn moeyte konden hantgemeen worden, en de belegerde verdrijven. Om de selve oorsaek was men aen de Ooster- en Onniger-poorten beesich; tegen de laetste was een batery van twee heele kartouwen, tegen d'andere, een van vier halve gestelt, welke in min dan een halve dagh de poorten soo beschadighden, dat'er een deel van in de graft viel; waer door de beleggers moet en grooten lust kregen, om haer approchen ten eynde te brengen, en de graft te vullen: want sy stonden nu genoeghsaem met een borstweering bedeckt, onder welke sy d'aerde, die hen aengebracht wierd, nacht en dach in de graft wierpen, in 't aensien der belegerden, die hen niet sien, nochte het werck beletten konden. Aen de Onniger-poort en het bolwerck voor d'Oosterpoort, quam men oock op de selve wijze in de graft, en voorts door de selve aen de wal, met galeryen boven en ter sijden bedeckt sijnde. Dese wercken sijn dach en nacht, door den wackeren yver en neerstigheydt van Graef Willem, gevordert, die vroegh en laet, in

alle gevaer, daer by en omtrent was; en sijne soldaten al voor eenige jaren daer ingeoefent had, om alsoo 't oude gebruyck der Griecken en Romeynen weder in te voeren, die, niet alleen tot nadeel van hare vyanden, in 't veroveren der sterckste steden, hare soldaten deden arbeiden; maer oock siekten, muymeryen, gulfigheydt, en allerley boosheden, die uyt ledigheydt spruyten, daer door plegen te verhoeden. De belegerden deden hier tegen niets, dan met spot-redenen d'arbeyders toe te roepen, dat sy sich self van krijghslieden tot boeren en gravers maecken, en, in plaets van bus en spies, de schup gebruyckten. Doch somtijts wierpen sy eenige vuerwercken op de gravers: op sekere tijdt hadden sy een wagen met stroo, peck, sulpher en pulver toegestelt, en lieten die's nachts van de wal, daer de meeste wercklieden stonden, afloopen; maer dit deé weynigh schade. Het beste middel voor de belegerde, soo het scheen, was 't uytvallen; 't welck sy nochtans met voordacht niet gebruyckten: want de Gouverneur hield sijn volck altyt binnen, uyt vreefe datse minderen oft gevangen mochten worden, waer uyt de Prins dan de gelegentheyt en staet der stadt verstaen sou hebben; 't welck seker een wijs en voorsichtigh beleyt was: want een belegerde stadt lijdt meer schade door 't verlies van een soldaet, als voordeel door de doot van tien der beleggers, die sich weder verstercken konnen, en sy niet.

Den seften Iuny quamen twee hondert mannen, uyt de besettingen van Groningen en Coeverden genomen, onder 't beleyt van Capiteyn Ricquijn van Sande over de moerassen, tusschen de Hollantsche wercken, met alle stilheyt in de stadt, sonder dat iemant van de wacht hen gewaer wierden. De Prins gaf ordre dat men, soo haest alles gereet was, de stadt bestormen sou, om dat de graften alree ten deel door d'ingevalen en ingeworpen aerde gevult waren. Als de Gouverneur sach, dat'er niet dan de keur van twee dingen voor hem en de sijne overigh was, oft vergaen oft overgeven, sond hy een tromslager aen de Prins, met verfoeck dat hy by geschrift de punten van 't verdragh, daer op hy de stadt begeerde, wilde oversenden. Maer Prins Maurits sond hem weerom, sonder ander antwoort, dan dat hy sijn Meester seggen sou, dat hy eenige Capiteynen mocht uytstenden, om met hen daer van te spreken. Terstont gaf Quocquelle last aen drie Capiteynen, als Bernard van Montbeeck, David du Wal, en Ricquijn van Sande, die onlangs hulp in de stadt gebracht had, om in 't leger te gaen. De Prins sond de Capiteyns van Dorp, Assuerus en Bouck als Ostagijs in de stadt. Men stelde de belegerden voor, datse sonder wapenen en vaendelen soudent uytstrecken, en beloven in ses maenden tegen de Heeren Staten in de landen op d'oostsijde des Rhijs niet te dienen. Dit dacht hen te streng met brave soldaten gehandelt; maer de Prins bleef by sijn eyfch: dies 't handelen afgebroken wierd, en van woorden weder tot daden gekeert. De volgende nacht meenden drie

vj G hon-

van Hohenlo,

en de Koning van Vranckrijck.

I of der Opperhoofden.

Andere wijze van aentastung.

die door Graef Willem dapper gevordert word.

die van binnen spotten daer mee.

en senden vuerwercken in 't leger.

doch doen geen uytvallen.

De belegerde de krijgs volck in de stadt.

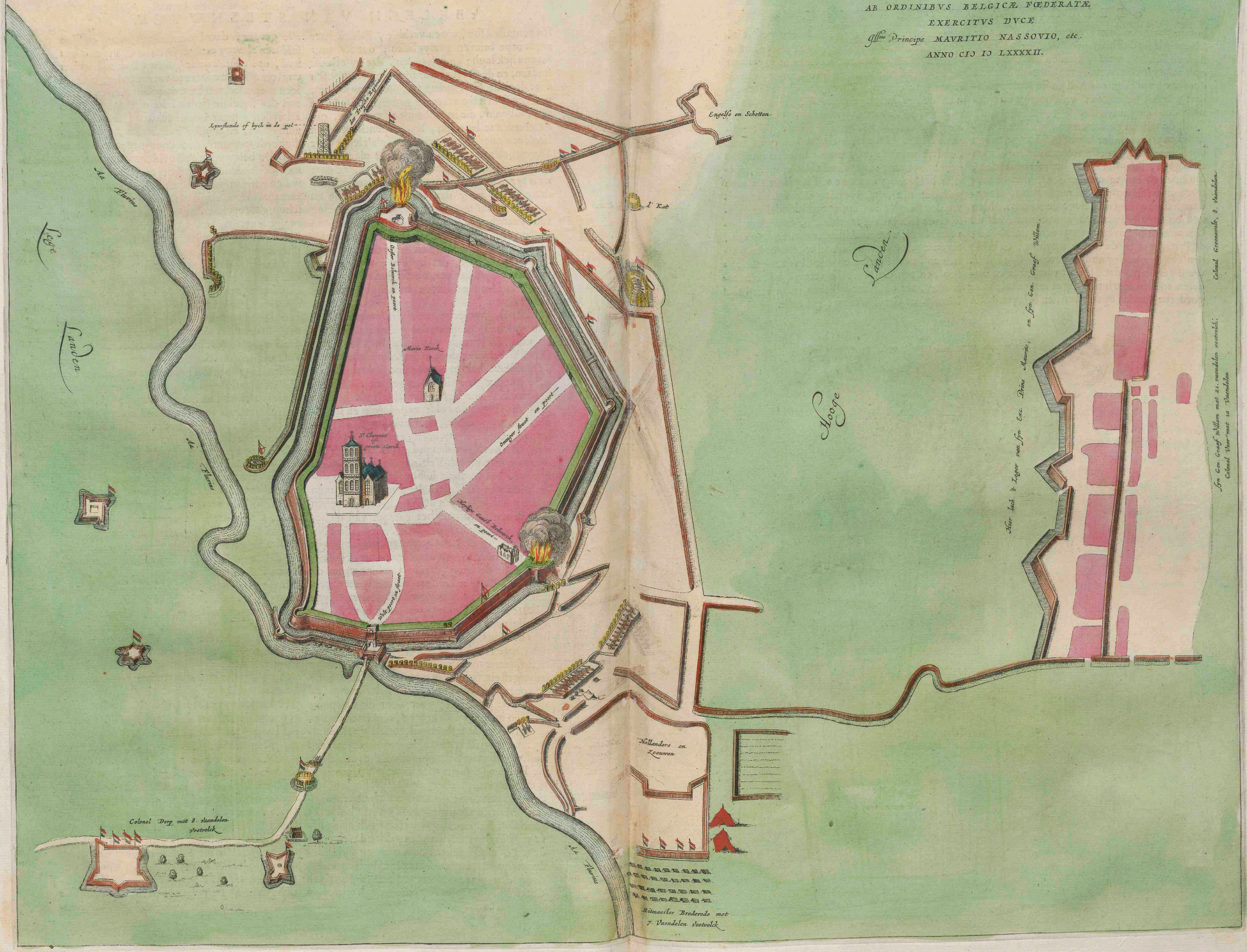
trachten naer verdragh.

dat aengevangen.

en afgebroken.

Over-Tijdel.

STENOVICVM OBSESSA
 AB ORDINIBVS BELGICÆ FÆDERATÆ
 EXERCITVS DVCE
 Illmo Principe MAVRITIO NASSOVIO, etc.
 ANNO CIO IO LXXXII.

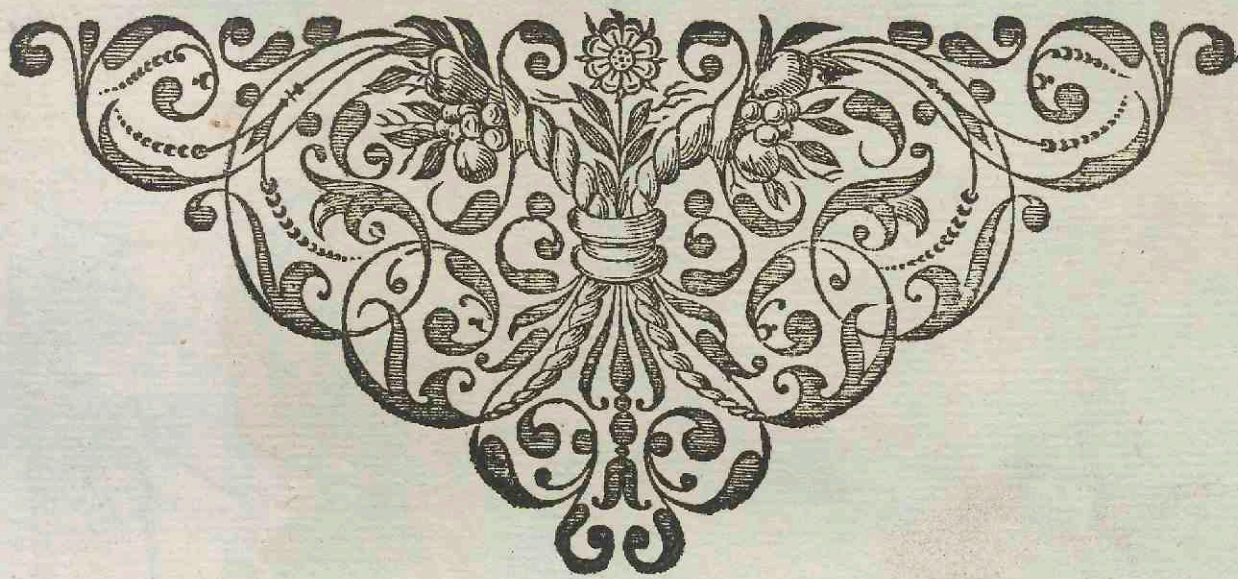

t BELEGH VAN STEENWYCK.

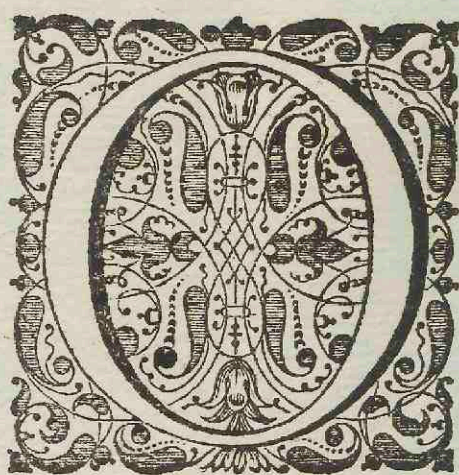
hondert mannen , met kruyt geladen , door de selve wegh die de vorige genomen hadden , in de stadt te komen ; maer sy wierden ontdeckt , en op't wapenroepen verstrooyt ; omtrent hondert der selve geraeckten evenwel in de stadt , hondert wierden gevangen , en d'overige ontquammen door de moerassen.

Als de mijnen gereet waren , wierdenſe aen-
gesteken , daer onder 't grof geschut gestadigh
donderde ; waer op alle soldaten , soo binnen
als buyten , hun moedt en begeerte toonden ,
om hantgemeen te worden. Op den houten
toren waren ses-en-dertigh muskettiers , die ge-
durigh daer uyt op de belegerde schoten. Men
had nu twee bolwercken ingenomen , als de
Gouverneur het overgeven wederom aanbod ;
de Prins bleef by de vorige meyning , en wilde
hen de selve voorwaarden geven. Eyndelijck
wierd gesloten , datſe sonder vaendelen en an-
dere wapenen , dan hun sijdtgeweer , en met hare
goederen , souden uyttrecken , en beloven in ses

maenden tegen de Staten , als boven geseyt is ,
niet te dienen ; uytgeseyt de gene , die sedert in
de stadt gekomen waren , welcke sou vry staen
weder naer hare vaendelen te keeren , om de
Koning te dienen. Hier op trock de Gouver-
neur den 24 Juny uyt de stadt , seggende : <sup>Overge-
ving.</sup> *soo
men hem , als de Vos , d'aerde niet weghgegraven had ,
dat hy sich nooit , door 't gruwelijck schieten , sou overge-
geven hebben.* Met hem trocken omtrent acht
hondert mannen uyt , waer van twee hondert
gequettſt waren : men geloofst , dat 'er in de gant-
sche belegering omtrent vijf hondert mannen
gedoodt sijn , waer onder Graef Lodewijck
van den Bergh , de Capiteynen Blondel en Hes-
sels , de Lieutenant Steenbach , en andere be-
velhebbers , waren. Aldus is dese stercke plaets ,
tegen't gevoelen van soo veel voorname krijghs-
helden , in vijf weken en drie dagen , gedwon-
gen , en aen den Staet der vereenighde Neder-
landen , tot onophoudelijcken roem van Prins
Maurits en Graef Willem , gehecht.

OLDENSEEL.

LDENSEEL is een van de kleyne steden in't Lantschap Over-Yssel, t welck certijts, soo men gelooft, van d'olde oft oude Sali oft Saliers bewoont was, en sijn naem ontfangen heeft, van

het hare vry souden uyttrecken, en sweeren in drie maenden tegen de Koning niet te dienen.

In't jaer 1597 is Prins Maurits voor dese plaets gekomen, die hy opeyschte; maer die van binnen antwoorden, datse sulck haestigh overgeven niet souden konnen verantwoorden: dies liet de Prins terstont loopgraven en bateryen maken, en met eenige stucken schieten. De burgers, voor meerder schade vresende, begeerden dat men accorderen sou; dies eenige van de Bevelhebbers uyt quamen om van verdragh te handelen, t welck noch den selven avont ten elf uren gesloten wierd. De besetting vertrock de volgende dagh, sijnde den 22 October, met hunne wapenen en goederen, onder belofte van in drie maenden op dese sijde van de Mase tegen de Staten niet te dienen; en ontschuldighden het overgeven met de vreesse en onwilligheyt der burgers, en haer kleyn getal; want sy waren maer vier hondert mannen sterck.

Den Marquis Spinola trock, in't jaer 1625, met sijn leger in Vrieslant, en quam in Augustus voor dese stadt, daer 300 mannen in waren: hy begon terstont te approcheren, quam tot aen de graften, en liet met elf stucken daer op schieten; waer door die van binnen soo bevreesst wierden, datse sich op goede voorwaerden overgaven.

Eyndelijck heeftse Prins Frederick Henrick van Oranje in't jaer 1626 voor de Staten ingenomen, die haer van wallen en alle sterckte ontbloot hebben; op datse den soldaten niet meer tot een schuytplaets sou dienen, om daer uyt d'omleggende landen met roveryen te quellen; nocht oock soo vele veranderingen van heeren voortaan onderworpen sijn.

vj H

oude inwoonders.

Naem.

Gedaente.

Gelegenheyt.

Sterckte.

Door Hohenlo gewonen.

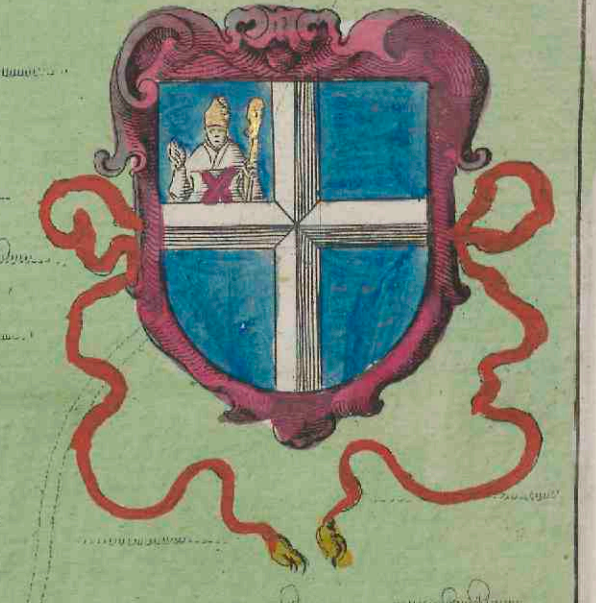
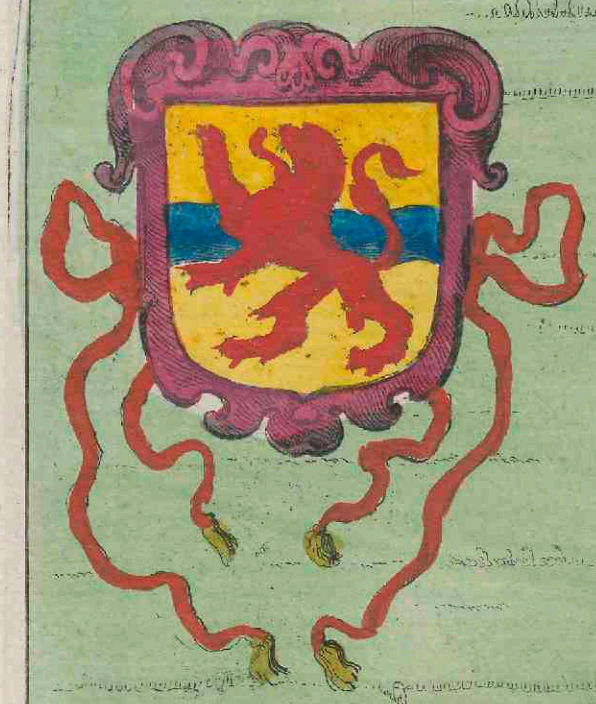
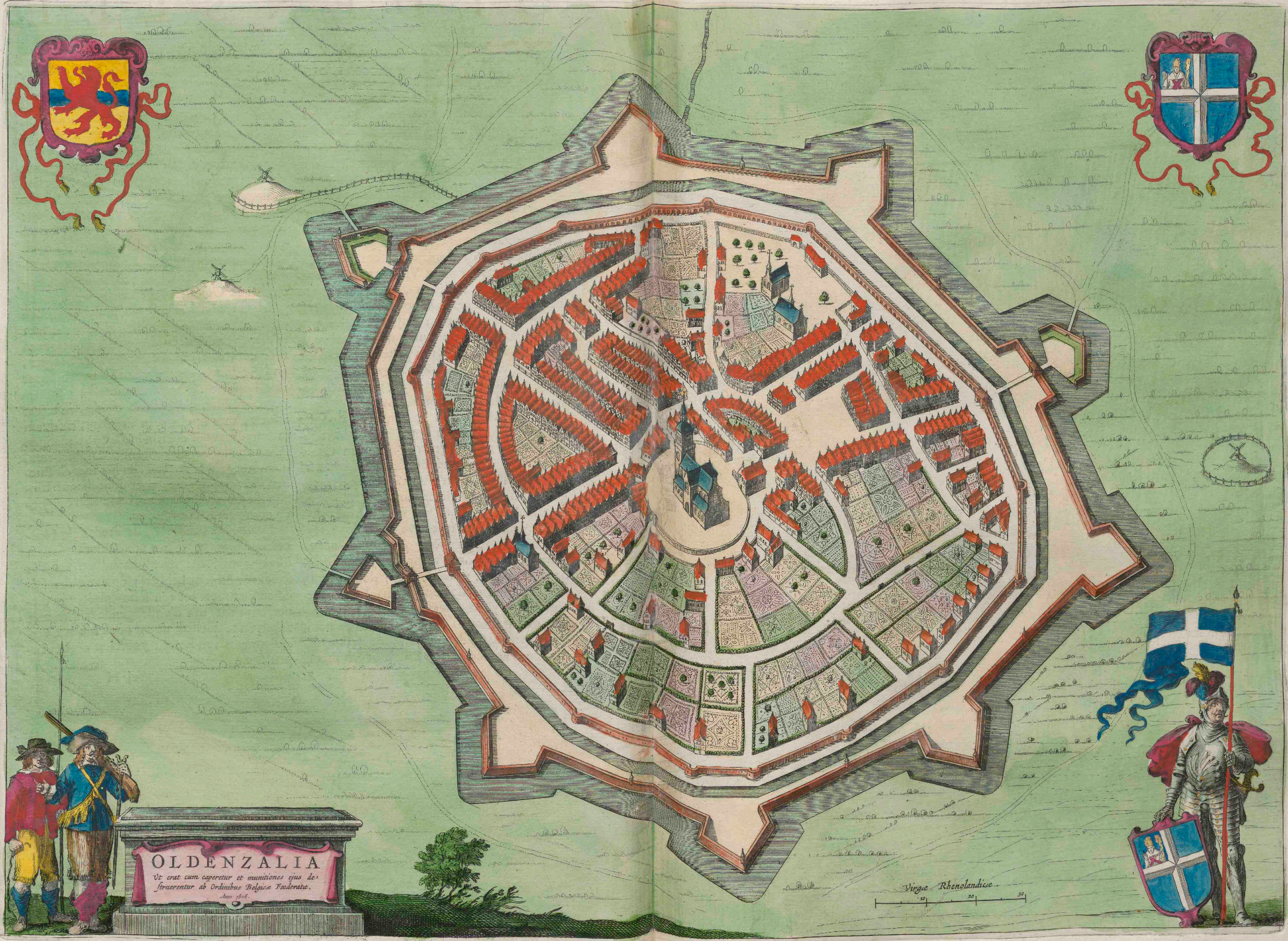
daer na van Rennenberg.

Over-Yssel.

oock van Prins Maurits.

en door Spinola.

eyndelijck van Fr. Hendrick, en geslecht.

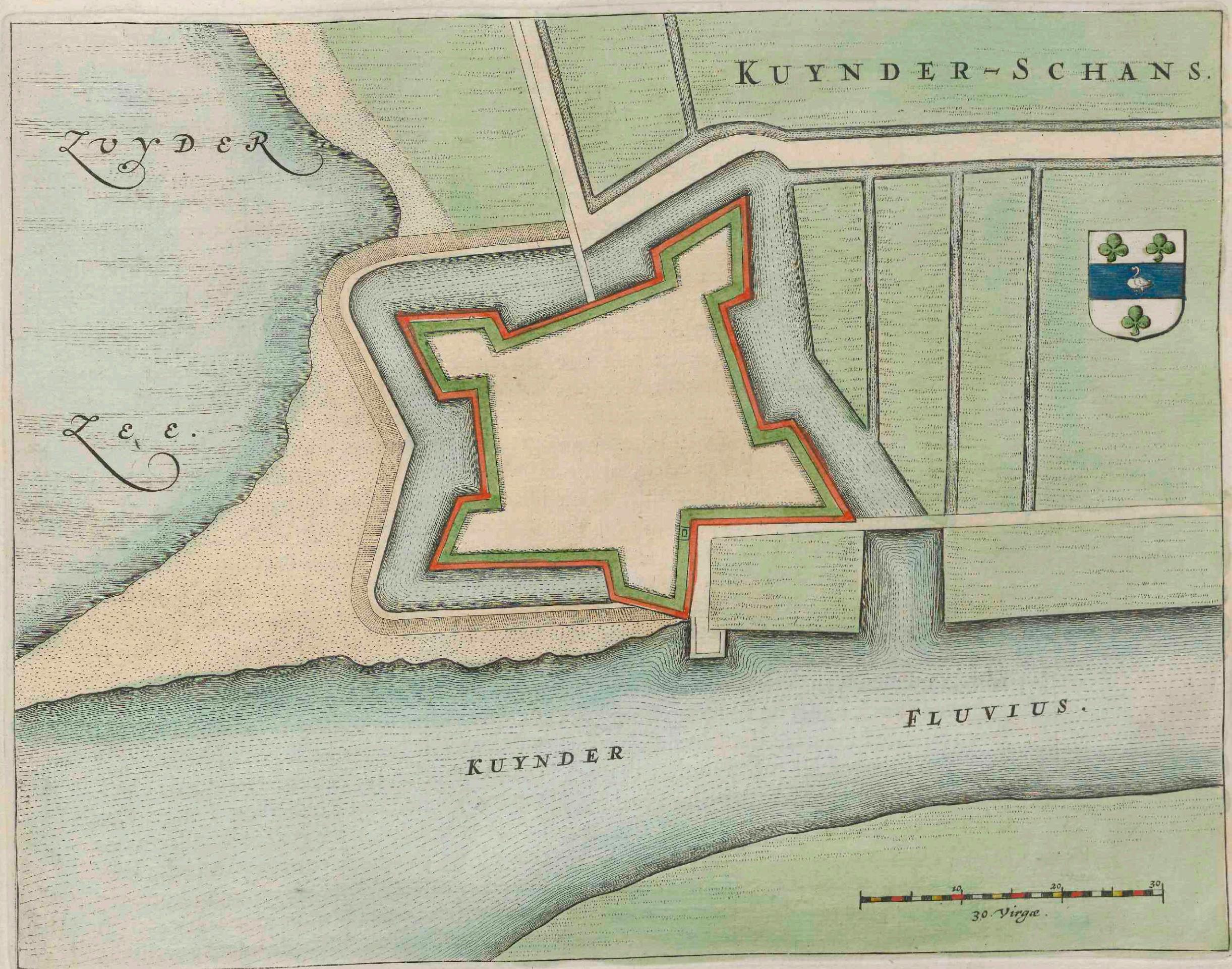

OLDENZALIA
De erat cum capere et munitiones eius de
fuerunt ab Ordine Belgico Federato.
Anno 1648.

Vigna Rhodandica
10 20 30

KUYNDER-SCHANS.

Gelegen-
heyt.

Rivieren.

It is een van de sterckste Forten van dit geheel gewest, en met vijf vaste bolwercken voorzien: gelegen aen de Zuyderzee en aen de riviere Kuynder, daerse den naem af heeft, omtrent de grensen daer Vrieslant en Over-Yssel sich van een scheiden, in 't gewest dat d'ouden (die dit landt meê onder Vrieslant stelden) *Bosch-achtigh Vrieslant* noemden. De wateren Linde en Kuynder komen hier dicht by elkander, en ontlasten sich in de gemelde Zuyder-zee, waer door d'inwoonders bequame gelegentheyt tot de koophandel en 't vervoeren van allerley waren hebben.

D'oude Nederlantsche Historien maken
Over-Yssel.

gewagh van het dorp Kuynder; en men vind, *In oorlogh te- gen Vi- trecht.* op 't jaer c15 c xcvi, dat de Graef van dese plaetse tegen Boudewijn, Bisschop van Uitrecht, oorloghde; doch dit duerde niet lang: want die van de Kuynder waren niet sterk genoegh tegen de Bisschop, die in een gevecht vijf hondert van hen gevangen kreegh, en genade schonck, doch op voorwaerde, datse 't verdragh, tusschen hen gemaect, nakomen soudent: een van de voornaemste punten van 't selve, tot voordeel van de Bisschop, bracht meê, dat de Kuynder, met sijn toebehooren, als de Graef sonder manlijke geboorte quam t'overlijden, aen het Bisdom van Uitrecht sou komen; het welck de Graef, uyt dringende redenen, hoewel uyt slechte oorsaken gesproten, toestont.

vj I

In

K V Y N D E R - S C H A N S.

*Graef
Ael-
brecht in
de Kuyn-
der,*

In 't begin der veertiende eeuw verklaerde Aelbrecht van Beyeren, Graef van Holland, d'oorlogh tegen de Vriesen, en quam, seyt de Historie, aen de Kuyn der te lande met de hoofden van sijn leger, als Valeran Graef van S. Paul, Karel Albrecht, Walraven van Brederode, Geeraerd van Egmond, Ian van Arckel, Nicolaes van Borssle, Willem van Kroonenburgh; en vele andere voornamc Edelen van Hollant, Zeelant en Henegou. De Vriesen, om Graef Aelbrecht de wegh te sluyten, lieten op vele plaetsen, daer de schepen konden aenkomen, en 't volck te lande setten, Fortjes opwerpen, besetten alle plaetsen met krijgshvolck, en bleven met het grootste deel van hun leger, omtrent de Kuyn der, op de grensen, om die te bewaren.

*welcke
onder de
Bisschop
komt;*

In 't jaer 1409 had de Bisschop van Utrecht al eenige jaren de Kuyn der, als eygen goet, gebruyckt; en sedert heeft hy de geheele heerschappy der selve verkregen, na dat hy die van Herman, Heer der plaetse, en van sijne kinderen gekoft had: waer uyt daer na d'oorlogh tusschen de Vriesen en die van Utrecht gesproten is, tot groot nadeel van de Kuyn der, die, om dat het tusschen beyden op de grensen van Vrieslant en Over-Ysel (dat toen oock onder de Bisschop stont) gelegen is, meest al de last der selve, als 't voorwerp van haer geschil, moest uytstaen: doch als sy elckander veel schade gedaen hadden, is haren twist door scheyts-lieden, daer toe gestelt, met een verdragh bevredight, waer in bedongen wierd, dat de Bisschop van Utrecht en sijne nasaten, een vroom en eerlijck man als gebieder in 't Fort van de Kuyn der, met goetvinden en raet der Magistraten van Deventer, Campen en Swol, sullen stellen: dat de selve gebieder oock in de goede gunst der Vriesen, ten minsten in die van de nabywoonende, staen sal: dat hy hen geen overlast nocht eenigh leet doe; maer sich als een goet vrient betoon: dat hy in alle billijckheyt, na de wetten des landts en der gerechticheyt, over d'inwoonders van de Kuyn der gebiede: dat hy oock geene wetten noch vryheden, die sy van haer laetste Graef Herman, en van sijne voorlaten ontfangen hebben, eer sy onder 't gebiedt des Bisschops quamen, verminder nochte vernietige: dat

*die met
de Vriesen
vrede
maect.*

de gemelde Bisschop en sijne navolgers ordre sullen stellen, dat het Fort de Kuyn der de naburige landen niet beschadige: dat aen d'ander sijde aen hem, nocht aen sijne landen die hy besit, eenigh leet oft ongelijck door de Vriesen geschieden sal: dat niemant den anderen in sijn recht verkorten sal; maeryder in sijne palen blijven, te weten, die van Utrecht in haer gebiedt, en de Vriesen in Vrieslant: eyndelijck, dat de punten van dit verdragh onverbrekelyck sullen onderhouden worden, en in geenderley wijsse, onder wat schijn het ware, overtreden.

In 't jaer 1515 xvii stroomten de Gelderschen, onder 't gebiedt van Selbach, in de landen van Langewald, Fredewald, de Drent, Stellingwerf, en de Kuyn der, tot groote schade der inwoonders.

Vier jaren daer na quam Willem van Roggendorp, overste van d'Utrechtsche troepen, en Nicolaes Wendersdorp, een treffelijck krijghsman, met sijn leger eerst te Steenwijck, en daer na in de Kuyn der, daer hy eenigh volck aennam, om tegen die van Stellingwerf en die van Schoteren te oorlogen.

In de laetste Nederlantsche oorlogen, als de Spaenschen in 't jaer 1515 lxxx Steenwijck wilden belegeren, lagen in de Kuyn der twee vaendelen tot besetting, onder de Capiteynen Eschade en Roelof van Lange. Des Konings volck sonden eenige benden voor dese plaets, om die in te nemen, welcke haer des nachts overvielen, en waren in korte tijt verwinnaers; want sy was toen noch weynigh gesterckt. Capiteyn Eschade wierd gevangen, en sijn vaendel in stucken gescheurt, van Lange liet 'er oock 't sijne, doch hy self ontquam het: vele soldaten wierden in hare bedden doorsteken, andere gevangen, en weynigh konden ontluchten. Het vleck wierd geplondert en verlaten. Daer na bonden sy 't vaendel van de Lange aen een paerts steert, en sleepten het, met veel geschrey en gejuigh, rontom de muren van Steenwijck.

In 't volgende jaer, als Steenwijck van 't beleg door der Staten leger bevrijt was, wierd de Kuyn der, in wiens kerck de Spaenschen sich sterck bewalt hadden, in weynigh dagen weder veroverd.

*Van de
Spaen-
schen in-
genomen,*

*en weder
verloren.*

B L O C K - Z Y L.

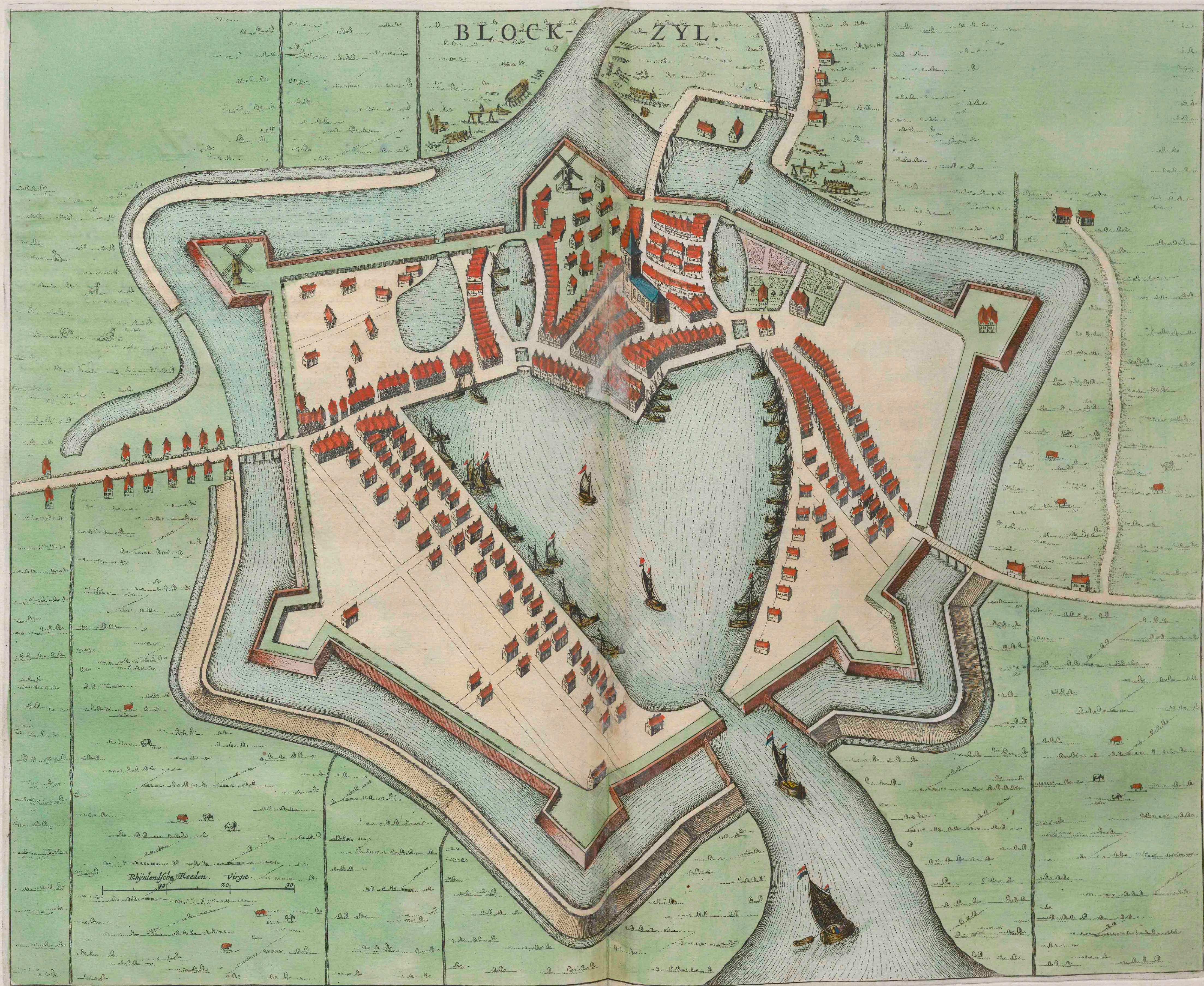
*Gelegent-
heyt.*

BLOCK-ZYL is flechte en geringe plaets, daer wey-
geen van de min- nigh huysen en inwoonders waren:
ste Forten, die in maer sedert soo verandert, dat het na
de laetste Neder- sijn vorige gestalte niet meer gelijckt;
landtsche oorlo- want het is nu volckrijcker, en bloeyt
gen, door de ver- meer in koophandel dan sommige
eenighde Staten, steden, het welck aen de menighte
om 't groot ver- der schepen blijckt, die, behalven
mogen des Konings van Spanje te we- vele kleyne schuyten, hier meer dan
derstaen, gemaect sijn. Het is aen de twee hondert t'huys hooren; waer
grooten arm der Noort-zee, die wy de doorse dagelijcks toenemen, en haren
Zuyder-zee noemen, seer bequame- staet verbeteren.
lijck gelegen. 't Was te voren maer een

Over-Iffel.

vj K

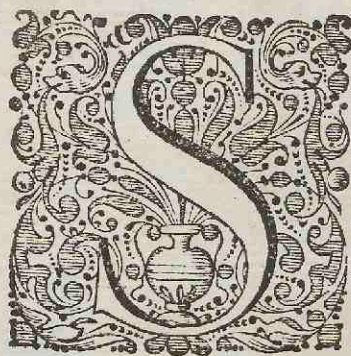

SWARTE-SLVYS.

Naem.

SWARTE-SLVYS heeft zijn naem, als ick geloof, van de Sluys, en het Swarte-water, daer het byna van omringt wordt. Het is een kleyne plaetse, seer bequame-lijck gelegen: want men moet die wegh nemen, om naer Groningen, Embden, en andere naburige plaetsen, te reysen, als men uyt Hollant komt. Al de turf die te Meppel, en een deel van die te Giethorn en daer omtrent gegraven word, brengt men te scheep door dese plaets, om die naer Hollandt, oft elders te voeren en verkopen. De gelegenheyt en de wercken maken het tot een sterck Fort, waer in al de huysen van Swarte-sluys, uytgeseyt eenige weynige en geringe, begrepen sijn; en is, gelijk vele andere Schanssen, dienstigh, om dit lantschap te verstercken, en tegen alle geweld te bevryen.

DE KLEYNE STEDEN VAN OVER-Y SSEL,

waer van ick d'Aftekening tot noch toe niet heb
konnen bekomen.

Gelegen-
heyt.

Heeren.

GEELMVYEN legt op de mont van 't rivierken de Vecht, dat de Latijnsche Schrijvers *Vidrus* noemen, en omtrent een ure gaens van Hasselt en Vollenhove, in 't midden tusschen dese twee steden. Sy is met haer gebiedt door Ioan van Nassou aen de Bisschop van Utrecht met stadts recht geschoncken. Hier was eertijts een sterck kasteel by de vloet die men 't *Swarte-water* noemt, waer van niets dan de puynhoopen overigh sijn.

Gramsbergh, in de Aa van Coeverden valt, en loopt met de selve voorby Ommen en Swol, daer omtrent sy in 't Swarte-water komt, met welcke sy door Hasselt in de Zuyder-zee loopt. Hardenbergh is in de laetste oorlogh vermaert geworden door een gevecht, daer de Graef van Hohenlo, aen der vereenighde Staten sijde, in 't jaer c15 15 lxxx, tegen Marten Schenck, die toen de Koning van Spanjen diende, de neêrlaeg kreegh, en vele van de sijne, daer onder den overlten Wijngaerden, verloor: Hohenlo en vele andere ontquamen het gevaer met vluchten.

Neer-
laegh
van Ho-
henlo.

OMMEN is omtrent twee kleyne mijlen van Hardenbergh, en oock aen de gemelde riviere de Vecht gelegen. De Bisschop Florentius van Wevelinckhoven heeft dese plaets, in 't jaer M CCC LXXXII, met muren besloten.

Vilsem, Grafhorst, en Gramsberge worden noch hedensdaeghs meer onder de dorpen dan onder de steden getelt.

HARDENBERGH is door de Bisschop Ioan van Arckel, in 't jaer M CCC LV, met muren omringt; en in 't jaer M CCC LXXXV heeft de voorseyde Bisschop Florentius van Wevelinckhoven hier een kasteel, en een stal voor twee hondert paerden, doen bouwen. Sy light omtrent een mijl van Coeverden en vier van Swol, op de Vecht, die uyt het Graeffschap van Benthem komt, en een half ure gaens boven dese plaets, by 't huyste *Over-Iffel.*

Gelegen-
heyt.

OTMARSEN legt drie mijlen van Almeloe: is een kleyne maer oude stad, eertijds met een wal en dubbele graften voorsien, die door de tijdt gevult en vernielt sijn. Sy is, soo Trithemius seyt, door Odemar, Koning van Vranckrijck, daerse de naem af heeft, op de selve plaets, daer sijnen grooten vrient Vechtman begraven was, gebouwt. Dese Vechtman was een van d'oude Druiden, dat Heydensche Priesters en Propheten waren, onder welcke hy, om sijn groote kennis in velerley talen en wetenschappen, een der aensienlijckste en uytmuntentste was. Sommige Schrijvers seggen, dat de gemelde Koning Odemar oock te Otmarfen begraven is. Eenige andere meenen, dat dese stad haer naem heeft van de volckeren *Martii*, die hier eertijts gewoont hebben, en dat daer na die naem in Otmarfen verandert is.

Gelegen-
heyt.

Naem, en
Stichter.

SWARTESLUYS.

Moeras.

Vollenhofse poort

Stadse poort

Weg van Middel

40 Roeden Veldmaat

40 Roeden Veldtmaat

S T A D T
G R O N I N G E N
E N
D E F O R T R E S S E N
I N D E
O M M E L A N D E N.

STADT
GRONINGEN
IN
DE FORTRESSEN
IN DE
OMMELANDEN

Beschrijvinge van de STADT
G R O N I N G E N,

Door D. E. H. I. H. B. D. S. S.

Hooghte
en leng-
de.

RONINGEN in Vrieslandt (so byge-
naemt tot onder-
scheyt van de Steden
en Vlecken van gelij-
ken Naem in Bruns-
wijk, Hessen, Swa-
ben, Switser-lant, en
Brabant) licht op de
hooghte van 53 graden 18 minuten, en de
lengte van 24 grad. 53 min. Is een seer Ou-
de Riddermatige vrye Vriesche Rijcx-vry en
Hanse Stadt, en onder soo veel Steden van 't
tegenwoordige Vrieslandt de grootste, ver-
moedelijck oock de oudste, en sonder twij-
fel de voornaemste van macht, rechten, vry-
heden, wetten, en welgestelde regeering.

Naem.

Heeft de Naem van de groene E s s (sijn-
de een smalle tusschen twee rivieren, en groe-
ne land-awenvut het Goorecht afkomende
hooge Sandhaar, Horst, Rug, Tang ofte
Tong, noch aen beyde zyden van de Stadt
de E s s oft E s k genaemt, daer op de selve is
gelegen, en daerom te recht in de Vriesche
Spraeck noch *Grien*, *Es*, en by verkortinge
Griens, *Grun*, *Grins* en *Grens*) als mede in
de selve Tael, oude Chronijcken, Brieven
en Stadts Zegel, *Gronien* en *Grunjen* werdt
genaemt, nae de manier van vele plaetsen in
dit landt (als *Harfens*, *Cantens*, *Lidens*,
Tuens, *Godelins*, *Leermens*, *Heuwens*) en de
benabuerde Landen, als *Maten-es*, *Ren-es*,
Widen-es, en andere.

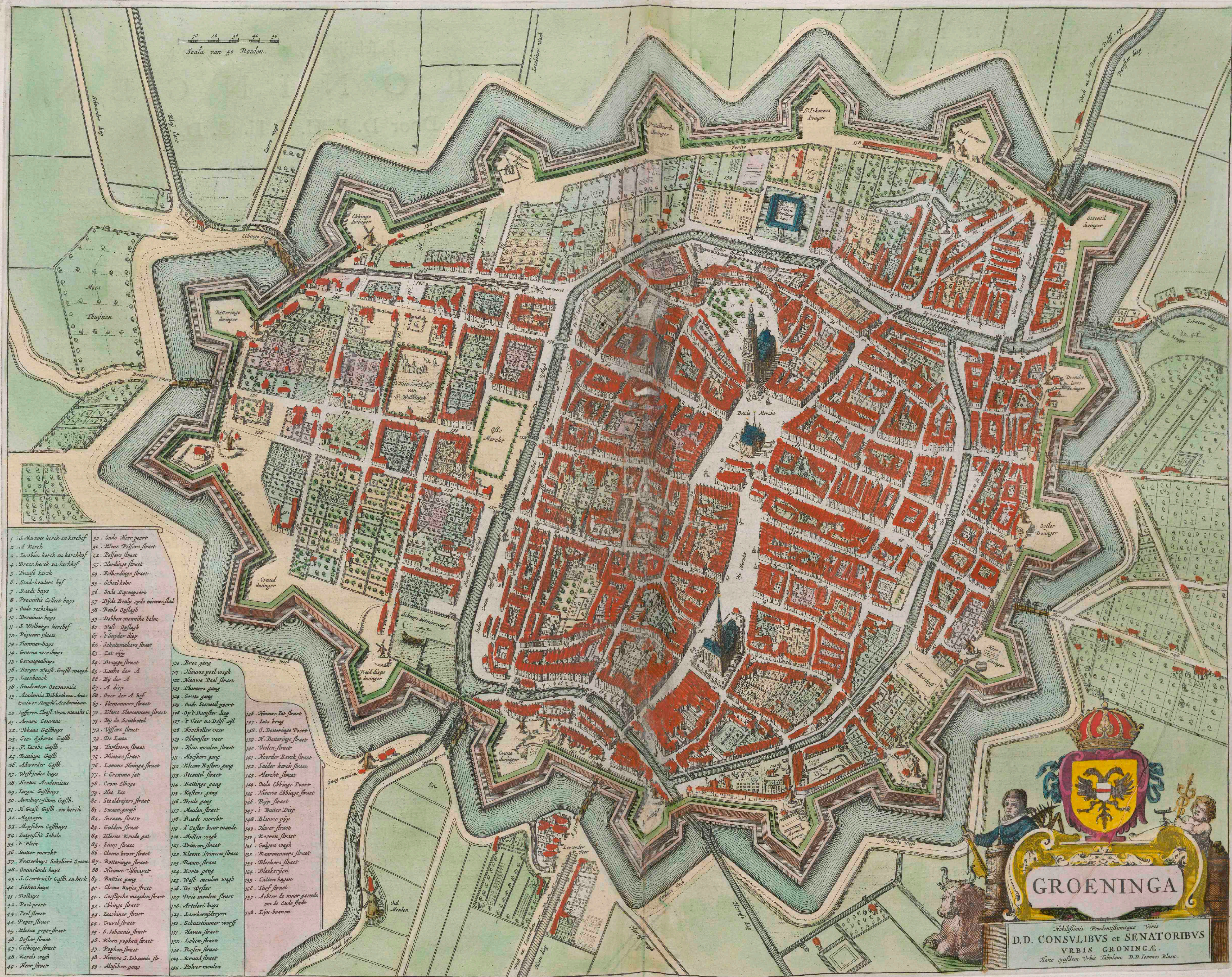
Situatie
of gele-
genheyt.

Leydt omtrent in 't midden van een landt
zijnde het uyerste en oosterse gedeelte van
het oude, en het middelste van 't tegenwoor-
dige Vrieslandt, ('t vijfde van de oude Vrie-
sche seven Zee-landen) van oudts, tot om-
trent aen onse tijden, genoemt kleyn Vries-
landt, en in 't tractaet van 't jaer duysent drie
hondert een-en-sestigh Suyd-Vrieslant, en nu
meerendeels Omlanden tusschen de Eems
en Lauwers. Van 't welcke de Inwoonders
by de Romeynen (ten aensien van de groot-
heydt oft van de vaste grondt van 't bena-
buerde Vrieslandt tusschen de Lauwers, het
Vlie en den Rijn) schijnen genoemt te sijn
Frisi minores, *Frisarvones*, en *Frisaónes* (*Fries-
ee-vwoners* oft *Fries-ee-gooers*) en by verkor-
tinge *Ivvones* en *Hiones* (*I-vwoners*, *Ee-vvo-
ners*, oft *I-gooers*, en in volgende tijden der

Namen
der oude
inwoon-
ders.

selver gedeelten *Hunfigónes*, *Reyderigónes*) oft
van de vele wateren en rivieren (nu noch *Ee*,
Ie en *Aa*) van alle zijden uyt de hooge Dren-
te afkomende, en dit lant in vele kleyne ge-
deelten doorsnijdende, als daer sijn *Hunes-ee*,
Fivel-ee, *Munter-ee*, *Reyder-ee*, *VVester Hu-
nes-ee* (nu *Peyser-diep*) *Hornster-a*, *Olden-ee*,
Schermer-ee, *Slochter-ee*, *Fijmser-ee*, *Folcard-
ee*, *Pekel-aa*, *Medumer-ee*) of veel eer van de
kleyne Gooen, *Ee-gooen*, heel oft half-eclan-
den of Eylanden, oock *Ee* en *Eie* genoemt.
Eyndhorv. hist. Zeland. lib. 1, cap. 3, als daer
sijn die in de oude Brieven genoemde vijf
Eylanden van *Hummers-ee*, *Huns-ee-goo*, *Fi-
bel-ee-goo*, *Emisga* of *Munter-ee-goo* (nu *Old-
ampten*) *Reyder-je-goo* (nu *Reyder-landt*)
noch als Eylanden afgebeeldt, door het Om-
lants wapen van elf Zee-bladen, gelijk oock
noch ontallijcke Dorpen en Perfoonen om
dese Stadt van sulcke een (het zy wateren oft
eylanden) den naem hebben, als *Ie*, *Ee*, *Ee*,
Eelder-wold, *Enerf-wold*, *Noord-ee-dijck*,
Eefingh, *Wester-ee-mutha*, (nu *Wester-em-
den*) *Eenrhem*, *Adorp*, *Aingehorn*, *Eemetil*,
Eenhem, als oock *Eewald* (nu *Schepper wa-
ter Richter* of *Opsichter*) *Eeveer*. (*Water-
veer* ten aensien van de landt of wagen-vee-
ren) Sulcks dat *Beat. Rhenan. te rechte seght*
*lib. 3 Rer. Germ. deprehendi Ivbonum civita-
tem esse Frisus et Chaucis propinquam circa*
amnem Amisiam: beduydende de Romey-
nen in haer spraeck met het woordt *civitas*,
het geheele lantschap, hier naest aen de Eems
en Chauken (nu *Oostvriesen*) leggende, en
dat met groote reden werdt geloofd, dat de-
se Stadt zy (*Taciti Annal. lib. 13, in fine*) *no-
va Colonia apud Ivhones*, by *Onuphrius* ge-
noemt *COLONIA IVHONVM*, nae der
Romeynen manier, in plaets van de oude
naem, als *Spijr*, *Worms*, *Straefborgh*, *Ge-
neve*, de selve doopende met den nieuwen
naem *Colonia Nemetum*, *Vangionum*, *Al-
lobrogum*, *Argentina*, en van de voorschre-
ven vele Een of Aen *Ptolemæi Phileum*.

Is alsoo dese Stadt omcingt met vijf omleg-
kleyne landtschappen, behalven het landt- gende
schap *Drent*, by outs *Comitatus* en *Consula- landen*,
tus, en der selver Richteren *Comites* en *Con-
sules* genoemt, haest al te samen aen dese
Stadt en der selver Goo oft Goo-gericht ko-
mende, als 't *VVesterquartier*, *Hunsegoo*, *Fi-
vij. A velegoo*,

Scala van 50 Pasden.

1. S. Martini kerk en kerkhof	50. Oude Meer poort
2. A. Kerk	51. Kleine Delfstraet
3. Jacobus kerk en kerkhof	52. Delfstraet
4. Broer kerk en kerkhof	53. Marktinge straet
5. Fruijs kerk	54. Kerkhofstraet
6. Stad huiskerk	55. Schiedel
7. Raede huys	56. Oude Ruyterpoort
8. Provincia Collecte huys	57. Nieuw Bouly op de nieuwe stad
9. Oude rechte huys	58. Baile Oflagh
10. Provincia huys	59. Dikken monniken hof
11. S. Wilburgs kerkhof	60. Wyl Oflagh
12. Nieuw plaats	61. L. Sijder diep
13. Nieuw huys	62. Schiedelhuysen
14. Groene veld huys	63. Oude Ruyterpoort
15. Groeneweg huys	64. Prinsesstraet
16. Dierg. Wyl. Oflagh	65. Luitke de A.
17. Luitke de A.	66. D. de A.
18. Studenten Oeconomie	67. A. de A.
19. Academia Bibliotheca. Acad.	68. Over der A. hof
20. Tufferen Clagh. Nieuw monniken	69. Klemensstraet
21. Armen Convent	70. Kleine Stenensstraet
22. Vrij de Soutkael	71. Nieuw Straet
23. Vrij de Soutkael	72. Nieuw Straet
24. S. Jacobs kerk	73. Nieuw Straet
25. Basijne kerk	74. Nieuw Straet
26. Nieuw Straet	75. Nieuw Straet
27. Nieuw Straet	76. Nieuw Straet
28. Nieuw Straet	77. Nieuw Straet
29. Nieuw Straet	78. Nieuw Straet
30. Nieuw Straet	79. Nieuw Straet
31. Nieuw Straet	80. Nieuw Straet
32. Nieuw Straet	81. Nieuw Straet
33. Nieuw Straet	82. Nieuw Straet
34. Nieuw Straet	83. Nieuw Straet
35. Nieuw Straet	84. Nieuw Straet
36. Nieuw Straet	85. Nieuw Straet
37. Nieuw Straet	86. Nieuw Straet
38. Nieuw Straet	87. Nieuw Straet
39. Nieuw Straet	88. Nieuw Straet
40. Nieuw Straet	89. Nieuw Straet
41. Nieuw Straet	90. Nieuw Straet
42. Nieuw Straet	91. Nieuw Straet
43. Nieuw Straet	92. Nieuw Straet
44. Nieuw Straet	93. Nieuw Straet
45. Nieuw Straet	94. Nieuw Straet
46. Nieuw Straet	95. Nieuw Straet
47. Nieuw Straet	96. Nieuw Straet
48. Nieuw Straet	97. Nieuw Straet
49. Nieuw Straet	98. Nieuw Straet
50. Nieuw Straet	99. Nieuw Straet
51. Nieuw Straet	100. Nieuw Straet

GROENINGA

Nobilissimus Præfatus Viri
D.D. CONSULIBUS et SENATORIBUS
VRBIS GRONINGÆ.
Hanc quidem Urbis Tabulam D.D. Joannes Blau.

G R O N I N G E N .

velegoo, *Oldampten* en *Reyderlandt*, in *vita Ludgerii*, in 't jaer Christi seven hondert seven-en-dertigh genoemt, *quinque pagi*, *Hugomerchi*, *Hunifga*, *Firvilga*, *Emisga*, *Rederiga*, en in 't jaer duyſent drie hondert een-en-leſtigh *prapositura Hummersensis*, *Hunſgo*, *Firvilgo*, *Aldammecht*, *terra Reydenſis*, en tuſſchen ſes diepen en ſcheep-vaerten, waer van drie, het Schuyten-diep (by oudts Hunes-ee) het Hoorenſe-diep (by oudts A, en Hoornſter-e) en uyt der ſelver te ſamen-loop gemaecte Reyd-diep, zijn opene en in de Zee uytloopende Rivieren; op welcker te ſamen loop en drie-ftroom deſe Stadt is gelegen. En de drie, het Damſter-diep (by oudts Fivel-ee) Hoen-diep en Botter-diep, ſijn gegravene diepen, en aen de Zeekant met ſluysen te ſamen beſlooten, uytgeſeydt het Hoen-diep met vijf paer ſteenen beeren, en vijf deels enkele deels twee en drie dubbelde ſteenen boogen; en door een-en-twintigh deels ſteenen deels houten bruggen, in door en uyt de Stadt geleydet. Wordende alle deſe rivieren en diepen dagelijcks niet alleen met groote meenichte van kleyne Scheepen bevaren, en de waeren uyt de voorchreven Landtſchappen, als uyt 'et Weſter-quartier langs 't Hoen-diep, uyt Hunſingoo langs het Botter-diep, uyt Fivelingoo langs het Damſter-diep, uyt de Oldampten en de gedeelten van Reyderlandt langs het Schuyten-diep, en daer in onlangs gegravene Oldamſter-diep, aen deſe Stadt gebracht. Maer is inſonderheydt het Reyd-diep de Zee-haven van deſe Stadt, met daeglijckſche vloet en eb van ſes voeten, door de oude Lauwers ende Scholbalg, tuſſchen de Eylanden Amelant en Schiermonk-oog in de Noord-zee uytloopende, en tot in de Stadt vaerbaer, met Schepen van hondert, hondert vijftich, en twee hondert laſten.

Alle de welcke diepen eerſt niet aen deſe Stadt hebben gelooopen, uytgeſeydt de A, (die uyt de opgevulde grondt en overblijſſen van ſchepen en touwen, diep onder de aerde gevonden,) betoont word over 't viſen de breemerckt, langs Ebbingetraet, beneden de Stadt in de oude Hunes-ee, nu Selweider-diep gelooopen, en de haven van deſe Stadt geweſt te ſijn: behoudende de naem van de A, tot haest aen de Zee, of tot dat de ſelve in de naem van 't Vlie oft Fliet is veranderd; gelijk de dorpen A-dorp in Vpſga, en Fliet-dorp in de Marne (zijnde mogelijk de Romeynſche *Marnarmanis portus* Marne-mans Haven) noch aen de ſelve oude rivieren gelegen, klaerlijk getuygen.

En ſijn daerom de voorchreven rivieren

en diepen met ongelooflijke koſten en moeyten aen deſe Stadt voor en nae geleydet, niet alleen het Hoen-diep en Botter-diep, en het Damſterdiep van Ooſterdijckshorn oft Borgh-horn tot aen Ooſter-hoogbrugh; maer ſelfs oock het Schuyten-diep en Reyd-diep, zijnde in plaats van de oude Hunes-ee, (met een ſeer kromme loop van de Waterhuysen ten weſten van Weſterbroeck en voorts ten ooften van Eſſer, Helper en Stadts-hammerken, voorby Ooſter en Noorder-hoogbrugge; en eyndlijk niet verre ten noorden voorby deſe Stadt nae Selwert, Harſens, A-dorp, en Werum loopende) een geheel nieuw Schuyten-diep en Reyd-diep gegraven, eerſt van Ooſter-hoogbrugh na de oude Steentil en Poel-poort, en voorts langs de noord-ooſter ſtadts graſt tot in de oude A ofte Selwerder-diep, by de oude Ebbinge-poort; daer na van de Waterhuysen langs de oude Harer en Helperwateringe nae de Hooge-wal, en voorts aen de Steentil-poort; en eyndlijk van de oude Ebbinge-poort langs de oude noorder-ſtadts-graſt (hoewel de ſelve oock nae 't jaer duyſent vier hondert negen-en-leſtigh langs de zuyder-ſtadts-graſt een tijdt lang geleydt is geweſt) tot aen de oude rivier beneden Werum, omtrent een mijle weeghs lang. Zijnde oock de A eerſt voorby de Hoen-til nae Doinga-horn, en daer na langs de oude weſter-ſtadts-graſt, by de Krane-poort in het voorſeyde Reyd-diep geſtuurt. Behalven het gene onlangs met overgroote koſten is gedaen, ſoo in 't ſelve Reyd-diep by de Kampen (in 't Kerſpel Suyder-dijck) in 't jaer duyſent ſes hondert twee-en-twintigh, en by Garnewert duyſent ſes hondert negen-en-twintigh als in 't Schuyten-diep van de Waterhuysen af tot in en door de Oldampten, van 't jaer duyſent ſes hondert twintigh tot duyſent ſes hondert ſes-en-dertigh, met het graven van een geheel nieuwe Scheep-vaert door de Kerſpelen Weſterbroeck, Cropſwolde, Sappemeer, (aen beyde zijden door een ſeer hooge veen) Suydbroeck, Ekeſtede, Scheemda, Midwolde, Ooſtwolde, Finſerwold, Beerta, Winſchoote, Bleyham, Bellingwolde, Wolden-dorp, Termunten, meere deels in 't jaer duyſent ſes hondert achten-dertigh ſulcks bedijckt, dat de hooge wateren door deſe Stadt nae de Zee werden afgeleydet, alles tot groot gerijf van de Stadt en de voornoemde Landen.

Van de Oudtheydt van deſe Stadt ge-
tuygt het over oude gebouw van een ronde, en ſonder twijfel geduurende de Romeynſche regeringe alhier, getimmerde Kerck, in
outheyt.
volgen-

G R O N I N G E N.

Teecken-
nen der
felve.

volgende tijden S. Walbrigh toege-eygent; en de oude Romeynsche goude, silvere en kopere munte, in de Stadt, voor-ftede, jae selfs in de vervallene gewelven en de muuren van de gemelde kerck, in grooten getal gevonden, daer van eenige hier fijn afgedrukt:

Behalven dat de grootheyt van de Merckt, en de plaets om de voorseyde ronde Kerck, de goede ordening van wijde en rechte Straten, meestendeels op de Merckt uytloopen- de, de vierkante plaetsen voor de oude Heer- poort en Poel-poort (om niet te seggen van de Latijnsche naem van Rijpen aen de selve Merckten en Straten) de forme van een oudt Romeyns Leger oft Colonia gelijcken. Het welck te meer blijkt uyt ses, meerendeels sware en kostelijcke, tochten, de welcke de Romeynen meerendeels tot op de Eems, om, in, en door dese Provincie, en omtrent dese Stadt hebben gedaen, in de tijdt van omtrent hondert jaren, doe sy Vrieslandt van de Middel-Rijn tot aen de Eems hebben in- gehadt.

Oorlogen
en door-
tochten
der Ro-
meynen
in dese
landen.

Als Drusus, Stief-soon van Keyser Augu- stus, (behalven 't gene te vooren van Tibe- rius is gedaen) met een groote Scheeps-ar- made, in 't twaelfde jaer voor Christi ge- boorte, niet sonder gevaer van op de Eems door fijn vyanden de *Chauken* (nu Oost-Vrie- sen) overvallen te werden, als fijn Scheepen met een laege Eb op 't droogh quamen te fit- ten, wiert hy door hulp van het naestgelege- ne Vriesche voetvolck gered en geberght, Suet. in August. En insonderheydt des selfs Soon Germanicus tot twee verscheide rey- sen: Eerst in 't jaer Christi vijftien, na beslech- ting van de oproer in het Leger tegen de *Chauken* by den Overste Moenius bestuurt, soo in de heen reys, latende Pedo met de Ruytery hier voorby langs de zee-kant (*finis Frisiorum littore Oceani, modice adlabente*

astu. Tacit. lib. 1.) voor aen gaen nae de Eems, en selfs volgende te scheep met vier Legioenen, (makende met het hulp-volck omtrent de vier en twintigh duysent man- nen) als in de wederom reyse, in de welcke P. Vitellius met de ruytery en twee Legioe- nen hier te lande seer beschadight fijn, en haer eyndlijck op een hooge Wierd, Es, of Werf (de welcke eenige meenen 't oude Ro- mers-werf, nu Rams-weert, by den Dam ge- weest te fijn) hebben gebergt van een hoo- ge Vloedt, van Tacitus lib. 1 in 't lang be- schreven. Daer na in 't jaer Christi seventien met een vloot van duysent Schepen, gelaten in dit Land aen de lincker-fijde van de Eems, de welcke oock in de wederom reyse op de Eems groote schipbreuck heeft geleden, Tacit. Annal. lib. 2. En eyndelijck de tocht- en-twintigh. Van Cn. Domitius Corbulo, in 't jaer seven-en-veertigh. Van Didius Avitus, in 't jaer acht-en-vijftigh. Tacit. Annal. lib. 4, lib. 11, en lib. 13.

Geduurende welke tijdt de Romeynen ^{Roomfche} de Eems voor haer Rijcks-pael, dit Landt ^{Rijcks-} voor haer Frontier, tegen de *Chauken* (nu ^{pael,} Oost-vriesen) meesten tijds haer vyanden, ^{frontier,} hebben gehouden, en daerom vermoedelijck ^{en hoof-} haer Hooft-leger en *Colonia* in dese Stadt ^{leger.} hebben gehad, om haer welgeleghentheyd soo te water, als insonderheydt te lande voor de ruytery, en uyt de selve besorgt de naestge- legen Grens-huysen en Kasteelen, insonder- heydt het beroemde Kasteel *Fleum, Flevum,* of *Fletio*, sonder twijfel (na de plaets-stellin- ge van Ptolemæus) *Fletum* in Reyder-landt, mede in de Dollert vergaen, noch in 't jaer duysent vier hondert vijf in de oude brieven bekend, oft een ander aen de Eems-kant op de oost oft west-zijde van de oude Fivel-ee, (nu omtrent de dijck noch het oude Fliet, en Maar-Fliet genaemt) het zy wester-Emden Zee-rijp (*Oceani ripa*) oft de steen-klip in 't Kerspel Eppingensen. Zijnde het voorfz. Kasteel *Fletum* en mogelijk diergelijcke hier omtrent mede onder de vele besittin- gen, oft onder de vijftich Kasteelen by de hoogh-gemelde Drusus, eerste ontdecker van de Eems, aen den Rijn en aen de Eems ge- maeckt, Florus lib. 4, cap. 12. Aen het wel- ke sonder twijfel, soo wel Drusus als Germa- nicus, tot driemael haer machtige heyrlegers te water en te lande hebben by een verga- dert, en op de wederom reyse weder gedeelt, en de gene die in haer groote Scheeps-ar- maden te water fijn gevaren, uyt- en weder in-gescheept.

En is daerom haest buyten twijfel alhier vij. B de

G R O N I N G E N .

de plaets, Tac. Annal. lib. 2, genaemt Hiones (of Ivhones) alwaer in 't jaer Christi seven-tien na de groote schip-breuck op de Eems de oevers met peerden en menschen lichamen bedeckt zijn geweest, daer heen, als naeste Romeynsche boodem, Germanicus (by de Chauken, nu Oost-vriesen, sich geherbergt hebbende) sich heeft verwoeght, sijn volck, hier op de Eems en zeekant landende, weder vergadert, en het selve tegen de Marsen (nu Twentenaers) uyt en van daer (tot verseeke-ring van dese Frontieren, en schrick van de naestgelegen vyanden) weder hier heen te rugge gevoert, en aen de Soldaten haer door 't water geleden schade heeft vergoedet. Tacit. Annal. lib. 2, *Reductus in Hiona* (een woordt mogelijck gedraeyt uyt het Vriesche Gronia oft Gronien) *miles latus animi, quod adversa maris*. En Beatus Rhenanus d. 1. *apparet apud Ivhiones militum stationem fuisse & hybernacula*.

Dat daer heen oock de overlast van de Romeynsche besettinge, en dien volgens opstant tegens Keyser Tiberii Veldt-heer L. Apronius, in 't jaer Christi acht-en-twintigh, in 't dooden en kruysigen van de Romeynse Officiers en Rentmeesters, hier is begonnen, gelijk sulcks blijkt uyt de vlucht van de Overste Olennius (mogelijck Ole-Ennes) nae het voorschreven *Fletum*, en insonderheydt uyt de daer op gevolgde eerste twee neêrlagen, die met groote redenen geloofst werden naest by dese Stadt geschiet te zijn, te weten van negen hondert Romeynen in een slag van twee dagen, gebleven by *Baduhema lucus*, (Beduhemer of Bederwolde) en van vier hondert op de volgende dagh, die, uyt vrees van overvallen te worden, haer selfs hebben omgebracht, by *Cruptoricis villa*, (Kreps, Krups, of Krops-wolde in 't Goo-recht, oft Grijps-borgh in Lange-wold) Tacit. Annal. lib. 4, sijnde 't voorseyde *Baduhem* niet anders als 't gene men nu Beduen oft Bedhum noemt, het N voor het Vriesche M van Tacitus geset, en het A met der tijdt in E verandert sijnde, als sulcks blijkt uyt de oude woorden van Plinii Borchana, Amasus, A, en andere ontallijcke nu gemeenlijck Borchem, Eems, Ee. Te meer, alsoo noch in de oude brieven seecker Woudt, omtrent Bedhum, Beduhemer en Beder-wolde, is bekend, het sy Suyd oft Noord-wolde of het Roo-wold; en die van Bedhum selfs, en van geheel Innerdijck, in 't jaer duysent twee hondert twee-en-vijftig, genaemt *the VValdmon* (de Woldmannen) alwaer vermoedelijck, het sy aen de oude Huns-A, oft op de oude Zijl genaemt Uldernadom (nu noch

Onderndam) sulcke groote besettinge oft vergaderinge der Romeynen is geweest.

En schijnt daerom dese Stadt en Landt te sijn de plaets daer Cn. Domitius Corbulo, (beroemt door de groote grifte in Hollandt gemaeckt) in 't jaer Christi seven-en-veertigh sich tot den oorlogh tegen de Chauken (nu Oost-vriesen) en der selver Overste ter Zee Gannascus bereydende, in dit aen de Chauken naestgelegen Vrieslandt, een Raed (in de Stadt) Overheden (in 't Landt) wetten en besettinge heeft gestelt. *Corbulo Nationi Frisiorum Senatum, Magistratus, Leges imposuit, ac ne jussa exuerent, praesidium immuniuit*. Tacit. Annal. lib. 11: en dat daer heen haer begin of verbetering hebben gehad de Raet in de Stadt, Vereening van Stadt en Landen in een lichaem door de Landt-dagen (*ut Roma & Latium eorumque Comitia*) de Redger-rechten te lande, het Romeynse getal van de drie oudste Kluften in de Stadt, de oude regeeringe van de Borg-grave of Schout, en den Raedt, (*Praesidis vel Pratoris, & Curias duum-virorum vel trium-virorum & ducurionum*) de oude verdeeling van den Raed in *Consules, Pratores & Senatores*, vier Burgermeesteren, vier Redgeva, (*Rationales*) en twaelf Aldermannen, de Seend (*Censura*) van acht Kluft-meesters, de oude maxime van de Stadt (dat de selve niet met de wallen en grachten, maer met dijcken, zee, en andere lant-palen wort ge-cyndigt) en insonderheydt dese Stadts oude wetten van erffenisse van de Soons, uyt-boedeling van de Dochters, Vrouwe-boedel, dwars-nacht, (*duarum Noctium*) het verleggen (*sectio & capitis diminutio debitorum*) en anders, niet met de Justiniaensche, maer oudtste Romeynsche wetten, ten tijden van Corbulo noch gebruyckelijck, over een komende, als mogelijck oock de Stadts vrye *peculium* genaemt Stadts-tafel, de naem van Rijpen, en in 't Goo-recht de overdracht van erven of erve goederen (*arvi seu rei immobili*) voor seven getuygen; en in Wester-wolde de oude twaelf Doeckermans (*duodecim Viri*) sijnde geswooren Richters.

Het wort oock niet sonder reden geloofst, dat nae de weder-roeping van Corbulo binnen den Rhijn, het Nieuw-landt, mogelijck van Corbulo tusschen de Romeynsche soldaten en Vriesen gedeelt, *natio Frisiorum confedit apud agros à Corbulone descriptos*, Tacit. Annal. lib. 11, van Verritus en Malorix, in 't jaer Christi acht-en-vijftigh, de voorseyde soldaten afgenomen, sy geweest ten noorden van dese Stadt, te weten nae de Marne en daer omtrent, daer de Romeynsche mate van jucken (anders nergens in de Vrieslanden gebruyck-

Schip-breuck op de Eems.

Opstant tegen de Romeynen,

die twee Nederla-gen lij-den.

orde door Corbulo gestelt.

G R O N I N G E N.

bruycklijck) tot noch toe is gebleven, en dat dese Vriefen uyt nijdt oft afgunſt tegen de Romeynen, of gunſt tegens haer verdreven nabuuren, de *Chamarvos*, (die Eunapius ſeght mede op de Zee gerooft te hebben) *Tubantes*, *Uſipites*, *Anſibarios* van de naeſtgelegen *Chauken* verdreven; daer henen hebben geſtuurt, Tacit. Annal. lib. 13; oock des te williger de reyſe aen den Keyſer Nero hebben aengenomen, om dat dese *Friſarvones* hare landts-luyden in goeden getale ſich tot Romeen onder de Keyſerlijke Duytſche lijf-wacht te peerde en te voet hebben laten gebruycken, als blijktt uyt dese oude inſcriptionen tot Romeen gevonden: *Grut. in op. inſcription.*

Roomſche
opſchri-
ften.

D. M.
T. FL. VERINO
NAT. FRISÆVONE
VIX: AN. XX. M. VI.
T. FL. VICTOR
EQ. SING. AVG. FRAT.
DVL CISSIMO
F. O. C.

D. M.
AVR. VERO. EQ. SING. AVG.
NAT. FRISEO: T. AEL. GEMINI.
VIXIT ANN. XXX.
MIL. ANN. XIII.
AVR. MOESICVS HER
A. O. F. C.

HILARVS
NERONIS CÆSARIS
CORPORE CVSTOS
NATIONE FRISÆO
VIX. A. XXXIII.

BASSVS NERONIS
CÆSARIS CORPORI
CVSTOS NATIONE
FRISIVS VIXIT
AN. XL.

Gelijck dan oock dese Vriefen haer in der Romeynen dienſt hebben begeven, als gemelte *Stipendiarius Cruptorix*, en vermoedelijck oock *Olenius* en *Mænius* beyde Overſten van de beſettingen tegen de *Chauken*, ſijnde de namen mogelijck op ſijn Romeyns gedraeyt, uyt de Vriefche namen van Grebber Rijckes, Ole-ennes, en Meyne, Mene, Manne oft Menne, *ipsi* (ait *Cerealis apud Tacit. lib. 4 Histor.*) *plerumque legionibus nostris praesideris, ipsi has aliasque provincias regitis, nihil separatim, clausumque.*

Groote
Veen-
brandt.

En is in dese *Nova Colonia Irbonum* in 't ſelve jaer de groote Veen-brandt geweest, by Tacit. Annal. lib. 13, *in fin.* ſeer aerdigh beſchreven, gelijck de ſelve hier te lande noch dickwijls gebeurt, alſo de lichte Wold, en Segge-landen haer, by oudts, aen, en om

dese Stadt hebben geſtreckt, blijckende uyt de namen der dorpen van Suyd, Noord, Roo, en Germer-wolde, en van de Segge op de Suyd-weſter-Stadts-graft gelegen. Sijnde 't ſelve landt door ſulck afbranden oft verſincken ſoo verre verleeht, dat het ſelve van 't zee-water heeft bedeckt, en alſo met ſlijck verbeterd konnen worden.

Nae het vertreck van de Romeynen ſijn haest alle ſaecken van Duyts-lant onbeſchreven en vergeten, en ſchijnt dat de oude en de eerſte ſtratingen, ſoo van de merckt, als ſtraten, door brandt, oorlogh, verſuymenis, oft oock met wille, ſulcks met der tijdt tegen het water oft anders ſijn opgevult en verhooght, dat de tegenwoordige ſtraten twee, vier, ſes, acht, thien, en meer voeten hooger ſijn als de oude ſtraten, ſoo noch alomme onder de merckten, ſtraten en huysen worden gevonden, hoewel in al 't gene de Vriefen ten tijden van Claudius Civilis in 't jaer Chriſti negen-en-ſeſtigh, (inſonderheydt tot Ceulen, Santen, en elders aen den Rhijn) van Clodius Albinus in 't jaer een hondert negentigh, en van de eerſte Franſche Koningen hebben gedaen, dese Hooft-ſtadt van Vrieflandt ſonder twijfel daer in mede haer deel heeft gehad. Gelijck dan ten tijde van Carolus Magnus, omtrent het jaer Chriſti acht hondert, in ſeecker Marmorſteen tot Roomen in S. Michaels kerck, onder drie Vriefche Ridderen, *Leomot de Stavera*, *Hiaro de Slinga*, mede wordt genaemt *Ilderado de Groninga*. Maer heeft dese Stadt nae het jaer duyſent twee hondert, en inſonderheydt in 't jaer duyſent vier hondert, door hervattinge en vernieuwinge van de oude verbonden met de naeſte Vriefche Omlanden, jae door verbonden en oorloogh met de benabuurde Landen, Potentaten, en Steden, haer naem ſeer beroemt gemaect.

De grootheydt van dese Stadt is aen twee duyſent roeden, van veertien Stadts-voeten, binnen de graft gemeten, behalven de wijde graft, en hondert voeten rondom de graft tot een verdeckte wegh ledigh gelaten. Is in voortijden veel kleynder geweest, hebben de, als eenige meenen, eerſt na 't weſten haer niet verder geſtreckt als nu 't kerſpel van S. Marten, te weten aen Hardinge-ſtraet met een houten oft palen veſtinge (ſonder twijfel na Cæſars beſchrijving van de oude Duytſche en Walſche huysen en veſtingen) en bolwerck, oft veel eer pael-werck, met leem en aerde doorspeckt. Sulcks dat het A-kerſpel (ſijnde oft een dorp oft een voor-ſtadt van viſſchers, ſchippers en ſchuyte-maeckers geweest) mogelijck ten voorſz tijde van de Ro-

Verboon-
ging de-
ſer Stadt.

Hare
groote in
dese tijdt,

en van
outs.

G R O N I N G E N.

Romeynen , oft daer na , aen de Stadt is gehecht. Van welck dorp de landt- en dorpnamen van de Woerd (of Wierd) Holm (oft Eylandt) Lane en van Tiade oft Tiad (tocht) aldaer schijnen gebleven , en de naem van nieuwe-stadt, ten suyde-westen van Hardinge-straet, van de voorseyde vergrooting , afgekomen te sijn.

Hare
verschey-
de ver-
grootin-
gen,

En is dese oude Stadt, aldus de eerstemaal, met insluytinge van de A-kerspel vergroot, met een graft en steenen muur, met vele steenen toorens, met een straet rondomme binnen de selve muur (noch alomme achter de muur genoemt) omgetogen geweest, hebbende op eenige plaetsen noch een tweede graft, en een aerden-wal gehadt. Is daer nae in 't jaer duysent vier hondert negen-en-seftigh aen de suyde-ooster en suyde sijde, van de Poel-poort tot aen de Marwijckspijp; in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-twintigh aen 't westen van daer tot aen de Kraen-poort, en in 't jaer duysent ses hondert veertien en de volgende aen de noordt-wester, noorder, en ooster-zy, van de Kraen-poort af tot aen de Drenckelers-toorn, voor de vierdemaal vergroot, en aldaer en voorts rondomme met een dubbelde hooge en laege wal uyt de graft opgemuurt, met een seer wijde en diepe graft (en daer in een verhoollen graft) en seventien rondeelen, alsoo verbeterd, dat dese Stadt nu onder de voornaemste Vellingen van Europa gerekent kan worden. Sulcks dat de vestinge van dese Stadt, met der tijdt, van 't voorseyde houten-pael-werck oft bolwerck tot een muur, van een muur tot een aerden bolwerck, en eyndlijck tot dese groote en dubbelde steen- en aerd-wercken sijn gekomen.

en sterck-
te.

Poorten.

Heeft in dese vestinge nu seven poorten, en voor 't jaer duysent vier hondert negen-en-seftigh maer ses poorten gehadt, sijnde als doe en in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-twintigh de beyde water-poorten, van de Kraen en Steentil-poort, oock in land-poorten verandert, en alsoo van 't jaer duysent vier hondert negen-en-seftigh, oft duysent vijf hondert vijf-en-twintigh, tot het jaer duysent ses hondert vijftien acht poorten geweest, hoewel eenige meenen dat by de alderoudste tijden de Ebbinge-poort en Ooster-poort maer water-poorten, en also maer dese vier poorten souden sijn geweest, Bottinga-poort, Poel-poort, Heer-poort en A-poort; welcke poorten, gelijk oock een groot deel van de straten, haer naem hebben van de oude en Edele, nu meeren-deels uytgestorven geslachten in de Stadt, als Bottinga, Ebbinga, en de Poel-straten en poorten; ge-

Straten.

lijk oock Gelkinge, Gaddinge (nu Pelfer-straet) Hardinge en Folkerdinge-straet, van de geslachten en der selver steen-huysen omtrent ten oosten van alle de voorseyde straten noch staende, behalven meer anderen, als Brugh-straet, Meenigh-volts-straet, (nu krom-elboogh) en Lamhuinga-straet.

De Stadt is gedeelt in twee Kerspelen, van S. Marten, en van der A, en de vier Kluften, Ebbinga-kluft, Gaddinga-kluft, A-kluft en Bottinga-kluft, wordende de voorschreven Kerspels van malkanderen gescheiden door de Hardinge en Stoel-drayers-straten, sulcks dat de oost-sijde en alle 't gene is ten oosten van de voorseyde straten is S. Martens Kerspel; en de west-sijde van de gemelde twee straten en van de Stadt is 't A-Kerspel; dat oock A-Kerspel maer een klucht, en S. Martens Kerspel omtrent drie kluchten begrijpt: sijnde Ebbinga-kluft geheel, Ebbinga-straet tot half Ooster-straet; Gaddinge-kluft, de west-sijd van de Ooster-straet en de oost-sijde van de Hardinge-straet. A-Kluft de west-sijd van Hardinge-straet, tot aen 't Tiad of Stoel-drayers-straet; Bottinga-kluft geheel, de Stoel-drayers-straet tot aen de Ebbinge-straet, hoewel in 't Oldermans-boeck en Brouwers-boeck in plaets van de A-kluft, drie Kluchten Wester-kluft, Utinge-kluft en Asselingekluft, en alsoo ses Kluchten werden genaemt, mogelijk de oorsaeck van 't getal van ses Burger-meesteren, van 't jaer duysent drie hondert seftigh tot het jaer duysent drie hondert een-en-tachtigh, alsoo het schijnt dat voor 't jaer duysent vier hondert vijf-en-twintigh de Raedt niet over al de Stadt, maer uyt elck Klucht is gekooren.

Deeling
in Ker-
spelen en
Kluchten.

In de Stadt sijn nu drie groote Merckten, de Bree-merckt (de oudste en voornaemste) de Vis-merckt by oudts Breede-straete (geworden, nae de eerste vergrootinge van de Stadt, uyt de toe-gedamde A) en de Osse-merckt, in 't jaer duysent ses hondert vijftien by de jongste vergrootinge verordineert: behalven de Raa-merckt, Hout-merckt en andere ruyme plaetsen en straten, en schijnt dat in de oudste Stadt, nae de oudste tweederley regeeringe (1 *Prasidis vel Pratoris*, 2 *Curia duum virorum decurionum*) van de Burgh-graef oft Schout, en den Raet, en der selver tweederley Gerecht-plaetsen, te weten 't Hof (nu 't Richt-huys) en Raedt-huys, oock twee groote plaetsen sijn geweest, als 't Hof omtrent het voorseyde rond Kasteel ofte Kerck van S. Walbrigh, en de merckt omtrent het Raed-huys; sijnde 't eerste soo groot geweest dat het heeft begrepen al het gene nu is ten oosten van de merckt van het derde

Merck-
ten.

G R O N I N G E N.

derde huys van de Poel-straet tot aen de voorseyde oude Haven en de Ebbinga-straet gelaten, oft als een *Campus Martius* tot dienst van de besettinge, oft als een *Lucus* tot de Heydensche afgoderye, oft mogelijk tot alle beyde; daer af de naem van Cattenhage en van 't Hof in 't Stadts-boeck (Hofvaert als oock te Hove komen) noch is gebleven, en daerom de selve plaets in 't begin van het Christendom in Kerck-hoven, Pastorien, Klooster-huysen en Hoven is verandert. Op de bree-merckt loopen uyt acht lange rechte en wijde straten (waer van vijf gaen nae vijf poorten) en op de vis-mercktes of seven diergelijke straten.

Hooftkercken.

Binnen de Stadt sijn elf Kercken, en daer onder twee Kerspel oft Hooft-kercken; de eerste is gewijt ter eeren van S. Martijn, na wien sy genoemt wordt: heeft eertijts onder den Bisschop van Munster gestaen; maer is in 't jaer duysent vijf hondert ses-en-festigh van Philippus de tweede, Koning van Spanjen, tot een Bisdum verheven: haer eerste Bisschop was *Joannes Knijf*, een van de twaelf nieuwe Bisschoppen, die de gemelde Koning voor sijne Nederlanden gekooren, en de Paus bevestigt had. In de selve Kerck siet men noch een schoone Orgel, gemaect met de eygen handen van den seer geleerden *Rudolphus Agricola*, een burger van *Groningen*. Sy is oock verciert met een grauwe steene tooren van drie transen, hoogh drie hondert seven-en-twintig voeten, en daer in een grof klockspel: de tweede noemt men *van der A*, oock met een tooren twee hondert acht-en-tachtigh voet hoogh, en een klockspel alle vierendeel uys speellende; vijf Kloosterkercken en vier Gasthuyskercken, behalven de oude, in 't jaer duysent ses hondert twaelf vervallene, ronde Kerck van S. Walbrigh. De grootste onder de Kloosterkercken sijn de Franciscaner, nu de Academie oft Franschekerck; de Jacobijner, nu arme Kinderhuys; Geestelijke Maegden, nu Weeshuys; en de Fraterhuyskerck, nu Stadthoudershof; en onder de Gasthuyskercken, de Heyligen-Geest, en S. Geertruyd, nu beyde seer aerdigh opgemaect, en tot den Godtsdienst gebruyckt: behalven noch negentien groote en kleyne Armen oft Gasthuysen van mannen en vrouwen alomme door de Stadt.

Kloosterkercken.

Oorsaken der volckrijckheit, en neeringe.

Dese Stadt wordt volckrijck gemaect (behalven de gewoonlijke handteeringe van alle Steden) voornaemlijck, 1 door de Regeeringe, 11 de handel van Brouwerij, 111 Botterkopen, 1v Offe-weyden en Peerdehandel, v waer by onlangs is gekomen de Aca-

demie, in 't jaer duysent ses hondert veertien opgericht, vi en de Schipvaert van groote Scheepen, insonderheydt van de West-Indische Compagnie, meerendeels eerst begonnen nae 't doorstecken van de Raacken in 't jaer duysent ses hondert negen-en-twintig; en wordt het volck alhier in 't Stadts-boeck, omtrent nae de selve handteeringe (insonderheydt in de maniere van tuygen van groote saecken, van een Raedman, twee Burgers, vier Buuren oft Inwooners) verdeelt in 1, Raedmannen of van de regeeringe; 11, Burgers; 111, Buuren; 1v, Inwooners; hebbende de Burgers recht van burgerlijke neeringe, de Buuren van Landneeringe, (als Beestweyden, Peerdehandel en Schipvaert) en de Inwooners geen van beyden; maer neffens de Burgers en Buuren recht om in 't Landt, wegen schulden en possessore saecken, ter eerster instantie te procederen voor de Raed oft Hooftmannen: het recht van Inwoonerschap wordt met inwooninge, oock huys-huer van een half jaer, de Buurschap van de Olderman van 't Gildt-recht met het Buurmaal, en de Burgerfchap van de Raedt gewonnen. Sijnde oock al het voorschreven volck, Raedmannen, Burgers, Buuren, en Inwooners alhier, gelijk in geheel Vrieslandt, by de oudste tijden gedeeldt geweest in vier soorten, Etelingen, Frilingen, Letzlaga en Schalken, (*Nobiles, Liberi, Liti, & Servi, lex Frisii, num. tit. 1. & ibi sibr. siccama*) maer alsoo met aenneming van 't Christendom de leste beyde soorten sijn verdweenen, sijn alleen de beyde eerste gebleven; daer onder de Edelingen oft Edelen (in volgende tijden nae de manieren van de Duytschen Heerenhoven genaemt, eerst Hove-mannen, Hooftmannen, en Hovelingen, daer na Heerschapen, en nu Jonckeren) van allen ouden tijden alhier in groot getal hebben gewoont, waer van eenige in de Stadt van ouder tot ouder gebooren sijn, en sommige (gelijck de andere Inwooners van dese Stadt) uyt de Omlanden, benabuude Vrieslanden, Drenten, Over-Yssel, Westphalen, alhier gekomen, soo om de publijcke regeeringe en de provinciale Collegien, als hare private processen, optreckinge van haer kinderen, ruste en lustige gelegentheyt van dese Stadt, en ordinarij mede in de Stadts regeeringe sijn gebruyckt, genietende het selve recht van tijtlen, segelen, in publijcke vergaderingen te sitten, boeten en breucken te geven en te ontfangen, gelijk de Edelen in de benabuude Landen en Steden gewoon sijn.

De Burgers, neeringe doende, sijn verdeelt in seeckere Gilden, geregeert by een Olderman
vij. C

Gilden.

G R O N I N G E N .

man en twee Hovelingen (versien met een Gilden-bode) alle jaren nieuws gekooren , die in haer Gilde-saecken haer vergadering hebben in een seecker huys, in 't Geestelijk Maegden-Klooster (by ouds 't Spreck-huys) nu 't Reventer genaemt; sijnde nu in 't getal ses-en-dertigh , waer van achten (gemeenlijk genaemt de achten gilden) in haer Gild-saecken ter eerster instantie staen onder haer Olderman en Hovelingen ; en voor de tweede instantie onder twee Bouw-meesteren , van de samentlijke achten Oldermannen gekooren , blijvende de derde instantie aen de Raed : de welcke Bouw-meesters en Oldermannen mede sitten over de Stadts-reckeningen , en stellen mede een Persoon in de Stadts Pondt-kamer ; en worden de andere achten genaemt de Raedts-gilden , staende ter eerster instantie onder de Raedt , waer onder het Brouwers-gild het voornaemste is, en eygentlijk de Raedts-gild genaemt, sijnde by ouds, als geseyt is, de hooftneeringe van dese Stadt geweest , daerom oock vele Persoonen van treffelijken en Edelen geslachte, insonderheyt na de Raedts en andere hooge ampten staende, het recht van dese Gilde hebben aengenomen, en ten deel oock de selve handteeringe , volgende 't exempel van haest alle Edelen in de Dorpen van Duytslandt, laten doen.

Regeering.

Het voornaemste dat dese Stadt neeringe maect , is dat uyt de selve en van de vergaderingen, die alhier worden gehouden, dese geheele Provincie van allen ouden tijden is geregeert, (sijnde oock alhier eenige malen , in 't jaer duysent drie hondert een-en-sestigh, en duysent drie hondert acht-en-sestigh, geweest de algemeene vergaderinge van alle de seven Vrieslanden) als eerstelijck van de Staten deser Provincie, Landt-daghs wijze in het Provincie-huys vergaderende , bestaende in twee leeden , Burgermeesteren en Raedt der Stadt ; en Jonckeren , Hovelingen , Eygeners, en Volmachten der Omlanden ; ten tweede , de hooge Justitie-kamer der vier Hooftmannen ; ten derde, het Collegie van de Stadthouder en acht gedeputeerde Staten ; ten vierde , de Reecken-kamer van ses Reecken-meesters ; ten vijfde, het Krijghs-gerecht, van een Gericht-schout, twee Assessoren, en de Hooft-officieren van 't regiment; ten sesste , behalven de kamer van veertien Bewindthebberen van de West - Indische Compagnie ; ten sevende , de Academie , Raed van de Magnifico, vier Curatoren, en drie Assessoren ; waer van de Raedt noemt de helft van alle de voorseyde en andere Provinciale ampten, en de onderhoorige Po-

litijcke, Ecclesiastische en Militaire Officiers, soo binnen als buyten de Provincie, als Stadhouder en Kapiteyn Generael , Gecommitteerde in de vergaderingen van de Staten Generael, Raden van Staten, Generaliteyts Reken-kamer, Admiraliteyten tot Amsterdam, Middelburgh , en Dockum ; Oversten, Kapiteynen , Gericht-schout, Ontfangers, Fisciel, en andere Officieren ; als mede alleene alle Stadts-dienaers , Syndicus , Rente-meester, Secretarissen, Stadts-Advocaet, Bouw-meester, Wacht-meester, Stadts-Schout, uytgeseydt , dat de afgaende Raedt het Gildrecht bestelt, oft mogelijk by ouds afgaende in 't selve (sijnde doenmaels oock van sestien personen) een jaer heeft geseten ; de Bewinthebberen van de West-Indische Compagnie worden gekooren by de Hooft-participanten ; en de Keur van de Magnificus geschiet by nominatie van de Professoren, en approbatie van de Curatoren ; en van de Hooftmannen by nominatie van den Raedt, en approbatie der welgemelde Staten van de Provincie.

De Persoonen die in dese, als oock Stadts hooge Regeeringe ordinarij worden gebruyckt, sijn vier-en-twintigh oft ses-en-twintigh in 't getal, om dat alle jaren acht Raedmannen uyt de Raedt afgaen , genaemt de Oude-Raedt, en acht weder aengaen, by de acht Raedt-mannen die een jaer hebben geseten, te samen sestien ; sijnde dese sestien sittende en regeerende Raedt , waer onder sijn vier Burgermeesteren en twaelf Raedts-heeren , alle te samen sittende rondomme de Raed-kamer op hooge bancken, soo hooge verheven dat de vier-en-twintigh Gesworene daer beneden (gelijk in de oude Theatrum) konnen sitten, en de ses eerst aengegaen sitten 't eerste jaer aen de west-sijde, en het tweede jaer (gevende plaets aen de gene die weder nieuws sijn aengekomen) aen de oost-sijde van 't Raed-huys , (wordende van den Burgermeesteren presiderende dese eerst, en alsoo de gene die laetst sijn aengekomen leest gevraeght) en 't derde jaer afgaende, en 't vierde jaer na gewoonte door de keur weder aengaen ; 't sy dan dat om groote redenen de selve niet wederom mochten werden gekooren, sulcks dat sy te samen twee jaer in de Raed sitten, de Burgermeesteren gemeenlijk twee jaer, en de Raeds-Heeren een jaer uyt de Raedt, en de oude Raed blijven, versien met andere hooge binnen oft buyten 's Landts, Stadts, en Provinciale Ampten.

In sware saecken neemt de sittende Raedt dickwijls het advijs van den ouden Raedt , en van de vier-en-twintigh geswore Gemeente,

*Getal en
ordre
van de
Raedt ;*

G R O N I N G E N.

meente, by oudts oock wel van de wijs heyt van de Stadt (dat is, de voornaemste en kloeckste mannen buyten den ouden Raed, en Gesworen sijnde) en doet sulcks ordinarijs met de voorseyde Gesworen, in saecken daer mede de Stadts middelen worden beswaert, en andere groote verrichtingen.

*Have
waerdig-
heyt,*

*en be-
drijf.*

En heeft de Raedt van dese Riddermatige Stadt (in welcker bedieninge haer van allen ouden tijden vele Ridderen en Riddermatige Edelen hebben laten gebruycken, en aen de welcke Keyser Frederick de derde, in 't jaer duyfent vier hondert een-en-tachtigh, door overgefonden Keyserlijck Octroy heeft aangeboden, alle doenmaels in de Raedt sitende, en die namaels daer in mochten komen, Ridderen te maecten) den voorgang, voorfit, en voortteekening in alle Provinciale vergaderingen, handelingen en commissien, voor Jonckeren, Hovelingen, Eygen-erfden, en de volmachten der Omlanden. De Raedt sit des Woensdaeghs en des Vrydaeghs over Appel-saecken uyt de Stadt, Goo-recht, en Oldampten; Saterdaegs over Stadts-reekeningen, en andere politijke saecken: en de andere drie dagen over de Justitie van groote en andere voorvallende publijcke saken; behalven dat in de Paeschweeck, op de Stadts jaerlijcksche reeckeninge, en ten tijde van de Landt-dagen op de Provinciale saecken gebefoigneert moet worden.

*Veertien
bysonde-
re Colle-
gien.*

Behalven het voornoemde hooge Collegie van de regeerende Raedt, als mede van de voorseyde gesworen Gemeente, en de voorverhaelde seven Provinciale vergaderingen en Collegien, sijn noch in dese Stadt veertien Collegien en laege bancken, te samen versien met Secretarissen, Schrijvers, en Dienaers; ende meerendeels oordeelende ter eerster instantie, blijvende 't Appel aen den Raedt, alles na seckere Boecken, Wetten, en Instructien. I, de vier Burgermeesteren over de versegelinge, Kercken, en andere Conventen reeckeningen, en de jaerlijcke keur van de Gast-huysen Vooghden, op 't Raedhuys oft Reecken-kamer. II, het nedergerichte, van een Burgermeester en drie Raedsheeren, over kleyne saecken, alle namiddagen op 't Raedt-huys. III, de Stadts Reecken-meesters, van een Burgermeester, drie Raedts-heeren, den Syndico, Rente-meester, en Secretaris over de Stadts weeckelijcke reeckeningen, ordonnantien, en de Financien van de Stadt, ordinarijs alle Saterdagen, en voorts na gelegentheydt op de Reecken-kamer. IV, de Kercken-raedt van ses Predikanten en twaelf Ouderlingen, over kerck-

lijcke en arme saecken, alle Woens-dagen in de Consistorie. V, het Gerecht van Selwers oft van 't Goo-recht, van een Amptman, en twee (oft nae gelegentheydt van tijden en saecken acht Geswoorene) by oudts Etten (dat is ge-eededen) over de questien van de Ingesetenen van 't Goo-recht, alle Vrydagen en Saterdagen, op 't Recht-huys. VI, het Gild-recht, van een Olderman, twee Busheeren en vijf (by oudts dertien) Gild-rechters over het Stapel-recht en Water-recht, alle Saterdagen op de Oldermans kamer. VII, het Kluft-recht, van acht Kluft-meesters, over de timmeringe, straten, wegen, brandt-gereetschap, ysen van de gracht, rotdeeling, en de generale opzicht op het leven van de Burgerye, tweemaal des jaers, in S. Martens-choor, zeent-houdende en voorts vergaderende nae vereysch van saecken. VIII, het Burgerlijcke krijghs-recht, (by ouds Schutten-recht) van twaelf perfoonen (een Colonel, elf Hop-mannen) oft oock wel van ses-en-dertig Perfoonen (als twaelf Luytenanten en twaelf Vaendragers) over wacht-saecten, mate, en gewichte, voor-koop, reyninge van de straten, en opzicht op de Mullers, op het Recht-huys. IX, de drie Wees-heeren, over de goederen der onmondige kinderen, alle dagen op de Wees-kamer. X, de Bouw-meesteren van de achtien Gilden, over der selver Gilde saecken, in 't Spreeck-huys oft Reventer. XI, de Kerck-vooghden van drie Kercken, over saecken van graven en sit-plaetsen, in 't Consistorium. XII, twee Scholarchen over de Latijnsche en alle Duytsche Scholen. XIII, en de drie Excijsmeeesters van de Stadts Pont-kamer. XIV, de Stadts Advocaet, Geweldige en andere Officiers, tot aenklagh en straffe van de ongehoorsamen. Behalven de veelvoudige publijcke soo Provinciale als Stadts Commissarissen, in 't Provincie-huys, op de Stadts Nieuwe-kamer, en de Wees-kamer. Behalven oock noch een groot getal Collegien van twee, drie, en vier Vooghden over elck van de voorseyde een-en-twintigh Arm-huysen en andere Conventen (alle jaren, daeghs voor S. Pieter, van de vier aengaende Burgermeesteren gekooren) in haer Conventen vergaderende.

Het Wapen van dese Stadt is eerst en eygentlijk een groene balck, elcker sijds in een wit velt (afbeeldende de gelegentheydt van de Stadt, op een groene Es, tusschen twee Een oft Rivieren) by 't welcke daer na (met aenneming van 't Christen geloove) is gekomen een Kerck, (noch in het Stadtszegel gebruyckt) en eyndlijk twee Arenden in

*oudt en
Nieu Wa-
pen.*

G R O N I N G E N.

in malkanderen gevoegt (genaemt een dubbelde Arent) 't sy van Balduini Flandri overwinninge van Constantinopolen (die de Vriefen, en daer onder Ingeferenen van dese Stadt, grootelijcks mede bevordert hebben in 't jaer duyſent twee hondert vier) oft van dat de Stadt een Rijcks-Vrye-ftadt is geworden.

Een
Rijcks-
Vrye-
ſtadt.

Ick ſegge een Rijcks-Vrye-ftadt (gelijck Biſantz en andere in de Borgoenſche Creytz, en Switſerlandt) de welcke van alle oude tijden heeft gehad hare natuerlijke vryheyt, allen vryen Vriefen aengebooren, en oock van den Keyſeren, Karel de Groote in 't jaer acht hondert, Wilhelm in 't jaer duyſent twee hondert acht-en-veertigh, Rudolph de eerſte in 't jaer duyſent twee hondert ſes-en-ſeventigh, Sigifmond in 't jaer duyſent vier hondert negentien, Maximiliaen de eerſte in 't jaer duyſent vier hondert vier-en-negentig, beveſtigt, als van wetten te maken, opperſte judicature (ſonder appel oft evocatie) collecten en impoſitionen te ſtellen, ſonder eenige Rijcks ſtuen oft laſten te dragen, behalven de beſtellinge van de hooge Juſtie-kamer der vier Hooft-mannen, Stapelrecht, recht van de Groninger bieren in de Omlanden en anders, door tractaten met de voorſeyde Omlanden verkregen.

Gebiedt,

Als mede het geſach over drie-en-dertigh geheele, en de gedeelten van ſeven, door de Dollart overloopen, Kerck-dorpen, drie groote Schanſen, en ſes Kloofteren, alle gelegen in het Goo-recht, Oldampten, en Weſterwoldinge-landt (behalven de Redgerrechten van verſcheyde Dorpen in Hunſegoo en Fivelgoo) de welcke alle jaerlijcks van de Raed met Droſten, Ampt-mannen, Richteren, en Redgeren werden verſien. Sulcks dat de Jurisdictie van de Stadt na 't ooften, ſuyd-ooften, en ſuyden, ſoo lang en verre ſich uytſtreckt, dat men uyt de Stadt in der ſelver voorſeyde vier Jurisdictien van 't Stadts Hammerk, Goo-recht, Oldampten, Weſterwoldinge-landt, nae Ter Munten, Reyde, Houwingaham, Bourtange, Ter Apel, vijf, ſes, en ſeven groote mijlen kan reysen, ſijnde van Oterdum oft Borchſweer tot aen Ter Apel oock omtrent tien uyren gaens, oft vijf mijlen breedt.

en Juris-
dictie.

Dus verre de voorgenoemde Schrijver.

Verſchey-
de ver-
anderingen.

In 't jaer duyſent vijf hondert ſes-en-ſestig, namen de Gereformeerde (die men toen Lutheranen, Nieuw-geſinden, Kettters, en korts daer na Geuſen noemde) de Minre-broeders kerck in, wierpen de beelden af, en maeckten die bequaem tot hunnen Godts-dienſt, 't welck namaels eenigen het leven koſte.

In 't volgende jaer was de Gouvernante Madame van Parma voor deſe Stadt bekommert, en vreesde dat de burgers, met hulp der Nederlandtſche ballingen, eenige verandering in de regeering of Gods-dienſt ſouden te weeg brengen; want daer is geen Stadt aen d'ooft-ſijde des Rhijs ſoo wel gelegen, noch ſo bequaem tot een ſtoel des oorlogs, om dien hoeck in gedurige onruſt te houden: dies ſy eenigh krijgſvolck pooghde daer in te ſenden, 't welck haer, meer door kloeck en verſtandigh beleyt, dan door geweld, geluckte.

In 't jaer duyſent vijf hondert acht-en-ſestig, nae den ſlagh van Heyligherlee, is deſe Stadt door Graef Lodewijck van Naſſou te vergeefs belegert.

In 't jaer duyſent vijf hondert ſes-en-ſeventigh quam ſy onder der Staten gehoorſaemheydt, welcke Rennenbergh tot Gouverneur ſtelden, die ſich daer na, met de plaetſen van ſijn gebiedt, aen 's Konings ſijde begaf.

Doch in 't jaer duyſent vijf hondert vier-en-negentigh is deſe ſtercke Stadt van Prins Maurits belegert, daer in de burgers hunne dapperheyt en moedigheyt genoegh getoont hebben, die, als eenige ſchrijven, ſo ſeer uytgeborſten is, dat ſy den Heere Prince toeriepen: hy ſoude eerſt ſijn A. B. C. gaen leeren, en dan komen om ſoo een Stadt en volck te dwingen: door welcke al te groote ſtoutigheyt Sijn Vorſtelijcke Genade bewogen is, om deſe lieden het A. B. C. ſelf te leeren; want hy deê vier-en-twintigh ſtucken met al de letteren teyckenen, en ſchoot daer uyt vervolgens nae 't A. B. C. met ſulcken kracht en geweld, dat hen daer door, en door 't geſtadigh mineeren en beſpringen, de gemelde onvertsagtheyt ontging; dies ſy de Stadt, nae twee maenden belegs, in handen van de Heeren Vereenighde Staten overgaven, die toen aen de Unie der verbondene Provintien gehecht wiert. Seker Schrijver heeft ter eeren van Prins Maurits, (die in dit beleg ſoo ſel op ſijn rondas geſchoten is, dat hy te rug viel) en Graef Willem van Naſſau (die daer tot Gouverneur geſtelt wiert) dit jaer-dicht gemaect:

Door
Prins
Maurits
belegert
en ge-
wonnen.

*QVINTILI IN PATRIVM ſEDVS Groningana 23 Julii.
verſa eſt,*

Et nova Naſſovis parta trophaa VIRIS.

Die meer van de geſchiedeniſſen deſer Stadt, met hare omſtandigheden, die wy maer in 't kort verhaelt hebben, begerigh is te weten, die leſe de Nederlandtſche Historien van den Cardinael Bentivoglio, Everhard van Reyde, Famianus Strada, Emanuel van Meteren, Pieter Bor, Pieter Cornelisz Hooft, en andere.

COEVERDEN

en hare

BELAGERING,

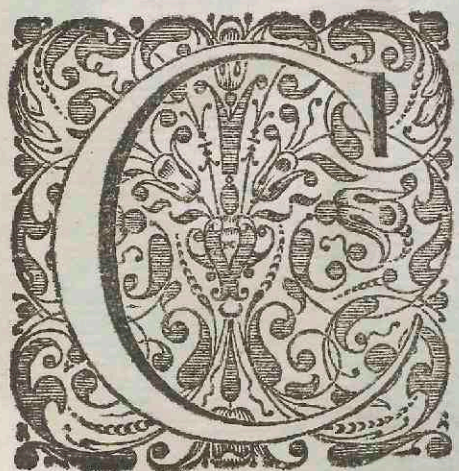
door de wapenen der vereenighde Staten,

onder 't beleyt van

PRINS MAVRITS VAN NASSOV,

Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

Gelegen-
heyt.

Stercke.

Grenzen.

Door Ren-
nenbergh in-
genomen.

van Ho-
henlo ver-
overt.

en weder
verloren.

Raetple-
ging der
Staten.

COEVERDEN is een
mijl van Hardenberg,
seven van Groningen,
van Steenwijck ses, van
Swol, Oldenseel en
Lingen vijf, en negen
van Deventer gelegen.
Het is, buyten alle twij-
fel, een van de sterck-
ste plaetsen onser eeu-

we, wiens kasteel en alle hare andere wercken
foodanigh sijn, dat men haer met reden onder
d'onwinnelijcke steden telt; en is van sulck
een belang voor de gene diese nu besitten, datse
als de sleutel is van Oost- en West-Vrieslant, en
d'ingang bewaert. De natuer van de plaets daer-
se leght, geeft haer sterckte; want van daer tot
aen Wedde, aen de noordsijde, sijn niet dan
moerassige landen, onbequaem om wercken op
te bouwen; in 't westen is een poel oft staende
water, die tot aen Hasselt streckt; in 't oosten
heeft sy 't Graeffschap Lingen, en in 't zuyden
dat van Benthem, en wat meer ter sijden de stad
Hardenbergh.

De Graef van Rennenbergh heeft haer voor
de Koning van Spanje, in 't jaer c1510 LXXXI,
beneffens Delfsijl, en eenige Forten in d'Ommel-
landen, ingenomen, na dat hy de Graef van Ho-
henlo omtrent Hardenbergh geslagen had: doch
onlangs daer nae vergaderde de gemelde Ho-
henlo, door 't bevel der Staten, eenige troepen
uyt Hollandt en Brabant, daer meê hy haer we-
der belegerde, en tot overgeven dwong: dies hy,
moedigh op sijn winst, sijn volck in twee deelde,
om Wedde en Lingen gelijk aen te tasten, doch
dat was een vergeeffschen toelegh, want hy wiert
wederom van Rennenbergh omtrent Wedde
geslagen, die daer op Coeverden, Oldenseel,
Ootmarfen en Enschede weder veroverde.

Als de vereenighde Staten, in 't jaer c1510
XCII, Steenwijck gewonnen hadden, raetslaegh-
den sy, wat plaetse 't leger eerst aentasten sou,
die van Gelderlandt en Over-Yffel seyden, dat'er
niet noodiger was dan Grol en Oldenseel, om de
Spaenschen de wegh over den Rhijn te stoppen,
en sijne convoyen oft toevoeringen te slaen; en
als dit gedaen was, dat men dan lichtelijck Coe-
Groninger-landt.

verden sou weerkrijgen. Dese meyning wiert
eerst wel overwogen, en trock de meeste stem-
men nae sich: want Coeverden was ongelijck
stercker dan de twee andere, dies moest men
de swackste, soo sy meenden, eerst winnen. Graef
Willem van Nassou had een ander gevoelen, seg-
gende, dat het soo swaer niet was om Coever-
den te winnen: want hy geloofde, dat het niet
langer dan Steenwijck regenhouden sou; en dat
der Staten krijghs-volck, aengeprickelt door eer
en nut, 't werck spoedigen sou, waer door Vrief-
landt, d'Ommelanden en de Drente in rust sou-
den komen, Groningen als besloten sijn, en andre
voordeelen, die de gemelde Graef vertoonde;
waer door de Staten 't belegh van Coeverden
toestonden: in voegen dat het leger, 't welck
noch voor Steenwijck was, bevel kreegh, om
derwaerts te gaen, en quam de volgende dagh
in 't gebied van Vollenhove, en 's anderen daegs
te Swol, waer 't voornemen byna brack, oft ten
minsten een groote verandering kreegh: want
Thomas Budley gaf aen Prins Maurits en den
Ridder Veer brieven van de Koningin van En-
gelandt, die te kennen gaven, dat men een Re-
giment Engelschen uyt het leger nemen, en naer
Engelandt, tegen de Spaenschen, die 't selve
meenden te vermeersteren, senden sou. Dese ty-
ding was al de hoofden van 't leger seer onaen-
genaem; en men vertoonde de gemelde Budley,
dat het niet, dan tot groot nadeel der Bontge-
noten oft vereenighde Staten, geschieden kon;
en dat haer Majesteit ondertusschen weynigh
voordeel daer van hebben sou: dat het derhalven
een saeck was, die men wel behoorde t'overwe-
gen, dewijl dat het den loop van der Staten over-
winningen, die seker aenmerckelijck waren, stut-
ten sou: oock dacht hen, dat het Engelsch krijgs-
volck, uyt kracht van 't verbont met de Konin-
gin, hier behoorde te blijven. Hier op antwoor-
de Budley, dat hare Majesteits Raden in Neer-
landt niet genoegh gekent wierden, en datse in
dese ordre geen ongelijck had: want de Staten
hadden self 20 vaendelen soldaten, sonder 't selve
de dienaers der Koningin bekend te maken, dan
na dat het al besloten was, aen de Koning van
Vranckrijck gefonden; soo datse in dit geval niet
te klagen hadden over 't verbont, dewijl sy 't self,

Graef Wil-
lems voor-
stel, om
Coeverden
te belegeren.

dat torge-
staen wort.

De Konin-
gin eyscht
een Engelsch
Regiment.

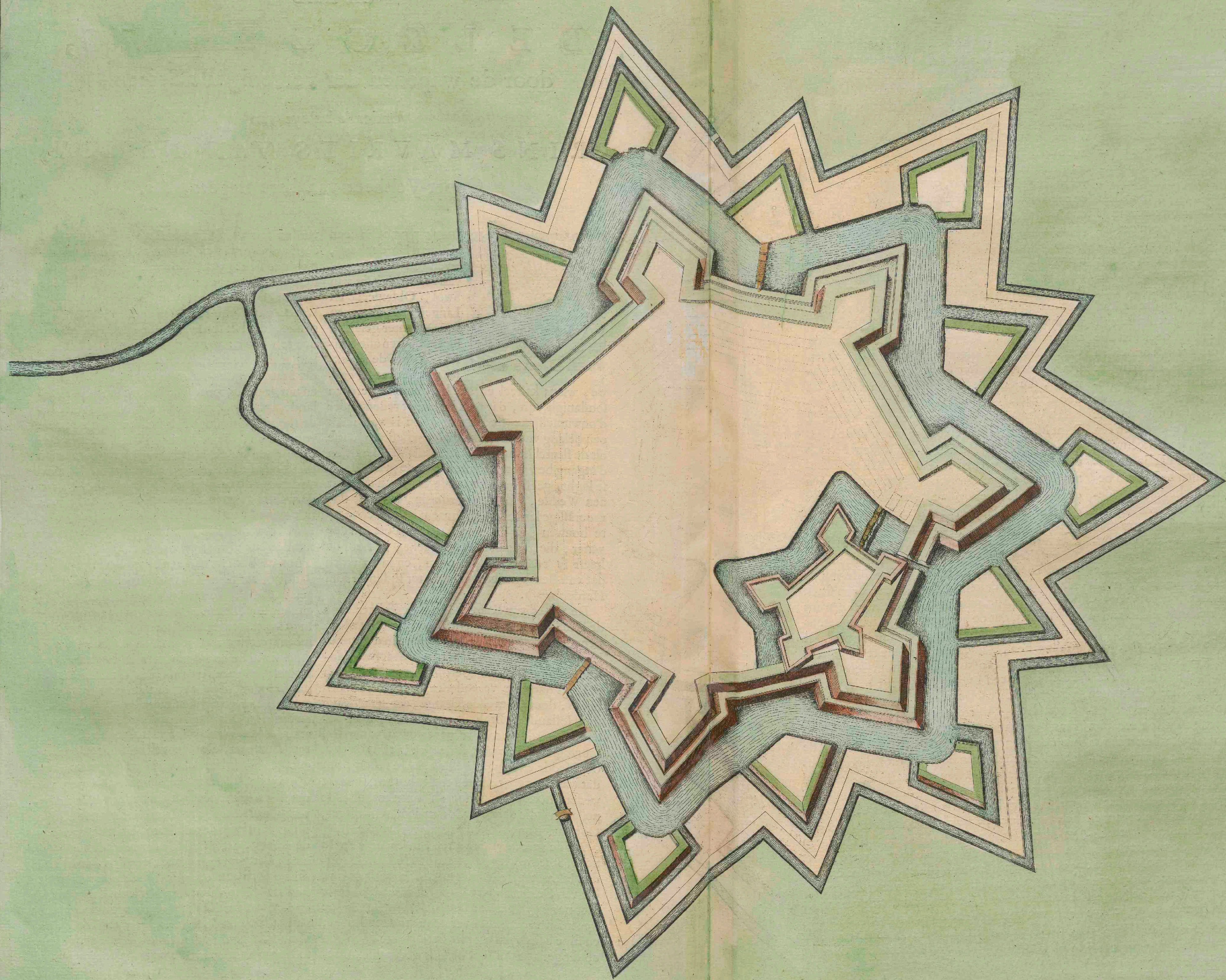
geschil met
Budley
daer over.

sijn ant-
woord.

vij B

naer

COEVERDEN.

naer zijn oordeel, eerst overtreden hadden: als of hy seggen wilde, ghy sijt sterck genoeg om u self te beschermen, en hebt geen volck van noode, dewijl ghy 't selve elders sendt. Men versocht evenwel Budley, dat hy 't regiment van Veer, om 't leger niet geheel te verswacken, sou laten blijven, ten minsten soo lang, dat men hare Majesteit eerst van den staet des landts verwittigt had; maer hy wou het geenfins toestaen, hoewel Veer en al de Capiteynen van meyning waren, dat hy 't behoorde te doen: dies was men genootsaeckt 't selve Regiment in de steden te senden. Daer na wierd men uyt de selve brieven van de Koningin gewaer, dat sy 't weersenden niet dan met voorwaerde begeerde, te weten, soo het de Staten derven konden, en anders niet. 't Regiment wierd evenwel niet weer in 't leger ontboden; want hoewel 't gemeen gevoelen was, dat sonder 't selve 't leger te seer verswacken sou, en niets konnen verrichten, Prins Maurits en de Raden van Staet waren van een andere meyning, en poogden evenwel hun voornemen uyt te voeren; gemerckt dat de stad niet groot, en daerom veel volcks tot het beleggh onnoodigh was, nadien men haer oock aen alle sijden niet genaken kon, om dat in 't oosten en westen twee groote moerassen sijn, die sich yder niet min dan ses mijlen uytstrecken, 't oostelijckste tot aen den Dullart, en 't westelijckste byna tot aen de Zuyder-zee; soo datse geheel Vrieslandt, d'Ommelanden, de Drent en een deel van Over-Yssel besluuten, daer Steenwijck en Vollenhove in liggen; sonder dat in de gemelde twaelf mijlen lengte eenen harden en bequamen wegh is, dan door en dicht voorby Coeverden, alwaer een sandpadt is, omtrent duysent treden breed, die de twee gemelde moerassen doorsnijt: want d'andere wegh naer Groningen, Bourtang genaemt, die voorby 't huys te Wedde loopt, is met grooten arbeyt door 't moeras gemaect. Waer uyt klaer blijkt, dat, als men Coeverden wel bewaert, naelijcks eenigh vyantlijck leger in Vrieslandt, d'Omlanden en Drent kan komen.

In 't gemelde jaer **C I O I O x C I I**, den seftienden Iulius, quam 't leger voor dese plaets, daer Graef Fredrick van den Bergh als Gouverneur ingebod; die by hem had de Capiteynen Everhard en Harmen van der Ens, twee gebroeders, Vasques een Spanjaert, en Chalon, een soon van Palamedes, die de natuerlijke soon was van wijlen René de Chalon, Prins van Oranje. Verdugo fond hen noch hondert Spaensche ruyters te voet door 't moerasch, die hy uyt de cornetten van Mende en Rodrick genomen had; soo dat 'er in als omtrent negen oft tien hondert mannen in Coeverden waren. Voor 't kasteel naer 't oosten en zuyden laghet vleck, 't welck te voren open, en nu door de besetting tamelijck sterck begraven was; doch soo haest als het Staten leger naerderde, verbranden sy 't selve. Dit Kasteel heeft vijf welgemaecte bolwercken, op de selve wijze als 't kasteel t'Antwerpen, met groote en hooge wallen rontom, en binnen twee katten oft heuvelen noch hooger dan de wallen; soo dat hen niet gebrack dan plaets, want die was te eng,

om dat haren geheelen omloop maer 150 treden is: de graft is 100 voeten breed, en daer in een sterck paelwerck van eycken balcken. Daer loopt een kleyne rivier langs het vleck, 't welck het selve als een graft bevrijt; doch in die tijdt was die door den regen soo hoogh geworden, dat men drie heele en drie halve kartouwen met platte schepen van Swol tot dicht aen Coeverden bracht. D'eerste dagen van 't beleggh was Graef Willem van Nassou alleen met de Vriesche troepen en 't Regiment van Utrecht voor dese Sterckte: want Prins Maurits was met het overige deel van 't leger naer Otmarfum, dat door de Spaenschen niet wel beset, en het Staten volck seer dienstigh was, om de vrye doortocht en toevoer van allerley eetwaren, tusschen Swol en Coeverden, te hebben. De Prins had drie kartouwen by sich, die hy de planten; als sy yder drie schoten gedaen hadden, begeerden die van binnen ter spraeck te komen, en verleenighden op de selve voorwaerden als die van Steenwijck, en datse den twintighsten soudent uyt-trecken. Capiteyn Twickel lagh met seventigh mannen in Otmarfum, en Mende met een cornet ruyters, die even voor 't beleggh vertrocken waren. De Prins verloor hier niemant, dan alleen zijn Artelery-meeester Karel de Lievin van Farnars, die door 't hooft geschoten wierd, en doot bleef.

Als Otmarfum dus gewonnen was, vertrock Prins Maurits de volgende dag weder voor Coeverden, daer hy zijnen neef Graef Willem beesich vond met de wercken en d'approchen te vorderen; die hy achter een kerck buyten het vleck aen de suydsijde naer Sallant begonnen, en dwers door de selve geleyt had: aen de noordsijde naer de Drente liet hy een bebloten schans opwerpen, daer hy twee vaendelen soldaten in leyde, om de Spaenschen de wegh naer Groningen af te snijden. De Capiteyns hadden d'eene sijde van de schans, die van 't kasteel afgekeert was, een stuck weeghs open gelaten, om uyt en in te gaen; want sy dachten, dat de belegerden, gelijk te Steenwijck, weynigh uytvallen soudent: hoewel Graef Willem hen geboden had die sijde te besluuten, 't welck sy niet volkomelijck gehoorsaemden, en lieten noch een ingang, omtrent acht voeten wijd, open blijven. Dese schans was de belegerden seer nadeeligh, waerom sy die oock terstont, als men begon te graven, veel meer dan d'andere wercken aen 't suyden beschooten. Sy konden de gestalte der selve van hare katten oft hooge heuvelen bequamelijck sien, om datse soo dicht aen aen 't kasteel lagh; dies sy door d'opening beweeght wierden, om een uytval op de gemelde schans te doen, 't welck sy den 21 Iulius, op den middagh, als sy gesien hadden, dat vele soldaten in 't hooftquartier om 't eten gegaen waren, met 300 mannen in 't werck stelden, die meest voorby de schans trocken, en tegen over d'opening, in een velt met koren bedeckt, sich verberghden, van waer sy, door d'opening van de schans, de soldaten der selve in hun ruggen schoten; de overige bestormden terwijl de schans: doch de twee Capiteyns met hare soldaten weerden sich dapper, en sloegense weder van de wal af; maer

van

Men versocht
evenwel
Budley,

dat Budley
weygerde.

De Staten
blijven
evenwel by
hun voornemen,

De Prins
wint Otmarfum,

en komt
weer in 't leger.

Graef Willem
maecte
een Schans,

daer Verdugo
volck
in sendt.

Sterckte
van 't kasteel.

die in een
uytval bevochten,

't BELEGH VAN COEVEDEN.

met verlies
beſchermt.

van de ſchoten uyt het koren konden ſy ſich niet bevryen: Capiteyn Willem Hendrickszoon Budding, een out krijghsman, bleef doot, en ſijn vaendrager N. van Brunſwijck, een man van vijf-
tig jaren, die het vaendel ten uiterſte toe ſwaeyde, en de ſoldaten tot moedt en dapperheyt vermaende, met de ſargeant van 't ſelve vaendel en 32 ſoldaten, behalven de gequetſten die meerder waren, waer onder de Lieutenant Ian van Kortenoort was. D'andere Capiteyn Tiard Ianszoon Wederſpan had tien oft twaelf dooden, maer vele gewond: hy ſelf was heel root, ſoo van ſijns vyants als van ſijner eygene ſoldaten bloet, doch ongewont. Sy deden kloecken tegenſtant aen de belegerden, die alle op de wal quamen, en weder afgelmeten wierden; want de graſt was niet boven twaelf voeten breed, en vier oft vijf diep, en de wal van ſoo veel meer hooghte, als d'aerde uyt ſulck een kleyne graſt geven kon. De meeſte lange ſpieſſen waren in 't ſtormen met ſlaghſwaerden afgehouden; en de ſtedelingen ſouden de ſchans buyten twiſfel ingenomen hebben, ſoo uyt het groote leger geen ontſet toegelopen had: als dit de beſtormers gewaer wierden, ſijn ſy terſtont afgeweken, en lieten eenige dooden leggen, daer onder ſommige Spaenſche ruyters waren, die men aen hun geweer en kleeding kende: oock hadden ſy al eenige dooden en gequetſten, ſoo veel hen mogelijck was, meegenomen. De volgende dagh verſocht Graef Frederick de dooden, om die te doen begraven, 't welck hem toegeſtaen is.

en beſwaert
wordt.

Den ſes-en-twintighſten was men met d'approchen oft naerderingen tot aen de graſt van 't vleck gekomen: Graef Willem bevond dat de gront der ſelve van hard ſant was, dies hy 50 ſoldaten, ſoo pieckeniers als muſkettiers, yder met een ſchup derwaerts ſond, met bevel, dat ſy de borſtweering inwaerts werpen, en ſich achter de ſelve in de wal, die laegh en ſonder ſtrijckweeren was, ſouden legeren. Als ſy daer mee beſich waren, wierd de bevelhebber gewaer, dat men ſorgeloofe wacht in 't vleck hiel, dies hy ſijn volck moedt in ſpreekt, en valt ſonder laſt in 't ſelve.

De beleg-
gers nemen
't vleck in;

De belegerden, omtrent 150 mannen ſterck, vluchten nae 't kasteel, die van binnen trocken de brugh op, en ſloten haer eygen volck buyten, hen toeroepende, ſy ſouden als ſoldaten vechten: doch als ſy van hare hooge wal gewaer wierden, datſe ſoo onſterck waren, vielens met 300 mannen op hen uyt, en drevenſe, vermits ſy geen hulp uyt het leger kregen, weder uyt het vleck. De volgende dagh is 't geſchut geſtelt, om de brug, poort, en de wal van 't vleck te beſchieten, waer in de beleggers met goede ordre gevallen en gebleven ſijn. De belegerden hadden toen noch een ravelijn voor de brug van 't kasteel, eenige halve manen, en een bedeckte wegh. Der Staten volck maeckten een katte oft hoochte in 't vleck, om over de wal van 't kasteel te gebieden; en pooghden met naerſtigh arbeiden door de bedeckte wegh aen de graſt te komen, en 't water af te tappen, het welck in weynigh dagen geſchiede; waer door de ſoldaten van 't kasteel, die ſich meeſt met dat water moeſten behelpen, groot gebreck leden:

maer wor-
den daer
weder uyt-
gedreven:

doch nemen
't ander-
maal in.

Groninger-landt.

ſoo datſe ſomtjits genootſaecht waren, met groot gevaer en by nacht, 't weynigh dat 'er noch op de gront en onklaer was, te ſcheppen en te drincken. Terwijl dit geſchiede, verlieten de belegerden alle hare buyten-wercken, van welcke ſy 'travelijn, nae 't oordeel van der Staten volck, noch wel eenige dagen hadden konnen houden.

De beleger-
de verlaſten
haer buyten-
wercken.

Verdugo deê ondertuſſchen alle naerſtigheyt om volck genoegh byeen te krijgen; op dat hy daer mee, ſoo 't doenlijck was, de belegerde ontſetten ſou: maer hy kon, met veel moeyte, niet dan weynigh ſoldaten bekomen. Eyndelijck kreegh hy, behalven duyſent mannen te voren geſonden, noch drie duyſent voerknechten, daer onder een ſchoon out Regiment Spanjaerden onder Manuel de la Vega was, en acht hondert ruyters. Als Prins Maurits dit verſtoot, heeft hy 't velt tuſſchen het hooft-quartier en 't kasteel met vele ſchanſſen en loopgraven verſterckt. Men bracht noch tien groote ſtucken van Swol in 't leger. De Heer van Stolbergen bracht 'er oock twaelf hondert mannen tot verſtercking, die de Staten tot een toeverlaet aengenomen hadden: Graef Philips van Naſſou quam met twintigh vaendelen uyt Vranckrijck, die men in de ſteden, en andere daer uyt in 't leger bracht; 't welck boven al 't voorſeyde noch verſterckt wierd met het Engeliſch Regiment, dat de Koningin ontboden had, daer ick te voren van geſproken heb.

Verdugo
verſamelt
volck tot
ontſet.

Prins
Maurits
verſterckt
ſich.

Den 14 Auguſti liet Prins Maurits 't kasteel opeyſſchen: Graef Frederick gaf geen ander antwoord, dan dat het noch twee oft drie maenden te vroegh was. Twee dagen daer nae ſond de Prins, op een onſeker gerucht dat de belegerden iemant begeerden te ſpreken, weder een trompetter, die de gemelde Graef vraeghde, oft hy iemant eyſchte, om van overgeven te ſpreken: hy antwoorde, ſeght de Prins, dat hy eerſt de wal ſoo plat ſchiet als de graſt, en daer nae vijf oft ſes ſtormen aenbreng, dan ſal ick my bedencken of ick een tromſlager wil uytſenden. Hy verſickerde ſich ſelf dat hy ontſet ſou worden, en ſprack daerom te ſtouter; het krijghsvolck daer toe was oock, weynige dagen daer na, geen halve mijl van 't Staten leger. De nacht nae hun komſt deê Verdugo vuerteekens aen de belegerde, dat het ontſet naby was. Seker edelman, Ian van Steenwijck genoemt, maeckte Verdugo de ſtaet van 't leger bekend; maer ſijn jongen wierd, met een brief in ſijn hair verbor-gen, gegrepen; hy ſelf gevangen, en naer De-venter, om geſtraft te worden, geſonden.

en doet het
Kasteel op-
eyſſchen.

Kloek-
moedigh
antwoord.

Verdugo
naerdert
doet vuerteekens.

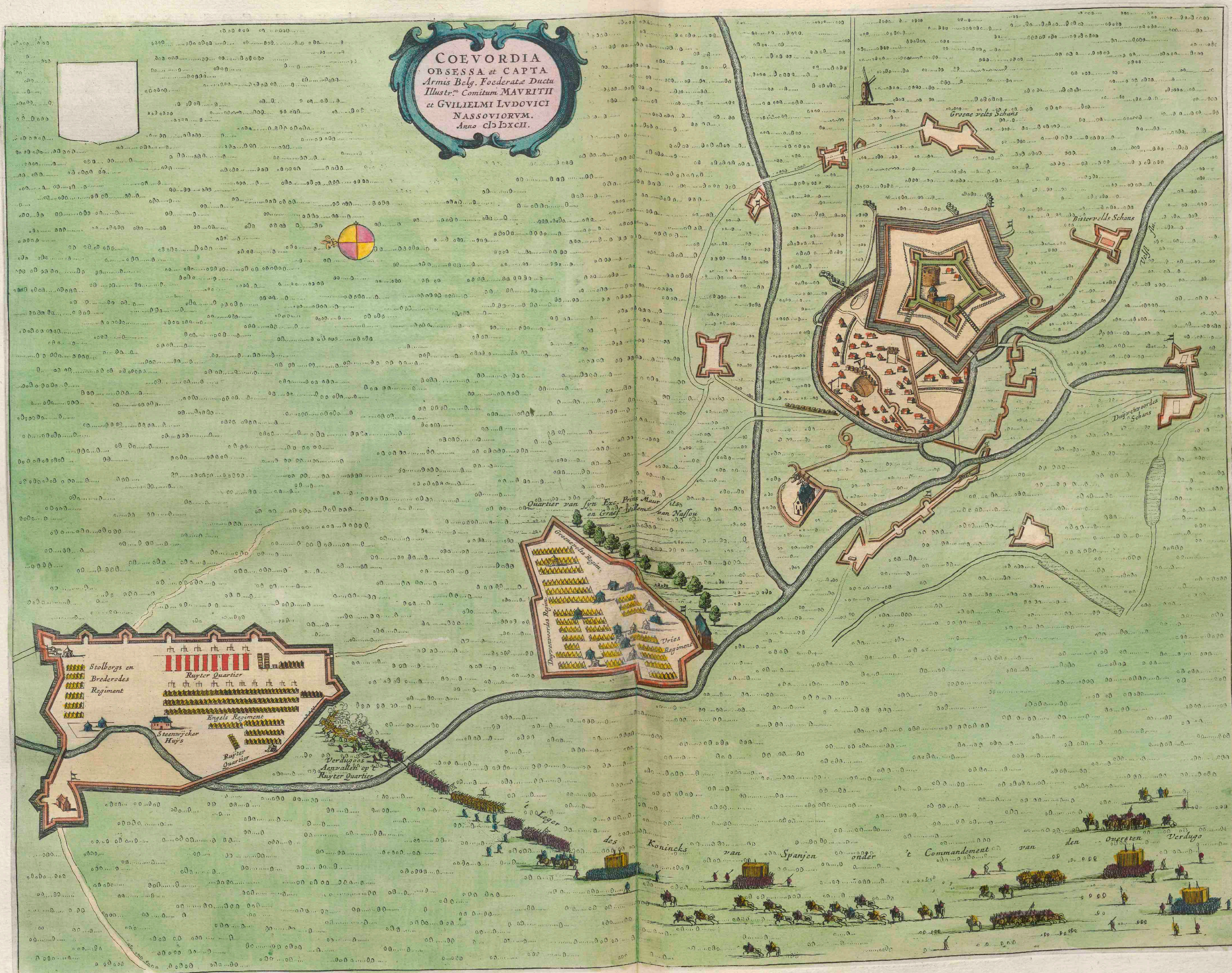
Den 20 der gemelde maent quam Verdugo met ſijn volck in de morgenſtont, eer 't noch dagh was, kloeckelijck op 't leger aenvallen; maer hy wierd met groote dapperheyt geſtut: want Prins Maurits, en Graef Willem, die ſelf gequetſt wierd, deden ſoo groote naerſtigheyt, om 't volck moedt te geven, en op alles goede ordre te ſtellen, dat Verdugo met verlies aftrock, waer onder de Lieutenant van den Graef van Arenbergh, en drie Spaenſche Vaendragers waren, en omtrent vijf hondert (ſommige ſeggen drie hondert) dooden, meeſt Spanjaerts en Italianen. In deſe tijdt waren vele jalouſyen en misverſtanden onder de voornaemſte hoofden van 't Koning-

en valt op
't leger aan;

doch wort
met verlies
afgeſlagen.

vij C

ning-

t B E L E G H V A N C O E V E R D E N .

ninglijck leger, als de Hertogh van Parma, Mansfelt, Mondragon en Verdugo, gelijk men uyt d'afgeworpe brieven van den laetsten genoeghsaem verstaen kon.

*Prins
Maurits
naer stig-
beyt,*

*daer Graef
Fredrick
gen wercke,*

*doch voelt
sich ver-
meestert,*

*en versoeckt
goede voor-
waarden,*

Nae't afwijcken van de Spaenschen, die weder naer 't Graeffschap Bentheim in hun oude legerplaets vertrocken, vorderde Prins Maurits met alle ernst de belegering, om tot een goet eynde te komen, en liet een bolwerck sappeeren oft ondergraven, wiens punt eenige dagen te voren neergestort was. Graef Fredrick onder-tusschen dacht meer, soo 't scheen, op sich te verstercken en beschermen, dan op 't overgeven; want hy maeckte een nieuwe borstweering, en achter d'afgevalle punt, daer de beleggers op waren, snijt hy een nieu punt in 't selve bolwerck, dat men oock moest afgraven, aleer men ten storm kon komen. Het scheen hem een groot wonder, dat des Konings macht, en de oude en geoeffende Spanjaerden soo slecht sou-den vertrecken, en niet meer uytrichten. Verdugo, siende dat sich de belegerde noch niet overgaven, en dat Prins Maurits sich niet uyt zijn leger wilde begeven, om hem te verdrijven, vertoonde sich den eersten September noch eens, op een kartouschoot na, in volle slaghordre by 't leger, daer hy ses oft seven uren stil hiel. Graef Frederick verwachtte toen een nieuwe aanval, doch vergeefs; dies hy een tromslager aen de Prins uytstond, met versoeck, dat hy iemant aen Verdugo mocht senden, om met hem te raetsplegen; en dat hy daer na veellicht de plaets op eerlijcke voorwaarden sou overgeven, te weten, dat hy, en al de sijne, met vliegende vaendels, brandende lonten, paerden, reys-tuygh, geschut, krijgshgereetschap, en eerwaren, daer

van 't kasteel noch wel voorfien was, sou uyt-trecken. Prins Maurits stont hem alles toe, uyt-geseyt het senden aen Verdugo, en 't uytvoeren <sup>die hy ver-
krijgt.</sup> van 't geschut en allerley voorraet. In 't kasteel was noch veel rogge, de Droft Everhard van Ens seyde, datse hem toebehoorde, en versocht verscheyde mael, terwijl men 't verdrach maeck-te, dat hy die mocht uytvoeren; dies Prins Mau-rits hem eyndelijck geestigh toedreef: *my dunckt* <sup>Geestige
schimprede.</sup> *dat ghy meer met uwe rogge, dan met des Konings ka-steel, bekommert sijt.* D'omstaenders lachten, en de Droft, beschaemt sijnde, moest de rog laten blij-ven. Volgens de voorwaarden is Graef Frederick, de Droft en sijn broeder Harmen van Ens, Vafques, Chalon, en twee andere benden, met vlie-gende vaendels, volle geweer, brandende lon-ten, en hunne goederen, omtrent 500 mannen sterck, uyt het kasteel getrocken; in 't welck men negen stucken geschuts, genoeghsaem krijghs-tuygh, en omtrent vier hondert malder rogge vond. Daer wierden drie vaendelen van 't Vriessche Regiment tot besetting ingeleyt, en den jongen Heer van Nienoord tot Gouverneur gestelt.

In dit belegh is een gedenckwaardige saeck voorgevallen, gelijk de belegerde nae 't over-gaen voor waerheyd verklaert hebben, te weten, dat hen een hont voor een bode ofte briefdrager verstreckt heeft, die t'elckens bescheyt uyt en in bracht. De dagh te voren, eer Verdugo aenviel, is hy, sonder dat iemant eenigh nadencken had, door de trencheen en loopgraven, op de wal en soo in Coeverden gelooopen, en bracht hen brie-ven van 't ontset, die soo geestigh in sijn halsbant genaeyt waren, dat niemant 't selve kon gewaer worden.

*Wonderlijc-
ke bode.*

Overgaving

D E L F S Y L.

*Gelegen-
heyt, en
haven.*

*Geslecht
en weder
opge-
bouwt.*

*Van de
Spaen-
schen in-
genomen.*

*Graef
Willem
wil Gro-
ningen
benau-
wen,*

*daer toe
Delffijl
dienfijgh
is.*

DELFSYL is een plaets van groot belang, en als een bolwerck voor Oost-Vrieslandt, Groningen en d'Ommelanden. De Princen en Heeren hebben altijd gepooght, om de gemelde landen te verskeren, dese plaets te verstercken en wel te bewaren. Sy leght aen de riviere Eems, en heeft een haven die noch beter is dan die van Embden. Edfard, Graef van Oost-Vrieslandt, heeft haer, in 't jaer duy-sent vijf hondert, beginnen sterck te maken; daer na Hertogh Karel van Gelderland. Oock had den Hertogh van Alva, in 't begin der Nederlandtsche beroerten, 't voornemen om hier een stadt te bouwen, en die Marsburg te noemen; maer de veranderingen der tijden en saken, en de kortheyt sijner heerschappy, hebben 't selve belet. Door seker verdragh, tusschen den Keyser en die van Groningen gemaeckt, is dit Fort geslecht; maer door d'oorlogen, die onlangs daer na ontstonden, weder opgebouwt: doch andermael neergeworpen; en eyndelijck weder herstelt, op de wijze gelijk het nu noch is. De Spaenschen hebben 't selve, in 't jaer cIo Io LXXXI, na dat de Graef van Hohenlo by Hardenbergh geslagen was, ingenomen.

Graef Willem van Nassou, Gouverneur van Vrieslandt, pooghde, in 't jaer cIo Io LXXXVII, alle middelen aen te wenden, om Groningen te benauwen, en eyndelijck onder de Staten en sijn Gouvernement te brengen; en dewijl hy vreesde dat die hun leger in Vrieslandt niet souden senden, soo besloot hy met sijn Regiment Vriesen iets voor te nemen; en de Groningers, naer sijn vermoegen, de neering, de toevoer van alle nootdruft, het offseweyden, de contributien, en ander voordeel van 't platte landt, af te snijden, oft te bekommeren en verhinderen, gelijk de Prins van Parma de grootste steden in Brabant en Vlaenderen, sonder merckelijcke belegering, met diergelijcke middelen afgemat, en eyndelijck vermeestert had. Maer aengesien Delffijl de voornaemste plaets was, daer door sy ter zee naer Embden koophandel dreven, gespijst wierden, en de scheepvaert van Vrieslandt naer die en andere Oostersche steden onveyligh maeckten, vont hy raetsaem dese plaets met krijghslist te verraschen: hier toe had hy de selve by ervare en getrouwe krijghslieden des nachts verscheyde mael laten belien, die bevonden, dat men, sonder eenige verandering van water, aen een kleyn poort kon komen, en die met een pe-

Groninger-lant.

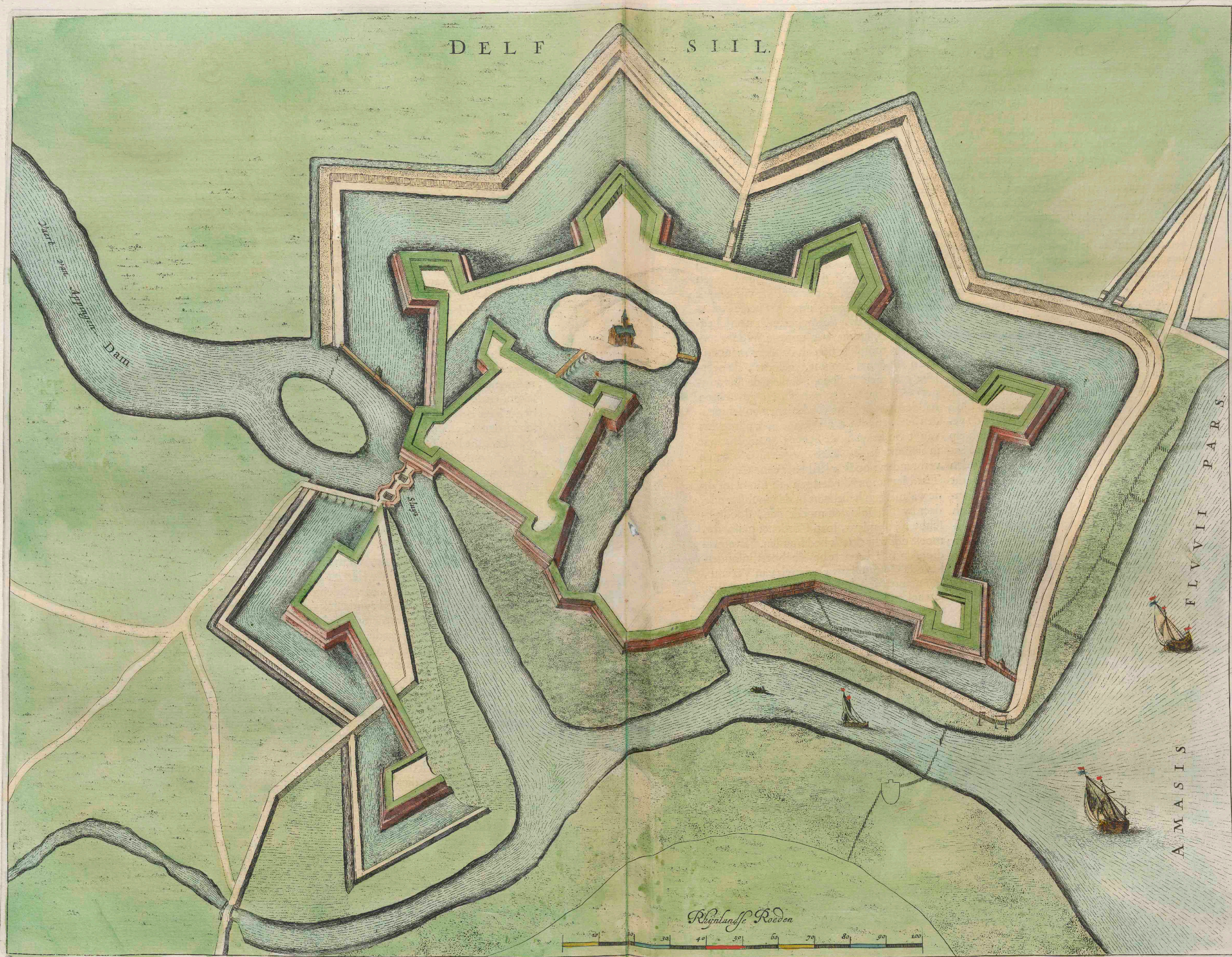
tard doen springen. Doch om die van Delfsijl alle nadencken te benemen, liet hy eerst de Schans van Ementil, op de westzijde van Groningen gelegen, bespringen, om aldaer een half blinden alarm oft wapenroep te maken, en des Konings volck derwaerts te loc-ken. Doch eer dat uytgevoert was, sond hy Michiel Hage, een van de outste Capiteyns, met drie vaendelen te scheep uyt Vrieslandt voorby Delffijl naer Otterdum, onder schijn van daer in guarnisoen te gaen, en d'oude besetting te verlossen; maer de gemelde Hage quam, met sijn volck, en 't gene hy te Otterdum vond, met noch eenige andere soldaten, des nachts voor Delffijl te lande, en in alle stilheyt voor de poort, die seker Frans soldaet, Pirole genaemt, met een petard, gelijk hy aengenomen had, sou doen springen; dese, om d'eer alleen te hebben, begeerde geen hulp; doch hy was de man niet: want hy verspilte meer dan twee uren aen de poort, sonder sijn werck te verrichten. Graef Willem had hem uytdruckelijck verboden, de tweede petard aen de binnen-poort te brengen, eer d'eerste aen de hamey aengesteken en gesprongen sou sijn; op dat die van binnen hen niet gewaer souden worden, en alsoo den aenflagh on-deckt sijn: maer hy gehoorsaemde dat bevel niet; want als hy d'eerste sonder ontdekking aen de hamey geplant had, wou hy oock de tweede aenhangen; die hy gevoeghlijck, nae 't springen van d'eerste, met sekere instrumen-ten aen de binnen-poort had konnen setten en aenstecken: dus beefich sijnde, wort hem de wacht gewaer, en roept. De soldaten van Graef Willem tot den aenflagh, die sich dus lang stil gehouden hadden, en van koude beefden, hoorende datse ontdeckt waren, be-gonden de hamey met handen te breken, en de wal op te loopen; maer Hage vond gera-den, dewijl de petard gemist had, de soldaten weder af te voeren, en soo is desen aenflagh, gelijk meest alijdt gebeurt, mislukt.

In 't jaer cIo Io xcI quam der Staten le-ger voor Delffijl, daer twee vaendelen, omtrent drie hondert mannen sterck, die de Magi-stract van Groningen op hunne kosten aen-genomen hadden en betaelden, in besetting la-gen: de graften waren seer diep, en meer dan hondert voeten wijdt; de wallen hoogh en sterck, oock was het met vier bolwercken, doch wat te kleyn, voorsien; maer die van bin-nen was meest schadelijck, dat de zee-dijck dicht aen de wal lagh, om het hooge water uyt het landt te houden; desen dijck had men met staketselen oft houte sparren afgeschut en versterckt. Soo haest het geschut te lande gebracht, en noch niet gestelt, ick laet staen een schoot gedaen was, sijn die van binnen, vij D soo

*maer op
hy een
aenflagh
veror-
dent,*

*die mis-
lukt.*

Belegert,

D E L F S Y L .

en gewonnen.
 soo haest sy opgeeyst waren , met Prins Maurits overkomen , en den 21 Iulii met hare vaendels, volle geweer, goet en reys-tuygh naer Groningen getrocken , derwaerts hen, tot geleyde en verskering , eenige ruyters vergeselschapten. Als sy daer quamen , ontschuldighden sich de Capiteynen met d'ongehoorlaemheyde der gemeene soldaten , die om accoort riepen : de soldaten wierden oneerlijck verclaert, en sonder geldt en affcheytsbrief afgedanckt, omtrent twaelf van hen stelde men in de gevanckenis , om het met hun leven te betalen. De Capiteyns wierden oock bewaert, om sich self naerder voor 't Recht te verantwoorden.

Verniet en sterker gemaect.
 Delfsyl dus veroverte sijnde , heeft Graef Willem , als Gouverneur van d'Ommelanden , met verscheide Ingenieurs oft Vestingbouwers raedt gehouden , om de selve plaets stercker te maken : doch hy volghde voornamelijck de meyning van den Capiteyn Cornput , en deê haer geheel vernieuwen , en soo groot maken, datse, als men 't raetsaem vond, een tamelijcke koopstadt sou konnen sijn ; dies leyde hy den zee-dijck buyten om de vesting, op de wijze van een bedeckte wegh; op dat d'onsterckheyde , die te voren, door de nabeyheit van den dijck aen de wal , bevonden was, wegh-genomen sou worden. Om dit werck te vorderen, wierdt over d'Ommelanden een contributie oft schatting van vijftigh duysent guldens verordent, en 't werck de selve somer soo ver gebracht , dat het op de noordsijde van het diep in bescherming was ; maer d'ander sijde van Fermsum bleef open , doch met een licht werck besloten , om daer na te raetsplegen , of men 't selve Fermsum daer oock in trecken sou.

Verdugoos aenlagh op Delfsyl.
 In 't jaer 1610 xciv had Verdugo een aenlagh op dese stercke plaets , die byna geluckt was , waer door hy in een uer grooter overwinning sou gehad hebben , dan of hy Coeverden , met een soo langdurig en kostelijck belegh, gewonnen had. Hier toe had hy omtrent 1000 man uyt het leger voor Coeverden genomen, onder de Capiteynen Wolfart Prenger en Alexander Grootvelt, die hoofden van dit werck waren , welke met hun volck verscheide omwegen, om de verspieters te bedriegen, doortrocken, en des avonts spade aen den Dam, een ure gaens van Delfsyl gelegen, quamen, daer sy een weynigh rusten ;

die, met groote dapperheyde aangevallen.
 doch in 't midden van de nacht pooghden sy hun voornemen uyt te voeren , niet bedecktelijck als bekruypende , maer gelijck offe de Schans met enckel gewelt wilden overvallen ; want sy quamen eerst aen de lantpoort , de schildwacht riep, wie daer? sy antwoorden, dat sult ghy haest gewaer worden, en sloegen met hun trom alarm , en onder 't gerucht en gedruys vallen sy aen de watersijde met saggen , kleyne anckers , en lange kabelen aen de hameye op den dijck staende, die door de graft ging, en, met groote onvoorsichtigheyde en gevaer van de vesting, aen de punt van 't bolwerck gesloten was, hoewel men in 't bouwen anders verordent had. Sy kregen met sagen soo veel opening , dat'er vier oft vijf gelijck konden doordringen ; maer het heele staketsel konden sy met de anckers niet neerscheuren. De besetting was terstont in de wapenen , en toonden sich als dappere mannen ; doch souden , soo men geloofte , de neerlage gekregen hebben , indien de bespringers soo stout aengedrongen en gevochten hadden , als sy gruwelijck riepen en schreeuden, val aen, val aen ; want in 't uytdeylen van 't buskruyt in de Schans quam een lont in iemants sack , waer door eenige soldaten verbranden : oock wierd haer eene Capiteyn Tiard Ianszoon Wederspan , in sijn hemt op de wal met een hellebaert in de vuyst staende, daer hy sijn soldaten moedt gaf , doodgeschoten ; d'andere, Ioan Cordenet genoemt, moest door sieckte 't bed houden. Evenwel oock droegen sich d'andere bevelhebbers, insonderheyt de Commissaris Frederick van Vervou , lijck afgeslagen wort. soo manhaftigh, dat de Spaenschen moesten afwijcken, waer toe Capiteyn Tiard Tiebbes met sijn oorloghs-schip, niet wijt van daer liggende , geen kleyne hulp deê ; want hy liet sijn schip een weynigh neerwaerts drijven, en schoot met sijn geschut, liggende in een rechte linie , langs den dijck waer over de bespringers aenquamen. Binnen bleven , behalven Capiteyn Wederspan , daer ick van gesproken heb, nocht twaelf soldaten , en Cordenets Vaendrigh wiert doodelijck gewond, daer van hy daer nae storf. 't Verlies der Spaenschen kon men niet seker weten, vijf dooden wierden onder aen de wal binnen de hameye gevonden , die buyten lagen haddense afgevoert , waer toe sy op 't laetste noch een valschen alarm maeckten.

B O U R T A N G.

*Gelegen-
heyt.*

*Graef
Willem
bouw
het Fort,*

*wort van
Hohenlo
besocht,*

*die hem
moedt
geeft.*

DE BOVRTANG is een grens-plaets van het lantschap Groningen, en de Drente in 't oosten: 't is een moeras-sigh en waterigh lant, waer door het byna aen alle sijden ongenakelijck is. In 't jaer 1613 heeft Graef Willem van Nassou, Gouverneur van Vrieslant, op dese plaets een stercke Schans gemaect, die de selve naem draeght; op dat hy daer door Groningen, dat hy meende te belegeren, te beter sou dwingen; en dat het oock tot een bolwerck voor 't heele lant sou dienen, om dat van 't stroopen en rooven der soldaten te bevryen. Men raetslaeghde eenige dagen over de plaets en gedaente van dit werck; doch eyndelijck begon men een mijl boven Vlaeghwedde, in een woest en breet moeras, op een kleyn sand-heuvelken, daer de gemeene wegh dwars over ging, te graven; want een mijl in 't rond kon men geen bequamer plaets vinden: de hutten der soldaten stonden op den heuvel, en de geheele graft met vijf bolwerken waren in 't moras. Het eerste werck was een smalle graft van omtrent 12 voeten, die men rontom leyde, tot een begin van bescherming, en daer nae allengs wijder maeckte: de middel-linie binnen de wal was xlv roeden lang. Terwijl Graef Willem hier meê beefsich was, quam de Graef van Hohenlo, die naer Duytslandt begeerde te reysen, het welck hy langs den Rhijn door Graef Fredericks overkomt niet doen kon, by hem, en begeerde genoeghame ruyters, om hem, door Oost-Vrieslant, naer Oldenburgh en Bremen te geleyden. Graef Willem kon de ruyters, om dat hy voor sijn vyant te velde lagh, niet wel ontbeeren, doch gaf hem evenwel eenige cornetten meê, met versoeck, dat hy die op 't spoedighste wilde weêrsenden. Hohenlo vermaende Graef Willem, dat hy met het begonnen werck sou voortvaren,

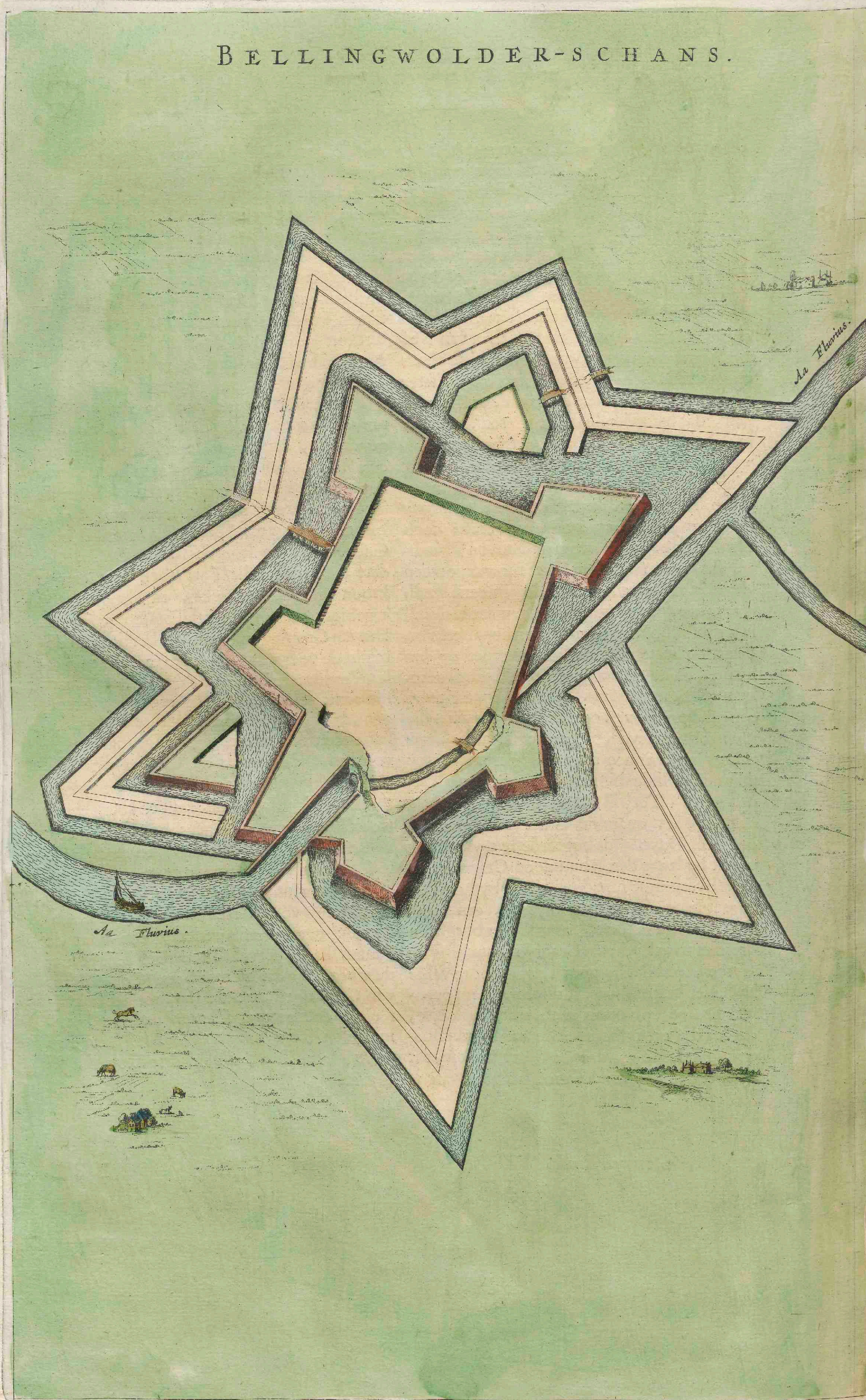
om de goede gelegenheyt en bequaemheyt der plaetse. Doch de ruyters quamen na ses dagen eerst weder in 't leger, waer uyt men geloofde, dat hy, eens op de Bourtang voor twaelf jaren geslagen sijnde, een ander die eer oock wel gunde; te meer, dewijl hy tegen de Capiteyns in 't leger geseyt had: Graef Willem en ghy, soo ghy hier blijft, sult geslagen worden; hoewel hy te voren, als ick terstont geseyt heb, Graef Willem moedt gegeven had, die de tijdt, welcke Verdugo (die Otmarsum belegert had) hem gaf, wel besteedde; want den 30 Augusti waren de wercken van dese Schans soo veel gevordert, datse met een dubbele besetting eenighsins te beschermen en in te houden waren: derhalven leyde hy ses vaendelen in de selve, en trock met het leger weder over 't moeras, langs ter Apel en Roswinckel, naer Coeverden, en legerde sich te Dalen. Sedert dese tijdt is dit Fort noch met eenige kroonwerken gesterckt, en alijdt onder 't gebiedt der vereenighde Staten gebleven. Die van Groningen, siende dat het hen een doren in de voet was, pooghden met alle midde-len Verdugo te bewegen, dat hy dese Schans sou aentasten, 't welck hy toestont; in voegen, dat hy een versoeck daer op deê, en den sestienden September met al sijn macht daer voor quam: maer als de Capiteynen Geeraerd Schay, Joan Sageman, Anthony Hittinga, en Jan Janszoon dapper vuer gaven, trock hy terstont van daer: hoewel het Fort op verna noch niet volbouwt, en de drooghte soo groot was, dat men rontom in 't moeras kon graven. Doch ick geloof, dat hy meer sorgh voor Graef Willem, en 't aenstaende natte herfst-weder, dan voor de Schans had; 't welck ten deel blijkt uyt de woorden, die hy tegen een Commissaris van Groningen, welcke hem tot het belegeren van de Bourtang seer aenporde, seyde, namelijk: *Brengt my eerst een briefken van onsen Heere Godt, dat het droogh weder sal blijven.*

*De nieu-
we Schans
wort be-
set,*

*daer Ver-
dugo voor
komt,*

*doch
vruchte-
loos af-
treckt.*

BELLINGWOLDER-SCHANS.

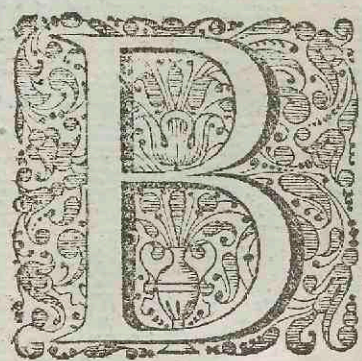

BOVRTANG.

BELLINGWOLDE.

*Gelegen-
heyt.*

ELLINGWOLDE is niet wijdt van den Dullart, en bequamelijck gelegen, om aen die sijde de wegh naer Groningen onvry te maken. Sy konnen, als 't water hoogh is, de sluyfen openen, en al't omliggende lant onder setten; en, als sy die sluyten, 't water tegenhouden, dat van de Bourtang afkomt.

*Der Sta-
ten
voorne-
men ont-
deekt.*

In't jaer cdo Io xciii hadden de Staten van Vrieslant het voornemen van Groningen, dat toen noch onder de Koning van Spanje was, te benaeuwen; dit wierd soo geheym niet gehouden, of sy kregen eenige kennis daer af: dies Verdugo met duysent vijf hondert mannen uytrock, om alle d'omgelegen plaetsen in te nemen; waer door de Staten genootsaecht waren hun voornemen uyt te stellen: doch Graef Willem stuerde daer door sijne gedachten naer Bellingwolde, als een sekere wegh en buyten gevaer voor de toevoer van allerley nootzakelijckheden naer de Bourtang; dies beval hy Tako van Hittinga, Lieutenant van sijn Regiment, met acht hondert mannen de grensen van de Drente en Vrieslandt wel te bewaren. Hy self ging met veertien vaendelen te sloop, om naer Bellingwolder-sijl te varen, dat hy, terstont na sijn aenkomst, liet sterck maken, en met krijghswercken voorsien, om daer na de Bourtang en Wedde te beter te vermeersteren; want hy most langs desen wegh allerley nootdrift bekomen, die hem oock, soo't de noot vereyschte, tot een wijck en toevlucht dienen kon. Hy had naeulijcks twee dagen met dit werck beesich geweest, of Graef Herman van den Bergh quam hem met twee duysent mannen besoecken; doch hy quam alree te spade, want de wercken waren nu al bequaem om beschermt te worden, en den Spaenschen 't hooft te bieden, die afweken, en sich te Winschoten, een ure gaens van daer, legerden. In dese tijdt sond Graef Edsard van Oost-vrieslant gesanten aen Graef Willem, om hem te groeten, en te versoecken, dat hy goede nabuerschap en de krijghs-tucht geliefde t'onderhouden; op dat sijne onderdanen niet beschadight wierden. Graef Willem kon de gesanten, om dat'er noch weynigh hutten waren, na sijn begeeren niet onthalen: want daer was soo weynigh schuytplaets, dat de soldaten sich niet wel droogh konden houden; en men sou grooter ellenden gesien hebben, indien men niet eenige houten hutten, van plancken t'samen geschroeft, die men lichtelijck weer los

*Graef-
Willem
waert
naer Bel-
lingwol-
der-sijl,*

*daer hy
een
Schans
begint te
maken,*

*en Ge-
santen
ontfangt.*

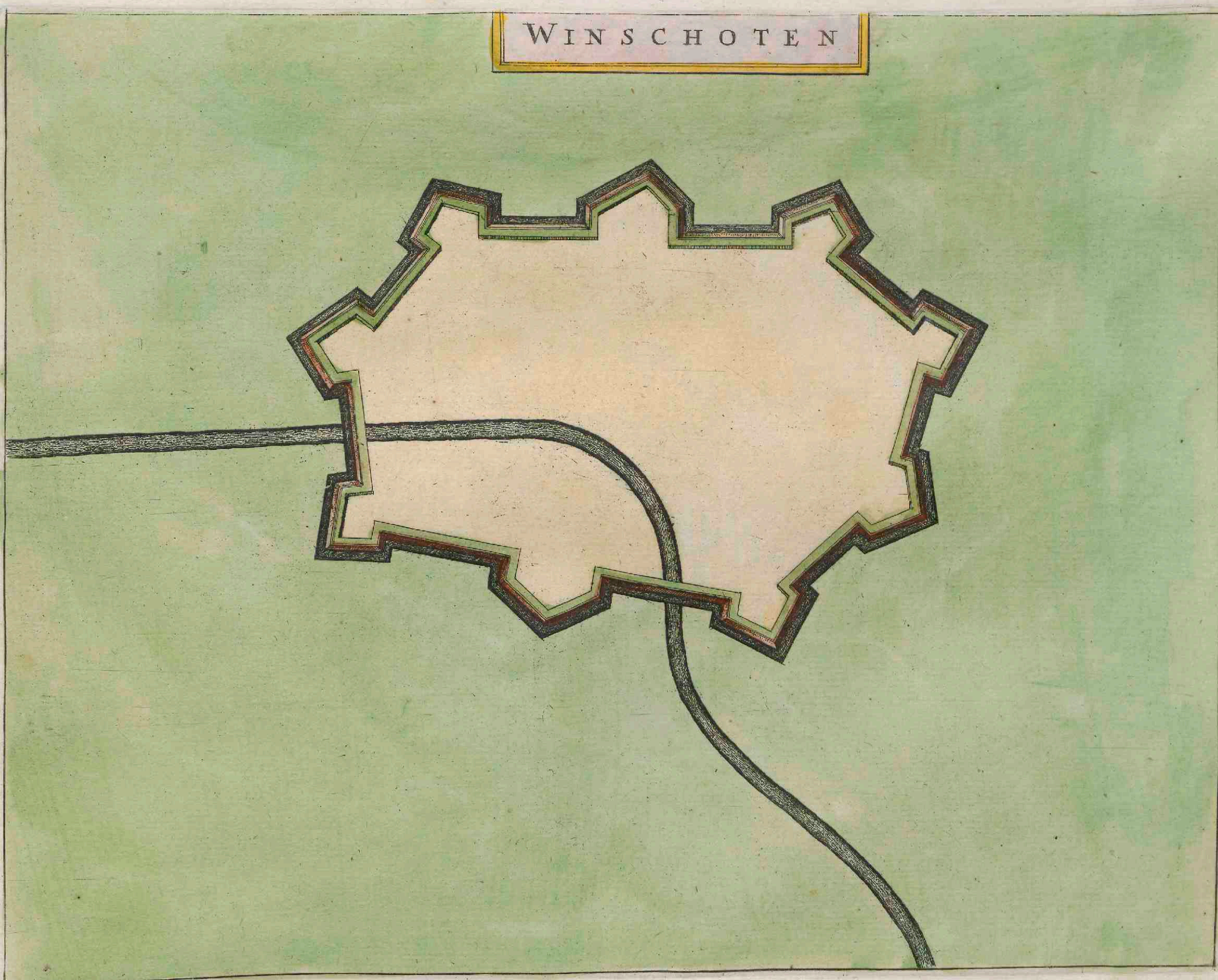
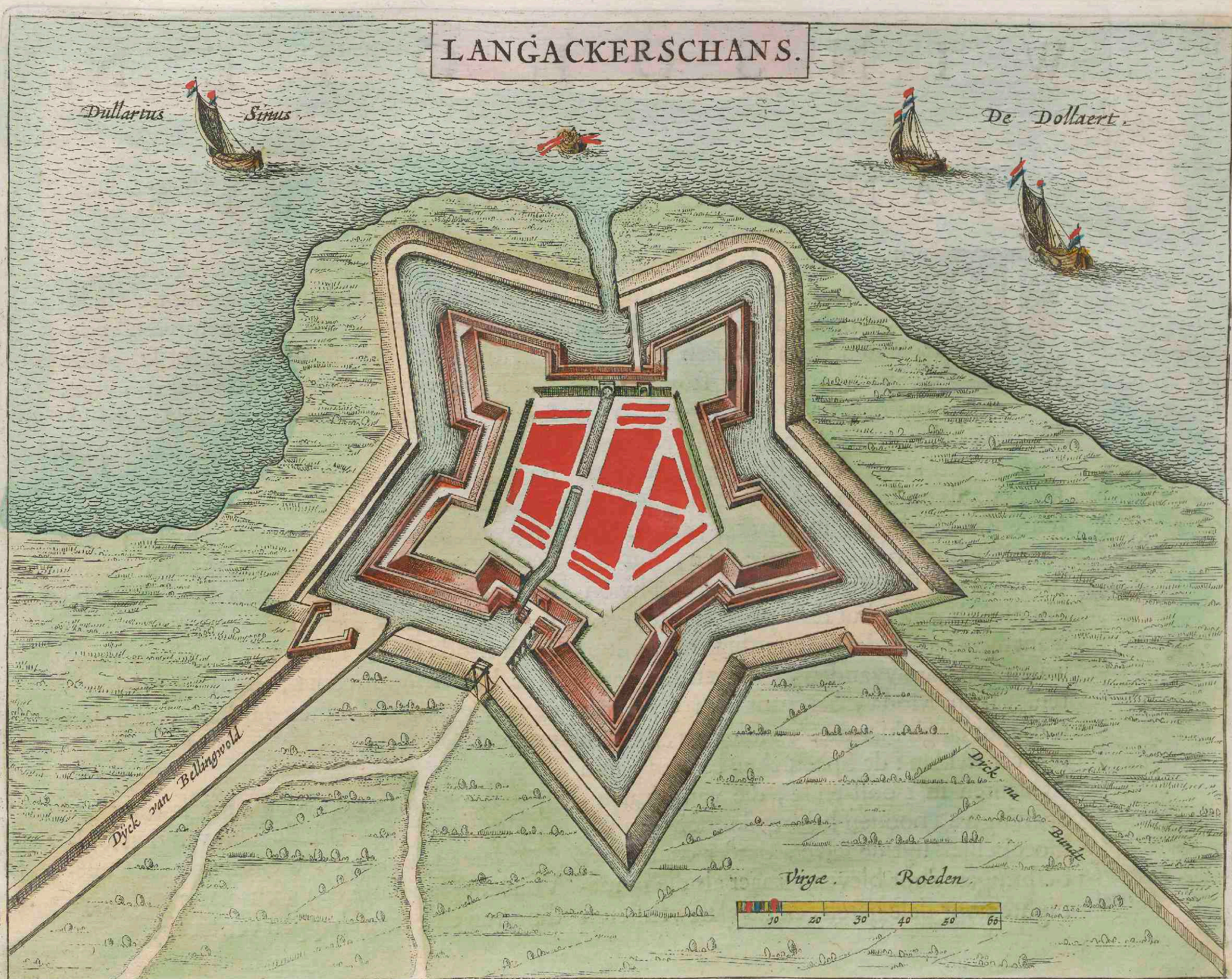
maken kon, (welcke in't eerst bespot wierden, om dat men die nooyt gesien had) te sloop had meêgebracht; ja men sou, met schand en schade, door den gestadigen regen, sonder iets te kunnen verrichten, hebben moeten afwijcken; of de meeste soldaten door ongemack, koude en regen vergaen sijn. Verdugo, siende dat hy de beschanfing op Bellingwolder-sijl niet beletten kon, versoeckt den wegh van diversie, en liet sijn ruytery in Vrieslant rijden, om sijne vyanden werck te geven. Terwijl was Graef Willem genootsaecht om op den lantdagh te Leeuwaarden te gaen; doch liet dese plaets met acht vaendelen beset blijven, om haer te bewaren en vorder te verstercken. Eenige maenden daer na quam Verdugo hier weder omtrent, als dese Schans aen de sijde naer 't water noch niet oft weynigh voorsien was, en aen de landtsijde oock noch veel ontbrack: aen de graften, die buyten den dijk waren, wierd traegh gearbeydt, om datmense niet wel maken kon; in voegen, dat men met paerden en wagenen daer uyt en in kon komen, want daer waren noch geen palissaden oft staketsels rontom; waer door de Capiteyns en soldaten, omtrent 200 sterck, weynigh moed en hope hadden, om haer te kunnen houden. Doch Capiteyn Cornput, die mede daer in was, verordende terstont een kleyne graft en wal buyten den dijk te maken. Oock waren hier twee Gedeputeerden van Vrieslant, als Albert Evers Boner, en Epo Jacobszoon, d'eerste Burgemeester te Leeuwaarden, en d'ander te Franiker, wiens tegenwoordigheyt en aensien seer nut was, om gelt en alle nootdrift voor d'arbeyders te besorgen; welke Heeren dickmael daer nae bekenden, dat men de Schans, sonder Cornputs raet en beleyt, sou verloren hebben; hoewel sy te voren op hem t'onvreden waren, om dat hy, soo sy klaegden, raedt gaf van veel groote en kostelijcke wercken te maken, waer door hy 't landt in sware onkosten braght. Verdugo beging hier een groote mislagh, dat hy soo een schoone gelegentheyt versuymde, en, soo dicht by dese Fortresse sijnde, hen tijdt gaf om d'opene plaets te sluyten, daer hy self een out ervaren krijghsman was, en vele voorname hoofden by sich had, als Graef Frederick van den Bergh, Mendo, Liaucama, Ens, Splinter, Patton en Carcana. Dese Sterckte is sedert gebleven onder 't gebiedt der Heeren Staten van de vereenighde Nederlanden, die haer nu, in dese dagen van vrede, gerustelijck en vredelijck besitten.

*de Schans
in groot
gevaer,*

*wort ver-
sterckt,
en behou-
den.*

*Cornputs
lof.*

*Mislagh
van Ver-
dugo.*

W I N S C H O T E N ,

E N

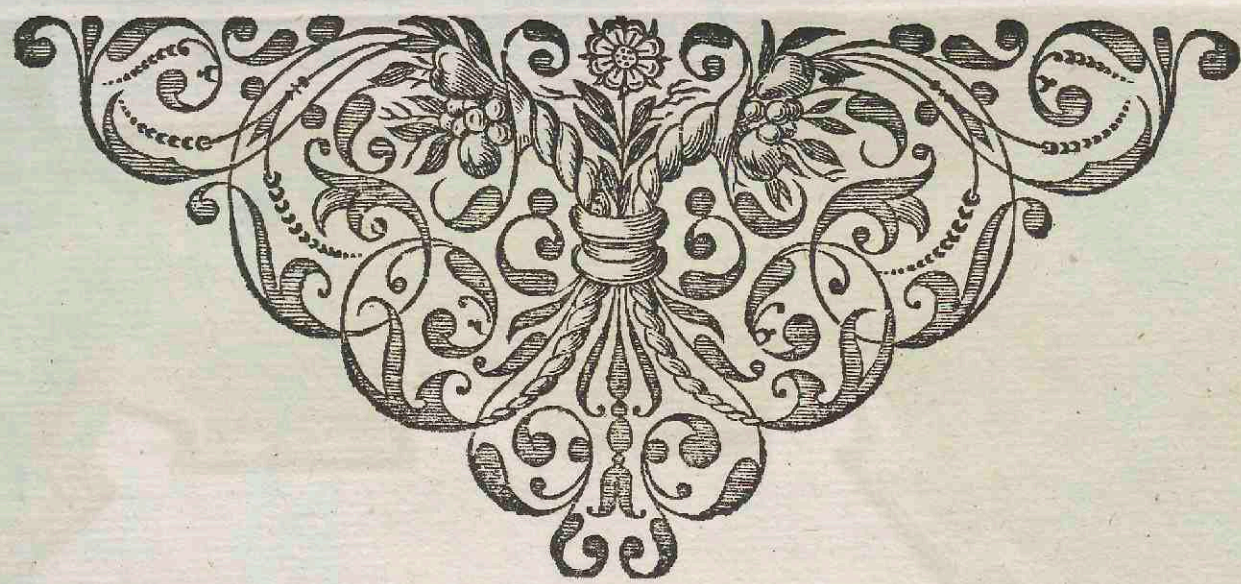
L A N G - A C K E R - S C H A N S .

BEHALVEN de Schans op de Bourtang, daer van wy gesproken hebben, die de Heeren Staten lieten maken, om de Spaenschen het stroopen in Vrieslant, Groningen en de Drent te beletten, sijn, door haer bevel, noch verscheyden andere dorpen en plaetsen versterckt, als onder andere het dorp Winschoten, dat Verdugo, in 't jaer 1593, als hy naer Wedde trock, aentaste; en, om dat het maer een slechte kerck was, vond hy noodigh het geschut daer voor te brengen; want hy meende, dat de besetting, alleen door 't sien van hare vyanden, de plaets sou verlaten. Ioan Moda, Sergeant van Capiteyn Cornput, lagh hier met 30 soldaten, die sich te weer stelden: de Spaenschen braken gaten als deuren in 't oost-ende, die van binnen, opening van nooden hebbende, schoten soo kloeckelijck uyt de selve, dat 'er eenige der bespringers doot bleven: maer als die in menigte door dese gaten, en de glase vensteren in quamen, moest Moda de kerck verlaten, stack de hutten in brant, waer door de balcken vielen, en de Spaenschen buyten moesten blijven. Moda deê ondertusschen de kerck met een raschgemaeckte wal afluyten, en den gantschen nacht tot den anderen middag dapper vuer geven; doch dewijl Verdugo self met al sijne macht daer was, heeft hy, na dat hy viermael opgeeyfcht was, sich overgegeven, nalatende het geweer: hy self wierd *en overgegeven.* aengehouden, en de soldaten, van hun bevelhebber afgesondert, moesten sweeren in ses maenden niet te dienen tegen den Koning; doch Moda swoer niet, self Verdugo prees sijne kloeckmoedicheyt, om dat hy sich soo dapper getoont had, en gaf hem volkomen vryheyt.

LANG-ACKER-SCHANS is een Fortresse, gelegen op de kant van den Dullart, tusschen de Wester-wolt en Oost-Vrieslant; soo datse een grensplaets en scheiding van dese lantschappen verstreckt.

*Winscho-
ten be-
vochten,*

*dapper be-
schermt,*

S T E D E N

onder 't gebiedt van de

H. M. H. STATEN GENERAEL

D E R

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

gelegen buyten en op de grensen der
felve Landfchappen.

Mitsgaders verfcheyde

B E L E G E R I N G E N

E N

F O R T R E S S E N

daer toe behoorende.

STEDEN

in de provincie

H. M. N. STATEN GENEVAAL

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN

gelegen buyten en op de grenzen der
zelve Landſchappen.

Metgevoers verſcheyde

BELIEGENINGEN

EN

FORTRISSEN

daer toe behoorende.

's HERTOGEN-BOSCH.

E scherpste prickel, die de menschen tot loffelijke daden beweegt, is de begeerte tot eer en een groote naam; welke seldom onnut is, en in het gemeen een ware roem voort-brengt.

Alexander de Groote; ontsteeken met een brandende genegentheyt tot een onsterflijcken lof, heeft daerom verscheyden steden in de lantschappen van Asia, als Indien, Assyrien en Egypten, naer sijnen naam doen noemen; Seleucus gaf de sijne aen Seleucien; Antiochus aen Antiochien; behalven soo veel andere steden, die hunne namen van Cesar, en andere Roomsche Keyfers ontleenen. Wat meenen wy dat hen hier toe beweegde? niets anders, dan d'onversadelijke begeerte van een nimmerstervende gedachtenis; want nevens haere treffelijke oorlooghsdaden konden sy geen beter middel, als 't voorverhaelde, bedencken. De volckeren van het westen en noorden sijn oock, gelijk die van 't oosten en zuynen, door diergelijke eergierigheyt beweegt geweest; in voegen dat meest al de grootste onder hen, met een besonderen yver, aen verscheyde landen en steden hunne naemen, tot een eeuwigh gedennen van hare persoonen en daden, nagegaten hebben. De Stadt 's Hertogenbosch, in 't Latijn *Sylva Ducis*, in Fransch *Bois-le-Duc*, en door verkorting *Bolduc* genaemt, bevesticht dese waarheyt; want sy heeft dese naam van een Hertogh diese bouwde, het welck, soo men geloof, van Godefrid de derde, Hertogh van Lothringen, in 't jaer elf hondert vier-en-tachtigh, begonnen is; sijn soon Henrick, in 't jaer elf hondert ses-en-negentigh, heeftse met een graft gesterckt, oock vermeerderd en verciert; waer door sommige desen Henrick voor den eersten stichter houden, en datse in 't laetst-gemelde jaer eerst aengevangen is. Sy was eerst rondt, en had drie poorten, die hare namen van de drie Hooft-steden, (sy self is de vierde) Leuven, Brussel en Antwerpen, om dat men door elcke poort naer een der selve ging, ontleenden; die nu, door 't vergrooten der Stadt en voorsteden, en om datse tot andere saken gebruyckt sijn, hare namen verloren hebben. De overblijffelen van hare oude muren siet men noch by de vismarckt, tusschen de wisselbrugh, de marckt, en achter 't oude hof. Den eersten omring en 't besluyten der Stadt

Naem,
en oorsprong
der Stadt:

is in 't jaer duysent drie hondert achtien geschiet, van de Kruyspoort af, die men eerst de Brusselsche noemde, by 't eynde der Vuchter-strael, tot aen Ortendune, en de Pinerpoort, soo dat de Hintemer- en Vuchter-straten daer in begrepen waren: de voorsteden wierden oock met graften voorsien, en, naer eenige jaren, met muren gesterckt. Sy is in het jaer duysent vier hondert drie-en-vijftigh weder vergroot, en op verscheyde plaetsen vermeerderd. Men leeft dat in 't jaer duysent vijf hondert veertien aen 't eynde van de Hintemer-strael, en twee jaren daer nae van de Vuchter-strael, stercke muren van kareelsteen gemaect sijn, op de sijde die naer Antwerpen streckt, tusschen 't zuynen en 't westen, en aen de sijde naer de Grave, tusschen het oosten en 't noorden: in voegen, datse nu op een andere wijze, dan eertijts, besloten is; want sy is nu driehoekigh, wiens eynden soo wijt uytstrecken, en soo een grooten omloop veroorsaeken, dat een goet voetganger anderhalf uur in 't omgaen moet besteden. Sy heeft seer stercke muren, als ick aengeroert heb, en is met seven breede bolwercken voorsien; de graften sijn, door de vloet der rivieren Dommel en Aa, van een ongelooflijke diepte en breedte. Daer waren eertijds seven poorten, waer van 'er twee toegemetselt, en nu maer vijf sijn; d'eerste is de Vuchter-poort, eertijds de Picard-poort genoemt, waer door men naer Antwerpen gaet, dese is seer fraey gebouwt, en met een dobbele graft en twee ophalende bruggen versorget; de tweede is de Ortemer-poort, die op den wegh naer Bommel streckt; de derde, de Hintemer-poort, waer door men naer de Stadt Grave gaet, dese is oock met een hoornwerck, en met een dobbele graft en twee bruggen versterckt; de vierde is S. Ianspoort, die op de wegh naer Heusden staet; en de vijfde S. Antonis-poort, in 't gemeen de Dijkpoort genaemt, seer gerieflijk voor hen die van Helmont en Eynhoven komen. Door dese Stadt loopen veel graften, waer onder eenige soo sterck vlieten, datse snel en diep genoegh sijn om schepen te dragen; over dese wateren leggen een-en-vijftigh steene, en acht-en-dertigh gemeene houte bruggen, en byna soo veel besondere.

De Domkerck, in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-vijftigh tot een Bisschoplijke stoel verheven, is S. Ian gewijdt; 't is een aensienlijk en heerlijk gebouw, met een seer konstigh en kostelijk uurwerck verciert.

De inwoonders deser Stadt sijn seer strijdtbaer

hare eerste vergrooting:

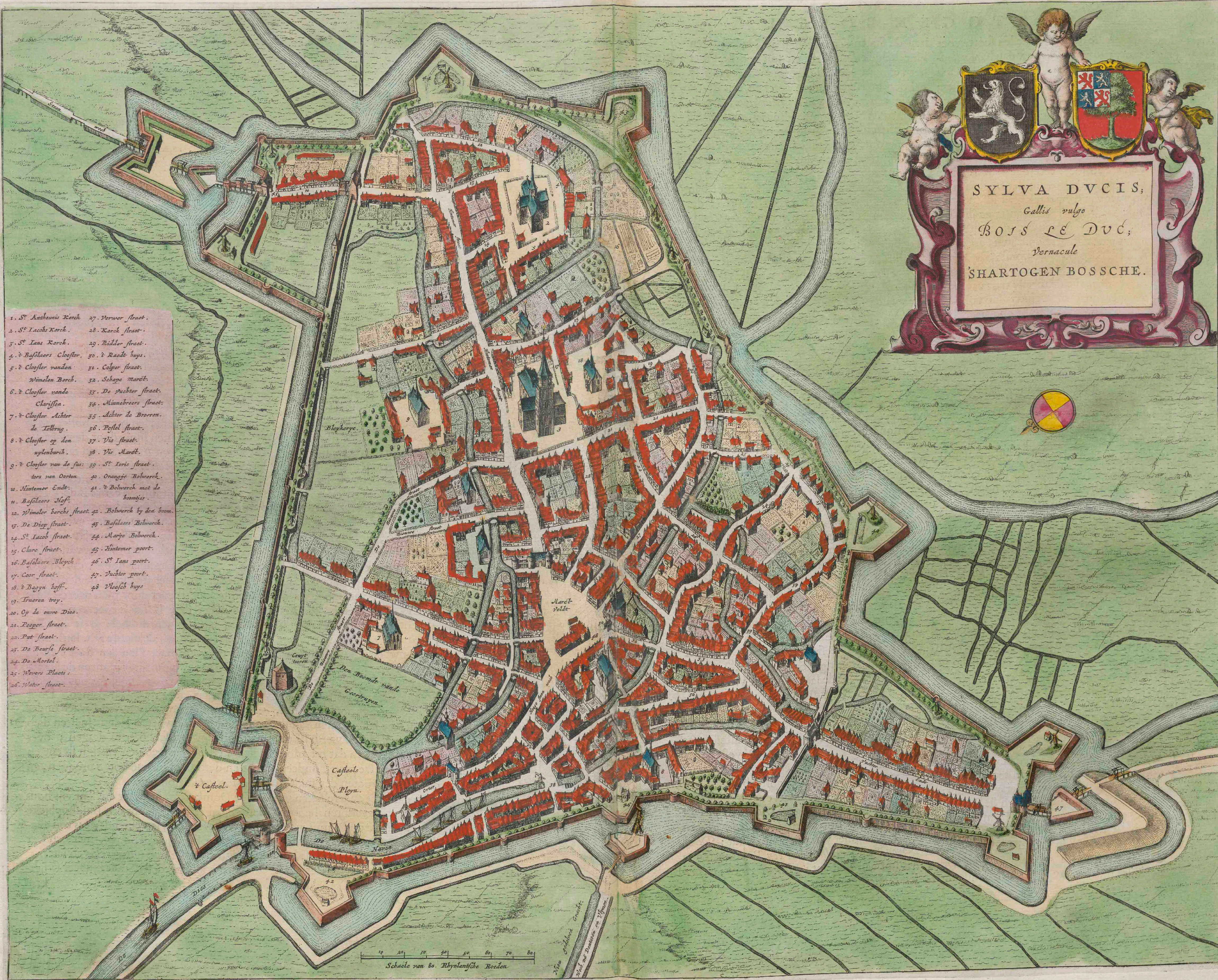
tweede vergrooting.

Gedaente en grootte.

Poorten.

Bruggen.

Hooftkerck.

1. St. Anthems Kerk.	27. Verwer straat.
2. St. Jacobs Kerk.	28. Kerk straat.
3. St. Jans Kerk.	29. Rinder straat.
4. St. Jans Klooster.	30. St. Radeke huys.
5. St. Jans Klooster.	31. Calper straat.
6. St. Jans Klooster.	32. Schepers markt.
7. St. Jans Klooster.	33. De Ruyter straat.
8. St. Jans Klooster.	34. Minnebreers straat.
9. St. Jans Klooster.	35. Achter de Brorren.
10. St. Jans Klooster.	36. Postel straat.
11. St. Jans Klooster.	37. Vis straat.
12. St. Jans Klooster.	38. Vis Markt.
13. St. Jans Klooster.	39. St. Joris straat.
14. St. Jans Klooster.	40. Oranjes Boerwerk.
15. St. Jans Klooster.	41. St. Jans Boerwerk.
16. St. Jans Klooster.	42. Boerwerk by den boom.
17. St. Jans Klooster.	43. St. Jans Boerwerk.
18. St. Jans Klooster.	44. St. Jans Boerwerk.
19. St. Jans Klooster.	45. St. Jans Boerwerk.
20. St. Jans Klooster.	46. St. Jans Boerwerk.
21. St. Jans Klooster.	47. St. Jans Boerwerk.
22. St. Jans Klooster.	48. St. Jans Boerwerk.
23. St. Jans Klooster.	
24. St. Jans Klooster.	
25. St. Jans Klooster.	
26. St. Jans Klooster.	
27. St. Jans Klooster.	
28. St. Jans Klooster.	
29. St. Jans Klooster.	
30. St. Jans Klooster.	
31. St. Jans Klooster.	
32. St. Jans Klooster.	
33. St. Jans Klooster.	
34. St. Jans Klooster.	
35. St. Jans Klooster.	
36. St. Jans Klooster.	
37. St. Jans Klooster.	
38. St. Jans Klooster.	
39. St. Jans Klooster.	
40. St. Jans Klooster.	
41. St. Jans Klooster.	
42. St. Jans Klooster.	
43. St. Jans Klooster.	
44. St. Jans Klooster.	
45. St. Jans Klooster.	
46. St. Jans Klooster.	
47. St. Jans Klooster.	
48. St. Jans Klooster.	

Schaele van de Rhynlandtse Roeden

's H E R T O G E N - B O S C H.

Invoon-
deren
aert.

baer en kloecke oorlooghs-lieden soo te voet als te paert; soo dat sy, meer dan hare naburen, den strengen aert der oude volckeren van dit gewest schijnen behouden te hebben; hoewel sy nu in beleeftheydt, sedigheydt en allerley handel voor niemant wijcken, als die met veel geestrijcke konstenaers en verstandige werck-lieden voorsien sijn.

Marckt.

Sy heeft oock een groote en ruyme markt, rontom verciert met heerlijke gebouwen, en met d'uytgangen van acht der voornaemste straten, waer van die gelijk als 't middelpunt is.

Hayfen.

In de Stadt sijn meer dan twee duysent schoone huysen, behalven een menighe kleine en van weynigh aensien. Sy is, door hare gelegenheydt, en de bouwkonst, seer sterck; want sy leydt in 't midden van laege en moerassige weyden, die de meeste tijdt van 't jaer onder water sijn, en 's winters soo vol slijck en modder, dat de Stadt byna ongenaekbaer is, uytgeleyt naer 't suyden, omtrent het dorp Vucht, daer de velden wat hooger sijn: waerom de Spaenschen, eenige jaren voor de laetste belegering, dese sijde met twee Forten gesterckt hebben; daer van 't een, dat naest aen de Stadt is, S. Antony genaemt, op de kant van de Dommel leydt, omtrent hondert tachtigh Rhijnlantische roeden van 't uiterste bolwerck by de Vuchter-poort, met vier bolwercken, een breede graft, wallen en andere wercken versorgt. 't Ander Fort oft Schans, Isabella genaemt, omtrent seventigh Rhijnlandtsche roeden van S. Antony gelegen, is met vijf vaste bolwercken, een dubbele graft en andere sterckten voorsien; en soodanigh gebouwt, dat de verstandighsten onser eeuwe daer niets kunnen byvoegen; oock soo wel in alle deelen gesterckt, dat men het onder de onwinnelijke plaetsen telde. Noch is 'er een derde Fort, dat men de Pettelerschans noemt, omtrent twee hondert vijf-en-dertigh roeden van de Stadt, met vijf bolwercken, diepe graften, en hooge wallen, bewaert. Alle dese Sterckten sijn buyten de Stadt, om haer te beter te beschermen. Van de graft rontom de Stadt heb ick gesproken, waer van de wateren uyt twee verscheyden plaetsen elckander ontmoeten, en 't samen-vloeyen. Daer de Diefse in de Stadt komt, sijn twee stercke bolwercken dicht by de wal: de Vuchter-poort

Forten of
Schan-
sen,

wordt met gelijcke wercken bewaert: by de Hintemer-poort, daer 't rivierken de Aa in de Stadt komt, sijn noch meerder en stercker vastigheden, insonderheyt buyten de Stadt: soo dat 'er niets nieu gevonden is, om een plaets te verstercken, of het schijnt aen dese Stadt waergenomen te sijn; en soo de Spaenschen, door 't vertrouwen op hare gelegenheydt, noch iets mochten vergeten hebben, dat heb-

en andere
verster-
kingen.

ben de Staten der vereenighde Nederlanden kloeckelijck verbeterd, en hun voordeel met het versuym van d'andere gedaen; want sy hebben, behalven andere wercken, een sterck kasteel aen 't eynde van d'Orterstraet, daer de Diefse in de Stadt komt, gebouwt, en met vijf bolwercken versorgt. Haren omgang, met seven groote bolwercken daer in begrepen, is nu omtrent seven duysent ses hondert en sestig treden.

De regeering der Stadt bestaet meest in twee hooge Amptenaren oft Schouten, die van edelen huysen moeten wesen, daer van de eene van de burgerlijke, en d'andere van de strafbare misdaden kennisse neemt, hoewel somtijds een persoon beyde de ampten bekleet. De Schepenen bedienen alle saken de beyde Rechten aengaende, als die de hoogste waerdigheden in dese Stadt besitten: sy worden jaerlijcks op nieu gekosen. Eertijds waren 'er hier maer seven, maer Karel de vijfde, in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-twintigh, voegde 'r twee by. Sy hebben 't vermogen, om alle geltboeten, daer de kleynste misdaden mede gestraft worden, te vermeerderen, verminderen, oft te veranderen. De voorseyde Keyser Karel gaf in 't jaer duysent vijf hondert een-en-dertigh een verbodt uyt, dat men geen vaste goederen mocht vreemden, belasten nocht verpanden, dan voor Schepenen, oft voor de Richtbanck, daer onder de goederen gelegen waren. Sy nemen kennisse van alle geschillen, op 't verfoeck der partyen, die over de personen en goederen der borgers en inwoonders ontsaen. Men beroept voor hare banck niet alleen de geschillen, die voor mindere Rechters in 't gebiedt der Stadt geweest sijn, maer oock die van Landen en Dormalen. Niemand kan hier Raedt worden, 't en sy hy een ingeboren is: oock moet hy 't geheele jaer sijner bediening in de Stadt blijven wonen; en als hy sijn tijt uytgedient heeft, mach hy niet, dan naer twee jaren, weder gekoren worden.

De bor-
gerlijke
besie-
ring der
stad.

Dese Stadt is de laetste van de vier Hooftsteden, oft de Hooft-stadt van 't vierde gedeelte van Brabant, onder wiens gebiet vier landekens gelegen sijn, als de Kempen, Peel-landt, Maeslant en Oosterwijk; daer in de stedekens Helmont, Eyndhoven, Megen, Ravesteyn, de Grave, en vele dorpen, begrepen worden.

Waerdig-
heydt.

's Hertogenbosch heeft voortgebracht *Vilhelm Enckervoort*, Cardinael en een treffelijck Prelaet: *Georgius Macropedius*, een geleert Professor in de drie talen: *Ioan Vladerack*, een groot beminmer van sijn Vaderlandt: *Dirck Nopen*, en *Vilhelm van Veen*, Raetsheeren in het hof van Brabant: *Arnout Arlen*; en *Goswinus Steganus*.

Vermaer-
de man-
nen.

't B E L E G H
van
's H E R T O G E N - B O S C H,
in 't jaer M D C X X I X.

Uyt de historie van DANIEL HEINSIUS getogen.

oorlogs-
geruch-
ten.

N 't begin der lente van 't jaer M D C X X I X liepen vele geruchten, gelijk gemeenlijk in tijden van oorloge gebeurt, van verscheyden aenslagen, die de Prins van Oranje, Veltheer van de legers der Vereenighde Staten, tot het aenstaende velt-leger ontworpen had. Welck oorfaeck was, dat yder in de geselschappen, uyt nieuwsgierigheydt en lust tot de gemeene saken, in sijn inbeelding een stadt verordende, die de Prins sou gaen belegeren; maer 't meestendeel dacht iets anders dan de Vorst van Oranje: want eenige wilden naer Breda, andere naer Hulst, en d' yverighste meenden Lingen; doch der meesten roep was van Antwerpen, en seker niet t'ontijde, dewijl het voordeel toebrecht; om dat het volck ('t sy dan dat dit gerucht, door gaeuwe Staet-kundigen, om des vyandts oogen te verblinden, verspreyt was, oft door iemandt van de gemeente versiert,) groot genoeg en blyfchap daer uyt schepte. De verstandighsten presen den Prins, als oorfaeck van dit gerucht, t welck men gewoon is te laten loopen, om sijne vyanden te verkloecken; oock gaf het den Spaenschen eenige ongerustheydt, en veel overlegging, welck doch des Princen aenslagh was. Drie voorneme Oversten wierden gesonden naer Lingen, 's Hertogenbosch, en Wesel, met last om die te besluynen, alle wegen in te nemen en te besetten, 't sy dan tot een belegering, oft misschien uyt een krijghs-list. Evenwel prees een yder dit voornemen, en beelde sich in, dat men die alle drie aentasten sou; t welk, den Staetschen onbekent sijnde, evenwel by de vyant geloofst wierdt.

De Prins van Oranje liet al het oorlooghs-gereetschap en reystuygh eerst wegh trecken, daer na al het krijghs-volck; en den drie-en-twintigsten April uyt 's Gravenhage gescheyden, reysde met sulck een yver, dat hy naer twee dagen t'Arnhem quam. Daer beval hy

Jacob Wyts, Major generael, oft opperste Wachtmeester van 't leger, een verstandigh en dapper man om alle oorloghs-bevelen met groote snelheydt uyt te voeren, dat hy met eenige vaendelen sekeren wegh besetten sou, dewijl een deel van 't leger, door tegenwinden en andere ongelegentheden, niet by hen kon komen. Oranje beval oock aen al de naeste besettingen, te Arnhem by hem te komen; en eenige andere troepen naer Nimmegen, een stadt aen de Wael gelegen, te trecken; met last, om den acht-en-twintighsten, alle op de Moockerheyde, tusschen Nimmegen en het dorp Moock gelegen, te komen, alwaer d'algemeene byeenkomst van 't leger verordent was. Op de gestelde tijdt was hier het heele leger, en bleef dien dagh in slagh-ordre; tot een proef en blyck, dat men in eenige jaren 't leger met soo een dapperheydt en snelheydt niet vergadert had. 't Was seker seer aengenaem al het volck dus in drie hoopen, met goede ordre verdeelt, te sien. De voortocht, wien dese eer door 't lot toegeval-

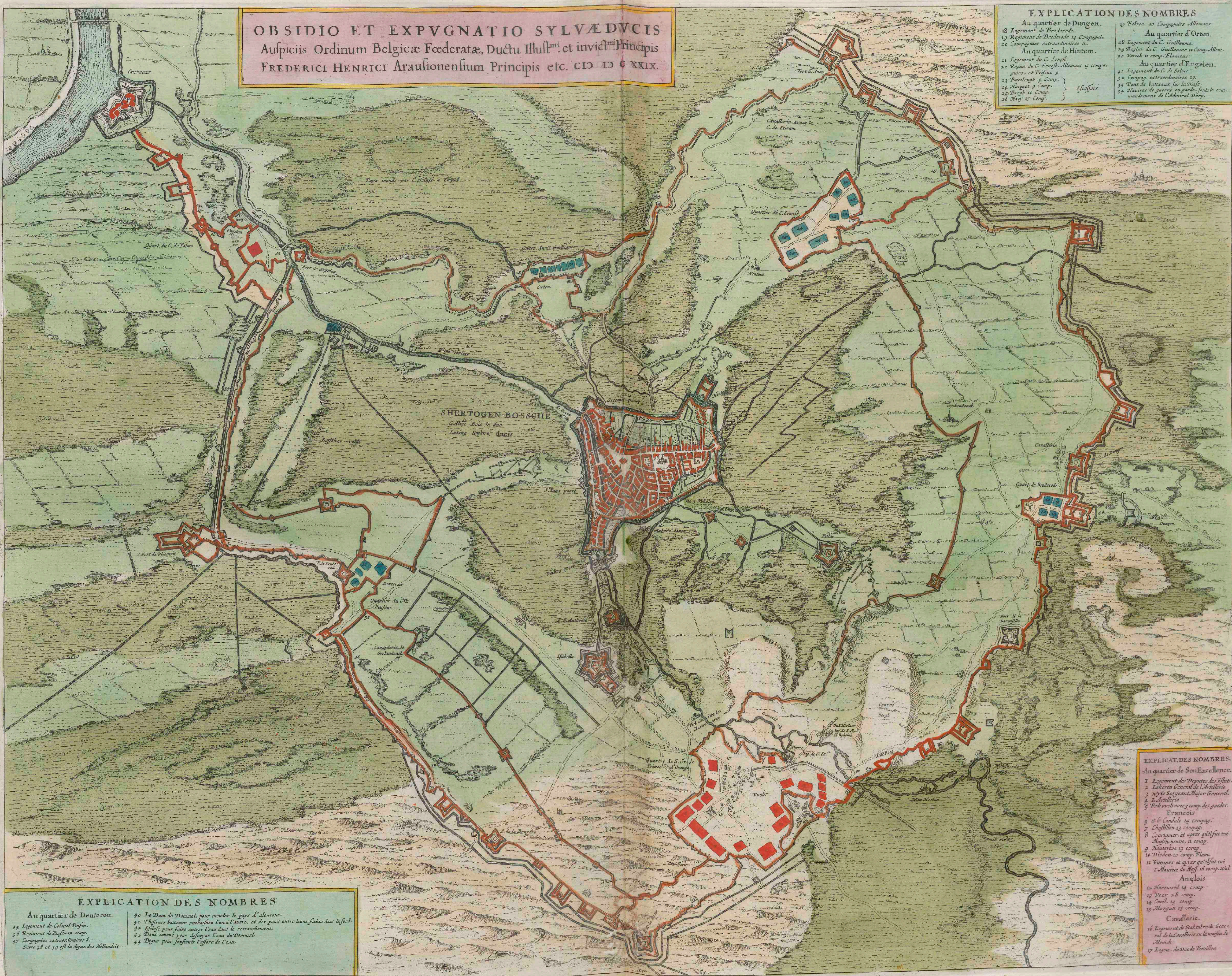
Versa-
melplaats
van het
leger.

Ordre en
getal van
't krijghs-
volck.

b

van

OBSIDIO ET EXPVGNATIO SYLVÆDVICIS
 Auspiciis Ordinum Belgicæ Federatæ, Ductu Illust^{ri} et invict^{issimi} Principis
 FREDERICI HENRICI Aradionensium Principis etc. CID 13 6 XXIX.

EXPLICATION DES NOMBRES
 Au quartier de Dungen.
 18 Regiment de Brabant.
 19 Compagnies extraordinaires.
 Au quartier de Hinte.
 20 Regiment de C. Engel.
 21 Compagnies extraordinaires.
 22 Regiment de C. Engel.
 23 Compagnies extraordinaires.
 24 Compagnies extraordinaires.
 25 Compagnies extraordinaires.
 26 Compagnies extraordinaires.
 27 Compagnies extraordinaires.
 28 Compagnies extraordinaires.
 29 Compagnies extraordinaires.
 30 Compagnies extraordinaires.
 Au quartier d'Engelen.
 31 Compagnies extraordinaires.
 32 Compagnies extraordinaires.
 33 Compagnies extraordinaires.
 34 Compagnies extraordinaires.
 35 Compagnies extraordinaires.
 36 Compagnies extraordinaires.
 37 Compagnies extraordinaires.
 38 Compagnies extraordinaires.
 39 Compagnies extraordinaires.
 40 Compagnies extraordinaires.

EXPLICATION DES NOMBRES
 Au quartier de Deuten.
 41 Compagnies extraordinaires.
 42 Compagnies extraordinaires.
 43 Compagnies extraordinaires.
 44 Compagnies extraordinaires.
 45 Compagnies extraordinaires.
 46 Compagnies extraordinaires.
 47 Compagnies extraordinaires.
 48 Compagnies extraordinaires.
 49 Compagnies extraordinaires.
 50 Compagnies extraordinaires.
 51 Compagnies extraordinaires.
 52 Compagnies extraordinaires.
 53 Compagnies extraordinaires.
 54 Compagnies extraordinaires.
 55 Compagnies extraordinaires.
 56 Compagnies extraordinaires.
 57 Compagnies extraordinaires.
 58 Compagnies extraordinaires.
 59 Compagnies extraordinaires.
 60 Compagnies extraordinaires.

EXPLICATION DES NOMBRES.
 Au quartier de Son Excellence.
 1 Regiment des Paysans des Pays.
 2 Regiment des Paysans des Pays.
 3 Regiment des Paysans des Pays.
 4 Regiment des Paysans des Pays.
 5 Regiment des Paysans des Pays.
 6 Regiment des Paysans des Pays.
 7 Regiment des Paysans des Pays.
 8 Regiment des Paysans des Pays.
 9 Regiment des Paysans des Pays.
 10 Regiment des Paysans des Pays.
 11 Regiment des Paysans des Pays.
 12 Regiment des Paysans des Pays.
 13 Regiment des Paysans des Pays.
 14 Regiment des Paysans des Pays.
 15 Regiment des Paysans des Pays.
 16 Regiment des Paysans des Pays.
 17 Regiment des Paysans des Pays.
 18 Regiment des Paysans des Pays.
 19 Regiment des Paysans des Pays.
 20 Regiment des Paysans des Pays.
 21 Regiment des Paysans des Pays.
 22 Regiment des Paysans des Pays.
 23 Regiment des Paysans des Pays.
 24 Regiment des Paysans des Pays.
 25 Regiment des Paysans des Pays.
 26 Regiment des Paysans des Pays.
 27 Regiment des Paysans des Pays.
 28 Regiment des Paysans des Pays.
 29 Regiment des Paysans des Pays.
 30 Regiment des Paysans des Pays.
 31 Regiment des Paysans des Pays.
 32 Regiment des Paysans des Pays.
 33 Regiment des Paysans des Pays.
 34 Regiment des Paysans des Pays.
 35 Regiment des Paysans des Pays.
 36 Regiment des Paysans des Pays.
 37 Regiment des Paysans des Pays.
 38 Regiment des Paysans des Pays.
 39 Regiment des Paysans des Pays.
 40 Regiment des Paysans des Pays.
 41 Regiment des Paysans des Pays.
 42 Regiment des Paysans des Pays.
 43 Regiment des Paysans des Pays.
 44 Regiment des Paysans des Pays.
 45 Regiment des Paysans des Pays.
 46 Regiment des Paysans des Pays.
 47 Regiment des Paysans des Pays.
 48 Regiment des Paysans des Pays.
 49 Regiment des Paysans des Pays.
 50 Regiment des Paysans des Pays.
 51 Regiment des Paysans des Pays.
 52 Regiment des Paysans des Pays.
 53 Regiment des Paysans des Pays.
 54 Regiment des Paysans des Pays.
 55 Regiment des Paysans des Pays.
 56 Regiment des Paysans des Pays.
 57 Regiment des Paysans des Pays.
 58 Regiment des Paysans des Pays.
 59 Regiment des Paysans des Pays.
 60 Regiment des Paysans des Pays.

't B E L E G H V A N

van Bouillon de derde : soo dat 'er in alles omtrent vier-en-twintigh duysent soldaten te voet, en vier oft vijf duysent te paert waren.

De Colonel Pinsen wiert met vier-en-twintigh vaendelen by Schencke-schans gelaten, om den vyandt 't hooft te bieden; oft sich by den Prince, soo ras hy sulck bevel kreegh, te voegen: die, op alle noodige saecken goede ordre gestelt hebbende, sich den selven dagh met het gantsche leger by Moock, een dorp tusschen de Grave en Nimmegen op de kant van de Mase, neersloegh. De volgende morgenstont deé hy hen langs een schipbrug by de stadt Grave over de Mase trecken, naer dat hy Stakenbroeck belast had sich tusschen Breda en 's Hertogenbosch te legeren, om te beletten, dat de Spaenschen eenigh volck, tot verstercking van de besetting, daer in son-den. 't Leger der Staten had tegen verscheyde swarigheden te strijden. De voornaemste was de groote hitte, die in dese tijt soo uyt-maten sterck was, dat de soldaten in 't sandt soncken, en niet, dan met de grootste moeyten, voort-trocken, waer door datse somtijds te rug, en buyten hunne geleden bleven. Dit wiert de Veltheer gebootschap, die daer in goede ordre stelde; want 's avonts liet hy al de Hooft-lieden by hem komen, en beval hen ernstigh, met goede forge hunne ampten waer te nemen; daer hy byvoegde, *indien sy geen acht namen om hunne soldaten in de geleden en ordre te houden, dat de Officiers self voor d'over-treders gestraft souden worden.* Door welcke krijghs-tucht een yder soo wel op sijn hoede en in sijn plicht bleef, dat het leger in goede ordre voort-trock, en quam 's anderen daeghs, omtrent een mijl van 's Hertogenbosch, te Heefwijck, daer een sterckte, die de Spaenschen voordeeligh was, sich so ras alsse opge-eischt wiert overgaf. Waer op Graef Henrick van den Bergh, Gouverneur van Gelder, (die over 't Spaensch krijghsvolck, dat tusschen de Maes en den Rhijn lagh, gebodt,) twijfelende wat hy in dit gedreyghde gevaer doen sou, eerst noodigh dacht, eenige vaendelen naer Wesel te senden; op dat de Staetschen op die stadt niet souden voornemen, en hy alsoo des Konings grensplaetsen versorgen. Sijnde daerna gewaerschouwt, dat de Prins alreets te Moock gelegert was, sondt hy terstont volck naer Venlo en Roermond; maer onlangs daer op verstaende, dat hy over de Mase was, beval hy datelijck eenige benden naer Maestricht te gaen. Toen trock hy naer Hasselt, van daer te Dieft, na dat hy eenigh volck by de vloet Demer, in 't gebiedt van Luyck, gelaten had, uyt vreesse, dat sijn vyanden lichtelijck in kleyn Brabant souden komen: maer

't Voor-nemen van Graef Henrick.

wat hy doen kon oft sich inbeelde, dewijl sijn gesicht te duyfter was om 't voornemen van Oranje te bespeuren, sijn geest bleef beset met verwarde gedachten, niet wetende, wat raet hy in dese gelegentheyte voor de beste en sekerste nemen sou: eyndelijck besloot hy terstont naer Brussel by d'Aerts-Hertogin te gaen. Den eersten May vertrock des Princen volck van Heefwijck, en legerden hun, in des vyants gesicht, dicht by de Stadt. Ernst Casimir, Gouverneur van Vrielandt, met sijn Regiment, en vier andere, half Schotten, half Friesen, en twintigh cornetten paerden, daer de Graef van Stirum over gebood, naderden de Stadt, en plaetsten sich in 't dorp Hintem, naer welck een van de stadts-poorten, waer uyt men derwaerts gaet, genoemd is. Graef Willem van Nassou, met twee Regimenten, en drie vaendelen van 't nieuwe volck, hadden bevel van de Prins, om sich 't Orten te legeren, en van daer vier benden naer Engelen, een dorp aen de Diefse, tusschen Crevecœur en de Stadt, te senden; om desen wegh, waer langs men alle eerwaren in 't leger brengen sou, wel te bewaren. De Veltheer legerde sich by de Dommel in 't dorp Vucht, op de wegen van Breda en Antwerpen, waer een groot deel van 't leger by hem was, hebbende voor hem de twee stercke Schanssen Isabella, en S. Antony. Terstont wiert bevolen, dat men noch dien selven dagh plaets kiezen, en gereetschap maken sou om de vyandt aen te tasten. De volgende dagh wiert besteeft, om te besichtigen, en de approchen oft naerderingen te verordenen. Antony, Baron van Grobendonck, uyt het doorluchtigh geslacht van Schets gesproten, met een besetting van drie duysent mannen te voet, en drie hoopen ruyt-ery, bewaerde de Stadt, welke, naer veler en sijn eygen gevoelen, niet te bestrijden en onwinnelijck was. Dese krijghsman, gewoon in dese Stadt te gebieden, was van een hoogh gemoet, heftigh, listigh, omfiende, en die gemeenlijck getrouwe bespieders aen de handt had, om 't voornemen sijner vyanden 't ontdekken; evenwel stont hy, door d'aenkomst van 't Staten leger, een weynigh verstemt; want hy had alrijds geloofst, dat sy op Breda, oft eenige andere gebuer-stadt, hun ooghemerck hadden.

Aenvang van het belegh.

De Gouverneur der Stadt.

In de approchen oft naerderingen was niet soo vreeselijck voor de moedigheyt van des Princen volck, dan 't aensien deser Stadt: want men sach aen alle sijden niet dan water, dat overal verspreyt was; uyt het midden van het welcke, gelijk uyt de schoot van een breedte en ruyme zee, de torens en muren in gedaente van schepen oprefen; in voegen, datse

De swarigheden deser belegering.

eer

's H E R T O G E N - B O S C H.

eer een vloot fchepen die op 't water dreven , dan een ftadt die in 't vafte landt leght , geleeck.

Siet de Taxandree van Grammajus.

Vele feyden , dat dit beleght tijdt en moeyte verloren was ; want het dacht hun een onnut poogen , foo een Stadt te willen dwingen , die tienmael de vyandt van fijn poorten gejaeght , en foo veel belegeringen , diefe om haer muren gefien had , doen opbreken. Sommige , die geen vafte redenen hadden , om tegen 't beleg te fijn , fochten eenige waerfchijnlijke ; *want , feyden fy , onfe somers fijn kort , en veeltijds kout en vochtigh ; en als daenftaende voorby is , fal 't leger leggen ter genade van het water , storm , en felle winter . Schoon de konft de Stadt niet gesterckt had , de Natuur heeftfe genoegh voorfien , om haer onwinbaer te maeken , dewijfe in moeraffen en verdroncke landden , die ongenaekbaer fijn , gelegen is . Oock moet men niet twijfelen , oft de Spaenfchen fullen al hun vermogen befteden , om defe plaets , die hun foo waerd is , te bewaren , en onsen voortgang te ftutten .*

Doch niet tegenftaende al defe ongegronde redenen , die men na haer waerdy achte , ging men voort , om de wijfe raedtflagen der Overheden uyt te voeren ; want in 't eerft der Meymaent wiert de circumvalatie oft omtreck en befchuyting , door de neerftigheyt der foldaten in acht dagen , beneffens hunne hutten , gemaect . Voor 't eynde der gemelde maent was men foo feer gevordert , dat 'er reduyten opgeworpen , de trencheen geopent , die fes voeten hoogh en feven dick waren ; een graft van acht voeten wiert rontom 't leger gegraven , en naemaels breeder gemaect , als men de noodighfte wercken beforgt had : buyten de circumvalatie bouwde men feven vierkante fortten , 't befte , Vliemen genaemt , had een hoornwerck ; dat van S. Anna was foo fterck niet , en flechs met een kroonwerck voorfien ; behalven defe waren 'er negen-en-veertigh reduyten , fectien hoornwercken , en alles wat men in foo een fwaer beleght kon wenfchen . Binnen de circumvalatie oft omtreck naer de Stadt , maeckte men , tot verfekering van 't volck die in d'approchen waren , negen-en-veertigh reduyten , en vele batteryen tegen over de Stadts fterckten en bolwercken ; en vier andere vierkante fortten , grooter dan de vorige . Den omtreck buyten het leger was veertigh duysent en drie paffen oft treden ; maer die van binnen twintigh duysent vijf hondert en fes .

De Gouverneur bereyt fch tot tegenweer.

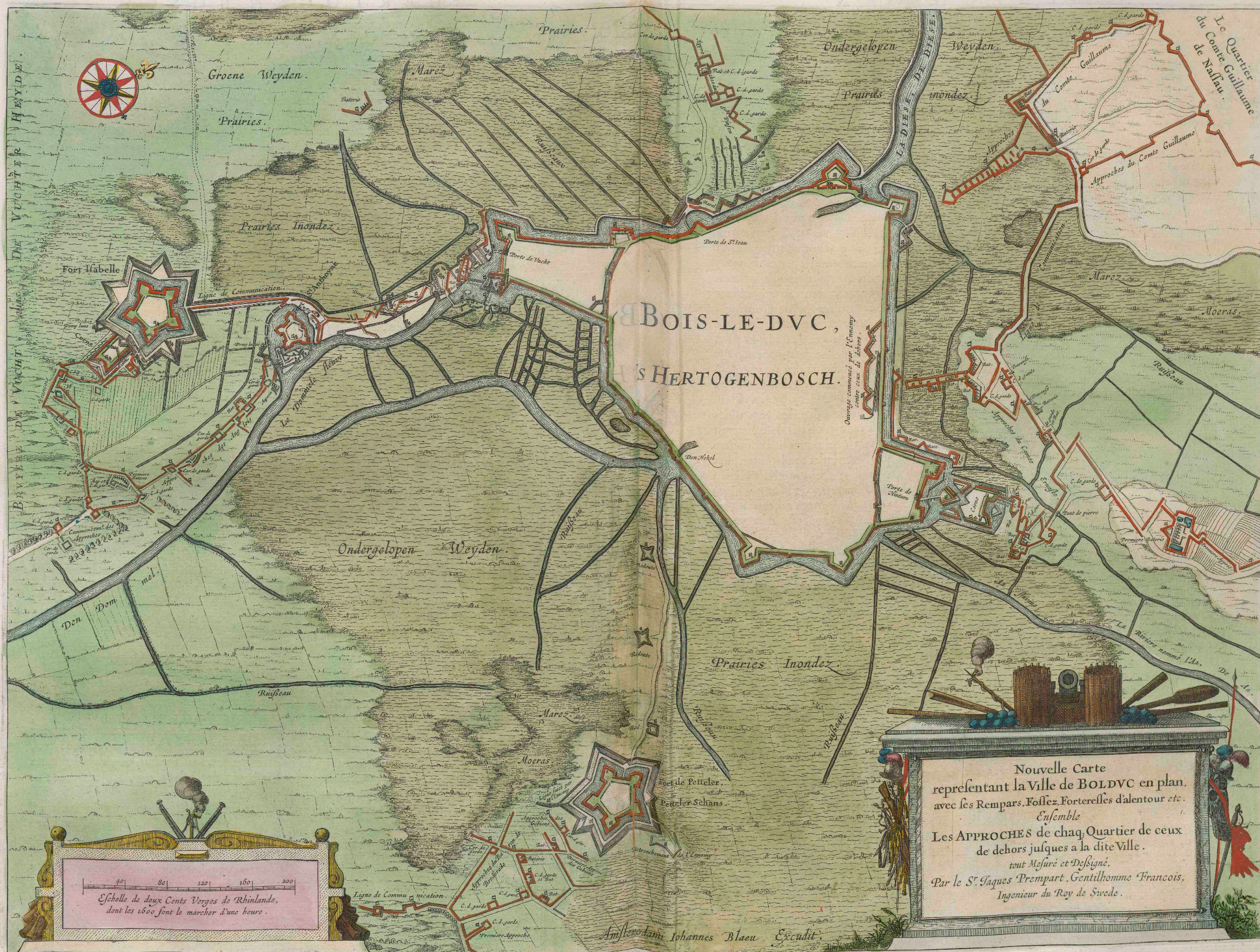
Als de Gouverneur der Stadt fagh dat 'et ernft was , en dat hy fch moest bereyden tot tegenweer , deê hy vier van fijn kinderen , en al de onnutte monden , als vrouwen en kin-

deren , ouden en jongen , armen en fiecken , alle oude foldaten , ten getale van vijf hondert , om de eetwaren te fparen , uyt de Stadt trecken . De belegerde waren over de neerftigheyt der beleggers feer verbaeft : doch lieten daerom niet vier dagen geduurigh op het leger met twee-en-twintigh ftucken te fchieten , gelijk of het donderde , en als offe alles wilden vernielen . Maer al wat men voorneemt , geluckt niet ; want eenige dagen daer na raeckten fy foo weynigh , dat onle foldaten , wagenen , en andere nootfaecklijckheden , byna fonder hinder verplaetft wierden : waer uyt men befloot , datfe eer kruidt dan moedigheyt gebreck hadden . Sy ftelden goede ordre tot hun befcherming , verbeterden hunne bolwercken en veften , die door de tijt vervallen waren , verdubbelden de wachten en fentinellen , vermaenden de borgerye , verfterckten de vreesachtige , en prefen de dappere ; want fy hadden met fulcke beleggers te doen , die alfo gereet waren om de Stadt te beftrijden , als hen felf wel te befchermen .

De quartieren van de Prins en van Graef Ernst waren wijt van elckander , en door een ftuck landts , dat niet gesterckt was , gefcheyden ; defe plaets was bequaem , om uytvallen daer door te doen , oft oock hulp in de Stadt te brengen aen de fide van Dungen voorby de Petteler-fchans ; maer Oranje focht daer de Heer van Brederode met fijn regiment en eenige andere vaendelen , t'famen omtrent drie duysent mannen , om den vyant de wegh af te fneiden , en fch by Dungen te verftercken ; die terftont fulcke ordre ftelde op de wercken , dat fijn quartier in weynigh dagen met trencheen aen dat van den Prince en van Graef Ernst gehecht wierd ; in voegen , dat al de quartieren t'famen-gevoeght fijnde , alle middel van uyt oft in de Stadt te komen , benomen was : en om de vyandt meer in te toomen , wiert het waterken de Diefte met een retrenchement oft af-fnijding gesterckt ; op dat hy de convoyen , die van Crevecœur naer Engelen gingen , niet hinderen fou . Maer hoe naeuw dat men toefagh , de Spaenfchen brachten evenwel een hulproep van duysent mannen , geleydt door Balançon Gouverneur van Breda , in de Stadt , die , naer vele moeyten , door 't moeras en 't water , weynigh dagen na het begin der belegering , S. Jans-poort in quamen .

Als men van Vliemen naer de Stadt wil gaen , moet men voorby Deuteren , een dorp wat hooger dan d'andere , daer de Gouverneur Grobbendonck een treffelijcke hof-steê , met een vogel-vlucht , naer de Hollandfche wijfe gemaect , hadde leggen . Der Staten

Verfterking van 't leger.

't B E L E G H V A N

Velt-heer, siende dat de Spaenschen sonder ver-
 hindering daer langs in de Stadt konden
 komen, en dat het weynigh helpen sou, oft
 schoon 't leger rontom de belegerde besloot,
 als dese wegh open bleef, sondt een uytgele-
 sen hoop krijghs-volck, onder 't beleydt van
 Graef Willem, om dese plaets in te nemen;
 en schoon dat 'er maer duysent mannen wa-
 ren, sy was soo ras ingenomen als bespron-
 gen, om dat de dapperheydt der soldaten het
 kleyn getal scheen te vergrooten. Terstont
 wiert het moeras met mutsaerden gevult, om
 daer een trenchee over te maken; op dat de
 fortten van de Prins aen die van Deuteren en
 Pinsen gevoeght soudent sijn, en men te ge-
 mackelijcker van het een in 't ander quartier
 komen. Hier door was de vyandt alle hope
 van de Stadt te helpen afgesneden, die wel
 verwondert waren, dat des Princen volck in
 een moerassige plaets, daer men te voren niet
 gaen kon, soo veel vastigheydt, om 't geschut
 te wederstaen, gemaect hadden. Het werck
 wiert dapper gevordert door een groote me-
 nighete tacken oft wissel, die van Keyfers-
 waert gebracht, en door ordre van de Velt-
 heer gebruyckt sijn, om ses-en-dertigh voeten
 water en moeras te vullen. In dese en andere
 faken kon men de onvermoeyde neerstig-
 heydt van de Prins van Oranje bespeuren,
 waer door al de werelt in twijfel bleef, welck
 van beyde meest te verwonderen was, sijn
 onverwinnelijcke dapperheydt, oft sijn weer-
 galooft wackerheydt, die hem de nachten in
 't besoecken der werck-lieden de verslijten,
 welcke, door de tegenwoordigheydt van soo
 een Velt-heer, hunnen moed en krachten ver-
 dubbelden. Men wierp op de rijs-bossen soo
 veel aerde als doenlijck was, om die te doen
 sincken en op een te packen, daer wierden
 groote palen in-geslagen, omtrent ses voeten
 van elckander, en met tacken als een palissade
 t'saem-gehecht, om 't werck te verstercken:
 men sloegh omtrent twee voeten van de vo-
 rige noch een andere palissade daer recht te-
 gen over; de tusschen-wijde wiert met rijs-
 bossen gevult, en met dicke tacken voorsien:
 en op dat het een werck wesen sou, dat het
 geweld van water en windt verduren kon,
 wiert alles soo wel gevult, gebonden en ge-
 sterckt, dat 'er niets dan een dubbele graft ge-
 brack, die men oock terstont maeckte, waer
 door 't water, dat wijt en breed verspreyt was,
 in dese nieuwe graft t'samen-liep, tot groot
 voordeel van 't leger; want te voren konden
 de convoyen, wagens en karren dese wegh
 niet, dan met groote kosten en gevaer, ge-
 bruycken, daer se nu een effen en bequaem
 padt hadden. Dit treffelijck werck wiert den

Hollandtschen dijk genaemt, en was oer-
 saeck dat d'onse in hun voornemen stantva-
 stigh bleven, met hope van 't selve uyt te voe-
 ren; en dat de Spaenschen aen 't behouden
 der Stadt begonden te wanhoppen. Dese
 dijk was dubbel; 't een deel streckte bynae
 van de Vuchter weyden tot aen het quartier
 van Pinsen; 't ander deel, Bosse-sloot ge-
 naemt, begon by 't fort Vliemen, en streckte
 tot aen 't fort van Engelen; 't eerste was lang
 vier duysent, en het tweede byna twee duy-
 sent en twee hondert treden. De nakomelin-
 gen sullen naelijcks gelooven 't hoogh voor-
 nemen van soo een wichtigh werck, 't welck
 met twintigh ravelijns, seventien bateryen, en
 met schepen wel van geschut voorsien, die in
 de graft lagen, beschermt en gesterckt was,
 behalven veel andere wercken, aen alle sijden
 gebouwt. Oock was 'er een retrenchement
 tusschen de rivieren d'Aa en de Dommel,
 welcker loop gestut wiert, om dat se door het
 quartier van den Prince nae de stadts-graften
 liepen, en in 't voorbygaen de approchen oft
 naerderingen verhinderden; maer nu wierden-
 se geleyt om de quartier van den Prince en
 van Graef Ernst, daer sy de legergraft vulden,
 en alsoo tot een sterckte dienden tegens des
 vyants aenkomst: doch op dat dese wateren
 de byeenkomst van 't volck, uyt de bysondere
 wercken en quartier, niet sou beletten, liet
 men noch een graft maken, om haer snellen
 loop af te leyden. Daer na wiert 'er noch een
 gegraven, die men met groote moeyte ses-en-
 dertigh voeten breed maeckte; dese wiert
 met wachten en andere sterckten versiekt;
 want de beleggers vreesden, eerstelijck, dat
 het water de dijcken mocht doorbreken, en
 des Princen quartier alsoo van d'andere niet
 geholpen worden; ten tweeden, dat daer
 door onse approchen en begonne wercken
 belet en verachtet mochten worden, en de
 quartier van elckander afgesneden; eynde-
 lijck diende dese graft, om 't uytloopen op des
 Princen quartier te beletten, 't welck de vyandt
 ongetwijfelt, om dat het wijdt van d'andere,
 en moeyelijck te helpen was, besprongen sou-
 de hebben. Om de selve redenen en voor-
 deelen wiert de riviere Aa op een gelijcke
 wijze geleyt om 't quartier van Graef Ernst;
 soo dat se een andere wegh nemende, den
 omtreck van 't leger te stercker en volmaeck-
 ter was, dewijl dese twee wateren in haer om-
 loop elckander ontmoetten. 't Is evenwel se-
 ker, dat groote aenslagen verselt sijn met
 groote swarigheden; als men meende, dat al-
 les gereet was, was 'er noch veel te doen;
 want men sagh dat het noodigh was 't landt,
 vol kleyne hooghten en dalen sijnde, te effe-
 nen,

*Vele an-
 dere wer-
 ken.*

*Den Hol-
 lantschen
 dijk ge-
 maeckt.*

*Dubbele
 graft.*

's H E R T O G E N - B O S C H.

nen, om dat het onmogelijk was te beschanf-
fen en bateryen te stellen, waer door de
wachten meer beschermt, en de moeylijk-
heydt minder soude sijn: daerom stelde men
terstont veel arbeyts-lieden, om dat werck te
verrichten, t welck in weynigh dagen gedaen
was.

*'t Fort
Isabella
wort aen-
getast.*

De Stadt aldus besloten sijnde, begon men
terstont d'approchen oft naederdingen van de
twee Schanffen: de grootste en sterckste Isa-
bella genaemt, wiert door de Franschen aen-
getast, alwaer hunne dapperheydt genoegh
toonde, datse uyt dat volck, dat soo veel on-
telbare helden voortgebracht heeft, gesproten
waren; de kleynste, dat men t fort S. Antony
noemde, is door d'Engelschen bestreden.
Graef Ernst Casimir, Gouverneur van Vries-
landt, had bevel, om de Stadt aen de sijde van
Hintem te bevechten: Brederode aen die van
Petlar, veel eer nochtans om de belegerde te
vermoeyen, dan op hen iets te winnen. Ter-
wijl de saken dus stonden, quam Chastillon,
Colonel over t voetvolck, weder uyt Vranck-
rijck, dat sijn soldaten een nieuwe moet en
lust gaf, om sijn dappere daden na te volgen.
Vier van sijn Regimenten, een van Diden,
vier Engelsche, een Walsch, en eenige nieu-
geworven vaendelen onder het gebiedt van
Podwel, waren verordent om de Schanffen
aen te tasten: alle avonden trocken hier ses
vaendelen op de wacht, drie aen d'eene, en
drie aen d'ander sijde, elck onder t bevel van
een Colonel. Aen de approchen wierdt neer-
stigh gearbeyt, en om die noch meer te vor-
deren, koos men de moedighste van alle na-
tien in t geheel leger, die yder om strijt de li-
nien voltrocken, en de trencheen openden.
De Françoysen hadden de slincke, de Engel-
schen de rechte sijde, die niet en lieten, hoewel
vreeslijck met grof geschut op hen geschoten
wierdt, hun werck te vorderen; maer om datse
wijdt van elckander waren, en te bloot ston-
den voor t canon, maeckten sy een linie, die
hen t samenvoeghde. Men stelde op een plat-
te forme een batterye van ses stucken ge-
schuts, die, om d'approchen te beschermen,
op Pinxter-dagh begonden naer de Stadt te
schieten, welcke dit werck mishaeghde. Men
meende datse een uytval wilden doen, daer
d'onse naer wenschten, om eens handtgemeen
te worden. Brederode met twee vaendelen te
Petlar, en Graef Ernst met ses hielden gedu-
righ wacht. Onse werck-lieden wierden seer
gequelt door t schieten van de belegerde uyt
ses stucken, doch lieten daerom niet nae te
arbeyden.

*Des Prin-
cen voor-
sorge.*

De Prins van Oranje, besorght dat de
Spaenschen iets mochten voornemen op den

Hemertschen oft Bommeler-waert, sond. daer
Graef Willem met ses veltstucken, om die te
besetten en te verstercken. Op de selve tijdt
sondt hy eenige troepen naer t quartier te
Engelen, daer de Graef van Solms het bevel
had, die dat in aller haest stercker maeckten,
door t gerucht dat 'er liep, dat Graef Henrik
van den Bergh op t aller spoedighste met een
sterck leger, om de Stadt t ontfetten, aen-
quam; welcke tijding de slaperige opweck-
te. Alle avonts wiert de gewoonlijke wacht,
die van de voornaemste fortten tot aen het
quartier van Pinfen gefonden wierdt, met se-
stigh vaendelen, soo te voet als te paert, ver-
groot, die in de wapenen bleven; met bevel
dat yder bende maer vijftigh treden van d'an-
der staen sou, en alle even wijdt van de tren-
cheen; dat de ruytery niet verder dan drie
hondert treden van t voetvolck, om dat te
kunnen helpen, indien de vyant op de tren-
cheen aenviel, sou staen. Noch andere wach-
ten wierden gestelt tegen t uytloopen der be-
legerde. Een deel volck uyt de quartier
van Deuteren en Engelen sondt men om den
dijk by Bosse-sloot te bewaren. In de quar-
tieren van Graef Ernst en Brederode hiel men
oock goede wacht.

Ondertusschen werckten de Franschen en
Engelschen gedurigh met sulck een neerstig-
heydt en kracht in d'approchen, dat sy eynde-
lijck tot aen de buyten-wercken van t fort
Isabella quamen: men meende het t onder-
mijnen, maer dewijl het lang kon tegenstaen,
en de mijne moeyelijck te graven was, moest
men andere middelen gebruycken om het in
te nemen. Onder al de gene, die sich in dese
voorvallen treffelijck gedragen hebben, mun-
ten uyt, sonder nochtans aen d'andere onge-
lijck te doen, tot wiens naedeel dit niet geleyt
werdt, de Françoysen, en onder hen Famars
en Vitenval, d'eerste Colonel over een Regi-
ment Walen, en de tweede Capiteyn van de
Garden, beyde doodelijck gewont: dit ver-
lies had sonder twijfel de moedt van d'onse
verswackt, indien den Hertogh van Candale
daer niet waer geweest, om die te verstercken:
de woorden van soo een manhaftigh heldt
hadden sulck een vermogen op onse solda-
ten, datse, alle gevaer ten trots, de galeryen
over beyde de grachten brachten. Hy stelde
een goet getal dicht by de faussebraye oft on-
derwal op de wacht; maer t was te na by de
vyanden, om hen te doen swijgen: want sy
quamen s nachts in alle stilheydt op d'onse
aen, vijftigh van hunne soldaten hadden byna
onse galery veroverd; doch eyndelijck, naer
een hard gevecht, moesten sy afwijcken: de
Lieutenant Colonel Douchant ontfing en

*Kloek-
heydt der
Fran-
schen, en
andere.*

't B E L E G H V A N

't Fort
Isabella
weroverd.

vervolghde hen soo vierigh, dat sommige op de plaets bleven, en de rest verbaefdelijck vluchte. De Engelschen behaelden geen minder eer in dese ontmoeting; want het sy dat d'eersucht, oft een edele jaloufye en benijding hen aendreef, sy toonden sich foodanige dappere soldaten, datse met de Franschen de eer en roem van dit gevecht deelden; in vocgen, dat de Spaenschen in weynigh dagen in 't Fort soo geperst wierden, dat sy gedwongen waren t selve in der nacht, sonder gerucht, uyt vreesse van met geweld daer uytgeslagen te worden, te verlaten, en sich naer de Stadt te begeven.

Dit sterck Fort dus gewonnen sijnde, wiert het geschut naer de Stadt en 't fort S. Antony gestelt, om 's vyandts wercken, die men met d'approchen genadert was, te veroveren, het welck oock des anderen daeghs geschiede, doch niet dan naer een vreeslijck gevecht; waer in Harwood, Colonel over een regiment voetvolck, sijn mannelijcke moedt soo helder toonde, dat hy boven veel anderen, die oock treflijck hun helden-aerdt bewesen, uytmunte. D'aenkomst van het Fort was seer moeyelijck, de wegh een weynigh verheven, maer seer eng, en daerom, en om dat 'er een travers oft dwarswal was, te gevaerlijcker; doch op d'aenkomst van Harwood wierdtse terstont verlaten. Die van de Stadt hadden van daer een linie recht tegen over de galery, die hen te na quam, gemaect, om 't aenkomen van d'onse te beletten. De volgende dagh wiert de contrescharp oft bedekte wegh, en de halve maen, hardt aengerast, en oock wel beschermt; 't welck d'overwinning in twijfel stelde: de Lieutenant Colonel Asteleus, alleen verselt met vijftigh mannen, bevocht de wacht en het retrenchement met sulck een dapperheydt, dat hy hen, doch niet sonder verlies, deë wijcken: hier verloor Podwel, Capiteyn van de lijfwacht, sijn een oog; waer tegen die van de Stadt, om te beter te vluchten, veel wapenen naelieten: doch dese winst bracht weynigh voordeel, want men moest het weder verlaten, om dat het seer kleyn was, en byna bloot voor de buytenwercken der Stadt. Men schoot gedurigh met grof geschut op d'onse, om hen te verdrijven, die evenwel met wercken en naederen voortgingen. De mijnen gereet sijnde, wierdt 'er een aengesteken, die tot een andere, door de vyandt ontdeekt, quam; maer door ongeluck werckte dese mijne tot voordeel van de Stadt, en tot onsen nadeel; want d'opening, die d'onse daer door kregen, wiert heel vervult en gestopt door den val van de aerde der mijne; waer door oock veel gra-

vers gequetst, veel soldaten levendigh en half doodt begraven, en de nabystaende galery te rug gesmeten en gebroken wierdt. Twee andere, niet wijdt van d'eerste, stack men oock aen, daer Asteleus doodelijck gewondt wiert: den Ingenieur Dirck Niels, een braef man, die met sijn konst groote diensten in dit belegh gedaen had, was gantsch met aerde en stof foodanigh bedeckt, dat hy hier het leven meende te verliezen; maer na dat hy, soo veel hem doenlijck was, sijn duystere stem uyt dit graf der levendigen had laten hooren, quamen sijn vrienden toeloopen, die hem uyt d'aerde groeven en trocken, met bynae soo veel blijfchap als oft hy verresen was: evenwel was te beklagen, dat sijn rechter been gebroken was; doch de groote eer, die hy hier verworf, was genoegh om sijn ongeluck te versachten en genesen. De galeryen hermaect sijnde, gaven de vyandt een nieuwe schrick, en d'onse een versche moedt. Harwood naerderde, besprong en perste de vyandt soo geweldigh, dat hy hem de moedt, en, tegens ieders verwachting, dit Fort deë verlieten, daer men soo lang, met weersijdsche dapperheydt, om getwist had. Die van 't Fort meenden noch in 't aftrecken de brugh af te werpen; maer d'onse, die hen te na waren, gavense soo veel tijds niet. Terstont daer na bevochten en wonnen de onse oock de travers oft onderwal, by die van de Stadt begonnen, daer sy een batery van drie stucken op stelden, die de vyandt in sijn naeste retrenchementen oft afsnijdingen dreef.

Ernst Casimir en Brederode, elck in hun quartier, besteden oock hun vermogen, om den vyant afbreuck te doen; doch het water en de moerassen verhinderden hunnen voortgang niet weynigh. Van Brederoos quartier was maer eene wegh naer de Stadt, alle sijne approchen en wat hy voornam, moest langs de selve, hoewel seer eng, hebbende de Dommel aen d'een en een breede graft aen d'ander sijde, geschieden; waerom het niet alleen seer moeyelijck, maer byna ondoenlijck was hier iets gewichtighs aen te vangen.

Ondertusschen quamen de Spaenschen tot ontfet der Stadt, trocken over de Ysel, namen de Veluwe in, en liepen over de selve tot voor de poorten van Arnhem. De Veltheer sondt terstont Graef Ernst Casimir met vijftigh vaendelen, veertien troepen oft esquadrons, en eenige hoopen van de Graef van Stirum, in alles hondert en twintigh vaendelen, in verscheyden troepen, uyt het leger: Haute-rive geboodt de Franschen, Harwood d'Engelschen, Hay de Schotten, en Diden de Hollanders. Sy vertrocken alle, met bevel van de Prins,

't Fort
S. Antony
met ge-
welt ge-
wonnen.

De Spaen-
schen ko-
men op de
Veluwe,

's H E R T O G E N - B O S C H.

Prins, om de Betuwe, en de gebuersteden Zurphen, Deventer, Duysburgh en Swol, wel te bewaren. Terwijl dit gebeurde, deê Montecuculi, die 't gebiedt over des vyants troepen in de Veluw had, groote schade aen d'inwoonders, door 't loopen en stroopen sijner soldaten; nam oock, met weynigh tegenstant, Amersfoort in; bevocht en won 't kasteel Hem; en verbrande Soest, Venendale, en Hilfersum. 't Scheen datse op dese wijze begonnen, om d'onse vrees aen te jagen, en alsoo 't belegh te doen opbreken; maer de Prins van Oranje, die alsoo stantvastigh van gemoet, als wijs en dapper was, kon hier door niet beweeght worden; maer besteede sijn uyterste vlijt om de Stadt te winnen. Sedert dat d'onse de travers oft dwarswal by 't fort S. Antony verovert hadden, quamen se tot aen de contrescharp en laetste parapet oft borstweering van de onderwal, over een bies-brugge, tot aen een bolwerck, daer de gravers met alle neerstigheydt een mijne maeckten, om die te doen springen; de bresse gemaect sijnde, een Sergeant met dertigh soldaten wiert belast te stormen, 't welck hy deê, en nam het in, met verlies aen weersijden: dit gedaen, won men de graft van de faussebraye oft onderwal, die twee hondert voeten breedt en acht diep was. Ondertusschen veroverde de Heer van Wesel in- genomen. Diden met verrassing de Stadt Wesel, waer door de vyandt met schrick en smaet Amersfoort, en byna de heele Veluwe, verliet. Onlangs daer nae verloren de belegerde hunne halve-maen by de Hintemer-poort; die aen de Vuchter-poort hiel wat langer tegen, doch moest sich oock overgeven. Nu was 'er geen belet om aen de Stadt te komen, dan een bolwerck, 't welck men met een mijne, die meer gerucht maeckte dan wercking deê, liet opspringen: de soldaten en borgers stopten de bresse oft 't gat soo wel en soo haestigh als doenlijck was, en maeckten daer een travers oft dwarswal over: hunnen moet verswackte evenwel niet weynigh; want terstont na den schrickelijcken slag der mijne hoorde men soo een geschrey, dat d'onse daer uyt besloten, dat de vrees hun alreede in 't hart was, en pooghde te vermeesteren. De Gouverneur Grobbendonck, seer moeyelijck dat hy geen ontfet kreegh, als men hem beloofst had, was 'onvrede op Graef Henrick van den Bergh, die bevel had om dat aen te voeren. Hy was in twijfel, oft hy noch wachten en sich beschermen, oft met den Prince handelen en sich overgeven sou; doch naer dat hy alles wel overwogen had, sond hy een tromslager in 't leger, om te versoecken, dat men iemant senden sou, die met de sijne mochten spreken.

De Prins liet d'algemeene Wacht-meester Jacob Wijts, en Herbert derwaerts gaen; Grobbendonck sondt twee Capiteynen, die, de noot der Stadt bedeckende, versochten, dat men, volgens d'oorloghs-wetten, hen wilde toelaten hare dooden, waer onder twee van doorluchten huysen, wegh te nemen en te begraven. De Prins begeerde hen soo een redelijck versoeck, dat geen ander ooghmerck dan barmhertigheyt vertoonde, niet te weygeren; dies hy 't hen toestont, met voorwaerde, dat d'onse self de ge-eyschte soecken souden.

Ondertusschen gaf men Ostagijs oft pantlieden aen beyde sijden; de beleggers sonden Brouchum, die over een hoop ruyters bevel had, en Carrio, Capiteyn van de legerwacht, in de Stadt; de belegerde gaven de Heeren Obremont en Appelman: als dese in 't leger quamen, was de Prins in de galerye by d'arbeyders, die sy, hoewel sy by hem waren, niet kenden; want sy konden sich niet inbeelden, dat hy, die sy soo besweet en bestoven sagen, de Velt-heer was.

Den veertienden van September handelde men, om de Stadt over te geven. D'afgesondene van de belegerde by den Prince waren François Michiel Ophoven, Bisschop der Stadt; Joan Morfius, Abt van Berne; Joan Hermans, Deken; en eenige van de Magistrat, die den selven dagh wederom in de Stadt gingen met de punten van 't verdragh, die aen weersijden afgehandelt en ondertekent waren. Den seventiende der gemelde maent wierdt verordent tot het uyt-treken van de besetting; om dat, en 't belegh te sien, was hier een ongelooflijcke menighe volcks uyt de gebuersteden en landen versamelt, die sich op 't hooghste verwonderden over al de legerwercken, de sterckte der Stadt, en hare verwinning, hoewel men die onwinbaer geacht had. De overwinnende Velt-heer verordende, niet wijdt van de Stadt, een treffelijcke en heerlijcke tente, daer de Koning en Koningin van Bohemen, de Prins van Denemarken, de Hertogh van Wirtenbergh en Holsteyn, en een menighe groote Heeren en Edel-lieden, die meest alle ooghgetuygen der gedenckwaerdighste werckingen deser belegering waren, sich verlustighden, en met blijchap verlangden de laetste uytkomst van dit treurspel te sien; op datse met hare tegenwoordigheyt desen blijden dagh souden verheerlijcken, en hun deel hebben in de toejuychingen van 't volck. 't Was aengenaem de Velt-heer, als een krijghsman gekleet, met sijn Gemalin nevens hem, die soo het scheen hier quam om deel aen sijn eer te hebben, te aenschouwen; want midden onder 't vreughden-

't Verdrag wordt gesloten.

De Gouverneur versoekt te handelen.

't BELEGH VAN 's HERTOGEN-BOSCH.

den-geroep, blonck hy onder al de Grooten van 't leger met soo een heerlijke luyfter, dat yder geloofde, dat hem de Fortuyn oft 't Geval d'eren-kroon opgefet had, om hem, als een wonder onser eeuw, in d'oogen van de geheele weerelt ten toon te stellen.

*Het over-
geven der
Stadt.*

D'ordre van den uyt-tocht was dusdanigh: een troep ruytery ging voor, die, gedurende 't beleg, tijdt hadden, om sich wel t'oeffenen; en in goede ordre te verschijnen; het scheen dat hare paerden, als offe gevoelen van 't geluck der vryheydt hadden, vrolijk waren, waer door sy 't braef gelaet deser ruyters vermeerden. Eenige benden voetvolck quamen na hen, gevolgt van veel wagenen, met siecken, gequetsten en reis-tuygh geladen, die tot naevolgers 't overige deel der lichte paerden, in drie hoopen gedeelt, hadden. Daer na quam in een karros des Gouverneurs huysvrou, onlangs uyt het kinder-bedde opgestaen, met haer jong kindt aen de borst der voedster, dat vele tot medelijden verweckte. De Prins, die haer had doen besoecken en sijn gunst aangeboden, ontfing haer in 't voorbyrijden met alle beleeftheydt en aenminnigheydt: sy bedanckte hem met sulck een aengenaem gelaet, en met soo een edele grootmoedigheydt, dat men van een man geen meer stantvastigheydt in soo een gelegentheyt sou konnen begeeren; hare oogen storten niet eenen traen, nocht haer mondt een eenigh woort, waer aen men de swackheydt van haer geslacht bespeuren kon: eenige seggen nochtans, sonder dat ick het derf verskeren, als sy voordr en uyt het gesicht der aenschouwers was, dat sy een vloet van tranen storte, met sulck een gewelt, als sy die te voren belet en ingehouden had. Al de Priesters en georden-de personen mengden sich in andere klederen onder den drang van 't volck, om datse niet wilden de laetste sijn, en om de spottorny den nieuwsgierigen t'ontgaen. Grobbendonck, die voor de tweede troep ging, quam, naer de gewoonte, sijne beleeftheyt en plichtpleging aen den Velt-heer betoonen; die hem, om te bewijzen dat hy soo wel in heusheydt als in d'oorlogh onverwinnelijck was, met hart en tong betuyghde, dat hy, in 't midden van d'eer der overwinning, deel aen sijn swarigheydt had, en sijn ongeval gevoelde. Doch de Gouverneur bleef niet lang by den Prince, want na dat d'aenspraecck gedaen was, 't sy dat hem d'aenkomst van den avond deê haesten, oft dat hem de gedachten van sijn ongeluck beschaemden oft ontstelden, gaf hy sijn paert soo scherp de sporen, dat hy in

een oogenblick uyt des Velt-heers gesicht was.

Als 't uyt-trecken gedaen was, gebod de Prins, dat de Colonels benden met eenige andere in de Stadt gaen, en die besetten souden; daer hy self onlangs daer na, van sijn hof-gesin en veel adels, benevens een ontelbare menighe- *Inkomst
van de
Velt-heer.* te, gevolgt, sijn inkomst deê, in 't midden van 't vrolijk geroep en gejuigh van allerley nation. Soo haest als men in de Stadt was, klom een zeevarend man op den hooghten toren, daer hy een oranje vaendel op plantte, tot een triumph-teecken, dat de Stadt door de wijsheydt en dapperheydt van Oranje, naest de Godtlijke goetheyt, gedwongen, en aen het vrye vereende Nederlandt gehecht was.

De selve dagh liet de Velt-heer de Petteler- *Petteler-
schans
veroverd.* schans aentasten, die de konst en natuer byna ongenaekbaer gemaect had; maer sy had d'overwinner te dicht by haer, om veel tegenstant te doen: sy kon oock niet beter doen, als sich met verdragh over te geven, om sich van alle aenstaende onheylen te bevryen.

De Heeren Staten, in aenmercking der *Danck-
segging.* Godtlijke goedertierentheydt, die alle hunne raetslagen soo gunstelijck segende, verordenen een openbare dancksegging voor soo een goede uytkomst der saecken; 't welck in de nieuw-gewonnen Stadt, met betooning van groote Godtvruchtigheydt, geschiede.

Hier na wierdt ordre gestelt op de bestiering en verstercking der Stadt. 't Wapenhuys was seer slecht voorsien, gelijk my Nicolaes Mijle, een seer vroom en trou man, die last had 't selve t'ondersoecken, vertelt heeft; die daer by voeghde, dat hy sich verwonderde, dat men soo een treffelijcke plaets, daer soo veel aen gelegen was, niet beter versorgt had: daer waren maer vier-en-twintigh ko- *Oorloghs-
gereet-
schap in
de Stadt
gevon-
den.* pere stucken, acht ysere, drie duysent pontkruyt, weynigh groote kogels, twee hondert veertigh granaden, drie duysent lonten, geen musket-kogels, geen piecken, schuppen, bijlen, nocht hamers, nocht geen noodigh gereetschap om een storm af te slaen: musketten en andere wapenen waren 'er oock weynigh; en dat 'er was, meest door de tijdt en roest verdorven.

Dit was 't eynde van dit gedenckweerdigh beleg, dat weynigh sijns gelijcke heeft, waer door de Prins van Oranje met de Stadt een onsterffelijcken naem, en, nevens de Staet der vereenighde Nederlanden, een heerlijck aensien en achtbaerheydt, door de gantsche weerelt, by alle Vorsten en volcken, gewonnen heeft.

C R E V E C O E V R.

Ademael wy alle de verandering onderworpen sijn, en in de werelt de meeste sekerheydt in onsekerheydt bestaet, gebeurt het dickmael, dat wy ongeneucht ontfangen van sulcke saeken, daer uyt wy alle geluck verhoopten, gelijk men met vele geschiedenissen sou konnen bevestigen. Doch dese Sterckte sal, schoon die eerst in de laetste oorlogen gebouwt is, een genoeghaem bewijs daer van strecken: want sy is verscheyde mael gewonnen en verloren, en heeft hare winners somtijds korte vreught, maer de verliesers *Crevecœur* oft *hertseer*, gelijk haer naem medebrengt, veroorsaect.

Oorsprong, naem, en gelegenheyt.

Als de Graef van Hohenlo, in 't jaer duyfent vijf hondert seven-en-tachtigh, de Schans te Engelen, niet wijdt van 's Hertogenbosch, belegert had, quam Haultepen, met eenige troepen van 's Konincks volck, om die t'ontfetten; doch, naer een streng gevecht, daer in Haultepen soo gewont wiert, dat hy weynigh dagen daer na sturf, moesten de Spaenschen afwijcken; waer door Hohenlo de Schans soo benaude, dat hyse onlangs daer na won, en slechte: maer de Staten deden aen de kant van de Mase, daer de Diefse in de selve rivier loopt, een ander sterck Fort bouwen, datse *Crevecœur*, dat is, hertseer noemden, ter gedachtenis van 't verdriet dat de Spaenschen door 't verlies van de Schans t'Engelen, en de doodt van haren Oversten Haultepen, gevoelden; en, soo men geloofde, door dit nieu Fort noch gevoelen souden. Dese Schans is foodanigh, dat'er niet aen schijnt t'ontbreken; want sy sterck gebouwt, wel gelegen, en van alles voorsien is; soo datse een van de eerste en vermaertste plaetsen geacht wort; niet wijder dan een mijl van 's Hertogenbosch en Bommel, en omtrent anderhalf mijl van Heusden en S. Andries-Schans gelegen. Die van 's Hertogenbosch wierden d'eerste werckingen oock gewaer, om dat de daet op de naem volgen sou; want die van 't Fort lieten 't water over 't land loopen, waer door die van den Bosch dapper klaegden, en niet konden dulden dat hen soo veel schade en spiijt gedaen wiert: dies versochten sy in 't jaer 1611 de Graef van Mansfeld, dat hy hen desen doorn uyt de voet wilde trecken: desen ouden en vermaerden krijghsman vergaderde eenigh volck, om dese plaets, die hy geloofde dat niet seer sterck en onvoorsien was, te winnen. Maer der Staten

Van Mansfeldt belegert,

Veldt-Heer deê een brugh over de rivier maken, en geliet sich als of hy 's Hertogenbosch belegeren sou: dese krijghs-list geluckte soo wel, en gaf Mansfeldt soo veel saken t'overpeynsen, dat hy voor best oordeelde, naereen beter gelegentheyt te wachten; en dat het nu geen tijdt was om te bespringen, maer sich wel te beschermen, en 't voornemen der Heeren Staten te verspieden en t'ontdecken.

en door Prins Maurits ontfet.

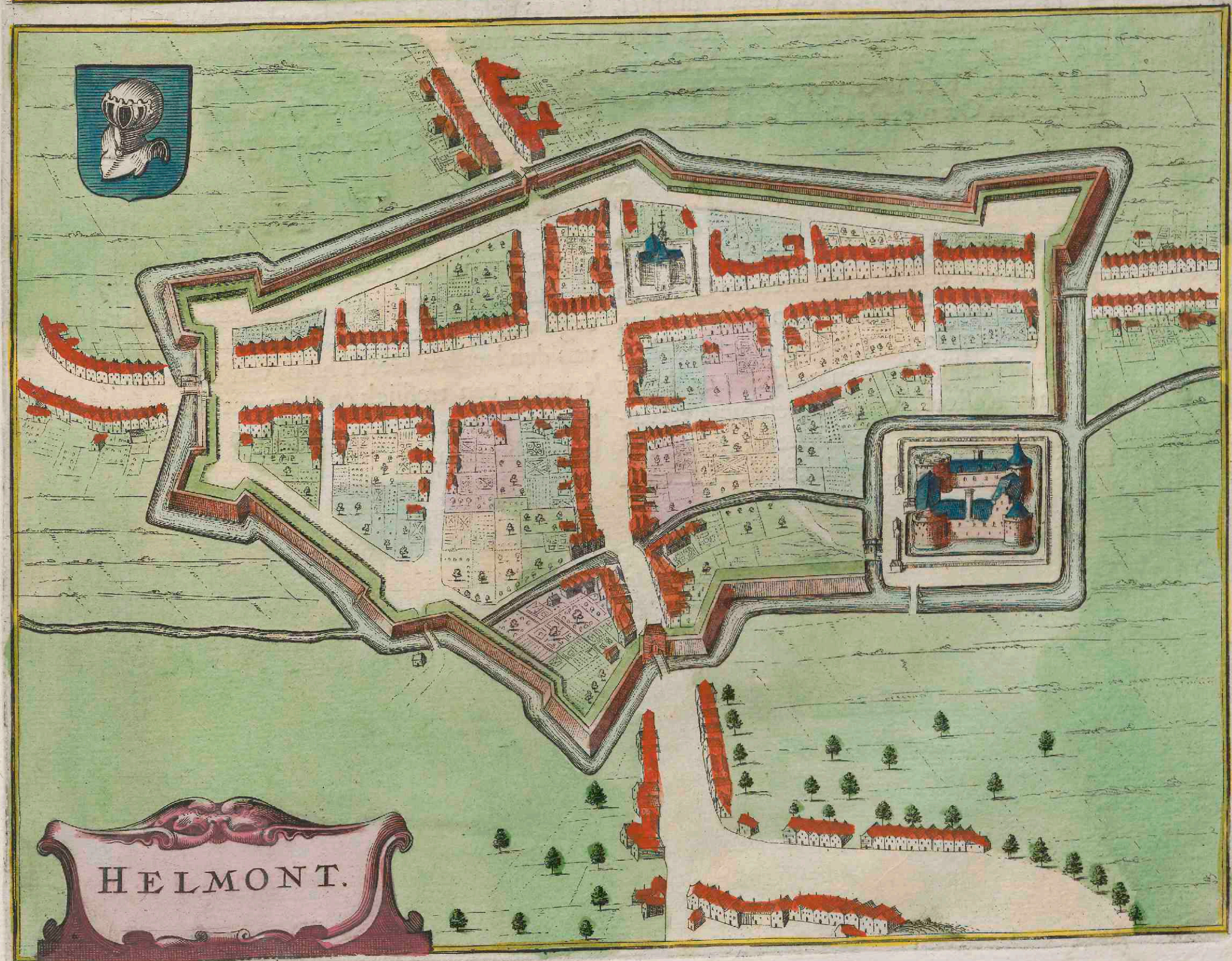
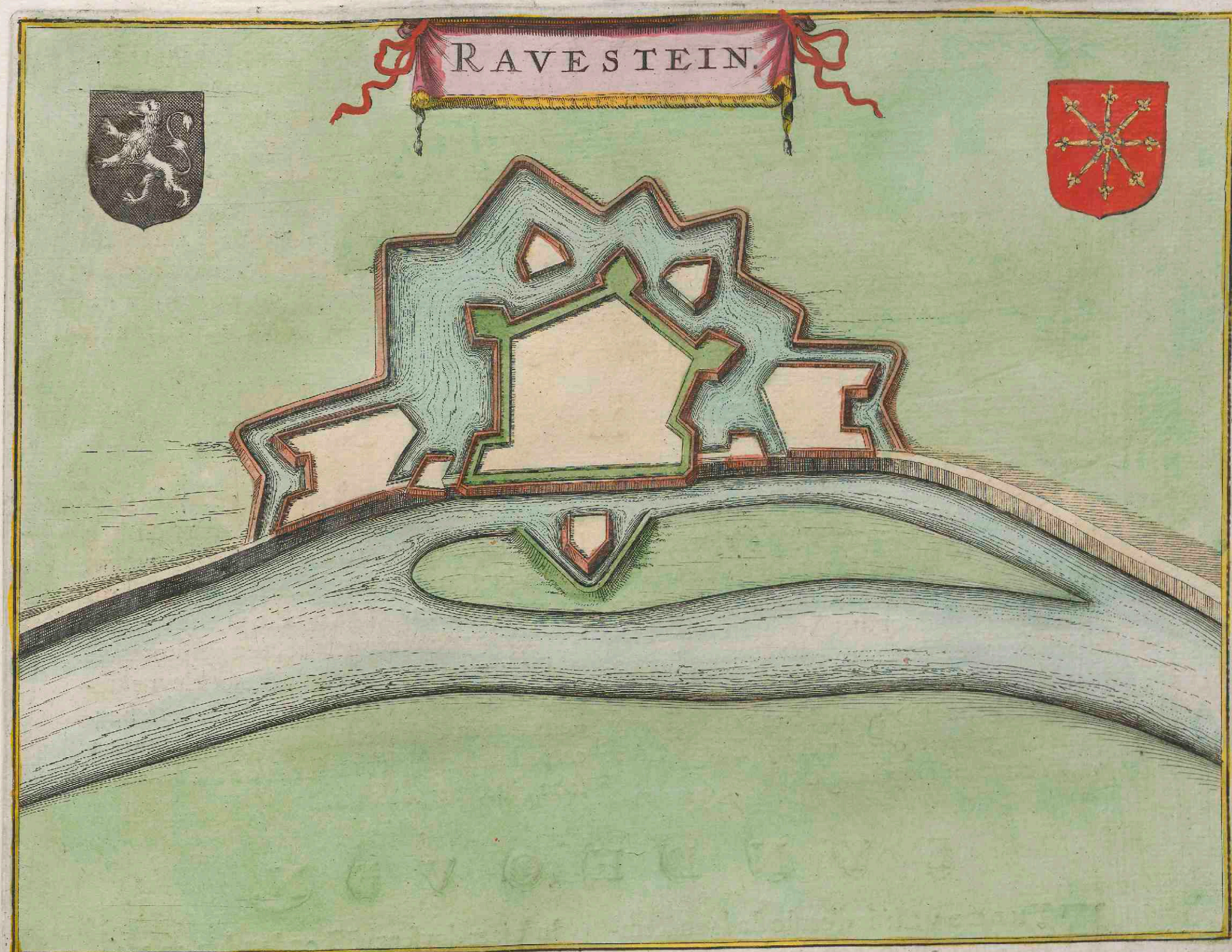
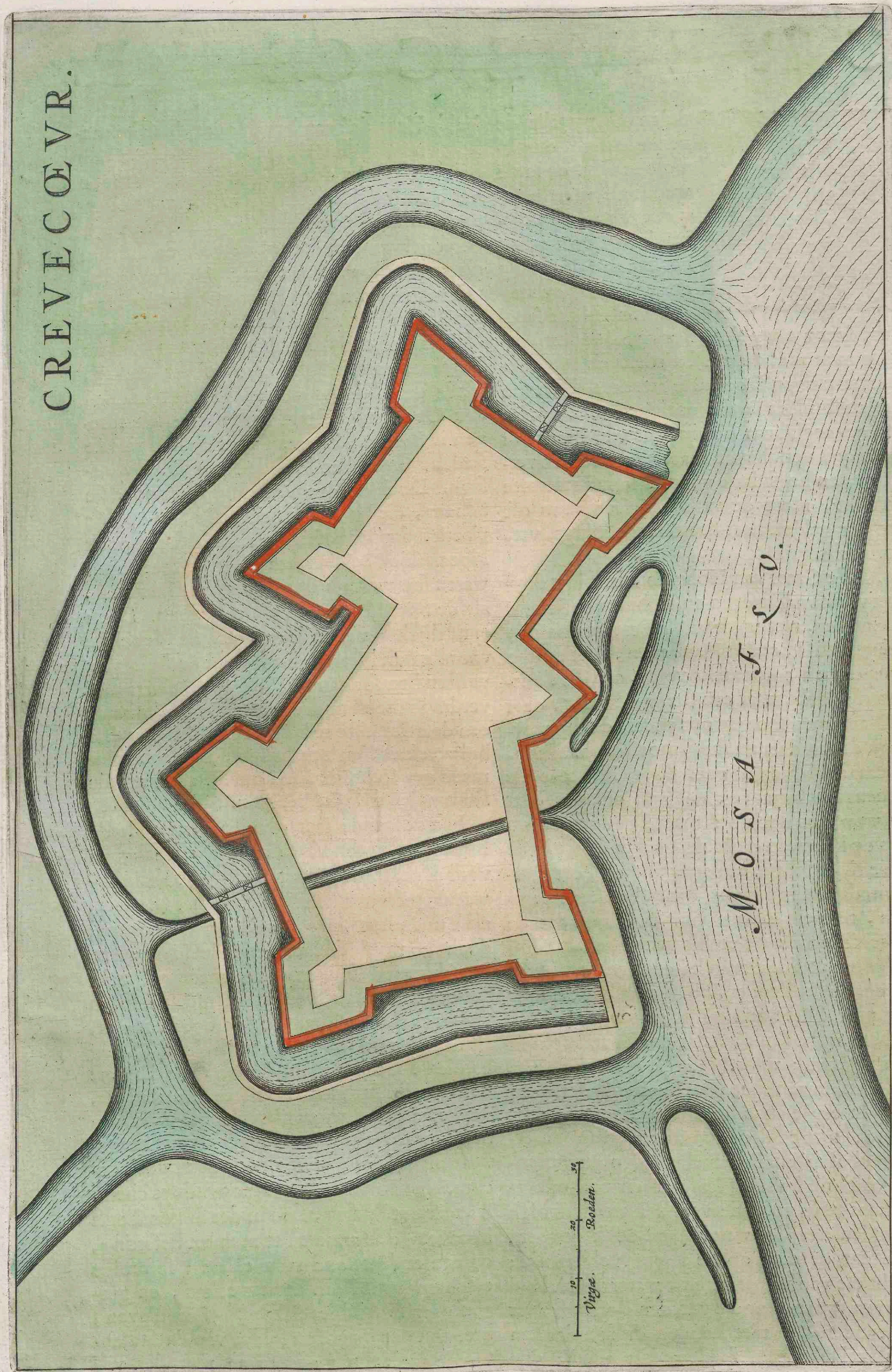
In 't jaer 1610, als Prins Maurits Bommel met krijghs-wercken versterckte, sonde den Admirant Francisco de Mendoza den Oversten la Bourlotte met eenige troepen in Bommeler-weert; waer op de Prins de steden Bommel en Heusden met volck voorsagh. Doch d'Admirant wierp sich voor dese Schans, die hy sterck belegerde, en op drie plaetsen dapper besprong; maer sy wiert oock kloeckelijck beschermt: want de Staetschen waren soo yverigh om de plaets te bewaren, als de Spaenschen om die te hebben. Doch eyndelijck moet in 't gemeen de swackste voor de sterckste wijcken; want de beleggers persten hen foodanigh, dat sy de plaets met verdragh moesten overgeven. Den Admirant, om dese Sterckte te behouden, liet daer drie bolwercken, en een brugh, met een halve maen gesterckt, maken, om die alsoo aen de Bommeler-weert te hechten.

Door de Spaenschen overtoert.

In 't volgende jaer 1610 vergaderde Prins Maurits een kleyn leger in vele schepen voor Dordrecht, waer meê hy de Mase opwaerts, tot voor dese Sterckte, in 't voorjaer, als 't noch kout en nat weder was, quam; doch soo ras als de lucht vriendelijcker wiert, maeckte men de linien en trenchen, en bracht het geschut op de batteryen, met sulck een snelheyt, dat het byna soo haest gedaen was, als de belegerde de sekere tyding van 't beleg hadden: soo datse ten derden dage dit Fort overgaven. Hier quam den Staetschen te baet, dat de besetting weynigh weken te voren om hun betaling gemuytineert oft oproer aengenvangen hadden; waer door oock twee benden, d'een bestaende uyt Hooghduytschen, d'ander uyt Walen, sich in der Staten dienst begaven; drie andere liet men tot besetting, en een andere sond men elders; sommige eyschten verlof om te vertrecken, en gingen naer S. Andries-Schans. Die bleven, kregen twee maanden soldye van de Staten. Op de dagh van 't overgeven meenden vijf hondert uytgelese Spaensche soldaten in *Crevecœur* met verrassing te komen, maer wieden in 't aftrecken van de ruytery van Bergen geslagen; soo dat de helft op de plaets bleef, d'overige, met den Sergiant Major en twee oft drie Capiteynen, wierden gevangen, en voor

Door Maurits weder gewonnen.

c d rant-

C R E V E C O E U R.

rantsoen oft los-geldt hare vryheyt gegeven. De Spaenschen hadden drie vaste bolwercken aen dese Schans begonnen, maer noch niet volmaeckt; dese liet Prins Maurits voorts op-maken, en voorzag het soo, dewijl hy wist *Gesierckt.* dat het te voren door onsterckte gewonnen en verloren was, dat het voor geen geweld te vreesen had. Daer na stopte hy de mont van de Diefse, en liet het water over d'omleggen-de landen van 's Hertogenbosch loopen, op datse de wegen niet souden kunnen gebruyc-

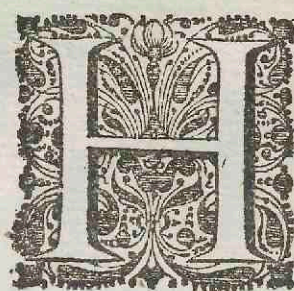
ken, om die van S. Andries-Schans te hel-pen; welck Fort hy terstont daer na beleger-de, en, naer eenige weken tegenstant, met verdragh veroverde.

In 't jaer 1615 c. xxix, als Frederick Henrick 's Hertogenbosch, gelijk te voren geseyt is, belegert had, was dese plaets als een wapenhuys en spijskamer, daer allerley krijghs-tuygh, montkost en nootdruft ge-bracht en bewaert wierdt, en van daer naer 't leger gefonden.

H E L M O N T.

*Gelegen-
heyt.*

Kasteel.

ELMONT is een kleyn ste-deken, drie mijlen van Eynd-hoven gelegen: 't waterken d'Ade loopt daer door. Het heeft een fraey kasteel, waer door het vermaert is. Hier plach over veel jaren een edelman uyt het ge-slacht van Cortenbach op te woonen, die de Stadt toebehoorde, en Heer van Helmont genoemd wiert: oock was hy Burgh-Graef van Vueren en Duysburgh.

In dese Stadt is geboren de geleerde *An- Geleerde dreas van Helmondt.* Dicht by dit stedeken *heden.* light het dorp Beke, daer *Joannes Goropius,* naer sijn geboort-plaets *van Beke* oft *Becanus* gebynaemt, een treflijk Medicijn, en in andere wetenschappen seer geleert, uyt gesproten is.

Dese plaetse, en vele andere kleyne ste-dekens, niet seer sterck sijnde, sijn verschey-de malen in dese laetste oorlogen gewonnen en verloren, gelijk breeder in de Nederlandt-sche Historien te sien is.

E Y N D H O V E N.

*Gelegen-
beydt.*

EYNDHOVEN is d'eerste stad van Kem-pen-landt; sy light op de vloet Dommel, vier mijlen van 's Hertogenbosch. Hier is een Collegie van Canonicken in S. Cateri-nen Kerck. Het is een eygendom van den Prince van Oranje, als Grave van Bueren.

In 't jaer duysent vijf hondert drie-en-tach- *Door tigh* is dese stad, door 't bevel van den Hertog *Mans- van Parma, van Graef Karel van Mansfelt* be- *selts ge- legert, en dewijl hem de gelegentheydt des tijts wonnen.* gunstigh was, heeft hy de selve, naer een kort belegh, tot overgeven gedwongen.

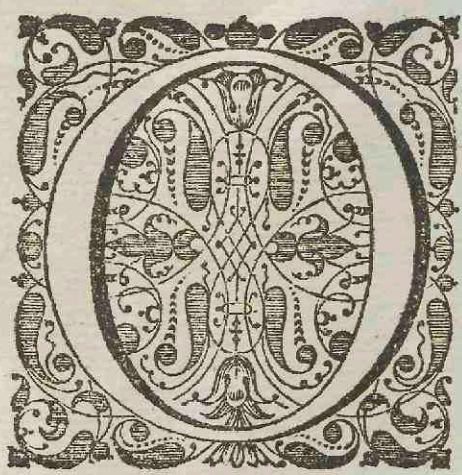
R A V E S T E Y N.

Kasteel.

R A V E S T E Y N light op de slincke sij-de van de Mase tusschen de Grave en Megen, twee mijlen soo wel van d'een als d'andere plaetse. 't Is een goet stedeken met een Heerlijckheyt en gebiedt, en heeft een fraey Kasteel, wiens muren byna verval-len sijn, om dat, naer de laetste oorlogen tus-schen Keyser Karel de vijfde, en den Hertogh

van Cleve, volgens de punten van 't verdrag, de muren afgebroken sijn. Het heeft den Her-togh van Cleve tot sijnen Heer, als erfgenaem *Heeren.* van den laetsten Heer Philips van Ravesteyn, 't welck een treflijk en beroemt man was: maer wordt van den Hertogh van Brabant te leen gehouden.

B R E D A .

Grootte.

Hoe dese
stadt aen
t huys
van Nassou
gekomen is.

Verschey-
de mael
gewonnen
en verlor-
ren.

Gelegen-
heyt.

Nder soo veel vermaerde Steden, als'er in de Nederlanden sijn, is dese stadt geen van de minste; want sy is, by onser vaderen en onse tijden, door verscheyden veroveringen en belegeringen seer beroemt geworden. Sy is van middelbare grootte, en heeft omtrent vier duysent treden, oft een ure gaens, in haren omring. Haer gebiedt streckt wijt; want het is een Baronie, die achteen dorpen onder haer begrijpt. Sy was eertijds t' erfdeel der Hertogen van Brabant: maer Joan de derde heeftse in 't jaer duysent drie hondert vijftigh vervremt; want Joan van Polanen, Heer van de Leck, kochtse voor een groote somme gelts. Van dit geslacht is dese Baronye in 't jaer cloccccxv gekomen aen het doorluchtigh huys van Nassou, door het huwelijk van Ioanna van Polanen, erfgenaem deser heerlijkheyt, met Engelbert Grave van Nassou. Dese Stad wiert door Ferdinand van Toledo, Hertogh van Alba, en Gouverneur van Nederlandt, in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-sestigh, voor Philips de tweede, Koning van Spanje, ingenomen. Maer tien jaren daer na nam de Graef van Hohenlo die weder in met verdragh voor Willem van Nassou, Prins van Oranje. Doch in 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh wiertse andermael door Hauteppen met verrassing veroverd; en de Koning Philips besat haer omtrent negen jaren: want in 't jaer duysent vijf hondert negentigh is sy, door een geestige krijgslift, voor de Staten gewonnen; dit geschiede met een turf-schip, daer in men seventigh mannen verborgen had, 't welck met veel gevaer door 't ys in 't Kasteel, als eertijds t' paert van Troyen in die stadt, quam. In 't jaer duysent ses hondert vijf-en-twintigh is sy van den Marquis Spinola, naer een beleg van 10 maenden, door honger gedwongen sich aen den Koning van Spanje, Philips de vierde, over te geven, gelijk wy in 't Koninglijck Nederlandt vertoonen en beschrijven. Eyndelijk is sy door de dapperheyt van Frederick Henrick, Prins van Oranje, in min dan drie maenden, gelijk terstont volgen sal, verkracht, en aen den Staet der vereenighde Nederlanden gehecht, om, volgens de punten van de eeuwige vrede, altijd daer aen te blijven, behoudens het recht en eygendom van hare Heeren.

Dese stadt leght byna op d'uyterste palen van Brabant, en raectt Hollandt met haer rivierken de Mercke. Sy is omringt in een

kleyne begriip van verscheyde kleyne Stedekens en vele dorpen. De landouwe rontom is seer aengenaem, soo dat de Officiers van den Marquis Spinolaes leger, als hy daer voor lagh, seyden, datse naeulijcks in heel Europa schoonder geweest gesien hadden; in voegen, dat Prins Maurits, niet sonder reden, dese plaets sijn tempe oft lust-prieel noemde. Men liet rontom de stadt byna niets anders dan schoone tuynen, en groene weyden, die met kleyne waterkens besproeyt en onderscheyden werden. De boomen sijn naer de konst, in rechte linien rontom de huysen, die bedecken en overschaduwten, geplant. Niet wijdt van de stadt sijn vier bosschagien, een van pijn- en d'ander drie van eycken-boomen.

Sy wert met de rivieren Aa en Mercke bevochticht, waer van d'een rontom haer loopt. De Aa, naer datse met andere kleyner waterkens landewaerts in vergroot is, komt tegen de muren der Stadt vloeyen, en vult altijd de graften, door 't behulp van een sluys, welke belet datse, als 't laegh water is, niet t'eemael in de Mercke loopt, daerse haer in de stadt mede vermengt, en een molen doet omgaen. De plaets daer dese rivieren t'samen vloeyen, wordt, met een koppel-woort van beyde de namen, *Merckendael* genaemt, als oft men seyde, *Merck in d'Aa*. Dese rivieren worden van twee muren in de graften van elckander afgesondert, waer van de Merck in de stadt komende, sich in vele armen verdeelt; en, na datse sich hier en daer vergroot heeft, loopt eyndelijk by Dordrecht in de wateren van de Mase en Merwe. Sy ebt en vloeyt oock alle dage, en die van de Stad konnen met hare wateren, als sy de sluysen openen, 't omleggende landt onder water setten.

't Schijnt dat de vloet Aa aen dese stadt de naem *Breda* oft *Breedaa*, als of men seyde de *breede Aa*, gegeven heeft. In 't midden der selve is een toren, die drie hondert seven-en-vijftigh voeten hoogh is, waer van men de naestgelegen steden en landeryen wijt en breed sien kan, en bequamelijck teyckenen doen en ontfangen. Daer sijn omtrent twaelf hondert huysen. De stadt sou driehoekigh sijn, soo 't Kasteel, dat in de wallen besloten is, haer niet met een hoeck vergrootte; want de dubbele graft van 't selve, heeft meer dan duysent treden in haer omloop, daer eenige bolwercken, wallen, en een fraeye plaets, met een groot wapenhuys, ingesloten sijn: behalven de lange wandel-plaetsen, galeryen, en den treffelijcken tuyn, welke ons in twijfel stelt, oft dit Kasteel meer sterckte, om sich te beschermen, oft meer aengenaemheyt, tot vermaeck

Aenge-
naem-
heyt.

Rivieren.

Mercken-
dael.

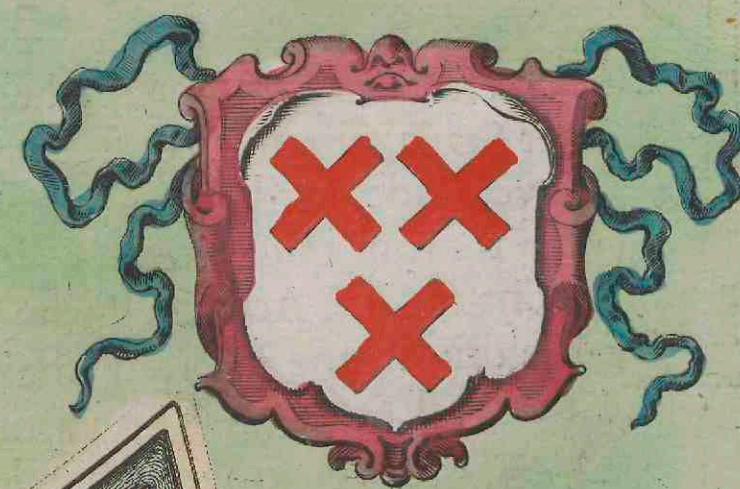
Naems
oor-
sprong.

Toren.

't Getal
der huys-
sen.

Gedaente.

't Kasteel.

Litterarum Explicatio.

- a. Kasteel
- b. Spitzmaerfortes beverch
- c. Des poort
- d. Meuris beverch
- e. Marais beverch
- f. Kaffius beverch
- g. Ginckles poort
- h. Nieuw beverch
- i. Water-Molen
- k. Hellen beverch
- l. Barneveldt beverch
- m. Antwerpse poort
- n. Lambers beverch
- o. Nieuwe beverch
- p. Regering of Snackes beverch
- q. De sluis
- r. De Poort van t Kasteel
- s. Haven van t Kasteel
- t. De March fluw.

Numerorum Explicatio.

- 1. Rijnse vorst Kasteel
- 2. Grootte Markt
- 3. Grootte Kerk
- 4. t Stadhuis
- 5. Nieuw Markt
- 6. Vrij markt
- 7. De Vrij markt
- 8. Gaffthys brugge
- 9. Gaffthys poort
- 10. Kaffthys brug
- 11. Ginckles brug
- 12. Tiel brug
- 13. Marchendals kerk
- 14. S. Jan Cappel
- 15. S. Jozef Kerk
- 16. Nieuw Kerk
- 17. Gaffthys kerk
- 18. t Gaffthys
- 19. Kerkje meulen

Illustri Principi
FREDERICO HENRICO
D. G. Arausionensium Principi.
Comiti Niglaris Castellorum, ac
Belgicae Foederatae Gubernatori
et Capitulo Generali, etc.
Tabulam hanc Topographicam Urbis Bredae
D. D. D. J. Blaeu.

B R E D A .

Wallen. maeck van sijne Heeren , heeft. De wallen der Stadt zijn niet van steen , maer van welgevoeghde aerde-sooden gemaect , waer op rontom twee ryen eycken-boomen geplant staen. Aen de drie hoecken der Stadt zijn drie steene poorten , behalven die van 't Kasteel. Daer zijn in als vijftien bolwercken , waer op veel grof geschut leyt , en eenige wint-molens staen. In de stadt zijn twee heuvelen , die men katten noemt , gemaect , van welcke men met het grof geschut veel verder van de stadt , dan van de bolwercken , schieten kan. Onder de gemelde katten , en aen de voet der muur by de graft , zijn twee casematten , die men oock moordtkuylen noemt ; men kan door poorten , die onder d'aerde en nevens 't water zijn , daer in komen. De faulsebraye oft onderwal is met een doornhage , daer de muskettiers bedeckt achter kunnen leggen , voorsien. De graft is overal niet even wijdt : daerse op 't breedste is , heeftse hondert vijftigh , en op 't smalste omtrent seventigh treden breedte. Daer zijn veertien ravelijns , waer van drie de poorten beschermen , en aen de wal gehecht zijn ; twee andere worden door de sluysen , die 't water ophouden , doorsneden ; door een andere streckt de brug van 't kasteel. Over de graft is een contrescharp , die men oock een bedeckte wegh noemt , van vijf voeten hoog , die schuyns neerwaerts gaet. Behalven 't voorsheyde sijnder noch op verscheyde plaetsen vijf hoornwercken , als aen de drie poorten , een aen 't Kasteel , en 't vijfde by Martinus bolwerck , welcke alle met een graft , dertigh treden wijdt , gesterckt zijn : 't grootste is aen de sijde van 't Kasteel , want het is twee hondert veertig treden lang , en twee hondert breed : al d'andere hebben in een rechte linie twee hondert twintig treden in de langte , en hondert vijftigh in de breedte. Alle dese buytenwercken hebben hare palisfaden tegen de verrassingen ; en in yder hoornwerck is een halve-maen , die het beschermt , en de belegerden tot een toevlucht dient ; oock sijne met een contrescharp omringt , van welcke men in 't hoornwerk kan komen.

met goede orde gemaect. Alle de gemelde fortificatien oft versterkingen , soo binnen als buyten de stadt , zijn met sulck een konst en bequaemheydt gemaect , dat d'inwendige altijdt de hoogste zijn ; en beschermen d'een d'ander soo wel , dat men , wanneer de noot sulcks eyscht , seer gemakkelijck kan afstrecken , en van de buytenste in een bystaende te rugh wijcken. Het landt is byna rontom soo moerassigh , dat de stadt by hoogh water niet te genaken is. In een eylandeken van 't Kasteel afgescheyden , en met een kleyn retrenchement oft affnijding omringt , is de gedaente van een haven , daer de schepen uyt en in varen. Prins Mau-

rits van Oranje heeft al de geseyde wercken , daer men twee jaren mede besigh was , verordent. De situatie oft gelegenheyt deser stadt is soo bequaem om haer te verstercken , dat hare Heeren de selve tot een dervoornaemste Scholen van den oorlog , die in Europa te vinden zijn , en al d'andere tot een voorbeeld kan dienen , gemaect hebben. Oock hebben de Heeren Staten geen kosten gespaert , om haer foodanig te maken , dat al den Franschen , Engelschen en Duytschen adel hier mochten komen , om in de oorloghs-konst onderwesen te worden. Waerom sy oock by Prins Maurits in hooger achting was ; want als hy van een uytnemende stercke plaets sprack , stelde hy dese stadt tot een voorbeeld. Hy plaetste hier de soon van Emanuel van Portugael , zijn sufters soon , met zijn bende ruyters , tot besetting der Stadt ; en begeerde dat beyde sijne natuerlijke sonen , waer van d'een over een compagnie voet-volck bevel had , hier , als in een sekere plaets , den oorlog begonden te leeren. Zijn broeder Fredrick Henrick , onlangs in 't jaer duysent ses hondert seven-en-veertig tot droefheydt der vereenigde Landen , overleden , heeft hier , eenige maenden voor zijn doot , een hooge Schole opgerecht ; en die met treffelijke geleerde lieden , als Andreas Rivetus , Doctor in de Godtheyt , en eertijds Leermeester van zijn Hoogheydt Prins Willem van Oranje , en meer andere vermaerde mannen , voorsien , om alsoo Minerva en Mars , dat is , wijse wetenschap en oorloghs-konst , te vereenigen.

't Is al de werelt kennelijck , en daerom onnodigh hier te verhalen , dat dese Stadt en Baronye lange jaren is beseten by het doorluchtigh geslacht van Nassou ; en dat de laetste Heeren van dit Huys zijn geweest Willem van Nassou , en sijne drie sonen , Philips , Maurits , en Fredrick Hendrick , helden van nimmerstervende en heerlijcker gedachtenis , die soo vele ja ontelbare treffelijke daden ten besten van den Staet der vereenighde Nederlanden gedaen hebben ; en dat zijn Hoogheydt Prins Willem van Oranje , (eenigh Soon van de gemelde Frederick Henrick , die men met recht *de Groote magh* noemen) sedert zijn Heer vaders doot , Heer deser plaetse was ; welcke , in 't bloeyenst van zijn jaren , op den seften November in 't jaer 1611 , overleden is ; soo dat de stam van Nassou-Oranje toen sonder sichtbare mannelijcke erfgenamen was ; tot dat op den veertiende der gemelde maent , acht dagen na zijn Hoogheys affsterven , zijn bedroefde Gemalin hare Hoogheydt de Princeesse Royale een jongen Prince ter werelt gebracht heeft , die , Wilhelmus Henricus genaemt , tegenwoordigh Prins van Oranje , en Heer en Baron van dese stadt en haer gebiedt is.

Dese stad een oorloghs-schule,

en een voedster der wetenschappen.

Heeren deser plaetse.

H E T B E L E G H
van
B R E D A,
door
F R E D E R I C K H E N D R I C K
P R I N S V A N O R A N J E, &c.

In 't jaer M D C X X X V I I ;

Getrocken uyt de historie van M A R C V S Z V E R I V S B O X H O R N I V S.

Raetpleging
over 't be-
leg.

E Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, de Prins Frederick Hendrick van Oranje, en den Franschen Ambassadeur Hercules de Charnafse, hadden niet weynigh moeyte, om sich te vergelijken, en van

eenerley meyning te worden, als men over dit beleg raetpleegde. De Gesant, die een van de welsprekenste mannen was, poogde de Staten en de Prins 't selve af te raden, met voor-geven, dat het een ondienstigen aanslagh voor hun verbondt was; want hy hadt geen kracht genoegh om des vyants leger daer door te verspreyen, en op verscheide plaetsen te trecken: soo dat hy de saken van Vranckrijck niet sou konnen vorderen.

Der Staten
redenen.

Hier tegen voerden hem de Staten de volgende gewichtige redenen te gemoet: het belegeren deser stadt is geen gering voornemen voor 't aenstaende veld-leger; dewijl het een stercke plaets is, en by de Spaenschen in hooger achting; 't welck d'ondervinding geleert heeft, om de groote kosten door Spinola in 't laetste beleg gedaen: dat Vranckrijck daerom 't onrecht soo een stercke stadt te weynigh achte. Indien niet meer aen 't winnen der selve gelegen is, waerom hebben de Spaenschen dan soo veel tijd, volck en gelt gespilt, om haer, naer een beleg van meer dan negen maenden, daer in een koude en natte winter begrepen was, te winnen? Was het niet, om het stroopen van d'onse in Brabant te beletten, en de schippvaert en koophandel tusschen Hollant en Zeelandt te bekommeren? De ondervinding heeft oock geleert, dat de Spaenschen, sedert het winnen deser stadt, vele aanslagen tegen onsen heelen Staet in 't hooft hebben; derhalven sou men hen met het bernemen eenmael de wegh van soo veel voornemens af-snijden. Indien 't geluckt, dat het beleg kort is, dat sal hunne raetslagen omstooten en doen veranderen, hare groote moedigheyt verminderen, en alsoo water in hun vuur gieten: doch soo de stadt niet haest gewonnen werdt, dat sal de vyandt soo breydelen, dat hy, gelijk te gelooven is, niets nieu sal durven aenvangen; want het sou vreemt sijn, dat hy soo een stadt liet verloren gaen, om andere kleynere te winnen, oft dencken op saken van minder gewicht. Soo de vyanden sich in Vlaenderen oft Bourgondien begeven, dat sal Vranckrijck tot voordeel, om iets tegen hen te beginnen,

dienen. Doch oft de Spaenschen 't verlies der stadt niet ter harten namen, en geen moeyte deden om haer 't ontfetten, ja bleven self in Brabant, uyt vrees dat de Prins van Oranje, latende een deel van sijn leger in 't beleg, sich mocht by sijn bontgenoten voegen, en met haer nieuwe aanslagen voornemen: dit niet tegenstaende, heeft Vranckrijck niet te gelooven, dat men dit voornemen tot sijn naedeel neemt; oft dat men daer soo vast aen gehecht is, dat men het niet, om een betere gelegenthey, sou willen veranderen; doch wy sien nu geen bequamer: want men kan nu niets anders aenvangen, sonder grooter kosten en gevaer; soo dat het beter is, dat men, naer alle waerschijnlijckheyt, het seker voor het onseker neemt. Wat belangt het beleg van Antwerpen, dat sou tijd, moeyte en gelt vergeefs verspijt sijn, om dat het soo vast bewaert wert; dewijl sy wel weten, datse met het selve vele andere steden souden verliezen. Als men niet loopen kan, moetmen gaen; oock is 't een groote mislagh veel 't onderstaen, en niet te doen: maer 't is een verstandigh beleyt, sijn voornemen soo te bestieren, dat d'uytkomst daer van te meer verskert sy. Wy sijn niet genegen al te hoogh te vliegen, om niet te laegh te vallen. Waer toe dienen al de gevaerlijcke raetslagen, die geen gevolg oft wercking, dan in de gedachten der menschen, hebben? oft die, soose iets voortbrengen, eer schande dan eer veroorsaken? En om te cyndigen, ons behaeght beter een voornemen, dat ons een sekere uitkomst schijnt te beloven, dan een, dat 't eenmael in twijfel staet: oock besteden wy onse krachten niet, om een groot gerucht, en niet meer, te maken; maer ten besten en ter eeren van onsen Staet. Dese redenen der Staten wierden overwogen, en als onwederleggelijck eendrachtelijck van een yder toe-gestemt.

In 't voor-jaer was de Prins van Oranje befigh, om sijn aanslagen in Vlaenderen, insonderheyt die van Hulst, uyt te voeren. Dit bevel wierdt aen Broucsaut, die de plaets en 's vyants sterckte kende, gegeven: na dat hy alle noodigh gereetschap hadt bestelt, deé hy in aller haest een goet getal soldaten in weynige schepen gaen, om de vyandt, die sliep en nergens aen dacht, niet 't ontwaken: met een goeden windt bracht hy dese in korten tijd aen de Polder van Namen, niet wijdt van Hulst, daerse in stilte aen landt geset wierden. 's Avonts stelde men 't leger in ordre, dat vol moedts voorttrock. De matrosen en hondert en twintigh muskettiers maeckten terstont een brugh, daerse over trocken, en naer hen omtrent vier duy-

Aenslagh
op Hulst.

MAGNO PRINCIPI
GVILIELMO MAVRITIO,
Cessit
FREDERICI HENRICI
Mauritii principis
Araulionensis Principis Filio. etc.
Tabulam hanc Paterna Providentia ac Pro-
videntia celebris monumentum efficit in com-
plum et fopplum dedit.
I. Blau.

A. Quartier de Son Altesse le Prince d'Orange
1. Logis de Son Altesse
2. Logis des Etats Generaux
3. Le Bourg mayor Willem
4. Logis de M^{rs} le Prince Electeur
5. Mrs Personel Quartiermestre genl.
6. Regiment du Colonel Maurice Fran^{cois}
7. du Duc de Candale
8. Mrs Personel
9. Garnison au
Chastillon
10. Comte Maurice
11. Mrs Personel
12. Mrs Personel

13. Goring
14. Coligny
15. Mrs Personel
16. Comte de Schme
17. Breda
18. Sp^{ts} Compagnies Extraordinaires sous
le Cap de la Garde de son Altesse
19. Quartier de l'Artillerie
20. Logis de Mrs Breda, genl de l'Artillerie
21. Thomas vanden Amer. M^{rs} des Chariots
22. Village de Ginnacker
B. Quartier du C. Guillaume de Nassau
Marshall de Camp

23. Logis d^{ts} Comte
24. Regiment d^{ts} Comte. Allema^{ns}
25. Erent Ruyter. Flamands
26. Beverweert. Hollandois
27. Wijnbergen
28. Northollandois
29. Amont. Esglois
30. Sandelen
31. Balfew

32. Mrs Personel
33. Quartier de l'Artillerie
C. Quartier du C. Louis de Nassau
Commandant de Trise
34. Logis d^{ts} Comte
35. Regiment d^{ts} Seigneur. Trifone
36. Lieut. Colonel. Stimpfvelt. Allon^{ois}
37. Mrs Personel
38. Anglois

39. Quartier de l'Artillerie
D. Quartier du Colonel Vreick. au
grand Parc
40. Regiment d^{ts} Colonel. Genl de
la Galtre et d'Wrecht
41. Q. de l'Artillerie
E. Quartier du Commandeur Teren^{ois}
42. La Compagnie. Colonelle
F. Quartier du Lieut. Colon. Hoffm^{ann}
43. Son Regiment

G. Quartier de la Cavallerie
a. Tervingen
H. Q. de la Cavall. a. Hogenhou^{se}
I. Q. de la Cavall. a. Ravel
K. Q. de la Cavall. a. Mrs Personel
L. Q. de la Cav. a. Ter. H^{eyls}
44. Logis de Mrs Kien. Commis
genl des Tris
45. Q. des Navires et Bateaux
46. Les commencentiers des Ag^{es}
proches de son Altesse
47. Aggriches des Francois
48. Mrs Personel

49. App. des Anglois
50. du C. Guillaume
51. du C. Henry
52. Cavallerie en garde
53. Corps de garde
54. Batteries
55. P^{ts} monde
56. Redoutes
57. Mrs Personel de glaisance
58. Esglois
59. Le grand Dam dans la March
60. Mrs Personel a. eau

B R E D A
OBSESSA ET EXPUGNATA
a. Cessit
FREDERICO HENRICO
Principis Araulionensis,
Comitis Nallavie etc.
Aufpiciis D. D. Ordinum Belgii
Confederati.

BELEGH VAN BREDA.

die mis-
lucky.

fent mannen, waer van vijftien hondert musket-
tiers de voortocht hadden: doch een droeve
nacht, met den regen en onweer, beyde niet al-
leen hinderlijk, maer oock schrickelijk, be-
lette desen aenslagh. Oock kon men soo stil aen
de stadt niet komen, oft die van binnen wier-
den eenigh gerucht en geknars der wapenen
gewaer; dies sy terstont ordre stelden tot hare
bescherming. Als d'onse hoorden, dat men sich
in de stadt beweeghde, waren sy genootsaecht
den aanval na te laten. De Prins van Oranje,
die met het leger te veldt was, om hen te hulp
te komen, verstaende d'uytkomst van den aen-
slagh, keerde naer 's Gravenhage; op dat hy,
na nieuw raet-slaen, een nieuw voornemen sou
poogen uyt te voeren. Als alles besloten was,
wierden al de besettingen versamelt, en in 't be-
gin van Iunius gescheept; sy voeren langs den
Rhijn, de Wael en Mase, die de lantschappen,
onder der Staten gebied staende, bevochtigen:
doch een grooten storm-windt dwong hen in de
Kil, een engte niet wijdt van Dordrecht, te loo-
pen. Naer 't onweer voer men naer Ramme-
kens, by Middelburgh in Zeelandt gelegen,
't welck de versamel-plaets van 't leger was.

De Spaenschen waren ondertusschen in twij-
fel en vrees; hare Hoofden hielden raet, op
't gene hen te doen stont: maer sy konden niet
weten of het voornemen van Sijn Hoogheydt
de Prins van Oranje op Brabant oft Vlaenderen
was; waer over hare meyningen, aengaende de
plaetsen daer men hulp senden sou, seer ver-
scheyden waren: doch eyndelijck oordeelden
sy voor 't waerschijnelijckste, dat de Prins naer
Vlaenderen sou trecken; dies sy twee duysent
paerden en veertien duysent te voet, die sich
deelden en hier en daer voor een overval ver-
spreyt lagen, derwaerts sonden; want sommige
waren omtrent Aelst en Dendermonde, andere
in 't landt van Waes, en niet wijdt van Hulst, en
eenige by Brugge. De meeste sorge evenwel
was voor Hulst, dies sy Salvator Beyma, een
Spanjaert, om de Gouverneur met raet en daet
te helpen, in die stadt sonden.

Optocht
naer Bra-
bant.

Doch dat was moeyte verloren; want de Prins
van Oranje ging naer Brabant, 't welck den
Franschen Gefant Charnasse, die tot die tijt iets
anders geraden hadt, toen goet vondt. Om-
trent het midden van Iulius lichte men d'anc-
kers, en voer naer de haven van Bergen-op-
Zoom, daer men, met bequaem weder, 't volck
te lande sette. De Prins van Oranje hadt, voor
sijn vertreck, aen alle Gouverneurs bevolen, dat
sy de poorten gesloten houden, en niemant uyt
laten souden; op dat sijn voornemen niet te
vroegh, door eenige ontrouwe tong, geopen-
baert sou worden. Van Bergen-op-Zoom ging
't leger recht naer Rosendael, en van daer naer
Breda, alijdt in goede ordre, en soo spoedigh
als doenlijck was; om dat'er gerucht quam, dat
de Cardinael Infant sijn leger opgebroken had,
en over de Schelde gekomen was. Doch om de
Spaenschen te misleyden, en andere gedachten
van sijn voornemen te geven, liet de Prins een
goet getal trompetters en tromslagers in eenige
kleyne schuytjes gaen, en naer de grens-plaet-

Krijgsh-
lijst.

fen van Vlaenderen varen; op datse met hun
groot geluyt en getier de vyandt deden geloo-
ven, dat der Staten leger naby was. Graef Hen-
drick van Nassou, soon van Ernst Casimir, die
met een goet deel uytgelesen volck aen den
Rhijn gelaten was, om op de plaetsen daer om-
trent en de Spaenschen acht te nemen, kreegh
bevel, dat hy met de sijne in drie dagen, waer
't mogelijk, voor Breda sou komen. Hy, die
met een brandenden yver en begeerte tot lof
ontsteken was, dewijl hy van sijn jonge jaren in
d'oorloghs-konst, gelijck in andere wetenschap-
pen, onderwesen was, en nu alreede met het
Gouvernement van Vrieslandt vereert, liet niet
na, op de bestemde tijdt, met sijn volck voor
de stadt te verschijnen.

Als 't leger nu versaemt was, en men geen
vyant vernam, wierden de quartieren veror-
dent. De Prins nam 't sijne te Ginneken met de
Fransche Regimenten, als Hauterive met tien
compagnien, Candale met negen, Maisonneuve
tien, Charnasse twaelf, en Chastillon tien: van
't Regiment van Graef Maurits van Nassou, die
toen Generael in West-Indien was, ses compa-
gnien: van d'Engelschen hadt hy, Herbert met
elfbenden, Goring oock soo veel, Colpeper
tien, en Morgan elf: van de Graef van Solms
seven, Brederode ses, en ses nieuwgeworven com-
pagnien onder Glefer, Capiteyn van Sijn Hoog-
heys lijf-wacht. In dit quartier waren de Ge-
committeerden der Heeren Staten, om in alle
gewichtige saken de Velt-heer met haren raet
te helpen. Over het tweede quartier, dat in
't dorp Haegh was, gebodt Graef Willem van
Nassou Velt-Maerschalck; hy hadt onder hem
sijn eygen Regiment, bestaende in negen com-
pagnien, en dat van Erentuyter in acht ben-
den, beyde Hooghduytschen: noch Beverweert
met seven, Wijnbergh ses, en Graef Hendrick
van Nassou met negen benden, alle Nederlan-
ders; de Schotten waren, Ammont, Balfour, en
Sandelan, yder met seven vaendelen. Het derde
quartier was onder Graef Hendrick van Nassou,
Gouverneur van Vrieslandt, te Teteringen; hier
lagen twee Vriesche Regimenten, als dat van
den Graef, en Aisma, yder van acht vaendelen:
Steyncalefels met ses vaendelen Hooghduyt-
schen, en seven compagnien Engelschen. Be-
halven dese, waren'er noch drie kleyne quar-
tieren, uyt voet-volck bestaende, verordent, die
nae hunne Oversten genaemt wierden; als dat
van Colonel Varick, tusschen de stadt en het
dorp Ter Heyde gelegen, van twintigh vaende-
len; Ferens van twaelf, te Ipelaer; en Boshuy-
sen van acht, niet wijdt van Graef Willems quar-
tier. De ruytery wierdt oock op verscheyde
plaetsen gelegert, maer hun grootste quartier
was te Teteringen, onder den Lieutenant Ge-
nerael oft algemeenen Stede-houder Staken-
broeck met sijne acht cornetten, Mets ses, en
Beaumont en Rantwijck yder seven. Het regi-
ment van de Graef van Styrum van seven cor-
netten, dat van den Hertogh van Bouillon van
ses, en van den Rhijn-graef van seven, lagen te
Heusenhou. Te Bavel waren twee cornetten,
als 's Princen lijf-wacht, en de cornet van Char-
nasse.

De quartie-
ren veror-
dent.

H E T B E L E G H V A N B R E D A.

nasse. In 't dorp Haegh lagen de regimenten van Brouchem en la Force, yder van seven cornetten; en dat van Yffellsteyn van vijf cornetten lagh in 't dorp Ter Heyde: soo dat 'er in alles twee hondert vijf-en-veertigh vaendelen te voet, en negen-en-estigh te paert, alle wel toegerust en gewapent, in dit belegh waren.

*Den omtrek
van 't leger
gemaect.*

Men begon terstont de circumvallatie, dat is, d'omtreck oft besluyting, te maken, wiens uytlijcken randt soo geestigh wiert gemaect, datse in een even-gelijcke linie een selve hooghte en laeghte met het omliggende land had; het oppervlack der selve was drie voeten breed, en wel voorzien met schans-korven, gelijk oock de beyde sijden; binnen was een borstweering met twee bancken, de benedenste van twee, en de bovenste van anderhalf voeten hoogh, en yder vier voeten breed. De borstweering was vier en een half voeten hoogh, en schuyns neergaende. Rontom wierdt een gracht, van twaelf voeten breed, en seven diep, gemaect. 't Was te verwonderen hoe dit werck spoeyde; want men hadt met de Ingenieurs en Werck-meesters bedongen, datse op sekeren tijdt moesten gereet sijn, oft datse geen arbeys-loon te verwachten hadden.

*Boere-
gracht.*

Men hadt, behalven de voorseyde, noch een ander gracht, in 't eerst en met 'er haest, van de boeren, hier toe uyt Hollandt en d'omliggende plaetsen op ontboden, doen graven, die daerom de Boere-gracht genoemt wierdt: oock verscheyde andere wercken door 't geheele leger, en een goet getal bateryen; om den vyant op alle plaetsen, en op wat wijse hy sich vertoonde, met kracht en goede ordre te sluiten: in voegen dat daer door de wegen, retrenchementen oft innerlijcke verschanlingen, quartieren, approchen oft naederdingen en aankomsten genoeghsaem bevrijt waren. Voorts was 't leger met veel halve-manen, reduyten, en andere wercken, aen alle sijden, daer men eenighsins twijfelde dat de Spaenschen mochten iets voor-nemen, versterckt en verskerct. Door 't gestadigh arbeiden aen den dijk, die men maeckte om de Merck te stoppen, liep 't selve rivierken over sijn oevers, vervulde al de leger-grachten, en vloeyde over verscheyde omliggende landeryen; soo dat men, uyt vrees dat het selve water onse wercken mocht hinderen, nieuwe grachten, tusschen 't leger en de stadt, moest graven, om 't overtolligh water daer in te bergen. Een bosch van pijn-boomen, niet wijdt van 't leger staende, scheen den vyant dienstig te sijn tot embuscaden oft heymelijcke lagen; maer men voorzag daer in, want alle toegangen tot het selve wierden gestopt, en byna de helft daer van in d'omkring van 't leger begrepen, door een linie die het in twee deelde, die men verskerde met een sterck Fort, Pape muts genaemt, en een reduyt, die oock diende om d'approchen aen die sijde te bewaren. D'ander sijde van 't bosch wiert oock met gelijcke wercken, en die met stercke wacht voorzien: tegen over 't Fort was een ravelijn en een borstweering, te samen omringt met een gracht van ses voeten diep en acht voeten breed; de wal daer van was ses voeten hoogh

uyt het vlacke velt, en boven drie voeten breed, oock aen beyde sijden met schans-korven beset. De banck binnen de wal was omtrent een voet oft anderhalf hoogh, en vier voeten breed: de borstweering hadt ses voeten in de hoogte, en op 't plat drie voeten breedte: aen de beyde sijden van 't Fort waren twee hooge bateryen; oock hadt het kroon-werck een stercker batery, want tusschen yder half voet aerde waren rijssbossen gevoeght: in voegen, dat alle legerwercken nu volmaect en wel gesloten waren, en de soldaten vol moedts, om die en sich selven wel te beschermen, en die van de stadt te bestrijden.

Ondertusschen lagh de Cardinael Ferdinandus met sijn leger te Rijsbergh, daer hy de sijne byna nacht en dagh oeffende; op datse hare vyanden, die aen hare komst niet twijfelden, met goet beleyt en moedigheyt, ter rechter tijt, als hy hen sulcks gebodt, souden aentaften.

De belegerden, dien 't verdroot soo lang stil te sijn, sonder iets tot hun bescherming te doen, deden een uytval buyten de Ginneker-poort, daer eenigh volck van de beleggers verschanst lagh; die van de stadt waren omtrent drie hondert mannen, die 's morgens vroegh dapper op d'onse aenvielen, en namen hare reduyt in; maer gelijk sy stoutmoedigh 't gevecht begonnen, alsoo wierdense oock kloeckelijck gestut, insonderheyt van Berings vaendel, 't welck sich treffelijck droegh, doch meest hy self; want hy sprong met sijn paert over een gracht, en vermengde sich onder de vyanden, die hy sloegh en vervolghde tot dicht onder de stadt. Van d'onse bleven ses oft seven doodt, maer meer van de vyandt, waer onder de vaendrager van Capiteyn Kroon was; en Capiteyn Belin wiert doodelijck gewondt.

*Uytval des
belegerden.*

De brieven tusschen Ferdinand en de stadt gingen vast over en weder, waer in van een algemeenen aenval op 't leger van de Prins gemelt wierdt; 't welck men aen de vuer-rekenen, die sy op den toren en elders aen elckander deden, genoegh bespeuren kon. Derhalven gebodt de Prins, om sulcks voortaan te beletten, dat niemant, op verbeurte van 't leven, eenige brieven van oft naer de stadt sou brengen; hoe-wel men evenwel altijd iemant vondt, die om 't gelt sijn leven in gevaer stelde: vele, door de vergelding, oft hope van genade, beweeght, poogden door te komen, om hunnen last uyt te voeren; maer sy wierden gevangen, oft de vreesde de hen te rugh blijven: alleen een Engels-man, gemeen soldaet onder 't vaendel van Corradin, geluckte sijn listigheyt, die geestigh was: hy ging by klaren dagh uyt de stadt, door de Antwerpiche oft Haeghpoort, met den degen op sijde, en een sack op sijn schouder, makende gelaet, als oft hy eenige kruyden oft wortelen in 't velt ging soecken; terwijl hy hier meê besich scheen, schoten die van de stadt met enkel kruyt naer hem; waer over hy sich, veynsende 't gevaer t'ontwijken, naer 't leger begaf, daer hy als vriendt ontfangen wierdt; en van daer stoutelijck, als oft hy niets by sich had, naer Rijsbergh by den Cardinael Infant, die hy

*List van
een brief-
drager.*

H E T B E L E G H V A N B R E D A.

de brieven van de Gouverneur Fordin overgaf, welcke daer in ootmoedigh badt, dat hy geliefde te dencken op middelen, om de stad t'ontfetten; en, waer 't mogelijk, te gelijk een aenval te doen, op datse hunnen gemeenen vyant van daer dreven. Oock was de bringer des briefs van de Gouverneur belast aen Ferdinand te seggen, dat hy van meening was met achtien hondert mannen op de schepen van de Prins, die Ter Heyde lagen, te vallen, terwijl hy des Princen leger bevechten sou; om alsoo der Staten Veltheer op verscheyde plaetsen werck te geven, sijn krachten te doen verspreyden, en te beter te verwinnen. Eenige Oversten in 's Princen leger vonden goet, dat men een van d'afgeworpe brieven weder toefegelen sou, en die door iemand aen den Cardinael senden; op dat men alsoo sijne antwoord bekomen, en daer uyt bespeuren mocht, wat sijn voornemen was, en op wat wijze hy de stad meende t'ontfetten. Doch de Prins van Oranje vond sulcks niet raetsaem; dewijl hy genoegh bemerckte, dat al dit gaen en komen een seker teeken was dat de Spaenschen niet wel wisten, wat sy best souden aenvangen, om hunne saken tot een gewenscht eynde te brengen. Sy begonnen oock, soo 't scheen, nieuwe raetslagen te nemen; want sy overwogen, dat een aenval op 's Princen leger, naer alle waerschijnlijkheyt, tot hun naedeel gedyen sou: dies de Cardinael Infant sijn leger opbrack. Maer de Prins van Oranje liet daerom niets na van sijn gewoonlijke sorghvuldigheyt en neerstigheyt; als die wel wist, dat een geveynst aftrecken somtijts een seker teken is van een gevaerlijke wederkomst. De waerheydt hier van vertoonde sich haest, want het scheen eer, dat de Cardinael sijn leger verplaetst dan wegh-gevoert had; en dat hy naerder aen Teteringen gekomen was, soo men aen d'opgaende roock bespeuren kon: hierom wierden de wachten en sentinellen verdubbelt. Doch eyndelijck wiert men gewaer, dat hy in der daet vertrocken was, om, soo 't scheen, niet haest weder te komen; en dat hy veellicht iets anders in 't hooft had. De Prins sond, om op sijn voornemen te letten en dat te stutten, Wijnbergen, Alard, Rantwijck en Harcourt, met seven-en-twintigh vaendelen voet-volck, en acht cornetten ruytery, uyt het leger, met bevel, datse sich by den Oversten Pinsen voegen, en die gehoorsamen souden; insonderheyt, datse de steden Grave, en Heusden, en de Hemersche Waert pooghden wel te versorgen en te bewaren; en eyndelijck, datse de Spaenschen overal kort volgen souden, om sijne aenlagen te weten, en vruchteloos te maken; op datse niets konden aenvangen tot hinder van onsen Staet.

De Cardinael Infant sond twee regimenten te voet, en duysent ruyters over de Mase, die, in aller haest, met groote daghreyfen marcheerden; 't welck d'onse deê gelooven, dat hy 't op de stad Grave gemunt had: maer Staackenbroeck wiert terstont met vier regimenten ruytery verordent, om die plaets te versceekeren. Doch dat was vergeefs gesorght; want men wiert haest gewaer, dat hy veel eer de Schans

van der Voorn, Venlo oft Roermonde aentasten sou: dit geschiede oock van de twee laetste, die hy belegerde, en al te haestigh won, insonderheyt Venlo, waer van men twijfelde, oft d'onachtsaemheyt of d'ontrouwigheyt van den Gouverneur de meeste oorfaeck van dit verlies was.

Laet ons weder tot het beleghe keeren. Als de Prins van Oranje bespeurde, dat de Spaenschen vertrocken waren, en daer door van achter niet te vreesen had, deê hy, met alle vlijt, 't beleghe vervolgen, om tijdt, moeyte en kosten, benevens de stad, te winnen: 't scheen oock, dat den hemel hem gunstigh was; want door 't vertreck der Spaenschen kregen sy, sonder arbeyt en geltspilling, al hunne gemaecte wercken, die d'onse tot groot voordeel streckten: dewijl sy, met al hun neerstigheyt, noch weynigh van de belegerden gewonnen hadden. De Prins, en de Graven Willem en Hendrick van Nassou, gaven derhalven ordre aen d'Ingenieurs, de linien te voltrecken, en in yders quartier de bedeckte wegen, en andere wercken, naer de stad streckende, te vorderen.

Sijn Hoogheys quartier was by 't dorp Ginneken, tegen over een van de sterckste hoeken der stad: hier liet hy eenige batterijen opmaken, om sijn volck van 't uytloopen der stedelingen te bevryen en die binnen te houden: en beval aen de Franschen en Engelschen een dubbele wegh, om tot een dubbele approche te dienen, te maken en te bewaren; oft liever, om dese twee volckeren, die met een naturelijke krijgheyt ingenomen sijn, om d'een d'ander t'overtreffen, een weynigh te scheiden; op datse hun dapperheydt tegen den vyandt, en niet tegen elckander, souden betoonen. Doch 't scheen, dat sy hunne gemoederen en kloekheydt, sonder aen hunne oude verschillen te dencken, t'samen voeghden, om, uyt een edele eersucht, den vyandt te bevechten; soo datse om strijt sich soo treffelijck droegen, als men van hen begeerde oft verwachtte.

Den Ingenieur Perceval, uytgegaen sijnde om de wercken der stad, die tegen over 't quartier van sijn Hoogheyt waren, te besien, wierdt ontdeckt, en gevaerlijck gewondt; 't welck een yder, die sijn yver en ervarentheydt kenden, geen minder ongeneught dan hem self gaf. Onlangs daer na deden die van de stad een uytval met twee hondert mannen op 't quartier van Graef Willem, waer lang en hittigh gevochten wierd. Henrick van Nassou, Colonel van een Neerlandtsch Regiment, beschermde hun wachtplaets, wiens yver sijn volck, in 't gehoorsamen sijn bevelen, en in het toonen van hun moed en dapperheyt na sijn voorbeeld, wel volghde. De Capiteyn Verschure, na dat hy de grootste proeven van kloekmoedigheyt gegeven, en veertien wonden ontfangen had, wou de wapenen niet, dan met het leven, verlaten. De vaendrigh Hamilton toonde oock, dat hy een moedigh en treflijck krijghs-man was; in voegen, dat de stedelingen, door de krachten van soo veel vrome soldaten geparst, moesten wijcken, en met verlies naer de stad vluchten, latende vele van de hare op de plaets leggen,

't Voornemen van de Gouverneur.

Vorsichtige sorge van Sijn Hoogheyt.

De Cardinael vertrekt.

en wint Venlo en Roermond.

't Quartier van Sijn Hoogheyt.

Perceval gequest.

Andere uytval.

Doot van Capiteyn Verschure.

H E T B E L E G H V A N B R E D A.

en I. Can-
telmo.

Neerftig-
heyt van
der Staten
volck.

Sijn Hoog-
heyt genoe-
gen, en fijn
gunft aen
Goring.

die gedoodt
wordt.

Dappere
tegenftant
der bele-
gerden.

gen, waer onder Jacob Cantelmo was, die twee dagen daer na storf.

Dit gevecht was maer oly in 't vuer, en ontstack de moedigheyt van d'onse meer dan te voren, die vast voortgingen, en quamen tot aen de borstweering van de punt van 't hoornwerck; en dewijl hun eenige moeylijkheydt ontmoette, wierd het voornemen van 't graven op die plaets verandert: want men maeckte een drooge graft, die te voren gegraven was, drie voeten dieper en breeder, en men wierp d'aerde naer de fide van de ftadt foo hoogh, om 't groot gevaer van d'onse, dat de wercklieden in dese graft voor de vyandt bedeckt en fekerder waren: hier toe waren de palissaden, die men daer maeckte, oock seer dienftigh; daer wierden palen van vier, vijf, en meer voeten lang, in d'aerde geflagen, en boven weder met dwars-palen aen elckander gehecht, en met rijs-bossen gevult, om de trencheen te decken: foo dat men, met kracht van arbeyden, en infonderheyt door 't verftant en de neerftigheyt van den Ingenieur Buat, gevordert was tot aen de graft van 't hoornwerck, die terftont met aerde en rijs-bossen gevult wierd, om een wegh daer over te maken. Als Sijn Hoogheyt dese jongfte wercken quam befien, en die in foo een goede en welgeschickte ordre vond, was hy ten hooghten vernoecht; 't welck hy aen Goring betuyghde, als hy hem, over fijne ftantvafstige neerftigheyt, met alle beleeftheyt omhelsde, en alsoo betoonde, hoe aengenaem en waerdigh dat fijne bewefe dienften waren. Hy oordeelde dat het nut was, dat men een mijne onder de voet van de wal van 't hoornwerck fou maken; maer d'Ingenieur vont 'er fwarigheydt in, om het groot gevaer dat hy fagh, dewijl de aerde niet hoogh genoegh was: doch Goring liet die hooger maken, en pooghde self, hoewel het hem afgeraden wierd, dit voornemen uyt te voeren: in fijn wederkomst wierd hy van een kogel getroffen, die hem fijn been brack, tot groote droefheydt van 't heele leger, die een dapper en seer konftigh man aen hem verloren. Den Ingenieur wierd oock foo in 't hooft gefchoten, dat, fijn pan gebroken sijnde, de herfsenen fch rontom verfpreden. Evenwel had de Mijne haren voortgang, onder de gunft en gordijne van eenen seer duyfteren nacht. De Franfchen, die aen een anderen hoeck van 't hoornwerck waren, spoeiden oock hun werck. Hunnen Colonel Hauterive pooghde de graft met rijs-bossen te vullen; maer de belegerden beletten 't hem, en dooden en quetten vele van fijn volck in dese ontmoeting. Charnasse onderftond het felve na Hauterive, en beloofde twee duyfent en vijf hondert gulden aen de wercklieden, om alsoo de vrees van 't gevaer door de hope der vergelding te verdrijven; in voegen, dat in weynigh tijts den dijk foo hoogh was, als den hoeck van 't groot hoornwerck. Ter flinker fide maeckte men een borstweering, maer foo laegh, dat fy de gene, die daer achter lagen, niet genoegh bedecken kon, foo dat men genootfaeckt was fch te buygen, om 't gevaer te mijden. Charnasse, hier heen en

weder gaende, sonder helm oft casquet, om ordre te geven, betaelde fijn al te groote moedigheyt met een doodelijcke wonde aen 't hooft: dit droef ongeval trof niet alleen den Franfchen aen 't hert, maer in 't gemeen het geheele leger; want hy was een man, niet alleen met een wonderlijcke welsprekentheyt, en groote kennis in alle wetenschappen begaeft, naer 't oordeel der Geleerden; maer oock met fulck een kloeckmoedigheyt in den oorlogh, dat de treffijckfte krijghs-lieden hem in de hooghte achting hielden.

De Franschen verloren hier door de moed niet; maer, aengeprickelt van wraeck over foo waerden man, en liefde tot eer, die hun aengeboren is, brachten de faken foo verre, datse ter fijden de borstweering dicht by 't hoornwerck quamen, onder de befcherming van een batery en een reduyt: doch men vreefde dat de Spaenschen 't felve ondermijnt hadden, gelijk men oock in der daet bevond; dies men, om alle gevaer t'ontgaen, terftont in aller haest de aerde deé opgraven en openen, 't welck met een dien- de, om fch daer te verftercken, dewijl de belegerden een travers oft dwarswal, die hen belette vorder te gaen, gemaeckt hadden: maer dit duerde niet lang; want d'onse die oock inkregen, met een ravelijn, dat men meende met een Mijne te doen springen, om den wegh tot den storm te bereyden.

De Engelschen, om haer retrenchement, dat op de gevulde graft gemaeckt was, te beter te bewaren, wierpen aen twee aankomften twee reduyten op; waer over de mineurs oft gravers pooghden de wal van 't hoornwerck te doen springen: dit geschiede door een bedekte wegh, en onder 't gestadigh fchieten van 't canon en vier-roers, en 't werpen van allerley grana- ten, die groote ruymte, en wonderlijken fchrick in de wercken der belegerden maeckten; want hunne fchans-korven wierden omgeworpen, en de klompen aerde vlogen d'een na d'ander van de wal en haer hooghte borstweering. Men laedde dickmael 't grof gefchut met musket- kogels, om in weynigh tijts veel werck te doen: de foldaten, die vier-roers gebruykten, spaerden geen kruyt oft loot; en 't af-fchieten geschiede foo vaeck en foo kort op malkander, dat de belegerden genootfaeckt waren fch be- sloten en bedeckt te houden, sonder het hooft eens op te fteken. Sijn Hoogheyt de Prins van Oranje, fiende alles foo voorfpoedigh en ge- luckelijck voortgaen, focht alle mogelijcke middelen, die 't geweld en list van d'oorlogh kan uytwercken, om dese gewichtige faeck af te handelen; op dat foo een waerschijnlijke victorie verhaest, en heerlijck ten eynde ge- bracht wierdt.

De Françoysen, daer Maisonneuve toen over geboodt, ftaken hunne Mijne aen, die foo een groote bresse oft opening in de wal maeckte, dat 'er niets overigh was dan een storm te doen: 't welck Sincire en fijn volck, met gebogen hoofden en verhevene harten, gestut met an- dere troepen, aenvingen; terwijl de pioniers en andere werck-lieden arbeyden, om de wer- ken,

Charnasse
geschoten.

fijn lof.

Kloekheyt
der Fran-
schen.

en Engel-
schen.

die voort-
fpoedigh is.

Mijne der
Franschen
aengefta-
ken.

H E T B E L E G H V A N B R E D A .

ken , die d'onse gewonnen hadden, te verstercken en bewaren.

en van de Engelschen.

De Engelschen staken hunne Mijne oock aen, die mede wel geluckte, gelijk die van de Franschen ; waer op sy , om de selve in geen deel te wijcken, met een vrolijkheyt, als offe al verwinnaers waren , naer de bresle vlogen. Als sy de vyant gedwongen hadden sijn plaets te verlaten, maeckten sy terstont een retrenchement oft afsnijding in de gewonnen wercken op de kant van de stadts-graft. De Gouverneur dit verstaende , en met een 't gerucht , dat d'onse 's nachts meenden over 't water, en onder de wal te komen , liet terstont een nieuwe borstweering aen de Ginneker-poort maken, om die, soo d'onse ten storm quamen , te beter te bewaren. Doch, om dit vruchteloos te maken, bouwden d'onse een nieu werck , daer toe sy omtrent twintigh huysen afbraken ; 't welck, naer 't oordeel der belegerden , hen seer schadelijck sou sijn. Terwijl men hier meê beefsich was , quam Graef Willem van Nassou over de graft van 't hoornwerck , en gaf ordre aen Erskins, die toen de wacht, uyt Neerlanders en Schotten bestaende, gebod, dat hy alles gereet maken sou, om 's anderen daegs 's morgens vroegh de Mijne te doen springen, met een biesbrugh, om over de graft te leggen, het hoornwerck aen te tasten, en, waer 't mogelijk, met geweld in te nemen: dat men, de wal gesprongen sijnde, vijftig vier-roers en vier mannen, die hant-granaten wierpen, gevolgt van andere kloecke soldaten , onder Capiteyn Leviston, den eersten aanval sou laten doen ; en, soo 't van nooden was, dat men 'er noch tachtentigh mannen, op allerley wijze gewapent, by sou voegen ; eyndelijck, dat de Lieutenant sich met het overige volck gereet houden sou, om, soo haest hy bevel kreegh , oock te helpen.

De Gouverneur is op sijn hoede.

Doch dese ordre kon niet uytgevoert worden, en wiert uytgesteld; want de belegerden maeckten de Mijne vruchteloos, terwijl d'onse alles bereyden. Toen gaf de Graef last, dat men een andere mijne op de volgende dagh omtrent de middag sou aensteken; dit gelukte oock soo wel niet, of die van de stad kregen 'er kennis af, en waren op hun hoede ; dewijl sy sich aen de sijde terstont versterckten, sneden hun wercken deur, met verscheyde traversen oft dwars-wallen , spaerden geen yser noch hout om haer retrenchementen oft innerlijke verschanssingen stercker te maken , en brachten allerley instrumenten in hun wercken , om met al hun vermogen d'onse te weeren en af te keeren , die hun twee dagen lieten doen wat sy begeerden , sonder hun in hare verstercking en bescherming te belletten. Des avonts staken de beleggers hunne Mijne aen , maer die deê meer scha dan voordel : doch de voorspoet volght dickmael terstont het ongeval ; want d'onse gingen ten storm, en smeten de belegerden , naer een hitigh gevecht, waer in vele van weersijden doot bleven, uyt hare retrenchementen. Dit gedaen sijnde , begon men aen de galeryen t'arbeyden, doch langsaem in 't begin, door gebreck van bateryen om d'approche te beschermen ;

Tegenpoet der Staat-schen,

van voorspoet gevolgt.

maer als men eenige gemaectt, en met geschut voorsien had, spoeyde het werk soo wel, dat men onlangs daer na aen de voet van de muren der stad quam.

De belegerden , siende geen vaerdigh hulpmiddel tot haren benauden staet, en datse moesten het uiterste verderf verwachten oft sich overgeven, begonden van verdragh oft accoord te spreken, en sonden Matharius een Bourgonjon, met Everwijn een Nederlander, voor ostagiers oft gyzelaers aen sijn Hoogheyt , die van sijner sijde in de stad sondt Gentillot en Sombiere, beyde Franschen en Capiteynen overvoetvolck. Om 't verdragh te maken, kosen de belegerden den Opper-Schout de President Venius, de Burgermeester Hegelson, de Secretaris Elckenius , en Ryenius uyt de Tien-mannen : uyt de Geestelijken, den Proost en Canonick Malderus ; die , over de graft gevaren sijnde , naer 't quartier van sijn Hoogheyt gingen, en verscheyde punten oft articulen , die sy versochten , in schrift overgaven : over een deel der selve was men seer beefsich , om datse te hoogh en te veel eischten. Sy verklaerden daer op , datse 't recht en 't geslagh van Sijn Hoogheyt geensins begeerden te verminderen; maer dat al 't gene datse versochten, alleen was tot welvaert der stad, hare borgers en inwoners, soo geestelijck als wereltlijck, en tot hanthaving van de Godsdienst en Gerechtigheyt ; dat het oock , naer haer oordeel , Sijn Hoogheyt dienstigh was, dat hy sich soo milt en genegen tegen sijn eygen stad Breda , als tegen Venlo , Roermond en Maastricht , betoonde. De Prins van Oranje antwoorde, dat hy hen versekerde , alles te doen , 't gene hy verstant, tot welstant der stad, recht en redelijck te sijn. Het besluyt wiert tot de volgende dagh uytgesteld, terwijl gingen Venius en Malderus naer de stad , om hun wedervaren , en 't begeeren van sijn Hoogheyt , aen de Magistraet te verhalen ; 't welcke was, naer haer gevoelen , te verre beneden haren eysch : evenwel wiert des anderen daeghs het verdragh , schoon die van de stad niet alles na haer versoeck verkregen, volkomelijck op de volgende wijze gemaectt :

De belegerden pogen 't accorderen.

en senden Gyzelaers in 't leger.

Hanne Gemachtighden

geven hun versoeck over.

I. De Gouverneur van de stad, de krijgs-oversten , en de gemeene soldaten , oock de gene , die de sijde der verbonde Staten verlaten, en sich in dienst des Konings van Spanjen begeven hebben , sullen ter stad uyttrecken , hun wapenen en bagacie meê voeren, en 't gebruyck, in d'oorlogh aengenomen , genieten , en met slaende trommels, vliegende vaendels, brandende lonten, en met koegels in de mont, vertrecken , en met behouden lijf en goederen naer Mechelen gevoert worden.

't Accoord oft verdrag getroffen.

II. Sy sullen vier groote stucken geschuts , en twee mortieren, om granaten uyt te werpen, die sy naer hun believen verkiesen sullen , meê voeren, met byvoeging van al 't gene, dat daer toe behoort.

III. Men sal paerden, wagenen en voerlieden aen hen beschicken, om 't geschut te voeren.

IV. Al 't gereetschap van d'oorlogh, en van de gemeene lijftocht , dat aen de Koning van Span-

H E T B E L E G H V A N B R E D A .

Spanjen behoort, sal getrouwelijck overgelevert worden; van 't welck uytgesondert sal sijn al 't gene, dat voor de seste dagh van Wijnmaent (in de welck men begonnen heeft van d'overlevering te handelen) aen anderen verkocht is; en men sal om dese oorsaek geen geding tegen de koopers aenvangen.

V. Al de krijghs-knechten, die gewond oft sieck sijn, sullen in 't gemeen gasthuys blijven, tot dat de staet van hun gesontheyt hen toelaet te vertrecken; en sy, gesont geworden, sullen, met al hun bagagie, in veyligheydt naer Mechelen gevoert worden.

VI. Men sal so veel paerden en wagenen, als genoech is, om de bagagie en 't reys-tuyg te voeren, aen de Gouverneur van de stadt, en de krijghs-oversten en gemeene soldaten beschicken. De gene, die afwesig sijn, d'erfgenamen der overledenen, de gequetsten en overlopers sullen een selve gunst en weldaet genieten; en niemant sal vermogen 't gene, dat op de wagenen gevoert wort, t'onderfoecken.

VII. De gene, die te scheep willen vertrecken, sullen de vloet, langs de welck men gemeenelijck sijn reys neemt, gebruycken, sonder vracht te betalen; en foodanige toefsienders en wachters, als sy begeeren, stellen. Men sal oock hun goederen nergens aenhouden, oft die plonderen, en hun schepen niet verwisselen, tot dat sy te Mechelen gekomen sijn.

VIII. De Gouverneur, Colonellen, Capiteynen, de Byfitters van de krijghs-raedt, de krijghs-knechten, en al de gene, die in soldy des Konings van Spanjen sijn, wie en hoe veel sy sijn, oock de heylige ordeningen, hun weduwen en kinderen, en alle anderen, jae tot een toe, sullen in de twee naestvolgende jaren nae de bevestiging van dit verdrach, hun huysen, landen, inkomsten en eygdommen, oft onder de Staten van Brabant, oft onder de stadt, oft onder anderen behorende, en eyndelijck al hun goederen, die sy besitten, roerlijck oft onroerlijck, naer hun believen bequamelijck overdragen, verpanden, verkoopen en vervreemden. Sy sullen oock d'inkomsten, volgens 't verdrach van de verhuuring, de goederen, die verkregen sijn, oft noch verkregen sullen worden, hoedanigh, en hoe groot sy sijn, de selve twee jaren genieten en ontfangen.

IX. Aen de huys-vrouwen en kinderen van allen wort toegelaten de stadt de twee selve jaren te bewoonen, en hun goederen, sy sijn roerende oft onroerende, te bestieren, sonder dat de Fiscus, oft Vorstelijcke schatkist daer op eenigh recht hebben sal.

X. De soldaten, en niemant der gener, die ampten in d'oorlogh bedient hebben, sullen uyt oorsaek van schulden, oft nu, oft in de twee naest-volgende jaren bekommert, oft hun goederen aengetast worden; en de siecken en gequetsten sullen de selve weldaet genieten. Indien sy eenig versoeck te doen hebben, sullen sy sulcks mogen vervorderen.

XI. De soldaten, die in de belegering van de stadt van weersijden gevangen sijn, sullen, sonder los-geldt te geven, los-gelaten worden, doch

echter, volgens 't gewoon gebruyck, hun kost-geldt betalen. De Herders der Kercken, en d'andere gewijde personen, die in banden sijn geraeckt, sullen een selve vryheyt genieten.

XII. Yder sal de buyt en roof, voor 't beleg, oft daer nae den vyant ontvoert, als eygen voor sich behouden, sonder dat men om dese oorsaek niemant met recht aanspreken sal.

XIII. Als men in de voorwaerden verdragen is, sal men aen de Gouverneur van de stadt vryheydt geven, om dit geschrift aen de Kardinael Infant van Spanjen te senden.

XIV. Als de voorwaerden bevesticht sijn, sal men aen de Gouverneur, en aen de soldaten twee dagen tijds vergunnen, in de welcke alles reysvaerdigh gemaect sal worden, om op de tiende dagh van Wijnmaent, des morgens vroege, ter stadt uyt te trecken.

XV. Om alle twist en tweedracht af te weeren, soo sal niemant binnen dese twee dagen vermogen uyt de stadt in 't leger, en uyt het leger in de stadt te komen: maer yder sal sich binnen sijn palen houden, sonder sijn vestingen uyt te breyden, oft eenige vyantschap aen malkander te bewijzen. En men sal, tot verskering van 't gene, dat bevesticht is, gijfelaers van weersijden senden en overleveren.

XVI. De Prins van Oranje sal twee gijfelaers aen de Gouverneur van de stadt senden, en de Gouverneur sal weer soo veel aen de Prins van Oranje leveren. Soo haest als de wagenen en paerden van Mechelen weergekeert sijn, sal men de gijfelaers, van weersijden gegeven, los laten.

XVII. De soldaten oft krijghs-oversten, die wapenen, schepen, schuyten, oft andere dingen, tot d'oorlogh bequaem, niet met geweld, oft diefelijck, of van elkander te leen besitten, sullen de selve behouden, en, soo 't hen goet dunckt, verkoopen, oft aen anderen overdragen, sonder dat het aen niemant geoorloft sal sijn de kopers oft anderen om dese oorsaek voor 't recht te dagen.

Dit sijn de voorwaerden die met de soldaten gemaect wierden. Men handelde in gelijcke sachtsinnigheydt met d'Overigheydt der stadt, ten dienst en voordeel van de burgers; en daer wierden alleenlijck eenige weynige voorwaerden van de gene, die men versocht, uytgeschrabt.

Den tienden October was verordent tot het uyttrecken van de besetting, en 't overleveren der stadt; soo datse drie dagen tijdt hadden, om hun goet gereet te maken, en ordre in hare saecken te stellen. Men maeckte een lijst van al 't gene dat in de gemeene voorraet-plaetsen was. Men vond koren genoegh voor een heel jaer: de Gouverneur liet het aen d'inwoonders, tot voordeel van de Koning, verkoopen, sedert het sluyten en segelen van 't accoort; maer sijn Hoogheydt verboodt wel ernstelijck aen hem en d'inwoonders daer mede voort te gaen; of dat hy, indien sy hem niet gehoorsaemden, het verdragh sou vernietigen, gelijck sy hier mede schenen te doen. Men vond soo weynigh oorloghs-gereetschap, dat her naeulijks de moeyte van 't schoonmaken waerdigh was: yder een was verwondert over foodanigh

*De voor-
raet der
stadt.*

H E T B E L E G H V A N B R E D A .

nigh een onachtsaemheydt, dat men een plaets van sulck een groot belang niet beter versorght had. Men gaf de schult aen de menighe der Officiers, die, d'een op d'ander steunende, dit versuymt hadden: 't welck ons leert, dat 'er dickmael meer neerstigheyt en getrouwigheyt by weynigen, dan by een groot getal, gevonden word. In 't Arsenael oft Wapenhuys waren vijf-en-vijftigh stucken grof geschut, soo kopere als yfere, en van verscheide gewicht en grootte. Men sondt byna tachtentigh wagenen in de stadt, om de goederen van de gene die uytrocken, op te laden en wegh te voeren.

Den uyt-
tocht der
Spaenschen.

Op de dag, datse de stad ruymen souden, trok de guarde oft lijf-wacht van Sijn Hoogheyt en de compagnie van Iacob Wyts, naer de stadt, om de poorten te bewaren: de benden der voornaemste Regimenten wierden in de wapen gebracht, en, met ontvouwe vaendelen, op een rye in ordening gestelt; op dat de Spaenschen tusschen hen souden voorbygaen, en sy alsoo eenighsins deel hebben in de heerlijkheyt van d'overwinning. Omtrent de middagh quamen seltien vaendelen uyt, die de voortocht hadden, in twee troepen, en in geleden van vyven gedeelt, om meerder te schijnen dan sy in der daet waren, en dat men de compagnien in soo een slechten staet en kleyn getal niet sien sou; want sy waren, door vele dooden en gequetsten, seer onsterck geworden. Daer na quam haer reys-tuygh en goederen, het canon en den geheelen treyn, die met acht vaendelen, en eenige troepen, en eyndelijck met hondert en vijftigh Spanjaerts en Italianen, gesloten waren. Sy waren in alles omtrent twaelf hondert mannen sterck.

De Staet-
schen trecken
in de
stadt.

Als sy alle vertrocken waren, gingen d'onse tegen den avont in de stadt, vergeselschap met een ongelooftijcke menighe volcks, die uyt nieuwsgierigheyt van alle plaetsen, om dit beleg te sien, gekomen waren. Den volgenden dagh wierd besteeft, om Godt hartgrondelijck te dancken over de goede uytkomst van soo een gewichtigh voornemen. In de kerck, boven de deur, waren twee tafelen, daer in, tot lof van den Marquis Spinola, twee opschriften gehouden waren; waer van 't eene was:

Opschri-
ften.

AMBROSII. SPINOLÆ. VIGILANTIA. BREDÆ. EXPVGNATA.

Dat is:

Door de wackerheyt van Ambrosius Spinola is Breda overweldight.

In d'andere stont:

PHILIPPVS. HISPANIÆ. REX. GVBERNANTE. ISABELLA. CLARA. EVGENIA. OBSIDENTE. SPINOLA. HOSTIBVS. FRVSTRA. IN. SVPPETIAS. CONIVRANTIBVS. BREDÆ. VICTOR. POTITVR.

Dat is:

Philippus, Koning van Spanjen, heeft, onder 't Stadthouderschap van Isabella Clara Eugenia, door 't beleyt van Spinola, schoon de vyanden vruchtelooslijck ontfet poogden by te brengen, Breda overwonnen.

Eenigen mishaghen dese eer-tekenen, en lieten se afnemen; maer de Prins van Oranje, daer van kennis krijgende, gebood terstont, dat men die wederom op de vorige plaets stellen sou, en eer te geven aen de gene die men de cere, om haer verdiensten, schuldigh is, en dat soo wel aen de vyanden, als de vrienden. Doch, niet lang daer na, wiert, om dese sijne heerlijcke victorie onder d'assche van vergetenheyt niet te begraven, daer omtrent het volgende opschrift ten toon gestelt:

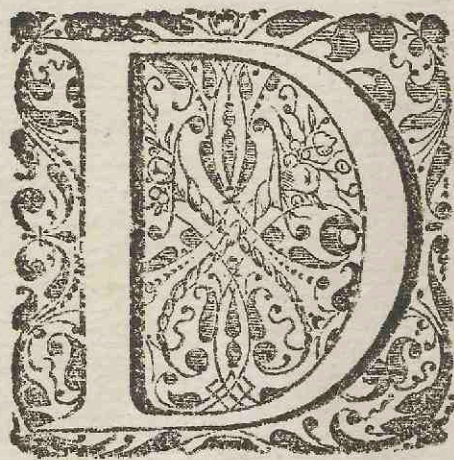
AVXILIO
SOLIVS DEI,
AVSPICIIS
CONFOEDERATI BELGII,
FERDINANDO AVSTRIACO
HISPAN. INFANTE
CVM INGENTI EXERCITV
FRVSTRA SVCCVRRENTE,
A XXIII. IVLII
OBSESSAM,
A XIIIX. AVGVSTI
OPPVGNATAM,
FR. HENRICVS PRINCEPS
ARA V S I V S
BREDAM EXPVGNAT
SEXTA OCTOBRI S.

Dat is:

Door de hulp van d'eenige Godt, onder de goede voorspoet van 't vereenigt Nederland, schoon Ferdinandus van Oostenrijck, Infant van Spanjen, met een groot leger vergeefs tot bystant quam, heeft Frederick Henrick, Prins van Oranje, Breda van de 23 Iulius belegerd, van de 18 Augustus bestormt, en op de 6 van October overweldight.

BERGEN - OP - ZOOM.

Nacms oot-
sprong.

Ese Stadt wort, tot on-
derscheydt van andere
steden, die de naem
Bergen hebben, Bergen-
op-Zoom genoemd, nae
de plaets daer sy op ge-
legen is, die, als de ou-
de geheugh-schriften
der Stadt getuygen,
eertijds Zoom gehee-

ten wierd. Guicciardin en andere seggen, dat
het selve Zoom, daer hy bekend datse de naem af
heeft, een kleyn waterken is, dat sijn oorsprong
omtrent de stadt krijgt, en sich een kleyne halve
mijle van de selve in de Schelde stort; doch sy do-
len hier meer uyt onwetenheydt oft quade on-
derrechting, als gebreck van verstant en geleert-
heydt; want een yder sal liever, naer mijn oor-
deel, d'oude brieven der stadt, dan 't gemeen ge-
rucht, gelooven: voegt hier by, dat het gemelde
waterken eerst by onser groot-vaderen tijdt ge-
graven is, op dat men de turf, in de gronden van
S. Bernaert gedolven, te bequamer in de stadt
fou brengen; en eer 't selve gemaect was, heeft
de naem van Bergen-op-Zoom in gebruyk geweest:
niemant van d'inwoonders weet oock, dat het
gemelde waterken ooit Zoom genoemd is; maer
wel, dat het in de stadt de naem Greck oft secreet
uyt verachting had, doch buyten de muren geen
andere dan graft oft vliet. Soo dat men de ge-
melde toenaem, als boven aengeroert is, van
hare gelegenheydt moet afbrengen; want sy legt
aen de westzijde op 't uyterste eynd van Brabant,
dat met kleyne berghskens en heuvelkens beset
is; waer van sy gelijk de Zoom oft het uyt-eyn-
de schijnt te wesen: soo datse van dese berghs-
kens, en de plaets, gelijk Bergen in Henegou
van de bergen, haren naem, buyten alle twijfel,
ontfangen heeft.

Waerdig-
beyde.

Gedaente.

Noord-
Schans.

Zuyd-
Schans.

Stercke
der stadt.

Het is een stadt in Brabant, en was eertijds
een Heerlijckheyt; maer Keyser Karel de vijfde
heeftse, uyt gunst tot haren Heer, in 't jaer c 15
15 xxxiiii, tot een Marckgraefschap gemaect.
Sy was rondt van gedaente, eer dat sy sich in
't lang naer de Schelde uytstreckte, soo datse nu
langwerpigh is, en niet qualijck een schildpad ge-
lijck, wiens grootste deel de buyck, en 't overige
de hals en neck is: doch daerom niet min sterck;
want de beyde sijden van 't laetst-gebouwde deel
sijn buyten met verdroncke landen besloten,
waer doorse niet te genaken is. De haven is met
twee stercke Forten beset, het kleynste is de
Noord-schans genoemd, en leyt aen de slincker
zijde als men de haven inkomt; sy is niet groot,
maer evenwel moeyelijck om te genaken; doch is
nu maer een reduyt: 't Grootste recht over 't an-
der, en aen de rechte handt gelegen, is de Zuyd-
Schans, na de kunst gebouwt, met vijf bolwer-
ken, een graft, een borstweering, en twee an-
dere bolwercken voorsien, en al 't selve met noch
een andere groote en breede graft omringt. Sy
heeft een dubbele graft, die uyt de oude en nieu-
we haven van dese Schanssen in de stadt komt,
welcke met bolwercken, ravelijns en hoornwer-

ken, soo binnen als buyten de graft, en soo voor
als nae de laetste belegering, uyttermaten wel
voorsien is; soo dat 'er niet schijnt t'ontbreken,
dat tot de volkomen bescherming van een grens-
plaets noodigh is: dies men haer met reden on-
der d'eerste der sterckste steden van den Staet
der vereenighde Nederlanden acht. De Spaen-
schen, onlangs nae 't laetste beleghe, poogden
haer t'overvallen; maer sy wierden soo afgewe-
sen, datse met verlies en spijt te rugh keerden.
Om de stadt lagen eenige heuvelkens, van waer
men in de selve, en in haer wercken, op de wegh
naer Steenberghe gelegen, kon sien, dese wier-
den alle geslecht; soo datse daer mede de Spaen-
schen hebben afgesloten, en twee gevreesde qua-
den, in tijden van oorlogh, met een slaghe verbe-
tert; 't eerste, dat hen d'aenkomst, aen de sijde
die hen best diende, daer door benomen is; het
tweede, men kon van de selve de haven met
schieten onvry maken, en de doorvaert belet-
ten, dat hen oock verhindert is: want de sche-
pen nu door de haven en 't Vossemaer, dat een
arm van de Schelde, tusschen Brabant en Ter
Tolen in Zeelandt is, onverhindert varen; te
meer, dewijl men verscheide kleyne Fortjens
daer omtrent geleyt heeft.

Dese stadt is in 't gemeen met een stercke be-
setting, soo te paert als te voet, voorsien, die eer-
tijds met uytloopen een deel van Brabant onvry
maecten, en den Spaenschen vele moeyten aen-
deden; ja stroopten somtijds tot in Lutsenburg,
daer uyt sy verscheide mael, met 's vyants roof
overladen, weer-gekeert sijn: doch dat is, door
't genieten der lieve vrede, nu geeyndicht; en sal,
soo ick hoop en wensch, nooit meer gebeuren.

Te Bergen-op-Zoom is geboren Ioannes Latomus, I. Lato-
mus.
Prior van S. Tron by 't dorp Grobbendonck,
niet wijdt van Lier, een seer geleert en eerwaer-
digh Prelaet, geestigh Poëet, en seer vriendelijck
en beleeft.

Sy is een tamelijcke stadt; maer is eertijds
rijcker en voorspoediger geweest, als hare Iae-
marckten, daer sy van outs meê begunsticht is,
meer besocht, en door de kooplieden volck-rijc-
ker waren. Daer is in dese laetste oorlogen wey-
nigh koophandel gedaen; want de stadt is in de
selve tot een frontier oft grens-plaets gewor-
den: ja self voor d'oorlogh was hare neering by-
na verdwenen, om dat Antwerpen, dat toen soo
heerlijk in koopmanschap bloeyde, en hier maer
ses mijlen af leght, alles na sich trock, en 't ge-
heele landt rontom van alles voorsagh, dewijl
haer marckt alle andere ver te boven ging; soo
dat het volck hun nootdrift liever t'Antwerpen
op de weeckmarckt, dan elders op de Iaer-marckt
kocht: en of schoon de Marck-graef van Ber-
gen daer in pooghde te voorsien, en, met be-
hulp der Engelschen, de koophandel te herstel-
len, soo heeft hy de vorige welstant en voorspoet
der stadt (soo swaerlijck is 't verloren weder te
bekomen) met al sijn yver en vlijt niet konnen
verkrijgen.

Dit Marck-graefschap heeft veel landts, met
verscheide schoone dorpen, en een vruchtbaer
eylan-

Iaer-marck-
ten en
koophandel.

Gebiedt.

BERGHEN OP ZOOM

1. S. Lamberts Kerk
2. Sijpels straat
3. Weuſche ſtraat
4. Reſtmarſyn ſtraat
5. Dapin ſtraat
6. Schoelſtraat
7. Hooghe ſtraat
8. Boſch ſtraat
9. Schuurſtraat
10. Boter ſtraat
11. De Mel
12. Kleine Vrouwen ſtraat
13. Kleine Vrouwen Capel
14. St. Jans Capel
15. S. Gervasius ſtraat
16. De Kruis ſtraat
17. Dabbel ſtraat
18. Kambaren ſtraat
19. Nieuw ſtraat
20. Steenberg ſtraat
21. De Koff
22. De Schatſtraat
23. St. Anthonis ſtraat
24. Gabel ſtraat
25. Nieuw ſtraat
26. Kruisſtraat
27. Kruis ſtraat
28. Githuys ſtraat
29. De Engeliſche ſtraat
30. St. Jacobs Capel
31. Grote weg ſtraat
32. Lange weg ſtraat
33. De Halle

B E R G E N - O P - Z O O M .

eylandeken in de Schelde, onder ſijn gebiedt. Hare oude Heeren en Marck-graven waren van een out en ſeer edel geſlacht geſproten, uyt welke verſcheyde treffelijcke mannen gekomen ſijn. In 't jaer c 15 15 L x v i bloeyde *Joan de Glines*, Marck graef van Bergen, die ſeer rijk, en van Keyſer Karel de vijfde, en ſijn ſoon Philips de tweede, ſeer bemint was; waer door hy Marck-graef, Ridder van 't gulde Vlies, Gouverneur van Henegou, en Opper-jager van Brabant geworden was: doch is onlangs daer na als Gefant in Spanje gegaen, om de Koning den ſtaet en ſwarigheden des landts te vertoonen; en in dat Gefantſchap in 't volgende jaer, als hy noch in Spanje was, overleden.

De eerste
Marck-
graef.

Gelegen-
heyt.

Ick verwonder my niet, als ick de bequame gelegenheyt deſer ſtadt aenmerck, dat de Spaenſchen ſoo veel moeyte en vlijt aengewent hebben, om haer te winnen, en de vereenighde Staten om te behouden; want ſy leght niet ver van de Ooſter-Schelde, tuſſchen de vier machtigſte Provintien, als Brabant, Vlaenderen, Hollandt en Zeelandt; heeft Vlaenderen in 't zuyden, Holland in 't noorden, en Zeeland in 't weſten. Hare jegenwoordige beſitters weten wel, hoe dienſtigh datſe hen is, om in Brabant te komen, en om Hollandt en Zeelandt, die als broeder en ſuſter, ja als man en wijf, verbonden ſijn, niet van elkander te ſcheyden, en in hunnen onderlingen koophandel te beletten; want ſoo ſy in 't gewelt der Spaenſchen was, in tijdt van oorlogh, die onderlinge buerſchap, handel en binnen-vaert ſou heel te niet ſijn, en ſy ſouden elckander niet, dan buyten om over de Noordt-zee, te ſcheep kunnen beſoeken. Sy heeft, behalven d'oude haven, noch een nieuwe, die naer de groote oft Zuyd-ſchans ſtreckt; ſoo datſe, of ſchoon hare belegeraers d'eene gewonnen hadden, ſy d'ander ſouden gebruycken, om uyt en in te varen, en de ſtadt open te houden.

Huizen,
ſtraten, en
marckten.

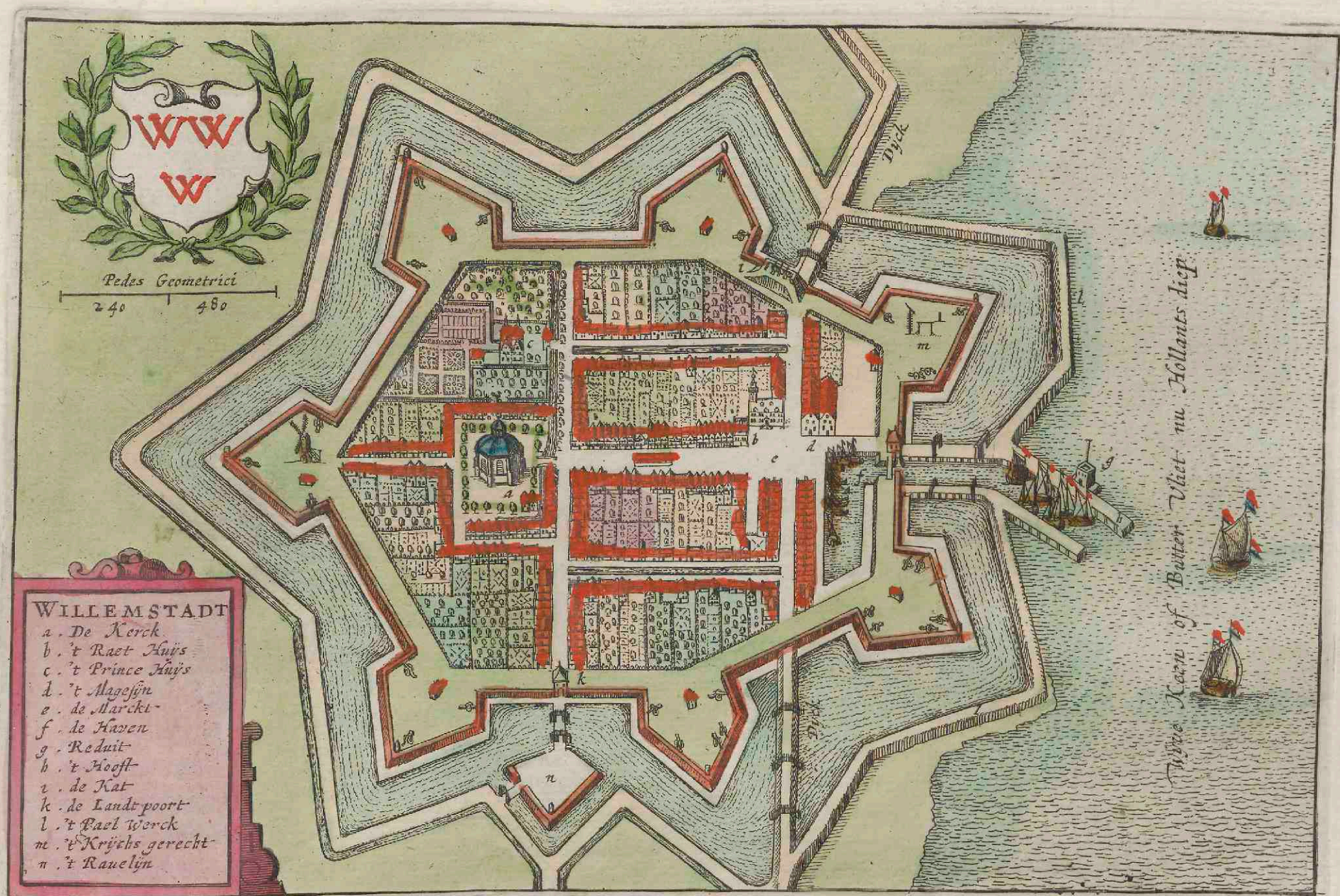
Kerck, en
hof.

Gasthuys.

Hier ſijn ſchoone huizen, breede ſtraten, en drie marckten, als de groote, daer de Iaer-marckten gehouden worden, de viſmarck, en koren-marck: een kerck, die wel gebouwt, en konſtigh overwelſt en verciert is. De Marck-graef heeft hier oock een ſchoon huys, daer hy eertijds ſijn hof hiel. Hier was voor deſen een treffijck Vrouwen-klooster, om hare groote inkomſten het Rijcke gebynaemt; doch is nu in een Gaſthuys verandert. Daer is 'er noch een buyten de ſtadt geweest, maer door den oorlogh, die byna alles verwoeft, ſoo vernielt, dat 'er naeulijcks overblijffelen van te ſien ſijn.

In de eerſte jaren van de laetſte tachtigh-jarige oorlogh was ſy onder 't gebiedt des Konings van Spanje, die haer, nae de doot van de gemelde eerſte Marck-graef, door de Gouvernante Margareta, die daer krijghs-volck ſond, voor hem had doen verſekeren: doch ſy was byna door de Zeeuwen ingenomen; want die waren alree op de muren door 't zuyder ravelijn geko-

men, als d'aenſlagh ontdeckt en 't voornemen geſtut wierd. Als in 't jaer c 15 15 L x x v i de *Overge-
vins.* Pacificatie oft Vrede-verdragh van Gent beſlo- ten, en onlangs daer na gebroken was, gaf ſy ſich over in 't gebiedt der Staten, met hare Hooghduytsche beſetting, die de Spaenſchen daer in geleyt hadden. Daer nae, als Antwerpen oock gewonnen was, ſonden de gemelde vereenighde Staten een Gefantſchap aen de Koningin Eliſabeth van Engelandt, om hulp in hare ſware oorloghs-laſten; die gaf haer Robert Dudley, Graef van Leiceſter, tot een Overſte over al het Engelsch krijghs-volck en de hulp-troepen, welke ſijn neve den Ridder Philips Sidney, ſoon van den Viceroy oft Onder-koning van Yrlant, hier tot Gouverneur ſtelde; en na hem Willem Dru- ray, die de ſtadt, met de Capiteyn Morgan, kloec- kelijck beſchermden tegen de Prins van Parma, *Vruchte-
loos van
Parma be-
legert.* die haer in 't jaer c 15 15 L x x v i i i i beleger- de, doch niet winnen kon. Sedert hebben de Spaenſchen verſcheyde mael gepooght haer te verraffchen; maer ſy is, door Godts voorſienig- heyt, de goede forge van hare Gouverneurs, en de dapperheyt der borgers en ſoldaten, in 't ge- biedt der Staten gebleven. Na 't eynden van 't twaelfjarigh beſtant ſond d'Aerts-Hertogin Iſa- bella den Marquis Ambroſius Spinola, om deſe ſtadt te belegeren, 't welck hy den 18 Julias in *en van
den Mar-
quis Spi-
nola.* 't jaer c 15 15 c x x i i i begon, als Louys de Va- laſco, Overſte van de ruytery, na 't innemen van Steenberghe, de ſtadt alree berent had. De Gou- verneur, om de ſtadt wel te beſchermen, eyſchte meer volcks en voorraet, 't welck hem terſtont toe-geſonden wierd. Gelijk ſy van de beleggers heftigh en vol dapperheyds aengetaſt is, ſoo is ſy oock op ſoodanige wiſe noch beter beſchermt; want de Spaenſchen deden hun uyerſte vermo- gen, om de buyten-wercken te winnen; maer ſijn t'elckens met groot verlies afgeſlagen, en te rugh gedreven: ſoo datſe, in eenige weken, geen van de ſelve, jae niet een voet aerde, konden winnen. Hier heeft heerlijck uytgebloncken de kloec- heyt en grootmoedigheydt van de Gouverneur Ryhoven, en van de Colonellen Famars en Hen- derſon, die de buyten-wercken beſchermden, waer van de laetſte in 't belegh gedoodt is. De Marquis eyndelijck, ſiende dat hy niets won, maer tijdt, volck en geldt vergeefs ſpilde, brack op, en verliet den derden October (de ſelve dagh dat Leyden in 't jaer c 15 15 L x x i v ontfet is) het belegh en de ſtadt, en trock naer Antwerpen: te haeftiger, dewijl hy verſtaen had, dat Prins Maurits met een ſterck leger, daer 't volck van Mansvelt bygevoeght was, aenquam, om hem, ſoo 't mogelijk was, te verdrijven, en de ſtadt t'onſetten. De vreught in de vereenighde Ne- derlanden was ſoo veel te grooter, als te voren de vreeſe en verſlagentheyt over dit belegh uyt- nemende geweest was; ſoo dat ſommige inwoon- ders, om 't onſetten der ſtadt, waer van ick een oogh-getuyge ben, van blyſchap ſchreyden.

WILLEM-STADT.

Gelegen-
heyt.

WILLEM-STADT leght aen de Roovaert, omtrent het Hollandsdiep, in een landeken den Ruygenhil genoemd, dat in 't jaer c 1510 LXIV bedijckt is. Prins Willem van Oranje heeft dese stadt, om 't uytloopen der vyanden te beletten, gebouwt, en met zijn naem verciert. Hy had oock 't gebied over de selve, tot erkentenis van sijne groote weldaden, die hy aen den Staet der vereenighde Nederlanden betoont heeft; 't welck sijne nakomelingen noch hebben, die in hunne tijte-

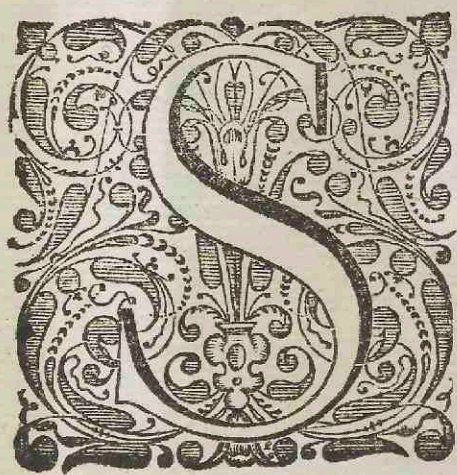
Heeren.

len Heeren van Willem-stadt genoemd worden. Sy is gesterckt met seven bolwercken, een ravelijn, en een kat, meest alle met geschut voorsien. Oock is hier een Kerck, Raet-huys, Marckt, wapen-huys, een huys voor den Prince, en een bequame haven. De locht is hier swaer, en, om de nabyheydt der zee, niet seer gesont; 't welck voor eenige jaren sommige burgers van Leyden ondervonden hebben, die daer door hunne gesontheydt verloren.

Stercke.
Gebouwen.

STEENBERGEN.

Gelegen-
heide.

TEENBERGEN is een kleyne stadt, omtrent twee mijlen van Bergen-op-zoom gelegen, dicht by het rivierken Vliet, dat sich in't Volckerack (een binne-water dat met de eb door 't Goereesche gat in de Noort-zee loopt,) ont-

laft. Sy is niet seer sterck, en daerom dickmael van Heer verandert; en, in tijdt van oorlogh, nu van 's Konings, en dan van der Staten volck gewonnen, die weynigh gelet hebben om haer te stercken, dewijl sy oordeelden, datse tegen een swaer beleg niet vast te maken en te beschermen was; alleen hebben de Staten (op dat de Spaenschen, als sy Steenbergen hadden, de vaert tusschen Hollandt en Zeelant, en de Zeeusche eylanden niet souden bekommeren en onvry maken) een Fort dicht by 't water, met een dubbele gracht en vijf bolwercken voorsien, doen maken; en een kleynder daer tegen over, met twee bolwercken en een gracht gesterckt, om de sijde naer Hollandt daer door te beschermen. Maer

Byten ge-
stercke.

sy hebben, in 't jaer c 15 15 c xxvii, middel gevonden, om dese stadt, en 't gantsche landt tusschen haer en Bergen-op-Zoom, tegen 't uytloopen der Spaenschen meer te verskeren; want sy hebben de drie moerasschen, die tusschen dese twee steden waren, met een gracht aen een gevoegt; en op de bequaemste plaetsen, daer des Konings volck door quam, drie Forten, Pinsen, de Roover, en Moermont gebynaemt, gebouwt, daer 't water, uyt de bovengemelde Vliet getrocken, beneden de stadt, tot meerder vastigheyt omloopt, waer door sy onder de sterckste Forten gerekent kunnen worden.

Drie For-
ten ge-
bouwt.

't Landt omtrent Steenbergen is vruchtbaer en van goeden aert: men heeft, sedert eenige jaren, dijcken om de verdroncken landen geleyt, om haer droogh te maken, welke uyt-nemende veel en goet koren voortbrengen: die naest aen de stad leggen, worden, naer Prins Maurits jongste broeder, Graef Hendricks Polder, en de grootste, die naer Willem-stadt strecken, het Prin-
cen-landt genoemd, 't welck men, om voor 't uyt-loopende krijghs-volck te bevryen, met eenige Fortificatien oft versterckingen verskerct heeft.

Vrucht-
baerheyt.

LILLO en SANTVLIET.

Gelegen-
heyt.

LILLO is gelegen aen de Hont oft Wester-Schelde, tegen over Liefkenshoek, omtrent drie mijlen van Antwerpen: is een rijke en aengename Heerlijkheyt, die eertijts Paulus van Dalen toebehoorde. Sy is door d'inlandtsche oorlogh, die byna alles verandert en veeltijts verderft, heerlijker en beroemder geworden; want hare bequame gelegenheyt is oorsaek, datse soo uyttermaten sterck gemaect is, dat men haer onwinbaer acht.

Heer.

Sterck
gemaect.

Liefkens-
hoek ge-
bouwt.

en door de
Spaenschen
ingenomen.

Die van Antwerpen, toen noch onder 't gebied der Staten, hebben al voor 't jaer c 15 15 c lxxxiv, om de koophandel op de Schelde te verskeren, dese plaets tot een Fortresse beginnen te maken, daer sy een besetting van hare kloekste en uytgelesen burgers in leyden. Sy maeckten oock aen d'oversijde der Schelde het Fort Liefkenshoek, om Lillo te helpen in 't beschermen van de rivier en doorvaert van hare schepen; doch eer het sterck genoegh was, om sich self te beschermen, wierd het van den Hertogh van Parma op dese wijze ingenomen: hy was van meening Antwerpen te belegeren; dies sond hy den Marquis van Rubaes oft Rijsburgh met ses duysent mannen, die 't Fort op-eyfchte, en poogde tweemaal 't selve met geweld te vermeesteren; doch sy wierden kloekelijck afgeslagen. Eyndelijck quamen d'Italianen, die sich, daer hun dapperheyt te kort schiet, geestigh van de list kunnen dienen, onder 't beleyt van Gaspar van Leuse, en brachten vele hoywagens aen, daer sy, dicht by 't Fort sijnde, de brant in staken, welke roock en smoock de besetting byna verstickte, en dwong

hen 't Fort te verlaten; dies de beleggers daer in quamen, en dooden alles wat hen ontmoete. De Marquis van Rijsburg doode met sijn eygen handen Ioan Pettin van Atrecht, die over de besetting gebood, de welcke in sulck een onordre het Fort verliet, dat vele verdroncken, sommige door toeval, en andere uyt vrees, om de woedende gram-schap der verwinners tontgaen.

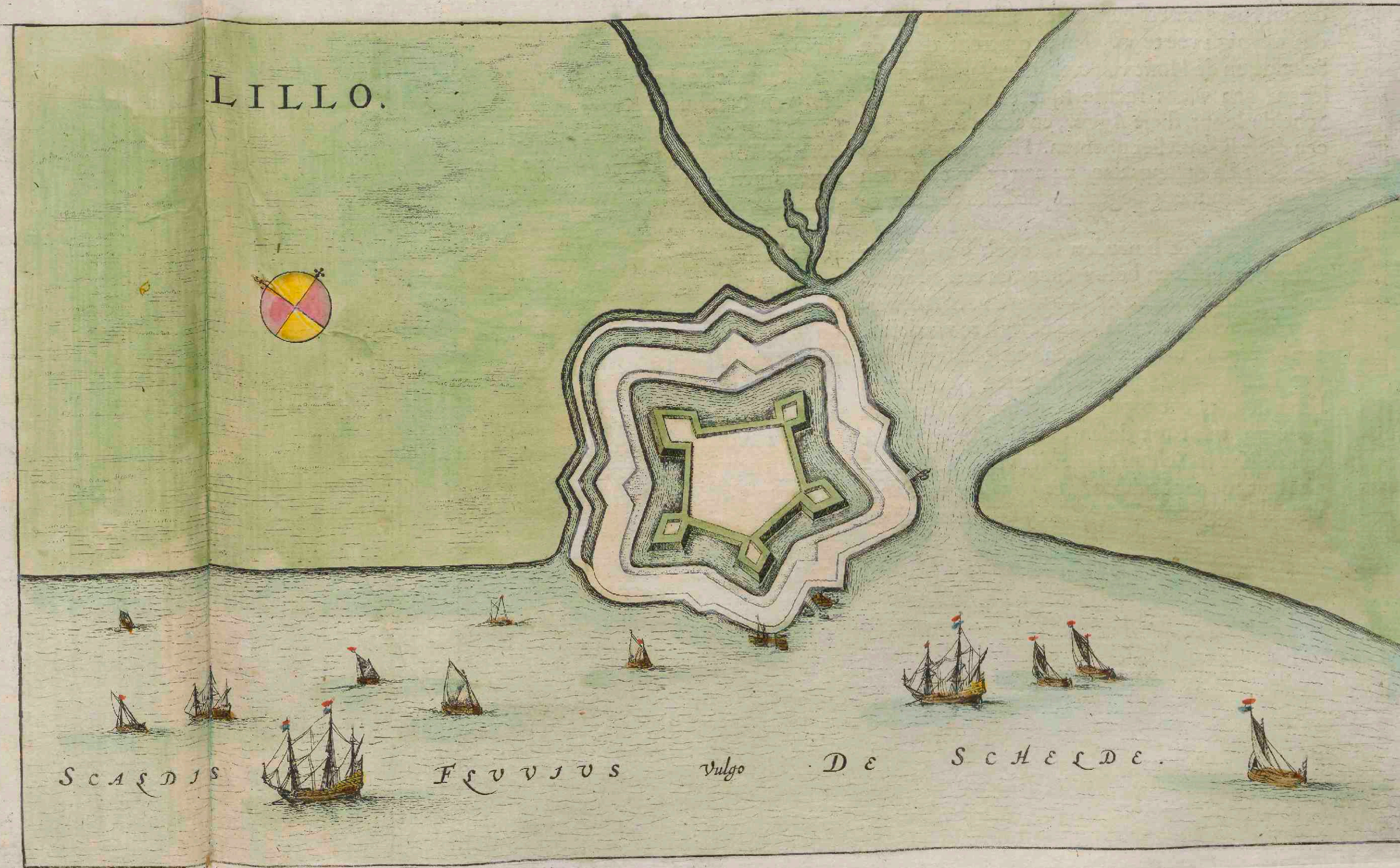
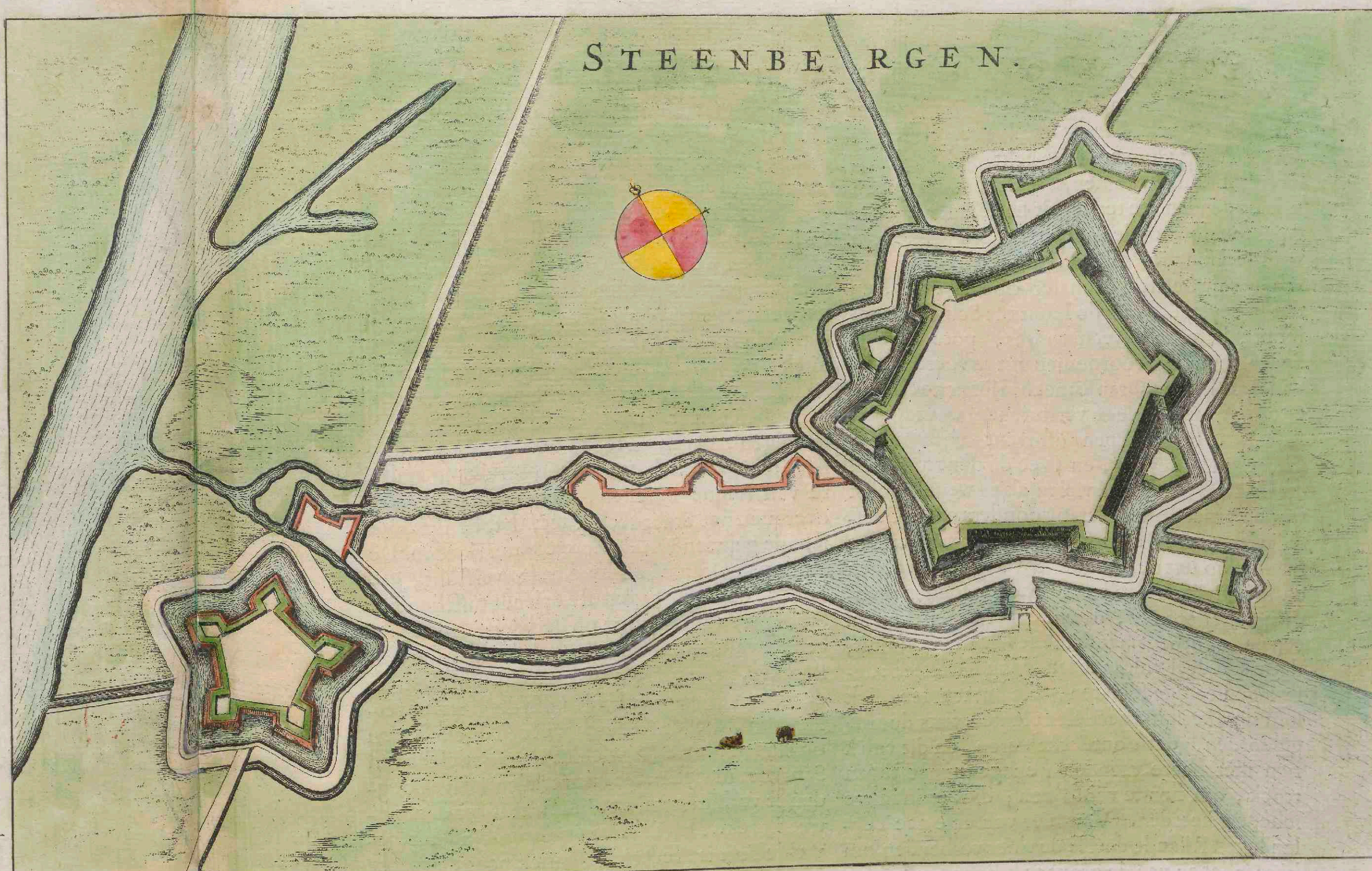
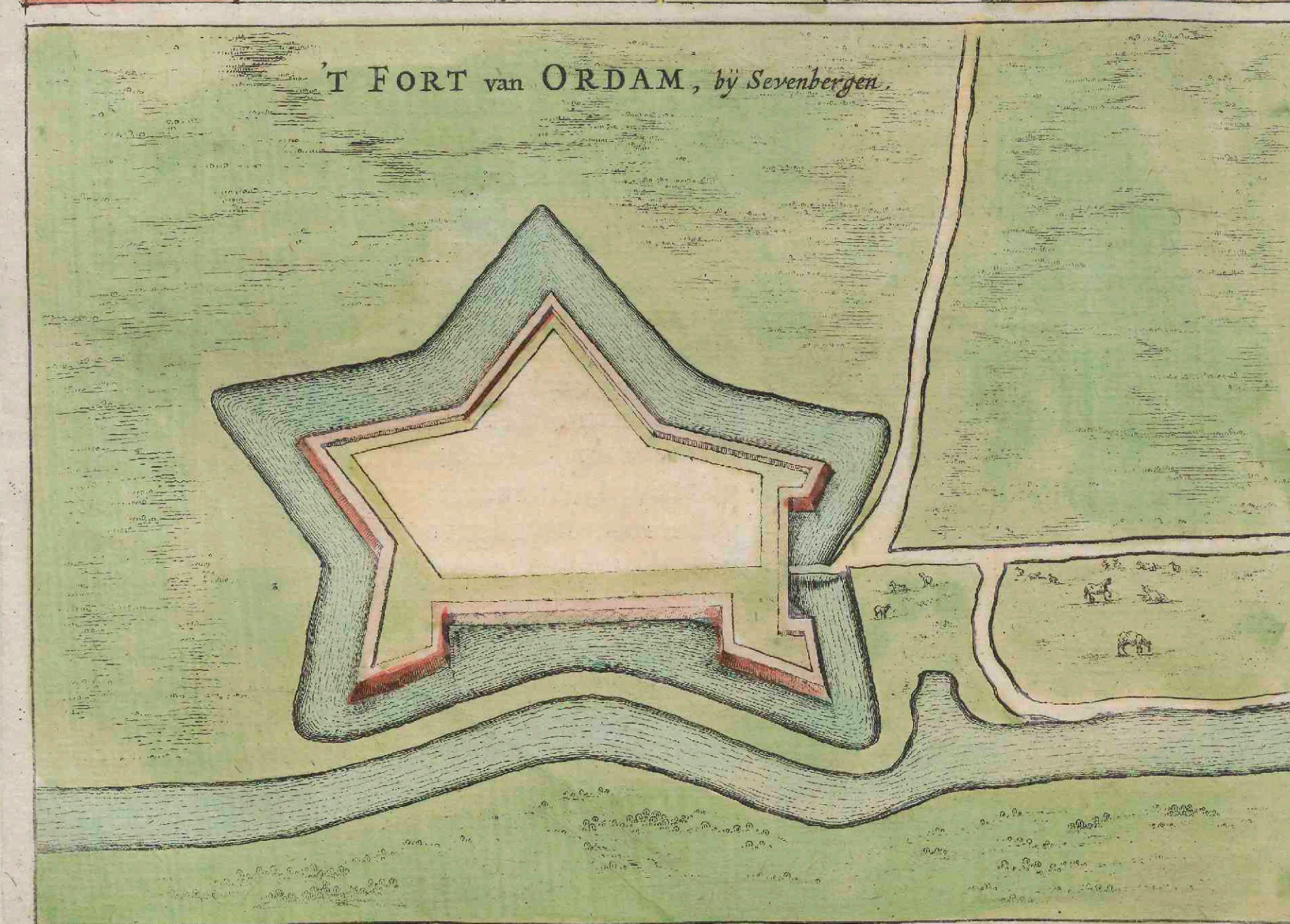
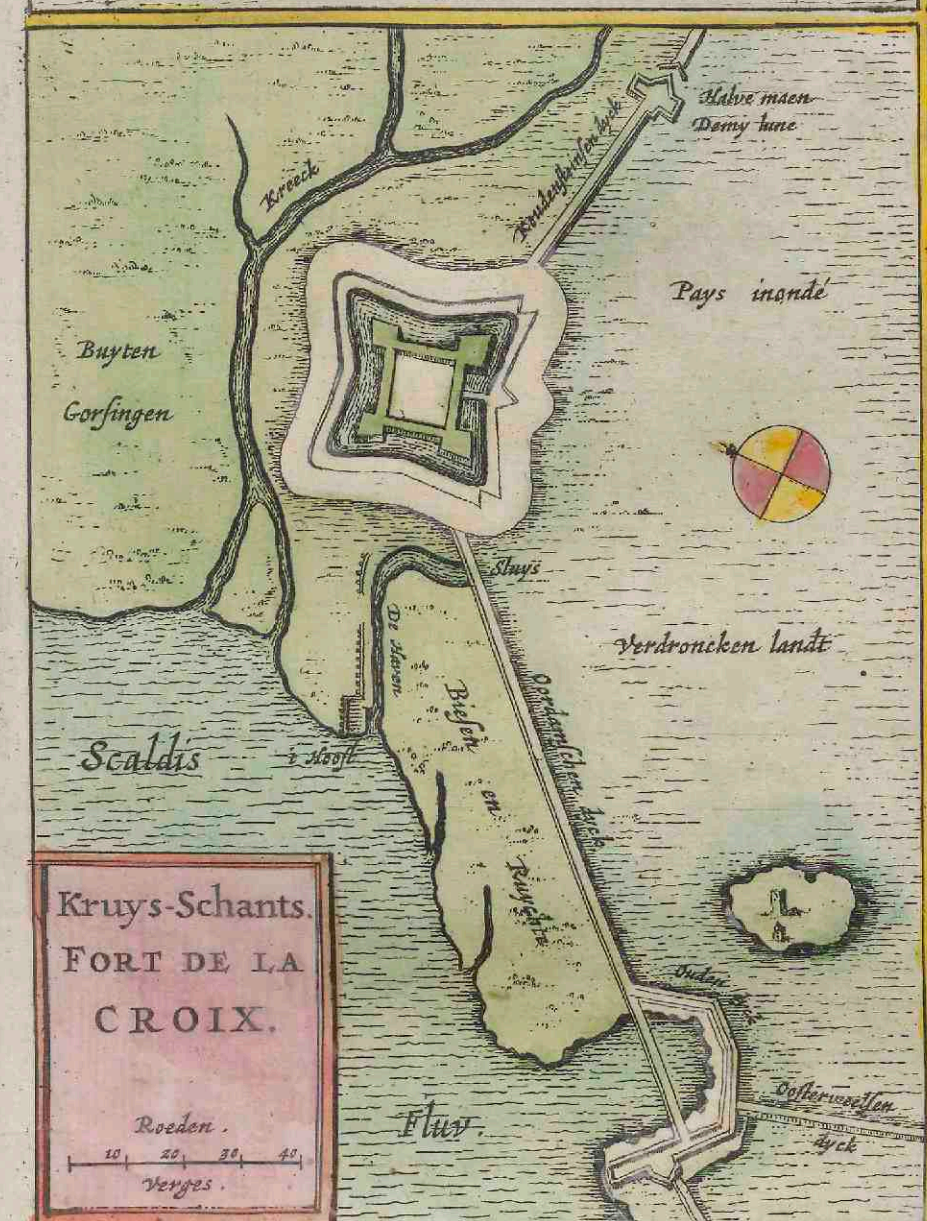
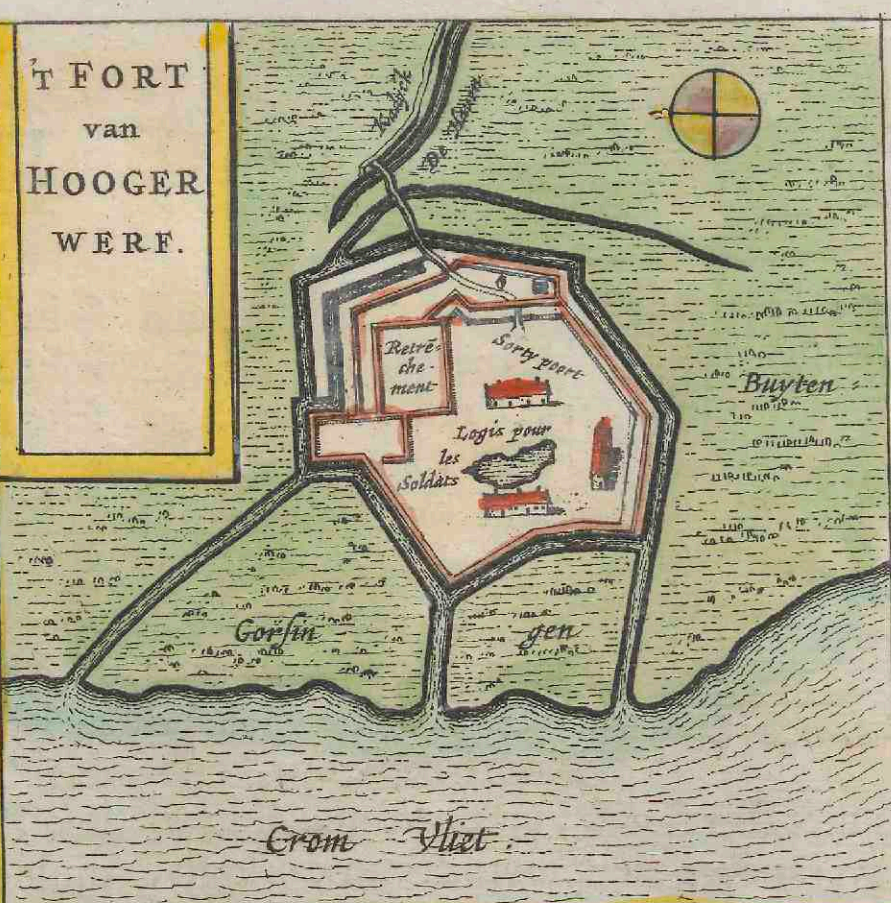
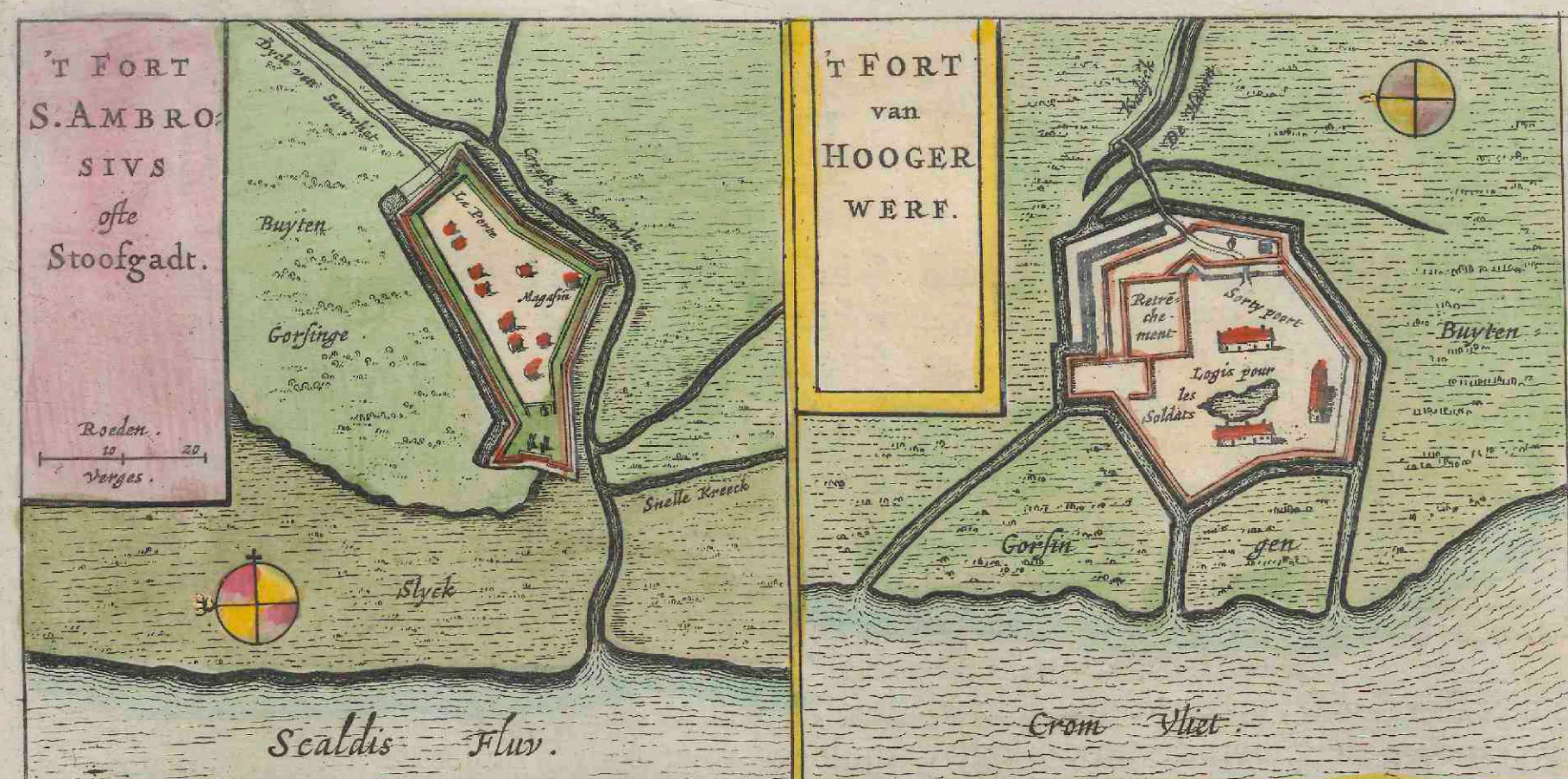
Dit verlies van Liefkenshoek, gaf die van Antwerpen nieuwe moet, in plaets van die uyt te blusschen: sy sonden terstont, om Lillo te beschermen, dat van Mondragon aengetast wierd, een uytgelese bende burgers en 80 schutters, gevolgt van een vaendel Franschen, onder Odet de la Nouë de Teligny, soon van de gevangen Heer de la Nouë, die, in sijn jonge jaren, soodanige proeven van dapperheyt en ondervinding in oorlogsfaken gaf, dat hem de Spanjaerden en Italianen voor een kloek krijghs-man hielden. De Koningschen moesten eyndelijck, nae datse meer dan twee duysent mannen verloren hadden, de plaets verlaten. Sedert dese tijdt is dit Fort in de gehoorsaemheyt der vereenighde Staten gebleven, die 't selve, nae datse Antwerpen verloren hadden, uytnemende versterckt, en Liefkenshoek weer opgebouwt hebben, om den Spaenschen de doorvaert te beletten, en voor hen self te verskeren. Dus begon Lillo toe te nemen in schoonheyt, beroemtheyt en gebouwen, soo datse allengs als een kleyne stadt geworden is. Doch in 't jaer c 15 15 c xxvii sou sy seer onvry geworden, en in groot gevaer gekomen sijn, hadden 's Konings volck hun voornemen kunnen uytvoeren. Den uytgeleerden en groote Gro-
tius, in sijn Historie van 't beleg van Grol, daer

Lillo door
Mondra-
gon bezoch-
ten.

die vruch-
teloos ver-
sterckt.

h

hy

L I L L O en S A N T V L I E T.

Aenflagh
der Spaen-
schen op
Zuyd-Be-
veland,

hy de voorvallen van dat jaer beschrijft, spreekt dus van die saeck: Eenige overloopers deden de Spaenschen gelooven, datse lichtelijck in Zuyd-Bevelant konden komen, als sy maer de sluys van Irsick openden, die terstont 't heele landt van der Goes sou doen onderloopen, 't welck geen kleyn voordeel sou sijn. Na 't verloop van sommige ja-
ren, als de besetting van der Goes uyt was, en dat het eylandt, daer de Hont oft Schelde langs loopt, beter te bevechten was, pooghden de Spaenschen haer voornemen uyt te voeren, ter-
wijl de Prins van Oranje met sijn leger noch voor Grol was, om 't selve te verstercken; want sy ver-
samelden t'Antwerpen omtrent vijftigh soo schuyten als pleyten, en twee duysent mannen, die in Zuyd-Beveland vielen, als'er weynig volck was, en 't meeste deel der inwoonders op de Goef-
se jaermaerckt waren: doch sy quamen wat te spade, soo dat de ebbe hun overviel; in voegen datse in twijfel stonden wat sy doen souden: eyn-
delijck besloten sy, dewijlse hier waren, en nu een gelegentheydt hadden, die selden voorkomt, datse een deel volcks te lande souden setten: de-
se sagen eenige soldaten, die buyten den dijk sommige kermis-vaendelen planten, waer door sy geloofden, datse ontdeekt waren, en dit volck hen met haere vaendelen en gewapent tegen trock, om hen te verdrijven; dies sy in haere schepen keerden. Van hier voeren se nae 't ey-
landeken Rilant, daerse de vloet verbeyden, om hare schepen van de gront te krijgen; en seyden soo door de Schelde aen een ander kleyn eylan-
deken Hoogerwerf genoemt, alleen bequaem om weynigh vee te weyden, omtrent daer de Schelde en de Hont van elckander scheyden ge-
legen, aen wiens rechte sijde een arm van de Schelde loopt, diese Agger, en aen d'ander sijde een diese Kromvliet noemen. Hier maeckten sy een Fort, en onlangs daer na een reduyt aen den Agger, om met gelegentheydt Lillo te beter te belegeren.

doch ver-
geefs:

sy bou-
wen 't Fort
op Hooger-
werf,

en een
Schans te
Santvliet.

Nieuwe
gracht ge-
maect.

Te Santvliet bouwden sy oock een groote Schans, met seven bolwercken, en eenige ande-
re kleynder wercken op den wegh naer Antwer-
pen, ten deel, om 't gemelde belegh te vorderen, ten anderen, om het loopen van 't krijghsvolck uyt Bergen-op-Zoom te beletten; en daer te bereyden, 't gene tot de belegering van die stadt noodigh was: tot desen eynde is 'er een gracht van de Kruys-Schans af, die niet ver van Antwer-
pen leyt, tot aen Stabroeck, en van daer tot Sant-
vliet toe, begonnen, om allerley krijghstuygh en

eetwaren met kleyne kosten over te brengen. Maer dese wercken sijn verhindert, soo door on-
geluck, als door quaet beleyt der Spaenschen; want den tweeden October sijn, door een on-
voorsiene brant, al de hutten, en al dat het vuer vatten kon, in Santvliet verslonden. Beneden Lil-
lo hebben de stercke vloeden binnen den dijk vele schorren en gorssen van een geruckt, de naeste daer van is Blaeugaren genoemt, van waer een nieuwen dijk naer Lillo loopt: op desen dijk, en tusschen verscheyden armen van de Schelde, hebben de vereenighde Staten vele Schanssen geleyt. De Spaenschen, om haer na te volgen, maeckten tegen over Santvliet, aen
het Stoofgat, oock een Fort; maer dit, en ande-
re van hunne wercken, met d'oude dijk daer over men nae Stabroeck gaet, hebben groote schade geleden van de hooge watervloeden. De Prins van Oranje, als hy dit alles verstont, ge-
boodt, dat men 't grootste eylandt tusschen het Stoofgat en Blaeugaren op der rivier gelegen, met een Royale Schans van vier bolwercken sou ver-
stercken, in de graften twee ravelijns maken, en de rivier wat naerder leyden, om de plaets te ver-
kleynen, die de soldaten met een dijk souden omringen; 't welck geschiet is, hoewel die van Santvliet met schieten en uytvallen 't selve poog-
den te verhinderen, dewijl sy niet meer dan om-
trent 550 roeden daer van gelegen sijn. Dit ge-
melde Fort is Frederick Henrick, naer de groote Veldt-Heer, die 't beval te bouwen, genoemt; en leyt foodanigh, dat het de Spaenschen in haer aenlagen op Lillo kan hinderen. Dus verre Gro-
tius.

't Fort te
Stoofgat.

De Schans
Frederick
Henrick
gebouwt.

In 't jaer c 1 5 1 5 c x x x i i heeft Graef Wil-
lem van Nassou de Kruys en S. Jacobs Schans-
sen, 't Fort op Hoogerwerf, en verscheyden an-
dere, behalven Santvliet, voor de Heeren Staten ingenomen; en den Couwensteijnschen dijk doorgestecken, door welke vele dorpen onder water quamen. Doch in 't jaer c 1 5 1 5 c x x x v i
is S. Jacobs-Schans weder van de Spaenschen met geweld ingenomen, daer 30 soldaten ge-
doodt, en 48 gevangen wierden. Sy meenden oock, in 't jaer c 1 5 1 5 c x l, de Kruys-Schans met 1500 mannen te verrasschen, maer wierden ontdeekt, en afgewesen; verloren verscheyde schepen, vele van hunne soldaten verdroncken, vijftig wierden verslagen, en onder de dooden en gevangenen waren vele Officiers, als de Gouverneur van Callo, d'Overste van de schepen, en andere.

Verscheyde
Schanssen
gewonnen.

G R A V E.

*Gelegen-
heyt.*

RAVE is aen de slin-
ker sijde van de Ma-
se, twee kleyne mij-
len van Ravesteyn,
en vier groote van
's Hertogenbosch ge-
legen: is aenmerc-
kelijk, soo om sijn
bequame gelegen-

Heeren.

heyt, als andere saken. Sy staet onder de ver-
eenigde Staten; doch is een eygendom van de
Prince van Oranje Willem Henrick, soon van
Prins Willem, en neef oft Soons-soon van Fre-
drick Henrick, wiens vader Prins Willem haer
van de Koning van Spanje, voor de Neder-
landtsche beroerten, als leen-goet gekocht
heeft, met toestaen van de Staten van Bra-
bant; want sonder 't selve heeft de Hertogh
geen vermogen om sijne domainen oft heer-
lijkheden te verkoopen, versetten, nochte
vervreemden.

Gesterckt.

Sy is de hoofstadt van 't landt van Kuyck;
en men heeft haer, in dese laetste oorlogen,
met bolwercken, ravelijns en contrescharpen
soo voorsien, dat men se voor een der sterck-
ste steden van Nederlandt acht; hoewel dat se
niet groot is, want men kan in een quartier-
uers de stadt omgaen. Hier was eertijts een
vergadering van Canonicken van S. Elisa-
bet. Het is voor desen een tamelijk stedeken
geweest; doch is door d'inlantsche oorlogen
in geringen staet gekomen: maer men hoopt,
dat se door de vrede weder toenemen, en tot
haer oude welvaert geraken sal.

*Noch
meer ge-
fortifi-
ceert.*

Dese stadt is in 't jaer 1510 LXXXVI
in 't gebiedt der Spaenschen, nae een kort
beleg, door de blooheyte van de Gouverneur,
(soo men toen oordeelde) die daerom ont-
hoofst is, gekomen. Sy bleef onder hen, tot
in 't jaer 1568 CII, als Prins Maurits haer
weer onder de heerschappy der vereenigh-
de Staten, als wy terstont verhalen sullen,
stelde, die haer uytnemende sterck lieten
maken; hoewel dat se te voren, als geseyt is,
alreede tamelijk vast gemaect was: want
men vergrootte de wallen, men maeckte de
grachten wijder, en een borstweering van ach-
tien voeten breed, seven groote bolwercken,
die op elckander schieten konnen, en vast
gebouwt en wel voorsien sijn: over de gracht,
die wonderlijk breed en diep is, maeckte
men een trenché, die vijf voeten breed, en
meer dan tien hooch is; en behalven al 't voor-
seyde, noch verscheide hoornwercken, die
yder met een bysondere gracht, en t'samen
daer boven noch met een gemeene omringt
sijn; in voegen, dat het vernuft en de konst
der Ingenieurs hier niets meer by te voegen
heeft: want de Natuer heeft dit alles voltooit;
dewijl sy, als geseyt is, aen d'een sijde de Mase
heeft, en aen d'ander, leege landen, ten deel
omringt met een waterken dat se *den Raem*
noemen, 't welck uyt de Peel, dat moerassigh

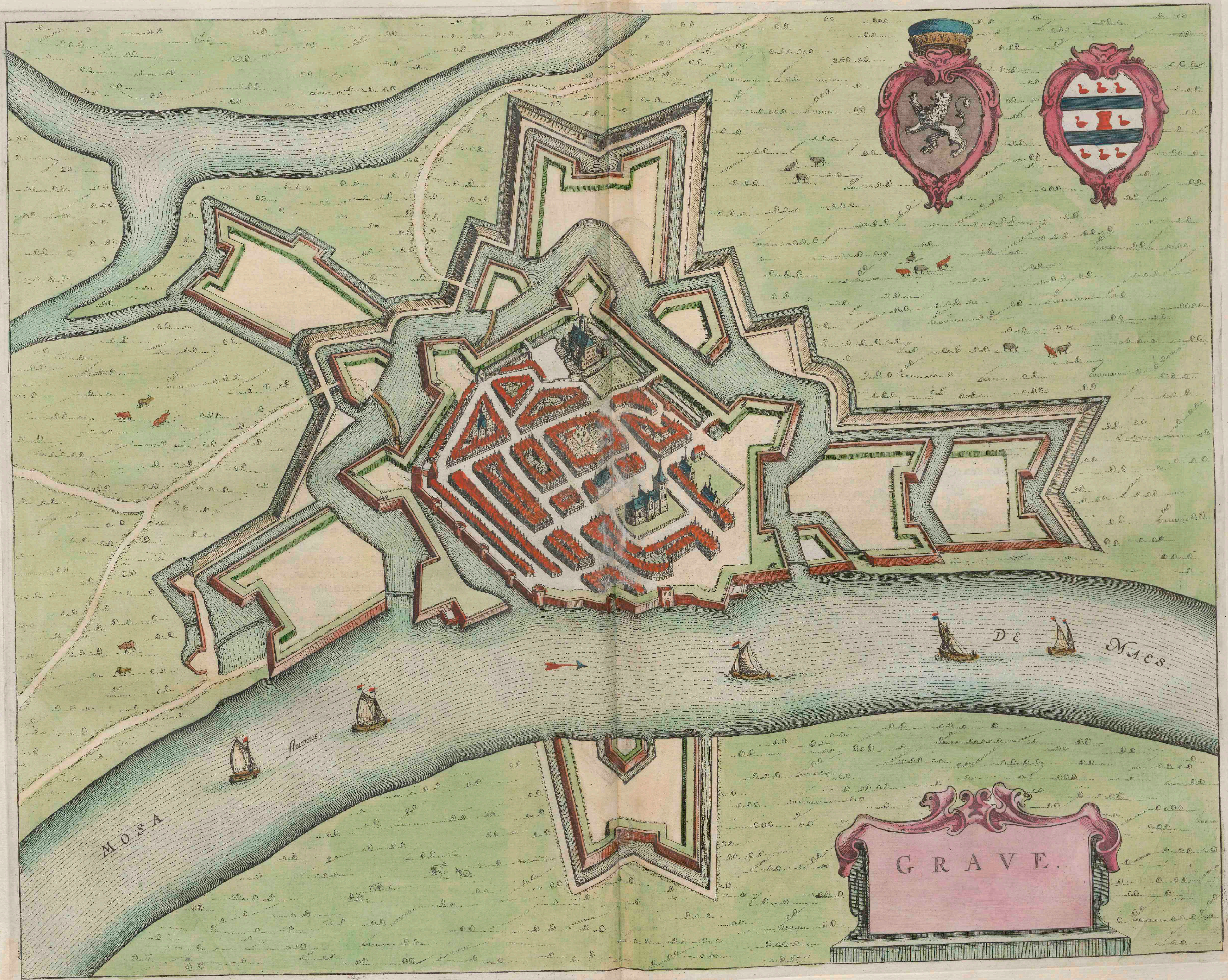
lant is, afkomt. Des winters is sy noch meer
versekert, om dat de hooge wateren van de
Maes dan over 't omleggende lant vloeyen,
waer door se niet te genaken is. Sy heeft aen de
landtsijde weylanden, daer goet gras wast, en
vele schoone paerden gevoedt werden. Een
ure gaens van de stadt is een bosch daer men
branthout uyt haelt; en uyt de moerassige oft
weecke veenlanden daer omtrent graven sy
torfs genoeg tot dienst der burgers.

In 't Kasteel is een kamer der leengoederen,
tot blick van hare outheyt, daer onder meer
dan 350 leenen staen, waer van eenige seer
out en edel, en door de tijdt allengs van de
Hertogen van Gelder vermeerderd sijn, inson-
derheyt van Hertogh Arnout, die hier, soo
voor als na sijn gevangenis, gewoont heeft, in
't jaer 1544 CCCC LXXXIV overleden, en met
sijn Broeder Willem, Graef van Egmont, en
Heer van Ysselsteyn, in een graf geleyt is.

De Magistraet bestaet in een Amptman,
de Schout, twee Borgemeesters, en seven Sche-
penen, die maer een jaer gebieden, 't en sy
dat men haer tijt verlangt, die op den eersten
Ianuary begint en eyndicht; want dan wor-
den gemeenlijk jaerlijcks, door de Prins van
Oranje, oft sijne Gemachtigden, weer nieuwe
verkoren, oft d'oude bevestigt. Na de Schepe-
nen sijn acht Gesworenen, die in de dagelick-
sche vergaderingen niet beroepen worden,
maer alleen, als men handelt over 't instellen
van nieuwe schattingen, oft eenige andere
ongemeene en gewichtige saken, die de Staet
betreffen.

De Grave heeft oock vele privilegien oft
voorrechten, als onder andere: dat se van al-
le hare koopmanschappen, diese in Brabant,
Gelderlant, Hollandt, Zeelant, Vrieslant, en
vele andere plaetsen, vervoeren, geen tol be-
hoeven te betalen.

Het landeken van Kuyck, hoewel seer
kleyn, was eertijts een Graeffschap; het is niet
boven d'anderhalf mijle breed, en vier lang:
nochtans begrijpt het, behalven de stad, noch
seftien oft seventien dorpen; en wort in twee
deelen, namelijk, in opper en neder gedeelt.
In de tijdt van Keyser Lotharius verloor den
Heer d'eernaem van Graef; en het wierd, een-
nige jaren daer na, het landt van Gelder inge-
lijft; doch sedert, door 't Huys van Bourgon-
dien, als 't hen toebehoorde, aen Brabant, met
de tijtel van tweede Baronnye, gehecht. Eyn-
delijk heeft het, als andere seggen, Maximi-
liaen van Egmont, Graef van Buren, van den
Hertogh van Brabant, met toestemming van
de Staten der selve Provintie, voor een groote
somme gelts gekocht, en wiert alsoo Heer van
de stadt en alles wat 'er toebehoort; 't welck
sedert aen 't Huys van Nassou, door 't huwe-
lijk van sijn eenige dochter en erfgenaem
Anna met Prins Willem van Oranje, geko-
men is, wiens na-neef Willem de derde haer,
als boven geseyt is, tegenwoordigh besit.

O P E N V L E C K E N ,

in 't gemeen VRYHEDEN genoemd.

Ooster-
wick.

OOSTERWYCK is twee mijlen van 's Hertogenbosch gelegen; en is een redelijk groot vleck, daer men vele goede lakenen maect.

Oorschoot.

OORSCHOT is in 't midden tusschen 's Hertogenbosch en Eyndhoven, te weten, omtrent drie mijlen van yder, gelegen; en had eertijds een treffelijke vergadering van Canonicken, onder de naem van S. Pieter.

Turn-
hout.

TURNHOUT leyt ses mijlen van Antwerpen: is een schoon vleck, en eertijts een eygendom van de Koningin Maria van Hongaryen, dat haer van haren broeder Keyser Karel de vijfde voor haer leven geschoncken was: het is een gemakkelijke plaets tot de jaght, en heeft een tamelijk fraey kasteel. Na de doodt der gemelde Koningin is 't weder aen den Koning Philips de tweede gekomen. Hier is oock een collegie oft vergadering van Canonicken van S. Pieter, die seer rijk sijn. Oock wierden hier vele lakenen gemaect; maer sedert dat dien handel meest naer Engelandt geweken is, hebben sy sich in groote menigte met het messe-maken geneert, die hier soo sijn en wel-getempert gemaect worden, dat men se door heel Europa send. In dese plaets is *Joannes Driedo* geboren, een groot en vermaert Godtsgeleerde, die vele geleerde boecken aen de weerelt geschoncken heeft: en *Joannes Gevardus*, een man van groote geleertheit en oordeel, insonderheit in de Historien, en burgerlijke wetenschappen; voorsien met een treffelijke Bibliotheek, soo van gedruckte als geschreue boecken: men verlangt met ongedult nae de vruchten van sijn heerlijk verstant, en hoopt dat sijn soon *Gasparus* die aen de weerelt, door den druck, gemeen maken sal. Omtrent dit vleck is een heyde, daer in 't jaer 1510 xcvii 't gevecht geschiede, dat men de slag van *Turnhout* noemt, daer Prins Maurits over de twee duysent van de Spaenschen, met haren Oversten *Varax*, versloegh; waer door sijn roem vergrootte, en dese plaets vermaert wierd.

Geleerde
lieden.

Duffel.

DUFFEL leght op den watervloet de Nethe genoemd, tusschen Mechelen en Lier: het is een Baronnye van een groot inkomen en wijstreckend gebied. Dese plaets heeft in den Gelderschen en inlandschen oorlogh vele swarigheyt geleden, en is meer dan eens geplondert, verwoest en verbrant.

Wael-
hem.

WAELEHEM is oock op de Nethe, een mijl van Mechelen en drie van Antwerpen,

gelegen. Over de gemelde rivier is, tot gerief der reysende lieden, een fraye brugh gemaect. Dit vleck heeft oock, in 't jaer 1510 xlii, door de Heer van Longueval en Marten van Rossem, die 't Geldersche krijgsvolck geboden, vele elenden uytgestaen; maer is sedert weder herbouwt. Men maect hier vele lakenen, en andere diergelijke koopmanschappen.

MERCHTEN is omtrent drie mijlen van Brussel gelegen. *Merchten.*

ASCHE leght een mijl van Merchten, en twee en een half van Brussel. *Asche.*

VUEREN is aen den ingang van 't Sonienbosch, twee mijlen van Brussel, en twee van Leuven, gelegen: het is met de waardigheyt en eernaem van Burgh-graefschap beschoncken; en heeft een schoon kasteel, daer de Hertogen van Brabant, om de goede gelegentheyt tot de jaght, sich dickmael plachten te onthouden en te verlustigen. Hier liggen drie Hertogen begraven, namelijk Antony, en sijn twee sonen, als Ioan, die de hooge Schole te Leuven gesticht heeft, en Philips, die alle na elckander Hertogen van Brabant geweest sijn. In dit vleck wort jaerlijcks, door ordre en instelling van de Hertogh, om de steden van Leuven en Brussel in gedurige vrient-schap te bevestigen, een schietspel gehouden, daer in sy, met houte voetbogen, naer d'oude wijze, en met groote vreught, yder op 't beste naer 't wit schieten.

DUYSBORG leght een mijl van Vueren, en drie van Brussel: het is oock een Borg-graefschap, en 't outste vleck van al de Brabantsche Vryheden. *Duysborg.*

OVERISSCHE is omtrent twee mijlen en een half van Brussel by 't Sonienbosch. *Overissche.*

HULPEN leght een mijl van Overissche, en drie en een half van Brussel: hier is een schoone kerck, en een collegie oft vergadering van Canonicken. *Hulpen.*

WAVRE is vier mijlen van Brussel gelegen; een vermaerde plaets om haer Prior-schap, en sekere heyligdommen, door 't welck, soo men seyt, veel wonderdaden in tijden van sterfte en haestige siekten geschiet sijn, die daerom jaerlijcks met groote ceremonien in processie te Brussel gedragen worden. *Wavre.*

BREYNE ALEV (dit *Alev* is een oudt Fransch woort, dat pensioen oft onderhoudt betekent) heeft dese naem, om dat het eertijts tot pensioen verbonden is geweest; dewijl voor dese (gelijck oock noch in gebruyck is) de vlekken belast of verbonden, oft ontlast en vry geschoncken worden, na de verdiensten der gener diese ontfingen, en wierden daerom *aleu*

OPEN VLECKEN OFT VRYHEDEN.

Naems
oor-
sprong.

Gelegen-
beydt.

Stichter.

aleu, en *vry aleu* genoemd, nevens andere tytlen, die de onderdanigheydt en vryheydt der Heeren en Edellieden betroffen; gelijk Estienne Pasquier, Doctor en Advocaet in 't Parlement van Parijs, 't selve in sijne Recherches onderscheydelijck beschrijft: Gregorius van Tours, en Aimon de Monick, maken oock gewagh van dese en andere treffelijcke saken. Dit Breine leght drie mijlen van Brussel, aen den ingang van 't Sonienbosch; 't is een kleyn, maer seer out vleck: daer omtrent leght een Kasteel, *Breine le Chateau* genoemd; en drie mijlen voorder in 't landt van Henegou is een ander vleck, dat men *Breine le Comte* noemt, waer van wy in 't Konincklijck deel, onder de kleyne steden van dat lantschap, breeder spreken. Dese vlekken, nae 't seggen van de hedendaeghsche Schrijvers en 't gemeen gevoelen, sijn gesticht en hebben haren naem van den vermaerden Brennus, die, als Titus Livius in 't vijfde sijner eerste tien boecken segt, met een machtigh leger uyt Vranckrijck in Italien tegen de Romeynen getrocken is, welcke hy by de watervloet Albia 't eenmael geslagen heeft; waer op hy, sijn voorspoet vervolgende, naer Romen voortruckte, dat hy, in 't jaer 365 nae 't bouwen der stadt, innam, plonderde en verwoeste, en belegerde het Capitolium; maer Camillus de Dictator oft Oppergebieder heeft hem, 't sy dat hy te onvoorsichtig oft te sorgeloos was, tweemaal overvallen, en soo gantich verslagen, dat 'er, als Livius seght, naculijcks een overbleef, om de tyding van hun verlies in Vranckrijck te brengen. Polybius schrijft, dat de gemelde Franschen, als sy Romen ingenomen hadden, vrede met de Romeynen maecten, en nae haer landt, om d'inlantsche oorlogen, getrocken sijn. Maer Polydorus Virgilius, in sijn Engelsche Historie, seght, dat dese Brennus, die Rome geplondert heeft, een Engelsman en Velt-overste van de Franschen was; en dat 'er hondert en tien jaren nae hem een andere Brennus, een Fransman, geweest is, die met een groot leger in Griekenlandt en Macedonien reysde: dese, volgens de tijdt-rekening, is de selve, daer Iustinus van spreekt, die met Belgius vergeselschapt was: welcke krijghs-oversten, in hooge achting sijnde, meer dan drie hondert duysent mannen in Vranckrijck, en in hun geboortelandt, vergaderden, daer meê sy, ten deel door Hongaryen, ten deel door Italien, in Griekenlandt en Macedonien getrocken sijn, daer, na veel voorspoet, het ongeluck hen, misschien om haer groote moedtwil, getroffen heeft; soo dat sy beyde, met al hun volck, verslagen sijn: want Belgius, als hy met sijn overgebleven krijghsvolck uyt Griekenlandt vlood, is in stucken gehouwen; en Brennus, met de

sijne begeerigh sijnde om den vermaerden tempel van Delphis te plonderen, wierd daer gewond, verstrooyt en geslagen, dies hy van spijt sich self doode; daerom singt de Poëet Propertius:

Torrida sacrilegum testantur lumina Brennum.

Dat is,

*Het heet gesicht, dat steeds in Brennus woonde,
Sijn kerckroof, en sijn moet-vil helder toonde.*

Doch hoe het is, dese steden, gelijk genoegsaem blijktt, sijn gesticht en hebben haer naem van d'een oft d'ander voorgemelde Brennus. 't Is oock aenmerckens-waerdigh, dat Justinus van de Gaulsche oft Fransche volcken (waer af dese gewesten een groot deel waren) getuyght: *De Gaulsche jeught*, seyt hy, *was in sulck een menighte vermeerderd, dat haer eygen landt hen te kleyn was; derhalven sijn sy somtijds met gantsche legers elders gereyft; soo dat 'er geen Koning in Asia was, die hen in sijn oorlogen niet gebruyckte; noch geen Prins uyt sijn landt verdreven, die hen niet tot hulp versocht: in 't kort, de beroemtheyd der Gallische wapenen was soo groot door vele overwinningen gevorden, dat d'Orietaelsche Vorsten meenden, dat sy hun heerschappy niet konden behouden, oft, verloren sijnde, vveerkrijgen, dan door de dapperheden deser volckeren: jae sy vwaren soo geluckigh, datse, d'overwinning gekregen hebbende, als hen de Koning van Bithinien tot sijn hulp geroepen had, het Ryck met hem deelden, en noemden, met sijn toestaen, het deel dat hen te beurt viel, naer haren naem, Gallo-Gracia.* Dus verre Iustinus.

Een mijl van dit *Breine Aleu*, en vier van Brussel, by de Heerlijckheyd van Clabbeke, wort een schoonen steen onder d'aerde gevonden, die men, na de naem der plaetse, *Clabbeken* noemt: dese steen toont en glinstert als de Diamant; doch is veel sachter, verliest sijn glans als hy somtijds in 't water komt, en heeft niets anders dan den schoonen schijn en bequaemheydt om 't volck te bedriegen. Men heeft daer nae een beter slaghe omtrent een mijl van het dorp Henast gevonden. Guicciardin schrijft, dat het in sijn tijdt verboden was de Clabbeken in goudt te beslaen.

GENAPE leght een groote mijl van Nivelle: hier is een oudt en tamelijck fraey kasteel, daer de rechtbanck van 't hooge hof van Lothier, soo wel in borgerlijcke als criminele en leen-saken, gehouden wort; doch men kan sich op de Cancelery van Brabant beroepen, behalven in saken van leenen, die hier diffinitijf oft eyndelijck afgehandelt worden; maer de partyen mogen kiezen, oft sy in dit hof, oft dat van Brussel willen pleyten. Om de goede locht, schoonheydt der landouwe, gerieflijckheyd der jaght, en andere vermakkelijckhe-

Clabbe-
ken.

Genape.

OPEN VLECKEN OFT VRYHEDEN:

lijkheden, heeft Lodewijck, Dolfijn oft outste ſoon van Vranckrijck, en namaels Koning, de elfde gebynaemt, hier vijf jaren, als hy in ongenade was by ſijnen vader Koning Karel de ſevende, door de gunſt van Hertogh Philips de Goede, met ſijn Gemalin gewoont, die hem in dit kasteel verſcheyde kinderen baerde; hoewel hy daer na een groot vyant van 't Huys van Bourgondien geweest heeft, vele oorlogen tegen hen gehad, en vele van hare ſteden en landen ingenomen.

Gele.

GELE legt twee mijlen van Herentals, en is een aengenaem vleck, daer voor vele ja-

ren een collegie van Canonicken, ter eeren van de heylige maecht Dympe, dochter van de Koning van Yrlant, (hier door haer eygen vader gedoodt, en tot een martelareſſe gemaeckt,) opgerecht is.

ARENDONCK is twee mijlen van *Arendonck.* Turnhout.

DORMAEL is een groote mijl van Lan- *Dormael.* den gelegen; en heeft oock, gelijk 't ſelve Landen, haer beroep ter eerſter instantie, gelijk ſy 't noemen, tot 's Hertogenboſch, hoewel het wijdt van daer legt.

't BELEGHEN OVERGEVING DER STADT GRAVE,

Door de wapenen der Vereenighde Staten,

Onder 't beleyt van

PRINS MAVRITS VAN NASSOV,

haren Veldtheer te Water en te Lande, &c.

In 't jaer c15 15 c 11.

Oe dese stadt, in 't jaer c15 15 lxxxvi, van haren Gouverneur de Heer van Hemert aen de Prins van Parma overgegeven is, hebben wy in haere beschrijving alree aengeroert; en datse in 't jaer

c15 15 c 11 is gedwongen geweest sich weder onder 't gebiedt der Staten te begeven; 't welck wy nu wat breeder sullen verhalen.

Prins Maurits, eerst weder-gekeert van den tocht in Brabant tegen den Admirant van Arragon, quam den 18 Julii in 't gemelde jaer met het leger voor dese stadt. Hy self nam sijn quartier oft wijck in 't oosten, aen den oever van de Maes, Graef Willem in 't zuyden, en den Generael Veer met d'Engelschen in 't westen; in dit en des Princen quartier wierden twee bruggen over de rivier geslagen, om de overtocht vry te hebben, en alle levens-middelen te beter te bekomen. Dit gedaen sijnde, wierden terstont alle nootzakelijckheden uyt Hollandt nae 't leger gesonden. 't Gerucht liep, dat den Admirant, met een leger van twintigh duysent mannen, om de stadt t'ontsetten, af quam; dies de Prins sijn leger van buyten dapper versterckte, insonderheyt aen de sijden daer de Spaenschen, naer alle waerschijnlijckheyt, eerst fouden aenvallen. De halve maen, die de belegerden over de Mase hadden, werd, als een goet voorteken van d'aenstaende overwinning, van de beleggers ingenomen. Rontom 't leger, dat wel begraven was, waren meer dan sestigheyden, vele forten en palissaden, en een gracht omtrent 18 voeten diep. De Gouverneur der stadt was Antonio Gonzales, een Spanjaert; maer dewijl men een belegering vreesde, wierd Don Inigo Dotaiola, een ervaren krijghs-man, met eenige Italianen en Spanjaerden, en sommige Duytschen, onder Paugus Gallays, Lieutenant van den Colonel Tyssing, in de stadt gesonden; soo dat de besetting omtrent duysent vijf hondert mannen

sterck was, behalven de burgers, die maer drie oft vier hondert waren: oock hadden sy op al hun krijghs-gereetschap en eetwaren goede ordre gestelt.

De approchen oft naerderingen van de beleggers wierden ondertusschen met alle naertigheyt gevordert, de bateryen opgericht, t'geschut daer op gebracht, om de belegerden allengs te dwingen. Terwijl men dus aen wederlijden beech was, quam Franciscus de Mendosa, Admirant van Arragon, met Graef Henrick van den Bergh, en andere hoofden van des Aerts-Hertoghs leger, met hun volck in 't landt van Kuyck, daer sy een brugh over de Maes sloegen; en daer na tot op een half mijl van 's Princen leger, by 't dorp Lijnde. Soo haest als sy gekomen waren, gaven sy de belegerde, door 't affschieten van 't geschut, kennis van 't selve, die, om hare blyschap daer over te betoonen, terstont op de selve wijze antwoorden. Drie dagen na hunne komst deden sy elckander vuerteekenen. Den 13 Augusti deden die van de stadt een uytval op 't quartier van Graef Willem van Nassou, en twee dagen daer na op 't quartier van d'Engelschen; maer sy wierden soo heftigh afgeslagen, dat sy veel haestiger wederkeerden, dan sy gekomen waren; doch dit geschiede niet dan met verlies aen weersijden, soo van Officiers als soldaten, doch meest van de belegerde. Den seventiende der selve maent deden sy weder een uytval met 700 mannen, naer 't Engelsch quartier, maer quamen niet aen; want d'onse deden hen met het geschut terstont in de stadt keeren. Des Admirants leger quam oock nae genoegh, doch deden geen geweld, alleen de wachten van weersijden hadden eenige kleyne gevechten; maer hy bracht sijn geschut soo nae aen 's Princen leger, dat hy daer in schoot, waer tegen men terstont dicke aerde wallen tot beschanffing moest maken. Ondertusschen wierden nu en dan verscheyden kloecke mannen geschooten, als den Ingenieur Andries de Roy, die van Prins Maurits, om sijn verstant en wetschap in beschanffingen en belegeren van steden,

d'Admirant komt tot ontfet.

De belegerde doen uytvallen.

Verlies van de beleggers.

Aenvang van 't beleg.

Halve maen gewonnen.

Sterckte van de besetting.

DE BELEGGH DER STADT GRAVE.

steden, en dapperheyt in 't aenvangen en beleyden van d'approchen, seerbemint was; en Jacob van den Bossche, oock een Ingenieur: de Capiteyn Meetkercke en Morgan wierden seer gevaerlijck gequetst, en Capiteyn Hamilton storf van sijn wonde. Self den Engelschen Generael Veer werd in den hals en wange, in de loopgraven sijnde, geschoten, daer van hy evenwel geluckelijck genas.

Den Admirant begon gebreck van eetwaren te krijgen, dies hy, voor sijn vertreck, noch een aenval op 't leger wilde doen, en bracht vele ladders, schoppen, spaden, houweelen, en diergelijck gereetschap by elckander, om 's nachts tusschen Prins Maurits en Graef Willems quartier in te breken; maer 't werd ontdeckt, en de Prins was met het gantsche leger op sijn hoede, van meening sijnde hem met dapperheyt t'ontmoeten en af te keeren; waer door hy in alle stilheyt vertrock, en liet vele van sijn gereetschap liggen, sonder iets meer tegen der Staten leger voor te nemen. De Heer van Grobbendonck, Gouverneur der stadt 's Hertogenbosch, pooghde hem te bewegen, dat hy, om Prins Maurits alle tevoer af te snijden, sich soude komen legeren tot Ravesteyn, daer hy self allerley montkofft beter sou konnen krijgen; maer d'Admirant vond het selve niet raetsaem, en vertrock naer Venlo. Prins Maurits, in twijfel sijnde, of hy iets op Rhijnberck oft Meurs mocht voornemen, sond Graef Ernst met een goet deel volcks derwaerts; doch Mendosa trachte in Venlo te komen, maer vergeefs, dies hy naer Maestricht vertrock: want sijn krijghs-volck was door gebreck heel t'onvreden, insonderheydt de nieuwe Italianen, die in foodanigh een armoede, en sonder geldt te sijn, noch niet gewoon waren, en derhalven in groote menichte tot de Staten overliepen.

*Mendosa
vertrekt.*

*Rhijn-
berck en
Meurs
versorgt.*

De belegerden waren ondertusschen over d'Aerts-Hertoghs vertreck seer misnoeght, te meer, dewijl sy aen sijne wederkomst wanhoopten. Sy hielden sich evenwel kloekmoedigh, om de stadt wel te beschermen, waer aen sy alle hunne krachten te kost leyden. Sommige van hen, om alle swarigheyt t'ontgaen, begaven hun des nachts uyt de stad in 't leger, en versekerden Prins Maurits, datse noch van alles voorsien waren, uytgeseyt volck, t welck sy meenden dat hen eerst ontbreken sou.

*D'Engel-
schen
winnen
een halve
maen.*

Men vorderde d'approchen oft naerderingen in 't Staten leger naer vermogen. D'Engelschen, onder 't beleyt van Sutton, Lieutenant Colonel van den Ridder Horatius Veer, besprongen de halve maen, die wat buyten de contrescharp van den Beir leght, welke sy innamen, en een batery op stelden, waer me-

de sy 't geschut der belegerden, dat dickmael op hare gravers geloft wierd, beschoten, en krachteloos meenden te maken. Twee dagen daer nae vermeersterden 's Princen volck noch een halve maen by de Bergh-poort; maer sy moesten die, om datse daer in niet bedeckt waren, weder verlaten: hier bleef Capiteyn du Puis verslagen, en den Capiteyn Vise en den Lieutenant van Stridos gevangen.

De belegerden deden daer na een uytval naer de sijde van de steenen beir, op 't quartier van d'Engelschen, daer in de Lieutenant van Charles Morgan, die wederstandt meynde te doen, doch van sijn volck verlaten was, gequetst en wegh-gevoert wierd; doch Capiteyn Richard ontfette hem, en de de belegerden weder na de stadt wijcken: dit was den laetsten uytval.

*Laetsten
uytval.*

Die van de stadt hadden, naer 't quartier van Prins Maurits, alle hare buytenwercken verlaten, en de beleggers quamen met twee gaelderien tot in 't contrescharp; en onlangs daer nae in de wal van een bolwerck dat aen de Mase leght: waerom de belegerden (siende dat men hen soo na quam, dat de gaelderien in d'ander quartieren oock haest gereet waren, dat hun volck door 't dagelijcks schieten veel verminderde, en dat 'er geen ontfet voor handen was,) naer een goet verdragh, om de stadt over te geven, begonden te trachten, dies sy versochten, met de beleggers te worde te komen; hier toe werd Sidlenitsky uytgesonden, die 't soo ver bracht, dat die van de stadt hunne Gemachtighden in 't leger aen Prins Maurits sonden, en gyselaers innamen; en dus wierd het verdragh den 19 September, op de volgende voorwaerden, gesloten: dat den Gouverneur en al 't krijgs-volck uyttrecken souden met hunne paerden, wapenen en huysraet, en met vliegende vaendelen, slaende trommels, brandende lonten, en kogels in de mont, en 150 wagens tot Dieft toe hebben, doch daer gyselaers voor laten. Al 't geschut, vivres en amunite souden sy getrouwelijck overleveren aen persoonen daer toe gestelt, sonder iets te verminderen oft te bederven: de besetting sou de volgende dagh vertrecken, en meer andere punten.

*De bele-
gerden
versoeken
verdrag.*

*dat geslo-
ten,*

Volgens dit verdragh sijn, op de gestelde tijdt, omtrent 800 mannen, en 400 gequetsten, uytgetrocken. Men stelde tot Gouverneur den Baron Sidlenitsky, en Mabuse tot Sergiant Major oft Wachtmeester. De soldaten wierden in de winter-quartieren gesonden; en de Hooghduytsche ruytery door de Staten betaelt en afgedanckt. Prins Maurits is in de selve maent als Pant-heer van 't landt van Kuyck gehult; en men heeft op alles, wat tot dienst en versckering van de stadt streckte, goede ordre gestelt.

*en uytge-
voert
word.*

*Gouver-
neur.*

MAESTRICHT.

Naem.

MAESTRICHT heeft
sijn naem, wat oock an-
dere Schrijvers daer van
seggen, naer mijn oor-
deel, van de plaets daer-
se gelegen is, 't welck is
een passagie oft door-
tocht over de Mase; sy
wort derhalven in 't La-
tijn *Trajectum Mose*, oft

Trajectum ad Mosam genoemd, en somtijds *Traje-
ctum superius*, Opper-*Trajectum*, tot onderscheyt
van *Trajectum inferius*, Neder-*Trajectum*, oft Uir-
trecht. Sy is seer wel gelegen op de gemelde rivier,
die daer door loopt, en haer in twee deelt; doch
't grootste is met een heerlijke steenen brugge,
waer van Tacitus spreekt, aen 't kleinste deel,
dat men Wijck noemt, gehecht; en is om-
trent vier mijlen van Luyck.

Gelegen-
heyt.

Kercken.

Bisschop-
pen.

Reliquien
oft over-
blijfselen
der heyli-
gen.

't Convent
der Duyt-
sche ordre.

Het is een groote, oude en stercke stadt, met
fraeye huysen verciert. Sy heeft twee hoof-
kercken; d'eene, daer de Koning, als Hertogh
van Brabant, selfs Kanonick is, heeft men aen
de heylige Servaes gewijdt, die, als den Apostel
van dit landt, hen eerst tot het Christelijk ge-
loof bracht, d'eerste Bisschop was, en sijnen
dienst met soo een heyligh leven, en ontallijcke
wonderdaden, als men schrijft, vercierte, dat
hy met recht de naem van heyligh verdiende,
en, na sijn overlijden, dat in 't jaer ccc xc v
geschiede, verkreegh. De twintighste en laetste
Bisschop deser stadt was S. Lambrecht, die hier
van sijn eygen geestelijke kinderen de martel-
kroon ontfing; waer door S. Hubert, over des
volcks ondankbaerheyt en wreetheyt vertorent,
de Bisschoppelijke stoel, door het toestaen en
gesagh van den Roomschen Paus, in 't jaer 710,
te Luyck stelde. In dese kerck sijn vele reli-
quien van de Maegt Maria, en andere heyligen,
welcke, met groote ceremonien, op besondere
tijden, aen 't volck getoont worden. De andere
hoof-kerck is aen de selve heylige Moeder-
Maeght gewijdt.

Hier is oock het edel en heerlijk convent, die
Bissen genoemd, van de Duytsche Ridderen der
ordre van de heylige Maeght Maria van Ieru-
salem, 't welck groot en wijdt genoegh is om het
hofgesin van een machtigh Vorst te herbergen.
Maer aengesien dese seer treffelijke Broeder-
schap het Duytsche volck eygentlijk betreft,
waer af dit landt een groot lidt is, en hier vier
vermaerde conventen oft kloosters, en vele ka-
steelen, dorpen en heerlijckheden in dit gewest
heeft; soo en sal het, naer mijn oordeel, hier niet
qualijk voegen, te meer, dewijl het elders niet
geschiedt, dat wy in 't kort den oorsprong der ge-
melde Broederschap verhalen. Doch tot meer-
der verstant van dese saken, en andere die daer
aen hangen, is 't noodigh, dat wy onse redenen
wat hooger beginnen, te weten, van 't jaer c l o
x c i x, als d'Italiaensche kooplieden van d'onge-
loovige Vorsten verkregen, datse te Ierusalem,
(want die stadt was toen noch niet van de Chri-

stenen gewonnen) een kerck, ter eerē van de
heylige Maeght Maria, mochten bouwen; maer
daer na, in plaets van een, hebben sy twee kerc-
ken met twee kloosters getimmert, 't een voor
de mannen, en 't ander voor de vrouwen, welcke
plaetsen van de vreemdelingen, die uyt devotie
derwaerts quamen, onderhouden wierden. Na-
maels is daer noch een Gasthuys, ter eerē van
S. Ioan, by gebouwt, waer in men bequame gee-
stelijke lieden, als bestierders, om de arme
Christenen te helpen en te besorgen, stelde; dese
mannen wierden van de Patriarch der selve
plaetsen op de rechte sijde met een wit kruys ge-
tekt, en Gasthuys-vaderen genoemd; en uyt
dit gering en slecht begin heeft d'ordre der
broeders en Ridders van S. Ian haren eersten
oorsprong gekregen; welcke om hare Godvruch-
tigheyt, gelijk waerschijnlijk is, Godt aenge-
naem waren, en sijn derhalven allengs soo mach-
tigh geworden, dat sy, onder andere heerlijke
daden, den ongeloovigen, in 't jaer c l o c c c v i i i,
met geweld en dapperheyt in de wapenen, het
eylandt Rhodes afgenomen hebben, en daer
door den tijtel van de Rhodische Ridders ver-
worven: dit eylant is door hen vele jaren Ridder-
lijk ingehouden en beschermt, tot datse ten
laetsten van den Turckschen Keyser Solyman,
met een overgroot en machtigh heir belegert
sijn, wiens geweld en stormen sy omtrent ses
maenden afkeerden; maer dewijl sy van d'ande-
re Christenen, die self in verderflijke inlandt-
sche oorlogen verward waren, geen hulp kregen,
en oock verraden sijnde, hebben sy uyt hoogen
noot, die geen wet heeft, in 't jaer c l o l o x x i i,
dese plaets overgegeven en verlaten; en dus is,
tot groote schade en schande van 't Christen-
rijk, dit bolwerck van Europa, en dese bescherm-
plaets van Orienten jammerlijk verloren. Daer
na sijn dese Ridders in Italien gekomen, en heb-
ben van Keyser Karel de vijfde het eylant Mal-
ta, tusschen Sicilien en Africa gelegen, verwor-
ven, daer het meeste deel van hen nu noch woo-
nen, en dickmael met lof voor 't Roomsche Chri-
stelijk geloove strijden; gelijk sy, in 't jaer c l o
l o l x v, met groote kloeckmoedigheyt, tegen
het verwoed en gruwelijk aenvallen van het
Turcksche scheeps-heir te water en te land stre-
den, alwaer 't selve groote schade leed, en haren
Generael oft Opper-Admiraal, Dragut Rais self
verslagen is. Raphael Volaterranus, een vermaert
Schrijver, seyt in sijn een-en-twintighste boeck,
dat dese Rhodische oft S. Ians Ridders van
S. Augustinus ordre sijn: Hieron Paulus in sijn
boeck van de Kercke, seght het selve. Doch haer
geestelijke belofte en verbinding belet hen niet
te komen in d'erffenis van hare goederen, om
dat sy niet uyt de weerelt sijn: maer sy mogen
niet huwelijcken, en hebben alleen de vruchten
van hare erfgoederen, sonder ander eygendom;
want sy sijn genoeghsaem voorsien met Com-
manderyen en andere inkomsten tot haer on-
derhoudt: soo dat het eygendom van haer erf-
fenis, als sy overleden sijn, wederom komt aen
haer

Oorsprong
der Ridder-
van S. Ians
ordre.

Rhodes
door hen
gewonnen.

maer weder
verlaten.

Malta alre
hen ge-
wonnen.

M A E S T R I C H T.

haer naeste bloetverwanten, gelijk de geleerde Papon in zijn boeck van d'Arresten, in d'eerste tijtel van 't een-en-twintighste boeck getuyght, dat vele vonnissen na dese meening gewesen zijn.

Instelling van d'ordre der Tempeliers.

Byna op de selve wijze, en tot het selve eynde, is oock te Ierusalem, in 't jaer c l o c x x v i i i, de edele ordre der Ridderlijke Tempelier-broeders ingestelt; maer na twee hondert jaren, als sy nu seer rijck en machtigh waren geworden, en in sommige dwalingen en schandelijke sonden gevallen, gelijk men seydt, sijn sy alle op een tijdt, door 't bevel van Paus Clement de vijfde, Keyser Albert van Oostenrijk, en de Koning van Vranckrijk, jammerlijk gedoodt, vernielt en uytgeroeyt, en vele van hare rijckdommen aen de Rhodische Ridders gegeven. Onlangs nae 't gemelde jaer c l o c x x v i i i, is oock, als Paulus Emilius en Polydorus Virgilius schrijven, te Ierusalem de ordre van de Duytsche Ridders en Broeders van onse L. Vrou, met de selve meyning, belofte en ooghmerck, als de twee voorverhaelde, eerst ingeset; want sy moeten oock d'arme pelgrims, doch alleen van haer, dat is het Duytsche volck, besorgen; en sijn meê gehouden het Christelijk geloof, met kracht en dapperheyt in de wapenen, te beschermen: en dit sijn eygentlijk de Teutonische oft Duytsche Ridders, die in dese stadt, als geseyt is, het convent, die Bissen genoemd, en meer andere goederen in dese landen, besitten; waer van breeder by Guicciardin, en andere Schrijvers, te lesen is.

en der Duytsche Ridders.

Twederley gebiedt.

Maastricht staet onder twee Heeren: 't een deel besitten de Staten der vereenigde Nederlanden van wegen 't Hertogdom Brabant; en 't ander de Bisschop van Luyk, wiens deel, als Ioan van Plaisance seght, eertijds van Graef Porus van Leuven aen S. Servaes, om dat hy hem van een vuylen stanck en verrotting der neuse genesen had, te leen gegeven is; en of schoon daer na de Bisschoplijke stoel te Luyck, als ghy alreede verstaen hebt, overgevoert is, soo hebben de Bisschoppen evenwel de heerschappy van dit deel der stadt behouden: dies is hier nu tweederley gebiedt, en twee rechtbancken, sonder eenige merckelijke scheiding van uysterste palen; soo dat sy, om yder sijnen heer te kennen, de volgende gewoonte onderhouden, namelijk, dat sie alrijt den moederlijken stam volgen; tot voorbeeld, indien iemant een vrouw ten huwelijk neemt in een van dese twee heerschappien, het sy van 't Hertogdom, oft van de Bisschop, soo moeten sijnne kinderen de selve Heer, daer de moeder onder staet, onderworpen sijn: en alle vreemdelingen, die in de stadt komen om te wonen, moeten terstont verklaren, onder welck gebiedt sy begeeren te staen, en dan worden sy daer onder ontfangen en gehouden. Eertijds was de Hertogh, en nu sijn de vereenighde Staten evenwel Over-Heeren der gantsche stadt, gelijk sy in verscheiden handelingen betoonen; want sy doen daer alleen geldt munten, en de Hertogh plach in sijn eerste inkomst (gelijk in d'introet van sijn eygen steden) de mildadigers, wederspannigen, en ballingen van Maastricht, als sy dan met hem in de stadt quamen, en sich aen de steert van sijn paert hielden, oft, als 't getal seer

Wie d'Op-per Over-heyt roekomt.

groot was, aen de koorde die daer aen gebonden was, genade en quijtschelding te vergunnen. Het is wel waer, dat 'er t'allen tijden, om d'opper-overheyt en het gebied deser stadt, verscheiden geschillen, tusschen de Hertogen van Brabant en Bisschoppen van Luyk, geweest sijn, en nooit geheel by vonnis afgedaen; maer mijn meening is niet, om iets, tot nadeel van d'een oft d'ander, by te brengen; want de Rechtsgeleerden mogen iegelijks recht ondersoecken, en daer nae wijzen en spreken.

Uyt dese stadt sijn voortgekomen *Matthaeus Geleerden, Herbenus, Gerardus Marbasius, en Matthias Mineconius,* drie treffelijke geleerde lieden, en Schrijvers van vele boecken, gelijk Trithemius getuyght, die, om hare uytmuntende verstanden, haer vaderlandt en hen self, hoewel sy voor vele jaren gestorven sijn, ter eere leven.

In 't jaer c l o l o x x v i heeft Maastricht een sware slag van de Spaenschen ontfangen; want de Magistraet, hellende aen de sijde der Statuten, poogden die natie met verdragh uyt de stadt te krijgen, waer tegen sich Montefdoca met hevige woorden stelde, en hulp ontbood, daer meê de Spanjaerden de stedelingen verdreven, en vele burgers dootsloegen; vele verdroncken, en andere verbranden in hare huysen, die door 't krijghs-volck aangesteken waren, welke voorts de stadt plonderden, en allerley moedwil en geweld bedreven.

Voor de Spaenschen verkeert.

In 't jaer 1579 is sy door de Prins van Parma belegerd, en soo fel bevochten, dat diergelijk weynig geschiet is. Na dat hy de stad heftigh beschoten had, deê hy haer op twee plaetsen so dapper bestormen, dat het scheen, dat sijnne uytgeleeden edellieden en kloekste soldaten de dood voor spel, en d'overwinning seker achten: doch de belegerden ontfingen hen met sulck een kloekmoedighen, die van burgers, boeren, man, wijs, jong, en oudt, geholpen wierd, dat sie met verlies van twee duysent mannen (daer onder sijn neef Fabio Farnese, verscheide Grooten, Edellieden, en omtrent 50 bevelhebbers waren) moesten afwijcken. Daer na deden de stedelingen, om hunnen ongekruecten moed te toonen, verscheiden uytvalen. Parma deê groot geweld om een ravelijn te winnen, daer meê hy, met schieten, myneeren, werpen van vuerwerck en stormen, omtrent vijf weken beefich was, 't welck d'eene dagh door d'ander wel 20 menschen 't leven koste. Men seydt, dat 'er in dit belegh 22 mynen gesprongen sijn. Eyndelijck, na vele andere en d'uyterste proeven van dapperheyt aen weerzijden, sijn de belegerden, door 't stadigh waken en vechten, soo afgemat, dat hunne wacht verslapte; dies hebben de Spaenschen, siende van ver dat de wacht sliep, de wal in alle stilheyt bekropen, de wacht gedoodt, en sijn alsoo ter stadt ingestort, daer sy, naer weynigh tegenstant, meester van wierden, en eenige dagen soo gruwelijck leefden, dat dese plaets te kleyn en t'onpartijdigh is, om dat met d'oorfaken, in sijn volle leden, te beschrijven; dies send ick de leser tot de History-schrijvers der Nederlantsche oorlogen, als P. C. Hooft, Strada, en verscheiden andere.

Van Parma belegerd.

heftigh bevochten en beschermt.

en ingesmen.

H E T B E L E G H
V A N
M A E S T R I C H T,

Door de wapenen der
Heeren Staten van de vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van

F R E D E R I C K H E N R I C K,

Prins van Oranje, &c. Veltoverste van hare Legers, &c.

Et jaer M D C XXXII was seer voorspoedigh voor de verbondene Lantschappen; want de Heeren Staten, om den Tijd, die soo dierbaer is voor 't sterffelijck geslacht, niet vruchteloos te verlie-

fen, oordeelden, datse die niet beter en nutter, dan met het vermeerderen van haer heerschappy naer hun vermogen, konden besteden. Dit voornemen wierd door de occasie oft gelegenheydt begunsticht; dewijl vele Spaensche troepen in Duytslant, tot hulp van Keyser Ferdinand tegen de Koning van Sweden, waren getrocken. Dies deden de Staten een sterck leger, om een deel naer Duytsland aen hare bontgenoten te senden, doch insonheyt om de Spaenschen te beoorlogen, door Frederick Henrick, Prins van Oranje, versamelen, die alle de soldaten uyt hare besettingen ontboodt, en beval datse den xxii May te Nimmegen souden byeen wesen. Sy begaven sich te scheep, maer door tegenstrevende winden wierden eenigen genootsaecht aen landt te gaen, om ten gesetten tijdt op de bestemde plaets te sijn. Ondertusschen dede men openbare gebeden in de vereenighde Nederlanden, om voorspoet en segen over de genomen raetslagen te verkrijgen. Daer nae trock het leger op in verscheyde Regimenten, als 7 vaendelen van de Guarden oft lijfwachten, dat van Wijnbergen had 10 compagnien, Veer 23, Morgan 11, Harwood 12, Packenham 11, de Graef van Solms 7, Brederode 12, Varick 8, Borgue, Buckluck en Balfour yder 7, de Heer van Beverwaert 9, Loo 8, Graef Ernst 11, de Vriesen 13, Graef Willem 12, Ferens 5, Erent-Ruyter 8, Roosenkrans 5, Gent 12, Chastillon, Hauterive, Candale en Maisonneuve yder 11, Graef Maurits 14, Pinsen 10, en cyndelijck het Regiment van de Graef van Hanau bestont in 8 benden: soo dat 'er in alles 28 Re-

gimenten, bestaende in 281 vaendelen, waren. Al dit volck wierd in drie troepen oft brigades gedeelt, te weten, d'eerste de Nederlanders, de tweede de Franschen, en de derde de Engelschen. Behalven 't voorsseyde voetvolck had men noch 58 cornetten paerden, mede in verscheyde Regimenten en oock in drie troepen verdeelt: d'eerste troep geboodt den Heer van Stakenbroeck, Lieutenant generael van de Ruytery, de tweede de Graef van Styrum, en den Hertogh van Bouillon de derde. 't Leger voerde met sich 83 soo groote als kleyne stukken, daer onder 6 halve kartouwen; en 1500 wagens, die allerley nootdrift aenbrachten. Oock 12 Aeckjes oft langworpige schuytjes, om een brugge te slaen; en allerley ammunitie en gereetschap ten oorlogh dienstigh en noodigh. Als 't leger dus in ordre was, belaste men dat yder soldaet sich voor vijf dagen van montkost voorsien moest; en men trock over de Mokerheyde naer Venlo, het welck sich eerlang opgaf, na dat men te voren 't fort Aerssen ingenomen had. Een deel van 't leger trock, onder 't beleyt van Graef Ernst, naer Roermont, welcke sich mede overgaf, na dat de gemelde Graef daer voor geschoten en gedoot was. Van daer ging men naer Mafeyck en naer Sittert in 't landt van Gulick; daer de Prins verstont, dat Graef Jan van Nassou twee duysent mannen en veel oorloghs-gereetschap binnen Maestricht gebracht had. Den 10 Junii quam 't geheele leger voor de selve stadt, en yder wierd sijn quartier aengewesen. Twee dagen daer na plante men vijf stukken op een bergh by de legerplaets van Colonel Pinsen, die weynigh schade in de stadt deden, om datse te ver gestelt waren. Men spoeyde ondertusschen met de legerwercken; in voegen, dat in weynige dagen, door de forge der Ingenieurs, en de naerstigheyt der soldaten, de trencheen, schanssen, hoornwercken, redouten, dubbele graften, halve manen, sporen, traversen en bateryen gemaeckt wierden. De beleggers vorderden oock hare approchen

oorfaken
van 't be-
leggh.

't Leger
verga-
dert;

sterckte
van het
selve.

't Getal
van 't ge-
schut, en
de wa-
gens.

Venlo in-
genomen
voor de
Staten,

en Roer-
monde.

Maest-
richt
wordt be-
legert.

OBSIDIO ET EXPUGNATIO TRAIECTI AD MOSAM.
 Facta auspiciis Potentissimorum DD. Ordinum Belgicarum Federatarum, Virtute Ill.^{mi}
 FREDERICI HENRICI, Arausionensium Principis, etc. MDLXXXII.

1. Porte S. Pierre
 2. Porte de Linckel
 3. Porte de Wymeringen
 4. La ville porte de Landoveroy
 5. La porte de St. Martin
 6. La Commanderie
 7. Les Moulins l'Esne
 8. Le pont de Pierre
 9. Porte S. Martin
 10. La porte de St. Martin
 11. Ouvrages faits par le C. de Sirey, pour empêcher le passage de l'armée de Roy, qu'il se défilât par le commandement du Prince d'Orange, attendant la venue de Comte Pappeghien.
 12. Ouvrages faits par les gens du Roy, après la retraite du C. de Sirey.
 13. Le lieu où Pappeghien fit les effraies.
- Batteries.
 Corps des gardes.
 Tranchées.
 Mines à l'enceinte.

HET BELEGH VAN MAESTRICHT.

oft naerderniffen; maer die van de ftadt fchoten foo fchrickelijck met canon, datfe hen daer meê niet weynigh hinderden: foo dat de Prins felf genootfaeckt was fijn quartier te rug op den top van een bergh te nemen. Die van de ftadt deden een uytval met 200 mannen op d'approchen der Franschen en Engelschen; maer wierden met geweld weder ingedreven. Onlangs daer na quam den Marquis de Santa Croce met het Spaensche leger te Tongeren, tot ontfet der belegerden, nam fijn quartier in een dorp, een ure gaens van de plaets daer de Prins van Oranje lagh, in 't welck hy op de toren vierde, en loste viermael na elckander 24 halve kartouwen, om die van Maestricht fijn komst bekent te maken; welcke terftont met al hun gefchut, dat fy drie-mael affchoten, antwoorden, en hare blyfchap betoonden. Seker fpion, die drie dagen met het leger van Santa Croce gereyft had, verklaerde, dat het beftont in 178 vaendelen te voet, 76 cornetten paerden, 70 foo groote als kleyne ftucken, en 900 wagenen. Terwijl fy 't leger der Staten naderden, deê de Prins van Oranje met fijne approchen en andere wercken dapper voortgaen: hy liet oock een travers, leggende omtrent 30 paffen van 't uytterfte der Engelsche fappe by de Wijmeringpoort, bespringen, welcke met geweld ingenomen, doch door de menigte der belegerden, die tot een uytval buyten de ftadt gekomen waren, weder verlaten, met verlies van verfcheyde voorname mannen ten beyde fijden. Daer na fonde de Prins eenige vaendelen aen d'oversijde van de Mase, om de Spaenschen het overkomen, en 't fenden van verfch volck in de ftadt, te beletten: welcke evenwel met drie ponten vol volck over de riviere voeren, twee der felve hadden alreede 300 mannen aen landt gefet; waer op de Franschen uyt een hinderlage kloeckelijck aenvielen, sonder het gevaer van vele fchoten, die van drie batteryen der Spaenschen geftradigh op hen gedaen wierden, te ontfien; en vochten foo dapper, datfe 400 mannen, daer onder vijf oft zes Capiteynen en twee oft drie vaendragers waren, versloegen en gevangen namen. Nae 't eynden van 't gevecht wierd den Marquis de Teau, onder wiens beleyt 't felve gedaen was, met een kanon-koegel gedoodt. Oock bleven de Capiteynen Faullon en Frefne, twee Lieutenanten, als Mons de Bois en du Fay, en eenige volontairen. Der Staten leger had het geluck en voordeel in dit beleg, dat de Mase feer hoogh gewaffen was, 't welck het Konings volck feer hinderlijck was om over de felve te komen: in voegen, dat al de elementen, als hemel, aerde, water en vuer, des Princen voornemen gunstigh schenen; welcke ordre gaf, dat Stakenbroeck met 160

mannen, d'een helft ruyters en d'ander vuerroers, en vele trompetten en trommelen een allarm op fijner vyanden leger fou maken: dit gefchiede met een fellen aenval, terwijl alle de trompetten geblafen en de trommelen geslagen wierden, 't welck foo een vreesfelijck geluyt maeckte, dat de Spaensche niet anders meenden, dan dat het heele leger hen quam bespringen; dies fy door fchrick heen en weder liepen, en konden naeulijcks in 't geweer komen. Stakenbroeck brack door haer retrenchement tot in een wachthuys, daer hy een dootgeschoten Capiteyn in vond. Eyn-delijck quamen de Koningschen tot bedaren en in wapenen; dies de gemelde Overfte met vele gevangen in 't quartier van den Heer van Brederode wederkeerde. Des nachts lieten die van de ftadt een mijne springen onder het gemelde travers, maer fy dede weynigh schade. De Marquis van Santa Croce wapende onlangs daerna fijn volck, en deelde het in drie hoopen, om, foo 't scheen, een proef op der Staten leger te doen; maer daer volghde niet op, dan dat hy des anderen daeghs eenige vaendelen naer Mafeyck fonde: waer door de Prins van Oranje nadencken kreeg, datfe van daer fouden trachten over de Mase te komen, of het huys van Graef Henrick van den Bergh innemen, om 't felve sterck te maken; dies fonde hy de Graef van Styrum met eenige compagnien voetvolck, en den Hertogh van Bouillon met 20 cornetten paerden, om op het voornemen der Spaenschen te letten; het welck daer door, foo 't schijnt, gebroken was, dewijl fy niets aenvingen. Twee dagen daer na veroverde de gemelde Bouillon het stercke huys Argenteau, 't welck aen de Mase tuffchen Maestricht en Luyck gelegen is, en feer bequaem om het varen der fchepen te beletten, en de Prins de toevoer van Luyck af te fnyden. Ondertuffchen wierd dagelijcks heftigh in d'approchen met verfcheyden uytkomsten gevochten; tot dat de Colonel Maison-neuve, met toestaen en in 't byfijn van de Prins, een mijne aenstack, die wel werckte, waer op de Franschen met fulck een dapperheyt aenvielen, datfe de belegerde in hare graften dreven, en omtrent 100 versloegen, sonder datfe meer dan 40 mannen verloren. Doch alsoo die van de ftadt gedurigh op dit werck fchoten, konden de Franschen 't felve niet inhouden: de Walen, die hen verlostten, stormden noch tot elf uren in der nacht, dreven de stedelingen uyt hare wercken en namenfe in; doch dewijl de felve met verfch volck gesterckt wierden, moesten de Walen oock weder in hare wercken te rug gaen. De Spaenschen poogden verfcheyde mael over de Mase te komen, maer alles te vergeefs, en t'elckens met verlies van de haren, die dootgeflagen en gevangen

Bravade.

*Sante Croce be-
weeght
fich.*

*'t Huys
Argen-
teau ver-
meestert.*

*Mijne
aengeste-
ken.*

*De Spaen-
fchen poo-
gen over
de Maes
te komen.
wier-*

*Die van
de ftadt
vallen
uyt.*

*Sante
Croce
komt tot
ontfet;*

*Stercke
van fijn
leger.*

*De Prins
verforgt
d'oversij-
de van de
Maes,*

*die feer
hoogh
was.*

HET BELEGH VAN MAESTRICHT.

Forten
door
Graef
Willem
veroveret.

Heete
gevech-
ten.

Brief-
draegh-
sters ge-
vangen,

en de ge-
heymen
der brie-
ven ont-
deckt.

Papen-
heym
komt me-
de tot
ontset der
stadt,

wierden, oft verdroncken als men de ponten oft schepen, die hen over souden brengen, in de gront schoot. Terwijl dit in 't belegh geschiede, quam Graef Willem van Nassou in der Staten leger, na dat hy in Zeelant veroveret had den Couwesteynschen dijk, Kruyschans, S. Jacobs-schans, het Peck-gat, S. Ambrosius, S. Martijn oft Hoogerwerf, en S. Anna oft der Geusen bril. De gemelde Graef kreegh sijn quartier tusschen de leger-plaetsen van Graef Maurits van Nassou en de Graef van Styrum. Na velerley hevige gevechten in de contrescarpen en andere wercken omtrent de stadts grachten, en het springen van verscheide mijnen, welcke aen wederzijden veel volcks kosten, dede men naerstigh ondersoeck, en stelde op vele plaetsen spions, om te beletten, dat niemant uyt oft in de stadt eenige brieven bracht, op dat men alle verstant oft gemeenschap van den Marquis de Sante Croce, en andere Oversten, met de belegerde sou verhinderen. Onlangs daerna wierd een vrou, uyt de stadt komende, gevangen, die een kogeltjen, daer een briefken in stack, ingeswolgen had, 't welck sy door groote dreygementen bekende; dies wierd het selve haer door een stercke purgatie afgedreven. Drie dagen na 't voorseyde wierd een soldaets vrou, die mede uyt de stadt quam, voor de tweede mael gevangen, welcke, na een lang en scherp ondersoeck, ja dreygen met de galge, eyndelijck bekende, datse twee kopere dooskens met swelgen in haer lichaem had laten dalen, en dat in yder een brief stack, d'een in characteren oft onbekende teeckens, van de Gouverneur den Baron van Lede aen den Marquis de Sante Croce, en d'andere van de Magistraet aen haren ouden Stadts-vooght de Graef van la Moterie, geschreven. Men deê haer 's avonts eenige pillen innemen, daer door sy de volgende dagh de dooskens loste. De brieven gaven te kennen, dat het de belegerde onmogelijck was, indien geen spoedigh ontset quam, de stadt langer te houden, dewijl des Princen volck tot in hare wallen gevoordert waren. Terwijl dese saken voorvielen, quam Papenheym, op 't versoeck van d'Infante Isabella Clara Eugenia, met eenigh volck uyt Duytslant, om 's Princen leger op te slaen, tot groot vernoegen van die van Maestricht. Hy sloegh, met hulp van Sante Croce, een brugh over de Mase, daer hy een schans voor maecte; op dat sy sich, als 't de noot vereyschte, by elckander konden voegen. Dies deê de Prins sijn volck, dat over de Maes lagh, in sijn leger komen. Papenheym loste (nae dat der Staten Veltheer tweemaal aen hem geschreven had, daer op hy 'elckens antwoorde) vijf stucken geschuts op het quartier van Graef Maurits, waer meê hy hem vyant verklaerde.

Het scheen dat 'er tusschen hem en de belegerde heymelijck verstant was, om op een tijdt aen en uyt te vallen, dan die van de stadt waren eerst vaerdigh, en deden met 400 mannen een heeten uytval aen de Maestrichtsche sijde in de sappe en corps de garde, daer d'Engelschen in die tijdt de wacht hadden; in welck gevecht de Graef van Oxfort, en meer andere brave Capiteynen en Officieren, doot bleven. Soo haest als dit gedaen was, quam Papenheym (vijf dagen voor 't overgeven, op den middagh, om die tot een getuyge van sijn dapperheydt te hebben) van den bergh, daer hy achter lagh, met ses oft seven duysent mannen, soo te voet als te paert, in volle slag-ordre afdalen, medebrengende twee veltstucken, die sy een musket-schoot binnen de plaets, daer sy meynden aen te vallen, plantten, 't welcke was op een kleyn kerck-hofje, S. Walburgh en oock Ammy genaemt, daer des Princen linie noch onvolmaeckt lagh, en hagen en boomen stonden, waer door sy ten deel van 't schieten bevrijt waren. De Italiaensche Regimenten, die Sante Croce des nachts te voren aen Papenheym gesonden had, kregen d'eer van d'eerste aenval, welcke op 't gemelde kerck-hofje met sulck een hevigheydt geschiede, datse op den top van des Princen retrenchement quamen, daer sy met sijn volck handt tegen handt vochten. De Prins van Oranje, die sich een weynigh te rust begeven had, klom terstont, soo ras hy 't gerucht hier van gewaer wierd, te paerd, en spoeyde hem, met verscheiden compagnien te voet en twee halve cartouwen, naer Graef Maurits quartier, daer de vaendelen voervolck langs de linien, en achter haer dertigh cornetten paerden in slag-ordre, gestelt wierden: in voegen dat naeulijcks een man van Papenheym's volck, soo sy door het retrenchement gebroken hadden, 't leven behouden sou hebben. Sy vernieuwen dit bespringen tot drie oft vier malen, om door te breken; doch konden niet: want vele van hen wierden op de borstweering geschoten, eenige met kolven van musketten en back-steenen 't hooft ingeslagen. Ondertusschen speelden de stucken van alle batterijen, die op de velden slanckeerden, en raecten in 't midden van der bespringers slach-ordre: de muskettiers schoten oock heele chargien onder haer. Papenheym dreef met sijn ruytery d'Italianen, die wijcken wilden, van achteren weder aen; doch siende dat het vergeefs was, liet haer eyndelijck af-trecken. Dit gevecht duerde van 's middaeghs ten een ure tot 's avonts ten acht oft negen uren. Men gelooft, dat de gemelde Papenheym sijn volck liever eerder afgevoert had; maer hy was het tegendeel genootsaeckt, om sijn dooden en gequetsten en twee veltstucken

en valt op
't quar-
tier van
Graef
Maurits.

De Prins
stelt or-
dre.

Papen-
heym
wort af-
gedre-
ven.

HET BELEGH VAN MAESTRICHT.

't Getal
sijner
dooden.

Mijne
der be-
leggers,

die ten
deel ont-
deekt
wordt.

Fellen
storm op
de stadt,

die afge-
slagen
wordt.

ken af te halen. Hy had in dit bespringen, na 't verhael van zijn eygen volck, 14 oft 1500 mannen verloren; en was self gequetst. De belegerde deden, terwijl de partyen elckander bevochten, een uytval aen de selve sijde uyt Wijck; de Ritmeester Heero van Burmania kreegh bevel daer op te chargeren, 't welck hy met sulck een dapperheyt deê, dat hy daer over verslagen wierdt. De Raets-heer Johan van den Sande verhaelt in zijn historie, dat hy van een voornaem man, die toen in 't leger was, bericht is, dat, als Papenheym ons leger bestormde, boven seventigh duysent pont pulver in 't selve niet was; 't welck haest geconsumeert had konnen worden, en 't geheel leger in de uiterste noot geraten, indien de vyandt ons had konnen gaende houden. Twee dagen nae 't gevecht was de mijne der beleggers onder de bodem van de stadts graft, en ver genoegh onder de muren gebracht: men maecte een barricade van plancken omtrent 14 voeten achterwaerts. In de mijne waren drie kamers, en daer in 18 tonnen buskruyt: doch de stedelingen ontdeckten de selve, en namen daer negen tonnen uyt; d'overige negen, hebbende te vele luchts om soo een hooge wal van steen en aerde om te werpen, maecten, aengesteken sijnde, soo grooten bresse niet, als sy anders souden gedaen hebben: evenwel wierd het fundament van de wal daer door soo beweeght, dat de steene muur, vier roeden breed, in de graft nederstorte; 't welck des Princen volck siende, vielen mannelijk aen over de steenen die neêrgevallen waren, en trocken elckander op, tot omtrent 70 voeten in de hooghte, tot datse boven op de bres quamen, daer sy hant aen hant met de belegerde vochten, die van alle sijden toeliepen, om d'opening te beschermen, schoten van de selve en van de rondeelen op de bespringers, en hingen aen elcke sijde van de bres een groot licht uyt, om hen te beter t'ontdecken, smeten oock handt-granaten, brandende peck-kranssen, en andere schadelijcke vuerwercken van boven op hen af. De beleggers donderden mede schrickelijck van hare bateryen op de stadt. De storm in de bresse duerde meer dan een half uer: der Staten volck vielen drie oft viermael met nieuwen moet weêr aen, in het gesicht van haren Veltoversten, die eyndelijck beval af te trecken. In dit beklimmen en vechten bleven aen wedersijden vele officiers en soldaten. Indien de beleggers de gemelde mijne een half uer te voren aengesteken hadden, soo sou, gelijk de stedelingen daerna verhaelden, de Baron de Lede, Gouverneur,

en eenige van de Magistraet, die op de selve plaets stonden, om ordre tot bescherming van de wal te geven, in de lucht gesprongen hebben. In de stadt was, terwijl het stormen duerde, een jammerlijck geschrey van mans, vrouwen en kinderen, en haer groote alarmklock luyde: want sy vreesden dat het krijghsvolck, soose met geweld in de stadt quamen, alles omgebracht sou hebben; dies riepen sy om quartier oft verdragh, maer kregen geen gehoor, om dat de Prins, soo sommige schrijven, de stadt aen zijn soldaten, indien sy die met geweld quamen te vermeesteren, ten besten gegeven had. De belegerde wierden door dese storm soo verschrickt, dat sy geen tweede durfden verwachten; want als de volgende dagh de dooden begraven waren, en die van 't leger weder begonden te schieten, riepen sy om in handeling te komen, en versochten, dat eenige van de hare mochten uyt-komen, om met de Prins te spreken: hier op wierden van wedersijden gijfelaers gegeven, en 't verdragh den xxii van Augustus getroffen, beschreven en onderteeckent. De volgende dagh trock de besetting, 1400 mannen sterck, uyt de stadt, met twee drielingen, twee halve kartouwen, drie slangen, en twee valkonetten. De Prins bestelde hen hondert wagenen, om de siecken en bagagie te voeren. Onlangs nae 't overgaen trock Papenheym weder over den Rhijn; en de Marquis Sante Croce brack oock op, en keerde met zijn leger naer huys. De gemelde Joan van den Sande seght in zijn historie, nae dat hy dit beleggh en overgaen kortelijck beschreven had, dese volgende woorden: *Dus is dese machtige stadt, in 't gesicht van een Keyserlijck en Konincklijck leger, tot opgeven gedwongen, in de tijdt van twee maenden en veertien dagen.* De Prins bleef hier tot in November, tot dat de stadt met meer wercken gesterckt was; en sond ondertusschen Stakenbroeck, Lieutenant Generael van de ruytery, en de Colonel Pinsen, met eenigh volck, vier stucken geschuts en twee mortieren, naer Limborgh, dat sich nae 34

vreesde
der stedelingen,

die om
verdragh
roepen,

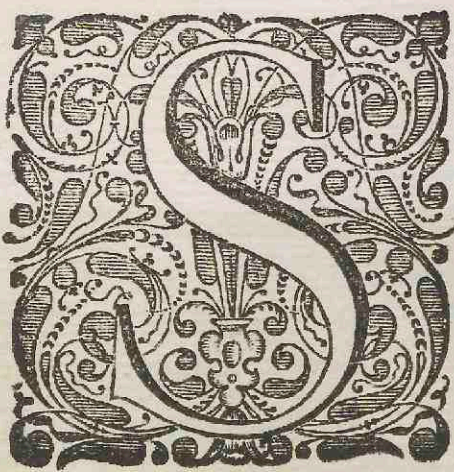
dat geslo-
ten word.

overgaen
der stadt,

en van
Limburg
en Orfey.

door vele Steden en Forten aengegroeyt was.

S L U Y S.

Naems oorsprong.

Oude naem.

Begin der stad.

Aenwas.

Sluys heeft 'er naem van de sluysen, die hier omtrent op verscheyden plaetsen, om de zee-wateren in oft uyt te laten, te vermeerderen oft te vermindern naer gelegentheyt, gemaectt sijn; oft misschien, als som-

mige seggen, naer de gedaente van de plaets, daerse gelegen is, die met vele wateren doorsneden, en niet qualijck naer een sluys gelijckt. Haer eerste oft outste naem was *Lammens-vliet*, die haer van een Engels-man, Lambert genoemd, als sy eerst gebouwt wierd, gegeven is; welcke naem sy tot het jaer 1500 xxxi, als sy allengs uyt haren vorigen geringen staet oprees, behiel; doch sedert die tijdt is sy Sluys genoemd. Iustus Lipsius meent, datse Sigebertus in sijn Chronijck *Clausula*, dat is, *Sluys*, ofte *Sluyting*, noemt. Men vint oock, datse de haven van 't Zwyn geheeten is: want Buzelinus, in 't eerste sijn laerboecken, onder Clotarius de tweede, seyt aldus: *Niet wijdt van daer is de Haven van 't Zwin, daer de schepen seer bequamelijck uyt en in konnen komen: dit was haer oude naem, daer na is sy Sluys, doch sedert de haven van Sluys, genoemd.* Hy voeght 'er daer na by: *Tusschen Antwerpen en Boulogne is geen bequamer haven, om alle koopmanschappen over te brengen, dan die van 't Zwyn, en de gracht van Oostburgh.* 't Schijnt oock dat Meyer van 't selve gevoelen is, als hy seght: *Op de selve plaets, daer nu Sluys is, was een haven, die de Nerviers veel gebruyckten, en van Ariovistus, Koning der Duytschen, verwoest en verbrant is.* In 't jaer 1500 xxxii heeft Willem van Yperen de haven van Sluys ingenomen, daer hy sich versterckte, en dickwils, tot groote schade der omleggende landen, uytliet; tot dat de Prins van Elzas hem dwong uyt het landt, en in Engellant te vluchten. Doch ick wil dit soo ver niet trecken, dat ick daer meê sou willen bewijzen, dat Sluys toen al een stad was: want men vind, dat de Gravin Margriet sedert aen d'inwoonders van Lammens-vliet het burger-recht, en 't recht van Schepenen te hebben, gegeven heeft; en dat men daer na de helft, te weten de landtsijde, daerse van 't water niet beschermt was, met een muur en gracht omringt heeft.

Haer voornaemste aenwas en voorspoet had sy in 't eynde der heerschappy van Graef Guido Dampierre, wiens soon Ioan haeren welstant en koophandel, door het toestaen van sijn Neef Lodewijck, met yver bevorderde; maer die van Brugge quamen hier door in groot misnoegen, en vreesden 't bederf van hare stad: dies sy sich in 't jaer 1500 xxxiii wapenden, en begerden de hanthaving van alle hare rechten en vryheden, die hen van alle tijden door de Graven gegeven en vernieuwt waren; en dat de Graef van dit voornemen sou afstaen, en sijn Neef Lodewijck de toe-stemming herroepen: sy belegerden oock dese plaets, die sy innamen

en plonderden, en, als sy t'eenemael verwoest was, verbranden; na datse de gemelde Ioan, Graef van Namen, die daer in was, gevangen hadden. Sedert die tijdt hebben die van Sluys niets durven voornemen, dan met toestaen der Bruggelingen: want seven jaren nae 't voorseyde, als men van d'opbouwning der Stadt en verstercking van de haven begon te spreken, stelden sy sich daer tegen; en in 't jaer 1500 cccc lxxvi, als de stedelingen van Sluys iets tegen 't welbehagen van die van Brugge voorgenomen hadden, sijn sy door de Magistraet in een jaerlijck-sche boete, van op sekere dagh het vierde deel van al de roode Rhijnsche wijn te geven, verwesen. Als sy in 't jaer 1500 cccc xxv eenige koopmanschappen op haer eygen gesagh wilden stapelen, kregen sy terstont bevel van 't selve na te laten. Doch na datse veel wederwaardigheyt en smaet van de Bruggelingen geleden hadden, begonnen sy onder de volgende Graven een weynigh adem te scheppen; want Hertogh Philips de Stoute kreegh haer, in 't jaer 1500 cccc lxxxv, tot sijn eygendom; deê haer met een muur omringen, en de haven met een toren verstercken, die daer na, door 't bevel van Keyser Karel de vijfde, afgebroken is; men noemde die naer den bouwer, de toren van Bourgondien, oft het kleyn kasteel, tot onderscheyt van een groter, dat Koning Karel van Vranckrijck tegen d'aenslagen der Engelschen bouwde, en in de jongste tijden seer versterckt is. In de volgende eeuw, in 't jaer 1500 cccc lxx, is de haven breeder gemaectt, haer poorten herbouwt en verhooght, de marckten, hallen, straten en huysen vernieut en verbeterd; soo dat Karel de seste hier eenige maenden sijn hof hiel, en sijn krijghsvolck vergaderde, als hy in 't jaer 1500 cccc een vloot tegen d'Engelschen uyt-ruste. Omtrent 150 schepen, geladen met allerley koopmanschappen, quamen in 't jaer 1500 cccc lxxviii in dese haven, om daer te landen. In 't jaer 1500 cccc v hebben sy d'Engelschen, die hen belegert hadden, met groot verlies doen vertrecken. Sy geraeckten allengs in sulck een staet, datse die van Brugge niet meer vreesden, en smeten in 't jaer 1500 cccc xxxvi dat lastigh juck van hunne halsen, verachten hare bevelen, beroofden hare landeryen, en deden hen veel spijt; want sy vertrouden op de bescherming van de Graven, op de sterckte van hare muren en kasteelen, en op de moedigheyt en dapperheyt van 't krijghsvolck, datse tot bewaring van de stad hadden.

Wat hare Heeren belangt; van de heerschappy der Graven is sy gekomen aen Ian van Namen, soon van Guido, Graef van Vlaenderen, aen wiens erfgenamen sy bleef, tot dat Hertogh Philips de Stoute, soo om haer goede haven, als om de strengheyt der Bruggelingen te temmen, haer van Willem van Namen in wisseling tegen Bethune verkreegh: naer hem hebben de drie Hertogen van Bourgondien, Princen van meest al de Nederlanden, sijn soon en neven, 't gebied

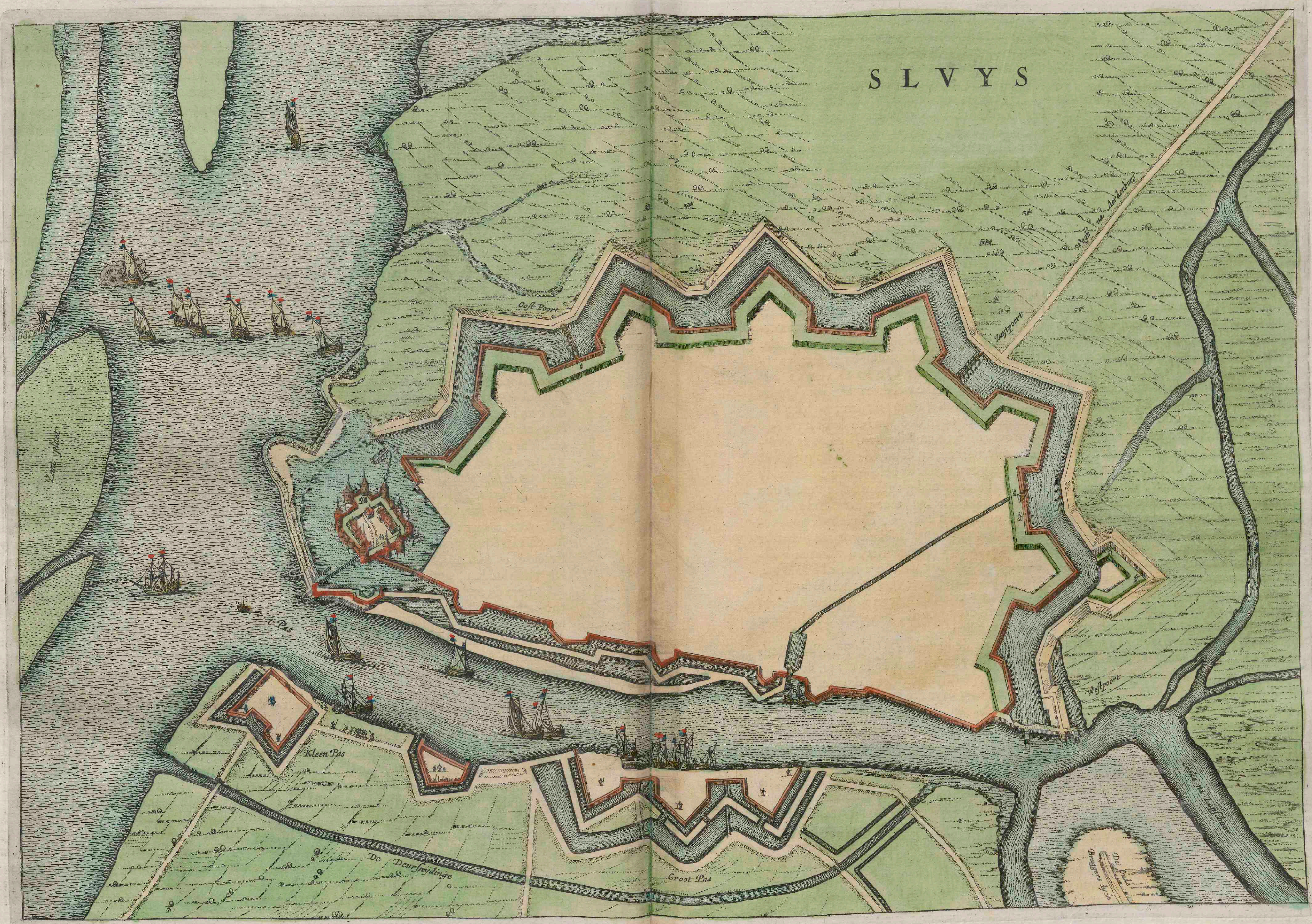
Verwoest en verbrant.

Onder die van Brugge.

Komt onder 't gebied der Hertogen.

Sy wort verbeterd.

Heeren.

over haer gehadt, tot datse aen 't huys van Oostenrijck door huwelijck quam, wiens erfgenaem Philips de tweede, haer weder aen die van Brugge overgedragen, en verkocht heeft.

Magistra-
ten.

De regeering bestaet, gelijk in vele andere steden, uyt twee Burgemeesteren, seven Schepenen, en eenige Gefworenen. Sedert de tijdt van Ian van Namen sijn hier vier benden Schutters geweest, en acht Gilden van handwerckslieden, waer van de schippers en arbeyders de voornaemste sijn. Sy heeft van een der Graven de vryheydt van twee laer-marckten en een weeck-marckt verkregen; oock besit sy verscheyden andere voorrechten, hier te lang te verhalen.

Gilden.

Voorrech-
ten.

Sy neemt af
door oproer,

Sluys heeft afgenomen door de oneenigheden en burgerlijke beroerten onder Keyser Maximiliaen; en te voren door het ophouden van de visschery, die, tot hun groote schade, om de schatting die haren Heer in 't jaer c 15 c c c x l i daer op stelde, t'eenemael verdween; maer tot yders verwondering, soo ras als men de selve schatting te niet deê, begon de vangst weer toe te nemen; gelijk of de visch, een afkeer van die belasting hebbende, daerom na den buyck der zee gevlucht was: want het is een dagelijks voetsel der arme lieden, die sich daer meê, en met oesters, mosselen, en diergelijke spijs, door gebreck van andere, onderhouden. De groote toeloop der Oostersche kooplieden, die hen groot voordeel toebacht, is, door 't quaet onthael, in 't jaer c 15 c c c c x x x v i gantsch te niet gegaen; want sy kregen soodanigh een geschil met de stedelingen, dat 'er veertigh op de plaets doot bleven; dit deê d'overige verrecken, hoewel de Magistract, om te toonen datse onschuldigh aen de beroerte waren, d'oprocigen terstont deden vangen en straffen, in 't welke een gedenckwaardige saeck voorviel: seker Eloy Iordaen, een van de gene die beschuldicht en verwesen waren, gereet sijnde om de slag des doots van de beul t'ontfangen, wiert door een verschrickelijke donderslagh, die al d'omstaenders en de beul self soo verbaest maeckte datse de vlucht kosen, wonderbaerlijck verlost; want hy had daer door tijds genoegh om van daer te loopen; dies ging hy na Wesen in ballingschap, om Godt voor sijn behoudenis te dancken.

Kerken.

De geestelijke saken wierden eertijts te Sluys door twee Pastoren bedient, d'een in S. Ians kerck, d'ander in die van de heylige Maeght Maria, welke Willem van Namen in 't jaer c 15 c c c x c i i i, seer verciert, verrijckt en verbeterd heeft; doch een droevigh ongeval vernietighde haer byna, als seker Bisschop, Lodewijck genoemt, in 't jaer c 15 c c c c x i i, naer de Roomsche wijze, gewijdt sou worden; want toen quam een soo grooten en ongemeenen donderslagh op haer vallen, dat het grootste en beste deel ter neer viel, en verbrande. De Heeren uyt het geslacht van Namen hebben hier twee kloosters, 't een voor de mannen, en 't ander voor de vrouwen van S. Franciscus ordre, gebouwt. De mannen sijn van Gent door Graef Ioan hier ge-

Kloosters.

roepen; maer 't vrouwenklooster is door Graef Willem gesticht, 't welck sedert door Isabella van Portugael veel verrijckt en vermeerderd is. Het rijckste Gasthuys is sijn begin aen de Gra-
vin Margareta verplicht; en 't ander aen besondere lieden.

Gasthuysen.

Deze stadt legt omtrent vijf mijlen van Mid-
delburgh in Zeelandt, en drie van Brugge. Sy is door haer goede en bequame haven, het Zwyn
genaemt, daer men wel 500 schepen in seker-
heyt leggen kan, overal seer vermaert gewor-
den; ja men noemde de selve door uytneement-
heyt de Vlaemsche haven. Onse Historien seggen
oock, dat Koning Karel de seste van Vranck-
rijk hier en in de geburige plaetsen een vloot
van 1400 schepen toeruste, om in Engelandt te
vallen; doch dat groot voornemen geluckte niet.

Gelegen-
heyt.

Haven.

De stadt is gesterckt en wort beschermt met
een kasteel; waer in de Hertogh van Bouillon,
als hy te Hesdin gevangen was, en den Fran-
schen Admiraal Gaspar de Coligny, moederlijck
grootvader van Prins Frederick Hendrick van
Oranje, in den slag van S. Quintin verwonnen
en gegrepen, bewaert sijn. Dit kasteel was cer-
tijds met eenige huysen aen de stadt gehecht,
welcke sedert door die van Brugge neergewor-
pen sijn. Het is tegenwoordigh een seer stercke
stadt, en met dubbele muren en grachten voor-
sien. Sy heeft in 't jaer c 15 15 l x x x v i i een
sware belegering, die wel drie maenden duerde,
door de Prins van Parma geleden, welke sijn
uytterste vermogen deê, en beschoot haer met
30 groote stucken, en 8 slangen; hy liet de wer-
ken ondermijnen, en donderde soo lang en met
sulck een geweld, dat de belegerden, hoewel sy
sich seer kloekmoedigh getoont, en meer dan
17400 kanon-schoten, met groote stantvastig-
heyt, ontfangen hadden, eyndelijck genoot-
saecht waren sich op eerlijke voorwaerden over
te geven. Maer Prins Maurits, der Staten Velt-
heer, belegerde haer weer in 't jaer c 15 15 c i v,
terwijl 's Konings leger voor Oostende lagh, en
dwong haer, naer een beleg van drie maenden,
door honger en geweld, als wy terstont breeder
verhalen sullen.

Kasteel.

Stercke.

Belegerin-
gen.

Omtrent de haven en in 't gesicht deser stadt
is den 26 Mey, in 't jaer c 15 15 c i i i, een bloe-
dige scheeps-strijt geschiet, door acht groote
galeyen, daer over Frederick Spinola, een dapper
krijghsman, het bevel had, tegen drie oor-
loghs-schepen en twee galeyen der Heeren Sta-
ten: in dit gevecht is den Oversten Spinola,
door een kanon-schoot van 't leven berooft, en
nevens hem noch omtrent 800 van de sijne, soo
gedoodt, als gequetst en verdroncken: van der
Staten volck bleef Iacob Michielsz. Capiteyn
van de swarte galeye, en sijn Lieutenant.

Scheeps-
strijt.

Doodt van
F. Spinola.

De haven wierdt met twee bolwercken be-
schermt, waer van 't een, in de mond der selve
gelegen, de Hase-Schans genoemt was; 't ander
dicht by de stadt, dat men Beck-af noemde,
't welck met enckel geweld door Prins Maurits
gewonnen is; 't eerste gaf sich op voorwaerden
over. De vereenighde Staten besitten nu dese
stadt, ten besten van haren Staet.

't BELEGH VAN SLVYS,

door de wapenen der Vereenighde Staten,

onder 't beleyt van

PRINS MAVRITS VAN NASSOV,

Velt-overfte van hare Legers, &c.

in 't jaer c 1 6 1 0 c i v.

Sluys is een der steden, die de meeste verandering en ongemacken des oorloghs in de Nederlanden geleden hebben. Sy is van de Prins van Parma, met een hard belegh, in 't jaer c 1 6 1 0 lxxxvii, aengetaft en verwon-

nen, als wy terstont in hare beschrijving aengeroert hebben; en bleef onder 't gebiedt des Konings van Spanje, tot dat Prins Maurits haer tot overgeven dwong, gelijk wy sullen verhalen.

Raetslot der Staten.

In de vergadering der Algemeene Staten van 't vereenighde Nederlandt wierd, in 't begin van 't jaer c 1 6 1 0 c i v, na veel overleggs, besloten, dat men hun leger, om de Spaenschen van Oostende, dat sy tot in 't derde jaer belegerd hielden, af te trecken, in Vlaenderen sou voeren. Men preste veel schepen, daer in men 't krijghsvolck bracht; een deel der selve voeren naer Zeeland, en van daer naer 't eylandt van Cadislandt, daer sy twee dagen bleven, om eenige Forten te winnen. Maer sommige meenen, indien sy terstont het Zwyn oft de haven van Sluys ingevaren hadden, sy souden de stad, om dat 'er soo weynigh krijghsvolck in was, in aller haest vermeerstert, en een seer groote schrick, over soo een onverwachten en geluckigen inval, in 't leger voor Oostende gebracht hebben. Terwijl der Staten leger soo een goede gelegentheyt, naer 't oordeel van vele, verloor, liet Spinola niet na de stad van krijghsvolck, naer

't Leger komt in Cadislandt.

Prins Maurits wint Coxie, S. Katarine,

S. Philippe,

zijn vermogen, te voor sien. Prins Maurits won eerst de Schans van Coxie; en daer na die van S. Katarine, die de Spaenschen meer uyt vrees dan door noot verlieten, vluchtende met den Oversten Trivultio naer 't Fort S. Philippe, dat 's anderen daeghs veroverd wierdt, en van daer naer Ysendijck, daer de Spaenschen vergeefs poogden meer volck in te brengen. Die van Sluys, ondertusschen versterckt sijnde, namen voor der Staten volck van Cadislandt te drijven; sy quamen 's nachts, omtrent 2000 sterck, met veel sloepen en galeyen, en hadden al 600 mannen te lande geset: twee vaendelen Schotten, die de wacht hadden, vielen heftigh op hen aen, brachtense in onordre en op de vlucht; soo dat 'er vele verdroncken, gedoot, omtrent veertigh gevangen, en acht sloepen veroverd wier-

den. Na dit voorval won de Prins Ysendijck, en ging voor Aerdenburgh, daer ses vaendelen Duytschen in lagen, die oock uyt vrees de plaets verlieten; dies hy haer sonder bloetstorten innam en besette: dit is een vervallen stedeken, eertijds aensienlijcker, en bequaem om Sluys te benaewen; Graef Ernst besette 't selve, en deê voor yder poort een ravelijn maken. Van hier ging 't leger naer een andere kleyne stad, Middelborgh genoemt; 't welck oock, dewijl het geen vastigheyt had, verlaten wierd. Toen sond de Prins eenig volck naer de Soute en Soete, (twee wateren, die van Damme en Brugge naer Sluys loopen, en bequaem sijn om te bevaren,) die Don Louys de Velasco omtrent het sluysken van de wateringe van Moerkercke en Lapschuer beschantst vonden, wiens ruyters terstont en onvoorsiens, dewijl der Staten paerdevolck op soo een engen en gebroken wegh aen quamen, op de cornetten van Gent en Bacx met sulck een hevighet vielen, dat 'er eenige paerden gevelt en gevangen wierden, en den Ritmeester Bacx in sijn been geschoten; maer sy kregen terstont ontfet van hun voervolck, dat soo dapper op de Spaenschen toefette, dat 'er 500 op de plaets doot bleven, en 300 gevangen, daer onder elf Capiteyns, en andere bevelhebbers waren. De volgende dagh trock de Prins naer de Soute, daer hy met gewelt, soo 't scheen, over wilde; maer hy quam door een andere wegh hen onvoorsiens overvallen, en soo kloeckmoedigh bespringen, datse alle hunne wercken verlieten en naer Damme vloten. Toen liet de Prins een andere brug over de Soete leggen, en sond sijn ruytery op de westsijde van de haven van Sluys: hier op verlieten de Spaenschen terstont alle hare wercken aen die sijde, uytgefeyt S. Ioris oft Hasegats-schans, die op de mont van 't Zwyn oft de haven gelegen is: Capiteyn Cordua gebod over dit Fort, en scheen het te willen beschermen; maer als sy 't geschut sagen, gaven sy het op voorwaerden over, hoewel daer 130 mannen en negen stucken in waren.

en Ysendijck.

De Spaenschen worden geslagen.

en verlaten hare wercken.

Na dat alle de gemelde plaetsen soo geluckelijck en in korten tijdt gewonnen waren, sloegh Prins Maurits sijn leger om Sluys, liet de haven innemen, en verdeelde 't leger in vier quartier, die hy met trencheen en linien aen een hechte: maer dit kon soo haest niet geschieden, of de Spaenschen vonden noch opening, om eens 700, stercke, daer

De stad wort belegerd.

en de besetting versterckt.

SLUISA EXPVGNATA
virtute Ill^{mi} Princ.
MAVRITII NASSAVII,
ARMIS Potentiſſ. D.D.
ORDINVM BELGICÆ
FEDERATÆ,
Anno MDCCIII.

t B E L E G H V A N S L U Y S.

daer na noch 800 mannen, en eenige wagenen met meel, in te brengen. De Veltheer nam zijn quartier aen de noordsijde der Stadt by de haven, en versterckte het met verscheyden werken, soo van buyten tegen d'aenkomst sijner vyanden, als van binnen tegen die van de stad; het tweede quartier was onder Graef Willem Lodewijck, omtrent een vierde deel van een mijl van 's Princen quartier, oock wel voorsien; Graef Ernst gebod het derde, dat aen de west-sijde tegen over de Soete en Soute was; 't vierde was onder de Heer van der Noot, dat in 't zuyden lagh, die vele sloepen by sich had, om over de verdroncken landen volck te senden, en de Spaenschen te keeren, indien sy op die wijze meenden iets in de stad te brengen, gelijk onlangs daer na gebeurde: want die van Sluys souden vijf hondert soldaten en duysent slaven, over 't verdroncken landt, om daer een toevoer van buskruyt en eetwaren, door Barlaimont geleyt, te verwachten; maer sy wierden ontdeckt, verjaeght, eenige gevangen, en sommige wagens met meel geladen veroverd; waer uyt men bemerckte, dat de belegerde montkofft van noode hadden: dies Prins Maurits besloot de stad door honger te dwingen. Al d'overloopers, die uyt de stad quamen, verskerden, dat 'er spijs ontbrack, en dat al hunnen voorraet haest verteert sou sijn: hier uyt meenden sommigen, dat de Spaenschen, die dese stercke plaets niet verliessen wilden, 't belegh van Oostende souden verlaten; te meer, dewijl die van Sluys alreede soo weynigh voorraet hadden, datse de slaven niet meer konden voeden, die sy dwongen op 't verdroncken lant buyten de stad een kruyt, dat men soudenelle noemt, te plucken, en hen daer mee r'onderhouden. De belegerden deden 's nachts verscheyde vuerteecken; dies d'Aerts-Hartogh Albertus den Marquis Spinola beval, dat hy de stad, soo 't mogelijk was, sou ontfetten: de Marquis, tegen sijn sin, soo men seydt, quam met de Graef Trivulzio, omtrent ses duysent mannen te voet, en twee duysent vijf hondert ruyters, latende 't leger voor Oostende genoeghsaem beset, om sijn voornemen uyt te voeren: hy pooghe 't quartier van Graef Willem in der nacht op te slaen; maer hy werd soo ontfangen, dat hy met verlies te rug keerde. Daer na trachte hy met alle geweld in 't eylant Cadsant te komen, na dat hy de Forten van S. Katarine en S. Philippe ingenomen had; en hy sou het oock volbracht hebben, naer alle waerschiynlijckheyt, indien de Prins niet een goet getal Franschen, Engelschen en Vriessen sijn vorig volck tot hulp gesonden had,

die soo wel hunnen plicht deden in 't afkeeren en statten der Spaenschen, dat verscheyde van hare voornaemste bevelhebbers en aensienlijckste heeren 't leven lieten, als de Graef van Feltry, den Marquis van Renty, Don Alphonso Borgia, en andere, met omtrent 200 mannen. Balanfon, Colonel over een Regiment Bourgijons, wierd sijn houte been, dat hy voor Oostende aengedaen had, afgeschoten; hy droegh sich, schoon hy dus verminckt was, als een kloeck krijghsman, en keerde daer na weer in 't leger voor Oostende, daer hy aen de schouder gequetst wierd. Als de belegerde bespeurden, dat Spinola vruchteloos gekeert was, en datse geen ontfet te verwachten hadden, begonden sy naer een goet verdragh te trachten, dies sy stilstant van wapenen versochten, om iemandt tot den Aerts-Hartogh te senden, en sijn raet en bevel hier over te hebben: doch als haer dit geweygert was, versochten sy, datse al de galeyen, 't geschut en slaven souden mogen uytvoeren; maer sy kregen van Prins Maurits een edelmoedige en gedenckwaerdige antwoordt, namelijk, datse den eersten dagh met hun wapenen en goederen naer krijghsgebruyck souden uytgaen; den tweeden, alleen met hun sijd-geweer; maer datse den derden dagh tot sijn genade souden moeten staen. Sy vonden niet raetsaem die te misbruycken, dies sy 't beste kosen, en goede voorwaerden bedongen. Den 20 Augustus trocken uyt de stad, en uyt hun elende, omtrent 4000 krijghslieden, en 1400 slaven, meest Turcken, d'overige van allerley natien, die alle hunne vryheyt verkregen, en de Turcken wierden naer Africa gesonden. De slaven hadden in vele dagen geen broot gegeten, maer eerst katten, honden en ratten, daer na oude schoenen, leersien, gesode parckement, en het soudenelle kruyt, daer ick boven van gesproken heb, en diergelijck ongebruyckelijck voetsel. Vele beschuldighden, misschien r'onrecht, de Gouverneur Serrano, dat hy oorsaeck van den honger en 't verlies der stad was. Men vond daer in omtrent seventigh stucken grof geschut, soo metalen als ysere, behalven in de Forten, en tien oft elf galeyen, die meest onder 't water lagen, met al wat daer toe noodigh is. De Heeren Staten stelden Frederick Henrick, broeder van Prins Maurits, en jongste soon van Prins Willem van Oranje, tot Gouverneur van al hare ingenomen plaetsen in Vlaenderen, en de Heer van der Noot tot sijn Lieutenant oft Stadthouder, die, om op alles acht te nemen, en de stad te verstercken en verskeren, te Sluys quam woonen.

't Leger in vier quartierren.

Men poogt eetwaren in de stad te brengen,

dat belegerd wort.

Spinola komt tot ontfet,

wort gesluyt,

en sijn Cadsant gebouwen.

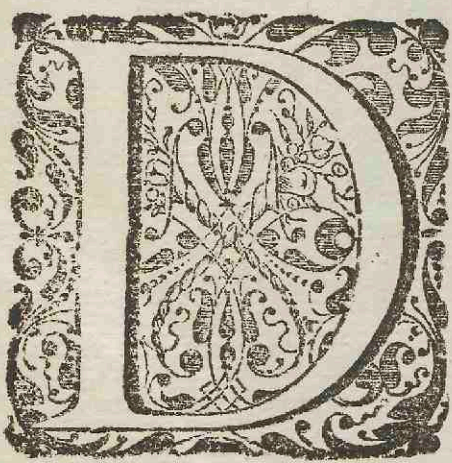
De belegerden swichten,

en geven de stad over:

hunne elende.

Nieuwen Gouverneur.

A E R D E N B V R G H.

*Omheyt en
waerdig-
heyt.*

*De Latijn-
sche boec-
ken heb-
ben som-
tijts Roden-
burgh oock
wel Ord-
burgh,
't welck
altijt dit
felve Aer-
denburgh
is; gelijk
de naem
Roland wel
Orland,
door 't
verletten
der eerste
twee
letteren,
geschre-
ven word.*

Kerken.

Ingenomen.

IT is een van d'outste steden, en eertijts de voornaemste van dit gewest; want sy was de treflijkste van al de Vlaemsche zeehavens. Buzelinus in 't eerste sijner Iaerboecken, onder Clotarius de tweede, seght: Rodenburgh,

dat men nu Aerdenburgh noemt, was een moeder aller steden van dit gewest. Sy heeft twee duysent treden in haer omring gehadt; en is met een haven, om vijf hondert schepen in te leggen; twee kasteelen, 't een in 't oosten 't ander in 't suyden; een kerck, door S. Eloy aen de heylige Maeght Maria gewijdt; een klooster dat S. Wismarus, en een dat S. Amand gesticht heeft, voorsien geweest. Hare muren waren van grauwe steen, nae 't seggen van eenige oude geschreve boecken, welke steen door 't straffe weder bederft. Men vind geen overblijffelen van de gemelde muren, noch van hare vier poorten. De Hunnen, Wandalen, Noormannen, en insonderheyt de vernielende zeegolven, die de wreetste van al hare vyanden geweest sijn, hebben alle de tekenen van haer vorige grootheyt deerlijck verwoest: in voegen, dat men de voorlede tijt, in welck sy heerlijck blonck, in 't graf der vergetenheyt moet besluuten; en haer oorsprong oft tweede geboorte met het vertreck der ongestuyme volkeren beginnen: want het is buyten alle twiffel, dat dese stadt voor drie hondert jaren weder met muren gesloten, met een graft omringt, en met poorten en een haven verciert is. In 't jaer 1148 is 'er een vrye jaermarckt des daeghs na den dagh der H. Drie-eenigheyt verordent; en sy had alree, sedert het jaer 948, de vryheyt van een weeckmarckt, om de daegelijcksche nootfakelijckheden te verkoopen, verworven. De kerck van S. Bavo is in 't jaer 940 gewijdt: die van S. Maria, de schoonste die hier omtrent te sien was, en daer vele wonder-daden geschiet sijn, is in 't jaer 1296 heerlijck gebouwt. De Bisschop Michiel heeft hier een vergadering van Canonicken gesticht. Vele Koningen en Princen hebben groote giften, volgens hare beloften, aen dese kerck geschoncken. Philip-pus Koning van Vranckrijck, als hy Vlaenderen veroverd; en Eduard, na dat hy een scheepsstrijdt op de Franschen gewonnen had, betoonden hier hunne miltheyt, tot erkentenis van de Goddelijcke hulpe. Die van Brugge hebben hier, liever dan in hun eyge stadt, de zege-tekenen van hare overwinning opgehangen. Gedurende d'inlandsche oorlogen, in 't jaer 1202, is dese plaets door die van Rijssel ingenomen, die door Pieter de Koning, overste van de Bruggelingen, daer uytgejaeght wierden, het welck oorlaeck was van hare verstercking. In de jaren vier-en-twintigh en vier-en-negentigh der gemelde eeuwe sijn 'er noch nieuwe krijghswercken bygevoeght: en in 't jaer 1282 is sy van de Franschen tegen die van Gent soo kloeckmoedigh beschermt, datse niet, dan na ver-

scheyde gevechten en verlies van veel volcks, vermeestert kon worden; 't welck de Gentenaers soo verstoorde, datse haer, in 't selve jaer, tweemaal uytgeplondert en verbrant hebben, *Geplondert en gebrant.* en de naeulijcks een huys ongeschent lieten, en de muren neêrwierpen: alleen de schoone kerck, daer ick van gesproken heb, bleef overigh. Na dit droevigh ongeval is dese stadt lange tijdt in die staet gebleven, tot dat de Burghgraef van Melden, die den Vlaemschen adel geleyde, haer de naem weer gaf, dese onder Cressy had, en nu noch heeft, (welcke van een hoop aerde, wat verhevener dan d'andere, af komt,) waer doorse allengs tot haer vorigh aensien gekomen is. Onlangs daer na hebben die van Gend getracht haer t'overvallen; maer als sy over de graft waren, en de wal beklommen, wierden sy van drie soldaten, die daer by geval wandelden, ontdeckt, welke hen met piecken afweerden, hun medegesellen opwekten, en alsoo oorlaeck van de behoudenis der stadt waren. Dus begonse weder te bloeyen. In 't jaer 1300 was hier een aensienlijke vergadering van de Princen van Valoys, en Savoyen. Graef Lodewijck gaf hen een jaermarckt, die veertien dagen duren sou, waer door sy begon toe te nemen: hier toe diende oock het Gasthuys, dat d'inwoonders opbouwden, 't welck eertijts door de Gravin Margriet begonnen was; en een klooster aen de heylige Moeder-Maeght gewijdt, dat nu noch een van de schoonste van 't landt sou sijn, indien het onweer van 't jaer 1488, en andere, dit treffelijck gebouw, en verscheyde cieraeden der stadt, niet verdorven hadden. De overblijffelen van de kerck sijn dienstigh geweest om Vlissingen te verbeteren. De wafdom van Sluys heeft Aerdenburgh byna ledigh van volck gemaect, d'elenden hebben d'inwoonders verdruckt, en 't geklanck der trommelen en trompetten heeft haren welstant vermindert: waer doorse soo verandert is, datse haer self niet meer gelijckt. Hare wallen sijn na de bouw-kunst gemaect, en konnen d'inwendige en uytwendige vyanden in toom houden. In de brieven van Boudewijn van Rijssel, gegeven in 't jaer 1067, wert, neffens Athelard van Strate, van seker Abbo de Rodanburgh gesproken. Sy heeft eertijts haer bysondere Heeren gehadt; want in 't jaer 1309 stelde den Heer van Aerdenburgh eenige ordre over 't gemeen gewicht der stadt. Een weynigh boven dese plaets in 't bosch is het dorp S. Laurens, daer die van Brugge, met hulpe der Franschen, in 't jaer 1299, een groote overwinning kregen, waer door 't selve vermaert geworden is.

Uyt dese stadt is gesproten *Walterus* (Valerius in sijn Fastis noemt hem *Rotarus*) *Ysenbrantius*, een Godtgeleerde van S. Augustinus ordre, van welke Iacobus Marchantius, in 't beschrijven deser stadt, met lof gewagh maect. *Carolus Rotcasius*, Rechtsgeleerde, Poët, Raetsheer en Griffier der stadt Veurne, was hier oock geboren: insgelijcks *Matthias Lambertus*, die een boeck van 't Catholijck geloof geschreven heeft.

Jaermarcke.

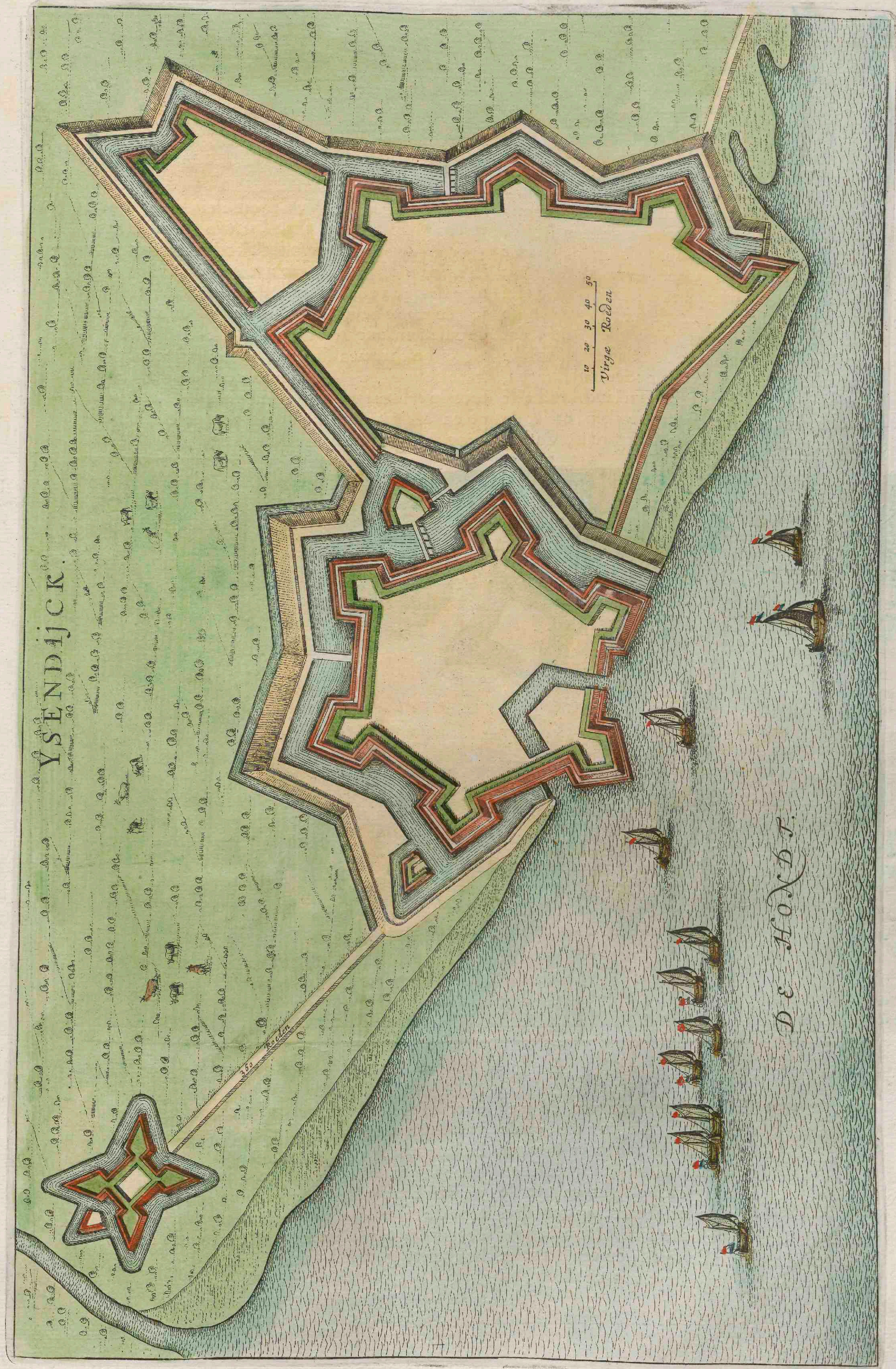
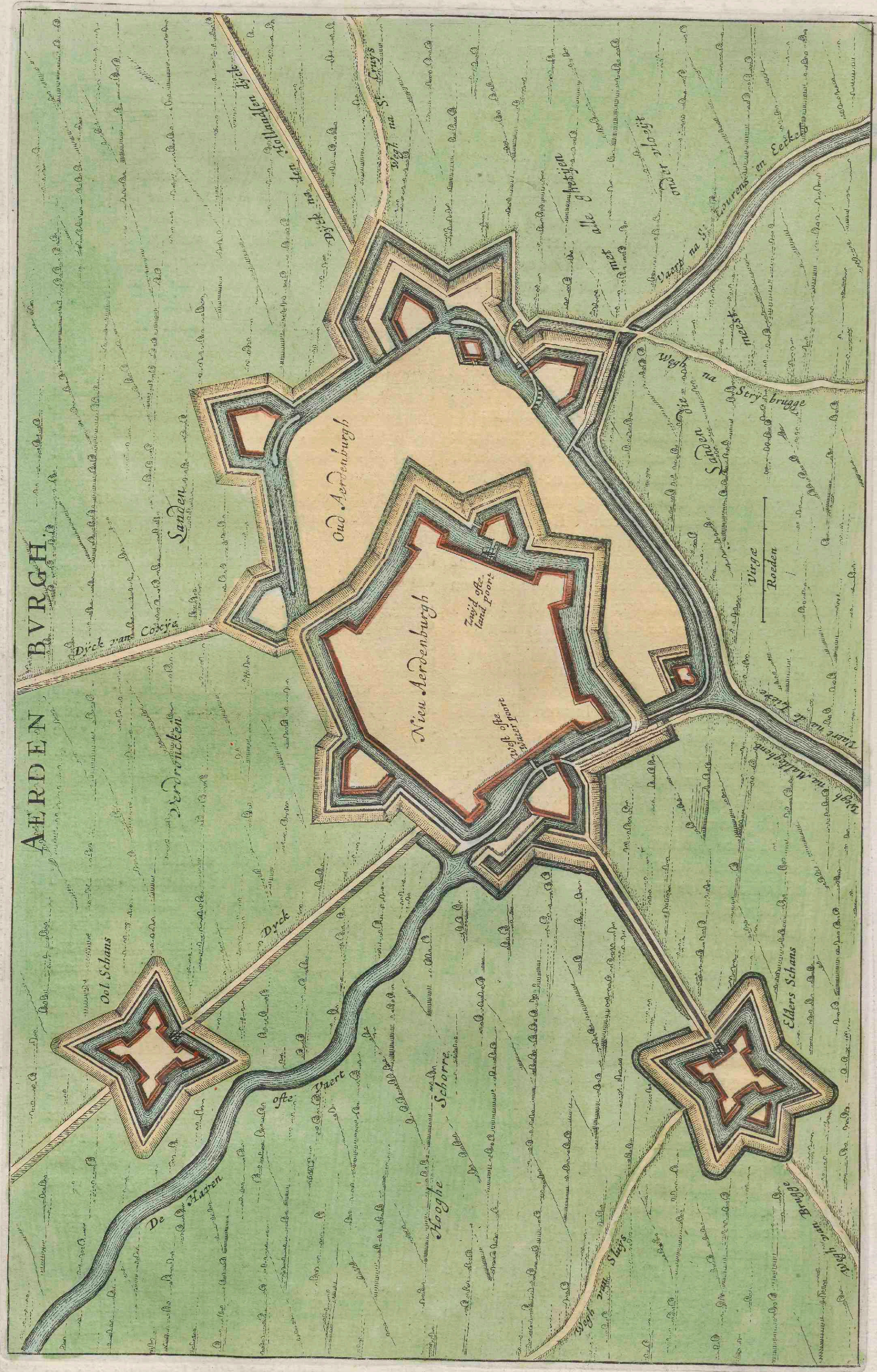
Gasthuys.

Klooster.

Veranderingen.

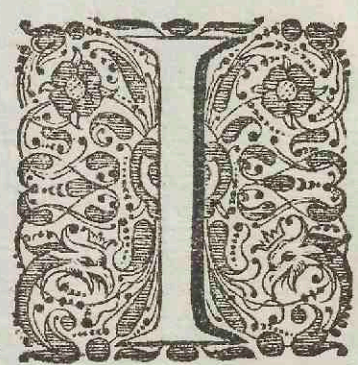
Bysondere Heeren.

Geleerde mannen.

Y S E N D Y C K.

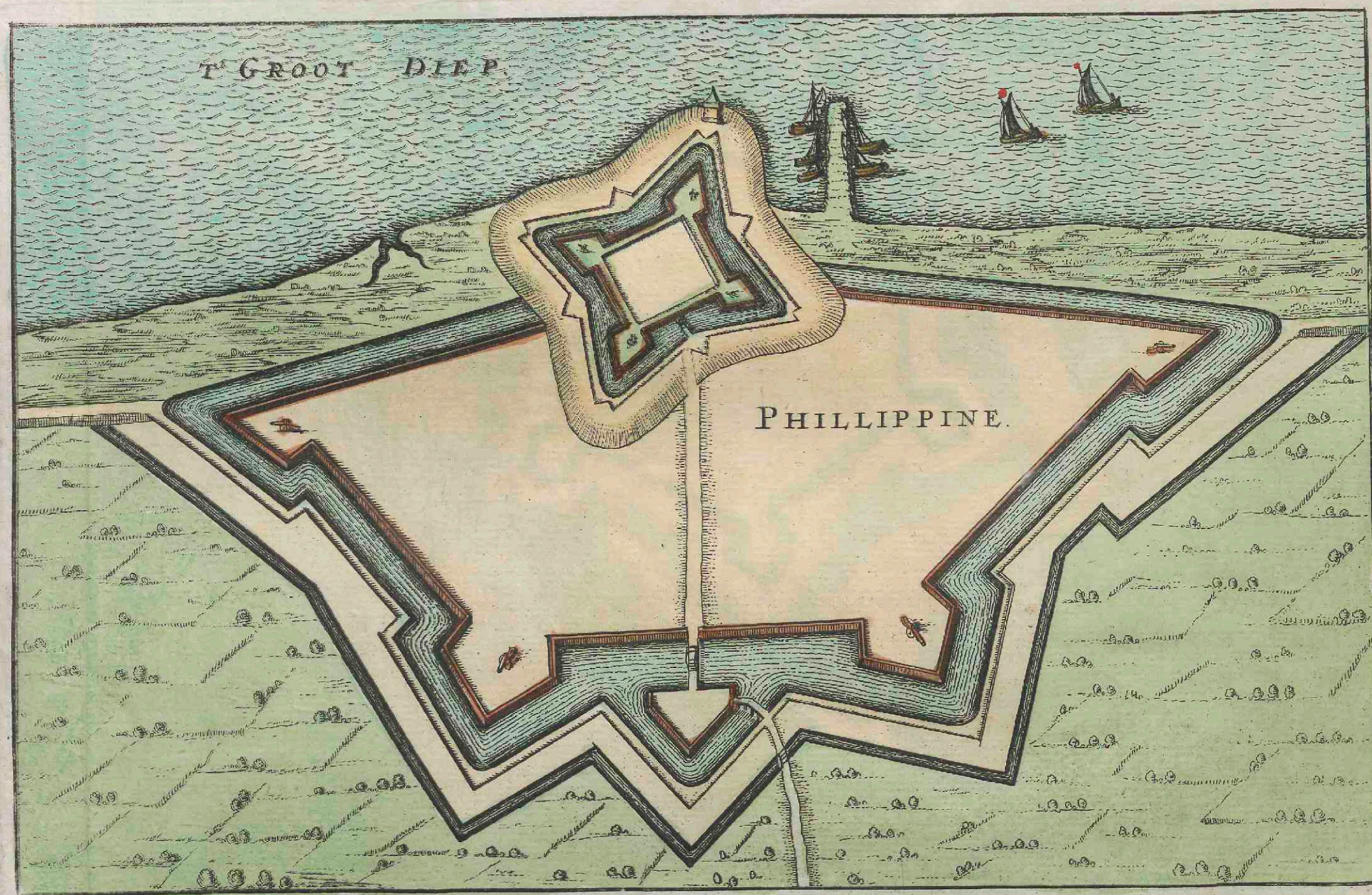
Naems oorsprong,

LSENDYCK mach met recht als een zeehoofd, niet alleenlijk van een gedeelte, maer van geheel Vlaenderen, genoemd worden; en heeft de naem niet van Isis, gelijk de Vlaemsche Poëet singt, maer van 't ys, dat tegen dese dijk aenstroomt. De registers van 't Bischdom van Utrecht, onder 't welck dese plaets eertijts gestaen heeft, maecken gewach van de hoeve Ysendijck, in 't dorp Gasterne, op de vloet Beverne; daer uyt men bespeurt dat dese plaets in 't jaer 984 niet aen de groote zee, gelijk nu, maer aen de vloet Beverne gelegen heeft. Wijders, dat toen Ysendijck een hoeve, en Gasterne (welcke naem noch in *Gasterneffe*, van de zee ingesvolgen, overigh is) een dorp, oft kleyn landeken heeft geweest, in de welcke sedert kercken, onder de benaming van de heyligen Margareta, Catha-

rina en Ioan gebout sijn. Ioannes, de Bertijnsche Monick, heeft hier eertijts in eenzaamheyt geleefd, en het klooster begonnen, dat onder Graef Guido door d oorlogh verdelght wierd, en noch heden de naem van *S. Ian in de Woestijne* behoud: 't welck t'onrecht van 't gemeen aen d'armen toegeeygent word. Ysendijck is tot een stercke vesting en schans der Hollanders gebout. Prins Maurits van Nassou, Velt-overste van 't heir der vereenighde Staten, maeckte sijn leger daer voor, en dwong haer eyndelijck tot overgeving, in 't jaer 1604, of om dat sy niet wel van sodanige dingen voorsien was, die tot bescherming van de plaets nootfaeckelijck waren; of om dat de moed en krachten der krijghslieden, die de plaets beschermen souden, en noodige onderstant besweeken. De Gouverneur daer af be-
toonde echter tien dagen lang een held-achtige en edelmoedige dapperheyt in de bescherming en tegenweer van dese vesting.

Belegert en gewonnen.

P H I L I P P I N E.

PHILIPPINE is een van de menigte der vestingen, die, op de strant van de zee naer Zeelant gelegen, ten deel den Spaenschen Koning ontweldight en uyt de handen gescheurt, en ten deel van de Hollanders gesticht sijn. Dese Schans leght aen d'arm van de dijk, en aen het vaste lant: is door de gelegenheyt van de plaets, en

door krijghswercken wel en sterck versorgt; en voert haer naem van Philippus de tweede. De Hollanders brachten haer in hun gewelt in 't jaer 1633, en versterckten haer daer na met nieuwe wercken, wallen en gebouwen; en vergrootten dese plaets soodanigh, dat sy tegenwoordigh eenige duyfent soldaten, tot haer tegenweer en bescherming, in sich bevatten kan.

C A D S A N T.

Gelegen-
heyt.

ADSANT is een ey-
lant, aen de west-sij-
de van de Hondt oft
Wester-Schelde, te-
gen over Vliſſingen,
gelegen; en door het
Swijn (de haven van
Sluys) van heel Vlaen-
deren, daer het noch-

tans een deel van is, afgesheyden. Eenige
seggen, dat het eertijds veel grooter geweest
is, en een stadt met verscheide rijcke dorpen
gehad heeft; maer dat de woeste golven al-
lengs, en met het verloop van vele jaren, meer
dan de helft daer af vernielt en ingeswolgen
hebben.

Dit eylandt is al voor vele jaren bekend ge-
weest; want in 't jaer duysent vier hondert
een-en-negentigh, als de inlantsche twist en
oorlogh in Vlaenderen, tusschen de Vorsten
en onderdanen, lang geduert had, en Aerts-
hartogh Philips in jaren en verstant toenam,
kregen eenige Magistraten en anderen, die in
de beroerten niet stil geweest hadden, vreesse
en nadencken, dat hunne handelingen door
den jongen Vorst eens, tot haren nadeel, ten
ondersoeck, en sy ter straffe gebracht mocht-
ten worden. Uyt dese bedenckingen wierden
de Gentenaers met elckander twistigh; waer
door twee broeders, *Coppenollen* gebynaemt,
die veel gefaghs te Gent hadden, gevangen en
onthoofd wierden; want men beschuldighde
haer, dat sy oorsaek van al de onrust, moet-
wil en ongeregeltheit waren: hoewel veel
verstandigen hen de behoudenis van Vlaen-
deren en andere landen toeschreven; om dat
sy 't huwelyck van hare Princes Maria met
den Dolphijn van Vranckrijck, daer toe den
adel en hovelingen seer genegen waren, ver-
hinderden. Oock stelden sy sich, met grooten
yver, en misschien met te weynigh om-
sicht, tegen d'onverdraeghlijcke gierigheyt
en baetsucht van vele vreemde heeren, die, on-
der den jongen Vorst Maximiliaen Roomsche
Koning, haer eygen nut en grootheyt, meer
dan 's lants dienst, bevorderden. Door de ge-
melde doot der *Coppenollen* is cyndelijck de
vrede, die men den *Pays van Cadſant* noem-
de, in 't jaer cIo cccc xcii in Iuly ge-
maect, die by den Aerts-hartogh Philips, nu
veertien jaren oudt sijnde, bevesticht wiert.

*Pays van
Cadſant.*

Door de
Spaen-
schen
ver-
steet.

In dit eylandt hebben de Spaenschen, om
Sluys, dat de Prins van Parma in 't jaer duy-
sent vijf hondert seven-en-tachtigh ingenom-
men had, beter te verskeren, eenige schans-
sen en fortressen gemaect, die de Heeren ver-
eenighde Staten, onder 't beleyt van haren
Velt-heer Prins Maurits, in 't jaer duysent ses

hondert vier, in April, gewonnen hebben; ter-
wijl 't leger van den Aerts-hartogh Albertus,
onder 't bestier van den Marquis Spinola,
voor Oostende onbeweeghlijck bleef leggen;
waer door niet alleen dit eylandt, maer oock
Ysendijck en Aerdenburgh, ja self de stercke
stadt Sluys, voor de Staten, tot troost over
't nakende ongeval van Oostende, tot over-
geven gedwongen sijn.

Voor de
Staten
gewon-
nen.

't Verlies van Cadſant smartte den Spaen-
schen dapper; dies sy in 't selve jaer den seften
Mey, Sluys noch in hun macht sijnde, met
twee duysent mannen en eenige chaloupen
en galeyen een inval deden, om 's Princen
volck van dit eylandt te drijven; maer wierden
foo manhaftigh afgewesen, hoewel al ses hon-
dert mannen, eer men hun gewaer wiert, ge-
landt waren, datse met groot verlies van volck
en chaloupen (want d'overgekomen wierden
meest al doodtgeslagen, gevangen, en door
't water versmoort, en 't vaertuygh genomen)
te rug keerden.

Door de
Spaen-
schen
vergeefs
bespron-
gen.

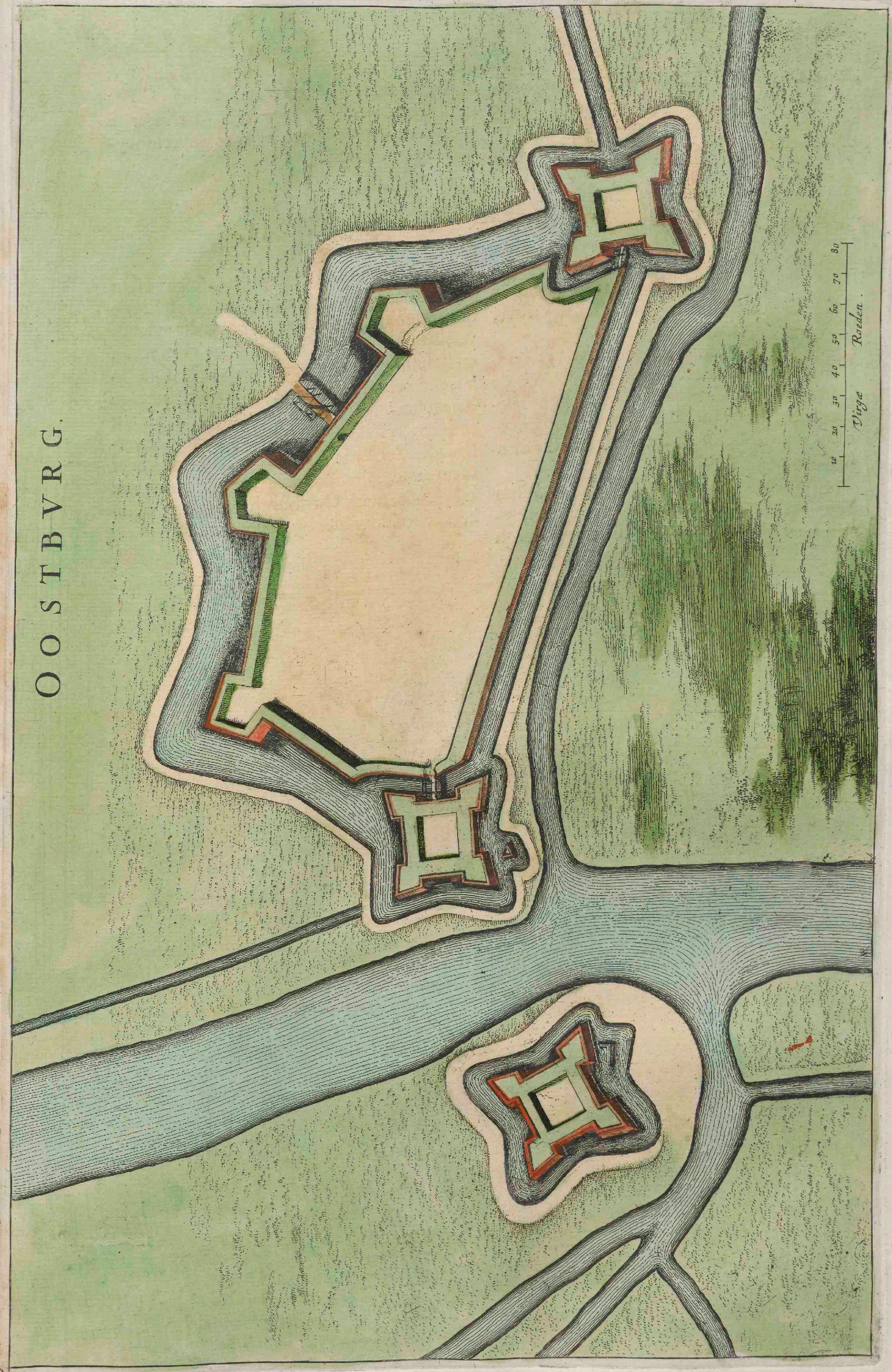
In 't jaer duysent ses hondert een-en-twin-
tigh, in September, hebben de Spaenschen,
door last van den Marquis Spinola, met vijf
duysent mannen en vier cornetten paerden,
onder 't bestier van Inigo Brogado Gouver-
neur van Antwerpen, wederom een aenſlagh
op dit eylandt in 't werck gestelt: sy quamen
met groote stilte te Water-vliet, en meen-
den voorby S. Catalyne en Oost-burgh in
dit eylandt te komen. Doch Haultijn, Gou-
verneur van Sluys, op sijn hoede sijnde,
deē hen vruchteloos wederkeeren. Daer na
heeft der Heeren Staten volck, tot haerer ver-
sekeren, met d'eerste spring-vloet, al de dijc-
ken doorgesteecken, en 't water landwaerts
in, tot groot nadeel der inwoonders, laten
loopen.

die noch
andere
aenſlagen
daer op
in 't werk
stellen.

In 't jaer duysent ses hondert acht-en-twin-
tigh hebben de Spaenschen noch een aenſlagh
op Cadſant, en andere omgelegene plaetsen,
getracht uyt te wercken, waer toe sy veel
volck en chaloupen versamelt hadden; doch
is oock, als de vorigen, mislukt: want sy,
met verlies van vier hondert mannen, afge-
slagen sijn. Noch verscheide andere dierge-
lijcke aenſlagen sijn op dit Eylandt voorgenom-
men, die nooit, door de goede wacht van
der Heeren Staten volck, in 't werck gestelt
sijn; derhalven acht ick het onnoodigh daer
iets van te schrijven.

De grootste eer van dit eylandt is, dat 'er
den hoogheleerden *Georgius Cassander* ge-
boren is, die oock met sijn naem verheer-
lijckt heeft: een man in de Theologie oft
Godgeleertheit, om sijn vredelieventheyt,
uytstekende; want hy, door de natuerlijcke

*Georgius
Cassan-
der.*

O O S T B V R G H.

goetaerdigheyt der Keyseren Ferdinand d'eerste en Maximiliaen de tweede ondersteunt sijnde, heeft sijnen vlijt en yver besteedt, om de gescheurde en verbitterde Christen kercken te vereenigen en bevredigen; waer door hy verdient heeft alijt in onse gedachtenissen, met

achting en eerbiedigheyt, te leven: 't welck oock oordeelde dat Hollantsch Delfsch Orakel de groote *Hugo de Groot*, die hem in dat lofsijck en moeyelijck werck (dat meer te wenschen dan te hopen is) met onvermoeyde schreden volghde.

O O S T B V R G H.

Gelegenheyt. **O**OSTBURGH is een kleyn eylandeken, tusschen Sluys en 't land van Breskens, tegen over Cadfant, gelegen.

Van Parma ingenomen, In 't jaer duysent vijf hondert seven-en-tachtigh, als de Prins van Parma de stercke stadt Sluys belegerd had, heeft hy dit Eylant oock ingenomen, om dat het hem tot de doortocht dienstigh was.

Als Prins Maurits van Nassou, Veltheer van de legers der Heeren Staten, in 't jaer duysent ses hondert vier, terwijl d'Aerts-Hartogh

Albertus voor Oostende lagh, dese gewesten van Vlaenderen besprong, en verscheide Schanssen innam, heeft hy oock dit eylandt vermeerstert; en is by 't selve, door 't aengeven en behulp van een Boer, langs dese sijde in Vlaenderen gekomen, om Sluys te beter te belegeren. Naer 't winnen van Sluys, als ick te voren verhaelt heb, is dit Eylandt met verscheide Schanssen gesterckt, insonderheyt *en versterckt.* met een seer sterck Fort, naer de naem van 't Eylandt, oock Oostburgh genoemd, welckers afbeelding hier by gevoeght is.

De SLAGH BY NIEVPORT,

tuffchen de legers van

ALBERT VAN OOSTENRYCK,

en de

Staten der vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van

MAVRITS VAN NASSOV.

Getrocken uyt de Historie van EVERHARD VAN REYD.

*Ongevoone
toerusting.*

N 't jaer MDC hebben de Staten der Vereenighde Nederlanden, door hun aenhouden, Prins Maurits, tegen zijn vorige meyninge, tot een tocht in Vlaenderen bewilligt: hier toe werden omtrent negen hondert schepen, om hondert en seven-en-twintigh vaendelen voetknechten en vijf-en-twintigh cornetten ruyters over te voeren, gereet gemaect, benevens twee hondert wagens yder met drie paerden, vijftigh groote stucken, hondert treck-paerden, en allerley montkosten oorloghs-tuygh, noodigh voor soo veel volcks, en tot sulck een voornemen: oock een groote menighe platte roey-schuyten, en twee hondert ledige visschers pincken, om op de vlacke strant het leger aen landt te setten; jae self ten overvloet werden noch eenige hondert schepen, om, na 't afvaren van de vloot, op alle voorvallende noot gereet te sijn, aengenomen. De Graef van Hohenlo wiert met drie duysent mannen voetvolck, en acht cornetten ruyters, op den Hemertsen Weert by Heusden verordent, om de frontieren oft grens-plaetsen niet te eenmael t'ontblooten. Als 't leger eerst van Rotterdam en Dordrecht, daer 't versamelt was, vertrock, was hen de wint tegen, daer sy evenwel mede te Rammekens quamen: na dat men hier vergeefs op de wint gewacht hadt, vonden de Gedeputeerde der Staten (die de Prins, om by sulck een wichtige aenslagh omtrent te sijn, verselschapten) raetsaem, om niet langer tijt en kosten vergeefs te verliezen, (dewijl men t'Oostende, door de tegenwint, te water niet konde komen) dat men al 't krighsvolck, met vier halve kartouwen, by Philippine, een schans tusschen 't Sas en Ysendijck, aen land soude setten, om soo naer Oostende te trecken, en de bagagie schepen, met het geschut en 't swaerste goet, over zee te laten volgen. Naer dit besluit, seyde men 's morgens vroegh van Rammekens; en namiddagh, met een hoogh water, werd alle 't volck in twee uren, op de verordende plaets, geluckelick te lande geset. Soo haest Graef Ernst met de voortocht uyt de schepen

*'t Leger te
lande geset.*

was, veroverde hy Philippine, dat hy slechte. Des anderen daeghs wierdt geboden, dat yder sich voor ses dagen van spijsse besorgen sou; en 't leger quam by 't huys van Affenede, met Spanjaerts beset, die sich, op 't gesicht van 't kanon, overgaven. Daer naer wierdt een ordre in alle dorpen verkondight, dat het leger niet quam als vyanden, maer als vrienden, om 't landt en alle d'inwoonders, soo geestelick als wereltlick, van de Spaensche overlast te bevryen; derhalven soude yder vrymoedigh t'huys en by sijne goederen blijven, sonder eenige vreesse van plundering, gevangenis, oft ander gewelt; mits alleen eenige schatting, gelijk de vereenighde landen, betalende, dewijlmen geen oorlogh sonder gelt kan voeren. Oock hiel Prins Maurits goede krighstucht; want hy liet, op dat hy toonde dat dese aanbieding niet streckte om de lieden te locken en t'overvallen, eenige soldaten, die op roof geweest waren, strengelick straffen. Maer veel boeren (die wel wisten, hoe wreedelick sy eenige van der Staten soldaten gehandelt, want sy die met een kleyn vuur gebraden, en sommige aen een ysere haeck, sonder worgen, by 't kaeckebeen opgehangen hadden) dorsten sich op die belofte niet betrouwen, en vluchten evenwel; dies hunne goederen gerooft, en hunne huysen verbrand wierden. 't Leger in drie slachdorens trock voorby Brugge, daer de ruyters vier hondert stucken vee wechdreden: van Brugge quam men in twee daghreyfen t'Oostende. Ondertusschen verlieten de Spaenschen de Schanssen te Snaeskercken en Oudenborgh, verbranden hunne hutten, pulver en montkost, en wierpen 't geschut in 't water. De volgende dagh werdt de Schans S. Albert, in 't westen van Oostende in de duynen gelegen, met vier halve kartouwen beschooten, en opgegeven; de besetting trock uyt met geweer en reys-tuygh, sonder vaendels, belovende in ses maanden tegen de Staetschen in Vlaenderen niet te dienen: hen wierd, gelijk ook die van Philippine en Affenede, 't verdrach volkomelick gehouden. Dewijl dit te lande geschiede, wierden te water, door vier galeyen der Spaenschen, twee-en-twintigh schepen, met eerwaren geladen, verrast, en met meest al 't volck jammerlick verbrant; om dat sy sich niet by de groote vlote gehouden, maer hen met een swak convoy-schip (t welk maer festien mannen, daer

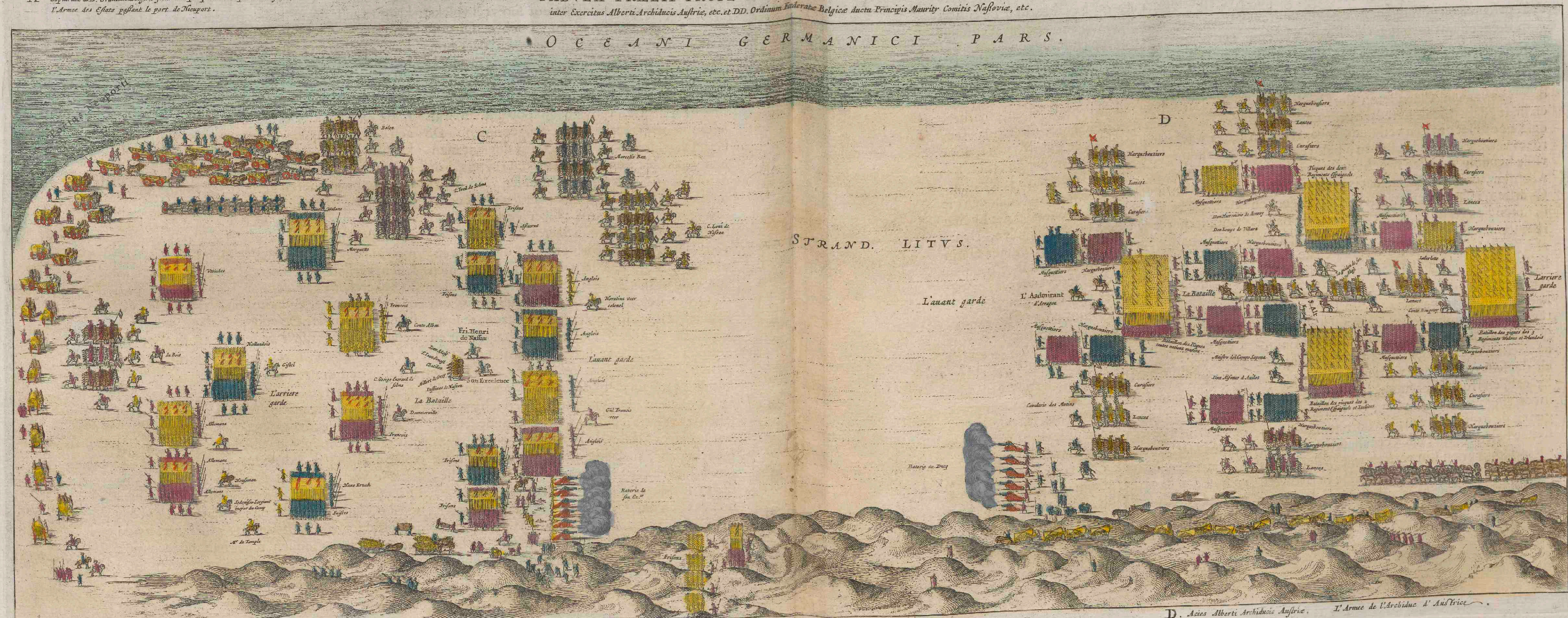
*Krighs-
tucht.*

A Copiam DD. Ordinum Belgicarum federatarum per portum Neoportum Transitus.
L'Armée des Etats réglant le port de Neuport.

TABVLA PRELII PROPE NEOPORTVM COMMISSI II IVLII MDX.
inter Exercitus Alberti Archiducis Austriacae, etc. et DD. Ordinum Belgicarum ducis Principis Mauricii Comitis Nassoviae, etc.

B Copiam Alberti Archiducis Austriacae, etc. Adventus.
L'Advenue du Camp de l'Archiduc Albert d'Austrie.

C. Armata DD. Ordinum Fed. Belgicarum. L'Armée des Etats confédérés.

Vera acierum in litore, ante praelium, dispositio.

D. Armata Alberti Archiducis Austriacae. L'Armée de l'Archiduc Albert d'Austrie.

DE SLAGH BY NIEUPOORT.

van negen vechtende doot bleven, en kleyne stucken, voerde, en evenwel hem selfs redde, maer d'andere weynig hulp doen kon) gewaeght hadden: dese galeyen wierden terstont vervolgt, en weken by Blanckenborgh onder 't land, want sy konden in de haven van Sluys (toen noch Spaens) niet komen, daer sy van ses Staetsche oorloghs-schepen, die sich op een rye een scheutweeghs van elckander ankerden, beset wierden. Prins Maurits, eenen dagh by Oostende, met het innemen van de Schans S. Albert, toegebracht hebbende, wou geen tijt met d'andere schanssen, die hem nu niet hinderen konden, verliezen; hoe wel hem verwitticht wierdt, dat de Capiteyn in 't fort Isabella genegen was sich op te geven, en alleen, om sijn eer te bewaren, 't geschut verwachte: maer hy spoeyde sich in aller haest naer Nieuport, daer hy door de riviere trock, om de stadt in 't westen aen te rasten.

In dese tijdt was men in den Hage noch volmoets, en in een groot verlangen naer d'uytkomst van desen aanslagh, dewijl de verspieters t'elkens bootchapten, dat de Regimenten te Hamont, Dieft en elders noch even seer muytineerden; 't welck oock soo was, want sy hun getal met eenige andere soldaten, die sy verleyt hadden, vermeerderden. De Graef van Sor, Don Augustino, en den Marckgraef van Antwerpen, door den Aerts-Hertogh aen hen gesonden, bejegendensy met allerley schimp; want sy ontfingen een maent soudy, op belofte van voort te trecken en wel te doen, 't welck sy daer na weygerden. By de stadt Gelder, daer oock eenige duysent wederspannigh waren, wierden andere Heeren aen hen gesonden, doch veel erger gehandelt, geslagen en gevangen. Alle beloften, dreygementen, en wat men hen voorstelde, wierden bespot. Doch eyndelijck, als d'Infante Isabella hen selfs vertoonde, dat de vyanden, door hare wederspannigheyt, soo stout geworden waren, datse over zee in Vlaenderen durfden komen; en badt, dat sy doch hare Princeesse en Vorst in dese noot niet souden verlaten, maer d'ouden roem van hare natie herstellen, belovende hen volle betaling, wierden sy gehoorzaam; op voorwaarden, dat hare Eletti, dat is, selfs verkoren Oversten, alleen over haer gebieden souden; en dat men hen na de victorie onverhindert na hare vaste plaetsen, tot datse volkomen betaelt waren, soude laten wederkeeren: in welke vastigheden sy een tamelijcke besetting leyden, en de gijfelaers, die hen d'Infante tot verssekering van hare beloften overgaf, bewaerden. D'Aerts-Hertogh Albert nam uyt alle plaetsen al't gene mogelijk was, soo dat men in vele de gewoonlijcke wacht niet kon doen: dus bracht hy omtrent elf duysent te voet, en vijftien hondert ruyters by-een; en trock daer mede, 't sy met een vaste inbeelding van overwinning, oft om 't misnoegen en de naer-yver van sijn voornaemste Oversten te beletten, met sulck een snelheyt, dat men eer sijn komst dan sijn vertrek wist, so dat hy des Princen verspieters teleur stelde. De besettingen van Oudenborg en Snaeskerken, so een leger onverwacht siende, gaven sich over, op belofte van 't leven en vryheyt, naer krijghs-gebruyck: Ca-

piteyn Eyndhoren, die in Snaeskercken met twee vendelen voetvolck lagh, gaf sich in handen der Spanjaerden, die den voortocht hadden, dewelcke dit volck tegen belofte plonderden, en, weerloos sijnde, met hun bevelhebbers in koelen bloede vermoorden; want sy, soo lang hunne muysterie duerde, de Staetsche soldaten veel wreeder handelden als te voren. Capiteyn Piron in Oudenborgh weygerde met den voortocht van overgeven te handelen, maer verwachte 't geheele leger; en d'Aerts-Hertogh hiel hem sijn woort en belofte.

Prins Maurits kreegh ondertusschen allerley tijding, maer de sekerste 's avonts laet door een soldaet van Piron, die hem 't verdragh van Oudenborgh, by Albertus self gerekent, bracht; en seyde, dat hy des vyants geschut met den voortocht naer den wegh had sien trecken, die de Prins voor sijn leger, om naer Nieuport te komen, verordent had. Hier op beval Maurits den Luytenant Generael oft overste Stadhouder van de Ruytery, 't welck doen was Graef Lodewijck van Nassou, dat niemant meer uyt het leger rijden, en dat hy den Ritmeester du Bois met drie hondert paerden uytstenden sou, om de loopers, die vele honderden soo te voet als te paerde uyt waren, weder in te halen: 't selve bevel gaf hy aen al de oversten van 't voetvolck. Ondertusschen was de Prins den geheelen nacht besich, om t'overleggen en raetsplegen, wat in sulck een onvoorsiene en gewichtige saeck best gedaen was; en besloot eyndelijck, na dat hy alles wel overwogen had, dat hy sijn vyand 's anderen daeghs in 't gemoed trecken, en hem slagh leveren wilde: daer op beval hy den Heer van Warmont, Admiraal van Holland, in aller haest een brugge over de haven te leggen. Maer tot een swarigheyt scheen geen raet te sijn; want de Prins met byna 't heele leger aen de westsijde van de haven lagh, en Graef Ernst van Nassou met veertigh vaendelen voetvolck en ses cornetten ruyters aen d'oostsijde naer Oostende; hier over was hy in groote forge, dat de vyand, door 't langdurigh hoogh water, en dat de brugh soo haest niet kon gereet wesen, 't selve volck overvallen, en met een den pas over de haven oft naer Oostende beletten sou, sonder dat hy hen ontfetten, oft sy elders wijcken konden. Daerom vont hy raetsaem Graef Ernst met al sijn volck, als den Oversten Edmont met sijn tien vaendelen Schotten, den Heer vander Noot met seven benden Zeeuwen, en vier cornetten ruyters, met twee halve kartouwen, na sekere brugge te senden, tusschen Oudenborgh en Nieuport over een kleyne waterken gelegen, en de vorige dagh voor sijn eygen leger geleydt; om aldaer den wegh, die d'Aerts-Hertogh Albert (nadien 't fort Nieuwendam door der Staten volk bewaert wierd) nootsakelijck houden moest, te besetten; op dat hy in deser voegen tijdt won, om met het eerste laege water door de haven te trecken.

Graef Ernst trock derwaerts in der nacht, en mer den dageraet een halve mijl van de gemelde brug sijnde, sagh hy 's vyands volck over d'ander sijde van de brugh tegen hem aankomen; dies deé hy de vier cornetten ruyters met vollen

Moetwil
der gemey-
zineerden,

die geboor-
saem wor-
den.

Noodige or-
dre van
Prins
Maurits,

en sijn mee-
digh voor-
nemen.

DE SLAGH BY NIEUPOORT.

Graef Ernst
geslagen.

vollen ren na de brugh loopen, om die af te werpen; maer sy quamen te laet. De Graef, siende noch een engte, omtrent hondert treden breed, daer de Spaenschen voorby moesten, stelde hem daer voor in slachordening, meer met voornemen van des Princen bevel getrouwelijck uyt te voeren, dan hope van overwinning: hy vont eenigh voordeel aen een dijk, daer hy twee halve kartouwen achter stelde, en de die viermael door des vyants troepen, eer sy aen 't vechten konden komen, losbranden; soo dat hyse lang stutte, maer wierd eyndelijck van de menighe overweldicht: seventien Capiteyns, en meest al 't voertvolck, die tot den uystersten adem gevochten hadden, wierden verslagen, en lagen by hunne gebroken spieffen en ander geweer; maer de ruytery ontquam 't: de Spanjaerts namen niemant gevangen, maer dooden alle die niet ontvluchten konden. Te Gent, Brugge, en in andere plaetsen, toonde men met luyden van klokken, en 't affschieten van geschut, de blijdschap deser overwinning. D'Aerts-Hertogh schreef self aen d'Infante, dat hy de voortocht alreë verslagen had; en hoopte, dat hy haer der Staten Veltheer haest soude leveren: daer op sy, soo men seyt, antwoorde, dat sy verlangde te sien, hoe sich Nassou, als hy voor haer gebracht worde, houden sou. Graef Ernst alle tegenweergedaden, en vergeefs getracht hebbende by Prins Maurits te komen, berghde sich met de twee oversten in Oostende, daer hy de Staten verbaest en radeloos vont, om dat de grontvest van hare raetflagen, dat de muytende soldaten in vier oft vijf weken niet willigh gemaect konden werden, geheel ydel was; soo dat hare groote hope nu in meerder vrees veranderde: evenwel namen sy in dese gelegentheydt den besten raet die mogelijck was; want sy deden den Leeraer Uytenbogaert, met uytnemend verstant en welsprekentheydt begaest, een vurigh gebedt storten, en Godt om sijnen bystant in desen noot aenroepen: seyden oock, dat sy voortaan noyt Prins Maurits tot eenige gevaerlijcke tochten, die hy selfs niet goet vont, aenporren souden.

Den Aerts-
Hertogh
raets-
pleeght.

De Graef van Hohenlo (die met twee regimenten te voet en ses vaendelen ruyters tot bescherming van de Hollandsche grensen gelaten was,) 't optrecken der gemuytineerde verstaende, trok terstont na 't leger, maer quam eerst eenige dagen na den slag: dit was een groote verwachking voor de Staten; te meer, dewijl Graef Ernst oock met al sijn volck was geslagen; en meer dan duysendt soldaten te paert en te voet in Vlaenderen op buyt gelooopen, die men, hoewel op alle wegen volck naer hen gesonden wiert, ter rechter tijt niet konde in 't leger krijgen. Den Aerts-Hertogh Albertus, eer hy met sijn leger voorby Oostende trock, berade sich, oft hy een veltslag soude wagen: sijn outste en ervarenste krijgslieden rieden hem Albertus schans, die een kartou-scheut van Oostende op de naeste duynen aen de strant lagh, en weynigh uren tegenstaen kon, aen te tasten, en daer vast te blijven liggen, dewijl het een bequame plaets was, daer hy sonder gevaer, sonder sijn leger op de gladde baen van onsekerheyt te stellen, ja sonder

een man te verliezen, sijn vyants leger van hongers en dorst kon doen versmelten; en also, gelijk de wijse Fabius eertijts den dapperen Hannibal deë, met voorfichtigh beleyt sonder bloetstorten sijn vyant slaen en overwinnen; want Prins Maurits kon nergens wijcken dan naer Calis, oft was gedwongen, indien hy onder Oostende wijcken wilde, den Aerts-Hertogh in sijn voordeel aen te tasten. Maer de gemuytineerden hadden den voortocht, en trocken so vol moets, als oft sy den vyandt alleen wilden verslaen, naer Nieuport: Contreras, Oppèr-Commissaris van de Ruytery, die onder hen en een man van aensien was, siende dat der Staten schepen van lant staken, en daer uyt oordeelende, dat Prins Maurits sijn leger te scheep bracht, badt den Aerts-Hertogh sich te spoeden, indien hy sijn vyand begeerde te slaen; op dat hy niet in de schepen ontquam. Dit beweeghde Albertus, dat hy in aller haest met de rest van 't leger volghde, en de veltslagh besloeten wiert, waer toe veel Oversten stemden; invoe-gen dat den Hertogh na sijn eerste geluck niet een uur ruste. Hy liet evenwel de schans Albertus opeyschen, maer een af-slaende antwoord krigende, ruckte voort, en verতোonde hem noch de selve voor-middagh by Nieuport in slaghorde. Twee oft drie van Graef Ernsts volck quamen door omvegen by Prins Maurits, en vertelden sijne neêrlage; 't welck hy, om schrick en flauheyt onder de sijne te verhoeden, stil hiel, en bereyde sich t'eenemaal tot den slag. Ondertusschen was de zee afgeloopen, dies deë hy Graef Lodewijck met acht cornetten ruyters half swemmende door de haven setten, en maecte al 't voertvolck gereet om te volgen. Graef Lodewijck, naulijcks een kartou-scheut voortgreden sijnde, ontdeckte d'Aerts-Hertoghs gemuytineerde ruytery, en gissende dat 'et sijn broeder Graef Ernst was, liet twee man voor uyt stooten, die terstont kontschap brachten, dat het des vyants paerde-volck was; daer op hy noch 300 treden voort-ruckte, hiel daer stil, en liet Prins Maurits weten, dat hy sonder sijn uytdruckelijck bevel van die plaets niet wijcken sou; hem biddende, dat hy hem geliefde met het voertvolck te haesten, dewijl de vyant alreë soo naby was, dat men begon te schermutsen. Prins Maurits deë hem seggen, dat den grootsten dienst, die hy dien dag van hem verwachtte, daer in bestont, dat hy den vyant soo lang ophouden sou, dat hy tijt had om sijn leger door de haven te brengen; en dat hy den Ridder Veer met de voortocht van 't voertvolck terstont oversenden sou. Des Hertoghs ruytery, Graef Lodewijcks ordening siende, hiel stil, en bleef een kartou-scheut te rug, doch sont een kleyn getal om 't gevecht te beginnen; dit deë Graef Lodewijck oock, en kreegh een Italiaensche Capiteyn gevangen, uyt wien hy sijn broeders nederlage verstont. Ondertusschen quam den Ridder Veer met het Engelsche en Vriesche Regiment door de haven waden, en meynende dat Graef Lodewijck te ver geruckt was, riet hem sijn ruyters by 't voertvolck te voegen; maer Lodewijck was besorght, dat sulcks den vyandt moet geven sou; bad Veer derhalven, dat hy met sijn voertvolck achter de ruytery sou rucken, en alsoo

De velt-
slagh beslo-
ten.

Ruyters-
gevecht.

DE SLAGH BY NIEUWPORT.

den vyant schrick, en de Straetsche onversaecht-
heydt toebrengen.

Dus stonden sy een heel uur tegen elckander
stil, tot dat Prins Maurits self quam, en goet vont,
dat Graef Lodewijck sacht afwijcken, en hem
nevens de sincker sijde van den voortocht van
't voervolk voegen sou. Prins Maurits deê terwijl
de rest sijner soldaten, nadien de brugh so haest
niet kon gereet wesen, tot aen de middel, en som-
mige byna tot aen d'armen, door de haven trec-
ken; en kreegh soo veel tijt, dat hy sijn leger op
de strant, by laegh water, in sulck een ordre en
gedaente stelde, als de tijt en plaets lijdten kon.

Over dese sijde van de haven langs de strant
waren niets dan duynen, en veel kleyne santheu-
velkens by een, den gront tusschen beyden on-
effen, en met hoogh stickelachtig gras dicht be-
wassen; soo dat 'er tusschen dese santberghskens
en 't gebroken land, gelijk het in Vlaenderen is,
nauwlijks soo veel vlack lant, om de ruytery in or-
dre te stellen, overig was. In dese duynen had de
Ridder Veer een bequame plaets, om de vyant
te verwachten, uytgevonden, daer de selve met
een diep dal van elckander gescheyden en op het
smalste waren, doch tusschen beyden en den weg
langs 't gebroken lant so veel effenheyt hadden,
dat het leger in slachordening gestelt sijnde, die
vlackte bedecken, en met musquetten de duy-
nen, tot aen den gemelden wegh, beschieten kon:
op drie van dese hooghste duynen leyde Veer,
op de wijze van een heymelijcke lage, duysent
uytgelese musquetters en spiessen uyt de voor-
tocht, te weten, op den eersten, 300 Engelschen
en vijftigh muskettiers van Prins Maurits lijf-
wacht, welke duyn van binnen so veel ingefon-
ken was, dat het krijgsvolk voor de naeste hoo-
ge santbergen bedeckt staen kon, en alsoo door
de nature als met een borstwering omringt: recht
achter en omtrent 100 treden van dese duyn,
was noch een andere veel hooger, waer op de ge-
melde Veer 200 soldaten, uyt de beste benden
gekosen, plaetste: tusschen dese twee santbergen,
doch ter sijden en lantwaerts in, was een derde,
wat laeger als de twee eersten, dan seer steyl en
ongemackelijck om op te klimmen, waer op hy
500 uytgekoren Vriessche muskettiers leyde, die
't heele velt tot aen den wegh en 't gebroken
landt, en de rechter sijde van de twee gemelde
bergen, beschieten konden. Ter sijden dese, ne-
vens 't voervolk van den voortocht op de strant,
plante de Prins ses halve kartouwen, waer van 'er
twee, op een van de naeste duynen gestelt, het
velt binnen de selve voornemelijck wel bescho-
ten. Achter 't geschut stelde hy (dewijl de smal-
heyt der strant niet toeliet 't leger in de breette
uyt te strecken) den voortocht, middeltocht en
achtertocht naer elckanderen: over den voor-
tocht, die uyt d'Engelsche en Vriessche Regi-
menten bestont, stelde hy de Ridder Veer; de
Engelschen stonden voor in vier troepen, yder
van ses vaendelen, op een rye nevens den ande-
ren; de twee scharen naest aen de duynen, was
het Regiment van Horatio Veer, achter 't welk
op de rechte hant twee Vriessche hoopen, elck
van vijf vaendelen, d'een na d'ander, om elkan-
der te kunnen ontfetten, geplaetst waren; d'eer-

ste daer van bestierde den overste Lieutenant
Hittinga, d'andere Capiteyn Crijn de Blaeu: de
twee andere hoopen Engelschen bestonden uyt
het Regiment van den Ridder Veer; en aen haer
sincker sijde rughwaerts stonden, in soo een ge-
daente als op de rechter sijde, twee andere Vriess-
sche hoopen, elck van vijf vendelen, over wel-
ke de Capiteyns Assuerus en Geraert Schay be-
vel hadden. Nevens den Ridder Veer, naest aen
de zee, stont Graef Lodewijck met sijn Regiment
van vier vaendelen; en wat achter hem, om t'ont-
setten, Marcelis Baex met gelijk getal benden.
Over de Bataille oft middel-tocht gebod Graef
Everhard van Solms, die tamelijk wijt recht ach-
ter den voortocht stont, in sulck een gedaente,
dat 'et Fransche Regiment, in twee hoopen ver-
deelt, in 't midden, de Switsers op haer rechte, en
de Walen op haer sincke-hand waren: waer ne-
ven aen de zee drie cornetten van Graef Frede-
rick van Solms, en een deel van du Bois Regiment
stonden; want hy self uyt was om de stroopende
soldaten in te halen. De Heer van Corbeke voer-
de dien dagh, in 't afwesen van Graef Ernst, den
achter-tocht, die oock recht achter de middel-
tocht gestelt wierdt: 't Regiment van de selve
Graef bestont in twee troepen elck van seven
vaendelen, had op d'een sijde Gissels, op d'an-
dere Vchtenbroeks Regiment, en in gelijcke ge-
stalte hare ruytery by hen, te weten, Balens Re-
giment van drie vanen, en die van Hamilton en
Heranguiere. Dus was des Princen slaghordre.
Als nu Graef Lodewijck, na 't bevel van Prins
Maurits, voet voor voet geweken, en sich neven
't Engelsche Regiment in den voortocht gestelt
had, was de ruytery van den Aerts-Hertogh on-
der 't geschut van den Prince gevolght, daer op
men goet vont, om hen meer aen te locken, twee
cornetten ruyters op hen aen te setten, die men
beval, naer een kleyn gevecht, achter Graef Lo-
dewijcks volck te wijcken, met dese meening,
dat men door de muskettiers in de duynen ver-
borgen, en door 't geschut, des Hertoghs ruyte-
ry in wanorde brengen, en op hen eygen voet-
volck drijven sou, om alsoo den wegh tot Prins
Maurits victorie t'openen: maer dit heerlijck
stratagama oft krijghs-list wierd door den yver
van de konstapels vruchteloos gemaect, die, soo
een goede gelegentheyt siende, in aller haest, eer
Maurits het hen verbieden kon, vuur gaven; waer
over des Hertoghs ruytery terstont afweeck, en
sich achter de duynen verberghde. Hier over
moest men in 's Princen leger op nieuws raetslaen,
waer in de Hoofden ernstigh disputeerden, oft
men den vyandt tegen trecken en hem aengrij-
pen, oft op die plaets sijn aenkomst verwachten
sou: van 't laetste gevoelen was de Ridder Veer,
en den Veltheer Maurits volghde hem in dese
meyning; gemerckt het geschut alreê vorderlijk
geplant, en 't leger in goede ordre stont, die door
't voortrucken, om d'onbequaemheyt der plaets,
nootwendigh gebroken moest worden. 't Raet-
slot was derhalven, dat men op die plaets blijven,
en alles voorder tot den slagh bereyden sou: ge-
lijck Prins Maurits, terwijl beyde de legers vier
uren tegen elckanderen in ordening stonden, so
met voorsichtigh beleyt en raet, als mannelijcke
dapper-

*Embascade
oft hinder-
lage.*

't Geschut.

*Slagh-ordre
van Prins
Maurits.*

*Krijghs-list
misluet.*

*Lof van der
Staten Vel-
theer,*

DE SLAGH BY NIEUWPORT.

die zijn volk
tot vechten
moedigh.

dapperheyt, al 't gene deê, wat van een treffelijk Veltheer, in sulck een haestige noot, onbequaemheyt van 't velt, en ongelijckheydt van partyen, te verwachten is. Hy vermaende al het krijghsvolck met korte doch krachtige woorden, om dapper te strijden; op dat sy, nevens de bescherming van 't waerde Vaderlandt, hun eer, lijf en 's vyants roef mochten weghdragen: daer op alle natien, elck in zijn tael, met een vrolijk geschrey, antwoorden; wy willen met u leven en sterven. Daer na gebod hy, dat alle schepen van landt af en naer Oostende varen souden, om te betoonen, dat hy geen gedachten hadt zijn persoon oft leven te bergen, maer met allen anderen 't uiterste te verwachten. Oock liet hy de schipbrugh, hoewel eenige daer tegen rieden, afbreken; want hy voorzag, dat dese achterdeur den bloeden oorfaeck, om eerder te vluchten, geven sou, ja zelfs de beste krijghs-lieden veel licht flaeu maken; waerom hy oock eenige schepen, die terstont niet vlot wierden, deê verbranden. Hier na besagh hy het velt binnen de duynen, socht bequame plaets, om by hoogh water sijne ruytery te stellen en te doen vechten, en begeerde dat zijn jongste broeder Graef Henrik Fredrick, festien jaren out, sich te scheep begeven sou; maer als die hem met tranen bad, dat hy hem van sulck een oneer bevryen sou, liet hy hem blijven. Dese jongen held weeck dien dagh niet van des Veltheers sijde, en droegh sich met sulck een mannelijcke dapperheyt, dat hy ongetwijfelt in gelijcke gelegtheden sich self een onsterfelijcke naem sal maken.

Des Aerts-Hertoghs
slach-onde.

Den Aerts-Hertogh stelde al zijn volk in vier groote vierkante hoopen, daer onder waren 63 vaendelen Spanjaerden, vol oude soldaten en *Entretenidos*, soo dat Sapena, die daer na gevangen werd, Prins Maurits verhaelde, dat onder zijn Regiment alleen 700 mannen waren, die voor Capiteyns, Vaendrighs en bevelhebbers eertijts gedient hadden, en nu op voordeelgelt geset waren: d'andere Spaensche Oversten waren 'er ook wel van voorsien. Voor uyt, naest de zee, stont eengroote slagordening spieffen van de gemuytineerde, die uyt alle natien en d'allerbeste soldaten waren, welcke dien dagh, na de Spaensche wijze, *l'Esquadron volant*, oft na de Duytsche, *den verloren hoop* vertoonden. De voortocht was van twee Regimenten Spanjaerden, te weten, dat van Don Ioan Ieronimo de Mouroy, en van Louys de Villars, die wat achter d'eerste ordening en op de slincke hand der selve stonden. De middeltocht, sijnde 't Regiment Spanjaerts van Sapena, en 't Italiaensche van Don Alfonso d'Avalos, hiel in gelijcke wijde als de voortocht ter slincker sijde van de gemelde ordening, om die gevoeghlijk tusschen beyden te kunnen ontfangen. Den achtertocht bestont in drie Regimenten, namelijk, van la Bourlotte, Busquoy, en 't Yrsche, 't welck in slaghordine ter slincker sijde van de middeltocht, maer tamelijck ver achter bleef. De ruytery, tusschen de festien en 1700 paerden sterck, stont op beyde de vleugels van 't voetvolck in seer goede ordening. Op de rechterhand aen de strant was de gemuytineerde ruytery, onder 't gebied van den Admirant van

Arragon, in dese tijd Generael van al 't paerdevolck; aen de slincker al d'overige. De Duytsche en Nederlandsche krijghslieden, omtrent 6000 sterck, waren tusschen Oudenborgh en Albertus schans by de bagagie gelaten. In deser voegen was men aen beyde sijden vier uren besich om sich ten slaghe te bereyden; want beyde de legers, door 't vloeyen der zee, van de strant in de duynen gedreven wierden. Oock oordeelde den Aerts-Hertogh uyt de schoten op zijn ruytery gedaen, dat Prins Maurits van voren langs de strant en de duynen, met weynigh voordeel te bestrijden was; dies hy goet vont hem in d'onessen duynen aen te tasten. Prins Maurits bleef in 't voornemen, van d'aenval te verwachten: terwijl Albertus alle saken, tot zijn meeste voordeel, overwoegh; sijne outste en ervarenste Oversten, als Sapena en Stanley, bemerckende, dat des Princen ordening in vele troepen verdeelt stont, en oordeelende, dat sulcks hen seer schadelijck sou sijn, vertoonden 't selve hunnen Veltheer; en pooghden op verscheyde wijzen hare groote vierkante hoopen in kleyndere te verdeelen, doch 't was onmogelijck sulcks haestigh en wel te doen: hoewel Sapena namaels tegen Prins Maurits verhaelde, dat hy, om dit misdrijf te beteren, eenige van de voorste geleden eerst, en daer na d'andere liet vechten. De strant was nu, als geseyt is, door de zee bedeckt, en meest al 't krijghsvolck in de duynen, soo dat niet meer dan de twee Engelsche troepen van den Ridder Veer, en de twee Vriessche hoopen van de Capiteynen Assuerus en Schay, achter de vier halve kartouwen op strant gebleven waren, als den Aerts-Hertogh op 't onvoorsienste binnen de duynen quam aendringen; een saeck die, soo 't scheen, den ondergang van Prins Maurits meebracht, om dat hy des Aerts-Hertoghs voornemen en slachordre door de hooghte der duynen niet bemerckte, dan als die nu soo naby was; en als hy nootsakelijck zijn gantsche slaghordine, sonder eenigh uytstel, veranderen moest: want hy had naeulijcks so veel tijds, dat hy sijne hoopen in ordre bracht, op datse, in sulck een onvoorsien aenval, den vyant gevoeghlijck souden wederstaen: dies hy self, in aller haest, by den middeltocht en achtertocht van 't voetvolck reed, die hy rechts om staen en voortgaen liet, tot dat de middeltocht voorby, oft, om beter te verstaen, ter sijden en beneven den voortocht, en den achtertocht voorby oft ter sijden den middeltocht gekomen waren: toen beval hy die stil te staen, en sich te herstellen; in voegen, dat de middeltocht en achtertocht niet alleen neven den voortocht, maer oock alle drie een weynigh achterwaerts, en na elckander, met hun aensichten tegen den vyant stonden. Graef Lodewijck had hy bevolen, dat hy sich, met sijne twee Regimenten ruyters, op de rechte sijde van 't voetvolck, binnen de duynen op de bequaemste plaets die hy vinden kon, stellen sou: d'overige ruyters ontbood hy ook terstont daer na alle in de duynen by den rechter vleugel te komen; op dat hy alsoo al zijn paerdevolck, dat verdeylt sijnde te swack was, byeen hebben soude, dewijl zijn voetvolck aen de strant door 't grof geschut en de duynen

Albertus
aenval.

DE SLAGH BY NIEVPORT.

duynen beschermt waren. Maer den Admirant, die 't bevel over des Hertoghs ruytery, bestaende in 700 gemuytineerde Spanjaerts en Italianen, aen de zeekant had, bleef ten einde van de slag, tot groot voordeel van de swacke Staetsche ruytery, aen de selve sijde. De zon was ondertusschen naer 't westen gedraeyt, en begon des Princen volck op den rug, en den Spaenschen in d'oo-gen te schijnen, die oock met de wint, 't sant, stof en roock in 't gesicht kregen. Als nu Graef Lodewijck al de ruyters binnen de duynen bracht, sagh hy een weynigh ter slincker sijde, achter des Aerts-Hertoghs voetvolck, vier hoopen lanciers en drie harquebusiers, om met hem te vechten, aenkomen, die hy (sonder des Princen bevel daer over te verwachten) noodigh achte, met sijn en 't Regiment van Marcelis Bax, terstont aen te tasten; en hoewel de Spaensche in goede ordre op 't vlacke velt stonden, en, na Mendosaes eygen seggen, twee hondert en twintigh paerden sterker waren, en dat Graef Lodewijck eerst langs Albertus voetvolck, 't welck hem dapper met musketten groete, en over smalle wegen rijden moest, verwon hy hen evenwel, soo dat een deel achter haer voetvolck, doch de meesten tot onder de poorten van Nieuport gejaecht werden, door welcken wijden omkeer Prins Maurits ruytery wederom gevoeghlijck van achteren (hoewel des Hertoghs paerdevolck sulcks pooghde te beletten) by hem quam.

*Spaensche
ruytery ge-
slagen.*

*Gevecht
van 't voet-
volck.*

Dit eerste treffen gaf Prins Maurits voetvolck grooten moed, 't welck met meerder yver den eersten en hartsten stoot uytstont, en verweckte aen Albertus voetvolck een vreesse, dat Prins Maurits ruytery hen van ter sijden overvallen sou. Na dit treffen van Graef Lodewijck, komen ook de Spaensche schutten en muskettiers voor hare spieffen uyt, en vallen met sulck een geschrey, als oft den hemel scheurde, op den Ridder Veer; hy lietse door sijne schutten en muskettiers sonder geluyt ontfangen: dit schiet-gevecht was lang en twijfelachtigh, eyndelijck moesten de Staetsche muskettiers van de duynen afwijken; maer als de Spaensche schutten soo verre voor hare spieffen op de Staetsche spieffen eerst troffen, sijn sy terstont te rug gedreven, vluchtende op hare slaghordre en spieffen, waer onder sy eenige onordre brachten. Eyndelijck trocken des Aerts-Hertoghs spieffen de duynen voorby, om met Prins Maurits spieffen hant-gemeen te worden, hoewel de muskettiers van 's Princen lijf-wacht, van Hohenlo, en van 't Vriessche Regiment, op een hooge duyn, die sy noyt verlieten, dapper op hen schoten. Aen wederzijden werd sel en hit-tigh gevochten, om dat yder d'eer sijner natie voortstont, en vol moeds was. De Spaensche soldaten, boven dien hooghmoedigh van aert, en verachters van hare vyanden, roemden op d'out-heyd van d'onverwinnelijcke Regimenten, noyt gevluht noch gellagen, jae noyt in 't vrye velt van de Nederlanders verwacht; en verblijden sich, dat sy nu eens met hen om eere streden, soo dat sy aen de victorie niet twijfelden. Hier tegen moesten de Nederlanders door noot vechten, haer betrouwende, naest Godt, op de heerlijcke deughden van haren Veltheer, en op de goede

ordre die hy gestelt had. Graef Lodewijck, door des Princen bevel, trof ten tweeden mael, met drie cornetten harquebusiers en ses curassiers op des Hertoghs ruytery, die haer in de plaets der gevluhte gestelt had: so haest des Graven harquebusiers los geschoten, en hun naulijcks, om te treffen, gewent hadden, ruckt des Hertoghs ruytery daer op voort; en dewijl sijn voetvolck oock so dapper vuur gaf, joegen sy de gemelde harquebusiers soo kort en onordentlijck in haer eygen curassiers, dat Graef Lodewijcks ruytery op de vlucht quam. Nu stont d'overwinning seer twijfelachtigh; maer naest God wierd die door Prins Maurits verskert en behouden; want hy self stelde sich, met twee vanen ruyters, aen een engen wegh om de sijne te stutten; en was van meening 't laetste treffen self te doen, indien sijn vyand (noch in vreesse sijnde van den eersten aenval, door Graef Lodewijck met voordeel gedaen) niet terstont stil gehouden, en hem also tijdt gegeven had, om sijn ruytery achter sijne troepen weder te versamelen, en in goede ordre te brengen. hy wist dit voordeel ook wel waer te nemen; want hy beval Graef Lodewijck ten derdemaal aen te vallen, die, om de vorige verwarring te mijden, alleen vijf vanen nam, liet d'andere om t'ontfetten in goede ordening stil houden, en gebod d'achtersten de wijckende self te dooden. Des Aerts-Hertogs ruytery, dese meening en ordre siende, scheen sich achter hun voetvolck (waer van sy door een breede stoot gescheyden waren) te willen vertrecken, doch reed het selve met schrick en onordre verre voorby; soo dat den Hertogh op de plaets, daer hy schuyn achter sijn voetvolck stont, met sijne twee lijfwachten, alleen bleef. Terwijl dit geschiede, was 't gevecht van 't voetvolck in de duynen seer vermeerderd, want yder sond de sijne gedurigh nieuwe hulp, so dat al de Engelsche troepen, uytgeseyt die in d'embuscade lagen, handgemeen waren; en wierd wederzijts soo yverigh gevochten, dat d'Engelsche door de menigthe van hare vyanden gedwongen werden de plaets te verlaten, en op de Vriessen te wijcken, die hen, door hare wanorde en d'oneffenheyt der duynen, niet ontfangen konden: een kartouschoot deê hen noch meer verwerren, dies sy in sulck een onordening geraeckten, dat sy t'samen wel hondert treden te rug, tot achter 't geschut, daer sy stant grepen, gedreven wierden. Al de spieffen van d'andere slachordeningen waren terwijl ook in een dapper gevecht, en drongen elk-anderen in 't diepe sant, en de gebulte duynen, met een dapperen doch twijfelachtigen moed; want 't geluck nu d'een dan d'ander scheen toe te lachen. Doch Prins Maurits, verstaende dat sijn voetvolck in gevaer was, sond den Ritmeester Balen met twee vanen ruyters, tot hulpe van de sijne, naer de strand, met last recht toe en sonder schromen op alles wat hem bejegende te treffen, dese, als een oude vos, siende dat al dit voetvolck niet meer in ordening maer verspreyt stont, maeckte, in 't voorby-rijden naer de strant, dickwijls gelaet, als oft hy hen aenvallen wilde, waer door hy al 't voetvolck in groote vreesse bracht, en quam doen soo gewenscht en ter rechter tijt by den Ridder Veer, als oft hy uyt den hemel geson-

*d'Overwin-
ning noch
onjeker.*

*Al t'krijgs-
volck byna
hand-gemeen,*

*en haren
yver.*

DE SLAGH BY NIEUWPORT.

gefonden was, want des Princen voetvolck begon alreë te wijcken, en Veer self, die sich in raet en daet als een treffelijck Capiteyn had gedragen, was tweemaal swaerlijck in 't been gewond, het paert onder hem gedoot, (een Engels edelman, Drury genaemt, sette hem achter op 't sijne) en met veel honderden tot aen en byna in de zee gedreven. Het Spaensche voetvolck vloogh hier op toe, om 't geschut te vermeersteren, maer des Princen constapels dat siende, gaven voor de laetste mael soo dapper vuur, en troffen hen soo wel, datse van elckander scheurden, en een weynigh stil hielden, daer op de matrosen van 't geschut, naer haer gewoonte, hen met geschrey bespotten. Toen beval de Ridder Veer den Ritmeester Balen ter rechter tijd, dat hy aenvallen sou, 't welck hy met sulck een moed op 't Spaensche voetvolck deë, dat oock daer door des vyants rechter vleugel, bestaende in 700 Spaensche en Italiaensche gemuytineerde ruyters, terstont, sonder enig tegenweer, sich geheel op de vlucht begaf, in voegen, dat de gedaente der saken onverwacht omkeerde: want Prins Maurits voetvolck begon wederom moed te krijgen, sich om te wenden, en 't Spaensche voetvolck te vervolgen. Den Admirant van Arragon, van elck verlaten, reed alleen met een voetknecht door de duynen, om sich by den Aerts-Hertogh te voegen; maer wierd van twee Spanjaerden (te voren overgelopen, daer van d'een onder sijn cornet had gereden,) bekenet, en, met hulp van twee oft drie andere soldaten, gevangen, en by Prins Maurits gebracht. Na den gemelden laetsten aenval van den Ritmeester Balen, die terstont na Graef Lodewijcks derde treffen geschiede, nam des Aerts-Hertoghs ruytery, als geseft is, de volle vlucht; soo dat den Hertogh self genootsaecht wierd sich te redden, met die eer nochtans, dat hy met de laetste van sijn ruytery weghreedt; waer op sijn gantsche leger d'openbare vlucht kiesen moest. Het Spaensche voetvolck, van alle hulp ontbloomt, weeck met slepende spieffen, en hen dikwijls omkeerende, poogden sich te redden. De Regimenten van den achtertocht, als Bourlotte, Bucquoy en 't Yrsche, noch in ordening sijnde, want sy hadden niet gevochten, bleven door 't vermanen van den Yrschen Oversten Bostock staen, (hoewel hare twee andere Oversten met den meesten hoop geweken waren,) tot dat Horatio Veer, en Dommerville, overste Lieutenant van 't Fransche Regiment, eenige vaendelen versamelde, in ordening brachten, en met de selve hen bevochten; soo dat sy van voren en ter sijden met spieffen en musketten, en van achter door de ruytery besprongen, eyndelijck gescheurt, en meest alle, neven den gemelden Yrschen Oversten, verslagen wierden.

Prins Maurits liet eenige ruytery de vluchten de najagen, en hiel 't voetvolck met het meeste deel van 't paerde-volck in ordre; want hy vermoede, om dat men de Duytschen, die by de bagage gebleven waren, noch sagh, dat d'Aerts-Hertogh wilde stand houden: dit was d'oorzaak, dat vele haer leven berghden, de vermoeÿtheyd der krijghslieden, de nabyheyd van des vyands steden, en 't gebroken land, verhinderde oock

het najagen. Daer na sach men niet dan vluchten en dootslaen, daer in der Staten volck r' onbarmhartiger was, om dat hen d'overwinning veel bloeds koste, de Schotten en Zeeuwen ongenadigh verslagen, en de besetting van Snaeskercken tegens beloften gedood waren: want de Spaenschen moesten meest langs Oostende vluchten; 't krijghsvolck van die stad, uygevalen sijnde, versloegen veel gevangenen, die sy de ruyters, die hen om 't randsoen oft losgelt bewaerden, ontruckten. Edmont, Colonel der Schotten, doorstack een, die 10000 kroonen voor sijn leven en vryheyd bood. Dus nam 't woeden de krijghsvolck wraeck over hare verslage spitsbroeders. Prins Maurits bleef die nacht op de plaets van den slag, maer was genootsaecht 's anderen daeghs, om de gequetsten, en 't vermoeÿde leger, dat bynaer van dorst versmachte, met allerley nootdrift te versorgen, naer Oostende te trekken, daer doen noch eenige honderden van d'Aerts-Hertoghs volck de wreeÿt heyt hunner medegesellen, aen der Staten volck gepleeght, met hun leven betalen moesten; tot dat Prins Maurits op lijf-straf hier afkondigen, dat men alle gevangenen sou sparen en geen leet doen.

Den Admirant Don Francisco de Mendosa, de Graven van Salm en van Feria, Louys de Villar, Sapena, Maistros del Campo, met vele Capiteyns, Edelluyden en andere, tot 800, wierden gevangen: 't getal der dooden is onseker, de geloofwaardigste seyden, omtrent 5000. D'Aerts-Hertogh Albertus ontquam 't, hoewel met het uiterste gevaer; want sijn Secretaris, Kamerling en Edeljongers, die naest by hem waren, wierden gevangen, en wisten niet, oft haer Heer doot oft levend was. Hondert en vijf vaendelen, drie ruyter-vanen, (daer onder die van d'Admirant was) den standaert der gemuytineerde, en de seventien vaendelen van Graef Ernsts verslagen volck, met vijf-en-twintigh andere die in den slag verloren waren, wierden alle veroverd. Aen der Staten sijde sijn omtrent twee duysent vijf hondert mannen (de Schotten en Zeeuwen onder Graef Ernst daer in begrepen) gebleven, en vier-en-dertigh soo Ritmeesters als Capiteyns, behalven de Lieutenants en Vaendragers. Onder de dooden vond men Hopman Pythaen met vier-en-vijftigh wonden, daer van een in de keel doodelijck was, die nochtans eerst genas, hoewel de spijs en dranck door 't gat van de keel uytliep. Een Switsers Capiteyn, Christiaen Ioin genaemt, was immers soo seer gewont; want sy beyde, de plaetsen, daer sy verordent waren, niet wilden verlaten. Het was oock ten hooghten te verwonderen, dat de gequetsten en vluchtende, die in 't moerasch soncken, soo veel dagen daer na levend gevonden wierden, dat het onmogelijck schijnt, dat de menschen soo lang sonder spijs en dranck souden kunnen leven. In 't kort, het was een bloedige overwinning, en te aenmerckelijcker, om dat men nergens van sodanigh een leest, daer sulck een groot getal van Spaensch voetvolck by een geweest, en r'eenemaal verslagen is. De grootste steden in Brabant en Vlaenderen vertrooste men met de volgende uytstroyingen;

Des Aerts-Hertoghs ruytery vlucht.

Den Admirant gevangen.

Albertus wijckt, en sijn leger.

beha'ven d'achtertocht.

die verslagen wort.

Najagen.

en dootslaen.

dat verbauden wort.

Gevangenen.

Genomne vaendelen.

't Getal der dooden aen der Staten sijde.

Wonderlijcke beboondenissen.

D'overwinning is bloedigh.

DE SLAGH BY NIEVPORT.

De Spaen-
schen po-
gen de hare
te overloren.

Wie d'eer
der winst
soe komt.

Mislagen
aen weersij-
den begaen.

Lof van
Prins
Maurits.

en Graef
Willem.

Wat dese
overwinning
in der men-
schen ge-
dachten
werckt.

gen; dat de nederlage aen weer-sijden groot was; dat d'Aerts-Hertogh sijn schade haest, maer de Staten langsaem verwinnen souden; en dat men hen van een groot getal muymakers hadt verlost: doch dat men nu overal nieu volck vergaderde en wapende; en dat de Staten niet dan weynigh ydele eer van 't velt te behouden, maer geen vruchten van d'overwinning souden genieten. Dese Slagh geschiede in 't jaer duyzent ses hondert, den tweeden Iuly nieuwe stijl, op den selven dagh en maent, als Keyser Adolf uyt den huysse van Nassou, voor drie hondert en twee jaren door Hertogh Albrecht van Oostenrijk verflagen was. De eer is God alleen toe te schrijven, die boven aller menschen vermoeden gewerckt heeft; want aen beyde sijden sijn onverschonnelijcke mislagen begaen: de Statengingen, met rijpen raet, in 't uysterste gevaer, op een plaets, daer geen middel was, tot nootdrift, tot aftocht, noch om bequamelijck te vechten; en waeghden hun waerde Vaderland, sonder daer toe gedwongen te sijn, aen een sijden draet, gelijck men seyt. De Spaenschen versuymden hun groot voordeel, want sy stelden hun in 't gevaer van een veltslagh tegen eenen byna hopeloos vyant, die sy met stil te leggen, door honger en dorst, in weynigh dagen gewis vernielt souden hebben; dewijl in 't Staten leger alree soet water gebrack, soo dat men, om dat te bekomen, in de duynen groef. So men, naest Godes voorsicht en bestiering, de minder oorsaken deser overwinning tracht te weten, die is aen der Staten sijde door de dapperheyt, goeden raet, en vrolijk gelaet van Prins Maurits, die alle soldaten een dubbele moed en hart gaf, verkregen: hier quam by, dat het krijghsvolk, vele jaren te voren, met keeren, wenden, en andere ordeningen (door Graef Willem van Nassou uyt d'oude vergetenis weder opgesocht) neerstigh geoeffent waren; en dat sy nu door noot moesten vechten, en alsoo *aut vincere, aut mori*, dat is, *oft winnen, oft sterven*. De Spanjaerden sijn gellagen, om datse haren vyant te kleyn geacht, geen ervaer Veltheer gehadt, en de slagh begonnen hebben, als sy vermoeyt van reysen waren. Den Admirant beklaghde ook, dat sy 't met gemuytineerde aengevangen hadden; hoewel men sulcke eertijds dapper heeft sien vechten.

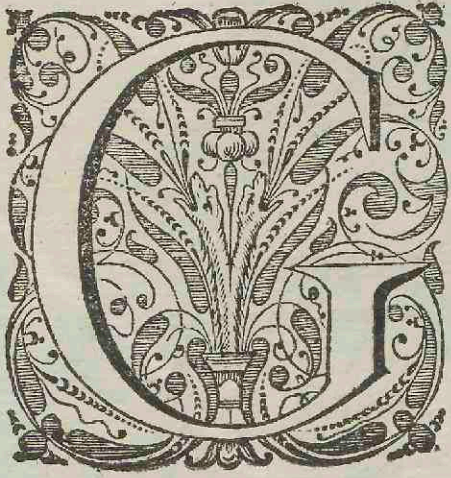
De tijding deser overwinning, die overal te post liep, verweckte een wonderbare verandering in der menschen herten: de blijdschap was onuytsprekelijck, nochtans met schrieken en beven vermengt; yder een verstont wel, dat, gedurende desen oorlogh, geen der beyde partyen so heerlijcken overwinning bevochten had; en vele meynden, dat daer op volgen soue eenen algemeenen omkeer in des Aertshertoghs saken, en een volle vrede, oft immers een onbesorghder en min gevaerlijcker oorlogh op des vyants bodem; dat de zeevaert heel veyligh sou sijn, dat men de kosten van oorloghs-schepen sparen, en daer mede 't leger te lande verstercken kon, ook veel contributien aenwinnen, en den vyant ontreccken; en insonderheyt, dat het aensien der vereenighde Nederlanden nu by alle Vorsten aenwasfen, en 't ontsach van Spanjen en Oostenrijk ver-

minderen sou, 't welck by de gene, die door vrees van sijne monarchy en macht dus lang geswogen hadden, misschien nieuwe gedachten en raetflagen baren moest, met ontallijcke andere voordeelen, die men met 'er tijt beter verstaen soude. Doch midden in dese vrolijkheydt beving hun een koude schrik, als sy 't groot gevaer overdachten, en 't scheen byna, dat hun de selve noch boven 't hooft hing: sy bekenden, dat het leger, als Israel tusschen Pharaon en 't roode meir, was beklemt geweest; en vervloekten den raet der gene, die een soo gesegent, rijck en welvarent land, en vele hondert duyzent sielen, sonder eenige nootdwang, in 't uysterste gevaer gestelt hadden, om in een afgront van de gruwelijcke elenden, die een volck overkomen konnen, te vallen; want, seyden sy, het dreygende ongeluck van desen tocht was soo waerschiynelijck, dat d'omosele Gemeenten in de Hollandtsche steden, die Prins Maurits door-reysde, daer eenige ramp uyt spelden, en beklaghden, met suchten, 't groot gevaer dat hem overkomen sou. De verstandighsten misnoegden over dusdanige vermetele raetflagen, en sorghden voor eenige verandering, dewijl de wijze van raden en regeeren dus herstelt wierdt: want dus lang hadden de Staten met langmoedigheid en gedult getracht tijt te winnen, alleen het hare te beschermen, en niets in 't onseker te stellen; nu begonnen se, so 't scheen, de Staet van het land minder te achten. sy plachten 't voor winst te houden, wanneer men niet verloor; nu genoegen se sich niet met middelbaer gewin. Als de Veltheeren eertijts tot offensiven oft bespringenden oorlog stemden, en een sekere overwinning voor oogen stelden, konden sy die niet gelooven: nu durven sy sulcke aanslagen beginnen, die de Veltheeren self sorgelijck achten, en porren hen over de steyle klippen van onvolbrenghelijcke voornemens te klimmen: voor weynige dagen vermaenden sy noch Graef Willem, dat hy Groeningen wel bewaren, en de besetting liever vermeerderen dan verminderen sou; daer na verswacken sy het self, en ontblooten, met groot gevaer, de beyde sijden van Nederlant. Men voeghe hier by: dat de Bontgenoten in d'Ommelanden so strengelijck gehandelt, en de scheuringen in Vrieslant voor winst geacht wierden; recht tegen de oude gewoonten der Staten. De gemeene soldaten, die selden beswijcken soo lang sy moed en ordre by hunne Oversten sien, begonnen eerst na d'overwinning 't gevaer t'overwegen; want het scheen hen, als oft sy verraden waren, wanneer de Spaenschen hen soo terstont des anderen daeghs op 't onvoorsienste poogden te overvallen; dies sy elkander omhellden en geluk wenschten, gelijck de gene, die, naer een langdurige reyse, en allerley gevaer en elenden, d'een den ander met blijfschap ontmoeten. Dus waren twee strijdige hertsichten, als vreugde en vrees, t'samen gemengt: doch in dese beyde wierdt Godt van de Staten en haer volck eendrachtelijck gedanckt en gepresen; dewijl een yder bekende, dat sijn voorsienigheydt voor 't landt gewaecht, en den ondergang van hunnen Godsdienst en den geheelen Staet genadelijck belet hadt.

Misnoegen.

H U L S T.

Naem
oorsprong.

Wapen.

Begin.

Privilegie.

Half be-
murt.

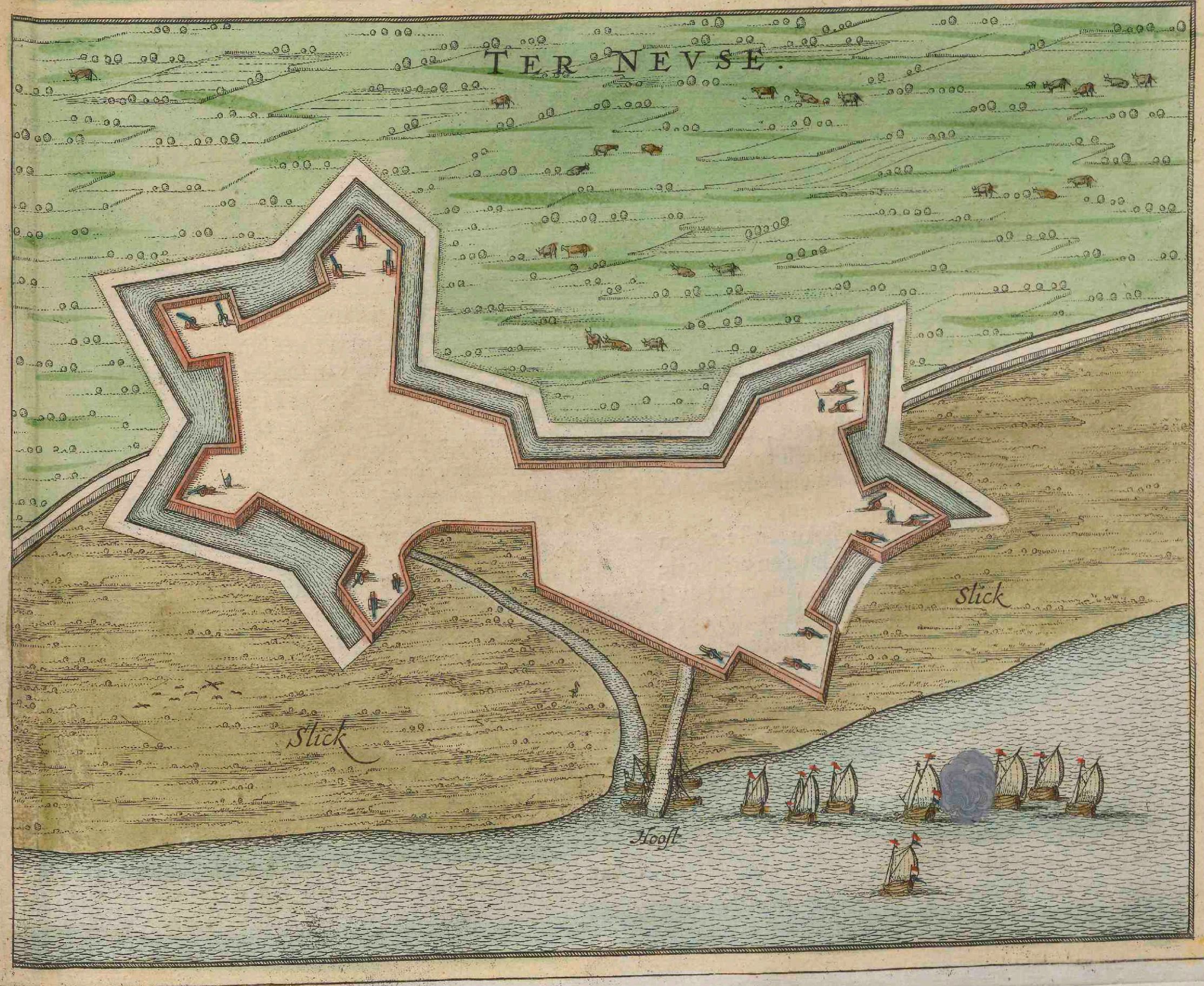
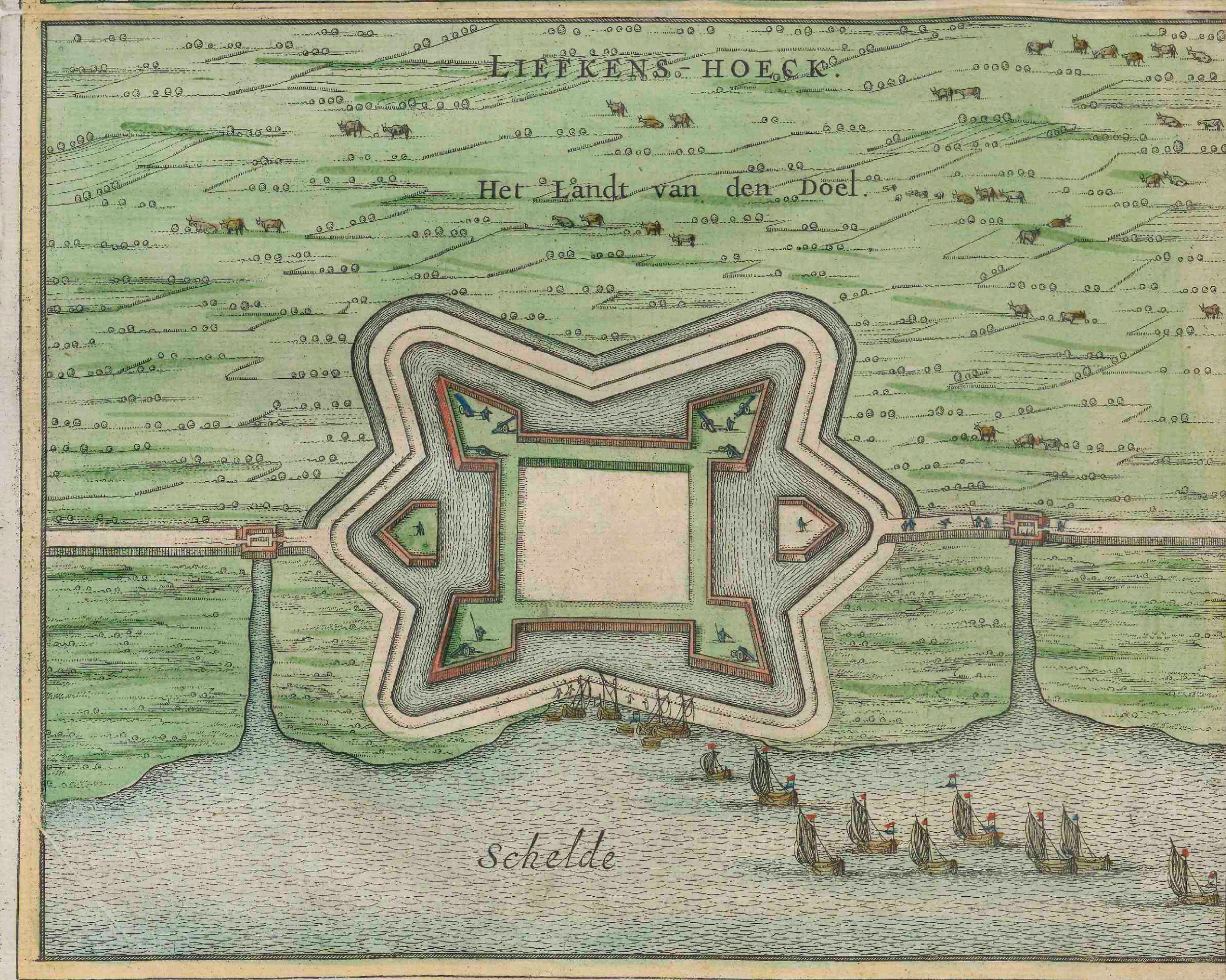
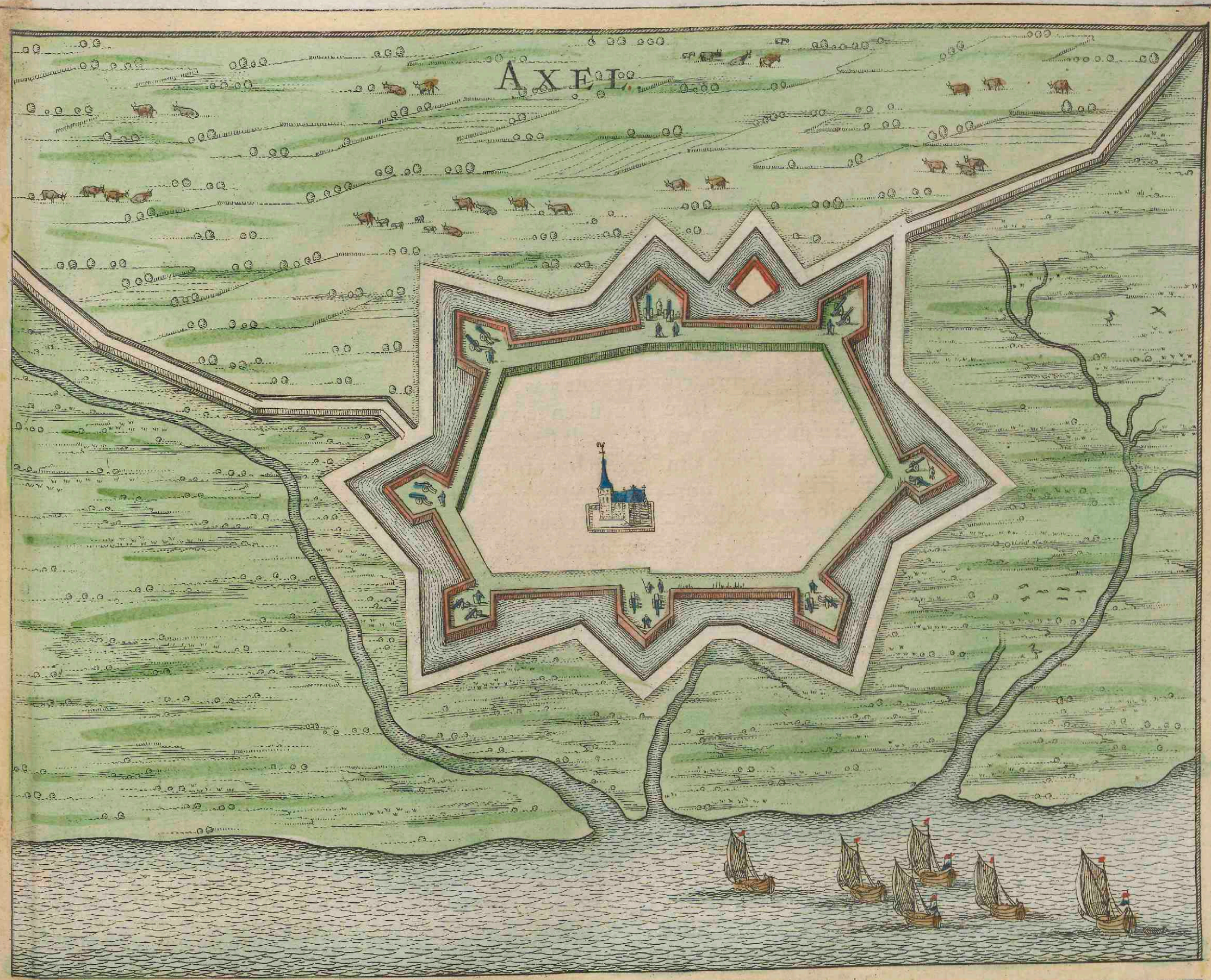
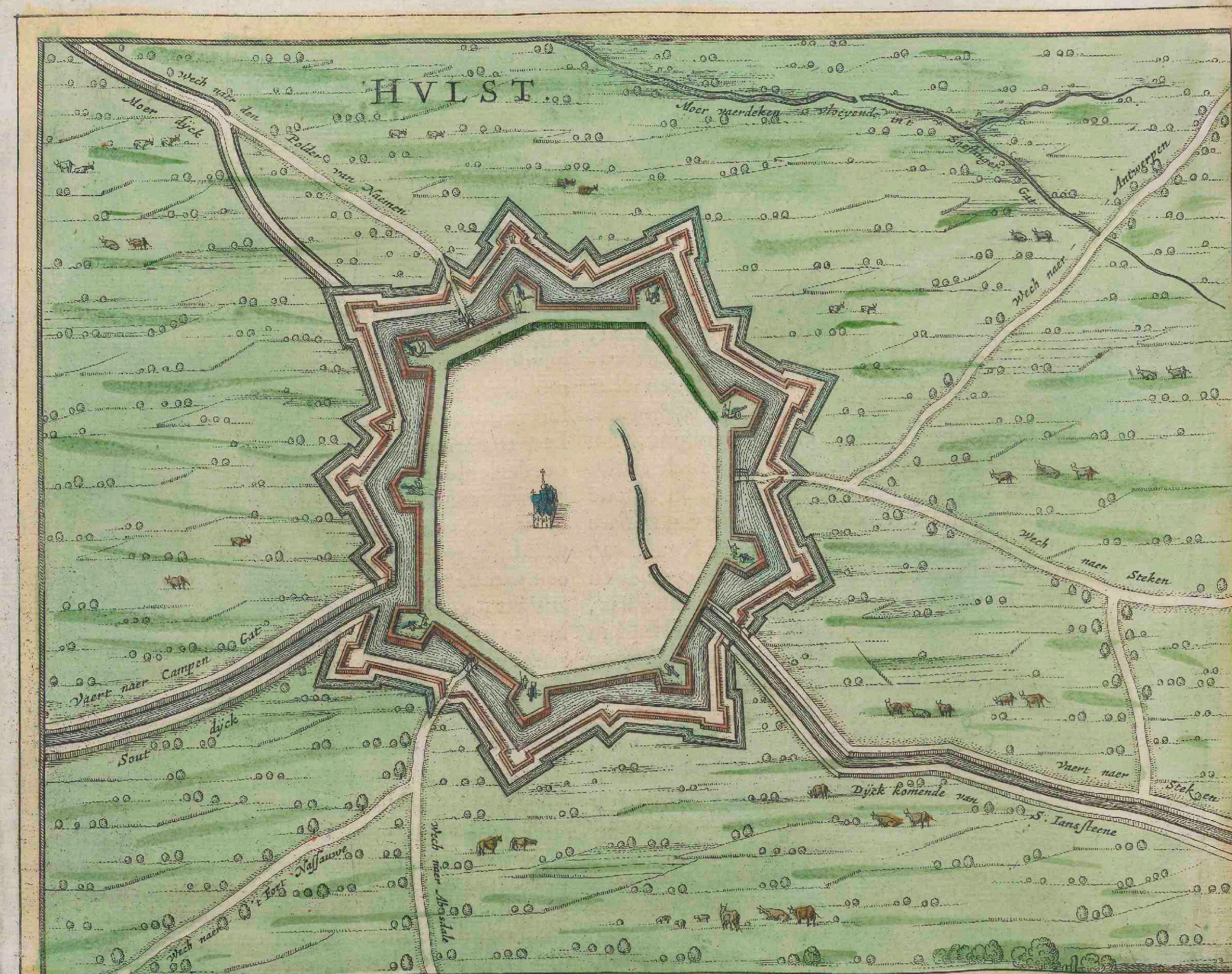
Ramajus, Meyer, en de Kronijk van Utrecht, noemen dese Stadt *Hulstum* oft *Hulsta*, en brengen d'oorsprong van haer naem van 't kruyt Hulst oft Steeck-palm, 't welck sy in haer wapen voert, als een seker blyck, soo 't schijnt, dat

hare inwoonders altijd groote bemimmers van de deught geweest sijn. Sy is een van de outste Steden van Vlaenderen. Men vind in d'oude schriften van Otto, dat de hofstede van Malare en 't kasteel van Hulst onder de Kerck van Utrecht stonden; doch het blyckt niet klaer en seker in de Historien: want Philips van Elsas, Graef van Vlaenderen, heeft die van Hulst in sijn bescherming genomen, daer van de brieven in 't jaer c10 LXX gegeven sijn, by welke Margareta, Gravin van Vlaenderen en Henegou, de gunst van haer voorfaet vernieuwende, 't volgende gevoeght heeft: *Wy Margareta, Gravin van Vlaenderen en Henegou, hier voren genoemt, aengemerckt hebbende, dat het voorsyde privilegie, door den Graef onsen voorfaet aen d'inwoonders van Hulst vergunt, van den brant der Stadt verniet is, en dat sy 't selve, soo te voren als daer na, altijd gerustelijck en vredelijck genoten hebben, willen en begeeren, dat de gemelde burgers en inwoonders de selve privilegie genieten, en van alle lasten, tollē, imposten, en gewoone schatting, die door onse geheele Provintie van Vlaenderen betaelt worden, in 't toekomende altijd vry en onbeswaert sullen sijn en blijven, uytgeseyt alleen van den tol te S. Omar.*

De tweede geboorte, oft liever, de tweede wasdom deser Stadt, kan men met het jaer c10 ccc L, onder Graef Lodewijck, beginnen, welke, om de getrouweyde der burgers van Hulst t'erkennen, haer van alle lasten bevrijdde; en gaf hen wetten, waer nae sy hun souden bestieren. Dit was in een goede tijdt, waer in 't volck geen gedachten dan van vrede en eenvoudighyde had: die van Hulst hadden meer sorge voor haer bysondere saken, dan voor de verskering van hare Stadt; sy leefden sonder vrees, en achten sich meer door hare privilegien dan hare muren beschermt. Omtrent de kerck en 't out kasteel was een groote en schoone plaets, maer de strafheyt der zee onderworpen, en seer ongeriefelijck om naer Hollandt te varen, tot dat Ioan, Hertogh van Dijon, kennis hebbende van d'ongemacken die daer uyt sproten, den inwoonders, in 't jaer c10 ccc c xiii, toeliet, datse de helft van de Stadt met een muur besluyten souden, en met poorten en graffen voorsien. Ick weet niet, oft 't geldt hier toe ontbrack; want het geschiede niet, dan eenige jaren daer nae, op een tweede verlos, door 't welck de poorten en muren in weynig jaren opgemaect wierden. In 't jaer c10 cccc lx wierden de selve poorten veel schoonder gemaect, men versterckte haer met torens, ravelijns en bolwercken, om de vyanden 't hoofte te kunnen bieden. Naer veel arbeyten onkosten scheen het, dat 'er weynigh ontbrack in

't jaer c10 cccc xci: evenwel, dewijl de gelegenheydt bequaem was, om haer seer sterck te maken, heeft men by de vorige noch nieuwe werken gevoeght, tot datse genoegh volmaect was; 't welck insonderheydt in onse tijdt geschiet is: want de sorge van de Prins van Oranje, de naerstigheyt van de Gouverneur, en d'arbeytsaemheydt der borghers, hebben, door de beste Bouwmeesters, de poorten, wallen en andere werken soo versterckt en vermeerderd, dat een yder, die haer te voren gesien had, naelijcks sou konnen oordeelen, dat het de selve Stadt was. Men heeft het water van een riviere daer omtrent vloeyende, in de Stadts graffen geleyt, 't welck een gewichtigh, maer seer voordeeligh werck was. By een van de poorten is een bolwerck, soo wel geschickt, dat het buyten en binnen de Stadt gebiedt; in voegen, dat men haer, in dese tijdt, met recht voor een der sterckste plaetsen acht; want het is onmogelijck haer aen te tasten, als de zee hoogh is, om datse geen anderen toegang heeft dan 't water, en eenen wegh naer de sijde van Vlaenderen. Voor 120 jaren waren de huysen noch met riet en stroo gedeckt; maer door de tijdt, die alles verandert, is dat in tichelen en leyen-daken verwisselt. Sy is, na hare grootte, tamelijck volck-rijck; en heeft vele huysen en gebouwen, en weynigh ledige en onnutte plaetsen, om datse met boomen en tuynen geciert sijn. Hier is een haven, die duyfent treden van de Stadt in de zee streckt, volgens 't privilegie van Philips de Stoute aen hen gegeven, en door Philips de Goede, sijn neef oft soons soon, in 't jaer c10 cccc xx, bevestight. Keyser Karel de vijfde liet dese haven in 't jaer c10 cccc xlvii schoon maken van al 't sandt en vuyligheyt, dat de zee daer in geworpen had; maer sy is dese verstopping soo onderworpen, dat de onkosten het voordeel verre te boven gaen; derhalven laet men die in de selve staet, waer door sy t'eenemael ondienstigh is.

Sy heeft oock veel swarigheden geleden; maer 't schijnt, dat het veel eer geweest is, om haer deugt te beproeven en te oeffenen, dan om haer te vernielen. Sy ontfing een sware slagh door een brant, die byna alles tot asch maeckte, waer van de Gravin Margareta in de voorsyde brief spreekt; uyt welke genoeghsaem blyckt, dat die alleen een ongeluck oft toeval was. Meyer seyt oock, op 't jaer c10 cccc lxi, datse van de Gentenaers ingenomen en verbrant is; maer hy stelt geen andere oorsaek van die elende, dan hare getrouwigheyt tot haren wettigen Vorst. Sestien jaren nae het tweede, trof hen een derde ongeval, waer door de toren van de kerck, de hal, en twee poorten, die van de vorige brant overgebleven waren, van de vlammen verniet wierden: dit geschiede door de sorgeloosheydt van een droncken volder, die in slaep viel, en liet het vuer omtrent het stroo blijven. Schijnt het niet dat den hemel op haer verstoort is, en dat d'elementen, insonderheydt het vuer, haren vorigen voorspoet benijden? De Gentenaers sijn evenwel haer gevaerlijckste vyanden geweest; want

H U L S T.

want in 't jaer c I o c c c c l x x x v sonden sy Robert de Lange met eenigh krijghs-volck om haer te bespringen; maer als hy tot sijn voorne- men niet kon komen, wiert hy in 't afstrecken gevangen, en in de Stadt, om sijn overgeve boosheyt, verbrant: dit was te streng, sal mis- schien iemant seggen; maer al de gemelde swa- righeden, smaet en spijt, verlies van goederen, borgers en inwoonders, verschoonden dese straf- heyt; 't welck de Vorst oock soo verstont, die hen dese daet vergaf, om datse tegen d'openba- re verstoorders der gemeene rust, en verbrekers van 't recht der volckeren, geschiet was. Drie jaren daer nae wierdse door eenige rebellen en muymakers geplondert, dies de Graef hen, om 't verlies te versachten, door een bysonder voor- recht, van alle tolln en schattingen, die de ste- den Gent, Brugge, en Cortrijck betalen, vry maecte. Hare elenden waren hier meê noch niet ten eynde, want in 't jaer c I o I o l x v i quamen hare vyanden hen wederom berooven, geplondert. plonderden de huysen, ontwijden de Kercken, verstieten de Roomsche Godtsdienst; en in 't kort, sy maecten van dese plaets een jammerlijk toonneel van verwoesting. Elf jaren daer nae wierdse op nieu van de Gentenaers geschonden, verdruckt, en byna omgekeert. Maer Farnese, Gouverneur der Nederlanden, dwong hen, naer seven jaren, sich aen de Koning over te ge- ven. Doch Maurits van Nassou won haer, in 't jaer c I o I o x c i, voor de Staten der veree- nighde Nederlanden, in wiens geweld sy niet lang bleef; want d'Aerts-Hertogh Albertus, in die tijdt Cardinael sijnde, vermeerderde haer, naer een moeyclijck beleg, met enckel geweld: sy bleef tot het jaer c I o I o c x l v in sijn ver- mogen, in welcke tijdt sy, onder 't bestier van Prins Frederick Henrick van Oranje, verkracht is, als wy terstont hier na beschrijven sullen.

Als die van Hollandt en Zeelandt sich, in 't jaer c I o I o l x x i i, tegen d'overlast van den Hertogh van Alba stelden, en de wapenen aentasten, is dese Stadt een frontier-plaets ge- worden: men leyde daer besetting in, en stelde tot Gouverneur Nicolaes de la Biche, een man vermaert in d'oorloghs- en andere deughden.

Marchantius seyt, dat Hulst een Burgh-graef- schap is; maer ick heb tot noch toe 't selve niet gevonden: dan 't is waer, dat de Burgh-graef van Gent het derde deel der boeten, en eenige andere kleyne voor-rechten, plach te genieten. Het Schoutschap heeft certijds erslijck geweest in 't geslacht van Liedekercke.

De Magistraet bestaet van hare outste tijden af in seven Schepenen, die de civile en criminele saken verhandelen, en jaerlijcks, door 't bevel van de Vorst, verandert wierden. Hier sijn oock eenige oude vergaderingen van Schutters; maer de brieven van hare gewoonten en oude inset- tingen sijn meest alle door 't vuer, daer doorse soo dickmael beschadight is, vernielt; uytgeleyt alleen eenigh bescheyt der vryheden van de Schutters, in Keyser Karels tijdt; van 't Sche- penschap, in sijn groot-vader Maximiliaens re- geering; en van het Schoutschap, in de tijdt van Philips de Goede, gegeven.

Sy heeft verscheyde vrye jaermarckten, die ^{jaermark-} allengs, nevens andere gunsten en voor-rechten, ^{ten,} verbeterd en vermeerderd sijn. In 't jaer c I o c c deden de inwoonders, door sekere vryheyt van impost, grooten handel in allerley vee. Omtrent twintigh jaren daer nae begaven sy sich tot al- lerley wolle- en linne-wercken, daer van sy ver- lof gekregen hadden, 't welck door Keyser Maxi- miliaen, in 't jaer m c c c c x c, bevestight wierd. Sy versochten aen Hertogh Philips vernieuwing ^{en andere} van 't haven-recht, dat hun in 't jaer c I o c c c c x x ^{vryheden.} vergunt was, om datse daer omtrent soutkuylen meynden te vinden, die tot groot voordeel van de Stadt strecken souden; 't welck sy verkregen. Toen begon men met yver sout te sieden, daer ^{Soutsteden.} die van Biervliet sich tegen stelden, voorgeven- de, dat hen die vryheyt alleen toequam: doch de Vorst wees hen af, en bevestighde op nieu de vryheyt van de Hulstenaers. Ick heb de wetten en ordre, seyt Sanderus, die de Raedt in 't jaer c I o I o v i i voor de Soutsteden maecte, self gesien; en met lieden gesproken, die de ketelen, pannen en ander nootsaeckelijckheden tot die neering, gesien hebben; oock heb ick de rie- ven, daer meê Lodewijck van Cressy al d'arbey- ders van alle tolln en lasten in de haven van S. Omer vry stelde, gelesen. Wat belangt hare jaermarckten in Mey en Augustus, waer in men alle koopmanschappen verhandelt, men kan niet weten, van wie, wanneer, en hoe sy die verkre- gen hebben.

S. Willebrord heeft hun eerst het Euangelium ^{Geestelijke} gepredickt; sedert heeft de Keyser, als Grama- ^{saken.} jus seght, dese kerck onder den Bisschop van Utrecht gestelt. Hare eerste kerck was aen S. Pieter ge-eygent, en is van de Noormannen verwoest, doch Robert de Vries heeft haer, in 't jaer c I o l x x i i, doen herbouwen. Daer nae is'er een ander, onder de naem van haren Apostel S. Willebrord, opgerecht, die seer aen- sienlijck, en met schoone kapellen, portalen, grafsteden, een koor, toren, en tabernakel ver- ciert is; alles is heerlijk, en de regelen der bouw- kunst seer wel waergenomen. Men sach hier niet, eer datse de laetste mael geplondert was, dan ee- nige marmere tomben oft graven, insonderheyt een van Albert, Marckgraef van Baden, die in 't leger en in 't gevolg van Keyser Maximiliaen storf, en hier sijn laetste wooning verkreegh: Frederick, Bisschop van Utrecht, en broeder van den overleden, ter gedachtenis van een die hem soo waerd geweest was, bevrijde, in 't jaer c I o I o i i, dese kerck, en al hare Pastoren, be- neficien, prebenden, Priesters, Oversten en Re- genten der collegien, volkomelijck van alle Aerts-priesterlijck gebiedt. Daer sijn meer dan dertigh Priesters, die jaerlijcks goet onder- houdt hebben. Het volck is Gods-dienstigh, en de kerck wiert wel bedient na de Roomsche wij- se. De Bisschop Rudolphus heeft hier, in 't jaer c I o c c c c l, het singen der Canonice uren ingestelt. De toren is in de jaren c I o c c c c l x v i i i en c I o I o l x i i verbrant; men heeft sedert gepoogt die in sijn vorige gestalte te her- bouwen, maer 't is niet uytgevoert. Dese kerck is van de Gentenaers, ten tijden van d'Aerts- Her-

Geplondert.

Vorande- ringen.

Een fron- tier- Stadt geworden.

Magi- straet.

Schutte- ryen.

Hartogh Maximiliaen, geplondert; en van 't ontfeken volck, die de Roomsche Godsdienst verlieten, ten tijden van Philips de tweede, ontwijdt en geschonden. Sedert is sy in haer vorige schoonheyt herstelt, en, om 't volck yveriger te maken, heeft men hier een broederchap van 't Rosenkransken opgerecht. De Kapellen waren uytnemende heerlijk verciert, door de forge en neerstigheyt van Antonius Majet, wiens verdiensten, wetenschap, wijsheyt en Godtvruchtigheyt, met het Pastoorschap en Dekenschap gekroont sijn.

Kloosters.

Het Capittel van Cortrijck, en d'Abdyen van Cambron, Trunchijn, Dune, en Baudelo hebben 't recht van instelling der Pastoren over de Kercken en Kapellen, die in groote menigte in de voorstadt en rontom Hulst gelegen sijn. Niet wijdt van de muren was een Franciscaner Klooster, door Iooft van Kreuninghen, Ridder, Raetsheer van Hartogh Philips, en Elisabet van Suilden gesticht, met toestaen van Paus Pius de tweede in 't jaer c15 cccc LVIII; maer de soldaten die in de stadt lagen, hebben het in 't jaer c15 cccc LXXX verwoest; dies de Raet hen in 't selve jaer in de stadt ontfingen, en verlofgaven om een huys te bouwen, dat acht jaren daer na bequaem was, om dienst in te doen en te wonen. Doch een tweede ongeval trof hen, want de vyanden van de Roomsche Religie dit nieu gebou oock ter neder worpen, 't welck men sedert alengs, door de aelmoessen der devote lieden, begonnen heeft weder op te rechten.

In de voorstadt was oock een Klooster van Begijnen, dat sijn naem aen de poort, waer door men nae 't selve gaet, gegeven heeft, diese noch behout. Daer is oock een huys voor de S. Augustijn-susters, voor 300 jaren gebouwt, dat, in 't jaer c15 15 c111, in een Gasthuys veranderd is; de Nonnen hebben haren vorigen regel verlaten, en Susters van Antwerpen ontboden, die daer hare nieuwe ordre en gewoonten, als van de siecken te bedienen, en andere, ingevoerd hebben.

Ick kan hier niet met stilswijgen voorbygaen, dat men by *Cornelius Iansenius* leest, die, van burger en scholier van Hulst, Bisschop van Gent geworden is, welcke seyt, dat een van hare voornaemste sorgen is, dat de kinderen wel onderwe-

sen worden in de wetenschappen; ja dat men te Parijs en Antwerpen (dat wonderlijk en nochtans waer is) oude instellingen en renten vint, die de Magistraten deser stadt, om d'arme studenten van de selve t'onderhouden, besorght hebben.

Behalven de gemelde *Cornelius Iansenius*, eerste Bisschop te Gent, een man die met recht een onsterfelijk gedachtenis waardigh is, van wie ghy meer by Sanderus kunt lesen, heeft dese stadt noch eenige andere mannen, die in de geleertheit en beste konsten gebloeyt hebben, voortgebracht, te weten,

Gilles Mostard, een vermaert Schilder, die te Antwerpen en te Middelburgh in Zeelant werken van sijn pinceel heeft, daer voor de nakomelingen met verwondering, als sy die beschouwen, opgetogen staen. Hy had een Broeder, als Karel Vermander getuygt, Fransoys genoemd, oock een Schilder, die hem in alle deelen soo gelijk was, dat hare ouders selfhen naeulijcks konden onderscheyden.

Adrianus Butius oft *Butzius*, Monick van 't klooster te Dunen, die in 't jaer c15 cccc LXVIII leefde, en iets van de Historie van sijn tijdt nagelaten heeft. Meyer spreekt van hem, daer hy de daden van Philips van Bourgondien, omtrent het jaer c15 cccc LIII, beschrijft.

Cornelius Coloneus, in 't gemeen van *Keulen* genoemd, een geleert man, en Pastoor te Vlist in Vlaenderen, die de Troost-Predicatie van S. Ioannes Chrysostomus in Nederlants vertaelt heeft, waer in die Outvader raet geeft in allerley tegenspoet, en dat niemant, dan door sich self, beschadicht wort.

Fransoys Mostard, oock als sijn broeder, gelijk terstont geseyt is, een konstigh Schilder, en een van de voornaemste in sijn tijdt, insonderheyt in lantschappen, bosschen en velden, geestigh uyt te beelden.

Ioannes Gerulphus, een Carthuser, en Onder-Prior van 't klooster te Leuven; een oprecht en vriendelijk man, van groote wetenschap, en kennis in de Hebreusch en Griecksche talen, die in sijn eenfaemheyt verscheyde boecken schreef, welcke ongedrukt in 't voorseyde klooster bewaert worden, daer hy in 't jaer c15 15 c v overleden is.

L I E F K E N S - H O E C K.

Gelegenheyt.

It is een sterck Fort, met bolwercken en andere vastigheden wel voorsien, gelegen aen de Schelde, tegen over Lillo, omtrent drie mijlen van Antwerpen, in 't lant van Keteneffe, oft den Doel, niet wijdt van het dorp *den Doel* genoemd. Het is, sedert vele jaren, in de macht der Staten van de vereenighde Nederlanden geweest. Men acht het, met groote reden, een plaetse van belang; want dewijl het aen d'een sijde der Schelde leght, en Lillo aen d'ander, kunnen dese beyde de selve rivier vry en onvry maken; soo dat 'er naeulijcks een schip, sonder haer believen, voorby kan: oock dienen sy, in-

sonderheyt Lillo, tot een reede, daer de schepen gemeenlijk stil houden, en befocht worden. Men kan dese twee Forten bequamelijk gelijcken by de twee stercke kasteelen Kroonenburgh en Elseneur, die oock over elckander aen de Straet van de Belt, de Sont oft Orisont genoemd, in Denemarcken leggen; want sy hebben een gelijk vermogen om de doorvaert te beschermen oft onvry te maken, insonderheyt Kroonenburgh, dat reene mael over de zee gebiedt, en door koning Frederick de tweede soo bequaem en sterck gebouwt is, dat men 't onwinbaer acht. Hoe dit Fort, in 't jaer c15 15 LXXXIV, van de Spaenschen bevochten en vermeestert is, hebben wy in de beschrijving van Lillo verhaelt.

Naem.

AXEL, van Vredius *Axela*, van Malebrancus *Axla* genoemt, is een kleyne Stadt, omtrent anderhalf mijl van Hulst en vier van Gent gelegen; van waer, alsoo wel als van Hulst, soo Malebrancus seyt, men de heirbane, oft de wegh van 't krijghsvolck kan nemen door Ordborg tot Andoverpos oft Antwerpen. Sy is de tweede onder de Ambachts-heerlijckheden van Vlaenderen, en was eertijds de Hoofstadt van een vruchtbaer landt en goet deel van dese Provintie; 't welck sedert bynagheheel door de vloet der zee ingesvolgen is; doch Axel heeft niet alleen 't hooft boven gehouden, maer is, als Gramajus segt, daer door te stercker, en beter gelegen dan te voren; want schoon sy vele verdroncken landen oft moeren byna rontom haer heeft, soo is 'er evenwel een streeck lants die droogh leyt, waer in 't dorp Beoosten-vliet, dat een kerck heeft, aen S. Marten gewijdt, gelegen is, 't welck onder 't gebiedt is van de Heer van Heule en Zuyt-dorp. Hoewel dat de zee oock een goet deel van Westdorp en de Heerlijckheit van Steeland overweldicht had, evenwel heeft Heer Gobert, in 't jaer 1500 ccc xiii, daer een klooster, aen S. Salvator oft den Heyligen Salighmaker gewijdt, doen bouwen, en 33 dorpen aen d'Abdy van S. Bertinus geschoncken, tot een bewijs van sijn Godtvruchtigheyt, en voorbeeld voor de nakomelingen.

Klooster.

Haven.

De nature heeft een haven voor die van Axel gemaect, om hen tot den koophandel te bewegen; men noemtse *Ter Neuse*, om datse de gedaente van een kromme neus heeft: sy hebben oock van Graef Guido recht en vryheyt verkregen, om dese haven met schepen te gebruycken.

Abdy.

Hier is een Abdy, eertijts 't Huys der Vreughe genoemt, en, na een schoon en vermakelijck velt, dat aen de voet der muren leyt, *Ter Hagen*, in 't jaer 1500 ccc xxx gebouwt; maer om datse d'overvloeying der zee te veel onderworpen was, heeft Iutta van Bryen de Geestelicken een ander en beter plaetse in de Parochie van Meckelbeeck aangeboden, daer sy hun woonplaats namen; tot datse, op 't versoek van de Princes Margareta, die hen grootelijcks begiftighde, in 't jaer 1500 ccc lxxviii, weder in haer oude en eerste woning keerden; van waer sy sedert, door 't schrickelijck geweld der ongenadige zee, verjaeght sijn, en na Gent vertrocken; daer sy,

om eens in rust te wesen, met verlof van de Magistraet, een schoon klooster gebouwt hebben.

De Iaermaerckten deser stadt, die Karel de vijfde met sijn Keyserlijcke macht bevestighde, sijn beter en beroemder geweest, dan in dese tijdt: want eertijds was hier sulck een toevloeding van koopmanschap, insonderheyt van visch, dat men Axel de stapel daer van noemde; doch nu is die handel oock soo groot niet. In dit Ambacht, behalven de voornoemde dorpen, (op dat ick Ertingen dat verdroncken is, Vremdijck en Willemskercke, by elckander gelegen, voorbyga) is Noten begrepen, daer Pieter van Houten, Admiraal van de zee onder Hertogh Philips de Stoute, geboren is; en Andijck en Saemslacht, na de salm, als mengeloofst, dus genoemt, eertijts aensienlijck door een kasteel, dat Hertogh Philips de Goede in 't jaer 1500 ccc lxi daer heeft doen bouwen, 't welck sedert vervalten, en door de Nederlandtsche oorlogen verwoest is. Oock leyt hier een Commandery der Ridders van Malta, dat eertijts een Prioorship der Tempeliers was, 't welk *Geeraerd van Maelstede*, Ridder, in 't jaer 1500 ccc lxxxi deê bouwen; wiens nasaten vele jaren 't gebiedt over dese plaets gehad hebben: doch sedert is sy overgegaen aen 't geslacht *vanden Schoutete*.

Iaermaercken.

Axel heeft oock sijn deel van 't strenge oorloghs-lot gehad; want in 't jaer 1500 ccc lxi hebben de Gentenaers, die tegen Philips de Goede opstonden, sich hier versterckt; dies sy, door 't volck van den gemelden Hertogh, om datse die van Gent te veel aenhangen, en verstant met haer hadden, belegert, ingenomen en verbrant is. Als de Borgers en inwoonders op hare kosten de stadt weer opgebouwt hadden, heeft men haer in de laetste oorlogen soo versterckt, datse voor 't geweld van hare vyanden, indien hen self geen moed ontbreekt, kan beschermt worden. Sy was weleer de Heerlijckheit en gaf de toenaem aen een doorluchtigh geslacht, 't welck is in 't gene, dat men *van der Gracht* noemt, vermolten; die 't Patroonschap oft het recht van instelling in de kerck hadden, en van de selve aen dat *van Liedekerke* gekomen. Die van 't huys *van Gistelle* hebben oock vele jaren 't gebiedt en eygendom van dese plaets gehad. Tegenwoordigh is sy onder de heerschappy van de Staten der vereenighde Nederlanden.

Elenden.

In d'oorlogh verbrant.

weder opgebouwt en versterckt.

Oude Heeren.

T E R N E V S E.

Versterckt.

Dese plaets behoort niet onder Eygen, maer onder Rijcks-Vlaenderen, en heeft eertijds haren Schout, Schepenen, en andere Bedienaers van 't Gerecht gehad. De vereenighde Staten hebben haer eerst sterck gemaect, en met soldaten voorzien: sy is oock de moeyte wel waerdigh, want de Konst, door de Nature geholpen, heeft haer niet behoeven af te slooven, om haer tot een aenmercklijck Fort te maken; dewijl

sy aen de Hont oft Wester-Schelde, in 't midden van landeryen, die alle twaelf uren met yder eb en vloet droog en onder loopen, gelegen is, waer doorse byna ongenaekbaer en niet te bespringen is. Sy heeft haer naem van hare gedaente, om datse, als terstont geseyt is, een neus gelijckt; en is als een Caep oft uytstekendt hooft van Vlaenderen aen dese sijde. Sy leght omtrent twee mijlen van Axel, en in 't selve gebiedt en Heerlijckheit: oock is sy gelijck de haven van Axel, waer door sy in de Hondt met hare schepen kunnen komen.

Gelegenheyt.

Naem.

't BELEGH VAN HVLST,

Door de wapenen der

Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van Sijn Hoogheyt

FREDERICK HENRICK,

Prins van Oranje, &c. Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

Waerdig-
heyt der
stadt.

U L S T is heden een van de voornaemste Steden van Vlaenderen, en het hooft van Hulster-ambacht. Van wie datse stadts-rechten ontfangen heeft, en bemuert, vermeerdert en verbeterd is;

en hoe datse in 't jaer M D X C I door Prins Maurits voor de Staten, en vijf jaren daarna door den Aerts-Hartogh Albertus voor de Koning van Spanje, vermeerstert is, hebben wy terstont te voren in hare beschrijving verhaelt.

Doot van
Graef
Henrick.

In 't jaer M D C X L heeft Sijn Hoogheyt de Prins van Oranje sijnen Neve Graef Henrick Casimir van Nassou, Gouverneur van Vriesland, naer Hulst gesonden, by welcke de troepen van de Colonel Hauterive sich verwoegden, die te samen 't Fort Nassou veroverden; doch alsoo de gemelde Graef Henrick op een anderen aanslagh uyt was, is hy van de Spaenschen ontmoet, en in een heftigh gevecht soo geschoten, dat hy 'er van sturf. Maer in 't jaer M D C X V heeft de Prins sijn voornemen van dese Stadt te belegeren, dat hy toen scheen te hebben, hervat: want hy trock met sijn leger in Vlaenderen, en lagh eenigen tijdt stil te Oost-Ekeloo, van waer hy in 't laetst van September opbrack, en voerde sijn volck naer Marie-kercke, dicht by Gent gelegen; van daer naer de Brughsche vaert, die sy met twee bruggen beleiden, om over te komen; toen reylde hy naer Lovendegem, Landegem, en van daer door Deynse over de Leye tot in Pettegem, daer 't leger des nachts logeerde. Van hier trock het selve door het dorp Gaveren in 't landt van Aelst, daer de Franschen onder Gassion, die by der Staten volck gekomen waren, bleven. Sijn Hoogheyt marcheerde door Melle, Quaetrecht en Wettene; en dewijl te Melle bequame gelegentheydt was om over de Schelde te komen, heeft men van drie gewonne pleyten, onder 't faveur van eenige stucken geschuts, een brugge gemackt, daer 't leger over trock, en door Bervelde naer de riviere Durme, aen welckers andere sijde

Veltocht
van het
jaer 1645.

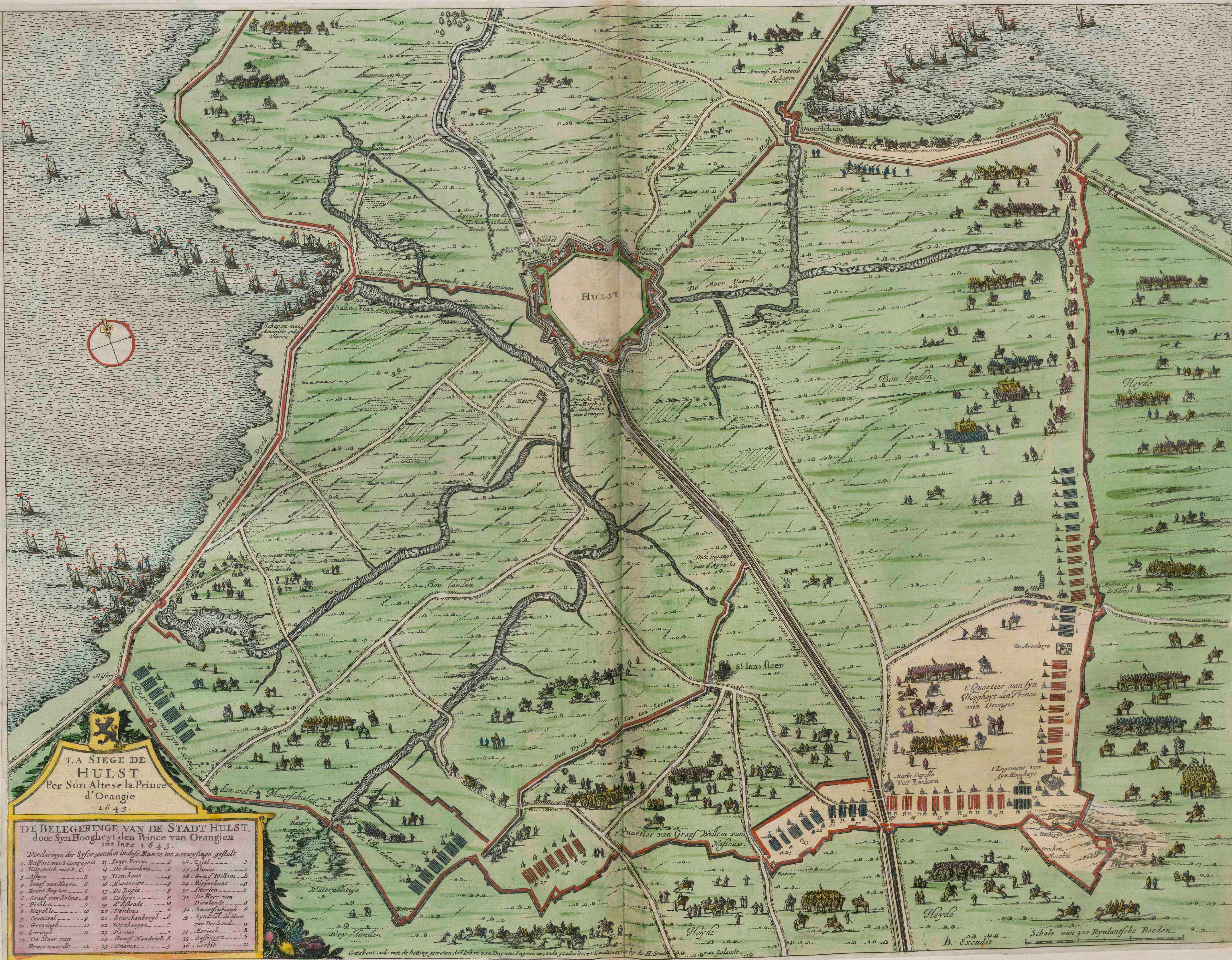
den Generael Beck sich met sijn volck en een stuck geschuts vertoonde. De Prins gaf terstont last op de vyant, soo met musketten als kanon, te chargeren: maer de gemelde Beck ging met de sijne naer Antwerpen, om die stad voor een belegering, en sijn volck voor ongeval te bevrijden, en kon sijn stuck geschuts niet meê krijgen. Sijn Hoogheyt, het vertreck der Spaenschen siende, stelde terstont ordre om over de riviere te geraken. 't Is ten hooghsten te verwonderen, dat soo een groot leger, in soo weynigh tijts, sonder eenige tegenstant, over vijf groote stroomen quam. Den vijfdien October trock het selve naer Lokeren, en van daer te Steecken, een mijle van Hulst, van waer de Heer van Brederode, met sijn brigade en twee halve kartouwen, voor uyt gesonden wierd, om Hulst te berennen, en eenige passen te verskeren. De volgende dagh quam Sijn Hoogheyt met den gantschen train op de gestelde plaets. Terstont wierden 6000 mannen met haer geveer en schoppen en spaden verordent, om de retrenchementen en quartieren af te steken. 't Fort Absdale hadden de Spaenschen verlaten. Des middaghs wierd belast, dat men de Moerschans, het Santfort, Nassou en Spinola aantasten sou, waer toe de Heer van Beverweert, en de Colonel van de lijfwachten als Oversten verkoren sijn. Des Princen soldaten, hoewel sy seer vermoeyt waren door het gedurigh reysen van seven dagen en byna soo vele nachten, arbeyden met grooten yver en naerstigheyt aen de trencheen, en andere wercken, om 't leger te besluyten en sterck te maken. Prins Willem had last forge te dragen, dat 'er geen volck in de stad sou komen: doch dit kon soo wel niet geschieden, oft de Spaenschen vonden middel, om drie swacke regimenten, onder de Graven van Motterie en Mouscron, en den Colonel Geraldin, daer in te brengen. De Veltmaerschalck Brederode veroverde eenige reduyten: oock wierd het Fort Nassou en andere wercken ingenomen. Twee dagen na des Princen aenkomst bestede men vijf bateryen tegen 't aenkomen van de Spaenschen van buyten. Het leger wierdt

De Spaen-
schen
wijcken.

Hulst
wordt be-
legert.

Over der
soldaten.

De Stadt
wort met
volck ge-
sterckt.

LA SIEGE DE
HULST
Per Son Altesse la Prince
d'Orangie
1645.

DE BELEGERINGE VAN DE STADT HULST,
door Syn Hoogheyt den Prince van Orangie
int laer 1645.

Verclaringe der Syfer-getalen in dese Kaerte tot kennysfinge gestelt		
1. Balfort met 8. C.	13. Jonge Kerens	26. Zijel
2. Kalfpatrick met 8. C.	14. De Guardens	27. Alwa
3. Afsyn	15. Douchant	28. Graef Blum
4. Graef van Doorn	16. Alwaers	29. Kijpshant
5. Graef van Solms	17. De Logie	30. Alwaers
6. Pichler	18. Coligny	31. De Moer van
7. Kijpshant	19. A. H. Strade	32. Douchant
8. Kijpshant	20. Douchant	33. Swaeflandburgh
9. Comwel	21. Swaeflandburgh	34. Syn Hoogheyt de Moer
10. Goringh	22. Douchant	35. van Broderode
11. De Moer van	23. Kerens	36. Morlack
12. De Moer van	24. Graef Hendrick	37. Gijpshant
Beverwaerde	25. Onema	38. Corbie

Getekent ende met de helling gemeten des Tohen van Deynen Ingenieur ende gendarmes Landsmeester by de H. Staat van Zelande

t B E L E G H V A N H V L S T.

Quartieren.

Hestigh schieten.

t Fort Spinola wordt ingenomen.

Des Prinzen voorsicht en sorge.

Contributien.

t Schieten wordt vermeerderd.

in drie hoofd-quartieren verdeelt, t eerste was voor sijn Hoogheyt, het tweede voor de Heer van Brederode, en het derde voor Graef Willem Stadthouder van Vriesslant. De volgende dagen dede men groot geweld op t Fort Spinola, t welck die van Antwerpen met amonitie, vivres en 150 soldaten gesterckt hadden: twee Capiteynen en een Ingenieur sijn voor t selve swaerlijck gewont. Kieldrecht wierd vermeestert, waer door t Fort Spinola alle hulp verloor; en men avanceerde dapper na t selve en de Stadt. Men begon in die tijdt te schieten, en de mortieren wierden gereet gemaect, als de Gouverneur Jaques Hennin, een Wael en kloeck soldaet, aen sijn Hoogheyt versocht, dat sijn vrou en kinderen mochten uyttrecken, t welck hem toegestaen is. Ses dagen nae t begin van t belegh sijn 22; schoten uyt weynige stucken op de stad gedaen; en men had noch drie batterijen met elf stucken gereet. De approchen van de Prins en Brederode waren toen tot aen de graft van t contrescherp gekomen. Die van de Stadt deden des anderen daeghs een uytval met verlies van seven dooden; en wierden de volgende dagh uyt hun travers, dat aen de brugge doorgesneden was, gejaeght. Het Fort Spinola versocht oock verdragh, t welck sy verkregen; de Capiteyn van der Werve trock met sijn volck, 250 mannen sterck, uyt het selve, met haer volle geweer, vliegende vaendelen en een stuck geschuts; men gaf hen 40 wagens tot haer bagagie, en convoy naer Beveren. Hier mede waren alle de Forten en reduyten rontom Hulst ingenomen. t Gerucht, dat de Spaenschen en den Hertogh van Lotteringen aenquamen, om de stad t ontsetten, verdween soo licht als het gekomen was: maer als het vernieut wierdt, sond de Prins eenige vaendelen soldaten naer Bergen-op-Zoom en Breda, om de besettingen der selve te verstercken; op dat sijne vyanden, indien sy die belegerden, werck souden vinden. Ondertusschen quamen eenige Afgesondene van het landt van Waes, om over de contributien te accorderen: Sijn Hoogheyt sond hen by de Gedeputeerde der Staten Generael, aen welcke sy negentigh duysent gulden betaelden, om voor dat jaer van alle onordren en rampen des oorloghs bevrijt te sijn. Seventien dorpen omtrent Dendermonde, en de landen rontom Lovendegem, wierden mede op contributie oft verschoon-gelden gestelt. Nae t winnen van t Fort Spinola begon men van vier batterijen met 17 stucken, die yder 24 pont yser schoten, op de Stadt te donderen, soo vele het geschut verdragen kon; het welck de belegerde belette, datse d'approchen niet konden verhinderen: sy lieten hun geschut oock niet rusten, en toonden, dat hen

geen moet ontbrack; want als sy eenige granaten, die weynigh schade deden, in t leger geworpen hadden, vielen sy uyt met halve piecken, en quetsen vier oft vijf wercklieden: daer na arbeyden sy aen hare traversen, om afsnijdingen te maken. Ondertusschen geraeckten de beleggers op de contreschappen; en maeckten sich gereet, om de traversen te winnen. De galery, die voor veertien duysent guldens bestet was, moest in dertien dagen gereet sijn. In de stad ontstont, door t werpen der granaten uyt het leger in de selve, een brant, die wel anderhalf uur duerde. Sijn Hoogheyt, die alles self begeerde te sien en te ordonneren, volgens sijne gewoonelijcke dapperheyt en naestigheyt, was omtrent die tijdt in groot gevaer van sijn leven, door een granaet die uyt de stad quam: welcke heftigh aengetast wierd, soo door gedurigh schieten als t werpen van granaten. De galery van de Heer van Brederode wierd overgebracht, soo dat men begon te mineren: Sijn Hoogheys galery omtrent half over sijnde, heeft men met een rijsdam voort de graft, die 108 voeten breed en ses oft seven diep was, gevult, om over te komen. Ses oft seven dagen voor t overgaen wierd een jongen, uyt de Stadt komende, gevangen, die een brief van den Gouverneur aen den Generael Beck, in de Fransche tael geschreven, by sich had, waer van d'inhout in t kort dusdanigh was: *Mijn Heer, ick heb tot drie reysen mijn best gedaen, om mijn brieven door t leger te krijgen, doch t elckens vruchteloos. Wat het bewaren van de Stadt aengaet, u Excell. kan sich verskeren, datse in een klemmende handt is, en dat ick die soo lang sal beschermen, als iemant der kloeckste krijghslieden, die in t leger van den Koning onsen Meester sijn. Voorts maeck ick u Excell. bekend, dat de vyant aen twee sijden in ons contrescharp is, en van acht batterijen, behalven t werpen van vele granaten, gestadigh op de Stadt speelt; soo dat wy dach en nacht tegens elckander beesigh sijn, t welck veel volcks ombrengh. Maer urwe Excell. kan oordeelen, derwyl de vyant soo naby is, dat hy de galery stelt, hoe veel tijds hy behoeft, om tot sijn voornemen te komen; want yder plaets moet, door gebreck van bystant, eyndelijck verlooren gaen, &c.*

De belegerden toonden oock, dat hunne kloeckmoedigheyt noch niet overwonnen was; want sy staken een mijne aen, en de brant in eenige wercken van sijn Genade de Heer van Brederode, waer door ses soldaten bleven, en drie met aerde bedeckt, die daer uytgetrocken en gesalveert wierden: ses andere sijn door een granaet geraect, waer van drie gedoodt sijn, als een Ingenieur, een Vaendrager, en een arbeyder; de drie andere waren

Sijn Hoogheyt is in groot gevaer.

Galeryen overgebracht.

Brief van de Gouverneur.

Kloekheyt der belegerden.

HVLST.

't B E L E G H V A N H U L S T.

levendigh met aerde bedeckt, was. De tweede November verlieten de Spaenschen het Fort Moncada. Sijn Hoogheyt deê soo vreesfelijk op de stadt van alle batteryen schieten, dat 'er in 24 uren 280 schoten gedaen wierden: toen liet hy, dewijl de galeryen over waren, de stadt door een trompetter opeyschen; waer op de Gouverneur beleefdelijck antwoorde, dat hy die, sonder d'eer van een goet soldaet te verliefen, noch niet kon overgeven. Als men sijn besluyt sagh, maeckte men gereetschap, om met geweld te krijgen, 't gene hy met verdragh niet wilde geven. Doch als de belegerde gewaer wierden, dat het stormen aenstaende en ten hooghsten gevaerlijck was, versochten sy, door 't slaen op een trommel, dat men in onderhandeling sou komen. Terstont deê men het geschut swijgen, en de belegerde sonden twee Capiteynen als gyselaers uyt; daer tegen Sijn Hoogheyt twee andere van de sijne binnen sond. 't Verdragh wierd gesloten, en de belegerde kregen seer eerlijcke voorwaerden, op welcke den vijfden November de besetting, 700 mannen sterck, uyt Hulst naer Antwerpen trock; en wierden met convoy en vele wagenen, om hare goederen te vervoeren, voorsien. De Colonel Geraldin wou in 't verdrag niet stemmen, en seyde, dat men de stadt noch eenige dagen houden kon; maer d'andere Oversten oordeelden het tegendeel, en beschuldighden hem, dat hy sijn plaets te haest verlaten had, en datse daer door van buytenwercken ontbloot, en te eer tot overgeven gedwongen waren. Men vond, be-

De stadt
wort op-
geeyfcht,

en ver-
soeckt
ver-
dragh;

dat geslo-
ten, en
vol-
bracht
wordt.

halven 't groot en kleyn geschut, vijf-en-seventigh duylent ponden pulver, veertigh duysent ponden lonten, en ander oorlooghs-gereetschap in de stadt. Dus is dese sterke plaets in een maent tot overgeven gedwongen; waer over seker Nederlants Schrijver seght: dese overwinning is niet, sonder een aenmerckelijcke hulp des Allerhooghsten, verkregen: want soo lang als het belegh duerde, is het soo een lieflijck, aengenaem, en daer toe dienstigh weder, geweest, als men van Godt sou konnen wenschen; derwijl geen koude nocht hitte, geen storm nocht onweer, nocht nauelijcks een druppel regen is gevallen, die het werck en de voortgang van 't leger gestut heeft; hoewel het soo diep en in 't hevighst van den gemeenlijck natten en kouden herfst was: soo dat d'wonders der vereenighde Nederlanden die op een bysondere wijze Godt moeten toeschrijven.

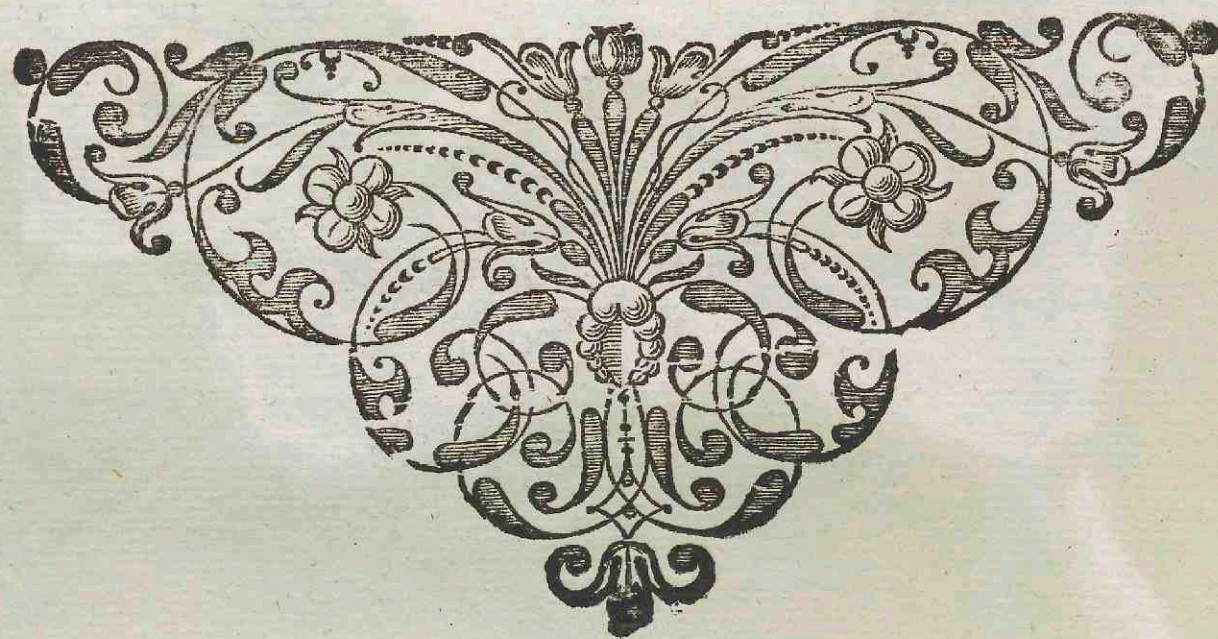
Oorsaken
deser
overwin-
ning.

Sedert dese verovering is Hulst stercker gemaect, en met verscheyde nieuwe wercken voorsien; derhalven hebben wy d'aftekening van hare tegenwoordige uysterlijcke gedaente, gelijk die nu gefortificeert is, tot meerder vernoeging der lesers, hier by gevoeght.

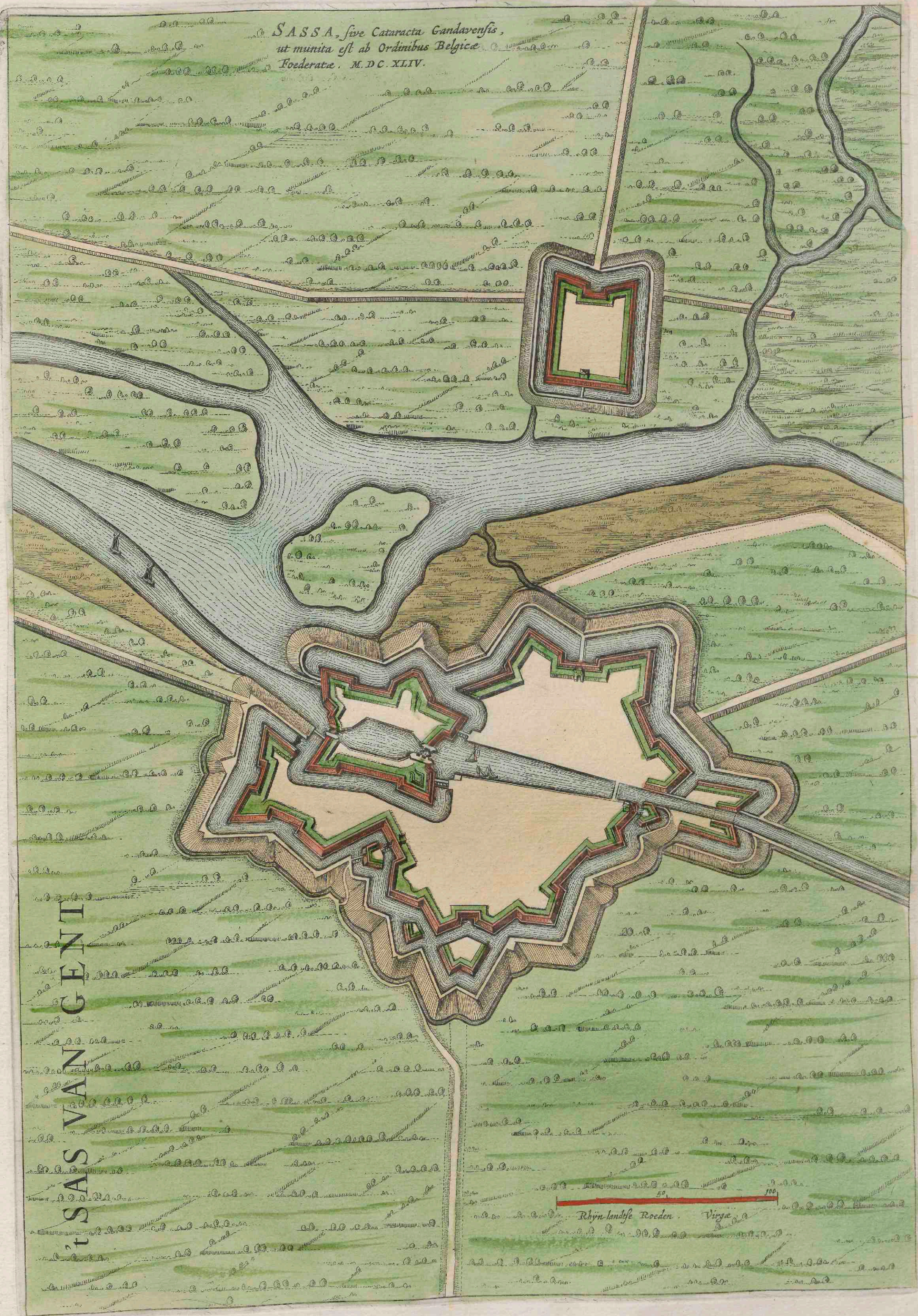
De Heer Constantin Huygens, Geheym-schrijver van Sijn Hoogheyt, heeft op de wonderlijcke drooghte van de tijdt des beleghs dese volgende regelen gerijmt:

November is aen't gaen, en 't stuyft in HULSTER landt,

Als stont de weerelt in der lange dagen brandt;
Gepluynde Ionckerkens, die noode sijt bestoven,
Beklaeght dit stuyven niet, 't is stof om Godt te loven.

SASSA, sive Cataracta Gandavenfis,
ut munita est ab Ordinibus Belgicae
Foderatae. M.DC.XLIV.

DE BELEGERING
van
't SAS VAN GENT,

Door de wapenen der
Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van Sijn Hoogheyt

FREDERICK HENRICK,

Prins van Oranje, &c. Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

Naem.

*Sterckte
en eygen-
schap.*

ET SAS VAN GENT heeft desen naem, om dat het een Sas, sluys oft schuttinge is van de riviere Leye oft waterloop, die men de Nieuwe vaert noemt, welke sich niet wijdt van daer in de Hont

oft Wester-Schelde uytstort: in voegen, datse daer door het water kunnen in en uytlaten na de gelegentheyte des tijds. Die van Gent hebben dese plaets, in de laatste oorlogen, dewijlse voor hen van groot belang was, tot een uytmaten stercke Fortresse gemaect; te meer, vermits men het met recht noemen kon, een Bolwerck voor Gent, een Burght voor 't Lant van Waes, en een Poort van Vlaenderen.

*Verbrant
en weder
opgebout.*

In 't jaer M D LXXII is dese plaets, door sommige nieuw-overgekomen Engelschen, ingenomen en afgebrant: doch die van Gent hebben haer sedert weder opgemaect. In 't jaer M D LXXXIII heeftse de Hertogh van Parma, door de Marquis van Rutbais en Montigny, nevens Hulst en Axel, doen innemen, en verstercken. Voor eenige jaren is sy noch met een buytewerck vergroot.

*Oorsaken
van het
beleg.*

De Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden, en haren Opper-Veltheer de Prins van Oranje, hebben lange tijdt het oogge op dese Sterckte gehadt; vermits datse welgelegen is, om hare troepen daer door in Vlaenderen te brengen, en de koophandel der Zeelanders te meer te versterken. Dies hebben sy eenige jaren na gelegentheyte gewacht, welke in 't jaer M D C XLIV geluckelijck voor hen verscheen: want de Koning van Vranckrijck had toen een leger in 't zuydeynde van Vlaenderen voor de stadt Grevelingen, die hy pooghde te dwingen, gelijk oock geschiede.

*De Prins
versa-
melt sijn
leger,*

Dese occasie namen sy in acht; dewijl de Prins van Oranje in Junii te velt quam, na dat hy sijn volck te scheep voor Rammekens versamelt en te Philippine gelandt had, van waer

sy naer Assenede marcheerden. De Heeren Staten deden toen openbare gebeden, om de segen des Allerhooghten over haer voornemen te verwerven, in alle kercken doen. Sijn Hoogheyt deê het leger afsteken, en een trencher rontom opwerpen. Daerna trock d'armee naer Ekeloo; en van daer te Heygem oft Belleverhoeck over de Lieve, en quam de selve dagh te Maldegem. Aen de gemelde riviere by de brugge maeckte men een stercke redout, nevens noch eenige kleynder op de wegh naer Sluys en Aerdenburgh, langs welke de vivres aengebracht moest worden. Als men van daer den 25 Julii opbrack, had de Heer van Brederode met sijn brigade de voortocht; en 's nachts volghde het geheele leger, met al 't geschut en andere krijghs-saken. De volgende dagh quamen sy aen de Gentsche vaert oft Leye, daer la Chapelle met drie hondert swemmers 's nachts over geraeckte. Toen leyde men biesbruggen omtrent het Fort Riemen over de selve rivier; waer op Prins Willem, die met ses Regimenten de voortocht had, volghde, en daer op terstont de gantschen train byna sonder eenige resistentie; dewijl onlangs te voren vijf Regimenten, tot ontfet van Grevelingen, van daer genomen waren; in welckers plaets eenige boeren de wacht hielden, die noch duyfsent mannen van Gent verwachtten, maer de selve quamen te laet. Sijn Hoogheyt, dese goede gelegentheyte siende, liet terstont de schanssen Ter Donck, Roonhuysen, Riemen, Selfaten, 't Hey-fort oft S. Fransoys, en Santfort oft S. Anna innemen, welke alle aen de gemelde vaert van 't Sas van Gent, om die te beter te versterken, gelegen waren. Daerna sijn de Schanssen S. Pieter, S. Bernaert, S. Eloy en S. Steven veroverd.

Don Andrea de Parado, Gouverneur van 't Sas, een Spanjaert, begon gewaer te worden, wat de Prins voor had; dies deê hy al de huysen en hoven in Rapenburgh, die hem in 't beschermen hinderlijck waren, afbranden;

*breecks
op.*

*wint ver-
scheyde
schans-
sen.*

*en bele-
gert het
Sas;*

SASSA GANDENSIS
OBSESSA et EXPUGNATA
ab Illmo Principe
FRIDERICO HENRICO
Principe Arantionensium, Comite Nassaviæ, &c.
Auspiciis DD. Ordinum Belgii Confederati
ANNO MDCXLIV.

Numerorum Explicatio.

1 Les Gardes de son Alt.	6.
2 Comte Maurice.	6.
3 V. Estrade.	10.
4 Coligny.	9.
5 Ouchant.	9.
6 Maison neuve.	9.
7 Houterive.	9.
8 Pickler.	6.
9 Comte de Horn.	7.
10 Oude forens.	6.
11 Crommel.	9.
12 Alord Craving.	9.
13 Goring.	9.
14 Harbert.	10.
15 Beverwaert.	6.
16 Comte de Solms.	6.
17 Jonge Forens.	6.
18 Gilpatris.	7.
19 Belfort.	7.
20 Hasquin.	7.
21 Stakenbrouck.	7.
22 Wynbergen.	5.
23 Broderode.	5.
24 Comte Henry.	4.
25 Ernst Ruyter.	5.
26 Oude man.	7.

Litterarum Explicatio.

- A. Castra Principis. Quartier de son Altesse.
B. Castra Com. Gulielmi
Quartier du C. Guillaume.
C. Castra D. de Nordwijck
Quartier de Nordwijck.
D. Castra Principis Talponti
Quartier du Prince de Talmonde.
E. Castra Broderadii. Quart. D. Broderode.
F. Accessus C. Castris Principis
Orangii ad Salsam.
Approches du Prince de Orange.
G. Accessus Broderadii ad Salsam.
Approches de Broderode.
H. Accessus D. de Nordwijck ad Salsam.
Approches du Quartier de Nordwijck.
I. Intercisio Aggeris facta ab Hispanis
ad inundandas terras circumjacentes.
Digues que les ennemis ont coupées
pour inonder le pais.
Timulus super quo tormenta
i. Batterie
Receptus i. Redoute
c. Equitum sedes. Cavallerie.
Centuriæ Compagnies.

Echelle de 300 verges Observée sur le lieu par
N. Renart Belamont, Arithmétique.

DE BELEGERING VAN 't SAS.

den; en verfocht aen Sijn Hoogheydt, dat
sijn huysvrouw en kinderen onverhindert
mochten uyttrecken, 't welck hem vergunt is.
In 't laetste der gemelde maent ontving de
Prins tijding, dat Grevelingen sich aen de
Franschen overgegeven had. Op die tijdt was
der Staten leger alreede volkomen gesloten,
en met een graft, twintigh voeten breed, om-
graven, sonder eenigh belet der Spaenschen,
die omtrent Gent begonden te vergaderen.
De approchen, soo van Sijn Hoogheys quar-
tier, als uyt d'Austrische polder over het schor-
re oft verdroncken lant, wierden mede aen-
gevangen: d'eerste sijn in drie dagen soo ge-
vordert, datse op de belegerde met musketten
chargeerden; en men beval op 't eynde van
d'eene approche een batterye tot acht halve
kartouwen te maken, waer op die van binnen
dapper schoten, om 't selve te verhinderen;
maer te vergeefs: want sy wierd in twee da-
gen soo ver gebracht, dat men den derden
dagh 't geschut daer op stelde. In 't begin van
de maent Augustus reysde Don Francisco de
Melo door Gent, om hem tot Meulenstege
by 't Spaensche leger te voegen: des anderen
daeghs volghden hem twee duysent paerden,
en soo veel voetvolck van den Hertogh van
Lotteringen, die sich te Saffelaer, omtrent een
mijl van der Staten leger, neêrsloegen. Sy
namen al de Forten langs de Leye, die de Prins
gewonnen had, weder in; en trocken over de
selve naer 't quartier van Sijn Hoogheydt: waer
op hy in aller haest 't geschut op alle batte-
ryen liet brengen, om hen te verwelkomen.
De Graef van Ysenburgh maeckte een lange
trenchee op de heyde, en op eenen hoogen
heuvel oft bergh een baterye. Tusschen de
ruyters geschiede een schermutseling soo nae
by 't leger, dat het kanon daer op afbrande.
Ondertusschen liet de Prins sijn leger met
horenwercken, halve manen en ravelijns ver-
stercken; en ging self d'aprochen besien. De
belegerde deden onlangs daer na een uytval
met twee hondert mannen; maer wierden,
nae een hevigh gevecht, weder te rug tot bin-
nen hare palissaden gedreven. De Spaensche
schoten dapper uyt hun leger op het quartier
van de Heer van Brederode; waer over in 't
selve eenige traversen wierden gemaect, en
des Konings volck met de selve munt betaelt;
't welck men met kanon en musketten ver-
volghde. De Prins deê de trenchee in de
sappe dicker, en de selve wijder maken: oock
wierd de halve maen, gelegen voor de buyte-
grast, die 70 voeten wijd is, ingenomen; in
welckers hoeck een batterye, en noch drie
andere een weynigh oostelijcker op de rant
der gemelde graft sijn gemaect, om onder
de gunst van 't geschut de rolbrugge over te
brengen, waer toe men drie oft vier dagen

groote voorbereyding maeckte. De guarden
oft lijfwachten van Sijn Hoogheydt, de Heer
van Brederode, en der andere hooft-officieren
is, op haer ernstigh verfoeck, toegestaen en be-
volen, datse twee bruggen soudent overbren-
gen, 't welck de volgende dagh, onder 't faveur
van 17 stucken geschuts en menigthe van
musketten, gedaen wierd, met verlies van een
Capiteyn, twee sersgianten, en de soon van den
Heer Herberts, een dapper krijghs-helt, nevens
noch omtrent 30 gemeene soldaten, soo ge-
doot als gewont. Het sapperen deê men
voortgaen, en eenige ponten in d'aproche
brengen, om daer meê de gemelde bruggen,
tot het overvoeren van verscheide behoeften,
te stijven. De galery over de tweede graft, die
men 180 voeten wijd en 10 diep achte, is on-
dertusschen voor veertien duysent en vijf hon-
dert gulden, en in 12 dagen, aengeboden te
maken. De Graef van Hoorn, als hy de wacht
had, veroverde een travers; en men wierp een
andere op. De volgende dagh veroverde de
Heer van Chastillon d'overige travers der
Spaenschen, met verlies van een Capiteyn,
een Lieutenant, verscheiden dooden en vele
gequetsten, die meest van de wal geschoten
wierden. De overgebrachte bruggen waren
niet sterck en bequaem genoegh om het ge-
schut over te voeren, dat men op de bateryen
in 't conterscharp gebruicken sou; dies besloot
men een swaerder brugge te leggen. Oock
wierden twee nieuwe bateryen, d'eene voor
duysent en d'andere voor seven hondert gul-
dens bestee. In 't laetste der maent wierd het
werck seer gevordert, en allerhande gereet-
schap bygebracht; niet sonder eenige scher-
mutselen te houden over het sappeeren. Die
van 't Sas lieten eenige stucken sincken, om
d'arbeyders te beletten; doch de beleggers
hadden sich daer tegen voorsien, en gingen
even dapper voort; waer toe, en om het ca-
non der belegerde vruchteloos te maken, sy
oock twee bateryen op het conterscharp stel-
den. De Heer van Brederode is ondertusschen
langs de Zeedijck soo vele genadert, dat hy
tot aen de laetste doorsnijdinge quam, daer
hy een battery voor 't geschut, en een voor
mortieren opgeworpen heeft, om die van bin-
nen in 't hart aen te tasten; 't welck hy in 't
begin van September in weynige dagen vol-
bracht. De belegerde siende, datse aen ver-
scheide sijden soo fel besprongen wierden, be-
sloten een goet accoord te bedingen, en son-
den daer toe twee Capiteynen aen Sijn Hoog-
heydt; waer op den vijftden September het ver-
dragh gemaect en onderteeckent is. Des an-
deren daeghs is de besetting uytgetrocken: en
alsoo is dese stercke en vermaerde Fortresse,
die van alles wel voorsien was, in ses weken tot
overgeven gedwongen.

i welck
met ap-
proche-
ren ge-
naerdert
word.

De Spaen-
schen ko-
men tot
ontset.

Scher-
muts-
eling.

De legers
schieten
op elck-
ander.

Bruggen
overge-
bracht.

Buyte-
wercken
veroverd.

Eenige
nieuwe
bateryen
gemaect.

De bele-
gerde
swichten,

en geven
sich over.

't H V Y S T E G E N N E P,

met sijne

B E L E G E R I N G,

Door de wapenen der

Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van Sijn Hoogheyt

F R E D E R I C K H E N R I C K,

Prins van Oranje, &c. Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

Een
plaetse
van be-
lang.

E N N E P is in dese laetste Nederlantsche oorlogen een plaetse van groot belang voor de Koning van Spanje en den Staet der Vereenighde Nederlanden geworden: want het Staten volck konden

de Spaenschen daer door in een gestadige onrust houden. Het was oock als een magesijn, oft huys van voorraet, van alle de steden in 't over-quartier van 't Vorstendom Gelder, waer door men de eetwaren, en alles wat men in de landen, onder de Koning staende, van nooden had, uyt de Vereenighde Nederlanden kon bekomen, die men van daer langs de Mase opwaerts, ja self tot in Brabant, behendig wist te versenden. Daer benevens was het een gevaerlijcke en hinderlijcke plaetse voor de Heeren Staten, soo lang het door de Spaenschen ingehouden en beset wierd; want sy hielden de scheep-varende lieden op de Rhijn en Wael, insonderheyt als Sijn Hoogheyt de guarnisoenen daer omtrent gelicht en in sijn leger had, in gedurige vreesse. Oock was her hen dienstigh en welgelegen, om daer uyt verscheide aenslagen op eenige plaetsen, onder der Staten gebiedt staende, te maken.

De Keyser Ferdinand de tweede, de Koning van Spanje, en de Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden, hebben in het jaer M D C XXXI een neutraliteyt oft onpartijdigheyt van verscheiden steden in 't Landt van der Marck, den Ham en Lunen, &c. besluten: waer op de gemelde Staten in 't Vorstendom Cleve de steden Duysburgh, Ravestejn, Gennep en Roer-oort vry stelden; gelijk oock de Spaenschen eenige stedekens in 't lant van Gulick deden. Doch dese neutraliteyt is niet lang onderhouden; want als des Konings volck, in 't jaer M D C XXXVI, Schencke-schans

door een aenslagh veroverd hadden, hebben sy terstont het Gennep-Huys, 't welck van alle sterckte ontbloot was, wederom gefortificeert; en souden 't selve met Ravestejn gedaen hebben, indien de Vereenighde Staten hen niet voorkomen waren: dewelcke besloten, in aenmercking van d'ongeleghentheydt hier uyt voor hen ontsaen, 't selve Huys te belegeren, en, soo 't mogelijk was, den Spaenschen uyt de handen te wringen. Tot desen eynde is Sijn Hoogheyt de Prins van Oranje den VII Junii in 't jaer M D C XLI met der Staten leger van Lit en Littoyen, daer hy eenigen tijdt gelegen en sijn volck vergadert had, opgebroken; en nam sijn wegh naer de Grave, daer noch verscheide cornetten ruyteren uyt de Geldersche en Over-Yffelsche garnisoenen by hem quamen. De volgende dagh quam hy met de ruytery ontrent Gennep, gelijk oock des anderen daeghs het voertvolck, sterk twee hondert en twee-en-twintigh vaendelen te voet, en voerden meer dan hondert stucken geschuts met hen. In dit Fort oft Huys van Gennep, dat men naest Schencke-schans het sterckste in de vereenighde Landen acht, was Thomas Preston, een geboren Yrlander, en een out en kloeck soldaet, Gouverneur: dese siende, dat men de plaetse aentasten sou, verliet het stedeken Gennep, 't welck terstont door Sijn Hoogheyt beset wierdt.

Dus is dese Sterckte met het geheele leger omringt, en terstont door de Veltheer vijf hooft-quartieren verordent, als sijn eygen, dat van Graef Willem van Nassou, den Oversten Ferens, de Graef van Hoorn, en Graef Henrick van Nassou; dese wierden in aller haest afgesteken, en nevens de geheele circumvallatie oft omtreck soo spoedigh opgemaect en voltrocken, datse in acht dagen in volkomen defentie waren. In die tijt quamen eenige vrouwen, met toestaen van Sijn Hoogheyt, uyt het kasteel, en meenden in 't stedeken

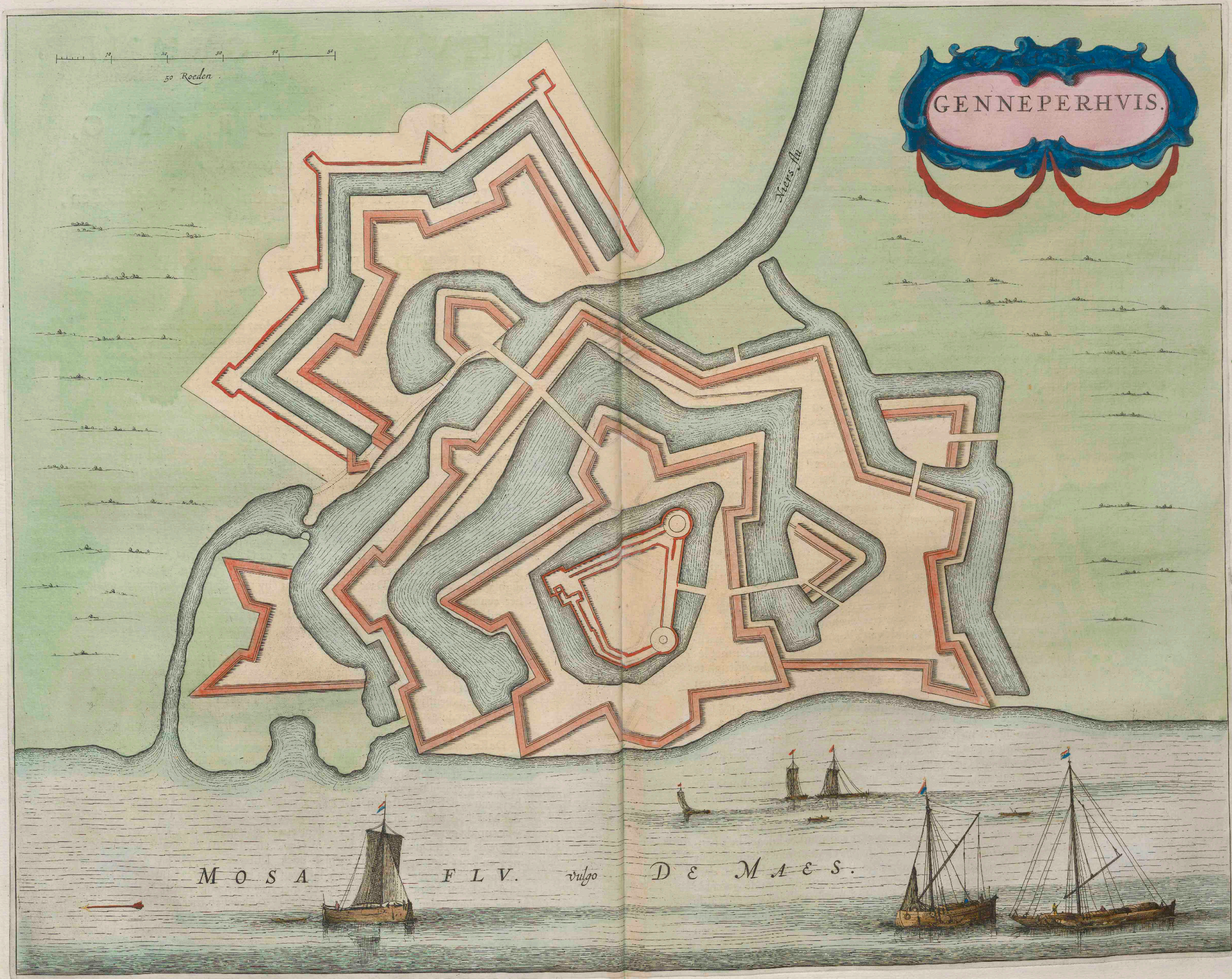
Op niet
door de
Spaen-
schen ge-
sterckt.

De Prins
komt te
velde.

Gouver-
neur de-
ser plaet-
se,

welcke be-
legert
wordt.

Quartie-
ren.

50 Roeden

GENNEPERHVIS.

M O S A

F L V. vulgo

D E M A E S.

t H U Y S T E G E N N E P,

Gennep te blijven, maer moesten terstont van daer vertrecken; dies sy haer naer Venlo en Roermond begaven. De belegerde schoten sterck op het leger; terwijl de Prins het Huys te Middelaer rontom versterckte, en een halve maen voor den ingang deê maken. De mortiers van de bateryen over de Mase deden een proef, en worpen eenige granaden in 't Huys, die sulck een kracht baerden en ellende veroorsaecten, dat het gekerm in 't leger gehoort werd: waer op die van binnen de selve en de volgende dagh de gemelde bateryen door haer canon seer beschadighden, en byna onvruchtbaer maeckten.

Aenval der Spaenschen op 't leger,

die weder verwacht werden.

Approchen begonnen.

Prins Willem komt in 't leger.

Den twintighsten der gemelde maent quamen twee duysent vuer-roers van Gelder langs Goch, Asperen en Driesburgh, in een groote warande tot dicht onder Middelaer; daerse die nacht, wat gerust hebbende, van trocken, en deden een proef op 't quartier van de Graef van Hoorn, daer langs sy meenden deur te breken; doch vonden het in sulck een gestalte, datse na eenigh gevecht raetsaemst vonden, met verlies van eenige dooden en gequetsten, af te trecken. Op de selve dagh bracht men al het geschut op de bateryen, en men maeckte gereetschap, om de belegerde van verscheyde sijden te beschieten. Het leger stont oock dese en de volgende nacht in slagh-orde; overmits het scheen, dat de Spaenschen hun voornemen pooghden te hervatten, doch sy quamen niet aen; maer lieten haer, niet wijt van des Graven van Hoorns quartier, met omtrent 18 cornetten ruyters, nevens een goet getal vuer-roers, in 't vlacke velt sien; en dreven de wercklieden, die buyten het quartier eenige wercken maeckten, weder binnen; doch gingen daerna van hier naer Kranenburgh. Sijn Hoogheyt beval eenige ruyters haer na te trecken, om op haer voornemen te letten. Twee dagen daer na wierd de huysvrouw van de Gouverneur op een koets, door een trompetter van Sijn Hoogheyt, van 't Huys gehaelt; sy had by haer twee van sijne dochters, en eenige huysgenoten tot haren dienst.

Den xxiv van de meergemelde maent begonden de Franschen te approcheren na het hoornwerck aen de Kleeffsche sijde, 't welck oock uyt het quartier van sijn Genade Graef Willem, onder de gunst van 't canon, aen d'oversijde van de Mase geschiede. Dese nacht werd aen de beyde sijden met musketten dapper gechargeert, dewijl die van binnen tegen die van buyten gedurigh aen werckten. De volgende dagh quam de Jonge Prins van Oranje, die onlangs te voren uyt Engelandt gekomen was, in 't leger, en wierd met groote eerbieding ontfangen. Het Spaensche krijgsvolck brack op in die tijdt, en vertrock naer

Venlo. De volgende dagh vielen die van binnen met twee hondert mannen in de Fransche approchen; maer wierden wederom ingedreven: en de gemelde natie quamen met hare wercken tot op den oever van de Maes, omtrent hondert treden van de belegerde. Men maeckte oock drie corps de guarden tot een versekering en uytvlucht voor d'approcheerders: en die van binnen deden weder een uytval; doch wierden haest weder ingedreven. Eenige van de Staten ruyters, die op kuntschap uyt waren, vonden de Spaenschen omtrent Venlo, daer sy haer eenighsins begroeven. In 't wederkeeren sloegen de gemelde ruyters een convoy, dat naer de Spaenschen wilde, en veroverden omtrent veertigh paerden. In de laetste dagen der voorseyde maent heeft men een baterye aen 't Fransche quartier gemaect, daer drie soldaten en een Ingenieur swaerlijck gequetst wierden. In 't quartier van de Velt-Maerschalck Graef Willem bracht men ses stucken geschuts, en ses halve kartouwen op de baterye der Franschen. In 't begin der maent Julii wierd dagh en nacht aen d'approchen en bateryen gearbeyt en seer genaerdert: oock heeft men afgrijsselijck op het Huys van vier bateryen geschoten en vele granaden daer in geworpen: waer op die van binnen niet stil waren. De beleggers quamen met hare loopgraven soo dicht aen d'uyterste wercken, dat d'arbeyders d'aerde daer in konden werpen; 't welck het uytvallen der belegerde verhinderde. In dese tijdt sijn de Spaenschen, die omtrent Venlo lagen, van daer hooger opwaerts naer Stevens-weert getrocken. Ondertusschen deê het Staten leger alle vlijt, om hare approchen te vorderen, en nieuwe bateryen en andere wercken te maken. Den xiv der voorseyde maent Julii, des morgens ten vier uren, brachten sy aen de westzijde van 't Fort een brugge over de naeuwe oft nieugegraven Niers, die onder met ledige en dichte vaten, om de selve driftigh te houden, gemaect was; in 't midden waren twee wagen-raders, om die bequamelijck en met weynigh arbeyt spoedigh over 't landt te water te brengen: de gene die dit werck deden, sijn yder met een goede somme vereert. De belegerde, dit vernemende, vielen sterck uyt; maer wierden, met verlies van eenige dooden, weder ingedreven. Sy schoten uyt het Fort met loode koegels, die van binnen met keysteen ge vuld waren. De Velt-Maerschalck Graef Willem van Nassou wierd in dese dagen met een musket-koegel in 't hangen van sijn buyck door een schampscheut geraeckt, doch binnen weynigh dagen daer van genesen. In 't quartier van de gemelde Velt-Maerschalck verbranden des avonts al de hutten van een geheel Regiment; sonder dat men

De belegerde doen uytvallen.

Bateryen gemaect,

en de belegerde harder aengetast.

Brugge overgebracht.

Graef Willem wort gequetst.

M E T S Y N E B E L E G E R I N G.

*Twee hal-
ve maen
gewon-
nen.*

*Boertery
der bele-
gerden.*

*De Colo-
nel Huy-
gens ge-
schoten.*

*Stercke
deser
plaats.*

men weet, waer uyt dit ongeluck ontstaen is. De belegerde begonden 's nachts op den stompen toren vuer-teekenen te doen, doch tot wat eynde is onbekent. Aen d'oostzijde verloren sy hare halve maen, die terstont met blinden tegens hen beset is, waer uyt der Staten volck terstont approcheerden by de Maes-kant henen langs het Schoor, 't welck door de langdurige drooghte, en het laege water in de Mase, breed en seer bequaem was, om van buyten by de waterkant de wal van 't Fort aen te tasten, te ondermijnen, en, soo 't van noode was, te doen springen. De volgende dagh is beneden het Fort, dat is, aen de westzijde, oock een halve maen, op de kant der Mase gelegen, ingenomen, waer uyt een sappe over de breedte, oft, om beter te seggen, de doode Niers wierd gebracht, die met rijs, deelen en aerde gevult, en met blinden beset is, en de sapperinge mede by de Maes-kant langs gebracht; sonder dat het die van binnen beletten konden, hoewel sy 's nachts op 't gemelde Schoor een weynigh tot hare bescherming opgeworpen hadden; maer door het gedurigh schieten van de bateryen over de Mase moesten sy 't selve verlaten, om dat 'er geen lijf-berging binnen was. Des anderen daeghs nae 't veroveren der gemelde halve mane deden de belegerde wederom vuerteekenen van den toren; en quamen daerna in groote menigte op de wallen, wenckende met hare hoeden als of sy iets bysonders te seggen hadden: de Heer van Beverweert (representerende de persoon van den Heer Wits, Sergeant Majoor Generael van 't leger) was toen in d'approche, en trat toe, aensprekende een officier die voor aen stont, en vraeghde hem, wat sy begeerden? Daer op die van binnen antwoorden, dat sy voorraet van toeback versochten. D'andere beloofden hen kruyt en loot te geven; waer op men aen weersijden scheyde, en stercker dan te voren 't geschut liet hooren. De selve dagh is de Colonel Joan Huygens, een dapper krijghsman, in d'approche van Graef Willem dootgeschoten, en wierd op een befloten wagen, met swart laken behangen, vergeselschap met vele aensienlijke lieden, naer Arnhem gebracht. De sappe van de beyde zijden langs de Maes-kant wierd met groote naerstigheydt gevordert; de belegerde wierpen gruwelijck met steenen, peck-hoepen en granaden op de sappeerders oft werck-lieden, die in 't eerst wel een weynigh verhindert wierden, maer evenwel voortgingen, en ondergroeven en mijneerden de bolwercken; waer toe het laege water, als geseyt is, haer seer dienstigh was: want het sou anders onmogelijck geweest hebben dit Fort soo haest te veroveren, dewijl de buytewercken (ick swijge d'ongemeene wallen om 't Huys) immers soo sterck wa-

ren, gelijk eenige oordeelen, als de wercken en wallen van de wijtvermaerde stercke stad Breda. In dese tijdt quamen beyde d'Ambassadeurs van de Koning van Portugael in 't leger by Sijn Hoogheyt, met wie sy het middaghmael hielden; als hy, na sijn gewoonte, de wercken besien had, 't welck hy weynigh dagen daer nae deê tot onder de wallen van 't Fort: want alles wierd vaerdigh gemaect om de mijnen aen te steken. Den xxvi Julii quamen de belegerde wederom op de wallen, met haer hoeden wenckende als te voren: maer dewijl sy, als verhaelt is, eens de beleggers bespot hadden, wierd het nu niet geacht, en gedurigh met schieten voortgevaren, tot datse eyndelijck betere teeckens deden; waer op de Gouverneur Preston stilstant van wapenen versocht, en dat men twee voorname persoonen daer binnen sou senden, gelijk hy wederom twee soude uytstenden, om alsoo een goet verdragh te treffen. De Colonel Haute-
*Stilstant
versocht,*
rive, die toen in d'approche van 't hooft-quartier de wacht had, sond de Capiteyn S. Ger-
*en ver-
kregen.*
main met dese bootschap aen Sijn Hoogheyt, die het selve stracks toestont. De volgende
*'t Ver-
dragh ge-
troffen.*
dagh is het accoort te Offel, in 't logement van de Prins van Oranje, gesloten, en bestont in de navolgende punten:

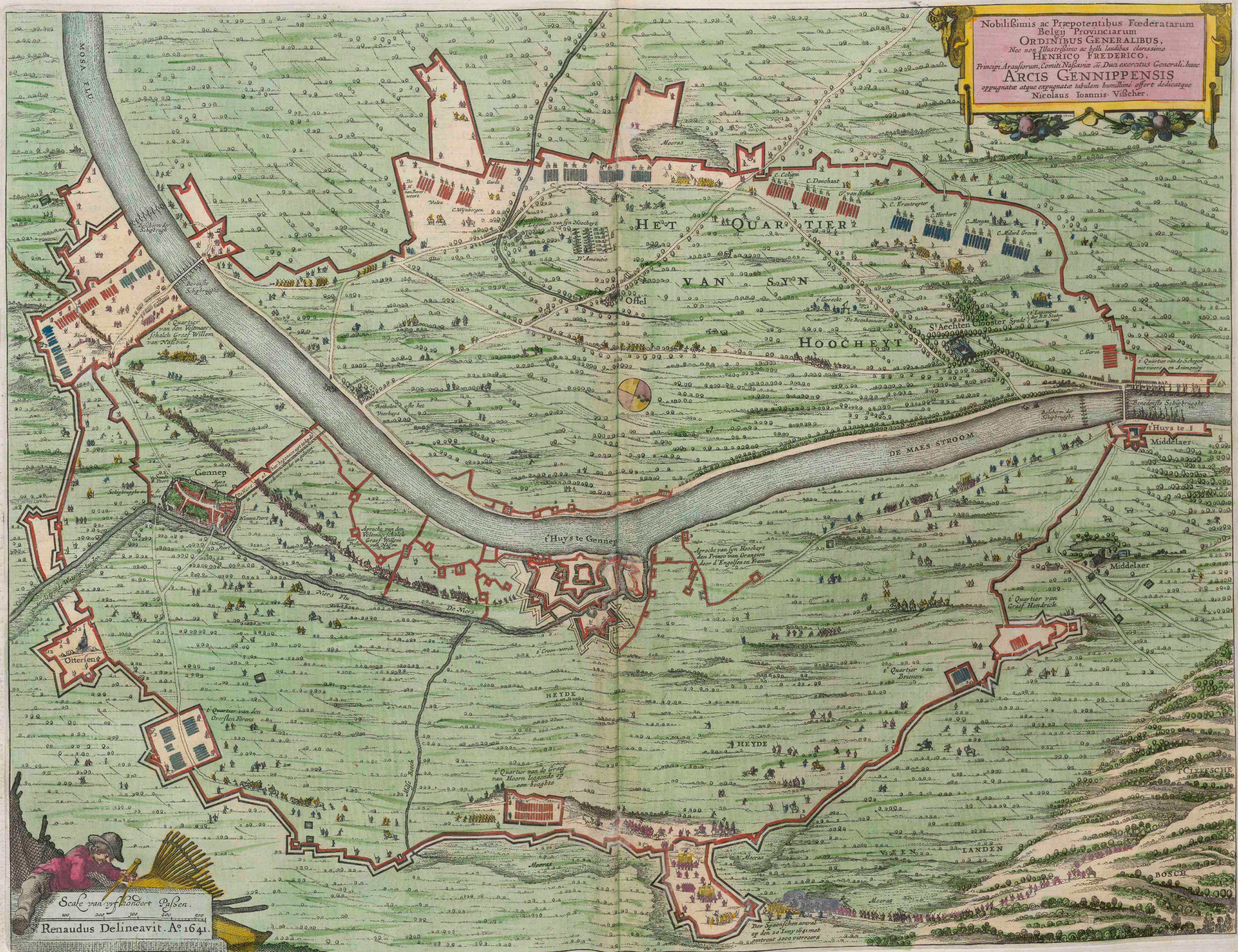
I. Den Gouverneur met alle de Krijghs-
*Artijcke-
len.*
Officiere ende Soldaten, van wat qualiteyt ende conditien dat sy mogen wesen, niemandt uytgenomen, selfs de overgelopenen, sullen uyt het Fort van Gennep trecken sonder eenigh hinder, oft beletsel, ende arrest hun aen te doen, onder wat pretext dat het zy, met haer geweer ende bagagie, slaende trommelen, vliegende vaendelen, brandende lonten, ende kogels in de mondt, in de ordre ende forme als sy gewoon sijn te marcheren, neffens versekerunge van alle hare goederen ende leven, tot de stad Venlo toe.

II. Gelijk oock mede alle de Kerckelijcke Persoonen, met hun cieraetselen van de kercke, ende bagagie.

III. Dat van d'een ende van d'ander sijde sullen blyven twee Ostagijs, niet alleenlyck tot den dagh van 't uyt-trecken, die wesen sal maendagh's morgens den xxix van dese maent Julii, maer oock soo lange tot dat de Gouverneur, Officiers, ende krijghs-volck met hun bagagie ende goederen sullen sijn gekomen tot Venlo voornoemt, om hun te dienen tot vry geleydt.

IV. Dat hun sullen gegeven worden twintigh schepen ende hondert wagens, om te voeren hunne gequetsten, siecken ende bagagie.

V. Die gene die hunne goederen sullen willen transporteren in de stad Gennep, sullen het selve mogen doen, ende weder nemen, of elders

Nobilissimis ac Præpotentibus Federatarum
Belgij Provinciarum
ORDINIBUS GENERALIBUS,
Nec non Illustrissimo ac bellis laudibus clarissimo
HENRICO FREDERICO
Principi Arasorum, Comiti Nijmegen et Ducæ exercitus Generali hæc
ARCIS GENNIPPENSIS
oppugnatae atque expugnatae tabulam humiliter offert dedicatque
Nicolaus Ioannis Vischer.

Scafe van vyf hondert Pasen.
Renaudus Delineavit. A.º 1641.

T H U Y S T E G E N N E P.

vryelyck verbrenghen in de tijdt van drie maenden, onder de selfde vryigheyt: Als oock sullen mogen blijven de gequetsten in de selve stad Gennep, sonder iets voor te nemen tot ondiens van dese Landen, om hun te doen cureren tot dat sy sullen sijn genesen, ende waer na met een Pas-cedul van den Gouverneur van het selve Fort sullen mogen trecken naer hun guarnisoen. De begravenen dooden sullen sy mede mogen brengen waer sy goet vinden, sonder hinder oft beletsel.

VI. De Koopluyden, winckels houdende, ende anderen, van wat qualiteyt ende conditie dat sy sijn, sullen oock mogen uytgaen met hun koopmanschappen, ende na Venlo vertrecken, ende de selve, aldaer gekomen sijnde, soo sy van nooden hebben eene abolitie, sullen sy de selve mogen versoecken.

VII. De Majeur van 't geschut Domo, sal met de andere krijghs-Officieren trecken nae Venlo, ende indien 't hem van nooden is sich te sullen transporteren naer Brussel, ter oorsaecke van sijne ongedaene reeckeningen, sal tot dien eynde mogen versoecken paspoort van Sijne Hoogheyt den Prince van Orangien. Maer de Licent ofte Convoy-meesters sullen sich hebben te adresseren aen de Heeren Raden van State, om sich te mogen houden ten platten lande.

VIII. Dat alle gevangens sonder distictie ofte limitatie van tijdt, sullen op hare vrye voeten gestelt sijn, sonder hun rantsoen te betalen, maer alleen hunne montkosten.

IX. Den Gouverneur sal mede nemen twee Stucken van twaelf pont, met een Mansfelder, ende ses tonnen pulver, ende koegels nae advenant.

X. Het geschut ende alle de amunitie van oorloge, item vires ende provisie, toekomende den Koning van Spangien, van wat soorte dat het selfde soude mogen wesen, sullen sonder eenigh bedrogh worden overgelevert aen soodanige Officieren als Sijn Hoogheyt tot dien eynde in 't voorsz. Fort sal senden.

XI. Tot verseeckeringe van de schepen ende wagens, sullen hier blijven twee Ostagiers, ter tijdt toe dat die twee Ostagiers weder gekomen sullen sijn met de schepen en wagens, ende die twee die hier gebleven sijn, sullen dan wor-

den gesonden met alle seeckerheydt tot de stad Venlo toe. Gedaen in 't veldt tot Offel, den xxvii Julii, 1641.

Volgens het voorseyde accoord is de besetting, omtrent negen hondert mannen sterck, ten bestemden dagh, op de volgende wijze uytgetrocken. Eerst quamen uyt het Fort 57 ^{Den uyttocht der besetting,} soo wagens als karren, geladen met eenige soldaten, vrouwen, kinderen, huys-raet en andere goederen. Daer na quam een Sergeant met eenige vuer-roets; en noch 119 wagens, als de vorige geladen. Toen quamen twee stucken gelchuts, die yder van elf paerden getrocken wierden; en noch een ander stucken, dat men een Mansvelder noemt, daer vijf paerden voor gingen: hier op volghden noch 21 wagens, oock met menschen en goet geladen. Toen volghden twee cornetten curassiers van der Heeren Staten volck, om haer naer Venlo te geleyden. Na de selve quamen vier compagnien te voet, doch sonder vaendels; en daer na acht Vaendragers in twee geleden, en achter hen het volck die daer onder behoorden. Toen volghde de Gouverneur Preston te paerd, vergeselschapt met eenige ruyteren, en achter hen drie compagnien curassiers, met blancke wapenen, daer de stralen van de son op afftuyten, die den uyttocht besloten.

Sijn Hoogheyt de Prins van Oranje, en ^{die Sijn Hoogheyt self beschouw;} Prins Willem, sijn eenige soon, nevens een groot gevolg van edelen en voorname personen, waren te voren omtrent een halve ure gaens buyten het leger gereden, daer sy haer op een hooghte ter sijden de wegh, en, om het menighvuldigh stof, boven de wint, stelden, waer de gantsche menichte en al den train van den uyttocht voorby moest.

De gemelde Gouverneur, als hy hier omtrent quam, trat van sijn paert, klom op de hooghte, om Sijn Hoogheyt te begroeten, die mede terstont van sijn paert affsteegh en hem te gemoet ging; soo datse elckander seer vriendelijck aenpraken, en hadden eenige redenen te samen, na welcke sy beleefdelijck affscheyt namen: de Gouverneur reysde naer Venlo; en Sijn Hoogheyt keerde naer 't leger.

Dus is dese stercke plaets, die van allerley oorloghs-gereetschap en eetwaren noch wel voortien was, door kracht van wapenen alleen tot overgeven gedwongen; en, op nieu, met groote moeyten en kosten, aen den Staet der Vereenighde Nederlanden gehecht.

OP 't VEROVEREN
VAN
't HVYS TE GENNEP,
uyt het Latijn vertaelt.

GENNEP! die rontom met wateren en dalen
Gewapent sijt, en kunt met uw twee Goden pralen,
Als Maes en Niers, waer door ghy 't grof geschut ver-
smaet
Van Hollants grootsten Helt, en meende dat uw staet
Meer dan Numantia oft Maceta sou duren.
Nu swicht ghy voor de macht des Princen; uwe muren
Vernedren sich door kracht van 't ooreloghs-gewelt.
Ghy hebt de Bataviers met krijghsvolck seer gequelt:
Doch nu komt u 't Geval tot een Beschermster maken
Van 't waerde Vaderlant, door 't wisselen der saken.
Men noem u vry, een Muer voor 't moedigh Gelderlant,
En, met de Wael vereent, schijnt ghy gelijk verplant.
Te voren stont ghy in 't gebiedt van 't moedigh Spanje,
En nu belooft ghy trouw aen desen Staet. Oranje
U mint; dies eert voortaan de wapens van de Leeuw.
O hoe geluckigh vecht de Batavier en Zeeuw,
En al het vrye volck! de Hemel stort sijn segen
Gestadigh op hen uyt, gelijk een milden regen.
Want na het winnen van veel steden, wijt vermaert,
Vermeesteren sy meê de Forten: en men paert
Het nutst en noodighst saem. Dat heet de Staet vermeêren,
En 't Oorloghs-quæet van 't lant, en naer sijn vyant, keeren.

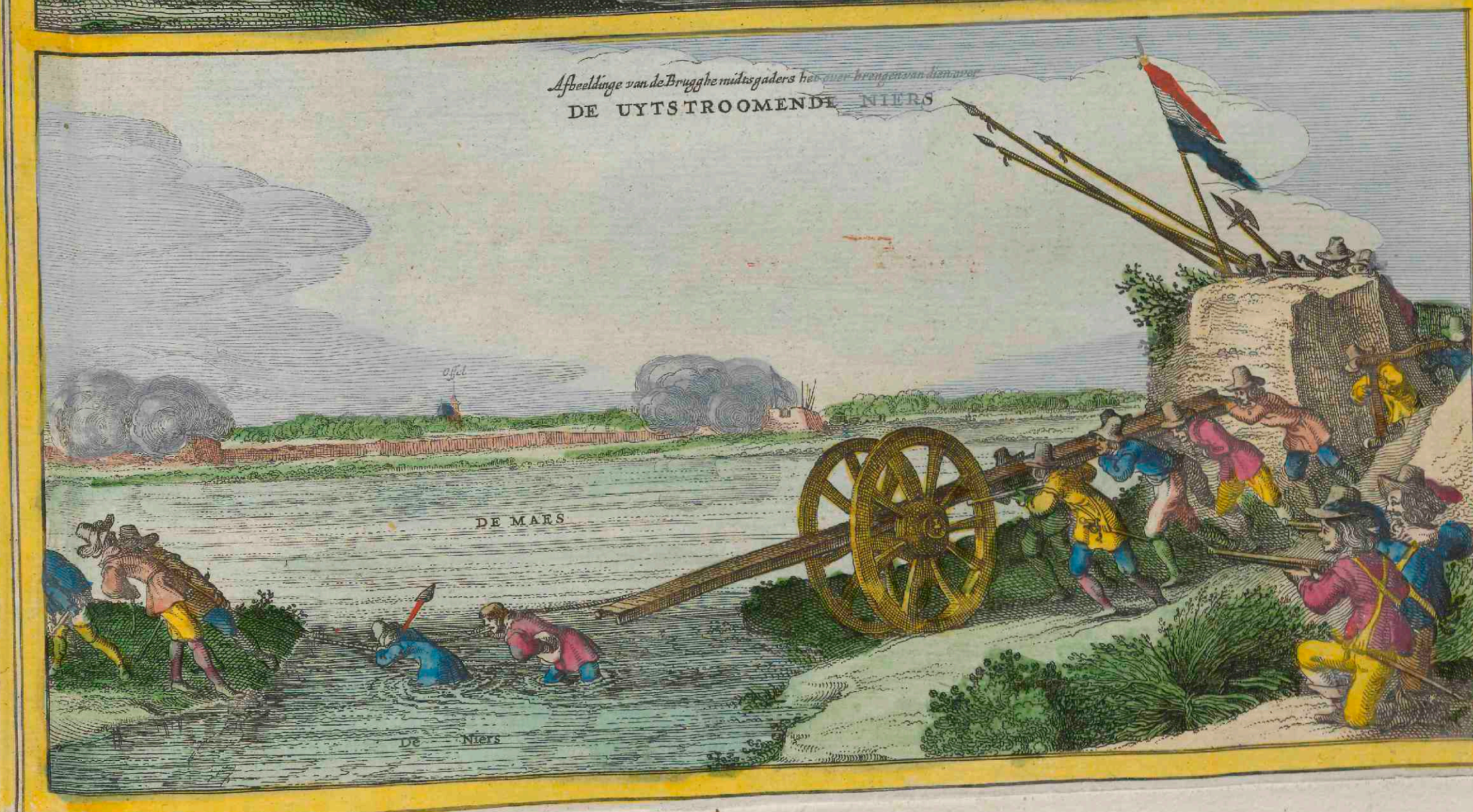
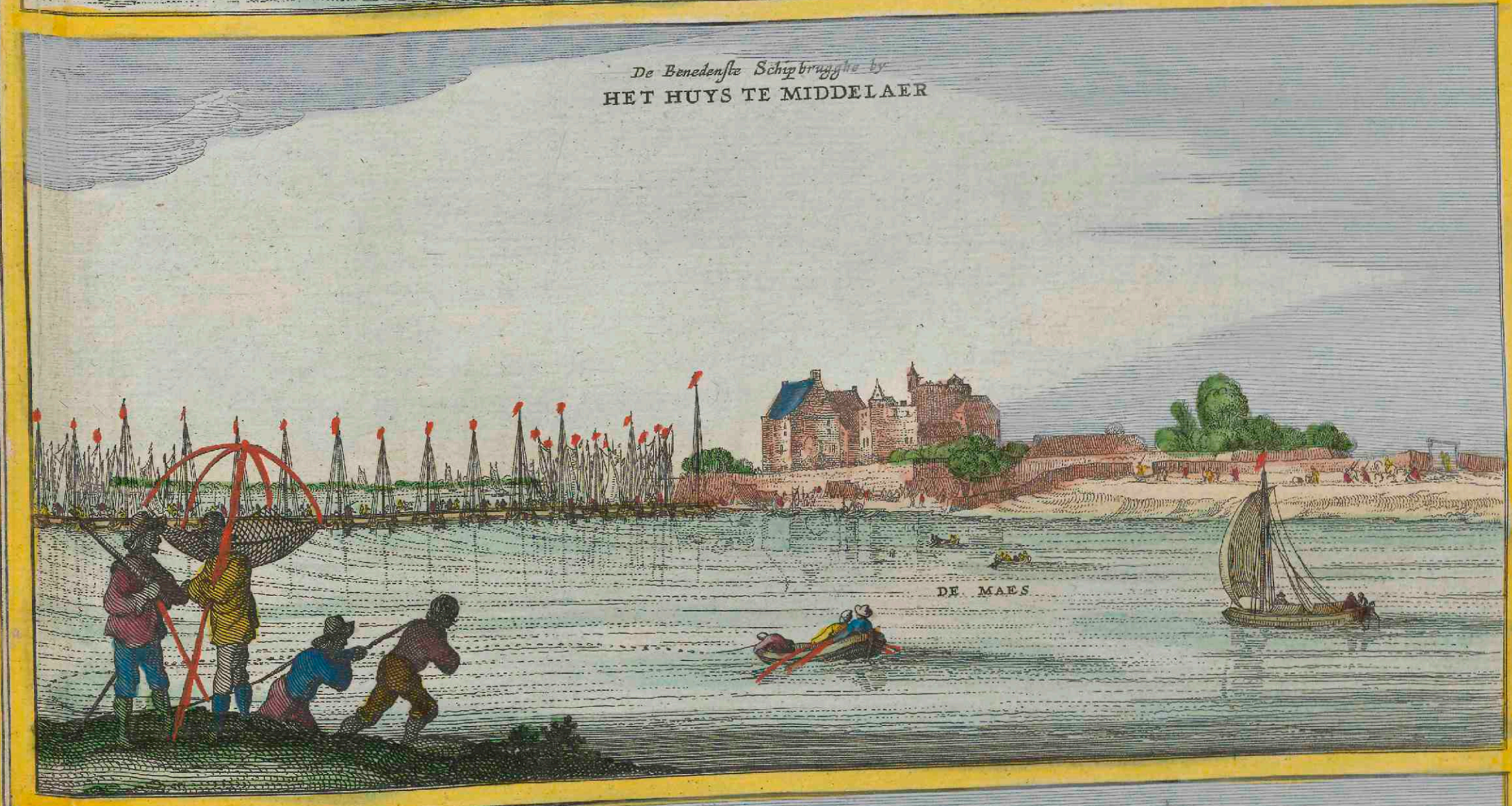

O P 't S E L V E.

DE Leeu der Bataviers versterckt zijn lant en palen;
 En jaegt het krijgsvolck uyt dit Fort, dat soo veel qualen
 Aen 't moedigh Gelderlant veroorsaect', en hy toont
 Dat hy geen vyanden, hoe dapper oock, verschoont.
 Hy heeft nu soo veel lants en steden overwonnen;

Doch daer door is 't geluck en segen eerst begonnen:
 Want het bewaren is meer kunst en dapperheyt,
 Dan het veroveren door onversaeght beleyt.
 Dies sluyt het moedigh dier zijn klauwen, om de banden
 Van eendracht soo te slaen om de Vereende landen,
 Dat niemant ooit een pijl uyt sijne pooten ruck.
 Zoo vrijt een moedigh helt zijn schoudren van het juck;
 En is gereeder tot bespringen dan beschermen.
 Maer edel is de haet des Leeuws. Het droevigh kermen
 Van den ellendigen versacht het strijbaer hart:
 Dies tracht hy naer de Vreê, het eynd van d'oorloghs-smart.
 Steeck op het felle swaert, doet eens het dond'ren swijgen
 Van 't swangere metael; soo sult ghy voorspoet krijgen.
 Of is het noch geen tijdt? Verwacht ghy dat uw Staet
 Noch hooger rijzen sal? Zoo spreekt men; en hy slaet
 De winckbraeuw neder, recht als of hy wou bedaren.
 Doch Mars verjoegh de Vreê; en laet geen gramschap varen.
 Dies heft de fiere Leeuw zijn hart en kop om hoogh;
 En toont zijn moed en kracht; en, met een brandend' oogh,
 Schud maen en staert, en tracht meer Sterckten te verwinnen;
 Om soo door oorloghs-kracht te buygen 's vyants finnen:
 En dat door GENNEP, en door andre Steên, zijn lant
 Als met een ys're muur en torens sy beplant.
 Zoo baert den Oorlogh Vreê, en eindt met vrolijckheden.
 Men moet hart, schat en bloet voor 't Vaderlant besteden.

Perseveranter.

G O C H.

*Gelegen-
heyt.*

GOCH is een kleyne Stadt, nu ter tijt hoo-
rende aen 't Hertog-
dom Kleef, leggen-
de aen de riviere de
Niers, vier mijlen
van Gelder, en soo
veel van Emmerijk
en Schenckenschans,
ses van Nimmegen, vijf van de Graef, en der-
dehalf mijl van Gennep; is een welgelegen
en geneughelijcke plaets, om welcke men
niet fiet dan schoone koorn-ackers, hoven,
weylanden, en bleyckeryen. Die van Bra-
bant en andere plaetsen senden aldaer veel
ruw linden om wit te maecken, also daer toe
goede gelegentheydt is; heeft oock groote
marckten van wit en ruw linden, van wel-
ke een groote meenighte aldaer verhandelt
wordt; so dat de meeste neering en welvaert
der burgeren in linden bestaet. In de Stadt
wordt oock uyttermaten goet bier gebrou-
wen, beter als in eenige Stadt van 't Kleefse-
of Gelderlandt gedaen wort, om dat de gra-
nen, die 't bier goet en smakelijck maecken,
daer omtrent in overvloed geteelt worden.

Neering.

*Regee-
ring.*

*Veylige
schuyt-
plaets
voor de
vluchte-
lingen.*

Dese Stadt bestaet onder een Drost-ampt,
en is het Opperhof van alle sware saken, die
aldaer werden afgedaen. Haer Regeering
bestaet in een Rechter met twee Burgermee-
steren, waer van den eenen Burgermeester
regeerende is, en nevens haer seven Schepen-
en; by de welcke alle burgerlijcke questien
werden ter neer geleydt. Dese Raedt wert,
gelijck op veel andere plaetsen, alle jaer ver-
andert; doch de Burgermeester weynigh,
ten sy dat hy, om wettelijke reden, van de
gemeente verstooren werdt, anders blijft hy
langen tijt sijn ampt bedienen. *Goch* heeft,
van 't begin der troubelen, een herbergh en
schuyt-plaets van veel verdreven en gevlu-
chte menschen geweest, die aldaer van de Ma-
gistraten wel ontfangen en getraecteert wier-
den, sonder onderscheyt oft onderfoeck van
religie, latende ieder vry en ongemolesteert
in hare Stadt wonen, 't welck groote nee-
ring en welvaert inbracht. Doch heeft dese
voorspoet, gelijck veel Steden gebeurt is, niet
altijt geduert; want den oorlogh, een verderf
van landt en luyden, heeft hier omtrent, na
't verdrijven der vrede, beginnen te woeden,
en soo wel 't platte landt, als de steden, waer
onder dese niet de minste was, tot d'uyterste
verwoesting gebracht.

Na de doot van Hertogh Johan Wilhelm
is dese Stadt, nevens de andere Steden in 't

Kleefse en Gulikse lant, veel ongeluck over-
gekomen; want ieder van de pretendeeren-
de Vorsten trachte na dese welgelegen plaets,
om sich meester daer van te maken.

In 't jaer duysent ses hondert elf sondt 'er
den Vorst van Brandenburg sijn guarnisoen
binnen, dat 'er korts daer na weêr uytraeckte.

*Gochs
eerste be-
setting.*

In 't jaer duysent ses hondert dertien quam
Lambrecht Karels, Gouverneur van Nimme-
gen, voor *Goch*, om het voor den Keurvorst
van Brandenburg in te nemen, 't welck hy
dus geluckigh uytvoerde. Hy quam met sijn
volck en drie veldtstucken 's morgens om-
trent tien uyren voor de Stadt, en liet eenige
schooten met de selve daer op doen; 't welck
de goede burgery met droefheydt aenhoor-
den. Den Gouverneur van Nimmegen sond
een trompetter aen de Magistraet, haer ver-
manende sich aen haren Vorst en Lantsheer
over te geven, of hy hadde volkomen last om
haer met geweld daer toe te dwingen, en dan
souden 't de goede met de quade bekoopen.
De burgery dit hoorende sijn te samen ge-
komen, en hebben het Stadthuys, daer eeni-
ge onwillige burgers in waren, beset en in-
genomen, die sy tot overgeven nevens haer
dwongen. Dus wiert dese Stadt met Staten
volck beset, die daer bleven tot dat den
Brandenburger sijne besetting daer in sond.

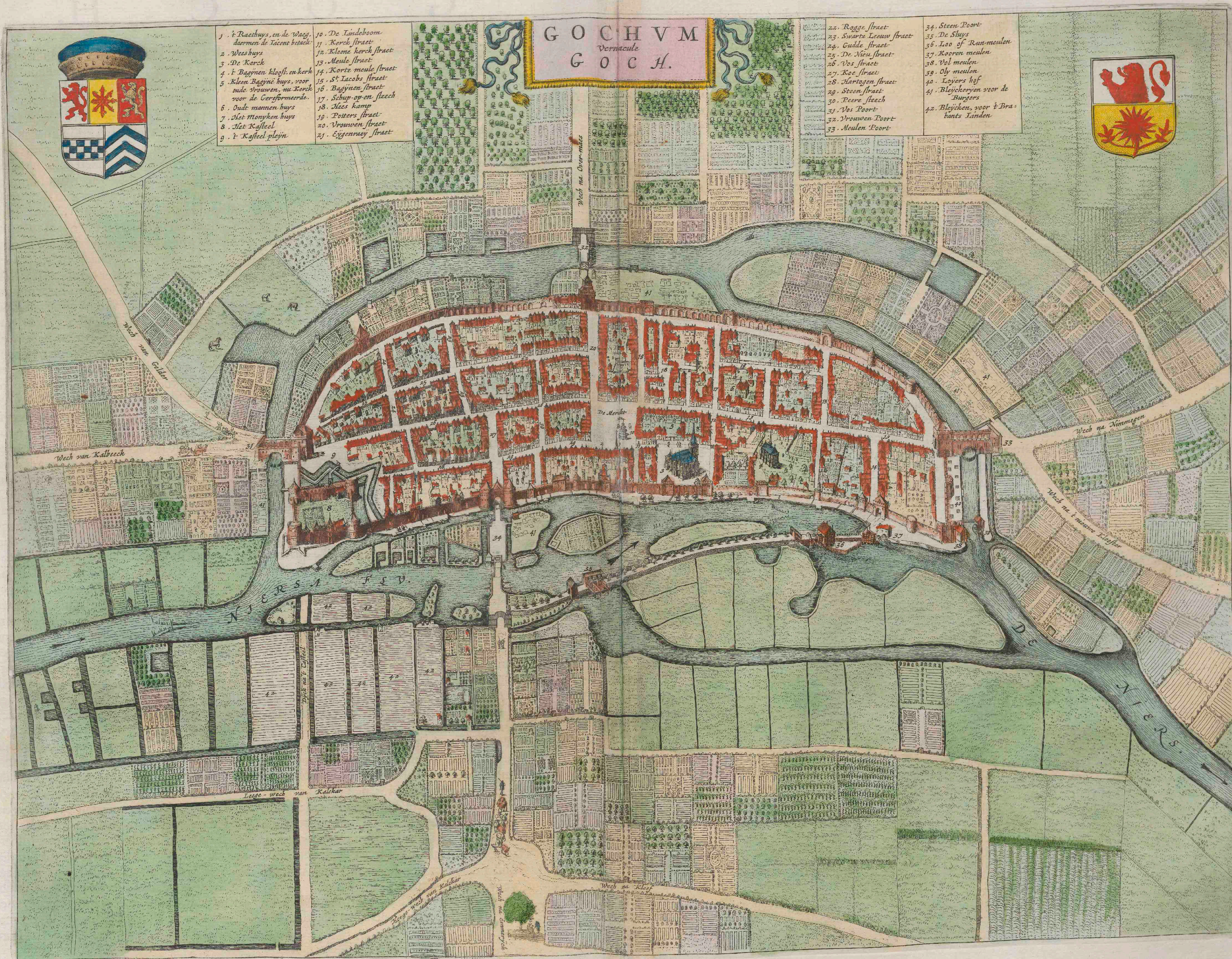
*Door
Lam-
brecht
Karels
ingenom-
men.*

In 't jaer duysent ses hondert twee-en-
twintigh den seventienden Julij des morgens
heel vroegh, is Graef Hendrick van den
Bergh met sijn leger voor dese Stadt geko-
men, daer drie compagnien Brandenburgh-
se soldaten in lagen, waer op hy met sijn ge-
schut eenige schooten heeft laten doen, haer
daer na op-eyschende, tot het welcke sy ter-
stont resolveerden; en wiert de Stadt nevens
't Kasteel noch op dien selven dagh overge-
geven. Prins Maurits verhoopte het over-
geven voor te komen, also hy in der haest
eenigh volck by den anderen bracht, waer
mee hy derwaerts trock; maer eer hy daer
quam was 't guarnisoen al veraccordeert.

*daer na
door
Graef
Hendrick
van den
Bergh.*

Daer na heeft den gemelden Gouverneur
van Nimmegen, in 't jaer duysent ses hondert
vijf-en-twintigh in Januarius, andermael de
Stadt van *Goch*, met een aenslagh ingeno-
men, als volght: Daer waren twee burgers
kinderen van *Goch*, die haer in der H. Staten
dienst begeven hadden: dese hebben steets
getracht hoe sy de Stadt uyt de macht der
Spanjaerden mochten redden. Sy gaven ha-
ren aenslagh den Gouverneur van Nimme-
gen te verstaen, diese, na eenigh beraet, voor
goet kende: en heeft sich, na dat hy dit met

*wederom
voor de
H. Staten
met een
aenslagh.*

1. Raethuys, en de Wagg
daermen de Lincen beticht
2. Weeshuys
3. De Kerk
4. De Bagynen kloof, en herb
5. Klein Bagynen huys, voor
oude vrouwen, nu Kerk
voor de Gerechtvaard.
6. Oude mannen huys
7. Het Monyken huys
8. Het Kasteel
9. Het Kasteel pleyn
10. De Lindeboom
11. Kerk straet
12. Kleine kerk straet
13. Meule straet
14. Korte meule straet
15. St. Lucie straet
16. Bagynen straet
17. Schip-og-en, steech
18. Altes kamp
19. Potters straet
20. Vrouwen straet
21. Eijgenruy straet

22. Rogge straet
23. Sijde Leuw straet
24. Gulle straet
25. De Nieu straet
26. Vos straet
27. Koe straet
28. Marizgen straet
29. Steen straet
30. Peere steech
31. Vos Poort
32. Vrouwen Poort
33. Meulen Poort
34. Steen Poort
35. De Shys
36. Lee of Raan-meulen
37. Kooren meulen
38. Vol meulen
39. Oly meulen
40. Luyers hof
41. Bleyckeryen voor de
Burgers
42. Bleycken, voor de Dra-
bante Landen

Prins Maurits en zijnen Raedt overleyt had, met seven hondert mannen te voet, vijftigh ruyters, en dese twee aenleggers van den aenflagh, uyt de Stadt begeven, nemende zijnen wegh verby *Goch*; maer keerde 's nachts weder derwaerts: omtrent de Stadt begonnen de peerden seer te brieschen; den Gouverneur van Nimmegen, haren Commandeur, dat hoorende, seyde tegens de aenleiders: onsen aenflagh sal door 't brieschen der peerden ontdeckt worden; want alles was in en omtrent de Stadt seer stil. Neen, seyden de beleyders, den wint is van de Stadt af, 't is onmogelijck dat sy 't kunnen hooren; en tot meerder seeckerheydt willen wy gaen sien hoe 't daer binnen met de wacht gestelt is. Sy bekropen de wal, en na dat sy alles besichticht hadden, keerden weder te rugh, met tijding, dat 'er geen swarigheydt was, men soude maer aenvallen: want de dubbele wacht, die den Gouverneur bestelt hadt, op den roep van 't Staten volck, en haer vrolijk gemaect hadden in amunitie wijn tot des morgens ten vier uyren, was al afgetrocken en na huys gegaen, seggende; wy en hebben voor dees tijt geen noot, latende de Stadt met enckele wacht, die, als d'afgetrocken, droncken waren, beset. Het garnisoen was omtrent ses hondert mannen. Omtrent vijf uyren 's morgens stelden de aenleggers haren aenflagh in 't werck, treckende tusschen de Vos- en Vrouwen-poort, door de Stadts gracht, die op een plaets, haer lieden wel bekend, seer ondiep was, den wal op; en liepen na de schildt-wachten, die sy doot sloegen. Een van de aenleggers liep met noch vijf soldaten na 't wacht-huys aen de Vrouwen-poort, dootslaende al wat sy daer vonden, hingen dadelijck een petardt aen de poort, om die te openen, maer dat misluckte haer: toen liepen se tot een Smit, daer sy dapper op de deur klopten en hem toeriepen: Ruysch doe op, doe op; hy stont haestigh op, en deede de deur open: terstont vielen sy in huys en namen van zijn voorhangers, met de welck sy de sloten van de poort op sloegen, en quam also het resteerende Staten volck binnen. Sy hadden by haer seven trompetters die terstont allarm bliesen. De merckt, 't Stadthuys, en de corps-degarde, wiert by haer versceekert. De Spaensche dit siende, en niet wel tot wederstant konnende komen, namen de vlucht na het Kasteel, en Steenpoort, die sy dien gantschen dagh tot 's anderen daeghs 's morgens inhielden. Het Staten volck drong hart op haer aen, maer wierden kloeckelijck af-

gewesen; doch niet langer de veelvoudige aenvallen konnende wederstaen, verlieten sy de poort, latende die voor der Staten soldaten. So haest die meester daer van waren, trocken sy na 't Kasteel, plantende geschut voor 't selve. De Spaensche deden 'er eenen uytval uyt, dryvende het Staten volck van haer geschut, en souden veel meer quaet gedaen hebben; maer wierden door de kloeckmoedigheyt van kapiteyn Mullert met groot verlies ingedreven. Middelerwijl quam 'er volck van Gelder tot haer assistentie, maer eer sy op 't Kasteel waren wiert kapiteyn Mullert haer gewaer; en trock met een goet deel soldaten ter poort uyt, latende het Kasteel van 't resteerende volck naeuw beset blijven, op den vyant aen, dootslaende al waer sy by komen konden; hy selfs stack op den sestienden man zijn rapier aen stucken, nam een deel gevangen, en eenige geraeckten op het Kasteel; tot wiens ontfet, korts daer na, hondert drie-en-sestig mannen van Venlo, Wessel, Stralen, en Gelder quamen, die alle van drie Staten ruyters en een trompetter gevangen wierden. Die van 't Kasteel, hoorende dat het ontfet geslagen, gevangen, en geen ander voorhanden was, hebben beginnen na een goet accoort, gelijk men haer gepresenteert hadt, te luyfteren; en wiert besluten dat sy naer krijgs-gebruyck souden uyt-trecken. Sy waren omtrent duysent weerbare mannen sterck. Is alsoo dese plaets weder aen der Heeren Staten sijde gekomen.

In 't jaer duysent ses hondert een-en-dertig is 'er, door tusschenspreken van verscheiden Heeren, een accoort gemaect, dat alle de Kleefse, Gulickse, en Bergse Steden souden neutrael gemaect werden; en alleen Wessel, Emmerijck, en Rees, met Staten volck, en Gulick, Orsoy en Sittert met Spaensch volck beset sijn; 't welck also geschiede. *Goch* wiert toen van soldaten, en wallen ontbloot.

In 't jaer duysent ses hondert vijf-en-dertigh, nae 't innemen van Schencken-schans, is dese Stadt, nevens meer andere den Spaenschen dienstigh, weder van haer gesterckt: want den Cardinael Infant, die nu eerst in Neêrlant was gekomen, is met Graef Jan van Nassau, Duc de Lenna, den Marquis d'Aytona, en vele Heeren binnen *Goch* geweest, om dat te besichtigen, en lieten 't dadelijck fortificeren. Weynigh tijdt daer na is den Marquis d'Aytona, op den achtienden Augusti, binnen *Goch* van een haestige sieckte gestorven. Na het weder-over-gaen van Schencken-schans is *Goch* noch eens neutrael gemaect, gelijk het noch tegenwoordigh is.

en doen
een uyt-
val.

't Kasteel
geeft sich
over.

Goch van
wallen
ontbloot;

en weder
geforti-
ficeert.

Marquis
d'Aytona
sterft.

Goch we-
der neu-
trael.

De Spaen-
sche
vluchten
op 't Ka-
steel;

SCHENCKEN-SCHANS,

en hare

B E L E G E R I N G,

Door de wapenen der

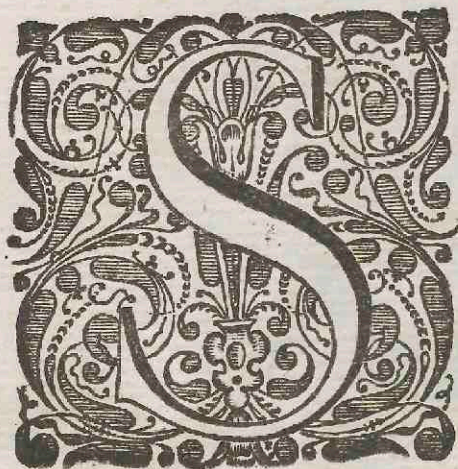
Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van Sijn Hoogheyt

F R E D E R I C K H E N R I C K,

Prins van Oranje, &c. Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

*Gelegen-
heyt.*

SCHENCKEN-SCHANS is gelegen op 't uyt-
ste eynde van de Be-
tuwe, genaemt 's Gra-
ven-weert, daer den
Rhijn sich in twee
deelt, en ter rechter
zijde sijn naem be-
houdt, maer aen de

lincker zijde de Wael geheeten wordt, welcke
sich beneden Dordrecht wederom nevens den
Rhijn, als die door de Leck geloopt is, in de
Mase te samen voeght, en soo met elckander
by den Briel in den Oceaen oft Noort-zee
storten.

Stichter.

Dese Schans is in 't jaer M D LXXXVI van
Marten Schenck, een onversaecht krijghs-
man, van welke sy haer naem heeft, door het
bevel van Robert Dudley, Graef van Leyce-
ster, gebouwt; om daer meê de Vereenighde
Nederlanden te beschermen, en aen die zijde
te besluyten: soo datse als een Bewaerster en
Regente over de twee gemelde rivieren ge-
worden is, dewijle geen schepen op oft neder
mogen komen, oft sy moeten hier eerst besien
werden, en tol betalen: waer door haer som-
mige een Sleutel der Republijcke, en de sterck-
ste en noodighste Fortresse der selve aen de
landtsijde genoemt hebben.

*Eer-na-
men.*

Door de voorverhaelde eygenscapen is
Franciscus de Mendosa, Admirant van Arra-
gon, beweeght geworden, om dit Fort in 't
jaer M D XCIX aen te tasten, na dat hy de ste-
den Rhijnberck, Rees en Emmerick ingenom-
men had; op dat hy door 't vermeesteren van
't selve de rivieren voor de Spaenschen sou be-
vrijden. Doch Prins Maurits had de selve te
voren wel voorsien, en op alles soo goede or-
dre gestelt, dat hy, geen voordeel siende, we-
der aftrock, niet sonder verlies van veel volck,
't welck geschoten wierd.

*doch ver-
geefs.*

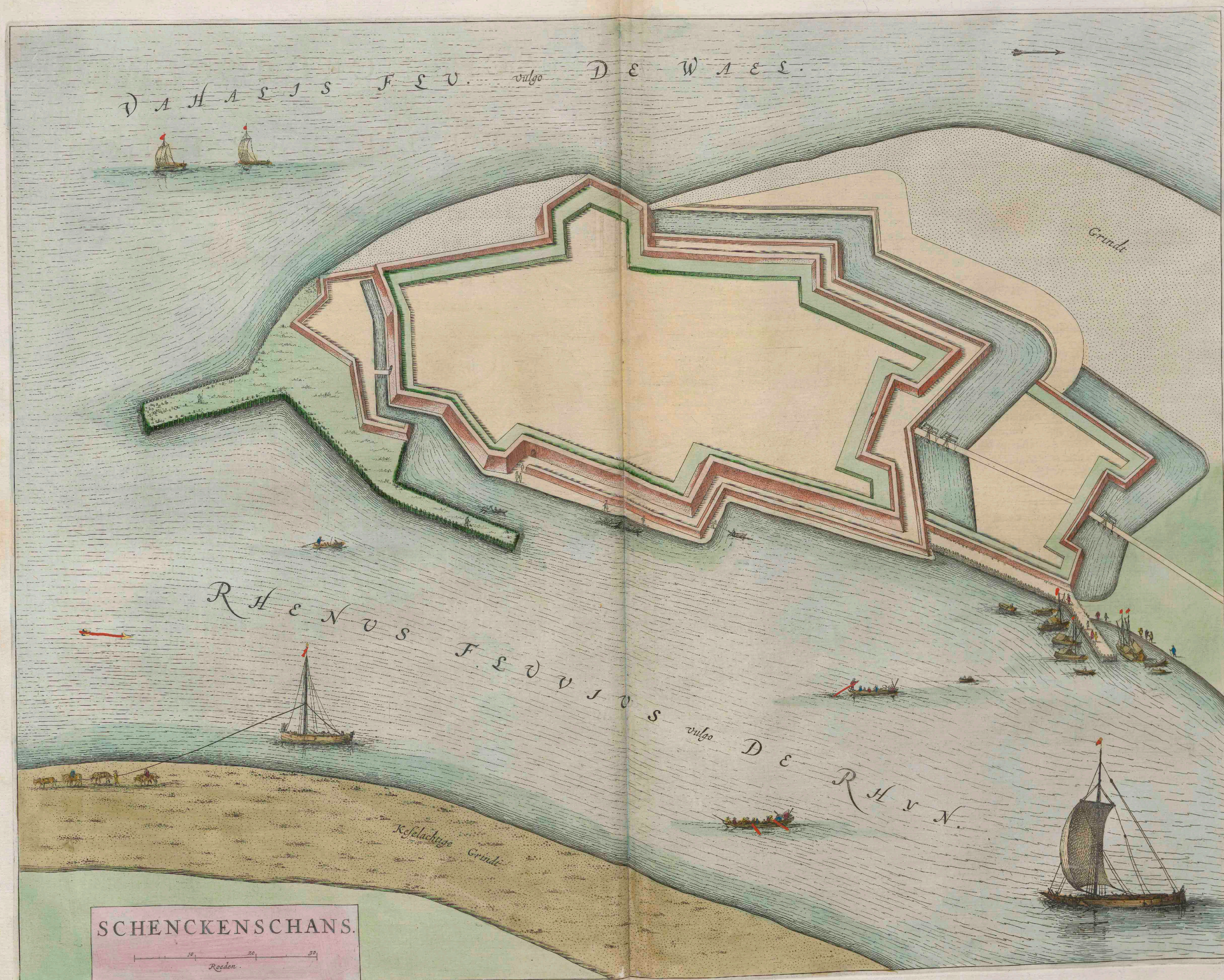
In 't jaer M D C XXXV is dese Schans op het

onverwachtste in de macht des Konings van
Spanje gekomen; 't welck ick, met haer be-
legering en verovering voor de Staten, ver-
halen sal; op dat soo een gedenckwaerdige
saek buyten het graf der vergetelheyt blijve,
en de nakomelingen tot leering en vermaeck
strecke.

Frederick Henrick, Prins van Oranje, met
goetvinden der Heeren Staten Generael, heeft
in 't gemelde jaer haer leger naer Brabant ge-
voert, daer sich een ander heir van Sijn Maje-
steyt van Vranckrijck byvoeghde; welke al-
soo vereenicht 't geheele landt deden beven.
Als dese macht eenige stedekens veroverd had,
sijn sy, dewijl hun eetwaren ontbraken, weder
te rug gekomen. De Prins ververschte toen
sijn leger eenige dagen by de Mase omtrent
Roermond en Venloo, en beval daer na Graef
Willem van Nassou, die met eenige troepen
te voet en te paerd by Nimmegen lagh, dat
hy met de selve hem by de stadt Gennep
sou komen ontmoeten. De Graef nam uyt
alle plaetsen daer omtrent soo veel volck als
doenlijck was, om 't selve bevel na te komen,
waer door dese Schans maer 120 soldaten tot
besetting behiel. Des Konings volck tot Gel-
der, hier van kennis krijgende, hebben ter-
stont vijf oft ses hondert mannen, onder Ca-
piteyn Eenholt, (die d'aenslagh, gelijk men
seyt, lang te voren begrepen had) derwaerts
gesonden, welke den xxvi Julii des nachts
tot aen het Spuy oft sluysken aen de vaert
van Kleef quamen, van waer sy haer de vol-
gende dagh verspreyden omtrent de huysen
Halt en Bynen, en hadden eenige platboom-
de schuyten oft aecken verborgen, waer meê
sy 's nachts over de Wael quamen. Toen sijn
sy, vol moet en dapperheyt, langs den dijk,
voorby de huysen die buyten staen, tot aen de
drooge graft voor de Schans gekomen, daer
hen de schildwacht van de pontgasten eerst
gwaer wierd, en toeriep, *Wie daer?* Sy gaven

*Onstercke
besetting.*

*Aenslagh
der Spaen-
schen,*

SCHENCKEN-SCHANS,

die de
Schans
naerde-
ren,

aen twee
zijden be-
springen,

en ver-
meeste-
ren:

't welck
de Prins
geboot-
schapt
wordt,

die ordre
stelt,

en een
deel van
sijn leger
in de Be-
tuwe leyt.

geen antwoord, doch naerderden; dies hy op haer los-brande, waer door die van binnen terstont in alarm geraeckten: maer 't was noch te spade, om dat 'er geen water, dan een kleyn kille, in de graft was, en de palissaden soo out en verrot, datse die als stoppelen ter neder wierpen. Die van binnen pooghden de bespringers af te slaen, en quamen meest alle, daer onder vele maer half gekleet, aen 't bolwerck oft westelijckste punt te samen. Doch terwijl een deel der Spaenschen hen hier besich hiel, sijn ondertusschen den meesten hoop der selve ter zijden de Schans door de fausse-bray tot aen 't bolwerck nevens des Gouverneurs huys geloopt, daer sy met menighe tegen opklommen; soo datse hen oock van achteren overvielen, 't welck men door het kleyn getal van de besetting niet beletten kon. Den Gouverneur Welderen, een Gelders edelman, en dapper krijghs-helt, quam in sijn onderkleeren toeloopt, om sijn volck moedt te geven, doch werdt terstont geschoten en doodelijk gewond; hoewel hy daerom niet naliet de sijne tot manhaftigheyt te vermanen. Maer al hun tegenstant kon niet tocreycken; dies de Spaenschen binnen quamen, en sloegen alles doot datse in wapenen vonden: waer door sommige de vlucht namen naer het water-poortjen, om van daer met eenige schuyten het lijf te bergen; onder welke de Predicant, Commijs, en andere waren. Dus is dese wijt-vermaerde Fortresse den xxviii Julii, 's morgens ten drie uren, in de macht des Konings van Spanje gekomen.

De Prins van Oranje ontfing de selve morgen ten acht uren de tijding van dit voorval; daer op hy terstont 600 wagens, en op yder ses mannen met vuerroers, nevens 200 ruyters naer Nimmegen en in de Betuwe fond. Oock heeft men de boeren rontom de wapenen doen aantasten, en op alles na vermogen ordre gestelt, om de voortgang der Spaenschen te beletten. Des anderen daeghs quam de Prins met vier duysent muskettiers te Nimmegen; waer 't geheele leger onlangs daarna quam. Hy fond de helft van 't Nederlandtsche heir naer Duffelweert, die des avonts weder quamen, om dat haer geen soetelaers durfden volgen, en datse derhalven levensmiddelen souden gebreck hebben; te meer, dewijl sy verstaen hadden, dat des Konings leger en de crabaten alreede te Kleef en daer omtrent gekomen waren. D'overige helft van 't gemelde leger trock in de Betuwe, en sloegen sich te Panderen en daer omtrent neder: de volgende dagh gingen sy nevens het Tolhuys over de brugge aen d'ander sijde des Rhijns. Pichler, overste Lieutenant van het Duytsche Regiment, veroverde de halve-maen, die daer van oudts lagh, en Spijck ge-

noemt was. Graef Willem quam met sijn approche tot aen de Tolkamer, dreef die van binnen uyt hare nieugemaecte wercken, en maeckte daer terstont een batery van ses halve kartouwen. Die van het Huys te Bylant schoten dapper op dit quartier, om het voortwercken te beletten: maer men stelde daer schans-korven en andere dingen tegen; soo datse weynigh schade doen konden. De Spaenschen brachten ses kleyn veltstucxkens in de Schans, en een vereering van vijftigh duysent gulden aen Capiteyn Eenholt, die d'aenflagh uytgevoert, en nu in 't Fort het bevel had. Die van binnen vielen uyt op d'approcheers; maer wierden met geweld weder ingedreven. De Prins liet een brugge over de Wael by Paenderen leggen, en met een hoornwerck stercken, om bequamelijk soo over dese, als te brugge te Emmerick, aen de Kleef-sche sijde te komen.

Den elfden Augusti quam de Cardinael te Goch, verselt met Graef Joan van Nassou, den Hertogh van Lerma, den Marquis d'Aytona, en meer andere voorname personen: van waer sy allerhande nootdrift in Schencken-Schans sonden; en verspreyden haer volck in Kalcker, Santen, Kleef, Vden en Karvendonck, daer de krabaten overal grooten overlast deden met rooven, branden, en andere gruwelen. Eenige dagen daarna wierp men vijf granaden in de Schans, waer van twee hun werck seer wel deden. De Prins beval eenige vuerroers, datse de krabaten in de Duffel bespringen souden, welke de volgende dagh weder quamen, en brachten omtrent 50 paerden tot buyt meê, daer van sy de meesters gedoodt hadden. Over Rhijn wierd een quartier afgesteken, streckende van den Elterenbergh tot aen 't Spijck. Ter selver tijdt quamen eenige krabaten voor 't leger braveeren, waer op men eenige cornetten ruyters nevens eenigh voetvolck uytfond, die hen in onordre brachten, en vele gevangen kregen. Oock wierden weder drie granaden in de Schans gesonden, waer van twee in de selve hun kracht baerden, de derde viel over 't Fort in een schip, in 't welck de Spaenschen de wacht hielden, dies het daer door aen spaenderen, en met soo grooten geweld in de gront gesmeten wierd, dat 'er twee stucken van de granaet over de Schans en de Rhijn, byna tot aen de plaets daerse afgeschoten was, te rug quamen. Des nachts sijn eenige waegghallen uyt het leger aen de Schans geswommen, en haelden vijf ponten van d'oude schipbrugge, daer van sy de vier in 't quartier by 't Tolhuys brachten, maer het vijfde geraeckte op een drooghte. Den xix der gemelde maent wierdt in 't leger gebootschapt, dat de Marquis d'Aytona te Goch aen een haestige sieckte overleden was. Oock bracht men

Eenholt
wordt be-
schon-
ken.

De Car-
dinael
Infant
versorget
de Schans.

Kleyn
gevech-
ten.

Wondere
kracht
van een
granaet:

Den
Marquis
d'Aytona
overlijdt.

E N H A R E B E L E G E R I N G.

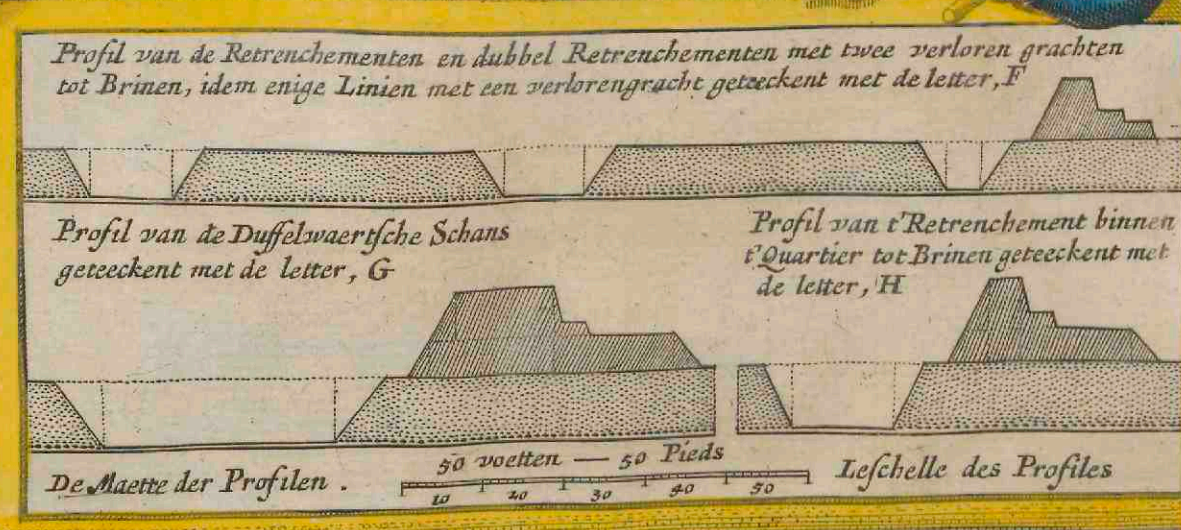
men vele paerden der krabaten in 't quartier. Vele overloopers quamen van de Spaenschen in 't leger, die alle over groote elende en dier- te klaegden. Vier dagen na de voorseyde was een alarm oft wapenroep in Emmerick, waer door de Gouverneur Pinsen alle wegen naer de selve stadt, en 't Fort daer tegen over, wel besette; te meer, om dat de Cardinael Infant het stedeken Griethuysen ingenomen had, en op de Henneper-waert eenige sterck- ten pooghde te maken; 't welck hem door Capiteyn Schey, daer omtrent gelegen, met gedurigh schieten van sijn schip verhindert wierd. Toen maeckte de gemelde Cardinael een baterye te Griethuysen, en een aen de Beeck, om de vaert van Wefel tot Emmerick, na sijn vermogen, te beletten, en over Rhijn te komen. Doch de Prins van Oranje, om dat voornemen te stutten, deê de geheele Rhijn-kant, van sijn leger af tot boven Orsoy, met de ruytery, onder 't gebied van den Over-
Aenflagh op Orsoy. stn Stakenbroeck, besetten. De Spaenschen hadden oock een aenflagh, met seven sche- pen, boven met rijs en onder met soldaten ge- laden, op Orsoy: maer de Gouverneur, die daer af eenige kennis had, groette het eerste schip op sulck een wijze, dat d'overige met hun voornemen keerden. De laetste dagen der voorseyde maent sond men noch veertien granaden in de Schans. De Prins van Oranje en Graef Henrick van den Bergh quamen te samen in het quartier van Graef Willem van Nassou; en na datse daer omtrent twee uren by elckander geweest waren, schoot men meer op 't Fort dan ooit te voren, soo met kanon en musketten, als uyt de mortieren. Weynigh dagen nae 't voorseyde vertrock de Prins naer Emmerick en Rees, om daer, na dat hy alles wel besien had, goede ordre te stellen. Den Oversten Stakenbroeck en andere brachten dagelijcks vele gevangenen en paerden in het leger. Die van binnen schoten oock sterck, waer door nu en dan vele van de beleggers gedoot en gequetst wierden. De Graef van Ysenbroeck, die de Koning van Spanje dien- de, had met omtrent drie duysent mannen sijn quartier te Rinderen, 't welck hy met een retrenchement besloot. Men sond omtrent
Veel gra- naden geworpen. sestig granaden in de Schans, daer over de belegerde soo een groot gebaer maeckten, dat men het op de naestgelegen batery kon hoo- ren. Ondertusschen wierden de wercken van
en 't leger versterkt. 't leger hooger en dicker gemaect, strecken- de sich aen de Eltersche sijde, van de brugge by 't Tolhuys tot by het Spijck aen de Rhijn- kant, omtrent half wege; en met een groot quartier, en langs heen met vele redouten be- set: dese wercken waren in 't gemeen elf voe- ten hoogh, de graften om de selve vier-en- twintigh voeten wijt en acht diep. Den xii

September quam de Prins, met veel adellijcke personen verselt, weder in 't quartier van Graef Willem; en ging met hem de batery over den Rhijn aen d'Eltersche sijde besien, van welcke men toen dapper op de Schans vuer gaf: na de middagh besagen sy mede d'approchen. De volgende dag hebben die van de Schans haer torentjen afgebroken. Eenige troepen, omtrent duysent mannen sterck, trocken over de brugge te Emmerick, om de Spaenschen in hun quartier te Mon- terbergh te overvallen; maer dewijl desen aenflagh ontdeckt was, sijn sy, sonder iets te verrichten, weder in 't leger gekomen. Der Staten ruyters kregen aen de Kleeffsche sijde in 't bosch een Ritmeester van de krabaten, die duysent ducaten tot rantsoen oft losgelt aenbood. De Spaenschen stelden ses stucken
Vreeslijck schieten. geschuts tusschen 't Huys te Bylant en de Schans, van welcke en van 't Fort sy soo vrees- selijck op de nieuwe batery, aen de Waelkant gemaect, schoten, datse de selve, nevens drie stucken geschuts en tien personen, geheel beschadighden. Des nachts is de Cardinael
De Car- dinael breekt op. Infant uyt de Duffel opgetrocken naer Gen- nep, het quartier van Cantelmo beset latende; en deê by 't stedeken, daer hy self binnen was, een brugge over de Mase leggen. Ondertus- schen toonde d'oorlogh, hoe vele onverwach- te en strenge toevallen hy dagelijcks voort- brengt: want van de batery van 't Spijck wierd een schuyt met vijf oft ses personen in 't overvaren in de gront geschoten: en op den derden October reden vijftigh ruyters uyt, die des anderen daeghs by Unen een convoy, naer Schencke-schans gaende, aen- troffen, 't selve sloegen, en 35 paerden nevens twee pagien inbrachten. Den selven dagh wierdt weder een aexken oft schuyte met eenigh volck, in 't overvaren naer de Schans, geschoten: en 't Magesijn in der Staten leger
't Mage- sijn wordt voorsien. op nieus met allerley ammunitie, vuerballen en granaden voorsien. Sestig vuerroers van Emmerick gingen uyt, die omtrent Kranen- burgh dartigh krabaten ontmoeten, van wel- ke sy eenige dootsloegen, en twaelf paerden tot buyt inbrachten. Oock wierden in die tijdt wederom dartigh granaden in de Schans geworpen, die groot geschrey veroorsaecten. Het quartier van Graef Willem is mede ver- betert, om tegen het hooge water te kunnen duren; en op dat men oock, soo 't noodigh was, daer in sou kunnen overwinteren: waer toe de retrenchementen verswaert, verhooght, en in kleynder gedaente begrepen sijn. In 't laetste der voorseyde maent is den Oversten Stakenbroeck met twee duysent ruyters naer 't landt van Kuyck gereden, daer hy eenige compagnien krabaten geslagen en d'overige verstroyt heeft; en kreegh vele gevangenen,
eenige

Verklaringe der getalen

1. Een Retrenchement met 2 Redouten
2. Batterye om gelykende kogels op het Schiphoof te werpen.
3. Mortier Batterye om granaten in de Schans te werpen.
4. Gemene Batterye.
5. Batterye om de ponten te vernielen door die vande Schans mede overnaem.
6. Redouten, de Spaenschen afgevoeren.
7. Batterye door de Hays mede gelykende kogels op het Schiphoof te werpen.
8. Alhier lach de Schiphoof als der H. H. Staten volck over marcheerde.
9. De groote Redoute met tot de Houtwerck gen.
10. Schiphoof by het Tollhuys verlegt om het Fortificeren van de Hays.
11. Rychoofde tot heersching der Dycken.
12. Der heerschingen vande dyck, gewest.
13. De Gouverneurs huys in Schenckelschans.
14. De Nieuwe Kerk, is de Oude Kerk.
15. Regimenten van G. Willems van Nassou.
16. Regimenten van den Colonel Perrens.
17. Colonel Willems van Nassou.
18. Extra, 21. Bezwijfer synde Franckose.
19. Vrijen, 23. Graef Hendrick van Nassou.
20. Gouverneur van Drenthe.
21. De Hays.
22. De Hays.
23. De Hays.
24. De Hays.
25. De Hays.
26. De Hays.
27. De Hays.
28. De Hays.
29. De Hays.
30. De Hays.
31. De Hays.
32. De Hays.
33. De Hays.
34. De Hays.
35. De Hays.
36. De Hays.
37. De Hays.
38. De Hays.
39. De Hays.
40. De Hays.
41. De Hays.
42. De Hays.
43. De Hays.
44. De Hays.
45. De Hays.
46. De Hays.
47. De Hays.
48. De Hays.
49. De Hays.
50. De Hays.
51. De Hays.
52. De Hays.
53. De Hays.
54. De Hays.
55. De Hays.
56. De Hays.
57. De Hays.
58. De Hays.
59. De Hays.
60. De Hays.
61. De Hays.
62. De Hays.
63. De Hays.
64. De Hays.
65. De Hays.
66. De Hays.
67. De Hays.
68. De Hays.
69. De Hays.
70. De Hays.
71. De Hays.
72. De Hays.
73. De Hays.
74. De Hays.
75. De Hays.
76. De Hays.
77. De Hays.
78. De Hays.
79. De Hays.
80. De Hays.
81. De Hays.
82. De Hays.
83. De Hays.
84. De Hays.
85. De Hays.
86. De Hays.
87. De Hays.
88. De Hays.
89. De Hays.
90. De Hays.
91. De Hays.
92. De Hays.
93. De Hays.
94. De Hays.
95. De Hays.
96. De Hays.
97. De Hays.
98. De Hays.
99. De Hays.
100. De Hays.

De Ghelegentheit ende Beleggheringhe van
SCHENCKEN-SCHANS
Curveus gemeeten ende geteeckent by den
erraren Ingenieur Joannes Jacobi Schort
Anno 1635. en 36.

SCHENCKEN-SCHANS,

Een deel van het Staten-leger in de steden gesonden. eenige paerden, en anderen buyt. Ondertusschen is het meeste volck in de steden, als Nimmegen, Arnhem, Emmerick, Rees, de Graef, en daer omtrent, in besetting geleydt. Graef Willem hiel sijn winter-quartier in de nieuwe Schans en het Tolhuys op de Betuwe, den Colonel Waerdenburgh op 't Spijck, en den Oversten Pinsen met eenige vaendelen te Bislich, om op d'overvaert te letten. Oock trock de Cardinael Infant met sijn meeste macht, die omtrent de Mase lagh, naer Brabant, en ruste op de wegh, om sijn volck wat te ververschen, in eenige dorpen. Van daer ging hy self, heerlijk vergeselschap, naer Antwerpen, daer hy van de Magistraet treflijk ontfangen, en van de burgery met groote pracht ingehaelt wierd. Als de Prins van Oranje verstont, dat de gemelde Cardinael vertrocken was, en alleen de steden Kleef en Gennep, nevens 't Huys te Bylant, en eenige redouten omtrent Schencken-schans, sterck beset had, heeft hy in haest een groote macht van volck te voet en te paerd uyt de naestgelegene steden, die seer wel met soldaten voorsien waren, gelicht, en naer het quartier van de Veltmaerschalck Graef Willem van Nassou doen trecken: oock is de schipbrugge van Paenderen hooger aen tot by d'oude Wael, oft het out quartier van den Colonel Waerdenburgh, gebracht, om van daer de Kleeffsche sijde te beter t'overvallen. De gemelde Graef trock, met eenige Regimenten voetvolck, vier halve kartouwen en twee mortieren, nevens Graef Henrick van Solms, en een Regiment Franschen onder Monsieur de Piemontoys, over de voorseyde brugge: daer hy terstont een groot quartier noordwaert van het Huys te Bylant deê afstecken en beginnen; en beval eenigh volck, datse een redout, aen de Waeldijck omtrent zuydoost van het voornoemde Huys, souden innemen; 't welck geschiede: want na dat die van de redout drie schoten op haren vyant gedaen hadden, riepen sy om quartier, dat men hen vergunde: en vraegde haer, hoe veel volck dat'er op 't Huys te Bylant in besetting was; sy antwoorden, doch buyten de waerheyt, vier hondert mannen. Een andere troep had last, om noch een redout, verder buyten de Waeldijck gelegen, te vermeersteren; 't welck oock gelukkig geschiede. Ondertusschen quam 't Fransche voetvolck uyt de schepen over de gemelde brugge met veertigh cornetten paerden, om het velt te beschermen, en te suyveren: en men maeckte een baterye van vier halve kartouwen achter de Waeldijck, om van daer 't Huys te Bylant te beschieten, het welck men 's anderen daeghs in de morgenstont op de muren van twee sijden van 't selve Huys begon, en met soo grooten ernst tot de

middagh daer in voortging, dat'er wijde bresfen oft gaten in geschoten wierden, soo dat men van buyten byna alles watse binnen deden kon sien. Die van 't Huys weerden sich mannelijck; maer siende geen ontfet, en vreesende overvallen te worden, begonnen sy omtrent de middagh een goet accoord te versoecken; 't welck haer toegestaen is, te weten, datse met haer volle geweer, slaende trommels, sack en pack souden uyttrecken, die gesont waren naer Breda, en de siecken en gequetsten naer Kleef, met een redelijck convoy voorsien. Van 't Huys trocken 130 mannen. Men had van wederzijden weynigh dooden, maer wel eenige gequetsten. Nae 't winnen der voorseyde plaets begon men terstont een retrenchement en forme van een quartier aen de Waeldijck, om alsoo allengs de Kleeffsche sijde te besluyten, en eyndelijck Schencken-schans alle toevoer te beletten. De schipbrugge van Paenderen is oock hooger aen tot by Nieu Schencken-schans gebracht; en van de Kleeffsche sijde dapper in de voorwercken van de Schans, welcke aen die sijde open waren, geschoten. Graef Willem gaf ordre, dat men de buyte-wercken, op de Betuwe voor de Schans gelegen, innemen sou; dies hebben eenige Hooft-mannen het lot om de voortocht geworpen, 't welck viel op de Capiteynen Sander, Turck, en een Schots-man, die d'aenval met groote kloeckmoedigheyt begonnen en voltrocken; te meer, vermits der Staten volck van haer batterye aen de Kleeffsche sijde gedurigh op de belegerde schoten, en groote schade deden, om dat alle de gemelde wercken aen die sijde mede open lagen; soo datse eyndelijck oock eenige van haer eygen volck beschadighden. Desen aenval begon des middaghs omtrent ten elf uren, en een uur daarna waren sy meester der gemelde buytewercken; die de belegerden, hoe wel sy haer mannelijck weerden, moesten verlaten, met verlies van meest al haer geweer, eenige dooden, en tachtentigh gevangenen. Toen vluchten sy in de Schans, doch de bespringers konden sulcks niet gewaer worden, en de stemmen van de hare aen de Kleeffsche sijde door 't gedurigh schieten niet hooren; want die riepen gestadigh, val aen, val aen: dies hebben de belegerde haer naeste werck, dat byna de gedaente van een groot hoornwerck had, noch behouden, te meer, dewijl sy bespeurden, dat de beleggers daer niet invielen. Der Staten volck versterckten hare ingenomen wercken tegen die van binnen. Aen de Kleeffsche sijde deê Graef Willem de wercken vermeerderen en verbeteren, en het Huys te Bylant met een halve maen en hoornwercken voor de poort, en een halve maen voor de brugge, verstercken. Den Hertogh van Nieu-burgh

Quartieren.

De Cardinael vertrekt.

De Prins doet de sijne weder ver-gaderen,

en send hen naer 't Huys te Bylant,

datse beschieten,

Graef Willem doet de wercken aentasten,

die meest ingenomen werden.

E N H A R E B E L E G E R I N G.

burgh liet in dese tijt te Sittert, en vele andere steden, Keyserlijke bevel-brieven aenlaen, datse haer aen hem souden overgeven, sijne bescherming aennemen, en al haer volck afdancken en versenden. Den eersten dagh der laetste maent van 't jaer M D C XXXV is Capiteyn Eenholt, die, als geseydt is, Schenckeschans ingenomen, en daer als Gouverneur 't gebiedt had, na dat hy van een schoot in zijn rugge gestorven was, te Kleve begraven, nalatende een eeuwige gedachtenis van zijn kloeckmoedigh bestaen; dewijl hy getoont heeft, dat dit stercke Fort, 't welck men tot die tijt voor onwinbaer hiel, door list en dapperheyt te winnen was. In de selve stadt is Capiteyn Turck, die de Spaenschen diende, onthooft, om dat hy 't Huys te Bylant, daer in hy opperbevelhebber was, sonder een storm te verwachten, overgegeven had. De Prins van Oranje kreegh kennis, dat de Graef Piccolomini, en andere Keyserlijke troepen, in de Vooghdye van Gelder gekomen waren; dies deé hy uyt de naestgelegen guarnisoenen meer dan vijftigh vaendelen te voet, en een goet getal ruyters te samen komen, om op de selve te letten. Doch de Keyferschen, dewijl sy overal de huysen en schueren ledigh vonden, keerden te rug; dies is der Staten volck oock weder in hare besettingen gesonden. Omtrent dese tijdt wierd het leger met versch volck voorsien, en de gene, die dus lang in 't beleg geweest hadden, in de steden geleyt. De Spaenschen besetten al de Kleeffsche steden met haer eygen en des Keyfers krijgsvolck, en maeckten Kleef en Griethuysen stercker. Door dese inlegeringen is het gantsche landt soo afgeteert, datse gedurigh met convoyen gespijst moesten worden. In dese tijdt begon de Rhijn soo hoogh te worden, dat de loopgraven vol water liepen, en men niet meer kon approcheren. Ondertusschen versterckte men de wercken, en arbeyde tegen het toenemen van 't water. In 't begin van 't volgende jaer sijn beyde de schipbruggen, soo by het Tolhuys over den Rhijn, als by 't Huys te Bylant over de Maes, afgebracht, en voor ongeval in de naeste havens bewaert. In 't laetste der eerste maent is de nieuwe Gouverneur van dit belegerde Fort, die in de plaats van de voorseyde Eenholt gekomen was, oock overleden. De dierte in de landen Gulick, Kleef en Bergh vermeerde dagelijks; soo datse door d'overlast der soldaten teenemaal uytgemergelt, en d'inwoonders, na dat hen alles benomen was, verjaeght wierden. De dierte van vele eetwaren in de landen des Konings van Spanje vermeerde grootelijks door 't sluyten van de licenten, volgens het bevel der Heeren Staten Generael. De Prins van Oranje verstant, dat de Cardinael Infant eenige royale

Doot van de Gouverneur Eenholt.

Den Commandeur van het Huys te Bylant onthooft.

't Hooge water hindert de beleggers.

De nieuwe Gouverneur sterft.

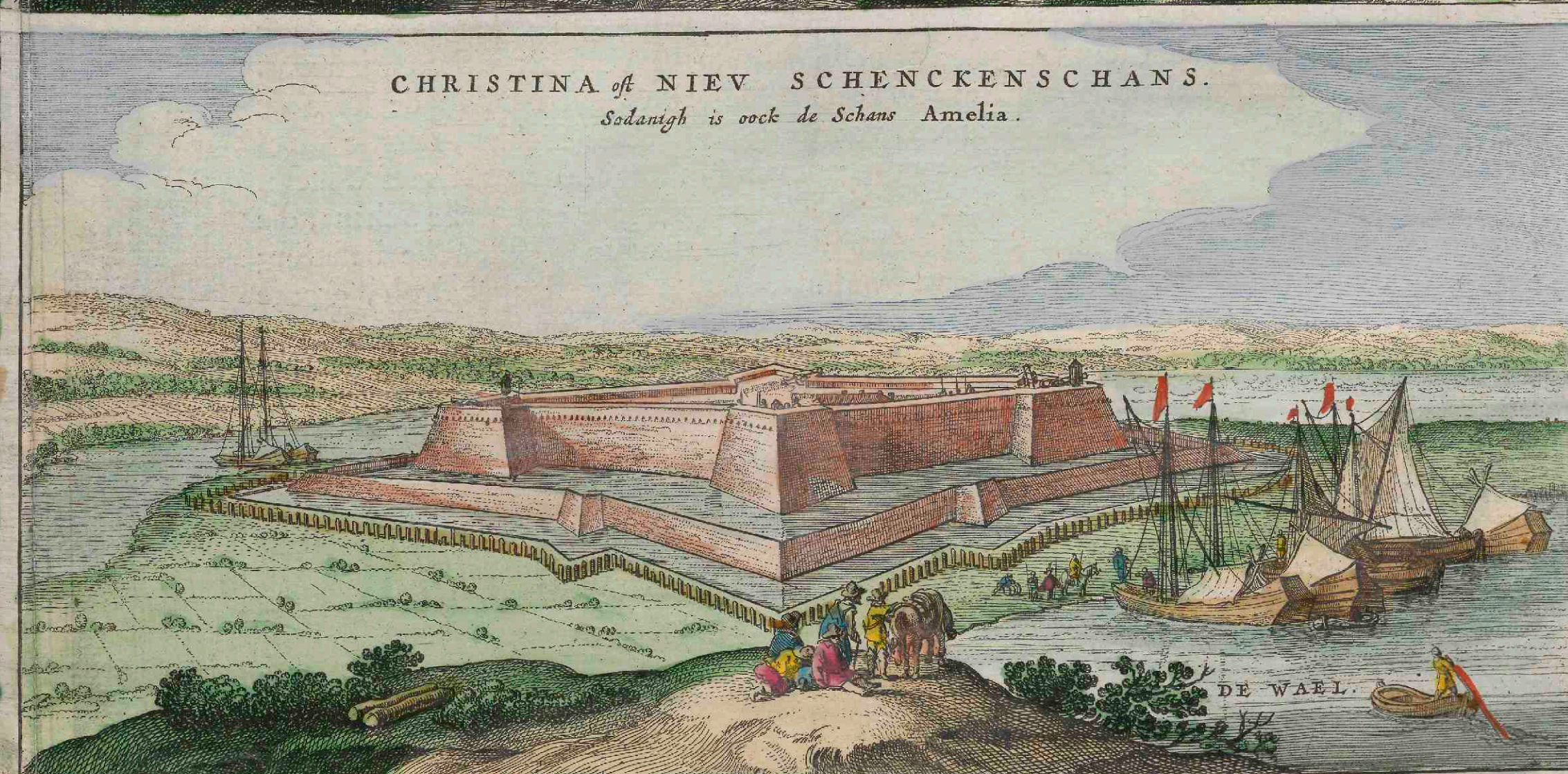
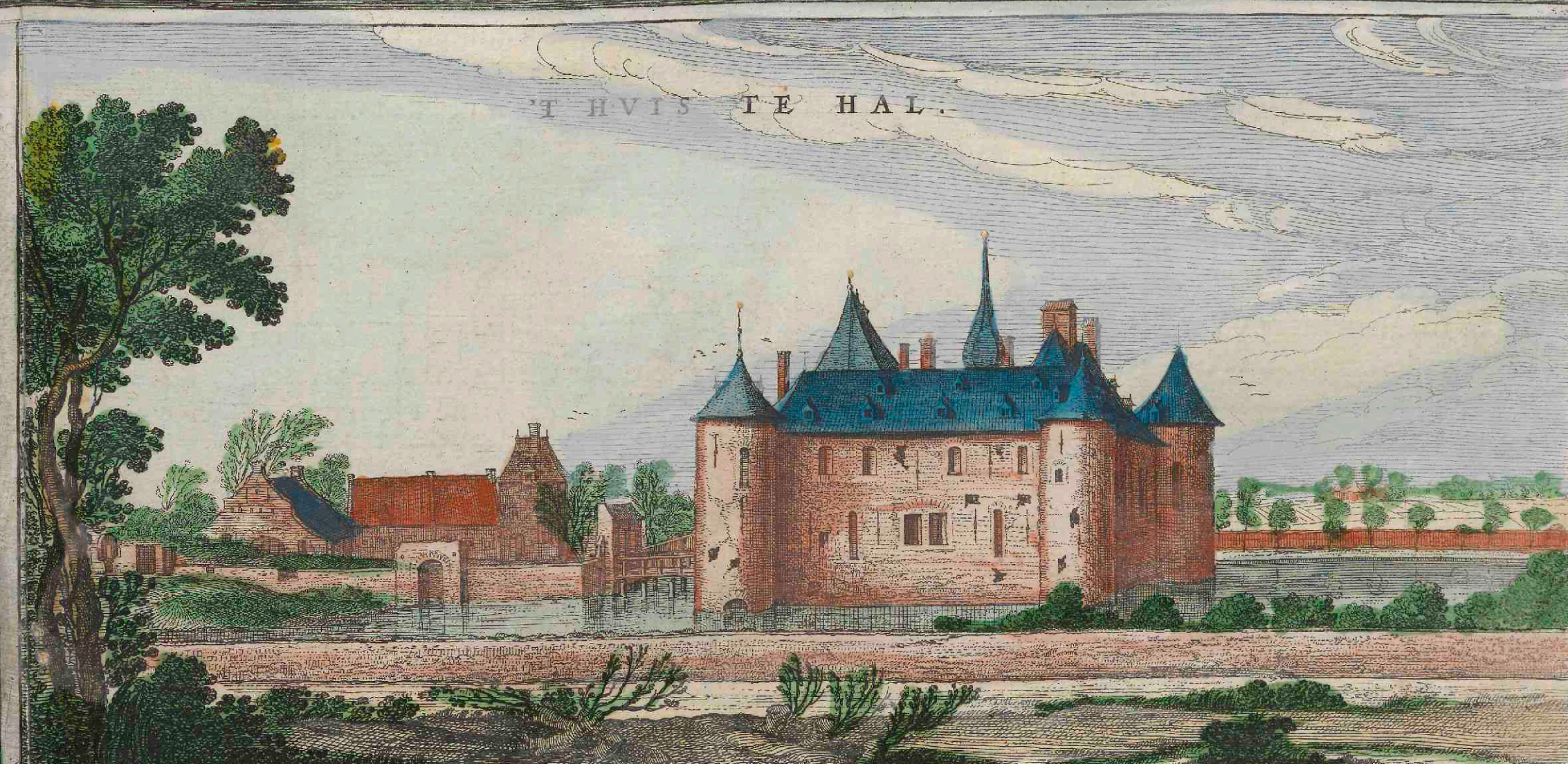
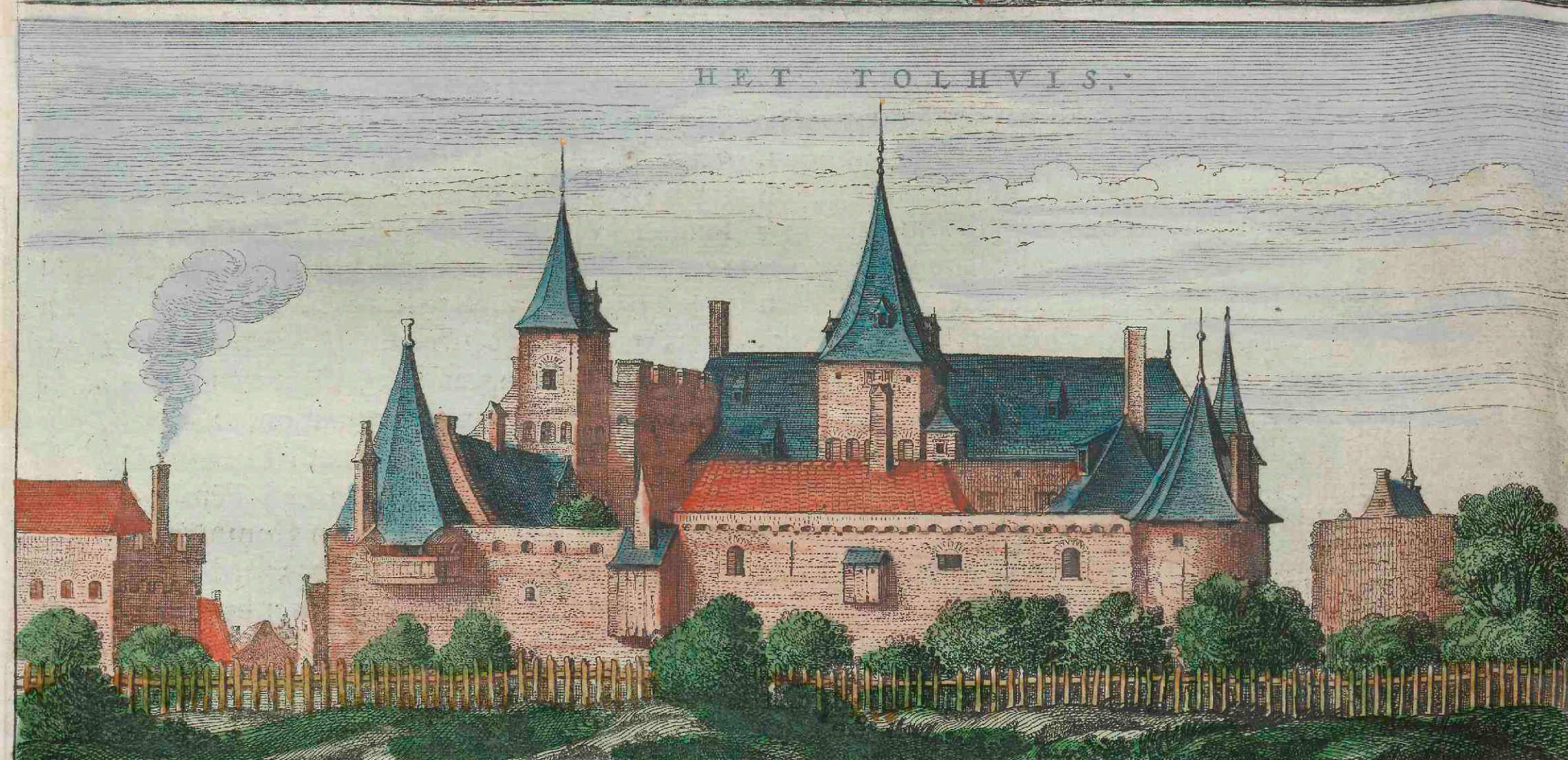
wercken, soo aen 't Spuy als tusschen Rinderen en 't Fort Ferdinand, meende te maken, en dat aen 't Spuy alree een Fort afgesteken was; dies liet hy in haest het krijgsvolck uyt d'omgelegen plaetsen t'Arnhem onder 't bevel van Graef Willem vergaderen: sy waren, soo te voet als te paerd, omtrent vier duysent mannen sterck, en trocken naer Nimmegen, en van daer naer 't Kleeffsche Walt, daer noch eenige troepen van gelijk getal, uyt de steden Deventer, Zutphen, Emmerick, Rees en Wessel, by quamen. Dit volck hiel sich seer stil, en trocken soo naer het stedeken Griethuysen, in 't welck omtrent vier hondert mannen, die sich Keyferschen noemden, in besetting waren: maer het Staten volck, die oorloghs-list wel kennende, hebben 't selve met geweld aengetaft en veroverd, alle die sy in 't geweer vonden gedoot, en 50 malder koren, die men in Schenckeschans meende te brengen, tot buyt bekomen. Van hier sijnse naer 't Spuy gegaen, datse oock innamen, en veel gereetschap van schoppen, spaden en kruiwagens kregen: dese plaetse hebben sy terstont versterckt, loopende met een linie van daer naer 't Huys te Bylant, om de Schans allengs van hare vrienden te scheyden, en rontom te besluuten. Griethuysen is door hen soo gantsch geslecht, dat daer niets dan de kerck bleef staen; op dat de Spaenschen daer niet weder souden komen. Ondertusschen reden hare ruyters gestadigh rontom, om des Konings volck overal binnen te houden. De Kleeffsche vaert wert mede een weynigh boven het Spuy toegedamt, om 't water daer door op te schutten, achter de nieuwe wercken om te leyden, en 't laege landt onder te setten. Daerna hebben de Staetschen het Schansken Ferdinand met geweld ingenomen; den Commandeur weerde sich mannelijck, maer wierd eyndelijck met een pieck gesteken, daer hy af sterf; seltigh soldaten bleven doot en vijftigh gevangen, daer onder een Lieutenant en een Vaendrigh die swaerlijck gequetst was: van het Staten volck sijn 'er weynigh gedoodt, maer tamelijck veel gewont, daer onder twee oft drie bevelhebbers. Graef Willem besette terstont dit Fort met twee hondert mannen, en liet een baterye daer in maken. De gevangenen van Schenckeschans seyden, datse noch met allerley voorraet, en met achtiën vaendelen soldaten, voorsien was. Het Staten volck was nu meester van al de wercken der Spaenschen aen de Kleeffsche sijde, die sy besetten, en maeckten te Bienen, en om de Duffelwaertsche kerck twee stercke quartieren, welke sy met dubbele graften omgroeven, en met horenwercken, redouten en linien aen elckander bonden. Graef Jan van Nassou kwam met twaelf duysent mannen te voet, vier

De Cardinael wil eenige plaetsen stercken:

't welck de Prins belet,

en doet al de wercken innemen.

Graef Jan komt te Kleve,

SCHENCKEN-SCHANS.

vier duysent te paert, en een groote menigte van wagenen, te Gennep over de brugge, daer sich de Graef Piccolomini byvoeghde, en quamen soo by de stadt Kleve, van waer sy aen de Schans teecken deden met lossen van het geschut over hare komste. De belegerde lieten oock niet na hunne blyfchap op de selve wijze met schieten en geroep te betoonen. Des nachts omtrent elf uren vertoonden haer eenige cornetten van de Spaenschen by het quartier van den Colonel Pinsen; maer dewijl den Oversten Staken-broeck buyten het quartier wacht hiel, keerden sy te rug: doch het Staten leger bleef evenwel de gantsche nacht in wapenen. De belegerde schoten verscheyde reysen na het oorloghs-schip dat boven het Huys te Bylant lagh; maer vergeefs. Oock wierpen sy vijf granaden in het quartier van Bennewits, recht over de Schans; doch die deden anders geen wercking, dan datse twee soldaten quetsten. In 't begin van April waren de gemelde Graef Jan van Nassou, de Prince Thomafo, en andere hoofden der Spaenschen, te Kleef op den Swanen-toren; en besagen de gelegenheyt van 't Staten leger met een verre-kijker: waer op sy onder elckander oordeelden, dat het onmogelijck was de Schans t'ontsetten: 't welck de Prins Thomafo oock te verstaen gaf, want hy seyde, *Non est possibile*. De volgende dagh vertrock Graef Jan met sijne troepen naer Gennep, en de Graef Piccolomini ging ter sijden af naer Monderbergh, omtrent Calcker, en liet de stadt Kleef met 1500 mannen beset. D'oorfaeck van dit spoedigh wederkeeren was het gebreck van voeragie en allerley eetwaren. Eenige dagen hier na heeft de Capiteyn Norwits met een goet getal uytgelese soldaten op het buytenwerck van de Schans een kloeckmoedigen aenval gedaen; maer terwijl sy eenige palefaden wilden uyttrecken, is de gemelde Capiteyn in zijn hooft geschoten, dies hy een weynigh te rug ging; doch wierd, door het werpen van een steen in zijn neck, ter aerden gesmeten, en van de belegerde overvallen, die hem gevangen binnen brachten: zijn rantsoen is terstont gemaect, en hy op zijn hant-reycken gelooft en losgelaten, en met een chaloup in zijn quartier gebracht. Vier dagen na d'eerste deë men een tweede aenval op 't gemelde werck, daer op de belegerde hare mijne deden springen, doch tot haer groot nadeel, om datse achter uyt sprong. Hier op de beleggers met groote dapperheyt invallende, veroverden het meer-gemelde werck, behielden 't, en versterckten het in aller haest tegen die van binnen. Hier mede hadden de belegerde nu alle hare buytewercken verloren; en die van buyten schoten byna gedurigh en sonder ophouden, om die van de Schans af te matten en moedeloos te maken. Graef Willem van Nassou gaf oock last aen Eustachius Pichler, Overste Lieutenant van zijn Regiment, met twee-en-twintigh compagnien de Schans aen te vallen. De belegerde, siende sulck een menigte op haer aenkomen, versochten met Graef Willem in gespreck te treden; daer toe sy twee van de hare in 't leger sonden, twee andere van de beleggers daer tegen gingen in de Schans. Die van binnen versochten eenigen tijdt stilstant, om haer met de Commandeurs van Kleve, en van Gelder te beraden; doch dit wierd hun plat afgeslagen, waer op d'Afgesanten aen wederzijden terstont vertrocken. Zijn Genade Graef Willem liet daer op met heftigh schieten en approcheren voortvaren, en beval op nieu de belegerde met alle geweld aen te tasten; tot dien eynde sond hy Graef Maurits met twee duysent uytgelese soldaten in d'approchen, en twaelf sloepen, met matrosen en soldaten voorsien, aen de brugge boven de Schans, om van daer, nevens eenige andere sloepen, met uythangende lonten, en meest al de tamboers van het leger, op de Schans af te drijven, en een grooten alarm te slaen. Als de belegerde dit gewaer wierden, staken sy hare hoeden op, en riepen om een goet accoord; 't welck men Graef Willem bootschapte, die terstont den Sergeant Major Huygens en Capiteyn Lire binnen sond: uyt de Schans quamen in 't leger de Capiteynen Boekop en Kleef. Toen wierd het verdragh getroffen, en onderteeckent. Daer op is de Gouverneur Fondrijn, Overste Lieutenant van Balanfon, de volgende dagh met de besetting, bestaende in meer dan vijf hondert gesonde mannen, met elf vaendelen, nevens een groot getal siecken en gequetsten, uytgetrocken. In de Schans vond men omtrent 200 mudden rogge, 40 mudden haver, eenige mudden garst, 100 tonnen buskruyt, twee tonnen met voetangels, een groote menigte koegels en lonten, en eenige stucken geschuts; soo datse noch met allerley voorraet wel voorsien was. Men stelde tot Gouverneur in de selve de voorseide Eustachius Pichler, overste Lieutenant van het Regiment van Graef Willem. Dus is dese vermaerde en stercke Schans, die in weynigh uren door onstercke besetting verloren was, met een lang beleggh, groote moeyte en onkosten, onversaeghde dapperheyt, en enckel oorlogs-gewelt, weder gewonnen, en op nieu aen den Staet der Vereenighde Nederlanden gehecht.

en doet
teeckens
aen de be-
legerde,

die hem
antwoor-
den.

Hy beraet
sich over
't ontset;

't welck
onmogelijck
geoordeelt
wordt.

Norwits
gequetst
en ge-
vangen.

't Laetste
buyte-
werck ge-
wonnen.

Ordre
tot den
storm:

waer op
stilstant
versocht,
doch af-
geslagen
wordt,

en een
tweede
bevel ge-
geven.

Overge-
ving.

Voorraet
in de
Schans.

Nieuwe
Gouver-
neur.

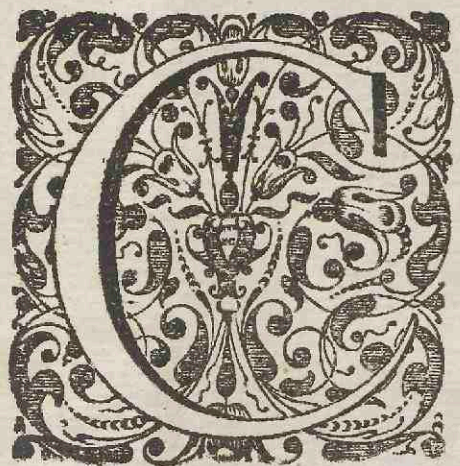
Beschrijving der Stadt

E M M E R I C K,

Uyt het Latijn van

Warnher Teschenmaker van Elversfeld, overgeset.

Naem.

Cornelis Marlianus en Althamerus meenen dat *Emmerick* eertijts *Aschiburgh* genoemd geweest sy, die Bertius in zijn beschrijving der steden van Duytslandt wederlegt. En wel te recht. Want *Aschiburgh* is gelegen, tegen over *Duysburg*, in 't Graeffschap van *Meurs*, en heeft dicht by sich het dorp *Hohen Emmerich* genoemd.

Deshalven trecken andere desen naem van de nabuurigheydt des *Rhijns*; oft om dat, gelijk de Dichter singt,

Hic situlas tumidis Rhenus adimplet aquis.

Dat is:

De Rhijn, die met zijn loop door vvoefte landen krult,

Hier d'holle emmers met zijn vvoefte vvaeren vult.

Oft om dat aen dese selve vliet, even als door een emmer uytgeput, een groote ruymte voor 't bouwen der Stadt gelaten is, welke nochtans heden soo wederom met wateren overstulpt is, dat sy door dijcken, met groote kosten onderhouden, moet bedwongen worden. Andere eyndlijck, en wel allerbest, haelen de naem van een edel geslacht, welck drie emmeren in zijn stamwapen vertoonde, en brengen de selve op het *Hottomansch* geslacht, daer heden noch een straet in dese Stadt de naem af heeft.

Oorsprong.

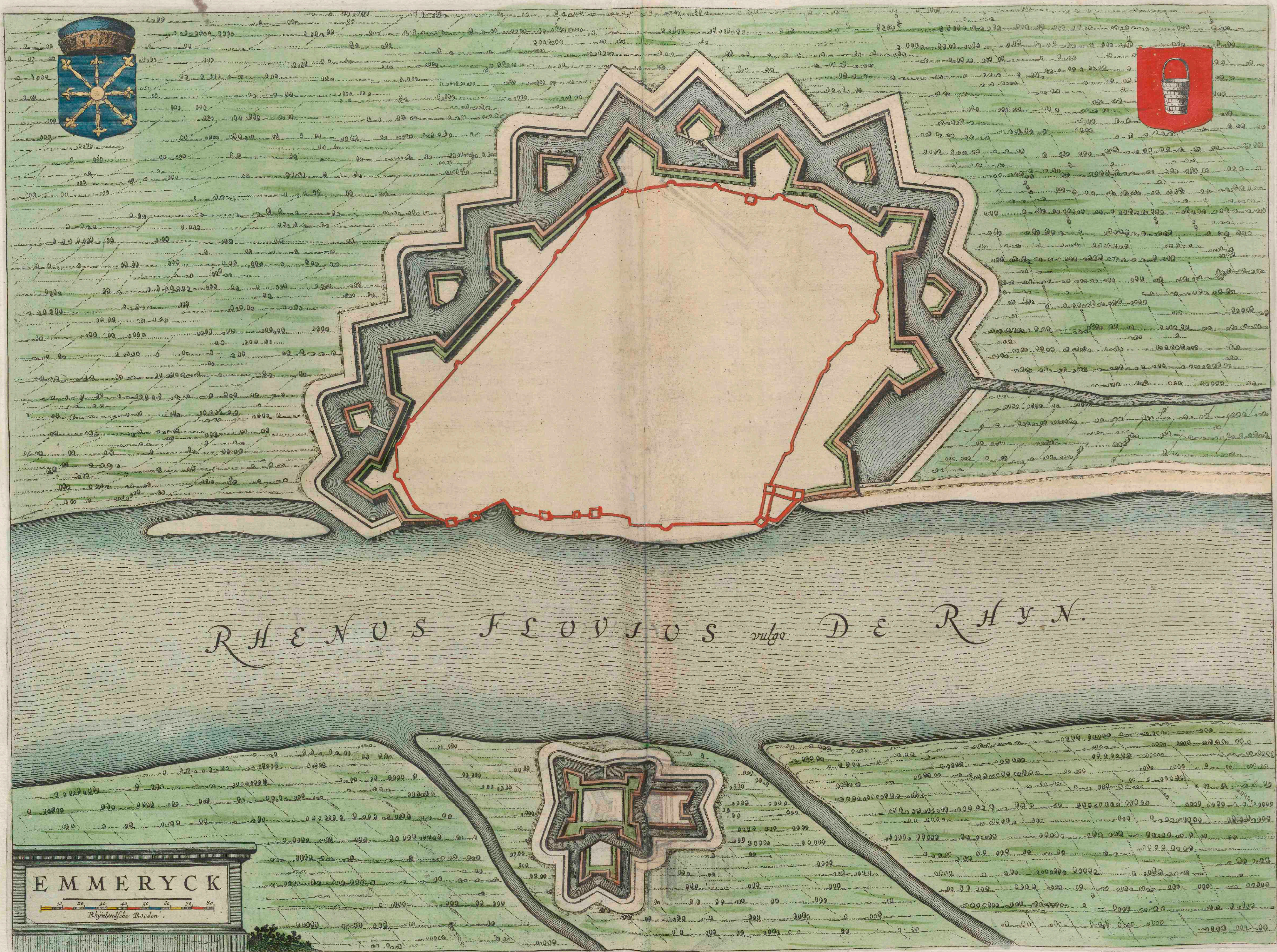
Dit is seker, dat een Collegiale-kerck, aldaer in 't jaer seven hondert, oft daer omtrent, van *S. Willebord Bisschop* van *Uytrecht*, ter eeren van *S. Marten Bisschop* van *Toers*, gesticht, tot het opbouwen der Stadt oorsaeck gegeven heeft: hoewel daer toen in 't begin, behalven de kerck en eenige bygelege wooningen van regulier Kanonicken, niet meer dan vijf huysen van voorneeme burgers geweest sijn, van welke daer nu noch twee, te weten de sloten der *Asswienen* en *Swalvenburgen*, van welke het laetste heden den *Steins* toebehoort, die oock nu noch swalven in haer wapen voeren, in wesen sijn; tot dat in 't jaer duysent twee honderdt drie-en-dertigh, *Otto Prooft* der Kerck, en *Gerardt Lucius Deken*, met het gantsche Kapittel, overmits de nabuurige Heeren van den

Bergh en *Wisch* in 't ontfangen van haer inkomsten hen moeyelijck waren, den Grave van *Gelderlant* en *Zuytphen*, *Otto* de derde van die naem, tot haer Schuts-heer oft Voor-spraeck aengenomen hebben, die in 't selfde jaer op den tweeden kalender van *Julius* (dat is de laetste van *Junius*) aen de Stadt van *Emmerick* even gelijcke voorrechten met de *Zuytpheners* gegeven heeft; en na dat hy van *Henrijck*, Heer van den Berg, niet verre van daer gelegen, het recht, welck hy binnen sijn landtschap en 't gebiedt van *Emmerick* pretendeerde, op *Palm-sondag* des jaers duysent twee hondert seven-en-dertig verkregen had, so heeft hy op de vijfde kalende van *September* (dat is de acht-en-twintighste van *Augustus*) met toe-stemming van *Fredrijck* de tweede en sijn Soon *Henrijck* de seste, de selve verder bevestigt, een heerlijcke Stadt, met muuren, graften en toorens voorzien, van de selfde gemaect, de welke oock onder de voorneemste *Hanze* steden gerekent wordt;

Voorrechten.

Otto heeft het recht der Stadt aen sijn Soon *Reynhold* den eersten, en dese aen *Reynhold* den tweeden, eerste Hertogh van *Gelderlant*, overgegeven: van welke dese, op *Vrydag* nae *S. Bonifaeus* in 't jaer duysent drie hondert, der selve stede met recht van weerden, recht der burgeren, en plaets tot een galge dicht by de Heerlijckheydt van den Berg, aenvatten der misdadigen en die voor den Rechter te stellen, uytvoeren van gevonnisd geding, vryheydt van tol en wegh-geldt, beschoncken heeft, in de tegenwoordigheydt van *Wouther van Keppel*, *Otto Halts*, *Everhard Ulstan* en *Johan Bryn*, mannen van Ridderlijcke waerdigheydt. En sijn Soon *Reynhold* de derde heeft in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftig dese Stadt aen *Johan*, eerste Graef van *Kleef*, voor twee duysent een hondert en seven schilden verpandt; maer sijn suster *Mechteldt* heeft in 't jaer duysent drie hondert twee-en-seventigh het pandt op drie duysent acht hondert schilden, aen *Matthias Adolf* van der *Marck*, acht-en-twintigste en laetste Graef van *Kleef*, vermeerderd; tot dat *Reynhold*, Hertogh van *Gelder* en *Kleef*, beyder Neef van *Susters* wegen, in 't gevecht van 't *Kleeffsche bosch* in 't jaer duysent drie hondert negen-en-seventig van *Adolf*, Hertogh van *Kleef*, gevangen, de selve, op *Cecilien* avont des jaers

Dese Stat
wort ver-
pant,

E M M E R I C K.

duysent vier hondert twee naeuwer verpand, en geheel aen hem verkoft heeft. Dese Adolf heeft haer in 't jaer duysent vier hondert acht-en-veertigh aen Johan de eerste; dese in 't jaer duysent vier hondert een-en-tachtigh aen Johan de tweede; en hy in 't jaer duysent vijf hondert een-en-twintigh aen Johan de derde; en die eyndlijck in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-dertigh aen Willem, alle Hertogen van Kleef, nagelaten. Adolf heeft haer in 't jaer duysent vier hondert drie vryheyt van Huyssensche, Lobitaensche en Buiricksche tollén vergunt. Johan de tweede heeft in 't jaer duysent vier hondert twee-entachtigh alle lieden en goederen aen weersijden van den Rijn aen de Parochy van *Emmerick*, in 't geestlijck; aen de Schout, in het wereltdlijcke, onderworpen. In 't jaer duysent vier hondert vijf-en-tachtigh heeft hy haer 't gericht op maendagh alle weken, aen den burgeren om schulden en schaeden vry te bedienen, tot beroeping toegestaan: in het jaer duysent vier hondert negentigh heeft hy der Stadt de keur van Schepenen voor seven duysent florijnen overgelaten, het welck hy namaels nochtans herroepen heeft, en verklaert om veel oorsaecken niet meêr te sullen toelaten; 't welck sijn Soon Johan de derde aen de burgers, die met haer Overheydt twisteden, en door eenige ruyters in orde gebracht, sommige der selve onthooft, de overige in genade genomen sijnde, bevesticht heeft. Ja deses Soon Willem heeft een nieuw geschil, in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-dertigh, in de Stadt komende, self nedergeleght. De selve heeft in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-estigh, als Willem Graef van den Bergh van sijn voorgegeven recht binnen sijn landt en de graft van *Emmerick* afftont, van weersijden paelen gestelt.

Kercken. Dese Stadt heeft twee treffijcke Kercken, de Collegiale van S. Marten, naer welcke sy genoemt is, en de Aldegundische der burgeren, welcks gronden in 't jaer duysent vier hondert drie-en-tachtigh geleght sijn.

Kloosters. Hier sijn noch de kloosteren der Kruysbroeders en Gregoriaensche broeders; en daer-en-boven het groot en kleyn Nonnen klooster, van welcke dit, anders Marienkamp genoemt, in het jaer duysent vijf hondert twee-en-negentigh van de Jesuiten is ingenomen, die oock eyndlijck een School op het midden van de groote marckt opgericht hebben.

Veranderingen. Dese Stadt is verscheide veranderingen onderworpen geweest; want in de Nederlandsche oorlogen is sy in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-negentigh gedwongen geweest nu der Spanjaerden, nu der Vereenigh-

de Staten besettingen in te nemen. In 't jaer duysent ses hondert veertien heeft haer Maurits van Nassau ingenomen, en is sedert van de Staten beschermt.

In 't jaer duysent vijf hondert twee-en-negentigh sijn de Jesuiten binnen dese Stadt ingevoert; de welcke, hoewel sy tweemaal in dat selfde jaer, en in het jaer duysent ses hondert negen-en-twintigh wederom daer uyt gedreven sijn, nochtans haer woonplaats hier binnen houden.

De Hervorming van alle de kercken en kloosters is hier, door last der Staten, in het jaer duysent ses hondert acht-en-twintigh ingestelt, om dat het selve tegen 't verdragh te Wesel eerst geschiet was.

Ick heb goet gedacht hier by te voegen, uyt het lof-dicht van de Kleeffse Steden, gemaect by *Herman Evvich* in Latijnsche sprake, de vaersen van *Emmerick*, aldus vertaelt:

Nu draeght sich Emrijck voor de Sang-goddinnen,

*Om in der steden rey sijn lof t'ontginnen;
Alwaer de Rhijn, na so veel lants doorkruilt,
De Emmers met onstuymige wvaten vult.
Dit's VVesels vveer-ga, i sy men't oog vvil strecken*

*Op vliet, die komt haer rechter oever lecken;
't Sy op 't gevaer, dat dit en dat bestond,
Als Césars heyr sich op haer ackers vond,
Op d'heuvel van August, als Drusus trachte
Te hollen's Yffels, Vaer-naem-houdsters, grachten;*

*En Elten niet vergeefs sijn naem behiel,
Mits aen den Romers hier het hooghe beviel.
Komt oock's geloofs begin in acht, sy beyde
Aenveerden't door S. VVillebrords geleyde;
So dat dees door so schoon een aenvang rocht
Tot sulck een pronck, dat het Schoon heeten mocht.*

Laet ghy't gesicht op kercken, toorens schouwen,

*Op dicht gebuys, op heerlijcke gebouwen,
Op marckt en poort, op Raet-huys of op School,
Op schepen, vlot op sijner graften hool,
Alfins kan Emrijck so aen't oog behagen,
Dat het met recht de naem van Schoon mach dragen.*

*Merckt ghy de Vaders oft de vvijsen aen,
Die sich op 't recht oft and're vvet verstaen,
Op 't Keyserlijck gericht, die sich versellen,
Het schijnt't gemeen des Vaderlands t'herstellen.*

*Keur alle kunst en vvat men keuren mach,
VVat oyt voor schoon een keurig oog aensach,
Dit's Emrijcks pronck, dat aen vermaerde lieden*

De naem van Schoon hem ieder aen moet bieden.

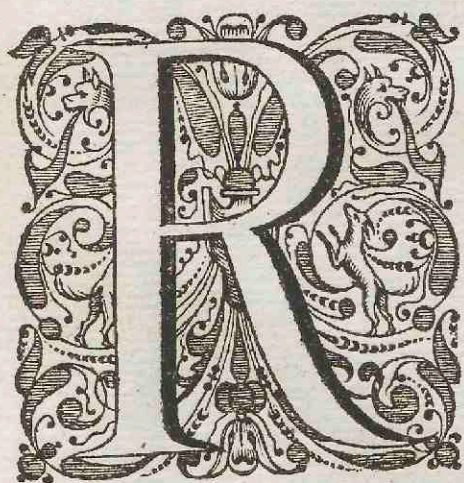
Beschrijving der Stadt

R E E S,

Uyt het Latijn van

Warnher Teschenmaker van Elverfeld, overgeset.

Naems
oor-
sprong.

Rees is, oft van de overvloedt der dingen, (gelijck of men seyde rijck van saecken,) oft liever van de veelheydt van rijs en riet, (welcke in het Hoogh-duyts *Rieser* oft *Riet*hen genoemt worden, gelijck oock de Ridderlijke stam der Reesen, bouwster van het nabuurigh slot van Sleedenhorst,) genaemt. Want dese plaets is naest aen den Rhijn gelegen, vol riet, struyck- en haegh-boschen, moerassen en meynen, van welck oock een deel voor weynige jaren van de doornen gefuyvert is. 't Selfde getuyght het oudt opschrift van de nabuurige Kerck te Beenen, gesneeden op een steen boven de Suyder-deur, welck aldus luydt:

*Olim sunt ossa Beenhorst occisaeque fossa,
Nam tunc pravorum fuerat spelunca latro-*
num

*Sic sumpsit nomen ex Ossibus his sibi Beenen,
Anno nongento Beenen dedicasse memento
Ecclesiam festo Lamberti, Rex memor esto.*

Dat is:

*Eertijds is Beenhorst een graft van doodts-
beenderen geveest,*

*Want 't was toen een spelonck van moor-
denaers, daer men voor vrees;*

*En so heeft Beenen de naem van dese beenen
gekregen,*

*Gedenckt dat, in 't jaer van hondertmael
negen,*

*Beenen de Kerck heeft gevijdt aen S. Lam-
brechts feest.*

O Koning dit doch gedachtigh vrees.

Want de moordenaers, hier tusschen de doorn-boschen en graften schuylen, hebben eertijds de reysende luyden aengetast, en de beenen der vermoorden daer weggeworpen. 't Selfde bevesticht eyndlijck het luyden van 't klocksken van Rees, so om het overvloeyen van den Rhijn, als om dese moordenaers te verdrijven, een tijdt lang geschiet.

Begin.

Sijn begin heeft het te dancken aen het Klooster eerst van regulier Monnicken, onder een gemeene Proost levende, als noch

heden uyt de kenteecken van de onderscheyde Cellekens blijktt, maer die namaels by verloop van tijden in wereltijcke Kanonicken verandert sijn.

Van dit Klooster heeft Irmgardt, Gravin ^{Fondatie} van Zuytphen, in 't jaer duyfent en tien na Christus geboorte, de eerste grondt geleght: <sup>oft stich-
ting van
's Kloo-
ster te
Rees.</sup> welck allencx vermeerdt, en van Keyser Henrijck de derde door brieven te Uytrecht gegeven voor goet gekent: en heeft twee jaren daerna de Aerts-bisschop van Keulen, in 't jaer duyfent en veertigh, 't selvige gewijdt, als het volgend opschrift der Kerck, daer op de deur van 't Koor Irmgardts beelde bygevoeght is, getuyght:

*Anno milleno Christi pariter quadrageno
Condidit hoc templum felix Irmgardis amœ-*
num

Obtulit idque pia quod protegat ipsa Maria.

Dat is:

In het duyfent en veertighste jaer

*Na Christus geboorte, men houdt het voor
vvaer,*

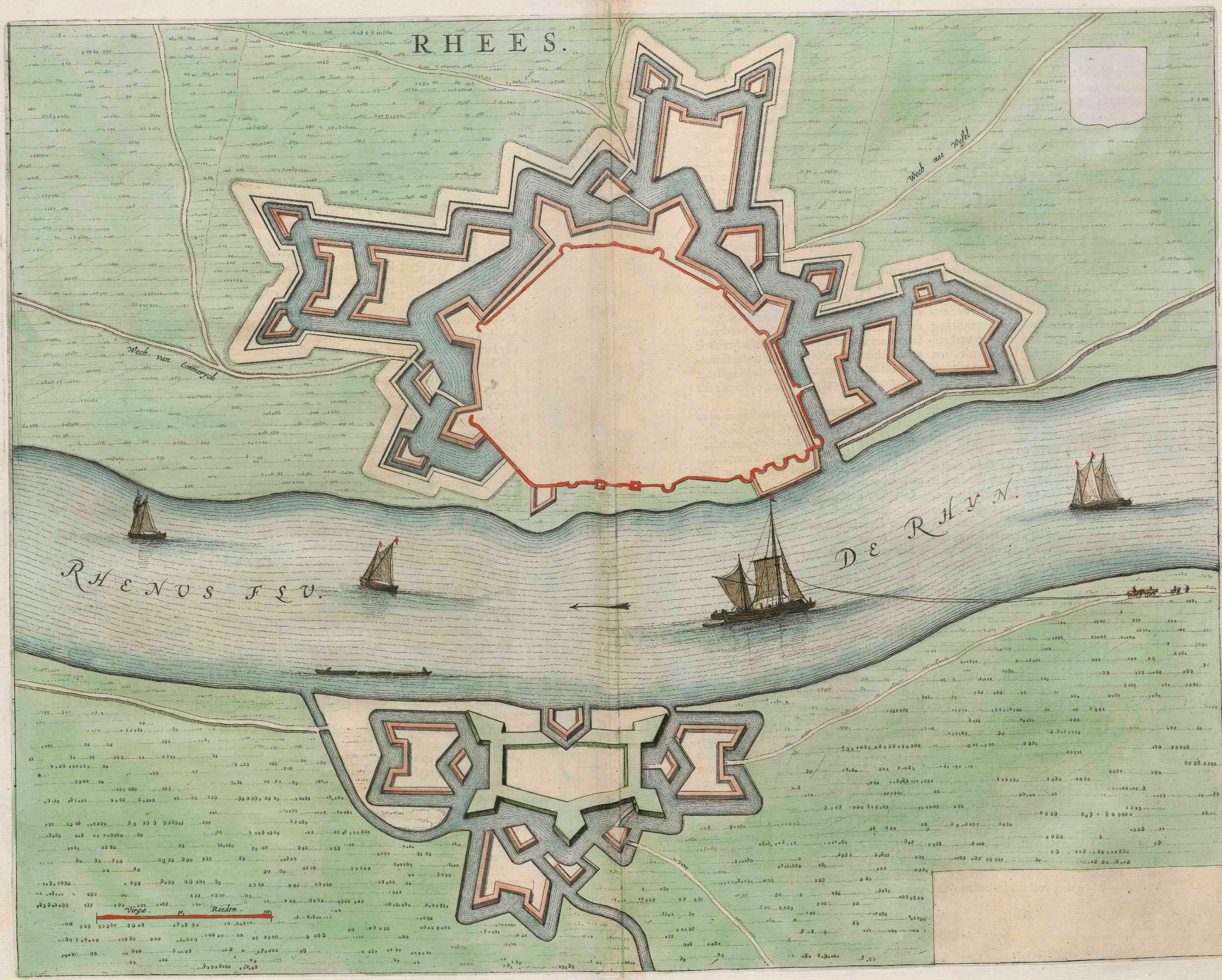
*Heeft dese Kerck gesticht de geluckige Irm-
garde,*

*En aen Marij gevijdt, om van haer be-
schermt te varden.*

En de Aerts-bisschop Arnhoudt heeft, in 't jaer duyfent een hondert acht-en-veertigh, het verdragh tusschen het Kapittel en sijn boeren gemaect, van de tienden, gemeenlijck *Schepel-tienden* genaemt, met sijn onderteekening bevesticht.

En een andere Arnhoudt, insgelijcx Aerts-bisschop van Keulen, heeft de Fondatie-brief van Irmgard, op dat sy van ouderdom niet verging, oversien. Derhalven waren 'er in het begin in dit *Rees*, behalven de wooningen der Monicken en broederen, en de kerck self, oft geene oft seer weynige andere huysen: maer by verloop van tijdt is het, 't sy door godtvruchtheydt, 't sy door d'inkomst der aenvloeyende aelmoessen, meer andere huysingen daer gesticht sijnde, allencx tot een Stadt gegroeyt.

De eerste vryheyt om sich tegen 't aenloopen der vyanden te stercken, heeft het verkregen van Henrijck van Molenarck, Aerts-bisschop van Keulen, op de veertiende van Julius des jaers duyfent twee hondert acht-

R E E S.

en-twintigh. Maer als, in 't jaer duysent twee hondert vijf-en-veertigh, de Kerck van den blixem geslagen, en des selfs klokken gesmolten waren, heeft in 't volgende jaer, op de tweede dagh voor S. Barber, Koenraed van Hoghsted, Henrijcks navolger in 't Aerts-bisdom, aen dese Stadt en aen Santen gelijcke vryheden, als de stad van Nuys te dien tijde had, geschoncken.

In 't jaer duysent twee hondert ses-en-negentigh onder Sieghfrid van Westerburch, Aerts-bisshop van Keulen, vaster gesterckt sijnde, heeft 'er d'Aerts-bisshop Henrijk van Vierneburch, op den vijftenden dagh na Allerheyligen, den burgeren, boven de voorgaende vryheden, het vry visschen en jagen vergunt.

Over-
draght
tot het
Landt
van
Kleef.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-negentigh is het, ten deel door verwisseling met het gebiedt van Linnen en de verkoo- ping van de tol van Keyfers-waerdt, ten deel door verpanding voor seven-en-vijftigh duysent goude florijnen van Fredrijck van Saerwarden Aerts-bisshop van Keulen, met byvoeging van de heerlijckheydt van Aspel, de helft van 't Bockhums gericht, het dorp van Swelm en Hagen, aen Adolf van der Marck, Graef van Kleef, en sijn huys-vrouw Margriet van den Bergh, en deser sonen Adolf, eerste Hertogh van Kleef, Diederijk en Gerard, Graven van der Marck, gegeven.

Hier na heeft Johan, de tweede van die naem, de derde Hertogh van Kleef, soon van Johan en neef van Adolf, aen de selve, behalven de vryheydt van tol, oock de vrye keur van Overheydt, in 't jaer duysent vier hondert drie-en-tachtigh, toegestaen.

Van welcke voorrechten het laetste in het jaer duysent vijf hondert een, en insonder- heydt in 't jaer duysent vijf hondert vijftien, om d'oproer der burgeren, van den selfden Hertogh herroepen is, het bestemmen der Schepenen voor sich behoudende.

Nonnen-
huys.

Het huys der Nonnen in dese Stadt is in 't jaer duysent vier hondert ses-en-dertigh ge- sticht, de welcke tot het jaer duysent vier hondert negen-en-vijftigh in de Collegie- kerck ter kerck gegaen hebben: want toen sijn sy met een eyge biecht-vader begiftigh.

Verande-
ringen.

Voorts is de Stadt Rees veel veranderin- gen onderworpen geweest. In 't jaer duysent drie hondert acht-en-seventigh is in de selve de gantsche nieuwe straet afgebrant. In het jaer duysent vier hondert vijf-en-seftigh heeft de breuck der Rhijn-dijck de kamp van Be- reswijck; en in 't jaer duysent vijf hondert ne- gen-en-seftigh, seventigh, en een-en-seventigh, de groote kamp, genaemt de Wanwijckse, over-stroomt en met veel sandts bestrooyt.

In 't jaer duysent vijf hondert negen-en-negentigh is Rees, geduyrende de Nederlant- se Oorlogen, van de Spaense ingenomen; en in 't jaer duysent ses hondert veertien van de Staten der Vereenighde Nederlanden, onder 't beleydt van Graef Maurits van Nassau, die het toen heel sterck gemaect, met garnisoen voorsien hebben, en nu noch beschermen. In 't jaer duysent ses hondert vier-en-twintig is ten dienste van de Gereformeerde aldaer een kerck gebouwt; en in 't jaer duysent ses hondert acht-en-twintigh is hen oock de Pa- rochie-kerck gegeven, also de Spaense ter sel- ver tijt, tegen de accoorden, te Wesel den Ge- reformeerden de kercke ontnomen hadden.

Als in 't jaer duysent vijf hondert negen- en-negentigh de Spaense dese Stadt inge- nommen hadden, en 't Keyfers krijs-volck on- der Simon Grave van der Lip trachteten de selve daer uyt te drijven, schoten sy sterck op de Rhijn-poort, so dat sy ter neder storte- de, en is in 't volgende jaer van de Magistraet weder opgebouwt, gelijk het opschrift der selve getuyght:

Occupat Hispanus Reesam, cum longius aquo

Germanus miles me petit hisce globis.

Forma, qua placui cunctis, astate sequente,

Hac, me Reesenses restituere Patres.

't Latijns veers, tot lof van Rees by Her- man Evvich gemaect, luyt in Duyts aldus:

Ghy sijt, ó REES, de minst niet van de

Kleeffche steden;

Uw' korenlanden, velt en vreyden sijn noch

heden

Seer vruchtbaer: en ghy sijt oock vruchtbaer

van den Rhijn;

O groote segen Gods! ghy vvaert en sult noch

sijn

Een vruchtbre voester van de vruchtbaerste

verstanden,

Die (vvaerlijck VRUCHTBAER REES!)

vercieren onse landen.

Dus verre Teschenmaker.

In 't jaer duysent ses hondert veertien, als Prins Maurits Rees voor de Staten versiekt had, gemoete hem, omtrent de selve Stadt, een hondt, die door slijck en dreck geloo- pen hebbende, hem vleyde en op 't lijf sprong: als de dienaers hem weghdreden, verbood het de Vorst, behield hem, gaf hem de naem van Rees, en heeft hem sedert soo bemint, dat hy hem, by uysterste wil, voetsel voor sijn leven bestelde.

Rees is nu een middelbare, maer stercke Stadt, behoorende onder het Hertoghdom Kleef, aen de noortsijde van den Rhijn, drie mijlen van Wesel, twee van Santen, twee van Kleef, anderhalf mijl van Emmerick, en vier van Gelder.

Gelegen-
heyd van
Rees.

W E S E L.

Eer-naem.

Oorsprong.

Oude naem.

Klooster.

Wesel tot
een Rijcks-
en Hanse-
stadt ge-
maect.

Et is niet buyten reden, dat men dese stad *het oogb der Cleeffche Steden* noemt. Van haer oorsprong hebben de Schrijvers geen eenereley gevoelen. Adrianus Iunius hout haer voor Alyfona oft Alyfia, eertijds door de nederlage van t'leger van Quintilius Varus, die daer omtrent geschiede, seer vermaert. Sommige meenen, datse haer naem heeft van Visellius Varro, Gouverneur van Nederduytslandt, daer Tacitus in sijn Historie van spreekt: andere, van Phesula, een Colonie oft volckplanting in Italien bekend; doch Hermanus Novæ aræ, Graef der Ulpian, schrijft in sijn Commentarien van t'Neerlants Vrankrijk, datse eertijds Lippe-mondt genoemd is, naer de riviere Lippe, die omtrent dese Stadt in den Rhijn vloeyt. Dese naem is daer na verandert in Wesel, nae de menigte der weselkens, die sich in t'by-gelege bosch onthielden, dus genoemd; gelijk eenige Latijnsche veersen, in de Kerck deser stad uytgehouden, te kennen geven.

Het was eertijds een groot dorp, aen de t'samen-vloet der gemelde rivieren gelegen, waer tegen over een klooster gebouwt wiert, dat, nae sijn gelegenheydt, Averdorff oft Overdorp genoemd is. In t'jaer c 10 c xxv hebben Godefrid en Otto, twee broeders, Graven van Cappenbergh, hier een klooster voor edele nonnen van d'ordre der Premonstreyten doen bouwen. Men vond dese plaets oock seer bequaem tot de koophandel, dies sy allengs tot een tamelijke Stadt geworden is, die, door de kloekheydt en naerstigheydt der inwoonderen, seer verstandigh in koopmanschap, soo vergroot is, datse sedert met recht de voornaemste onder de Cleeffsche steden geacht is, t'sy dat men de schoonheydt van hare gebouwen, oft haren rijckdom, waerdigheydt, en menigte der inwoonders bemerckt. Ioannes Angelus Werdenhagen, Rechtsgeleerde, in sijn boecken van de Hanse-steden, versekert, dat Keyser Otto de derde, in t'jaer c 10 xcv, als hy negentigh Keyserlijke steden telde, Wesel daer onder rekende: doch dese Schrijver doolt teenemaal in de tijd, en spreekt tegen de geschreve Cleeffsche Annalen oft laerboecken, die getuygen, dat Theodorus Luifius, Vryheer van Dingslaken, wiens gebiet tot aen dese Stad streckte, haer, in t'jaer c 10 cc lxxi, alle de vryheden, die sy sedert gebruyckt hebben, geschoncken heeft: en dat Rudolph van Habsburgh, Roomsch Keyser, (wiens nicht Margareta, dochter van Everhard, aen Theodoricus de achtste, de vier-en-twintighste Graef van Cleef, tot sijn tweede gemalin gehuwt was,) haer onder de Rijcks-steden gestelt heeft; en in t'jaer c 10 cc xc de vryheden van Duysburgh, Ringelbergh en Kranenburgh vereert, tot erkenenis, datse met groote kloekmoedig-

heydt de vyanden des Rijcks wederstaen hadden: het welck in t'jaer c 10 cccc xcv, op de vergadering te Worms, door Keyser Maximiliaen d'eerste, in tegenwoordigheydt van de Staten des Rijcks, bevestight is; soo datse, sedert die tijdt, niet alleen onder de Keyserlijke vrye Rijcks-steden, maer oock onder de Hanse steden gerekent is.

De gemelde Theodoricus heeft, in t'jaer c 10 c c lxxvii, acht dagen na S. Margrieten feest-dagh, aen dese stad verscheyden privilegien gegeven; te weten, dat men van alle erf-goederen, sonder het toestaen der borgers, geen schatting aen hem sou betalen: dat d'inwoonders deser stad niet gehouden waren voor andere rechtbanken in t'Cleeffsche land, als alleen hun eygen, te verschijnen: dat hare Overigheydt niet alleen de civile oft burgerlijke, maer oock de criminele oft lijfstraffende saken mochten beslechten: datse oock van alle plichten tot den Overheer, tolleren, renten, erfgoederen, en alle geschillen en ordren over t'broot en bier, kennis mochten nemen: datse oock self hun eygen Magistraten mochten kiezen. Welcke vryheden sijne drie sonen ten deel bevestight, en ten deel vermeerderd hebben.

Sijn outste soon Otto heeft in t'jaer c 10 c c c viii, naer dat 'er een groot geschil om t'kiezen van de Overheden ontsaen was, verordent; dat achtien oft twintigh van d'eerlijkste borgers, uyt het volck genomen, dese verkiesing souden doen: dat de Burgermeester en de Schepenen t'vermogen souden hebben, om de burgers soodanige schattingen en imposten, als hen goet dacht, te doen betalen: dat de Magistraet, als sy eenige nieuwe gebouwen wilden maken, oft d'oude verbeteren, gehouden waren sulcks aen de Gemeente te kennen te geven, die oock wetschap moesten hebben, waer aen dat men d'inkomsten der stad besteedde: en eyndelijk, dat niemant eenige t'samen-rotingen oft bysondere vergaderingen houden sou; oft dat men d'overtreders van dit gebodt, nae t'believen der Overheden, strengelijck straffen sou.

Theodoricus, de tweede soon, en erfgenaem van sijn broeder Otto, bevestighde in t'jaer c 10 c c c xi, de gemelde privilegien, en voeghde noch eenige nieuwe daer by, die het sterck maken der Stadt, de vryheydt der burgeren, en de bescherming en wapening der selve, betroffen; t'welck in de tegenwoordigheydt van Bonon van Strunckede, Theodorus Koertlof van Malden, Wessel de Boezelaer, Iordanus en Wiggerus, alle Ridderlijke mannen, geschiede.

Den selven Graef stelde oock ordre in t'selve jaer, saterdags nae S. Servaes, in seker geschil, over t'verkopen van t'graen geresen, welke twist in twijfel stelde, of de koren-koopers oock voor de Magistraet en t'Keyserlijke Schependom, dat onder Tremone staet, en *Vehm Schepenen* genoemd wort, te recht behoorden te staen.

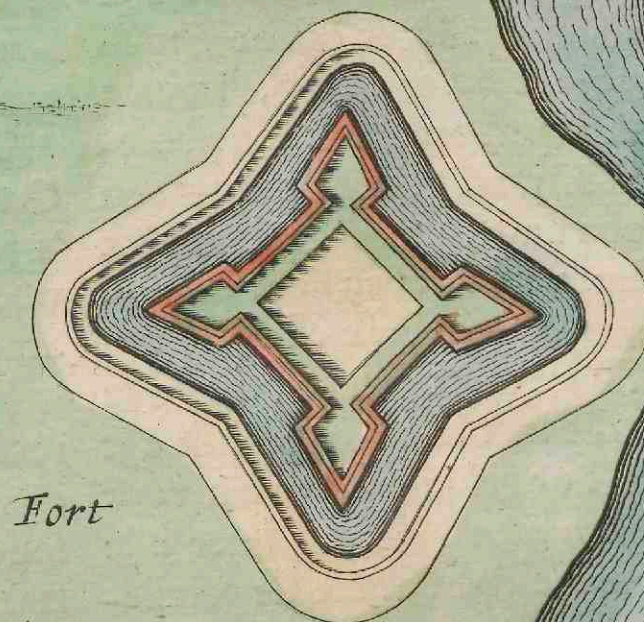
Hy maeckte oock, in t'jaer c 10 c c c xvi, op de dagh van S. Simon en Iudas, eenige wet-

b b

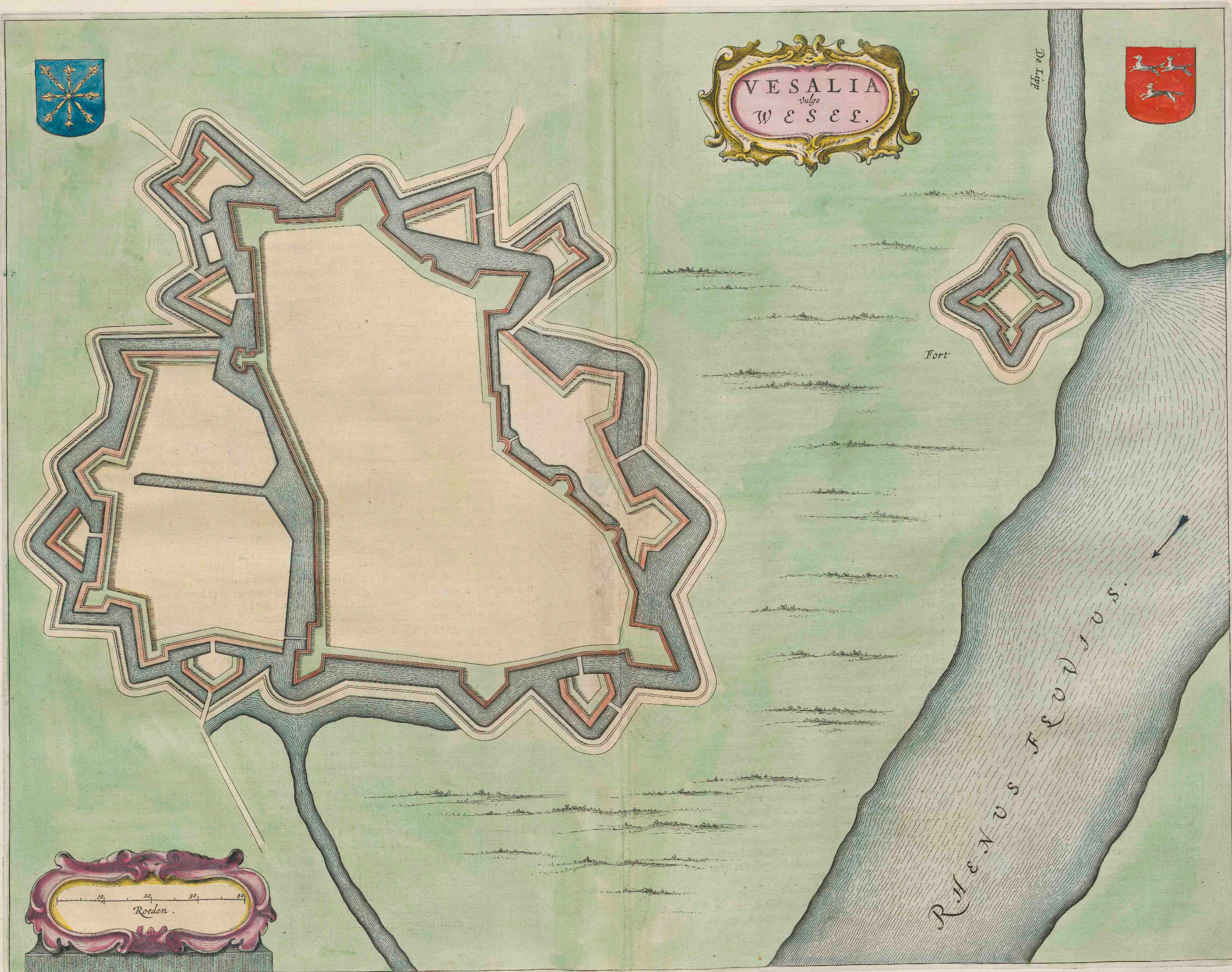
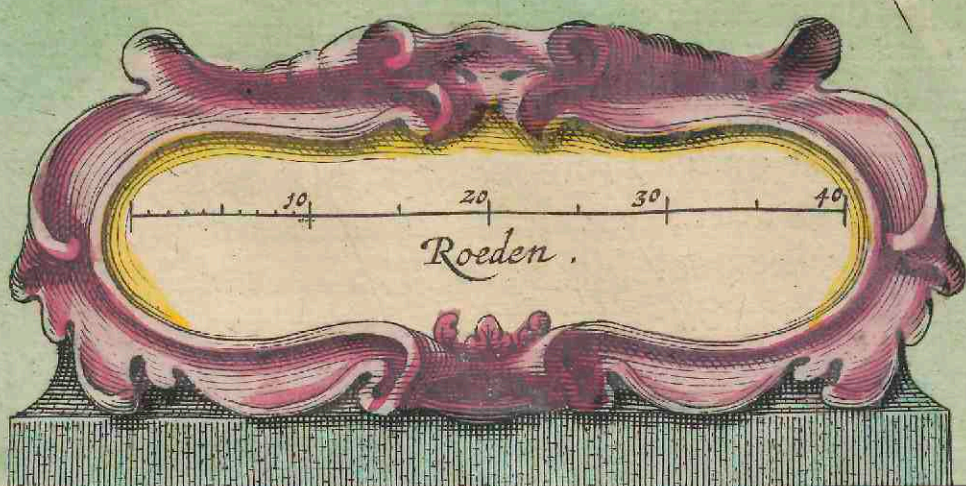
ten,

De Lippe

Fort

ten, aengaende de goederen en eenige schattin-
gen de borgeren toe-behoorende, en de maten
der natte waren, die even als die te Ceulen moe-
sten zijn. Hy weder-riep en vernietighde in het
jaer cldccc xviii, de seste dagh nae S. Ians
onthoofding, eenige vryheden der dootslagers,
die ongestraft bleven, dieven, roovers, en uyt-
gebanne misdadigen; en d'ordre opeenige week-
en jaer-marckten, om het groot misbruyck dat
in alle dese saken geschiede; 't welck de Magi-
straet met hunne brieven, met het Stadts segel
bekrachtight, bevestighde. In 't jaer cldccc xix,
des woensdaeghs naer Drie Koningen, maeck-
te de voornoemde Graef Theodoricus eenige
wetten, aengaende het appelleren oft beroepen
der boeren in 't gebiedt deser Stadt, 't welck
des Sondaegs voor S. Lambert plach te geschie-
den, en gemeenlijck *Heymail* genoemd wiert: en
vereerde hen met een ander privilegie, gelijk
die van Goch hadden, van 't weven der lakenen.
Alle de hoven der borgeren maeckte hy vry van
de tienden. Hy gaf haer oock macht, om alle
saken en gedingen, die in 't Kleeffsche landt uyt
schulden, schaden, oft ongelijcken sproten, voor
hare vierschaer te beroepen; vergaf haer alle
vergrijpingen; en bevestighde alle de privile-
gien, die sy van sijne voorlaten verkregen had-
den. Wederom in 't jaer cldccc xxxii, den
dagh voor S. Pieters stoel, begroef hy de misda-
den der borgers van Wesel in een soete verge-
tenheyt; en, op nieu hare vryheden bevestight
hebbende, verboodt, dat men niemant van hen
om eenige misdaet, onder wat decksel het oock
was, aenspreken oft ondersoecken sou. Noch gaf
hy hen, in 't jaer cldccc xxxv, 's maendaghs
nae S. Gillis, (op 't versoek van sijn Neef Gee-
raerd van Vierneburgh, Graef van Steeland, in
tegenwoordigheyt van den Ridder Willem
Rees, Gouverneur van de landen over den
Rhijn; van Theodoricus Palmert, Overste van
't collegie te Zephlice; van Rieckwien van Bir-
ten, Kapellaen van 't hof,) na dat hy hen weder
op nieu alle misdaden vergeven had, een belof-
te, dat hy de moerassen van Fluirene, in 't ge-
meen *Vehweidt* genoemd, van Magallamere en
Glaciale, niet verdeelen; maer, tot gemeen
gebruyck der borgers, in haer geheel laten sou:
en die buyten Weselen bosch leggen, voor hem
behouden. Eyndelijck in 't jaer cldccc xlvi,
donderdaghs na Christus besnijdenis, boven de
bevestiging van alle hare privilegien en gewoon-
ten, te voren gegeven, gaf hy macht aen de Bur-
germeester, dat hy van alle leet en hinder, dat
iemant sijn naesten met woorden oft wercken
doet, kennisse nemen en oordeelen sou.

Van Graef
Joan,

Na sijn doot is Ioan, de derde soon van Theo-
doricus de achtste, en broeder van Otto en
Theodoricus de negende, de seven-en-twintigh-
ste Graef van Cleef geworden; en heeft in 't jaer
cldccc xlvii, op S. Margrieten avont, aen
d'inwoonders deser stad alle hare privilegien
oft voor-rechten, die sy van sijn voorlaten ont-
fangen hadden, bevestight; en dat de Gouver-
neur alle de voorwaarden, daer de Graef sich
self met eede aen verbonden had, wel nakomen
sou: dat hy daer geen hof oft rechtbanck sou

hebben: dat al de koopmanschappen, in kleyne
schuyten geladen, geen tol souden geven, maer
als soldaten goet geacht worden: datse vry sou-
den zijn van den tol te Linne; en dat hy d'amp-
ten van Schout en Schepen, noch het burger-
schap aen niemant geven sou.

In 't jaer cldccc liii, 's maendaghs nae
S. Marten, is 't geschil tusschen de Graef en We-
sel afgedaen, op voorwaerde, dat hy hen ont-
staen sou van de tol die sy hem schuldigh wa-
ren; en dat sy hem 950 oude schilden souden be-
talen, voor welcke sy den tol te Burick (die eer-
tijds beneden Teutenbergh was, maer daer na
te Wesel verplaetst) tot onderpant souden heb-
ben, en al d'inkomsten, tot dat de gemelde som-
me van 950 oude schilden betaelt was, genieten.

Theodoricus, toegenamt Luyff, de jongste
Graef van Cleef en Sarbrugge, bevestighde in
't jaer cldccc lviii, het houden van een
week-marckt, die sijn Vader en Broeder aen de
Stadt gegeven hadden.

Ioan heeft, in 't jaer cldccc lix, het erf-
recht van 't Schepenschap te niet gedaen; en gaf
d'inwoonders de vryheyt, dat sy jarelijcks, des
sondaeghs nae Paesschen, de Magistraten, be-
staende in twaelf personen, souden kiezen, die
by beurten souden gebieden. Maer Ioan de twee-
de, die de derde Hertogh was, heeft in 't jaer
cldccc xiv 't selve weder verandert. In 't selve
jaer cldccc lix heeft de voorseyde Ioan de
Stadt van sekere schatting, die op alle koopwa-
ren gestelt was, ontlafst; en beloofde in 't jaer cldccc
lxvi, dat hy alle geschillen, die tusschen
hem en de stad souden ontstaen, door den
gewoonen wegh van Justitie, en op geene ande-
re wijze, sou laten beslechten.

Door de doot van de gemelde Ioan was het
mannelijck geslacht van 't Huys van Cleef uyt-
gebluscht; soo dat Engelbert en Theodoricus,
sonen van Adolf van der Marck en sijn gemalin
Margareta van Cleef, die de dochter van Theo-
doricus de negende was, dese landen erfden;
welcke niet alleen, in 't jaer cldccc lxviii,
alle hare vorige privilegien bevestigden; (gelijk
oock de in 't selve jaer haren broeder Adolf, die
mede-erfgenaem van 't Cleeffsche landt, uytge-
seyt de steden Wesel en Duysburgh, geworden
was) maer beloofden oock, dat Wesel, in tijden
van oorlogh, niet meer schatting dan Hammont
betalen sou; en datse self over de misdaet van
dootslagh souden oordeelen; en eyndelijck, dat
hy de stad niet meer, dan sijn grootvader Theo-
doricus, met impost belasten sou. Theodoricus
van der Marck vergunde, in 't jaer cldccc
lxxviii, aen d'inwoonders, datse 't geldt, by
hen self gemunt, in 't Graeffschap vander Marck
mochten uytgeven, sonder daer over eenighsins
belet oft moeyte t'ontfangen. In 't jaer cldccc
lxxxiv, op S. Maria geboort-dagh, ontsloegh
hy hen van alle boeten, om wat oorsaek het
oock was; gaf hen eenige vryheden, die het la-
kenwercken betroffen; en liet de Magistraet den
impost van 't bier behouden.

Graef Engelbert schonk hen in 't besonder, in 't
jaer cldccc lxxxvi, de helft van den tol te
Burick, 't welck sijn broeder Theodoricus in
't sel-

van de drie
Broeders,

't selve jaer bevestighde: die oock, in 't jaer cIo ccc xc i, nae dat de Magistraet hem eenige weylanden in 't gebiedt van Oye geschoncken had, haer vryheydt gaf, om rontom 't selve eylandt te visschen. In 't jaer cIo ccc xc v ver-eerde de gemelde Theodoricus d'inwoonders van Wesel, om datse veel ten achteren waren, de moerassen van Fluirine en Magelsamere, met de omleggende landeryen, die hy droog gemaect en belaeft had, sonder dat hy eenige tienden daer van begeerde. Eyndelijck begunstighde hy hen, in 't jaer cIo ccc c i i, met het affet-ten van den tol, die sy den **up und affschlags toll** noemen.

Sijn broeder Adolf, eerste Hertogh van Cleve, heeft, na sijn doot, in 't jaer cIo ccc c iv, niet alleen alle hare privilegien bevestigt; maer die oock met verscheide vryheden en voor-rechten, de visschery aengaende, vermeerderd.

Hy maeckte oock, in 't jaer cIo ccc c xviii, een naeuwe verbintenis met alle de steden van sijn Hertoghdome, insonderheyt met dese stad.

De gemelde Hertogh Adolf gaf, in 't jaer cIo ccc c xxx, de burgers van Wesel de vryheydt, dat men hen op de marckt der stad niet mocht arresteren; en verordende, op wat wijze dat men de citatien oft rechtsoverdrachten, de appellatien oft beroepen, en d'executien oft uytvoeringen, beleyden sou: en hoewel Herman van Loith, Gouverneur van Ringelbergh, een borger van Wesel, Rutger **Bussbass** genoemt, als een roo-ver op de marckt had laten vangen; soo beloofde de Hertogh hen, dat sulcks niet tot naedeel van hare vryheden sou strecken, ja niet meer ge-schieden.

van Her-
togh Ioan. Ioan, outste soon van de voorseyde Adolf, en tweede Hertogh van Cleef, heeft in de jaren cIo ccc c xlii en cIo ccc c xliiii alle de voorge-melde privilegien bevestigt. Hy beloofde oock, in 't jaer cIo ccc c xlv i, dat hy d'oorloghs-ge-schillen van Sufaten, sonder het toestaan van 't Hertoghdome Cleef, de Heerlijckheyt van Dings-laken, en de stad Wesel, niet af handelen sou. In 't jaer cIo ccc c l heeft de gemelde Ioan het geschil over de verkiefsing der Sche-penen vereenicht, dat door twaelf mannen geschie-den moest, aen welcke de Heeren, acht dagen te voren, eenige voorstellen der kiezers gehouden waren te beantwoorden. In 't selve jaer, als die van Wesel duysent kroonen, tot betaling van het deel van des Hertoghs Broeder Adolf, dat hem van sijn vaderlijck erfdeel toequam, en tot de 3500 kroonen, die men den Heer van Brederode, van wegen Gennep, noch schuldigh was, opge-bracht hadden; beloofde Hertogh Ioan hen, dat sulcks niet tot vermindering van hare privilegien in 't toekomende sou strecken. In 't jaer cIo ccc c lix stelde hy ordre, aengaende de palen van den Staet; de vermindering van de verkiefsing der Schepenen; de redenen van 't pleyten tegen de Magistraet; van de jaerlijcksche betalingen der rechten en inkomsten, en de wijze van het uytvoeren. In 't jaer cIo ccc c lxvii maeck-te hy eenige wetten, die de vryheydt van een Iae-marckt, die men seven dagen voor en seven na S. Severijns-dagh houden sou, betroffen. Hy gaf

hen oock, in 't jaer cIo ccc c lxxiii, eeni-ge vryheden van toll.

Sijn soon Ioan, de derde Hertogh van Cleef, bevestighde, in 't jaer cIo ccc c lxxxi, <sup>van sijn
soon Ioan,</sup> alle hare voorrechten, en het verbont der Cleef-sche steden. In 't selve jaer verpande hy aen de-se stad vijf duysent kroonen jaerlijcks, die men van den tol te Lobithan t'ontfangen had, en tot ontlasting van de schatting deser stad strecken soudent; welck geschiede tot een erkenenis van de goede diensten, door die van Wesel in d'oor-logh tegen Gelderlandt aen den Hertogh ge-daen. In 't jaer cIo ccc c lxxxvi ontloegh hy Wesel van alle arresten van 't Hertoghdome Cleef. In 't jaer cIo ccc c lxxxix wierd het verbont der steden, over de bestiering van Hertogh Ioan gemaect, dat hy in 't jaer cIo Io i bevestighde. In 't jaer cIo ccc c xciii stont hy toe, dat het rechts-plegen voortaan in 't hof geschieden sou; en in 't jaer cIo Io ii, dat men al d'inkomsten van den impost op 't bier ten besten van de stad gebruycken sou. Hy deë oock, in 't jaer cIo Io xiv, het erf-ampt der Schepenen te niet, en vergunde de stedelingen, dat sy jaerlijcks nieuwe soudent kiezen. Hy stelde oock ordre, hoe men aen den Opper-Schout, en andere Overheden, den eedt sou doen.

In 't vorige jaer cIo Io xiii waren de bor-gers deser stad in wapenen, en verwoesten het tol-huys, dat Willem van Horst, Gouverneur van Dings-laken, aen de mont van de Lipp-stroom gestelt had.

Ioan, soon van de gemelde Ioan, heeft, in 't jaer cIo Io xxv, alle hare voorrechten en vry-heden, door sijne voorsaten gegeven, bevestigt. In sijn tijdt, te weten in 't jaer 1529, nam de ri-viere Lip, die te voren de voet der muren be-spoelde, een anderen loop, na dat sy over hare oevers gevloeyt, en hare dijcken gebroken had; doch die wierden in 't volgende jaer, met groote kosten en arbeyt, weder hermaect, en den loop der gemelde riviere in sijn vorige plaets geleyt.

Eyndelijck Wilhelm, soon van Ioan, de vijfde Hertogh van Cleve, heeft, in de jaren 1539, <sup>en van
Hertogh
Wilhelm en
sijn soon.</sup> 1548 en 1549, en naer hem sijn soon Ioan Wil-helm, in 't jaer 1595, alle de voorschreve privi-legien, door de miltheyt van hare voorouders gegeven, bevestigt.

Hier sijn twee kercken, d'een binnen, en d'an-der in de voorstadt; en drie kloosters, voor de Dominicanen, d'Augustinen, en de Canoniken buyten den regel. Oock is hier een Commen-darie-huys van S. Joan, en 't klooster van Aver-dorp, wiens Nonnen alle van edele geslachten afkomstigh sijn; en eyndelijck noch een Vrou-wen-klooster, dat sedert in een illustre Schole, om de wenetschappen te leeren, verandert is.

In 't jaer 1354, den sevenden Augusti, onder Ioan, de seven-en-twintighste Graef van Cleef, ^{Ongeluck.} is dese stad byna geheel verbrant, sonder dat het klooster der Dominicanen verschoont bleef.

Het Stadthuys is na dit ongeluck, in 't jaer ^{Raethuys.} 1390, onder 't Burgemeesterschap van Thomas Steck, weder schoon en heerlijk opgebouwt.

In 't jaer 1506 is 't opperdeel der kercke, daer het op 't grootste was, mer groote konst op nieu

verciert. Den toren van dese kerck, die seer hoog was, is in 't jaer 1593, den elfden January, van den donder geslagen en in brant geraeckt; en 't overige door 't selve vuur gantsch vernielt; maer in 't jaer 1594 en de volgende, op de gemeene kosten, weder herbouwt.

In dese stadt is oock een aenmerckelijck ge-
denckteken van Godvruchtigheyt door d'ouders
van Henrick Olivierszoon Baers, Kancelier van
Cleef, gesticht; te weten, een Gods-huys, daer
d'arme oude lieden, tot hoogen ouderdom ge-
komen, eerlijck gevoedt en onderhouden wor-
den; wiens inkomsten sedert, door des soons los-
felijcke miltheyt, vermeerderd sijn.

In 't begin der laetste Nederlantfche oorlo-
gen was dese stadt een toevlucht en herbergh
voor vele ballingen, die uyt Hollant, Zeelant, Ar-
toys, Vlaenderen en Brabant derwaerts quamen
vluchten; en, door hun vernuft en vlijt, haren
welstant en rijkdom ten deel vermeerden.

Maer als de Spaenschen bemerckten, datse
geen open deur hadden om Hollandt te besprin-
gen, dan door de landen van Cleve en Gelder,
wierd dit gewest met doortochten en inlegerin-
gen van krijghs-volck gequelt.

In 't jaer c 15 15 lxxxi werdte dese stadt
deerlijck uytgeplondert door het krijghsvolck
van den Hertogh van Parma.

Als den Admirant van Arragon, in 't jaer c 15
15 xcvi, in de Cleeffche steden na sijn welge-
vallen leefde, is Wesel van die gemeene ellende
niet bevrijt gebleven; want hy dwong haer, datse
hem duysent dalers, en duysent mudden rog-
ge moesten geven: en beloofde hen daer voor
van alle inlegering der soldaten te verschoonen.
Onlangs nae 't verdrag, rees geschil om 't selve,
over de waerdy der dalers; want hy begeerde geen
gemeyne, maer Rijcks-dalers; waer door de be-
loofde somme de helft vergrootte. Maer als die
van Wesel mannelijck antwoorden, datse liever
't uiterste wilden verwachten, heeft hy sich met
gemeene dalers genoegen laten; en dus bleef de
stadt voor die tijdt van alle soldaten bevrijt.

In 't volgende jaer c 15 15 xcix schreef de
gemelde Admirant seer straffe en dreygende brie-
ven aen dese stad; waer in hy hen beval, datse op
haer stuck souden letten, en besien, dat de mey-
ning van sijn Majesteit van Spanje en vanden
Aerts-Hertogh niet anders was, dan dat sy, nae
't voorbeeld van hare voorouders, de Roomfche
Catholijke religie souden behouden: dat des Ko-
nings wapenen streckten, om de rebellen te straf-
fen, en een ieder tot sijn plicht te dwingen; datse
sich derhalven des Konings gunst waerdigh
souden maken; en datse oock de beloofde somme
souden betalen. Eyndelijck beval hy hen op het
aller-ernstighste, op datse Godt, de Paus, de Ko-
ning, en haer toekomende Princeffe, een aenge-
namen dienst deden, de Roomfche Gods-dienst
in haer vorige staet te stellen, de Geestelijcke
goederen weder te geven, de Calvinisten te ban-
nen, en hare vergaderingen te weeren; en datse
al 't voorseyde met eede beloven souden te ge-
hooramen. Tot welken eynde hy haer sond
Pieter van den Bossche, der beyde Rechten Do-
ctor, en Auditeur van 't leger, die sy van 's Ko-

nings wegen geloove souden geven; op dat hy
niet gedwongen waer strengere middelen met
's Konings leger te gebruycken. Die van Wesel,
door dese dreygementen verbaest, verboden de
Gereformeerden hunnen Godtsdienst, en alle
oeffening der Scholen; en lieten den Bisschop
van Offero, des Paus Nuntius te Ceulen, hier ge-
komen sijnde, de Kercken wijden, en de Room-
fche Religie herstellen.

In de volgende jaren sijn hier noch verschey-
de veranderingen voorgevallen; want als Ioan
Wilhelm, Hertog van Cleef, gestorven was, heb-
ben den Keurvorst van Brandenburg en den
Hertogh van Nieuburgh, die yder een suster van
den overleden getrouwt hadden, sich in 't besit
van sijne landen gestelt: maer als sy twistigh
wierden, nam Nieuburg den Koning van Spanje
te hulp, wiens leger, onder 't beleyt van den Mar-
quis Spinola, op 't onvoorsienste voor dese stadt
quam; de stedelingen, hier door seer verschrickt,
gaven sich, na twee oft drie dagen beleg, in 't jaer
c 15 15 c xiv, den 7 September, over aen den
Marquis, die daer een stercke besetting in leyde.

Dus bleef Wesel in de macht der Spaenschen
tot den xix Augusti, in 't jaer c 15 15 c xxix,
op welke dagh sy, door een wonderlijke krijgs-
list, van der Staten volck op de volgende wijze
ingenomen is. De Spaensche troepen, by de Key-
fersche gevoeght, waren uyt het landt van Cleef
op de Veluw gekomen, daerse Amersfoort in-
namen, en grooten schrick rontom maeckten;
te meer, om dat sijn Hoogheyt Frederick Hen-
rick, Prins van Oranje, met der Staten leger voor
's Hertogenbosch lagh, welke, niet gesint sijn-
de het beleg te verlaten en op te breken, een
aenflagh op dese stadt, daer de Spaenschen en
Keyferschen alle hun eetwaren en krijghs-saken
in bewaerden en affonden, verordende: hier toe
vertoonde sich d'occasie seer schoon van voren;
want op sommige plaetsen waren de oude wer-
ken afgebroken en nieuwe begonnen; oock was
een groot deel van de besetting uyt, om de toe-
voer van allerley nootfakelijckheden na de Ve-
luw te geleyden. Dus nam het Staten volck de
geleghentheit by 't hair, besprongen de stad, daer
sy byna open was, in den morgenstont, en wier-
den in twee oft drie uren tijds meester van de
selve: 't welck seker een seer geluckige en wel te
passe winst voor de vereenighde Landen was.
Sedert is sy in de macht der Staten gebleven, die
daer gedurigh een stercke besetting in hou-
den; en in 't jaer c 15 15 c xxx eenige Gede-
puteerden, met vele ervaren Ingenieurs en Werk-
meesters souden, om een groot en sterck Fort aen
de mont van de Lippe, op een plaets de Hooge
Scheeren genaemt, te maken; soo dat Wesel nu een
van de sterckste steden, die de Staten besitten,
geacht wort. Sy stelden Otto van Gent, Heer van
Dyden, die den aenflagh uytgevoert had, tot Gou-
verneur der Stadt; en, nae sijn dood, Graef Mau-
rits van Nassou, Stadt-houder van den Keurvorst
van Brandenburg in sijne landen van Cleve, Gu-
lick en Bergh, &c. certijds Generael van de
West-Indische Compagnie over alle hare conque-
sten in Brasil, en America, die hy, met grooten
yver, beschermt en vermeerderd heeft.

De Room-
fche Reli-
gie.

Door Spi-
nola inge-
nommen.

Door de
Staten mee
krijgslist
gewonnen.

en ver-
sterckt.

Gouver-
neur.

Godshuys
voor de ou-
de lieden.

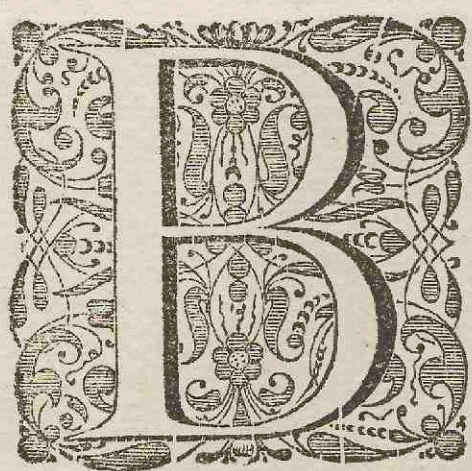
Wesel ge-
plondert.

Gebrant-
schat.

en seer
gedreyght.

B U R I C K .

Naem.

URICK oft *Bourich*, is dus genoemt na de vruchtbaere bouwlanden, die het omringen, gelijk eenige Latijnsche veersen getuygen. Het was eertijts een ey-

lant dicht by de riviere Lip, dat, om sijn goetheyt en vettigheyt, neerstelijck bebouwt wierd. Ioan, de naestjongste Graef van Cleef, heeft het op S. Margrieten-dagh, in 't jaer duysent drie hondert ses-en-sestigh, met eenige privilegien, als 't vermogen om self haer Magistraet te kiezen, en de vryheyt van de Cleeffsche tollén, begifticht; welcke, na sijn doot, door de broederen Engelbert, Adolf en Diedrick, Graven van der Marck, bevesticht sijn, die hem, door 't recht van haer moeder Margareta, dochter en erfgenaem van Diedrick de negende, in 't jaer c^lo ccc xc i, in het Graefschap Cleve gevolght sijn. Oock sijn sy van Adolf, d'eerste Hertogh van Cleef, en soon van Adolf van der Marck, laetste Graef van Cleef, in 't jaer c^lo ccc xc v, met gunstbewijfen vereert; gelijk oock van sijn nakomelingen, als Ioan d'eerste, sijn soon, in de volgende eeuw; en Ioan de tweede, sijn neve, in 't jaer c^lo cccc lxxx i; Ioan de derde, sijn nae-neef, in 't jaer c^lo lxx i; en eyndelijck door Willem, soon van de laetstgenoemde, in 't jaer c^lo lxxx ix. Insonderheyt heeft de gemelde Hertogh Ian de tweede hen, in 't jaer c^lo cccc lxxx ii, alle hare oude privilegien en vryheden, die haer door sijne voor-ouders geschoncken waren, vernieuwt en bevesticht.

Vrouwenklooster.

Henrick Ameldunck, in dese stadt geboren, heeft hier, in 't jaer c^lo cccc lxxv i, een Vrouwen-klooster gesticht, aen 't welck hy al sijne goederen naeliet, en heeft d'eerste Pater oft Vader van 't selve geweest, gelijk de Latijnsche veersen, die in 't klooster op 't graf der Vadersen uytgehouden sijn, te kennen geven, die dus-danigh sijn:

Hic recubant hujus Conventus corpora Patrum

Quorum primus erat Ameldunck Henricus, & idem

In Bourich natus primus fundator habetur.

Dese stadt leght recht tegen over Wesel, op d'ander sijde van den Rhijn, van Rhijnberck anderhalf mijl, twee van Orsoy, twee en een half van Gelder, en omtrent vier van Rees. Dese stadt is niet groot, maer hare kleynheyt wort genoegh vergoet door hare welgelegenheyt, en de vruchtbaerheyt van d'omliggende landouwe. De inwoonders geneeren sich ten meestendeel met de lantbouwing.

Dit stedeken is oock niet vry geweest van d'oorloghs-rampen, maer is verscheyde mael gedwongen geweest van meester te veranderen, en d'overwinnaer plaets te geven: want in 't jaer c^lo lxx xc, terwijl Parma tot hulp van de Ligue in Vranckrijck was, heeft het Staten volck dit stedeken, 't kasteel en schans ingenomen, met een ander Fort, beneden Burick aen den Rhijn by 't klooster te Grayf, door de Spaenschen, tot verskering van de brug, gemaect.

In 't jaer c^lo lxxviii heeft Franciscus de Mendoza, Admirant van Arragon, als hy Rhijnberck belegert had, dese stadt, tot verskering van sijn aenslagen, ingenomen, na dat hy die terst opge-cyft had; waer op die van de stadt antwoorden, dat sy neutrael oft geenerley waren: den Admirant daer op, om te toonen dat het hem ernst was, liet de poort petarderén oft opspringen; 't welck d'inwoonders soo verschrickte, dat sy hen terstont, behoudens lijf en goet, opgaven; en ontfingen soo een besetting als de verwinnaer begeerde, die, soo te paerd als te voet, tot groote beswaernis der inwoonders, in groot getal was.

Als de Staten der vereenighde Nederlanden, in 't jaer duysent ses hondert negen-entwintigh, onder de bestiering van de Prins van Oranje, met krijghs-list Wesel ingenomen hadden, hebben sy sich oock meester van dese stadt gemaect; en die soo versterckt, datse, met een dappere Gouverneur en kloecke soldaten voortien sijnde, 't geweld der vyanden sou konnen afweeren.

Gelegenheyt.

Neering.

Voor de Staten ingenomen.

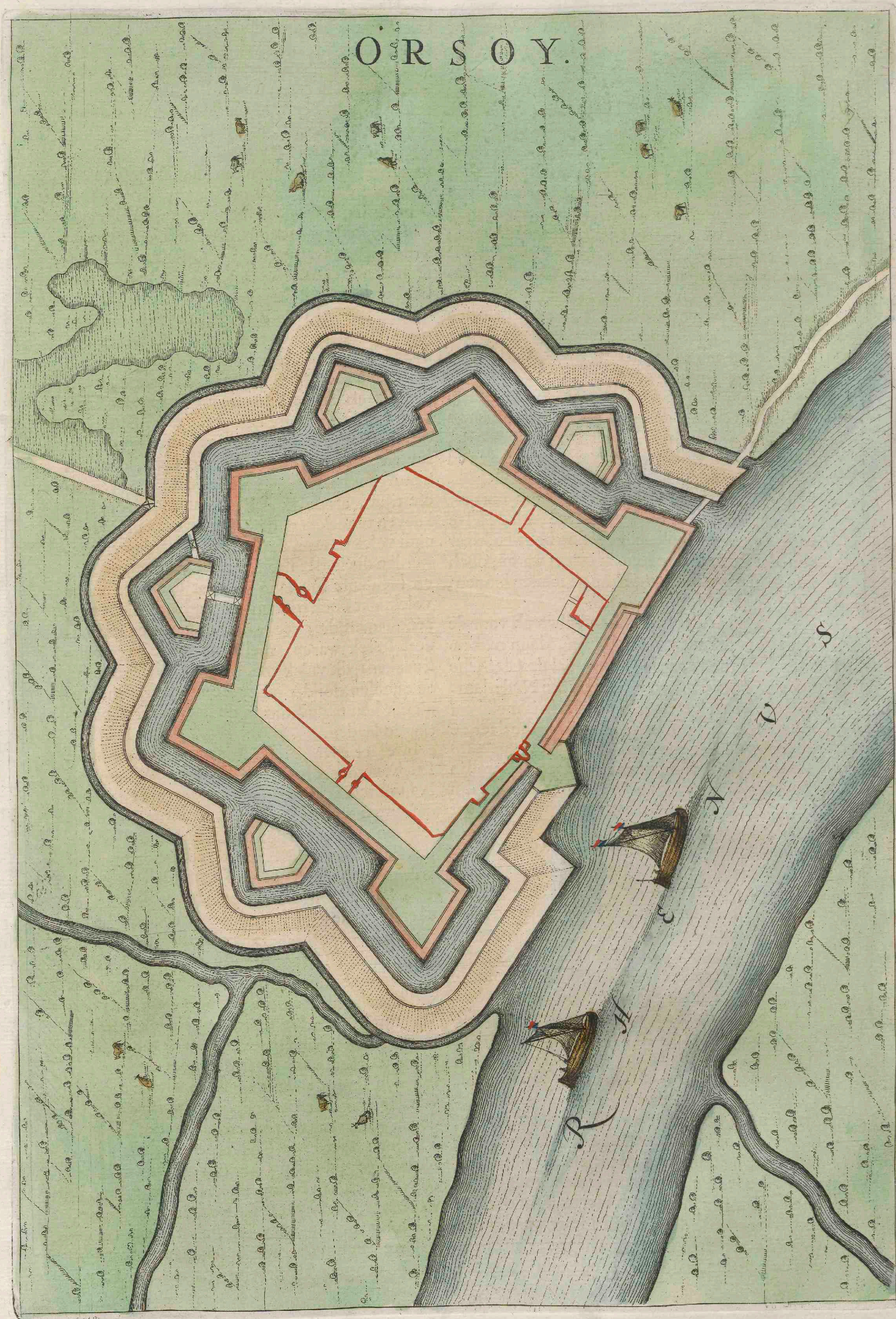
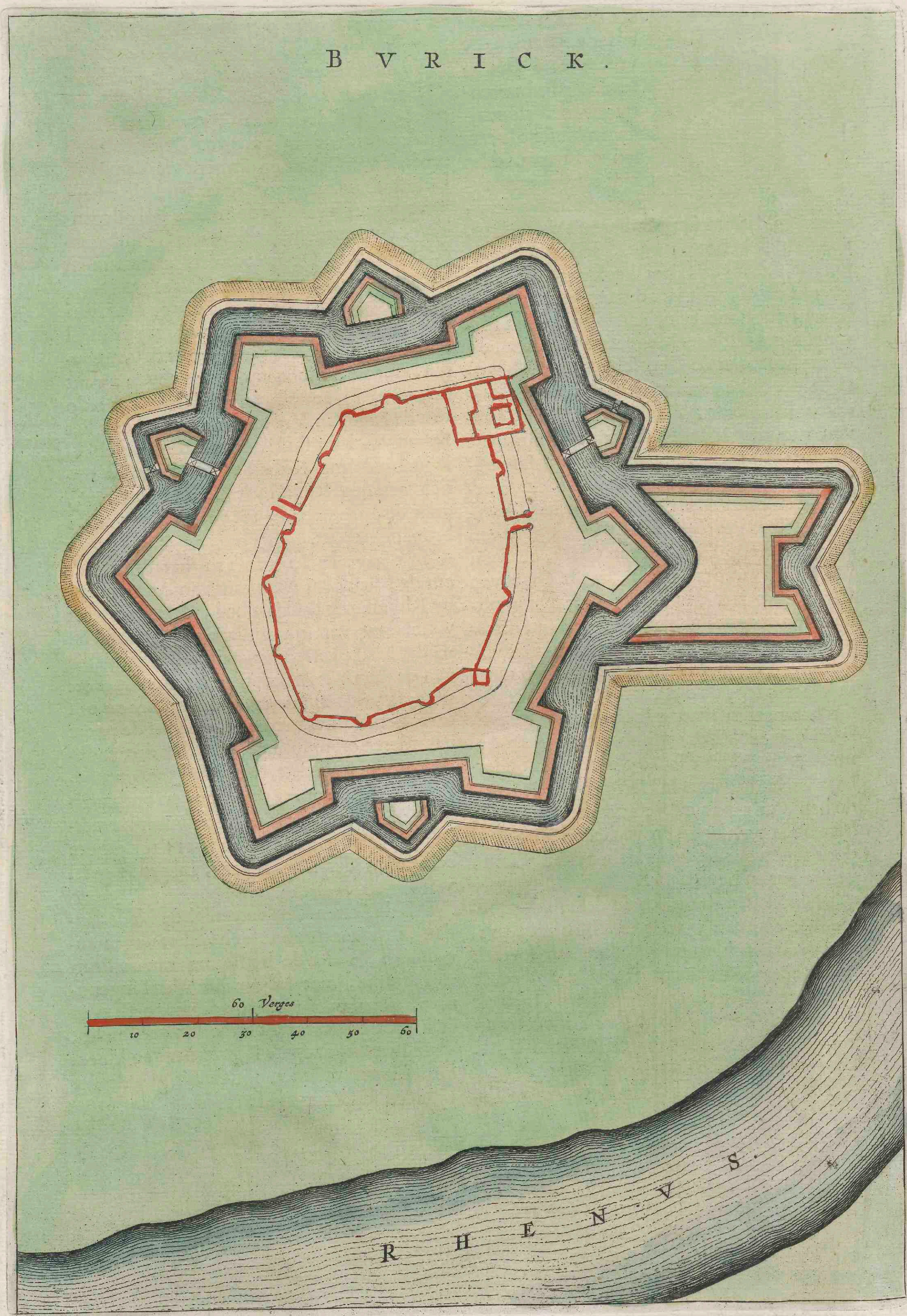
Van den Admirant vermeestert.

Andermael door de Staten.

en sterker gemaect.

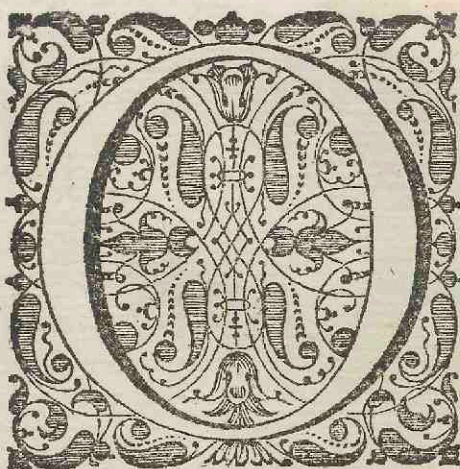
cc

OR.

O R S O Y.

Naems oorsprong.

RSOY heeft zijn naem, als eenige versieren, van 't out geslacht der Vrsinen in Italien; oft liever van de Oursen oft beiren, die sich hier, als men seyt, onthouden hebben. Maer 't is waerschiynlijcker, dat men, in plaets van

Orsoy, veel eer Rossoy oft Roswey, als een velt oft weyde voor de paerden, behoorde te schrijven; en dat die naem van de drie paerts-hoofden, die men in haer wapen sier, afkomt. Ioan de sevenen-twintighste en naest-leste Graef van Cleef, heeft, in 't jaer 1511, hare privilegien bevesticht; en vergunde de burgers deser stadt, datse in de naburige landen van 't Graeffschap Morfan, als op haer eyge, vry mochten jagen.

Gelegenheyt.

Dit is een van de kleynste steden van 't Hertoghdome Cleve, gelegen op de suyd-sijde van den Rhijn, omtrent vijf mijlen van Dusseldorp, anderhalf van Roer-oort, twee en een half van Wesel, vier van Gelder, en een mijl van Rhijnberck. Het is seer sterck, en daer is een Fort oft kasteel, dat de Hertogh van Cleve, op de selve wijze als 't Antwerpsche, begon te bouwen, waer van dat de fundamenten al geleyt waren; doch siende dat d'onkosten te hoogh soudon loopen, veranderde sijn voornemen.

Versterckt.

Hertogh Willem heeft een bolwerck voor de stadt, op de kant van den Rhijn, doen maken.

Sy heeft oock, gelijk meest al de Cleeffsche steden, d'ongelucken van de laetste Nederlantsche oorlogen gesmaect; want sy is mede nu van d'eene, dan van een ander party, die daer de sterckste was, vermeestert.

Mendosa eyfde d'ingang deser stadi.

Mendosa, Admirant van Arragon, quam, in 't begin van 't jaer 1568, met sijn geheel leger voor dese stadt, en begeerde, dat men hem, dewijl hy over den Rhijn wilde trekken, de poorten opende; maer Horst, Maerschalck van Cleef, voorgevende hare neutraliteyt, weygerde 't selve, en toonde, dat het hen niet geoorloft was de Spaensche troepen in de stadt te laten. Mendosa, over dese antwoord ten hooghsten verstoort, nam self een bijl in de hant, en wou daer meê de poort opslaen, toonende sich, nae mijn oordeel, kloekmoediger dan voorsichtigh: terstont daer op gaf hy last aen sijn soldaten, datse de ladders van de wagens, by gebreck van andere, om de plaetse te beklimmen, soudon nemen; 't welck terstont gedaen wierd. Die in 't kasteel waren weerden sich mannelijker dan de borgers: d'Admirant dat siende, quam, met sijn Aelmoessenier, en de beul, met touwen in de hant, by de stadt, en dreyghde hen, dat hysse alle, sonder iemant te verschoonen, sou laten ophangen, soo sy sich niet terstont overgaven. Het meeste deel, vreesende de werckingen van sijn gramschap, deden sijn begeerte, en openden de poorten. In de stadt sijnde, schreef hy aen

die hy, door dwang, verkrijgt.

den Hertogh van Cleef, dat hy alleen daer ingekomen was, om over den Rhijn te gaen, en dat hy die, naer vijf oft ses dagen, weder in vryheyt stellen sou. Maer de wercken quamen niet over een met de woorden; want sedert begon hy haer te verstercken, en bouwde een Fort op d'ander sijde van den Rhijn, dat hy den Graef van Bucquoy, met drie regimenten te voet en twaelf cornetten te paert, deê bewaren; soo dat sijn verordendt werck in vijf weken opgemaect was. Ondertusschen deê hy een brugh over de Rhijn leggen, die, onlangs daer na, door de kracht van de stroom, brack en weghdreef. Daer na wierd dese stadt aen den Hertogh van Cleve, die toebehoorde, weder gegeven.

en weder geeft.

In 't jaer 1604, als 'er een groot geschil ontstaen was, tusschen de Hertogen van Brandenburg en Nieuburgh, over 't besit van de landen van Cleve, Gulick, en andere, heeft de Marquis Spinola, in de naem van den Hertogh van Nieuburgh, dese stadt met de volgende krijgsh-list ingenomen: vijf oft ses troepen ruyters, uyt Rhijnberck getrocken, quamen 's morgens heel vroegh voor de stadt, even op die tijdt, als de huys-lieden uytgaen om hun koeyen te melcken; dese, siende dat 'er soo weynigh volck was, om de poort te bewaren, vermeerden die in der haest, sonder veel tegenweer, en hielden se soo lang in, tot dat haer ander volck, dat oock tot den aenslagh geschickt was, aenquamen, die alreede daer omtrent, en seshondert sterck waren, mede voerende twee veltstucxkens; dit volck voeghde sich by de ruytery, en quamen, sonder moeyte en gevaer, want niemant hen tegenstont, in de stadt; daer sy besetting in leyden.

Spinola neemt de verrassing in.

In 't jaer 1632, als de Prins van Oranje Maestricht veroverd had, sond hy Graef Willem van Nassou, met acht regimenten voetvolck en twaelf cornetten ruyters, naer dese stadt, om die te belegeren. Hy quam den tienden voor de stadt, en den Baron van Dyden, met 60 compagnien voetvolck, by hem. De Graef nam sijn quartier in 't dorp Walshem, op d'oversijde van den Rhijn, daer hy op de kant van de riviere een batery deê maken, en begon daer van op de stadt te schieren. Den twaelfden begon men te mineeren; den dertienden maeckte men noch een batery; want dewijl het alreede laet in 't jaer was, kon men niet veel tijts in dit beleg verquisten. De inwoonders, sich te swack bevindende om so een groot geweld tegen te staen, versochten een goet accoord, dat hun den seventiende toegestaen wierd: den selven dagh ruymden sy de stad, die in min dan acht dagen gewonnen wierd. Den Ritmeester Vincent Yfsteijn wierd tot Gouverneur gestelt. Sijn Hoogheyt, de tijding van 't overgaen verstaende, vertrock van Kempen, en reyde naer 's Graven-Hage, daer hy met soo veel vreught en toeyghing ontfangen wierd, als 't getal en de grootte van sijn overwinningen, en de voorspoet van soo een geluckigen velttocht, verdiende.

Door 't bevel van Oranje belegerd.

engewonnen.

R H Y N B E R C K,

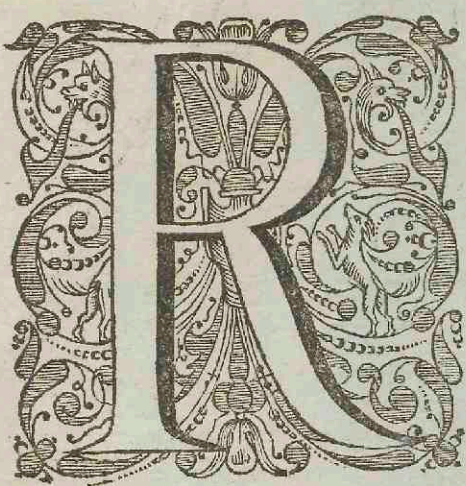
en haer

B E L E G E R I N G,

voor de Staten der Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van Prins MAURITS VAN NASSOU.

Gelegen-
heyt.

HYNBERCK is een Stadt, onder 't Aerts-Bisdum van Ceulen behoorende, gelegen op de suydt-sijde van den Rhijn, tien mijlen van Ceulen, twee van Wesel, en soo veel van Roer-oort, een van Orsoy, en drie van Geler.

Is eer kleyn dan groot, en gesterckt met dubbele wallen. Hare gelegenheyt is seer bequaem, soo ten oorlogh als tot neering; en is voorzien met een grooten tol over alle goederen die den Rhijn op- en af-komen. Sy is, in de laetste tachtentighjarige Nederlandtsche oorlogen, verscheyde mael, soo van de Spaenschen, als der Staten volck, ingenomen en stercker gemaect.

Van Parma bele-
gert,

en verlaten:

door Varrabon her-
vat,

en door
Mansfeld
ingenomen.

Als den Ceulischen oorlogh tusschen de twee Aerts-Bisschoppen van die Stadt begon, is Rhinberck eerst onder de macht der Heeren Staten van de vereenighde Nederlanden gekomen, die haer, tot verskering van den Rhijn-stroom, eenige jaren tegen d'aenlagen der Spaenschen, beschermten hebben, insonderheyt tegen den Prince van Parma, die, nae 't innemen van Nuys, in 't jaer duyfent vijf hondert ses-en-tachtigh, met grooten yver op dese Stadt aenviel; maer wierd, naer een belegh van vier weken, gedwongen die te verlaten; doch lietse met vele schanssen beset. Daer nae heeft de Marckgraef van Varrabon 't belegh hervat, in wiens gesicht de Stadt menighmael gespijst is; tot dat hy, pogende op 't onvoorsienste in de achterhoede der ontfetters te vallen, en die soo te slaen, selve gesslagen is, door 't beleyt van den Grave van Oversteyn, en den Ridder Veer, beyde Overlten voor de Staten onder Prins Maurits. Graef Karel van Mansfelt quam oock niet 70 vaendelen uyt Brabant, meenende der Staten volck, die de Stadt t'elkens op nieu spijsden, in 't intrecken oft uytkomen te slaen; maer alles was vergeefs: want de Overlten, die het toe-voeren vertrouwt was, waren voorsichtigh op hun hoede. Niet te min heeft den Prins van Parma voorgenomen de Stadt te dwingen, gelijk hem oock geluckte; want eyndelijck in 't jaer 1610 x c hebben sy haer aen Mansfelt overgegeven, die het innam in de naem, soomen uytgaf, van Ernestus van Beyeren, Aerts-Bisschop van Ceulen; maer was in der daet voor

den Koning van Spanjen, gelijk d'ervarentheyt namaels geleert heeft, om alsoo den Rhijnstroom te vermeesteren, en de vereenighde Nederlanden van Duyts-land af te snijden; een open deur te behouden nae de Overlanden; en Zutphen en Over-Yssel met gedurige brantschattingen te quellen.

Dit by de Heeren Staten en Prins Maurits aengemerckt, hebben sy besloten dese Stadt te belegeren, om meester van de selve te worden, en alsoo den Rhijnstroom vry te hebben, en hunne landen van den overlast te bevrijden. Dies sy Prins Maurits, in 't jaer 1610 x c vii, met een welgeschickt leger nae dese Stadt sonden, om die te belegeren, gelijk hy oock geluckigh heeft begonnen en uytgevoert; want hy nae tien dagen belegering de plaats vermeersterde. In 't begin van dit belegh wiert Graef Lodewijck van Nassou in het dick van sijn been geschooten; doch is van de wonde, alsoo die niet gevaerlijck was, haest genesen.

Voor de
Staten
belegerd,

engewon-
nen.

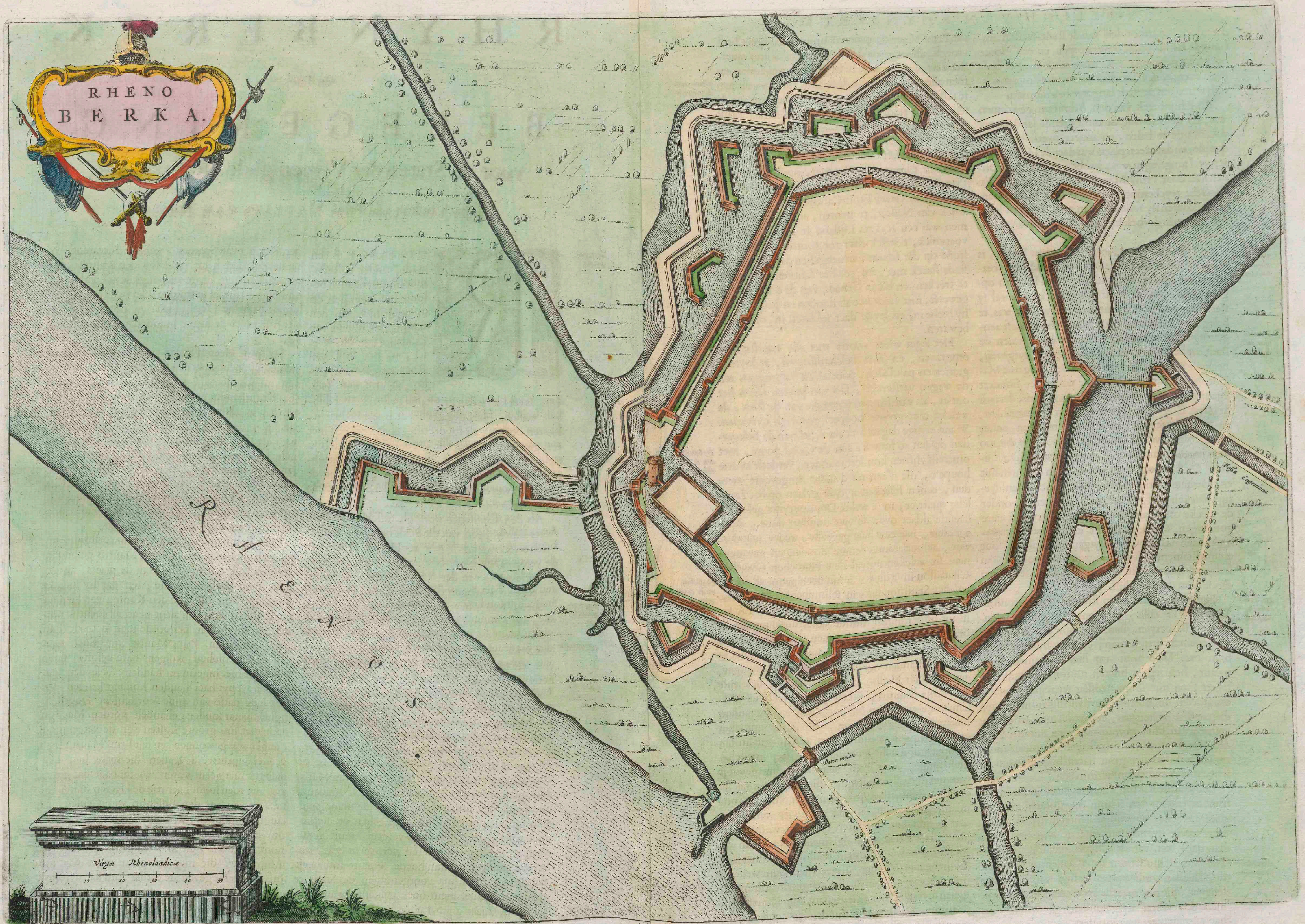
Den Keur-
vorst
exijct de
Stadt.

Nae dit innemen heeft den Keur-vorst van Ceulen terstont Gesanten aen Prins Maurits gesonden, versoeckende ontruyminge van de plaats, als een Stadt hem toebehoorende; en dat hy buyten d'oorlogh, die tusschen den Koning van Spanjen en de Staten was, sich alrijt neutrael socht te houden, en dieshalven behoorde men hem de Stadt niet te weygeren. Prins Maurits vraeghde: waerom de Spaenschen, volgens hare belofte, haren Vorst die niet ingeruyt hadden? Sy seyden, datse die noyt uyt haer handen konden krijgen, verhopende datse van sijne Vorstelijcke Doorluchtigheyt beter souden gehandelt worden. Maer om datse met soo groote kosten van de vereenighde Landen was gewonnen, en dat Prins Maurits noch de Gecommitteerde Raden, die hy by hem had, daer toe niet gelast waren, wierdt haer dat geweygert, en men sondt haer nae de Heeren Staten Generael: van wie den Bisschop van Ceulen, nae langh aenhouden, de Stadt verkreegh. Sy wiert om die oorfaeck niet versterckt, waerom sy genootsaeckt was sich in 't volgende jaer aen den Admirant, die met een groot leger daer voor quam, over te geven: te eerder, om dat den Gouverneur Schaef, en meest al het guarnisoen van de pest gestorven was; en al haer bus-kruyt, sijnde hondert en vijftigh tonnen, ongeluckelijck aengestecken: al het welck d'overgebleven soldaten niet alleen seer verbaest maeckte, alsoo

Door den
Admirant
veroverd.

dd

daer

BELEGH VAN RHYNBERCK.

daer door een groot deel van de stadts-vesten omtrent de Rhijn-poort omgeworpen, en een groote openinge gemaect was; maer oock tot het haestigh overgeven veroorsaecte: want sy niet mach- tigh waren om de stad langer te beschermen.

Als Rhijnberck van den Admirant gewonnen was, en de besetting de omleggende landen met contributie te halen, en andere overlasten, seer quelde, en dat't een plaets was daer de Heeren Starren veel aengelegen was, hebben sy dese stad andermael door Prins Maurits doen belegeren. En alsoo die teyckening van dat beleg in onse handen gekomen is, sullen wy den goet-willigen leser, die, nevens de beschrijving van 't selve, mede deelen.

Wederom
door Prins
Maurits
belegert.

In 't jaer 1601, in de maent van Junius, is Prins Maurits met omtrent 150 vaendelen voetvolck, en drie-en-dertigh Cornetten Paerden opgetrocken, om de stad Rhijnberck, hoewel sy sterck en met goet guarnisoen wel versien was, te belegeren; gelijk hy oock geluckelijck heeft aengevangen en uytgevoert. Daer waren binnen de stad tot besetting, nae des vyants eygen uytgeven, negen hondert Italianen, onder den Sergiant Major Johan Baptista Pecchio, noch vier hondert Spanjaerden, seven hondert Bourgonjons, dertien hondert Duytschen, twee hondert Bootsgefallen, en vijftich paerden, in alles 3550 mannen; onder welke waren veel verraders en overloopers, die, soo men meende, het uysterste geweld verwachten souden. De stad was oock wel voorsien van geschut en alderhande krijghs-gereetschap, als twee-en-dertigh stucken grof geschut, twintigh metale, onder de welke drie kartouwen waren, en twaelf yfere gotelingen. Oock leestocht en andere nootsake- lijckheden na behooren; uytgenomen alleen, sout en medicijnen, welke haer grootelijcks ontbroken hebben, hoewel die in een belegerde stad ten hooghten noodigh sijn.

De Gou-
verneur
der stad.

Het Stadthouderschap stont by Don Jeronimo Lopes de la Villa, geboren van Spaensche ou- ders, in Barbaryen, beroemt voor een kloeck en welgeoeffent krijghsman, en seer by den sijnen betrouwt. Dese heeft, op het aenkomen sines vyants, sich selven buyten rontom de stad ge- legert, en met loopschanssen en tegen-puncten omgraven; oock eenige weyden ingenomen voor de paerden en het vee, het welck men, mits het gebreck van sout, op voor-raet niet dooden kon- de. Heeft oock sijnen uytlegger, en meer ande- re schepen, in den gront laten booren, om de selve sijne vyanden onnut te maken.

Den Rhijn-
stroom be-
set.

De Veltheer Prins Maurits heeft terstont alle sijne uytleggers den Rhijn opgesonden, niet te- genstaende het geweldigh schieten uyt de stad, waer mede sy nochtans niet te wege brachten, dan dat sy een van de schepen geraeckt hebben. Dese den Rhijnstroom tot Ceulen toe besetten- de, hebben onderwegen eenige van des vyants schepen, die om meerder voor-raet en nootsaeck- lijckheden waren uytgesonden, gevonden, en haer 't wederkeeren verhindert.

Die van de stad hadden een schans op de Mid- del-weert, welke Graef Ernst Casimir, door last

van Prins Maurits, op den 18 Junius 's morgens heel vroegh, alsoo sijn en des Graven van Solms quar- tier daer omtrent was, heftigh heeft beschooten; en toen alles gereet was om de Schans met geweld aen te tasten, heeft men gesien, dat de belegerde uyt de selve nae de stad sijn gelooopen; die Graef Ernst Casimir met eenige ruyters den wegh naer de stad meende af te snijden; maer quam wat te laet. On- dertusschen heeft Graef Ian van Nassou, die toen ter tijt in 't leger was gekomen, om afscheyt van Prins Maurits, en sijn Broeders, als Graef Wilhelm Lodewijck, Graef Ernst Casimir, en Graef Lode- wijck van Nassou, te nemen, alsoo sijn voorne- men was een reys na Lijfland te doen, met het voetvolck, 't welck daer toe geordineert was, ter- stont op die schans, onaengesien dat die van de stad sterck met grof geschut schoten, beginnen te trecken; en is sijn Genade van de eerste daer in geweest, niet vindende als dooden en gequetsten: hy hielse in, en leyde daer soldaten in, om die te bewaren.

Schans van
de belegerde
verlaten.

van de
beleggers
beset.

Het leger wiert voorts met alle naerstigheyt omgraven, en met beschansingen, reduyten, graften en palissaden, poorten en valbruggen aen de wegen versterckt, soo van buyten tegen het ontfet, als van binnen tegen die van de stad, de welke met groote hoopen gedurigh uytvielen. Want eenige dagen hier naer hebben de beleger- den op den 20 Junius, aen de Cassel-poort, met omtrent vijftien hondert mannen, verdeelt in drie hoopen, die d'een na d'ander aengevoert wier- den, eenen stercken uytval gedaen op het Fran- sche quartier, in 't welck Dommerville gebod, slaende aldaer over de vier hondert doot; doch wierden, nae een hart gevecht, weder ingedre- ven, achterlatende eenige dooden en gevangen- nen. In welcken uytval den Franschen Oversten Chastillon in 't dick van sijn been gequetst wiert, en den Stadhouder van Rhijnberck, Don Jero- nimo Lopes de la Villa, in sijn wange, soo hy stont op 't rondeel om de schermutseling aen te sien; waer door hy voor eenen tijdt spraekeloos geworden is, en gedwongen het oppergebiedt te stellen in handen van den Ritmeester Boetbergen, en Francisco Nello, een Italiaen. Op dese tijdt was Prins Maurits, Graef Jan, en Graef Wil- lem Lodewijck van Nassou, met eenige andere Heeren te paerde geseten, om in de aprochen oft naderingen te rijden, en te sien wat in den voorgaende nacht gevordert was; daer mede be- sich sijnde, wiert Prins Maurits en sijn gevolg van den uytval verwittight, die dadelijcks nae de naeste Schans, daer de Colonel van Gistelle com- mandeerde, reedt; en met allen yver versorgden dat de soldaten mochten ontfet en verloft wer- den, het welck alsoo geschiede. Graef Ian van Nassou, nevens d'andere Colonellen, met hare by-hebbende soldaten, dreven den vyant weder in sijn wercken, daer sy uyt gekomen waren. In desen uytval is den Lieutenant van Graef Ernst Casimir, seer gequetst sijnde, gevangen; maer wierdt door de kloekheyt van des Princen sol- daten weder verloft. Daeghs daer na is Graef Ian van Nassou, alsoo hy 't eynde van dese belegering niet

die hun le-
ger ver-
stercken.

De beleger-
den doen
een uytval.

Chastillon
en de Gou-
verneur
gequetst.

’t B E L E G H V A N R H Y N B E R C K.

niet kon uytwachten, nae dat hy van Prins Maurits, en sijn broeders affcheyt genomen hadde, vertrocken; en heeft sich op sijn voorgenomen reys nae Lijflandt begeven.

Graef Jan
vertrockt.

Op den 26 Iuny deden de belegerden met 1000 mannen weder eenen uytval op ’t quartier van Graef Ernst Casimir; en den 28 quamen sy op ’t selve quartier weder aen, dringende met groot geweld in een van onse loop-graven, waer uyt sy, met groot verlies, gedreven wierden.

Andere
uytvallen.

Prins Maurits is sijn vyants wercken, die sy buyten de stadt hadden, met graven dagelijks meer genaerdert: heeft oock vier bateryen om de stadt opgeworpen, en op den eersten en tweeden Iuly met dertig stucken geschuts voorsien, van de welke sommige, door des vyants geschut, schadelijk geschoten wierden. Hy liet oock op de schans van de Middel-weert, twee halve, en twee heele kartouwen stellen, door de welke, mitsgaders van de andere bateryen, de stadt seer beschadicht en doorschoten wiert.

Nieuwe
bateryen.

Den 4, 5, en 6 Iuly deden die van binnen, ten noorden uyt de Sant-poort, weder stercke uytvallen; maer wierden van d’onse gestut, en, met verlies van eenige soldaten, ingedreven.

Ordre op de
leeftocht in
de stadt.

Den 7 Iuly heeft den Gouverneur ordre gestelt op de leeftocht, en yder mensch een half pont broot des daegs toegeleyt. Heeft oock laten beginnen de Marckt, en de Kerck, tot een uiterste vertreck-plaets, te beschanssen. De belegerde, naer dat meest al hare boden, die sy uytgesonden hadden, achterhaelt waren, hebben, om haer ontfet te bevorderen, eenige boots-gesellen bewillight, die haer te water begaven, en onder de Oorloghs-schepen door duyckten, en soo haer brieven aen Graef Harmen van den Bergh brachten, die haer met alle hoop van ontfet trooste; doch quam met sijn volck telaet. Eenige van dese swemmers wierden oock gekregen, en, nae dat sy ondersocht waren, en overloopers bevonden, opgehangen.

Brieven
uytgesonden.

Omtrent dese tijdt hebben die van Rhijnberck alle nachten vuur-tekenen gedaen, daer die van Gelder gedurigh met tegen-vuuren op antwoorden, en daer door hope van ontfet gaven. Tot het welke den Aerts-Hertogh scheen wel genegen te sijn: makende tot dien eynde verscheide vergaderingen omtrent Maestricht en Roermond, die nochtans alle wederom gescheiden en na Vlaenderen beschreven sijn. Gelijck oock daer na het nieuw aengekomen volck uyt Italien, van de welke eerst acht hondert, en daer nae vijf-en-twintigh hondert mannen, nevens noch twintigh uyt elck der overige vaendelen, naer Oostende ontboden sijn. Niet tegenstaende schenen sy nochtans tot het ontfet van Rhijnberck, onder het beleydt van de Graven van Barlaimont en Bucquoy, geschickt te wesen, die daer toe een grooten voor-raet binnen Ceulen gereet hadden, en vele wagenen aengenomen, die sy genootsaekt waren weder af te danken; wesende alleen des vyants meninge, door den schijn van ontfet, die van Rhijnberck te moedigen, om het uiterste te verwachten; en alsoo ons leger, dat verre van der handt was, lange op te houden. Terwijl dit geschiede, wiert

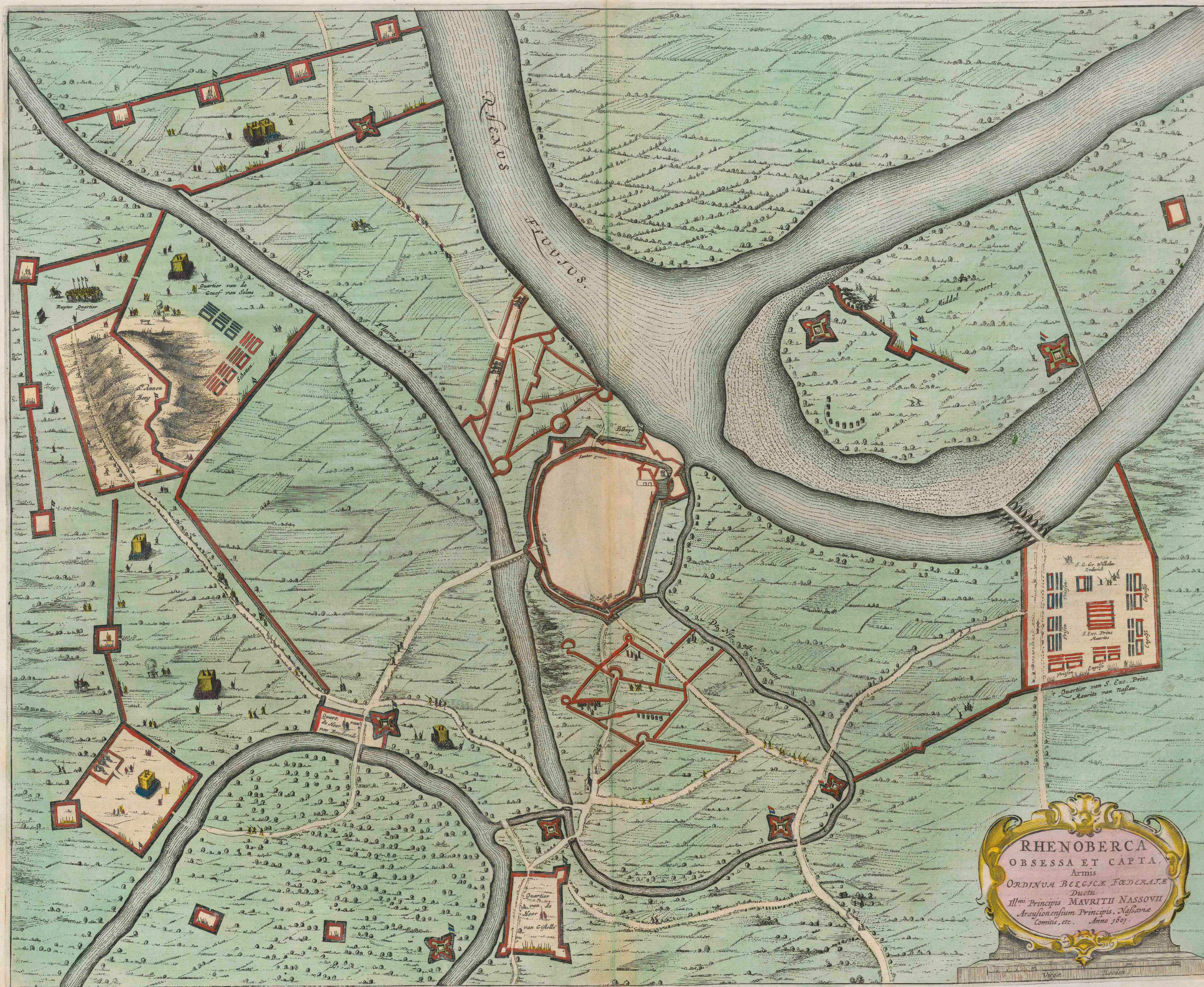
Schijn van
ontfet.

by den Aerts-Hertogh besloten, dat men, om Prins Maurits van Rhijnberck af te locken, Oostende op het onversienste soude aentasten; en pogen, terwijl het leger soo hoogh in ’t landt was, daer meester van te worden. Op dese geruchten wiert Prins Maurits genootsaecht eenigh volck, ’t welck hy selfs wel van nooden had, om alle onheylen voor te komen, derwaerts te senden; schrijvende dieshalven aen den Colonel Françoys Veer, dat hy met het volck, dat tot dien eynde in Zeelandt gelaten was, sich na Oostende sou begeven, om aldaer op des vyants voornemen te letten, ’t welck hy met dat volck weygerde te doen: maer versocht sijn twintigh compagnien Engelsche daer toe, en soo haest men hem die sond, was hy gemoedicht daer in te trecken, als wesende volck dat hy best konde gebieden, en daer hy den besten dienst van soude genieten. Soo veel volck als den Colonel Veer begeerde, kon men uyt het leger niet wel missen, om dat omtrent dese stadt veel moerassen sijn, en sy met een sterck guarnisoen van binnen wel voorsien was, dat de beleggers gestadigh quelde met uytvallen: dies Prins Maurits genootsaecht was sijn leger groot, wijdt, en sterck te maken, soo van buyten regen ’t aenkomen des vyants, als van binnen om de uytvallen tegen te staen; want daer moesten alle dage acht-en-twintigh compagnien soldaten op de wacht trecken, soo dat ’er veel volcks van noden was tot dit belegh: en indien men ’t leger soo veel verswackte, sou men dat in groot gevaer stellen. Evenwel sond Prins Maurits op den 8 Iulii acht compagnien Engelschen nae haren Colonel, met de welke hy niet te vreden was, en d’ander twaelf oock begeerde, die hem den 14 nae gesonden wierden. Dese vermindering van volck scheen de voortgang van ’t belegh wat te stutten: maer Prins Maurits liet eenige andere compagnien, die in de guarnisoenen gebleven waren, in ’t leger komen; en ging, met een vaste resolutie en stantvastige naerstigheydt, in het approcheren op de stadt gestadigh voort; soo dat hy (eer de twaelf compagnien vertrocken) op den elfden Iulii aen den wal van ’t contrescharp, ten zuysden de Cassel-poort, buyten alle vermoeden, geraakte. Welcken wal Prins Maurits terstont deê ondermijnen, en den sestienden, na dat alles gereet was, deselve opspringen, daer veel volcks van binnen doodbleef, wordende alsoo meester en besitter van een goet deel des wals. Doch eer dese mijne aengesteken wert, had Prins Maurits veel vuurballen in de stadt geschoten, en oock eenige stucken geschuts op de contrescharp geplant, by de welke sich veel musquettiers vertoonden, als oft men die hadde willen bestormen; ’t welck geschiede om meer volcks derwaerts te locken, die in groote menigte sich aldaer vertoonden, en dapper vuur gaven uyt het contrescharp, jae begonden Griecx vuur en ander uyt te schieten, waer door sy een tonne buskruyt in de trenchen in brant brachten, en daer mede groote schade onder ons volck deden. Daer waren op de contrescharp omtrent twee vaendelen Duytschen en een vaendel Italianen. Den Sergiant Majoor van de stadt, achterdencken krijgende van dat-

De Staten
vereeffen
voor Oostende.

daer Fran-
coys Veer,
met sijn
Engelschen
gesonden
wert.

Prins
Maurits
dapperen
voortgang.

't B E L E G H V A N R H Y N B E R C K.

ter volghde, was even binnen de stad gegaen, om den Gouverneur te waerschouwen, dat hy voor een mijne vreesde; waer op by den Gouverneur geresolveert wiert de contrescharp te verlaten, en eenen uytval te doen, om alsoo een disordre in de mijne te brengen, en de selve onnut te maken: maer eer hy konde wederkeeren om dit in 't werck te stellen, sprong de mijne, die wel werckte; want sy gaf een geweldigen slagh: twee Italianen wierden uyt het contrescharp in 't leger gesmeten, waer van d'ene seer gequetst was, maer d'andere weynigh; dese wierden van Prins Maurits scherpelijck ondervraeght, om uyt haer de gelegentheydt der stad te verstaen, het welck sy goetwilligh deden; en seyden, dat'er, door het springen van die mijne, wel twee hondert gebleven waren, alsoo'er veel volcks by een was. Op het springen van de mijne stonden omtrent drie hondert Fransche soldaten vaerdigh, om een aanval op de bresse te doen, die terstont de plaets innamen en besetten, en d'andere verbaest overvielen en in de vlucht nae de stad dreven: maer de belegerden dreven de Françoysen die volghden weder met grooten moed te rug; doch soo niet, oft sy behielden en besetten eenen hoek van 't selve contrescharp; niet vermogende op die tijdt het selve geheel te vermeesteren, om dat'er een courador oft bedekte weg was, die de belegerde op voordeel tot bescherming van 't contrescharp gemaect hadden, waer uyt sy dapper schoten; soo dat'er wel veertigh van de beleggers doot bleven, en seventigh gequetst wierden. Onder de dooden waren vijf Capiteynen met den jongen Marquette, Lieutenant van Prins Maurits lijfwacht, een kloeck jong Edelman, die seer beklaeght wierdt; sijn lichaem wiert te Wesel heerlijk, met alle krijgs-ceremonien, begraven, vergeselschap van de Graven Ernst Casimir, Lodewijck van Nassou, met veel Heeren en Capiteynen, nevens de geheele garde van Prins Maurits.

Den 18 Julii dede Prins Maurits den anderen hoeck van den selven Courador oock mineeren, maer die van binnen verlieten die den twintighsten. Dies wiert terstont een galery bestect te maken, om aen den wal te mogen komen; en des anderen daeghs noch twee andere galeryen. Terwile men daer aen arbeyde, waren de gravers voor de Santer-poort, tot verscheyden plaetsen, oock dicht aen 't contrescharp gekomen, en begonden den 23 het selve te ondergraven. Daer wert oock een galerye overgebracht aen de Cassel-poort, nae de wal van de stad, daer men den 24 der selve maent onder begon te graven oft mineeren.

Prins Maurits had op den 25 Julii de stad laten op-eysschen, maer kreegh tot antwoord, dat sy noch maer twee dagen waren belegert geweest, rekenende van den dagh dat sy de contrescharp verloren hadden; en haren Gouverneur was geen kint, maer een soldaet, die men betroude dat sijn plicht sou doen; dies konden sy tot de overgeving noch niet besluyten. Evenwel vuurden sy des nachts dickmael op haer torens, als sekere teekenen van benautheyt.

Ondertusschen heeft het sappeeren oft onder-

graven aen de Santer-poort sulcken voortgang gehadt, dat de belegerde, vreesende het springen van de Mijnen, de geheele contrescharp oft courador op den 26 's nachts, meer uyt vrees dan noot, verlieten; om dat sy des daegs gesien hadden, dat noch een kleyne mijne in 't contrescharp aen de Cassel-poort gesprongen was, waer door die van binnen gedwongen wierden haer geheel in de stad te begeven; en werden daer door hoe langer hoe meer benaet.

Op den 28 Julii heeft Prins Maurits, na dat alle de Mijnen gereet waren om te laten springen, de stad andermael doen op-eysschen, waer na de belegerde begonden te luysteren, verfoeckende, eer men tot eenigh gespreck van accoord soude komen, posten na Gelder te mogen uytzenden, om na haer toegeseyt en lang-verwacht ontfet te vernemen: 't welck haer wierdt geweygert, en rondt afgeslagen; en men seyde, dat den tijdt sulcks niet konde lijden. Waer op sy eyndelijck, na eenige onderhandeling door den trompetter, resolveerden den Ritmeester Boetbergen, met Francisco Nello een Italiaen, in 't leger by Prins Maurits te senden, de welke op den 30 Julii aldaer gekomen sijn, en van dien selven dagh noch het verdrag hebben gesloten, bedingende seer goede voorwaarden voor de stad, burgeren, en soldaten. Dus is dese stercke stad Rhijnberck, die met veel volcks voorsien was, in seven weeken gewonnen.

Op den eersten Augusti is, volgens het accoord, den Stadt-houder Don Ieronimo Lopes de la Villa, met het guarnisoen uyt Rhijnberck getrocken, bestaende in seftien vaendelen voetknechten, en 45 ruyteren, nevens 80 boots-gesellen; uytbrengende 1247 gefonde en weerbare mannen, nevens 370 soo siecke als gequetste soldaten, en 209 wagenen om de bagagie en haer krancken op te voeren. Daer volgde een groote menigte van vrouwen en kinderen, nemende haren wegh na Gelder. De stad was door 't schieten seer beschadicht; en men seyde, dat in dit beleg wel 1200 soldaten gebleven waren. Men vont'er vijftigh tonnen bus-kruyt, en noch voor twee maenden leef-tocht; maer medicamenten, en andere nootsakelijckheden voor de siecke en gequetste soldaten, ontbraken haer.

By de Heeren Staten, en Prins Maurits wert besluten, dat men dese stad, als een Frontier, wel soude bewaren, (sijnde een plaets wel weerdigh, om met gemeene kosten des Rijcks bewaert te werden, op dat'er geen vreemde heyrtochten meer mochten overkomen,) soo wel ten dienst van de vereenighde Provintien, als voor hun gebuuren des heyligen Rijcks verwanten, die aen de bevrijding des Rhijnstrooms veel gelegen is. Hebben derhalven die dapper laten verstercken, en een groter schans op de Middelweert ofte Eylandt des Rhijns laten maken, die noch eer 't leger vertrock voor een groote somme gelts bestect wierdt. Den Colonel Edmond van Gistelles werdt by de Heeren Staten Generael en Prins Maurits voor Gouverneur binnen Rhijnberck gestelt, een man van kloecke dapperheyt, die wel waerdigh was, dat men hem soo een stad betroude.

Een mijne gesprongen.

die groote schade doet.

Doodt van den jongen Marquette.

Galeryen bestect.

en een overgebracht.

De stad op-geeyst.

Het contrescharp verlaten.

Ten tweede maal op-geeyst.

't Accoord gesloten.

en volbracht.

De Staten verstercken dese stad.

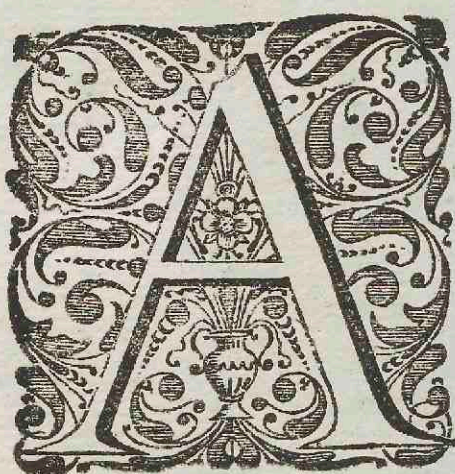
en stellen een Gouverneur.

H E T B E L E G H
van
R H Y N B E R C K,

Door de wapenen der
Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden,

onder 't beleyt van
F R E D E R I C K H E N R I C K,

Prins van Oranje, &c. Opper-Veltheer van hare Legers, &c.

Door Spi-
nola gewon-
nen.

quus Spinola haer toen voor de Koning van Span-
je veroverde; waer door de landen van Gelder,
Zutphen en Over-Yssel onvry wierden, en ten
deel onder contributie quamen.

Der Staten
leger verga-
dert.

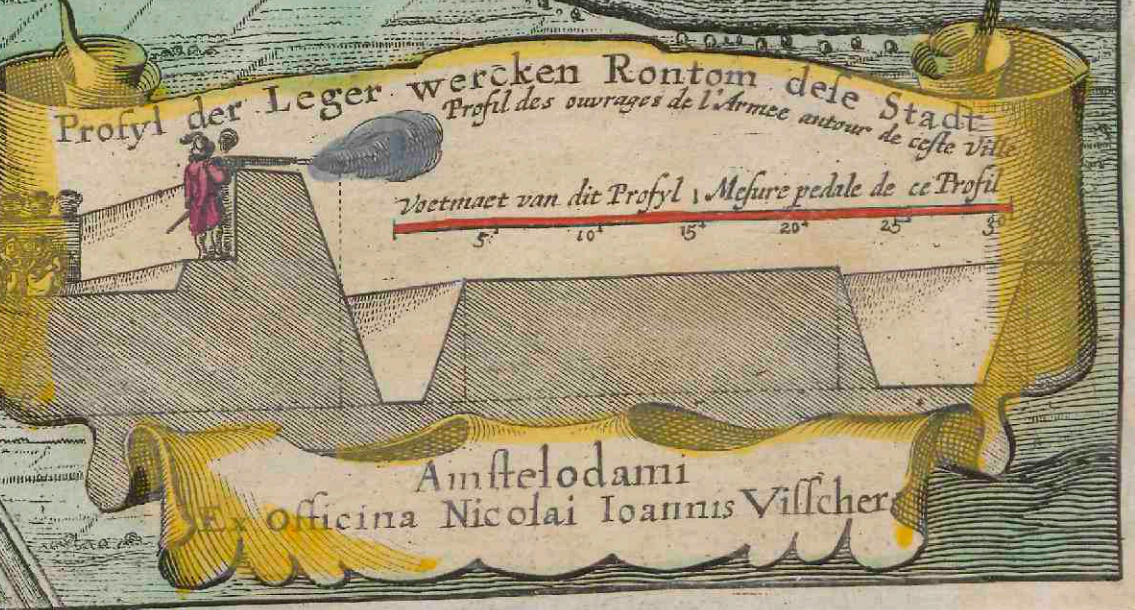
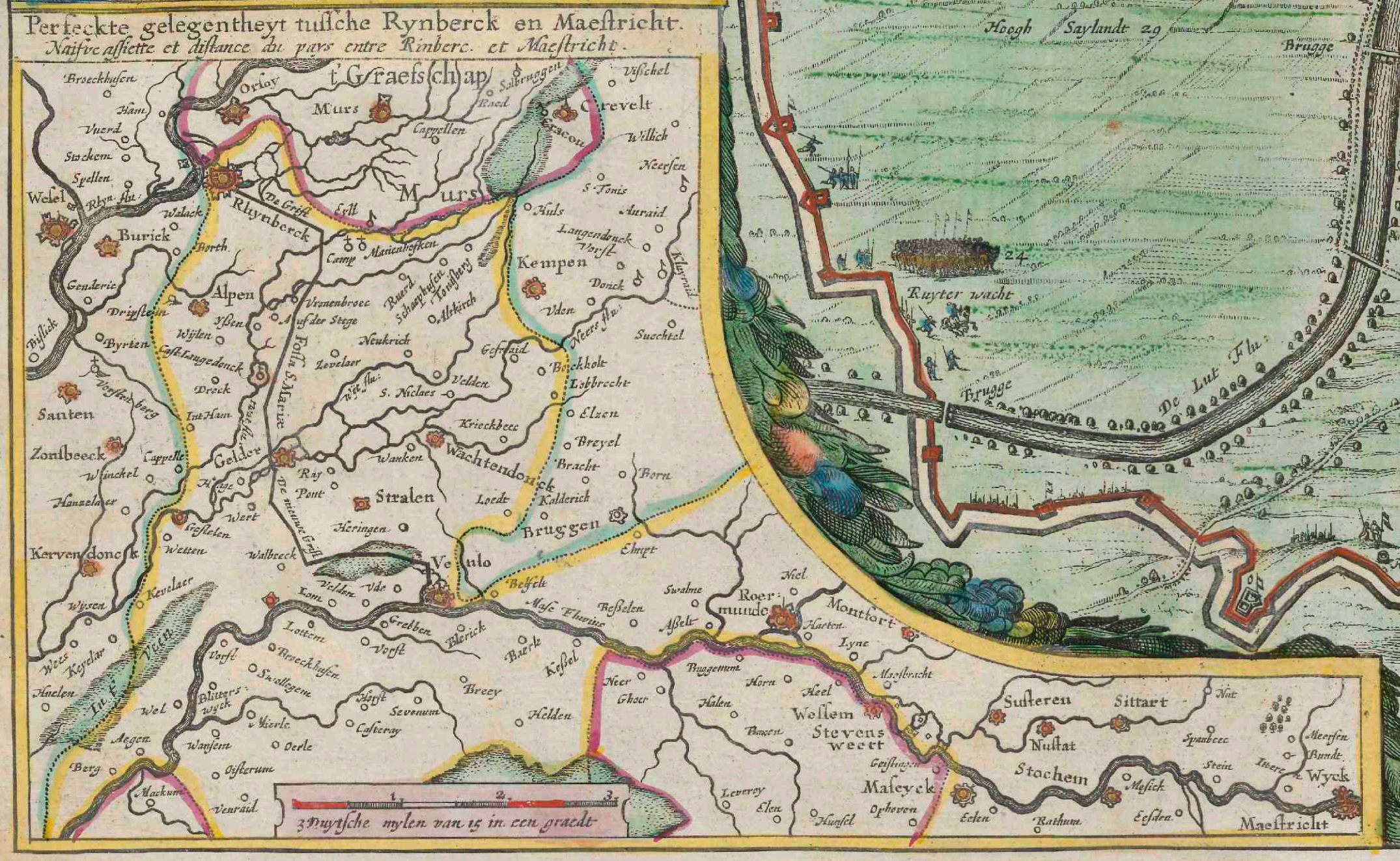
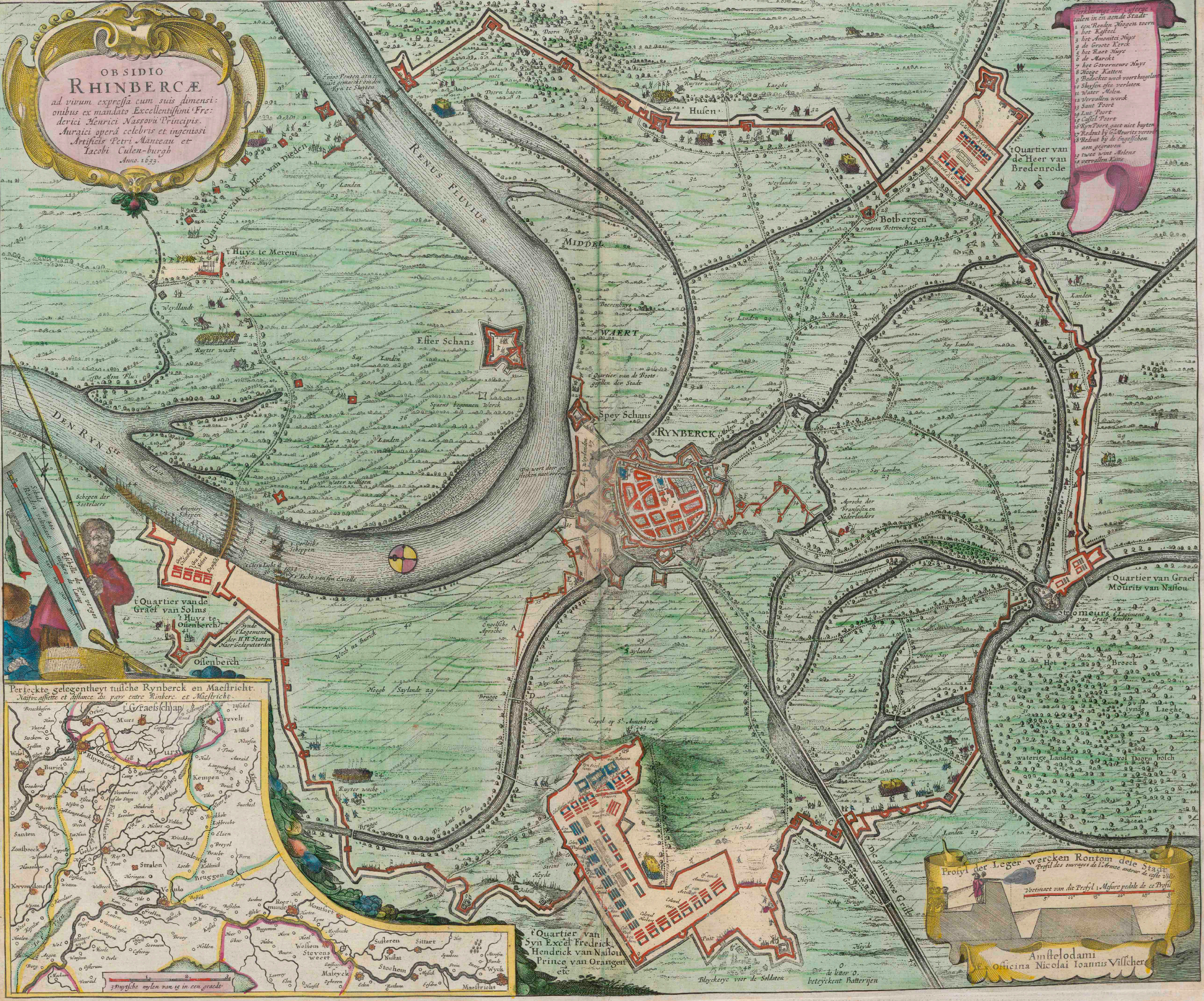
Derhalven hebben de gemelde Hog. Mog.
Heeren Staten Generael, en de Prins van Oranje,
in 't jaer M D C XXXIII, weder besloten dese Stadt
te belegeren, en, waer 't mogelijk, te winnen;
om daer door de voorsayde landen van d'over-
last te verlossen, den Rhijnstroom te openen, en
dese landen, om soo te spreken, als aen Duyts-
landt te hechten. Tot desen eynde sijn alle oor-
loghs-gereetschappen, tot soo een belegering
dienstigh en noodigh, de Rhijn opgesonden; en
aen alle guarnisoenen patenten afgevaardight,
datse haer ter bestemder tijdt naer den Elteren-
bergh, en daer omtrent, souden begeven, om al-
soo 't leger te vergaderen. In 't laetste van April
sijn de Prins van Oranje en Graef Willem van
Nassou uyt 's Gravenhage naer 't krijghs-heir
gereyft. De Rhijn was in dese tijdt uytermaten
hoogh, 't welck hem seer verhinderde; soo dat
den gemelden Prince eerst den seften Mey met
sijn volck en paerden, die in omtrent twee duy-
sent schepen waren, by de Beeck en den hoogen
bergh by Santen is geland. Hy sond de ruy-
tery opwaerts naer Rhijnberck, en volghde wey-
nigh dagen daerna met het gros van 't leger van
Santen naer de selve Stadt, by welcke hy des
avonts logeerde: en liet Graef Willem met eeni-
ge Regimenten naer beneden gaen. Den xiii der
gemelde maent Mey sijn de quartieren om de
Stadt afgesteken. Die van binnen losten hun ge-
schut de selve dagh verscheide mael over S. An-
nenbergh in 't quartier van de Prins, sonder eeni-
ge schade te doen. De volgende dagen werden

en komt
voor dese
Stadt.

de retrenchementen bestet en begonnen, van ^{Begin van} het quartier van de Prins tot aen dat van Graef ^{'t beleg.} Maurits; en stracks daerna om het gantsche le-
ger. Die van de Stadt schoten verscheide mael
met hun canon in het gemelde quartier van de
Prins, waer door eenige soldaten gedoot en ge-
quetst sijn. Men begon op twee plaetsen naer de
Stadt te approcheren, te weten, d'Engelschen <sup>d'eerste ap-
prochen,</sup> over de Lut, de Franschen en Nederlanders te
samen over de Grift, die men toedamde, waer
door het water beneden den Dam naer de Stadt
gantsch kleyn, jae byna droogh wierdt. Men
maecte oock een brugge nevens een dam door
het lage lant over de Lut, om bequamelijck naer
d'Engelsche approche te komen. Het approche-
ren geschiede in 't eerst met sulck een stilheydt,
dat het die van binnen niet gewaer wierden. Maer
de volgende dagen begonnen sy seer sterck op de
Fransche approche, en, gelijk te voren, in 't quar-
tier van de Prins te schieten, waer door verschei-
de persoonen doot bleven. De beleggers ant-
woorden hen met vijf stucken van hare eerste ^{en baterye.} baterye, die se op S. Annenbergh opgerecht had-
den; en gingen gedurigh met hare approchen
voort: soo dat d'Engelschen met de hare tot aen
een wintmolen, omtrent 40 roeden van de buyte-
wercken der Stadt, quamen. Oock werd eenige
dagen aen wederzijden met heftigh schieten, tot
onderlinge schade en verlies van volck, voortge-
varen: want die van buyten gestadigh naerder-
den, 't welck de stedelingen met hun kanon poog-
den te beletten. Seker kogel, uyt de Stadt ko-
mende, sloegh de tent van den Lieutenant ge-
nerael van d'artillery ter aerde; doch hy self, en
die by hem daer in waren, bleven onbeschadight.
Als 't beleg omtrent acht dagen geduert had,
vermeesterden de Franschen en Nederlanders,
onder 't beleyt van Graef Maurits, stormender-
handt een aerden redout, daer sy terstont een ba-
terye van maecten. De Engelschen avanceer-
den oock dapper met hare approchen, en verlo-
ren in een nacht acht wercklieden. In de selve
kreegh de vermaerde Ingenieur Theodorus Niels <sup>Den Inge-
nieur Niels.</sup> door 't schieten een doodelijcke wonde, waer van
hy twee dagen daerna overleed. De gemelde En-
gelschen schoten oock van hare nieuwe baterye

OBSIDIO
RHINBERCÆ
 ad vivum expressa cum suis dimensi:
 onibus ex mandato Excellentissimi Fre:
 derici Henrici Nassovii Principis.
 Artificis Petri Manicau et
 Jacobi Culenburgh
 Anno 1633.

Verklaringe der Leger-
 werven in en om de Stadt
 1 een Ronde Hoogen toorn
 2 een Kasteel
 3 het Amstelhuys
 4 de Grootte Kerk
 5 het Raet Huys
 6 de Markt
 7 het Gouverneurs Huys
 8 Hooge Katten
 9 Bedekte noch verthogelen
 10 Schyten gte. verlaten
 11 water. Molen
 12 vervallen werck
 13 Sant Poort
 14 Lint Poort
 15 Cappel Poort
 16 Ryne Poort gact niet kuyten
 17 Reduit by G. Maurits verlaten
 18 Reduit by de Engelschen
 19 aen gegraven
 20 twee vrom. Molens
 21 vervallen Kasteel

HET BELEGH VAN RHYNBERCK.

en Capiteyn
Villers ge-
schoten.

De Stadt
wordt opge-
eycht.

Punten van
't Verdragh.

met ses halve kartouwen op de Stadt, terwijl men op d'andre bateryen niet stil stont; in voegen dat de belegerde soo veel te doen kregen, datse niet meer soo veel als te voren op des Princen quartier hun geschut losten. In de Fransche approche evenwel wierdt Capiteyn Villers door een musket-koegel gedoot. De laetste dagen der gemelde maent Mey is niets anders gedaen, dan byna gedurigh schieten en approcheren van de belegerers, waer op die van binnen dickwijls antwoorden. Twee personen gingen op de gemelde wintmolen, by d'Engelsche approche staende, om van daer de wercken van de belegerde, die sy tot hare bescherming maecten, te besien. Den eersten dagh der volgende maent Junii is een trompetter in de Stadt gesonden, om van wegen de Hoogh. Mog. Heeren Staten Generael en sijne Princelijcke Excellentie de Stadt op te eyschen; waer op van wederzijden het schieten stil stont, hoewel men met graven voortging. Doch hier volghde niets anders na, dan dat men tegen den avont op nieu aen wederzijden stercker, dan ooit te voren, begon te schieten, 't welck tot het midden van de nacht duerde; toen riepen die van binnen om stilstant, en seyden, datse het accoord, dat haer de Prins van Oranje voorgesteld had, volkomentlijk toestonden en aennamen. Dit wierd de Vorst gebootschapt, die terstont beval, dat men niet meer sou schieten. Daer op wierd des anderen daeghs het Verdragh getroffen, van 't welck de voornaemste punten waren:

I. Wat aengaet de exercitie van de Roomsche religie binnen Rhijnberck, de Hoog. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, sullen met den Heere Cheurvurst van Ceulen, malkanderen daer over wel verstaen, en sal dien volgens een iegelijk, soo geestelijk als wereltlijk, sich hebben te reguleren naer 't gene by de hooghgedachte Heeren daer inne sal werden goet gevonden, mits dat alle Geestelijke in hare goederen sullen werden gemaintneert. Gelijck mede dat alle religieuse Vrouw-persoonen in haer klooster vry en ongemolesteert sullen mogen blijven woonen, en dat de privilegien van de selve Stadt en der selver borgerye, sullen blijven in haer geheel en onverkort.

II. Dat de Gouverneur, met alle Krijghs-officieren en soldaten, van wat qualiteyt ofte conditie die souden mogen wesen, soo te peerde als te voet, geen van dien uytgesondert, sonder eenige veranderinge oft beletsel, uyt de voorsz Stadt sullen mogen trecken, met wapens en bagagie, de ruyterye met gaende trompetten, vliegende cornetten in volle wapenen: d'infanterie met slaende trommelen, vliegende vaendels, brandende lonten, kogels in de mont, vry, vranch en onbemoeyt, soo aen hare personen als goederen.

III. Dat alle Officieren en soldaten, soo siecke als gequetste, in 't Gasthuys sullen mogen blijven, tot dat hunne dispositie lijden kan sich op de wegh te begeven.

IV. Dat de Gouverneur sal mogen mede uytvoeren twee velt-stucken, en soo veel ammunitie van oorloge, als om twaelf schoten met ieder stuck te schieten van noden is.

V. Dat omme de voorsz veldt-stucken te voeren 24 paerden bestelt sullen werden, te weten tot ieder stuck 12, tot in de vooghdye toe, alwaer de voorsz Gouverneur andere paerden sal sien te bekomen uyt het platte land, ten welcken einde sijn Excellentie selfs derwaerts schrijven sal, om de voorsz stucken te brengen tot Namen toe.

VI. Dat alle ammunitien van oorloge en vivres, den

Koning van Spanjen toebehoorende, sonder eenige fraude, geleverd sullen worden in handen van den genen, die sijn Excell. daer toe sal committeren, geen van dien uytgesondert.

VII. Dat 200 wagens en paerden daer toe noodigh bestelt sullen werden, om de bagagie, wapenen en andere goederen van den Gouverneur, Officieren en soldaten daer mede te voeren, tot in de vooghdye toe, alwaer de Gouverneur andere wagens en peerden sal besorgen, gelijck boven in 't vijfde Artijckel geseght is.

VIII. Dat voor de gene die haer goet en bagagie naer Ceulen oft Antwerpen sullen willen doen voeren, genoegsame schepen buyten hare kosten sullen werden gevolget, de welke vry en onverhindert, en sonder eenige tollens ofte impositien te betalen, sullen mogen varen tot de voorsz respectieve plaetsen, met de personen die een ieder tot bewaeringe van sijn goet daer by sal willen stellen.

IX. Dat de Gouverneur, Hoofden, Officieren, Krijghsraden, soldaten en alle andere, soldye van den Koning van Spanjen genietende, soo geestelijke als wereltlijke, geene uytgesondert, gelijck mede hare weduwen en kinderen, die binnen der selver Stadt, oft onder 't selve ampt, eenige huysen, erven ofte renten sullen hebben, de selve sullen mogen gebruycken naer haren wille, oock transporteren, versetten, verkoopen, oft andersins daer af disponeren, soo en wanneer hun sulcks sal gelieven.

X. Dat die gene die van wegen de Koning van Spanjen eenigh bewind oft administratie hebben gehad, soo van licenten ofte eenige contributien als anders, in de Stadt sullen mogen blijven den tijt van twee maenden, omme onder tusschen in de steden en ten platten lande, onder de gehoorsaambeyt van den Koning van Spanjen staende, vry, vranch en sonder eenige paspoort te mogen gaen, komen, passeeren en repasseeren, hunne particuliere affairen verrichten, en hunne goederen te transporteren, sonder nochtans te mogen komen in de steden, plaetsen, ofte sorten van de Vereenighde Provinciën, dan met voorgaende paspoort, het welck sy sullen mogen versoecken als 't haer goet duncken sal.

XI. Dat men geene Officieren ofte soldaten, nochte der selver bagagie, om eenige schulden sal mogen arresteren, het sy datse nu met het guarnisoen uyt-trecken, oft sieck ofte gequetst sijnde, eerst uyt-trecken sullen wanneer sy genesen sijn.

XII. Dat de gevangenen ten wederzijden, van wat conditie die mogen wesen, sullen werden gerelaxeert, ingevalle sy ten tijde van dese capitulatie noch in apprehensie sijn, sonder eenigh rantsoen te betalen, maer alleen de montkosten, volgens de taxatie van 't quartier generael, &c.

Volgens 't Verdragh sijn op de selve dagh na de middagh in de buyten-wercken der Stadt, en in de twee Schanffen aen de beyde zijden des Rhijns, eenige van der Heeren Staten volck getrocken, om die te besetten, na dat de Koning-schen de selve ontruymt hadden. Den vierden Junii is al het guarnisoen der Spaenschen, bestaende in dartigh vaendelen te voet en een te paerde, met haer volle geweer uytgetrocken, mede nemende twee van de beste stucken geschuts. In de Stadt vond men noch xxxii soo metale als yfere stucken, eenige tonnen buspoeder, en ander oorloghs-gereetschap. Dus is dese Stadt in drie weeken door 't leger der Heeren Staten, onder 't beleyt van de Prins van Oranje, tot overgeven gedwongen, en aen den Staet der Vereenighde Lantschappen gevoeght, by de welke sy tot nu toe gebleven is.

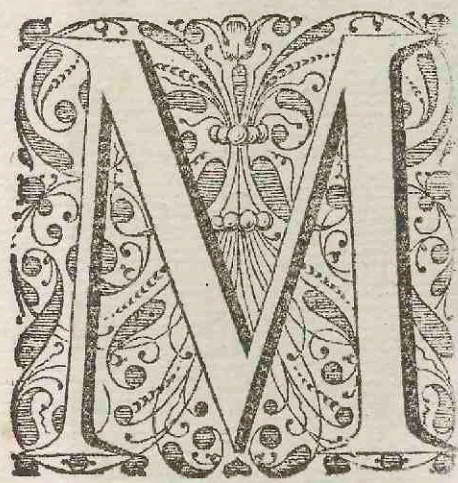
Overge-
ving.

M E V R S en haer B E L E G H,
voor de Staten der Vereenighde Nederlanden,

Onder 't beleyt van
P R I N S M A V R I T S V A N N A S S O V,
Opper-Veldtheer over hare Legers, &c.

In 't jaer c l o I o x c v i i.

Gelegen-
heyt.

Eurs leyt omtrent een
mijl van den Rhijn, aen
de west-fijde, en werdt
alfoo nae de Graeflijck-
heydt genoemt; is de
Hooft- en eenige Stadt
in 't selve Graefschap,
gelegen anderhalf mijl
van Ordingen en Or-
soy, en soo veel van

Roer-oort, twee mijlen van Rhijnberck, en vier
van Wesel. Wert voor een stercke Stadt gehou-
den, voorsien met een schoon en sterck kasteel.

Heeren.

Dit Graefschap is aen 't Huys van Nassou ge-
komen na de doot van Walburgh, eerst wedu-
we van Philips van Montmorancy, Grave van
Hoorn, door den Hertogh van Alva onthalt; en
daer nae hertrout met Adolf, Grave van Meurs,
Nienae, en Alpen, Gouverneur van Gelderlandt
en Utrecht, die in 't jaer duysent vijf hondert
negen-en-tachtigh sonder kinderen storf, en
maeckte sijn gemalin de voornoemde Walburgh
tot erfgenaem sijner goederen, de welcke het
Graefschap Meurs aen Maurits van Nassou, Prins
van Oranje, gegeven heeft, die het sijn broeder
en erfgenaem Frederick Henrick naliet, van wien
het op sijn eenige soon Prins Willem van Oranje,
in 't jaer c l o I o c l overleden, gekomen is; door
wiens doot sijn soon Willem Henrik, acht dagen
nae sijn affterven geboren, Prins van Oranje, en
Graef van Nassou, van Meurs, &c. geworden is.

Deze Stadt is, gedurende de laetste oorloge,
tweemaal van Prins Maurits belegerd en inge-
nomen; van 't eerste beleg, 't welck het grootste
was, is de Teyckening ons ter handt gekomen,
en hier bygevoeght: maer wy sullen eerst de toe-
vallen na het innemen verhalen, en dan de be-
schrijving van de belegering.

Aenslagh
op dese
stad.

In 't jaer c l o I o x c v i i i, in de maent van Meert,
hadden de Spaensche eenen aenslagh met schuy-
ten, die alreede in 't meir waren gebracht, op de
stad van Meurs, dewelcke haer misluckte. In 't sel-
ve jaer, in de maent van Iuly, heeft de voornoem-
de Walburgh, Gravin van Meurs, nae lang ver-
soeck, van den Vorstelijcken Cardinael verkre-
gen, om het kasteel en de stad van Meurs neu-
trael te mogen besitten; heeft oock gelijcke
verklaring van de Staten Generael der Veree-
nigde Provintien verworven; en soo is haer 't sel-
ve vry overgelevert.

die neutrael
gemaect
wort.

In 't jaer c l o I o c i, lagh in de stad en
kasteel van Meurs, na de doot van de Gravin,
een besetting van hane-veeren, volck dat al-

foo genoemt wiert, die den Vorst van Cleef
daer in geleyt hadt, om de stad en 't Graefschap
voor hem te verseecken: daer Prins Maurits
niet wel over te vreden was; want hy verstont,
dat het Graefschap hem toebehoorde door gifte
van de gemelde Gravinne. Hy sondt derhalven
den 6 Augusti des selven jaers den Ritmeester
Cloet, en den Colonel Edmonds, met 12 cor-
netten ruyters, om de plaets in sijnen naem op
te eysschen, maer het guarnisoen wilde niet hoo-
ren noch wijcken: waerom Prins Maurits de vol-
gende dagh selfs daer voor gekomen is, met 25
cornetten ruyters, en 35 vaendelen voetknech-
ten, met ses halve Canons; die van binnen
dit siende, hebben haer goetwilligh overgege-
ven, en sijn daer uytgetrocken. Prins Maurits
heeft toen selfs guarnisoen daer in geleyt, en ee-
nige ordre gegeven om 't kasteel te stercken, en
in vijf bolwercken te leggen, 't welck over de
hondert duysent guldens gekost heeft: hy wiert
daer, op den 12 Augusti, met alle behoorlijke
ceremonien, voor Landts-heer gehult.

Overgege-
ven, en be-
set.

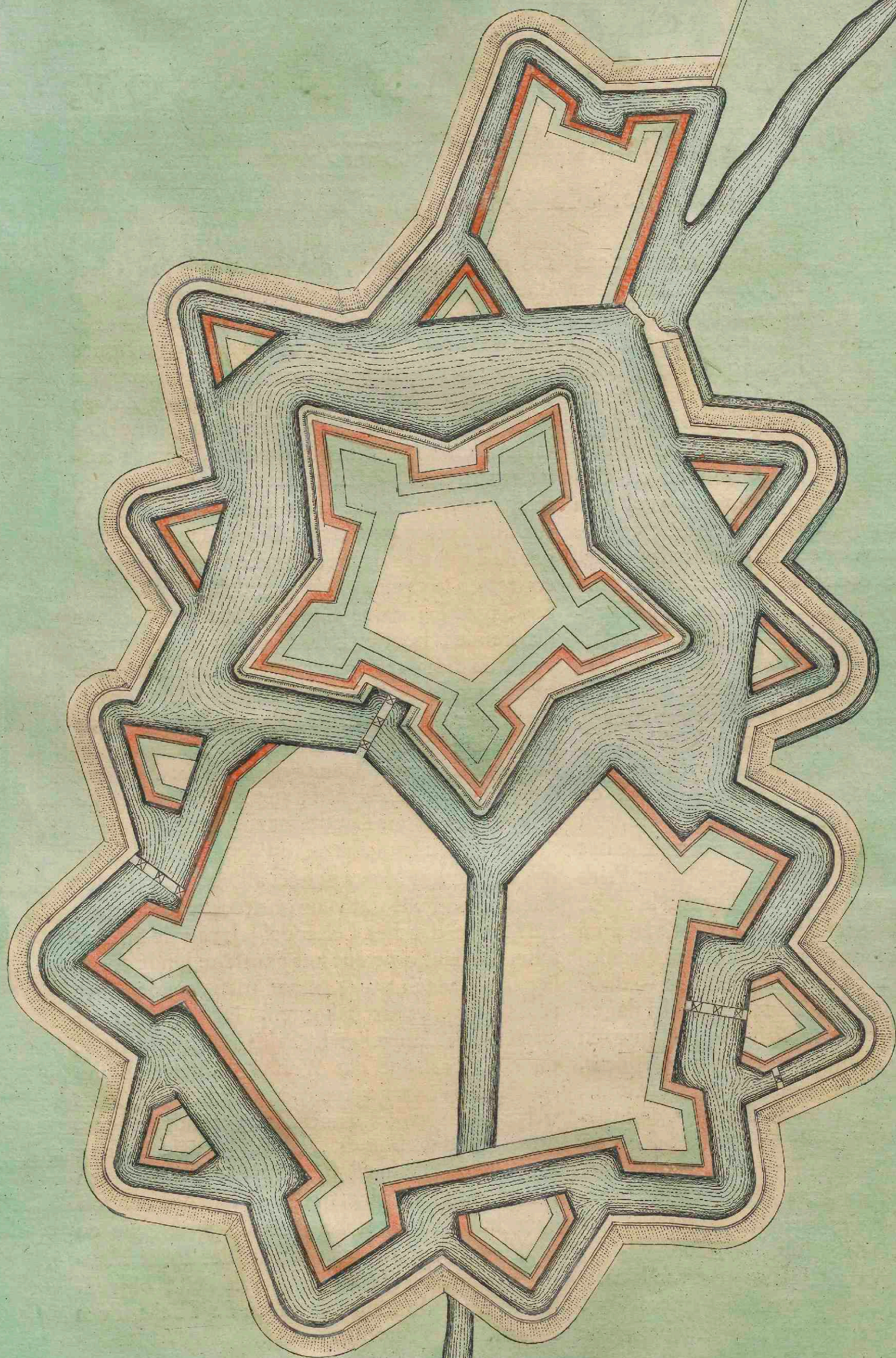
In 't jaer c l o I o c v, op den 25 Iulij, is de
oude stad van Meurs geheel afgebrant, sonder
dat men wist wie dat vuur ontfteecken had; men
vermoede dat het behendelijck van de Spaen-
sche, die daer omtrent het gantsche landt door-
liepen, gedaen was; maer men konde noyt
rechte sekerheydt bekomen. Defen brant gaf
geen kleyn nadencken by Prins Maurits, te meer,
alfoo hy verstont dat Wachtendonck sich soo
haestig had overgegeven; dies hy besloot Meurs
wel te versorgen, sond noch seven vaendelen voet-
knechten daer binnen, en een Ingenieur, met
last, om in alle haest daer buyten-wercken aen
te maken, om de plaets beter te beschermen, soo
daer beleg voorviel: maer de Spaensche en
quamen niet aen; niet te min liet Prins Mau-
rits voor die tijdt Meurs sterck beset blijven.
Dus ver van de stad; wy sullen nu 't beleg van
Prins Maurits vervolgen.

Afgebrant.

Versterckt.

Graef Herman van den Bergh is in 't jaer c l o
I o x c v i i den 21 Augusti met omtrent twee
duysent te voet, en seven oft acht cornetten
ruyters, binnen Gelder gekomen; het voetvolck
wierdt beleyt by Don Alonzo de Luna, Gouver-
neur van Lier, en de ruyters by Francisco de Pa-
diglia, van meening sijnde, soo Rhijnberck noch
niet overgegeven en was, dat te ontfetten, en
volck in te brengen; maer verstaende dat Prins
Maurits het gewonnen had, is met sijn by-heb-
bende volck weder verrocken, en heeft sich tot
Arfen by de Mase gelegert. Daer nae is hy over
e e de

MEVRS.

10 20 30
Verges

Camille-Schans.

de Mase getrocken, daer de slag by Turnhout geschiet was; en sondt binnen Meurs omtrent vier hondert mannen, boven de twee hondert die twee dagen te voren daer van Maestricht ingekomen waren. Om Meurs te verskeren, had den Gouverneurijnen Lieutenant, Arent Boekop, bevolen, dat hy de Camille-Schans verlaten soude, en met zijn volck binnen Meurs komen; 't welck de voorsz. Boekop's nachts nae den 24 Augusti, als hy verstant dat den Grave van Hohenlo met eenige ruyters op de been was, die niet anders dan met zijn huysvrou na Duytslandt geconvoeert wiert, met sulcken haest gedaen heeft, dat hy drie stucken geschuts in de Schans heeft gelaten; namelijk, een Canon, een half Canon, en een veldt-stuck. Dese Schans was genaemt na een Italiaens Capiteyn, Camillo Sachino, diese hadt doen maken, een vermaert Goddloos mensch, hy selve noemde *Mutiliana*, alsoo men geschreven vout, in een Kapelleken staende binnen de Schans, in Latijn als volgt: *Mutiliana me fecit, Mutilianam supra Rhenum fundavi, ubi moriar nescio. Ego Camillus Sachinus, hanc inexpugnabilem arcem, cum virtute animi & propria pecunia fundavi, Anno salutis c 15 15 LXXXVII, militans sub Alexandro Farnesio, in servicio Regis Catholici. In quo loco Attila Gothorum Rex fundamenta urbis Asciburgi destruxit, olim fundati ab Vlysse, & à Pub. Ennio Consule Romano restaurati.* dat is: *Mutilianus heeft my gemaect, en dit Mutiliana op den Rhijn gebouwt; waer ick sterfen sal, weet ick niet. Ick Camillus Sachinus heb dese seer stercke Schans door mijn vermogen en op mijn eygen kosten gesticht in 't jaer der saligheydt c 15 15 LXXXVII, oorlogende onder Alexander Farnese, in den dienst van den Catholijken Koning. In welke plaats Attila der Gothen Koning de grontvesten der stad Asciburgh, eertijds van Vlysses gesticht, en van Pub. Ennius Roomsche Burgermeester herbouwt, verwoest heeft. Dese Camillus heeft langen tijdt Gouverneur van Meurs geweest, veel daer aen laten bouwen, en de fortificatien, soo aen 't kasteel als de stad, doen verbeteren; gevende door zijn wercken veel lieden quaet vermoeden, dat hyijnen stoel aldaer vast setten, en metter tijdt dit Graeffschap onder hem trecken wilde. Hy wierdt, na de doot van den Hertogh van Parma, toen d'Italiaensche natie veel gunst te Hoof verloor, naer Brussel beroepen, en is op die reyse haestelijck gestorven. Prins Maurits liet de verlate Camille-Schans afbreken en slechten: en, verstaen hebbende dat Graef Herman van den Bergh over de Mase met zijn volck vertrocken was, heeft den 26 Augusti Meurs en hare gelegentheydt besichticht, vergeselschapt sijnde met elf cornetten paerden, en omtrent duysent mannen te voet; wederkeerende door de Camille-Schans, besloot de selve stad aen te tasten. Tot welcken eynde, alsoo het paerde-volck, dat den Grave van Hohenlo met zijn huys-vrou, de Gravin van Buren, nae Duytslandt hadden vergeselschapt, nu weder gekomen was, is Prins Maurits, na dat hy de schepen had belast nae de Camille-Schans op te varen, den 28 Augusti, des selven jaers, met het gantsche leger gemarcheert nae dese stad, welck bestont in sestig vaendelen voetknechten, en eenen-twintig cornetten paerden, de welke hy noch*

ten selven dage in twee quartieren daer voor leyde. Het eene, wesende wel het grootste, voor de Kerck- en Heen-poorte, alwaer hy self met negen-en-veertigh vaendelen voetknechten, en al de ruytery lagh. Het ander voor de Poort van de nieuwe stad, waer den Heer van Kloetingen met ses vaendelen van zijn Regiment, en vijf van het Regiment van West-Vrieslandt, onder het beleyt van den Oversten Duyvenvoorde, gelogeert waren. Daer was voor Gouverneur binnen Meurs een Spanjaert, Don Andreas de Miranda genaemt, met acht hondert en vijftigh mannen, meest Spanjaerden, van de welke men groote tegenweer, om de roemgierigheydt van die natie, verwachte; want dese plaets leght een mijl van den Rhijn landewaerts in, aen de west-sijde, daer des Cardinaels macht best aenkomen konde. In 't naderen van 't leger sijnder eenige schermutselen gevallen voor de Kercke die buyten de poort is, welke den vyant inhiel tot op den avont, dat twee Schotsche vaendelen quamen, om de Vriesen, die de wacht aldaer hadden, te verlossen. Daer naer schreef Prins Maurits een brief van waerschouwing aen den Gouverneur, hoe zijn meening was het kasteel aen te tasten, dat hy zijn best daer tegen te doen had, en de stad, die hy doch niet houden kon, verschoonen, en opgeven sou, om geenoorfaeck van 't bederf der arme burgers te sijn, die neutrale Rijcks-onderfaten waren, en wien den oorlogh niet betrefte, oft hy wilde sulcks op zijn perfoon verhalen. Hy antwoorde stoutelijck op desen brief: de Stadt is my bevolen te bewaren van des Konings wegen, ick wil daer in mijn best doen, ter eeren en dienst van sijne Majesteyt, en verderf van die my sullen aentasten. En soo den Koning daer door gedient ware, wilde ick de stad, alwaer sy schoon mijn eygen, in brant steken.

Des anderen daeghs heeft men sich begraven, en des avonts de loop-graven beginnen te maken, met vijftien vaendelen voetknechten, namelijk, vijf van het Vriesche Regiment, vier van 't Engelsche, vier van 't Schotsche, en twee van den Grave van Solms: de Vriesen voor de Steen-poort, de Schotten met die van Solms voor de Kerck-poort, en de Engelschen tusschen bey de poorten. Op desen avont wierdt den Schotschen Capiteyn Waddel doot-geschoten. Prins Maurits hadde twaelf stucken geschuts doen brengen, de welke hy des nachts den 31 Augusti heeft doen planten, en met eenige des anderen daeghs de stad beginnen te beschieten. Op den navolgende nacht is men met de loopgraven gekomen uyt het quartier van de Vriesen, tot op de kant van de graft, dewelcke naeu en ondiep was; maer overmits dat men op andere plaetsen, door den grooten regen en quaet weder, soo na niet was geraeckt, heeft men noch op den tweeden September niet van al de batteryen geschoten, gelijk Prins Maurits had gemeent; met voornemen om daer-en-tusschen te gaen logeeren op de graften, en onder 't faveur van 't schieten, met behulp van de nieuwe geinventeerte biesbruggen, die men in de graften, sonder groot gerucht te maken, kon leggen, over de selve in de wallen van de stad te komen.

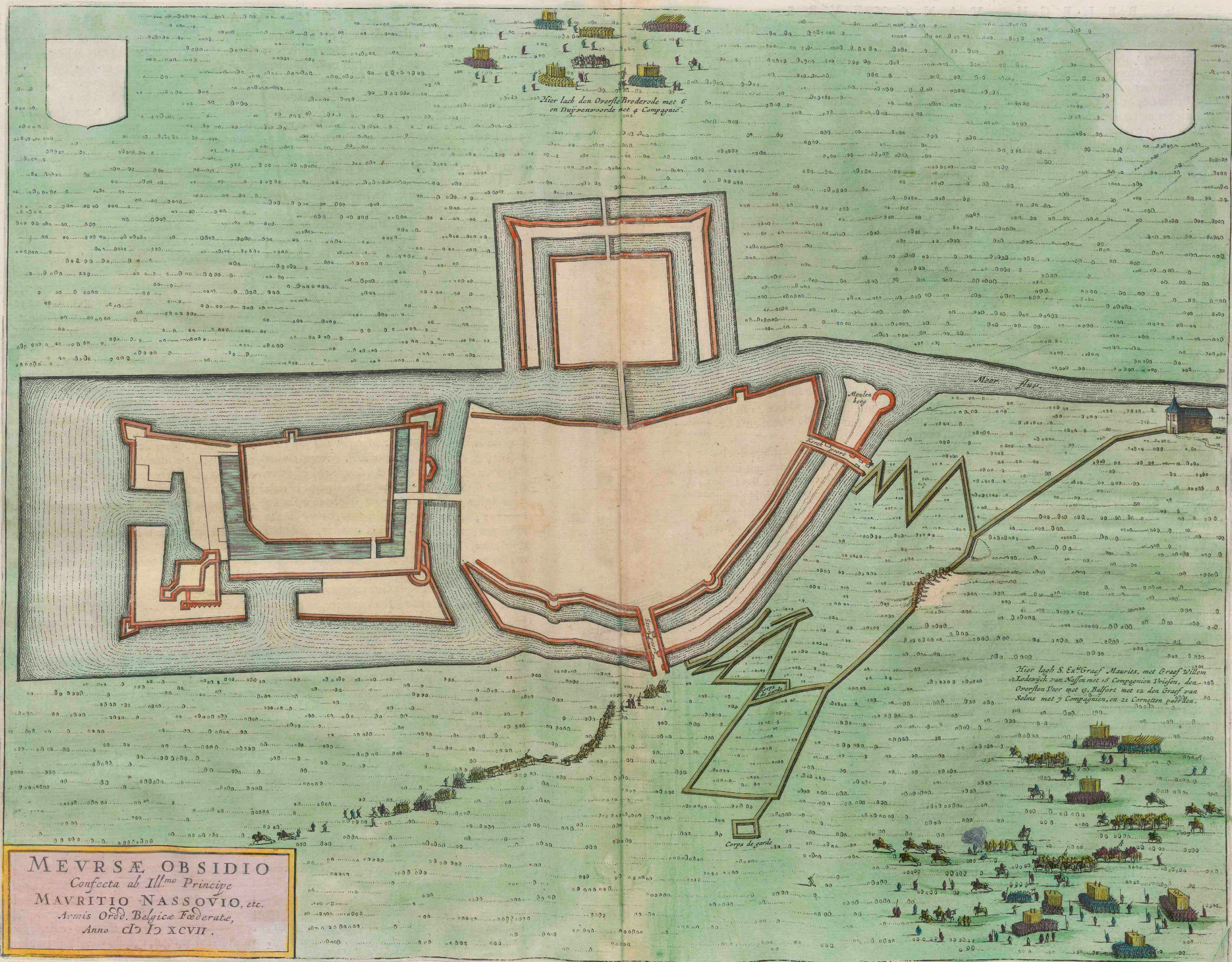
Belegert.

Gouverneur.

Waerschoon
winn aen
den Gou-
verneur.

zijn ant-
woort.

De Stadt
beschoten.

MEVRSE OBSIDIO
Confecta ab Illmo Principe
MAVRITIO NASSOVIO, etc.
Armis Ordd. Belgicae Federatae,
Anno cl^o 1657.

't B E L E G H V A N M E U R S.

*Graef Ian
in 't leger.*

Graef Ian van Nassou, en sijn broeder, dese be-
legering verstaende, sijn, uyt nieuwsgierigheyt en
lust tot den oorlogh, op haer eygen kosten, met
weynigh dienaers derwaerts getrocken, en heb-
ben niet alleen met groot gevaer, in het Stiff
Munster, maer oock niet ver van Meurs, door
des vyants leger moeten trecken.

*De Gou-
verneur
verlocht ac-
cort.*

Toen de Gouverneur Andreas de Miranda
sach, dat Prins Maurits hem soo na quam, heeft
hy, buyten yders vermoeden, (hebbende gebrek
van pulver, daer hy meende wel van voorsien te
wesen, maer de vaten geopen sijnde, heeft men
bevonden dat het niet anders dan salpeter was, en
onmogelijck om in sulcken tijd daer pulver van
te maken,) eenen Tromslager korts na den mid-
dag aen Prins Maurits gesonden om te accorde-
ren, begeerende twee Ostagijs voor de gene die
hy uytstonden soude, 't welck den Prins aen-nam,
sendende daer binnen den Heer van Gistelles,
Overste Lieutenant van den Grave van Solms,
alsoo sijn schoon-moeder binnen de stadt was,
met Capiteyn Ingenhaven: en quamen uyt de
stad by den Prins, Capiteyn Boekop, Lieutenant
van den Gouverneur, en Capiteyn Muchet, die
na lange onderhandeling, eyndelijck noch op den
tweeden September sijn veraccordert; datse de

*dat hy ver-
werft;*

stad en kasteel aen Prins Maurits overgeven sou-
den, mits dat hy de Gouverneurs huysvrouw, die
in 't Ceulsche landt was, in de stadt soude leve-
ren, 't welck geschiede; want de Prins sond op
den derden September een trompetter met ee-
nige wagenen nae de vleck van Lint, daer de
Gouverneurs huysvrouw haer onthielt, om haer af
te halen. Soo haest als sy in de stadt was geko-
men, heeft het garnisoen sich gereet gemaect
om uyt te trecken. Daer trocken omtrent acht
hondert en dertigh mannen, meest Spanjaerden,
uyt, met vaendelen, wapenen, en bagagie, ne-
mende met haer omtrent veertigh wagens, vol-
gens het accoort, voor de welcke Capiteyn Boe-
kop in gijfeling bleef. Daer wiert een kartouw,
schietende vijftigh ponden yfers, gevonden; den
Gouverneur verlocht, om eers wille, aen Prins
Maurits, 't selve te mogen mede nemen: hy
schonk het hem al lachende, doch met dese con-
ditie, dat hy Miranda immers geene steden daer
meê sou beschieten, 't welck hy beloofde. Dese
stadt heeft sich, meer uyt vrees dan nootshal-
ven, opgegeven; want hadden sy 't noch eenige
dagen gehouden, en het weêr in die gestalte ge-
bleven, 't leger hadt daer voor moeten opbre-
ken, om dat de loop-graven en trenchen vol
water stonden, doch buyten weten van die van
binnen, soo dat men die niet meer konde ge-
bruycken; en daerom alreede byna buyten hoop
van overwinning was.

*oorfaken
van 't selve.*

*De Hertog
van Cour-
lant in 't le-
ger,*

In 't leger voor Meurs quam, twee dagen voor
't overgeven, den Hertog van Courlant by Prins
Maurits, om hem te besoecken, en 't leger te be-
sichtigen, die hy, nae 't overgaen, door Graef
Ian van Nassou, en sijn broeder, in de stadt liet

brengen, om hem die te toonen, gelijk geschiede.

Toen sy nu alles besien hadden, en wederom uyt
de stadt over de valbrugh soudent rijden, is de
selve gebroken, en vielen de Heeren in 't wa-
ter, doch quamen onverseert daer weder uyt. Op
die selfde tijdt is oock de brugge van 't Kasteel,
alsoo die niet wel gesloten was, opgesnapt, en
vielen drie paerden in de graft. Den Hertogh,
sijn afscheyt nemende van Prins Maurits en d'an-
dere Heeren, vertrock den sevendenden September
uyt het leger.

*en in groot
gevaer.*

Prins Maurits liet de graften en wallen, voor
sijn vertreck, vermaken en verbeteren, stellen-
de tot Gouverneur den gemelden Heere van
Gistelles met twee vaendelen voetknechten, het
eene sijn eygen, het ander van Capiteyn Gys-
laer. Op het Kasteel wierden vier stucken ge-
schut gevonden; drie batery-stucken, als een
canon van een ongemeen gewicht, twee dry-
lingen, en een veldt-stuck. In 't wapen-huys vont
men oock vier groote kabels yder van 8000
ponden swaer, die te Keulen gemaect waren,
om op groote Ponten te gebruycken, die men
na Hollandt sond; en noch een heel Canon,
met een drieling wiert 'er van 't huys gehaelt.

*Gistelles
wort Gou-
verneur.*

Den Gouverneur, neffens de andere Capitey-
nen, te Brussel komende, sijn aldaer, om het
haestigh overgeven van de stadt Meurs en 't ka-
steel, onthalt.

*Ongeluckig
eynde van
Miranda.*

Hier heeft voor eenige jaren een jonge doch-
ter, *Anna Vlieghe* genaemt, omtrent dertigh jaren
gewoont, die, soo men meende, oock soo lang
sonder eten, drincken, oft iets tot voetsel genut
te hebben, geleest heeft. Dese Vrou was mager,
en bleeck van couleur, als offe gestadigh sieck
waer geweest, quam oock weynigh in de lucht,
bleef meest in haer kamer, en yder een die haer
sagh, geloofde dat men van haer seyde, te meer,
alsoo 'er menichmael proeven van genomen
waren, en men noyt had konnen speuren, datse at
oft dronck, soo konstigh wist sy te veynsen. Daer
wierden verscheyden teekeningen en printen,
jae wasse beelden, uyt nieuwsgierigheyt, om dit
wonder, nae haer beeltenis gemaect; en men
noemde haer gemeenlijck *het Vrouwen van Meurs*.
Doch haer geveynstheyt is ten lesten aldus open-
baer geworden: sy wiert sieckelijck, en door
dese swackheyt te bedt blijvende, worde sy, alsoo
't gewoonlijck voetsel haer miste, door den hon-
ger gedwongen eten te cysschen; want sy kon
niet langer vasten, oft sou van honger gestorven
hebben. Dus quam 't aen den dagh, sy bekende
terstont dat het een geveynst vasten geweest was;
daerse niet alleen de burgers, maer de Graven
van Meurs, ja de gantsche werelt mede bedrogen
had, om dat yder een geloofde, dat het een won-
derwerck was. Sy wierdt om dese bedriegery en
valsheyt van de Magistraet gevangen, maer uyt
medelijden haest weder los-gelaten; en is on-
langs daer nae van hertseer, gelijk te gelooven
is, gestorven.

*Het Vrouwen
van Meurs.*

R O E R - O O R T .

*Naem en
gelegen-
heid.*

Stichter.

*Voor de
Staten
door
Schenck
ingenom-
men.*

*en ver-
sterckt.*

*Schencks
groot-
moedig-
heyt.*

OER-OORT is een sterck stedeken, op de noordt-sijde van den Rhijn gelegen, by de mont van de riviere Roer, daer het sijn naem af heeft, die uyt Westphalen komt, en hier in den

Rhijn valt, niet ver van Doesburgh, van welke het maer een halve mijl verscheyden is, van Broeck en Orsoy anderhalf mijl, en van Anger-oort en Meurs een geheele mijl. Adolf de eerste, Hertogh van Cleve, heeft dese stadt in een welgelegen, vruchtbare en aengename landouwe gebouwt.

Dit stedeken is in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh van Marten Schenck, een onverfaegt krijs-man, en die d'oorloghs-konst soo wel als iemant van sijn tijdt- en staet-genoten verstont, met verrassing oft krijghs-list ingenomen, uyt den naem der Staten Generael van de vereenighde Nederlanden; 't welck op de volgende wijze geschiede: hy sond daer eenige soldaten, die onbekent in de stadt quamen, en des nachts, siende dat sy sterck genoegh waren, sich meester van de plaets maeckten; die men terstont daer na met krijghs-wercken versterckte. Dit was, indien ick my niet bedriege, d'eerste overwinning van Schenck op de Spaenschen, na dat hy haren dienst verliet, die hy met moet en trouheyt betracht en beyvert had; maer was om eenige geschillen, tusschen den Prins van Parma en hem, van haer gescheyden; tot een klaer blick en teycken van sijn grootmoedigheyt, dewijl hy de sijde van een overwinnend en machtigh Koning verliet, en begaf sich by een Staet, die swack, nieu, en gering was; en onseker, offe ooit hare swarig-

heyt, daerse in die tijdt in lagh, sou te boven komen. Hy droegh de wapenen toen onder de Graef van Meurs en Nicnaer, Gouverneur van Gelderlant; en heeft sich door verscheyde dappere daden, en insonderheyt aenslagen op steden en schanssen, die evenwel niet alle geluckten, seer vermaert gemaect.

De Spaenschen hebben dese stadt daer na, in 't jaer duysent ses hondert ses, weder beseten; 't welck hier uyt blijkt: als Willem Verdugo, natuerlijck soon van Franciscus Verdugo, de stadt Brevoort ingenomen had, en 't kasteel, door gebreck van bus-kruyt, niet kon vermeesteren, hoewel sy geschut genoegh hadden, hebben die van Roer-oort vijf hondert soldaten, met bus-kruyt geladen, tot Verdugoos hulpe, na Brevoort gesonden; welke gewaer wierden, dat der Staten volck Brevoort wederom belegert hadden, dies sy haren last van sich smeten, en pooghden weder na de plaets, van daerse gekomen waren, te vlieden; maer sy wierden van Thomas Viller en eenige ruyters by Borcken achterhaelt, geslagen en verstrooyt. De boeren versamelden het weghgeworpe bus-kruyt, en verkochten 't selve tot haer eygen voordeel.

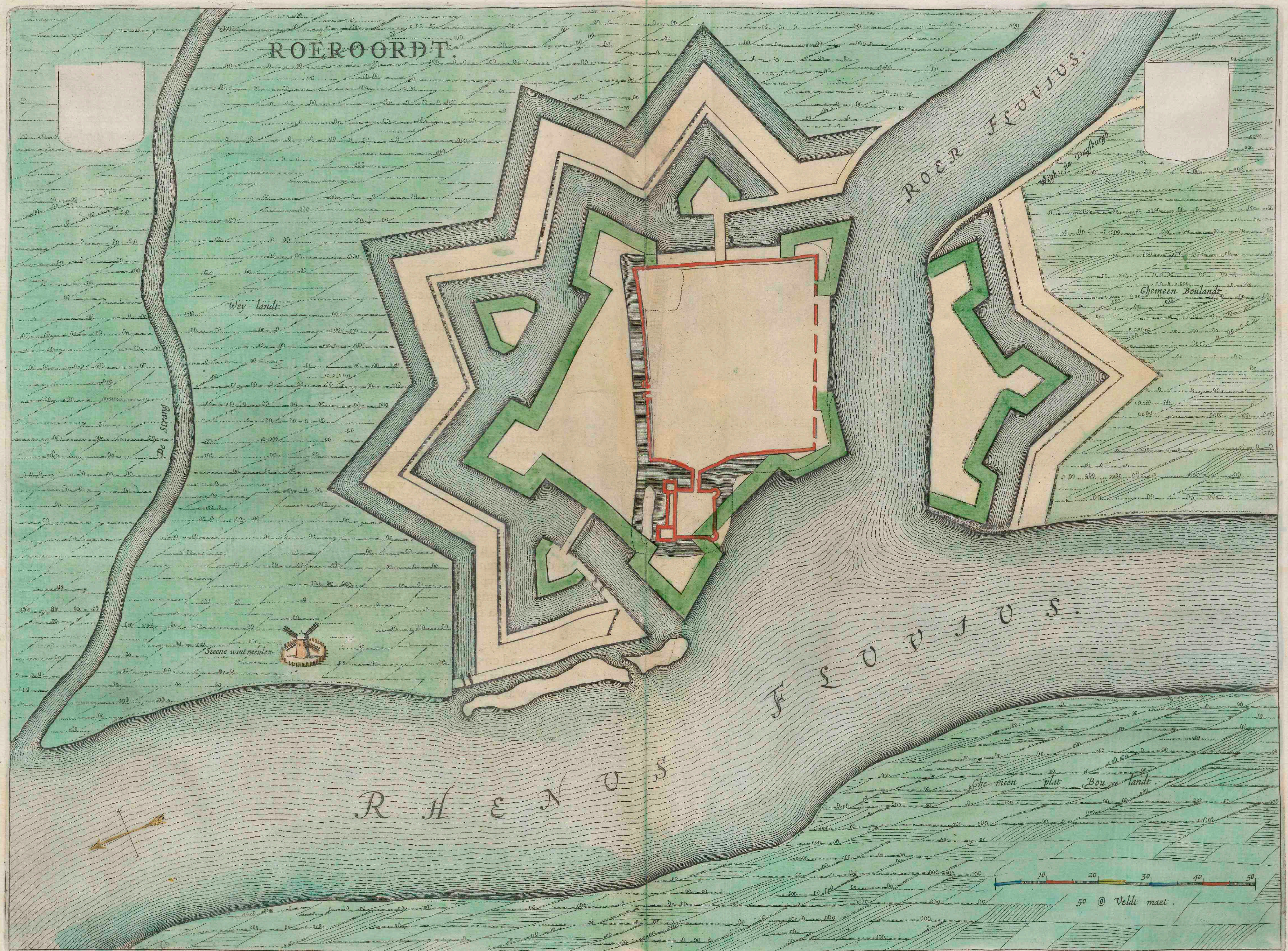
In 't jaer duysent ses hondert een-en-dertigh, door 't verdragh tusschen de Hertogen van Brandenburgh en Nieuburgh, over de besitting van de Gulicksche, Cleeffsche en Berghsche landen gemaect, is dese stadt van alle krijghs-wercken ontbloot. Maer als de Cardinael Infant daer na, sonder op dat verdragh te letten oft dat t'achten, Gennep liet sterck maken, hebben de Staten van de vereenighde Nederlanden dit stedeken en Rastersteyn weer doen verstercken, die daer door in sulck een staet, als sy nu noch te sien sijn, quamen.

*Onder
't gebiedt
der Spaen-
schen, die
daer hulp
uytsen-
den,*

*welcke ge-
slagen
wort.*

*Van alle
krijghs-
wercken
ontbloot,*

*doch we-
der ge-
sterckt.*

't BELEGH VAN GVLUCK,

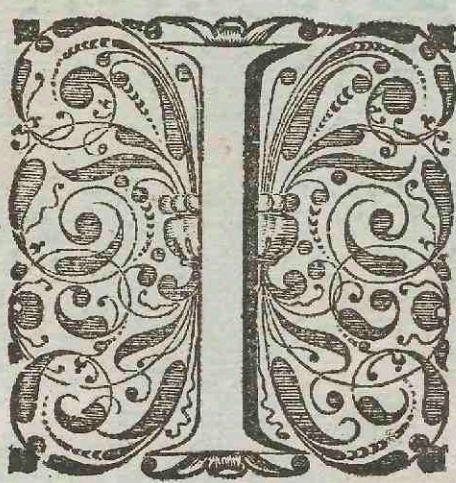
in de naem der Hertogen van

BRANDENBURGH en NIEVBURGH,

door

PRINS MAVRITS VAN NASSOV,

Velt-heer der vereenighde Staten, &c.

N 't eynde van 't Koninglijck Nederlandt, in de beschrijving deser stadt en hare Vorsten, maeckick gewagh van d'oorfaken deser belegering, sal derhalven hier met de enckele beschrijving voortgaen.

De Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh verfochten Prins Maurits van Nassou, Velt-overste van de Staten, en Gouverneur van meest alle hare Provintien, dat hy self in persoon voor dese stadt met het leger sou gaen, om 't beleghe met goede ordre, buyten alle wantrou en naer-yver van andere krijghs-oversten, tot een goet eynde te brengen; 't welck hy, hoewel de Algemeene Staten van andere meening waren, aennam.

Gulick belegerd.

Den *xxix* Iulii in 't jaer *MDcx* quam Prins Maurits tusschen Mersch en Gulick, dicht by de stadt, die hy berende en besloot, ordonnerende van stonden aen alle de quartieren van 't leger, en begon noch van dien avont te approcheren, hebbende noch niet by hem dan sijn troepen, en die van den Vorst van Anhalt, de welke niet over de vier duysent te paerde en te voet sterck waren. Den Marechal de la Chastre, die mede tot hulp van de Vorsten uyt Vranckrijck quam, gelijk haer den Koning toe-geseyt had, bleef met sijn volck by Trier leggen, die niet voorder wilden trecken, voor dat sy meerder verskertheidt en geleyde hadden.

Gedurende dit geschil beneerstighde en vorderde Prins Maurits sijn approchen om tijdt te winnen. Die van de stadt, wesende boven de twee duysent mannen sterck, deden dapper haer plicht in 't beschermen van haer buyten-wercken, die sy buyten het kasteel hadden; daer Prins Maurits meest op aendrong: het kasteel was seer sterck, en met vier groote bolwercken voorsien.

Terwijl men vast de stadt en 't kasteel naderde met de approchen, wert 'er gerapporteert oft ontdeckt, dat den Marechal de la Chastre soude last hebben de stadt Gulick in sijn handen te doen sequestrenen, 't welck by de Vorsten, die sulcks quamen te hooren, groot nadencken baerde. Te deser oorsaeck liet Prins Maurits de approchen te meer vorderen, om de eer van dit stuck te hebben, en verfocht evenwel dat het

Fransche secours doch soude voortkomen, dewijl men geen onheyl voor haer vernam: want de Marquis Spinola hielt hem stil op sijn tegenweer: en Prins Maurits liet aen de Marechal de la Chastre seggen, indien Spinola met de troepen van den Aerts-Hertogh, die hy by hem had, iets tegen hem wilde voornemen, hy met het gantsche leger hem wilde te gemoet komen; 't welck de Marechal tot voort-trecken deedt besluyten.

Den 9 Augusti nam Prins Maurits een halve mane in van de buyten-wercken der belegerde. Den 14 dito dede hy eenen aenval doen op de half mane, die voor d'afgebroken poort en brugge lagh; maer sijn volck wert kloeckelijck van de belegerde afgeslagen: 's nachts 't selve hervattende, kregen sy die in, sonder merckelijck verlies.

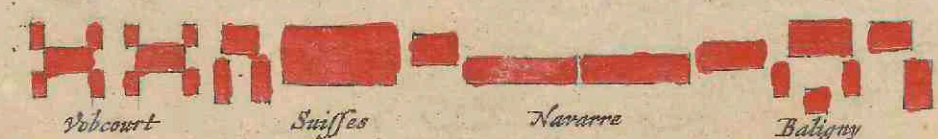
Aenval van Prins Maurits.

Den 15 dito dede Prins Maurits aenvallen de twee halve manen, leggende buyten de graften, tegen over de twee punten van de twee bolwercken, om alsoo sijn geschut voor de punten te planten, en te infonceren de twee Casematten achter de bolwercken leggende, gevende van het eene te bespringen last aen de Engelsche, en van het ander aen de Françoysen: de Engelsche namen de hare in, diese behielden, maer de Françoysen werden afgeslagen: doch de volgende nacht hervatten sy 't weder, kregen die in, en wiert by haer behouden: waer mede die van Gulick ontbloot waren van al haer buytenwercken. Prins Maurits dede drie nieuwe batterijen maken, de twee om de voorz. casematten te infonceren, en de derde tusschen beyden seer groot, om bresse, en alle de tegenweeren wegh te schieten. Hy dede gereet maken het houtwerck, om in der haest door de graften, die droogh waren, galeryen te maken, om aen de wallen te komen, en alsoo met mineeren, sapperen en bresse te schieten, meester van de plaets te worden; waer aen eenige dagen kloeckelijck gearbeyt wiert.

Gulick ontbloot van al haer buytenwercken.

De Marechal de la Chastre is de Moesel gepasseert, en voorts nae 't leger voor Gulick getrocken, daer hy den 18 Augusti met sijn troepen aenquam. Den 19 dito liet hy sijn volck in slaghe-ordre stellen, die de Vorsten en Prins Maurits gingen besichtigen. De Fransche Cavallerie waren fraye mannen, wel te paerde gemonteert, en veel met vergulde wapenen; maer de Nederlandtsche waren meer met yser en stael geladen. De Fransche Regimenten voetvolck waren tamelijck wel gewapent, dan mede niet soo swaer als de Nederlanders.

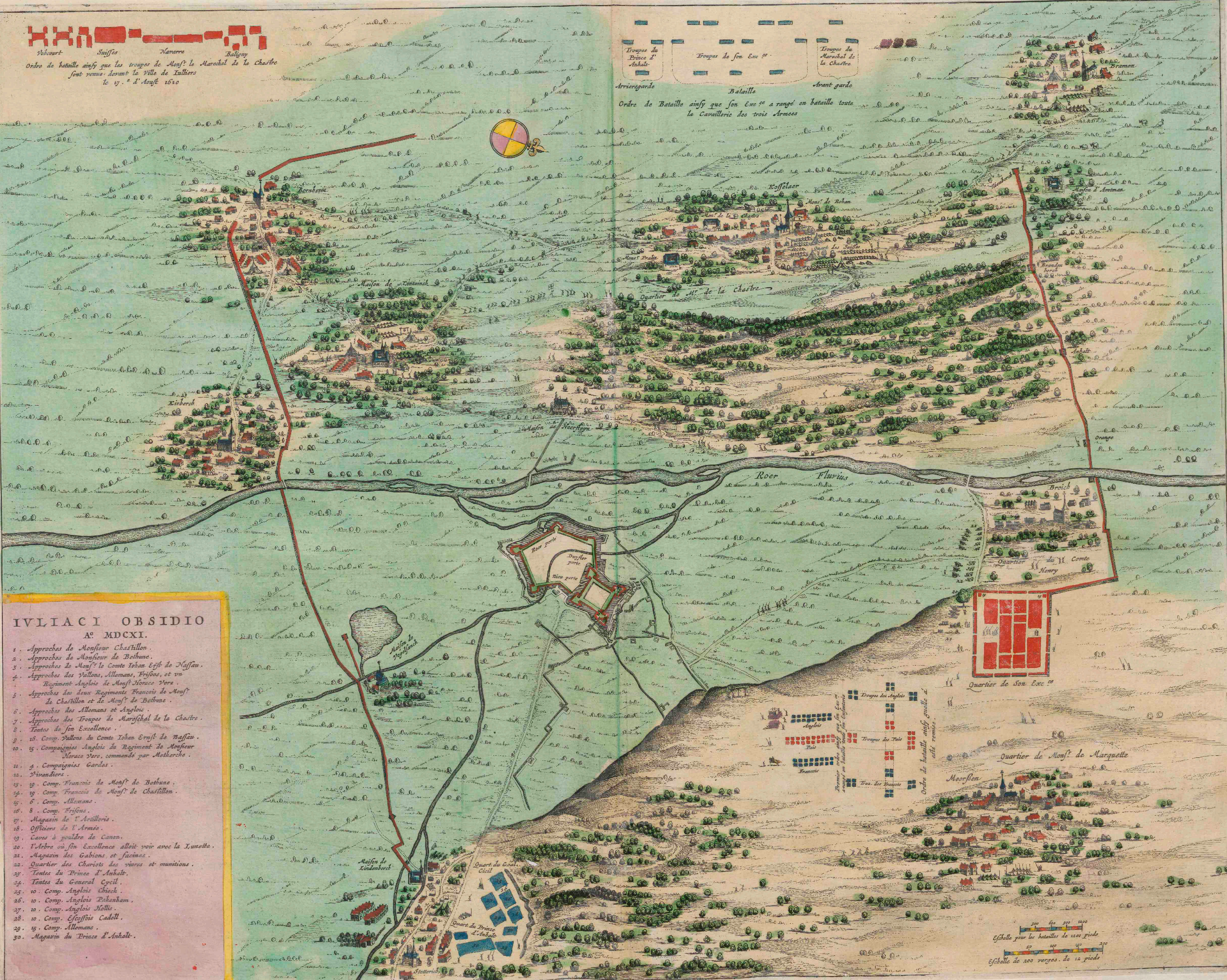
Aenkomst van 't Franse leger.

Ordre de bataille ainsi que les troupes de Monsieur le Maréchal de la Chastre
font venus devant la Ville de Balthem
le 17. d'Aoust 1650

Ordre de Bataille ainsi que son Exc^{te} a rangé en bataille toute
la Cavallerie des trois Armes

- IVLIACI OBSIDIO
A° MDCXI.
1. Approches de Monsieur Chastillon.
 2. Approches de Monsieur de Bethune.
 3. Approches de Monsieur le Comte Jean Erft de Nassau.
 4. Approches des Villons, Allemans, Prisons, et un Regiment Anglois de Monsieur Horace Vere.
 5. Approches des deux Regiments Francois de Monsieur de Chastillon et de Monsieur de Bethune.
 6. Approches des Allemans et Anglois.
 7. Approches des Troupes de Monsieur de la Chastre.
 8. Tentés de son Excellence.
 9. 10. Comp. Villons du Comte Jean Erft de Nassau.
 10. 15. Compagnies Anglois du Regiment de Monsieur Horace Vere, commandé par Methericks.
 11. 2. Compagnies Gardes.
 12. Vivandiers.
 13. 10. Comp. Francois de Monsieur de Bethune.
 14. 10. Comp. Francois de Monsieur de Chastillon.
 15. 5. Comp. Allemans.
 16. 8. Comp. Prisons.
 17. Magasin de l'Artillerie.
 18. Officiers de l'Armée.
 19. Caves à poudre de Canon.
 20. L'Arbre où son Excellence alloit voir avec la Lunette.
 21. Magasin des Gabines et facines.
 22. Quartier des Chariots des vivres et munitions.
 23. Tentés du Prince d'Anhalt.
 24. Tentés du General Cyell.
 25. 10. Comp. Anglois Check.
 26. 10. Comp. Anglois Pakenham.
 27. 10. Comp. Anglois Mollis.
 28. 10. Comp. Escoffis Cadell.
 29. 15. Comp. Allemans.
 30. Magasin du Prince d'Anhalt.

Echelle pour les batailles de 1000 paces
Echelle de 200 verges de 12 paces

T B E L E G H V A N G V L I C K.

Prins
Maurits
vertoont
sijn
ruiterij
aan
de Fran-
schen.

Prins Maurits liet daer na sijn acht-en-dertich vanen ruyters in slachordre met haer volle wapenen komen, die hy aen den Marechal ver- toonde, de welcke hy en de andere Fransche Heeren met verwondering aensagen, beken- nende datse beter gewapent waren dan de hare. In 't leger wesende scheen den Marechal alle voorgaende jalousien geheel verlaten te heb- ben, bewijfende groote eer aen Prins Maurits; met open verklaringe dat daer niemants bevel dan het sijne soude gevolght worden.

Groot ge-
weelt van
schieten op
de stede.

Prins Maurits, hebbende alles gereedt ge- maect dat tot de voorfz galeryen van noode was, heeft dapper op de Casematten om die neer te werpen, en op de defentien van de wal- len, doen schieten; en den vijf-en-twintichsten Augusti op twee plaetsen de buyten-muur van de graft doen doorbreken, om alsoo door de graft aen de wal te komen; 't welck sy onder 't faveur van 't schieten soo wel deden, datse den ses-en- twintichsten's nachts, sonder merckelijck belet van die van binnen, op-rechten en deur broch- ten twee galderyen aen een bolwerck, daer door men bedeckt konde komen tot aen den voet oft walle van de selve; welcken wal oft muur sy be- vonden met grauwen arduynsteen opgemetselt te sijn: dies de mineurs oft gravers terstont begonnen de steenen uyt te breken, om alsoo in 't bolwerck te mogen mineeren.

Galderyen
voor de
stede ge-
maect.

Opgeefsch.

Den seven-en-twintichsten dede Prins Maurits de stadt op-eysschen, die voor antwoord gaven, dat sy drie dagen uytstel en stilstant versochten, om hun te beraden, 't welck haer wiert afgesla- gen. Sijn Excellentie liet de mijnen dapper vor- deren, soo dat de mineurs den acht-en-twintich- sten door de grauwe steenen quamen, vindende noch daer achter gemetselt groote backsteenen, kareelen oft moppen, die beter te breken en uyt te nemen waren. Den negen-en-twintich- sten quamen sy door alle het steenwerck tot in de aerde, daer sy beter in mineren oft graven konden, en wierdt den selven en den volgende- n dach weder sterck op de casematten, en de de- fentien van 't kasteel geschoten. Die van binnen wierden het mineeren gewaer, dies sy ten selven dage's maendaeghs een mijne, die sy gemaeckt hadden, deden springen, daer door vier oft vijf gravers van Prins Maurits doot bleven; dies den Prins mede een mijne dede aensteken en springen, die eenige steenen uytvloech en een gat maecte, tot groote schade der belegerde.

Het minee-
ren begon-
nen.

Mijne by
de belegerde
aengesekten.

Den lesten Augusti begon men weder met de mijnen aen te gaen, en wiert Prins Maurits ge- waer dat de belegerde tegen hem aen mineer- den; dies hy, vreesende voorkomen te worden, dede in der haest sijn mijne stoppen en twee ton- nen buskruyt daer in leggen en liet die selve sprin- gen, waer mede hy die van binnen voorquam, die doende waren om haer mijne te stoppen. Der Beleggers mijne aengaende, dede groote operatie, en ontstack mede de mijne van die van binnen, slaende soo beyde op malkanderen, veel schade aen de belegerde doende, maken- de een seer groot gat in haren wal, waer door sy seer begonnen te vreesen, te meer alsoo sy niet

en by de be-
leggers.

twijffelden of men hadde noch meer mijnen ge- reet om te laten springen. Dies sy ten selven da- ge na-middagh een tromslager uyt sonden, om verlof te versoecken, dat des Gouverneurs huysvrouwe met den Marechal de la Chastre mocht komen spreken; waer op Prins Maurits, die daer omtrent was, seyde, dat de Vorsten selfs daer voor waren, en dat 'er met niemant dan met haer te spreken was; en soo sy de plaets niet wilden overgeven, behoefden sy niet te versoe- ken, om van iet anders te spreken: daer mede keerde den trommelslager weder na binnen, en men vervolgde het schieten.

De beleger-
de sonden
eenen trom-
slager uyt.

Op den avondt sonden sy eenige Capiteynen uyt met diverse articulen by haer gestelt, in de welcke sy versochten geschut, amonitie en an- ders uyt te voeren. En alsoo op dese tijt de Vor- sten, de Prins van Anhalt, Prins Maurits en andere, in 't quartier van de Marechal de la Chastre vergadert waren; wierden de Capi- teynen met hare articulen aldaer gebracht: ge- lesen sijnde, sloegh men die rondt af; en wier- den andere articulen in die vergadering in- gestelt, daer mede men de uytgekomen Ca- piteynen na binnen sonde, met last om haer daer op te beraden, en morgen na den mid- dagh ten vier uren bescheyt te laten weten, sonder eenige stilstandt van wercken. Prins Mau- rits dede de mijnen even dapper vorderen, en sterck op de defentien schieten, want men hoor- de van geen antwoord. De belegerde quamen op den gesetten tijt niet uyt, dan den eersten Se- ptember des avonts heel laet, medebrengende de articulen met weynige verandering onderteec- kent, nopende de conservatie van het goet van den Maerschalck Ruffenburgh. Prins Maurits de articulen oversiende, vond daer geen swaric- heyt in, sonde die aen de Vorsten om te teek- nen, soo sy haer aenstonden, dewelcke nu al op haer rust waren; doch sy teeckenden die alle, oock den Vorst van Anhalt, daer na den Mare- chal de la Chastre en Prins Maurits: en is de be- setting, sterck omtrent 1500 mannen, op den tweeden September onder den Maerschalck Ruf- senburgh uyt Gulick getrocken, levcende de stadt en 't kasteel in handen van de Vorsten. Toen Ruffenburgh omtrent de Vorsten quam, tradt hy van sijn paert, die groetende, beleef- delijck na eenige woorden sijn affcheyt nemen- de, kuste sijn handt, gaf die den Marechal de la Chastre, meenende 't selve mede te doen aen den Vorst Ernst van Brandenburg, die hem een stuur gesicht gaf, gelijk oock de andere Vorsten en Heeren deden, seggende: gaet voort, daer is uwen wegh; als sprekende tot haren on- dersaet. De volgende dagh wierd het kasteel Bre- denbent mede overgelevert. Is alsoo dese stadt in vijf weken gewonnen, voor de welcke en oock van binnen veel volcks is gebleven; met welck overgaen al het volck van Leopoldus uyt de lan- den sijn vertrocken, en de Vorsten sijn in volko- men besit geraeckt: op welcke victorie dit na- volgende jaerdicht wiert gemaeckt:

Capiteynen
uyt de stadt
in 't leger
komende.

Articulen
onderteec-
kent, en de
stade over-
geven.

EXpVgnat IVLLa rob Vr VI MaVrlIVs DVX.

Beschrijvinge van de Stadt
L I N G E N,
 En haere
B E L E G E R I N G,
 Onder 't beleyt van sijn Excellentie
PRINS MAVRITS, Grave van Nassau, &c.

In 't jaer CIO IO LXXXXVII.

*Gelegen-
heyt.*

Stercke.

*De Graef
van Bu-
ren krijgt
het tot
een leen.*

LINGEN is een vrye Heerlijckheydt, bestaende in de Stadt, Kasteel, en vier Dorpen, daer de Stadt haer naem af heeft: is gelegen een weynich van de Eems, op een kleyn rivierken, omtrent vier mijlen van Benthem, twee en een half van Northolm, en twee mijlen van Meppen; sijnde de uysterste Frontierplaets van Nederlandt: wesende een stercke Stadt, versien met dubbele grachten, vesten, dry bolwercken, en twee ravelijnen: en met een kasteel dat veel aerde rondeelen heeft. Dese Heerlijckheydt, met het Graeffschap van Teckelenburg, en de Heerlijckheydt van Reyden, heeft Keyser Karel de Vijfde, in het jaer duysent vijf hondert ses-en-veerrigh, by confiscatie, den Grave Coenraedt van Teckelenburgh, mits hy sijnde van het Smalkaldisch verbondt, tegen hem oorloge gevoert hadde, en voor rebel was gesentencieert, afgenomen: gevende dat te Leen aan Maximiliaen van Egmond, Grave van Buren, voor sijne getrouwe diensten den Keyser bewesen. Daer nae versocnde den gemelden Grave met den Keyser, en dat met die conditie, dat *Lingen* met haer Heerlijckheydt soude blijven aen den Grave van Buren; want den Keyser van sijn woort niet afftaen wilde. Daer naer heeft Graef Nicolaes van Teckelenburgh, Oom van Grave Coenraet, die daer over niet wel te vreden was, sich seer beklaght sijns Neefs halve, en aen den Keyser bewesen, dat het een Gelders Leen was: den Keyser dit verstaende heeft het weêr in handen gekregen, en namaels daer van gedisponeert na sijn welgevallen.

Dese Stadt heeft in de Nederlandtsche oorlogen veel uytgestaen; insonderheydt

twee belegeringen, d'eene van Prins Maurits, die wy hier by voegen; en d'ander van de Marquis Spinola, die in 't Koninglijck Neerlants deel te vinden is. *Tweemaal belegerd.*

Prins Maurits heeft in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-negentigh, den vier-en-twintighsten October, de riviere de Dinckel doen besichtigen, en een passagie daer over doen maken, sendende den Drost van Salland met tien cornetten ruyteren, en ses vendelen voet-knechten Vriesen, om den wegh na *Lingen* alomme te bereyden, en voorts te berennen en alles tot belegeren gereet te maecken. Ten selven dage sijn drie jonge Graven van Benthem, met den Grave van Weda, by Prins Maurits binnen Oldenzeel gekomen, beneffens de Gesanten van de regeeringe van Munster. Sijn Excellentie heeft oock den Capiteyn Ewout den Bout met brieven aen de naestgeseten Drost en uytgefonden, om met schuyten, balcken, plancken, en ander materialen, een brugge over de Eems te helpen maken, om met sijn leger daer over te kunnen marcheeren.

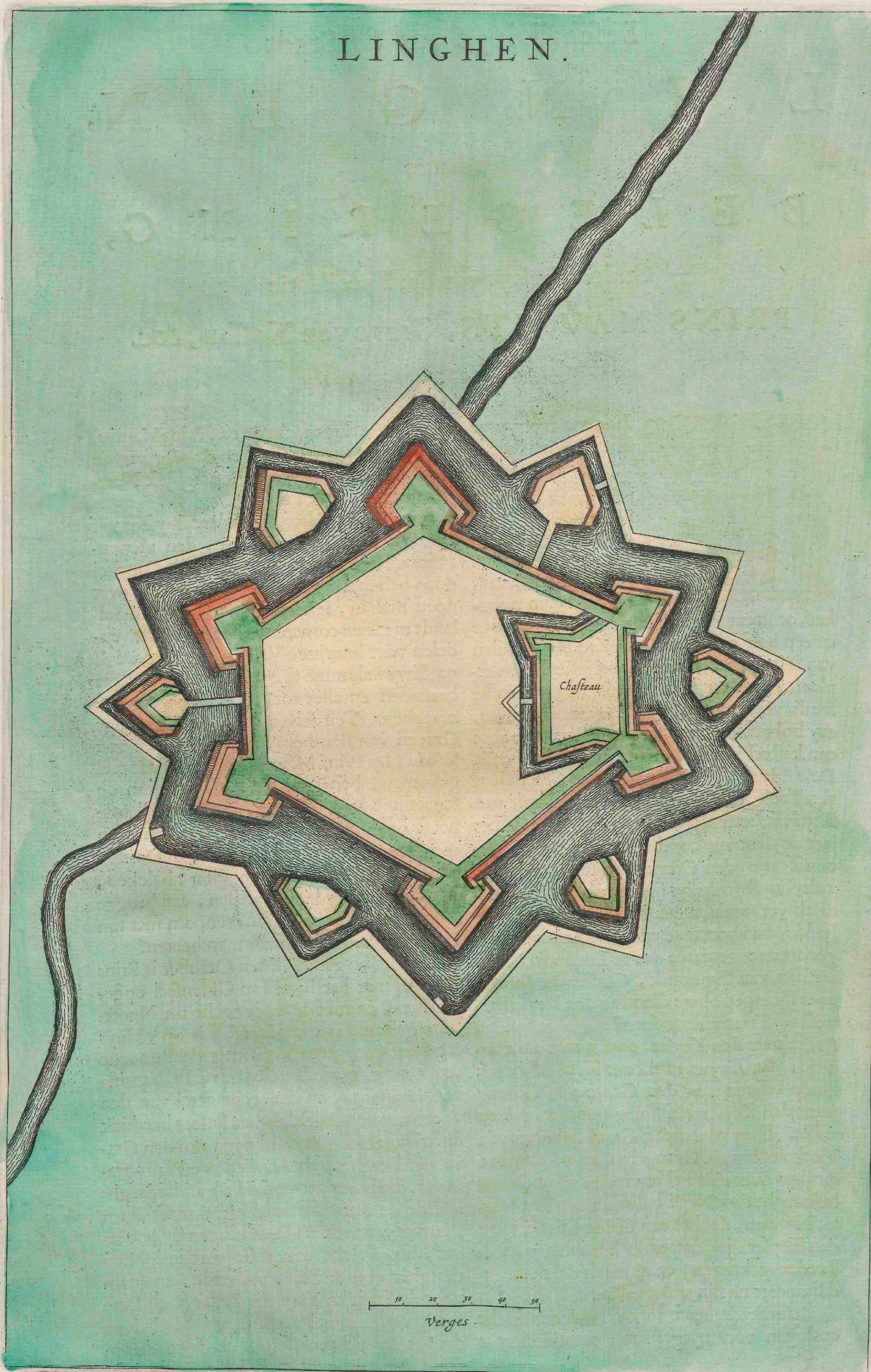
*Prins
Maurits
laet het
beren-
nen;*

Den ses-en-twintighsten October is Prins Maurits met het leger van Oldenzeel opgetrocken, en met de voor-tocht tot Noort-horn gekomen; maer hy selve is op 't Huys tot Benthem getrocken, met de Princesse van Orangien, de Jonckvrouwe Brabantina van Orangien, en een goet getal van den voornaemsten Adel, alwaer sy seer heerlijck en vriendelijck sijn ontfangen van den Grave van Benthem en de Weduwe Pfalts-gravinne, die haer daer onthiel: 's anderdaeghs keerde de Princesse te rugge; maer Prins Maurits vertrock na Eemsbueren by het leger, het welcke den acht-en-twintighsten October over de Eems passcerde, en quam voor de Stadt en Kasteel van *Lingen*. Dese Stadt was seer wel versien: want behalven dat het Kasteel veel stercke aerde rondeelen

*en komt
in 't leger
voor de
Stadt.*

h h heeft,

LINGHEN.

L I N G E N.

Graef
Frede-
rijk be-
schermt
de Stadt:

en laet
uytvallen
doen.

heeft, soo was de Stadt beset met dubbele vesten en grachten, drie bolwercken en twee ravelijnen, met een guarnisoen van omtrent ses hondert soldaten, bestaende in drie vendelen voerknechten, en een cornet peerden, onder 't beleyt van Grave Frederijck van den Berge; den Droft Indevelt; Leaukema, Luytenant van François Verdugo, met alle andere nootsaeklijckheden tot een belegeringe dienende. Graef Frederijck, Gouverneur van Over-Yssel, hadt voorgenomen dese Stadt, also daer veel aengelegen was, selver te defendeeren; liet ten selven dage eenige huysen en schaeps-stallen buyten de Stadt af-branden, om de inlegeringe te beletten: so dat Prins Maurits het krijghs-volck op de naeste Dorpen most leggen, konnende overmits het winter-weer, in geene hutten sich behelpen. Des anderen daegs sijn de belegerde uytgevallen, en hebben eenen meulen voor de Stadt verbrandt, houdende eenige schermutselen tegen de Schotten, tot dat sy weder in de Stadt gedreven sijn. Die van de Stadt en 't Kasteel hebben, also 't volck hier en daer begonden te approcheeren, den gantschen nacht, en een deel van den volgenden dagh so dapper geschoten, als of sy geheel in 't vuur hadden gestaen. Den dertighsten October sijn noch ses vendelen Vriesen in 't leger gekomen; en die van binnen sijn 's avonts ten acht uyren, met hondert en vijftich mannen, in de Vriesche wacht gevallen, alwaer Capiteyn Pieter van Leeuwaarden met sijn Sergiant, en noch twee of drie Soldaten, doot bleef; waer mede die van binnen, oock eenige van den haren verlooren hebbende, weder na de Stadt keerden. Den een-en-dertighsten October, en den eersten November, zijnder eenige stucken geschuts geplant, en daer meê op de defentien ofte weeren begonnen te schieten, om alsoo de approchen beter te vorderen. Des nachts daer na sijn ses stucken op een batterye geplant, en de soldaten sijn ten selven dage tot aen de gracht van 't ravelijn voor de Meulen-poort gekomen. Den tweeden November sijn de negentien schepen met geschut en amunitie, die den een-endertighsten October tot Embden quamen, voorby den Oort, niet tegenstaende dat die van 't kasteel dat wilden beletten, gekomen. Den derden en vierden November sijn de approchen en loop-graven, van alle kanten, seer gevordert, so dat de soldaten in 't ravelijn voor de Meulen-poorte soo verre sijn gekomen, dat sy een Mijne van die van binnen hebben gevonden, uyt welcke sy 't buskruyt met hare hoeden meenden te dragen; maer

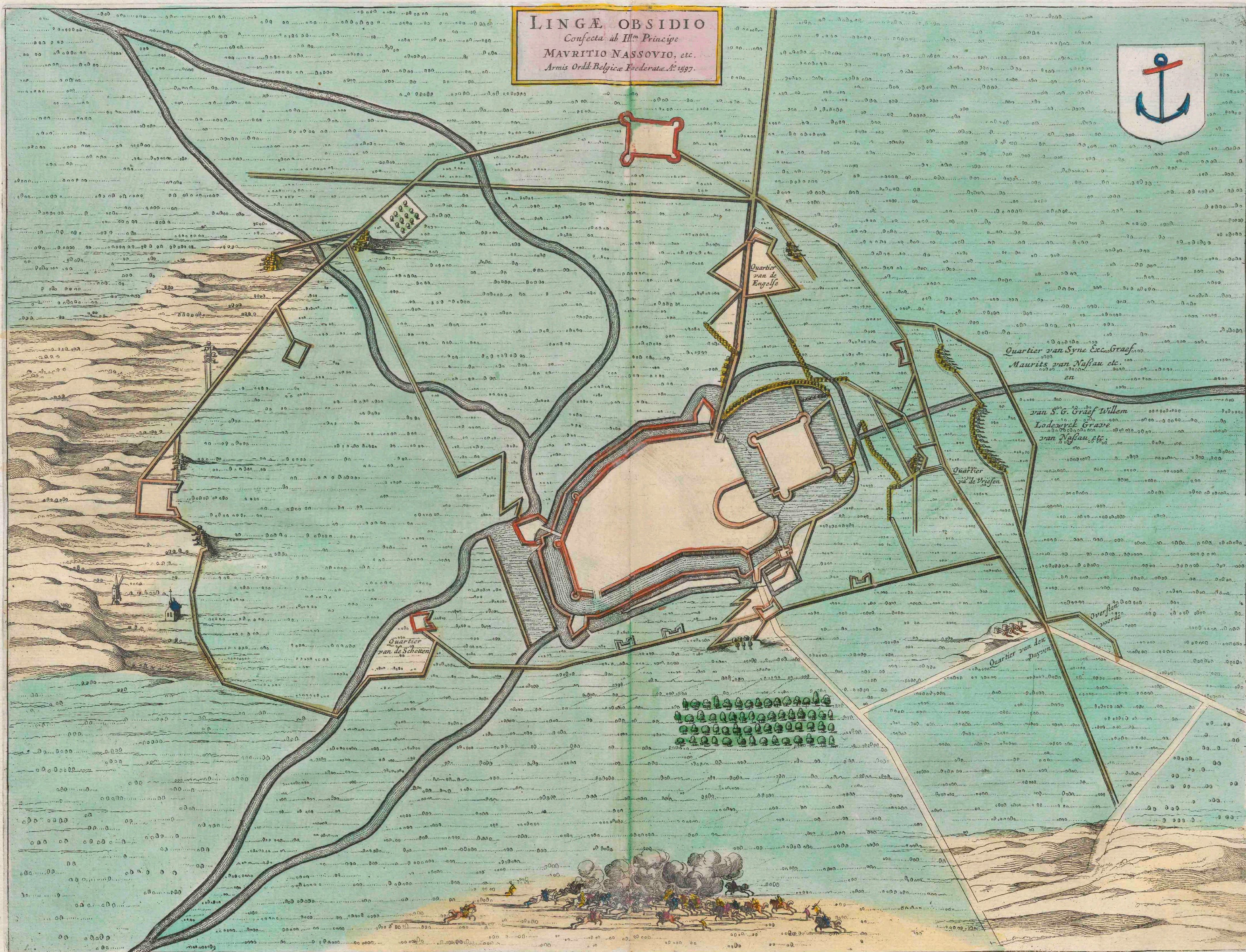
die van binnen wierpen soo sterck met brandende peck-kranffen dat het kruyt ontfteken is, en eenige soldaten en mijneurs doot bleven. Den vierden en vijften November, als die van binnen noch een mijne, in het ravelijn voor de Leucke-poorte, hadden doen springen, hebben die van buyten het selve ravelijn ingenomen en terstont beset.

Den vijften November sijn de Gesanten van den Koning van Denemarcken, namelijk den Heer Cantzeler Witfelt, en den Heer Barnekou, uyt 's Gravenhage met een statelijck gevolg, en heerlijck convoy, over Zwol oock in 't leger gekomen, en hebben meest alle de loopgraven, niet sonder groote verwonderinge, besichticht, en onse neerstigheydt en werenschap in 't stuck van oorloge seer verwondert en gepresen; en sijn des anderen daegs met een sterck convoy na Dulmanhorst vertrocken. Ten selven dage heeft men de wercken dapper gevordert, en op den seften November drie galderyen bestect, d'een voor seftien, d'ander voor vijftien, en de derde voor veertien hondert guldens; te liberaelder, om dat de Staten van Hollandt tien duysent guldens, tot betalinge van de wercken, in 't leger gesonden hadden: so dat men verre begon te komen in de ravelijnen voor de Meulen-poort en Leucke-poort, om de water-dammen af te snijden. Op den sevendenden en achtsten November hebben de beleggers de ravelijnen voor de poorten beginnen in te krijgen, en het water hier en daer af te leyden. Den negenden en tienden November is het resteerende geschut en noch veel amunitie, welcke over de Watten gesonden was, en door den tegenwindt niet hadde konnen komen, eyndelijck in 't leger gearriveert: en heeft Prins Maurits alle dien en den elfden dagh noch een batterye van vier-en-twintigh stucken gereet doen maecten, om het Kasteel met geschut aen te tasten; op het welcke, na dat Prins Maurits op den twaelfden, van de nieuwe batterye, van omtrent acht uren 's morgens op de weeren van 't Kasteel hadde doen schieten, en onder bescherming van het geschut twee rondeelen begonnen te ondergraven, heeft hy de plaets doen op-eyschen: waer op die van binnen een uur haer beraet begeerden, mits dat men daer en tusschen van schieten en graven soude ophouden; 't welck Prins Maurits haer niet en wilde consenteeren: waer op die van binnen twee Gyselaers hebben versocht, om twee uyt de Stadt aen Prins Maurits in 't leger te senden, welcke waren Bartholomeus Sancho Luytenant van François Verdugo, en den Droft van Coe-

Gesanten
in 't leger.

Prins
Maurits
doet de
Stadt op-
eyschen.

Gyselaers.

L I N G E N.

*Men ac-
cordeert.*

verden Evert van Ens: en sijn omtrent den donckeren avont veraccordeert, om des anderen daegs met peerden, wapenen, kornetten en vendels, mitsgaders hare bagagie, over Rijn en Mase te trecken; mits leverende alle de boecken en papieren, aengaende de domeynen van den Lande, in handen van Prins Maurits, of die hy daer toe sal gelieven te ordonneeren; en dat men haer vijftigh wagenen soude gunnen voor de eerste daghe: wel verstaende dat alle Officieren en Burgers ses weecken binnen de Stadt sullen mogen blijven, om hare saecken te verrichten, en dan tot haren belieste met paspoort mogen vertrecken. Dit accoort is gemaect in 't bywesen van den Hertogh van Lunenborgh, de Grave van der Lippe, de Grave van Swartsenborgh, en den Grave van Bentheim, de welcke eenige dagen te vooren in 't leger gekomen waren om Prins Maurits te groeten. Is also dese stercke Stadt *Lingen* in seftien dagen gewonnen. Des avonts is de Grave van Solms, met Grave Ernst en Graef Lodewijck van Nassau, by Graef Frederijck en sijnen Broeder Graef Adolf van den Bergh, op het kasteel gaen eten, en des nachts in het leger, welck noch aen alle sijden met wachten beset was, komen slapen. Graef Frederijck toonde voor sijn vertreck aen Prins Maurits eenen brief van den Cardinael, hem af-seggende alle hope van ontfet, en belastende hem, sijn persoon en 't krijgsvolck (om den Koning op andere plaetsen en met beter gelegentheydt dienst te doen) in geen gevaer te stellen; maer by tijds naer een eerlijck verdragh of accoort te trachten. Daer uyt men kon mercken, indien hy eerder opge-eyscht waer geweest, hy soude het opgegeven hebben; doch sonder opeyschen konde het met eeren niet geschieden. Den dertienden November is Graef Frederijck van den Bergh op sijn versoek noch toegelaten dien dagh te mogen blijven, mits dat sijn volck van het kasteel trock, en Capiteyn

Maerten Cobbe, dien het Commandement aldaer werdt gegeven, met sijn vendel daer op, en Teylingen met sijn vendel in de Stadt quame. Daer werden gevonden, een heel kanon, twee halve kanons, een slange, drie halve slangen, een falconet, een mortier, met een geborsten stuck, in als tien stucken geschuts, met veel dubbele haken, en noch wel twaelf duysent pont bus-kruyt. Den veertienden November is het guarnisoen uytgetrocken, sterck sijnde omtrent vijf hondert weerbaere mannen te voet, en een cornet ruyters van omtrent vijftigh peerden; wierden geconvoyeert van vier cornetten ruyteren, en bleven den eersten avont te Salsbergen in 't landt van Munster. Den vijftienden November trock Prins Maurits en Graef Willem van Nassau, van *Lingen*, met de rest van 't leger, en quamen dien avont tot Ulsen, daer sy 's anderen daeghs van malkander scheiden, brengende haer volck in guarnisoen, also de winter op handen was. Sijn Excellentie keerde victorieus weder in 's Gravenhage, daer hy van veel groote Heeren op 't heerlijckste ontfangen, begroet en welkomt wiert.

Doen het leger van voor *Lingen* meest gescheiden was, en dat men de amunitie in schepen en ponten geladen had om wegh te brengen, so is 'er eenen schielijcken brant in vier ponten, de leste sijnde, gekomen; waer van twee geladen waren met omtrent twee hondert tonnen bus-kruyt, d'andere twee ponten hadden kogels en twee stucken geschuts in, die daer na meest uyt den gront van 't water gevischt wierden. Dese brant is, soo men gelooft, door onvoorsichtigheydt van een vrouw, die sloop gebleven was met twee boots-gesellen, en eenigh vuur by haer hadde, veroorsaect. De schade hier van wiert begroot op vijftien duysent guldens. Het was een groot geluck, dat d'ander schepen waren afgedreven, anders soude de schade veel meer geweest sijn.

*De Stadt
gaet
over.*

*Onge-
luck.*

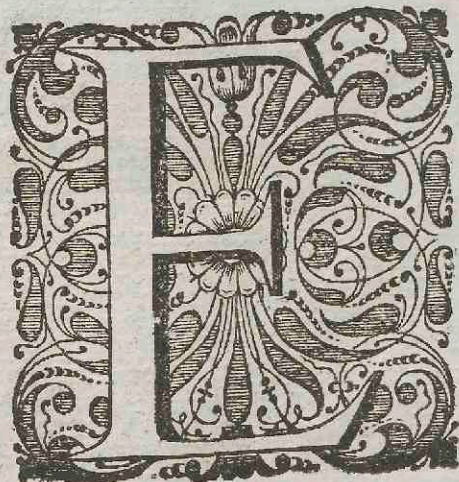
B E S C H R Y V I N G

van

E M D E N,

uyt V B B O E M M I V S historie getrocken.

Aenſen-
lijckheyt.

Eer-naem.

Oude naem.

Ontheyt.

Dooling.

Oude heer-
ſchappy.

EMDEN is een ſtadt, die in rijkdom, heerlijk- heyt, vryheyt, menigh- te van volck, in groot- heyt van haer handel- ling, en in bequame ge- legenheyt al d'andere ſteden van Ooſtvrieſlant verre overtreft, en om deſe oorſaek *toogh*, niet alleenlijck van dit lantſchap, maer oock *van ge- heel Vrieſlant* genaemt magh worden. Sy wierd certijts *Emetha* geheeten, gelijk ick haer naem in een der oudſte boecken, al over drie hondert en veertigh jaren in Vrieſlant geſchreven, vind; en was een kleyn ſtadt, in enge en ſwacke wallen beſloten, en had echter haer plaets en burger- lijk recht. Men beſpeurt haer outheyt, en haer voornaemſte recht over al deſe geburige plaet- ſen uyt het ſelve bovengenoemde boeck, 't welck oock vertoont de gewichten, en de munt, *d'Eme- thaenſche* genoemt, die men al over 370 jaren daer gebruyckte. Want daer in word verhaelt, dat, toen d'Amasanners, Broeckmoerers, Nordaners, en andere volcken van dit gewest door een twaelf- jarige oorlogh neêrgevelt waren, in 't jaer van Chriſtus geboorte *MCCXXXIV*, de ſaek ruſ- ſchen hen bygelegh, en in deſer voegen veree- night wierd: *Dat de Nordaners, verwonnen sijnde, duſſent marck van ſuyver gout, en vijf duſſent marck ſil- ver van Emethenſche gewicht en munt aen de verwin- ners ſouden betalen.* Dit betuyghet het quaet geloof, of ten minſten de grove doling der gener, die aen de ſulcke, die in de Vrieſche ſaken onkundigh ſijn, gepooght hebben diets te maken, dat Emden voor 160 jaren niet anders dan een ſlecht en on- geacht dorp was, en niets, dan een deel viſſchers hutten, in ſich begreep. Maer in de volgende eeuw, toen d'eerſucht der edelen deur geheel Vrieſlant machtigh begon te worden, en niet al- leenlijck aen de vryheyt van 't lantvolck, maer oock aen de ſtedelingen ſchadelijk te ſijn, be- gonnen *d'Abdeniers* oock by d'Emders 't hooft op te ſteken: uyt de welcken d'eerſte, Wiardus, Lu- verdus ſoon, niet *Hautlingien*, gelijk byna d'an- deren uyt d'edeldom, 't welck d'Opperſte bete- kent, maer *Droſten* noemde, 't welck een macht aenwijſt, die men van een ander ontfangen heeft, en een benaming minder dan d'eerſte was: hoe- wel ſijn nakomelingen ſich oock *Hautlingien* heb- ben doen noemen, gelijk in de ſelve eeuw by de Snekers de Boccama, by de Leeuwaerders de Camminga, by de Franekers de Sijarda, en by de Bolſwaerders de Iuwinga oft Iongama; en de gene, die onder hen de voornaemſte van 't ge- ſlacht was, gebruyckte oock de tijtel van Op-

perſte, dewelcke een Opſiender van de gewijde ordening was. De ſtadt genoot ondertuſſchen hare eyge rechten en vryheden, gelijk de ande- re ſteden, die ick alreê genoemt heb, en had on- der de Hautlingen haer eyge Raet en Rechters; en de ſtedelingen gaven deſe naem van Raet aen d'Overigheyt van de ſtadt. Dit ampt van Ove- righeyt, met de ſelve naem genoemt, was noch over eenige jaren in gebruyck, toen de Hamburgers, de leſte der Abdeniers verdruckt hebbende, de ſtadt, met behouding van haer rechten, innamen. Een weynigh daer na, te we- ten in de tijt der ſelve Hamburgers, wierd de naem van Rechters in de naem van *Burgermee- ſters* verwijſelt: 't welck, gelijk ick beſpeur, in 't jaer Chriſti *MCCCCXL*, of in 't naeſte daer aen gebeurt is. Want ick bevind dat in 't jaer *MCCCCXLII*, en daer na de geſchriften en brie- ven van voorwaerden en verbinteniffen gedurigh van de Burgermeesters beſegelt ſijn. Deſe ge- woonte is ſedert onder de Graven in ſtant geble- ven, en tot aen ons gekomen. Maer deſe Bur- germeesters en Raetsheeren bleven altijd in hun ampt, gelijk 't gevolgh der Burgermeesters, in ordening geſtelt, aenwijſt. Sy waren geen die- naers der Graven, en ſtonden niet onder hun ge- bied; maer onder de beſchutting en heerſchappy der gener, in welcker verſekering ſy gelijckelijck met de ſtadt waren. Sy bevorderden de welſtant van de gemeente, ſpraken recht voor de ſtede- lingen; en de Graven, aen hen ſchrijvende, noemden hen al over hondert en tien jaren hun vrienden; en indien ſy iets begeerden, dat tot het gemeene recht behoorde, ſoo verſochten ſy dit meer by bede, dan door gebied; gelijk ſulcks veel brieven, van Theda, Enno, en Edſard ge- ſchreven, die noch bewaert worden, aenwijſen. Maer dewijl dit allengs vervallen is, ſoo is de ſaek eyndelijck ſoo verre gekomen, dat de ge- ne, die het Burgermeesterschap en Raetsheer- ſchap bedienden, ſich geen beſorgers en voor- ſtaenders van de gemeente ſaek, maer dienaers van de Graef beleden, en ſeyden dat ſy aen hem alleengehoorſaemheyt ſchuldigh waren. Dit was *Beroerte*, 't ſaet tot d'ophooping van grooter qualen in de ſtadt, in de welcke ſware beroerten ſproten, waer door, in 't jaer na Chriſtus geboorte *MDXCV*, de ſtaet van de gemeente in de ſtadt omgekeert wierd. Want de burgers, deſe algemeene Raet afgeſet hebbende, ſteden een nieuwe Raet in, in de welck vier Burgermeesters en acht Raets- heeren ſouden ſijn. De Staten der vereenighde Nederlanden, van weêrſijden tot byſtant ver- ſocht, effenden de ſaek door hun tuſſchen- ſpraek, by welck verdragh het gene, 't welck van de burgers gedaen was, in 't oprechten van

die veran-
dert word.

Beroerte,

waer door
de regering
verſet word.

ⁱt Verdrag
van Delffijl,
en fijn in-
houdt.

de nieuwe Raet, bevestight wierd. Sy verdroegen gesamentlijk in deser voegen, dat de Raet van veertigh mannen, die al overlang van de burgers verkopen was, om de rechten en hantvesten van de stadt tegen de Raden van de Graef, en van d'oude Raet te beschermen, in de stadt sou blijven; om tot soodanige dingen, die men hier na noemen sal, gebruyckt te worden: dat het ampt van Burgermeester en Raetsheer voortaan niet meer dan voor twee jaren sou sijn, en dat sy echter niet alle gelijckelijck hun ampt en waerdigheyt souden afleggen; maer dat jaerlijcks twee Burgermeesters, en vier Raetsheeren souden afgaen, en weêr soo veel anderen in hun plaets komen: dat dese verwisseling jaerlijcks, met het begin van Ianuarius, en in deser voegen sou geschieden. De Raet van veertigh mannen, op d'eerste dagh van Ianuarius in 't Raethuys vergadert, sou, soo uyt sich self, als uyt de geheele menigte der burgers, by stemming vier mannen uytsetten, die bequaem waren om 't ampt van Burgermeesters te bedienen, en noch acht, die tot het ampt van Raetsheer dienstigh waren, en hun namen sonder vertoeven aen de Graef senden, die uyt de vier eerste twee Burgermeesters, en uyt de andere vier Raetsheeren sou verkiesen, en hen t'Emden, op de sevende van Ianuarius, van 't Stadthuys doen afroepen, en hen door iemand van de sijnen met eed verbinden, in de welke sy beloven moesten, dat sy de Graef en stadt getrouw souden sijn, ongekrenckt, sonder haet, en sonder gunst vonnis vellen, en naer hun vermogen 't verdragh van Delffijl onderhouden. Even soo veel andere Burgermeesters en Raetsheeren, welckers beurt het was, dat is, die alreê hun tweejarigh ampt uytgedient hadden, souden dan terstont ampteloos afgaen, en plaets aen hun nakomers geven; 't welck dus gedurighlijck omgaen sou. In deser voegen wierd de Raet vaster bevestight, en tot twaelf mannen gebracht, die in de naestvoorgaende jaren van de Graven, hun recht misbruyckende, somtijts vermeerdert, en oock dickwijls, naer hun believen, tot een kleynder getal gebracht is. Daer wierd oock ingestelt, dat dese Raet, gelijck gewoone Overigheyt, de stadt sou bestieren, recht spreken, ordening in de burgerlijcke saken stellen, de gene, die hy begeerde, tot ampten verkiesen, en 't gene, dat tot bewaring van de stadt, tot de wapenen, tot de wacht, en tot diergelijcke dingen behoorde, naer sijn believen beschicken, de wetten der burgerlijcke vergaderingen, gelijck die van de kooplieden, zeelieden en ambachts-lieden in sijn macht hebben, die met hun segel bevestigen, verwisselen en afschaffen, na datse tot welstant van de gemeente dienstigh vonden, paspoorten voor de handeling ter zee aen de schippers verleen, de misdadigen te vatten, en vangen, de burgers, inwoonders en vreemdelingen naer hun verdiensten te straffen, doch sonder hen aen 't leven te komen, en de gene, die dootschuldigh waren, in de bewaring van de Graef te leveren. Maer indien sy burgers oft inwoonders van de stadt waren, soo sou hun saeck gelijckelijck van de Graef en Raet, oft van hun volmachtighden, in gelijck getal vergadert, ondersocht, en 't gene,

't welck door 't meerder getal van stemmen geoordeelt was, aen de Rechtsgeleerden van eenige hooge Schole, oft aen de banck der Schepenen senden, om daer ondersocht en geproeft te worden; en indien het goet gekent wierd, soo sou men 't vonnis daer uyt voeren: maer de vreemdelingen souden aen 't vonnis van de Graef, en van sijn stedehouders gelaten worden. De Raet sou over de nieuwe stadt, *Valdera* genoemd, die tot aen die tijt onder de stedehouder van de Graef gestaen had, het selve recht, en de selve macht hebben als over d'oude stadt, en soo wel in d'een als in d'andere plaets de wettige en goetgekeurde schattingen ontfangen, de middelwal, die tot aen die tijt de beyde steden van malkander gescheiden had, afwerpen, en, tot aen de gront geslecht, ten gebruyck van de stadt verkeeren, en de Graef met een sekere somme van penningen voldoen. De Burgh van de Graef, die in 't begin der beroerten van de burgers ingenomen, en naer de sijde der stadt van alle tegenweer ontbloot was, sou nimmer weêr opgebouwt, en de grast gevult worden. Men sou geen Schout van 't gerecht aen hen geven, dan soodanigh een, die aen de stedelingen aengenaem was. De Graef sou geen nieuwe vesting, binnen oft buyten de stadt, voornamelijck aen d'Eems, boven oft beneden de selve stadt, maken, door 't welck de handel eenighsins belet kon worden. De vryheyt van de Kerck, in Bedienaers des woorts te verkiesen, in vergadering van Ouderlingen, en andere Classen te houden, en in d'andere oeffeningen te plegen, die ter godtvruchtigheyt dienstigh sijn, sou ongequetst bewaert worden. Men sou geen andere leering, dan de gene, die al van overlang aengenomen was, opentlijck in de stadt leeren, en geen plaets tot d'oeffening van verschillende Godsdiens geven; en geen anderen, dan de Raet, souden toeficht over de Scholen hebben. De Raet van veertigh mannen sou niet vergaderen, dan als men verlof van de President oft voorsittende Burgermeester versocht had, en self de plaetsen, die by versterving, oft door eenigh ander geval leegh stonden, vervullen met navolgers, uyt het geheelighaem van de stadt by stemming te verkiesen; welcke nakomers, verkopen sijnde, van de Voorfitter van de Raet beëdigd souden worden. Dit alles wierd toen van weêrsijden goetgekent en besegelt, en met eenen van d'algemeene Staten der vereenighde Lantschappen versocht, dat sy, met ondertekening en besegeling, dit bevestigen, en de bewaring en bescherming daer af tegen de verstoorders aennemten wilden. Dit wierd toen volbracht. De Burgermeesters en Raetsheeren, en de gene, die in de geswore Raet verkoren worden, besweeren dit, als sy in d'intreê van hun ampt sich aen de Graef en Gemeente verbinden, en by de Voorfitter van de Raet d'eed doen. Dit verdragh van Delffijl word gewoonlijck naer de plaets genoemd, daer men 't selve gemaect heeft, en is d'eerste grontvest van de gereformeerde Staet der stadt. En dit is d'oorfaeck, om de welke ick dit hier breedelijcker beschreven heb. Het wierd oock, om de blijckelijcke billijckheyt, van woort tot woort afgelesen, en in 't jaer 1597 noch plechtelijcker

lijcker van Keyser Rudolphus de tweede bevestight, alleenlijck met uytfluyting van de naem der Nederlantſche Staten, daer d'achtbaerheyt van die van Caesar ingestelt wierd. Dat meer is, dese ordonnantie van de Keyser wierd verniet in't jaer M D XCIX, nae 't overlijden van Graef Edfard, toen van de voorwaarden van te gebieden en gehoorſamen, tusschen Graef Enno, Edfards soon, en de Staten van 't volck gehandelt wierd. Dit is gelijk een regel en grontslag der handelingen en verbonden, van de Graef self gebruyckt en aengenomen, en dus door een nieuw verdragh, en door een nieuwe ordonnantie bevestight. In 't selve jaer, in de maent van November, is by d'Emders gevolght d'inhuldiging van Graef Enno, in de welcke hy, met voorgeschreve woorden beloofde, dat hy naer dese wetten sou heerschen; en de stadt beloofde oock dat sy sich naer de selve wetten tot gehoorſaemheyt schicken sou. Maer dit alles wierd weêr overhoop geworpen, tot dat de macht en achtbaerheyt der geburige Staten daer weêr tusschen quam, tot de welcke de Graef self, een eynde van d'oorlogh begeerende, sijn toevlucht nam, en de saeck van nieuſ weêr verhandelt wierd. Dit verdragh, dat naer de plaets het Haeghsche genoemt wierd, was niet alleenlijck als de bron der andere goederen, die sedert aen de gemeente van 't geheele lantſchap gekomen sijn, maer verbeterde grote lijcks het recht van de stadt Emden. Want hier door wierd de macht, van de Raet te stellen, Burgermeesters en Raetsheeren te veranderen, oft in hun ampt en waerdigheyt te laten, jaerlijcks op d'eerste van Ianuarius aen de Raet der veertigh mannen vry gegeven; doch de bevestiging, en d'eysch van d'eed is aen de Graef gelaten, die dit recht oock voor d'uytgang van de sevendē dagh van Ianuarius moet gebruycken, oft anders sijn echter de handelingen der veertigh mannen vast en bondigh; en de gene, die van dese veertigh verkosen sijn, doen d'eed aen de Raet. Men heeft oock aen de Raet toegelaten de voorſteden, die groot sijn, met de stadt te vervoegen, met een wal en gracht 'omringen, die onder sijn rechtspreking te houden, en daer niet min, dan in de stadt selve, recht te plegen, en voor dese overgeving de Graef met gelt te voldoen, oft naer 't beding onder hen selve, oft naer de goetvinding der goede mannen, van weêrsijden verkosen. Men heeft oock aen de stadt toegelaten ſchatting van 't hunne te vergaderen, tot bekostiging der nieuwe vestingen, en tot ander gebruyk, doch sonder belasting der Staten. Wijders, tot bevordering van de gemeene rust is aen de Raet toegelaten ſes oft seven vaendelen van krijghsvolck te werven, 't onderhouden, en in de stadt te hebben, tot kosten van al de Staten van 't gehele lantſchap, en daer een overſte over te stellen, die sich met eed aen de Graef, aen de Staten, en aen de stadt Emden verplicht, dat hy dit krijghsvolck niet gebruycken ſal, dan tot beſcherming van de stadt, tegen 't geweld van buyten, en tegen d'uytwendige beroerten. Dit verdragh wierd in d'April-maent van 't jaer M D C III beſegelt, daer weynigh tijts daer na de toestemming der Staten, die 't selve oock ten deel aenging, op volghde. En

hier na geschiede weêr d'overdracht met d'Emders, van de belasting van 't ſefte deel aller lasten, die aen 't geheele lantſchap gemeen sijn. Voorts, in 't begin van 't jaer M D C VI wierd een vergadering van ſes mannen opgerecht, om het gemeene gelt te bedienen, en waer te nemen, en de macht daer af bepaelt; van 't welck op sijn plaets gesproken ſal worden. In deser voegen wierd alles weêr tot veylige rust en eendracht gebracht. Maer eyndelijck wierden oorſaken tot nieuwe beroerten gegeven. De voorgenoemde geburige Staten ſonden, om dese beroerten te ſtillen, en op 't verſoeck en bidden van de Graef, treffelijcke Gefanten in 't jaer M D C XI derwaerts, door welckers vlijt en getrouwe wackerheyt t'Oosterhuysen, in d'algemeene vergaderingen des volcks, alle twiſten en verſchillen tusschen de Graefen sijn onderſaten in 't gemeen, behalven een, uyt oorſaek van verbetering, geluckelijck beſlecht sijn, en veel dingen in beter ordening gebracht wierden; en al 't gene, 't welck ick van de ſaken van Emden gesproken heb, weêr bevestight, en 't gene, dat twijffelachtigh was, verklaert wierd; en dat men de selve geburige Staten van Nederlant voor wrekers van d'overtredingen verklaerde. Dit geschiede in 't bovenge-noemde jaer, in Maymaent. De Gemeente van Emden is ſedert dese tijt in een geruſte ſtaet gebleven. Men rechtte een Raet van twaelf mannen op, namelijk van vier Burgermeesters, en van acht Raetsheeren, die, als 't hooft van de stadt, jaerlijcks van veertigh mannen, volgens 't verdragh van den Haegh, verkosen worden. Men houd in 't verkiesen van dese Raet dusdanigh een ordening. Na dat, op d'eerste dagh van Ianuarius, de heylige dienſt in de kerck gedaen is, vergaderen de veertigh mannen in 't Raethuys te twaelf uren op de middagh. Als yder daer sijn ſtede genomen heeft, begint de Voorſitter van de Raet te ſpreken, en hen alle te vermanen dat sy, aen de trou gedachtigh, die sy aen de gemeente verplicht sijn, de beſten ſullen verkiesen, die voor 't aenſtaende jaer over de stadt ſullen heerschen. Hy vermaent hen oock ernſtelijck tot gebeden, die men aen God behoort te doen, op dat hy hen met sijn gunſt byſtaen wil. Als dese dingen gedaen sijn, doet de Voorſitter weêr een vermaning, terwijl sy alle in ordening naer een tafel gaen, die op een bequame plaets tot dese ſaek, tusschen de kamer, geſtelt is, daer sy in een briefje, die daer veel gereet gevonden worden, de namen van vier mannen ſchrijven, die sy de bequaemſte achten, om het Burgermeesterschap in dat jaer te bedienen. Sy, het briefje toegerolt hebbende, werpen dat in een houte kruyck, welcks hals niet wijder is, dan dat de hant daer door ingeſteken kan worden. Als dit van yder gedaen is, grijpt de Voorſitter de selve briefjes by ordening, en d'een na d'ander, uyt de kruyck, die voor hem geſtelt is, en leest opentlijck, dat yder het verſtaen kan, de namen, die daer in geſchreven ſtaen. De Schrijver van de Raet vergadert de namen, die geleſen sijn, en ſtelt die op een ander papier; daer in hy dese ordening houd, dat hy yder naem, hoewel dickwijls weêr voorkomende, niet meer dan eens

't Verdragh bevestight,

en verniet.

Graef Enno gehuld.

't Haeghsche verdragh.

Macht van de Raet.

't Verdragh van Oosterhuysen.

't Verkieſen van de Raet.

aenteekent. Dan worden sonder vertoeven al de briefjes, die uytgehaelt sijn, in't vuur geworpen, en de namen, van de Schrijver opgetekent, in de selve ordre daer in sy van hem opgeschreven sijn, uyt sijn papier weêr met luyde stem voorgelesen. Daer na worden twee houte schuttels omgedragen, in d'een van de welke 40 kopere stucken munt, yder een halve once swaer, leggen, daer dit bevestigende woort *Ja* opgetekent is. In d'andere schuttel leggen gelijk getal en evenwichtige penningen, daer *Neen* op gesneden staet. Als yder van de 40 mannen uyt dese beyde schuttels een penning voor sich genomen heeft, leest de Schrijver terstont uyt sijn papier de naem, die voor aen gelesen is, op dat die in stemming sou komen. Soo haest als dit gedaen is, dragen twee uyt de Raet in ordening oock twee houte kroesen, die eng van hals sijn, by de rijg om, in de voorste van de welcken yder, op sijn stede sit-tende, sijn stem geeft, 't sy dat die dit bevestigt, oft beneent, naer hem belieft. Maer in d'andere kroes worden alleenlijk d'andere penningen ver-gadert, tot gebruyck van 't gene, dat daer na volght. Daer na worden al de penningen, die alleen macht om te stemmen hebben, uyt d'eer-ste kroes aen't opperste van de tafel, daer de Voorfitter sit, uytgestort; gelijk oock d'an-dere uyt de tweede kroes op het ander eynde van de selve tafel. Soo haest als dit gedaen is, scheyd de Voorfitter, met drie van sijn ampt-genoten, die naest hem sitten, (want daer sijn vier in de Raet, die by beurten voorfitten) als onderfoeckers, de stemmen, die bevestigen, van d'anderen, die beneenen, die gesamentlijk van hen getelt worden: en't getal, sonder ver-toeven, met luyde stem van de Voorfitter uytge-sproken, met de naem self, van de welck de stem-men ondersocht sijn, word van de Schrijver op papier opgeschreven. Men houd een selve mid-del en wijze in al d'anderen, welckers namen voorgestelt, en van de Schrijver op 't papier ge-schreven sijn. En de gene, die, naer men bevind, de meeste bevestigende stemmen verkregen heb-ben, worden voor Burgermeesters, die wettelijk verkosen sijn, gehouden. Men gaet dan ter-stont op een selve wijze en ordening in de verkie-sing der Raetsheeren voort. Want yder van de Raet schrijft op papier de namen van acht man-nen, die sy boven anderen bequaem achten, om voor dat jaer 't ampt van Raetsheer te bedienen. 't Overige word dan in sulcker voegen volbracht, gelijk alreê verklaert is; en men maeckt geen eynde van dese handeling, voor dat d'acht Raets-heeren, door 't meerder getal van stemmen, ver-kosen sijn. Daer is seker wet, die gebied dat men al't gene, 't welck daer verhandelt word, tot aen de sevende dagh van Ianuarius verswijgen sal; in welke dagh de Graef, door brieven spoedelijk van alles bericht, volgens de wet iemant van de sijnen send, die de handelingen van de Raet in sijn naem bevestigt, en de gene, die verkosen sijn, d'eed afvordert, namelijk in't selve Raethuys, en in tegenwoordigheyt van de volle Raet. Doch in-dien de Graef misschien niet wilde, oft verwaer-loofde dit te doen, soo word echter, gelijk ick te voren getoont heb, de verkiefsing voor vast en

bondigh gehouden; en de gene, die verkosen sijn, doen d'eed by de selve veertigh mannen, in soodanige woorden, als hen van de Voorfitter in de Raet voorgeseght worden. Dan worden eyn-delijk de namen der gener die verkosen sijn, eerst van de Burgermeesters, en daer na van de Raets-heeren, uyt een uytstekende plaets van 't Raet-huys, voor d'ooren van een groote menigte, die sulcks aenhooren, afgelesen. Sy sweeren in soodanigh een sin, als ick hier voor verhaelt heb, toen ick van 't verdragh van Delfsijl sprack; en sy be-loven uytdruckelijk, dat sy van de handelingen en verbonden niet sullen afwijcken; maer dat sy alle vlijt en naerstigheyt sullen doen, om die te verfekeren, en te beschermen. Ick heb oock daer van de macht des Raets gesproken, die sedert door de volgende handelingen niet vermindert, maer met heel klare en volkomender woorden, dan in't verdragh van Delfsijl, bevestigt is. 't Ampt van dese Raet is de gemeene saeck van de stad met hun forgh t'omhelsen, daer over te raetspleegen, en te besluyten; d'andere staten en ordeningen van de stad, als 't hen belieft, en die sy begeeren, t'ontbieden, en hun raden te ver-staen; over alle heerschappy, volgens de wetten en 't verdragh, te hebben; de gemeene ampten van de stad te begeven, en te verwisselen, en oock, soo sulcks ten dienst van de stad nodigh schijnt, nieuwe ampten op te rechten, soodanigen, als sy begeeren, daer in te stellen, de macht soo lang, als 't hen belieft, te verlangen, en af te setten als sy willen; en meer andere dingen, hier voor verhaelt. Sy hebben alle gelijk recht in de Raet, om hun mening t'openbaren, en hun stem te ge-ven. Maer de Burgermeesters overtreffen d'an-deren in waerdigheyt, achtbaerheyt, in de plaets, ja oock in macht over veel dingen. Want sy heb-ben in't sitten alijt d'eerste plaetsen, en aen hen word, als Vorsten van de Raet, eerst de gevoe-lens afgevraeght, en sy seggen d'eersten hun mening. Sy hebben hun dienaers, en by beur-ten drie maenden lang de voorfittig in de Raet. De gene, die Voorfitter is, verhoort eerst de sa-ken, die, volgens de gewoonte oft wet, ten mee-stendeel voor hem gebracht worden, beroept de Raet te samen, stelt daer de saken voor, onder-foeckt de gevoelens, vergadert de stemmen, be-sluyt, en spreekt het gevoelen in de Raet uyt. Hy geeft gehoor aen de Gefanten in de Raet, en aen d'anderen, die iets versoecken. Hy geeft den pleyters macht om te dagen, t'arresteren, en in de Raet te spreken. Hy is de bewaerder der se-gelen, van de stad, en oock der sleutels, met de welcken de poorten en havens, en alle toe-gangen naer de stad, gesloten en geopent wor-den. Hy geeft, door de Majoor oft Wachtmee-ster, het woort aen de nachtwakers, en heeft macht om te roepen en aen te tasten. Hy, en oock sijn amptgenoten, mogen echter niet ver-der gaen, sonder 't believen van de Raet, die oock een Rechtsgeleerde heeft, de welck sy Syn-dicus oft Pensionaris noemen, welcks wijsheyt en kennis sy ten meestendeel in de gemene en beson-dere saken gebruycken, en die om dese oorfaeck gemeenlijk by de Raet en beradingen is. Dese, hoewel hy geen recht van stemming heeft, ver-magh

't Ampt van de Raet.

Aen sien-lijckheyt der Burgermee-ster.

en hun ver-mogen.

Pensionaris.

De Raet doet eedt aen de Graef.

magh echter veel door sijn achtbaerheyt, als hy sijn gevoelen verklaert, voornamelijk by de gene, die op hunne eyge voorsichtigheyt mistrouwen. De selve Raet heeft, behalven dese Pensio-
Secretarissen. naris, noch twee Secretarissen, voortreffelijke mannen, die 't gene, dat te schrijven is, aentekenen, de boecken waerneemen, de kisten van 't Raethuys bewaren, en veel dingen 't huys en buyten uytwercken. Dese hebben noch andere schrijvers onder sich, die sy gebruycken, en die geduriglijk in de Secreet-kamer verkeerren, en met schrijven besich sijn. D'ampnen van Pensio-
Andere Raet van veertigh. naris en Secretaris (sy my geoorlooft hier dese benamingen te gebruycken, hoewel sy verbaftert in de tael sijn) sijn gelijckelijck heel eerlijck en niet sonder gewin. Daer sijn soo veel dienaers, als Burgermeesters, die de bevelen van de Raet en van de Burgermeesters uytvoeren. Sy hebben noch een deurwachter, die hooger in staet is, dan de dienaers, en die 't Raethuys, en de Raetkamer sluyt en weêr ontsluit, en als de Raet vergadert is, gestadighlijck aen de deur van de kamer sit, en de gene, die van de Raet geroepen worden, inlaet, en oock weêr uytleyd, en meer diergelijcke dingen besorght. Daer is noch in de stadt, de naeste aen dese Raet, een andere Raet van veertigh mannen, van de welck ick alreê dikwijls gesproken heb, in dese leste tijden opgerecht, eer de Gemeente haer gestalte kreegh, en toen de vryheyt aen 't quijnen geraeckt was, en seer naeu geprangt wierd: in welcke tijt de beste uyt al het volck verkosen, en met macht en bevel versorght wierden, om d'overgebleve deelen van de vryheyt tegen de Raet en Graef, welcks slaef de Raet geworden was, te beschermen; en om 't gene, dat alreê vervallen was, weêr op te rechten, voor soo veel de saeck toeliet, maer sonder beroerte van de menighe, en door wettelijke wegen van 't recht, gelijck sy dat noemen. Toen de saken beslecht, en de staet van de Gemeente verandert was, gelijck ick te voren getoont heb, wierd dese Raet in de stadt gelaten, niet, gelijck eerst, om d'andere Raet tegen te staen, maer by hem aengevoeght, om in gewichtige saken met sijn berading d'andere Raet te helpen, en by te staen, met sijn toestemming en vlijt d'achtbaerheyt van d'andere Raet behulpsaem te sijn, en aen de gene, die iets, dat gerechtigh was, voorstelde, tot bystant te verstrecken; oft, soo hy sagh dat 'er iets anders gedaen oft voorgenomen wierd, 't welck tegen de vryheyt of welstant van de stadt streed, en, soo de saeck sulcks scheen te vereyschen, de selve Raet sedighlijck en ootmoedighlijck te vermanen, verbetering van 't gene, dat misdreven was, te versoecken, de burgerlijke eendracht, soo veel mogelijk was, te voeden en beschermen, en toe te sien dat de stadt niet met vreemde schulden, en de burgers niet met onnodige lasten beswaert wierden; en eyndelijck, 't welck de gront van de saeck is, behulpsaem aen de Gemeente te sijn in 't verkiezen van de gene, die jarelijcks 't ampt van Burgermeester oft Raetshoofd sou bedienen, en in de naem van de geheele stadt de gene, die verkosen sijn, d'eed af te nemen. En tot noch toe is dit in deser voegen onderhouden, dat de hooge Raet, soo hy eenigh nieu

werck van groote kosten, oft eenige verstercking aenving, en soo men overwoogh om schatting van de burgers t'eysschen, en nieuwe tol op te setten, oft d'oude te verhoogen, niets sou besluyten, soo men met dese Raet niet geraetspleeght, en toestemming daer af had, en dese vergadering, met de Raet eendrachtigh, in dese dingen de beradingen en wil van de selve Raet met groote naerstigheyt voortstuwde. Dese vergadering van veertigh mannen voeght oock, als men in de vergaderingen van 't geheele lantschap iets verhandelen sal, by de gene, die van de groote Raet verkosen sijn, ten meestendeel sijn eyge Gemachtighden, tot bevordering van eendracht, niet door seker recht, maer door toelating van de hooge Raet. Maer sy vermengt sich niet in eenige andere saken, 't en sy datse misschien geraden vindt de Raet van eenige dingen te vermanen, 't welck aen haer, gelijck oock aen d'andere leden van de stadt, geoorloft is. In dese vergadering sijn, gelijck ick geseght heb, vier voorzitters, even als de Burgermeesters, die de vergadering bestieren. Yder van dese heeft op sijn beurt in dese vergadering drie maenden lang de voorsitting, en roepen, als de saeck sulcks vereyscht, de vergadering door hun Geheymschrijver. Maer dese vergadering magh niet beroepen worden, of te samen komen, sonder toestemming van de Burgemeester, de Voorzitter van de Raet, van de welck de voorzitter genootsaecht is verlof, van de vergadering te beroepen, te versoecken, 't welck hy lichtelijck van hem verwerft, soo hy d'oorfaeck van de beroeping aen de selve Burgermeester vertoont. Het merckteeken van de beroeping is een kopere penning, die aen yder gesonden word; in voegen, dat 'er veertigh soodanige penningen tot dit gebruyck sijn, die van de Voorzitter bewaert worden. De gewoone plaets, daer in dese veertigh mannen vergaderen, is in 't Raethuys, in een vertreck, dat van de Raetkamer van de hoge Raet afgescheiden is. De Voorzitter doet het voorstel in de vergadering, en volvoert voort het overige, gelijck de Burgermeester in de Raet. Dese vergadering heeft geen gebied en heerschappy, en heeft alleenlijck macht, soo sy noch eenige heeft, om tusschen te spreken, en geen ander. Als in dese vergadering eenige plaetsen open sijn, plaest de selve vergadering de beste uyt het geheel getal der burgers, by stemming, gelijck ick te voren getoont heb, verkosen by d'andere, om de plaets te vervullen; en de Voorzitter van de vergadering neemt de gene, die dus ingekomen sijn, d'eed af. Tot hier toe is van de twee voornaemste leden van de stadt gesproken. Daer komt by dese twee leden noch een derde, dat van groot gewicht en nuttigheyt is, en tot d'ordering der wapenen en wachters behoort. Dese staet, die seer goet en dienstigh is, wierd van de stadt opgerecht, soo haest als de Gemeente in stant geraeckt was, en is dusdanigh. De geheele stadt, uytgesondert de voorsteden, is in een-entwintigh vaendelen burgers gedeelt, van de welke dertien in d'oude en acht in de nieuwe stadt, die Valdera genoemt is, getelt worden. Yder vaendel heeft sijn Capiteyn, Lieutenant, en Vaen-

Ordre der wapenen en wachters.

Vaendrager, alle uyt d'eerlijkste staet der burgers verkosen, en tot dese ampten bequaem, en behalven dese noch andere amptenaers, tot de minste toe, gelijk in de krijgsvaendelen, die met soldy aengenomen worden. Daer sijn, behalven de Kapiteynen, noch vier mannen, die sy Wijckmeesters noemen, twee tot besorging in d'oude, en twee tot de nieuwe stad, die ongelijk getal van vaendelen onder sich hebben. Dese, met de Kapiteynen der burgers, maken dese vergadering, die, gelijk ick geseght heb, in vijf-en-twintigh mannen bestaet, in de welke sy de voorsitting hebben, en d'opperste macht besitten. Sy worden van de Raet verkosen, en ontfangen haer macht van hen, aen de welck sy sich oock met eed verbinden, en getrouweyten en gehoorzaamheyt beloven. Eyndelijck, sy staen geheel in't believen van dese Raet, en blijven soo lang, als 't aen de selve Raet beliest, in hun ampt. Maer de Kapiteynen der burgers, als 'er eenige plaetsen open sijn, worden van dese Wijckmeesters, en van d'overige vergadering, dat is van de selve Kapiteynen, uyt deselve vaendelen, daer in het Kapiteynschap open stont, verkosen, en ingeset, doen d'eed naer't voorschrift van de Raet, en verplichten sich plechtelijck; gelijk oock de vier Wijckmeesters, tot bescherming van de Godsdienst, die opentlijck aengenomen is. Indien iemant van hen uyt de gebuurt van sijn vaendel in een andere buurt verhuyst, soo leght hy sijn ampt af; en een ander word in sijn plaets verkosen. De Lieutenanten en Vaendragers, en de gene die mindere bediening in de vaendelen hebben, worden van de vaendelen selve verkosen. Dese vergadering koomt by malkanderen in't Raethuys, en opeen plaets, die tot dese versameling geschickt is. Sy vergaderen selden meer dan eens ter maent, en dickwijls naeuwelijcks eens in geheele drie maanden; in welke vergadering sy de saken, die onder hun toeficht sijn, verhandelen, en ordening daer in stellen. Indien iemant uyt het getal der Kapiteynen daer niet tegenwoordigh kan sijn, soo word de plaets ten meestendeel van sijn Lieutenant oft Vaendrager vervult, die anders geen plaets in de byeenkoomst oft vergadering hebben. De Wijckmeesters, en de Kapiteynen der vaendelen besorgen oock, dat men de dagh- en nacht-wachten wel houd, en dat al de gene, die onder de vaendelen staen, volgens't voorschrift, wel in de wapenen onderwefen worden. Want men belast sommigen, naer de maet van hun middelen, met swaerder, en anderen met lichter wapenen: in voegen dat alle vaendels, naer de wapenen die sy voeren, in verscheyde staten onderscheyden worden; van welke eenige over't geheel lighaem, van de top des hoofts, tot aen de kniejen, anderen alleenlijck tot onder aen de buyck, en anderen op't hooft alleen met yser bedeckt sijn. Eenige gebruycken groote en sware slaghswaerden, die sy niet, dan met de beyde handen konden swajen, andere hebben lange spietzen, andere musketten en sinckroers. Maer sy dragen alle de degen op sijde, 't welck sy voor een nootsakelijck geweer achten. Dese vaendelen houden hun beurt in't

ronde, en hebben de wacht, nu een, dan twee, en dan drie gelijk, naer dat het dienstigh is, oft't gevaer sulcks vereyscht. De burgers, sich ter wacht bereydende, vergaderen eerst met hun wapenen, d'een voor en d'ander na, voor't huys van hun Vaendrager, en, sedert met vliegende vaendelen, in een lange en geschickte ordening deur de Wijcken en voornaemste plaetsen van de stad gegaen, houden stant op de ruymte, die tusschen't Stadthuys en de houte brugh is. Sy, daer het woort voor die nacht ontfangen hebbende, verdeelen sich in verscheyde Wijcken van de stad, die tot wachthouden geschickt sijn. Al't overigh word dan naer de gewoone krijgsvaendelen, en de wachten worden deur de geheele stad gestelt, en naeukeurighlijck op yder uur verwisselt. Dit alles word met toestemming van de Raet gedaen, van de welck de vier Wijckmeesters, en de Kapiteynen der vaendelen hun bevelen ontfangen. De besetting der krijgsvaendelen, die in de stad is, doet oock niet anders, door't gebied van d'overste van de geheele besetting, en door de bediening der Kapiteynen; maer niet, dan naer't believen van de selve Raet, onder welcks gehoorzaamheyt hun stadsvoocht is. De burgers en soldaten houden gesamentlijck de wacht, maer in verscheyde plaetsen. Men heeft oock over eenige jaren door een wet beschickt, dat in yder Burgervaendel twintigh mannen, als van uytsteekender staet, verkosen souden worden, die, als kinderen der edelen, hun naem van adeldom voeren, en Adelborsten genoemd worden. Dese, die vry van schiltwacht sijn, verdeelen sich in twee gelijcke benden, en doen by beurten op gesette uren tweemaal in de nacht de ronde deur de Wijcken van de stad, besichtigen de wachten, en sijn gehouden de gene, die, hun ampt niet waerneemen, aen te tasten, en te straffen. Sy hebben tot hun geleyde twee mannen, die men korporaels noemt. Dit is van de krijgsvaendelen genomen. Maer dese ordening en besetting der wachten is warelijck een bewaerster van de gerustheyt, en van d'openbare behoudenis, en de kracht van de stad. En seker, indien sy in dese naeste gevarelijcke tijden niet geweest had, soo sou sonder twijffel de tegenwoordige staet van de Gemeente al overlang ondergegaen sijn. De Wachtmeester, tot des sels behulp gemaect, is van't getal der burgers, en van de Raet verkosen. Dese haelt het woort van de voorsittende Burgermeester, brengt dat aen de wachters, wijst aen hen plaetsen toe, die hen by loting ten deel gevallen sijn, besichticht met anderen dickwijls de wachten, ontfangt de sleutels der poorten van de selve Burgermeester, en, van twee dienaers en vier soldaten verselt, sluyt en ontsluit de poorten, en brengt de sleutels weêr by de selve Burgermeester. Daer is noch een ander, die by beurten op gelijcke wijze het selve ampt bedient, en onder de krijgsvaendelen getelt word. Maer uyt dese drie voornaemste vergaderingen van de stad, gelijk ick getoont heb, behoud de Raet alleen volkome macht van recht in de stad te spreken. Dese Raet, om te beter in gewichtiger saken beefigh te sijn, heeft een laeger Rechtbanck opgerecht, in de welke de

*Ordre van
t waken der
burgers.*

en der soldaten.

*Nuttigheyt
van't selve.*

Wachtmeester.

Lage Recht-
banck.Threforier-
ren.Reken-mee-
sters.

de mindere gedingen, die niet boven de vijftigh goutgulden zijn, gelijk 'er veel flechte lieden in de stadt zijn, die foodanige verschillen hebben, gehoord en gevonnist worden. Seker, een seer nutte instelling voor de gemeente. Want indien dit dus niet was, soo souden de beste uren met dusdanige twisten, te gering voor de Raet, als de hoogste vergadering van de stadt, en die met gewichtiger saken beeft behoort te zijn, vruchteloos verloren gaen. De Raet stelt voorlichtelijck over dese minder Rechtbanck geen ander President oft Voorfitter, dan een statigh man, die te voren het Burgermeesterschap bedient heeft, en voeght tot Byfitters noch twee daer by, die oock in de Raet geweest hebben, oft die in de kennis der Rechten niet onkundigh zijn. De Voorfitter van dese rechtbanck besicht dickwijls 't huys veel dingen, die geen grooter onderzoek behoeven. Voorts, dit recht heeft zijn plaets in 't Stadthuys, van de Raetkamer afgescheyden, en spreekt hier het vonnis met zijn byfitters; en is met dese saeck alleen beeft. De gene, die sich door 't vonnis van dese banck verongelijckt acht, magh sich op de Raet beroepen, om dat te oversien, maer niet langer pleyten. De Rechter self, en zijn Byfitters worden, gelijk ick getoont heb, van de Raet verkosen, onder de welck sy geheel bestaen. Sy worden somtijts veel jaren lang in hun ampt gelaten, en somtijts na verloop van een, twee, oft drie jaren verandert. Dese Rechter heeft besonderlijck een Deurwaerder, en dienaer van 't Gerecht, met een selve kleet aengedaen, als de deurwaarders der Burgermeesters, ja foodanigh, dat men dese van d'anderen niet onderscheyden kan. Wat sal ick van de Threforiers, oft Schatmeesters seggen? De stadt heeft 'er twee, die al haer gelt handelen, en jaerlijcks, oft meermaels rekening daer af by de gene doen, aen de welcke dit bevolenis. D'een van dese heeft de toeficht over 't gelt, dat van d'oude schattingen en accysen, en van d'andere verscheide inkomsten van de stadt gemaect word; en is gemeenlijck een van 't getal der Raetsheeren, oft die 't ampt van Raetsheer bedient heeft. D'ander heeft de sorgh en toeficht over 't gelt, dat uyt de nieuwe schattingen en tollenvoortkomt, en is gemeenlijck een van de Raet der veertigh mannen, die pachters in plaets van opeyschers gebruyckt. Want dese, soo groot een nieuwe schatting en tol sy in de ses maanden opgebracht hebben, soo groot een somme worden sy gedwongen yder ses maanden aen hem te leveren. De rekeningen zijn verscheiden, voor soo veel 't oude aengaet: en indien ick dit wilde verklaren, soo sou ick lang en verdrietigh zijn. De voornaemste, die de toeficht hier over hebben, zijn de meesters der vaergelden, accysen, der wage, der kranen, en der tollenen. En gelijk dese twee Threforiers onderscheyde gelt vergaderen en ontfangen, soo zijn sy oock over verscheide betalingen, stadts lasten en koopmanschappen, daer toe sy hun bevel hebben. Sy zijn beyde gehouden, om rekening aen de vier mannen, die sy Rekenmeesters noemen, te geven, in dese naeste jaren met believen en wil van de Raet uyt de vergadering van veertigh mannen, en uyt der selve raet voortgekomen. Hun ampt

spreyd sich wijt en breed uyt. Want sy zijn gehouden dit ampt met yver te bedienen, en eenigh deel van 't gemeene gelt te handelen. Sy vergaderen driemaal ter weck, des namiddaghs, oft soo dickwijls, als de saeck sulcks vereyscht, en ter plaets, die in 't Raethuys tot dese saeck geschickt is, en besorgen daer het gene, dat hun ampt aengaet. Sy eyschen rekening, hooren, onderzoekken, en oordeelen die jaerlijcks, oft oock meermaels, als 't hen soo belieft, en nemen acht op al 't gemeene gelt, dat van de stadt verhandelt word, en dit in tegenwoordigheyt van de Gedeputeerden uyt de Raet. Sy maken een register van dese rekeningen door hun Schrijver, die sy hebben, en bewaren dit register, om die vaerdigh te hebben, als de noot sulcks vereyscht. Sy bevljtigen dat het gene, 't welck men aen de stadt schuldigh is, op zijn tijt betaelt word, en klagen de gene, die uytstellen, voor de Raet aen. Sy besorgen dat het gemeene gelt tot geen ander gebruyck verkeert word, dan tot het gene, daer het toegeschickt is. Sy hebben 't oogh op 't gene, dat uyt de gemeene schatkist betaelt moet worden, en ondertekenen dat met hun handen. De Threforiers oft Schatmeesters vermogen oock niets, sonder d'ondertekening deser Rekenmeesters aen iemant te betalen, soo sy sich selven buyten schade willen houden. Sy ontbieden yder weck de Threforiers by hen, en besien de quijtscheldingen van 't gene dat sy betaelt hebben. Sy ondersoeken en beslechten de verschillen der pachters, die sy onder malkander, oft met de burgers hebben; en verhoeden dat de burgers van de pachters, en de pachters van de burgers bedrogen worden. Sy eyschen oock rekening van de uytgift en ontfangst der Gesanten, die om de gemeene saeck buyten 's lants gesonden zijn. Sy houden volkomen register van de woeckergelden, daer voor de stadt sich verbonden heeft, oft verbind. Sy hebben oock uytfschriften en kopyen der schultbrieven en hantschriften, die te boeck gestelt zijn, gelijk oock een register van al de saken, die de beyde Threforieren gehouden zijn gewonelijck af te doen, die sy in hun kassen, tot hun dagelijcks gebruyck, houden. Eyndelijck, sy hebben, met de meester van 't Wapenhuys, met d'Oversten van de Wijcken, en van de wapenen, oock de toeficht over de dingen, die tot het krijgsgereetschap en tot de kotten daer af behooren. Ick ga noch diergelijcke andere dingen voorby, om mijn beschrijving niet al te lang te maken. Ick sal, tot een besluyt, dit eenige hier noch byvoegen, dat het in 't believen van de Raet is, iemant van de hunnen, soo sy willen, hy sy Burgermeester oft Raetsheer, by dese vergadering, gelijk een Opfiender te voegen. Het Bouwmeesterschap is oock een der voornaemste ampten in dese Gemeente; en de gene, die dit bedient, heeft de toeficht over al de gemeene wercken en gebouwen; en bevordert dat het gene, 't welck getimmert word, gelijckelijck tot nuttigheyt en betamelijckheyt van de stadt streckt. Hy heeft het gebied over de timmerlieden, en d'andere wercken van de stadt, op dat 'er geen bedrogh in dese geheele Gemeente gepleeght sou worden.

Daer sijn oock vier mannen, Oversten der Schut-
 ters, die sy, gelijk ick geloof, hierom dus noc-
 men, dat sy, door 't handelen met de boogh, oft
 met minder krijghsrusting, de jonckheyt plagh-
 ten t'oeffenen. Hun voornaemste ampt is toe-
 sicht te hebben op de gemeene plaetsen, marck-
 ten, straten, havens, graften, en andere dier-
 gelijcke dingen, die dienstigh sijn om de stadt
 van alle slijck en vuyligheyt t'ontlasten; gelijk
 oock te voorsien dat 'er geen verwarring onder
 de schepen rijst, als sy in de haven komen, oft
 daer uytseylen; en dat 'er in de winter oock goe-
 de ordening onderhouden word. Dit ampt duert
 vier jaren lang: in voegen dat 'er jarelijcks een
 van dese vergadering afgaet, die, hoewel afgaen-
 de, met sijn andere amptgenoten, weeren vier-
 de uyt d'eerlijkste burgers in sijn plaets stelt, die
 van de Raet bevesticht moet worden. Daer sijn
 noch tien mannen, Brantmeesters genoemd, om
 de brant te weeren, en te dempen, van de wel-
 ke twee en twee in yder vijfde deel van de stadt
 woenen. Hun ampt is niet alleenlijck toe te sien
 dat de stadt geen schade lijdt, oft dat 'er geen be-
 roerte rijst, als 'er by ongeval brant ontsaen is,
 en dat het vuur soo haest, als 't mogelijk is, ge-
 bluscht word; maer oock 't ooght te hebben, dat
 het gemeen en besonder gereetschap, 't welck
 hier toe behoort, vaerdigh en bereyt staet, en
 dat 'er altijt overvloet van water is. By yder
 twee Brantmeesters is een Raetsheer gevoeght,
 die hen met hun raet en hulp bystaet. Men vind
 daer oock Havenmeesters, die oock op d'andere
 accijsen toesien, eerlijcke en treffelijcke lieden,
 die opentlijck hun setel aen de haven hebben.
 Daer sijn oock vier Besorgers van de dagelijck-
 sche toevoer, die in de stadt ingevoert, en op de
 marckt te koop gestelt worden, en toesicht over
 de gewichten en maeten hebben; en voor-
 namelijk hier op toesien, dat de backers het
 volck niet bedriegen, en dat het bedorven niet
 voor goet verkocht word; op dat de voorkeepers
 de minste dingen, die ingebracht sijn, te koop
 brengende, niet eenigh ongerijf aen d'andere
 burgers veroorsaken souden: sy bevelen dieshal-
 ven, dat men dese en diergelijcke dingen nergens
 anders, dan op de marckt, te koop sal brengen.
 By dese is oock, gelijk een voorsitter en bestierder,
 een uyt de Raet bygevoeght, die sy om dese oor-
 saeck Marcktmeeester noemen. Daer is noch een
 ander uyt de selve Raet, die, naer de waerde
 van 't graen, 't welck in prijs hooger en laeger
 word, naer 't believen van de Raet, aen de bac-
 kers, in d'uytgang van yder weeck, 't gewicht
 van 't broot voorschrijft; die oock de naem naer
 sijn ampt voert. Wy moeten niet met swijgen
 voorbygaen de Besorger van allerley wapenen en
 krijghstuygh, uyt het getal der Raetsheeren ge-
 nomen, die een bequame plaets in 't Raethuys tot

alle voorvallen heeft, en te weegh brengt, dat 'er
 nooyt iets aen gebreeckt; maer oock de toe-
 sicht over 't grof geschut heeft, dat op de wal-
 len, bolwercken en oorloghschepen gebruyckt
 word, gelijk oock over 't buskruyt, over de
 groote ysere, loode en steene koegels, en oock
 over 't ander gereetschap, dat tot het grof ge-
 schut behoort. Vier meesters van 't geschut heb-
 ben 't beleyt hier af, welckers hulp hy gebruyckt;
 dese worden gemeenlijck Constapels genoemd. *Constapels*
 Waer toe de gene bygebracht, die alle linne en
 en wolle lakenen, van buyten aengekomen, in 't
 gemeene huys, 't welck sy Halle noemen, ont-
 fangt, besiet, meet, op de gemeene trou be-
 waert, soo lang als 't van noode is? Dese word
 meester van de Halle genoemd. Waer toe oock
 veel van de overste der gemeene gevangenis ge-
 seght, die met sijn gewapende dienaers gedu-
 righlijck deur de stadt wandelt, en indien hy be-
 vind dat iemant eenige beroerte maect, oft iets
 swaerder bedrijft, hem in de gevangenis sleept?
 't Gemeen volck is oock, naer de gewoonte der *Gilden.*
 andere steden, in verscheyde gebroederschap-
 pen en gilden onderscheyden, gelijk dat van
 de kooplieden, scheeps-lieden, en van allerhan-
 de ambachts-lieden, die yder in 't besonder hun
 insettingen, wetten, t'samenkomsten en Voor-
 sitters hebben. Sy noemen dese Voorsitters en
 oversten *Oldermannen*, naer welckers believen de *Olderma-*
 gildebroeders veel dingen, die twist in sich heb-
 ben, en tot het gilde behooren, beslechten en
 bevredigen. Maer 't gene, daer sy niet over kon-
 nen komen, word voor de Raet gebracht. Hun
 insettingen en besluytingen sijn niet krachtigh
 en bondigh, soo sy niet van de Raet bevesticht
 worden; welcks ampt het is die aen te nemen,
 te veranderen, af te schaffen, en eyndelijck aen
 hun medebroeders vast te stellen. Dit gebroe-
 derschap heeft in 't gros niets gemeen, en sy ra-
 ken niet aen eenigh deel; maer doen alleenlijck
 't gene dat hun saeck is. De gebroederschapen
 worden gilden genoemd, en sijn tot twintigh in 't
 getal, van welcke elck machtiger dan 't ander is.
 Maer hun grootste en kloeckste gilt is dat van de
 zeelieden, onder 't welck niet alleenlijck de ge-
 ne, die de zee en vloeden gebruycken, maer
 oock de rijckste burgers, die sich met de zeehan-
 del geneeren, en hun gelt daer op gedaen heb-
 ben, getelt worden. Over dit gilt gebieden twee
 Oldermannen, die altijt hun ampt behouden,
 en groote moed en achtbaerheyt betonende,
 met de vieruytdeelders, die niet altijt in hun ampt
 blijven, groote dingen verrichten. Daer siet ghy
 de weerlijcke staet van dese stadt; en de gene,
 die de stant van de kerckelijcke staet begeert te
 weten, neem sijn toevlucht tot de historie van
 Ubbo Emmius, daer dit verhael, als ick boven
 geseyt heb, uytgetrocken is.

Oversten
der Schut-
ters.

Brantmee-
sters.

Havenmee-
sters.

Besorgers
over d'eet-
waren.

en over de
wapenen.

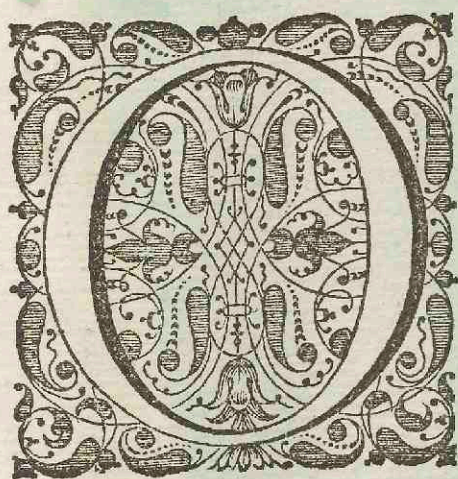
LIER-OORT;

op de samenvloeying van de Eems en Lede.

Getrocken uyt de historie van

V B B O E M M I V S.

*Gelegen-
heyt.*

P de samenvloeying van d'Eems en Lede is de vermaerde vesting Lier-oort, van d'enge hoeck lants, daer in sy gelegen is, dus genoemt; seker, een wonderlijke gelegenheyt, die van den heuvel Plyton langs de laege velden, by d'oever van d'Eems, niet verre van daer gelegen, aengeschoomt word: want de vloet Lede, die veel bochten heeft, vloeyt in een omkeer van de vloet d'Eems soodanigh in dese stroom, datse byna een eyland in een enge hoeck maeckt, niet grooter, dan tot de gront van de vesting, met haer bolwercken, nootzakelijck is. De Hamburgers, eertijts de bequaemheyt van dese plaets vernomen hebbende, (toen sy, met Edsard en Ulrich, broeders van Grietsijl, ver-

voeght, in Vrieslant met de wapenen tegen Locco oorlogghden,) begonden op de selve een vesting te stichten, en wierpen een kasteel op, naer de gelegentheyt van die tijdt, daer sy besetting, tot veel dingen dienstigh, inleyden. Maer sy, sedert van de Graven met sware werken versterckt, is buyten twijffel de sterckste der Kasteelen in Vrieslant gemaect, voor de welcke Henrick d'oude, Hartogh van Brunswijck, met grof geschut getroffen, gesneuvelt is, toen mijn vaders oom, die met my een selve naem had, President in de Raet was. Haer stant is soodanigh, dat sy, naer 't zuyden streckende, met Lera naer 't noorden, en Bingum naer 't oosten, een driehoeck maeckt, van de welcke yder sijde omtrent seven hondert passen groot is. Indien men naer de suydsijde siet, soo heeft sy het klooster Mude aen de rechte hant; en aen d'over-oever van Lede, ter slincke hant, de beyde Esclumen.

*Door wie
gebouwt.*

Versterkt.

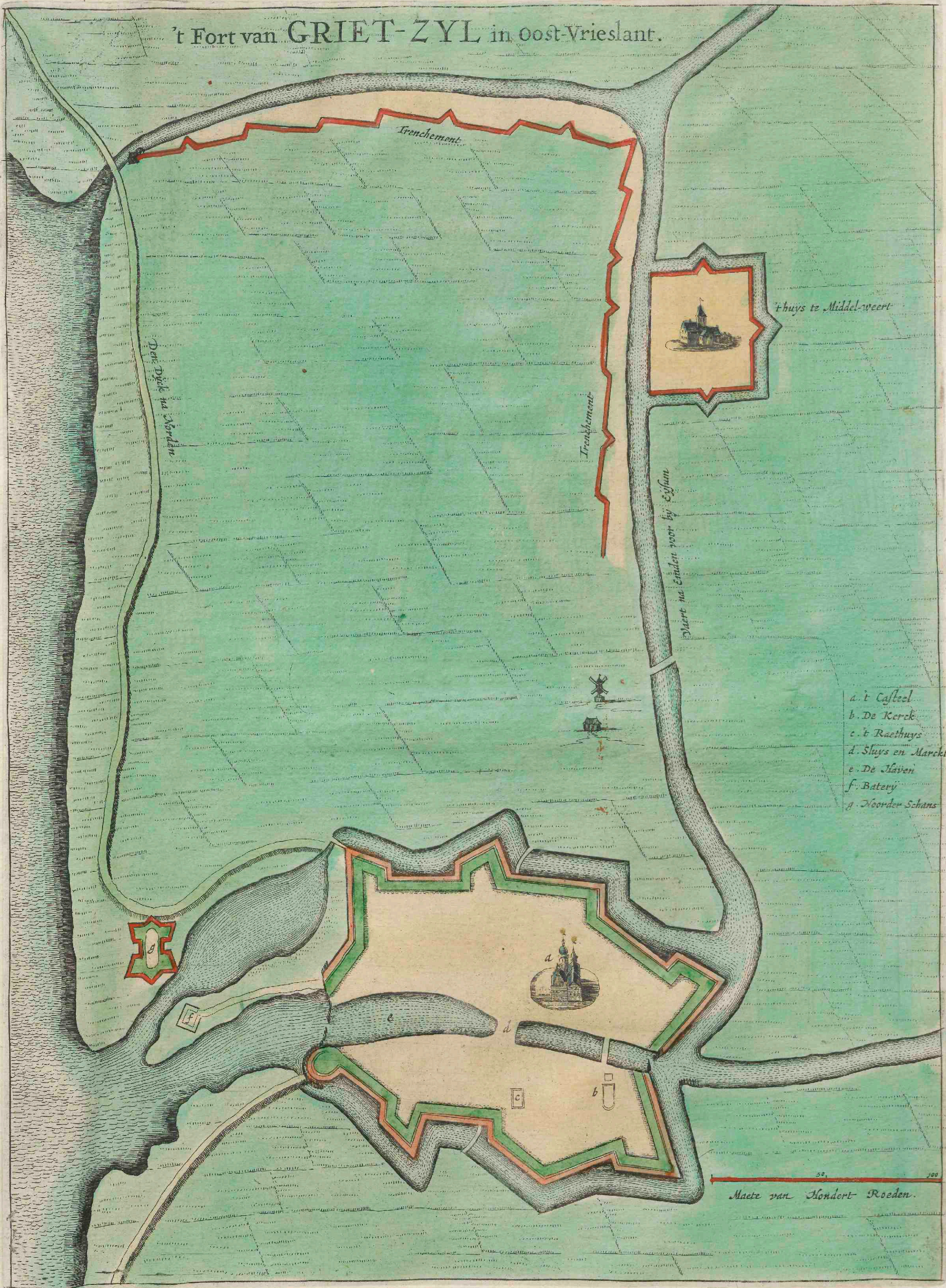
Gedaente.

LIEROORT.

't Fort van GRIET-ZYL in Oost-Vrieslant.

- a. t. Caesteel
- b. De Kerck
- c. t. Raethuys
- d. Sluys en Marck
- e. De Haven
- f. Batery
- g. Noorden Schans

Maete van Hondert Roeden.

G R I E T - S Y L,

Naer de beschrijving van

V B B O E M M I V S.

Waerdig-
heyt.

RIET-SYL is een aenmer-
kelijke plaats, om haer tref-
felijke gelegenheyt, om
haer kasteel, dat heerlijk
gebout is, om dat sy 't hooft
van die heerschappy is, en
om dat sy de setel en 't oud-

ste erfdeel van 't huys van Sircksenia geweest
heeft, uyt het welck Graven gesproten sijn.
Sy heeft oock een seer bequame haven aen
de graft, die aen 't kasteel gevoeght is, en die,
na de haven van Emden, voor geen andere
in geheel Vriesslant wijckt: gelijk oock
voor de binnenste haven een heel bequame
en groote reede voor de schepen, daer een
diepe en holgaende graft, tusschen d'eylan-
den van Borcum en Juist deurvloeyt, en, een
boesem in 't lant makende, door de hoogte
van d'aerde van de noorde wint beschutting
geeft. De zeelieden noemen dese graft d'Oo-
ster-Eems. De haven heeft sijn oorsprong en
wesen van dese graft, die, sijn water ten
meestendeel uit d'Eems vergadert hebbende,
dat met groot gedruys en opswelling deur sijn
graft uitstort, en het dorp in twee deelen deelt.

Goede ge-
legenheit.

Seker, een wonderlijk geluck van dese plaats,
en dit alleenlijck van natuur. Want indien in

de voorgaende eeuwen de naerstige men-
schen, en de gene, die sich tot de koophan-
del begeven hebben, hier af geweten hadden,
en indien dese plaats toegenegte meesters had
gehad, soo sou sy ongetwijffelt van een mid-
delmatig dorp al over lang een groote stadt ge-
weest hebben. Terwijl ick dit schrijf, soo komt
my in geheugenis de reden van een statig en
ernstig man, die kennis van veel saken had, en
om 't vervolgen van de Godsdienst, uyt Neder-
lant in ballingschap ging. Dese, de plaats be-
sichticht hebbende, en by geval met my, die
toen noch jong was, over wegh gaende, seyde
uyt boertery, dat 'er aen dese plaats, om tot
hoogheyt en geluck te geraken, niets anders
gebrak, dan datse van blinden bewoont wierd.
Want de vruchtbaerheyt van 't landt is dien-
stigh tot het gene, dat ick gesegt heb; en dese
vruchtbaerheyt in dit gewest is soo groot, dat
tusschen d'Eems en Elve geen diergelijck,
of seker geen grooter gevonden kan worden.
Dit is mijn geboortelant, 't welck byna seven
duysent passen van Emden is, en sich naer
't noordwesten streckt. Dese plaats heeft aen
de noortsijde de stadt Norden, weynigh min
dan drie hondert duysent passen van daer ge-
legen.

Geestige
rede.

R E G I S T E R

D E R

S T E D E N E N F O R T E N

V A N

t V E R E E N I G H D E N E D E R L A N D T,

in dit Deel begrepen.

S T E D E N V A N G E L D E R L A N D T.

N Immegen. pl.
 — pr. }
 Knodsenburgh. pl. }
 Zutphen. pl.
 Arnhem. pl.
 Brevoort, en hare belegering. pl.
 Grol. pl.
 t Beleg van Grol door Prins Maurits. pl.
 — door Fred. Henrick. pl.
 Harderwijk. pl.
 Doesburgh. pl.
 Elburg. pl.
 Tiel. pl.
 — pr. }
 Bommel. pr. }
 — pl.
 t Beleg van Bommel. pl.
 Wageningen. pl.
 Kulenburgh. pl.
 S. Andries-Schans. pl.
 De Schans van Voorn. pl.

H O L L A N D T.

Dordrecht. pl.
 Haarlem. pl.
 Delft. pl.
 Leyden. pl.
 Amsterdam. pl.
 Goude. pl.
 Rotterdam. pl.
 Gorcum. pl.
 Schiedam. pl.
 Schoonhoven. pl.
 Briel. pl.
 Alckmaer. pl.
 Hoorn. pl.
 Enckhuysen. pl.
 Edam. pl.
 Moanickendam. pl.
 Medemleck. pl.
 Purmer-end. pl.
 t Huys van Medemleck. pl.
 Yfflsteyn. }
 Woerden. }
 t Kasteel van Woerden. } pl.
 Oudewater. }
 Heulden. pl. }
 S. Geertruden-berg. pl. }
 — nieuwe tekening. pl. }
 Woudrichem. pl. }
 t Huys te Loevesteyn. pr. }

t Beleg van Geertruydenbergh. pl.
 Naerden. }
 Weesp. } pl.
 Muyden. }
 t Slot te Muyden. }
 Vianen. }
 Leerdam. }
 Asperen. } pl.
 Heukelum. }
 Gravesande. }
 Vlaerdingen. } pl.
 Delfs-haven. }
 Goeree. }
 s Gravenhage. pl.
 t Buyten-Hof.
 Het Binnen-Hof.
 Schagen. }
 Beverwijk. } pl.
 Clundert. }
 t Huys te Britten. }
 De Zeylwagen van Prins Maurits.

Z E E L A N D T.

Middelburgh. pl.
 Zierickzee. pl.
 Goes. pl.
 Tolen. pl.
 Vlissingen. pl.
 Veere. pl.
 Arnemuyden. pl.
 Zeeburgh, oft Rammekens. pl.

V T R E C H T.

VTrecht. pl.
 Amisfoort. pl.
 Montfoort.
 Wijk te Duersfede. } pl.

V R I E S L A N D T.

Leeuwaarden. pl.
 Bolswaert. pl.
 Franeker. pl.
 Sneek. pl.
 Dockum. pl.
 Harlingen. pl.
 Staveren. pl.
 Sloten. }
 Worcum. } pl.
 Ylst. }
 Hindeloopen. }

O V E R

R E G I S T E R.

O V E R - Y S S E L.

G R O N I N G E N.

D E venter. pl.
 Campen. pl.
 Swolle. pl.
 Haffelt. pl.
 Vollenhove. pl.
 Steenwijck. pl.
 't Beleg van Steenwijck. pl.
 Oldenfeel. pl.
 Kuynder-Schans. pl.
 Block-Zijk. pl.
 Swarte-fluys. pl.

G R oningen. pl.
 Coeverden. pl.
 't Beleg van Coeverden. pl.
 Delffijl. pl.
 Bourtang. } pl.
 Bellingwolde. }
 Lang-acker-Schans. } pl.
 Winschoten. }

Steden en Forten die de Vereenighde Staten veroverd, en in
 bescherming genomen hebben, soo in Brabant en Vlaenderen,
 als langs den Rhijn en naer 't Noorden gelegen; mitsgaders
 verscheide Belegeringen der selve.

's H ertogenbosch. pl.
 't Beleg van 's Hertogenbosch. pl.
 D'approchen naer de selve stad. pl.
 Crevecœur. }
 Helmont. } pl.
 Ravesteyn. }
 Breda. pl.
 't Beleg van Breda door Pr. Fred. Henrick. pl.
 Bergen-op-Zoom. pl.
 Willem-stadt. pl.
 Steenberg. }
 Lillo, en } pl.
 Eenigemindre Forten. }
 Grave. pl.
 't Beleg der stad Grave door Pr. Maurits. pl.
 Maestricht. pl.
 't Beleg van Maestricht door Fred. Henrick. pl.
 Sluys. pl.
 't Beleg van Sluys. pl.
 Aerdenburgh. }
 Ysendijck. } pl.
 Philippine. }
 Cadfand. } pl.
 Oostburgh. }
 De Slagh by Nieupoort.
 Hulst. }
 Axel. } pl.
 Ter Neuse. }
 Liefkens-hoeck. }

't Beleg van Hulst. pl.
 De nieuwe verstercking van Hulst. pl.
 't Sas van Gent. pl.
 't Beleg van 't Sas van Gent. pl.
 Het Huys te Gennep. pl.
 't Beleg van 't selve. pl.
 De Stadt en het Huys. pr.
 Middelaer, en andere. pr.
 Goch. pl.
 Schencken-schans. pl.
 — — beleg. pl.
 — — pr. met eenige byvoeghels.
 Emmerick. pl.
 Rees. pl.
 Wesel. pl.
 Burick. } pl.
 Orfoy. }
 Rhijnberck. pl.
 't Beleg van 't selve door Prins Maurits. pl.
 — — door Pr. Fred. Henrick. pl.
 Meurs. pl.
 't Beleg van Meurs. pl.
 Roer-oort. pl.
 't Beleg van Gulick. pl.
 Lingen. pl.
 't Beleg van 't selve door Prins Maurits. pl.
 Emden. pl.
 Lier-oort. pl.
 Griet-fijl. pl.

13419

